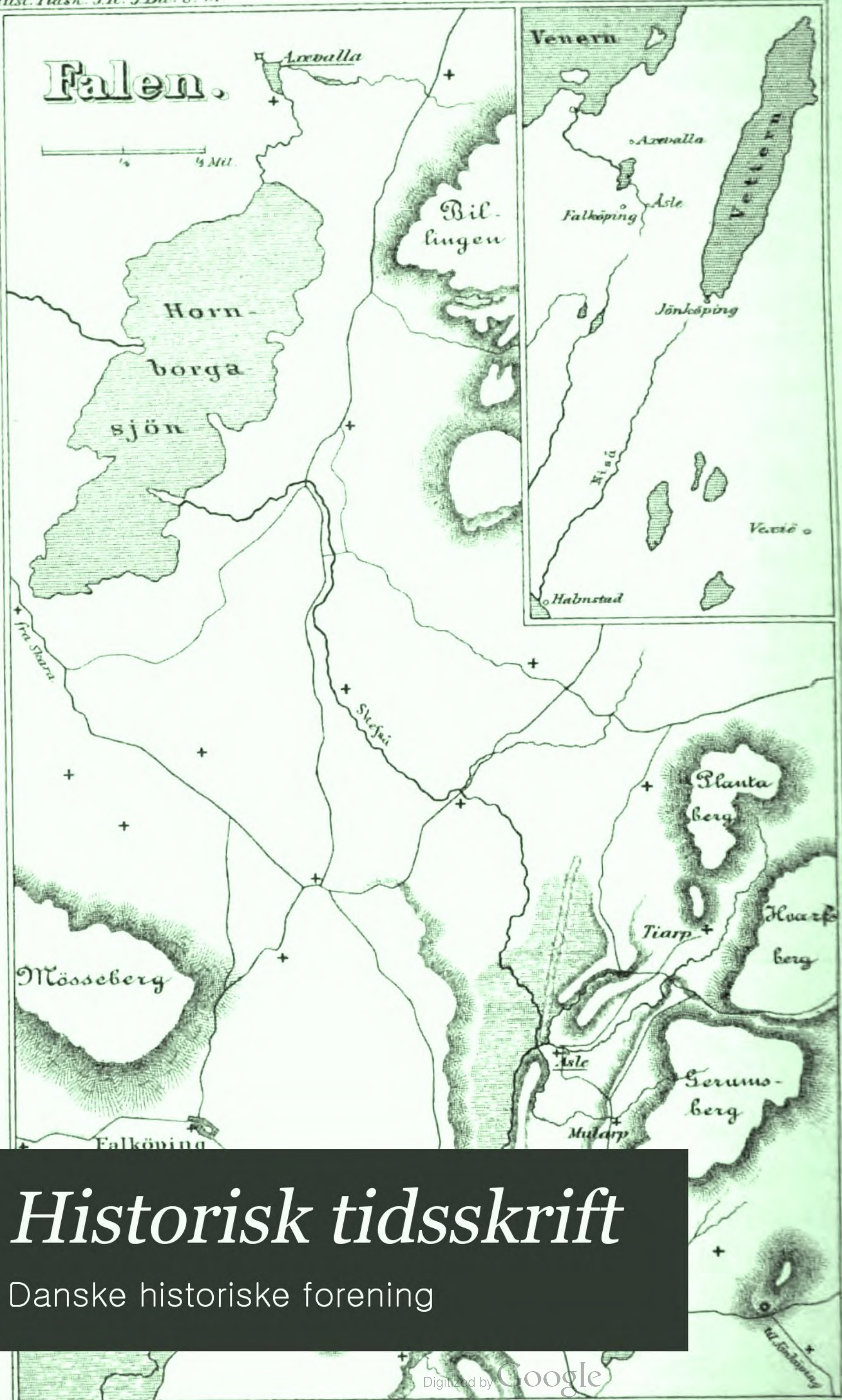

Historisk tidsskrift

Danske historiske forening

Princeton U
32101 0

Princeton University Library
32101 066158302

HISTORISK TIDSSKRIFT,

Femte Række,

udgivet

af

den danske historiske Forening,

ved dens Bestyrelse.

Redigeret

af

C. F. Bricka,
Foreningens Sekretær.

Tredje Bind.

Kjøbenhavn.

Bianco Lunos Kgl. Hof-Bogtrykkeri.

1881—82.

Indhold.

Side.

Litteratur og Kritik.

Smaastykker.

Studier til den store nordiske Krigs Historie.

Af

E. Holm.

I.

Frederik IV og Czar Peter i Aaret 1716.

1. Foreløbige Forhandlinger og Aftaler om et Angreb paa Skaane.

Aldrig har vistnok et Forbund været sammenføjet med et slettere Kit, end det, som Czar Peter, Frederik IV og August II af Saxen-Polen havde sluttet imod Karl XII. I den Grad stode de, saa at sige, paa Springet til at fatte Mistro til hverandre. Men hvor meget man end fra dansk Side havde havt at klage over Czar Peters Færd ved flere Lejligheder, havde han efter Frederik IV's Besættelse af de gottorpske Lande vist Danmark-Norge en stor Tjeneste ved at forebygge en truende Forbindelse imellem det gottorpske Hus og Preussen[1]). Det nordiske Forbund var fra denne Tid i Virkeligheden indskrænket til Frederik IV og Czar Peter. Augusts Deltagelse i Krigen var med Undtagelse af et enkelt Øjeblik betydningsløs, og det er vanskeligt at sige, om den dansk-norske Konge eller den russiske Czar havde størst Mistillid til ham.

---

[1]) Hist. Tidsskrift IV, 6, 103.

Under disse Forhold havde Frederik IV et klart Syn paa, at han maatte søge at vinde en yderligere Støtte, for at Krigen imod Sverige kunde faa en afgjørende Vending. Allerede imedens Czar Peter sammen med ham belejrede Stenbock i Tønningen, vare de jævnlig i Husum komne til at tale om, at det vilde være heldigt at drage Preussen og Hannover ind i Krigen imod Karl XII. Frederik IV havde senere ført de mest brydsomme Forhandlinger om et Forbund med Frederik Vilhelm I af Preussen og Kurfyrst Georg af Hannover, som efter Dronning Annas Død i August 1714 tillige blev engelsk Konge. Omsider naaede Forhandlingerne en Afslutning ved tvende Alliancetraktater, saaledes at den dansk-hannoveranske sluttedes den 2. Maj, den dansk-preussiske den 17. Maj[1]).

Ingen kunde følge disse Forhandlinger med større Opmærksomhed end Czar Peter. I Slutningen af 1713 havde han erobret alt, hvad Sverige ejede Øst for Østersøen fra

[1]) Ingen af disse Traktater er trykt, og de findes ikke i Gehejmearkivet. Formodentlig ere de som saa mange Aktstykker brændte med Kabinettets Arkiv ved Kristiansborgslots Brand 1794; men Afskrifter af dem haves i Udenrigsministeriets Arkiv. Den dansk-hannoveranske Traktat blev paa Grund af forskjellige Stridspunkter først undertegnet af Frederik IV personlig den 26. Juni og ratificeret af Georg I den 28. Juli. Naar den tidt kaldes Traktaten af 26. Juni, er det fordi Frederik IV undertegnede den den Dag. Den dansk-preussiske kaldes i en kgl. Erklæring af 11. Juni 1715 over et Par Fordringer fra Kongen af Preussens Side Traktaten af 25. Maj formodentlig, fordi den er ratificeret af Frederik IV paa denne Dag. Jvfr. om den Droysen: Geschichte der preussischen Politik IV, 2ter Band (1869) S. 130 og 145. Det Uddrag, der er givet af den dansk-hannoveranske Traktat hos Koch og Schoell Histoire abregée des traités tom. XIII, 256, og hos Reedtz: Répertoire des traités (Göttingen 1826) S. 178 er urigtigt. Uddrag baade af den og af den dansk-preussiske meddeles i Tillæg til denne Afhandling Nr. 1 og Nr. 2.

Alle Datoer angiver jeg efter ny Stil.

Lifland til Finland, alene med Undtagelse af den lille finske Fæstning Cajaneborg, og det gjaldt ham om at sikre sig saameget deraf som muligt. Han blev mere og mere bestemt paa ikke at ville lade Sverige faa andet tilbage end Finland, og selv dette Land ikke anderledes end, at han beholdt den østlige Del deraf, Wiborg Len. Der maatte derfor udøves et stærkt Tryk paa Sverige, og det var ikke mindre magtpaaliggende for ham end for Frederik IV, at andre Magter bleve dragne ind i Forbundet imod Sverige. Han fik Frederik Vilhelm I af Preussen til at slutte en gjensidig Garantitraktat (12. Juni 1714), hvorved han tilsikrede den preussiske Konge en Del af Svensk-Pommern, nemlig Stettin og Landet S. O. for Peenefloden samt Wolgast og Øerne Usedom og Wollin, medens han til Vederlag fik preussisk Garanti for Ingermanland og Karelien med Wiborg og Narva og tillige for Estland og Reval, ligesom Frederik Vilhelm lovede ikke at ville hindre videre Erobringer fra hans Side paa Sveriges Bekostning[1]). Samtidig skyndede han af al Magt paa, at det kunde blive til Virkelighed med Forbundene imellem Frederik IV, Georg I og Frederik Vilhelm, og han udtalte sin Glæde i de stærkeste Udtryk, da han hørte, at de vare afsluttede[2]). Ja han havde endog imidlertid faaet Frederik IV til at enes med sig om et Angreb paa Sverige med fælles Kræfter.

Allerede samme Aar som Slaget ved Helsingborg havde fundet Sted, havde han lovet Kong Frederik 6000 Mand russiske Tropper som Hjælpekorps til et nyt Angreb paa Skaane; men Stormvejr havde hindret Overførelsen af disse Tropper fra Danzig til Danmark, og der var ikke blevet

[1]) Droysen anf. St. S. 97 Note.
[2]) Brev fra Løvenørn til Wibe af 14. Juni 1715. Manuskriptsamlingen Dansk Adelshistorie paa det kgl. Bibliothek. Pakke 43, Pars I.

noget af Toget[1]). Da der saa i December 1710 var aftalt et kombineret Angreb imod Skaane og dels Finland, dels Stockholm, i hvilket atter russiske Hjælpetropper skulde kæmpe med i Skaane, umuliggjorde Tyrkernes Krigserklæring imod Czar Peter Udførelsen heraf[2]). Nu den 6. Marts 1714 blev der i Kjøbenhavn sluttet en Konvention imellem det danske Konseil paa den ene Side og den russiske Ambassadør Fyrst Dolgorucky samt Czar Peters Generaladjudant Jagousinsky paa den anden. De tvende Fyrster vilde i Følge den med fælles Kræfter angribe den svenske Krigshavn Karlskrona, Danmark-Norge skulde blot yde Krigsskibe, Rusland foruden sin Flaade 15000 Mand Landgangstropper, og de vilde ikke blot søge at tilintetgjøre den svenske Flaade her, men ogsaa ødelægge Byen saaledes, at den ikke mere kunde blive Krigshavn. Naar det var sket, vilde man trænge højere op i Landet, og derfor forpligtede Danmark-Norge sig til at landsætte 24000 Mand i Skaane, som skulde forene sig med Czarens 15000 Mand. Da Frederik IV krævede som Vilkaar, at hans Sydgrænse skulde være sikret, lovede Czar Peter at formaa Kongen af Preussen til at give Tilsagn om ikke at blande sig i Nordens Sager, ligesom Czaren ogsaa vilde virke til, at den svenske Garnison i Wismar ikke kunde gjøre Danmark Skade[3]).

Men denne Aftale blev aldrig til Virkelighed. Maaske var det Forhandlingerne med Preussen om den gjensidige Garantitraktat af 12. Juni, der bragte Czar Peter til at

---

[1]) Vaupell: Den dansk-norske Hærs Historie I (1872). S.423.

[2]) Hojers Frederik IV's Historie. Manuskript Folio Aar 1711 § 5 (Gehejmearkivet).

[3]) En Afskrift af denne Konvention ligger i Pakken *Ordres de la cour* for 1714 til den danske Envoyé Westphalen i Rusland. Gehejmearkivet. Alle i denne Afhandling citerede Aktstykker ere fra Gehejmearkivet, for saavidt det ikke nævnes, at de findes et andet Sted.

ratificere Konventionen med Frederik IV saa silde, at denne først fik Underretning derom i de første Dage af Juni[1]). Kong Frederik erklærede nu, at det vilde blive for sent i det Aar, og at han desuden ikke uden Pengehjælp vilde kunne udrette tilstrækkeligt. Ganske vist led den dansk-norske Stats Krigsførelse meget under den stadige Brist paa Penge. Slette vare Finanserne i Forvejen, og nu havde Staten ført Krig i 5 Aar, i hvilken Tid en skrækkelig Pest 1711 havde hjemsøgt Landet og Hæren to Gange havde lidt saa afgjørende Nederlag, at den havde maattet organiseres paa ny. Men Pengehensynet var næppe det eneste. Al Sandsynlighed er for, at Frederik IV, saa længe Dronning Anna regerede i England, har holdt det for i høj Grad betænkeligt at angribe Sverige i Skaane, thi den engelske Regering var i denne Tid afgjort gunstig stemt imod Sverige, og det samme gjaldt om muligt i endnu højere Grad om Frankrig. Det er bekjendt, at disse to Stater strax efter Utrechterfreden nærmede sig til hinanden[2]).

Hovedopgaven for Frederik IV's Politik paa denne Tid var aabenbart, næst det at sikre sig det gottorpske Slesvig,

---

[1]) Brev fra Frederik IV til Czar Peter af 4. Juni 1714.

[2]) Derimod kan jeg ikke finde Spor til, hvad Droysen siger anf. Sted. S. 96, at Danmark i Begyndelsen af 1714 af Skinsyge og Mistro imod Rusland undlod at gjøre det aftalte Angreb paa Skaane. — Man vil i det følgende jævnlig se mig udtale en fra Droysens Fremstilling afvigende Opfattelse af Forhold og Begivenheder i den her omhandlede Tid. Ingen kan studere det 17. og 18. Aarhundredes Historie, uden at han maa paaskjønne de mange værdifulde Oplysninger, som Droysens store Værk, trods dets næsten utrolige preussiske Ensidighed, giver om den europæiske Politiks Historie; men jeg har ved de Studier, der ligge til Grund for denne Afhandling, ligesom paa andre Punkter af det 18. Aarhundredes Historie, stærkt faaet Indtrykket af, at Droysens Fremstilling, hvor han kommer udenfor, hvad der vedrører særlig Preussen, paa mange Steder maa korrigeres.

at faa Svenskerne fordrevne fra Tyskland. Ikke blot kunde han derved maaske vinde en Del af Svensk-Pommern; men hvad der var det væsenlige, han vilde slippe for at sidde »imellem Hammeren og Ambolten«, saaledes som Danmark havde gjort det, siden den westfalske Fred havde givet Sverige Herredømmet over vigtige Strækninger i Nordtyskland. Som Forbundene med Preussen og Hannover havde havt dette Formaal, saaledes havde han med en stor Kraftanstrængelse arbejdet derpaa i Felttoget 1715, dette Felttog, som ikke blot var sejrrigt til Søs, men ogsaa gjorde den forenede preussisk-danske Hær, med Forstærkelse af et saxisk Korps, til Herre over Stralsund og Rügen trods Karl XII's fortvivlede Modstand. Da Aaret endte, vajede det danske Flag fra Stralsunds Volde og paa Rügen. Svenskerne havde intet andet tilbage i Tyskland end Wismar, hvis Fald ikke kunde udeblive længe.

Det havde været en almindelig Mening, at Karl XII ikke vilde kunne fortsætte Krigen længere, hvis han bukkede under ved Stralsund, og den Tanke laa nær, at han selv vilde falde død eller levende i Fjendernes Hænder. Men ved et vidunderligt Held lykkedes det ham at slippe bort i en Baad, og det fik den dansk-norske Stat at føle, thi fra nu af satte han alt ind paa at slaa den til Jorden. Det syntes foreløbig, som om Frederik IV's Frugt af Felttoget 1715 var bleven den, at han maatte forsvare sig selv. Karl XII havde kun været faa Uger paa Sveriges Grund, inden han forsøgte at gaa over Øresund paa Isen for at angribe selve Kjøbenhavn, og da han havde maattet opgive denne Plan, kastede han sig allerede i Marts 1716 over det temmelig forsvarsløse Norge. Svagheden ved den dansk-norske Stats militære Stilling overfor Sverige, saadan som den var bleven efter Sundprovinsernes Tab, traadte tydelig

frem. Der var vitterlig kun ét Middel til at tvinge Karl XII til Fred, det var ved en Kamp paa Liv og Død med ham i selve Sverige. Men et Angreb her mægtede Frederik IV ikke at gjøre med egne Kræfter. Hans Flaade var ikke mere end i Stand til blot at holde den svenske Stangen, og vel var hans Hær nu til Trods for, at den for en stor Del bestod af hvervede Udlændinge, langt bedre, end den havde været 1712; men den var ingenlunde stærk nok til en saadan Kamp, og endnu mindre havde han en General, som kunde maale sig med Karl XII.

Da rakte Czar Peter ham Haanden, eller rettere, han havde allerede rakt ham den. Ligesom han 2 Aar tidligere havde foreslaaet Angrebet paa Karlskrona, saaledes var han nu rede til et lignende Foretagende. Underhandlinger, som 1715 førtes imellem ham og Frederik IV om Samvirken til Søs, havde faaet en særegen Vigtighed, da Czar Peter i Efteraaret gav Fyrst Dolgorucky og Generaladjudant Jagousinsky Paabud om at foreslaa Frederik IV et fælles Angreb næste Aar paa Sverige, saaledes at det ogsaa skulde rettes imod Skaane, med mindre Kongen af Sverige gjorde antagelige Fredstilbud. Herved forstod Czaren for sit Vedkommende, at han skulde afstaa Rusland baade Ingermanland, Karelien, Estland og Lifland[1]). Denne Plan udviklede sig i Vintermaanederne under gjensidige Udtalelser til, at Czar Peter besluttede at lade den vigtigste Del af Angrebet, ogsaa for saa vidt han tog Del deri, blive rettet imod Sverige fra Vest, altsaa netop imod den skaanske Kyst[2]).

---

[1]) Depeche fra Westphalen 28. Oktober 1715.

[2]) I flere af Datidens Flyveskrifter, ikke blot i det fra svensk Kilde stammende La crise du Nord (1717), men ogsaa i det, man kan kalde, officiøst russiske: Lettre d'un gentilhomme de Mecklenbourg à son ami de Copenhague, Swerin 23. Okt

Men, spørger man uvilkaarlig, hvorfor vilde Czar Peter fortrinsvis angribe Sverige fra den Side, der laa ham selv fjærnest? Det maatte dog synes ulige lettere for ham at gjøre, hvad han gjorde 1719 og 1721, angribe den svenske Østkyst og her søge at tilføje Sverige saadanne Saar, at det maatte indrømme ham, hvad han vilde. Han var imidlertid endnu ikke stærk nok til at gjøre dette; han frygtede den svenske Flaades Overlegenhed. Vistnok maatte den dansk-norske og den russiske Flaade i Forening være Svenskernes langt overlegne; men Hensynet til Norges Forsvar gjorde det nødvendigt for Frederik IV at lade en Del af sine Skibe krydse imellem Norge og Danmark, især da der ogsaa laa svenske Krigsskibe ved Göteborg, som der maatte holdes Øje med. Kong Frederik kunde ikke undvære en Baad til at sende mod Øst for at forstærke den russiske Flaade, med mindre han fik Hjælp af engelske Skibe. Karlskrona havde en fortrinlig Beliggenhed for Sverige under en Krig med Danmark-Norge og Rusland, da Svenskerne herfra kunde vanskeliggjøre en Forening af deres Fjenders Flaader. Ikke mindre viste det sig paa denne Tid, hvilken uvurderlig Hjælp Sverige havde af sin Flaade. Al Verden kjender den svenske Hærs Heltegjerninger under

---

1716 (aftrykt hos Lamberty: Memoires IX, 628 ff. med den urigtige Tidsangivelse 23. Okt. 1719), og i en Note, som den russiske Resident Bestuchef overrakte den engelske Regering (trykt i Rabener: Leben Petri des ersten (1725) S. 605) nævnes Frederik IV som Planens Ophavsmand, og dette er gaaet over i Skrifter som: Histoire de Pierre le grand (Amsterdame et Leipzig 1742) II, 245 og Nordberg: Carl XII's historia (Stockholm 1740) II, 580. Sagens Sammenhæng er efter Aktstykkerne utvivlsomt den, at Tanken i Efteraaret 1715 er tidligst fremsat fra russisk Side, men at det første formelige Forslag, som derefter i Henhold til, hvad Czar Peter havde ladet udtale, er bleven forelagt til Forhandling, skyldes Frederik IV.

Karl XII; men man skal ikke derover glemme, hvorledes den svenske Flaade, til Trods for at den 1715 havde ligget under i de vigtigste Sammenstød med den dansk-norske, dog endnu herefter formaaede at holde sine Fjender i Respekt. Den forbavsende Styrke ved den svenske Militærorganisation, som har frelst Sverige under den store nordiske Krig, viser sig ogsaa paa Sømagtens Omraade.

Derfor var det, at Czar Peter, naar han vilde gaa Karl XII paa Livet, maatte prøve paa at tage ham Vest fra. Det er Sidestykket til Sveriges Angrebsmaade imod Danmark-Norge i Midten af 17. Aarhundrede. Enhver véd, at Vejen for Svenskerne til at erobre alle de danske og norske Landskaber Øst for Øresund, som de dengang vandt, gik fra Syd-Vest op over den jydske Halvø, og det var fra samme Side, det Stød kom 1813—1814, der sprængte Baandet mellem Danmark og Norge. Paa en lignende Maade mente Czar Peter 1715 og 1716 at kunne sikre sig de svenske Lande Øst for Østersøen ved at angribe Sverige fra Syd-Vest i Skaane.

Hvem kunde være en vigtigere Forbundsfælle til et saadant Foretagende end Danmark-Norge med dets naturlige Ønske om at erobre de tabte Lande tilbage? Det syntes at maatte være en lige saa paalidelig, som det var en nødvendig Forbundsfælle. Oven i Kjøbet havde Czar Peter faaet et bedre Syn paa de Danske i militær Henseende, end han havde havt tidligere. Det var en Selvfølge, at Nederlagene ved Helsingborg og Gadebusch havde fremkaldt ugunstige Domme om det danske Hærvæsen i Krigens første Aar, og hvor lidt det end maaske har skortet paa Sømandsdygtighed ved Ulrik Chr. Gyldenløves Førelse af Flaaden, var han ingen energisk eller dristig Krigernatur. Czar Peter havde lejlighedsvis ikke uvittig udtalt, at de Danske

bare sig ad med deres Flaade ligesom en gammel Ægtemand med en ung Kone: »han kjæler for hende, kysser hende; men videre kommer det heller ikke«[1]). Han havde derfor ogsaa ladet den dansk-norske Statsafsending i Rusland, Westphalen, høre, at det skortede paa Energi og Kraft ved Ledelsen af den danske Hær og Flaade[2]). Men Aaret 1715 havde stemt ham bedre. Han havde fejret Gabels afgjørende Sejr over Wachtmeister og de heldige Søtræfninger ved Rügen med Afsyngning af Te Deum og Fester, som om det var Sejre, han selv havde vundet, og enhver maatte erkjende, at den danske Hær ved Stralsund og Rügen havde vist Dygtighed. Endelig var Dronning Anna nu afløst paa Englands Trone af Georg I, der havde knyttet sig nøje til Forbundet imod Sverige, ikke blot ved Traktater i Foraaret med Danmark-Norge og Preussen, men ogsaa ved en Overenskomst med ham selv (28. Oktober), hvorved de enedes om med samlede Kræfter at bekæmpe Sverige og tilsikrede hinanden Erobringer paa dets Bekostning[3]). Om Georg I end havde sluttet disse Traktater som hannoveransk Kurfyrste, kunde man stole paa, at han vilde bruge sin store Indflydelse til at afholde de engelske Ministre fra at optræde til Gavn for Sverige. Men disse samstemmede desuden med deres Konges hannoveranske Politik, da de mente, at Englands Handelsinteresser vare

---

[1]) Droysen anf. St. IV, 2, 111 Note 2.

[2]) Depeche fra Westphalen 15. Marts 1715.

[3]) Bacmeister: Beiträge zur Geschichte Peters des grossen (Riga 1776) II, 15. I de to første Bind af dette Skrift er meddelt en tysk Oversættelse af Czar Peters Dagbog, der gaar til Freden i Nystad. Den er affattet af Makarof, men sex Gange gjennemgaaet og rettet af Czaren, saa at den fuldt ud indeholder hans Opfattelse. (Bestushew Rjumin: Geschichte Russlands, übersetzt von Schiemann, 1ster Band (Mitau 1877), S. 31.)

vel tjente med, at Sverige blev nødt til at afstaa Fyrstendømmerne Bremen og Verden, som de Danske havde erobret under Krigen og solgt til Georg. Selv den almindelige engelske Opfattelse af, at Sverige ikke burde svækkes for meget, havde faaet et Knæk, da Karl XII ved et Kaperreglement havde krænket de engelske Handelsinteresser paa den føleligste Maade. Man havde i Sommeren 1715 set en engelsk Flaade komme til Østersøen i det Øjemed at formaa Kong Karl til at forandre sin Holdning imod den engelske Handel; men han havde her som altid været stivsindet, og skjønt Englænderne ikke vilde lade det komme til Krig med ham, havde dog 8 engelske Linieskibe en Del af Efteraaret været forenede med den dansk-norske Flaade og under dansk Overkommando. Czar Peter kunde under saadanne Forhold føle sig tryg for, at en engelsk Flaade ikke vilde hindre hans Angreb paa Sverige.

Skulde dette lykkes, maatte det ske med saa stor samlet Kraft som muligt. Men hvorledes skulde den russiske Hær kunne føres til Sjælland for derfra at vove Landgangen sammen med den danske Hær? Det traf sig netop saa heldig, at russiske Tropper allerede vare paa Vejen imod Vest igjennem Landene Syd for Østersøen. Flere Aftaler havde i Aaret 1715 været trufne om, at Czar Peter skulde overlade saavel den danske som den preussiske Konge 15 Bataillоner Fodfolk og 1000 Dragoner, saaledes, at disse Tropper for en Del skulde forplejes af dem[1]). Af Aarsager,

[1]) Foreløbige Overenskomster bleve trufne i Juli, senere sluttede Frederik IV en ny Aftale med Rusland 6. September 1715 ved Stralsund og Kongen af Preussen en tilsvarende omtrent den 1ste Oktober (Droysen anf. St. 139). — Heller ikke Overenskomsten af 6. September imellem Danmark og Rusland findes i Gehejmearkivet; men en Afskrift haves i Udenrigsministeriets Arkiv. Denne viser, at her kun er truffet Aftale om russiske Tropper, der skulde bruges ved

som her maa forbigaas, vare disse Tropper ikke, som paatænkt, blevne brugte ved Stralsunds Belejring. De bleve staaende i Polen; men her vare de ikke længer fjærnede, end at de hurtig kunde marchere ind i Nordtyskland. Da desuden Frederik Vilhelm af Preussen fornyede Overenskomsten om de 15 Bataillоner og 1000 Dragoner, saaledes at de skulde kunne bruges ved Wismars Belejring[1]), drog dette Korps i Begyndelsen af 1716 ad Mecklenburg til, hvor Wismar blev holdt indesluttet af en Hær, der tilsidst talte 10000 Mand danske Tropper, 4000 Preussere og 4000 Hannoveranere[2]). Czar Peters Tanke var nu, at ogsaa den anden ligesaa stærke Afdeling af hans Tropper, der stod i Polen, skulde rykke til Mecklenburg. Da Wismar utvivlsomt snart vilde overgive sig, vilde hele denne russiske Styrke paa 30 Bataillоner og 2000 Ryttere være til Raadighed, saaledes at den, dækket af den dansk-norske Flaade i Forening med nogle russiske Linieskibe og maaske ogsaa af en engelsk Eskadre, sikkert kunde føres over til Sjælland. Til disse Korpser vilde han føje Kjærnen af sit Fodfolk, sine 3 Garderegimenter, som 45 Gallejer skulde føre fra Libau langs Østersøens Sydkyst til de danske Farvande. Der var altsaa god Udsigt til, at han uden at udsætte sine Tropper for store Farer kunde samle en mægtig Styrke imod den Kant af Sverige, hvor Angrebet skulde finde Sted.

Czar Peter forelskede sig i Løbet af Vinteren 1715—16 ret i denne Plan, og selv om han ikke vilde opfylde Fre-

---

Stralsunds Belejring eller, hvis denne var endt inden deres Komme, da ved Wismars Belejring. Det er derfor urigtigt, naar Hojer: König Friedrich des vierten glorwürdigstes Leben (Tondern 1829) I, 292 og 312 og Droysen anf. St. S. 152 lade denne Traktat vedrøre Toget til Skaane 1716.

[1]) Droysen anf. St. S. 153.

[2]) Vaupell anf. St. I, 530.

derik IV's Anmodning om Pengehjælp, var det ikke Mundsvejr, naar han den ene Gang efter den anden lod udtale sin Iver for Sagen til ham. Endog under en alvorlig Svækkelse, som et heftigt Sygdomsanfald voldte ham i December 1715, kunde han ikke lade være at drøfte Planen med Westphalen[1]. Hos Frederik IV fandt han strax den Stemning, han ønskede. Kong Frederik skrev til ham i et Brev, dateret Lejren ved Stralsund 1. December 1715, at han blot tænkte paa, hvorledes man tidlig næste Aar kunde angribe Kongen af Sverige i Hjærtet af hans Lande, og at han agtede at forhandle derom med Czarens Generaladjudant Jagousinsky, som var hos ham. Da det saa lykkedes Karl XII at naa hjem til Sverige, og Frederik IV var truet med at blive nødt til at forsvare sig imod hans Angreb, syntes det, at Czar Peter med særlig Grund kunde udtale, at det vilde blive Danmark, der kom til at vinde den største Frugt af Toget, hvis det lykkedes[2]. Det havde Udsigt til baade at slippe for truende Farer og til at vinde de skaanske Landskaber tilbage.

Og dog var Frederik IV ikke uden Skrupler ved at gjøre Toget paa den Maade, Czar Peter foreslog. Han ønskede helst, at de skulde enes med Kongerne Frederik Vilhelm I og Georg I om alle i Forening at angribe Sverige[3], ikke blot fordi Angrebet derved vilde vinde i Kraft, og andre Staters, særlig Frankrigs Indblanding til Gavn for Sverige da kunde blive holdt borte, men vistnok ogsaa fordi

---

[1]) Depeche fra denne af 30. December.

[2]) Udateret Erklæring i Anledning af Frederik IV's Resolution af 3. Marts om Samvirken i dette Aar.

[3]) Brev fra Frederik IV til Kongen af Preussen 28. Januar 1716, til Czar Peter 7. Marts 1716, til Statsafsendingen Meyer i Berlin 28. Januar, 14. April 1716 og til Söhlenthal, der havde samme Stilling i London, 15. Juni 1716.

han hellere vilde have en Hjælpehær sammensat af preussiske og russiske Korpser end af Russere alene. Han og hans Raadgivere vare aabenbart ængstelige for, at det, naar Russerne dannede Flertallet af Landgangstropperne, skulde blive Czaren, der kom til egenmægtig at fastsætte den endelige Fred. Større var deres Tillid til Czar Peter ikke.

Men imidlertid havde den dansk-norske Regering faaet en Skræk i Blodet, da Karl XII i de første Dage af Marts trængte op i Norge. Den vidste godt, at dette Lands Værn kun var lidet tilstrækkeligt, saafremt Karl XII angreb med en nogenlunde stor Styrke. Den 21. Marts besatte han Kristiania, om end Fæstningen Akershus her bød ham kraftig Spidsen, og Hovedstyrken af den norske Hær maatte vige tilbage ad Drammen til. «Gud maa vide», skrev Vicestatholderen F. Kragh den 28. Marts til Frederik IV, «hvad Enden vil blive paa den Elendighed. Kommer der ikke uden Ophold hurtig Hjælp af Skibe og Folk, er Norges Rige i største Fare»[1]).

Frederik IV's Stemning under disse Forhold afspejler sig levende i en Depeche, som han tilsendte Statsafsendingerne i London, Berlin og Petersborg netop samme Dag, paa hvilken Vicestatholderen skrev hint Brev. «Det kan ventes», hedder det her, «at den grusomme og uforsonlige Fjende vil ødelægge Landet, som man ikke formaar at frelse. Her kan Kongen af Sverige sætte sig i en formidabel Stand og afværge, hvad der ellers kunde gjøres imod ham .... Overfor denne ulykkelige Begivenhed maa Vi lade alle andre Desseins fare og mere se paa vore Rigers og Landes Konservation end paa en vigourøs Fortsættelse af Krigsoperationerne.» Særlig retter Frederik IV

---

[1]) Vaupell anf. St. I, 556.

den Begjæring til Rusland, at de 10000 Mand, som efter Sigende allerede vare ombord paa Gallejerne og paa Vejen til Pommern, maatte tillige med 9 Linieskibe fra Reval og de 15 Batailloner, han tidligere havde sikret sig, stilles til hans Raadighed, saaledes, at han kunde bruge dem allevegne, hvor det blev nødvendigt, ogsaa i Norge. Han opfordrede fremdeles Czaren til fra sin Side at gjøre en Diversion imod Sverige; en saadan kunde gjøres sikkert, da den svenske Flaade i Carlskrona rimeligvis vilde sejle til Nordsøen for der at operere imod Norge. — Det er klart, at Kong Frederik har set Forholdene i Norge i det sorteste Lys. Han havde aabenbart kun lidet Haab om med egne Kræfter at kunne kaste Karl XII tilbage igjen til Sverige.

Men i hvor stærk en Sindsbevægelse Frederik IV og hans Ministre end vare, synes det dog utroligt, at de kunde tænke sig Muligheden af, at Czar Peter vilde opfylde en saadan Begjæring. Man kan forstaa, at Westphalen havde »et temmelig stærkt Optrin» med den lidenskabelige Czar, da han rykkede frem med den. Peter erklærede, at han ikke kunde indlade sig paa at sende sine Tropper til Norge. Derimod fremhævede han, og det med god Grund, at netop ved at føre Krigen ind i Hjærtet af Sverige vilde man allerbedst kunne frigjøre Norge for det svenske Angreb. Han mindede om, hvorledes han for dette store og heldbringende Værks Skyld, tvært imod hvad han havde forpligtet sig til ved sine Fredslutninger med Tyrkiet, havde ladet sine Tropper overvintre i Polen, og at han ogsaa havde bragt saadanne andre Ofre, at han haabede, at Kong Frederik for sit eget Velfærds Skyld ikke blot vilde fastholde Landgangsplanen, men ogsaa gjøre sit yderste for at faa den til at lykkes. I Øjeblikket var han selv i Stand

til med Eftertryk at drive paa Gjennemførelsen af denne Plan; men han tvivlede meget om, at den danske Konge ud over det nu forestaaende Felttog vilde kunne gjøre Regning paa en eneste russisk Soldat eller et eneste russisk Fartøj. Med ikke mindre Iver besvor Czar Peters vigtigste Raadgiver, Vicekansleren Schafirof, Westphalen om at formaa Kongen til ikke at opgive Landgangstanken. Han tog endog sin Tilflugt til Historien og mindede om, hvorledes Romerne, til Trods for, at Hannibal stod i Italien, dog havde ført Krigen med Karthaginienserne over i disses eget Land. Man vilde, sagde han, faa at se Kongen af Sverige i Bukkespring komme tilbage fra Norge, saa snart man angreb ham i Skaane[1]).

Allerede inden dette Svar kom fra Czaren, havde Frederik IV imidlertid vundet Sindsro. Efterretningerne fra Norge begyndte at lyde gunstig, det varede ikke længe, førend det var klart, at Karl XII havde gjort sit Angreb med en altfor ringe Styrke, og den 11. April sejlede Viceadmiral Gabel til Norge med en anselig Eskadre og et Hjælpekorps paa 4000 Mand, som man kunde haabe, vilde kaste et afgjørende Lod i Vægtskaalen. Dette Haab skuffedes ikke. Det sejrrige Overfald paa den svenske Besætning i Moss (24. April) nødte Karl XII til at rømme Kristiania og trække sig mod Syd ned til Egnen om Frederikshald.

Det var derfor kun en kort Tid, at Frederik IV havde opgivet Tanken om Toget til Skaane, og den 15. April[2]) rejste han over til Gottorp for lettere personlig at kunne træffe sammen med Czar Peter og mundtlig aftale alt med ham om det paatænkte Tog. Et saadant Møde havde i

---

[1]) Depeche fra Westphalen 11. April 1716.
[2]) Angivelsen den 16. April, som man tidt ser, er urigtig.

længere Tid været Czarens ivrige Ønske, og Tanken derom modnedes, efterhaanden som han levede sig ind i Planen om et Angreb paa Skaane, saameget mere som han helst selv vilde føre sine Tropper paa denne vigtige Expedition. Hertil kom, at Lægerne efter det voldsomme Sygdomsanfald, han havde havt i December 1715, stærkt havde tilraadet ham at gjøre en Baderejse til Pyrmont. Da han saaledes vilde komme til at gjennemrejse Nordtyskland, vilde han faa god Lejlighed til at mødes personlig med den dansk-norske saavel som med den preussiske Konge. Frederik IV havde fra sin Side med Tilfredshed faaet Efterretningen om, at Czaren ønskede en Samtale med ham. Det vilde, skrev han til Westphalen, være baade meget nyttigt og glædeligt[1]. Men han saa dog helst, at et saadant Møde tillige kom til at omfatte Kongen af Preussen og om muligt ogsaa Kongen af England eller i det mindste, at denne sidste, saafremt han ikke kunde komme selv, vilde lade sig repræsentere af en Diplomat ved Sammenkomsten[2]. Det svarer nøje til hans Ønske om ikke blot at skulle gjøre Toget i Forening med russiske Tropper.

Men hvor skulde Mødet finde Sted? Karl XII's Angreb paa Norge gjorde det naturligt for Frederik IV, at han ønskede kun at fjærne sig saa lidt som muligt fra sine egne Stater, og han vilde derfor helst have, at Czaren paa sin Rejse til Pyrmont skulde komme til ham i Holsten eller i det mindste mødes med ham i Nærheden af Grænsen. Czar Peter havde ogsaa først stillet Valget imellem enten Holsten eller Stralsund; men han frafaldt snart Tanken

[1]) Depeche af 18. Februar 1716.
[2]) Brev fra Frederik IV til Czar Peter af 7. Marts 1716 og til Kongen af Preussen 28. Januar 1716, Depecher til Söhlenthal af 14. Marts, til Westphalen af 7. April og til Meyer af 24. Marts 1716.

om Holsten og holdt paa Stralsund eller et Sted i Mecklenburg, rimeligvis fordi Aftalen saa kunde sluttes saameget desto snarere. Det viste sig ikke at være let at enes om et Mødested. Imidlertid var Czaren den 6. Februar rejst fra Petersborg Vest paa og den 29. kommen til Danzig. Selv om han vilde ofre en Del Tid paa Forholdene i Polen, hvor August II laa i Strid med et stort Parti af Adelen, syntes det dog, som om han maatte kunne mødes ved Foraarstid med Frederik IV. Da han personlig vilde være med paa Toget imod Sverige, kunde dette først finde Sted, efter at han havde brugt Badene i Pyrmont. Men endnu efter denne Tid vilde man have den største Del af Sommeren til Raadighed. .

Det saa imidlertid tidlig ud, som om der kunde stille sig Vanskeligheder i Vejen for en stærk Tilnærmelse imellem de tvende Fyrster. Czar Peter fandt ingenlunde Frederik IV ivrig nok. Medens han selv talte om, at han vilde gjøre Angrebet paa Sverige med mere end 40 Batailloner, klagede han over, at den danske Regering ikke traf Forberedelser til Toget, men næsten lod til at ville blive staaende ved at belejre Wismar [1]). Det kunde kun skærpe hans Misnøje, da han mærkede, hvor skræmmet Kong Frederik var bleven ved Svenskernes Indfald i Norge, ja han udtalte endog Frygt for, at Kongen havde aabnet Forhandlinger med Sverige om en Særfred [2]). Hertil kom Sammenstød imellem den russiske Ambassadør i Kjøbenhavn, Fyrst Dolgorucky og Regeringen her. Denne fandt, at Dolgorucky handlede egenmægtig ved uden at sætte sig i Forbindelse med den at henvende sig til Bagerlavet i Kjøbenhavn om at faa

[1]) Depeche fra Westphalen af 31. Marts.
[2]) Se f. Ex. Westphalens Depecher af 11. og 18. April 1716.

bagt et stort Parti Beskøjter og ved paa egen Haand at lade Mandskab fra nogle russiske Krigsskibe blive indkvarteret i Byen. Dolgorucky meldte harmfuld Czar Peter, at man havde modsat sig Skridt, han havde gjort for at faa Møllerne i Kjøbenhavn til at male Mel til Brug for det russiske Korps, som til Sommeren skulde tage Del i Toget imod Skaane. Vistnok paastode de danske Ministre, at det var umuligt at opfylde hans Forlangende, da de først maatte have, hvad den danske Hær og Flaade trængte til, og Møllerne havde fuldt op at gjøre hermed. De tilbøde ham ogsaa, at de vilde skrive til Magistraten i forskjellige sjællandske Kjøbstæder om at drage Omsorg for, at det Mel, Russerne ønskede, kunde blive malet der. Men Dolgorucky opfattede det kun som Udflugter, og hans Indberetning derom satte Czar Peter saaledes i Harnisk, at Westphalen maatte døje et voldsomt Optrin med ham. Den hidsige Fyrste var saa opirret, at han for bedre at skaffe sin Vrede Luft blandede russiske Ord ind i sin Tale[1]). Skjønt dette Sammenstød ikke vedrørte noget væsenligt Punkt, var det dog uheldigt, og det kom desuden paa et Tidspunkt, da Frederik IV havde ment at maatte afslaa en Anmodning, Czaren havde rettet til ham om at sende nogle Orlogsskibe op til Nordsøen for der at møde et Par russiske Krigsskibe, som vare paa Vejen fra

---

[1]) Se om disse Sammenstød Skrivelse fra Kongen til Westphalen 18. Febr., fra Wibe til samme 27. April, fra Westphalen til Sehestedt 18. April 1716. Derimod er det urigtigt, naar det i Leben Frederici Augusti Königs in Pohlen von D. F. (Hamburg u. Franckfurth 1733) p. 720 og derefter hos Brasch: Gamle Ejere af Bregentved (Kjbhvn. 1873) S. 409 hedder, at Russerne vare blevne misfornøjede over, at de Danske alene besatte Rügen og Stralsund. Det er en Sammenblanding med, hvad der skete ved Wismars Kapitulation.

England, og saa ledsage dem igjennem Kattegat. Ligesom Czar Peter havde ønsket dette af Frygt for den svenske Flaadeafdeling i Göteborg, saaledes var netop denne Aarsagen til, at Frederik IV afslog hans Anmodning, thi han havde endnu ikke saa mange Skibe udrustede, at han kunde spærre Göteborgs Havn dermed. Saa længe til dette var sket, henviste han de russiske Skibe til at søge Læ i en eller anden norsk Havn [1]).

Naar Czar Peter i denne Tid kunde faa Tvivl, om det var muligt at stole paa Medvirksomhed fra Danmark-Norges Side, var dette uberettiget, for saavidt Stemningen hos Regeringen her overvejende gik i den Retning. Skjønt det ingenlunde fattedes Frederik IV paa Karakterfasthed, har han dog til forskjellige Tider ladet sig paavirke af Mænd af meget forskjellige Meninger. Hans Konsejl var paa denne Tid sammensat af D. Wibe, O. Krabbe, Chr. Sehestedt og I. G. Holstein, af hvilke de tre første vare Mænd af dansk Byrd, Holstein derimod en født Mecklenburger. Medens Holstein ligesaa fuldt nu, som dengang Krigen brød ud 1709, nærede Mistro til, at der kunde vindes noget ved et Forbund med Rusland, vare Wibe og Sehestedt i Aaret 1716 ikke mindre end i 1709 stemte for at virke sammen med Czar Peter. Det var med Føje, at denne kaldte Wibe «vor oprigtige Ven» og udtalte sig med Anerkjendelse om Chr. Sehestedt [2]). Og disse tvende Mænd, til hvem Krabbe kjendelig sluttede sig, havde i denne Sag mest at sige hos Frederik IV. Wibe var endnu afgjort den Minister, hvis Raad i det Hele gjaldt mest hos Kongen [3]), og Sehestedt havde ved

---

[1]) Brev fra Frederik IV til Czaren 21. Marts 1716.

[2]) Depeche fra Westphalen af 20. Maj 1715 og fra Sehestedt til Westphalen af 21. Marts 1716.

[3]) Hojers Opfattelse af Modsætningen imellem I. G. Holsteins og

sin Stilling som Oversekretær i det tyske Kancelli, hvorved han tillige var Udenrigsminister, ikke ringe Indflydelse paa den ydre Politik. Netop han har paa denne Tid omstændelig udviklet for Kongen, af hvor stor Vigtighed det var i den Sommer, der nu forestod, at lægge Kraft i Krigsførelsen imod Sverige, det gjaldt om at forfølge de i det forrige Aar vundne Fordele og drage Gavn af den hele heldige politiske Stilling ikke mindre end af den løftede Stemning, som de lykkelige Kampe havde vakt hos Officerer, Soldater og Matroser. Spildte man nu Øjeblikket til at tilkæmpe sig en hæderlig og fordelagtig Fred, kunde der gaa Aarhundreder hen, inden et saadant Øjeblik vendte tilbage. Men Hovedpunktet i en kraftig Krigsførelse var for Sehestedt netop at prøve en Landgang i Skaane i Forening med Tropper fra Kongens Forbundsfæller, samtidig med at Czaren fra Finland gjorde et stærkt Angreb paa Sverige, og medens man tillige burde forurolige Svenskerne fra den norske Grænse[1]).

Czar Peter kunde, det er utvivlsomt, stole paa den dansk-norske Regering i den Sag, hvorom her var Tale; men den havde unægtelig ikke Lyst til blindt at følge hans Politik i alt eller til af Hensyn til ham at fjærne sig fra andre Forbundsfæller. Uheldigvis skulde der komme Forhold frem, som maatte vanskeliggjøre en nøje Tilslutning til ham.

Wibes Standpunkt (anf. St. I, 292), hvilken han rimeligvis har fra Holstein, stadfæstes ved det Indtryk, Datidens Aktstykker give.

[1]) Forestilling paa Fransk af Sehestedt til Kongen, dateret 16. Marts 1716, der findes i Haandskriftsamlingen paa Ravnholt. Pastor A. Crone i Herrested har vist mig den Velvilje at sende mig en Afskrift deraf.

2. Det mecklenburgske Spørgsmaal og Wismars Kapitulation.

Rundt omkring i Nordeuropa begyndte man at blive bange for, at Czar Peter havde store og farlige Planer. Ved sine Erobringer fra Sverige havde han vitterlig lagt Grunden til, at Rusland kunde komme til at spille den vigtigste Rolle ved Østersøen. Vilde han blive staaende ved at sikre sig de nyerobrede Landskaber eller de fleste af dem? Man saa, hvorledes han havde teet sig som Herre i Polen og ladet sine 30 Batailloner foruden flere tusend Mand Ryttere ligge Vinteren over i dette Land. Den Overlegenhed, hvormed han efter Sigende havde behandlet Kong August, da denne i April mødtes med ham i Danzig, kunde vel vække Formodning om endnu større Planer. Og nu vare 15 Batailloner og 1000 Ryttere i Begyndelsen af Aaret dragne ind i Tyskland ad Mecklenburg til, og en ligesaa stor Styrke rykkede i April efter i samme Retning, medens 45 Gallejer med hans 3 Garderegimenter 18. April vare stukne i Søen ved Libau for at sejle Vest paa. Blev denne store Styrke ikke snart brugt mod Sverige, vilde den vække stor Uro i Tyskland. Men netop nu skærpede et nyt politisk Spørgsmaal Mistanken imod ham.

I de første Maaneder af 1716 blev det bekjendt, at et Ægteskab var paa Bane imellem Hertug Karl Leopold af Mecklenburg-Schwerin og Czar Peters Broderdatter Katharina Ivanovna, og denne Sag blev fremmet saaledes, at Brylluppet kunde fejres den 19. April under Czarens Ophold i Danzig. Hvor ringe Magt Hertugen end havde, var dette Ægteskab dog en politisk Begivenhed af første Rang. Baade hans Personlighed og hans Lands Beliggenhed virkede dertil. Han var nemlig ikke blot en selvraadig, opfarende Mand med utaalelige Luner, der hurtig ragede uklar med sin

ligeledes selvraadige Adel; men det var en vel kjendt Sag, at, som han holdt af at efterligne Karl XII i Paaklædning, saaledes vare hans Sympathier under Krigen stærkt paa dennes Side. Ingen af Nabofyrsterne, hverken Frederik Vilhelm I, Georg I eller Frederik IV havde et godt Øje til ham, og Uviljen imod ham foregedes af mecklenburgsk fødte Adelsmænd, der indtoge høje Stillinger i Danmark og Hannover, hos Frederik IV af I. G. Holstein og General Dewitz, hos Georg I af A. G. Bernstorff, der mere end nogen anden havde Indflydelse over sin Konge, og hvem man har kaldt Sjælen i det mecklenburgske Ridderskab[1]).

Hvor svensksindet Karl Leopold end var, havde han intet imod, at Wismar blev frataget Sverige, forudsat at det kunde tilfalde ham selv, og da han det foregaaende Aar indrømmede Frederik IV Ret til under det pommerske Felttog at have Magasiner og Garnison i Rostock, havde han som Vederlag faaet Løfte om, at Kongen vilde bruge sine «*gute Officia*» hos Kejseren og sine Forbundsfæller, for at han ved Krigens Slutning kunde faa Wismar, dog kun efter at Fæstningsværkerne her vare sløjfede[2]). Men det kan være tvivlsomt, om Frederik IV har ment det alvorlig med dette Tilsagn, thi han var faa Uger i Forvejen bleven enig med Preussen og Hannover om, at de vilde arbejde paa, at Wismar, naar det var erobret fra Svenskerne, blev gjort til en fri Rigsstad[3]). Hvad enten Hertugen har kjendt

---

[1]) Droysen anf. St. 152 og 99.

[2]) Konvention i Retzkow af 1. Juli 1715. Gehejmearkivet.

[3]) Depeche til Westphalen af 31. Marts 1716. Kong Frederik har senere lejlighedsvis i et Brev af 5. Februar 1718 til Kongen af Preussen udviklet, at Konventionen i Retzkow ikke stred mod hans Traktater med Preussen og Hannover, fordi han ved hin Konvention ikke havde lovet andet end „*unsere gute Officia, die aber denen förmlichen Tractaten nicht derogiren*“; men netop

denne Aftale eller ikke, havde han god Grund til ikke at opfatte nogen af disse tre Magter som en vel sindet Nabo. Man kan ikke undre sig over, at han søgte at finde Støtte hos Czar Peter, eller, saafremt det første Skridt til Tilnærmelsen er sket fra russisk Side, over at han da skyndte sig med at gribe den Haand, der blev rakt ham.

Hos den dansk-norske Regering vakte hans Giftermaal nærmest Uro, fordi han gjaldt for at være svensksindet, og fordi man frygtede for, at Czaren skulde arbejde for, at han fik Wismar[1]. Men den holdt utvivlsomt heller ikke af Udsigten til, at russisk Indflydelse vilde faa et fast Støttepunkt saa langt imod Vest. Det var ikke heldigt, naar man stræbte at frigjøre sig for Sveriges truende Naboskab imod Syd, saa at skulle tænke sig, at den Sejr, man haabede at vinde, maaske kun vilde føre til, at den svenske Besætning i Wismar blev afløst af russiske Tropper eller af mecklenburgske, der adløde Befalinger fra Petersborg. Overhovedet var man allevegne opfyldt af Tanken om, hvilke Planer Czar Peter knyttede til sin iøjnefaldende Forbindelse med Hertugen af Mecklenburg. Skulde Giftermaalet være det første Skridt til at gjøre hans Land til en russisk Provins? Vilde Czaren maaske, naar han sandsynligvis om ikke lang Tid fik Raadighed over Kurland, da paanøde Hertugen dette Landskab, medens han selv tilknyttede Mecklenburg til Rusland? Ingen kunde sige noget sikkert om hans Planer, og intet paalideligt er den Dag idag oplyst om dem. Men den Ærgjerrighed og den Udvidelseslyst, han allerede havde vist, maatte lade frygte for det værste.

---

derfor faar man det Indtryk, at Løftet til Hertugen ikke har været alvorlig ment.

[1]) Samme Depeche til Westphalen.

Hvilke Tanker Czar Peter end har havt med det mecklenburgske Giftermaal, var det en stor politisk Fejl. Det stod i den mest skærende Strid med Planen om en Landgang i Skaane, thi denne forudsatte ikke blot en kraftig Medvirken af Danmark-Norge, men ogsaa enten Hjælp eller i det mindste en velvillig Holdning fra Preussens og England-Hannovers Side. Czar Peter maatte kunne sige sig selv, at han ved at lade sin Broderdatter ægte Hertugen af Mecklenburg vilde vække den stærkeste Mistanke imod sig. Allerede det var slemt nok, at den tyske Kejser og et stort Tal tyske Fyrster raabte Allarm og bleve ilde stemte imod det nordiske Forbund, fordi det havde givet ham Anledning til at lade Tropper rykke ind i Nordtyskland, hvor de syntes at skulle bruges til at fremme ærgjerrige Planer for ham. Men endnu værre var det, at hans egne Forbundsfæller maatte fatte Mistro til ham. Der var kun Mening i dette Skridt af ham, saafremt han hemmelig havde sikret sig en Særfred med Sverige eller i det mindste med en saadan for Øje kun brugte Landgangsplanen som en Maske til at skjule Planer imod Tyskland. Men det var vitterlig ikke hans Tanke.

Det mecklenburgske Spørgsmaal skulde oven i Kjøbet faa en Braad, der gjorde det endnu farligere. Wismar var blevet holdt indesluttet siden Slutningen af 1715. Midt i Vinteren havde Hertugen gjort et Forsøg paa at faa Byen i sine Hænder ved at foreslaa, at det skulde overlades ham at holde den besat indtil den endelige Fred. I saa Fald skulde den svenske Besætning strax drage hjem, og han vilde lade tilbyde den svenske Vicegouvernør i Byen en Sum Penge for at faa ham til at gaa ind derpaa. Dette Forslag, der tydelig var dannet efter Forbilledet af, hvad der var sket ved Stettin 1713, blev tilraadet af den preussiske

General, der var med ved Belejringshæren; men det førte ikke til noget[1]). Belejringen havde længe været indskrænket til en Blokade, da den engelske Konge ikke vilde samtykke i en stærk Beskydning med Bombardement, som efter hans Paastand let kunde vække Uvilje i det tyske Rige imod ham og hans Forbundsfæller. Overhovedet kan der ikke tænkes noget dorskere end Georg I's Deltagelse i Krigen. Det stuartske Oprør 1715 havde stærkt optaget hans Kræfter, og han viste sig desuden som en forsigtig Forretningsmand, der ikke vilde gjøre det mindste Skridt, inden han havde faaet Betalingen derfor. Førend Frederik IV faktisk havde afstaaet ham Bremen og Verden, rørte han ikke en Finger til at opfylde den Traktat, som han tidligere i Aaret havde sluttet med ham. Senere havde han attraaet at faa Danmark-Norge til at slutte en ny Traktat, hvorved han iblandt andet tilbød en Del Skibe til Hjælp imod Sverige, forudsat at Kong Frederik garanterede den protestantiske Thronfølge i England, med andre Ord hans og hans Slægts Ret til dette Rige[2]). Men samtidig var det langt fra, at han gjorde noget for at fremme Wismars Belejring.

Strax i Begyndelsen af Aaret 1716 var det Kongen af Preussens Mening at lade sine egne Tropper ved Wismar afløse af de russiske Batailloner, der vare paa Marchen ind

---

[1]) Brev fra Chefen for det danske Korps ved Wismar General Legardte af 20. Januar 1716 til Frederik IV og dennes Svar, at han i denne Sag ikke vilde handle uden efter Aftale med sine Allierede. — Det lader ikke til, at Frederik Vilhelm I har havt noget imod en Underhandling som den af Hertugen foreslaaede. (Depeche fra Meyer i Berlin af 12. Februar 1716.)

[2]) Traktaten skulde tillige være en Garanti for den saakaldte Barrieretraktat. Depecher fra Söhlenthal af 17., 21., 28. Jan., 14. Febr., 6. og 13. Marts 1716. Lignende Forslag har Georg I rettet til Preussen. Droysen IV, 2, 147.

i Nordtyskland og forplejedes paa hans Bekostning[1]. Fra dansk Side havde man intet at indvende herimod[2], og Kong Georg samstemmede i den Grad med en saadan Tanke, at Bernstorff selv udtalte, at hvis 12 Batailloner af disse russiske Tropper bleve trukne hen til at deltage i Belejringen af Wismar, vilde Kong Georg yde en Tredjedel af, hvad der gik med til deres Underhold[3]. Men Opfattelsen blev en anden, da den mecklenburgske Giftermaalsplan udviklede sig. Da ser man Kongen af Danmark forestille Frederik Vilhelm I, hvor vigtigt det vilde være at tvinge Wismar til Overgivelse, inden de russiske Batailloner kom derhen. Selv om de kun bleve brugte her faa Dage, vilde de dog gjøre Krav paa Del i det Bytte, der her blev gjort, »og søge paa den ene eller den anden Maade at stille store Prætensioner«. Han bad derfor Kongen af Preussen om at lade sine Tropper blive staaende her endnu i 14 Dage, i Løbet af hvilken Tid man kunde haabe, at Fæstningen vilde overgive sig. Det vilde, udtalte han udtrykkelig, være lidet ønskeligt, at Hertugen af Mecklenburg fik Wismar[4]. Frederik Vilhelm gik fra sin Side ind paa den danske Konges Opfattelse og lovede, at Fodfolket skulde blive staaende endnu længere end 14 Dage, hvis det var nødvendigt. Derimod maatte han have sit Rytteri bort derfra[5]. Størst Virkning havde det mecklenburgske Ægteskab dog paa Georg I og hans hannoveranske Raadgivere. De havde nylig faaet et Bevis paa Hertugen af Mecklen-

[1]) Depeche fra Meyer af 11. Januar 1716. Droysen anf. St. IV, 2, 154.
[2]) Depeche til Meyer af 1. Februar 1716.
[3]) Depeche fra Söhlenthal af 11. Febr. 1716, jvfr. Depp. fra samme af 28. og 31. Januar.
[4]) Depecher til Meyer af 17. og 31. Marts.
[5]) Depeche fra Meyer til Sehestedt af 29. Marts.

burgs Sindelag, da denne bestemt havde afslaaet Kong Georgs Ønske om, at hannoveranske Tropper maatte komme til at ligge i Garnison i Rostock sammen med de danske Batailloner, som Hertugen det foregaaende Aar havde optaget i denne By[1]). Dette Sindelag kunde blive farligt, naar det fik Rusland at støtte sig til. Da man desuden fra hannoveransk Side, til Trods for, at Frederik Vilhelm I var Kong Georgs Svigersøn, nærede en indgroet Mistillid til Berlinerhoffet, følte man sig dobbelt ængstelig ved Tanken om, hvad der mulig kunde ske i Mecklenburg.

Fyrst Repnin med de russiske 15 Batailloner nærmede sig i Virkeligheden stærkt dette Land. Men Frederik IV stræbte at komme ham i Forkjøbet, og General Dewitz, den danske Generalgouvernør i Pommern, der nu havde overtaget den øverste Ledelse af Belejringen og givet den forøget Kraft, fik Paabud fra ham[2]) om i Forening med de andre Generaler, der kommanderede ved Wismar, at formaa Vicegouvernøren og Kommandanten her til at kapitulere inden 2 Gange 24 Timer. Dette Tilbud blev afvist (8. April); men tre Dage efter gjenoptoges Forhandlingerne fra svensk Side, og imidlertid kom den hannoveranske Landdrost Werpup, Bernstorffs egen Svigersøn, til Dewitz med Bud om, at »Hans storbritanniske Majestæt ønskede paa enhver Maade at afværge, at Moskoviterne kom til at faa Del i Besættelsen af Wismar«. Dewitz skrev strax til Kongen for at faa at vide, hvad han skulde gjøre, saafremt Russerne kom, inden Fæstningen havde overgivet sig. Men han fik ikke Tid til at oppebi en saadan Instrux, som han besynderlig nok ikke havde faaet tidligere, uagtet han flere

[1]) Rapport fra General Dewitz 18. Marts.
[2]) Skrivelse fra Kongen af 31. Marts.

Gange havde anmodet derom[1]). Da Repnin, som rykkede frem »over Hals og Hoved«, naaede Wismar med nogle af sine Batailloner, var Kapitulationen indledet, men heller ikke mere. Allerede inden han kom hertil, havde han fra Güstrow skrevet til Dewitz, at han haabede, denne ikke vilde indlade sig paa nogen Kapitulation uden hans Vidende[2]). Nu fordrede han, at en Del af hans Soldater, i Forhold til den Styrkes Størrelse, som han førte med sig, skulde lægges i Garnison sammen med de danske, hannoveranske og preussiske Tropper[3]).

Dewitz vidste, at hans Konge helst var fri for at se Russerne i Wismar, Kong Georg havde paa det stærkeste udtalt sig imod, at de kom til at danne en Del af Garnisonen her[4]), og personlig delte han som født mecklenburgsk Adelsmand sine Standsfællers Vrede imod Hertug Karl Leopold, hvem han mindst af alt undte, ved Russernes Hjælp at faa Wismar[5]). Det kom derfor strax til et alvorligt

---

1) Rapport af 14. April. Dewitz var dengang tilfældigvis i Lübeck, men skyndte sig tilbage til Wismar.

2) Brev fra Repnin til Dewitz, dateret Güstrow 7. April.

3) Droysen anf. St. S. 156 fortæller, at Repnin kom til Wismar „Anfang April“ og tilbød den svenske Vicegouvernør Schultz de fordelagtigste Vilkaar, hvis han vilde overgive ham Fæstningen. Dette er urigtigt. Schultz har i Følge et Brev fra ham til Dewitz af 9. Maj aldrig staaet i Underhandlinger med Repnin. „*Mir ist*, skriver han, *zu der Zeit von dem Fürsten Repnin wegen seiner Ankunft und Einrückung ins Lager keine Notifikation geschehen, ich habe auch bei der genauen Einsperrung davon keine Wissenschaft haben können.*“

4) Rimeligvis som Fortsættelse af sine mundtlige Udtalelser faa Dage i Forveien havde Werpup tilskrevet ham, „*dass er von seinem Hofe Ordre hatte keine andere als von denen drei darangelegenen nordischen Puissancen zur Besatzung in Wismar einzulassen*“ (Rapport fra Dewitz af 20. April).

5) Det er betegnende for Dewitz's Stemninger, at han, uagtet Rostock i Følge Konventionen i Retzkow skulde rømmes af de

Sammenstød mellem ham og Repnin. Forgjæves søgte denne at skræmme ham ved at erklære, at han ikke vilde erkjende Gyldigheden af den Kapitulation, om hvilken der blev forhandlet, men vilde optræde som Fjende imod den svenske Garnison. Dewitz iagttog — i det mindste efter sit eget Sigende — stor Høflighed imod ham og tilbød ham, at de skulde skiftes om at give Parolen, hver sin Uge; men han gav ellers ikke efter. Den 19. April underrettede han den russiske General om, at Kapitulationen var fuldstændig sluttet samme Morgen, han vilde gjerne have opfyldt hans Ønsker, men han havde ikke nogen Ordre dertil og maatte derfor afvente en saadan.

Hvis Dewitz var bleven staaende ved denne Erklæring, vilde han have været uangribelig. Men han tilføjede, at han vilde finde det saa meget mere betænkeligt at gjøre, hvad Repnin ønskede, som den derværende «storbrittanniske Minister» med samme Dags Post atter havde modtaget en Skrivelse fra sit Hof om, at de nordiske Forbundsfæller vilde blive sigtede for at forbryde sig imod Rigsforfatningen, saafremt de uden Kejserens og Rigets Samtykke optoge et stort Korps af en fremmed Nations Tropper i Riget. Deraf vilde Frankrig kunne tage Anledning til at lade Tropper rykke ind paa tysk Grund til Gavn for Sverige. Dewitz henstillede derfor til Repnin, om denne ikke vilde finde, at der under slige Forhold var Grund nok for ham til ogsaa uden Ordre at nægte hans Tropper Tilladelse til at deltage i Byens Besættelse.

Skjønt Dewitz paa en Maade skjød Kong Georg frem

Danske, saa snart Wismar havde overgivet sig, dog vilde have Frederik IV til at vedblive med at holde den besat indtil den almindelige Fredslutning (Rapport til Kongen af 7. Marts).

som Dække for sig, havde han i Virkeligheden udtalt sin egen Opfattelse saaledes, at han derved stillede sig i Brechen imod den Forbittrelse fra russisk Side, som han vel vidste, ikke vilde udeblive. Oven i Kjøbet gjorde han, hvad han kunde, for at faa Frederik IV til ikke at ændre det Forbud, han selv foreløbig havde udstedt imod, at Russerne fik Del i Garnisonen. Han fremhævede nemlig stærkt i en Skrivelse til Kongen, at der ikke blot fra hannoveransk Side var nedlagt Indsigelse imod Opfyldelsen af Repnins Ønske, men at ogsaa Preusserne tydelig havde vist, at de ej heller gjerne saa, at det blev opfyldt. »Saafremt han«, tilføjede han, »med næste Post fik Paabud fra Kongen om at lade Russerne rykke ind, vilde han dog ikke handle derefter, inden han fik Svar paa, hvad han nu tilskrev Kongen«[1]). Han havde den Tilfredsstillelse, at denne ikke blot godkjendte, men ogsaa roste den Holdning, han havde vist[2]).

Repnin blev opbragt over Dewitz's Svar, og da en Afdeling preussiske Soldater 20. April skulde rykke ind i Fæstningen, lod han 1000 Mand af sit Fodfolk prøve paa at rykke ind sammen med dem. Men den hannoveranske General Pentz erklærede dem, at han havde Ordre fra Dewitz til ikke at lade dem komme ind. De trak sig da rolig tilbage. Ogsaa paa en anden Kant af Fæstningen stod en russisk Afdeling rede til at marchere ind; men her hindrede Dewitz det personlig ved en i al Høflighed holdt Samtale

[1]) Rapport af 20. April.

[2]) Skrivelse fra Kongen til Dewitz 29. April. I tvende foregaaende Skrivelser af 19. og 23. April siger Kongen, at han kun vilde indrømme Optagelsen af russiske Tropper i Fæstningen, naar de optraadte som preussiske Hjælpetropper. Men det lader ikke til, at der har været forhandlet imellem Dewitz og Repnin om en saadan Udvej.

med vedkommende Officerer[1]). Repnin saa, at han kun ved at bruge Magt vilde kunne tiltrodse sig Adgang til Fæstningen; men dertil var hans Styrke for ringe. Han maatte nøjes med at give sin Forbitrelse over Dewitz's Færd Luft i sin Rapport til Czar Peter, og denne var ikke sen med at sende Frederik IV en Strøm af bitre Klager.

Da Dewitz havde erklæret Repnin, at han ikke endnu havde faaet Ordrer hjemmefra, holdt Czaren i sin Klage til Kong Frederik sig ogsaa udelukkende til ham, hvem han stemplede som ledet af ond Vilje. «Han har», skrev han, «erklæret vor General og vore Tropper aabne Fjendtligheder og dermed Os selv Krig, saa at han fuldstændig har undergravet det smukke Venskabsbaand og den Alliance, som knyttede os sammen.» Hvis ikke Repnin havde vist sig saa maadeholden, vilde det efter Czarens Paastand være kommet til et aabent Brud, han maatte altsaa have «Satisfaktion», saaledes som Billighed krævede det, og han ventede, at Frederik IV vilde lade et forholdsmæssigt Tal Russere drage ind i Wismar[2]).

Frederik IV kunde umulig lade Dewitz falde, da denne vitterlig kun havde gjort, hvad han vidste, stemmede med Kongens Synsmaade. Men da Czaren opfattede, hvad der var sket, som en alvorlig Krænkelse, kunde det let faa farlige Virkninger for den fælles Expedition imod Skaane. Hvor meget Frederik IV end holdt paa sin egen og sin Stats Værdighed, kan det vel derfor være et Spørgsmaal,

[1]) Saaledes fremstille Dewitz og General Leegardte Sagen i deres Rapporter af 20. April. I Følge den almindelige Fremstilling var Repnin kun bleven afholdt fra at trænge ind i Fæstningen derved, at de hannoveranske Tropper paa truende Maade havde gjort Front imod hans Folk.

[2]) Brev fra Czar Peter til Frederik IV af 29. April, jvfr. Depecher fra Westphal 22. og 25. April.

om han ikke vilde have indrømmet Czarens Paastand paa at faa et forholdsmæssigt Tal af sine Soldater optaget i Fæstningen, saafremt han ikke havde vidst, at dette stred baade mod den engelske[1]) og den preussiske Konges Ønsker. Det var kun faa Dage siden, at den preussiske Statsafsending i Kjøbenhavn, Kniphausen, indstændig havde opfordret den dansk-norske Regering til ikke at lade russiske Tropper komme ind i Wismar[2]). Naturligvis paaberaabte Frederik IV sig denne den engelske og den preussiske Konges Opfattelse i Svaret til Czaren, ligesom han gjorde gjældende, at Dewitz kun kunde have indrømmet Repnin at rykke ind i Fæstningen, saafremt der havde fundet en foregaaende Aftale Sted imellem de tre Magter, hvis Tropper havde belejret den[3]). Russerne vare og bleve udelukkede fra Wismar.

Dette Sammenstød var det første Vidnesbyrd om den Fare for Forbundet imod Sverige, der laa i det mecklenburgske Spørgsmaal. Først og fremmest med Hensyn til Forholdet mellem Georg I og Czar Peter. Medens Czaren tidligere ikke blot havde udtalt sig med Velvilje og Højagtelse om den engelske Konge, men endogsaa stærkt attraaet at se ham knyttet til det nordiske Forbund, kom han nu i Harnisk imod ham og hans hannoveranske Raadgivere, som han vidste, ivrig havde arbejdet for Russernes Udelukkelse fra Wismar. Paa dansk Side blev General Dewitz Gjenstand for hans udprægede Had. Allerede inden Wismars

---

[1]) Udtalelser fra Bernstorffs Side til Söhlenthal gik i den samme Retning som Werpups til Dewitz (Depeche fra Söhlenthal af 24. April og fra Holtze, der ogsaa var i London, 5. Maj 1716).

[2]) Skrivelse af 21. April fra Wibe og Sehestedt til Kongen. Dengang vidste man endnu ikke i Kjøbenhavn, at Wismar havde overgivet sig.

[3]) Brev til Czar Peter af 11. Maj, hvormed kan sammenholdes Kongens Skrivelse til Westphalen af 30. April.

Kapitulation havde han hørt, at Dewitz var ilde sindet imod Hertugen af Mecklenburg, og han havde ladet Repnin tilskrive ham, at det havde været ham «meget *sensible*» at høre om denne hans Stemning imod Hertugen, den maatte han lade fare[1]). Nu saa han, at Opfordringen intet havde frugtet, og han opfattede Dewitz's Færd som dikteret af dette hans Had, der ogsaa havde bragt ham til at mistro Russerne.

Men skjønt han overvejende kastede Ansvaret for den Krænkelse, han havde lidt, over paa denne General[2]), maatte der dog i hans Øjne ogsaa falde en Skygge over den dansk-norske Regering. Det var næppe et tilstrækkeligt Plaster paa Saaret, at Frederik IV skyndte sig med efter hans Ønske at lade sine Soldater rømme Rostock, der nu atter kom i Hertugen af Mecklenburgs Besiddelse[3]). Kong Frederik gjorde i Virkeligheden ikke derved andet end, hvad han traktatmæssig havde lovet Hertugen at gjøre, saa snart Wismar havde overgivet sig.

Men hvor nær Czar Peter end tog sig, hvad der var hændet ved denne Bys Overgivelse, opgav han dog ikke Planen om i Fællesskab med Frederik IV at gaa løs paa

---

[1]) Brev fra Repnin til Dewitz af 14. April i „Acta vedrørende Krigen 1709—1720“ (Gehejmearkivet).

[2]) Ligesom han i sin Klage til Kong Frederik blot holdt sig til Dewitz, saaledes har han i sin Dagbog kun talt om denne som den skyldige (Bacmeister anf. St. S. 23: *„die Widerspenstigkeit seines Generals Dewitz“*).

[3]) Hojers Fortælling (anf. St. I, 310—311), at Czar Peter forgjæves tilbød Frederik IV og Georg I en stor Sum Penge, hvis de vilde overlade Hertugen af Mecklenburg Wismar, kan ikke være rigtig. Der er i det mindste ikke i de danske Aktstykker Spor til en saadan Forhandling. Hojers Beretning findes i flere nyere Fremstillinger f. E. hos Hermann: Geschichte des russischen Staats IV, 295 (Hamburg 1849).

Sverige. Den Grund, han havde havt til at fatte denne Plan, nemlig Tanken om, at han kun ved et saadant afgjørende Stød kunde tvinge Karl til at overlade ham de Landskaber, han attraaede Øst for Østerseen, vedblev at være lige stærk hos ham. Om han end var vranten over den Holdning, som den dansk-norske Regering havde vist baade i enkelte Henseender tidligere og især nu ved Wismars Kapitulation, behøvede han den dog som Forbundsfælle ved et saadant Foretagende. Men utvivlsomt varslede den Misstemning, han nærede imod den, uheldig for Planens Udførelse. Den skabte en Jordbund, der kun var altfor gunstig for enhver fremtidig Mistillidens Spire.

3. Konventionen i Altona.

En af de første Dage i Maj 1716 brød Czar Peter op fra Danzig for at rejse til Mødet med Kong Frederik og til Pyrmont. Men paa Vejen vilde han sikre sig Frederik Vilhelm af Preussen. Denne havde været med om ikke at unde hans Tropper Adgang til Wismar, og det var i Mecklenburg kommet til Rivninger imellem Russere og Preussere, der havde sat den preussiske Konge i en meget ophidset Stemning. Skjønt det for saavidt saa truende ud imellem dem, var Frederik Vilhelm I's Venskab i dette Øjeblik Czar Peter altfor vigtigt til, at han ikke skulde søge at komme paa en god Fod med ham. Det lykkedes ogsaa ved en Sammenkomst imellem dem i Stettin (17. Maj). Den forsigtige Preusserkonge havde vistnok ikke Lyst til at tage Del i Toget imod Sverige, med mindre man vilde betale ham godt derfor[1]). Hvad han hidtil havde lovet at

---

[1]) Depeche fra Meyer af 1. Marts, til hvem Frederik Vilhelm I sagde *„d'une manière très gracieuse qu'il fallait aussi que du*

gjøre, var kun at hjælpe Frederik IV med at faa Leverance fra preussiske Stæder af Tovværk, han havde erklæret sig villig til at yde Transportskibe for Betaling[1]), og han havde givet Tilsagn om at opfordre Georg I til i Tide at støtte Danmark med en klækkelig Forstærkning af Tropper og Skibe[2]). Derimod havde han stedse tidligere afslaaet Frederik IV's Ønske om at faa preussiske Hjælpetropper med paa Toget, idet han udtalte, at han ikke vilde gaa ud over, hvad han havde forpligtet sig til ved Traktaten af 1715, nemlig at virke til at fordrive Svenskerne fra Tyskland. Heller ikke nu i Stettin vilde han overlade Czar Peter en Del Rytteri til Angrebet paa Sverige; men han samtykkede dog i for Betaling at stille en Snes Transportskibe til hans Raadighed. Vigtigst var det, at han gav sit Minde til, at Wismar, naar dets Fæstningsværker vare sløjfede, blev overgivet til Hertugen af Mecklenburg[3]). Forholdet imellem de tvende Fyrster blev saa venskabeligt, at Czaren kunde rejse til Mødet med Frederik IV, sikker paa, at Preussen ikke vilde træde i Vejen for Toget imod Sverige.

Imidlertid havde Frederik IV utaalmodig ventet i Slesvig

---

coté de V. M. on lui procurât des avantages au delà de ceux qu'il avait par les traités et que l'on prît des mesures pour cela". Meyer var ikke i Tvivl om, at han derved mente det af de Danske besatte Svensk Pommern.

1) Depeche fra Meyer af 22. Marts.

2) Brev fra Frederik Vilhelm I til Frederik IV af 15. Febr.

3) Droysen anf. St. 158—59. For øvrigt har der her som saa tidt i dette vigtige Aar været vilde Rygter i Gang, der senere have gjældt som troværdige Efterretninger. Man finder saaledes hos Gordon: The history of Peter the great II (1755) S. 75 og hos Fryxell: Berättelser ur svenska historian XXIX (1859) S. 31 den Efterretning, at Czaren og den preussiske Konge enedes om, at Danmarks Planer imod Skaane skulde hindres. Riegels: Udkast til Fierde Friederichs Historie (1799) II, 109 har en lignende Meddelelse.

og Holsten paa Czar Peters Komme. Tilbøjelig som han var til at fatte Mistanke, havde han ikke holdt af, at denne havde havt en Sammenkomst med den preussiske Konge alene. Derimod havde han ikke blot gjerne villet have Frederik Vilhelm med ved sit eget Møde med Czaren; men han havde helst set, at Preusserkongen var kommen til ham et Par Dage førend Czaren, for at de kunde træffe fornøden Aftale med hinanden om Forhandlingerne med denne[1]). Han stolede paa, at han skulde kunne udøve Indflydelse paa Frederik Vilhelm. Men denne kom slet ikke til Mødet, idet han undskyldte sig med en nødvendig Rejse til Kleve. Hans virkelige Grund var vistnok den, at han ikke vilde have mere at gjøre med Toget til Skaane end at yde nogle Transportskibe. Samtidig trak det ud med Mødet imellem Frederik IV og Czar Peter. Maaske lod denne vente paa sig, fordi han vilde have sine Tropper saa langt som muligt paa Vejen imod Vest inden Mødet; men ogsaa Kong Frederik virkede til Udsættelsen; thi efter at der først fra begge Sider havde været Tale om at lade Wismar være Mødestedet, vilde han dog bag efter ikke vide noget deraf, dels paa Grund af de Uenigheder, der havde været om denne Bys Besættelse, dels fordi de russiske Tropper spillede Mester i Mecklenburg[2]). Han vilde ikke fjærne sig længere fra Grænsen end højst til Lüneburg.

Det blev ogsaa tæt ved hans Riges Grænse, at Mødet endelig fandt Sted den 28. Maj, nemlig paa et Lyststed Ham und Horn i Nærheden af Hamburg. Hamburgerne gjorde deres bedste for at vise de tvende Fyrster deres Ærbødighed paa den underdanigste Maade[3]).

[1]) Depecher til Meyer i Berlin af 18. og 11. Maj 1716.
[2]) Depeche til Westphalen af 11. Maj.
[3]) Herom har Theatrum Europæum XXI (1738) S. 474 en for

Da baade Frederik IV og Czar Peter havde flere af deres vigtigste Mænd hos sig, kom det til en afsluttende politisk Forhandling om Angrebet paa Sverige. Fra dansk Side deltoge Wibe, I. G. Holstein, Dewitz og Westphalen i Forhandlingerne, fra russisk Side Storkansleren Gollofkin, Vicekansleren Schafirof, Gehejmeraad Tolstoi og Ambassadøren ved det danske Hof, Fyrst Dolgorucky. Man samledes i det Hus i Hamburg, hvor Gollofkin bode.

Det ser underlig kluntet og hensynsløst ud, at Frederik IV valgte at lade tvende af sine Repræsentanter være den af Czar Peter siden Wismars Kapitulation afskyede Dewitz[1]) samt I. G. Holstein, der med Føje gjaldt for at være en Modstander af Tilslutningen til Rusland. Men politisk Takt udmærkede meget lidt Frederik IV, og især synes det at have gjældt som en Trossætning i Kjøbenhavn dengang, at man ved at vise sig føjelig og eftergivende overfor Czaren kun opnaaede, at denne blev dobbelt fordringsfuld og utaalelig. Selv om der vistnok var en Del sandt heri, kan det dog næppe være tvivlsomt, at det var uklogt ved en Lejlighed som denne at tage saa lidet Hensyn til hans vel kjendte Stemning.

Datidens Smag karakteristisk, uoversættelig Beretning. Det hedder: „*In der Stadt Hamburg war jederman darüber höchstens erfreut, dass I. K. M. v. Dännemark wie selbige sich zu Ihre Czarischer Majestät nach Ham und Horn begaben, durch bemeldte Stadt in höchster Person durch fuhren und solche mit dero allerhöchsten Gegenwart begnädigten, welche hohe Gnade die Stadt seither Anno 1603 und also in 113 Jahren nicht gehabt . . . . Es hatte auch der Magistrat beyde Mayest. Mayest. durch einen Syndicum und zwei Rathsherren complimentiren und allerhand Weine und Victualien in abondance præsentiren lassen.*“

[1]) Denne havde selv ved sin Skrivelse af 20. April til Kongen bedt om Fritagelse for at være tilstede ved Mødet med Czaren.

Heldigvis var Wibe, til hvem Czar Peter maatte have Tillid, den ordførende iblandt de danske Statsmænd. Forhandlingerne drejede sig først og fremmest om, med hvor stor Styrke man skulde gjøre Toget. Wibe erklærede, at Kongen var rede til at sætte over til Skaane med 10000 Ryttere og 23 Batailloner, han opstillede det Regnestykke, at Sverige kunde rejse en væbnet Styrke paa 40000 Mand; men da 14200 Mand maatte trækkes herfra som nødvendige til Garnisoner og til at besætte Flaaden, mente han, at 30 russiske Batailloner i Forbindelse med den danske Hær vilde være tilstrækkelige til at sikre et sejrrigt Udfald af Felttoget, saa meget mere som Czaren havde lovet, samtidig med, at der skete Angreb paa Skaane, at ville gjøre Landgang paa Sveriges Østkyst med 20000 Mand. Atter her har man Indtrykket af, at Frederik IV nødig saa, at den russiske Hjælpehær blev større end højst nødvendigt. Den Ængstelse, han vitterlig havde for, at Czar Peter kunde falde paa at bruge sin Overlegenhed paa en trykkende Maade, maatte nødvendigvis være bleven stærkere ved det seneste Sammenstød. Enhver vidste desuden, hvorledes Frygten rundt omkring i Tyskland for Czarens formodede Erobringsplaner var voxet, da hans 15 Batailloner vare rykkede ind i Mecklenburg, hvor man fortalte alskens Træk om deres Udskejelser og Overgreb. Kom nu 15 Batailloner til ind paa tysk Grund, vilde Mistanken imod ham og dermed Uviljen imod det nordiske Forbund utvivlsomt stige, selv om det nok saa meget hed sig, at Tropperne snart vilde blive satte over til Sverige[1]).

Men ligesom Czaren stedse tidligere den ene Gang

[1]) Dette fremhæves stærkt i et Brev fra Frederik IV til Kongen af Preussen af 18. Maj. Han ønsker her blot at faa de 15 Batailloner, som allerede stode i Mecklenburg, og saa den russiske Garde.

efter den anden havde sagt, at han vilde bruge omtrent 40 Batailloner til Toget, saaledes stode hans Statsmænd nu under Forhandlingerne i Hamburg fast herved. Derimod vare de, efterat de først havde foreslaaet, at der fra russisk Side skulde ydes 6000 Ryttere til Toget, villige til med Hensyn til denne Vaabenarts Styrke at rette sig efter de Danskes Ønsker[1]). Czar Peters Fordring var vistnok fuldstændig berettiget fra et militært Standpunkt. Det var naturligt, at han, der i det Hele var forsigtig som Feltherre, vilde være sikker paa et heldigt Udfald. De Danskes Nederlag ved Helsingborg 1710 var i frisk Minde, og enhver kunde sige sig selv, at Karl XII vilde forsvare sig med Fortvivlelsens Tapperhed, naar man gik ham paa Livet i selve Skaane. Czarens Fordring svarede godt til Kong Frederiks egne Ord i et Brev til ham nogle Maaneder i Forvejen (7. Marts), hvori han skrev, at «Nødvendigheden uforbigængeligen udkræver, at saafremt den intenderede Descente paa Skaane og Invasion udi Sverige med Succes skal exequeres, dertil en stor Magt maa bruges og samme Dessein med Vigueur pousseres». Men intet er rimeligere, end at Czar Peter, ved at gjøre sit Tilskud til Felttoget saa stort, tillige har tænkt sig at ville blive sikker paa at holde den endelige politiske Afgjørelse i sin Haand.

Forhandlingerne førte hurtig til en Afslutning ved en Traktat, der er dateret Altona, 3. Juni. Man enedes herved om, at der i dette Aar skulde foretages en Landgang i Skaane; samtidig vilde Czaren angribe Sverige fra Øst med 20000 Mand, saa snart den svenske Flaade var indesluttet

---

[1]) Protokol over denne Forhandling findes afskreven i Gehejmeregistraturprotokollen for Aaret 1716 i Gehejmearkivet.

i Karlskrona og der ingen Fare truede fra den svenske Eskadre ved Stockholm. Til Landgangen i Skaane vilde han bruge 40 Batailloner og 2000 Ryttere, desuden lovede Kongen af Danmark endnu at overføre et tredje Tusend russiske Ryttere, hvis han fik de nødvendige Skibe dertil; men han kunde ikke «*formellement*» forpligte sig dertil. Af denne russiske Hær skulde den danske Konge forpleje de 15 Batailloner og 1000 Ryttere paa egen Bekostning, saa snart de kom til Danmark, og han vilde lade overføre 30 Batailloner og 1000 Ryttere fra Rostock til Sjælland. De andre Batailloner, som bestode af Gardetropper, vilde Czaren selv føre til Danmark paa sine Gallejer, og 1000 Ryttere skulde sammen med det danske Rytteri marchere over Halvøen og Fyen til Sjælland. Kongen af Danmark forpligtede sig til at stille 10000 Ryttere og 20 Batailloner samt til at lade 18 Linieskibe stikke i Søen. Man fastsatte, at Skaane og de andre fra Kronen Danmark «*injuria temporum*» frarevne Provinser skulde tilfalde den danske Konge; men Czaren holdt ikke nogen særlig Garanti for disse Provinser for at være nødvendig, da den maatte siges at ligge i den gjensidige Sikkerhed, han og Kong Frederik havde givet hinanden ved Traktaten 1709, «hvilken man fra begge Sider hellig vilde overholde, ogsaa i dette Stykke». En Række Bestemmelser var tilføjet med Hensyn til Kommandoen, Garnisoner i de skaanske Stæder, ligesom ogsaa om, hvorledes der skulde vindes Sikkerhed imod mulige Skridt fra Frankrigs Side til Gavn for Sverige. Da man haabede at kunne faa en engelsk Flaade med til virksom Deltagelse i Kampen, blev det vedtaget at virke for, at denne Flaade kom til at tage Del med i at spærre Karlskronas Havn. Hos Preussen vilde man søge at faa Hjælp af Transportskibe. Czaren lovede at skrive til Kong Frede-

rik Vilhelm i «de pressanteste Termini» for at skaffe Kongen af Danmark slige Skibe «for en civil og billig Pris»[1]).

Samme Dag, denne Traktat blev undertegnet, gav Frederik IV paa lignende Maade, som Kong Frederik Vilhelm havde gjort ved Mødet i Stettin, Czar Peter et skriftligt Tilsagn om at gjøre sit yderste, for at Wismar, naar dets Fæstningsværker vare sløjfede, kunde blive overdraget til Hertugen af Mecklenburg. Til Vederlag skulde Hertugen love at vise Dronningen af Danmark og hendes Sødskende «prompte Retfærdighed» med Hensyn til den dem efter deres Fader Hertugen af Mecklenburg-Güstrow efterladte Arv. Frederik lovede vistnok ikke her andet end, hvad han havde forpligtet sig til ved sin Konvention med Hertugen det foregaaende Aar; men det var dog en tydelig Indrømmelse til Czaren og kan kun opfattes som en Slags Tillæg til Altonaerkonventionen.

Hvor liden gjensidig Velvilje der end havde været imellem Czaren og Frederik IV, kan man ikke tvivle om, at de sluttede Altonaerkonventionen med en alvorlig Tanke om at gjennemføre Planen mod Sverige. Allerede meget snart efter Begivenhederne 1716 blev det imidlertid fortalt, at en anset russisk Diplomat Kurakin havde udkastet en Plan til en hemmelig Overenskomst imellem Rusland og Sverige, hvorefter Karl XII skulde gjøre Czar Peter store Indrømmelser, men til Vederlag med Russernes Hjælp vinde vigtige Fordele paa Hannovers og Danmark-Norges Bekostning. Denne Plan skal Kurakin have givet Czaren Smag

[1]) Denne Traktat, der hidtil har været ukjendt i det enkelte, findes i Afskrift baade i det Langebekske Diplomatarium i Gehejmearkivet og i Udenrigsministeriets Arkiv. Den er tilføjet som Tillæg Nr. 3, aftrykt efter den sidst nævnte Afskrift, der er langt bedre end den anden.

for, dengang han i Stettin havde sit Møde med Kongen af Preussen[1]). Men ligesaa sikkert som det er, at Kurakin kom til Czaren i Stettin, ligesaa upaalideligt er alt, hvad der er blevet fortalt om hans Samtaler ved denne Lejlighed med Czaren. Den Forhandling, han paa den Tid førte med Regeringen i London, er fuldkommen tilstrækkelig til at forklare hans Rejse til Stettin. Under alle Omstændigheder viser Czar Peters Holdning i en stor Del af Sommeren afgjørende, at han i denne Tid tænkte paa alt andet end en Særfred med Sverige[2]).

4. Rustninger i Danmark. Forhold til England-Hannover og Preussen.

Efter at alt var bragt i Orden ved Forhandlingerne i Hamburg og Altona, rejste Czaren til Pyrmont for at bruge Badet der, og imidlertid gjaldt det om at træffe alle de Forberedelser til Toget, som det var muligt at komme til Ende med. Den særlige Opgave, der var stillet den dansk-norske Regering, var at skaffe Transportmidler tilveje og at gjøre det umuligt for Sverige at hindre Troppernes Overførelse fra Tyskland til Sjælland.

Ingen kan være i Tvivl om, at dette Aar 1716 har krævet overordentlige Ofre og Anstrængelser fra Danmark-Norges Side. I Januar havde Regeringen i største Hast maattet opbyde alt for at forsvare Kjøbenhavn imod Karl

---

[1]) Hojer anf. St. I, 321—22 og 312. Den samme Opfattelse findes i forskjellige nyere Fremstillinger.

[2]) Kong Frederiks Synsmaade er udtalt klart i et Brev fra ham til Czaren af 19. Maj, hvor han taler om Nødvendigheden af at gjøre et kraftigt Angreb paa Skaane: „*denn ich sehe kein Mittel als dieses den opiniatren Feind zu Friedensgedancken zu bringen und diesem langwährigen Kriege ein, ob Gott will, erwünschtes und glorreiches Ende zu machen*“.

XII's paatænkte Angreb over Isen. Saa kom den farlige Krig i Norge i Foraarsmaanederne, og selv om det havde vakt Jubel at se Kong Karl blive nødt til at gaa tilbage fra Kristiania, maatte Regeringen dog opfatte Stillingen som kritisk, da den saa ham sætte stor Kraft ind paa at erobre Frederikshald. Netop i de Dage, i hvilke Mødet ved Hamburg fandt Sted, skreve de af Konseillets Medlemmer, som vare i Kjøbenhavn, Sehestedt og Krabbe, til Wibe, at det saa farligt ud deroppe, og at der maatte drives paa Krigen i Norge med al Vigueur (30. Maj). Gjentagne Gange blev der sendt Forstærkninger derop, dels af Tropper, dels af Skibe. Man havde samtidig ikke blot maattet holde Besætninger i det nys erobrede Pommern; men indtil Slutningen af April stod der 10000 Mand ved Wismar. Alt dette havde saaledes lagt Beslag paa de svage Pengekræfter, at det havde været umuligt i Tide at faa en Styrke til Søs udrustet, den var i Stand til at holde Svenskerne Stangen. Da en Eskadre paa 14—16 svenske Orlogsskibe den 7. Maj lagde sig ved Falsterbo, blev Forbindelsen med Pommern afbrudt. En stor Del Transportfartøjer, omtrent 100 i Tallet, vare heldigvis komne tilbage fra Pommern dels til Kjøbenhavn, dels til Smaaøerne[1]); men der var stærk Trang til de Stykpramme og Gallejer, som under Sehestedts Førelse havde spillet en saa smuk Rolle ved Rügen det foregaaende Aar. Det var desuden lidet lysteligt at se Svenskerne spille Mester langs Sjællands Kyster, sende armerede Chalupper tæt ind til Kjøge, gjøre Farvandene usikre ved deres Krydsere og

---

[1]) For at spare de store Udgifter til Fragten af dem bleve de sendte til deres Hjemsteder, om end saaledes, at der blev optaget en Liste over dem (Protokol over Gehejmekonseillets Møder 1716. 28. April).

endog opbringe en stor Mængde danske Handelsskibe[1]). Regeringen var nødt til at træffe Forsvarsforholdsregler baade ved Kjøbenhavn og ved Kjøge, saavel som paa forskjellige Steder af den sjællandske Kyst. Hvis den svenske Flaade sejlede til Norge, var det klart, at Gabels Eskadre deroppe[2]) kunde komme i en alvorlig Fare, og alt blev derfor anspændt for at kunne forstærke den saaledes, at den kunde byde Svenskerne Spidsen.

Men, hvad enten Grunden har ligget i Brist paa Levnetsmidler eller i, at det skortede paa Energi hos de højstkommanderende Søofficerer, saa udrettede den svenske Flaade langt fra, hvad den havde kunnet. Den gik tilbage til Karlskrona. Nu kunde i Juni Stykprammene og Gallejerne komme over fra Pommern, og de bleve strax sendte op til Norges Sydkyst, hvor Tordenskjold med dem udførte sit Livs skjønneste Stordaad, da han (8. Juli) vandt Sejren i Dynekilen. Fire Dage i Forvejen havde den voldsomme Kamp staaet ved Frederikshald, der fremfor alle andre har gjort denne Byes Navn dyrebart for alle Nordmænd og Danske. Karl XII maatte opgive Kampen i Norge.

Den Frygt for Norges Skjæbne, som Kong Frederik saa stærkt havde følt i Martsmaaned, var bleven forvandlet til Glæde, og Vaabenskiftet havde i dette Halvaar ligesom i 1715 ført til Sejr for den dansk-norske Stat; men paa Grund af de Anstrængelser, som havde maatte gjøres, var det blevet umuligt at træffe Forberedelser til Angrebet paa Skaane. Czar Peters Klager i Foraarsmaanederne over, at der intet skete i saa Henseende fra dansk Side[3]), vare derfor ube-

[1]) Skrivelser fra Konseillet af 8., 9. og 12. Maj 1716.
[2]) Jvfr. S. 16.
[3]) Bergmann: Peter der Grosse IV, 76; Depeche fra Westphalen af 31. Marts 1716.

rettigede. Han vilde ikke kunne kaste Skylden paa andre end paa sin rastløse Fjende Karl XII, der, selv om hans Angreb paa Norge faldt uheldig ud, ved dette virkede til at svække den dansk-norske Stats fattige Hjælpekilder og dermed vanskeliggjorde det for den at fremskynde Forberedelsen af den for ham saa farlige Plan imod Skaane. Set paa denne Maade har Karl XII ved sin uheldige Krig i Norge gavnet Sverige.

Det ligger imidlertid i Sagen selv, at den dansk-norske Regering ikke lod lang Tid gaa hen efter Afslutningen af Traktaten i Altona, inden den tog fat paa Forberedelserne til Toget. Der blev (13. Juni) givet Paabud om, at 3 Rytterregimenter, der stode i Pommern, skulde bryde op og marchere hjem, en Række Bestemmelser bleve trufne om Leverancer og Magasiner, Admiralitetet skulde undersøge, om de Orlogsskibe og Fregatter, der laa paa Reden, vare stærke nok til at dække en Transport fra Rostock eller andre Byer (26. Juni), og det blev forbudt at sende mere Mandskab til Norge, da alt, hvad man kunde samle, skulde bruges til Toget imod Skaane (26. Juni). Samtidig havde General Scholten faaet Ordre til at sørge for, at Feltartilleriet var i Stand (13. Juni), og til at afgive Betænkning om, hvorledes Hæren skulde lægges i Lejr, naar den blev samlet paa Sjælland (19. Juni). Efter at dernæst Generalkommissariatet (30. Juni) havde faaet Paabud om »uden at spilde en eneste Minut« at udkaste en Marcheroute for de forskjellige Afdelinger, der skulde samles ved Kjøbenhavn, blev der (3. Juli) sendt Ordrer til en Række Regimenter paa Halvøen og paa Fyen om at marchere til Kjøbenhavn.

Samme Dag disse sidste Ordrer bleve udstedte, og Dagen efter at Tordenskjold med sin Flotille var sejlet fra Kjøbenhavn til Norge, tog Regeringen fat paa Transport-

væsenet. Da blev der sendt Befaling til alle Amts- og Kjøbstadsøvrigheder, saavel paa Øerne som paa Østkysten af Halvøen, om under haarde Straffe at give Generalkommissariatet Oplysninger om de Skibe og Fartøjer, der fandtes indenfor deres Omraade. Ikke et eneste af disse maatte sejle bort, men alle skulde bruges for Betaling i Kongens Tjeneste og, saasnart Søen blev fri, sendes til Kjøbenhavn med Hø og andre Nødvendighedssager. Generalkommissariatet tillige med Admiralerne Sehestedt og Judichær fik Paabud om at gjøre Overslag over, hvor mange af Hans Majestæts Skibe der vare nødvendige til at overføre russiske Tropper, og de skulde «ufejlbart» den 18. Juli møde i Rostock; alle fremmede ballastede Skibe, der laa paa Reden eller kom hertil for at gaa til Østersøen, skulde lægges under Beslag for at bruges til Transport, alene med Undtagelse af dem, der gik under engelsk eller hollandsk Konvoy. Samme Dag sendtes der Admiral Gabel ved Norges Sydkyst Befaling til at sørge for, at alle Skibe, som ikke vare nødvendige deroppe, senest inden Maanedens Ende bleve sendte til Kjøbenhavn, medtagende «Brændeved og andet Træværk», dog saaledes at Skibene ikke sinkedes derved. Admiral Judichær blev Dagen efter (4. Juli) udnævnt til at lede «den forehavende Descente paa Skaane» og fik Ordre til at sørge for, at de nødvendige Fartøjer i rette Tid kunde være forhaanden. Endelig udnævntes Kongens Generaladjudant Oberst Povl Løvenørn og Oberstlieutenant Bestenböstel (6. og 11. Juli) til at staa i Spidsen for Transporten af de russiske Tropper fra den mecklenburgske Kyst. Man kunde fristes til at tro, at Regeringen trods al den Iver, Czar Peter hidtil havde vist, har været bange for, at han skulde blive liggende i Nordtyskland, optagen af de mecklenburgske Sager. I det mindste

gav Frederik IV (6. Juli) baade Løvenørn og Westphalen Paalæg om at trænge stærkt ind paa Czaren og hans Generaler, for at Overførelsen af de russiske Tropper kunde ske snart[1]).

Men det skulde trække længere ud med denne, end Regeringen dengang anede. Man ser jævnlig, at der ved de kongelige Ordrer i denne Tid om Transporten er tilføjet de Ord »saasnart Søen bliver fri«, eller lignende Udtryk. Skulde Transportbaadene sejle over Østersøen, maatte den svenske Flaade ikke kunne forulempe dem; men Sikkerhed herfor mente Regeringen kun at kunne faa ved en afgjort Overmagt til Søs. Den vilde ikke udsætte sig for noget Uheld, og den vidste, at den kun med Opbydelse af Pengeofre, som det maatte være den vigtigt at undgaa, vilde være i Stand til at holde Svenskerne Stangen i Østersøen, samtidig med at den havde en Del af sin Flaade liggende oppe ved den norske Kyst. Den havde derfor baade i Vinteren 1715—16 og hele Foraaret 1716 ladet sin Statsafsending i London, Baron Söhlenthal, sammen med en anden Diplomat, Justitsraad Holtze, der blev sendt derhen, af al Magt virke for, at der kunde komme en engelsk Flaade til Østersøen, men saaledes, at denne skulde optræde ganske anderledes kraftig, end den havde gjort det foregaaende Aar. Det Stivsind, Karl XII havde vist overfor den engelske Regerings Ønsker om Forandringer i det svenske Kaperreglement, gav Frederik IV Haab om, at den ikke blot vilde finde sig i, at der skete Landgang i Skaane, men endog støtte denne med en Flaade. I sin Iver for at gjøre et godt Indtryk paa Kong Georg og det i England herskende

---

[1]) Alle de her anførte Ordrer findes i Gehejmearkivet i de fra Krigsministeriet afleverede Papirer.

Whigparti havde han ikke blot strængt forbudt at sende de stuartske Oprørere Ammunition, men ogsaa tilsendt Georg I et Brev ubrudt, som han havde modtaget fra den stuartske Prætendent, og ladet nogle skotske Oprørere arrestere, da de vare flygtede til Norge[1]).

Det var imidlertid vanskeligt at faa nogen ret Gavn af Forbundet med Kong Georg. Han havde hidtil vist sig som en alt andet end handlekraftig Forbundsfælle, og det var desuden usikkert, om de engelske Statsmænd vilde gaa saa vidt imod Karl XII, som den dansk-norske Regering ønskede. Det kunde let ske, at Frygten for at se et russisk Herredømme udvikle sig ved Østersøen og den gamle Opfattelse, at ikke samme Magt burde beherske begge Øresundets Kyster, kunde overvinde deres Vrede imod Karl XII og afholde dem fra at yde et Landgangstog imod Skaane den nødvendige Støtte. I saa Fald var den Nytte bortfalden, som Forbundet med Kong Georg kunde bringe. Thi skjønt det var som hannoveransk Kurfyrste, han havde sluttet Forbundet med Danmark-Norge, satte Frederik IV og hans Ministre væsenlig Pris paa det, fordi de haabede, at Georg og hans politiske Mentor Bernstorff skulde kunne formaa de engelske Ministre til at overvinde deres Betænkeligheder ved et Brud med Sverige.

Medens Bernstorff i de første Maaneder af 1716 stærkt drev Danmark-Norge fremad og ivrig tilraadede Landgangsplanen imod Skaane, skiftede temmelig modsatte Meninger hos de engelske Ministre. I Marts meldte den svenske Statsafsending i London, Grev Gyllenborg hjem, at England var rede til at forbinde sig med Sverige om at

---

[1]) Brev fra Frederik IV til Georg I af 23. Nov. 1715, Depecher til Söhlenthal af 14. Januar og 21. Maj 1716.

fordrive Rusland fra Østersøen, hvis Karl XII vilde glemme, hvad der var sket, og søge Vederlag i Rusland for sine Tab i det tyske Rige[1]. Men kort efter gave de to vigtigste engelske Ministre Lord Townshend og Lord Sunderland Söhlenthal Tilsagn om, at der skulde blive sendt Kongen af Danmark en Flaade til Hjælp; de vilde, sagde de, se at finde et Paaskud, hvormed de kunde forsvare et saadant Skridt for Parlamentet[2].

En Hovedbetingelse for, at Frederik IV skulde kunne naa sit Ønske, var, at ikke Ruslands og England-Hannovers Interesser tørnede sammen. Czar Peter havde i Marts sendt sin højt betroede Diplomat, Fyrst Kurakin til London for at underhandle om en Alliance med England; men det viste sig umuligt at komme til Enighed, hvad enten Aarsagen var, at den engelske Regering krævede en Handelstraktat, som Kurakin sagde, at han fattedes Fuldmagt til at slutte, eller Czar Peter har villet drive England til mere bestemt fjendtlige Skridt imod Sverige, end det vilde indlade sig paa[3]. Efter at allerede dette havde fremkaldt en Udsættelse af Flaadens Afsendelse og endmere svækket de engelske Ministres næppe synderlig store Iver for denne Sag[4], kom

---

[1]) F. F. Carlson: Om Fredsunderhandlingarne 1709—1718 (Stockholm 1857) S. 92, Note 1.

[2]) Söhlenthals Depecher fra de første Maaneder af 1716 indeholde adskillige Meddelelser om Udtalelser af Bernstorff og af de engelske Statsmænd. Den i Texten citerede Ytring staar i Söhlenthals Depeche af 17. April. — I Depechen af 7. April siger han, at Bernstorff var saa ivrig for at faa Flaaden sendt til Østersøen, som om han var Kong Frederiks egen Minister.

[3]) Det første omtales i Söhlenthals Depecher som Aarsagen, det sidste i den af Lord Stanhope i Februar 1720 affattede Svarnote til Rusland, som er aftrykt i (Rabener): Leben Peters des ersten (1725) S. 581.

[4]) Depecher fra Söhlenthal og Holtze i London 14., 17., 21., 24., 28. April, 5. og 8. Maj.

den mecklenburgske Tvist til og voldte alvorlige Vanskeligheder[1]). Nu var det ikke blot Handels- og Sømagtsspørgsmaal, det gjaldt om, nu kom ogsaa hannoveransk-mecklenburgske Lidenskaber i Bevægelse. Bernstorff og Czar Peter bleve paa et saare vigtigt Punkt hinandens skarpe Modstandere.

Virkningen heraf var strax, at Georg I besluttede at prøve paa at afværge det Stød, der truede Karl XII, forudsat at denne vilde tage Hensyn til, hvad hans dynastiske Interesse og Englands Handel krævede. Kong Georg haabede, at Karl XII vilde vise Eftergivenhed, da det russisk-danske Angreb paa Skaane let kunde blive skjæbnesvangert for ham. Rimeligvis har den svenske Statsafsending i London givet Haab om, at han vilde være føjelig.

Da Admiral Norris omtrent den 1. Juni sejlede ad Sundet til med 22 Orlogsskibe og Fregatter samt ikke færre end 300 Handelsskibe under Konvoy, fik han en Note med sig, som han efter sit Komme til Sundet tilsendte den engelske Resident i Stockholm, og som denne overrakte den svenske Kansler den 15. Juni. Der stilledes i den vistnok alvorlige Fordringer til Kong Karl. Han skulde give England den Oprejsning for Opbringelsen af engelske Handelsskibe, som det ikke havde været muligt det foregaaende Aar at fravriste ham, han skulde tage sine Kaperforordninger tilbage og give Tilsagn om hverken umiddelbart eller middelbart at yde det stuartske Parti Hjælp. Endelig skulde han opgive alle Planer om at erobre Norge eller nogen af de Øer, som hørte under den danske Krone. Vægrede han sig herved, maatte Kong Georg opfatte det som en Pligt imod Storbrittanniens vigtigste Interesser at bruge alle de

[1]) Depeche fra Söhlenthal af 19. Maj.

Hjælpemidler, Gud havde lagt i hans Haand, til at kuldkaste slige Planer. Men hvis Kong Karl gik ind paa den engelske Konges Ønsker, var denne rede til ikke blot selv at fastholde den gode Forstaaelse, der længe havde hersket imellem England og Sverige; men han vilde ogsaa gjøre sit bedste for at udjævne Striden imellem Sverige og de andre nordiske Magter[1]. I Følge hvad Bernstorff udtalte til

[1]) Denne Note er aftrykt i flere af Datidens Flyveskrifter f. Ex. i The interest of Great Britain, London 1716, samt i Lettres historiques fra samme Aar (La Haye et Amsterdame). Droysen anf. St. 160 har vendt op og ned paa den engelske Politik med Hensyn til Norge, idet han lader Kong Georg kræve dette Land afstaaet til Sverige, hvis det vilde overlade ham Bremen og Verden og erkjende Danmarks Ret til det gottorpske Slesvig. Ja Droysen lader endog dette Forslag blive forelagt det danske Hof og der finde Talsmænd i Bernstorffs Landsmænd. Han citerer ingen Kilde for denne forunderlige Meddelelse, hvorefter Bernstorff skulde have rettet et Forslag til Frederik IV, om hvilket han maatte vide, at det vilde skabe et ulægeligt Brud imellem den dansk-norske Regering og England-Hannover, et Forslag endelig, der ved, hvad det indeholdt om Norge, stod i den grelleste Modsætning til den engelske Note til Karl XII. Endelig vilde et saadant Forslag stride bestemt imod, hvad Bernstorff fortalte Söhlenthal om Præliminairernes Indhold. Der er i det Hele ikke i de danske diplomatiske Aktstykker Spor til, at et sligt Forslag er gjort den dansk-norske Regering. — Sammesteds fortæller Droysen, ogsaa uden at anføre nogen Kilde, at Georg I i de Dage, Czaren forhandlede med Frederik IV i Hamburg, søgte at afværge Rustningerne imod Sverige ved at tilbyde ham, at han maatte beholde alt, hvad han havde frataget Sverige, blot med Undtagelse af et Stykke af Lifland, som Hertugen af Gottorp skulde have som Vederlag for sin Del af Slesvig. Men dette Tilbud havde Czaren afvist! — Altsaa samtidig med, at England-Hannover af Frygt for Ruslands stigende Magt ved Østersøen vilde søge at mægle en Fred for Sverige, skal det have arbejdet paa, at Sverige kom til at ofre alt, hvad det havde Øst for Østersøen, deriblandt selve Finland, som Czar Peter stedse havde tænkt at give tilbage til Sverige! Det ser baade besynderligt og nederdrægtigt ud, og det i den Grad, at man har Ret til at drage Rigtigheden af denne Meddelelse i Tvivl saa længe, til man ser en paalidelig Kilde anført som Støtte for den.

Söhlenthal, vilde Georg I opstille som Fredspræliminairer, at han saavel som den danske Konge skulde beholde, hvad de havde besat [1]).

I god Samklang hermed vilde England-Hannover have Frederik IV til foreløbig at udsætte Landgangsplanen. Man maatte, sagde Bernstorff til Söhlenthal, paa Grund af Czarens Holdning først høre Kongen af Sveriges Udtalelser om Fred; thi der var kommet sikre Efterretninger om, at denne var fredelig stemt. Da Frederik IV ved et Brev (18. Maj) indstændig havde opfordret Georg I til at sende en Flaade til Østersøen, svarede den engelske Konge vistnok (5. Juni) saaledes, at det kunde opfattes som imødekommende; men Udtrykkene vare holdte svævende, og det var klarere Tale, naar han personlig udtalte til Söhlenthal, at han under de daværende Forhold ikke kunde raade den danske Konge til at lade moskovitiske Tropper komme ind i sit Land [2]). Ogsaa var det betegnende, at netop nu foreslog Kong Georg Frederik IV at lægge en «Sauvegarde» i Amtet Neuenkloster ved Wismar og at opgive Tanken om at sløjfe Fæstningsværkerne ved denne By. Ingen kunde være i Tvivl om, at disse Forslag vare rettede imod Russerne, og at han særlig vilde have Wismar bevaret som Fæstning for at hindre, at den kom i Hertugen af Mecklenburgs Hænder. Selvfølgelig afvistes begge Forslag af den dansk-norske Regering, der dengang ved Altonakonventionen havde sluttet sig nøje til Czar Peter [3]). Forbitrelsen over Russernes Optræden i Mecklenburg bragte endog Kong Georg til at ophidse Kejser Karl VI imod Czarens formentlige Planer her, og han lod udtale i Wien (16. Juni): «Vi

[1]) Depeche fra Söhlenthal af 26. Maj.
[2]) Depeche fra Söhlenthal af 29. Maj.
[3]) Depeche til Söhlenthal af 16. Juni.

ville gjøre os al mulig Umage for, at den russiske Landgang i Sverige ikke skal finde Sted»[1]).

Man kan sige sig selv, at under saadanne Forhold maatte Admiral Norris's Instrux gaa ud paa, at han ikke blot skulde afholde sig fra at støtte Landgangsplanen, men ogsaa fraraade den. «Norris», skrev Chr. Sehestedt 30. Juni til Söhlenthal, «har givet mig at forstaa, at hans Hof i høj Grad ønsker, at vor ophøjede Hersker vil ændre sin Plan om en Landgang i Skaane, da der er Sandsynlighed for, at man fra svensk Side snart vil gjøre antagelige Fredsforslag; han siger, at han har faaet Meddelelser herom ved Residenten Jackson i Stockholm.» Den Vending i den engelsk-hannoveranske Politik, som dette stærkt gav Indtryk af, kunde nok vække Betænkeligheder; thi selv om det ikke blev til Alvor med Fredsforhandlingen med Karl XII, var der foreløbig ikke Udsigt til Hjælp fra engelsk Side ved Landgangsforetagendet, langt snarere til, at Norris vilde søge at hindre det. Netop nu var det, at der skulde træffes Forberedelser til Transporten. Den dansk-norske Regering var imidlertid saa langt fra at give tabt, at den tvært imod for den russiske Ambassadør i Kjøbenhavn fremstillede Nødvendigheden af en fast Optræden fra Ruslands og Danmarks Side. Kun indskærpede den, at Czaren ved en formelig Traktat burde berolige England med Hensyn til sine Planer[2]).

Men den engelsk-hannoveranske Politik slog hurtig om. Hvad der end har været Grund dertil[3]), standsede ikke

---

1) Droysen anf. St. 177.

2) Depeche til Westphalen af 30. Juni, hvorved er vedlagt Afskrift af Protokol over et Møde i Anledning af denne Sag imellem Konseillet og Dolgorucky.

3) Her er et Punkt, der trænger til at oplyses fra engelsk Side. — Söhlenthal fortæller i sin Depeche af 26. Juni, at Fyrst Kurakin havde sagt ham, at han nu havde faaet Fuldmagt til at slutte

blot al Tale i London om, at Planen imod Skaane burde opgives; men Bernstorff forsikrede allerede i Slutningen af Juni, at om Norris end ikke vilde kunne gaa angrebsvis frem imod Sverige, inden han fik Svar fra Kong Karl paa den Note, han skulde tilsende ham ved Hjælp af Residenten i Stockholm, vilde han dog faa Ordre til at lægge sig ved Bornholm eller Karlskrona for at hindre Svenskernes Flaade fra at løbe ud. Den danske Konge kunde imidlertid uforstyrret lade de russiske Tropper føre over fra Nordtyskland[1]). Ja, snart efter hørte Söhlenthal baade af Bernstorff og af Kong Georgs anden vigtige hannoveranske Minister, Grev

en Handelstraktat med England og et Forsvarsforbund til Sikkerhed for den protestantiske Tronfølge her. Skjønt Söhlenthal tilføjer, at Czaren til Vederlag vilde have Hjælp af engelske Skibe paa Vilkaar, som han ikke troede, at England vilde indrømme, er det muligt, at de engelske Statsmænd have opfattet Kurakins Tilbud som beroligende med Hensyn til Czar Peters Politik. I Flyveskriftet: The interest of Great Britain S. 161 hedder det, at Norris fik Ordre til at forene sig med den danske og den russiske Flaade, fordi Karl XII svarede truende paa Jacksons Note: men den engelske Regering kan umulig have faaet Svar fra Karl XII, inden den skiftede Holdning. Desuden vise Bernstorffs Udtalelser til Söhlenthal, at man, da dette skete, endnu ikke vidste, hvordan det svenske Svar vilde blive, og det Svar, som Kong Karl gav, er da ogsaa først dateret Lund 17. November 1716. (Nordberg anf. St. 582.) I Danmark har man troet at vide, at den engelske Flaade først blev bragt til at virke noget „solidt", da Karl XII sendte den engelske Note tilbage uaabnet (Betænkning af Wibe til Kongen 5. Oktober); men Karl har, som anført, svaret paa Noten, om end senere. Den berømte engelske Diplomat H. Walpole fortalte i Slutningen af Juli 1716 i Haag til den derværende danske Resident v. Stöcken, at den engelske Statssekretær Lord Stanhope kort i Forvejen under sit Ophold i Haag havde faaet Efterretning om, at Svenkerne laa med en Flaade paa 22 Krigsskibe ved Bornholm. Dette havde havt den Virkning, at der strax var blevet sendt Norris en ny Instrux, om hvilken Walpole sagde, at den vilde svare til den danske Konges Ønsker. (Depeche fra v. Stöcken 28. Juli 1716.)

[1]) Depeche fra Söhlenthal af 26. Juni.

Bothmar, at Norris vilde faa en skærpet Befaling til at dække de russiske Troppers Transport, støtte Landgangen i Skaane og hjælpe til at holde Sundet frit for svenske Skibe, samt til at lade de af sine Skibe, der ikke var Brug for ved Konvoyeringen, forene sig med den danske Flaade. Naar den svenske Konge havde svaret afslaaende paa den engelske Note, hvad man sikkert ventede, vilde ske, skulde Norris gaa angrebsvis frem imod Sverige. Om muligt endnu vigtigere var det, at saa vel den engelske Statssekretær Lord Townshend som Prinsen af Wales, der under Kongens Fraværelse i Hannover var Regent i Landet, udtalte sig paa en aldeles lignende Maade[1]). Det havde i Sammenligning hermed lidet at sige, at Kong Georg afslog at yde en Hjælp af 4 Eskadroner[2]), som Frederik IV formodentlig havde ønsket som en Slags Sikkerhed for hans Politiks Paalidelighed, men som militært vare uden Betydning.

Saaledes var alt endelig kommet i god Orden; men det var først den 24. Juli, at Norris fik sine nye Ordrer[3]). Frederik IV klagede over, at megen Tid var gaaet tabt[4]). Han har formodentlig savnet den engelske Flaade til at hjælpe med at holde Søen fri for svenske Krigsskibe; derfor havde ingen Transportskibe kunnet stikke i Søen[5]), Forbindelsen med de andre Landsdele havde været vanskeliggjort, og Tilsendelsen af, hvad der skulde

[1]) Depecher fra Söhlenthal af 14. og 31. Juli.

[2]) Depeche fra Söhlenthal af 30. Juni.

[3]) Skrivelse fra Sehestedt til Norris af 24. Juli.

[4]) Depeche til Söhlenthal af 18. Juli og af 8. December, hvor det udtrykkelig siges, at derved var „*der Transport der Russen so sehr verspätet und alles rückgängig geworden*“.

[5]) Han havde under disse Forhold afslaaet en Opfordring, som Fyrst Dolgorucky allerede 27. Juni havde rettet til ham om at sende Transportskibe til Mecklenburg (Protokol om denne Forhandling er vedlagt *Ordres de la cour* til Westphalen 1716).

bruges i Lejren ved Kjøbenhavn, var bleven forsinket. Vistnok havde han 4. Juli givet Ordre til «af yderste Formue ved Nat og Dag at stræbe at faa udrustet 21 Orlogsskibe»; men denne Ordre blev aldrig fuldt udført, hvad enten det var umuligt at faa det nødvendige Mandskab, eller en Del af Skibene viste sig ubrugelige[1]). Derfor havde Regeringen (18. Juli) sendt Bud efter Gabel, at han skulde komme ned fra Norge med de fleste af sine Skibe.

Imidlertid havde Frederik IV 27. Juni faaet sluttet en «Kontrakt» med Kongen af Preussen, hvorefter denne paa visse Vilkaar overlod ham 50 Skibe til at overføre Tropper fra Pommern og Mecklenburg[2]), og senere tilbød Frederik Vilhelm I ham endnu 20 til, der oprindelig vare lovede Russerne, men som disse havde givet Afkald paa[3]). Frederik IV vilde kun tage imod 60 i det Hele[4]). Allerede et Par Dage førend Kontrakten blev sluttet, havde vedkommende preussiske Embedsmand, Gehejmeraad Massow, i sin Konges Navn udstedt Ordre til samtlige Redere og Skippere i Alt Stettin om at holde deres Fartøjer sejlfærdige til den 15. Juli. Rederne vilde nødig dertil; de maatte først reparere, sagde de. Men Massow svarede, at en dansk Kommissær

---

[1]) Man faar et klart Indtryk af Flaadens daarlige Tilstand, naar det i en kongelig Resolution af 30. Oktober hedder, at „der ikke atter maa blive udsendt slige Skibe, hvilke ligesom udi sidst forledne Campagne, saa snart de i Søen kom, igjen Reparation nødig havde".

[2]) De vigtigste Paragrafer af den ere trykte i Tillæget til denne Afhandling som Nr. 4.

[3]) Depecher fra Meyer af 15. og 22. Juli, samt et herved vedlagt Brev fra den preussiske Gehejmeraad Massow til Meyer af 20. Juli. — Man kan derfor ikke, som Droysen gjør anf. St. S. 161, opfatte det som et Vidnesbyrd om en vis Kulde fra preussisk Side imod Rusland, at *„die versprochenen Transportschiffe wurden nicht den Russen sondern den Dänen gestellt"*.

[4] Depeche til Meyer af 21. Juli.

Sasse skulde undersøge, om det var sandt, alle Reparationer skulde ske saa hurtig som muligt, der vilde blive givet gratis Træ hertil, de, der fattedes Penge, skulde faa Kredit, men al Vrangvilje vilde blive haardt straffet[1]). Mere kunde foreløbig ikke kræves af den preussiske Regering, og da det var overdraget en saa virksom Mand som Povl Løvenørn at lede den vigtigste Del af Transportvæsenet hernede, kunde der haabes paa god Fremgang.

Men der optaarnede sig store Vanskeligheder, og det væsenlig paa Grund af Fejl fra den dansk-norske Regerings Side. Kontrakten fastsatte, at der fra dansk Side skulde betales 4 Rdlr. preussisk Mønt pr. Læst om Maaneden; denne Betaling skulde første Gang udredes en Maaned forud og derefter forud Uge for Uge. Og som et levende Vidnesbyrd om den Mistillid, den preussiske Regering eller de preussiske Skibsredere havde til Frederik IV's Pengekasse, var det fastsat, at en i Preussen bosat Kjøbmand skulde paatage sig Udbetalingen af disse Penge samt være Borgen for, at Skibsrederne bleve holdte skadesløse med Hensyn til det Tab, de under et Felttog kunde lide paa deres Fartøjer. Førend alt dette var bragt i Orden af den danske Regering, skulde Rederne ikke være forpligtede til at lade deres Fartøjer gaa til Søs.

Det maatte være en Hovedopgave for den dansk-norske Regering at klare disse Pengeforhold saa snart som muligt for at undgaa Tidsspilde. Forskudet af Betalingen for den første Maaned blev ogsaa sendt, saaledes at, om det end paa Grund af en mindre praktisk Fremgangsmaade først blev udbetalt Skibsrederne i Slutningen af Juli,

---

[1]) Manuskriptsamling. Dansk Adelshistorie paa det kgl. Bibliothek. Pakke 40.

voldte det ingen Forsinkelse. Men uforsvarligt var det, at Sagen om Kautionen for Transportskibene ikke blev ordnet i rette Tid. Da der uheldigvis intet stod i Kontrakten om, hvor stor denne Kautionssum skulde være, var det nødvendigt, at man maatte komme til en Enighed derom, og naturligvis krævede Transportskibenes Redere, der kjendte Kontrakten til Punkt og Prikke, at dette skulde bringes i Orden, inden de vilde lette Anker. Løvenørn, som ved at se Tiden blive spildt var ved at tabe sit sædvanlig usvigelig gode Humør, klagede i den ene Rapport efter den anden over Chikanerier fra Gehejmeraad Massows Side, hvem han endog i et Brev til Wibe kaldte en Belzebub. Men Massow gjorde kun sin Pligt, naar han krævede Kontrakten overholdt, saaledes som Skibsrederne kunde forlange det, og det var højst naivt, naar den danske Statsafsending i Berlin, Meyer, skrev til ham, at den bedste Sikkerhed, der kunde tænkes, var givet derved, at Kong Frederik havde ratificeret Kontrakten.

Vistnok havde den preussiske Konge det i sin Magt at klare Vanskelighederne. Han kunde have befalet, at Transportskibene skulde sejle, idet han paatog sig at bringe Kautionssagen i Orden med den dansk-norske Regering. Men skjønt Frederik Vilhelm saa, at Toget til Skaane kunde gavne ham selv ved at tvinge Karl XII til en Fred, der kunde sikre ham Stettin og skaffe Ro i Nordevropa, var han ingenlunde nogen haardnakket Fjende af Sverige, og han undte det Fred paa maadeholdne Vilkaar, hvis det vilde slutte en almindelig Fred med sine Fjender[1]). Han følte sig derfor ikke oplagt til at gjøre Frederik IV nogen Tjeneste for at fremskynde dets Ulykke, saa meget mindre som han af flere Grunde i Øjeblikket var vrantent

[1]) Droysen anf. St. 172.

stemt imod den danske Konge. Det ærgrede ham, at denne, efter at have faaet Stralsund i sine Hænder, krævede Told af forbisejlende Skibe, deriblandt ogsaa af preussiske, ligesom Svenskerne havde gjort, medens de havde havt Byen; han mente, at han ved Delingen af Byttet i Stralsund ikke havde faaet alt, hvad der tilkom ham; men især var han vred over, at Hannoveranerne havde faaet en Del af Byttet i Wismar, der efter hans Mening burde deles lige imellem ham og Frederik IV. Han paastod, at derom var han bleven enig med denne tidligere, og han vilde gjøre Kong Frederik ansvarlig for, at Kong Georg havde dristet sig til at kræve en Del af Byttet. Medens det sidste synes at være ubilligt fra hans Side, ser det uklogt ud af Frederik IV, paa et saadant Tidspunkt at tirre Frederik Vilhelm ved en Slags Sundtold udfor en By som Stralsund, i hvis Erobring Preusserne havde havt saa væsenlig en Del. Men under alle Omstændigheder var det høist uheldigt for Transportsagen, at dette Vranteri var paakommet Kongen af Preussen. Han krævede Kautionen stillet. Endelig den 8. August havde Generalkommissariatet faaet truffet de nødvendige Forholdsregler til at melde Meyer, at der kunde stilles en Kaution paa 12000 Rdlr., og det opfordrede ham til endelig at sørge for, at Skibene bleve sendte afsted saa hurtig som muligt, saa meget mere som Admiral Gabel var kommen ned fra Norge med sin Eskadre, og man altsaa haabede nu at faa den hele Transportsag i Gang[1]). Men uheldigvis afviste Massow de 12000 Rdlr. som utilstrækkelige, og ikke bedre gik det, da Meyer bød 20000. Den ene Uge gik til spilde efter den anden af Augustmaaned.

---

[1]) Om disse brydsomme Forhandlinger se Meyers Depecher for Juli og August med vedlagte Breve til Massow.

Endelig lykkedes det Meyer, ved personlig at søge Foretræde hos den preussiske Konge paa hans Lystslot Wustershausen, at formaa ham (21. August) til at paabyde, at Skibene skulde sejle, paa det Vilkaar, at Meyer satte »sin Ære i Pant paa«, at han vilde skaffe en tilstrækkelig Kaution for Skibene fra den danske Konge[1]).

Frederik IV var bleven i højeste Grad utaalmodig under alt dette. Dengang Generalkommissariatet havde sendt Meyer Meldingen om de 12000 Rdlr., og Kongen troede, at det nu vilde lykkes at faa Kautionssagen i Orden[2]), gav han (14. August) Løvenørn Ordre til strax at indskibe et dansk Regiment, der laa i Pommern, og sejle med de Fartøjer, som bleve tilovers, til Warnemünde for sammen med Oberstlieutenant Bestenböstel »at skynde paa, at de russiske Tropper ufortøvet kunde blive førte over til Danmark«. Men han blev hurtig revet ud af Illusionen. Da gav han i et Brev den 18. August til Frederik Vilhelm I sin Misstemning Luft i stærke Udtryk. Han mindede om, hvorledes han ikke blot havde udredet 10000 Rdlr. i Forskud paa Betalingen for Transportskibene, men ogsaa lovet en Kaution paa 20000 Rdlr. Til Trods herfor vedblev Gehejmeraad Massow efter hans Paastand at gjøre »den ene Diffikultet efter den anden for at sinke Skibenes højst nødvendige Afsendelse«, og han kunde derfor ikke andet end føle en meget »*sensible chagrin*« ved at se, hvorledes den kostbare Tid gik tabt ved disse Forsinkelser, medens Fjenden fik Lejlighed til »at rekolligere sig« og træffe sine Modforholdsregler. Idet han ikke glemte at forsikre om sin Tillid til sin kongelige Broders »gode Intention«, bad han ham derfor om indtrængende at paabyde Transportskibenes Afsendelse til Warnemünde, og han

[1]) Korrespondanceprotokol med Generalkommissariatet.
[2]) Jvfr. Brev fra Wibo til Løvenørn af 8. August.

udtalte det Haab, at han vilde vise saa meget desto større Iver, som ellers «de slettænkende og svensksindede let kunde naa deres Maal, nemlig ad slige Veje at hindre den Plan, man havde lagt». Men ikke nok hermed, Frederik IV vilde endog sætte den engelske Konge i Bevægelse, for ved hans Hjælp bedre at faa Bugt med de Vanskeligheder, der gjordes fra preussisk Side[1]).

Det var ubilligt, naar Frederik IV gav Massow Skylden for Forsinkelserne. Han kunde have Grund til at anke over, at hans preussiske Broder ikke viste sig meget tjenstvillig; men det var væsenlig hans egen og hans Ministres Brist paa Omsigt, der havde voldt Tidsspildet. Desuagtet har hans Brev til Frederik Vilhelm Interesse ved det Indtryk, det giver af, at han følte sig forpint ved, at Tiden var gaaet tabt, og dog anede han ikke, hvilke Virkninger det skulde faa.

Frederik IV's Brev kom først til Berlin, efter at Kongen af Preussen havde opfyldt Meyers Ønske. Den 23. August havde Løvenørn faaet de preussiske Transportskibe til sin Raadighed, og nu endelig kunde han indskibe det danske Regiment Ingenhaven, der skulde sendes hjem fra Pommern; men saa fik han Modvind at kæmpe med. «Vi maa arbejde Dag og Nat imod Vinden,» skriver han den 26. August til Wibe[2]). Da dette Regiment var sendt afsted, var Augustmaaned saa godt som endt, uden at det endnu havde været ham muligt at føre en eneste russisk Soldat over til Danmark fra den nordtyske Kyst.

---

[1]) Depeche til Söhlenthal af 25. August.

[2]) Om Løvenørns Kvaler ved at faa Transportvæsenet ordnet handler en Række Koncepter til Breve fra ham i Samlingen Dansk Adelshistorie paa det kgl. Bibliothek 42de Pakke Pars II. Nogle af dem ere benyttede i Brasch: Gamle Ejere af Brogentved S. 413 ff.

5. Czar Peter i Kjøbenhavn.

Dengang var det allerede over en Maaned, siden Czar Peter var kommen til Kjøbenhavn. Efter at han havde brugt en kort Kur i Pyrmont, rejste han til Mecklenburg og saa Hovedmassen af sit Fodfolk samlet ved Warnemünde, hvorhen ogsaa hans 45 Gallejer[1]) med de tre Garderegimenter vare komne. I sin utaalmodige Iver sejlede han den 14. Juli afsted paa en Hukkert til Falster, landede om Natten ved Gjedesby og holdt sit Indtog paa dansk Grund med at jage en Kromand og hans Kone op af deres varme Seng og kaste sig selv i den med Støvlerne paa. Man fik travlt i Nykjøbing med at tage imod den fornemme Gjæst, og »Byens honnette Madamer» maatte op paa Slottet for at lave Mad til ham; men endnu større blev Røret i den stille Provinsby, da hans Gallejer Dagen efter naaede til den. Alt gik venskabelig til. Falstringerne morede sig over de besynderlige Fremmede, der tændte Ild paa Strandbredden under deres Feltkjedler og lavede deres Maaltid af Nelder og anden Slags simpelt Grønt, som de skare i smaa Stykker og kogte i Kjedlerne med en salt Sild i hver. Russerne paa deres Side følte sig vel iblandt den venlige Befolkning, der efter deres Mening modtog dem som sine Forsvarere[2]). I Nykjøbing gik Czaren ombord paa sin Gallejflaade og kom med den til Kjøbenhavn den 17. Juli.

---

[1]) Tallet angives ogsaa undertiden til 48.

[2]) Bacmeister: Beiträge II, 32. Naar Czaren her fortæller i sin Dagbog, at Falstringerne gjorde hans Folk til gode med Frugt, har man ondt ved at forstaa, hvad anden Frugt der har været paa den Tid end maaske nogle Jordbær og saa umodne Æbler, Pærer og Stikkelsbær. Om Czarens Ophold i Nykjøbing se Apotheker Seidelins Levnetsbeskrivelse: Historisk Tidsskrift III, 2. Bind S. 269 ff. og Rhode: Laalands og Falsters Historie, 2den Udgave, II, 17.

Han blev modtaget med store Æresbevisninger. Kongen sejlede ham imøde ud paa Reden, Militæret og Borgerne paraderede i Gaderne. Efter Aftensmaaltid hos Kongen paa Slottet overnattede han hos sin Ambassadør, Fyrst Dolgorucky, der boede i det nuværende Thottske Palais; Gallejerne fik Plads indenfor Toldbodbommen hen til Kvæsthuset. Sex Dage efter kom Czarinde Catharina, hvem han havde ondt ved at undvære, om han end tidt var hende utro. Hun var fra Warnemünde rejst over Lübeck igjennem Holsten og derfra sat over til Lolland og Falster, hvor hun i Nykjøbing efter de gode Borgeres Mening havde fundet megen Behag i den Mad, som Byens Madamer skiftedes om at lave til hende paa Slottet[1]). Fra Nykjøbing rejste hun igjennem Sjælland til Kjøbenhavn, og da Kong Frederik tillige med Czaren var kjørt hende et godt Stykke Vej imøde, holdt de deres Indtog sammen i Byen igjennem Vesterport (23. Juli).

Czar Peter holdt af at være fri for alle Etikettehensyn. Ganske som da han det næste Aar kom til Berlin, vilde han ogsaa nu helst have sit Opholdssted udenfor Byen, og han havde derfor ønsket at bo paa det Lyststed, som Kongens Broder Prins Karl ejede udenfor Nørreport, den saakaldte «Have». Maaske vilde han ogsaa helst være i Nærheden af de russiske Soldater, der bleve lagte i Lejr udenfor Nørre- og Østerport. Da imidlertid Russerne ikke gjaldt for at være meget hensynsfulde Gjæster, ønskede Prins Karl mindst af alt Æren af at laane den mægtige Hersker Hus, og Kongen afværgede det ved at sige Czaren, at han ikke i Broderens Fraværelse kunde raade over hans Hus[2]).

---

[1]) Historisk Tidsskrift smstds.
[2]) Brasch: Vemmetoftes Historie II, 103 (Kbhvn. 1860).

Czaren og Czarinden kom da til at bo i en anselig Gaard, der tilhørte en Kjøbmand Edinger og laa der, hvor nu Prinsens Palais ligger.

I det Hele var Kong Frederiks Modtagelse af Fyrsteparret udsøgt høflig. En af Czar Peters Biografer fortæller, at da Czarinden var kommen til Staden, bød Kongen hende velkommen ved at drikke hendes Skaal af en med Ædelstene smykket Guldpokal, som han derefter skjænkede hende som Gjæstegave[1]). Det blev forsøgt — skjønt som det synes uden Held[2]) — at more de høje Gjæster med Opera og Komedie, der blev holdt Tafler og Smaafester for dem, og paa Kongens Fødselsdag d. 11. Oktober saaledes, at det blev tilladt «alle honnette Folk under Masque at indkomme paa Galleriet i Riddersalen, hvor Taflet holdtes, men efter Maaltidet ned i Salen, og diverterede Czaren sig samme Tid med Dans samt ellers viste sin store Fornøjelse over en og anden Masques Artighed». Der blev holdt Karoussel til Vands i Rosenborg Have, hvor Czar Peter sad i samme Jolle som Dronning Louise, Frederik IV i samme som Czarinde Katharina, man morede Czaren med Parforcejagt i Dyrehaven o. a. l.[3]).

Men dog har Kong Frederik følt sig trykket ved at have Peter den store som Gjæst. Allerede dennes Vaner og Væsen stødte idelig an imod, hvad der gjaldt som sømmeligt ved

---

[1]) Bergmann anf. St. S. 93.

[2]) Montaigus Breve til Løvenørn i Samlingen Dansk Adelshistorie paa det kgl. Bibl. 43de Pakke Pars I.

[3]) Et Hovedsted om Czarens Ophold i Kjøbenhavn er den i 4de Bind af Maanedskriftet Orion trykte Meddelelse derom efter et Haandskrift i den Thottske Haandskriftsamling paa det kongelige Bibliothek. — Beretningen kan dog ikke være fuldstændig redigeret førend en Del Aar efter Czarens Ophold her; den nævner nemlig Nygade, der først blev anlagt efter Branden 1728.

de fleste vesterlandske Hoffer. Man tænke sig den Dragt, han holdt af at gaa med, naar han ikke tog Del i en eller anden Fest, en gammel og meget plettet rød Kjole af «gement» og grovt Klæde, tilskaaren som en Skipperkofte, en smal Hørlærreds Klud om Halsen, en grov Skjorte uden Manskjetter, Matrossko med Messingspænder paa Fødderne, og en Huggert ved Siden, der havde en truende Lighed med et Bøddelsværd! Og saa denne grove Tale, som han ikke skaanede selve Kongen for! Det hændte en Dag ved et Taffel, at Kong Frederik, formodentlig paa et vidt fremrykket Stadium af Maaltidet, sagde som Spøg til ham: «Ah! jeg hører, kjære Broder, at ogsaa I har en Maitresse.» Men Czar Peter forstod ikke Spøg. Han svarede: «Kjære Broder! de Fruentimmer, jeg holder, koste mig ikke mange Skillinger, men hun, som I holder, koster Eder Tusender af Rigsdaler i Sølv, som I kunde bruge paa en langt nyttigere Maade.» Vanskelig kunde en Snært være blodigere end denne Hentydning til Anna Sofie Reventlow. Det ceremoniøse Etikettevæsen, der fandtes ved det danske Hof, var Czaren en Gru, og allerede Dagen efter sit Komme til Kjøbenhavn klagede han i et Brev til Czarinden over at have maattet tage Del i en Ceremoni, som han ikke i 20 Aar havde oplevet Magen til[1]). Han satte sig derfor ud over sligt, hvor han kunde, og brød sig ej heller det mindste om at tage Hensyn til Kongens Bekvemmelighed, naar han havde Lyst til at tale med ham[2]). Hvad maa

---

[1]) Peters des Grossen Briefwechsel mit Katharina. Von A. Brückner i Raumer: Historisches Taschenbuch (herausgegeben von W. H. Riehl) V, 10 S. 227.

[2]) Om disse Træk se Documents rélatifs à l'histoire de Russie vol. XX (Petersborg 1867) S. 61—64, Brev fra den saxisk-polske Statsafsending i Kjøbenhavn 14. Aug. 1716.

det ikke endelig have kostet Frederik IV saa vel som Dronning Louise at skulle vise Opmærksomhed imod Czarinden! De saa naturligvis i hende kun et gement Fruentimmer, der efter først at have været holdt af Menzikof siden havde været Czarens Frille, inden hun blev hans Hustru. Hvor ypperlig en Forstand hun end maa have havt, gjaldt hun dog for at være uden Dannelse, hun kunde kun tale slet Tysk, havde et Væsen som en tysk halvsimpel Skuespillerinde og klædte sig uden Smag. Hendes Kjole var behængt med Ordener, Portræter af Helgener og Relikvier, der raslede paa en besynderlig Maade, naar hun gik, og hun var en lille tyk Skikkelse uden nogetsomhelst indtagende ved sig[1]). Det var næppe uden Overvindelse, at Frederik IV's Søster Hedvig Sophie, der gav sig af med Portrætmaleri, malede baade Czarens og Czarindens Portræter[2]).

Værre var det imidlertid, at man frygtede Czarens Luner, herskesyge Væsen og skarpe, eller, som man opfattede det, lurende Blik. Han havde næppe betraadt Kjøbenhavns Gader, førend man fandt, at han teede sig, som om han var Herre og Mester[2]). Hans sære Luner kunde visselig tidt vække Morskab, som da han og Czarinden kjørte op paa Toppen af Rundetaarn. Ikke mindre maatte man more sig over hans grænseløse Videbegjærlighed, der er en af hans mange storslaaede Sider. Saaledes naar han

---

[1]) Saaledes beskriver Markgrevinden af Bayreuth hende, efter at hun det følgende Aar 1717 havde set hende i Berlin. (Mémoires de Frederique Sophie Wilhelmine Margrave de Bareith (Brunswich 1845) I, 42.) Et mere tiltalende Billede giver dog Westphalen af hende i et Brev til Wibe 20. Juni 1716, hvor han karakteriserer hende som *„femme de bon sens traitable et d'une conversation assez aisée“*. Dans var efter hans Sigende hendes Yndlingsfornøjelse.

[2]) Brasch: Vemmetoftes Historie II, 103.

endelig vilde overvære en Præsteordination i Frue Kirke, eller naar han fængsledes ved at se Kunstkammerets Rariteter og var glad ved der at faa et Stykke saakaldet forstenet Brød og et Par laplandske Træsko forærende, som han kunde sende hjem til Petersborg. Men Videbegjærligheden og Nyfigenheden blev besværlig og mistænkelig, da man saa, med hvilken Iver han lagde Mærke til Voldenes Højde og Tykkelse, Fæstningsgravenes Brede, Broernes Beliggenhed ikke mindre end Geværernes Forarbejdelse, Kanonernes Kaliber og Skibsværfternes Indretning. Hvor klart det end var for Kongen og hans Ministre, at de ikke kunde undvære ham som Forbundsfælle, frygtede de dog allerede hans store Udvidelsesplaner. De holdt hverken af hans Kritik eller af hans Efterlignelseslyst.

Der gaves én Hjælp imod alt sligt. Det var at faa Toget imod Skaane til at gaa for sig ret snart. Medens hans Garderegimenter allerede laa i Lejr og den danske Hær Dag for Dag voxede ved tilmarcherende Regimenter, laa en mægtig Flaade af Linieskibe for Anker i Sundet tæt ved Kjøbenhavn. Det danske, det russiske, engelske og hollandske Flag vajede Side om Side. Efter at et Par russiske Linieskibe havde overvintret ved Kjøbenhavn, vare dels nogle Krigsskibe komne hertil fra Archangel, dels nogle fra England, hvor Czaren havde kjøbt dem, endelig vare syv Linieskibe og sex mindre Skibe under Anførsel af Kommandørkapitain Sievers, en født Kjøbenhavner, saa heldige at naa til Sundet den 28. Juli fra Reval. Det var lykkets dem at undgaa Svenskernes Opmærksomhed. De russiske Linieskibe vare nu 14 i Tallet[1]); efter Czar Peters Ønske var der fra det kongelige Arsenal blevet afgivet 186

[1]) Bacmeister anf. St. II, 39 og Bergmann: Peter der Grosse IV, 93.

Kanoner til Bestykning af 3 af dem[1]). Endnu flere engelske Skibe havde Admiral Norris ført hertil, nemlig 19 paa 40 Kanoner og derover, og der var kun gaaet faa Dage efter Czar Peters Komme til Kjøbenhavn, inden Norris havde faaet Ordre om at støtte Landgangsplanen og lade de af sine Skibe, som ikke vare nødvendige til Konvoyering, forene sig med den danske Flaade. Den hollandske Eskadre, der laa i Sundet ved Siden af de andre, var mindre og kun sendt herhid for at konvoyere og iagttage Begivenhedernes Udvikling. Skjønt Hollænderne delte Englændernes Harme over Karl XII's Kaperreglement og nok vilde være med til Demonstrationer, der kunde bringe ham til at slutte Fred, saa de skjævt til den russisk-danske Plan om Landgangen i Skaane, som de frygtede for, skulde i altfor høj Grad trykke Sverige ned. Man fortalte i Kjøbenhavn, at den her værende hollandske Envoyé Robert Goës ikke havde kunnet lade være at give sin Bitterhed Luft derover. Da han en Dag mødte Wibe, netop som denne kom fra Konseillet, sagde han til ham: «Agter den danske og russiske Hær at gjøre Landgang i Skaane?» Wibe svarede: «Ja!» «Det», fortsatte Goës, «bliver der ikke noget af; jeg vædder 1000 Dukater derimod. Kortene ere allerede forblandede, der bliver intet af det alt sammen, det tjener Eder ikke»[2]).

---

[1]) Ordre fra Kongen til Konseillet af 29. Maj, altsaa givet under hans Møde med Czaren ved Hamburg.

[2]) E. Torm: Antegnelser til Kong Frederich den IVdes Historie i Suhm: Nye Samlinger II, 35. Ved en besynderlig Fejltagelse (der ogsaa findes i et Haandskrift i Generalstabens Arkiv og altsaa ikke skyldes Udgiveren), kaldes her den hollandske Diplomat Görtz istedenfor Goës (denne var Resident her fra 1701—1723). Dette har forført Brasch: „Gamle Ejere af Bregentved" S. 423 til at tro, at det skulde være den bekjendte gottorpsk-svenske Statsmand Görtz, som han mener, dengang var her som hollandsk Envoyé, og han har ladet

Men Hollænderne vare ikke nu, hvad de havde været i Midten af 17. Aarhundrede; enhver vidste, at de ikke dristede sig til at handle imod, hvad den engelske Regering ønskede[1]).

Skjønt de dansk-norske Krigsskibe, der laa udrustede paa Kjøbenhavns Red, maatte være tilstrækkelige til i Forening med den russiske og den engelske Eskadre at jage den svenske Flaade tilbage til Karlskrona og dække Transporterne fra Pommern, vilde Frederik IV ikke tillade, at Flaaderne stak i Søen, inden Gabel, efter hvem der var sendt Bud, kom ned fra Norge med den Del af Eskadren deroppe, som Sejren ved Dynekilen havde gjort overflødig. Gabel kunde ventes hver Dag, og den dansk-norske Regering ønskede aabenbart selv at yde det stærkeste Kontingent til den forenede Flaade, hvad enten det laa i en naturlig Nationalfølelse eller i, at den ikke stolede paa Russernes Sømandsdygtighed saa lidt som paa, at Englænderne vilde vise sig ivrige, hvis det kom til Slag med den svenske Flaade. Men uheldigvis blev Gabel saaledes sinket af Modvind, at han først den 7. August kunde naa

---

denne nytte sin diplomatiske Stilling til med afgjørende Virkning at modarbejde Landgangsplanen. Han har overset, at Görtz netop dengang opholdt sig som Karl XII's Afsending i Haag. Det er klart, at de Hypotheser om Görtz's Virksomhed, Brasch har fremsat, falde til Jorden som kun hvilende paa en uheldig Navneforvexling. — Hvis det overhovedet er værdt at gjøre Gisninger om Goës's Udtalelse, vilde det ligge nærmest at hensætte den til Juni, da det saa ud til, at England vilde modarbejde Toget, og tænke sig den af Rygtet henført til en lidt senere Tid. Men det er ikke umuligt, at han har fremsat denne Ytring, da han mærkede, at Russerne vare misfornøjede over, at det trak i Langdrag med Forberedelserne.

[1]) Et *Non plus ultra* af Besynderlighed er derfor Riegels' Opfattelse af Hollændernes Rolle ved denne Lejlighed (Udkast til Fjerde Friderichs Historie II, 114).

Kjøbenhavns Red. Den dansk-norske Østersøflaade, over hvilken Generaladmiral U. Chr. Gyldenløve tog Kommandoen, talte nu 19 Linieskibe foruden 4 Fregatter og mindre Skibe. Den var baade den engelske og den russiske Flaade langt overlegen, saavel med Hensyn til Skyts som Mandskabets Tal.

Det kildne Spørgsmaal om Overkommandoen paa Flaaden blev efter en Del Forhandlinger afgjort saaledes, at Czar Peter under Titel af Viceadmiral, med Standeren vajende paa Linieskibet Ingermanland, skulde have Kommandoen over den russiske og den dansk-norske Flaade, Norris derimod vilde føre Kommandoen uafhængig over sin Flaade, men handle i Overensstemmelse med Czaren i Følge, hvad man enedes om i et Krigsraad. I Tilfælde af Slag skulde den engelske Flaade danne Avantgarden, den dansk-norske *Corps de bataille*, den russiske Arrieregarden[1]).

Havde Norris slet ikke villet indrømme Czaren Overkommandoen, havde U. Chr. Gyldenløve kun med største Uvilje gjort det. Enten af Mistillid til Peter den stores Sømandsdygtighed og politiske Vederhæftighed eller af krænket Stolthedsfølelse havde han nogle Dage i Forvejen (4. August) bestemt fraraadet Frederik IV at lade Czaren faa Kommandoen over den danske Flaade. Hvis dette skete, bad han om Fritagelse for at gaa til Søs med, han kunde under alle Omstændigheder ikke paatage sig det ringeste Ansvar[2]).

---

[1]) Vedtaget i et Møde 10. August imellem danske og russiske Ministre, Norris, de danske Admiraler Gyldenløve, Sehestedt, Gabel og Trojel samt den engelske Statsafsending Polwarth og den danske Diplomat Westphalen. En Afskrift af den ved dette Møde affattede Protokol findes i Gehejmearkivet. Det fremgaar heraf, at det er urigtigt, naar Czar Peter i Almindelighed fremstilles som førende Overkommandoen ogsaa over den engelske Flaade.

[2]) Danske Magazin 3dje Række III, 33–35.

Men den Instrux, Gyldenløve fik, fritog ham ingenlunde for Ansvaret. Den fastsatte, at han vel skulde adlyde Czarens Befalinger og Signaler, men dog kun, for saavidt de ej vare til Skade for den danske Flaade, hvis »Konservation skulde være det fornemmeste Øjemærke«, det kom til at paahvile ham selv at bestemme Kursen og Manøvrerne, og han maatte ikke ankre andre Steder, end hvor han mente, Flaaden laa sikkert[1]).

Den 16. August skulde de forenede Flaader stikke i Søen for at rense Farvandet for svenske Krigsskibe, den nødvendige Forudsætning for, at de russiske Tropper, der stode i Mecklenburg, kunde blive overførte til Sjælland. Vistnok ærgrede Gyldenløve Czaren ved, uvist af hvilken Grund, at blive liggende med sin Eskadre paa Kjøbenhavns Red, medens de andre Eskadrer lettede Anker; men et Par Dage efter forenede han sig i Kjøgebugt med disse, og da ogsaa de hollandske Krigsskibe havde sluttet sig til Russerne og Englænderne, saa man en saa mægtig Flaade, som vel aldrig endnu havde været samlet i Østersøen, styre ad Bornholm til. En stor Mængde Handelsskibe fulgte med under dens Varetægt. Medens Svenskerne søgte Ly i Karlskronas trygge Havn, følte Czar Peter sig som Fører for en vældig Styrke, og efter Tidens Skik blev hans Kommando forherliget ved en Skuemønt. Denne bærer Indskriften: »Han byder over fire«[2]), Ord, der ligne saamange af Datidens Medailleindskrifter i Pral og Usandhed.

---

[1]) Garde: Efterretninger om den danske og norske Sømagt (Kjbhvn. 1832—35) II, 337.

[2]) Lundblad: Geschichte Karl des Zwölften, nach dem schwedischen Original übersetzt u. s. w. von G. F. v. Jenssen, II, 499 Note.

Norris foreslog at følge efter de vigende Svenskere og sejle til Karlskrona. Czaren gik gjerne ind herpaa; men Gyldenløve vilde ikke samtykke deri, da han efter sit Sigende ikke havde Ordrer dertil[1]). Frederik IV havde ganske vist den 3. August fattet en Resolution, som dengang maa være bleven meddelt Czaren og gik ud paa, at »Flaaden ved at lægge sig paa Højden af Møen og Tornebusken vilde sikre Transporten, og at det med Hensyn til Landgangen vilde være tilstrækkeligt at lade Flaaden lægge sig i Kjøgebugt og udsende nogle Skibe, dels imod Øst for at holde Øje med Karlskronaflaaden, dels imod Nord for at hindre fjendtlige Skibe fra at komme ned fra Göteborg«. Dette kunde være sandt nok; men tænker man paa, at Svenskerne kun havde havt 14—16 Linieskibe i Søen og vitterlig ikke kunde bemande flere i dette Aar, bliver man forbavset over at se Kongen tilføje, at »andre Planer vilde være for besværlige og vovelige«. Det er en endnu mere utrolig Ængstelighed end den, der tidligere i Aaret indtil nu havde ladet ham give de danske Farvande til Pris for Svenskerne, en uforstaaelig Ængstelighed fra en Konges Side, der havde vundet den ene Fordel efter den anden til Søs i de sidste halvandet Aar og havde saa dygtige Admiraler som Sehestedt og Gabel og en saa genial ung Søkriger at raade over som Tordenskjold[2]). Her som allevegne i Krigens Ledelse savnes en kraftig Haand i Statens Midte. Skjønt der nu ved Søtogtet til Østersøen ikke

---

[1]) Bacmeister: Beiträge II, 45.

[2]) Det fortjener maaske her at nævnes, at Ministeren Chr. Sehestedt i sin tidligere (S. 21) omtalte Forestilling til Kongen af 16. Marts ved Siden af at opfordre til kraftige Forholdsregler imod Sverige tilraader ikke at hazardere noget med Flaaden, med mindre man var haardt nødt dertil, fordi „*sans la flotte les états de V. M., composés des îles, ne peuvent pas être ni soutenus ni defendus*“.

var Tale om at kunne vinde nogen Sejr over Svenskerne, da de selvfølgelig ikke vilde vove en Kamp med en mere end tredobbelt overlegen Fjende, var denne Tilbageholdenhed fra dansk Side højst uheldig. Hvor let kunde den ikke friste en virksom, men tillige pirrelig og mistænksom Mand som Czar Peter til at opfatte den som fremkaldt enten af umandig Frygt eller af ond Vilje!

Med Gyldenløves Vægring faldt Togtets Fortsættelse bort, et Vidnesbyrd om, hvor lidt Czarens Overkommando havde at sige. Nu da Farvandet endelig var renset for de svenske Krigsskibe, kunde Transporten fra den nordtyske Kyst gaa sin Gang. Czar Peter lod Hovedstyrken af Flaaderne blive liggende ved Bornholm og sejlede selv (25. August) til Stralsund for at skynde paa, at de preussiske Førselsskibe kunde blive sendte til Rostock for at tage hans Tropper ombord. Ingen var villigere til at fremme dette end Løvenørn, der netop for faa Dage siden havde faaet Skibene udleverede. Men nu dejede han af Modvind, og han maatte nøjes med baade skriftlig og mundtlig at berolige Czaren med, at han vilde gjøre sit bedste[1]). Den

---

[1]) Bacmeister, Beiträge II, 48 og Koncept til Brev fra Løvenørn til Czaren, dat. Stralsund 28. August 1716 (Manuskriptsamlingen: Dansk Adelshistorie paa det kgl. Bibl. Pakke 40). Der er ingen Grund til at søge andre Motiver til Czar Peters Rejse til Stralsund end hans Iver for at skynde paa Transporten. Imidlertid har Droysen anf. St. 174 kombineret den med en Plan, hvormed Rygtet havde travlt i Berlin. Czaren skulde have krævet Svensk Pommern som Løn for at hjælpe til Toget imod Skaane, og Danmark havde ikke blot indrømmet det, men ogsaa tilbudt ham Stettin. Unægtelig et mærkeligt Rygte. Altsaa ikke blot skulde Czar Peter nu have indladt sig paa at vække Danmarks stærkeste Mistro ved at opstille nye Betingelser for at gjøre Toget til Skaane; men Frederik IV, som vitterlig saa skjævt til Czar Peters formodede Planer i Nordtyskland, skulde have villet overlade ham Rügen og Forpommern, hvorved han netop vilde have faaet

31. August sejlede Czar Peter ad Kjøbenhavn til, og den 1. September naaede han tilbage hertil, samme Dag som ogsaa Skibe kom fra Pommern med den første Transport fra Nordtyskland, nemlig det danske Regiment Ingenhaven[1]).

Men tilbage stod endnu Overførelsen af de russiske Korpser i Mecklenburg. Vistnok vilde man, saa snart Farvandet var renset for Svenskerne, have kunnet sende de Transportskibe, der vare samlede ved Kjøbenhavn, afsted til Warnemünde for at hente Tropper her, og det blev paastaaet fra russisk Side, at Admiral Judichær, der havde at gjøre med disse Skibes Afsendelse, havde spildt Tiden, indtil det var blevet Modvind og altsaa nye Forsinkelser vare komne i Vejen. Skjønt Judichær nægtede, at Vinden havde været gunstig til at lade dem sejle[2]), og han maaske havde Ret heri, kan det ogsaa tænkes, at den dansk-norske Regering slet ikke har villet afsende disse Skibe, inden den mente, at Løvenørn havde faaet de preussiske Fartøjer til sin Raadighed. Frederik IV maatte nemlig

---

ham i en saare farlig Nærhed, og saa skulde han oven i Kjøbet ved et grovt Forræderi have villet gjøre Preussen til sin bitre Fjende! Med Føje bestrede de danske Ministre dette taabelige Rygte, og det behøver næppe at tilføjes, at der i den vidtløftige Række Aktstykker, vi have tilbage fra denne Tids Forhandlinger imellem Czar Peter og Frederik IV, ikke er den ringeste Antydning til sligt. Droysen siger rigtignok, at den russiske Vicekansler Schafirof skal have sagt det til den preussiske Statsafsending i Kjøbenhavn, Cnyphausen; men for det første var det værd at vide, hvad Schafirof har sagt, for det andet, selv om han havde sagt det, hvem véd da, om han ikke har villet binde Cnyphausen noget paa Ærmet!

[1]) Det Ingenhavenske Regiment, 1343 Mand stærkt, var ikke, som Brasch, Gamle Ejere o. s. v. S. 414 mener, et Rytterregiment, men et Regiment Fodfolk.

[2]) Protokol over Møde imellem russiske og danske Ministre o. s. v. 24. August 1716.

ønske, at de russiske Tropper i Mecklenburg bleve førte over saa samlede som muligt og saaledes, at Landgangen i Skaane kunde gaa for sig meget hurtig efter deres Komme. Dels paahvilede det ham for en stor Del at forpleje Halvdelen af de 30 russiske Liniebatailloner, saa snart de vare landede paa dansk Grund — en Udgift, han nødig bar længere end højst nødvendigt —, dels var den russiske Hær ham paa flere Maader et ubehageligt Naboskab.

Hvilken Grunden end har været, blev Tordenskjold først den 29. August sendt afsted med Transportskibene fra Kjøbenhavn eller rettere fra Dragør, hvor de fleste laa[1]). Den 1. September kom han til Warnemünde, Dagen efter at Løvenørn havde naaet derhen med den Del af Transportskibene, som ikke var bleven brugt til at overføre det Ingenhavenske Regiment til Kjøbenhavn. Der var til Raadighed 186 Fartøjer, 92 fra Kjøbenhavn, 54 fra Pommern og 40, som Russerne selv havde skaffet tilveje. De 30 Batailloner, i alt 19044 Mand stærke, af hvilke dog kun 16902 vare Kombattanter[2]), overførtes i 3 Afdelinger og kom til Kjøbenhavn den 9., 10. og 15. September[3]). Men Admiral Judichær havde gjort en gal Regning, idet han ikke havde taget Hensyn nok til Proviant og Bagage, og der var derfor ikke Skibe nok til at overføre 2 russiske Dragonregimenter, som stode i Mecklenburg[4]). Det maatte opsættes at føre

---

[1]) C. P. Rothe: Tordenskjolds Levnet (Kjbhvn. 1749) II, 87 og Ordre til Tordenskjold af 28. August (Gehejmearkivet).

[2]) Løvenørns og Bestenböstels Liste over Transportskibene og det paa dem indskibede Mandskab. Saml. Dansk Adelshistorie Pakke 40 paa det kgl. Bibl.

[3]) Bacmeister: Beiträge II, 51—52.

[4]) Skrivelse fra Løvenørn til Kongen fra en af de første Dage af September. (Datoen er utydelig paa Koncepten, der findes i den tidt nævnte Manuskriptsamling. Pakke 42. Pars III.)

dem over, indtil en Del af Skibene kunde komme tilbage og hente dem.

Der var imidlertid allerede en større Styrke af russiske Ryttere paa dansk Grund, end der var fastsat ved Altonatraktaten. I Følge denne skulde 2000 russiske Dragoner deltage i Toget, og et tredje Tusend kunde føjes dertil, hvis man havde Skibe (§ 2). Men der var kommet 4 Regimenter Dragoner eller mindst 4000 Mand til Danmark. Det ene Regiment var overensstemmende med Altonakonventionen marcheret sammen med en Del af det danske Rytteri igjennem Landet. De tre andre Regimenter under General Bauer bleve paa Skibe, som Russerne selv lejede i Lübeck, førte over fra Travemünde. Da de ikke kunde komme bort herfra førend den 8. September, naaede de først til Sundet omtrent samtidig med den sidste Transport fra Warnemünde. Frederik IV havde slet ikke med Glæde set disse Dragoners Komme, om hvilke der intet stod i Altonakonventionen, og han havde, om end forgjæves, gjort Forestillinger imod, at de afsejlede fra Travemünde. Oven i Kjøbet voldte en Del af dem ham den Ærgrelse at gaa i Land ved Korsør istedenfor at sejle til Sundet. Men endnu stod foruden de tvende Dragonregimenter i Mecklenburg et tredje i Holsten, hvor det ønskede at indskibe sig i Heiligenhafen [1]).

---

[1]) Om de russiske Troppers Overførelse fra Travemünde og Marche til Heiligenhafen se Depecherne fra den danske Resident Brandis i Lübeck samt to Breve fra Baron Christoph Blome til Kongen, daterede Farve 31. Aug. og 14. September (Acta vedrørende Krigen fra 1709—1720) og en Promemoria af I. G. Holstein i den Ledreborgske Haandskriftsamling, hvorom se S. 88. Jvfr. Bacmeister anf. St. II, 59 og 63, hvor det i Czar Peters Dagbog urigtig hedder, at der kun var 3 Dragonregimenter i det Hele.

Skjønt Czar Peter helst vilde have havt disse Regimenter med, var alt i den fornødne Orden til, at Toget til Skaane kunde gaa for sig. Det russiske Fodfolk var blevet landsat tæt Nord for Kjøbenhavn, og det laa i Forening med de tidligere ankomne Garderegimenter i Lejr udenfor Øster- og Nørreport. Gardens Telte strakte sig tæt ved Kysten fra Syd til Nord op imod Svanemøllen; en mindre Afdeling Dragoner havde sine Telte ved den nuværende Jagtvej imellem Store og Lille Vibens Hus, General Weydes Division laa i Lejr tæt Nord for Store Vibens Hus i Retningen fra Øst til Vest, medens Fyrst Repnins Division laa nærmere ved Byen paa Nørre- og Østerfælled i Retningen fra S.-V. til N.-O. Derimod havde den langt overvejende Del af de russiske Dragoner deres Lejr paa Hveen[1]), som de Danske havde besat under Krigen. Ogsaa den danske Hær laa nu næsten fuldstændig samlet i sin Lejr, der strakte sig i 2 lige Linier fra St. Jørgensø i nordvestlig Retning[2]), og den hele Landgangshær maa nærmest have udgjort 30000 Mand Russere og 23000 Mand danske Tropper. Paa Kjøbenhavns Red saa man en Mangfoldighed af større og mindre Fartøjer, som kunde bruges til Overfarten til Skaane, deriblandt mange Fiskerbaade. De nødvendige Aftaler om Kommandoen vare trufne, baade Czar Peter og Frederik IV vilde gaa

---

[1]) Gillberg: Beskrifning öfver Malmöhus Län. 2. Upplagan. Lund 1840. S. 217 fortæller, at Russerne 1716 landede 16000 Mand i Tallet paa Hveen, et Vidnesbyrd om, hvorledes Traditionen har forøget Russernes Tal der paa Øen, men ogsaa et Vidnesbyrd om, at det maa have været et ikke ubetydeligt Tal, der har ligget der. Den samme Tradition tillægger disse russiske Soldater at have ødelagt, hvad der var tilbage af Uranieborg.

[2]) Her er fulgt et Kort over „Campementet", som findes i Generalstabens Arkiv og har tilhørt den bekjendte Krigshistoriker Scheel i forrige Aarhundrede.

med og tage Overbefalingen over deres Hære. Den 14. September blev det paabudt, at den først kommende Søndag skulde Præsterne i Bønnen efter Prædiken fra Prædikestolen gjøre »hjærtelig og alvorlig Bøn til den allerhøjeste Gud, at han Landgangen for os vil gjøre lykkelig«[1]. Frederik IV fastsatte eller rettere foreslog den 21. September til at være den Dag, paa hvilken Toget skulde gaa for sig.

6. Czar Peter opgiver Landgangsplanen.

Czarens hele Færd i disse Maaneder giver Indtryk af hans vante urolige Iver. Ikke nok med, at han havde havt travlt med at iagttage alt, hvad der kunde have Interesse for ham i Kjøbenhavn. Han havde skyndet stærkt paa Transporten, og han havde gjentagne Gange stræbt at rekognoscere den skaanske Kyst og udsat sig for Kugler fra svenske Kystbatterier. Udflugten til Stralsund var et Vidnesbyrd om den samme Iver, og enhver maatte tro, at Tanken om Toget imod Skaane mere og mere fyldte ham. Den 6. September skrev han til sin Søn, den snart saa ulykkelige Alexej: »Dersom Du vil gjøre Dig duelig til Tronfølger, da opsæt ikke Din Rejse hertil længere end otte Dage. I saa Fald vilde Du endnu kunne komme til at tage Del i Felttoget«[2].

Det syntes, som om Begivenheder af den mest gjennemgribende Vigtighed forestod. Statsmænd og Regenter rundt omkring i Europa saa med Spænding hen til, hvad der vilde ske ved Sundets Kyster. Hvilken Kamp paa Liv og Død vilde ikke bryde løs, naar henved 53000 Mand

[1] Sjællandske Tegnelser.
[2] Bergmann: Peter der Grosse IV, 101 og Theatrum Europæum XXI, 463—464 a.

landede i Skaane og Karl XII kastede sig imod dem med, hvad han kunde samle af Tropper! Hele Nordeuropas Skjæbne stod paa Spil. Men pludselig opløste alt sig til intet. Den 17. September, fire Dage førend den Dag, Frederik IV havde foreslaaet til at vove Toget, lod Czaren sine Ministre erklære, at nu var det blevet for silde til Expeditionen; derimod vilde han til næste Foraar gjøre Alvor af Planen. Vel gjorde de danske Ministre strax en Række stærke Indvendinger, som de russiske Ministre lovede at indberette til Czaren; men denne gav den 19. September en »kategorisk Resolution» i Overensstemmelse med, hvad han havde ladet sine Ministre udtale to Dage tidligere.

Den Iver, Czar Peter havde følt for Toget, havde givet Plads for andre Stemninger, nu da Haabet om at kunne bruge Sommermaanederne til Toget var blevet skuffet. Enhver kunde sige sig selv, at Svenskerne havde brugt den Tid, som deres Fjender havde ladet dem faa, til at træffe kraftige Forsvarsforholdsregler. Medens Malmø fra tidligere Dage var stærkt befæstet, blev der af al Kraft arbejdet paa Kristianstads Fæstningsværker, Masser af Levnetsmidler og svært Skyts hidførtes langs Kysten fra Stockholm, Norrköping og andre Byer over Åhus til Egnen om Kristianstad, en Artilleripark af Feltkanoner stod i Midten af August i Karlshamn saaledes, at alt var rede til hurtigt Opbrud, Fodfolket laa for Størstedelen i Kvarterer imellem Kristianstad, Lund og Malmø, med Mødeplads i Hørby, tæt ved Ringsjön, hvorfra Afstanden var lige lang til Landskrona, Malmø og Kristianstad, Rytteriet kantonnerede noget længere tilbage; i Malmø laa der 2000 Mand som Garnison, og langs Kysten var der anlagt Batterier paa de Steder, hvor Angrebet nærmest kunde ventes. Kong Karl ledede selv Forsvaret fra Lund, hvor han havde taget sit Kvarter

i Augustmaaned. Men trods alle Anstrængelser var Styrken næppe 20000 Mand, og skjønt disse vistnok vilde have gjort deres Pligt til det yderste i Tilfælde af Angreb, kan det ikke vække Forundring, at der var højt staaende Officerer, som imødesaa Landgangen med Bekymring[1]). Noget paalideligt Kjendskab til, hvad der gik for sig i Skaane, havde Czar Peter og Frederik IV ikke; deres meste Kundskab havde de fra nogle Skaaninger, der vare fangne ved en Rekognoscering af en Afdeling russiske Kosakker, som var bleven landsat derovre. De fortalte blandt andet, at Kong Karl var kommen, og at han havde 20000 Mand at byde over[2]). Ved at rekognoscere langs Kysten havde Czar Peter faaet en skarp Hilsen fra svenske Kystbatterier, der gav ham et stærkt Indtryk af, at Svenskerne vare paa deres Post. Tanken om, at det var en Fjende som Karl XII, han vilde faa at gjøre med, bragte ham til snarere at overvurdere den Modstand, han og Frederik IV vilde møde, end

[1]) Der fattes en Fremstilling fra svensk Side af Rustningerne i Skaane. Hvad her er fortalt derom, støtter sig til en Beretning af en russisk Emissær, en Tysker Heinrich Holterling, der efter Czar Peters Ordre rejste til Sverige fra Lübeck og, under Maske af at være en lübecksk Kjøbmand, i August Maaned saa sig godt omkring i Skaane, personlig saa Kong Karl i Lund og iblandt andet havde en længere Samtale med den tidligere svenske Gouvernør i Pommern, Meyerfeldt, der aabent ytrede sin Bekymring for, hvad der forestod. Denne Emissær naaede ikke førend i Januar 1717 over Norge til Kjøbenhavn, hvorfra han har dateret sin Indberetning til Czaren 17. Februar. Den er affattet i en jævn Tone og gjør et paalideligt Indtryk. Den findes i Gehejmearkivet.

[2]) Bacmeister: Beiträge II, 52 og en Beretning om Forhøret over dem i Gehejmearkivet. Paa det kgl. Bibl. Ny kgl. Samling 685 b. findes en skreven Fortegnelse over den svenske Troppestyrke, affattet paa svensk og dateret Kjøbenhavn 9. August 1716. Efter den var der 6000 Mand Ryttere og 4100 Mand Fodfolk i Skaane foruden 2 Batailloner i Landskrona.

til at sætte den for lavt, og saa kom Skrupler til som en Følge af Aarstiden.

Naar man husker, hvor stærkt Frederik IV i de første Dage af Juli indskærpede Løvenørn og Westphalen at arbejde paa, at Russerne saa snart som muligt gjorde sig færdige til Overfarten, skulde man tro, at han og hans højere Officerer dengang have ment, at Toget vilde kunne finde Sted om kort Tid. Men de have aldrig kunnet regne at have alt færdigt førend i Slutningen af August. I Følge den Marcheroute, som Generalkommissariatet udkastede 1. Juli for de Regimenter, der stode paa Halvøen, vilde Hæren ikke kunne være samlet ved Kjøbenhavn inden den 20. August, ligesom det russiske Dragonregiment, der skulde følges med det danske Rytteri til Sjælland, ikke kunde naa Øresundets Kyst førend den 19. August[1]). Det ligger i Sagen selv, at Czar Peter har faaet eller skaffet sig Underretning om disse Marcherouter[2]), og han kan derfor heller ikke have tænkt paa at komme til at gjøre Toget tidligere. Maaneder igjennem var der blevet talt om Landgangsexpeditionen, og selv naar den fandt Sted i Slutningen af August, vilde der være givet Svenskerne et stort Spillerum til at ruste sig. At der behøvedes saa lang Tid til Forberedelsen, er et paafaldende Vidnesbyrd om, hvilke Vanskeligheder det kostede i det fattige Land at samle, hvad der var nødvendigt til Toget, og

[1]) Feltkommissariatets Protokol. Man kan se, at i Virkeligheden vare alle de til Landgangsexpeditionen bestemte Tropper endnu den 25. August ikke komne over Beltet. (Ordre til Judichær af 25. August i Registratur over Krigskancelliets modtagne Ordrer 1716.) Den 14. Juli fik General Scholten Ordre til senest i Midten af August at møde i Lejren ved Kjøbenhavn „*mit seiner Equipage*“.

[2]) Han vilde simpelthen have kunnet regne sig dertil, da der i Følge Marcherouterne regelmæssig skulde indtræffe et Regiment til Lejren hver anden Dag.

hvilken Tid Transport og Gjennemmarche igjennem et Land krævede, naar man nogenlunde vilde skaane Befolkningen i de Egne, Tropperne droge igjennem. Men nu var der gaaet fire Uger efter den beregnede Termin, og de russiske Generaler, Szeremetef, Weide, Repnin o. a., gjorde, da de kom til Sjælland, deres bedste for at skræmme Czar Peter fra hans Forehavende[1]). Rimeligvis med Tanken om, hvor tidlig det plejede at blive Vinter i Rusland, fandt de, at det var blevet for sent paa Aaret, de frygtede for, at de ikke skulde kunne faa tilkæmpet sig faste Stillinger, inden Vinteren brød løs, og de vidste, at Karl XII sidst af alle vilde lade der være Stilstand om Vinteren, selv om den blev nok saa haard. Da Czar Peter 12. September holdt Krigsraad, vare alle Deltagerne, Ministre saa vel som Generaler, enige om, at Toget burde udsættes til næste Aar, og et nyt Krigsraad, der efter Fyrst Repnins Komme blev holdt den 16. September, fastslog den samme Opfattelse[2]).

Maaske vilde Skrupler og Tvivl ikke have faaet Overhaand hos Czar Peter, hvis han havde havt Tillid til de Danske. Men han havde liden Tro til deres Generalers Dygtighed, og han lod endog sin Ringeagt for dem skinne frem i Ytringer til Frederik IV selv. Da de danske Ministre under en Forhandling 10. September klagede derover, maatte Russerne for Husfredens Skyld give en Forklaring paa Czarens Vegne, der dog i Virkeligheden intet sagde. Men endnu mere tilbøjelig var Peter til at harmes over Sendrægtighed og ond Vilje hos de Danske. At Gabels

---

[1]) Efter hvad „*une personne de confiance*“ i Berlin fortalte Meyer ved Nytaarstid 1717, havde det især været General Weide, der havde ført Ordet for at opgive Toget (Depeche fra Meyer 3. Januar 1717).

[2]) Bacmeister: Beiträge II, 53.

Komme maatte oppebies, inden Flaaderne stak i Søen, har han bag efter været saa høflig at indrømme; men han lod sin Vicekansler Schafirof den 24. August klage skarpt over, at det trak ud med Afsendelsen af Transportskibene fra Kjøbenhavn til Rostock, og Schafirof udtalte ved denne Lejlighed et truende Ord, som snart skulde gaa i Opfyldelse, at hvis man tøvede længere med Transporten, kunde det hele Felttog let blive til intet. Ligesaa misfornøjet var Czar Peter over, at Frederik IV ikke vilde sende Skibe fra sin Flaade til den bothniske Bugt for at understøtte det Angreb fra Finland imod Sveriges Østkyst, som han ved Altonakonventionen havde paataget sig at gjøre, samtidig med at Hovedstødet skulde rettes imod Skaane[1]). Men for ikke at tale om, at denne Diversion, hvis den skulde finde Sted nu i Efteraaret, vilde komme altfor sent til at lette Udførelsen af Toget til Skaane, var det en Selvfølge, at Czaren burde bruge sine egne, ikke de dansk-norske Krigsskibe til at sende derhen. Hvad maatte ligge den mistroiske Frederik IV nærmere end at tænke sig, at enten skulde hans Skibe bruges til at tage den værste Tørn af, naar det kom til Kamp med den svenske Eskadre ved Stockholm, eller at Czaren ønskede dem for i dem ligesom at have et Pant paa Troskaben ved den danske Politik. Man kan derfor ikke undre sig over, at han svarede med et Afslag. Men dette ærgrede Czar Peter, og han har endog ladet skrive i sin Dagbog, at Diversionen fra Aalandsøerne havde maattet opgives, fordi de Danske trods Aftalerne i Altona ikke havde villet tage

[1]) Om disse forskjellige Forhandlinger se Protokoller over Møder i denne Tid imellem danske og russiske Statsmænd og Officerer, der findes i Gehejmearkivet, for Størstedelen i Gehejmeregistraturprotokollen for 1716.

Del i den. Traktatens Text viser klart, at Frederik IV slet ikke havde forpligtet sig til sligt; men dertil har han i sin Lidenskab ikke taget Hensyn.

Den samme daarlige Vilje fra dansk Side troede han at mærke i den, ganske vist noget vrantne Holdning, som Gyldenløve viste under Togtet til Bornholm, og i at man fra dansk Side ikke havde villet udstrække dette Togt længere imod Øst. Der kan ej heller være Tvivl om, at han ogsaa har taget Frederik IV det ilde op, at en Anmodning fra hans Side om af Hensyn til de Indkjøb, hans Soldater maatte gjøre, at faa 100000 Rdlr. i Kopeker ommøntede i dansk Smaamønt blev afslaaet, fordi Mønten i Forvejen havde altfor meget at gjøre (10. September).

Hvor utilfreds han var med den dansk-norske Regerings Holdning, ser man tydelig af det Afsnit af hans Dagbog, som omhandler Sommeren 1716, og maaske endnu stærkere af adskillige Breve, han skrev i denne Tid. Allerede et Par Dage efter sit Komme til Kjøbenhavn skrev han til Czarinden: »Med Hensyn til Sagernes Gang her har jeg kun at fortælle, at vi spilde Tiden til ingen Nytte. Det gaar med vort Forbund, som naar man spænder unge Heste for en Vogn. Man vil bringe den midterste Hest fra den rette Vej, men den har ikke Lyst til at give efter«[1]). »Gud alene véd«, hedder det i et Brev fra ham (20. Aug.) til den højst kommanderende Admiral i Rusland, Apraxin, »hvad jeg maa døje med de Danske, da de lade den bedste Tid gaa tabt, som om det var noget dem uvedkommende, hvormed de have at gjøre. Jeg vilde gjerne have sendt nogle Skibe af alle tre forenede Flaader til Aalandsøerne

---

[1]) A. Brückner: Peters des Grossen Briefwechsel etc. S. 228.

for at yde Eder Sikkerhed der. Englænderne vare nok villige til at gaa ind derpaa; men jeg kunde ikke faa de Danske til at give et eneste Skib dertil. Nu vil jeg endnu engang prøve paa at faa Landgangen i Stand. Kan være, at det allerede er for silde —, men om den end skete sent, den vilde dog altid være noget stort»[1]). Efter at han saa havde maattet opgive Landgangsplanen, giver han sit Misnøje Luft i et nyt Brev til Apraxin, hvor han skriver: »Da de Herrer Danske have smølet med alt, da de ikke førend i September have ført vore Tropper herover og endnu slet ikke have ført tre Rytterregimenter over, og da de ej heller i Overensstemmelse med den fastsatte Aftale have dækket Overfarten fra Aalandsøerne, kan det ikke mere blive til noget med Landgangen i Skaane, som »Partiet» har bragt til at strande . . . . . Meddelende Eder dette med Bedrøvelse, forbliver jeg Eders Peter»[2]). Det stemmer nøje med dette Brev, naar han den 13. Oktober skriver til Senatet i Petersborg: «Efter at de Danske have nølet i den Grad . . . og da et Tog ikke kan gaa for sig førend næste Aar, er der ikke andet at gjøre, end at man maa gaa løs fra Aaland, hvortil alle Forberedelser maa træffes. Man maa ikke falde i Søvn, saaledes som det er sket i dette Felttog»[3]).

Naar Czar Peter i det ene Brev til Apraxin taler om et »Parti», har han tænkt paa flere ansete Mænd ved Kong Frederiks Hof, som han holdt for at være sine bitre Fjender

---

[1]) Bergmann: Peter der Grosse IV, 98.
[2]) Bergmann anf. St. S. 102.
[3]) Szoloviefs Ruslands Historie vol. XVII (Moskva 1867) S. 60. Da jeg ikke selv forstaar russisk, har Docent Dr. V. Thomsen vist mig det Venskab at oversætte de Sider for mig af dette Værk, som jeg efter Citaterne i Brückners Skrift Peter der Grosse (Berlin 1879) maatte antage, havde særlig Værd for mig.

og for at være paavirkede af den hannoveranske Regering, særlig af A. G. Bernstorff. Det Had, han havde fattet imod General Dewitz, havde han holdt fast ved siden. Dewitz var selv saa klar derpaa, at han valgte, saa længe som muligt, at blive borte fra Kjøbenhavn ovre paa sit Gods Frederiksgave i Fyen. Den Tanke laa ham ikke fjærn, at Czarens Forbitrelse kunde gjøre det nødvendigt for ham at maatte forlade Landet[1]). Men han var en altfor dygtig og modig Rytterofficer, til at Frederik IV kunde undvære ham ved et Tog som det, der forestod, og han blev kaldt til Kjøbenhavn, hvor Czaren ikke saa blidt til ham. Rygtet har endog fortalt om ligefrem truende Ytringer, Czar Peter kom med til ham, da han her traf sammen med ham. Det var forgjæves, at Dewitz stræbte ved Schafirof som Mellemmand at faa ham til at lade dette Had falde nu, da der trængtes til Enighed[2]). Ikke meget større Velvilje nærede Czaren imod Gehejmeraad Johan Georg Holstein. I sin irritable Stemning glemte han, at Wibe endnu stedse havde mest at sige hos Kongen, han mente, at Holstein og Dewitz tillige med deres mecklenburgske Landsmænd dannede Flertallet af de danske Ministre og Generaler, han skruede sig op til den Indbildning, at de havde bestukket General Scholten, der stod i Spidsen for Generalkommissariatet, og var overtydet om, at de sammen med forskjellige Holstenere, der vare stærkt svensksindede, havde den største Indflydelse. Han har utvivlsomt opfattet det som et Vidnes-

---

[1]) Et interessant Brev fra Dewitz, hvori dette udtales (dateret 5. Aug.), findes i en Pakke paa Gehejmearkivet: Acta vedrørende Krigen 1709—1720. Det er stilet til en Excellence, uvist hvilken. Jeg formoder, det er til Wibe.

[2]) Brev fra Dewitz til Schafirof 2. Sept. i Gehejmeregistraturprotokollen for 1716.

byrd herom, at den dansk-norske Regering opfordrede ham til at vise Maadehold imod Adelen i Mecklenburg[1]), som han hjalp Hertugen med at kue. Det var paa en Maade en retfærdig Nemesis, der her rammede Kong Frederik, naar de mange Tyskere, med hvilke han havde fyldt sit Officerskorps, vakte Czarens Mistillid. Denne vilde langt mere have stolet paa Sindelaget hos en Kreds af Generaler og Oberster, der bestod af Danskere og Nordmænd.

Peter den stores Mistanke imod I. G. Holstein og Dewitz var for saavidt berettiget, som disse Mænd vare ilde stemte imod ham. Det er betegnende, at netop I. G. Holstein har gjort Udkastet til en »Pro memoria«, som indeholdt en skarp Klage over forskjellige Skridt fra Czar Peters Side, f. Ex. over at han havde ladet en Del af de Dragoner, der overførtes fra Travemünde, blive landsatte ved Korsør isteden for, at de skulde føres lige til Hveen. Denne Klage er aabenbart aldrig bleven indgivet til Czaren; men den er karakteristisk til at vise sin Affatters mørke Syn paa ham[2]).

---

[1]) Protokol over Møde imellem danske og russiske Ministre 3. August.

[2]) Der findes ingen med den stemmende Deklaration iblandt de mange Aktstykker med gjensidige russiske og danske Klager og Forestillinger fra denne Tid, der haves i Gehejmearkivet. Maaske har I. G. Holstein ikke kunnet trænge igjennem med sit Forslag, maaske har det været vedtaget, at en saadan Klage skulde fremsættes; men den er da faldet bort af sig selv ved Czar Peters Beslutning at opgive Landgangsplanen den 17. Sept. Da Udkastet nemlig vitterlig støtter sig til Indberetninger fra Residenten Brandis i Lübeck og Baron Blome paa Farve, hvilke ere daterede den 14. September (jvfr. S. 77), kan det ikke være affattet førend den 16. og maaske den 17. September; men da var Toget allerede opgivet af Czaren. — Det her omtalte Udkast, skrevet med I. G. Holsteins egen Haand og fuldt af Rettelser, findes i Manuskriptsamlingen paa Ledreborg (Pakke i Folio med Paaskrift: I. G. Holsteins Autobiografi). En Afskrift, der

Det er i det Hele umuligt at undres over, at en saa skarptsynet og mistænksom Mand som Peter den store maatte faa den Tro, at al den Opmærksomhed, der fra Kongens Side vistes ham og Czarinden, kun var et tyndt Dække over en trykket og ubehagelig Følelse ved at skulle se ham og hans Folk saa længe paa sjællandsk Grund, ja endog over ligefrem Mistro. Ikke blot kom det jævnlig under Forhandlingerne imellem de russiske og danske Ministre til temmelig skarpe Sammenstød; men forskjellige Skridt fra den dansk-norske Regerings Side viste tydelig slige Stemninger.

---

har været taget efter en Renskrift af dette Udkast og derfor er fri for nogle stilistiske Skjødesløsheder, som findes i Koncepten, men ellers stemmer ordlydende med denne, haves i den tidt nævnte Samling Løvenørnske Papirer paa Kongens Bibliothek (Pakke 39. Pars I). Brasch: Gamle Ejere af Bregentved S. 416 mener, at dette Aktstykke har været en Instrux for Løvenørn, hvorefter denne skulde udtale den alvorlige Klage for Czaren. Men Aktstykket (trykt hos Brasch S. 554—55) er udateret, uden Underskrift, det har flere Rettelser med en anden Haand end den, hvormed det er skrevet, det er i den Grad formløst, at det ender med et Komma, og der staar ikke et Ord i det om, at Løvenørn skal overrække Klagen. Det kan derfor umulig være en Instrux for ham; men det er slet og ret en Afskrift af et Aktstykke, han af en eller anden Grund har havt Lyst til at eje. Oven i Kjøbet er det aldeles usandsynligt, at Løvenørn skulde være bleven brugt til at afgive en saadan Erklæring, thi han havde i denne Tid kun med Transporterne at gjøre, og alle Udtalelser til Czaren eller hans Ministre fremsattes i Konferencer af det danske Konseils egne Medlemmer, undertiden med Tilkaldelse af Generaler eller Admiraler samt af den som Diplomat højt betroede Envoyé hos Czaren, Westphalen. Men allermindst kan der paa det skrøbelige Grundlag, som et saadant Aktstykke giver, opbygges de Gisninger, Brasch fremsætter om, at Frederik IV selv havde opgivet at gjøre Landgangen, og at hans Bestræbelser for at faa Czaren til at forandre sin Beslutning kun have været rettede paa at frelse Skinnet af, at han selv fastholdt Planen.

Den 7. September bød Kongen Kjøbenhavns Kommandant, Generallieutenant Schønfelt at fordoble Vagterne ved Øster- og Nørreport, at lade stille Artillerister med brændende Lunter ved Kanonerne i de Bastioner, der stødte op til disse to Porte, at lade patrouillere stærkt ved Nattetid og at anvise Militæret og Borgerskabet i Byen bestemte Allarmpladser, hvor enhver strax skulde møde med skarpladet Gevær, saa snart der opstod nogen Urolighed enten ved Nat eller Dag. Det maatte undtagen i visse Tilfælde ikke tillades nogen Soldat enten fra Kongens eller den russiske Lejr at komme med Vaaben ind i Staden[1]). Skjønt denne Ordre maaske kun er fremkaldt ved Frygt for, hvad slet disciplinerede Soldater i Drukkenskab eller af Ondskabsfuldhed kunde falde paa[2]), maatte det gjøre et uheldigt Indtryk paa Czar Peter, at det netop var de to Porte, der laa hans Troppers Lejr nærmest, ved hvilke Vagterne bleve fordoblede, og at denne Ordre blev givet i de Dage, da man ventede de 30 Batailloner fra Mecklenburg. Han har næppe følt sig behageligere tilmode ved at se, at en Fregat fik Plads imellem Hveen og den sjællandske Kyst for at hindre, at de russiske Dragoner, som bleve lagte i Lejr paa den lille Ø, kunde sætte over herfra til den sjællandske Kyst[3]). Det laa nær for ham at opfatte disse Befalinger

---

[1]) Krigskancelliets Protokol for 1716. Hojer hensætter urigtig denne Ordre til 26. September.

[2]) Ordren indledes med de Ord, at han skal: „*zu Vorkommung und Abwehrung der bey den Thoren der hiesigen Residentz so wohl Tages als Nachts sich begehenden vielen desordres folgenden Punkten stricte nachleben*“.

[3]) Ordrer af 5. og 7. September til Admiral Judichær. Jvfr. Garde, Efterretninger o. s. v. II, 338 om forskjellige Ordrer, som den danske Regering gav for at hindre, at de russiske Tropper, naar de kom til Sundet, landede andre Steder end ved Lejren udenfor Kjøbenhavn og paa Hveen. De Ordrer til Gyldenløve af 11. og

som fremkaldte af Mistillid ikke blot til hans Soldaters Mandstugt, men ogsaa til hans egen Politik. Han har sikkert ogsaa følt sig stødt ved at se, hvor lidt Frederik IV syntes om, at han lod de 3 russiske Dragonregimenter blive førte over fra Travemünde. Ganske vist stod der ikke i Altonakonventionen noget om disse Dragoner, og maaske tænkte Kong Frederik, saaledes som han udtalte det, kun paa, at man i Forvejen havde Ryttere nok og blot vilde faa forøgede Forplejningsvanskeligheder, naar de kom med; men Czar Peter blev naturlig bragt til heri at se et Vidnesbyrd om, at hans Forbundsfælle nødig saa ham altfor stærk.

Al Sandsynlighed er for, at Frederik IV og de Mænd, som havde politisk Indflydelse hos ham, have været enige om at holde det for raadeligst at træffe forskjellige Sikker-

---

16. September, som Garde sammesteds har anført, og hvorefter Generaladmiralen nøje skulde følge de russiske Krigsskibe, der vilde skille sig fra den kombinerede Flaade og sejle til den sjællandske Kyst, ere af for ung en Dato til at have kunnet faa Indflydelse paa Czarens Beslutning at opgive Planen. Men netop disse Ordrer vidne om, at Frederik IV gik alt for vidt i sin Mistænksomhed. I det mindste viser et Brev fra Czar Peter til den øverst kommanderende Officer paa hans Krigsskibe, Kommandør Schelting (af 10. September), at han udelukkende gav ham Ordre til at sejle ad Sjælland til, fordi Schelting havde indberettet, at han ikke havde Proviant for længere Tid end til Midten af September. Peter skriver i den Anledning til ham, at der skal blive sendt Proviant til Dragør, hvor han kan hente den, og han byder ham udtrykkelig at meddele Gyldenløve og Norris, hvad der var Grunden til, at han maatte skille sig fra dem, men tillige at lade dem vide, at han strax vilde vende tilbage til dem (Petri primi epistolæ. Petersborg 1830 (paa russisk) III S. 63, oversat for mig af Dr. V. Thomsen). Peter har her vitterlig ikke handlet illoyalt; men det er nok muligt, at han har gjort sig skyldig i den Hensynsløshed ikke at meddele Frederik IV, at han gav en saadan Ordre. I det mindste faar man det Indtryk af Kongens Brev til Gyldenløve, saaledes som det lyder in extenso (Gehejmearkivet).

hedsforholdsregler, saafremt de ikke vilde udsætte sig for, at den voldsomme og bydende Czar kunde falde paa at gjøre sin Vilje gjældende paa en Maade, som man ikke var tjent med. Derimod er det utænkeligt, at de — bortset fra, hvad enkelte kunde falde paa — skulde paa dette Tidspunkt have frygtet Overfald eller fjendtlige Skridt fra hans Side. I saa Fald vilde det have været Vanvid at gjøre et Tog sammen med ham til Skaane, under hvilket man kunde vente et Forræderi fra hans Side, og Regeringen havde vitterlig ingenlunde opgivet Ønsket om, at Toget skulde finde Sted. Det er ogsaa værd at lægge Mærke til, at først den 15. og 16. September fastsattes Marcherouten for en Del af Livgarden til Fods, der laa i Kvarter i Vordingborg, Sorø og Ringsted, og for Grenaderkorpset, som laa i forskjellige andre sjællandske Kjøbstæder[1]). Disse Afdelinger vilde herefter kunne komme tidsnok til Bortfarten den 21. September, og Regeringen opsatte af Bekvemmelighedshensyn saa længe at tilkalde dem for kun at have dem liggende saa kort Tid som muligt ved Kjøbenhavn, inden Toget til Skaane gik for sig. Men Frederik IV vilde naturligvis, hvis han havde frygtet fjendtlige Skridt fra Czar Peters Side, allerede tidligere have tilkaldt disse Regimenter, som dannede Eliten af Fodfolket.

Selv om imidlertid Mistilliden til Czaren ikke gik saa vidt, var der Træk nok, som kunde friste den pirrelige Mand til at føle en bitter Stemning imod de Danske. Han har ment at mærke den samme Ulyst til virkelig Samvirken med ham, som han havde troet at spore ved Felttoget 1712, dengang han i et Brev til Czarinden sagde om sit Forhold til Frederik: «Man har et gammelt Ord:

[1]) Udgangne Sager fra Feltkommissariatet.

to Bjørne forliges ikke godt i én Hule«[1]). Den Tanke har paatrængt sig ham, at de Danske blot vilde bruge ham og hans Hær til at gjøre Erobringer for dem selv, og at de aldeles ikke havde Lyst til at gjøre noget for ham. Ja han bildte sig vel endog ind, at de kunde falde paa at forraade ham. Misstemning herover slog sig sammen hos ham med Ængsteligheden ved at vove et Vinterfelttog, og han blev saaledes ført til at følge sine Generalers enstemmige Raad at opgive Landgangsexpeditionen.

7. Spændt Forhold og Forhandlinger imellem Frederik IV og Czar Peter fra 17. September til 27. Oktober.

Denne Czar Peters Beslutning voldte en overordentlig Skuffelse her hjemme. Staten havde maattet bære tunge Pengebyrder, og store Anstrængelser vare gjorte for, at Toget skulde kunne finde Sted. Saa godt som alle Kjøbstæder over hele Danmark vare blevne satte i Virksomhed med at bage Beskøjter og levere Mel; der var blevet rekvireret Hø efter stor Maalestok, og de nordsjællandske Amter havde maattet yde Tørv og Brænde til Lejren. Den næsten utrolige Fattigdom, som var et gjennemgaaende Træk ved de allerfleste Kjøbstæder, havde lagt alvorlige Hindringer i Vejen; paa nogle Steder forstod man sig ikke paa at bage Beskøjter, andre Steder mægtede man ikke at bringe det foreskrevne Kvantum Mel tilveje, eller man gjorde af ond Vilje passiv Modstand. Regeringen maatte endog true enkelte Byer med Exekution for at faa, hvad der var den nødvendigt. Ikke mindre kneb det undertiden med at faa Transportskibe til at overføre Artilleri, Ammunition eller,

---

[1]) A. Brückner: Peters des Grossen Briefwechsel mit Katharina anf. St. S. 225.

hvad der var rekvireret i Provinserne. Fattigt var Landet paa Skibe i Forvejen, og de svenske Kaperier havde tilføjet flere Kjøbstæders Skibsfart Tab, som de sent skulde forvinde. Oven i Kjøbet vedbleve de svenske Krydsere indtil op i Augustmaaned at vanskeliggjøre Kjøbenhavns Samkvem med Provinsbyerne[1]). Endnu den 4. August indberettede Tolderen paa Samsø, at Fjenderne havde borttaget 9 Fartøjer. Det ser næsten terroristisk ud, naar Regeringen den 18. August paabød Amtmændene og Kjøbstædernes Magistrater at »paadrive og pressere alle de Fartøjer, som fandtes ved Søkanten, og det saaledes, at de indfinder sig her for Kjøbenhavn inden denne Maaneds Udgang . . . . *in specie* alle Fiskerbaade og roende Fartøjer, saa mange som kunne afstedkommes«[2]). Men det er et Vidnesbyrd om, at Regeringen gjorde sit yderste for at faa, hvad den trængte til.

Under slige Forhold havde de danske Militærautoriteter havt et levende Indtryk af, hvilke Vanskeligheder Planens Gjennemførelse kostede. Den Mand, der var den vigtigste i Generalkommissariatet, General Scholten, var allerede fra først af ikke gaaet til Sagen med et let Sind. Dengang Planen til Toget først blev alvorlig drøftet, var han endog

---

[1]) Om disse Træk se en Række Skrivelser i Generalkommissariatets og Feltkommissariatets Protokoller. Den 4. August skriver Wibe til Løvenørn: idag og iforgaars ere omtrent 100 Skibe komne fra Jylland med Hø og Mel. (Udenrigsministeriets Aflevering Nr. 56 i Gehejmearkivet.)

[2]) Sjællandske Tegnelser. Nordberg anf. St. S. 585 fortæller, at den danske Konge lod kundgjøre fra alle Prædikestole, at enhver, der havde Flæsk, Smør, Ost, Mel, Brændevin, Tobak eller andre Madvarer, skulde være forpligtet til at føre dem til Sjælland, om end naturligvis imod Betaling. Men et saadant Paabud findes ikke i sjællandske Tegnelser, hvor det maatte have sin Plads, og jeg nærer derfor Tvivl, om det er blevet udstedt.

bleven sigtet for at ville gjøre, hvad han kunde, for at hindre det, og skjønt han ivrig fralagde sig at tænke paa sligt, havde han dog udtalt alvorlige Betænkeligheder, saaledes netop med Hensyn til Provianteringen[1]. Han og hans Embedsbrødre i Generalkommissariatet vare derfor ogsaa i de første Dage af September ilde tilmode ved at se, hvorledes det imod al Forventning trak ud med Toget til Skaane, thi de havde ikke Havre, Hø og Halm længere end til først i Oktober. De anmodede stærkt om, at der maatte blive udstedt de nødvendige Befalinger til at faa Forsyningen forøget[2]. Men jo større Møje man havde havt, desto mere længtes man efter endelig at faa Toget i Gang. Da kom Budskabet om, at alt var opgivet. Det Arbejde og de Udgifter, man havde havt, vare fuldstændig spildte, de Forhaabninger, mange havde næret om et glimrende Felttog, vare gaaede op i Røg. «Jeg havde», skriver saaledes Løvenørn 29. Oktober til den preussiske Gehejmeraad Massow, «smigret mig med at skulle faa store Nyheder at tilskrive Eder om vore Vaabens Held. Aldrig var der en saa skjøn Udsigt dertil; men Skjæbnen har villet det anderledes»[3]. I slige Stemninger mente man, at Czarens Paastand om, at det var for sent paa Aaret, kun var Mundsvejr.

Foreløbig anstrængte den dansk-norske Regering sig for at faa Peter den store til at tage sin «kategoriske Resolution» tilbage. Det ene Møde fandt Sted efter det andet imellem begge Fyrsters Ministre, og samtidig udvexledes skriftlige

---

[1] Betænkning af 14. Juni. Danske Kongers Historie i Gehejmearkivet.

[2] Skrivelse af 4. Septbr. Der vedblev da ogsaa hele Septembermaaned at komme Tilførsler til Hæren fra forskjellige Dele af Landet.

[3] Mskptsaml. Dansk Adelshistorie paa det kgl. Bibl. Pakke 42, Pars II.

Deklarationer og Forslag. Alvorlige Klager blandedes fra dansk Side stærkt ind med i Forestillingerne og Opfordringerne. Hvorfor, hed det saaledes, havde Czaren ikke længe i Forvejen udtalt sin virkelige Mening istedenfor nu uventet at sige sig løs fra Toget. Saa kunde Kongen have sparet sig de kolossale Udgifter — paa flere Tønder Guld —, som han havde havt. Man havde, hed det, anstrængt sig til det yderste for med ubeskrivelige Udgifter at skaffe Transportskibe fra alle Rigets Provinser og selv fra Preussen imod at stille paalidelig Sikkerhed. Toget maatte ske nu eller aldrig. Det var umuligt for Statskassen at bære de forøgede Udgifter, der vilde være Følgen af en Opsættelse til Foraaret; man havde allerede udøvet et haardt Tryk paa al Handel og Skibsfart i Landet ved at lægge Beslag paa en Mangfoldighed af Fartøjer til Transportvæsenet; men det vilde være uforsvarligt at forny det til Foraaret. Og hvilke Ulemper vilde ikke en Udsættelse volde? Nu var Fjenden i «Konsternation»; men naar man lod ham i Ro, vilde han tænke, at Czaren og Kongen vare indbyrdes uenige, han vilde fatte Mod og træffe sine Forholdsregler eller maaske endog atter gaa løs paa Norge. Nu laa en engelsk Flaade i Sundet som Forbundsfælle; men den kunde der ikke senere regnes paa, og hvor let vilde ikke Tidsforholdene, som i Øjeblikket vare gunstige, kunne forandre sig, inden Foraaret kom; det var en Kjendsgjerning, at flere Magter ingenlunde med Glæde saa det Angreb gaa for sig, som var paatænkt imod Sverige. Og saa endelig den Tort, det vilde være overfor Europa at have truffet saa store Forberedelser, og dog ikke at have dristet sig til at vove Toget!

Men trods alle Klager udtalte Frederik IV tillige, at han havde fast Tillid til sin Forbundsfælle, og han gjorde

sit yderste for at rydde Czarens Betænkeligheder af Vejen. Der var, sagde de danske Ministre, samlet en saa stor Mængde Transportfartøjer i Øresund, at man paa engang kunde indskibe hele Fodfolket tillige med 3—4000 Mand Rytteri, og ved Hjælp af Smaafartøjerne kunde 15000 Mand ad Gangen sættes i Land. Oven i Kjøbet var det for Øjeblikket stærkt Maaneskin, saa at ogsaa Nætterne kunde bruges. De Farer, Czaren frygtede for, at den sene Aarstid skulde volde, vare i høj Grad overdrevne, thi Vinteren var ikke strængere end, at man godt kunde gjøre Felttog i en Del af den; der var høstet saa rigelig i Skaane, at man havde sikkert Haab om at kunne forsyne sig tilstrækkelig der, desuden havde General Scholten forpligtet sig til at erobre Landskrona i Løbet af 14 Dage, og naar den forenede Hær havde gjort dette og forskanset sig ved Helsingborg[1]), vilde den have faste Støttepunkter til videre Foretagender.

Uagtet denne Argumentation har enkelte svage Sider, var Hovedpunktet i den, at Toget maatte ske nu eller aldrig, uomstødeligt, og den er et uigjendriveligt Bevis for, at Frederik IV og hans vigtigste Raadgivere ønskede, at Toget skulde gaa for sig. Men Czaren var ikke til at rokke. Han fremhævede, hvilken Iver han lige siden det foregaaende Efteraar havde vist for at faa Toget i Gang, og hvor stor en Troppestyrke han havde været rede til at bruge, men at Forudsætningen stedse havde været, at Land-

---

[1]) I Czar Peters Dagbog (Bacmeister anf. St. II, 55) staar der ved en besynderlig Fejltagelse, der gjentages hos Szolovief XVII, 59, at de Danske ved en Forhandling sagde, man kunde overvintre ved Helsingør, hvor man kunde lade Mandskabet bygge Hytter i Jorden. Helsingør er naturligvis forvexlet med Helsingborg, ligesom Jordhytterne med Forskansningerne.

gangen kunde ske, inden det blev sent paa Aaret. Dette paastod han, at han og hans Ministre tidt havde udtalt, og den danske Regering havde derfor ikke Ret til at anke over, at han nu sagde sig løs fra at gjøre Toget. Han indrømmede, at Svenskernes Indfald i Norge havde maattet sinke de Danske, og at det havde været nødvendigt at oppebi Admiral Gabels Komme; men han gjorde gjældende, at naar der havde fundet en yderligere Udsættelse Sted af Transporterne, var det Admiral Judichærs Skyld. Det var saa langt fra, at han tillagde de danske Udtalelser om, at Toget let lod sig udføre, nogen Vægt, at han tvært imod paastod, at man ved at gjøre det nu vilde sætte hele Hæren og hele Forbundets Formaal paa Spil[1]. Derimod vilde det til næste Foraar kunne gaa for sig med større Sikkerhed og med Haab om et lykkeligt Udfald. Saa vilde han ogsaa samtidig gjøre en stærk Diversion fra Aalandsøerne imod Østsverige med 21000 Mand, uden at han dertil vilde kræve Hjælp af danske Skibe. Skulde Kongen imod Forventning ikke ville gaa ind paa Planen om et Tog til Foraaret, var han dog for at vise sin oprigtige gode Vilje rede til at gjøre alt for ham, hvad han kunde vove uden «den yderste Hazard». Altsaa stillede han 15 Bataillooer og 1 Regiment Dragoner til Kongens Raadighed, saaledes at denne kunde bruge dem paa den Maade, han fandt tjenlig, han vilde ogsaa lade sine Gallejer yde al mulig Hjælp ved Landgangen i Skaane.

---

[1]) Medens det tidt siges, at Czaren stærkt fremhævede Bristen paa Magasiner som en Hovedgrund til, at han maatte opgive Toget, anføres denne Grund slet ikke i de forskjellige skriftlige og mundtlige russiske Erklæringer til den dansk-norske Regering i denne Tid. Man kan derfor ikke, saaledes som Brasch gjør, bebrejde Frederik IV, at han ikke har berørt dette Punkt i sin Deklaration af 10. Oktober, om hvilken se S. 102.

Paa den Tid, Czar Peter gav dette Tilsagn (23. September), vidste han, at der var meget ugunstige Rygter i Omløb om hans Grunde til at forandre Planen[1]). Han udtalte derfor netop, at han gav sit Tilsagn for at vise, at han ikke havde nogen Bitanke, saaledes som han hørte, at han blev mistænkt for fra Kongens Side. Men mon Czaren har troet, at Frederik IV vilde tage imod de 15 Batailloner? Kunde han, der havde sagt, at han ved at gjøre Landgangen vilde udsætte sin hele Hær for Undergang, virkelig tilbyde sine 15 Batailloner til denne visse Undergang? Besynderligt, at den skarptseende Mand ikke saa, i hvilken Grad han ved dette Tilbud slog sig selv paa Munden med Hensyn til sin Paastand om Umuligheden af at gjøre Toget saa sent paa Aaret.

Men Frederik IV svarede, hvad Czar Peter rimeligvis havde ventet, at denne Styrke var for svag, han maatte have 28 Batailloner, hvis han skulde kunne foretage Landgangen med Haab om et heldigt Udfald, og han krævede derfor, at Hjælpekorpset maatte faa en saadan Styrke. Naturligvis troede han ikke, at Czaren vilde gaa ind herpaa, og han kunde derfor rolig give sit Svar en skarp Braad ved at tilføje, at, naar han fik disse Batailloner, vilde det trods al hans Tillid til Czaren være nødvendigt, at denne ufor-

[1]) Hos Nordberg anf. St. II, 585, Gebhardi: Geschichte der Königreiche Dänemarck und Norwegen (1770) S. 2323 og ogsaa andensteds træffer man den Meddelelse, at „Czaren den 23. September udtalte, at han var villig til at gaa til Skaane med sin hele Magt, hvis Kongen til hans Sikkerhed vilde indrømme ham to af Kjøbenhavns Porte og optage en lille russisk Besætning i Staden. Dette Forslag havde Kongen afslaaet den næste Dag“. — Men et saadant taabeligt Tilbud har Czaren hverken gjort ved sin Deklaration den 23. September eller overhovedet under den hele Forhandling, som man i Gehejmearkivets Aktstykker kan følge fra Dag til Dag.

tøvet indskibede sig med sine andre Tropper og sejlede bort med dem. Førend dette var sket, vilde han umulig kunne føre sine Tropper bort til et Angreb paa Sverige. Herom udbad han sig Czarens »brodervenlige Erklæring« allerede næste Morgen. Denne Erklæring kom, som man kan vide, ikke til at gaa ud paa andet, end at Czaren stod fast ved sin engang fattede Beslutning (24. September), og hermed var al Mulighed for en Samvirken i dette Efteraar bortfalden. Kong Frederiks eneste Ønske maatte nu være at se Russerne drage bort, jo før jo hellere. Paaberaabende sig Nødvendigheden af saa hurtig som muligt at slippe for de Udgifter, som Fragten af de mange Transportfartøjer voldte ham, anmodede han derfor Czar Peter om at give »pressante Ordres til hurtig Indskibning af alle de Tropper, han havde liggende paa Sjælland, Hveen eller andre Steder i hans Lande« (26. September).

Dette efterkom Czar Peter. Hans Tropper bleve snart indskibede, men havde ondt ved at komme afsted paa Grund af Modvind, og de døjede meget ombord, inden de fik Medbør. Medens Gallejerne med Garden droge bort den 13. Oktober, kom Transportskibene med den øvrige Hær ikke afsted førend den 23de. De sejlede til Rostock under Bedækning af den dansk-norske og den russiske Flaade; den engelske Flaade tog Station ved Stevns.

Hvor lidt Czar Peter end havde været til at rokke fra sin engang fattede Beslutning, har han maaske dog ikke været uden Tvivl om dens Rigtighed. I det mindste fandt den engelske Admiral Norris ingenlunde nogen ugunstig Stemning hos ham, da han den 24. September søgte at bearbejde ham til at gjenoptage Landgangsplanen. Næste Morgen vilde Norris trænge endnu stærkere ind paa ham. Men da havde Czaren holdt Raad med sine Ministre og

Generaler, og han erklærede nu, at det var ham umuligt at foretage Landgangen. Da Norris ytrede, at han efter Samtalen den foregaaende Dag havde ventet et gunstigere Svar, bad Czar Peter ham tøve et Øjeblik og vendte derpaa tilbage til sit Konseil; men lidt efter kom han atter ud, og han saavel som Vicekansleren Schafirof udtalte, at et Tog i dette Aar var en Umulighed, saa meget mere som der allerede var truffet Forholdsregler i Henhold til Beslutningen om, at Planen skulde opgives[1]). Som Czaren i Følge denne Beretning har vaklet og til syvende og sidst rettet sig efter sine Ministres og Generalers Forestillinger, saaledes har der senere været Øjeblikke, da han fortrød at have ladet Planen falde, og i slige Stemninger skjød han Skylden paa dem, der ved hin Lejlighed havde været hans Raadgivere. Saaledes skrev han 2. Februar 1717 til Feltmarechal Scheremetef, som havde været den øverste Officer ved Korpset paa Sjælland: «Efter at I og flere af Generalerne have faaet standset og hindret Landgangen, kan I nu se, hvor slette Virkninger dette har havt. Englænderne ere fuldstændig uenige med os, de Danske tør ikke gjøre noget uden dem, og saaledes komme vi til at vende hjem med Skam. Var det blevet til noget med Landgangen, vilde vi allerede have faaet Fred; men i det Sted have de Raad, I have givet, ført til, at alt er blevet kuldkastet, og at Krigen er trukket i Langdrag.» Scheremetef svarede, at Czaren selv vidste, at Landgangen var bleven opgivet af vigtige Grunde, og at alle, der havde taget Del i Forhandlingen, havde været enige i den Beslutning, man dengang fattede[2]).

---

[1]) Rapport fra Admiral Norris til Frederik IV, dateret 25. September 1716.

[2]) Halem: Leben Peters des grossen (Münster und Leipzig

Det var et besynderligt Forhold, der i denne Tid udviklede sig imellem Czar Peter og Frederik IV. Deres gjensidige Tillid, som aldrig havde været stor, havde faaet et Grundskud, og alskens Rygter, der kom i Gang, kunde kun uddybe Kløften imellem dem. Frederik IV lod endog 10. Oktober tilstille sine forskjellige Diplomater i Udlandet en Slags Deklaration, som de i paakommende Tilfælde skulde bruge for at vise, at det ikke var Kongen, der havde Ansvaret for, at det ikke var blevet til noget med Toget til Skaane. Den indeholdt væsenlig det samme, som den dansk-norske Regering havde udtalt til Czaren og hans Ministre under den sidste Tids Forhandlinger, og skjønt der ikke i den fandtes ligefremme Sigtelser imod Czar Peter, var dog Bitterheden imod denne til at læse imellem Linierne. Særlig betegnende var Slutningen, hvor det hed: »Gud og Tiden vil lade det komme for en Dag, af hvilken Grund Czaren har fattet en Beslutning, der er saa skadelig for det nordiske Forbund og derimod saa gavnlig for den fælles Fjende. Enhver upartisk vil vide, at Kongen er ansvarsfri, men at han alene er bleven forhindret fra at gjøre Toget ved Hans Czariske Majestæts Beslutning.» Man har ondt ved at forstaa, at Frederik IV og hans Ministre kunde falde paa at give deres Vrede Luft i et saadant Aktstykke. Selv om det kun skulde bruges af Diplomaterne, vilde det snart blive almindelig kjendt, og det varede ogsaa kun kort Tid,

---

1804) II, 375. Czar Peters Brev gjør en Meddelelse trolig, som man ellers vilde være tilbøjelig til at opfatte som tom Tale, naar nemlig Frederik IV i et Brev af 8. December 1716 til Kongen af Preussen skriver, at „*die russischen Ministres sich verschiedentlich verlauten lassen, dass sie dessen keine erhebliche Ursache wüsten* (nemlig til Landgangsplanens Opgivelse), *sondern nur allein die Schuld auf die russischen Generals zu legen suchten*".

inden det blev trykket rundt omkring og baade drøftet og kritiseret i Datidens Flyveskrifter[1]). Danmarks bitre Fjende, den svenske Diplomat og Statsmand M. Wellingk, gjorde sit bedste for at faa det udbredt[2]). Enhver maatte sige sig selv, at Czar Peter vilde blive forbitret over at se sig saaledes stillet i Gabestokken, og der kunde derfor kun være Mening i dette Skridt, hvis man allerede var bestemt paa at bryde med Czaren.

Men dette var ingenlunde Regeringens Tanke. Samtidig med, at Kong Frederik stadig viste Czar Peter den største ydre Opmærksomhed, erklærede han sig villig til at gaa ind paa hans Forslag at underhandle om fælles Operationer til Foraaret imod Sverige. Czar Peter blev rolig boende i Kjøbenhavn, som om intet var forefaldet, ikke alene efter at hans Tropper havde indskibet sig, men ogsaa flere Dage, efter at de vare sejlede bort. Han vidste godt, hvorledes Rygterne om, at han havde villet svige Frederik IV, voxede Dag for Dag; men dette afholdt ham ikke fra i flere Dage eller rettere Uger helt at give sig tillige

---

[1]) Allerede inden Slutningen af Aaret var det f. Ex. trykt i Tidsskrifterne Europäische Fama tom. 193 S. 70, Mercure historique et politique tom. LXI S. 395 og udtogsvis i La clef du cabinet des princes de l'Europe tom. 25 S. 352. Man finder det drøftet i La crise du Nord (1717) og overordentlig skarpt kritiseret i Lettre d'un gentilhomme de Mecklenbourg à son ami de Copenhague. Swerin 23. Okt. 1716, der er aftrykt hos Lamberty, Memoires IX, 628 ff. Dette Modskrift bærer Præg af at være skrevet under Paavirkning fra russiske Statsmænds Side og kan vistnok opfattes som et Slags officiøst Skrift. Det kan ikke være rigtigt, naar det i Warmholtz: Bibliotheca historica sveogothica X, 154 hedder, at det er forfattet af den svenske Diplomat Preiss.

[2]) Moser: Rettung der Ehre und Unschuld des Görtz (1779). S. 472.

med Czarinden i Kong Frederiks Vold. Han tog kun Hensyn til Rygterne, for saavidt han personlig forsikrede Kong Frederik, at saa sandt han havde sin Ære kjær og var en Kristen, var det en skammelig Bagvadskelse, naar man sigtede ham for at have villet slutte en Særfred med Sverige.

De Forhandlinger, som i denne Tid førtes om et Angreb paa Sverige til Foraaret, havde til Grundlag et saakaldet russisk Projekt (11. Oktober) og et Kontraprojekt fra dansk Side (12. Oktober).

Czaren tilbød, at han, naar det blev Foraar, vilde foretage et Angreb paa Skaane med 40 Batailloner og 6 Regimenter Dragoner, og i dette Angreb skulde da Kong Frederik, ligesom efter de sidste Aftaler, tage Del med 20 Batailloner og 10000 Ryttere. For at lette Landgangen i Skaane vilde han selv samtidig gaa løs paa Sverige fra Øst med 20000 Mand, men paa det Vilkaar, at man med forenede Kræfter indesluttede den svenske Flaade i Karlskrona, og at en Del af de forbundne Magters Skibe bleve sendte til den østlige Del af Østersøen for at holde den svenske Eskadre ved Stockholm i Schak[1]). Af de 40 russiske Batailloner skulde de 15 overvintre i den danske Konges Lande og forplejes paa hans Bekostning. Derved vilde man baade til Foraaret lette Flaadens Transport og afværge de Klager, der let kunde blive rejste i det tyske Rige, naar den hele russiske Hær blev lagt i Kvarter i Mecklenburg. Medens den danske Konge skulde udruste 20 Linieskibe, vilde Czaren stille 16—17 Linieskibe, 5 Fregatter, 4 Snauer og 2 Bombardergallioter; men for at

[1]) Han var altsaa kommen bort fra, hvad han havde udtalt den 23. September, at han ikke det næste Foraar vilde behøve Skibe fra den danske Flaade til Operationerne ved Sveriges Østkyst.

disse kunde være til Raadighed tidlig næste Aar, skulde Kong Frederik tillade, at den russiske Eskadre, som laa i Sundet, overvintrede ved Kjøbenhavn. Tre til fire hundrede Matroser skulde da blive ombord paa denne, hvorimod det hele øvrige Flaademandskab burde lægges i Kvarter i Sjælland paa de Steder, hvor Kongen maatte ønske det; denne skulde kun yde Kvartererne, Czaren vilde selv sørge for Forplejningen.

Der kunde vistnok efter dette Forslag rettes et stærkt Angreb paa Sverige, især hvis der, som det var nævnt i Forslaget, tillige kunde paaregnes Støtte af en engelsk Flaade. Men for ikke at tale om, at flere af de Skrupler, som Frederik IV havde havt med Hensyn til Opsættelsen af Expeditionen, stadig havde Vægt, vilde denne Plan volde Kongen højst trykkende Byrder og Vanskeligheder med Hensyn til de russiske Troppers Forplejning. Og skjønt han havde sagt Czaren, at han efter nærmere Overvejelse havde ladet «de forskjellige Tanker og Spekulationer» falde, som dennes Beslutning at opgive Toget havde fremkaldt hos ham, var dette naturligvis ikke hans Mening. Naar et saa anseligt Tal russiske Tropper og Matroser overvintrede i hans Lande, maatte han derfor holde det for nødvendigt at have et Korps af tilsvarende Styrke under Vaaben hele Vinteren igjennem. Og hvilken Sikkerhed havde han endelig for, at Czaren, naar Foraaret kom, gjorde Alvor af Planen! Alt dette maatte Czar Peter kunne sige sig selv, og den Tanke ligger derfor nær, at han ikke har gjort sig store Forhaabninger om, at Frederik IV vilde gaa ind paa Forslaget.

Det «Kontraprojekt», som blev indgivet fra dansk Side, opstillede Fordringen om, at Czar Peter personlig skulde angribe Sverige fra Øst med sin Hovedstyrke, 30—40000

Mand, hvorimod Frederik IV vilde gaa løs paa Skaane med 10000 Ryttere og 20 Batailloner. Denne hans Hær skulde Czaren forstærke med 20 af sine Batailloner, som burde overvintre i Kongens Lande, men uden at de kunde kræve andet af denne end Husly og Brændsel, ligesom det skulde staa Kongen frit for at lægge dem i Kvarter, hvor det behagede ham, og det ikke alene i Danmark, men ogsaa i Norge. Frederik IV vilde lade udruste 18 Linieskibe, og han mente, at denne Styrke, i Forening med de Skibe, han haabede at faa fra England, vilde være tilstrækkelig til at indeslutte den svenske Flaade i Karlskrona; men Czaren skulde paatage sig at lade en Flaade stikke i Søen, som kunde være stærk nok til at hævde Overvægten i den bothniske Bugt. Medens Czar Peter havde ladet sit Projekt gjentage Altonakonventionens almindelige Bestemmelse om, at den danske Konge skulde have de Lande tilbage, som Sverige i Tidernes Løb havde erobret fra Danmark og Norge, opstillede det danske Kontraprojekt i det enkelte Kongens Program for en endelig Fred. Han krævede, hvad der er i høj Grad betegnende, at Czaren skulde forpligte sig til, saafremt den svenske Konge gjorde ham Fredstilbud, da ufortøvet at meddele ham det og ikke indlade sig paa nogen Traktat, inden Kongen af Sverige *préliminairement* havde lovet at opgive Toldfriheden i Øresund, at afstaa en Del af Pommern med Rügen og af Skaane Amterne Helsingborg, Laholm og Engelholm samt Halland, Bahus, Vigen og Jemteland med alle Ap- og Dependentier, fremdeles at sløjfe Karlskronas Havn, anerkjende, at Kongen beholdt hele Hertugdømmet Slesvig som Ejendom, og endelig at forpligte sig til at underhandle om Restitutionen af de andre danske og norske *Avulsa*. Kongen af Danmark lovede paa sin Side, at han ikke vilde indlade

sig paa Fredsforslag fra Sveriges Side uden at give Czaren Meddelelse derom, og at han ikke vilde slutte nogen Traktat med Sverige, førend der tilstrækkelig var sørget for Czarens *conveniences*.

Dette Forslag har i flere Henseender Interesse. Det viser, at hvad man fra dansk Side satte mest Pris paa at faa tilbage af de tabte Landskaber Øst for Sundet og Kattegat, ikke var den sydligere, frugtbareste Del af Skaane, men de Landstrækninger, der kunde bevare Forbindelsen med Norge og saavidt muligt udelukke Sverige fra Kattegat[1]). Der laa en sund Tanke heri; thi vitterlig har Tabet af de skaanske Provinser ikke blot i og for sig været en umaadelig Svækkelse for Danmark, men ogsaa derved, at det overklippede Forbindelsen imellem Danmark og Norge og saaledes gav det første alvorlige Stød til, at de tvende Riger engang vilde blive adskilte. Ikke mindre har Frederik IV's Kontraprojekt Interesse ved at vidne om Frygten fra dansk Side for, at Czar Peter kunde falde paa at slutte en Særfred med Sverige, hvorved Danmark-Norge vilde blive ladt i Stikken. Endelig vilde Czaren efter dette Projekt blive nødt til snart at rejse hjem til Rusland med Hovedmassen af sin Hær, og han vilde komme til at opgive den Tanke om at spille en Rolle i Nordtyskland, som man almindelig mente, laa bag ved, at han havde flyttet Skuepladsen for sin krigerske Virksomhed saa langt imod Vest. Istedenfor selv at blive Hovedmanden under Felttoget, vilde han komme til at overlade Kong Frederik en Del Batailloner, som stode til dennes uindskrænkede Raadighed og paa en

---

[1]) Man ser det samme fremsat af Westphalen i en Samtale med Schafirof i Oktober 1715 (Depeche fra Westphalen til Kongen af 28. Oktober 1715).

Maade vilde være Gidsler for, at deres Herre ikke paa egen Haand sluttede Fred med Sverige.

Planen var ikke ilde lagt, forudsat at man kunde faa Czar Peter til at gaa ind paa den. Men var der mere Udsigt til det end til, at Frederik IV vilde antage det russiske Projekt? Stillingen var bleven en saadan, at de tvende Fyrster nok følte, at de trængte til hinanden eller i det mindste, at de kunde have Gavn af hinanden, men dog samtidig i den Grad vare fulde af gjensidig Mistillid, at ingen af dem kunde tænke sig at virke sammen med den anden, naar han ikke ligesom havde Sikkerhed for hans Troskab. Endelig vilde Czaren ligesaa nødig føre sin Hær bort fra den vestlige Del af Østersøens Kystland og derved opgive sine Planer med Mecklenburg, som Frederik IV vilde se ham fastholde sin Stilling der. Herved var Enighed saa godt som gjort umulig.

Nogle Indrømmelser var Czar Peter vistnok villig til at gjøre. Han var rede til at lade 20 Batailloner overvintre i Kong Frederiks Rige, saaledes at denne kun skulde yde Kvarter og Brændsel til dem, og Kongen maatte, om han ønskede det, henlægge 7—8 Batailloner til Norge, i hvilket Tilfælde han dog skulde forpleje dem; Czaren vilde fremdeles ikke fordre mere end 3 danske Linieskibe til Forstærkning for sin Eskadre i den bothniske Bugt, og han havde intet imod at give Kongen Tilsagn om kun at slutte Fred, saafremt denne opnaaede de Afstaaelser fra Sveriges Side, som han havde nævnet i Kontraprojektet, ja han ønskede ham endog endnu større Landvinding, da det var »hans egen Interesse«, at Kongen af Danmark stedse blev mægtigere, Kongen af Sverige derimod stedse svagere[1]).

[1]) Enten er det en gal Dato, der er givet det paagjældende Aktstykke i Gehejmearkivet, idet det er opført som udstedt den 10. Oktober,

Men i Hovedsagen gav han ikke efter; han stod fast paa at ville gjøre Angrebet imod Skaane næste Foraar med 40 russiske Batailloner. Ej heller Frederik IV vilde fravige sit Standpunkt med Hensyn til Planen om et Angreb næste Aar. Det endelige Udfald blev derfor, at Czar Peter rejste bort den 27. Oktober, uden at Forhandlingen var rykket en Tomme videre.

Da Frederik IV dengang var upasselig og holdt sig inde, fandt den sidste Samtale imellem de tvende Fyrster Sted i Kongens Soveværelse den 26. Oktober. Begge gave hinanden varme Forsikringer om deres Venskab, og Czaren tilsvor Kong Frederik, at han aldrig vilde lade ham i Stikken, men, saa længe Krigen varede, hjælpe ham som en trofast Forbundsfælle [1]). Forhandlingerne om at angribe Sverige med forenede Kræfter bleve derfor ej heller opgivne, de skulde fortsættes ad almindelig diplomatisk Vej. Men hvilke Udsigter kunde der være til at blive enige? [2])

De vare saa meget desto ringere, som nye Vanskeligheder kom til fra en anden Side. Forholdet imellem Rusland og England-Hannover havde i høj Grad forværret sig. Efter Omslaget i Juli i Kong Georgs og hans Raadgiveres Syn paa de nordiske Forhold havde Admiral Norris gjort den Gavn med sin Flaade, som man kunde forlange.

---

eller denne Dato er efter gammel Stil. Aktstykket er tydelig Svar paa det danske Kontraprojekt, som var udstedt 12. Oktober.

[1]) Memoire fra Westphalen til Czar Peter af 5. November 1718.

[2]) Den Fremstilling, der her er givet af Forhandlingerne i Kjøbenhavn fra 17. Septbr. til 27. Oktober 1716, er helt igjennem bygget paa Aktstykker i Gehejmearkivet, som ikke tidligere have været brugte. Vistnok har H. P. Giessing: Løwenørn (Kjbh. 1847) S. 180 havt den Dristighed at sige, at han i, hvad han der har anført om disse Forhandlinger, har meddelt det væsenligste af de her nævnte Aktstykkers Indhold. Men han har i Virkeligheden ikke anført et eneste Træk af dem.

Det var endog efter Czar Peters Vidnesbyrd ham, der havde foreslaaet det Togt til Karlskrona, som var strandet paa Gyldenløves Udtalelse om, at han ikke havde Ordre til at deltage deri. Og naar Georg I, som dengang opholdt sig i Hannover, i et Brev, han 5. September skrev til Frederik IV, «af Hjærtet ønskede al mulig Lykke» til Landgangen i Skaane og bad om, at Generallieutenant Bothmar, som overbragte dette Brev, maatte have den Ære at være Vidne til Felttoget i Skaane, stemmede det godt med den Holdning, Norris udviste. Da Landgreven af Hessen-Kassel, der var utrættelig i at virke for Karl XII, i September søgte at stemme den engelske Regering velvillig imod Kong Karl, fik han ogsaa et koldt Svar, som vakte dennes Harme[1]). Admiral Norris og den engelske Statsafsending i Kjøbenhavn Lord Polwarth vidste derfor, at de handlede i Samklang med deres Konges og hans Ministres Synsmaade, naar de arbejdede paa at faa Czar Peter til at tilbagekalde sin Beslutning om ikke at lade Landgangen finde Sted.

Men da denne Beslutning viste sig urokkelig, bragte den alt, hvad der tidligere havde ulmet af Uvilje hos Kong Georg og hans Mænd imod Czar Peter, til at blusse heftig op. De mente, at han havde opgivet Toget, fordi han lurede paa at faa fast Fod enten i Danmark eller Nordtyskland. Naar han sagde, at han vilde angribe Skaane til næste Foraar, var det kun for at faa Lejlighed til at lade sine Tropper overvintre, dels i Danmark, dels i Mecklenburg. A. G. Bernstorffs Forbitrelse over, at Czaren støttede Hertugen af Mecklenburg i at trampe paa sin Adel, hans og Kong Georgs Frygt for, at den russiske Indflydelse i Mecklenburg skulde blive

[1]) Brev fra Karl XII til Landgreven af Hessen-Kassel, dat. Lund 31. Okt. i Gehejmearkivet (Samlingen Interceptirte schwedische Briefe No. II). Jvfr. Carlson anf. St. S. 93.

farlig for Hannovers Tarv, og de engelske Ministres Ængstelse for, at Rusland skulde søge at vinde faste Punkter ved den vestlige Del af Østersøen, alt dette smeltede sammen til at skabe en Modsætning imellem Czar Peter og Kong Georg, der let kunde faa farlige Virkninger. Flere Breve imellem de tvende engelske Statssekretærer for de udenrigske Sager, Lord Stanhope, der var hos Kongen i Hannover, og Lord Townshend, som var i London, vise denne Modsætning klart. Strax efter at Budskabet om Czarens Beslutning at opgive Toget til Skaane havde naaet Hannover, skrev Stanhope (25. September[1])) til Townshend: »Hvis vi lade Czaren have frit Spillerum, vil han ikke alene gjøre sig til Herre over Danmark; men med de Tropper, han endnu har staaende ved Polens Grænse, kan han lægge sig i Kvarter, hvor han vil i Týskland.» Og i sit Svar herpaa udtalte Lord Townshend, at Czaren aabenbart arbejdede paa at gjøre sig til Herre over hele Østersøen. Da Landgreven af Hessen-Kassel i Oktober atter henvendte sig til den engelske Regering, fik han et helt andet Svar end en Maaned tidligere. Townshend erklærede ham, at nu vilde det være rette Tid til at udsone sig med Sverige og med forenede Kræfter gaa løs paa Rusland[2]). Man troede endog i Hannover at vide, at Hertugen af Mecklenburg havde undertegnet en Traktat med Czaren om at afstaa ham sit Land i Bytte for Lifland og andre Egne paa den Kant, og man var saameget mere opskræmmet, som man tiltroede Preussen saavel som Danmark baade Dumhed og Falskhed[3]).

---

[1]) Jeg gaar ud fra, at Mahon har angivet denne Dato efter ny Stil. Er den efter gammel Stil, bliver den 11 Dage senere.

[2]) Carlson anf. St.

[3]) Lord Mahon: History of England from 1713—1783

Czar Peters Beslutning at lade Landgangsplanen falde var ikke blot skjæbnesvanger for Danmark-Norge derved, at den slog en Streg over alle Forhaabninger om at erobre de skaanske Provinser tilbage, men ogsaa derved, at den helt forandrede dets Stilling til dets tidligere Forbundsfæller. Efter at det nylig havde havt Udsigt til Ruslands kraftige Hjælp og England-Hannovers velvillige Støtte, kom det nu til at staa imellem de tvende Regeringer. Grundlaget for den hele ejendommelige Stilling, som skulde paatrykke den sidste Del af den store nordiske Krig dens særegne Præg, var givet med ét Slag.

Man kunde vistnok tro, at Forholdet ikke havde forandret sig, naar man ser, at der under Forhandlingerne om et Angreb paa Sverige til Foraaret baade fra dansk og fra russisk Side blev udtalt Forhaabninger om Hjælp af en engelsk Flaade; men det er et Spørgsmaal, om Czar Peter har ment dette alvorlig. I det mindste var han allerede inde paa at stille de Stemninger, han vidste, Georg I og hans Ministre havde med Hensyn til hans mecklenburgske Planer, i Forbindelse med den Sendrægtighed og daarlige Vilje, han sigtede Frederik IV for at vise, og han var oplagt til at tro paa hemmelige Rænker fra England-Hannovers Side. Derfor faldt der fra russisk Side under Forhandlingerne i Oktober i stigende Grad skarpe Udtalelser imod Kong Georgs Politik. Da Frederik IV ved en personlig Forhandling med Czar Peter (3. Oktober) havde slaaet paa, at de engelske og hannoveranske Statsafsendinge havde fremsat nogle Forslag til

(Leipzig 1853) I, 237—39. Desto værre ere de Uddrag af Stanhopes og Townshends Breve, som Lord Mahon anfører efter Coxe: Walpole, meget ufuldstændige, og Forfatteren har intet Kjendskab til de Forhold i Norden, som Brevene vedrøre. — Det forekommer mig, at alt hænger godt sammen, naar man stiller Brevene i den Sammenhæng, jeg her har gjort.

ham i Czarens Navn med Hensyn til en fremtidig Aftale, fór Czar Peter op og udbrød, at han aldrig havde givet dem et saadant Hverv, det forbavsede ham i høj Grad, at de vilde opkaste sig til Mellemmænd imellem ham og Kong Frederik, da der slet intet var at udjævne; hvis man lod Englænderne og Hannoveranerne have frit Spil, vilde de forstaa at mage det saaledes, at han og den danske Konge ret bleve skilte fra hinanden, han vilde ikke have noget at gjøre med de engelske og hannoveranske Statsafsendinge, førend der var sluttet en Overenskomst imellem ham og Kong Frederik. Det var en let gjennemskuelig Hentydning til hemmelige Aftaler med Georg I, naar han endog ligefrem sigtede Kong Frederik for, at denne selv ikke havde villet gjennemføre Landgangsplanen, en Sigtelse, der naturligvis blev bestemt tilbagevist[1]). Og i denne Stemning harmede det ham at høre de Danske ikke blot lægge særlig Vægt paa Medvirken fra Georg I's Side, men ogsaa foreslaa, at Kongen saavel som Czaren snarest muligt skulde søge at formaa denne Fyrste til at yde Hjælp[2]). Endnu værre var det, naar det fra dansk Side blev udtalt som utvivlsomt, at man vilde kunne faa Hjælp af en engelsk Flaade til at indeslutte Karlskrona, saafremt Czaren vilde fjærne alt, hvad der vakte Misnøje imod det nordiske Forbund hos det romerske Rige og den engelske Konge, og hvis han gav tilstrækkelig Sikkerhed for, at Roligheden blev bevaret i det romerske Rige[3]), med andre Ord, hvis han ophørte med at blande sig i Mecklenburgs Forhold. Men intet havde Czar

---

[1]) 14. Oktober.

[2]) Det blev foruden i det danske Kontraprojekt stærkt fremhævet i et Møde 17. Oktober.

[3]) Deklaration af Frederik IV af 21. Oktober og Protokol over Mødet den 17. Oktober.

Peter mindre Lyst til. Derfor udtalte de russiske Ministre under Forhandlingerne skarpt, at de vel saa, at Kongen af Danmark helt og holdent havde kastet sig i Armene paa den engelske Konge, og at han ikke vilde slutte nogen Overenskomst med Czaren, med mindre Kong Georg blev optaget med i den.

Der kan ej heller være Tvivl om, at de engelske og hannoveranske Statsafsendinge have gjort deres bedste for at afholde Frederik IV fra at gaa ind paa det russiske Forslag i dets Helhed. Vistnok tilraadede de ham at efterkomme Czar Peters Opfordring til at beholde 15 russiske Batailloner om Vinteren i sine Lande[1]), da de saa vilde være fri for at faa dem til Mecklenburg. Efter at Czar Peter var gaaet ind paa at lade 20 Batailloner overvintre i Danmark væsenlig paa de Vilkaar, Kongen havde foreslaaet, haabede Georg I og Bernstorff et Øjeblik at være ude over alle Vanskeligheder, thi de smigrede sig — uvist af hvilken Grund — med det falske Haab, at Czaren heller ikke vilde føre de andre 20 Batailloner og Rytteriet til Mecklenburg for at overvintre der[2]). Men der har tillige i denne Tid været et Øjeblik, da Bernstorffs og Georg I's Ophidselse ved Tanken om rimeligvis at skulle se Russerne vende tilbage til Nordtyskland naaede en saadan Højde, at de fattede den Plan at faa de Danske til at hjælpe med

---

[1]) Protokol over Konference med de engelske Ministre 20. Oktober.

[2]) Denne Opfattelse tillægger i det mindste Droysen den hannoveranske Regering (anf. St. S. 177). Jeg tør ikke nægte Rigtigheden heraf, men maa dog gjøre opmærksom paa, at Czar Peter ikke et eneste Sted under Forhandlingerne med Frederik IV i Kjøbenhavn har antydet, at han vilde lade være at vende tilbage til Mecklenburg med en Del af Hæren. Endnu den 21. Oktober opfordrede Kong Frederik ham stærkt til at lade Nordtyskland i Ro, hvilket netop vil sige til ikke at lægge Tropper i Vinterkvarter her.

at afvæbne Czarens Styrke og sikre sig hans Person, indtil hans Tropper rømmede Danmark og Tyskland. Den dansk-norske Regering slap for at modtage en saadan Opfordring, da Planen strandede paa de engelske Ministres Modstand[1]); men Georg I og Bernstorff satte dog et Skridt igjennem, der, hvis Frederik IV var gaaet ind derpaa, vilde have fremkaldt Krig imellem Czar Peter paa den ene Side, Danmark-Norge og England-Hannover paa den anden. Kong Georg opfordrede nemlig den dansk-norske Regering til at være med om at forhindre, at de russiske Tropper bleve førte tilbage til Tyskland, og han lod erklære, at han baade som hannoveransk Kurfyrste og som Konge af Storbrittannien vilde staa Kongen af Danmark ved Siden med hele sin Magt i denne Sag. Da Generallieutenant Bothmar paa Hannovers Vegne og Lord Polwarth som engelsk Envoyé udtalte dette 5. Oktober i et Møde af Konseillet, hvor tillige Gyldenløve, Scholten og Dewitz vare tilstede, gjorde det et saa stærkt Indtryk, at der var almindelig Stemning for, «at Kongen ikke kunde afholde sig fra at hjælpe med til at frigjøre ikke blot sine egne, men ogsaa de mecklenburgske Kyster for Landsætning af de russiske Tropper». Man affattede endog Udkast til det Svar, som i Henhold hertil skulde overgives Czaren[2]).

---

[1]) Coxe, Life of Sir R. Walpole (London 1800) I, 161. Uagtet Coxe ikke angiver nogen bestemt Tid for denne Sags Forhandling, kan der efter hele Sammenhængen næppe være Tvivl om, at den hører til det Tidspunkt, hvortil jeg har sat den. Coxes Fortælling om de engelske Ministres Modstand stadfæstes ved de danske Aktstykkers Tavshed om en saadan Opfordring til Frederik IV. — Naar Brückner: Peter des Grossen Briefwechsel etc. 228 lader den engelske Regering alvorlig tænke paa at bemægtige sig Czarens Person og tilintetgjøre hans Hær, viser Stedet hos Coxe, at dette ikke lader sig fastholde.

[2]) Protokol i Gehejmearkivet. Langebeks Diplomatarium.

Var der virkelig Grund til saaledes at gaa England-Hannovers Ærinde og bryde aabent med Czar Peter? Heldigvis fandt Frederik IV en fornyet Overvejelse nødvendig, rimeligvis paavirket af Wibe, der var sengeliggende og derfor ikke havde deltaget i Konseillets Forhandling. Det blev paalagt de fire Medlemmer af Konseillet skriftlig at afgive deres Skjøn. Wibe fraraadede med en omhyggelig Motivering at opfylde Kong Georgs Ønske, da det nødvendigvis vilde føre til «Ruptur» med Czaren. Han bad overveje, hvor farlig Stillingen vilde blive til Sverige, saafremt man ogsaa fik Rusland til Fjende. Alle de Grunde, man kunde have til Misnøje med Czaren, burde efter hans Mening ikke bringe til at overse dette. Ogsaa Sehestedt og O. Krabbe vare nu komne til Besindelse og stemte begge for at afslaa den engelsk-hannoveranske Opfordring. Krabbe skrev jovialt, at det var bedst at «levere dennem (Russerne), ligesom en akcepteret Vexel betales paa det Sted, man haver annammet Varerne eller Pengene»; Sehestedt fremhævede, at det vilde blive Sverige, der kom til at vinde alt ved en Ophævelse af den dansk-russiske Alliance. Helt anderledes stillede I. G. Holstein sig. I Samklang med det antirussiske Standpunkt, hvorpaa han stedse havde staaet og vedblev at staa, gjorde han gjældende, at et godt Forhold til England og det romerske Rige havde større Værd for Danmark end Venskab med Czaren. Man behøvede Kongen af England for at kunne sikre de tyske Provinser, man vilde ved at holde sig til ham baade kunne vinde Styrke til Søs og tillige kunne hævde sine nuværende Erobringer. Han stemte altsaa for, at man skulde gjøre Czaren alle mulige Forestillinger imod at vende tilbage til Nordtyskland; hjalp det ikke, skulde der gives Gyldenløve Paabud om at handle *du concert* med

Norris for at dække saavel de tyske som de danske Kyster imod Russerne[1]).

Denne Votering er et tydeligt Vidnesbyrd om, at Wibe og I. G. Holstein endnu vare de tvende modsatte Poler i den dansk-norske Regering. Ligesom Holstein stedse havde ment, at Sømagterne aldrig vilde samtykke i, at Danmark-Norge vandt de tabte Landskaber imod Øst tilbage, saaledes ser man ham her udtrykkelig indskrænke de Fordele, han mente, der kunde opnaas, til at hævde de Erobringer, der allerede vare gjorte, altsaa til de gottorpske Lande og en Del af Svensk Pommern med Rügen. Med fuld Føje havde han 1709 sammen med Chr. Lenthe kæmpet imod, at Frederik IV kastede sig ind i Krigen imod Karl XII; men denne Gang havde Wibe Ret. Holstein oversaa, at et Brud med Rusland nødvendig vilde føre til, at Czar Peter attraaede en Særfred med Sverige, og at Karl XII vilde have det i sin Magt ved en Tilnærmelse til Czaren at faa frit Spillerum til med hele sin Styrke at kaste sig over Norge. Det var derfor rigtig handlet af Frederik IV, at han fulgte Flertallets Skjøn og ikke lagde et Halmstraa i Vejen for, at Russerne kunde vende tilbage til Mecklenburg. Som en Følge af Kong Frederiks Beslutning afholdt Admiral Norris sig ogsaa fra enhver Demonstration imod Russerne[2]). Men naturligvis

---

[1]) Afskrifter af disse Vota findes i det Langebekske Diplomatarium i Gehejmearkivet.

[2]) Faa Dage efter Forhandlingerne den 5. Oktober har der været en Sag paa Bane, der i det mindste tilsyneladende staar i en paafaldende Strid med det Skridt fra Kong Georgs Side, som fremkaldte disse. Der er den 10. Oktober ført en Forhandling imellem danske og russiske Statsmænd og Søofficerer samt Scholten, Dewitz og Norris om et Angreb med forenede Kræfter paa Karlskrona baade fra Sø- og Landsiden, og Forslaget hertil fremsattes af Norris efter Befaling af hans Konge. Medens alle vare enige om, at det var et Foretagende af største Vigtighed, fandt baade Danske og

blev denne Sag ikke længe ukjendt for Russerne, og den maatte i høj Grad ophidse Czar Peter imod Georg I og hans Raadgivere.

8. Sigtelser og Domme med Hensyn til Opgivelsen af Landgangen.

De politiske Stemninger, der udviklede sig samtidig med Czar Peters Ophold her i Kjøbenhavn, have sat deres tydelige Mærke i den historiske Literatur. Ingen kan læse det Afsnit af Czarens saakaldte Dagbog, der vedrører Aaret 1716, uden at mærke den Forbitrelse imod England-Hannover, der greb ham i denne Tid. Med Lidenskabens Overdrivelse fremstilles her alle de Vanskeligheder, han havde havt at kæmpe med, som Hannoveranernes Værk. Det var deres Rænker, der havde bragt de Danske til at mistænke ham for at spille falsk Spil og til at træffe Sikkerhedsforholdsregler imod ham. Norris, hedder det, havde endog faaet Ordre til at angribe de russiske Krigs- og Transportskibe, saafremt de ikke deltoge i Toget imod Skaane. Hvad der afholdt Admiralen fra at adlyde denne Ordre, var alene den Omstændighed, at den var udstedt af det hannoveranske,

---

Russere, at det nu var for sent paa Aaret dertil, og Norris afsluttede Forhandlingen med at udtale, at man ved en formelig Konvention burde enes om at udføre det til næste Aar. Hans Herre, sagde han, vilde „*du fond de son cocur*“ have ønsket, at det kunde ske strax. — Jeg kan med det Materiale, jeg har til min Raadighed, ikke se anden Forklaring af dette Forslag, end at det har været et Forsøg paa at faa de russiske Tropper førte i en anden Retning end til Mecklenburg. Eller har det været blot Spilfægteri for at indbilde Czaren, at man endnu ønskede Samvirken med ham? Det synes nemlig vanskeligt at forstaa, at han efter at have opgivet Toget til Skaane skulde have villet indlade sig paa sligt.

ikke af det engelske Kancelli[1]). Alt dette, fortælles der i Dagbogen, skrev sig udelukkende fra den hannoveranske Minister Bernstorffs Forbitrelse over, at Hertugen af Mecklenburg var bleven gift med en russisk Prinsesse. Det var ham, »dette ondskabsfulde og samvittighedsløse Menneske«, der ikke blot havde misbrugt sin almægtige Indflydelse til at ophidse Georg I, men ogsaa havde benyttet I. G. Holstein, Dewitz, Scholten o. a. som sine Redskaber[2]), saaledes at Rustningerne til Toget imod Skaane vare blevne sinkede, indtil det blev for silde til at drage afsted. »Da vi saa«, lader Czaren skrive, »paa Grund af den sene Aarstid ikke kunde gjøre Toget, søgte Bernstorff ved sine Kreaturer at indgyde de Danske den Mistanke, at Russernes Vægring skrev sig fra en hemmelig Intrigue, og han trængte paa, at Landgangen skulde gaa for sig; men han vidste godt, at, saafremt vi paa en saadan Aarstid indlode os derpaa, vilde vi enten aldeles gaa til Grunde eller i det mindste blive nødte til at danse efter deres Pibe.« Men ikke nok hermed. Da Bernstorffs Haab om at se Russerne blive

---

[1]) Det er ovenfor S. 115 paavist, hvorledes Sammenhængen i Virkeligheden var med denne Plan fra hannoveransk Side. Der har tidlig været Rygter i Gang om, at Norris havde foreslaaet Frederik IV at angribe den russiske Eskadre og Gallejerne ved Kjøbenhavn (Hojer I, 317). Maaske skriver dette Rygte sig fra den engelsk-hannoveranske Opfordring til Frederik IV om at angribe Russerne, hvis de vilde landsætte deres Tropper i Mecklenburg. Det er værd at lægge Mærke til, at Fremstillingen i Dagbogen afviger fra den, som den russiske Resident i London, Bestuchef, har givet i en skarp Note, som han Oktober 1720 tilsendte den engelske Regering. Herefter gik den Befaling, Norris nægtede at adlyde, ud paa, at han skulde hindre de russiske Tropper fra at gaa til Mecklenburg (Rabener: Leben Peters des ersten S. 626). Af hvad der er fortalt S. 115, kan man se, at denne Ordre til Norris ikke var en blot hannoveransk Befaling.

[2]) Jvfr. S. 87.

ødelagte slog Fejl, idet Czaren erklærede, først at ville gjøre Toget til Foraaret, truede han de Danske med, at de vilde faa hans Konge til Fjende, om end ikke strax, saa til Foraaret[1]). «Ethvert upartisk og forstandigt Menneske», saaledes ender dette Sted, «kan nu dømme, om dette ikke blot er sket for at hindre os fra at overvintre i Mecklenburg»[2]).

Ligesaa interessante disse Udtalelser ere som et Vidnesbyrd om Czar Peters Forbitrelse, ligesaa lidt bevise de med Hensyn til England-Hannovers eller den dansk-norske Regerings Forbrydelser. Det er ganske vist ubestrideligt, at Bernstorff og Georg I have havt ondt i Sinde imod ham, efter at han havde opgivet Planen om Landgangen; men selv med Hensyn til dette har han sagt mere, end han kunde staa ved, idet Norris næppe har faaet en saadan Ordre, som han lader ham faa[3]). Og, hvad der er Hovedsagen, der kan ikke nævnes nogen Kjendsgjerning som Bevis for, at den dansk-norske Regering har villet forsinke Toget, end sige handlet heri efter Tilskyndelse fra Georg I's og Bernstorffs Side. Hvis Afsendelsen af Transportskibene fra Kjøbenhavn til Mecklenburg forsætlig er bleven forhalet i Augustmaaned[4]), har Grunden aabenbart alene været, at man ikke vilde have russiske Tropper over fra Mecklenburg, førend man kunde faa dem alle paa engang, og det kunde ikke ske, inden de preussiske Førselsskibe vare komne fra Pommern til Warnemünde. Selv om Transportfartøjerne vare komne afsted fra Kjøbenhavn den 16. August istedenfor den 29., vilde den russiske Hær ikke være bleven

---

[1]) Meningen af disse uklare Ord maa være, at han ved denne Trusel vilde bringe de Danske til at bryde med Russerne.

[2]) Bacmeister: Beiträge II, 57 jvfr. 27 og 36.

[3]) Jvfr. S. 115.

[4]) Jvfr. S. 75.

samlet paa Sjælland tidligere, end den nu blev det, og Czar Peter havde aldrig vovet en Landgang, førend hele Styrken var ført over. Det er saa langt fra, at den af ham saa haardt angrebne General Scholten har villet forsinke Toget, at han tvært imod i Spidsen for Generalkommissariatet stærkt klagede over, at Tiden var trukket ud[1]). Oven i Kjøbet havde han intet at gjøre med Afsendelsen af Transportskibene, og det var derfor under Forhandlingerne i Kjøbenhavn slet ikke Scholten, men Judichær, Czar Peter havde klaget over. Overhovedet er det vitterligt, at Generalkommissariatet har virket ivrig for at skaffe baade Fødemidler og Fartøjer rundt omkring fra hele Landet. Men Czar Peter var saa forblindet af sin ophidsede Stemning, at han endog glemte, at de 3 Dragonregimenter, som han selv lod sætte over fra Travemünde, først kom til Øresund i Midten af September. Da den dansk-norske Regering aldrig havde paataget sig nogen Forpligtelse med Hensyn til disse Regimenters Overførelse, kan denne Sendrægtighed — hvis man ellers vil bruge et saadant Udtryk — kun skrives paa hans egen Regning[2]).

---

[1]) Se S. 95.

[2]) I en Skrivelse fra Czar Peter til Kejseren, dateret Lübeck 2. November 1716, har han, formodentlig af politisk Forsigtighed, slet ikke sigtet de Danske for Langsomhed, men erklæret Forsinkelserne for at være en Følge af, at Gabels Eskadre først sent kunde komme ned fra Norge, og især af, at den storbrittanniske Admiral længe havde savnet fuldstændige Ordrer til at støtte Landgangen (Nordberg anf. St. II, 589). — I Følge et Brev til Arveprinsen af Hessen, dat. 29. August og uden Underskrift, men skrevet af en Mand i Nordtyskland, der stod Sverige nær, svarede Czaren England-Hannover og Preussen, naar de klagede over, at hans Tropper bleve saa længe liggende i Mecklenburg, at de vare selv Skylden deri, England ved ikke i Tide at give Norris de nødvendige Ordrer, Preussen ved ikke at skynde sig mere med at yde Transportskibene (Interceptirte-schwedische Briefe II i Gehejmearkivet).

Hvilket Vidnesbyrd om en ophidset Mands Lidenskab er saa ikke Sigtelsen imod Bernstorff, for at han, efter at Planen til Toget var opgivet, havde stræbt at faa den gjenoptaget, i Haab om, at et Felttog paa en saa sen Aarstid skulde volde den russiske Hærs Undergang! Czar Peter har ikke fremført en eneste Kjendsgjerning som Støtte for en saadan Anklage. Derimod har han selv leveret et uigjendriveligt Bevis for det tomme i hele Fremstillingen af, at Bernstorffs lumske Spil i Kjøbenhavn og Indflydelse her gjorde Opgivelsen af Toget til en Nødvendighed for ham. Det er det Brev, han i Februar 1717 skrev til Feltmarechal Szeremetef med bitre Bebrejdelser over, at denne og de andre Generaler havde hindret Toget til Skaane[1]).

Til Trods for Czar Peters Sigtelser, der senere ere blevne gjentagne af andre Forfattere enten fuldstændig eller tildels[2]), staar det fast, at den danske Regering har ønsket, at Toget maatte ske, jo før, jo hellere, og at der ikke efter Junimaaneds Slutning har været udøvet engelsk-hannoveransk Indflydelse paa at faa Planen dertil opgivet. Den ene Hovedgrund til Forsinkelserne var, at Frederik IV ikke holdt sin Flaade for at være stærk nok til at kunne undvære Gabels Eskadre, da Transporten ellers havde kunnet begynde saa tidlig, at Fartøjerne kunde være gaaede flere

---

[1]) Se ovenfor S. 101.

[2]) Droysen fremhæver stærkt den hannoveranske Indflydelse anf. St. S. 177. Man finder flere Steder i samtidige Flyveskrifter Hentydninger til, at England-Hannover havde modarbejdet Landgangsplanen, saaledes i The interest of Great Britain London 1716 S. 164; men i det samme Skrift nævnes dog ogsaa (S. 167) Skinsyge fra Danmarks og nogle tyske Fyrsters Side som en Hovedhindring for Toget. — Theatrum Europæum XXI, 476 har en Hentydning til, at den engelske og hollandske Flaades Komme til Sundet sigtede til at hindre Czarens Planer, naar de bleve farlige.

Gange frem imellem Kjøbenhavn og Mecklenburg. Den anden og vigtigste Grund var, at der ikke i Danmark fandtes et tilstrækkeligt Tal Transportskibe til paa engang at overføre Tropperne fra Warnemünde; Regeringen maatte derfor leje en stor Mængde i Preussen, hvor det var forbundet med et umaadeligt Tidsspilde at faa dem til Raadighed. Man kan visselig bebrejde den dansk-norske Regering, og det strængt, at den viste Skjødesløshed ved Opfyldelsen af Kontrakten med Preussen og derved selv for en Del voldte dette Tidsspilde; men der er et stort Spring derfra til med Føje at kunne sigte den for forsætlig at have villet forsinke Toget. Undtages denne Fejl fra Frederik IV's Side, var det det forarmede Lands Brist paa Hjælpekilder og dets Skibsfarts lave Standpunkt, som Czar Peter kunde anke over; men Trykket deraf følte den dansk-norske Regering langt mere.

Har Czar Peter imidlertid end været uretfærdig, saa er han selv til Vederlag bleven ligesaa uretfærdig angrebet, og kjendelig har Harmen herover virket til at skærpe hans Bitterhed. Næppe havde han ladet Landgangsplanen falde, førend onde Rygter om ham skjøde op som Paddehatte, og de have siden efter en stor Maalestok bredet sig i de historiske Skrifter om denne Tid. Man har vidst, at han kun havde attraaet at volde Kong Frederik store Udgifter, at han havde villet spilde Tiden til Landgangen for saa tilsidst at vægre sig ved at foretage denne, naar det var blevet for silde til at angribe Sverige paa anden Maade, han havde selv higet efter en Særfred med Karl XII, saaledes at det naturligvis skulde gaa ud over Danmark-Norge, ja man har været overtydet om, at han bare havde gjort Toget til Sjælland for at faa Lejlighed til at overrumple Kjøbenhavn og Kronborg. Naar han havde naaet dette, vilde han slutte

sig sammen med Sverige, og da skulde det gaa løs paa den Czaren inderlig forhadte Konge af England. A. Hojer er i sit Værk: König Friederich des Vierten glorwürdigstes Leben den Forfatter, som tidligst har givet denne Anklage et skarpt, præcist Udtryk. Hans Angreb paa Peter den store danner det interessanteste Modstykke til Czarens voldsomme Udtalelser om de Rænker, han havde været truet af.

Aldrig har vistnok en urimeligere Sigtelse været fremsat end den, at han har villet angribe Kjøbenhavn. Den er kun et Vidnesbyrd om, hvor opskræmmede Folk bleve, da de saa, at Planen om en Samvirken med Czaren brast, og om hvilken Uvilje imod Rusland der udviklede sig en Tid lang efter 1716 her hjemme. Selv hos en saa selvstændig og skarpt tænkende Mand som Hojer trængte Lidenskaben al besindig Dom tilbage.

Det er indlysende, at i det Øjeblik, Czar Peter vilde prøve paa at erobre Kjøbenhavn, var hans Flaade i Øresund knust. Den dansk-norske Flaade var allerede stærk nok til at gjøre det af med den; men et saadant Overfald fra hans Side vilde strax have bragt ogsaa den engelske Flaade til at slaa løs paa den. Og vel var den russiske Hær større end den danske, den vilde, — naar man ikke regner de russiske Dragoner med, som laa paa Hveen, — være 27000 Infanterister og maaske et Tusend Ryttere imod 10000 Ryttere og 13000 Mand Fodfolk. Men saa havde den danske Hær ikke blot Artilleri, hvad Russerne synes helt at have manglet, men ogsaa Rygstød i Kjøbenhavns Garnison af nationale Regimenter og Byens væbnede Borgerskab. Kunde nogen for Alvor tro, at Czar Peter vilde indlade sig paa at overfalde Kjøbenhavn, naar Byen havde et saadant levende Værn foruden sine efter Datidens

Maalestok ingenlunde svage Fæstningsværker? Og det skulde han have villet vove paa, fjærnet mere end hundrede Mile fra sit Rige uden den ringeste Støtte! Vistnok har man talt om, at han havde villet forene sig med Svenskerne; men hvorledes skulde han have kunnet træffe Aftaler med dem om en Samvirken i rette Tid, han som var skilt fra dem ved Øresund og mange Mile borte fra Karlskrona! Czar Peter havde slet ingen Forkjærlighed for det æventyrlige, og her vilde det have gjældt et Foretagende, der kun kunde kaldes den fuldstændigste Daarskab, forudsat at de Danske ikke helt vare dyssede i Søvn. Men det var saa langt fra, at dette var Tilfældet, at Czaren tvært imod paa en pinlig Maade havde følt, at Regeringen i Kjøbenhavn holdt vaagent Øje med ham. Man huske blot paa, at det var den 7. September, inden nogen af hans Bataillоner var bleven ført over fra Mecklenburg, at Vagterne ved Nørre- og Østerport bleve fordoblede og de forskjellige Sikkerhedsforholdsregler trufne, som vidnede om det modsatte af Godtroenhed [1]).

Men, har man sagt, Sigtelserne imod Czar Peter have sikre Kjendsgjerninger at støtte sig til. Særlig har man fremhævet, at han havde overført et langt større Tal Tropper til Sjælland, end der var fastsat ved Altonakonventionen, man har endog paastaaet, at der kom dobbelt saa mange. Men dette er en uretfærdig Sigtelse. Peter den store har ikke ført en eneste Infanterist flere til Sjælland, end han allerede i Vinteren 1715—1716 havde sagt, at han vilde lade tage Del i Toget, ikke en eneste flere, end man var bleven enig om i Altona. Der stod ved Kjøbenhavn den 17. September

---

[1]) Se S. 90.

kun hans 3 Garderegimenter[1]), i alt 9 eller 10 Batailloner, og 30 Batailloner Linieinfanteri. Derimod havde han ganske vist et stærkere Rytteri, end Konventionen fastsatte, nemlig omtrent 4000 Dragoner og et Par hundrede Kosakker; men i det mindste den langt overvejende Del af dette Rytteri laa paa Hveen, hvor det var uskadeligt. Og medens Folk angave den russiske Hærs Styrke til omtrent 40000 Mand og fortalte, at Russerne, uden at det maatte vides, havde 7—8 Mand i hvert Telt istedenfor 5[2]), var den Styrke, der laa ved Kjøbenhavn, i Virkeligheden, som nylig anført, ikke over 27—28000 Mand[3]). — Den Iver, Czar Peter havde vist for at iagttage alt, hvad der vedrørte Stadens Forsvarsvæsen, opfattede man som et ubedrageligt Kjendetegn paa, at han havde ondt i Sinde. Men hvor saa vel Czar Peter en Fæstning, uden at han var lutter Øje for at se, om der ikke var noget at lære for ham selv? Da han en Nat efter en Udflugt var kommen for sent tilbage til Kjøbenhavn og havde maattet overnatte uden for Byen[4]), skal han have anmodet Kongen om Nøglen til en af Stadens Porte og

---

[1]) Regimenterne Preobazinsky, Semonovsky og Astrakansky, af hvilke dog det sidste i hans Dagbog ikke kaldes et Garderegiment. I den Liste over de russiske Regimenter og Batailloner, som staar i denne Dagbog (Bacmeister Beiträge II, 58), er glemt et af Regimenterne.

[2]) I Følge velvillig Meddelelse af Prof. Schiern har et Øjevidne, en dansk Officer, den senere General H. B. Kaas († 1773), i en Autobiografi, han har efterladt sig, angivet den samlede russiske Styrke, der laa udenfor Østerport, til 46000 Mand, ligesom det er ham, der fortæller, hvor mange Mand der laa i hvert Telt.

[3]) Jvfr. Angivelsen S. 76 om de 30 Batailloners Styrke. Garderegimenternes Styrke angives forskjellig, fra 6000 til 9—10000 Mand.

[4]) Jvfr. om dette Træk P. H. Bruce: Memoirs (London 1782) 164, et Skrift, jeg dog nødig nævner, da det paa Grund af sin Upaalidelighed er værdiløst (se Bestuschew-Rjumin: Geschichte Russlands I, Mitau 1877, S. 143).

om, at han ogsaa ved Nattetid maatte med noget Mandskab gaa ind i Staden[1]). Dette blev saa pustet op til, at han vilde have Lov til Dag og Nat uhindret at kunne marchere med sine Folk ind ad Portene.

Ja, han skal endog have gjort et ligefremt Forsøg paa at overrumple Byen. Man havde, hed det, en Dag pludselig set 15—1600 russiske Dragoner, ledsagede af en Mængde andre Soldater, ride ind imod en af Stadens Porte. Men den vagthavende Lieutenant havde fattet Mistanke og ladet Slagbommen falde, derved var Planen til Czarens Harme bleven hindret, og Frederik IV havde adlet den Lieutenant, der saaledes havde vist Aandsnærværelse[2]). For ikke at fremhæve andre Besynderligheder ved denne Fortælling, ligger det nær at opkaste Tvivl, om der virkelig har været 15—1600 russiske Dragoner ved Kjøbenhavn, da Hveen var det Sted, hvor den langt overvejende Del af Dragonerne havde deres Lejr[3]). Ganske falsk har man ladet ham gjøre Toure paa sine Gallejer omkring imellem Øerne for at ud-

---

[1]) Da dette staar i det i russisk Aand affattede Skrift: Halem: Leben Peters des grossen II, 178, kan denne Fortælling ikke afvises som et Rygte af blot dansk Oprindelse.

[2]) Efter en Beretning i Torms Antegnelser (Suhm: nye Samlinger II, 35) hed denne Lieutenant Dyssel og blev adlet under Navn af Falkenskjold; men efter en anden Beretning (Schlegel: Kjøbenhavns Demoleringsvæsen S. 14) var hans Navn Bertelsen, og han blev adlet under Navnet Cederfeldt. Endnu en tredje Tradition findes hos Brasch: Vemmetoftes Historie II, 103 Note, hvorefter Lieutenanten, der ogsaa her hedder Dyssel ligesom hos Torm, blev adlet, fordi han havde anholdt Czaren under en hollandsk Bondeforklædning i Østerport. Her véd Sagnet endog at nævne en bestemt Dag, den 3. August.

[3]) Riegels anf. St. II, 116 kjender endog Datoen for denne Begivenhed, nemlig den 3. August, altsaa samme Dag, da Czaren efter ovenstaaende Sagn gik paa Æventyr som hollandsk Bonde ved Østerport. Men den 3. August var ikke en eneste russisk Dragon kommen over Belterne eller Østersøen.

spejde Riget, og man har i sin Iver for at finde mistænkelige Træk om ham nedladt sig til saadan tom Snak som at fortælle, at han ved en Mønstring havde ærgret sig saaledes over at se den danske Hærs fortrinlige Tilstand, at han i Forbitrelse forlod Mønstringen, en Fortælling, der oven i Kjøbet stemmer ilde med den Kjendsgjerning, at hans Ministre maatte forsvare ham for de danske imod den Sigtelse, at han skulde have udtalt sig ringeagtende om Hærens Ledelse[1]). Ikke mindre smaaligt er det, naar man har fundet det højst mistænkeligt, at han ved et Besøg paa Kronborg havde taget Geværet ud af Haanden paa en Soldat, der stod paa Vagt, og trykket det af. Han vilde, sagde man, naturligvis undersøge, om Vagtposterne havde Geværerne ladte, da han tænkte paa at overrumple Fæstningen[2]).

---

[1]) Se S. 83.

[2]) Se om disse forskjellige Træk især Hojer anf. St. I, 314 ff, Torms Antegnelser o. s. v. og Riegels anf. St. Da Hojer var nøje knyttet til I. G. Holstein, kunde den Formodning ligge nær, at han har faaet sin Opfattelse fra denne imod Czaren saa ugunstig stemte Statsmand. Men det er værd at lægge Mærke til, at uagtet Holstein i flere Betænkninger fra 1717, dels alene, dels sammen med Dewitz, saa vel som i den af 6. Oktober 1716 (se S. 116), har søgt at fjærne Frederik IV fra Forbindelsen med Rusland og med stor Iver har opregnet alle de formentlige Troløsheder, som Czaren havde gjort sig skyldig i overfor Danmark (I. G. Holsteins Autobiografi i den Ledreborgske Haandskriftsamling), har han dog aldrig iblandt disse nævnt denne Plan til et Overfald paa Kjøbenhavn, som man først og fremmest skulde vente omtalt. Det er et Fingerpeg om, at man ikke i selve Regeringskredsene har troet stærkt paa en saadan Plan, eller om, at man i det mindste snart har ladet denne Mening falde. — Hvor sindige Domme der kunde fældes samtidig med, at de vildeste Rygter trivedes, viser et Brev, der er skrevet 2. December 1716 af en Søofficer eller anden Embedsmand ombord paa Flaaden ved Navn H. Thomæsen (Ny kgl. Samling paa det kgl. Bibliothek 685 c.). Her udtales den Formodning, at det har været Frygt for Mangel paa „fuderage og Subsistence til Armeerne", som har bragt Czaren til at opgive Toget. Der er ikke Spor til Mistanke om onde Planer.

Men om end denne, den groveste Sigtelse mod Czar Peter afvises som blottet for al Sandsynlighed, ikke mindre end for ethvert Bevis, staar dog den Anklage tilbage, at han havde skiftet Plan, fordi han havde attraaet en Særfred med Sverige eller endog truffet hemmelige Aftaler derom. Det synes utvivlsomt, at dette har fundet stærk Tiltro i Regeringskredsene i Kjøbenhavn. Allerede meget snart vidste Rygtet endog at nævne den Mand, der skulde have spillet Hovedrollen ved disse Aftaler, nemlig Görtz, den navnkundige holsten-gottorpske Statsmand, der dengang for kort Tid siden var traadt i Karl XII's Tjeneste.

Intet var naturligere, end at Rygtet, saa snart Landgangsplanen var opgivet, fik travlt med den Uenighed, der paa Grund heraf skulde være opstaaet imellem Czaren og Frederik IV, og med at Peter den store agtede at slutte en Særfred med Sverige. Holland, hvor der ikke var faa svensksindede, blev i særlig Grad et Arnested for slige Rygter, der endog spillede en stor Rolle i Aviserne. Det var, sagde man, Baron Görtz, der ledede disse Forhandlinger fra svensk Side, Fyrst Kurakin, som var Underhandler paa Ruslands Vegne[1]). Springet herfra til Fortællingen om, at der ogsaa var blevet forhandlet paa en lignende Maade, inden Czar Peter havde ladet Planen om Toget imod Skaane falde, var let gjort. Allerede strax efter, at Czaren havde lidt Fornærmelsen ved at se sine Tropper blive udelukkede fra Wismar, skulde han være kommen til at tænke paa, hvad Görtz tidligere havde forestillet ham om en Særfred med Sverige[2]). Flere nyere Forfattere have stærkt troet

---

[1]) Depecher fra v. Stöcken, dansk Resident i Haag, af 10. og 17. Oktober 1716.

[2]) Theatrum Europæum XXI, 472, hvorfra det formodentlig er gaaet over i Voltaire: Histoire de l'empire de Russie

paa Paalideligheden af, hvad Datiden fortalte, og fremstille derfor Görtz som den store Maskinmester, der har forstaaet at trække i Traadene paa den rette Maade, indtil han fik Toget mod Skaane kuldkastet[1]). Naar man husker paa, hvilken Virksomhed den snilde Statsmand vitterlig snart efter udfoldede for at faa Fred i Stand imellem Czaren og Karl XII, er intet ej heller sandsynligere end, at han allerede nu kunde have ønsket paa en saadan Maade at afværge det Uvejr, der truede Sverige. Men Fortællingerne om, hvad han har udrettet i den Henseende, have ikke andet at støtte sig til end løse og usikre Kombinationer, og det kan godtgjøres, dels at Görtz kun har spillet en saare ubetydelig og rimeligvis slet ingen Rolle ved denne Lejlighed, dels at Czar Peter ikke paa dette Tidspunkt har gjort nogetsomhelst Skridt til at slutte hemmelige Aftaler med Sverige.

I December 1715 var Görtz under Stralsunds Belejring første Gang kommen i personlig Berøring med Karl XII, og han rejste i Begyndelsen af 1716 til Sverige, hvor han arbejdede paa at skaffe Kongen de nødvendige Midler til at fortsætte Krigen. Netop nu afbrod Karl XII i Følge et af sine sære Indfald alle diplomatiske Forhandlinger, og der

sous Pierre le grand (1763) II, 140. — Den holsten-gottorpske Statsmand Bassewitz synes endog i sine Eclaircissemens sur plusieurs faits arrivés sous le règne de Pierre le grand (Büsching, Magazin IX, 311) at henlægge Görtz's Indflydelse til de første Maaneder af 1716.

[1]) Det er allerede S. 69 omtalt, hvorledes Brasch ved en beklagelig Fejltagelse er kommen ind paa denne Mening. Fryxell: Berättelser ur svenska historien XXIX, 29 og 35 har lagt megen Vægt paa Görtz's Optræden, men ikke uden at gjøre sig skyldig i en slem Fejl, idet han lader Görtz i Holland forhandle med Fyrst Kurakin et Par Maaneder, førend han i Virkeligheden kom til dette Land. Droysen anf. St. 178 tillægger ligeledes Görtz's Virksomhed stor Betydning ved denne Lejlighed.

blev f. Ex. ikke udstedt en eneste Ordre til nogen Diplomat i Tiden fra Midten af Februar til 5. Juni 1716. Kort Tid derefter blev Görtz af Kongen kaldt til Norge og den 16. Juni sendt til Holland for at underhandle om Fred og Pengelaan[1]). Dette giver ikke Indtryk af, at der før Görtz's Rejse har været drevet nogen hemmelig Forhandling imellem Sverige og Rusland[2]). Det var ogsaa langt fra, at Karl XII vilde indlade sig paa det eneste Vilkaar, ved hvilket han havde kunnet kjøbe sig Fred af Czaren, nemlig paa at gjøre nogen Landafstaaelse. Da hans trofaste Ven Landgreven af Hessen-Kassel under Czar Peters Ophold i Mecklenburg i Slutningen af Juni og Begyndelsen af Juli ved Hjælp af en Emissær ved Navn Kettler vilde bearbejde Czaren til at slutte en Særfred med Sverige, og dette indberettedes til Karl, skrev denne til Landgreven (2. August), at han ikke vilde fremsætte noget Forslag, førend Czaren havde tilkjendegivet, hvad han vilde gjøre for ham, og han vægrede sig bestemt ved at afstaa Land[3]).

At Görtz paa egen Haand i denne Tid har søgt at komme i Forbindelse med Czaren, har ingen hidtil kunnet paavise[4]). Medens han i Sommeren opholdt sig i Holland, gjorde han selvfølgelig, hvad han kunde, for at gavne Karl XII. Da han havde det vigtige Hverv at rejse Penge,

---

[1]) Carlson anf. St. 87 og 90.

[2]) Dog hedder det hos Droysen anf. St.: „*Dass Görtz im Juli* (!) *mit den ausgedehntesten Vollmachten nach dem Haag ging, lässt erkennen, bis zu welchem Punkt bereits die Annäherung gediehen war*“.

[3]) Carlson anf. St. 93.

[4]) Et Sted hos Droysen anf. St. S. 178 antyder, at Görtz i Foraaret 1716 havde faaet Hertugen af Mecklenburg til at forestille Czaren, at Karl havde Lyst til at udsone sig med ham; men Droysens Citat i Noten siger noget helt andet, idet det derefter er Wellingk, der har faaet Hertugen dertil.

stræbte han at give det Udseende af, at den Fare, der truede Sverige ved det paatænkte Angreb paa Skaane, ikke havde noget at sige. Snart paastod han, at Kong Karl kunde føre en Styrke paa 52000 Mand imod dem, der vilde prøve paa en Landgang, snart lod han udsprede det Rygte, at paa Grund af de Klager, som Russernes Uordner i Mecklenburg havde fremkaldt fra Danmarks, Preussens og Storbrittanniens Side, havde Czaren erklæret, at han vilde slutte en Særfred med Sverige, saafremt man ikke rettede sig efter hans Ønsker[1]).

Samtidig søgte han ogsaa at give Kong Karl det Indtryk, at den Fare, der truede ham ved det paatænkte Angreb paa Skaane, var mindre, end det saa ud til. I en Depeche af 31. Juli, hvori han meddelte, hvad han havde hørt om Styrken af det russisk-danske Landgangskorps, tilføjede han: »Man siger imidlertid, at det skorter paa meget af, hvad der behøves i Krigen, og der kunde let indtræffe Forhold, som vilde bringe det hele Forehavende til at blive til intet, især naar Fjenderne faa Underretning om de Forsvarsforholdsregler, som Eders Majestæt har truffet. Fyrst Kurakin er, efter hvad jeg har erfaret, ikke bleven lidt allarmeret ved at høre, at jeg gjentagne Gange har udtalt, at man i Sverige mere ønsker end frygter en fjendtlig Landgang, fordi en saadan vilde give Eders kgl. Majestæt Lejlighed til at slaa ret et vigtigt Slag og bruge den anselige Krigsudrustning, der er rede, paa en passende Maade og med Gavn. — Man har ogsaa villet forsikre mig, at Czaren i Virkeligheden ikke er overvættes ivrig for en Landgang, men langt snarere har til Formaal under Paaskud af et saadant Foretagende at blive staaende i Riget

---

[1]) Depecher fra v. Stöcken af 28. Juli og 1. September.

eller i Danmark for paa den ene Side at underholde sine Tropper paa fremmed Bekostning, paa den anden Side at gjøre sig selv saa meget mere «respektabel» hos sine Allierede saa vel som hos Kejseren og Riget»[1]).

Denne Depeche viser klart, at Görtz endnu slet ikke stod i nogen Underhandling med Kurakin og ved ham med Peter, saa at han derved kunde haabe at modarbejde Landgangen. Det er kun paa Rygter om Czarens formodede Planer, saaledes som de vare blevne almindelige efter dennes Optræden i Mecklenburg, at han bygger sit Haab om, at han ikke skal være «overvættes ivrig for Landgangen». For øvrigt stoler han paa Fjendernes mangelfulde Udrustning og paa, at de skulle blive bange ved at høre om Kong Karls kraftige Forholdsregler til Skaanes Forsvar.

Naturligvis kan han derfor godt have stræbt efter at sætte sig i Forbindelse med Kurakin. Da denne i Slutningen af Juli kom til Haag, fortalte en ivrig Tilhænger af Sverige, den polske General Poniatovski, ham, at han havde truffet sammen med Görtz, der havde foreslaaet en Kongres i Finland og ønskede Pas over Rusland til Sverige[2]). Man kan ikke være i Tvivl om, at Poniatovski har sagt dette efter Görtz's Ønske, og Forslaget om en Kongres i

---

[1]) Denne Depeche er citeret hos Fryxell XXIX, 35, men uheldigvis unøjagtig, idet han lader Görtz meddele Kong Karl „*att Ryssland icke skulle i landstigningen deltaga*". Da jeg efter dette Citat maatte ønske at lære Depechen nærmere at kjende, har Dr. E. Hildebrand, Amanuensis ved Rigsarkivet i Stockholm, vist mig den Velvilje at afskrive alt det af Depechen til mig, som vedrører Landgangsplanen. — Formodentlig er det Fryxells uheldige Citat, der har bragt Droysen (S. 178) til at tro, at Karl XII stolede paa, at et Angreb paa Skaane ikke vilde finde Sted.

[2]) Szolovief anf. St. XVII, 78.

Finland peger tydelig hen paa Planen om en Særfred. Intet ligger da nærmere end at tænke sig, at Görtz har attraaet at komme i personlig Forbindelse med Kurakin, og den Amsterdamske Gazette meddelte da ogsaa, hvad enten det var sandt eller ikke, at den russiske Diplomat havde modtaget et Besøg af Görtz[1]). Men selv om en Forhandling har fundet Sted imellem de tvende Diplomater, har Görtz intet kunnet udrette. Et slaaende Vidnesbyrd derom afgive Breve, som han og den bekjendte svenske Statsmand M. Wellingk have vexlet i Efteraaret 1716. Da skriver Görtz til Wellingk den 17. Oktober, at han nok tror, han kunde udrette noget med Hensyn til at skabe en Udsoning imellem Kong Karl og Czar Peter, naar han blot kunde finde en god Vej til at nærme sig denne[2]), og Wellingk svarer 14. November, at hvis man bare kan forebygge, at Russerne forlade Tyskland, vil det ikke falde Görtz og ham svært at finde Veje til at faa meddelt Czaren, hvad de ønske. Det er tydeligt, at de ikke tidligere have havt Midler til at kunne sætte sig i Forbindelse med ham[3]).

Hvad fremdeles Czar Peters egen Synsmaade angaar, da vise hans Breve til Czarinden, Apraxin og Alexej paa en uigjendrivelig Maade, at han i det mindste indtil op i Septembermaaned har været bestemt paa at gjøre Toget til Skaane[4]). Alle Formodninger om, at han allerede efter Wismars Kapitulation havde opgivet Planen imod

[1]) Depeche fra v. Stöcken af 1. September, hvor han erklærer, at denne Meddelelse var falsk og aabenbart indrykket i Bladet af Görtz, der vilde have lettroende Mennesker til at tro paa den foregivne Særfred imellem Czaren og Sverige.

[2]) *„pourvu que je trouvasse un bon canal“*. Moser: Rettung der Unschuld des Freiherrn Görtz (1776) S. 471.

[3]) Smstds. 478.

[4]) Dette har Brasch anf. St. S. 422 rigtig set.

Sverige og altsaa hele Sommeren igjennem spillet falsk Spil imod Frederik IV, falde dermed til Jorden. Det synes derimod at være Sandhed, naar Schafirof i Juni fortalte Westphalen, at Czaren havde afvist Forslag om Separatfred med Sverige, som Landgreven af Hessen-Kassel havde ladet gjøre ham[1]).

Har Czaren ført nogen oprigtig ment Underhandling med Sverige eller overhovedet besluttet sig til en Særfred med Karl XII, maa det have været i Tiden imellem 8. og 17. September. Allerede det er imidlertid paafaldende, at han i saa Fald 4—5 Maaneder efter skulde have bebrejdet sine Generaler, at de havde faaet ham fra at gjøre Toget. Hvor lidt han ogsaa i denne Tid har nærmet sig Karl, kan man se af, at denne og hans Udenrigsminister, Kansleren Baron Müller, lige til Landgangsplanens Opgivelse opfattede ham som utilbøjelig til at slutte Fred. Endnu den 24. September, altsaa en Uge efter at Landgangen var opgivet, skriver Baron Müller til Cronström, svensk Envoyé i Frankrig, at vel havde Kongen endnu hidtil ikke villet afstaa Petersborg og Ingermanland, men at det ikke var umuligt, at dette kunde ske, naar Czaren engang viste Villighed til at lade det komme til Fred[2]). Om et saadant Omslag i Czarens Stemning var det, at Budskabet om Spændingen imellem ham og Frederik IV efter Landgangsplanens Opgivelse vakte Svenskernes Haab. Da skrev Karl XII 31. Oktober til

---

[1]) Depeche fra Westphalen af 27. Juni. Dette er aabenbart den samme Forhandling, der omtales S. 131.

[2]) „*bien qu'il ne soit pas impossible que cela se puisse arriver après et lorsque le Czar aura fait voir de la facilité de son coté pour parvenir à la conclusion de la paix avec ce prince*" (Samlingen: Interceptirte schwedische Briefe II i Gehejmearkivet).

Landgreven af Hessen-Kassel, at han haabede, Czaren nu, da Landgangen var opgivet og det var kommet til Uenighed imellem ham og Kongen af Danmark, vilde vise sig mere imødekommende, end han tidligere havde været[1]). I god Samklang hermed havde han otte Dage i Forvejen (23. Oktober) skrevet til Görtz: «Ligesom jeg allererede tidligere ikke har havt noget imod at laane Øre til de partikulære Fredsforslag, som til Tid og anden ere blevne gjorte mig, saa af den ene, saa af den anden af mine Fjender, men som de atter have ladet falde igjen, saaledes er jeg ej heller nu utilbøjelig til efter det franske Hofs Raad at slutte en separat Fred med Czaren under den Splid, som er opstaaet imellem ham og hans Forbundsfæller, især Kongen af Danmark; men jeg vil dog ikke være bunden til at slutte en saadan med ham fremfor med alle andre, saaledes at jeg ikke skulde kunne knytte en separat Forhandling med Danmark, naar denne Krone tilbød bedre Vilkaar end Czaren»[2]).

Man ser tydelig, at Landgangsplanens Opgivelse efter Karls og hans Udenrigsministers Mening havde skabt en hel ny politisk Stilling. Tidligere i Aaret havde de følt Umuligheden af med Fordel at underhandle med Czaren. Denne havde ikke gjort nogetsomhelst imødekommende Skridt. Nu

---

[1]) Dette Brev, dateret Lund, findes ogsaa i Samlingen: Interceptirte schwedische Briefe II i Gehejmearkivet. Med det stemmer nøje et Brev til den samme Fyrste og af samme Dato, som Baron Müller har skrevet, og som findes sammesteds.

[2]) Danske Samlinger 2den Række I, 294. Jvfr. hermed et Brev af samme Dato fra Müller til Görtz (Interceptirte schwedische Briefe II), hvor det hedder: „*Vos raissonnemens à l'égard de la facilité future de nos ennemis pour souhaiter la paix depuis que leur grand dessein de la descente s'est avorté sont bien fondés*“. Görtz har, det er klart, meddelt sit Skjøn om Stillingen, men ikke Tilsagn fra Czarens eller Kurakins Side.

derimod tror Karl, at der kan være Udsigt til at vinde noget ved Underhandlinger enten med den ene eller den anden af de formentlig splidagtige Forbundsfæller. Naar man har saadanne svenske Aktstykker for sig, fatter man Tro til Sandheden af, hvad en imod Czar Peter venlig sindet Forfatter, Bergmann, har sagt i Henhold til russiske Kilder, at Czarens Breve fra Sommeren 1716 ikke indeholde Spor af Görtzske Intriguer[1]).

Naturligvis staar den Mulighed tilbage, at Fyrst Kurakin, enten i Henhold til Udtalelser af Görtz eller blot paa Grund af sit eget Syn paa Stillingen, har forestillet Czar Peter, at der rimeligvis vilde blive Udsigter til en Særfred med Sverige, hvis han opgav Landgangen, og at saadanne Forestillinger kunne have havt nogen Vægt hos ham i et Øjeblik, da han var opfyldt af Tanken om Vanskelighederne ved et Vinterfelttog i Skaane, og da han baade af den ene og den anden Grund nærede Mistillid til de Danske. Han kan have tænkt sig, at det vilde være dobbelt urigtigt at udsætte sig for store Farer, naar der var Mulighed for en Særfred med Sverige. Men intet vides om saadanne Forestillinger fra Kurakins Side, om hvilke der dengang var Rygter, og selv om Czaren skulde have faaet slige Tanker, forhindrer det ikke, at Frygten for de militære Vanskeligheder og Mistilliden imod de Danske har været det, der væsenlig førte ham til at opgive Toget. Under alle Omstændigheder ere disse sidste Hensyn fuldkommen tilstrækkelige til at forklare Omslaget i hans Holdning[2]), og med hvilken Ret

[1]) Bergmann: Peter der Grosse IV, 106.

[2]) Naar Rygtet fortalte (Hojer anf. St. S. 315), at en af hans Grunde til at blive opbragt paa Danmark og derfor til at svige det var, at Frederik IV ikke vilde overlade ham Karlskrona, da har Folkesnakken atter her været paa Vildspor. Der har under

leder man da efter skjulte Motiver dertil? Czar Peter kan kræve samme Retfærdighed som enhver anklaget, at man skal bevise den Sigtelse, der er rettet imod ham, eller i det mindste fremføre saadanne Kjendsgjerninger, at Mistanken bliver i højeste Grad sandsynlig. Men i dette Tilfælde kan intet anføres imod Czaren undtagen Rygter og Formodninger, hvorimod vægtige Grunde tale imod de opstillede Paastande. Saa længe derfor indtil nye Oplysninger stille Sagen i et nyt Lys, bør man ligesaa fuldt frikjende ham for at have villet svige Frederik IV, som man paa den anden Side maa afvise den Sigtelse, han har rettet imod den dansk-norske Regering for efter Tilskyndelse af Georg I og A. G. Bernstorff at have sinket Rustningerne til Toget og derved gjort det nødvendigt for ham at lade Planen falde.

Der er saa meget mere Grund til her at paavise, hvor uretfærdigt Rygtet har været imod Czar Peter, som den Opfattelse af hans Holdning 1716, der aldeles har havt Overmagten i den danske historiske Literatur, har været bestemt ved de ugunstige Domme, der paa Frederik IV's Tid bleve fældede om ham her i Landet. Som Hojer, Gebhardi, Sneedorff og Riegels[1]) dømte i forrige Aar-

alle Forhandlinger imellem Czar Peter og Frederik IV aldrig været Tale om, at Karlskrona skulde tages fra Sverige. Formodentlig er Rygtet opstaaet af Gyldenløves Vægring ved at sejle til Karlskrona (se S. 73).

[1]) Ogsaa hos Mallet i Histoire de Danemarc. Genève 1788. IX, 388 ff. Derimod har Suhm i Historien af Danmark, Norge og Holsten udi tvende Udtog (Kbhvn. 1776) S. 158—159 brugt forsigtige Udtryk om Striden imellem Czaren og Kongen. Han har maaske her fulgt Holberg: Introduction til de europæiske Rigers Historie med et nyt Tillæg (Kjøbenhavn 1757) (S. 655) og den danske Oversættelse af J. Hübner: Korte Spørgsmaal af den politiske Historie III (1747) S. 721, hvor man begge Steder ser udtalt, at Grunden til Landgangens Opgivelse ikke er bleven bekjendt.

hundrede, saaledes er i dette Aarhundrede Czarens Færd bleven fremstillet af G. L. Baden, Allen, Barfod, Garde, Vaupell og mange andre[1]). Disciplene lære den Dag idag i vore Skoler, at Czar Peter under Venskabets Maske stræbte at overrumple Kjøbenhavn og Kronborg. Den Autoritet, som med Føje er bleven tillagt A. Hojers i mange Henseender særdeles værdifulde Værk om Frederik IV's Historie, har endog virket til, at Forfattere udenfor Danmark ligesaa vel som her hjemme have optaget den af ham fastslaaede Opfattelse af Czar Peters Politik i Sommeren 1716 uden kritisk at gaa den paa Klingen[2]).

---

¹) Brasch anf. St. 423—424 har rigtig set, at Sigtelsen imod Czaren for at have villet angribe Kjøbenhavn er urimelig; men han har isteden derfor opstillet en ligesaa uheldig Gisning om, at Peter tragtede efter at gjøre sig til Herre over en Del af Sundprovinserne.

²) F. Ex. Schlosser: Geschichte des achtz. Jahrhunderts; Hermann: Geschichte des russischen Staats; Fryxell: Berättelser o. a. Den nyeste bekjendte Historiker, der er kommen ind paa den her omhandlede Sag, er Professor Brückner i Dorpat, i hans tidligere citerede Værk om Peter den store, hvor han S. 434 Note 2 udtaler sig meget varsomt, idet han mener, at Forholdene ikke endnu ere tilstrækkelig opklarede til, at man kan fælde en Dom om dem. Medens Professor Schirren i Kiel derefter i en Recension over Brückners Værk i Göttinger gel. Anzeigen 1880 Nr. 30 har paastaaet, at det i Rusland udgivne Værk: Materialien zur Geschichte der russischen Flotte (1865—1869), indeholder vigtige Oplysninger om den politiske Stillings Udvikling 1716, har Brückner i et Svar paa denne Recension i Sybels Historische Zeitschrift 45 Bind S. 480 bestemt nægtet dette. Hvem af de tvende Historikere der har Ret, har det været mig umuligt at danne mig en Mening om, da det omtalte russiske Værk ikke findes paa noget Bibliothek her i Byen. Ogsaa i sin Afhandling Peters des Grossen Briefwechsel o. s. v. S. 227 har Brückner erklæret, at Aarsagerne til, at Toget gik overstyr, endnu ikke ere oplyste.

9. Tilbageblik og Slutning.

Hvis de Resultater, hvortil denne Undersøgelse har ført, ere rigtige, bortfalder det pikante, der ligger i en Understrøm af mer eller mindre rænkefulde Planer enten paa den ene eller paa den anden Side. Men for ikke at tale om, at Sandheden skal frem, hvad enten den er pikant eller ikke, bevarer det hele Forhold mellem de paagjældende Fyrster dog en stor Interesse. Det er mærkeligt at se, hvorledes baade Czar Peter og Frederik IV have ønsket at gjøre Toget imod Skaane, hvorledes ingen af dem har tænkt paa at svige den anden, og hvorledes dog den gjensidige Mistillid i Forbindelse med forskjellige uheldige Omstændigheder ødelægge al Samvirken.

Vi have set den mecklenburgske Tvist virke til at nære det Stof til gjensidig Mistro, der var en Arv fra Krigens tidligere Aar. Denne Mistro var af en forskjellig Natur. Selve de Statsmænd i Danmark, der havde ønsket et Forbund med Rusland, havde meget godt vidst, at de ved at medvirke til at knuse Sveriges Stormagtsvælde vilde fremme Udviklingen af en anden Magt ved Østersøen, der i Tiden kunde blive farlig for den dansk-norske Stat. De havde valgt dette som den mindre Fare i Sammenligning med den større, hvormed de ingenlunde uden god Grund mente, at Sveriges Politik truede ved det Forbund med Gottorperne, der siden Karl Gustavs Tid havde været en næsten urokkelig Del af det svenske politiske System og efter Karl XII's Tronbestigelse var blevet farligere end nogensinde. Men jo mindre Frederik IV og hans Raadgivere stolede paa, at Venskabet med Czar Peter kunde bevares i Længden, desto mere mente de at maatte være paa deres Post overfor hans Udvidelsespolitik og despotiske Vilje, der var saa meget mere trykkende og saa meget

farligere, som hans store Herskerevner fuldt svarede til den Magt, han raadede over.

Denne Synsmaade have vi kunnet følge hos den dansk-norske Regering igjennem hele Sommeren 1716; men hvor naturlig den end var, og hvor godt man end kan forstaa, at Frederik IV, naar han havde den mægtige og voldsomme Czar tæt paa Livet af sig, maatte holde Forsigtigheds-forholdsregler for at være nødvendige, kunde det kun være højst uheldigt, at han derved tirrede den Mand, hvis Forbund han ikke ønskede at undvære.

Czar Peters Mistillid var af en anden Slags. Han havde ingen Tro til, at man fra dansk Side anstrængte sig alvorlig, og hvad der fra først af nærmest var Kritik over formentlig Brist paa Dygtighed og Energi, blev skærpet ved hans Ærgrelse over at se, hvorledes der blev holdt Øje med ham, og ved Uvilje imod bestemte enkelte Mænd i Kongens Raad og iblandt hans Generaler. Saa blev den Tanke levende hos ham, at man misundte ham hans Storhed, og at man i det mindste ønskede at holde ham borte fra den vestlige Del af Østersøens Bækken. Idet Mindet om den Krænkelse, han havde lidt ved Wismars Kapitulation, atter blev levende hos ham, stillede han den Modstand, han havde mødt og stadig mødte i det mecklenburgske Spørgsmaal, sammen med den daarlige Stemning, han mente at mærke hos den dansk-norske Regering. Mistanken om, at denne aabnede Øret for onde Indflydelser fra hannoveransk Side, fik mere og mere Magt over ham.

For en stor Del var dette uheldige Forhold en nødvendig Følge af den givne politiske Stilling; men dog kan hverken Frederik IV eller Czar Peter siges fri for ved Fejlgreb at have forøget Vanskelighederne ved at komme til Enighed og for altsaa at have forskyldt Planens Opgivelse.

Frederik IV har ved sin Mistænksomhed tirret Czar Peter mere end nødvendigt ved flere enkelte Lejligheder, det er muligt, at han paa nogle Punkter kunde have vist større Energi i at drive paa Hurtighed i Rustningerne, og han har utvivlsomt ved den uheldige Ledelse af Sagen om de preussiske Transportskibe voldt et Tidsspilde paa 14 Dage, der maaske har virket stærkt med til, at Czaren opgav Planen. Men denne har paa sin Side i sin Dom over den dansk-norske Regering overset Vanskeligheder af væsenlig Betydning, som den havde at kæmpe med, han dømte uretfærdig, naar han sigtede den for Brist paa Iver, og han saavel som hans Generaler havde afgjort Uret ved at mene, det var for sent paa Aaret at gjøre et Angreb paa Skaane den 21. September. En kraftig Krigsførelse havde kunnet tilføje Karl XII et knusende Slag endnu i Efteraaret.

Naar der i denne Afhandling er blevet gjort et Forsøg paa at gjennemføre en indtrængende Undersøgelse over Landgangsplanen imod Skaane og dens Opgivelse, er det ikke blot, fordi det har Interesse at se, hvad der var Grunden til, at Czar Peter lod Planen falde, men endnu mere, fordi dette Skridt af ham har havt Følger af allerstørste Vigtighed. Det har omskabt den hele politiske Stilling under den store nordiske Krig, og, hvad der, set fra et særlig dansk Standpunkt, er endnu vigtigere, det har grundlagt et Forhold imellem Frederik IV og Czar Peter, der har havt Virkninger paa Nordeuropas Historie i hele den følgende Tid.

I Marts 1716 havde den dansk-norske Udenrigsminister Chr. Sehestedt udtalt for Kongen sin Glæde over det faste Baand, der knyttede Sveriges Modstandere sammen[1]); men

[1]) Betænkning af 16. Marts 1716 i Haandskriftsamlingen paa Ravnholt.

hvor slapt var dette ikke nu blevet? Istedenfor at man fra dansk-norsk Side havde haabet med Ruslands Hjælp at erobre Sundprovinserne tilbage, havde man nu baade maattet lade dette Haab falde og saa sig tillige bragt i et spændt Forhold til Rusland. Den Spire til gjensidig Mistillid, der fra først af havde været Forbundets Kræftskade, havde fundet den rigeste Næring i Sommeren 1716, man var kommen til Randen af et formeligt Brud. Det fælles Fjendskab imod Sverige formanede endnu til at holde sammen, og skjønt Forhandlingerne i September og Oktober om med forenede Kræfter at angribe Karl XII til Foraaret vare strandede, havde dog begge Fyrster været enige om at fortsætte disse Forhandlinger i Løbet af Vinteren; men Udsigterne til Enighed vare kun ringe. Oven i Kjøbet hang Forholdet imellem Frederik IV og Czar Peter nøje sammen med Udviklingen af Forholdet imellem Rusland og England-Hannover. Hvis den Splid, der havde slaaet Rod imellem disse Magter, ikke udjævnedes, hvor vanskelig vilde da ikke den dansk-norske Stat blive stillet! At komme til at staa midt imellem Rusland og England-Hannover var omtrent det værste, der kunde times Staten, og saa var det desuden paa et Tidspunkt, da man i Karl XII havde en Nabo, fra hvis Side man ikke havde Ret til at vente andet end et uforsonligt Fjendskab. Den tyske Kejser var stærkt gottorpsksindet og Forholdet til ham derfor ikke uden Vanskeligheder, Frankrig gjaldt for at være afgjort svensksindet, og Preussens Politik var det umuligt at bygge paa. Højst uhyggeligt var det at høre Rygtet fortælle om, at Fyrst Kurakin og Görtz underhandlede med hinanden, og vistnok svor Kurakin med de dyreste Eder, at disse Rygter vare falske, at han, ligesom han stedse tidligere havde gjort, saaledes ogsaa fremdeles vilde handle oprigtig efter Aftaler

med det danske Diplomati, og at han aldrig fra sit Hof havde faaet Paabud om andet[1]); men kunde man efter den Forandring, som nu var sket i Forholdet til Rusland, stole herpaa? Paa den anden Side var det bekjendt, at England og Frankrig havde nærmet sig hinanden og endog sluttet et Forbund, som det kunde antages, at ogsaa Holland vilde tiltræde, og hvem kunde være sikker paa, at ikke det svensksindede Frankrig drog England over paa Sveriges Side? Var Europas hele Stilling i dette Øjeblik uklar, saa havde den dog tillige en for den dansk-norske Stat truende Karakter, medens Sveriges Udsigter mægtig havde forbedret sig. Saafremt Karl XII forstod at drage Gavn af sine Fjenders Splid, kunde han endnu frelse en Del af det tabte eller i det mindste vinde Vederlag for en Del deraf. Hvem kunde være dygtigere i at arbejde for dette Maal end den Mand, som nu var bleven Kong Karls højre Haand, den snilde Görtz? Men hvis Forholdene vedbleve at udvikle sig heldig for Sverige, hvem vilde vel Görtz i den Grad arbejde paa at gjøre til Ofret som netop Danmark-Norge? Han havde sit diplomatiske Nederlag ved Tønningen at hævne og et glødende Had at tilfredsstille.

---

[1]) Depeche fra v. Stöcken 10. Oktober.

Tillæg.

I.

(Uddrag.)

Off- und defensiv- Allianztractat zwischen **Ihr: Königl. May^t zu Dännemarck, Norwegen** und **Ihr: Königl. May^t von Gros-Britannien als Churfürst zu Hannover** wider Schweden. Datirt im Königl. Haupt-Quartier in Mecklenburg den 26. Junii 1715.

§ 1.

Forbundet tilsigter at opretholde „die Ruhe des Reichs „und sonderlich der Ober- und Nieder Sächsischen Kraysse“, ... „welches Foedus .... wegen der in Teutschland gelegenen Schwe- „dischen Provintzen gehalten werden soll, wie nachstehet“.

§ 2.

Afstaaelse af Hertugdømmerne Bremen og Verden til Kongen af Storbrittannien „und Dero Erben und Nachkommen „der Chur *in perpetuum*“.

§ 3.

„Wir wollen die würckliche Tradition und Auslieferung „alles dessen, was Wir vom Herzogthum Brehmen itzo im Be- „sitz haben .... 14 Tage nachdem die zu Hannover zur „Regierung heimgelassene Geheimbte Räthe es schriftlich ver- „langen ...., jedoch dass zu gleicher Zeit bey diesem *Actu* „*Traditionis* die würckliche Declaration des Krieges gegen „Schweden abseiten Sr. Königl. May^t in Gross-Brittannien, wie „auch die Bezahlung der im Artic. 7mo hiernechst stipulirende „Geld-Summe durch gültige acceptirte Wechsel geschehen soll.“

§ 4.

Løfte fra Kongen af Danmarks Side om at hjælpe til at maintenere og garantere Kongen af Storbrittannien og hans Efterkommere Besiddelsen af de tvende Hertugdømmer „*contra quoscunque*“. Derfor „versprechen Wir, ... dass wir ... mit

„8000 Mann, worunter 3000 Mann zu Pferde, an Reutern oder „Dragonern, innerhalb Sechs Wochen *a die requisitionis* unfehlbar „assistiren wollen".

§ 5.

Den samme Hjælp skal ydes, naar „Se. Königl. May^t in „Gross-Brittannien in Dero übrigen Teutschen Landen entweder „von Schweden selbst oder zu Faveur von Schweden von Jemand „anderst . . . in specie von der Crone Franckreich währenden „itzigen Nordischen Krieges sollte angegriffen, oder sonst ver„gewaltiget werden".

§ 6.

Løfte fra den storbrittanniske Konges Side om fra den Dag, det bremiske Land bliver overdraget ham, „in den Krieg „wider Schweden durch würckliche Ruptur zu treten".

§ 7.

Løfte fra den sammes Side om, naar det bremiske Land overdrages ham, „zu gleicher Zeit an Uns durch gültige in Ham„burg acceptirte Wechsel auf einmahl die Summa von Dreymahl „Hundert Tausend Reichsthaler an gedoppelten Marcks-Stücken, „oder zwey Drittelen, nach dem Leipziger Müntz-Fuss de a° 1690 „. . . auszahlen zu lassen, und sollen die von dem Herzogthum „Brehmen an Uns noch nicht bezahlte Contributions-Gelder, und „bis an den Tag der Tradition fällige Restanten . . . Uns aller„dings verbleiben und . . . richtig ausgezahlet werden".

§ 8.

Hvis Krigen med Sverige endnu varer 1. Maj 1716 og Stralsund og Rügen endnu ikke paa den Tid ere erobrede fra Sverige, vil Kongen af Storbrittannien, saafremt han ikke selv er optaget af Krigsoperationer imod Sverige og dets Forbundsfæller, udbetale fra 13. Maj at regne i Løbet af et Aar qvartaliter en Sum af 50000 Rdlr., saafremt ellers Krigen varer et helt Aar.

§ 9.

Kongen af Storbrittannien vil bruge alle „gute Officia" hos Parlamentet under dets nuværende Samling for at faa det til „fordersamst" at træffe Forholdsregler til Afdrag og Udbetaling af „dasjenige, was die Crone Dännemarck an die Crone Gross„Brittannien vermöge des Tractats de A° 1701 vor Sich an

„Subsidien, und wegen der im letzten Kriege gegen Franckreich „in Gross-Brittannischen Sold gestandene Königl. Dänische Troupen „restirenden Arrerages noch zu fordern haben".

§ 10.

I Tilfælde af Angreb paa den danske Konges tyske Rigslande eller paa Kongeriget Danmark under den nuværende nordiske Krig vil Kongen af Storbrittannien inden 6 Uger *a die Requisitionis* yde en Hjælp paa 6000 Mand, hvoriblandt 2000 Ryttere, dog saaledes at, hvis det er de danske Øer, som blive angrebne, skulle Hjælpetropperne kun bruges til at dække Hertugdømmerne Slesvig og Holsten eller, hvis det behøves, da ogsaa Grevskabet Oldenburg. Forøvrigt skulle begge Parter „nach Erforderung der Umstände" hjælpe hinanden „mutuelle-„ment mit aller Macht und aus allen Kräften", og man skal søge „des Königs in Preussen May^t mit in diesem Engagement zu ziehen".

§ 11[1]).

Den storbrittanniske Konge lover „Uns, unsere Erben und „Nachkommen bey dem Besitz, Genuss und Eigenthum des „fürstlichen Antheils vom Herzogthum Schleswig *contra quos-„cunque* kräftigst mainteniren und garantiren helfen zu wollen", og, naar det behøves og det kræves, da inden 6 Uger *a die Requisitionis* at yde den i § 10 fastsatte Hjælp „auch übrigens „nach Erforderung der Umstände mit aller Macht und aus allen „Kräften beystehen".

§ 12.

„Was aber dem fürstlichen Hause Holstein Gottorf anstatt „seines bisherigen Antheils vom Herzogthum Schleswig etwa „anderweit zuzuwenden, das soll auf den itzigen Convent zu „Braunschweig verwiesen werden."

§ 13.

Om Krigsoperationer i Forbindelse med Kongen af Preussen imod Rügen, Svensk-Pommern indtil Peenefloden og Wismar,

---

[1]) §§ 11 og 12 samt Deklarationsparagrafen om § 12 ere aftrykte in extenso i G. Thomsens Afhandling: Om de fransk-engelske Garantier for Slesvig 1720 S. 7 (Antislesvigholstenske Fragmenter 1ste Bind (Kjøbenhavn 1848)).

„welche Insel und Pommersche Länder sodann die Crone Dännemarck Erb- und Eigenthümlich behalten solle, und Se. May[t] in „Gross Brittanien Sie dabey auf eben die Weise, wie in denen „nechst vorhergehenden beyden Articuln festgestellet worden, „mainteniren und garantiren helfen wollen".

§ 14.

„Wismar aber soll zu einer freyen Reichs Stadt gemachet, „die allda befindliche Fortifications gäntzlich geschleiffet." Af Byens Omraade skal dog Amtet Neu Kloster overlades det fyrstelige Hus Mecklenburg, hvis det forholder sig neutralt under denne Krig. Tolden ved Warnemünde skal ophæves *in perpetuum*.

§ 15.

Om Stettin og de andre Distrikter af Forpommern samt Usedom og Wollin skal der træffes Overenskomst med Kongen af Preussen.

§ 16.

Opnaar nogen af det holsten-gottorpske Hus nogensinde den svenske Krone, skal hans Del af de holstenske Lande tilfalde den nærmeste Agnat, og det skal „nie verstattet werden, „dass ein König von Schweden etwas in Hollstein besitze".

§ 17.

Da Kongen af Storbrittannien stedse maa have alle sine Tropper rede til at hindre, at Kongen af Sverige faar Hjælp fra Hessen eller overhovedet fra Øvretyskland, vil den danske Konge ikke for det første kræve Troppehjælp af ham til Operationerne i Pommern, men meget mere, hvis det bliver nødvendigt, sammen med Kongen af Preussen komme ham til Hjælp. Ophører imidlertid al Fare fra Hessen og Rhinegnene, vil Kongen af Storbrittannien hjælpe med til Operationerne imod Sverige Øst for Elben.

§ 18.

Bestemmelser om, hvorledes Hjælp skal ydes, naar flere Forbundsfæller samtidig kræve den.

§ 19.

Bestemmelser om Kommando, Forplejning o. s. v.

§ 20.

Om Hjælp til de kursaxiske Lande, hvis disse blive angrebne af Svenskerne.

§ 21.

Om Nødvendigheden af Hjælp fra Kejserens Side, hvis nogen Magt i Riget eller Frankrig vil optræde til Gavn for Sverige, ligesom man ogsaa vil behøve kejserlig Approbation med Hensyn til Erobringen og Fordelingen af de svenske Lande i Tyskland. Man vil derfor i Forbindelse med Kongen af Preussen søge at faa denne Approbation og eventuel Assistance.

§ 22.

Man vil strax efter at have undertegnet denne Forbundstraktat give Czaren Meddelelse om den og søge ogsaa at faa hans Hjælp.

§ 23.

„Kein Theil soll ohne des anderen Wissen und Mitbelieben „in einige separate Handlung von Frieden oder Stillstand der „Waffen mit Schweden sich einlassen, viel weniger dieselbe „schliessen. Und verspricht man sich reciproce hiemit bündig „und unwiederruflich, dass man keinen Frieden mit Schweden „machen wolle, biss man sich beyderseits in ruhiger und sicherer „Possession der einem jeden Theil, vermöge dieses Foederis, „destinirten Schwedischen und respective Schleswigschen Landen „befinden wird." — De i §§ 4, 5, 10, 11 og 13 indeholdte Garantier skulle ogsaa gjælde *in perpetuum* efter Freden med Sverige.

Storbrittannisk Deklaration om § 12 af denne Traktat.

Det fastsættes herved, „dass, wann allenfalls und wider „alles Vermuthen dem fürstl. Hausse Gottorf für sein Antheil „des Herzogthums Schleswig einige Satisfaction, oder etwas „davor sollte zuerkannt werden, Se. Königl. May[t] in Gross „Brittannien mit Sr Königl. May[t] in Dännemarck, Norwegen „darinnen zu gleichen Theilen gehen wollen".

II.

(Uddrag.)

Traktat imellem Frederik IV og Frederik Vilhelm I af Preussen.

(Den Afskrift af denne Traktat, som her er benyttet, har som Dato den 30te Maj 1715, paa hvilken Dag General Dewitz kom tilbage med Traktaten til Berlin, efter at den var bleven underskrevet af Frederik IV. Jvfr. Droysen, Geschichte der preussischen Politik IV, 2, 130).

§ 1.

Stemmer mutatis mutandis med § 1 i den dansk-hannoveranske Traktat.

§ 2.

Af de svenske Lande skal Stettin og, hvad der af Pommern ligger Syd for Peenefloden, samt Usedom og Wollin tilfalde Kongen af Preussen og hans Arvinger og Efterkommere *in perpetuum*; Kongen af Danmark forpligter sig til at garantere ham og hans Efterkommere dette Landskab og derfor, naar det er nødvendigt og Kongen af Preussen kræver det, at sende ham inden 6 Uger *a die requisitionis* 6000 Mand, hvoriblandt 2000 Ryttere eller Dragoner, til Hjælp.

§ 3.

Af de svenske Lande skal Forpommern fra Østersøen indtil Peenefloden samt Rügen tilfalde Kongen af Danmark og Norge samt hans Arvinger og Efterkommere *in perpetuum*.

§ 4.

Garanti fra Kongen af Preussens Side for Kongen af Danmark og Norge og hans Efterkommere med Hensyn til den i § 3 nævnte Del af Forpommern, og Tilsagn om Hjælp med 6000 Mand ganske som omvendt fra Kongen af Danmarks Side i § 2.

§ 5.

Garanti og Tilsagn om Hjælp fra Kongen af Preussens Side for Kongen af Danmarks Besiddelse af det gottorpske Slesvig ganske som § 11 i den dansk-hannoveranske Traktat.

§ 6.

= § 12 i den dansk-hannoveranske Traktat.

§ 7.

Hvis Kongen af Danmark og Norge under den nuværende nordiske Krig bliver angrebet i Hertugdømmerne Slesvig og

Holsten, i Provinsen Jylland og i Grevskaberne Oldenburg og Delmenhorst, „es geschehe von wem es wolle“, lover Kongen af Preussen at hjælpe ham med 6000 Mand Tropper (= § 4).

§ 8.

Tilsagn fra Kongen af Danmarks Side om Hjælp med 6000 Mand, naar Kongen af Preussen angribes i sine tyske Lande enten af Sverige selv eller til Gavn for Sverige af nogen anden „in specie auch von der Crohn Frankreich währendes jetzigen nordischen Krieges“.

§ 9.

= § 18 i den dansk-hannoveranske Traktat.

§ 10.

Aftaler om Angreb paa Stralsund og Rügen. Kongen af Preussen er bestemt paa at foretage dette „unverzüglich“, Kongen af Danmark vil give 20 Batailloner, ligesom ogsaa „die erforderte Flotille und eine considerable Anzahl Transport-„Schiffe auf Ihro Kosten, auch die Flotille, sobald die Königliche „Englische Escadre in der Ostsee verhanden seyn wird, dahin „senden, die 20 Bataillons aber sofort bey Vollziehung dieses „Transact. nach Vorpommern marchiren lassen und solchen March „dergestalt beschleunigen wollen, damit in dem bevorstehenden „Monat Junio der Angriff von Rügen und Stralsund ohnfehlbar „geschehen könne“ . . .

§ 11.

= § 16 i den dansk-hannoveranske Traktat.

§ 12.

= § 14 i den dansk-hannoveranske Traktat.

§ 13.

= § 21 i den dansk-hannoveranske Traktat.

§ 14.

= § 22 i den dansk-hannoveranske Traktat.

§ 15.

= § 20 i den dansk-hannoveranske Traktat.

§ 16.

mutatis mutandis = § 23 i den dansk-hannoveranske Traktat.

III.

Convention i Altona 3. Juni 1716 imellem Frederik IV og Czar Peter.

Nachdem nunmehro die Schweden, durch Göttlichen Beystand gäntzlich vom Teutschen Boden delogiret worden, deren König aber nichtes destoweniger in seiner bekandten Opiniatretet den Krieg fortzusetzen verharret und dahero, umb denselben zu raisonnablen, und nach dem Zustande seiner affaires eingerichteten Friedens-Gedancken zu bewegen, wohl kein ander Mittel übrig, als den Krieg in Schweden Selbst zu versetzen, und den gemeinsahmen Feind dorthin mit aller Vigueur und zusammen gesetzten Kräfften anzugreiffen, So haben Ihr: Königl. May[tt] zu Dennemarck, Norwegen und Ihr: Czaarische May[tt] über gantz Reussland bey jetzigem dero hohen Abouchement hierauf serieuse Reflexiones gemachet und sind, wegen der künftig hin gegen Schweden vorzunehmenden Kriegesoperationen, nach verschiedenen darüber von beederseits Ministris gehaltenen Conferentzien, folgender Gestalt conveniret und eins geworden.

§ 1.

Wird beschlossen und fest gestellet, dass nicht allein dieses Jahr eine Descente auf Schonen vorgenommen und, nechst Göttlicher Hülffe, bewerckstelliget werden solle, sondern es wollen auch Ihr: Czaarische M[t], so bald die Schwedische Flotte eingeschlossen und von selbiger, auch von der bey Stockholm befindlichen Escadre nichtes mehr zu befürchten, mit einer Armee von 20000 Mann über den Sinum Bothnicum in Schweden eindringen, und auch der Ohrten dem Feinde, umb dessen Forces desto mehr zu vertheilen, eine kräfftige Diversion machen. Weile aber

§ 2

wohl zu vermuhten, dass man auf Schonen den grössten Theil der feindlichen Trouppen vor sich finden wird, und dahero dagegen etwas, ohne einer zulänglichen und nombreusen Armee, zu tentiren nicht rahtsam, So wollen Ihr: Königl. May[tt] zu Dennemarck, Norwegen etc. zu sothaner Descente 10000 Mann Cavallerie, worunter zwei Regimenter Dragons, und 20 Bataillons Infanterie,

hergeben, Ihr: Czaar. May^tt aber obligiren sich darzu 40 Bataillons Infanterie und 2000 Pferde zu fourniren. Falss es immer möglich, dass Ihr: Königl. May^tt Fahr-Zeuge bekommen können, sollen die übrige 1000 Pferde, worüber man nicht einig, gleichfals transportiret werden, Ihr: May^tt aber können Sich formellement in dem Tractat darzu nicht verbinden.

§ 3.

Von obgesagten Russischen Trouppen verbinden sich Ihr: Königl. May^t zu Dennemarck, Norwegen etc. 15 Bataillons und 1000 Pferde auf die Weise, und unter denen Conditions, als in der im Lager vor Stralsund desfals mit Ihr: Czaarischen Mt Ambassadeur dem Fürsten Dolgorucky unter dem 6. Septembris Anno 1715 geschlossenen Convention stipuliret worden, so bald selbige in Dennemarck angelanget, zu verpflegen, und wird man nachgehends, wegen der bey sothanen 15 Bataillons und 1000 Pferden erforderten Generalitet und Stabs-Bedienthen conveniren. Vor denen übrigen Russischen zu der Descente nach Schonen destinirten Trouppen aber werden Ihr: Czaarische May^tt die Verpflegung allein besorgen, und es haben Ihr: Königl. May^tt zu Dennemarck-Norwegen etc. damit im geringsten nichts zu schaffen.

§ 4.

Den Transport dieser Trouppen anbelangend, So wollen Ihr: Königliche May^tt zu Dennemarck, Norwegen etc. 30 Russische Bataillons und 1000 Pferde von Rostock nach Seeland transportiren lassen, alwo man ein Campement formiren wird, die Leüthe aber alle mit einander nohtwendig unter Zelten campiren müssen, auch sollen alsdann alle Dispositiones gemachet werden, damit man von dannen die Descente auf Schonen mit dem fordersahmsten tentiren könne. Den rest der Russischen in des Czaarn Gardes bestehenden Trouppen werden Ihr: Czaarische May^tt mit Ihren Galeeren und Scampavies übersetzen lassen, 1000 Russische Pferde aber sollen mit Ihr: Königl. May^tt Cavallerie zu Lande nacher Seeland marchiren, auch werden Ihr: Czaarischen May^tt Trouppen längstens mit Ausgang Junii, umb nacher Seeland transportiret zu werden, parat und bey Rostock angelanget seyn, gestalt dann diejenige Königl. Dänische Transport-Schiffe, welche annoch in Pommern sind,

nicht ledig nacher Copenhagen, sondern nacher Rostock gehen sollen, damit selbige das daselbst zusammen gebrachte Proviant einnehmen, und den Transport der albereits in Mecklenburg Sich befindlichen Russischen Trouppen beginnen, auch selbigen, sobald die Sicherheit vor denen Schwedischen Schiffen in der Ost-See restabliret worden, nacher Seeland mit vollführen helffen können. Weile auch Ihr: Königl. May[tt] zu Dennemarck, Norwegen sehr schwehr fallen wird, die zur Transportirung einer solchen Menge Trouppen erforderliche Schiffe in dero Landen aufzubringen und die darzu requirirte excessive Kosten abzutragen, So versprechen Ihre Czaarische May[tt] an des Königs in Preussen May[tt] in denen pressantesten terminis zu schreiben und dieselbe angelegentlichst zu ersuchen, damit Ihr: Königl. M[t] zu Dennemarck, Norwegen etc. ein guther Theil der im vorigen Jahre zu der Descente auf Rügen gebrauchten Preussischen Transport-Schiffe, wo nicht gratis, doch wenigstens vor einem civilen und billigen Preis überlassen werden mögen. Wann aber

§ 5

der Transport auf Schonen unmöglich vorgenommen, oder davon ein guter Succes verhoffet werden kann, fals selbiger nicht durch eine dem Feinde superieure Flotte gedecket und souteniret wird; So obligiren Sich Ihr: Königl. May[tt] zu Dennemarck, Norwegen etc. dieses Jahr 18 Schiffe *de Ligne* in See zu bringen und Ihr: Czaarische May[tt] Verbinden Sich die Königl. Dänische Flotte mit 14 Schiffen *de Ligne*, wovon 7 aus der Nord-See und 7 von Reval kommen sollen, und noch überdem mit einer Bombardier Galliothe zu verstärcken. Es soll auch diese combinirte Flotte, so lange die Operationes es erfordern und die Saison es nur leiden kan, in See verbleiben, wie und welchergestalt aber selbige am besten gegen den Feind employiret werden und man damit den Auslauf seiner Flotte und Escadres verhindern könne, darüber wird man Sich beyderseits in einem Separat-Articul vereinigen.

§ 6.

Weile die Englische Flotte vermuhtlich bald im Sunde anlangen wird, und man die Hoffnung hat, es werde selbige gleichfals offensive gegen Schweden agiren und das vorhabende

Dessein auf Schonen mit decken helffen, So ist agreiret und vor guth gefunden, dass solchenfals besagte Englische Flotte Sich mit vor Carlscrone lege und selbigen Haffen, damit der Feind mit seiner Flotte nicht heraus kommen könne, bestens zu sperren suche.

§ 7.

Wegen des Commando der Trouppen bleibet es bey demjenigen, so desfals in obangeregter mit Ihr: Czaarischen May[tt] Ambassadeur dem Fürsten Dolgorucky im nächstverwichenen Jahre vor Strahlsundt errichteten Convention geschlossen worden; und rouliren beyderseits Generals und Officiers nach Ihrem Caracter und Ihrer anciennitet, doch verbleibet der Detail einer jeden Armee dem commandirenden Chef derselben. Weile aber mittelst selbiger Convention wegen des Czaarn Abwesenheit Seiner Königl. May[tt] zu Dennemarck, Norwegen etc. das Commando über denen Russischen so wohl, als Ihren eigenen Trouppen allein verbleiben, und dann anjetzo Ihr: Czaarische May[tt] der Campagne in Schonen gleichfalss in Persohn beywohnen werden; als wird hiermit stipuliret, dass beede Potentaten in dem Commando Ihrer combinirten Armeen von acht zu acht Tagen alterniren, und währender Zeith die Parole ausgeben wollen, auch soll es gleichergestalt bey der Flotte in dem Commando gehalten werden. Würde aber Einer von beeden Herren auf der Flotte allein verbleiben, so führet Er auch allein auf selbiger das Commando, der Andere dahingegen commandiret alsdann allein die Armee. Da auch eine so zahlreiche Armee ohnmöglich lange in einem Lande subsistiren kan, sondern vielmehr aus Mangel von Fourage und vivres von selbsten zergehen muss, daferne nicht bey denen Trouppen eine scharffe Disciplin und guthe ordre gehalten wurde, So wollen Ihr: Königl. und Czaarische May[tt] May[tt] solches genau observiren, und alle desordres hart verbiethen, auch ernstlich und nach Befinden an Leib und Leben bestraffen lassen. Damit auch allem Anlass zu einigem Unwillen und disputen zwischen beeden Theilen bey Zeithen vorgebeuget werden möge; So wird hiemit beliebet, dass die Fourage, Proviant und Geld, pro rata und nach Proportion beederseits Trouppen soll ausgeschrieben werden, und

sollen beederseits gewisse Commissarien ernandt werden, umb Sich wegen der Repartition solcher auszuschreibenden fourage, Proviants, und Geldes mit einander zu vergleichen und zu conveniren.

§ 8.

Engagiren Sich Ihr: Czaarische May^tt Dero Trouppen, so lange der Krieg währet in Schonen und anderen der Gegend belegenen Schwedischen Provintzien zu laszen und selbige nicht eher, es währe denn Sache, dasz eine ohnumbgängliche Nohtwendigkeit existiren möchte, und mit mutuellen Consens von dannen zu ziehen, worzu Sich Ihr: Königl. May^tt von Dennemarck in regard Ihrer Trouppen gleichfalss reciproquement verbinden. Demnach auch

§ 9

Schonen und die übrige von der Crohn Dennemarck *injurià temporum* abgerissene Provintzien, nach deren, Gott gebe, glücklichen Eroberung, Ihr: Königl. May^tt zu Dennemarck, Norwegen etc., eigenthümblich wiederumb heimbfallen und verbleiben, So sind zwar Ihr: Czaarische May^tt zu Frieden und wollen es gerne ohne einiger Difficultet geschehen lassen, dass die etwa in solchen Provintzien, durch Göttlichen Beystand conquetirte Öhrter und Festungen mit Königl. Dänischen Trouppen besetzet, alle darin befindliche Magazins, Ammunition, Canonen und Mörser Ihr: Königl. May^tt zu Dennemarck, Norwegen etc. eintzig und allein verbleiben, auch sothane Öhrter, gleich nach deren occupation, allein mit einem Dänischen Commandanten versehen werden sollen. Es haben Sich aber Ihr: Czaarische May^tt dabey bedungen, dass es Deroselben, zu ohnumbgänglich nöthigen Errichtung Ihrer Magazins, wie auch zu sicherer Retraite Ihrer Trouppen, falss die Noht es erfordert, erlaubet seyn soll, obangeregte Festungen und Öhrter zur Halbscheid mit Ihren Trouppen zu belegen, welche doch nebst der andern Halbscheid der Königl. Dänischen Trouppen, unter dem Commando Ihr: Königl. May^tt zu Dennemarck, Norwegen etc. Commandanten stehen müssen, auch ist es Ihr: Czaarischen May^tt zugelassen, Ihre Magazins in selbigen Öhrtern zu errichten und darin so lange zu halten, biss die obangeführte Necessitet cessiret, und

Ihr: Czaarische May^tt Trouppen in solchen Landen zu den Kriegs-operationen nicht mehr gebrauchet werden. Wann aber sothane Trouppen wieder aus dem Lande herausgehen, alsdann sollen Sie auch aus denen Festungen gezogen und selbige, ohne einiger Wiederrede, Ihr: Königl. May^tt zu Dennemarck, Norwegen etc., zur völligen Disposition gäntzlich uberlassen werden.

§ 10.

Da es sich sonsten wohl zutragen könte, dass Franckreich oder einige andere vor Schweden wohl portirte Puissances, wann Ihr: Königl. May^tt zu Dennemarck, Norwegen etc. und Ihr: Czaarischen May^tt meiste Trouppen nacher Schonen transportiret worden, in faveur obbesagter Crohne eine Diversion tentiren und die Königl. Länder anfallen dürfften; So ist hiemit verabredet und stipuliret worden, dass Ihr: Königl. May^tt zu Dennemarck, Norwegen etc. und Ihr: Czaarische May^tt von der Könige in Gross-Brittannien und Preussen May^tt May^tt eine positive Declaration, was Sie solchen-falss zu Deckung und Defension Ihr: Königl. May^tt Provintzien und Lande würcklich zu contribuiren und ins feld zu stellen gesonnen, verlangen, eine solche zülängliche Hülffs-Leistung, auch umb so viel mehr urgiren wollen, alss höchstermelte beede Könige in Denen im vorigen Jahre mit Ihr: Königl. May^tt zu Dennemarck, Norwegen etc. errichteten Tractaten Sich darzu gewissermaszen bereits engagiret, und verbunden haben. Was

§ 11

die Einrichtung der Kriegs-operationen zu Wasser und Lande specialiter und en detail betrifft, solches wird so lange, biss alle Anstalten fertig und man die umbstände und vorfallende occurrences wohl erwogen ausgestellet, und finden

§ 12

Ihre Königl. May^t zu Dennemarck, Norwegen etc. und des Czaarn May^t nöhtig zu seyn, dasz, was obbesagter massen und sonsten, wegen der Descente auf Schonen und der Gegend vorzunehmenden Krieges-operationen stipuliret worden, denen jenigen Puissances, welche dazu nichtes contribuiren wollen,

cachiret, und Ihnen davon nichtes specialiter und en detail ohne beederseits Consens communiciret werde.

§ 13.

Wegen der abseithen Ihr: Königl. May^{tt} zu Dennemarck, Norwegen etc. verlangten Garantie über diejenige Provintzien, Insulen und Öhrter, welche Sie occupiren, oder Deroselben bey dem künfftigen Frieden abgetreten werden möchten, vermeinen Ihr: Czaarische May^{tt}, dasz diejenige Garantie, worzu Sie Sich in dem mit Ihr: Königl. May^{tt} zu Dennemarck, Norwegen etc. in A° 1709 errichteten Alliantz-Tractat anheischig gemachet, und dem Sie jederzeith auch in diesem Stücke heiliglich geleben werden, gnug suffisant sey und Ihr: Königl. May^{tt} gnugsahme Sicherheit geben könne.

§ 14.

Ihr: Königl. May^{tt} zu Dennemarck, Norwegen etc. declariren und verbinden Sich hiemit, dass Sie denen im 4ten Articulo hieroben specificirten 1000 Mann Russischer Cavallerie, welche mit Ihr: Königl. May^{tt} zu Dennemarck, Norwegen etc. Cavallerie zu Lande nacher Seeland marchiren sollen, so bald Sie in Holstein anlangen, die nöhtige Subsistance auf Ihrem March nach Seeland, in allem, gleich wie Sie ihren eigenen Trouppen geben, auf den Fuss der im verwichenen Jahre im Lager vor Strahlsundt mit Ihr: Czaarischen May^{tt} Ambassadeur dem Fürsten Dolgorucky errichteten Convention, reichen lassen wollen.

Dessen zu Uhrkund und vollenkommener Festhaltung sind von dieser Convention zwey gleichlautende Exemplaria verfertiget, Eins von Ihr: Königl. May^{tt} zu Dennemarck, Norwegen etc., das andere von Ihr: Czaarischen May^{tt} Eigenhändig unterschrieben, mit Ihren Insiegeln bestärcket und gegen einander ausgewechselt worden, Alles bey Ihrer Königl. May^{tt} zu Dennemarck, Norwegen etc. und Ihrer Czaarischen May^{tt} wahren Worthen, sonder Gefährde. Geben zu Altona den 3. Junii Anno 1716.

Friderich R.

IV.

Kontrakt imellem Frederik IV og Frederik Vilhelm I om Skibe til Transport. 27. Juni 1716.

Nachdem Ihr. K. M. v. Dennemark durch dero General Major und Envoyé Extraordinaire Meyer bey des Königs von Preussen May[tt] umb Abfolgung einiger Schiffe zum Transport der milice anhalten lassen, und dann Höchstged. Seine Königl. May[tt] von Preussen resolviret, des Königs von Dennemarcken May[tt] hierunter zu willfahren, und desfalss dero Geheimbten Rath und Pommerschen Schloss-Hauptmann dem von Massow allergnädigst anbefohlen sich deshalb mit dem Königl. Dähnischen Envoyé H. General Major Meyer und dem Königl. Dähnischen Kriegs Commissario Sassen zu setzen, und zo woll wegen der Fracht als wegen securitet der Schiffe einen billigen accord zu treffen, diese auch deshalb sich in Stettin zusammen gethan, und so woll die alhier als in anderen Plätzen als Neuwarp und Ückermunde befindliche Schiffe von obged[m] Commissario in Augenschein genommen, so ist bis zu beederseits Höchstged. Königl. May[tt] Königl. May[tt] allergnädigsten Ratification folgender accord getroffen, und zwar

§ 1

sind so forth dem Königl. Dähnischen Commissario Sassen die Stettinischen, Stepenitzer, Ückermunder und Neuwarper wie auch Zegen Öhrter Schiffe, so hiebevor zur Descente nach Rügen gebrauchet, angewiesen und Ihm frey gegeben 50 daraus zu erwehlen, dieselbe sollen auch mit nachdrücklicher execution angehalten werden, sich aufs schleunigste zu equippiren und Segelfertig zu halten, wie Sie dann auch durch viele von ged. Commissario approbirte Verordnung angewiesen sind, sich gegen den 15. Julij wo möglich parat zu halten. Dagegen wollen

§ 2

Ihre Königl. May[tt] von Dennemarck die Schiffen, wann Sie mit Volck und anderer Geräthschaft segelfertig sind, und deshalb einen Schein von dem Commissario Sassen erlanget, a dato solchen Scheins Monathlich, und zwar so lange biss Sie wieder nach Hausse angelanget, a Last mit 4 R[thlr] hiesiger

Müntze bezahlen, und zwar so viel lassen, als die Königl. dähnische Brand-Schiffe lauten, oder da selbige verhanden, als Sie von beeden Partheyen durch geschworene Leüte æstimiret werden.

§ 3.

Damit die Leüte sich zu dieser Reisse desto besser einrichten können, wollen S^{e} Königl. May^{tt} von Dennemarcken, die obged^{te} Verpflegung einen Monath voraus zahlen, und nach Ablauf desselben, als welcher damit völlig abgezahlet seyn wird, die Zahlung auf den künftigen Monath alle Acht Tage continuiren lassen.

§ 4.

Weil aber die Schiffer hauptsächlich darumb angehalten, dass Ihre Monathliche Verpflegung und versprochene Securitet der Schiffe von einem in Königl. Preussischen Landen gesessenem Kauf Mann übernommen und ehe solches prestiret ihnen auch die versprochene prænumeration eines monathl. Gehalts wiederfahren, ihnen nicht angemuthet werden möchte, mit Ihren Schiffen auszugehen, So wollen Se. Königl. May^{tt} von Dennemarcken sich dieses auch also allergnädigst gefallen lassen und wegen der Bezahlung und securitet die erbethene Anstalten verfügen, vorhero aber den Leüten nicht anmuthen auszugehen.

Stettin den 27. Junij 1716.

Meyer. von Massow.

D. Sasse,
Königl. Dänischer Kr. Commissarius.

Breve skrevne fra Kjøbenhavn 1659—60 af den keiserlige Gesandt Baron de Goes.

Ved

E. Gigas.

Originalerne til den følgende Række Breve om de Underhandlinger, der førte til den kjøbenhavnske Fred, ere i det spanske Sprog og existere i Rigsarkivet i Simancas. Deres Forfatter, Rigshofraad i Wien, født i Brabant og altsaa egentlig spansk Undersaat, kom som keiserlig tydsk Gesandt til Kjøbenhavn i Juni 1657; det ventedes dengang, at han medbragte Fuldmagt til Afslutningen af en Alliance mellem Keiseren og Danmark mod Sverig, og den spanske Gesandt i Kjøbenhavn, Grev Rebolledo, som havde arbeidet ivrig for denne Sag og med hvem Goes strax satte sig i Forbindelse, stillede store Forventninger til hans Sendelse. Men Wienerhoffets Lunkenhed traadte snart tydelig frem, idet Goes erklærede Spanieren, at Formaalet med Sendelsen kun var at høre de Danskes Forslag og indberette dem til Wien, — Rebolledo udtaler sin Harme derover i stærke Udtryk i Skrivelser til den østerrigske Hovedstad: „den første den bedste Dueña med godt Helbred og Penge kunde bedre egne sig til at overtale disse Nordboer, og man burde sende ham Fuldmagt jo før jo heller, ellers gik maaskee Danmark over til det habsburgske Hus' Fjender.“ Imidlertid fik man jo den danske Konge til at rage Kastanierne ud af Ilden ved at gjøre Karl Gustav den af hans Fjender ønskede Diversion. Under den paafølgende ulykkelige Krig var Goes i Kjøbenhavn; „for dog at bestille Noget“, bemærker Rebolledo spydig, „brugte han en Brøndkur, saa at det lod til, at han vilde vende hjem med bedre Helbred end Besked,“ — det fremgaaer dog af

andre Steder i R.'s Korrespondance, at Goes stadig forhandlede med de danske Ministre, men hans Instruktioner tillode ham ikke at gaae synderlig vidt. Ogsaa under den anden Svenskekrig opholdt han sig i den danske Hovedstad, og da Rebolledo endelig fik den længselsfuldt attraaede Tilladelse til at forlade Danmark (i Mai 1659 reiste han), betroedes det Goes at korrespondere med det spanske Hof. At han udrettede dette Hverv ret samvittighedsfuldt, vil sees af hans Breve. Først i Aaret 1662 forlod han Kjøbenhavn.

1. Goes til Filip IV, Kbh. 20de Aug. 1659. (Ny Stil.)[1]

Jeg tvivler ikke om, at Eders Majestæts Ministre i Holland have underrettet E. M. om, hvad der paany blev afgjort og besluttet dernede den 24de Juli og 4de August angaaende Freden mellem Nordens tvende Konger, hvilken de tre Stater, der have deltaget i Forhandlingerne — særlig de to, nemlig England og Holland —, stræbe at bringe istand paa enhver mulig Maade, selv om det skulde være ved at anvende Vold og Vaabenmagt mod den Konge, der vægrer sig ved at antage den i den Form, som de foreskrive. Ved denne voldsomme Beslutning, der stemmer saa lidt med Kongernes Værdighed, fornærmes ikke blot denne Krones Forbundne, men tillige blive den Omhu og de Anstrængelser forgjæves[2]), som Kongen havde

---

[1]) Gesandten underskriver sig bestandig „el Baron de Goesse". — Før dette Brev har han tilskrevet Kongen to Breve fra Kjøbenhavn og Statsraadssekretæren Alonso Perez Cantarero andre to; thi efter Statsraadets Betænkning skriver Cantarero til Goes den 6te Sept., at man har modtaget hans Breve af 29de Juni og 15de Juli. Han takkes for den omstændelige Beretning om Krigens Tilstand, som de indeholde, og man beder ham vedblive dermed, saaledes som den nys afreiste Grev Rebolledo har paalagt ham. — Under 20de Aug. skriver G. ogsaa til Cantarero, at han vil vedblive at sende Relationer til Kongen og at det er ham en Glæde at tjene ham; med dette Brev følger et Exemplar af „Declaratio S^ae^ R^ae^ Maj^tis^ Dan^ae^ de propensissimo suo in pacem animo etc., Hafniæ 1659", trykt hos P. Morsings Enke.

[2]) Brieven tusschen J. de Witt en de Gevolmachtigten v. d. Nederlanden, VI, Aenh. 35—36, endv. 122—23. Aitzema, Saken v.

havt for at samle en stor Mængde, dels ham tilhørende, dels leiede Fartøier, for med dem at overføre de danske og de Allieredes Tropper her til Øerne og fremfor alt undsætte Fæstningen Nakskov, af hvis Bevarelse afhang Besiddelsen af Øerne Laaland, Falster og Møen, de eneste vi havde tilbage, hvorfra Staden Kjøbenhavn kunde faae Levnetsmidler og andet Forraad og over hvilke Forbindelsen med Jylland og Holsten vedblivende fandt Sted. Flaaden havde allerede heiset Seil; det er den største, der i Mands Minde er bleven seet i Søen, thi den indbefattede over 80 Krigsskibe og omtrent 300 Seil, naar man regner Seilbaadene med. Ombord paa den vare de hollandske Hjælpetropper, omtrent 3000 Mand Fodfolk, Alle, saavel Officerer som Soldater, begjærlige efter at gjenoprette den Skade, som saa lange Forhalinger havde medført. Paa den var ogsaa Feltmarechal Schack, denne Plads' Guvernør; han skulde samle 1500 Mand dansk Fodfolk og ligesaa meget Rytteri fra Holsten, hvortil de Allierede tilbød sig at føie saamange Mand af deres egne Tropper, som der behøvedes til Toget. Tingene saae da saaledes ud, at man med Guds Hjælp kunde have Grund til at vente meget betydelige Held, da Admiral Opdam fik Ordre ved en Expres og kastede Anker Dagen efter Togtets Begyndelse i Nærheden af Øen Møen, hvor han ligger endnu den Dag idag, idet han har undskyldt sig for Hans Majestæt med, at han ikke kunde gaae videre uden Befaling fra de herværende overordentlige Afsendinge fra Holland, hos hvem han var henvist til at høre de Herrer Generalstaters. Man har bestræbt sig paa forskjellig Maade

---

Staet en Oorlogh IV, 410—12 (Folioudg.). Det var Jan de Witt, der fik Haagerkonventionerne bragte istand og drev ivrig paa deres Gjennemførelse, medens de to Stater lige fra først af vare mindre tilbøjelige dertil (slg. L. Beins, J. de W. en zijne buitenlandsche politiek 1653—60, Groning. 1871); derfor bleve de ikke efter de Witts Ønske. — Under 21de Aug. beklager Carisius, den danske Resident i Haag, sig paa sin Konges Vegne over, at Hollænderne have bragt Foretagendet mod Svenskerne til at strande.

for at faae dem til at give Ordren, men bestandig forgjæves, og skjøndt det nogle Gange lod til, at de vare tilbøielige dertil, have de vist sig saa lidt resolute, at man aldeles ikke er kommen til nogen Ende paa Sagen. Fremdeles har Frankrigs Gesandt, Chevalier Terlon, som kom her til Byen paa samme Tid[1]), gjort alt Muligt for at holde Flaaden tilbage, hvorved han i alle Henseender har vist saa stor Partiskhed for Kongen af Sverig, at man ikke veed, hvorledes den kan forenes med hans Egenskab og Stilling som Mediatør[2]); ja, det er gaaet saa vidt, at han har truet med Krig paa sin Konges Vegne, dersom man lod Flaaden seile videre.

Imidlertid kom det engelske Parlaments befuldmægtigede Kommissærer til Sundet[3]), og siden det Øieblik gave Hollænderne sig blot af med at sætte Haager-Traktaten igjennem. I denne Hensigt holdt alle tre Staters Ministre Møde[4]) midtveis mellem denne Fæstning og Kronborg, hvor der kun kunde besluttes meget Lidt, thi Englænderne havde ikke seet Kongen af Sverig, idet denne var gaaet over til Øen Laaland, hvor Fæstningen Nakskov havde overgivet sig til ham; da de fik at vide, at han var vendt tilbage til Frederiksborg, holdt de det for nødvendigt at tale med Kongen og høre hans Hensigter, førend de gik yderligere frem med Hensyn til denne Sag. Alligevel fik man dog aftalt i denne Sammenkomst, at de skulde foreslaae nysnævnte Konge, at Fjendtlighederne skulde ophøre tilsøes, hvorved Hollænderne tilsyneladende viste sig saa resolute, at de erklærede, at de strax vilde sende Be-

---

[1]) Terlon, Mém., II, 420 ff.

[2]) Slg. Terlon, Mém., II, 444—45. Kan man troe denne forfængelige, ikke aldeles paalidelige Diplomat, havde „des personnes mal intentionnées“ til Hensigt at lade ham snigmyrde, men T.'s Kapellan fik Nys derom gjennem en Jesuit, der hørte til det keiserlige Gesandtskab (slg. C. Molbech i Nyt hist. Tidsskr. III, 1850).

[3]) J. Thurloe, State papers, VII, P. 699, 708—10. Terlon, Mémoires, II, 416 ff.

[4]) Brieven tusschen de Witt etc., VI, 123—26.

faling til Opdam, dersom Kongen ikke gik ind derpaa. Kongen gik imidlertid ikke ind derpaa, og dog handledes der ingenlunde, men man fandt sig i det med samme Taalmodighed som i alt det Øvrige.

Den 12te dennes kom de fire engelske Kommissærer, Admiral Montagu, Sidney, Holiuot[1]) og Boone her til Byen[2]). Den næste Dag havde de offentlig Audiens, hvorved der udfoldedes større Høitidelighed end der pleier her ved Hoffet, da Kommissærerne havde anmodet derom, og navnlig, at Kongen vilde bedække sit Hoved, for at de ogsaa kunde bedække Hovedet, idet de anførte, at saaledes var deres Audiens hos Kongen af Sverig gaaet for sig. Sidney var den eneste, der talte i alle de Konferentser, som fandt Sted med dem; han benyttede det engelske Sprog. Talen ved denne Leilighed indeholdt kun de i slige Tilfælde brugelige Komplimenter og endvidere Parlamentets Beklagelse over at see Kongen indviklet i en saa farlig Krig, endelig Opfordringer til at slutte Fred. I den hemmelige Audiens, de havde samme Dag efter Middag, og i Konferentserne foreslog de i tydeligere Udtryk Freden mellem de to nordiske Konger, hvortil der svaredes, at H. M. Kongen af Danmark var tilbøielig til Fred, naar den blot var sikker og almindelig, at han paa ingen Maade kunde skille sig fra sine Forbundsfæller og at det ikke var retfærdigt, at Parlamentet vilde tvinge ham til Noget, der stred imod hans Ære og hans givne Ord. De svarede meget kort, at den almindelige Fred var et Værk, der krævede længere Tid, end

---

[1]) ɔ: Honeywood.

[2]) J. Thurloe, State papers, VII, 724—27 (sgl. P. 727—28). Goes' Beretning supplerer den (forøvrigt langt udførligere), som de engelske Gesandter meddele, med et Par Træk, navnlig vedrørende deres ydre Fremtræden. Af Montagu's Instruktion sees, at den engelske Flaade i sex Uger hverken maatte hjælpe Danmark eller Sverig, men at Englands Gesandter skulde i venskabelig Samvirken med Hollænderne søge at stemme de nordiske Konger til Fred.

Øieblikket og de nærværende Forhold tillod. Haager-Traktaten omtalte de ikke, men fremstillede blot den Fare, hvori Kongen vilde være stædt, naar den engelske og den hollandske Flaade, hvilke ikke kunde tøve længere, vare vendte hjem og Kongen af Sverig atter angreb denne Stad paa en Tid, da hans Venner ikke kunde komme ham til Hjælp, saa gjerne de end vilde. Med Hensyn til det, man sagde til dem om Kongens Sags Retfærdighed, svarede de, at det blandede de sig ikke i: de vare kun komne for at bringe Freden istand. Idethele optraadte de med stor Ro, veiede deres Ord og udtalte sig kortfattet og langsomt[1]).

Samme Dag (d. 13de) kom hertil Schlingelant og Huberts[2]), overordentlige Afsendinge fra Holland, der opholde sig hos Kongen af Sverig, og den 14de havde de en lang hemmelig Audiens i Kongens Havehus sammen med de Afsendinge, der opholde sig her[3]). Som man beretter mig, anførte de som Grundlag for alle deres Fredsforslag den Overenskomst, der var bleven sluttet i Haag; om det, der var besluttet, var retfærdigt eller ei, vilde de ikke indlade sig paa: de vare deres Herrers Tjenere og vare kun komne for at udføre hvad man havde befalet dem, desuden truede de med Anvendelse af Magt ligeoverfor den af Kongerne, der vægrede sig ved at gaae ind paa det, man havde afgjort.

Saavidt jeg har kunnet skaffe mig at vide, lod H. M. svare begge Gesandtskaber mundtlig, at han hældede til Fred og altid vilde modtage den, naar den var rimelig og naar man i den indbefattede hans Forbundsfæller; han havde givet dem sit Ord og turde ikke svige det; selvfølgelig burde Kongen af Sverig

---

1) Slg. Terlon, Mém., II, 420.

2) Brieven tusschen J. de Witt etc. VI, 141—42. Slg. Aenhangsel 29—31; endv. 120—22.

3) Nemlig Vogelsang og van Haaren, der vare komne til Kbh. den 7de Juni (Aitzema, Saken van Staet en Oorlogh, IV, 414, Folioudg.). Om Ceremoniellet ved denne Audiens beretter Aitzema, samme Vol., 416, men ikke Synderligt om hvad der taltes.

erklære, at han heller ikke var uvillig til en almindelig Fred; dersom dette var Tilfældet og Kongen paa sin Side udtalte det klart, vilde H. M. paa sin Side gjøre det Samme. Denne Udtalelse[1]) blev ikke given dem under Kongens Haand, men efter deres gjentagne Anmodninger kun som en Skrivelse i Form af en Note eller Memorial uden Underskrift, og H. M. vilde ved denne Erklæring ingenlunde binde sig til at udnævne Kommissærer eller bestemme et Sted til Underhandlingerne, hvis der da ikke er noget Hemmeligt, som dølges for os. Englænderne og de to hollandske Gesandter reiste bort den 16de dennes[2]), og samme Dag bragte Posten den sidste Overenskomst mellem Englænderne og Hollænderne af 4de dennes; den er endnu haardere og voldsommere end alle de tidligere, og med den kom der et meget langt Brev fra Generalstaterne til Kongen af Danmark, hvori de lægge an paa at retfærdiggjøre deres hidtidige Handlemaade og erklære, at de ikke blot ikke have handlet imod Forbundet, hvilket Kongen har beklaget sig over[3]), men ved paa deres Bekostning at skaffe ham tilbagegivet Alt hvad Kongen af Sverig har frataget ham i den sidste Krig, endog med nogen Erstatning for den lidte Skade, havde de gjort mere end man kunde vente sig af det trofasteste Venskab, idet de opstille en Række Grunde, der efter min Mening

[1]) Skreven af Peder Reedtz paa Fransk, findes i Brieven tusschen de Witt etc., VI, 152 og hos Thurloe, VII, 722, slg. Brieven t. de Witt etc., VI, 142 (nederst).

[2]) Den 17de, siger Aitzema (IV, 416).

[3]) Som det sees af Korrespondancen mellem Frederik III og Generalstaterne, var Kongen bleven saa ilde berørt ved Hollændernes usikkre Politik, at han ikke vilde tillade Opdam at udskibe Tropper i Kjøbenhavn, og det var tildels derfor, at Holland lod sin Flaade standse med sine Operationer (slg. Beins, J. de W. en zijne buitenland. polit.: „saaledes udslettede diplomatiske Kunstlerier næsten helt det gode Indtryk, som vor Flaade nødvendig maatte gjøre, og denne Kjendsgjerning er i sig selv et sørgeligt Bevis paa, hvorledes vort Diplomatis gode Hensigter kom i Miskredit ved al denne Vaklen og besvaredes med Mistro endog af den deri interesserede Part“).

ikke blot ikke ville tilfredsstille Verden eller dem, der kjende til Sagerne, men ikke engang en hel Del af dem selv.

Den 18de dennes gjorde Gesandterne Kongen opmærksom paa, at de fjorten Dage, inden hvis Udløb Freden her skulde sluttes og tilendebringes overensstemmende med Haager-Traktaten, begyndte netop denne Dag[1]), og de opsatte en skriftlig Erklæring desangaaende, som undertegnedes af de engelske og hollandske Ministre, hvorved den hollandske Gesandt Vogelsang yttrede, at han skammede sig over hvad han havde gjort, at han aldrig i alle sit Livs Dage havde undertegnet noget uvilligere. Nu vente de paa at faae at vide, hvorledes Kongen af Sverig har taget imod Mediatørernes Forslag; man mener nemlig, at han som en Fyrste, der vaager meget ivrig over Alt hvad der angaaer hans Værdighed, ikke vil undlade at føle sig meget ilde berørt ved den saa uærbødige Fremgangsmaade og Tale, man benytter for at stemme ham til, eller rettere paabyde ham Fred, og at man ved at foreskrive ham Satisfaktion for den Skade, han har gjort Kongen af Danmark i sidste Krig, synes at fordømme den som uretfærdig. Derfor kunne de, der have omgaaedes ham og kjende hans Natur, vanskelig troe, at han vil finde sig i den Fred, som Englænderne og Hollænderne tilstræbe; thi den franske Gesandt har trukket sig tilbage fra denne Affaire, som man siger paa Kongen af Sverigs eget Forlangende, og det Samme siges det ogsaa at de Thou[2]) har gjort i Haag, hvor han havde vægret sig ved at underskrive den sidste Beslutning[3]).

Man har opnaaet hos de hollandske Afsendinge, at deres Flaade konvoyerer de Fartøier, vi havde samlet for at undsætte Nakskov, og som nu skulle indlade Brænde og Levnets-

---

[1]) Brieven tusschen de Witt etc. VI, 153 (Vogelsangs og v. Haarens Meddelelse til den hollandske Oberst Puchler, om at Vaabenstilstanden er begyndt den 19de, ikke den 18de).

[2]) Jacques Auguste de Thou, fransk Minister i Holland.

[3]) Thurloe, VII, 751.

midler paa Holstens Kyster[1]). Gud give, at de maa bringe os det Kvantum, vi behøve, især Brænde, som vi trænge meget til, hvilket kan foraarsage store Ubehageligheder; thi uden det bliver vort Kornforraad til ingen Nytte, da man hverken kan bage Brød eller brygge Øl.

2. *Goes til Filip IV, Kbh. 3die (og 7de) Septb. 1659.*

Den 20de i forrige Maaned meldte jeg E. M., hvad der gik for sig heroppe og de franske, engelske og hollandske Ministres Bestræbelser for at bringe Fred tilveie imellem de to nordiske Konger, idet de allerede havde aftalt Fredsbetingelserne indbyrdes i Haag, og at man antog, at Kongen af Sverig ei vilde taale en saa usædvanlig Optræden, der traadte hans kongelige Værdighed saa nær. Dette blev ogsaa Tilfældet, thi da de omtalte Ministre paany trængte paa ham den 25de f. M. i Frederiksborg[2]), at han skulde indvillige i Freden saaledes som de havde projekteret den, og da Sidney, en af de engelske Kommissærer, talte saare eftertrykkelig, ja endog foreholdt Kongen, at det var England, som han skyldte at han havde bevaret sin Krone og sit Scepter, blev Kongen (efter hvad jeg har faaet at vide af de hollandske Afsendinges Beretning) saa harmfuld derover og saa yderlig ophidset, at han truede Sidney med at rende ham sin Kaarde gjennem Livet, med de Ord, at han agtede de offentlige Ministre som billigt var, men at han aldrig vilde finde sig i, at de tilsidesatte Ærbødigheden for ham. Da Mediatørerne derfor saae, at Kongen af Danmark indvilligede i Traktaten med Kongen af

---

[1]) Om de Foranstaltninger, man traf i Holland til Kjøbenhavns Proviantering, og de forudgangne Underhandlinger se Aitzema, IV, 418 ff.

[2]) Slg. om denne og den følgende Audiens hos Karl Gustav Thurloe, State papers, VII, 732—34 (slg. 736). Brieven tusschen de Witt etc. VI, 132—38, 142—44, 145—46. Aitzema, IV, 417. — I det Faktiske stemme disse Beretninger idethele overens med den keiserlige Afsendings.

Sverig, men at denne slet ikke vilde høre paa deres Fredsforslag, greb de til det Middel at udkaste en Plan til Traktat overensstemmende med den i Haag og gav denne til Kongen af Danmark, idet de tilføiede til Slutning, om Hans Maj. vilde behage at drøfte den: de overlode hans Villie at føie til, tage fra eller forandre den. Kongen lod dem svare, at han vilde betænke den og at han i alt Retfærdigt og Rimeligt vilde være Mediatørerne meget forbunden for deres Virksomhed, hvorefter han lod levere dem en Opsats om de mange Punkter, hvori Kongen af Sverig havde fornærmet ham og som han burde give ham Opreisning for, naar det skulde gaae retfærdig til. Saavel ved denne Audiens som i den forrige opfordrede Mediatørerne indstændig Kongen til at løslade den svenske Gesandt Bielke, som H. M. havde ladet holde tilbage, dengang Kongen af Sverig faldt saa pludselig over denne Fæstning, og til Gjengjæld tilbøde de, at man paa svensk Side vilde frigive dette Riges Admiral og Storkantsler. H. M. indvilligede deri, og Mediatørerne ledsagede nævnte Gesandt Bielke ud til den svenske Leir[1]), hvor Kongen for Øieblikket er personlig tilstede, og ved denne Leilighed lagde jeg, som saae det, Mærke til, at i den engelske Admiral Montagu's Vogn indtog Bielke Pladsen paa høire Side og den franske Gesandt Terlon satte sig tilvenstre for ham, og saaledes kjørte de igjennem hele Byen, Noget som jeg ikke troer, at andre franske Gesandter have gjort, eller antager vil finde Bifald i Frankrig.

Den samme Dag havde Mediatørerne (jeg mener Englænderne og Hollænderne, thi Franskmanden gaaer og kommer som det lyster ham ved slige Leiligheder, hvad jeg jo har fortalt E. M. i mine tidligere Breve) Audiens hos Kongen af Sverig, i mange Officerers Nærværelse, og da den hollandske Gesandt Schlingelant havde overrakt ham det Fredsprojekt, som jeg talte ovenfor om, idet han udtalte, at de haabede, Kongen vilde finde det saa fornuftigt i alle Maader, at det

[1]) Terlon, Mém. II, 430.

ikke mishagede ham, og at de overlode til Hans Maj.'s Behag, om han mente at have Noget at føie til, tage fra eller forandre deri, paa samme Maade som de havde foreslaaet Kongen af Danmark, blev Kongen i høi Grad ophidset, tog ikke imod Skrivelsen[1]), men puffede den tilside med Haanden og svarede dem i en heftig Tone, at de lavede deres Udkast til Fredsbetingelser ude paa deres Flaader, men han skulde vise dem med denne (her slog han paa Kaarden), at han ikke vilde taale, at de vovede at foreskrive ham Love, at han vilde forhandle om Fred med Kongen af Danmark, men paa en passende Maade, saaledes som Skik var mellem Fyrster, at han havde antaget Englænderne som Fredsmæglere og vilde ansee dem for sine Venner, forsaavidt de viste sig som saadanne, men Hollænderne vilde han ikke blot ikke antage som Fredsmæglere, men han betragtede dem som sine Fjender, og han havde Aarsag nok til at lade dem holde tilbage, saaledes som Kongen af Danmark havde gjort ved hans Gesandt i Kjøbenhavn. Da han havde sagt dem alt Dette og endnu Mere[2]), ildrød af Vrede og med tydelige Tegn paa Harme i Stemme og Mine, vendte han dem Ryggen og trak sig tilbage til et andet Gemak, idet han lod Ministrene staae saa betuttede som man vel kan tænke sig. Om Aftenen vendte de tilbage her til Byen, og medens man nu skulde troe, at de strax vilde erklære Kongen for opsætsig og sende Befaling til Flaaderne, at de skulde gjøre ham al den Skade, de formaaede, gik de om Morgenen hen til Rigshofmesteren og anmodede om, at Kongen af Danmark vilde erklære, at han gik ind paa Freden saaledes som den var bleven bestemt og aftalt mellem de tre Magter, thi,

---

[1]) Terlon, Mém., II, 433 ff. Denne Audiens skildres kortelig af de hollandske Gesandter i et Brev af 30te Aug. (trykt sammen med Memoriael v. d. kon. Resid. Carisius, Leyden 1659).

[2]) Cronholm (den Europeiska politikens inflytande på kriget och underhandl. mell. Sver. och Danm. 1657—60; Svenske Vitterh. Akad. handlingar, 26de Bd.) anseer Endel af dette for „troligen ogrundadt“.

hvis ikke, vilde de blive nødte til at betragte begge Konger som opsætsige. Denne Erklæring forekom Folk her saare urimelig, men da Kongen i sin nuværende betrængte Stilling maa finde sig i mange Ting, mere fordi Nøden byder end fordi de ere fornuftige, gik han ind derpaa og antog nævnte Haager-Traktat med de Klausuler og Forbehold, som man mente at ville blive enig om, naar den skulde udføres, og Mediatørerne forsikkrede, at hermed var det fuldstændig retfærdiggjort, naar de erklærede Kongen af Sverig for opsætsig. Med denne Erklæring fra Kongen af Danmark vendte de tilbage til den svenske Konge, men før deres Afreise sendte den franske Gesandt sin Sekretær til ham for at underrette ham om, hvad man her havde forhandlet[1]). Kongen modtog dem med mange Beviser paa Venlighed og Høflighed og gav sig til at forestille dem, at han af Hjertet ønskede Fred med Danmark, men at det var underligt, at Kongen af Danmark nægtede at sende sine Kommissærer for at forhandle om den; hvorledes kunde han fatte Tillid til de Danske eller ansee dem for Venner, naar de ikke kunde bære det over deres Sind at see hans Undersaatter og forhandle med dem? Han yttrede tilsidst, at skjøndt han var meget villig til Fred, naar den forhandledes paa passende og sømmelig Vis, vilde han aldrig gaae ind derpaa, naar man tænkte paa at foreskrive eller befale ham den. Med denne Besked vendte Mediatørerne tilbage, og nu var der vel nogle af dem, som mente, at de kunde og burde overensstemmende med deres Instruktioner erklære ham for opsætsig, men andre, iblandt dem Montagu, paastod, at Kongen af Sverig havde Ret i sine Fordringer og det havde været de tre Magters Hensigt med Konferentserne. Nu trængte de Alle paany paa Kongen af Danmark og bad ham meget indstændig at gjøre det Skridt med og beslutte sig til at sende sine Kommissærer ud halvveis mellem Fæstningen her og Fjendens Leir, idet de lovede ham, at naar Kongen af

[1]) Terlon, Mém., II, 435 ff.

Sverig foraarsagede flere Forhalinger, under hvilket Paaskud det saa var, vilde de uopholdelig erklære ham for opsætsig og operere med deres Flaader mod ham til Gunst for Danmark. H. M. har hidtil, trods alle de mange indstændige Opfordringer, man har henvendt til ham, slet ikke villet beslutte sig til at gaae ind paa nogen Traktat, uden at hans Forbundsfæller deltog deri, idet han gjorde gjældende, at han hverken kunde eller vilde svigte sit givne Ord; men Mediatørerne have i den Grad trængt paa ham[1]), at de hvert Øieblik ikke blot true med at lade ham i Stikken, men endog at gjøre ham al mulig Fortræd med deres Flaader, og Alt seer nu saa galt ud, at Kongen, skjøndt meget mod sin Villie, har samtykket i Mediatørernes Fordring, og idag begav hans Kommissærer sig ud at forhandle mellem den fjendtlige Leir og Byen. Vi oppebie nu, hvad Udfald dette vil faae; Kongen af Danmark har man kun levnet ringe Frihed og Raadighed over sine egne Sager, idet han ikke er bragt i mindre Klemme af sine saakaldte Venner end af selve sine Fjender. Hvad Kongen af Sverigs Hensigt er, er man i stor Uvished om; men man formoder, at han ikke let vil opgive de Erobringer, han har gjort her paa Øerne og at han ikke helt har ladet Haabet fare om tilsidst at faae indtaget denne Fæstning og som Følge heraf hele Riget; thi Englænderne har han Grund til at ansee i den Grad hindrede af de Uroligheder og Statsomvæltninger, der meldes fra England (man siger, at Kong Karl allerede er der i egen Person), at de ikke kunne forstyrre hans Planer, hvor stor Lyst de saa have dertil. Det er utroligt, hvor lidt han bryder sig om Hollænderne med den store Flaade, de have i disse Farvande; dertil vil jo denne Sømagt være af ringe Betydning, nu da Vinteren nærmer sig, saafremt der her paa

---

[1]) Brieven tusschen de Witt etc., VI, Aenh. 37 (Mediatørernes Erklæring af 30te Aug.). Englændernes og Hollændernes fornyede Opfordring til Frederik III, dateret 1ste Sept. ny Stil, findes i Diarium Europæum, Contin. II, 403—4, og Kongens endelige Indvilligelse smstds. 406.

Pladsen mangler de nødvendige Forraad og Forsvarsmidler. Hvad man mener mest vilde kunne foranledige ham til at gaae ind paa Fred er Hans keiserlige Majestæts og dennes Forbundsfællers uventede Angreb[1]) paa hans Tropper i Polen, hvor de allerede have besat nogle Byer og faste Pladser, og Provindsens Hovedstad, Stettin, vilde ikke være uden stor Fare, dersom han ikke iler til med en stor Hærmagt for at forsvare den og undsætte den. Hr. Kurfyrsten af Brandenborg er i egen Person dragen derned med Størstedelen af den allierede Armee, som stod i Jylland. Om Storfyrsten af Moskou veed man ogsaa, at han efter det store Nederlag, som tilføiedes ham af Polakkerne, Kosakkerne og Tartarerne, har sluttet en Vaabenstilstand paa fem Uger med Polen og at Tingene tegnede til en god Fred; naar den er sluttet, troer man, at Moskoviten atter vil beleire Riga i Lifland, og Svenskerne maa have nogen Mistanke derom, siden de have ført Hertugen af Kurland[2]), som de holde fangen, til Narva derfra. Vist er det, at i det Tilfælde vilde Polakkerne fortsætte Kampen med større Kraft i Preussen, hvorfra Svenskerne allerede have taget en hel Del af deres Stridskræfter bort for at anvende dem i Pommern. Trods alle disse og flere andre Hensyn, som kunde foranledige Kongen af Sverig til Fred med Danmark, har man Efterretning om, at Kongen, i Overensstemmelse med General Wrangels

---

[1]) De Keiserlige begrundede og forsvarede dette pludselige Overfald ved at henvise til lignende Handlinger af Kongen af Sverig og idetheie til den særdeles truende Stilling, han indtog ligeoverfor det tydske Rige, slg. Londorp, Acta publica, VIII, 616—17.

[2]) Hertug Jakob af Kurland var beskyldt af Svenskerne for at holde med Polakkerne og toges derfor tilfange af dem; efter Krigen indsattes han atter i sin forrige Værdighed (slg. Carlsson, Sverige und. pfalz. huset, I, 397—98). Et Brev fra en svensk Officeer i Mitau (trykt med i Memoriael v. d. Denem. Resid. Carisius, Amsterd. 1659) taler i stærke Udtryk om Svenskernes „barbariske" Fremfærd mod Hertugen: „enten man tjener Djævlen eller Svensken, kommer ud paa Eet". Mon Brevet ikke skulde være fabrikeret i Holland?

Mening, har besluttet at fortsætte Krigen, og vi have faaet at vide, at han med al mulig Iver befæster de Pladser, han har her paa Øerne, især Kronborg ved Sundet og Nakskov paa Laaland.

Efterskrift (den 7de Sept.). Posten har ventet her nogle Dage, og imidlertid er der blevet forhandlet om Freden mellem de to Kongers Kommissærer[1]). Svenskerne udtalte, at Stedet var meget ubekvemt til Forhandlinger, og foreslog tre andre: Roskilde, Frederiksborg eller Helsingør, fremdeles nogle Ting angaaende Forhandlingsmaaden, navnlig at man skulde forhandle uden Mediatører; dette erklærede de Danske at ville høre deres Konges Mening om, men da Mediatørerne indsaae, at Kongen af Sverig ikke havde andet til Hensigt end at forhale Sagen yderligere, besluttede de indbyrdes at give hans Kommissærer det Udkast, de havde forfattet og som Kongen af Sverig ikke havde villet modtage, med den Tilføielse, at dersom de ikke tog imod det, eller dersom de vel tog derimod, men Kongen ikke erklærede at ville gaae ind derpaa, vilde de erklære ham opsætsig og handle saaledes som det var bestemt i Haager-Traktaten[2]). De svenske Kommissærer tog imod Udkastet, og den næste Dag svarede de med temmelig skarpe Ord, at deres Konge fandt det meget underligt, at Hollænderne, hans Fjender, gik saa vidt at ville foreskrive ham Love, hvorledes eller under hvilken Form Freden skulde sluttes; dertil føiede de mange heftige Yttringer, hvorpaa efter Sigende hverken Englænderne eller Hollænderne svarede et Ord. Til de danske Kommissærer sagde Svenskerne i høflige Udtryk, at Kongen, deres Herre, ønskede meget at forhandle om en god

---

[1]) De fem Artikler, som de danske Befuldmægtigede strax overrakte Svenskerne, se Diar. Europ. Contin. II, 410—11.

[2]) Brieven tusschen J. de Witt etc. VI, 162—64. Allerede den 3die tilskrev de hollandske Gesandter („for at give Værket bedre Eftertryk“) Opdam et Brev, hvori de befalede ham at optræde fjendtlig mod Svensken; det findes i Diar. Europ. Cont. II, 409 og omtales i Brev fra Slingelandt af 6te (Brieven tusschen de Witt, VI, 161—62).

Fred med Kongen af Danmark og at han var beredt til at give efter i Alt hvad der var retfærdigt og rimeligt. Senere er der ikke blevet forhandlet mere, og det lader til, at Mediatørerne ikke have Lyst til at udsætte sig mere for slige Optrin.

3. Goes til Filip IV, Kbh. 20de Sept. 1659.[1]

Man mente — ifølge det, jeg berettede E. M. i mine sidste af 3die og 7de dennes —, at da Kongen af Sverig havde nægtet at tage imod Udkastet til en Traktat mellem de to Konger, som Mediatørerne havde givet hans Kommissærer, og da han havde erklæret med drøie, heftige Ord, at han ikke vilde lade sig foreskrive Love, som Hensigten var med Konferentserne og Traktaterne i Haag, — man mente altsaa, at nævnte Mediatører snarere vilde erklære ham for opsætsig og befale, at Flaaderne skulde operere imod ham[2]), end begynde igjen at foreslaae Traktater. Det er imidlertid gaaet helt anderledes, thi den franske Gesandt, der vedbliver, som han eengang har begyndt, at optræde til Gunst for Kongen af Sverig, ganske som om han var hans egen Minister, har paa enhver Maade bestræbt sig for at faae nævnte Forhandlinger gjenoptagne, og det har ikke været ham vanskeligt at bevæge Mediatørerne dertil, thi uagtet den Medfart, de have døiet hos Kongen af Sverig, nære de ved sig selv samme Ønske som tidligere, nemlig paa enhversomhelst Maade at faae afsluttet den Fred, de have sat sig for at bringe istand. Derfor have de forestillet H. M., at Kongen af Sverig oprigtig ønsker

---

[1]) Hermed Kopi af Karl Gustavs Brev til hans Broder, Prinds Adolf, i spansk Oversættelse fra Tydsk (det er dateret 19de Aug., [findes ei i Regesta dipl.], Udtog hos Aitz. IV, 430—31). Kongen udtaler megen Forbittrelse over hans Optræden og fratager ham Overbefalingen.

[2]) Dette var ogsaa de Witts Ønske: Brieven tusschen de Witt, VI, 164—65, 172—73.

Fred med Danmark[1]), at han ganske vist havde nægtet at samtykke i Haager-Traktaterne, fordi de forekom ham at træde hans kongelige Værdighed for nær; men at han, dersom Sagen behandledes af begge Parters Kommissærer, som det sømmede sig, vilde indvillige i de nævnte Traktater, hvad deres Kjærne angaaer, og i Alt hvad man kunde ansee for ret og billigt; fremdeles sagde de, at naar Kongen af Sverig erklærede at ville forhandle om Freden, medens Kongen af dette Land ikke vilde tage derimod, blev det tvivlsomt, hvem af de to der skulde ansees for opsætsig. Man har bedet Mediatørerne erindre, at dengang de, ikke uden Anvendelse af Vold, fik Kongen til at udtale, at han gik ind paa Overenskomsten i Haag, lovede de ham gjentagne Gange, at de ogsaa vilde faae en lignende Erklæring ud af Kongen af Sverig, og da denne havde sagt Nei og opsat sin Erklæring, indtil man kom til en Forhandling om Sagen mellem begge Parters Kommissærer, havde de paany overhængt Kongen af Danmark, for at han skulde finde sig i at forhandle og udnævne sine Kommissærer dertil, idet de forsikkrede ham, at de ligestrax vilde paany foreslaae Kongen af Sverig deres Udkast overensstemmende med Haager-Traktaterne, og naar han ikke tog imod det, vilde de erklære ham opsætsig, og alle Fredsmæglernes Stridskræfter skulde bringes i Anvendelse imod ham. Men nu, da Kongen af Sverig blev ved at undslaae sig ved at erkjende nævnte Traktater, imod al Ret og imod det, deres egne Traktater og Instruktioner indeholde, og desuden mod hvad de havde lovet gjentagne Gange, kom de igjen og trængte paa Kongen af Danmark[2]) istedenfor, som rimeligt var, at trænge paa Kongen af Sverig; derfor resolverede H. M. anden Gang[3]), at han ikke

---

[1]) Brieven tusschen J. de Witt etc., VI, 167—70 (i et P. S. udtaler Slingelandt som sin personlige Mening, at Karl Gustav er tilbøielig til Fred), slg. 173—74 & 171.

[2]) Brieven tusschen J. de Witt etc. VI, 186 (latinsk Skrivelse overgiven Kongen d. 14de Sept. af de hollandske Gesandter).

[3]) Brieven tusschen J. de Witt etc. VI, 190 & 186 (Svar fra Kongen af 15de Sept. og nyt Brev fra Hollænderne af 16de).

vilde høre noget yderligere om Traktat, hvis ikke Kongen af Sverig først erklærede, at han antog dem i Haag paa samme Maade som H. M. havde antaget dem, idet han tilføiede et længere Raisonnement om, hvormeget denne Ulighed og Forskjel, man tilsigtede at gjøre mellem de to Konger, vilde præjudicere den danske Konge. Ikke desto mindre, trods alle disse Grunde, begyndte Mediatørerne igjen igaar i en privat Audiens at anmode Kongen indstændig[1]) om at samtykke i en Fortsættelse af Forhandlingerne, idet de yttrede disse tydelige Ord i et Dokument, de overrakte ham: at de ikke vilde ophøre „omnibus viribus agere, ut et donec Rex Sueciæ ad admittendos hos tractatus (nempe Hagæ initos) compellatur". Endskjøndt alle Mediatørerne have undertegnet dette Papir og alle have været med til at gjøre Kongerne Forestillingerne, har man dog stadig seet, at Englænderne drive paa Sagen med større Heftighed, medens Hollænderne ere mere tilbageholdende heri[2]), og det synes, at Englænderne give den Omstændighed, at deres Flaade er seilet bort og at de for Øieblikket ikke have nogen Stridsmagt her, Skylden for, at man ikke retter sig efter deres Forlangender, naar de foreslaae

---

[1]) Brieven tusschen de Witt etc. VI, 198—99 (Skriv. til Kongen fra Englænderne og Hollænderne af 18de Sept., med Brev til de Witt fra Vogelsang; P. 222 den samme med Br. fra Slingelandt).

[2]) Den hollandske Udenrigspolitiks Vankelmodighed betegner Aitzema paa følgende karakteristiske Maade: „dan wilde de een niet, dan de ander; dan wierde dit, dan dat goet gevonden; dan was men hart, dan weeck" (IV, 418). Allerede 1656 havde Holland vist en uheldbringende Holdningsløshed og Tvetydighed ved gjennem Gesandten Beuningen at ophidse Danmark til Krig mod Karl Gustav, medens det samtidig selv sluttede den defensive Elbingertraktat med Sverig (slg. det før citerede Skrift af L. Beins, Jan de Witt en zijne buitenlandsche politiek 1653—60, Groningen 1871). Mærkelig nok finder en anden nyere hollandsk Historiker — i Modsætning til Beins — at „mirifice Belgarum solertia diplomatica in omnibus actibus et foederibus perlucet" (R. Vaillant, de partibus a Republica Batava in mari Baltico ab anno 1655 usque ad annum 1660 actis, Haag 1841).

Noget. Man har ogsaa faaet at vide, at Hollænderne forlangte, dersom Kongen af Danmark ikke vilde samtykke i Fredsunderhandlingernes Fortsættelse, at maatte tilbagekalde den Ordre til at operere til Fordel for Danmark, som Gesandterne have sendt til deres Flaade; dette have disse imidlertid afslaaet, og det er heller ikke troligt, at de kunne gjøre det, thi det falder ligefremt ind under hvad Haagertraktaterne paabyde (hvis Ordlyd deres Instruktioner efter al Sandsynlighed stemme overens med), idet der i dem siges med klare Ord, at man skal understøtte og hjælpe den Konge, som indvilliger i nævnte Traktater, mod den, som vægrer sig derved. Da H. M. anseer Sagen som meget vigtig, hvad den jo ogsaa er, har han besluttet at forelægge den ikke blot for sit Rigsraad, men ogsaa for Rigets Stænder, og det forekommer ham, at han derved vil give dem Anledning til saameget hurtigere at enes om at yde de til Beslutningernes Iværksættelse nødvendige Midler, naar man meddeler dem dem, før de tages. Denne Konge viser sandelig stort Mod og megen Standhaftighed i al den Klemme, hvori han befinder sig, og hans Ønske om ikke at skille sig fra sine Forbundsfæller og Venner, saalænge ikke den yderste, ubodeligste Nødvendighed tvinger ham dertil, kan ikke være større; derfor fortjener han, saavel af denne Grund som fordi det vil gavne den fælles Sag bedst, at man staaer ham bi paa enhver mulig Maade og ikke lader ham i Stikken som en Bolt for sine Fjenders Luner.

Kongen af Sverig har den største Del af sin Flaade i Landskronas Havn, hvor man ikke let kan gjøre ham nogen Men[1]). Tre Krigsskibe, som han havde i Sundet, har han befalet at gaae ind til Land, saa at Viceadmiral Ruyter, der ligger med sin Flaade i et Kanonskuds Afstand fra Kronborg, ikke kunde angribe dem, som han havde isinde at gjøre[2]).

---

[1]) Brieven tusschen J. de Witt etc. VI, 175, 185, 189, 200. Schryvens van de Heeren Staetische Ambassadeurs 1659, f. 3.

[2]) Slg. Br. fra Vogelsang af 13de Sept., trykt i Memoriael v. d. Denem. Resid. Carisius, Amsterd. 1659.

Admiral Opdam seiler med sin Flaade til Beltet for at konvoyere de Handelsskibe, der skulle tilbage til Holland. Begge have Ordre til at optræde til Fordel for Danmark, men hidtil er der kun blevet udrettet meget Lidt. Med Utaalmodighed ventes nu Efterretninger fra Haag om, hvilken Beslutning man har taget der efter at have hørt herfra[1]) og erfaret den Heftighed, hvormed Kongen af Sverig behandlede deres Ministre. Sidstnævnte Konge sender sin Sekretær Julius Coyet til Holland[2]); det er den Samme, som var hans Minister her tillige med Bielke. De hollandske Afsendinge lade et af deres Skibe bringe ham derover. Jeg troer ogsaa, at Kongen af Danmark vil sende en Minister derned expres[3]), for at han kan følge bedre med hvad der falder for og handle kraftigere derefter.

General Frederik Ahlefelt bragte hertil fra Øen Femern henved 400 Mand Fodfolk, som strax sendtes paa de samme Fartøier, som de kom med, over at besætte en lille By ved Navn Utsted[4]) i Skaane, og imorges kom der Underretning om, at Expeditionen var gaaet heldig for sig, at Fjenden var flygtet og havde opgivet et Kastel med fire Bastioner, som kan rumme 600 Mand, og at Vore vare ifærd med at sætte sig fast der[5]). Det vilde være af Vigtighed, om man kunde holde denne Plads; det vilde give bekvem Leilighed til at udskibe Krigsfolk, der beordres derover, og oplive Modet hos denne Provindses Befolkning, der kun ugjerne finder sig i det svenske Aag. Iforgaars begav 1500 Mand Fodfolk, Største-

---

[1]) Brieven tusschen de Witt etc. VI, Aenh. 40—41 (Skriv. fra Frederik III til Generalstaterne, hvori han fremhæver sin fredsvenlige Optræden i Modsætning til Karl Gustavs Trods).

[2]) Brieven tusschen J. de Witt etc. VI, 218, 192, 223. Schryvens van de Heeren Stat. Amb. 1659, f. 2. De Witt er ikke tilfreds med, at Coyet har faaet et hollandsk Skib at laane.

[3]) Foruden Residenten Carisius.

[4]) ɔ: Ystad.

[5]) Thurloe, State papers, VII, 741—42. Schr. v. de H. Stat. Amb. 1659, f. 3.

delen Hollændere, sig ud paa et andet Togt[1]), der ogsaa vilde blive af stor Betydning, dersom det gaaer godt, men hele den Dag igaar havde de Modvind, og endnu veed man ikke, om de ere komne videre. Kongen af Sverig har sendt nogle Tropper herfra Øerne over til Pommern, dog ikke mange, da man siger, at han mangler Fartøier, og da vore Skibe og Kapere, der krydse i hine Farvande, gjør dem Farten vanskelig. Forleden Dag opsnappedes der en Post, som skulde til Wismar, med mange Breve fra Kongen til hans Generaler, deriblandt eet til hans Broder, Generalissimus, hvilket medfølger, og eet til General v. d. Linde, som kommanderer i Preussen, af hvilket man fik at vide, at de Fæstninger, som Svenskerne have dernede, lide stor Mangel paa Korn, hvad der kunde foranledige Polakkerne, der rykkede derind med en Hær paa 15 til 20000 Mand og indtog Byen Graudenz med Storm, til at erobre disse Fæstninger ved Hunger; disse ere nemlig meget gode, og det vil ikke være saa let at tage dem ved Storm.

Efterskrift (udateret). Posten er bleven opholdt indtil idag[2]), og imidlertid er den fra Hamborg kommen med Efterretning fra England om, at de, der havde grebet til Vaaben for Kongen, ere blevne adsplittede næsten uden Kamp og at Parlamentet har besluttet at holde henved 15 Krigsskibe herovre for at tilveiebringe den Tingenes Tilstand, man var bleven enig om ved Konferentsen i Haag; i Holland var man vel bleven meget fornærmet over den Barskhed, hvormed Kongen af Sverig havde behandlet deres Gesandter, og man drøftede, hvilke Beslutninger der burde tages, men man opsatte dem, indtil der kom omstændeligere Beretninger om, hvad der var fulgt paa hint Uveir i Audiensen hos den svenske Konge. Da det er Englænderne, man tager mest Hensyn til under denne Fredsmægling, og da man har seet, at selv medens de have været

---

[1]) Mod Kjøge, det kom ikke til Udførelse (Schryv. v. d. H. Stat. Amb. 1659, f. 3).

[2]) Af det følgende Brev sees, at dette afsendtes den 22de Sept.

her uden Krigsmagt under saa tvivlsomme og forstyrrede Forhold i selve England, have de havt saa stor Forrang for Hollænderne, tvivler man som Følge heraf ikke om, at de ville blive endnu større paa det ved det gode Nyt, de have faaet at vide med denne Post, og at de ville opfordre endnu ivrigere til nye Underhandlinger med Svenskerne[1]), saaledes som de allerede have foreslaaet adskillige Gange. De svenske Kommissærer, der deltoge i disse Underhandlinger, skrev igaar til Mediatørerne, at de nu i 14 Dage havde ventet paa, at de danske Kommissærer skulde komme igjen til Konferentsen; dersom dette skete for at haane dem, maatte de vide, at Kongens, deres Herres, Sager Gudskelov ikke stod saaledes, at de behøvede at tigge om Fred ved Fremmedes Døre; Danskerne burde endelig holde op at raabe paa, at de ønskede Fred, naar deres Gjerninger vidnede saa tydelig om det Modsatte. Hertil kunde man let svare dem, at man paa vor Side har føiet Mediatørerne i Alt hvad det er faldet dem ind at forlange, medens Kongen af Sverig paa sin Side har sagt Nei til hvad de have foreslaaet; men Sagen er, som jeg har sagt E. M., at denne Fredsmægling ikke gaaer ud paa Andet end at trykke den svageste Part og finde sig ikke blot i de Misligheder, som maa frygtes som Følge af dette Lands Fornedrelse, men ogsaa i egen Skam[2]), idet Kongen af Sverig — foruden det, jeg

---

[1]) Brieven tusschen de Witt etc. VI, 190—91: Slingelandt udtaler, at dersom de engelske Gesandter, med hvem han og hans Kolleger staae i stadig og venskabelig Forbindelse, havde en Flaade i Sundet, vilde de vistnok optræde kraftig mod Svenskerne sammen med Hollænderne.

[2]) „Ded er att beklage man haffuer saa faa trygge venner", skriver den danske Afsending i Madrid, Cörnelius Lerche, under 12te Nov. (Orig. i Geheimearkivet), „end och iblant dennem som haff. saa stoer aarsag til att vere ded, och er att for undre att iblant bem[te] Deputerte (ɔ: Hollænderne) der findis saa partial, att effter Kongen af Suorig dennem och derisz republic saa indigne tractered, och i deres øyne for offentlige fiender erklered, de endda vil giffue hannem schibe for att offuerføre hans ab-

meddelte E. M. — har sagt offentlig (hvilket Mediatørerne selv ere vidende om), at to Republiker vilde foreskrive ham Love, af hvilke den ene var bleven det ved aabenbart Oprør mod sin retmæssige Herre og den anden endnu havde sin egen Konges Blod paa sine Hænder [1]).

4. Goes til Filip IV, Kbh. 4de Okt. 1659.

I mit Seneste af 22de f. M. meddelte jeg E. M., at Mediatørerne vedbleve med deres indstændige Opfordringer til dette Lands Konge, at forhandle igjen med den svenske om Fred mellem disse tvende Kroner; og skjøndt der var mange retfærdige Grunde til ikke at gaae ind derpaa, især da Kongen af Sverig ikke erklærede at ville acceptere Haager-Traktaten, hvilket Mediatørerne havde bestemt Bemyndigelse til at fordre, har deres Paatrængenhed dog været saa stor, at Kongen paany har indvilliget deri [2]), ja, hvad Mere er, tilladt, at Rigshofmesteren bliver den ene af hans Kommissærer [3]) ved Underhandlingerne. Dette havde han nægtet flere Gange tidligere, og da Mediatørerne stadig kom med det samme Forlangende, sagde Kongen dem endelig, at han af meget vigtige Aarsager, som han for Øieblikket ikke kunde sige, maatte lade Rigshofmesteren

---

gesandter (ɔ: Coyet) sub prætextu thil Holland, men re vera thil Franckrig, som mand ded her for vist holder, Holland maa schee i fremthiden thil liden nytte." Lerche havde just seet „troverdig gienpart" af to Breve fra de hollandske Gesandter i Kbh., det ene af 18de, det andet af 22de Sept.

[1]) Brieven tusschen de Witt, VI, 213: Yttringen om Englænderne var udspredt i Holland, men Slingelandt erklærer den for at være Opspind; Udtalelsen om den hollandske Republik anfører han ikke. I en Relation fra Kbh. til Carisius i Haag, dateret 20de Aug. gl. St. (Kgl. Bibl., ny kgl. Saml., Manuskr. Nr. 1040, 4to), hvori der meddeles flere Enkeltheder ang. den famøse Audiens, findes ogsaa Yttringen om den engelske Republik.

[2]) Thurloe, State papers, VII, 741 (slg. 748). Brieven tusschen de Witt etc. VI, 181, 182—84, slg. 179—81.

[3]) Schryvens van de Heeren Staetische Ambass., Rotterd. 1659, f. 2.

blive i Byen; og det lod da til, at de havde afstaaet derfra. Ikke desmindre have Mediatørerne ogsaa faaet deres Villie sat igjennem i dette Punkt, thi Rigshofmesteren sagde mig, da jeg gjorde ham Forestillinger angaaende denne Sag og yttrede, at det var at gaae meget vidt, naar man ikke engang lod Kongen af Danmark have Frihed til at overlade Underhandlingerne om sine egne Sager til den Person, ham selv syntes: jo, Mediatørerne vare overbeviste om, at man paa den Maade vilde komme hurtigere til en Afgjørelse eller idetmindste faae Kongen af Sverigs Hensigter sikkert at vide, og de mente, at da de vilde komme til at yde de største Bidrag, hvis Krigen skulde fortsættes, var det billigt, at man ogsaa rettede sig noget efter dem, naar det gjaldt at bringe Fred istand. Derfor holdt begge Parters Kommissærer og Mediatørerne Møde igaar for første Gang[1]) paa samme Sted mellem Byen og den fjendtlige Leir, hvor der var bleven forhandlet tidligere, idet der byggedes nogle Huse, for at de kunde være i Ly. I det Pas (salvo conducto), som Kongen af Sverig gav de hollandske Gesandter, stod kun Navnene paa de to, der pleiede at opholde sig ved hans Hof[2]); der blev sagt, at det var en i Kancelliet begaaet Feiltagelse, at de to herfra ikke nævntes; han betegner dem heller ikke som Fredsmæglere, men giver dem kun frit Leide til at være tilstede ved Underhandlingerne. Det der foretoges i denne Konferents, var, at begge Kongers Kommissærer diskuterede nogle Hovedpunkter i Roskildefreden, saaledes om at give Afkald paa Alliancerne, hvilket Svenskerne forlange, at dette Lands Konge skal gjøre, medens H. M. erklærer ikke at ville gjøre det paa nogen Maade, fremdeles om fremmede, ikke fjendtlige Flaaders Passage gjennem Sundet, hvilken Svenskerne sige præjudicerer begge Kongers Herredømme over Østersøen, endvidere om at Kongen af Danmark

[1]) Aitzema (IV, 417) lader det første Møde være holdt den 23de Sept.; han tilføier Notitser om Ceremoniellet.

[2]) Brieven tusschen J. de Witt etc. VI, 214—16.

skal beholde Trondhjem med Distrikt i Norge, idet man til Støtte herfor anførte Overenskomsten i Haag. Hvergang Danskerne modsagde Svenskernes Fordringer, af hvad Art de end vare, raabte disse høit og fortolkede det som Uvillie mod Freden fra dansk Side, saa at det hidtil tegner meget lidt til Fred. Næste Mandag skal der igjen holdes Møde. Kongen af Sverig har allerede i mange Dage været paa Øen Falster, hvor man siger, at han af al Magt driver paa Befæstningen af dens vigtigste By, Nykjøbing; jeg tænker, at hans fornemste Beskjæftigelse dernede maa være at sende Hjælpetropper til Pommern der fra Øen og tillige have sin Opmærksomed henvendt paa hvad der foregaaer hèr. Man kan ikke nægte, at denne Fyrstes Aktivitet er stor, og det er forbausende, at han med sin Legemsbygning — thi han er mærkværdig svær — kan udholde saa bestandige Anstrængelser. Englænderne bade ham om Audiens for at give ham et Brev fra deres Parlament til Svar paa et fra ham, hvori han beklagede sig meget over Englænderne. Parlamentet siger, efter hvad vi have faaet at vide, at Englands nuværende Regering er fri for enhver Forpligtelse ligeoverfor Sverig, og det at de søge at tilveiebringe Fred heroppe hidrører kun fra deres gode Hensigter og venskabelige Sindelag, og de tilsigte ene og alene almindelig Ro og fredelige Tilstande, hvortil de kraftig opmuntre Kongen af Sverig; denne lod dem svare, at hvis de vilde komme ned til Falster, vilde han give dem Fred dernede, men de vilde ikke komme.

Forleden Dag var Rigshofmesteren tilligemed Hollænderne og Englænderne ombord paa Viceadmiral Ruyters Flaade, der laa i Sundet og gjorde meget lidt Nytte, thi den kunde ikke foretage sig Noget mod den svenske Flaade, der trak sig ind i Landskronas Havn, heller ikke forhindre Forbindelsen mellem denne Ø og Skaane, saa at smaa Fartøier ikke idetmindste om Natten seilede frem og tilbage uforstyrret. Viceadmiral Ruyter raadede til at gjøre Landgang paa en af Øerne; hertil tilbød han, foruden det Infanteri, han havde paa sine Skibe, 4000

Matroser for at lette Landsætningen; paa den Maade vilde de kunne skade Fjenden, men de skadede ham kun lidt eller slet ikke, hvormange Skibe de saa havde, naar de ikke bestilte Andet end at krydse i Farvandene. Nu har man besluttet at iværksætte denne Plan, og Ruyters Flaade har lagt sig her paa Rheden, idet der først udsendtes ni Skibe for at opsøge sex svenske, som man erfarede laa ved Møen. Her er beredt et betydeligt Antal Fartøier til at transportere de Krigsfolk, som holdes i Beredskab i Holsten, saa at de skulle seile med første gunstige Vind. Byen Utstede[1]), som Vore havde taget i Skaane, saaledes som jeg berettede E. M., kunde ikke holdes, da Fjenden havde sløifet Fæstningsværkerne og da General Stenbock var i Anmarsch med en større Hærstyrke end man vilde kunne modstaae, hvilket nødte General Frederik Ahlefelt til at vende tilbage hertil med sine Folk, overensstemmende med Kongens Ordrer til ham.

Fra Preussen have vi faaet Efterretning om, at de svenske Kommissærer, som skulle forhandle om Fred der, ere ankomne dertil; det synes altsaa, at Kongen af Sverig er paa Vei til at opnaae den Hensigt, han stadig har næret, at underhandle paa forskjellige Steder for at gjøre Parterne enkeltvis skinsyge paa hverandre og tilskynde den ene til Fred af Frygt for, at den anden skal komme i Forkjøbet; men det er at haabe, at de Forbundne ville sætte en Stopper for dette mislige Forhold ved den gode indbyrdes Forstaaelse og Ærlighed, som Alliance og Venskab fordrer.

5. *Goes til Filip IV, Kbh. 15de Okt. 1659*[2]).

Den 4de dennes meddelte jeg E. M. de indstændige Opfordringer, som Mediatørerne havde fremført, til Gjenoptagelsen

---

[1]) ɔ: Ystad.

[2]) I det spanske Statsraads Møde den 5te Februar 1660 fremlagdes Goes' Breve fra 20de Aug. til 15de Okt. inkl., og i Consulta'en refereres deres Indhold kortelig. Raadet mener, at man skal takke Greven for de udførlige Efterretninger og bede ham ved-

af Underhandlingerne mellem de to Konger, hvilke Opfordringer Kongen af Danmark endelig bøiede sig for, efter en lang Vægren, da de jo sandt at sige ikke havde nogen Ret til at tvinge ham dertil. Efter hans Erklæring, at han billigede Haager-Traktaten, og da man havde faaet at vide, at Generalstaterne misbilligede deres Afsendinges Optræden her[1]), idet de mente, hvad rigtigt var, at de istedenfor at rette indstændige Anmodninger til dette Lands Konge skulde gjøre det ved den svenske, thi det var ham, der afslog den tilbudte Fred, mødtes de danske og svenske Kommissærer een Gang til efter den første Konferents, den 7de dennes. Her foretog man sig ikke Andet end at diskutere i temmelig almindelige Udtryk om enkelte Punkter af Freden: Svenskerne yttrede, at de ikke havde faaet Svar af Kongen, deres Herre, angaaende den Beretning, de havde givet ham, over hvad der var forhandlet i den første Konferents, heller ikke Ordrer angaaende deres fremtidige Optræden, — hvilket man almindelig (endog Mediatørerne) har fortolket som ringe Tilbøielighed hos Svenskerne til Fred. Siden den Dag er der ikke blevet underhandlet mere, og de svenske Kommissærer ere reiste til Falster, paa hvilken Ø Kongen, deres Herre, allerede har været i mange Dage, for, som man antager, bekvemmere at kunne lede Krigen heroppe og den i Pommern. Til sidstnævnte Provinds har den svenske Admiral Wrangel begivet sig med nogle, det hedder sig meget svage Regimenter, Størstedelen Rytteri, som ikke behøves for at forsvare de pom-

---

blive dermed; imidlertid bør der dog snart sendes en spansk Minister til Kjøbenhavn, da jo Goes er Keiserens og man ikke veed, om han skal blive deroppe. Kongen approberer dette; men det varede mange Aar, før der atter kom en spansk Gesandt til Kjøbenhavn.

[1]) Slg. de forskjell. Breve fra de Witt, særl. VI, 192, 182—84 og Gesandternes Forsvar 219—22, 227—30, fremdeles fra de Witt 193, 195, fra Ges. 235—40, fra de W. 216—17, 217—18, 223—26, 232—35, 260—61, 264—65. Endvidere Secrete Resolutien v. d. Heeren Staten II, 135—36.

merske Fæstninger, men hans Mangel paa Infanteri tillader ham ikke at anvende allevegne hvad der vilde være nødvendigt.

For to Dage siden kom en engelsk Galiot hertil med Breve fra Parlamentet til deres Kommissærer, daterede den 4de dennes, hvori det siges, at man overlader dem at bestemme, hvad der er mest passende, enten reise hjem til England, i hvilken Anledning her er bleven to af deres Fregatter tilbage, eller opsætte deres Afreise nogen Tid endnu. Det paalægges dem at opmuntre Kongen af Sverige til Fred af al Magt, idet de erklære, at de have udkastet og søgt at skaffe ham saa fordelagtige Betingelser, at han ikke kan vente dem bedre; hertil føies den udtrykkelige Erklæring, at dersom Kongen bliver ved at afslaae den omtalte Fred, ville de ikke blot ikke hjælpe ham, men see sig nødsagede til at gjøre ham al den Fortræd, de kunne.

Den franske Gesandt Terlon fik ogsaa Breve fra Kardinal Mazarin og læste dem for Englænderne; i dem paalagdes der ham at rette de samme Opfordringer til Kongen og betyde ham, at Frankrig ikke vilde yde ham nogen Bistand, hvis han blev ved at nægte at antage Freden, hvilket ikke undlader at vække Forundring og Mistanke, da det saa lidt stemmer med de franske Ministres hidtidige Handlemaade i denne Sag. Igaar reiste nævnte Gesandt og de engelske Kommissærer Sidney og Honiuot herfra til Øen Falster[1]), efter at Kongen havde sendt Løitnant Bildal af sin Livvagt for at ledsage dem. Af de hollandske Gesandter ledsagede ingen dem, thi denne Reise forekom dem i sig temmelig usikker[2]), men de skrev Allesammen et Brev til Kongen, hvori de rimeligvis have sluttet sig til de Forestillinger, som de andre ville gjøre Kongen af Sverig. Nu oppebier man Udfaldet af disse Forhandlinger, med Hensyn til hvilket der næres forskjellige Meninger. Nogle antage, at Kongen tilsidst vil tage imod denne Fred, paa den

[1]) Thurloe, State papers, VII, 756.
[2]) Brieven tusschen de Witt etc. VI, 242—44, 244—45.

Betingelse, at de af Hensyn til hans Ære ville give ham noget friere Hænder, for at han blot uhindret kan ile sine egne Provindser i Pommern og andensteds til Hjælp og ikke forbittre Frankrig til Slutning helt mod sig, eller i det Mindste de to Republiker, England og Holland. Andre ere af den Anskuelse, at han paa ingen Maade vil opgive de Erobringer, han har gjort i Danmark, og at han derfor arbeider saa utrættelig paa at gjøre Fæstningerne stærkere, at han endnu ikke har ladet Haabet fare om at indtage Kjøbenhavn, hvilket vilde være at gjøre Ende paa hele Krigen, thi Flaaderne kunne om Vinteren, som allerede nærmer sig, kun gjøre ham ringe Skade, at Krigen i Pommern giver ham Forhaabninger om store Uroligheder i det tydske Rige, hvori Frankrig ikke vil undlade at tage Del, saa at Krigen igjen vilde blusse op i Riget, især i Arvelandene; endelig at, naar han sluttede Fred med Danmark, vilde han ikke vide, hvorhen han skulde overføre sin Hær, der for Størstedelen bestaaer af Rytteri, thi hverken i Pommern, hvor vore Tropper have Overmagten efter at have besat de fleste Byer, eller i Preussen, hvor de Allierede allerede ere rykkede ind i Gross-Werder[1]) og holde Fjenden splittet og indesluttet i de tre Fæstninger Elbing, Marienburg og Haupt[2]) (som han endnu kun har tilbage), vilde han paa nogen Maade kunne holde sig, og at gaae over til Skaane eller andre af hans egne Provindser vilde være at ødelægge sig selv. Af alt Dette drage de den Slutning, at Kongen af Sverig ikke vil modtage den Fred, som Mediatørerne nu agte at foreslaae ham paany. Jeg har Anledning til at troe, at Kongen ikke vil udtale sig saa bestemt og kategorisk som navnlig Englænderne ville have ham til at gjøre, men naar han paa enhver mulig Maade har søgt at vinde dem og drage dem over paa sit Parti,

[1]) „El gran Werder" („Danziger Werder" hos Carlsson, Sver. u. pfalz. Huset, I, 422). Det er et Marskland mellem Floderne Weichsel og Mottlau.

[2]) Danziger Hooft kaldes denne Fæstning i et Brev hos Thurloe VII, 779. Ogsaa Aitzema kalder den t'Hooft.

vil han paany lade Underhandlinger begynde, og der vil han vinde Tid og bære sig saaledes ad, som det passer ham bedst, uden fuldstændig at tilbagevise, men heller ikke antage alle Haager-Udkastets Betingelser. Uagtet Englænderne sige, at de ikke ville tage imod flere Forhalinger og at de, hvis Kongen slaaer ind paa den Vei, ville betragte det som et Afslag og vende hjem til England, har jo vel allerede E. M. faaet at vide fra andre Kanter, med hvilke Grunde og Paaskud Englænderne undskylde sig, fordi de ikke sende deres Flaade til Sundet i dette Efteraar. Kommissærerne paastaae — ligesom der paastaaes i England —, at Montagu begav sig hjem med den engelske Flaade uden Parlamentets Befaling[1]) og at dette er blevet meget ilde optaget derovre; de love, at der strax til Sommer skal komme en anden Flaade med betydelige Stridskræfter og at de ikke ville helme, før alt det, der bestemtes i Haager-Konferentserne, er sat igjennem; dette siges for at stille Hollænderne tilfredse, men jeg veed ikke, om de ville nøies dermed. Thi hvad Flaader angaaer, saa vilde man for Øieblikket her have nok i den hollandske, dersom den vilde operere for Alvor og resolut; men man tænker i Holland tværtimod paa at kalde Admiral Opdam tilbage med omtrent 20 Skibe og kun lade Ruyter blive her med de øvrige. Den 11te dennes seilede nævnte Viceadmiral Ruyter herfra med en stor Mængde Transportskibe, og da Vinden har været meget gunstig i disse Dage, tvivler man ikke om, at han er kommen heldig til den holstenske Kyst, hvor der holdtes en anselig Styrke i Beredskab, baade Fodfolk og Rytteri, for at indskibes og faae udrettet et eller andet Foretagende, hvor Leilighed gaves og de nødvendige Betingelser vare tilstede. Man har i denne Hensigt givet den Øverstkommanderende, Marechal Schack, meget udstrakt Myndighed til at benytte sig af Konjunkturerne og ikke spilde den korte Tid, vi have tilbage til Foretagender tilsøes. Kapitain Cornelius Evers, hvem Ruyter sendte forud

---

[1]) Thurloe VII, 741.

med 6 Skibe for at opsøge 6 svenske, der laa i Nærheden af Møen, fik ikke fat i dem, da de trak sig ind i Wismars Havn, men han havde truffet paa to andre, et fra Sverig med 16 Stykker Skyts og et fra Lübeck, som man siger var ladet med Varer tilhørende stockholmske Kjøbmænd. Han tog dem begge og sendte dem hertil. Det Skib, som Hollænderne havde givet den svenske Konges Sekretær, Coyet, for at seile til Holland[1]), hvorhen hans Herre beordrede ham, løb paa Grund ved Øen Anholt, saa at Landgreven af Hessen Homburg[2]) (der ligeledes vilde reise til Holland, for at søge Lægehjælp, idet en Kanonkugle havde revet hans ene Ben af her udenfor Byen) og Coyet selv frelstes med stor Vanskelighed tilligemed de Folk, de havde hos sig. Kapitainen paa Skibet, Bancart[3]), en Mand, der har vist stort Mod ved andre Leiligheder under denne Krig, vilde ikke blot ikke forlade Skibet og frelse sig fra en saa øiensynlig Fare, men han tvang endog med Kaarden i Haanden sit Mandskab til at blive ombord, indtil en stærk Storm befriede Skibet, saa at det atter blev flot. Han er nu kommen hertil med det og svarede Rigshofmesteren, da Denne spurgte ham, hvorfor han ikke havde søgt Frelse i saa aaben-

---

[1]) Thurloe, VII, 764 & 765, 775 (kun ganske korte Notitser om Skibbrudet og om den Belønning, Kapitainen og hans Mandskab fik fra Sverig).

[2]) Rettere Prindsen af Homburg, senere Landgreve under Navn af Friedrich II, Helten fra Fehrbellin, slg. F. Schiern i Hist. Tidsskr., 4de R., 1ste Bd., P. 114 ff. Der findes Intet om, at han var med ombord paa det Skib, der førte Coyet til Holland.

[3]) Eller Banckert (Adrian). — I en lille Piece af I. G. Hamel („Friedrich II mit dem silbernen Bein bei der Belagerung von Kopenhagen und in der Schlacht bei Fehrbellin", Berlin 1861) benyttet tildels af Schiern i den nys citerede Afhandling, anføres nogle Erindringer om Landgrevens Liv, samlede af hans Kammertjener; P. 12—14 fortæller den gamle Tjener om et Skibbrud, hvorved hans Herre var i Fare, Skibet førtes af en „Admiral" Bankert, men efter denne Beretning skete Begivenheden længe før Kjøbenhavns Beleiring, og Fortælleren har derfor efter al Rimelighed husket feil.

bar en Fare: „En god Kapitain bliver hvor hans Skib er“, — en Handling, som visselig er bleven saare beundret og berømmet af Alle. Sekretær Coyet vil ikke undlade at fortsætte Reisen til Holland, hvorhen ogsaa Kongen af Danmark sender to Ministre[1]), nemlig Rigsraad Otto Krag og Buchwald, Medlem af Hertugdømmet Holstens Raad. Hvad man nu arbeider mest paa, er at skaffe det nødvendige Forraad, for at Staden Kjøbenhavn kan holde sig, og jeg kan ikke noksom fremhæve for E. M., hvilke Vanskeligheder man her støder paa formedelst den forhaandenværende store Mangel paa Midler og fordi alle Provindserne ere i Fjendens Vold og al den Proviant, der fandtes, er fortæret under den langvarige Beleiring. Fra Norge have vi friske Breve fra for ti Dage siden, i hvilke man melder, at de holdt en Hær paa 10000 Mand beredt deroppe og at den var ifærd med at marschere ind i Sverig; man beklagede sig blot over Mangel paa Rytteri. Man har nu Grund til at vente en eller anden glædelig Begivenhed der, thi det er sikkert, at Kongen af Sverig har draget saamange Folk ud af sit Rige, at det ikke kan Andet end være meget slet forsynet med Kombattanter.

6. Goes til Filip IV, Kbh. 23de Okt. 1659.

E. M. har af mit Forrige af 15de dennes seet, med hvilken Hensigt den franske Gesandt og de to engelske Kommissærer begav sig til Øen Falster, hvor Kongen af Sverig befinder sig. De ere til Dato ikke komne tilbage og man har ikke hørt

---

[1]) Brieven tusschen de Witt etc. VI, 261, 262—63. Thurloe, VII, 768—69. Aitzema, IV, 531 ff. (om deres Negotiationer i Haag samt en udførlig Beretning om „Vognkampen“), fremdeles 540—41, 547, 551. Slg. Secr. Resol. II, 167—68, 189, 199—201. Endv. Trois Mémoires présentés par MM. O. Krag et Buchwalt aux Etats Généraux, 1660, og Mémoire donné par MM. K. et B. etc. le 13 Févr. 1660 (Haag 1660), samt Deux Mém. donnés p. MM. K. et B. le 29 Mars & le 1 Avril 1660 (Haag 1660). Londorp, Acta publ., VIII, 709—10. — Sgl. endel, denne Ambassade vedrørende, Dokumenter i det kgl. Bibl. (Ny kgl. Saml. 640 f og g, Folio).

Noget om deres Underhandling. Byen Hamborgs Afsendinge kom tilbage hertil derfra for nogle Dage siden; den ene af dem sagde mig, at Kongen af Sverig havde spurgt dem, hvor tilbøielig til Fred man var i Kjøbenhavn, og da de svarede: meget, naar den skulde være almindelig, sagde Kongen, at dersom den danske Konge vilde forhandle om Fred for sig, kunde han gjøre det: han vilde ikke gaa ind paa det med de Allierede, og han havde allerede udkastet sine Planer desangaaende, som han ikke vilde opgive, ligesaa lidt som han vilde lade de Erobringer gaae tabt, som han havde gjort. De berette, at han med utrolig Virksomhed var overalt personlig tilstede og havde indrettet det saaledes, at han med stor Lethed kunde overføre sine Tropper fra den ene Ø til den anden for at kunne indfinde sig hvor det var nødvendigt, at han havde sammenkaldt en Rigsdag (dieta, saaledes kaldes Cortes her) i Göteborg til midt i November og at han i Slutningen af denne Maaned vilde begive sig derop med sin Gemalinde, Dronningen, der har været hos ham paa Falster i alle disse Dage. Han har sendt de Tropper, ham syntes, over til Pommern tilligemed Admiral Wrangel, uden at den hollandske Flaade har gjort det Mindste for at hindre det, som jo havde været billigt, idet de, hvem dette vedkom, undskylde sig med, at Afstanden var saa kort og Svenskerne havde Fæstningerne og Havnene paa begge Kyster, saa at de ikke kunde gjøre Noget derimod. Det er ikke ubetydelig Skade, der opstaaer heraf, thi man kan allerede mærke, at Kystfæstningernes Besætning i Pommern er bleven saaledes forstærket, at de ikke ville kunne indtages uden stor Anvendelse af Mandskab og Tid — hvilken sidste er af største Vigtighed i dette Felttog; og Marechal Montecuculi fortæller mig i sit sidste Brev af 8de dennes, at de havde prøvet paa at tage Byen Greifswalde[1]) ved to natlige Stormangreb, men stødt paa en saadan Modstand, at det forekom dem bedst at afstaae fra dette Forsøg indtil videre.

[1]) Slg. Aitzema, IV, 431.

Den 20de dennes kom Admiral Opdam hertil med 16 Krigsskibe[1]). Der skal komme 5 til, som ere gaaede til Lübeck for at hente Proviant, og saa vil han gaae med 21 Skibe gjennem Sundet for at vende hjem til Holland[2]). Han bragte os 27 Fartøier fra Jyllands Kyster, ladede med Levnetsmidler og Brænde, hvilket er en Smule Hjælp under vor store Mangel paa Alt; og vi kunne nu oppebie den Proviant, der skal komme andetstedsfra, især fra Holland[3]), hvorfra vi forleden Dag fik Efterretning med en Galiot, at den vilde afgaae derfra den 14de[4]), naar Vinden tillod det; tillige kom der Ordre til de hollandske Gesandter til at sende et tilstrækkeligt Antal Krigsskibe for at eskortere den, hvilket allerede er blevet befalet. Den Flaade, der skal blive her, 43 Skibe i Tallet, skal staae under Befaling af Viceadmiral Ruyter, hvem Opdam lod blive liggende nær ved Øen Femern, indtil de Skibe, der skulde transportere Tropperne, vare komne til Kiels Havn i Holsten, hvor det hedder sig, at de allerede stod beredte til Indskibning. Gud give, at det maa være saaledes, thi der er ikke et Øieblik at spilde, da Aarstiden trænger paa og det allerede stormer meget ofte. Da Kongen af Sverig har ført meget Mandskab over til Pommern, ere disse Øer temmelig tyndt besatte, og da der ligger Hav imellem og en Flaade, som skal staae Expeditionen bi, bliver det vanskeligt at bringe Undsætning fra det ene Punkt til det andet; der er derfor Anledning til at haabe et heldigt Udfald, saafremt Gud er saa naadig at give

---

1) Brieven tusschen J. de Witt etc., VI, 248—50. Den 22de var Admiralen til Hove tilligemed flere Officerer og diplomatiske Afsendinge, deriblandt de hollandske Deputerede og Goes (Relation fra Kbh. til Carisius i Haag 12te Oktober gl. St., kgl. Bibl., ny kgl. Saml. 1040, 4to).

2) Secrete Resolutien etc. II, 119—21.

3) Brieven tusschen J. de Witt etc., VI, 225 (de Witt henviser til Generalstaternes Beslutn., se følg. Anm.).

4) Secr. Resol., II, 121—25, 126—28, 129—34, 134—35, 136—41, 141—43, — om Forsendelsen af Proviant til Danmark.

os gunstig Vind. Just da jeg har skrevet dette, er der indtruffet Breve fra den franske Gesandt og de engelske Kommissærer til Rigshofmesteren og til de hollandske Afsendinge. Det til Rigshofmesteren, hvilket jeg har seet, har følgende Indhold: de havde hos Kongen af Sverig fundet større Tilbøjelighed til Fred end tidligere og haabede, at de Vanskeligheder, som hans Kommissærer havde gjort, vilde blive udjævnede; derfor blev de endnu dernede og havde skrevet til de hollandske Gesandter, om de ligeledes vilde begive sig derned for at faae ordnet Alt bedre ved deres Mellemkomst. Samtidig er der kommet et Pas fra Kongen til de hollandske Afsendinge, og man siger mig, at de tre af dem[1]) bestemme sig til at reise imorgen til Falster[2]), hvilket er saare mærkeligt, da det synes meget dristigt at tage afsted saaledes uden mere Aarsag end fordi Franskmanden og Englænderne skrive dem til, at de skulle komme, og uden nogen Sikkerhed for, at Kongen af Sverig vil antage dem som Fredsmæglere.

7. *Goes til Filip IV, Kbh. 5te Nov. 1659*[3]).

Admiralløitnant Opdam, som jeg i mit Brev af 23de Okt. sagde E. M. var kommen med sin Flaade her til Havnen, seilede bort den 31te i samme Maaned med 21 Krigsskibe; med disse passerede han Sundet og gaaer nu tilbage til Holland. Det Brænde til Kongen, som han havde indladet paa Jyllands Kyster, tog han med sig, hvilket har vakt megen Uvillie, ikke blot her i Staden, hvor man trænger høilig til det, men hos selve den hollandske Gesandt Vogelsang, som

---

[1]) Brieven tusschen J. de Witt etc., VI, 250 (Vogelsang skriver, at han bliver i Kjøbenhavn).

[2]) Ifølge Aitzema reiste de den 4de (sic, istf. den 24de).

[3]) Hermed Kopi af et opsnappet (fransk) Brev fra „Magnus Gabr. de la Gardie, Bengt Oxenstern, Christofle Carl Schlippenbach & A. Guldenklou“ til Karl Gustav, dateret Elbing 23de Sept. med Efterskrift af 24de, slg. Kgl. Bibl., Ny kgl. Saml. 637, Folio, S. 233—44.

lægger sin Misfornøielse herover lydelig for Dagen. Jeg veed sandelig ikke, hvad jeg skal dømme herom; at Opdam skulde have gjort det for ussel Vindings Skyld, hvilket Nogle beskylde ham for, er ikke rimeligt: han er født Adelsmand, og hos en saadan kan slig Lavhed ikke findes; desuden vilde jo Kapitainerne, i hvis Skibe Brændet er indladet, ikke lade være at fordre deres Del. Han beklagede sig for mig over, at de ikke kunde blive færdige med at losse Brændet, hvorved han gik glip af den gode Vind og Maaneskinnet. Hvad nu end Grunden er, saa gjør det mig meget ondt paa Grund af den Uleilighed, det volder os, og fordi Opdam har givet Anledning til onde Rygter om sig; thi jeg har hos ham fundet et venskabeligere Sindelag med Hensyn til E. M.'s allerhøieste Hus's Interesser, end man træffer hos hans Landsmænd: han er jo en af dem, der har arbeidet mest for at tilveiebringe Fred mellem de hollandske Stater og E. M., saaledes som vel de Ministre, der underhandle om den, have berettet, og han viser samme gode Hensigter, idet han stræber hen til en endnu bedre Forstaaelse med E. M. og det allerhøieste Hus gjennem en Alliancetraktat. Derfor har det smertet mig at see ham saaledes stillet, at Alle beklage sig over ham og han over Alle. Han gav Kongen en skriftlig Opsats, hvori han retfærdiggjør sine Handlinger, og mener at have Tilstrækkeligt i Hænde til at retfærdiggjøre sig ligeoverfor sine Herrer og hele Verden[1]).

Viceadmiral Ruyters Flaade laa endnu udfor Femern, da man hidtil ikke har kunnet indskibe Tropperne i Kiels Havn,

---

[1]) Aitzema (IV, 425) fortæller kun om de Pengesummer, Kongen af Danmark forærede Admiralen, og at denne medbragte Kreditiv fra Kongen, „seer tot syn lof spreeckende", og modtoges meget venlig hjemme i Holland. Men af Secr. Resol. II, 168—88 sees det, at Amsterdams Borgmester og Raad havde meget at klage paa hans Krigsførelse, især hans Forhold under Søslaget i Sundet (slg. Thurloe, VII, 796), og indgave en vidtløftig Memorial desangaaende; ikke desto mindre udtalte Generalstaterne under 24de Jan. Tilfredshed med hans Optræden, trods Protest fra syv Stæder.

hvor der mangler mange Ting, som man troede vare i Orden, idet ogsaa Stormene havde drevet mange af de Fartøier, der skulde benyttes til Transport af Tropperne, bort i forskjellige Retninger, saa at Marechal Schack melder, at de manglede omtr. 1800 Læster af dem, de havde bragt med sig, d. v. s. hvad der behøves til 1500 Ryttere, men der var allerede ankommet mange og det vilde ikke vare længe, før Flaaden kunde seile ud. Gud give den det Held, vi trænge til; i ethvert Tilfælde vil det være af stor Betydning for Forholdene her. Man har Intet erfaret om Mediatørerne eller om deres Forhandlinger med Kongen af Sverig paa Falster, men de maa snart komme tilbage hertil. Provianten fra Holland her til Byen er ikke ankommen, ja ikke engang afgaaet derfra; det lader til, at vi med vore Forhaabninger om Tilførsel fra mange Steder slet ikke faae Noget nogetstedsfra. Disse Forhalinger ere meget farlige, thi vi komme saa langt ind i Vinteren, at man hvert Øieblik har Aarsag til at frygte for Frost, og dersom den indfandt sig i vor nuværende Stilling, vilde den medføre meget stor Fare for os.

De Breve, som Kongen af Sverigs Befuldmægtigede ved Fredsunderhandlingerne i Preussen have skrevet til ham, ere blevne opsnappede[1]); ligeledes de fra hans høie Officerer dernede. Det fra Feltmarechalløitnant van der Linde, den Øverstbefalende i Preussen, har man hidtil ikke kunnet tyde; fra de befuldmægtigede Ministre er der tre forskjellige Relationer. Af den, dateret 23de Sept., som følger hermed, vil E. M. see det faktiske Indhold af dem alle. De sige i en af dem, at de dulgte deres Ønske om at slutte Fred, for ikke at gjøre Polakkerne endnu hovmodigere, idet disse allerede vare meget stolte paa Grund af deres Held i Krigen. I en anden sige de, at de have faaet Penge i Frankfurt, men ikke have kunnet hæve alt det, som var dem anvist, formedelst Vanskeligheder ved Vexlingen. Disse Penge, troer man, kommer fra Fransk-

[1]) Brieven tusschen de Witt etc. VI, 262—63.

mændene, da man har hørt, at der i Frankrig tænktes paa at sende flere Summer dertil; og hvis dette er Tilfældet, kan E. M. betænke, hvor forskjellig Franskmændenes Overenskomst i Haag er fra deres Handlemaade paa andre Punkter. I det Brev, hvormed de besvarede de Lombres'[1]) Anmodning om at give den hollandske Gesandt Adgang til Fredsmæglingen, sagde de, at de ikke kunde give ham den, thi hans Herrer vare gaaede over til Fjendtligheder i Gjerningen imod Kongen, deres Herre, og at de ikke vidste Noget om en Forsoning. De sagde ogsaa til de Lombres, den franske Gesandt, at Kongen af Danmark ikke kunde deltage i denne Traktat, thi det var noget helt Nyt, der dukkede op, og man havde tidligere ikke talt om det; det kunde de sagtens sige, men Sandheden er, at Forbundsfællerne stadig havde hævdet, at Danmark skulde være delagtig i disse Underhandlinger, kun Polakkerne synes at have indvilliget i Underhandlingernes Begyndelse, uden at de danske Ministre havde faaet deres Passer, dog med den udtrykkelige Erklæring, at den første Ting, der bestemtes, skulde være, at Danmark indbefattedes i Underhandlingerne. Det lader til, at der er to Ting, som plage Svenskerne meget i Preussen, nemlig at de mangle Levnetsmidler og at man ganske har berøvet dem den skriftlige Forbindelse[2]). Som jeg seer, søge de Befuldmægtigede at raade Bod paa begge Ubehageligheder under Paaskud af det, der var aftalt vedrørende deres Sendelses Underhold og Korrespondance, uden hvilken sidste de sagde, at man ikke kunde gjøre eet Skridt under Forhandlingerne; derfor have de ivrig talt for, at der skulde underhandles i Byen Elbing, hvilket vilde være det Samme som at forsyne den

---

[1]) Fransk Gesandt ved Underhandlingerne i Preussen; den hollandske Minister hed v. d. Honart. Om Underhandlingerne slg. Aitzema, IV, 488 ff, 512—31.

[2]) Under 23de Okt. gl. St. opfordrer Karl Gustav fra Nykjøbing p. F. i en latinsk Skrivelse de tydske Kurfyrster og øvrige Fyrster til at hjælpe ham mod hans Fjender, navnlig Keiseren; se Diar. Europ. Cont. III, 44—48.

med hvad den behøver. Men Borgerne i Danzig vare komne efter dette og havde tilbageholdt den Proviant, der tilførtes fra Pommern i større Kvantum end der behøvedes til Gesandtskabsmedlemmernes Underhold, hvorover de Befuldmægtigede have beklaget sig meget for de Lombres; samme Hindring ville de utvivlsomt støde paa med Hensyn til Korrespondancen, og med denne Post melder jeg de Ambassadører, som H. k. M., min Herre, har udseet til at deltage i disse Underhandlinger, hvad man har faaet at vide desangaaende, for at de kunne passe paa at berøve Fjenden alle de Fordele, som han vil søge at skaffe sig under forskjellige Paaskud. Af de tre Fæstninger, som Svenskerne have i hele Preussen, nemlig Elbing, Marienburg og Haupt, ere de to sidste allerede indesluttede og bestormes, idet man haaber at indtage dem inden føie Tid, og hvis dette ikke skulde gaae, synes de uundgaaelig at maatte kunne tvinges til Overgivelse ved Udhungring. I Kurland have de mistet Alt, hvad de havde besat, alene undtagen Borgen Mitau, og Marechal Duglas var ifærd med at trække sig tilbage i Retning af Lifland, da han ikke havde Hærstyrke nok til at holde sig ligeovorfor Fjenden. Storfyrsten af Moskov havde ved to forskjellige Afsendinge bedet Kongen af Polen at sende Kommissærer for at forhandle om Fred. I Pommern have Vore gjort den Fremgang, som E. M. maa have faaet at vide, og naar Stettin (denne Provinds' vigtigste Fæstning) falder, hvilket man haaber snart vil skee, vil Kongen af Sverig være indskrænket til Kystfæstningerne, hvor det vil være ham vanskeligt at holde Besætningerne og Indbyggerne med Proviant, hvormeget mere da ikke det Rytterkorps, som han sendte derned herfra Øerne. Kun her i Danmark bevarer han sine Erobringer, og de ere store, thi han holder Størstedelen af Riget besat og befæster flere Byer med utrolig Iver, saa hvis dette Lands Konge ikke bliver kraftig hjulpen, hvad han visselig fortjener høilig paa Grund af sin store Standhaftighed i den høieste Nød, synes det ikke, at han med sine egne, svækkede Kræfter kan bevare den Smule, han har tilbage, og langt

mindre gjenvinde det Tabte, men H. M. stoler paa, at hans Venner og Forbundne ikke ville svigte ham i hans Nød, men staae ham bi, som retfærdigt er og som deres egen Fordel kræver. Thi det kan ingenlunde stemme med den, at Kongen af Sverig beholder saa store Erobringer, bliver Herre over Østersøen og indgyder sine Naboer Frygt.

8. Goes til Filip IV, Kbh. 15de Nov. 1659.

Af mit Forrige og den vedføiede Afskrift af dem, vi havde opsnappet, fra de svenske befuldmægtigede Ministre i Preussen til deres Konge, har E. M. seet, i hvilken Klemme denne Provinds befandt sig formedelst Mangel paa Levnetsmidler og den polske og Forbundsfællernes Hærstyrke, som paa samme Tid holder Fæstningerne Marienburg og Haupt indesluttede. Senere fik man ogsaa dechiffreret, hvad Feltmarechalløitnant van der Linden tilskrev Kongen, men man fandt ikke de Oplysninger deri, som man haabede, idet han mest henholder sig til de tidligere Breve, han havde skrevet til Kongen, fremhæver den slette Tilstand, hvori Sagerne befandt sig dernede, undskylder Generalissimus, fordi han havde undladt at udskrive en Del Korn i Preussen, hvilket de nu trænge saa høilig til, og siger, at Alt var skeet af vigtigere Aarsager og af paatrængende Nødvendighed. Beleiringen af de ovennævnte to Fæstninger vedbliver; da disse ere meget gode og forsynede med gode Befalingsmænd og Krigsfolk, ville de nok gjøre kraftig Modstand, men alligevel, hvis Vore holde god Mandstugt og passe paa, at der ikke mangler Levnetsmidler og Furage, i hvilken Henseende Weichselfloden er til stor Gavn for dem, kunne vi vente os snart at see disse Fæstninger falde.

Ved Admiralløitnant Opdams Gjennemgang gjennem Sundet hændtes ikke Andet, end at Svenskerne fra den skaanske Kyst, som han holdt ind til med sine Skibe, affyrede nogle Kanonskud imod ham fra deres Batterier der, og han besvarede dem med hele sit Flaadeartilleri, hvorved han dræbte nogle faa Mand, og seilede saa videre.

For to Dage siden kom den franske Gesandt og de engelske Kommissærer tilbage fra Falster; de hollandske Afsendinge ere endnu ikke komne, og man veed ikke, hvor eller hvorfor de opholde sig. Der gik det Rygte, at deres Bagage var bleven plyndret[1]). De have opsat at afgive H. M. Beretning over det, de havde forhandlet med Kongen af Sverig, indtil de omtalte Afsendinge indtræffe; men af deres Tale har man kunnet forstaae, at der er blevet udrettet meget Lidt. Kongen vilde ikke indlade sig paa nogen Underhandling med Franskmanden og Englænderne, før Hollænderne vare ankomne; og da de vare komne, gik Tiden kun hen med Stads og Gjæstebud[2]). Da Mediatørerne senere hen gjorde ham Forestilling i Fællesskab, holdtes Svaret i almindelige Udtryk, idet Kongen erklærede sig meget tilbøielig til en god Fred. Dengang Mediatørerne forsøgte at faae en tydeligere Besked ud af Kongen, reiste han pludselig sin Vei herover til Sjælland[3]), under det Paaskud, at han havde faaet Melding om, at den fjendtlige Flaade havde vist sig i Farvandet, og han lod sige dem, at han havde givet sine Befuldmægtigede Befaling til at fortsætte de Fredsunderhandlinger, som vare begyndte her. Dette er hvad man hidtil har faaet at vide angaaende denne Sag, og man mener i Almindelighed, at det ikke er Kongen af Sverigs Hensigt, at

¹) I et Brev fra Kancellisekretæren Rheinfranck til Carisius (Kbh. 5te Nov. gl. St.) hedder det: „Die Statische Herren Deputirte sind noch zu rücke, liegen zu Presztede; Sollen, dem geschrey nach, von Schwedischen Soldaten geplündert und ihrer bey sich habenden Instructionen, Resolutionen und anderer Schriften beraubet seyn. Etliche glauben, dasz Sie von den Schweden in arrest gehalten werden“ (Kgl. Bibl., ny kgl. Saml. 1040, 4to). Ogsaa Corn. Lerche havde i Madrid faaet Nys om, at Hollænderne „under veyen vaar gandske udplyndred, och deris breffue och papirer tagen fra dennem och reffuen i stœcker“ (Brev til den danske Konge af 31te Dec., i Geheimearkivet).

²) Under 25de Okt. (5te Nov.) gav Svenskerne Mediatørerne en Erklæring med en Række Fordringer; denne saavel som Mediatørernes Svar er optagen i Diar. Europ. Cont. III, 50—54.

³) Terlon, Mém., II, 447 ff.

disse Underhandlinger skulle naae til en Afslutning, men han søger at vinde Tid ved disse Forhalinger, indtil han faaer seet, hvorledes det gaaer med hans Minister Berenklau's [1]) Negotiationer i Frankrig, med hans Sekretær Coyets i Holland og Andres paa andre Steder, og saa kan tage sine Beslutninger, som Omstændighederne kræve.

Om Flaaden og de Tropper, der indskibedes i Kiels Havn i Holsten [2]) for at forsøge en Landgang paa en af disse Øer, der hvor Vind og andre Omstændigheder ere gunstige, have vi ikke hørt noget Sikkert, hvilket vækker Bekymring, da der i alle de sidste Dage har hersket meget stærke Storme. Nogle Overløbere fra den fjendtlige Leir, der ere komne her til Fæstningen, sige, at man derude havde faaet Underretning om, at Vore havde sat sig fast paa Fyen [3]), nærved Kyststaden Nyborg. Gud give, at det maa være Tilfældet; det vilde være en saare vigtig Begivenhed, og man kunde da haabe, at de Tropper, Fjenden har der paa Øen, hvilke siges at være 9 Regimenter, ville gaae tilgrunde alle eller falde i vore Hænder. Med den sidste Post have vi her erfaret to meget store Statsomvæltninger, den ene hos Kosakkerne, der have frataget deres General Vikoffski Overbefalingen, fordi de ikke kunde finde sig i hans Stolthed og Hovmod, hvilket de sagde ham lige op i hans Øine, og betroet den til Tschimelnizki's Søn, en ung Knøs paa 15 Aar; den anden i England, hvorfra det berettes, at Hæren har opløst Parlamentet og vil til at indføre en ny Regjeringsform, saa at man har Grund til at troe, at det er ude med de engelske Kommissærers Magt.

---

[1]) ɔ: Matthias Björnklo(u); i Aug. 1659 var han reist derned. Om Coyets Optræden se Aitzema IV, 421—25, 537, 541, 543, 544, 547—50, 551, 556—57, 569. Slg. Secr. Resol. II, 160—67. Londorp, VIII, 701—4.

[2]) Thurloe, VII, 775 (fra en eng. Agent i Hamborg: „Schack is gone from Kiel, and hath embarqued 2 or 3000 men: which way they are gone, is not known; some say for Funen, others for Schonen").

[3]) Thurloe, VII, 779.

9. Goes til Filip IV, Kbh. 22de Nov. 1659.[1])

Den samme Dag, da jeg skrev til E. M. med sidste Post, nemlig den 15de dennes, kom de hollandske Afsendinge om Aftenen[2]), og den følgende Dag afgave alle Mediatørerne samlede en Beretning til Kongen over deres Forhandlinger med Kongen af Sverig, hvilken idethele taget gik ud paa det Samme, som jeg meddelte E. M. i mit Forrige: at de havde fundet Kongen meget disponeret til Fred, men at han var bleven foranlediget til at afreise meget pludselig paa Grund af Efterretningen om, at Flaaden med de i Kiel indskibede Tropper havde vist sig i Beltet, saa at der ikke var bleven nogen Ende paa Forhandlingen, men Kongen af Sverig havde givet sine Befuldmægtigede Befaling til at fortsætte Underhandlingerne her. Samtidig kom der Beretning om den nye Revolution i England, hvad man mener har bevæget de engelske Kommissærer til at reise herfra til Helsingør den 10de ds.[3]), endskjøndt de vilde skjule det med de Ord, at de kun gjorde det for at følge en af deres Kollegaer paa Vei, som hedder Boon og er Kjøbmand og vender hjem til England med de to Fregatter, som Montagu lod blive her, og ved denne Leilighed vilde de give en udførlig Beretning om Tingenes Tilstand her; men man mener, at Grunden til deres Afreise var den, at de selv indsaae, at de efter Regeringsforandringen i England ikke have tilstrækkelig Bemyndigelse til at fortsætte deres Fredsmægling, og at de ere reiste op til Helsingør for at vente der, indtil de faae at vide, hvorledes Tingene have stillet sig i England og om der er blevet sendt dem nye Kreditiver efter

---

[1]) Brieven tusschen de Witt etc. VI, 258—60, 266—67, 272—73, 282—84 (fra de hollandske Gesandter paa Falster og de Witts Svarskrivelser).

[2]) Aitzema lader Hollænderne allerede være ankomne samtidig med de andre Mediatører den 12te; det er naturligvis unøiagtigt (IV, 418).

[3]) Brieven tusschen de Witt etc. VI, 286—87 (Vogelsang udtaler ikke nogen saadan Formodning som Goes).

den nye Regerings Dannelse eller der er tagen anden Bestemmelse af den nuværende Regering.

Med Posten af idag erfaredes det, som jeg meldte E. M. i mit Sidste, nemlig at vore Tropper havde faaet Fodfæste i Fyen, og Marechal Schack beretter H. M. Følgende[1]). Den 9de var han med Flaaden og den ombordværende Hærstyrke kommen i Nærheden af Kjerteminde lidt efter Middag, de havde lagt sig saa langt ind til Land som muligt med Transportfartøierne, og Fodfolket, saavel det danske som det hollandske, sprang i Vandet med stor Kjækhed[2]) for at komme Fjenden hurtigere tillivs; denne havde forskandset sig langs Kysten og ventede paa dem med meget Rytteri, men endelig lykkedes det dem at kaste Fjenden efter to Timers Modstand og besætte den omtalte By Kjerteminde. Denne forsøgte Fjenden at stikke Ild paa under Tilbagetoget, men Vore skyndte sig saaledes, at de reddede Byen, og de befæstede den nu, i den Hensigt at prøve paa at gjøre større Fremgang, saasnart de havde faaet hele Rytteriet udskibet. Schack siger, at ifølge Rygtet har Fjenden der paa Øen en Hærstyrke af 3000 Mand Rytteri, 1500 Mand tilfods og 4 Regimenter Dragoner, alle hørende til Kongen af Sverigs bedste Tropper og med meget ansete og berømte Generaler og Chefer. Marechal Eberstein med de øvrige danske og Forbundstropperne var paa Marsch gjennem Jylland for ogsaa at gaae over til den omtalte Ø og komme Marechal Schack til Hjælp. Det siges, at Fjenden trak sig tilbage til Nyborg, som hverken har anseligere Fæstningsværker eller sandsynligvis Munition og Proviant, ligesaa lidt som Foder, til saamange Folks Underhold i lang Tid, og da Flaaden holder Havnen lukket ud mod Havet, kan man haabe, at Fjenden om kort Tid vil blive nødt til at overgive sig, hvilket ganske vist vilde være en Begivenhed af stor Betydning.

---

[1]) Thurloe, VII, 779. Terlon, Mém., II, 451 ff. Aitzema, IV, 431 ff. — Foruden adskillige andre Beretninger.

[2]) Slg. Hist. Tidsskr. 4. R. III, 660. Aitzema, anf. St.

10. Goes til Grev Rebolledo, 22de Nov. 1659[1]).

Det Brev, som Eders Naade havde den Venlighed at tilskrive mig den 14de ds., modtog jeg igaar Aftes, og tilligemed det kom der Beretninger fra Marechal Schack og Andre om den glædelige Tildragelse paa Fyen; disse haves vel allerede ogsaa dernede, men hvis ikke, vil E. N. see dem i min Depesche til H. M. Dersom det lykkes os at ødelægge det Hærkorps, som Kongen har der paa Øen, hvilket man kan haabe vil skee, hvis det bliver ved som begyndt, vil det være en Begivenhed af største Vigtighed. De to engelske Kommissærer reiste med Hr. de Terlon[2]) til Helsingør, hvor man troer at de ville vente paa, hvad der bliver af Forholdene i England; den tredie — den enøiede[3]) — har sagt helt Farvel og begiver sig hjem til England. E. N. maa ikke blive træt af at lægge et godt Ord ind for dette Lands Konge i Spanien, thi tilsidst kan det ikke lade være at gjøre en heldig Virkning, skjøndt det ikke er tilsidst vi maa ønske det, men nu, saafremt Hjælp kan faaes. Hr. Morstyn[4]) tænker nu for Alvor paa at reise og har nu isinde at tage Afsked i førstkommende Uge. Jeg gjør hvad jeg kan for at holde ham tilbage, men mine Bestræbelser ere forgjæves; jeg vil trøste mig, dersom han i det Mindste lægger Veien om ad Hamborg for at træffe E. N.

11. Goes til Filip IV, Kbh. 3die Dec. 1659.

Den 22de f. M. meddelte jeg E. M., at Marechal Schack med de danske Tropper, der vare blevne indskibede i Kiel i

---

[1]) Egenhændig. Rebolledo opholdt sig dengang i Hamborg.

[2]) Brieven tusschen J. de Witt etc. VI, 288—89 (Vogelsang er utilfreds med Forhandlingerne paa Falster og siger, at Sidney er bleven „gedebaucheert" af Terlon og bestukken af den svenske Konge med et Par Heste i Forventning om Mere).

[3]) Eller „skeløiede", — tuerto kan betyde begge Dele.

[4]) Polsk Minister i Kjøbenhavn; hans Reise gjaldt Danzig, og han deltog som en af sin Regerings Kommissærer i Fredslutningen i Oliva.

Holsten, og med det hollandske Fodfolk havde ved Flaadens Bistand sat sig fast i Kjerteminde paa Fyen, samtidig med at Marechal Eberstein, der marscherede gjennem Jylland med et andet Korps, bestaaende af danske og allierede Tropper, og fandt Stillingerne ved Middelfart-Beltet næsten forladte af Fjenden — som var ifærd med at trække sine Tropper sammen for at danne et Korps og gjøre Vore Modstand —, gik over til samme Ø uden Kamp[1]). Man mente, at Fjenden vilde stille sig midt imellem vore to Korpser og hindre deres Forening; men det gjorde han ikke. Da han derimod havde faaet Forstærkning af omtr. 1000 Mand Fodfolk, som Kongen af Sverig sendte over fra Sjælland til Fyen med Marechal Grev Stenbock og Ordre til at levere et Slag, selv om ikke een eneste Mand skulde undslippe — hvis det er sandt, hvad der berettes herom —, indtog han en meget fordelagtig Stilling nær ved Byen Nyborg, med denne i Ryggen, idet han besatte en lille Skov og nogle Indsænkninger, som gjorde Adgangen meget vanskelig. Derpaa formerede hans Hær sig i Kolonner; den bestod af 2000 Mand Fodfolk, over 4000 Ryttere og 5 Regimenter Dragoner og ventede paa, om Vore vilde angribe den. Vore besluttede at levere den et Slag, thi endskjøndt de fandt Fjenden i en meget gunstig Stilling, opveiedes det ved deres overlegne Styrke, idet de udgjorde mellem 8 og 9000 Mand. Den 24de f. M. kæmpedes der med overordentlig Tapperhed

---

[1]) Corn. Lerche skriver fra Madrid den 31te Dec. til Frederik III, at han allerede otte Dage før havde modtaget Efterretning fra Brüssel om Schacks og Ebersteins Fremgang paa Fyen, som de havde besat undtagen Nyborg. „Dagen effter att bem[te] breffue vaar bekommen besøgte ieg Don Luis (ɔ: de Haro, den berømte spanske Minister), som spurgte mig huad Nytt ieg haffde aff de Nordische quarteer, och ieg hannom huis forschreffued staar beretted, sagde han att breffue med samme extraordinare vaar ankommen, dog icke thil hannem, meldendis Kongen aff Suerig hastig att schulle vere død, saa att dette gandske hoff der aff er fuldt nu, men huad vished der om er, maa vi med thiden vente.“ Lerches Brev findes i Geheimearkivet.

paa begge Sider; Kampen varede over to Timer, og endelig behagede det Gud at skjænke vore Tropper Seir. Fodfolket blev næsten helt nedhugget, en stor Del af Rytteriet trak sig ind i Nyborg, og Vore forfulgte det, saa at de næsten kom ind i Byen sammen med Fjenden. Den næste Dag lagde paa den ene Side Flaaden sig saa tæt til Land, som den kunde, og beskød Byen stærkt med Kanoner, og paa den anden Side rykkede Vore frem for at angribe paa ny, hvis Fjenden vilde prøve paa at forsvare sig. Bestyrtelsen var saa stor, at uagtet der var over 3000 Mand i Fæstningen og denne var tilstrækkelig befæstet, besluttede de aldeles ikke at ville forsvare sig, udsendte en Trompeter og overgave sig paa Naade og Unaade. Cheferne og Generalerne, mange i Tallet, hvoriblandt Hertugen af Weimar, Greverne Horn, Waldeck, Weyer og mange Andre toges tilfange; Soldaterne toge Tjeneste og bleve stukne ind i den seirende Hærs Regimenter[1]), hvorved det Tab, der var lidt i Slaget, blev mere end sexdobbelt erstattet, thi der var paa vor Side af Døde og Saarede i Alt ikke engang 500, ifølge Hr. Gyldenleu's (Kongens naturlige Søn) og Generalleitnant Hans Ahlefelts Beretning; de vare med i Slaget og kom hertil iforgaars for at aflægge H. M. Regnskab for det Hele. Det er i Sandhed en stor Seir[2]) og et sjeldent Tilfælde, thi af hele Fjendens Hær, der var Blomsten af hans Krigsmagt, undkom kun de to Felt-Marechaller Grev Stenbock og Pfalzprindsen af Sulzbach, hvilke satte over til Sjælland om Natten i en lille Baad. Jeg tvivler ikke om, at der snart vil blive trykt en Relation over det Hele, med alle Omstændighederne; imidlertid har jeg villet give E. M. denne, overbevist

---

[1]) Slg. Hist. Tidsskr. 4. R. III, 655.

[2]) Aitzema (IV, 436) siger, at det var de nederlandske Tropper, „die haer den doodt steeck hadden gegeven," — det erkjendte Fjenderne selv; og medens Polakkerne, de Keiserlige o. s. v. plyndrede Nyborg, bleve Hollænderne stadig under Vaaben.

om, at E. M. vil med megen Glæde erfare det Held[1]), som det har behaget Gud at tildele dette Lands Konge, E. M.'s Ven og Forbundne, hvis Opretholdelse og Frelse er af Vigtighed for E. M.'s allerhøieste Politik af de mange Grunde, som ere E. M. bekjendte og som jeg derfor ikke behøver at anføre nærmere[2]).

I den første Hede efter Seiren havde man isinde at gaae strax herover til Sjælland, hvor Kongen af Sverig stod med alle de Stridskræfter, han havde draget til sig fra de andre Øer, for at gjøre Modstand, hvis Vore skulde forsøge det; men da Viceadmiral Ruyter manglede Levnetsmidler og Forraad — han havde ikke engang til to Dage, erklærede han —, blev man nødt til at opsætte Udførelsen af denne Plan. Ruyter er med sin Flaade gaaet til Lübeck for at proviantere, Marechal Eberstein er med sine Tropper vendt tilbage til Holsten, og Schack er bleven paa Fyen. Hvis Veiret holder sig nogenlunde mildt som for Tiden og Frosten ikke forstyrrer Seiladsen, kan man søge at fortsætte Operationerne.

Saasnart den franske Gesandt og de engelske Ministre, der, som jeg sagde E. M., vare reiste til Helsingør, fik dette Nederlag at vide, kom de tilbage hertil og trængte ivrig paa de hollandske Afsendinge, for at de skulde følge med dem til Helsingør[3]); der sagde de, at ogsaa Rosenhane og Bjelke,

---

[1]) Brieven tusschen de Witt etc. VI, 285–86, 291—92, 292—95. Under 8de Dec. udtaler de Witt i Br. til Slingelandt og Vogelsang sin Glæde over den gode Nyhed og meddeler dem under 12te s. M. Generalstaternes Forhandlinger som Følge af Efterretningerne fra Norden.

[2]) Ogsaa Rebolledo sender fra Hamborg en Beretning om Slaget og udtaler sin Glæde over det, og i Madrid vakte Seiren „saadan en universal glede, att dersom de selff saadan en victorie imoed deris fiende haffde bekommed, kunde de fast icke der aff haffue giort større demonstration“ (Br. fra Gesandten Corn. Lerche af 14de Jan. 1660, i Geheimeark.).

[3]) Brieven tusschen J. de Witt etc. VI, 290—91 (Englændernes Brev til Hollænderne af 14de (24de) Nov.).

Kongen af Sverigs Kommissærer, befandt sig, og de forsikkrede, at Denne var nu mere tilbøielig til Fred end tidligere, ikke fordi han nærede nogen Frygt eller Angst, men fordi han i saa høi Grad ønskede at skjænke de nordiske Riger Ro. Hollænderne vare mere villige til at rette sig efter Franskmandens og Englændernes Ønske end man havde troet og maaskee end det var passende; de reiste saa Alle derop, ene undtagen Syndikus Vogelsang fra Amsterdam, som blev tilbage her, da Kongen bad derom[1]). Hidtil har man ikke erfaret, hvad de forhandle indbyrdes[2]). Franskmanden og Englænderne lode til at være meget bange for, at Vore, hvis de i Seirens Hede gik over og slog Svenskerne endnu en Gang, skulde gjøre det saaledes af med dem, at Kongen af Sverigs Venner ikke kunde bringe ham paa Fode igjen, saa gjerne de end vilde, og de talte vidt og bredt om de Misligheder, som vilde opstaae deraf, — Altsammen for Øieblikket unyttige Bekymringer og indbildt Frygt, hvis de da virkelig nære den og ikke forstille sig saaledes.

12. *Goes til Filip IV, Kbh. 21de Dec. 1659*[3]).

I nogen Tid har Posten været meget i Uorden, saa at vi i tre Uger ikke have modtaget nogen fra Hamborg, og de, der ere afgaaede herfra, ere vendte om, dels paa Grund af stærkt

---

[1]) Brieven tusschen de Witt etc. VI, 295—97 (Frederik III's Skrivelse til Vogelsang, med Br. fra denne til de Witt).

[2]) Den 20de Dec. skriver en eng. Agent fra Haag, at man fra Helsingør kun vidste, „qu'on y brouillait beaucoup de papier, sans rien faire“ (Thurloe, VII, 796).

[3]) Forelagdes Statsraadet den 26de Febr. 1660; Raadet mener, at Kongen af Spaniens Mægling er det eneste probate Middel til at faae Freden istand; der bør skrives til Marquien af La Fuente, at han skal forestille for Keiseren og hans Ministre, hvor farligt det er at give Vennerne Aarsag til Klager, især da de dertil ere opbragte over de Ødelæggelser, Keiserens Hær har anstillet i deres Lande: det tydske Rige har saa faa Venner, at det maa passe paa at beholde dem, det har. Kongen approberer.

Uveir, dels fordi de havde stødt paa svenske Krigsskibe, og vi vide ikke, om nogen er sluppen igjennem. Jeg sagde E. M. i mit Sidste af 3die dennes, at de hollandske Afsendinge vare tagne til Helsingør efter den franske Ministers og Englændernes Opfordring; mens man troede allerbedst, at de vare beskjæftigede der med Freden mellem de to Konger, fik man at vide, at Forhandlingerne dreiede sig om Elbingertraktatens Elucidationer[1]): skjøndt Kongen af Sverig i Begyndelsen viste sig meget haard, gik han tilsidst ind paa hvad Gesandterne forlangte i denne Sag, og der undertegnedes af Kongens Kommissærer og Gesandterne et Dokument, ved hvilket alle de Vanskeligheder, som frembød sig i dette Spørgsmaal, udjævnes og løses. Det Hele gaaer ud paa, at de Afgifter og den Told paa Varer, som er bleven paalagt siden Aar 1640 eller vil blive paalagt for Fremtiden, af hvilken Aarsag det saa end er, skal betales paa samme Maade og uden Forskjel af Svenskerne og de Forenede Staters Undersaatter, ogsaa uden den Forskjel, som pleiede at gjøres mellem de svenske Skibe og de nævnte Provindsers, og at Franskmændene og Englænderne kunne være delagtige i samme Fordel, ja selv de Danske, dersom de erklære, at de ønske det; altsaa have de indfødte Svenskere ikke beholdt anden Fordel end den meget ringe, som de pleiede at have før Aar 1640. Dette har altid forekommet Kongen af Sverig og hans Ministre saa præjudicerende, at de paa ingen Maade have villet indvillige deri, hvormeget man saa har bestræbt sig derfor og trængt paa dem, og heraf slutter man, at hvad Kongen har gjort ved denne Leilighed, har han gjort tvungen af sin trykkede Stilling og de større Tab, han maatte frygte, hvis den paa Fyen vundne Seir benyttedes og Tropperne gik over til Sjælland, hvorved han vilde blive nødt til at rømme Marken og trække sig tilbage til Fæstningen Kronborg, om ikke til Provindsen Skaane, eller

---

[1]) Brieven tusschen de Witt etc. VI, 304—6, 322—24. Aitzema, IV, 437 ff.

beslutte sig til et nyt Slag med Fare for at miste Alt, dersom det fik samme Udfald som det paa Fyen. Der føiedes en Betingelse til den omtalte Traktat, nemlig at den ikke skal gjælde eller have nogen Virkning, dersom Fred med Danmark ikke paafølger; dermed mene Hollænderne at kunne retfærdiggjøre deres Handlemaade i dette Stykke, men den, der betænker Sagen vel, kan hverken finde denne Grund fyldestgjørende eller nogen anden, som de anføre, thi det kan ikke være retfærdigt, at Forbundsfæller, som med deres Tapperhed og meget udgydt Blod have bidraget Meget til Seiren, udelukkes fra dens Frugter, ja ikke alene det, men at man stræber at lade den blive til aabenbar Skade for dem. Alle, der formaaede at see paa Sagen uden Lidenskab, endog Folk i Holland[1]), fandt, at det var saare urigtigt at tvinge dette Lands Konge til den Erklæring, at han indvilligede i en særlig Traktat med den svenske Konge, ikke mindre mod sin Villie end imod sin Alliance; de samme Folk kunne nu ikke billige, at Hollænderne have ordnet deres egne Interesser med Sverig, idet de kun saae paa deres egen Fordel og i høi Grad skadede den danske Konges Interesser, uagtet han er deres Ven og Allierede, ikke at tale om Forholdet til deres andre Forbundsfæller. Denne Traktat skal ratificeres af Kongen og Generalstaterne inden fire Uger; imidlertid antager Kongen af Sverig Hollænderne som Fredsmæglere, ikke blot her, men ogsaa i Polen, hvorhen han, som det erfares, sender en Expres for at melde, hvad der er blevet aftalt og bestemt med Hollænderne, og det er troligt, at han ikke vil undlade at fremstille Underhandlingen med Danmark som meget fremskreden, for at gjøre Polakkerne skinsyge og faae dem til at ile med deres[2]) af

---

[1]) Folkestemningen i Holland var idethele Danmark gunstig, slg. Hist. Tidsskr. 4. R. III, 659; men smstds. P. 665 anføres et Bevis paa, hvorledes Generalstaterne i April 1660 vare saa bange for England og Frankrig, at de ikke turde antage sig Danmarks Sag kraftig.

[2]) I en udførlig Fremstilling af den europæiske Politiks Tilstand (dateret London 15/25 Nov.) raader Friherre Bengt Skytte, svensk

Frygt for, at Danskerne skulle komme i Forkjøbet og de komme til at trække hele Læsset. Men Sandheden er, at de hollandske Gesandter hverken have udrettet Smaat eller Stort med Hensyn til Freden med Danmark: de berettede Kongen, at den franske Gesandt og de engelske Kommissærer vilde indtræffe faa Dage efter dem med Kongen af Sverigs Erklæring, men hidtil ere hverken disse Ministre eller en slig Erklæring kommen, og det er sandsynligt, at Kongen, naar Vinteren, som allerede lader sig mærke, indfinder sig og Frosten hindrer al Seilads, vil mene, at der ikke er Noget at haste for; og det kan nok være, at han skynder sig mere at faae sluttet Fred med Polen[1]), thi — som vi have erfaret ad Søveien og gjennem opsnappede Breve — de Fæstninger, som Svenskerne have i Preussen, ere bragte i en saadan Stilling, at de knapt nok ville kunne holde sig i 3 Maaneder, og i Kurland have de den Dag idag ikke Andet end Slottet Mitau, Hertugens Residentsslot, og Storfyrsten af Moskau har sendt een Ambassadeur til for at bede Kongen af Polen om Fred.

For sex Dage siden kom Viceadmiral Ruyter hertil med sin Flaade og med den, der bringer Proviant fra Holland her til Pladsen og til den hollandske Flaade og Hærstyrke. Viceadmiral Helt blev tilbage med nogle Skibe for at konvoyere de Fartøier, der lades med Brænde paa Kysten af Holsten og Jylland, hvilken er den Tilførsel, vi trænge mest til her. 15 Skibe skulle vende tilbage til Holland, hvis Veiret tillader det; med 30 skal Viceadmiral Ruyter blive her, og af dem tænker man paa at sende 10 til Nyborgs Havn for at være Marechal

---

Gesandt i London, sin Konge til at søge at „göra fred med Cæsare och Polono det bæsta man kunde, allenast at man Conquæsterne i Danmark behöllo, och trahendo ducere bellum defensivum thet længsta man nogonsin kunne, och afsee hwart uth de Spansche och Fransösche wapnen sig förnembligast læro wænda“ (Handl. rör. Sveriges Hist., XXVIII, P. 254).

[1]) Slg. flere Br. fra de Witt, hvori han yttrer Frygt for en Separatfred mellem Sverig og Polen.

Schack behjælpelige, dersom der mulig skulde vise sig Leilighed til at foretage Noget mod Fjenden.

Fra Norge meldes, at den danske Generalløitnant Bielke havde sammendraget et anseligt Hærkorps og ført en Del deraf ind i Sverig; der havde han havt god Fremgang, og hele Bahus-Distriktet havde givet sig i Kongen af Danmarks Vold, saa at vi, naar Kongen holder ved sin gode Beslutning, hvad vi kunne vente os af hans Mod og Standhaftighed, og naar hans Allierede og Venner staae ham bi med den Kraft som de bør, kunne haabe, at denne Krones Sager atter ville komme til at staae godt. — Efterskrift: Hermed tilsendes E. M. Hollændernes Traktat [1]).

Fortsættelse, dateret 1ste Jan. 1660. — Dette Brev kunde ikke afgaae paa Grund af pludselig indtruffen Frost, der lukkede Havnen, og denne er først idag bleven aabnet ved Hjælp af en Rende gjennem Isen ud til det aabne Hav. Den franske Gesandt og de engelske Kommissærer, hvilke sidste — efter hvad der berettes — have faaet deres Kreditiver fra Englands nuværende Regering, have skrevet til de hollandske Afsendinge her og bedet dem, særlig Vogelsang, som altid var bleven tilbage her under Gesandternes tidligere Reiser, om at komme igjen op til Helsingør for i Forening med dem at søge at stemme Kongen af Sverig til Fred. Det er nu allerede 8 Dage siden, at alle Gesandterne reiste undtagen van Haren; hidtil har man ikke hørt Noget om hvad der er udrettet. Van Haren selv mener, at det vil være dem vanskeligt at faae Kongen til at antage Haagertraktaten; thi trods alle de indstændige Forestillinger, de havde gjort ham, havde de aldrig kunnet faae blot en Erklæring af ham; han vil paa ingen Maade give Slip paa Trondhjems Territorium i Norge, som Kongen af Danmark skulde beholde ifølge den nævnte Traktat, og istedenfor at udtale sig angaaende Haagertraktaten havde han ladet forfatte et meget udførligt Udkast til Freden og

[1]) Fandtes ikke med Brevet.

dens Betingelser, hvilke maae antages at stemme meget lidt med de hidtidige Forhandlinger og Fredsmæglernes Ønsker[1]. Alt var beredt til Kongens Reise til Göteborg i Sverig, hvor han har sammenkaldt en Rigsdag, som han vil overvære personlig, og man siger, at han har den Hensigt, at de svenske Stænder der skulde hylde hans Søn Kronprindsen. Ifølge Efterretning fra Helsingør skulde Kongen afreise idag. Under disse Forhold mener man, at Kongen ikke vil tage nogen endelig Beslutning med Hensyn til Freden, før han har raadspurgt sine Rigsraader og Stænder, og at Haabet om at faae hans Allierede indviklede i Krigen ogsaa bringer ham til at forhale Sagen; desuden er der ikke nogen Anledning til at troe, at han for Tiden vil lade sine Tropper forlade de Kvarterer, som de have i Danmarks Provindser, hvormange Traktater der saa blive sluttede. Saasnart Kongen er reist, skulle Mediatørerne komme hertil, — saa kan man faae at vide, hvad der er udrettet; efter hvad der er skeet tidligere, er der Grund til at frygte, at de ikke have kunnet faae Kongen til at bøie sig for Fornuftens Krav og derfor ville søge at faae dette Lands Konge til at bøie sig for Kongen af Sverigs, uagtet de, især Hollænderne, erklære høit, at de ikke ville gjøre det og at de ikke ville vige, før de have seet Haagertraktaten gjennemført. De 15 hollandske Skibe kunde ikke seile hjem til Holland for Isen. De, som havde konvoyeret Koffardiskibene til Danzig, ere komne tilbage, og det erfares derfra, at den Fæstning i Preussen, der kaldes Haupt, havde overgivet sig til Polakkerne[2]; herved er Seiladsen paa Weichsel bleven fri, Korn og en uhyre Mængde Kjøbmandsvarer føres ad den ned til Danzig, og det er rimeligt, at Polakkerne ville faae deres Lyst til at fortsætte Krigen høilig oplivet og ikke spilde de gode Leiligheder og Konjunkturer, som tilbyde sig for dem.

---

[1]) Brieven tusschen de Witt etc. VI, 324—26, 313—16 (Slingelandt er høist utilfreds med det svenske Fredsforslag, og Vogelsang udtaler sig ikke mindre stærkt imod det).

[2]) 21de December 1659 (d. 22de, siger Aitzema, IV, 431).

13. Goes til Filip IV, Kbh. 11te Febr. 1660[1]).

I mit Forrige af 21de December med senere Tilføielse af 1ste dennes meddelte jeg E. M., hvad der erfaredes om Mediatørernes Beskjæftigelse i Helsingør[2]). Den 31te Dec. reiste Kongen af Sverig til Göteborg for personlig at være tilstede ved den Rigsdag, som skal holdes der, og det siges, at han skyndte sig saaledes med Reisen, at han kom dertil den 4de dennes. Efter hans Bortreise blev Mediatørerne 8 Dage i Helsingør, hvor de forhandlede med de Kommissærer, som Kongen af Sverig havde valgt dertil[3]). Den 8de dennes kom de tilbage hertil, og igaar berettede de Kongen, at den svenske Konge var gaaet ind paa Haagertraktatens Hovedpunkter, at han tilbød at rømme de danske Provindser strax, at han ikke vilde tage nogen Told i Sundet, at Kongen af Danmark skulde beholde Trondhjem i Norge uden nogen Afstaaelse til Gjengjæld, og dersom der var nogen yderligere Vanskelighed at udjævne, bad de H. M. allernaadigst benytte sig enten af Mediatørerne, som tilbød sig hertil, eller at udsende sine egne Kommissærer, idet de ikke tvivlede om, at det Hele vilde ordnes til hans Tilfredshed. Da Rigshofmesteren, som var tilstede ved Audiensen, spurgte dem, hvor det kunde være, at Danmarks Allierede ikke nævnedes, svarede de, at Polen og Hr. Kurfyrsten af Brandenborg vilde blive indbefattede i Traktaten, og Schlingelant sagde, at man mente, at H. keis. M. ogsaa hældede til Fred. Rigshofmesteren svarede, at man ogsaa mente, at Polakkerne forlangte Tilbagegivelsen af Lifland, og spurgte, om de vilde paatage sig at indlemme dem i Traktaten paa den Betingelse; og han bemærkede, at Kongen, hans Herre, nærede som altid det Ønske at faae en god Fred istand, men at underhandle om den, uden at hans Allierede

---

[1]) ɔ: afsendt den Dag.

[2]) Brieven tusschen de Witt etc. VI, 332—41, 341—45 (lange Relationer fra Slingelandt, ledsagede af Bilag), 354—56.

[3]) Terlon, Mém., II, 456—58.

vare med, vilde være saameget mere ubilligt, som man jo havde i frisk Erindring, at de nys havde indsat deres Liv og udgydt deres Blod i Slaget paa Fyen for at hjælpe ham. Mediatørerne svarede, at det ikke var deres Mening at udelukke de Allierede fra Freden, men at de mente, at naar Freden med Danmark var sluttet, skulde den tjene som Grundlag for den med de øvrige Forbundsfæller, — skjøndt ganske det Omvendte er Tilfældet, hvad de selv godt vide og nogle af dem vel endog tilstræbe. Da H. M. var vidende om, at de medbragte Kongen af Sverigs Erklæring angaaende deres Forslag, i et af de svenske Kommissærer undertegnet Dokument, bad han dem give ham det Hele skriftlig, for at han kunde overtænke det og raadslaae derom med sine Ministre og saa beslutte hvad der forekom ham tjenligst. Saa vidt kom Sagen i denne Audiens. Hidtil er der intet Skriftligt blevet leveret, efter hvad jeg veed. Det berettes — og Mediatørerne selv benægte det ikke, skjøndt det lader til, at de gjerne ville skjule det —, at Kongens Armee har tilføiet den svenske Konges et betydeligt Nederlag i Norge[1]), og man formoder, at da Mediatørerne tidligere trods al anvendt Umag ikke have kunnet faae den Erklæring af Kongen af Sverig, som de nu bringe, maa der være indtruffen en eller anden Hændelse, der har nødt ham til at skifte Beslutning. Ikke blot her, men ligeledes i Holland og allevegne er man af den Anskuelse, at selv om der skulde tages ret Hensyn til Haagertraktaten — hvilket strider mod Kongernes Værdighed og Majestæt —, vilde det ikke være Ret at holde sig nu, efter en saa stor Omskiftelse til Gunst for Danmark[2]), til de samme Betingelser som dengang, hvilke endog de, der fastsatte dem, mene kun

---

[1]) Brieven tusschen J. de Witt etc., VI, 358—59 (Vogelsang omtaler dette som Rygte i Skr. til de Witt af 11te Febr., hvor han ogsaa melder om Karl Gustavs Sygdom).

[2]) Thurloe, VII, 801—2 („redit in præcordia virtus", skriver en eng. Agent spøgefuldt fra Haag om de Danske, baade i Anledning af Slaget paa Fyen og af — Vognkampen i Haag).

kunde retfærdiggjøres paa en Maade ved Danmarks daværende Fornedrelsestilstand og Svenskernes daværende Held, saa at Sandhedens egen iboende Kraft bevirker, at de tre Staters Ministre ikke finde det underligt, om Fredsbetingelserne rettede sig nu efter Tidsforholdene, saaledes som de paastaae, at de dengang formede dem efter Forholdene paa den Tid, da de opstilledes. Det er vist og sandt, at Christenhedens Lykke og Ro ikke her kan være tjent med nogen anden Fred end en almindelig, thi en Enkeltfred peger kun hen paa nye Krige og Rænker mod E. M.'s allerhøieste Hus og dets Allierede; derfor er at haabe, at E. M. for Sagens Vigtigheds Skyld og formedelst E. M.'s store Iver i Alt hvad der angaaer Christenhedens Vel, vil anvende alle mulige Midler og al mulig Bistand, for at Kongen af Danmark ikke skal blive tvungen til en saadan Fred, som baade vil præjudicere ham selv meget og ikke medføre mindre Fortræd for hans Venner og dem, der ere interesserede i den samme Sag. H. M. har paalagt sin Minister ved det polske Hof[1]) at forsikkre dette Lands Konge, at man her aldeles ikke tænker paa at indlade sig paa en særlig Fred, og anmoder ham om at see at faae Passer hos Kongen af Sverig, for at de danske Befuldmægtigede kunne deltage i Underhandlingerne dernede. Fra Polen modtoges med sidste Post nogle temmelig lunkne og tvetydige Breve fra dette Lands Konge[2]); jeg veed ikke, i hvilken Hensigt de ere skrevne saaledes, og det forekommer mig, at det var bedre slet ikke at skrive dem. Den danske Konges Gesandter, som skulde til Holland, forhandlede paa Gjennemreisen i Celle med Hertug Christian Ludvig af Lüneburg: de forestillede ham,

---

[1]) Kristoffer Parsberg; Udtog af hans Relationer i J. H. Schlegels Samml. z. dän. Gesch. 1775, II, 3. H., P. 138 ff. Frederik III's Instruktion til ham, Kbh. 1ste Jan. (gl. Stil) 1660, i Boehmii Acta pacis Olivensis I, 81—84. Breve fra Parsberg til den polske Konge, smstds. P. 35—38, 88—89. Senere Kreditiv fra Frederik III til Parsberg, II, P. 536.

[2]) Som bekjendt stod Kong Johan Casimir i høi Grad under Formynderskab af sin franske Gemalinde Maria af Nevers (Gonzaga).

hvor uretfærdig den Krig er, som Kongen af Sverig fører mod denne Konge, og søgte at fjerne Huset Brunsvig-Lüneburg fra Forbundet med Svenskerne. Hertugen gav dem ingen tydelig Besked, men sagde, at han vilde meddele de andre Fyrster af sit Hus dette og raadslaae med dem, hvilket er hvad de pleie at svare ved alle Leiligheder: de lægge noksom for Dagen, at de ikke gjerne vilde see Krigen i deres Nabolag; men paa den anden Side synes det haardt, at Kongen af Danmark, uretfærdig undertrykt som han er, skal undlade at gjøre sin Fjende den Skade, han godt kunde gjøre ham, fordi disse Herrer og Andre have indgaaet Overenskomst med Kongen af Sverig i Frankfurt, og at han skal vente, indtil Fjenden faaer formeret sine Hære i det romerske Riges Lande og fører dem mod Kjøbenhavn, hvor han holder ham beleiret indtil den Dag idag. — (Dateret 10de Jan.)

Efterskrift (dateret 14de Jan.). Posten er bleven holdt tilbage indtil idag; imidlertid har man dechiffreret nogle opsnappede Breve fra Kongen af Sverig til hans Kommissærer i Preussen [1]), indeholdende mange Punkter af hans Instruktion til dem, og det vil være af stor Vigtighed at have faaet dem at vide for at rette sin Optræden ved Underhandlingerne derefter. Jeg sender det Hele til H. keis. M.'s Gesandt ved E. M.'s Hof, for at han kan lade det oversætte og meddele E. M. det [2]).

2den Efterskrift (dateret 11te Februar). Dette Brev er blevet opholdt her lige til idag, fordi Søen allerede har været saa fuldstændig lukket af Isen i en hel Maaned, at intet Skib har kunnet gaae ud eller løbe ind. Mediatørerne vilde ikke udlevere Kongen af Sverigs Erklæring [3]) skriftlig — den

---

[1]) Kgl. Bibl., Ny kgl. Saml. 637, Fol., S. 288 ff.

[2]) Fandtes ikke i Arkivet.

[3]) Thurloe, VII, 805 („Jay de bon (sic) part que le roy de Suède a laissé entre les mains des embassadeurs des trois etats un instrument de paix semblable au traitté de Roschild“, skriver en eng. Agent fra Haag).

hvori de sagde, at han havde indvilliget i Haagertraktatens Hovedpunkter —, idet de yttrede, at det havde de lovet de svenske Kommissærer; men Grunden maa være, at nævnte Konge, skjøndt han tilsyneladende gik ind paa nogle Punkter, som der hidtil havde været Strid om, har opstillet saamange uantagelige Betingelser og andre Fordringer, at de gjøre selve Erklæringen tom og unyttig, og uagtet Mediatørerne sige, at alle disse Betingelser og Fordringer kun beroe paa Svenskens Indbildning og ikke have nogen Grund, og at de nok skulle udslette dem med eet Pennestrøg, saa er det, de hidtil have formaaet at sætte igjennem ligeoverfor Kongen, trods alle Anstrængelser saa Lidt, at man har stor Anledning til at tvivle om deres Løfter ved denne Leilighed. Kongen af Danmark lod Mediatørerne sige forleden Dag ved en Rigsraad ved Navn Peder Reetz, at saalænge ikke Mediatørerne — saaledes som de havde paataget sig — bragte ham Kongen af Sverigs Erklæring at ville acceptere Haagertraktaten, i samme Form som han havde udstædt den paa deres Opfordring, vilde han ikke gjøre et eneste Skridt i Retning af Fred; og da den omtalte Rigsraad tilføiede (hvad det forekommer mig han helst burde have ladet være), at da Kongen af Sverig ikke vilde afgive den nævnte Erklæring, vilde H. M. Kongen af Danmark heller ikke holde sig til den, han havde givet, gjorde Mediatørerne et ubeskriveligt Spektakel derover og gik saa vidt, at de vilde erklære den danske Konge for opsætsig[1]). Ja, nogle af de hollandske Afsendinge forlangte, at den Befaling, som Viceadmiral Ruyter har faaet, til at optræde til Gunst for Danmark, skulde kaldes tilbage; hvilket er overflødigt, thi Frosten og Aarstiden sætter allerede tilstrækkelig denne Befaling ud af Kraft. H. M. har udvalgt samme Peder Reetz og en anden Rigsraad ved Navn Axel Urop til at konferere med Mediatørerne og forestille dem, hvor Meget der hidtil er gjort

[1]) Brieven tusschen de Witt etc. VI, 358—59 (Vogelsang indleder Beretn. om dette Optrin med de Ord: „da vilde Ulykken" osv.).

fra dansk Side for at befordre Freden, og at Kongen vedblivende nærer samme Ønske, medens man ikke har kunnet opnaae Noget hos Kongen af Sverig af hvad Mediatørerne selv have fremsat.

Den franske Gesandt og den engelske Kommissær Sidney ere tagne op til Helsingør og ventes hvert Øieblik; saa vil den omtalte Konferents begynde. Kongen af Sverig er endnu i Göteborg ved Rigsdagen; det var blevet udspredt, at han var rykket ind i Norge med 6000 Mand for at gaae de Danske imøde, men det er ikke bekræftet. Det Rygte vedvarer rigtignok, at de Danske have slaaet Svenskerne deroppe, men da den skriftlige Forbindelse er ganske afbrudt, har man ikke kunnet erfare nogen Enkeltheder med Sikkerhed. Fjenden ligger bestandig i sin Leir udenfor denne Stad, Vore have gjort ham betydelig Skade ved Udfald, og hver Dag løbe Mange fra den fjendtlige Leir over til Staden [1]), ja, der vilde løbe endnu Flere over, hvis de ikke passede saa omhyggelig paa dem. Viceadmiral Ruyter havde indbudt Kongen, Mediatørerne, Ministrene og mange af Hoffets Adelsmænd ud til sit Skib; her fordristede Terlon, den franske Gesandt, sig til at tale offentlig ved Bordet uforskammet og uærbødig om H. keis. M., min Herres, Person [2]), hvilket nødsagede mig til at tilbagevise ham, i Nærværelse af Kongen, Hertugen af Brunsvig, nogle offentlige Ministre og de fleste af Hofmændene, i saadanne Udtryk, som kræves ligeoverfor en saa overordentlig skandaløs Optræden. Han vilde senere nægte det, men da Sagens Offentlighed overbeviser ham, prøver han nu at undskylde sig med, at han var beruset.

---

[1]) I Jan. 1660 besluttedes det at anvende en betydelig Sum Penge til at give Overløbere fra den svenske Leir (Aitzema, IV, 539, slg. Brieven tusschen de Witt etc. VI, 251).

[2]) Slg. Aitzema IV, 421: „— also dat de Fransche Ambassadeur Terlon in Denemarcken oock weygerde de gesontheyt des Keysers te drincken".

14. Goes til Filip IV, Kbh. 23de Febr. 1660.

Den 11te dennes meldte jeg E. M., at paa Grund af Frosten, der holdt Søen lukket, havde al Korrespondance været standset indtil den Dag, og jeg underrettede E. M. om, hvad der var forefaldet her. Da Mediatørerne saae, at den danske Konge ikke fik udkastet en Plan til Fred, saaledes som han forlangte den, overensstemmende med deres udtalte Ønske om en saadan, overleverede de Kongen et Udkast[1]), som de selv havde forfattet og som i sig indbefatter Haagertraktaten og den roskildske Fred, idet de bad H. M. at betænke det og tilføie, borttage eller forandre, hvad ham syntes. Samtidig leverede den franske Gesandt Kongen de Punkter, som de sagde, at Kongen af Sverig var gaaet ind paa; de paastaae, at det er Haagertraktatens Hovedpunkter. Ved denne Leilighed gik ogsaa Franskmanden og Englænderen Sidney i Forbøn for Hannibal Sehested[2]), han som for nogle Aar siden var ved E. M.'s Hof og nu er i Unaade hos Kongen, fordi han under hele denne Krig har opholdt sig hos Kongen af Sverig under det Paaskud, at han var hans Fange, og man beskylder ham for i denne Stilling at have gjort H. M. alt Andet end Tjenester. Kongen svarede dem, at han vilde lade det Hele undersøge og saa meddele dem sin Beslutning. To Dage før dette Udkast overleveredes, sagde Huybert, en af de hollandske Afsendinge, til Kongen, at de vare ifærd med at forfatte det for at præsentere ham det og at H. M. skulde see vel til, hvad han vilde beslutte desangaaende, thi dersom han ikke antog det, kunde man ikke gjøre Andet end tilbagekalde de Ordrer, der vare givne saavel Ruyter som det hollandske Fodfolk[3]).

---

[1]) Brieven tusschen de Witt, VI, 365—75, (Relation fra Slingelandt; det sees, at van Haaren var uenig med de Andre, slg. 375—78), 380—84, 384—86 (fortsættende Relat. fra Slingelandt).

[2]) Slg. Danske Magazin, 3. R., I, 298—310.

[3]) Brieven tusschen de Witt etc., VI, 395—97 (Vogelsangs Beretn. gjør klart, at Spliden nu var aabenbar mellem Huberts og Slingelandt paa den ene Side, Haaren og Vogelsang paa den anden).

Kongen svarede ham temmelig skarpt, saa at Vogelsang, en anden af de hollandske Afsendinge, som var tilstede, sagde for at mildne Kongen, at Flaaden og det Hele vilde være beredt til at adlyde H. M.'s Befalinger. Hvad Udkastet angaaer, saa synes det ikke retfærdigt at forlange, at Kongen skal erklære sig angaaende det, før den svenske Konge har udtalt sig angaaende Haagertraktaten og det Udkast, som Mediatørerne overrakte ham; dette vilde jo Kongen af Sverig ikke blot ikke tage imod, men han overfusede dem med haarde Ord og viste Tegn paa stort Mishag over, at de havde vovet at præsentere ham det, saaledes som jeg i sin Tid meddelte E. M. Hvad man mener bør helst gjøres ved denne Leilighed er, at man lader den første Erklæring staae ved Magt, som H. M. gav: at han vilde antage Haagertraktaten, med samme Reservationer og Betingelser som tidligere, for at stille Mediatørerne tilfredse, idet de beklagede sig over, at Rigsraad Peder Reedtz havde brudt og tilintetgjort denne Erklæring, da han talte til dem i H. M.'s Navn. Imidlertid paastaaer denne Rigsraad, at han ikke har sagt noget Saadant, men at Kongens Erklæring var tilintetgjort just ved at Kongen af Sverig havde vægret sig ved at afgive sin. Man mener saaledes, at de hollandske Afsendinge ikke ville eller kunne hindre deres Flaade og Tropper i at vedblive at optræde til Fordel for Danmark, og man haaber, at de Underhandlinger, som Kongens Gesandter føre i Haag, ville faae et saa godt Udfald, at de Forenede Stater snarere ville give deres Ministre gunstigere Ordrer end tilbagekalde dem, som de allerede have givet dem, og at hele denne Fredsunderhandling vil ende med en almindelig Fred, hvilket vilde være tjenligst for disse nordlige Landes Ro saavelsom for Størstedelen af Christenhedens, thi naar Freden ikke befæstes, vil denne blive interesseret og indviklet i denne Krig. H. keis. M., min Herre, har sendt mig det, som Marquien af La Fuente havde fremstillet for ham skriftlig under 9de December med Hensyn til Konferentsens Beslutning, at man skulde søge E. M.'s og Kongen af Frankrigs Mellemkomst for

at bilægge disse nordiske Stridigheder og Krige[1]); H. M. sagde mig, at han for sin Del havde bifaldet denne Mægling, og paalagde mig at meddele Kongen af Danmark alle Skridt, der vare gjorte i denne Sag. Denne lagde megen Glæde for Dagen, da han erfarede det, og han stoler paa E. M.'s Velvillie imod ham og paa at denne Intervention vil blive til største Fordel for ham og den danske Krone. Det erfares ogsaa, at de Thou havde i sin Konges Navn anmodet Generalstaterne om at føre Sagerne her ind i et saadant Spor, at det ledte til en almindelig Fred[2]), og i et Brev, som Kardinal Mazarin skrev til Hr. Kurfyrsten af Brandenburg den 5te December, siger han tydelig, at hans Konge paatager sig at stemme den svenske Konge for en god og rimelig, almindelig Fred[3]); derfor er der ingen Tvivl om, at man med Himlens Bistand vil kunne naae til et saa forønsket Maal, saafremt man bliver ved at gaae frem ad denne Vei. Det, som her gjør os ængstelige, er Frygten for, at Tingene skulle tage altfor stærk Fart i Preussen, hvor Kongressen allerede var begyndt, og at Polakkernes øiensynlig

---

[1]) Den 7de November var Freden mellem Frankrig og Spanien bleven undertegnet paa Fasanøen i Bidassoa, og under 1ste Jan. notificerer de Thou den til Generalstaterne, idet han tillige efter sin Herres Befaling opfordrer dem til at medvirke ved Tilveiebringelsen af en nordisk Fred, „da jo Kongen af Sverig er saare disponeret dertil" (Londorp, Acta publ. VIII, 674—75). Atter den 4de Febr. tilskrev Ludvig den 14de Staterne et Brev: han havde med Glæde erfaret af Terlon, at Underhandlingerne mellem Holland og Sverig havde ført til Overenskomst, og han haabede, at Freden mellem de to nordiske Riger snart vilde følge paa, at man ikke vilde lade sig imponere af Slaget paa Fyen, men erindre, hvor gjerne Kongen af Sverig vilde have Fred, som jo ogsaa af Handels- og andre Hensyn var af saa stor Vigtighed for hele Europa; Hollænderne burde ikke lade sig narre af ondskabsfulde Personer, som ønskede at hindre Fredsværket (hermed er uden Tvivl hentydet bl. A. til Goes), — smstds. P. 687—88. Den 23de Febr. gjentager de Thou sin Konges indstændige Opfordringer (smstds., 694—95).

[2]) Aitzema, IV, 541. Slg. Secr. Resol. II, 191—94, 194—99.

[3]) Slg. Schlegel, Samml. z. dän. Gesch. II, 3. H., 150.

store Begjærlighed efter Fred skal binde dem før Tiden og i altfor høi Grad. Imidlertid trøste vi os paa den anden Side med, at da de to Kroners Mægling er bleven foreslaaet og vedtaget, vil Underhandlingen blive opsat lidt, indtil de Ministre ere ankomne, som ere udsete dertil. Hidtil veed man ikke Noget om, at Kongen af Frankrig har instrueret sine Ministre her desangaaende; kun melder de Lombres Terlon, at han havde hørt Noget om, at man i Frankrig tænkte paa at sende de Lionne for at deltage i Underhandlingerne om en almindelig Fred. Det er en stor Ubehagelighed, at der forhandles paa to forskjellige, indbyrdes fjerne Steder; herved naae Svenskerne, til stor Skade for os, deres Hensigt, at holde begge Parter i stadig Spænding, og der er Fare for, at de hver for sig skulle skynde sig for stærkt af Frygt for, at den ene skal komme den anden i Forkjøbet. Derfor forekommer det mig meget nødvendigt at faae sat igjennem, at der bliver forhandlet paa eet og samme Sted, hvortil kun fordres, at Kongen af Sverig skal give de danske Ministre deres Passer og tillade, at de tage Del i Underhandlingerne i Preussen. Om Kongen af Sverig har man ikke erfaret Andet end, at han endnu bestandig var i Göteborg, men om faa Dage vilde komme herover igjen.

15. Goes til Filip IV, Kbh. 5te Marts 1660.

Posten, der skulde afgaae den 23de Februar, blev holdt tilbage af nogle Aarsager, der vedkom den danske Konges Tjeneste. Under samme Dato (23de) overrakte de engelske Kommissærer de hollandske Gesandter det Papir, som jeg hermed sender E. M.; skjøndt alt det, de sige deri, er ugrundet, undlod Hollænderne ikke at vise, at dette Forsøg fra engelsk Side har gjort stærkt Indtryk paa dem, og de have gjort H. M. indtrængende Forestillinger, at han allernaadigst skulde tage en saadan Beslutning angaaende de Punkter og det Udkast, der var præsenteret ham, at Englænderne ikke skulde faae Anledning til at erklære ham for opsætsig og at de uden

Skrupler kunde fortsætte deres Optræden til Gunst for Danmark. Trods denne Udtalelse fik man Hollænderne overtalte til at sende 12 Krigsskibe til Landskrona; der blokere de Havnen, i hvilken næsten hele den svenske Flaade ligger, og den 3die dennes fulgte Admiral Ruyter efter med den største Del af Flaaden, saa at man kan vente, at Søen vil blive aaben, baade for Krigsforetagender og for Kommissærer, saalænge den svenske Flaade holdes indesluttet der. 5 Skibe under Kapitain Brakel skulle hente Proviant fra Fyen til det hollandske Fodfolk og gjøre Farvandene dernede sikkre; 15 Skibe under Viceadmiral Meuchen[1]) ere gaaede under Seil for at vende hjem til Holland. Med Posten, der indtraf fra Hamborg, fik H. M. Afskrift af en ny Beslutning af Generalstaterne[2]), dateret 30te Januar, hvori de befale Gesandterne at vedblive med Operationerne tilsøes og tillands, indtil Kongen af Sverig antager Freden og retter sig efter Fornuftens Krav. Denne Ordre lade Gesandterne som om de ikke have modtaget, og en af dem siger, at de havde erfaret, at Generalstaterne havde ladet den indhente i Hamborg og sende tilbage, hvilket ikke synes rimeligt. Da Terlon og Sidney vare komne tilbage den 2den ds. fra Helsingør[3]), hvor de havde opholdt sig i mange Dage, gjorde Mediatørerne (undtagen Gesandten van Haren, som ikke samtykkede i det Udkast, man overleverede Kongen) H. M. nye Forestillinger, at han maatte tage sin Beslutning angaaende deres Forslag, og Kongen lod dem da svare ved Rigsraad Peder Reetz[4]), i Nærværelse af ham selv personlig, at han lod den Erklæring staae ved Magt, som han havde givet dem med Hensyn til Haagertraktaten, idet han reserverede sig Erstatning for den lidte Skade, som billigt var; yderligere Erklæring

[1]) Meeuwsen Cortenaer (Egbert) kaldes han i Brieven tusschen J. de Witt etc.

[2]) Aitzema, IV, 539—40. P. 541 om en Forandring, der foretoges med en Klausul deri.

[3]) Brieven tusschen de Witt etc., VI, 388—90.

[4]) Smstds. 390—94.

kunde H. M. ikke bekvemme sig til, saalænge Mediatørerne ikke vilde fremkomme med Kongen af Sverigs, som de havde lovet. Faa Timer efter at dette var gaaet for sig, kom der Efterretning om, at Kongen af Sverig var afgaaet ved Døden i Göteborg den 23de Februar[1]); om hans Død, som er ganske sikker, veed man hidtil ikke andre særlige Omstændigheder end, at Sygdommen var Skarlagensfeber, og der gaaer det Rygte, at han døde under stor Sjælsuro og udtalte Anger over at have paaført Danmark denne sidste Krig. Denne store Begivenhed vil uden Tvivl medføre store Forandringer i alle Forholdene her og i Alt, hvad der staaer i Berøring med den nordiske Krig. Af Sverigs fem høieste Rigsembedsmænd, hvem det ifølge Landets Love og Vedtægter tilkommer at være Formyndere for Kongen, der er et Barn paa fem Aar, er kun den saakaldte „Trost" tilstede i Sverig; Rigsadmiralen, General Wrangel, befinder sig i Pommern, Overskatmesteren (Magnus de la Gardie) i Preussen, de to andre Embeder, Rigsmarskens og Rigskantlerens, ere ledige, saa at man troer, at der vil vise sig store Vanskeligheder ved Ordningen af Rigsregeringen. Jeg har sørget for, at der strax sendes Meddelelse om det Hele til Polen expres med en Galiot; der synes det nemlig mest magtpaaliggende, thi det forlyder, at de gik hastigere frem i Underhandlingerne dernede, end ønskeligt var. Vi have et opsnappet Brev fra Kongen af Sverig til hans Kommissærer i Preussen, dateret 29de November; der befaler han dem, hvis de kunne faae sat de vigtigste Punkter igjennem, at give efter i de øvrige (som de ei kunne opnaae), for at hans Tropper i de preussiske Fæstninger, som maae være bragte i en yderlig slet Stilling, kunne blive reddede. De Punkter, som Kongen fremhæver, ere: 1) Afkald paa Titlen „Konge af Sverig", 2) Afstaaelse af Lifland, 3) at Kurland bliver svensk Len, 4) at de preussiske Byer skulle besidde deres Rettigheder og Privilegier

[1]) Thurloe, VII, 826, 828. Terlon, Mém., II, 462 ff. Ret udførlig Skildring af hans Sygdom og Død hos Aitzema IV, 542.

urørte, 5) at der findes paa en Udvei ligeoverfor Kurfyrsten af Brandenborg, naar han ikke antager Freden, og med Hensyn til det kurlandske Spørgsmaal siger han, at dersom Polen ikke vil gaa ind derpaa, maa de andre Punkter afgjøres provisorisk og det om Kurland paany henstilles til hans Beslutning. Jeg maa endelig meddele E. M., at man hidtil ikke veed Noget om, at Frankrig har givet Ordrer angaaende Fredsmæglingen overensstemmende med, hvad der aftaltes i Konferentserne; thi de, som den franske Gesandt her har faaet for nylig, gaae, efter hvad jeg har erfaret, ud paa en Enkeltfred og Udførelsen af Overenskomsten mellem de tre Stater i Haag.

Efterskrift. Der er kommen Efterretning om, at Kongen af Sverig ikke døde den 23de Februar, men om Natten mellem den 21de og 22de[1]), og det siges, at han har ordnet hvad der angaaer Rigets Styrelse, saaledes at Dronningen bliver Formynderske sammen med Rigets fem høieste Embedsmænd. Det var saare heldigt, at Stænderne just vare samlede og kunde fastsætte ved deres Samtykke hvad der var fornødent.

16. Goes til Filip IV, Kbh. 21de Marts 1660.

Den 5te dennes underrettede jeg E. M. om Kongen af Sverigs Død den 22de Februar i Göteborg. Den Bestemmelse, han (efter hvad man hidtil har erfaret) traf før sin Død[2]), var at Dronningen, hans Gemalinde, skal være Formynderske for sin Søn Kongen, der ikke er mere end fem Aar gammel, fremdeles udnævnte han Grev Magnus de la Gardie til Rigets Storkantsler og Rigsraad Herman Fleming til Overskatmester. Embedet som Konnetabel eller Rigsfeltherre forsøgte han at faae tildelt sin Broder, Prinds Johan Adolf, men da han stødte paa stærk Modstand i Rigsraadet, afstod han derfra. Det

---

[1]) Brieven tusschen de Witt etc. VI, 364—65, 408—9. Terlon, Mém., II, 463 (Cortenaer havde berettet Kongens Død i Holland som indtruffen den 23de).

[2]) Slg. Carlsson, Sveriges hist. und. pfalz. hus. II, 115 ff.

Brev, som Dronningen skrev til Mediatørerne her, er undertegnet af fjorten Rigsraader, som man siger skulle styre Riget midlertidig, indtil man i Stokholm, hvor Stænderne skulle sammenkaldes paany, faaer taget fast Beslutning desangaaende, overensstemmende med Rigets Love og Vedtægter. Det var til meget Held for Sverig, at Kongen døde ved Rigsdagen; derved kan der tages Bestemmelser om den fremtidige Regering, og disse kunne bekræftes og billiges ved Rigsraadets og Stændernes Samtykke. Ifølge de Beretninger, vi have fra Mediatørerne, døde Kongen med fuld Bevidsthed og standhaftigt Sind, idet han udstædte Befalinger og arbeidede lige indtil de sidste Timer, saa at han to Timer før sin Død læste og undertegnede et Brev. Det er et besynderligt Tilfælde — hvad der fortælles som aldeles vist —, at han paa sin Dødsdag modtog et italiensk Brev, hvori det sagdes ham, at han skulde døe netop den Dag; det har vel været fra en eller anden Astrolog, hvilke Folk Kongen efter Sigende skjænkede megen Tillid, og han pleiede at fortælle mange Ting, der vare hændte ham i Overensstemmelse med deres Spaadomme. Den Erklæring, som jeg sagde E. M. at den danske Konge havde afgivet mundtlig ved Rigsraad Peder Reetz, forlangtes skriftlig af ham. H. M. befalede, at den skulde gives, men kun i Form af en Billet, uden Datum, Underskrift eller Segl[1]). De toge den med op til Helsingør, og efter nogle Dages Forhandling med de svenske Kommissærer fik de atter en Erklæring af dem; E. M. vil behage at see dem begge: de følge med dette Brev under Nr. 1 og 2. Og da den franske Minister og Englænderne fandt, at Svenskerne havde ved denne Erklæring tilfredsstillet Haagertraktatens Fordringer, opfordrede de indstændig Hollænderne til at bortfjerne deres Flaade fra Landskronas Havn, hvor de holdt den svenske indesluttet, idet de forlangte, at Krigsoperationerne og Stridskræfterne skulde anvendes mod Kongen af Danmark, thi denne var den Opsætsige,

[1]) Schryv. v. d. Heeren Ambass. in Denemarcken, 1660, Bil. III & IV.

eftersom han ikke havde accepteret den Fredsplan, som de havde overrakt ham, og de sagde yderligere, at den hollandske Udsending Schlingelant havde lovet dem dette, dengang de forhandlede i Helsingør om Svenskernes sidstnævnte Erklæring[1]. Da nu Hollænderne ikke skyndte sig saameget som Englænderne ønskede, fremkom de med en ny Udtalelse[2], hvori de (som det berettes mig) erklære dem temmelig aabenbart Krig, dersom de i længere Tid opsætte at fjerne deres Flaade fra Landskronas Havn; Hollænderne besluttede saa at gjøre det[3], og man sørgede for de to Parters (Svenskernes og Hollændernes) Handels- og Krigsskibes Sikkerhed ved de Dokumenter, som E. M. vil behage at see under Nr. 3 og 4. Igaar, den 20de, seilede den hollandske Flaade bort fra Landskronas omtalte Havn og lagde sig lidt nedenfor Øen Hveen over ad dette Land til, omtrent paa samme Sted, hvor den engelske laa ifjor. For om muligt at standse en saa skadelig Beslutning begav H. M. sig personlig ud til Flaaden og blev der to Dage, tillige for at see, hvordan det vilde gaae med et Foretagende, der allerede længe havde været forberedt, hvorved man haabede at ødelægge den fjendtlige Flaade inde i selve Havnen, idet allerede Alting var ordnet dertil og der kun ventedes paa gunstig Vind for at udføre det[4]; men Kongens

---

[1]) Ang. Forhandlingerne fra dette Øieblik (den 15de Marts) indtil den 31te slg. Schryv. v. de Heeren Ambass. in Denemarcken, 1660 (de første otte Sider). De hollandske Gesandters Beretning stemmer idethele med Goes'; de afgive den for at forsvare deres Handlemaade for Generalstaterne og gjøre stadig gjældende, at de kun have fulgt Haager-Overenskomsten. Slg. Aitzema, IV, 545 f.

[2]) Slg. Schryv. v. d. H. Amb. 1660, Bilagene I, II og V.

[3]) „Efter modent og alvorligt Overlæg“, sige de holl. Gesandter. If. Aitzema (anf. St.) herskede der en saadan Forbittrelse i Kjøbenhavn over disses seneste Optræden, at de ikke vare sikkre for Fornærmelser af Pøbelen.

[4]) De holl. Gesandter indvendte, at man jo kunde have iværksat denne („foregivne“) Plan forlængst; hvorfor vilde Kongen af Danmark just nu have den udført? (Slg. Schryv. v. d. H. Amb. etc.,

Nærværelse og Myndighed formaaede ikke at forhale Flaadens Tilbagekaldelse, ikke engang nogle faa Dage, indtil Posten kunde komme fra Hamborg og bringe de nødvendige Ordrer fra Generalstaterne i Danmarks Faveur. Snarere har man Mistanke om, at nogle af Gesandterne, om ikke alle, af den Grund skyndte sig mere, for at Sagerne ved disse Ordrers Ankomst ikke skulde staae saaledes, at de kunde udføres. Kongen er ærgerlig derover[1]), som E. M. vel kan tænke sig, og sender pr. Expres et Brev til Holland, hvori han beklager sig meget over Gesandternes Adfærd; og det er ganske vist underligt, at Gesandterne ikke gjorde hvad de kunde, nemlig indlemme i Overenskomsten med Svenskerne angaaende Handelens Sikkerhed en Klausul, hvori de tilsikkrede de særdeles mange Skibe fri Gjennemgang, som ere seilede ud for at hente Proviant hertil fra flere Steder i Tillid til, at den hollandske Flaade holdt den svenske indesluttet. Men man troer, at de snarere ere glade ved, at de gaae tabt, for at Nød og Mangel paa Levnetsmidler skal tvinge Kongen til at rette sig efter deres Villie, og i den Hensigt bekjendtgjøres nu ogsaa, at der er sluttet Fred i Polen[2]), for at Kongen kan miste Haabet om at forhandle dernede om sine egne Sager sammen med sine Allieredes; og dog have de svenske Kommissærer i Preussen erklæret skriftlig, at de havde Befaling og Instruktion fra deres Herre og Konge til at underhandle om Fred med Danmark dernede, og H. M. har ogsaa sendt sin derværende Minister de nødvendige Depecher med Hensyn til disse Underhandlinger. — Det er meget sørgeligt at see denne Konge blive saa slet hjulpen, og at man spilder en saa god Leilighed til at skaffe

1660). Baade Gersdorf, Reedtz og Urup henvendte sig flere Gange til Gesandterne i denne Anledning, slg. Aitz., IV, 545—46.

[1]) Thurloe, VII, 832, 862—63, 864. „De Koninck van Denemarcken was als desperaet ende buyten sinnen" (Aitz., anf. St.).

[2]) Thurloe, VII, 816—17. Brieven tusschen de Witt etc., VI, 364—65 (de Witt yttrer for Gesandten Honart sin Misfornøielse med den Vending, Sagerne have taget i Polen).

Christenheden varig Ro gjennem en fast, almindelig Fred. Jeg sagde E. M. i mit Forrige, at der fra Frankrig ikke var indtruffen hidtil nogen Ordre til de franske Ministre med Hensyn til Udførelsen af hvad der var bestemt ved en særlig Artikel i Traktaten mellem de to Kroner angaaende Fredsmægling mellem de nordiske Lande[1]). Den franske Minister, der er her, driver af al Magt paa en særlig Fred, og han gik saa vidt, at han sagde til det polske Sendebud, at selv om Svenskerne fandt sig i at underhandle om Fred med Danmark i Preussen, vilde de tre i Haagertraktaten interesserede Stater ikke tillade det, — hvilket er at være mere fjendtligsindet mod Danmark end dets Fjender selv. Det er i høi Grad ubehageligt og forstyrrende, at vor Korrespondance gaaer saa vanskelig for sig[2]); der mangler nu igjen mange Poster, og da man saaledes ikke har de Efterretninger, der ere nødvendige for at kunne træffe rigtige Afgjørelser, er Alt stadig svævende, til stor Præjudice for Kongens Sag. Hvad ham angaaer, saa mangler han hverken Mod eller Standhaftighed til endog at udholde større Trængsler — endskjøndt de, han er i, sandelig ere store nok —, naar blot han hos sine Venner kan see en kraftig Villie til at staae ham bi.

17. Goes til Filip IV, Kbh. 3die April 1660[3]).

E. M. vil af mit Brev af 21de Marts have seet, at Hollænderne, efter at have faaet de svenske Kommissærers Erklæring,

---

[1]) Paavirket af La Fuentes (og Goes') Beretninger tilskriver Keiseren den franske Konge under 14de Febr. et Brev, hvori han opfordrer ham til snart at give sine Ministre disse Ordrer (Londorp, Acta publica, VIII, 691—92), og den keiserlige Gesandt Friquet i Haag minder Generalstaterne om ei at glemme deres Allierede (smstds., 692—94, slg. 701).

[2]) Ogsaa Kristoffer Parsberg beklager sig herover i sine Relationer (Schlegel, Samml. z. dän. Gesch., II, 3. H., 152).

[3]) Af det spanske Statsraads Betænkning (dateret 8de Juni) over dette Brev samt de tidligere af 23de Febr., 5te og 21de Marts fremgaaer, at der var skrevet til La Fuente, at han skulde bestræbe

hvori de syntes paa en Maade at indvillige i Freden overensstemmende med Haagertraktatens Betingelser, bortfjernede deres Flaade fra Landskronas Havn[1]); først havde de og Svenskerne undertegnet et Dokument, der gik ud paa at sikkre begge Parters Handelsskibe. Da den omtalte Havn var bleven fri, seilede strax nogle svenske Skibe ud og lagde sig i Sundet; ikke desmindre gik den 28de 21 danske Koffardiskibe igjennem

sig ivrig for at faae Kurfyrsten af Brandenborg og Keiseren med i Freden; Raadet udtaler tillige, at der bør skrives til D. Esteban de Gamarra (spansk Gesandt i Holland), at han endelig maa bevæge Hollænderne til ei at forlade Danmark i Nøden, da der derved kunde opstaae en stor ny Krig. Fra Karl XI af Sverig var der kommet Brev med Underretning om Faderens Død, før end der var afsendt en spansk Kondolenceskrivelse: en saadan bør udfærdiges, og man bør takke Kongen ved en Afsending, „thi skjøndt det er troligt, at det kun vil nytte lidet med Hensyn til at faae dette Rige til at opgive sine Planer, er det ikke rigtigt at undlade Noget, der kan bidrage til Opretholdelsen af det gode Forhold, som Kongen tilbyder; og ved en saadan Afsending kunde man see at faae Forbundet med Kongen af Sverig saaledes ratificeret, at man kan love sig varigt Venskab som det, den svenske Krone har næret for os endel Aar". Da Kongen af Spanien paategnede sin Resolution, var Efterretningen om Fredslutningen kommen til Madrid og (som Kongen siger) Forholdene saaledes væsentlig forandrede. — Foruden de anførte Breve er der vedlagt Statsraadsbetænkningen forskjellige Papirer vedrørende Underhandlingerne paa Sjælland, nemlig 1) fra de svenske Kommissærer Rosenhane og Sten Bielke, Helsingør 8de (18de) Marts (trykt i Ex actis deducta negocii Dan. et Holl. informatio, 12te Mai 1660, ogsaa med svensk Titel), 2) fra de hollandske Afsendinge Slingelandt, Vogelsang, Huybert og van Haaren, Kbh. 6te (16de) Marts (trykt bl. A. i førnævnte sv. Pièce), 3) fra de eng. Komm., Kbh. 13de (23de) Febr., undertegnet af Sidney og Honywood (trykt i Brieven tusschen J. de Witt etc., VI, 386—87), 4) fra de svenske, Helsingør 29de Febr. gl. St. (trykt bl. A. i den svenske Pièce) samt 5) „Sensus eorum quæ nomine R. M. Daniæ ad propositionem duorum mediatorum 22 die mensis præsentis (ɔ: Febr.) responsa sunt".

[1]) Brieven tusschen de Witt etc., VI, 415—23, 427—28 (de Witt ønsker, at der skal optrædes med mere Kraft mod Svenskerne).

det, — de kom fra Norge og Jylland og vare ladede med Proviant og andet Forraad her til Byen. Den 29de lagde syv svenske Skibe sig i en Fjerdingveis Afstand fra Havnen her, lige ved den hollandske Flaade, og tog den næste Dag to danske Koffardiskibe, som vilde løbe herind. Man havde større Respekt for den engelske Flaade, da den var i disse Farvande ifjor, thi den tillod aldrig, at der tilføiedes danske Handelsskibe nogen Skade i dens Nærværelse. Den 1ste dennes kastede tre svenske Skibe Anker i Nærheden af Øen Amager, saa at vi nu igjen ere indesluttede paa alle Sider.

Det haabedes, at to saa store Begivenheder som Kongen af Sverigs Død og den sidste Revolution i England skulde bevæge Hollænderne til at fortsætte deres Operationer i Danmarks Faveur; men af Breve derovre fra fremgaaer det, at der ikke er nogen Anledning til at vente Sligt af dem. Mens det vilde være retfærdigt at forhandle idetmindste om den Erstatning, som skyldes Danmark for den Skade, der tilføiedes det, siden det antog Haagertraktaten, erfares det, at Franskmændene stillede Forslag om Erstatning til Sverig for det trondhjemske Distrikt i Norge, som Roskildetraktaten gav det og den i Haag fratager det. Jeg sagde i mit Forrige til E. M., at jeg havde draget Omsorg for, at der strax sendtes Underretning om Kongen af Sverigs Død til Polen[1]), da jeg mente, at det vilde være et kraftigt Middel til at standse Polakkerne en Smule, hvilke ilede efter Freden med slappe Tøiler, idet de fordærvede dens Fordele og Betingelser ved deres Hastværk; men den 30te f. M. kom Sekretæren hos den danske Gesandt i Danzig hertil, hvem hans Herre havde sendt afsted den 26de for at gjøre H. M. Regnskab for, hvorledes det gik med Underhandlingerne i Preussen, og det viste sig at være meget forskjelligt fra hvad man havde Ret til at haabe, men ikke fra det, man

---

[1]) J. H. Schlegel (Samml. z. dän. Gesch. II, 3 H.) siger, at man først den 16de Marts havde sikker Efterretning i Oliva om Karl Gustavs Død.

havde berettet os i Breve derfra. Det er mærkeligt, at Polakkerne ikke have brudt sig om saa vigtig og følgerig en Hændelse som Kongen af Sverigs Død og at de hastede saa stærkt med Fredslutning, at de vedblev med Underhandlingen, skjøndt de svenske Kommissærer endnu ikke havde faaet deres Fuldmagt fra den nye Konge, — idet de stolede paa den franske Gesandt de Lombres' Garanti, uagtet han selvfølgelig ikke kunde have Ordre desangaaende. Svenskerne viste sig da endnu mere bestemte paa ikke at ville give de danske Ministre Adgang til Underhandlingerne i Preussen — hvilket den danske Konge tilstræbte, fordi han ikke vilde see sig skilt eller tvinges til at skilles fra sine Forbundsfæller —, saa at H. M., overtydet om, at der ikke vilde blive mindste Haab om, at hans Ministre i Preussen admitteredes, ligesaa lidt som han vilde faae nogen Hjælp af Hollænderne, og med Blikket paa den Situation her, som jeg mange Gange har berettet E. M., endelig blev nødt til at give efter for Mediatørernes Opfordringer og indvillige i Underhandlingerne med Svenskerne[1]). Der udnævntes tre Rigsraader som Deltagere for Kongen; Kongressen vil finde Sted i nogle Huse, der ere blevne byggede til dette Brug ude paa Fælleden mellem Fæstningen her og Fjendens Leir; den Dag, da de skulle begynde, er endnu ikke fastsat, — det lader til, at Svenskerne søge at trække det i Langdrag, maaskee i den Hensigt at give Traktaten med Polen Leilighed til at afsluttes forinden. Kongen og Ministrene forsikkre høit for mig, at der skal blive taget det Hensyn til H. keis. M.'s Interessor, som Forbundet og den ydede Bistand kræver; men det er at frygte, at den samme Nødvendighed, som tvinger Kongen til Underhandlingerne, ogsaa skal tvinge ham til mange andre Ting mod hans Villie og i Strid med

[1]) Ex actis deducta negocii Dan. et Holl. informatio, Mai 1660 (udg. i Sverig for at vise de Svenskes Beredvillighed til Fred, „men the Danskes cunctation och tredsko; jämwäl och the Holländskes, som wilda för Mediatorer räknade wara, Fredzhinder och Troolööszheet“), fol. B 1 til C 1.

hans egen og hans Allieredes Fordel. Til Marquien af La Fuente[1]), som meddeler mig, hvorfor Kardinal Mazarin sendte Præsident Colbert til Wien, skriver jeg, at saavidt jeg har kunnet slutte af de franske Ministres Handlinger her, har Frankrig ikke anden Hensigt end at faae sluttet den særlige Fred med størst mulig Fordel for den svenske Krone, og alt det, der gjøres dér i Retning af at realisere Aftalen om en almindelig Fred, holder jeg for blot og bart Blændværk, hvorved man kun tilsigter at vinde Tid, indtil deres Negotiationer have faaet det forønskede Udfald.

18. Brudstykke af Brev fra Goes til Marquien af La Fuente, Kbh. 3. Apr. 1660.

Med forrige Post sagde jeg Eders Excellence, at Sagerne her bevægede sig henimod Underhandlinger med Svenskerne. Med denne har jeg at sige Eder, at der nu er taget Beslutning desangaaende og at H. M. har udvalgt tre Rigsraader til Kommissærer. Stedet for Kongressen bliver nogle smaa Huse, der ere byggede midt paa den aabne Mark mellem Byen og Fjendens Leir. Den Dag, da Underhandlingerne skulle begynde, er endnu ikke bestemt, og det synes, at Svenskerne ikke have mere Hastværk, maaskee fordi de ville vente, til Underhandlingerne i Köln[2]) ere afsluttede.

19. Goes til Filip IV, Kbh. 17de Apr. 1660.

Den 3die dennes underrettede jeg E. M. om den Tilstand, hvori Sagerne her stod, og meddelte, at Kongen, der saae, at hans Ministre ikke fik Adgang til Underhandlingerne i Preussen trods alle Bestræbelser og at Hollænderne ganske hørte op at optræde til Gunst for ham, endelig var bleven tvungen af uundgaaelig Nødvendighed til at give efter for Mediatørernes

---

[1]) Spansk Minister ved det østerrigske Hof, sendt til Danzig som extraordinær Gesandt.

[2]) Colonia for Polonia, — Afskriverfeil.

Opfordringer eller rettere Trusler og begynde at underhandle med Svenskerne[1]). Den 6te dennes mødte begge Parters Kommissærer for første Gang i nogle Huse, som ere byggede i denne Anledning mellem Byen og Fjendens Leir, og senere have de holdt to Møder til[2]). De danske Kommissærer foreslog, at deres Konges Allierede skulde faae Adgang til samme Underhandlinger. Svenskerne svarede, efter at have spurgt dem, hvem de vare, at de ikke havde Befaling dertil; det forekommer mig, at man kunde svare dem, at den burde de have, thi Kongen af Danmark havde bestandig erklæret, at han ikke indlod sig paa Underhandlinger, uden at hans Allierede deltog deri. Da Hr. Kurfyrsten af Brandenborg jo omtales i Haagertraktaten, kunne Mediatørerne ikke Andet end vise sig nogenlunde tilbøielige til at give Hans Høihed Adgang; men i Virkeligheden kan man nok mærke, at de for deres Del kun ville laane Forbundsfællerne Øre i meget ringe Grad, og hvad H. keis. M. angaaer, saa har man Grund til at troe, formedelst deres onde Villie i det Hele taget, at de snarere ville stræbe at exkludere end at inkludere ham. De svenske Kommissærer gaae endnu videre og forlange, at Kongen skal give Afkald paa alle sine Alliancer, selv de defensive; saaledes fortolke de Artikel 2 af Roskildefreden, hvor Kongen renoncerede paa de Forbund, han havde indgaaet imod Sverig, og skjøndt dette er ikke mindre urimeligt end usædvanligt, søge den franske Minister og Englænderne at støtte det af al Magt, for at den danske Konge ikke skal hjælpe os, naar Svenskerne paaføre

---

[1]) Thurloe, VII, 881—82 (Sidney beklager sig over Hollændernes „utaalelige Opførsel“ og siger, at de Danske have været idetmindste ligesaa slemme som Svenskerne til at forhale Freden).

[2]) Brieven tusschen de Witt etc., VI, 411—12 (Slingelandt skriver, 7de April, at han nu skal til det andet Møde, at han haaber, at Freden snart sluttes, thi han ærgrer sig over Vogelsang og ønsker at komme hjem, — slg. Beins' oftere anførte Skrift P. 29; denne Forf. forklarer slige, ei sjeldne Uenigheder mellem hollandske Diplomater ved, at de vare udsendte fra forskjellige Provindser og repræsenterede forskjellige, navnlig Handelsinteresser).

os Krig i Tydskland. Hollænderne bifalde ikke, at Kongen skal give Afkald paa sine defensive Allianccr, thi det vilde være at give Afkald paa den, han netop har indgaaet med Generalstaterne; men det synes, at de for at bringe Sagen lettere til en Afslutning ere tilbøielige til at lade den paagjældende Artikel i Roskildefreden gjælde i samme Form og med samme Ord som hidtil, og de paastaae, at naar der tales i den om at renoncere, saa skal det kun forstaaes om de offensive Alliancer, uagtet de see, at Svenskerne netop begrunde deres Paastand, at der skal renonceres paa alle mulige Alliancer mod Sverig, paa den samme Artikels Ordlyd. Da den svenske Kommissær Rosenhane fremhævede Betydningen af dette Punkt, yttrede han, at man paa svensk Side lagde større Vægt paa den end paa at beholde eller afstaae en af de erobrede Provindser. Der er blevet talt om forskjellige Punkter, men uden Resultat, og man maa slutte af Svenskernes Opførsel, som har været grov, idet de hvert Øieklik paakaldte Afgjørelse ved Vaabenmagt, at dersom de ikke blive tvungne dertil, vil denne Fred ikke blive sluttet saa snart eller saa let som Mange indbildte sig. For at undgaae Skjænderier og hidsige Ord blev man i sidste Møde enig om, at der fra hver Side skulde forfattes et Udkast, og de enkelte Punkter skulde saa afgjøres ved Mediatørernes Mellemkomst, i den Orden, man kunde komme overens om; da nu disses Hensigter og Stemning ligeoverfor os er som jeg har berettet E. M., er der ingen Tvivl om, at denne Fremgangsmaade kun kan være os til stor Skade.

Viceadmiral Ruyter beklagede sig i høi Grad over de Ordrer, som de herværende Gesandter gav ham, hvilke nødte ham til at lade Svenskerne tage de danske Skibe lige i hans Flaades Paasyn, og han har skrevet Breve til Holland, hvori han lægger sin Ærgrelse tydelig for Dagen. Nu lader det til, at de have besluttet ikke at tillade det længere, og det maa være Grunden til, at tre svenske Skibe, som lukkede Indseilingen til Østersøen mod Syd, heisede Seil og begav sig

over ved Møen, som man siger, hvor de med samme Lethed kunne afbryde al Forbindelse for os og tage alle de Skibe, der ville op til os. Store ere Plagerne og Trængslerne paa alle Kanter, men ikke desmindre opgive vi ikke Haabet om, at Gud vil hjælpe os og at Kongèns Venner ikke ville forlade ham i Faren; især har han stor Tillid til E. M., som jo særlig sætter sin Ære i at staae de undertrykte Konger bi, — og det er han, det veed hele Verden.

Mens Posten har dvælet her, have vi faaet den fra Hamborg med Breve fra Haag af 2den dennes[1]). Generalstaterne lod meddele den danske Konges Ambassadører i Haag hvad de befalede deres Afsendinge under 1ste dennes; man misbilligede, at en Erklæring af Svenskerne, som var bleven betragtet som utilstrækkelig, havde faaet dem til at fjerne Flaaden fra dens Leie udfor Landskronas Havn. De befale dem jo før jo heller at skaffe sig en kategorisk, klar Erklæring af Svenskerne, om de antage Haagertraktaten i alle dens Punkter og Artikler, og dersom disse vægre sig derved eller opsætte det, skal Flaaden begynde igjen at operere imod dem med al Kraft. Endog efter Modtagelsen af denne Befaling have Gesandterne — jeg veed ikke om efter egen eller de andre Mediatørers Tilskyndelse — slaaet ind paa en anden Vei, efter min Anskuelse til stor Skade for Kongen: uden nemlig i Forveien, som de burde, at tvinge Svenskerne til en saadan Erklæring, som de tidligere havde nødsaget Kongen til at give, have de faaet presset de ovenfor omtalte Udkast ud af begge Parter og indledet Forhandlinger om dem, idet de saaledes søge at liste sig fra Erklæringen, som, ifald den blev benægtende, vilde uundgaaelig nødsage dem til at begynde

---

[1]) Se Brieven tusschen de Witt etc., VI, 403—7 (fra de Witt til Slingelandt og Vogelsang under 2den Apr., overensstemmende med Generalstaternes Beslutn.). Aitzema, IV, 547; Brevet er aftrykt P. 542—43.

Fjendtlighederne igjen mod Sverig[1]). Den 13de dennes leverede begge Parter deres Fredsplaner til Mediatørerne, der hvor Kongresmøderne finde Sted, og den 14de blev Svenskernes undersøgt her i Rigshofmesterens Hus, i Nærværelse af de øvrige danske Kommissærer og Mediatørerne; det befandtes at være meget vidtløftigt. Den 15de begav Mediatørerne sig ud for at drøfte Danskernes sammen med Svenskerne, og det synes at være Mediatørernes Hensigt — naar de have konfereret med begge Parters Kommissærer og gjort de fornødne Bestræbelser for at gjennemføre Freden med Alles Samtykke —, ifald de ikke opnaae dette, da at opstille et Traktatudkast, som skal indeholde Haagertraktatens og Roskildefredens Artikler, og tvinge Parterne til at tage imod det[2]).

20. Goes til Filip IV, Kbh. 24de Apr. 1660[3]).

I mit Sidste af 17de dennes meddelte jeg E. M., hvor vidt det var kommet med Underhandlingerne mellem de to nordiske Konger. Efter at Mediatørerne havde holdt nogle Konferentser med begge Parters Kommissærer angaaende de Udkast, som hver af de nævnte Parter havde leveret dem[4]), gav de sig til selv at sammensætte et, der skulde tjene som Grundlag og Norm ved Fredslutningen; men da Franskmanden

---

[1]) Thurloe, VII, 884 (ogsaa Honeywood haaber snarlig Fred og længes efter Hjemreisen). Aitzema, IV, 553 ff.

[2]) Brieven tusschen de Witt etc., VI, 423—25 (Slingelandt nærer bestandig Haab om snarlig Fredslutn., 16de Apr.) 426—27 (de Witt skriver, at man i Holland var utilfreds med, at Fjendtlighederne mod Sverig vare ophørte, og det bedste Middel til at berolige Sindene vilde være Fredslutning jo før jo heller).

[3]) Fremlagt i Statsraadsmødet 31te Juli tilligemed det forr. Brev; de i dem indeholdte Nyheder havde Marquien af La Fuente allerede meldt.

[4]) Thurloe, VII, 887 (Sidney er særlig utilfreds med det danske Udkast).

og Englænderne vedholdende begunstige Svenskerne i Alt[1]), medens Hollænderne fordre, at Alt skal antage den Skikkelse, som Haagertraktaten bestemmer, ere de blevne saa uenige, at de ikke blot ikke hidtil have kunnet sammensætte en for Alle tilfredsstillende Plan, men flere Gange ere blevne saa hidsige, at de paa Lidt nær have erklæret hverandre Krig. Da Hollænderne indsaae, at de havde stolet formeget paa Svenskernes Erklæring, hvori de lod til at gaae ind paa Freden overensstemmende med Haagertraktaten, sendte de, nu da de vare komne ud over den Skuffelse, Ordre den 19de dennes til Viceadmiral Ruyter, at han skulde melde den svenske Viceadmiral, som laa med 10 Skibe tæt op til den hollandske Flaade, at siden Svenskerne ikke havde opfyldt de Betingelser, under hvilke de havde faaet Tilladelse til at seile ud af Landskronas Havn, hvor de holdt dem blokerede, skulde de begive sig derind igjen; og da Svenskernes Skibe vare langt underlegne i Tal, maatte de gjøre det samme Dag, skjøndt de paa Grund af Modvind ikke kunde naae længere bort end et Kanonskuds Afstand fra den hollandske Flaade. Den næste Dag, den 20de, fik de bedre Vind og seilede til Landskrona. Man kan let tænke sig, hvor harmfulde Svenskerne maa være over denne Beskæmmelse. Den franske Gesandt[2]) og Englænderne ere ikke mindre harmfulde derover, fordi det skete, uden at der var sagt dem Noget, skjøndt Hollænderne paastaae, at de ikke een, men mange Gange havde sagt dem, at de vilde bære sig saaledes ad, saafremt Svenskerne ikke holdt op med deres Urimeligheder. Ikke desmindre ere Hollænderne blevne ved

---

[1]) Den 18de Apr. henvendte Sidney og Honeywood sig paany skriftlig til Hollænderne og bebreidede dem, at de forhalede og hindrede Freden ved nye Paaskud, se Ex actis deducta etc. informatio 1660, C 2.

[2]) Under 22de Apr. tilskriver Terlon de holl. Gesandter i forbittrede Udtryk og siger til Slutn.: „je serois bien aise de sçavoir si ie suis Mediateur ou non“ (Ex actis etc. inform., C 3, slg. Aitz. IV, 554).

med Konferentserne og Underhandlingerne, uagtet Sidney — som er den, der tilsyneladende er heftigst berørt af denne og andre Ting, hvori de have stødt sammen — mener, at Svenskerne paa ingen Maade maae antage dem mere som Fredsmæglere, og det er troligt, at hvis det gik, som Svenskerne vilde, saa vilde de hverken tage imod Hollænderne eller de Andre, saa opbragte ere de over Republikkernes uværdige Fremgangsmaade mod Kongerne (saaledes kalde de den hvert Øieblik), og dersom der kunde tænkes paa en sikker Fred, med Bruddet paa Roskildefreden i saa frisk Minde, er det utvivlsomt, at de vilde give Danskerne fordelagtigere Betingelser, naar de forhandlede umiddelbart med dem, end gjennem en saadan Mediation. Den Haardnakkethed og Heftighed, hvormed der forhandles[1]), er stor, næsten større hos Fredsmæglerne end hos selve Parterne; men naar man betragter de Æmner, som der strides om, synes nogle mig ikke saa vigtige, at man kan troe, at Krigen vil blive fortsat for deres Skyld, naar der ellers virkelig næres Ønske om Fred. Nu kan man ikke mere tye til Udsættelser, da Hollænderne synes bestemte paa at naae til en virkelig Afslutning jo før jo heller, eller paany anvende Magt, som deres Øvrighed befaler dem meget tydelig. Det er saare beklageligt, at den Vaklen, hvormed man er gaaet frem, er Skyld i, at saa udmærkede Leiligheder gik tabt, og at Polakkerne derimod fik Leilighed til at haste mere med deres Underhandlinger med Svenskerne, end de vilde have gjort, dersom man havde kunnet bygge mere paa Hollændernes Fasthed.

En af Kongen af Danmarks Tjenere (Glasbrænder hos ham)[2]) gik med to smaa Fartøier og nogle smaa Stykker Skyts over fra Fyen til den sjællandske Kyst, og da Prindsen af Anhalt, som havde sit Kvarteer der, saae ham ude paa Søen,

[1]) „Syn aldaer seer hooge contestatien gevallen“ (Aitz., anf. St.).
[2]) Han hed Robert Colnet og gjorde Tjeneste under Krigen som „Stykmajor“, slg. C. Nyrop i Hist. Tidsskr. 5te R., 1ste Bd., S. 503—507.

fik han Mistanke og lod Vagterne fordoble; alligevel fik Glasbrænderen Leilighed til at gaae iland om Natten, rykkede ind i den By, hvor Prindsen var, med falsk Allarm og mange Trommer, tog ham tilfange og førte ham over til Fyen. Ikke heldigere gik det Marechal Schack, han som har forsvaret denne Plads med stor Dygtighed og kommanderede en Del af Hæren i det Slag, der leveredes for nogle Maaneder siden paa Fyen; thi da Kongen havde befalet ham at komme hertil og han havde indskibet sig sammen med Generalløitnant Hans Ahlefelt i en Galiot paa Femern, stødte de i 3 Mils Afstand herfra paa tre svenske Skibe, som havde heisot hollandsk Flag; disse tog dem tilfange og bragte dem til Malmø i Skaane[1]). Hollænderne paastaae, at da Galioten var hollandsk, have Svenskerne overtraadt den sidste Overenskomst angaaende de to Parters Koffardiskibe, men det er vanskeligt at troe, at Svenskerne under de forhaandenværende Omstændigheder ville give Slip paa en meget anseet Soldat, hvis Tapperhed og Duelighed de have i saa frisk Erindring, til stor Skade for dem selv. Det er et saare beklageligt Uheld, som kunde have været undgaaet, hvis der var lidt bedre Orden og Plan tilstede[2]). — Efterskrift: Posten var ikke afgaaet endnu, da vi fik Brev fra Danzig af 7de dennes, hvori der berettes, at Freden mellem Polen og Sverig sluttedes den 10de[3]), og at man var ifærd med at forhandle om Forbundsfællernes Interesser.

---

[1]) Thurloe, VII, 905 („The vulgar opinion is, that the Hollander did betray these Danish officers", skriver den engelske Agent de Lawerin fra Hamborg).

[2]) Det satte Gemytterne meget i Bevægelse i Holland (Aitz., IV, 551, slg. Thurloe, VII, 910).

[3]) Thurloe, VII, 880 (Brev fra Danzig, som melder, at den 9de undertegnedes sex Hovedpunkter, den 10de ventedes Freden mellem Sverig og Polen undertegnet i sin Helhed). Det var den 10de Mai, at den fuldstændige Fred i Oliva undertegnedes høitidelig, medens den allerede var sluttet den 3die. Textens 7de April (Brevet fra Danzig) maa vel være efter gammel Stil.

21. Goes til La Fuente, Kbh. 26de Apr. 1660[1]).

Ifølge den sidste Overenskomst samledes den 6te dennes i de Telte, der ere byggede til dette Brug, de Kommissærer, som ere valgte til disse Underhandlinger af de tvende Kongeriger, Danmark og Sverig, tilligemed Mediatørerne, og i Konferentserne, der fortsattes den 8de og 9de dennes forhandledes med stor Lidenskab om Alliancerne, idet Danmark forlangte, at dets Forbundsfæller skulde indbefattes i disse Underhandlinger, medens Svenskerne satte sig derimod og yttrede, at de ikke havde nogen saadan Instruktion, og Mediatørerne erklærede, at da man havde begyndt at underhandle med Forbundsfællerne i Preussen, burde man ikke forvirre Sagen ved at splitte Forhandlingerne paa to Steder. De svenske Kommissærer drev stærkt paa — og anførte til deres Fordel Roskildefredens Artikel 2 —, at Danskerne skulde renoncere paa alle Forbund, det defensive ikke undtaget, og skjøndt dette er et høist uretfærdigt, aldrig før kjendt Forlangende, billige de engelske og franske Ministre det, ja de hollandske med, uagtet de indsee, at ved det tilintetgjøres ogsaa Forbundet mellem Generalstaterne og den danske Krone til Præjudice for dem. Alligevel samtykkede de i, at denne Artikel skulde staae ved Magt, idet de paa den Maade troede at lette Fredslutningen mere. I disse Konferentser forhandledes ogsaa om fri Passage for Posterne til Hamborg; dette have Svenskerne ikke blot ikke sat sig imod, men forlangt, at det skulde udvides til at gjælde overalt, især i Pommern. Og da man har seet, at der ved de mundtlige Konferentser ikke opnaaes Andet end Skjænderier uden nogensomhelst Frugt, kom man den 9de dennes overens om, at hver af Parterne skulde forfatte en Fredsplan og aflevere den til Mediatørerne.

Den 11te dennes kom Hamborgerposten hertil og bragte Brev af 1ste dennes til de hollandske Afsendinge (efter General-

[1]) Kun i Afskrift, de temmelig talrige Feiltagelser hidrøre fra det spanske Kancelli.

staternes Befaling var det blevet meddelt den danske Gesandt i Haag); deri misbillige de, at de have trukket deres Flaade bort fra Landskronas Havn ene og alene som Følge af den Erklæring, Svenskerne havde afgivet og som de paa ingen Maade ansaae for tilstrækkelig, og de paalægge dem uden Tøven at fordre en kategorisk Udtalelse, om Svenskerne ville tage imod Haagertraktaten afgjort og uden noget Forbehold og i alle dens Artikler; i Tilfælde af at de sige Nei, skulle de lade deres Flaade operere imod dem som tidligere med al Kraft. Men denne Befaling have Afsendingene endnu ikke adlydt; derimod ere de sammen med de øvrige Mediatører blevne ved at udbede sig de ovenfor nævnte Udkast, hvilke de ogsaa have opnaaet, det vil sige den 13de dennes fik de Svenskernes paa det Sted, hvor Kongressen holder Møder; det er meget langt og indeholder Meget.

Den 14de dennes samledes alle Mediatørerne med de danske Kommissærer i Rigshofmesterens Hus, hvor de læste og drøftede nævnte Udkast.

Den 15de begav Mediatørerne sig ud til Svenskerne for ogsaa at drøfte det danske Udkast, og endskjøndt denne Forhandlingsmaade strider aldeles mod den ovenfor omtalte Befaling fra Generalstaterne, har det alligevel ikke været muligt at faae dem til at vælge en anden Form.

Det synes, at Mediatørerne have den Hensigt at pille ud af Projekterne hvad der stemmer med Haager- og Roskildetraktaterne og ganske bringe dem i Samklang med disse ved at borttage det Øvrige.

Viceadmiral Ruyter har i sine Breve til Holland beklaget sig meget over, at man har mistet al Respekt for hans Flaade, saalænge han, i Kraft af de Ordrer, som han har fra Gesandterne, er nødt til at taale, at Svenskerne komme og tage danske Skibe i hans Nærværelse, ligefor hans Øine og hans Kanoner[1]).

---

[1]) Thurloe, VII, 898—99. Brieven tusschen de Witt etc., VI, 412, 413—14. — De Witt havde fra forskjellige Sider erfaret Sven-

De svenske Krigsskibe laae næsten klods op til de hollandske her uden for Havnen; nogle ere seilede ud i aabent Hav, andre seilede over til Skaane for at føre 1500 Svenskere derfra over til Sjælland. Da de hollandske Afsendinge endelig indsaae af Erfaring, at de havde troet for meget paa Svenskernes Erklæring og deres hyklede Tegn paa Ønsker om Fred, (mens de nu optræde aldeles imod det, der burde ventes, idet de engelske og franske Ministre støtte deres uretmæssige Krav), gav de den 19de dennes Viceadmiral Ruyter Ordre til ved to Kapitainer at melde den svenske Viceadmiral, at da man ikke havde opfyldt de Betingelser, under hvilke Skibene havde faaet Lov til at gaae ud af Landskronas Havn, skulde han strax trække sig ind i Havnen igjen med sine Skibe; Ruyter udførte det med største Punktlighed, og samme Eftermiddag, skjøndt det var Modvind, gik de ti svenske Skibe, som laae udfor denne Havn, under Seil og trak sig et Kanonskuds Afstand bort fra de hollandske, og den næste Dag, da Veiret havde forbedret sig, seilede de over til Landskrona. Det er en Beskæmmelse, som man ikke mener at Svenskens Mave vil fordøie saa let. Hidtil har man ikke faaet at mærke, hvordan de tage det, og de hollandske Afsendinge søge at skjule det her ved at sige, at Svenskerne maaskee vare gaaede over at hente Forraad. Og imidlertid vedblive de at møde ved Konferentserne med de andre Mediatører og Svenskerne; man har faaet at vide, at der blev talt høirøstet om Sagen, men Enkeltheder kjender man ikke, da Alle meget søge at hemmeligholde hvad der gaaer for sig derude. Forresten har man faaet Nys om, at Svenskerne nu vise sig meget vanskelige, og man troer, at de ville forlange alle de danske Besiddelser i Skaane, hvilke anslaaes til en Værdi af 3 Millioner. Ialtfald erklære Hollænderne, at de ikke ville lade sig tage ved Næsen, og at de

---

skernes Overgreb og drager Gesandterne til Ansvar derfor, disse benægte Sandheden af de Meddelelser, der vare gjorte Raadspensionæren.

i Tilfælde af yderligere Forhaling ville udføre de Ordrer, som de have fra deres Regering, og bruge Magt mod Svenskerne, naar de ikke bøie sig for Fornuften.

Den danske Konges Glasbrænder, ved Navn Robert[1]), gik fra Fyen over til Sjælland med to Jagter, armerede med nogle smaa Stykker, og skjøndt Prindsen af Anhalt, der laa med sit Regiment i Kelsør[2]), fik Noget at høre derom og forstærkede Vagterne, lykkedes det Glasbrænderen at iværksætte sin Plan, idet han gjorde Landgang, overraskede Vagterne, slog en foregiven Generalmarsch med mange Trommer, tog den nævnte Hertug[3]) tilfange og førte ham over til Fyen. Men dette Tab raadede Svenskerne Bod paa ved at volde de Danske et større, idet de med tre af deres Skibe, som førte falsk hollandsk Flag, udfor Øen Møen fangede Feltmarechal Schack, som vilde fra Fyen hertil sammen med Generalløitnant Hans Ahlefelt i en Galiot fra Norge[4]); de førte dem til Skaane, hvor de strax løslode en hollandsk Oberstløitnant, som var ombord paa Galioten, da han hævdede Neutraliteten. Dette og andre større Uheld og Tab hidrøre fra de hollandske Afsendinges forhastede Beslutning, at trække deres Skibe bort fra Landskronas Havn og tillade de svenske at løbe ud.

Efterskrift. Posten har hidtil ikke kunnet afgaae paa Grund af Modvind; imidlertid have Mediatørerne fortsat deres Konferentser med de svenske Kommissærer og indbyrdes og deri gaaet i den Grad over Stregen, at der manglede Lidt i, at Englænderne og Hollænderne erklærede hverandre Krig. Det Punkt, som der tvistedes mest om, var om Fordringen paa China[5]), om de 400,000 Daler[6]), som de engelske og franske

---

[1]) Se forrige Brev.

[2]) ɔ: Korsør.

[3]) Skal være: Prinds.

[4]) Skal vistnok være „Holland“.

[5]) ɔ: Guinea.

[6]) Thurloe, VII, 874—76, 884, 886, 888. Brieven tusschen de Witt etc. VI, 240—42, 285—86, 311, 398, 438—40, 427—28, 428—29 (Guinea); 440—42, 444—45. Aitzema, IV, 554—55. Secr. Resol. II, 229—30.

Ministre vilde have skulde betales Svenskerne, medens Hollænderne mente, at der Intet skyldtes dem. Det andet vanskelige Punkt var om Skades-Erstatningen til Danmark[1]) og det tredie om Rømningen, som Svenskerne ikke ville have udført før efter at der er kommen Ratifikation fra de Stater, der skulle gaae i Borgen for denne Traktat. Nogle Jagter, der begav sig ud paa Kaperi herfra, have indbragt tre svenske Skibe, ladede med Korn og andre Levnetsmidler, som de tog i Nærheden af Øen Malmø[2]).

22. Goes til Filip IV, Kbh. 15de Mai 1660[3]).

Den Hast, hvormed den hollandske Galiot seilede herfra den 7de ds., tillod mig ikke at skrive til E. M.; hvad jeg kunde gjøre, var at sende en Beretning om, hvad her var indtruffet, til Grev Lamberg og bede ham lade den oversætte paa Spansk og give E. M., hvad jeg ikke tvivler om at han har gjort[4]).

De ti svenske Skibe[5]), som den hollandske Flaade (sagde

---

[1]) Thurloe, VII, 899.

[2]) ɔ: Møen.

[3]) Hermed 1) Tilføielsen til den i Brevet omtalte Artikel 5 (paa Latin), 2) Brev fra de engelske Afsendinge til de hollandske, Kbh. 1ste (11te) Mai, trykt i Ex actis etc. inform. fol. E 4—F 1 (ligeledes Latin), 3) Kopi af Brev fra Terlon til de hollandske Afs., Kbh. 8de Mai (Fransk), trykt i Ex actis etc. inform. fol. D 2—D 3.

[4]) Den fandtes ikke i Arkivet. Lamberg var keiserlig Gesandt i i Madrid og roses af Corn. Lerche for sin store „genaygenthed och respect" for den danske Konge (Br. fra Lerche, 31te Dec. 1659, i Geheimeark.).

[5]) Thurloe, VII, 906, 907. Brieven tusschen de Witt etc. VI, 434—36. Terlon, Mém., II, 473 ff. Ex actis etc. inform. 1660, C 3—D 2 (den svenske Udgiver titulerer Hollændernes Svarskrivelse til de svenske Kommissærer „inepta responsio"); fremdeles D 4—5 F. — Aitzema (IV, 553—56) giver en udførlig Beretning om hvad der gik forud for Skibenes Anholdelse og de paafølgende Tildragelser indtil den 15de Mai; under denne Dato tilskrev de hollandske

jeg deri) ikke havde tilladt at gaae ud i Østersøen, da de forsøgte det, men tvunget til at kaste Anker, med Trusler om at ville angribe dem, hvis de ikke gjorde det strax, holdes endnu saaledes indesluttede af Hollændernes Skibe, at, saavidt jeg kunde see, da jeg var ombord paa Flaaden, og ifølge Viceadmiral Ruyters og de andre Kapitainers og Officerers Yttringer til mig der ikke er Tegn til at de kunne slippe bort. Det svenske Admiralskib og nogle andre Skibe ere ikke fuldt beredte til Kamp; andre af dem ere det meget godt og føre henimod 60 Broncekanoner. De svenske Officerer erklærede, at de vilde forsvare sig til sidste Mand, og denne Befaling sige de svenske Kommissærer at der er givet dem. Ruyter svarede dem: for at de kunde gjøre det bedre, skulde de faae Bud, før de angrebes; man mener, at de ikke ville kunne gjøre stor Modstand[1]). Der gaaer det Rygte, at ombord paa disse Skibe førtes alt det Bytte og alle de Kostbarheder til Stockholm, som Svenskerne have taget her paa Øerne; derfor er det utroligt, hvor utaalmodig Mandskabet paa den hollandske Flaade længes efter at angribe dem.

Den franske Gesandt og de engelske Kommissærer ere opbragte over denne Forhaanelse og Skam[2]), som efter deres Anskuelse berører deres Herrer ikke mindre end Svenskerne, hvilket E. M. allernaadigst vil see af vedføiede Brev, som de skrev til

---

Gesandter Generalstaterne det Brev, som ligger til Grund for Aitzemas Beretn., — det er Svar paa en Skrivelse fra Generalst. af 4de Mai, hvori de beskyldte Gesandterne for ukorrekt Handlemaade og for at undlade at holde Regeringen au courant med Underhandlingernes Gang.

¹) Slg. Aitzema, IV, 557.

²) J. de Beveren, hollandsk Officeer og Gesandten Slingelandts Svoger, fortæller et Par karakteristiske Træk fra denne Periode af Underhandlingerne (slg. Krarup, „Beverens Dagbog fra Svenskekrigen 1659—60" i Hist. Tidsskr. 4de R. III, 664). — Den 28de April havde Terlon forsøgt at fremkalde en venligere Stemning hos Mediatørerne ved at indbyde dem til Middag; men det hjalp ikke (Aitz., IV, 555).

de hollandske Afsendinge; med disse have de ikke forhandlet siden denne Begivenhed[1]). Paa det Fredsprojekt, som Hollænderne sendte med en af deres Adelsmænd til de svenske Kommissærer[2]), er der hidtil Intet blevet svaret. De, som have Indpas i den fjendtlige Leir, fortælle mig, at de have et Svar i Beredskab, der mere ligner et Manifest, hvori de bebreide Hollænderne, at de have handlet imod Folkeretten og høitidelig besvorne Traktater. Disse agte ikke blot ikke at give Slip paa disse Skibe eller lade dem passere, men det lader til, at de ere fast bestemte paa at bemægtige sig dem ganske uden at oppebie yderligere Ordre fra Haag, ifald Svenskerne ikke beslutte sig til at antage den Fredsplan, som de foreslaae dem, og i den Anledning tilskrev de dem igjen igaar et Brev[3]), hvori de sige dem, at de forundredes over, at Svenskerne ikke havde svaret dem; at det ikke var deres Mening, at Tiden skulde spildes med Skjænderier, hvorved der efter deres Mening var brugt upassende Udtryk imod dem, men naar de ikke fandt sig i at gaae ind paa Freden, vilde de bringe Haagertraktatens Indhold til Udførelse. Det lader til, at Svenskerne og de andre Mediatører have faaet Meget at tænke paa ved at see mere Bestemthed hos disse Gesandter end den, de have vist ved tidligere Leiligheder; thi foruden at de holde de ti Skibe indespærrede, som jeg sagde, have de sendt syv af deres Skibe hen at blokere Landskronas Havn paany, hvor Svenskerne lavede sig til at gaae tilsøes med 9 Skibe til. Hollænderne ere af den Formening, at det, som Terlon gjør[4]),

---

[1]) Brieven tusschen de Witt etc. VI, 436—37 (under 15de Mai fralægger Vogelsang sig al Del i Fredens Forhaling, i Anledning af et skarpt Brev fra de Witt af 7de Mai), 440—42 (Slingelandt ligeledes), 442—43, 447—62 (lang Relation fra Slingelandt om Forhandl. siden 16de April).

[2]) Med Brev af 6te Mai, — Ex actis etc. inform. fol. D—D 2.

[3]) Trykt i Ex actis etc. inform. fol. F—F 1 med Svenskernes Svar af samme Dato.

[4]) Slg. Terlon, Mém., II, 477 ff. (hans Brev til de hollandske Gesandter). Ifølge Aitzema (IV, 556) lagde de andre Mediatører i

stammer mere fra hans bekjendte Partiskhed for Svenskerne, som han har lagt for Dagen i Alting, end fra Kongens, hans Herres, Befalinger, og at Sagerne i England staae saaledes, at de rimeligvis ikke ville være saa raske derovre til at begynde Krig, som de her ere til at true med den, og at de selv ialtfald, hvis deres Fjender forene sig imod dem, ville finde Venner at slutte sig til for at forsvare sig.

De engelske Kommissærer ville have indført i Fredstraktaten det, som E. M. finder medfølgende under Nr. 3; det første Punkt gaaer ud paa indirekte at ophæve Elbinger-Overenskomsten og tillige Alliancen og som Følge heraf den Bistand, der skyldes Hollænderne, naar de skulde blive angrebne. Det er usigeligt, hvor harmfulde de ere derover, saa at en af Gesandterne, der talte om det, sagde, at heller maatte hans Hænder raadne, end han vilde underskrive Sligt. Det er høist ubehageligt, at de ikke til Syvende og Sidst kunne faae taget den Beslutning, som Øieblikket kræver, thi mens man her vedbliver at være i Tvivl om, hvad der skal skee, skride Underhandlingerne i Preussen saaledes frem, at man bør frygte for, at de gaae videre, end ønskeligt er, med Hensyn til den Del, vi ville faae i Krigen, hvis den skal fortsættes. Men det synes dog nu, at Sagen ikke kan forhales yderligere her, og at Hollænderne ere bestemte paa at lægge Haand paa Værket. Den engelske Kommissær Sidney var igaar til Audiens hos Kongen, udtrykkelig for at meddele ham som en Nyhed, der vilde glæde ham meget, at han havde meget friske Breve fra

---

Begyndelsen ingen Forbittrelse for Dagen over, at Ruyter havde anholdt Skibene, før Svenskerne udtalte deres Klage over denne Maade at fremskynde Freden. — Under ²/₁₂ Mai beklager Rosenhane sig stærkt for P. Brahe over Hollænderne; han sætter nu blot sin Lid til Hannibal Sehested, men bedst var det, „om de havde nogle Penge at smøre Vognen (ɔ: Danskerne) med“. (Brevet findes i Handl. rör. Sver. hist. IX, P. 231—34.) Det udførlige svenske Klageskrift, dateret 30te Mai n. St., findes hos Londorp, VIII, 684—89 bis, og strax den 1ste Juni retter den franske Konge svære Bebreidelser til Generalstaterne (smstds. 689—91 bis).

England, og at Alt derovre tegnede til Kongens Gjenbestigelse af Tronen; dette er saameget troligere, som han ansees for en af dem, der mest have søgt at hindre en saa lykkelig Begivenhed[1]). Det er samme Sidneys Mening, at Kongen nærer stor Uvillie mod Hollænderne, og at han ikke vil undlade at harmes over den Forhaanelse og Skam, som de paastaae at have maattet døie her af dem, ligesaa stærkt som Parlamentet eller endnu stærkere. Medens jeg er ifærd med at skrive dette Brev, er Hamborgerposten kommen med Breve fra Danzig af 1ste dennes[2]), hvori H. keis. M., min Herres, Befuldmægtigede berette mig, at Fredstraktaten er sluttet dernede og undertegnet af Gesandtskabssekretærerne[3]). Der er indsat en Artikel i den om den danske Konges Indlemmelse i Freden[4]), men jeg veed ikke, hvordan H. M. vil være tilfreds med den; jeg vilde ønske, at den maatte behage ham meget, for at vi kunde bevare et saa vigtigt Venskab og Forbund, siden vi ulykkeligvis ikke have kunnet naae til en almindelig Fred, — Noget, som jeg med fuld Sandhed kan sige E. M. at jeg har anvendt al min Kraft og al mulig Opmærksomhed paa.

23. Goes til Filip IV, Kbh. 28de Mai 1660.

I mit Sidste af 16de (sic) dennes sagde jeg E. M., at vi med den Post, der ankom samme Dag, fik Efterretning om, at Underhandlingerne i Preussen havde ført til Fredslutning, ikke alene mellem Kongerne af Polen og Sverig, men ogsaa med Forbundsfællerne, med den Forpligtelse, at alt det, der var taget fra Svenskerne i Pommern, skulde tilbagegives, — hvilket fremgaaer af Artiklerne, som den danske Minister har sendt til

---

[1]) Corn. Lerche feirede i Madrid denne for Danmark glædelige Tildragelse med „luminarijs och frydenfyr“ (Brev af 26de Mai 1660, i Geheimeark.). Foruden ham havde kun den hollandske Gesandt ved det spanske Hof lagt sin Glæde for Dagen paa denne Maade.

[2]) Dette Datum maa være gl. St.

[3]) 3die Mai (ny St.) i Oliva.

[4]) Art. 31 (Punctum Daniæ), see bl. A. Aitzema IV, 520.

Kongen, sin Herre. Denne Begivenhed har vakt stor Bestyrtelse her ved Hoffet, thi endskjøndt man altid har været bange med Hensyn til Polakkerne, havde man dog bedre Mening om Forbundsfællerne [1]); og hvad der forøgede den utilfredse Stemning var, at Nogle forvanskede Meningen af de Artikler, der omtale Danmark og Alliancerne, og fortolkede dem, som om Kongen skulde staae aldeles forladt. Men jeg har forestillet H. M., at da Danmarks Deltagelse i den preussiske Traktat ikke kunde opnaaes, uagtet de Konføderereredes Ministre gjorde alle mulige Anstrængelser derfor, kunde Indlemmelsen ikke skee under nogen bedre Form, saalænge Krigen var her, og naar Freden er sluttet, vil det ikke være af ringe Betydning for hans Sikkerhed, at han er delagtig i de samme Fordele, som de fornemste Parter og Forbundsfællerne have betinget sig selv, og hvad Alliancerne angaaer, saa stod de ved fuld Magt, og vi for vor Del vilde opfylde deres Krav med vor sædvanlige Punktlighed og overensstemmende med Retfærdigheden; dette kunde de være saa meget mere forvissede om, som Hr. Kurfyrsten af Brandenborg siger i sit sidste Brev til H. M. af 31te Marts i meget kraftige Udtryk, at hvad ham angaaer, vil han ikke svigte ham paa nogen Maade, og han beder ham om at gjøre ligesaa. Kongen og Ministrene have rigtignok indrømmet Rigtigheden af mine Ord, men med Blikket paa Sagernes Stilling, da man maatte frygte for, at Svenskerne vilde falde over dem her med alle de Stridskræfter, de vilde faae andetsteds fra, hvor de ikke behøvede dem mere, saa at

[1]) Det hedder i Brevet fra Corn. Lerche, dat. Madrid 16de Juni 1660 (i Geheimearkivet): „Mand holder ded her dog for, att Keyseren eller Brandenburg ey paa anden maneer med Suensken sluter, end saa viit ded Romerske Rige angaar reseuerendis (sic) sig Eders May[tt] udj sine riger att assistere end thil udj Dan✗ ochsaa fred bliffuer sluted, huilchet vel vaar att ønsche saa maatte i ded ringeste vere, thi ellers præsumeres Suensken liden inclination thil fred maatte betee, om ded end der offuer med Holland thil offentlig ruptur skulde komme, som Franckrig vel muligt ey heller ugierne skulde see.“

der var større Fare for, at deres Stilling skulde forværres, end Haab om, at den skulde forbedres, besluttede man at see til at komme ud af Vanskelighederne, som de befinde sig i, og slutte Fred saa godt det er muligt. Da Mediatørerne efter deres indbyrdes Rivninger, som jeg har meddelt E. M., ikke forhandle mere, ligesaa lidt som Hollænderne med Svenskerne[1]) efter Skibenes Standsning, lod det til, at der vilde opstaae Hindringer for denne Forhandling, men netop det har befordret den mest, thi Svenskerne ere saa opbragte over Mediatørernes Optræden, maaskee paa nogle Personer iblandt dem, at de for at blive frie for dem vise sig tilbøielige til gunstigere Betingelser for Danmark. De give den Hidsighed og stygge Maade, hvorpaa der hidtil er forhandlet, Skyld for, at der ikke er bleven sluttet en god Fred for længe siden, og lægge stærk Lyst for Dagen til en oprigtig Udsoning med Danmark. Den franske Minister og Englænderne søgte at vedblive med Fredsmæglingen alene, idet de ikke undlod at ophidse Alle mod Hollænderne, men H. M. vilde slet ikke gaae ind paa et saadant Forslag eller tillade, at der skete Noget for at fornærme eller skade dem; tværtimod vilde han medvirke til, at Elbingertraktaten hævdes med samt sine forklarende Tillæg, hvilket er det, Hollænderne fordre og ønske mest, — Sidney[2]) sætter sig imidlertid kraftig derimod, vægrer sig ved at underskrive de omtalte Tillæg og indbefatte dem i Garantien. Underhandlin-

[1]) Under 17de Mai beklage Rosenhane og Bjelke sig for Mazarin over Hollændernes Troløshed; de fremhæve Terlons Bestræbelser for at skaffe Fred tilveie (Ex act. etc. inf. fol. G 1—G 2). Aitzema finder Ruyters Handling ganske berettiget og taler om den med ikke ganske ringe national Stolthed (IV, 557).

[2]) Trods Sidneys ofte tydelig udtalte Partiskhed for Svenskerne vare disse ingenlunde tilfredse med ham; Rosenhane (i et Brev til P. Brahe) beskylder ham for „galna capricer", og om Mediatorerne idethele siger han: „om man med flit skulle söka sällsamt och galet folk att förspilla ett godt verk, så hade man i hele verlden ej kunnat finna galnare än dem vi nu hafva" (Carlsson, Sv. hist. u. pfalz. hus., II, 131).

gerne gaae nu for sig ved Hjælp af Hannibal Sehested[1]), om hvem jeg sagde E. M., at det er den Samme, der har været ved E. M.'s Hof; han har under hele sidste Krig opholdt sig hos Kongen af Sverig som hans Fange, til Kongens, hans Herres, store Mishag. Rigshofmesteren, der er en meget god og velsindet Minister, saae Sehesteds Forslag og dømte om dem, at det kun vil være til Gavn at høre ham, og han søgte da først at skaffe ham Tilladelse til at komme her til Byen, for at han kunde konferere med ham mundtlig, og dernæst at faae H. M. til at see ham for sig og tale med ham. Dette opnaaede han, ikke uden Vanskelighed, sam jeg søgte at jævne, da Rigshofmesteren bad mig derom, foruden at Hannibal Sehested anmodede mig om det Samme ved en Neveu af ham, der er Sekretær hos Kongen; thi H. M. vilde ikke troe, at en Ting kunde være til Fordel for ham, som Svenskerne, hans Fjender, og Mediatørerne — der ikke ere hans Venner — ikke blot tillod, men ogsaa tilstræbte ivrig; desuden har han kun Lidet tilovers for Sehesteds Person. Rigshofmesteren har i alle de sidste Dage forhandlet med de svenske Kommissærer gjennem ham. Uagtet Mediatørernes Embed her er blevet unyttigt og ørkesløst, saa at de forleden Dag maatte forhøre sig hos Andre om Sagernes Stilling[2]), hvilket kun kan bringe dem i Miskredit, synes de at finde sig deri og i Alt, naar de blot ad en eller anden Vei eller paa en eller anden Maade kunne slippe ud af den Forlegenhed og Knibe, hvori de befinde sig. Den 22de dennes kom den svenske Sekretær Hockhaus[3]) hertil med Sehested og bragte et Udkast fra de svenske Kommissærer overensstemmende med de mundtlige Forhandlinger; efter hvad Rigshofmesteren beretter mig, er dette ikke saadant,

[1]) Brieven tusschen de Witt etc. VI, 442—43, 462—66. Hist. Tidsskrift 4. R. III, 665. Terlon tilregner naturligvis sig alene Æren for at have banet Veien til en Forsoning mellem Frederik III og H. Sehested. Aitzema omtaler slet ikke Sehested som deltagtig i Underhandlingerne.

[2]) Hist. Tidsskr., nys anf. Sted.

[3]) ɔ: Hoghusen.

at det hurtig kan bringes i en for begge Parter tilfredsstillende Form. Der kan ikke tænkes paa Tilbagegivelsen af Skaane og Blekingen, hvilke Provindser afstodes i Roskildefreden; Øen Bornholm[1]) ville de overlade den danske Konge mod en Erstatning, da H. M. fremfor Alt ønsker dette, for at ikke Folket derovre skal blive udsat for Forfølgelser, thi da de med stor Fare have givet sig paany ind under deres retmæssige Herres Regering ved at jage Fjenden ud, fortjene de, at der haves særlig Omhu for dem. De 400,000 Daler for Guinea og Fordringen paa de Adeliges Eiendomme i Skaane give Svenskerne Slip paa, ikke uden at fremhæve stærkt, hvormeget de gjøre for Danmark, efter at de have bragt det i den Stilling, som er almindelig bekjendt. Rømningen af Øerne — idet de lade de Fæstningsværker urørte, som de tidligere vilde sløife — ville de udføre i Løbet af 14 Dage efter Ratifikationerne, som skulle overleveres af begge Parter i Løbet af en Maaned. Forbundsfællerne ere indbefattede og Alliancerne staae ved Magt, saa at der er stor Sandsynlighed for, at man vil naae til Afslutning om faa Dage. Hollænderne tilbageholde endnu de ti svenske Skibe. Generalstaterne have ikke blot billiget denne Standsning af Skibene[2]), men der meldes derovre fra, at de ligeledes vilde have billiget det, om de havde angrebet og taget dem; der er ingen Tvivl om, at Svenskernes Frygt for at miste disse Skibe, med Alt hvad der er ombord paa dem, er en af de kraftigste Aarsager (skjøndt de søge at dølge det) til, at de gaae ind paa Freden uden Forhalinger, som de tidligere søgte at tilveiebringe; men hvor god en Fred de saa give os, kan den ikke være andet end meget daarlig. Det er visselig meget beklageligt, at denne Krig, skjøndt vi have havt saa udmærkede Konjunkturer til Fordel for os, skal ende som vi nu see den ende, med store Tab for Øieblikket og ringe Sikkerhed for Fremtiden. Nu kommer Sidney frem med, at

---

[1]) Terlon, Mém., II, 495—98.
[2]) Smstds. 483.

han havde Instruktioner og Fuldmagt til almindelig Fred, og der er ingen Anledning til at tvivle om, at Svenskerne vilde have samtykket deri, naar man havde holdt ved dette Forsæt, hvilket uden Tvivl havde været mere fordelagtigt og tillige til større Sikkerhed for os.

Ifølge de Beretninger, vi have faaet, er det Svenskernes Hensigt ikke at hjemsende deres Hær, navnlig ikke de høiere Officerer og Befalingsmænd, og de raadslaae indbyrdes om, hvordan de skulle underholde dem. Der var lovet den afdøde Konge fra fransk Side, at der vilde blive givet passende Subsidier dertil, men man tvivler om, at de nu faae dem efter Kongens Død, hvorved maaskee det Øiemed er bragt ud af Verden, som man havde, da de lovedes; og det kan nok være, at Sverig snart bliver træt, hvormeget større Erfarenhed det end har i at leire sine Hære i fremmede Lande end at have dem i sine egne. Jeg sender Grev Lamberg en hemmelig Instruktion, som Kongen af Sverig gav sine Ministre i England og som fandtes blandt mange andre Dokumenter, Sekretær Coyet efterlod her[1]); han skal lade den oversætte paa Spansk og levere E. M., som deri vil see, hvilke Rænker den Nation spinder mod E. M. og E. M.'s allerhøieste Hus. Jeg meddeler ham ogsaa, i hvilken Tilstand vor katholske Religion befinder sig her[2]) og hvad jeg betænker for dens Befæstelse og Fremgang, for at han kan gjøre E. M. Regnskab herfor. Den store Gudsfrygt og Iver, hvormed E. M. forplanter den til Verdens yderste Grændser mod Øst og Vest, giver mig sikkert Haab om, at E. M. vil udstrække den samme Omhu og Forsorg til disse nordlige Egne.

Posten er bleven opholdt nogle Dage for om muligt at melde noget Sikkert og Positivt vedrørende Underhandlingerne her, under hvis Fortsættelse der er fremkommet Vanskeligheder

---

[1]) Fandtes ikke med Brevet.

[2]) Det er efter al Rimelighed denne Relation, som findes trykt (paa Latin) i Ny kirkehist. Saml., 5te Bd., P. 823—44, efter et Hdskr. i Hannover; den er dateret Kbh. 3die Juli 1660.

af ikke ringe Betydning. Svenskerne fordre, at saasnart Traktaten er afsluttet, skulle de svenske Skibe, der ere anholdte, løslades, uden at man har at oppebie Ratifikationen ligesaa lidt som Rømningen af disse Provindser, og de have saadant Hastværk i Alt, hvad der staaer i Berøring med deres Interesse og Fordel, at just det vækker en vis Mistanke. Man har saa frisk Erindring om, hvordan det gik med Roskildefredens Realisation, at den danske Konge har megen Aarsag til at være tilbageholden og gaae frem med Varsomhed, thi ingen Forsigtighed kan være for stor ligeoverfor Folk, der handle efter saadanne Grundsætninger som Svenskerne, og derfor synes det ikke, at H. M. kan tillade, at de omtalte Skibe løslades, før Freden er ganske opfyldt. Desuden ville jo Hollænderne for deres egen Interesses Skyld ikke være tilbøielige til at gjøre det, thi da vilde de ingen Sikkerhed have i Hænde for Ratificeringen af Elbinger-Traktatens forklarende Tillæg[1]); den, som den franske Gesandt tilbyder dem ved at ville give dem sit Ord, veed jeg ikke om de bør ansee for tilstrækkelig[2]). Uagtet alle de gode Udsigter, der (efter hvad jeg sagde ovenfor) var til Fred, have Tingene altsaa i de sidste Dage stillet sig saaledes, at man maa frygte et større Brud; men Svenskerne, der indsaae, at Hollændernes Frygt for, at man skulde søge ved de andre Mediatørers Hjælp at tilintetgjøre Overenskomsten angaaende Elbinger-Traktatens Tillæg, kunde foranledige dem til en eller anden Beslutning, som vil sætte alt det hidtil Opnaaede ud af Kraft, have erklæret, at de ville give dem den nævnte Ratifikation jo før jo heller, — rigtignok til liden Fornøielse for Mediatørerne, især Englænderne.

---

[1]) Brieven tusschen de Witt etc. VI, 466—67 (de Witt har med Glæde erfaret, at de krigsførende Magters Befuldmægtigede have lagt Haand paa Fredsværket, og venter snart at høre om dèn omtalte Sikkerhed), 473—74 (til Vogelsang fra de Witt, omtrent som det forrige til Slingelandt).

[2]) Terlon, Mém., II, 483—94.

Der fortælles Noget om, at den unge Konge af Sverig er død af Kopper den 23de i forrige Maaned og at Svenskerne stræbe med stor Omhu at skjule det; men de, der have Indpas hos dem, sige, at det ikke lader til, at Efterretningen er grundet.

24. Goes til Filip IV, Kbh. 6te Juni 1660.

Fredsunderhandlingerne mellem de tvende Kroner ere vedblevne saaledes som jeg sagde E. M. i mit Forrige, og Resultatet af dem har været saaledes, at jo mindre Fredsmæglerne have været delagtige i dem, desto nærmere ere de komne Afslutningen. Endelig sluttedes de for to Dage siden, og idag undertegnedes Traktaten[1]) af begge Parters Kommissærer og Mediatørerne, endvidere er den offentliggjort. De vigtigste Punkter og Artikler ere: at Svenskerne skulle beholde de Provindser og Landstrækninger, som afstodes dem ved Roskildefreden, undtagen Distriktet Trondhjem i Norge, som den danske Konge beholder uden Erstatning, og Øen Bornholm, som han ogsaa beholder, men imod at give et Ækvivalent, som der skal forhandles nærmere om; Svenskerne opgive Kravet paa de 400,000 Daler for Guinea, ogsaa de (lidet begrundede) Fordringer, som de gjorde paa de danske Adelsmænds Godser i Skaane. Forholdet til Hertugen af Holsten-Gottorp bliver saaledes som det ordnedes efter Roskildefreden; da dette var hidført ved ligefrem Vold under Kongens daværende fortrykte Stilling, er der Anledning til at frygte for, at Forsoningen ikke vil være saa oprigtig, som det nære Slægtskab fordrer og som jeg i Sandhed har søgt at tilveiebringe med al mulig Umag. Forbundsfællerne indbefattes i Traktaten, Allianceme vedblive at gjælde, saafremt de ei ere til Præjudice for Freden; Kongen af Danmarks Øer skulle gives ham tilbage med samt Fæstningerne, der ei sløifes, som Svenskerne tidligere forlangte og Mediatørerne indrømmede dem, under det Paaskud, at det

[1]) Brieven tusschen de Witt etc. VI, 468, 469.

var dem, der havde anlagt Fæstningsværkerne og at der ikke fandtes nogen Afgjørelse om dette Punkt i Haagertraktaten. Det kunde ikke være andet end saare uretfærdigt, thi det er vitterligt, at den Kalk, hvormed de byggedes, var danske Undersaatters Blod og Sved, og at Hensigten var med dobbelt Grusomhed at lade dem selv nedrive dem. Med Hensyn til Rømningen er Følgende bestemt: Fire Dage efter Traktatens Underskrivelse skal den svenske Leir foran denne Stad være fuldstændig rømmet, atter fire Dage efter Øerne Falster og Møen, otte Dage derpaa Øen Laaland med Fæstningen Nakskov, otte Dage derefter Byen Kjøge paa denne Ø Sjælland. Ratificeringen af Traktaten skal overleveres en Maaned efter Underskrivelsen; fire Dage efter Ratificeringens Overlevering skal Korsør rømmes, dernæst Kronborg ved Sundet og hele Resten af denne Ø, saa at Rømningen skal være aldeles endt sex Uger efter Undertegningen.

De svenske Kommissærer gav Hollænderne det Løfte skriftlig, at om fire Uger vilde de overlevere dem Ratificeringen af Elbingertraktaten med dens Tillæg, hvori der ogsaa skulde indeholdes en Amnesti for Alt hvad der var skeet; til Gjengjæld skulle Hollænderne med H. M.'s Samtykke frigive de 10 svenske Skibe, som de havde anholdt; de synes at have havt ikke ringe Skrupler i saa Henseende, thi nu have de Intet i Hænde, der kan garantere dem Løfternes Opfyldelse. Det om Elbingertraktaten omtales ikke i Fredstraktaten, da de andre Mediatører og navnlig Englænderne nægtede at underskrive det og binde sig til en saadan Garanti. Hvad Krigsudgifterne angaaer, som Hollænderne forlangte at Kongen skulde godtgjøre dem, for saa vidt som de overskred hvad de havde forpligtet sig til ved Alliancen, erklære de nu, at de Intet fordre, men dette omtales heller ikke i Traktaten, da de ville, at dette skal man takke deres Velvillie for, ikke at de andre mæglende Magter have sat sig imod denne Fordring, saavel her som i Haag. Det er de Punkter, om hvilke der var størst Strid og som nu ere ordnede saaledes som jeg har sagt; og heraf kan E. M.

betænke, hvor ringe Anledning den danske Konge har til at glæde sig over saadan en Fred, og hvor stor hans Venner have til at ynke ham, ja endog være bekymrede derover for deres egne Interessers og Fordels Skyld, thi man maa være bange for, at Tiden vil aabenbare større Misligheder som Følge af denne Omvæltning — hvorved Sverig er bleven hævet, men Danmark fornedret —, end man nu betænker. H. M.'s Standhaftighed har været stor, og skjøndt han har befundet sig i større Nød, end man skulde troe, med hele sin kongelige Familie, idet de undertiden have manglet saadanne Ting, som ikke engang den jævneste Mand mangler, kan jeg sige med Sandhed, at jeg har seet ham besluttet paa at møde den yderste Fare og ingenlunde tilbøielig til at gaae ind paa en saadan Fred; han gjorde det kun, fordi man har forestillet ham, især efter Fredslutningen i Polen, at man maatte frygte for, at han for al sin Udholdenhed kun vilde faae større Lidelser, ja Farer til Løn. Alt dette bedrøver mig overordentlig, da jeg klart seer hans Sags Retfærdighed og da jeg altid hos H. M. har fundet megen Hengivenhed og Velvillie mod det allerhøieste østerrigske Hus; desuden fordi jeg er ham forbunden for den Naade, han har bevist mig ved at forhandle med mig i alle paakommende Tilfælde med særdeles megen Tillid, og H. M.'s Venlighed har i saa Henseende strakt sig saa vidt, at jeg sikkert veed, at Mediatørerne have i Relationerne til deres Regeringer givet mig Skylden for den Fasthed, hvormed man modsatte sig deres Forehavender [1]).

Svenskerne foretog forleden et Togt med 6 Krigsskibe mod Øen Femern, som Danskerne havde, og besatte den; den keiserlige Oberst Schulz gik saa med nogle af vore Folk derover fra Holsten, hvor han havde sit Kvarteer, forjagede Fjenden

[1]) Kun Terlon nævner Goes et enkelt Sted (see P. 8); men naar Svenskerne og Englænderne hentyde til de Keiserliges „uheldbringende" Indflydelse i Kjøbenhavn og Forsøg paa at forhale Fredslutningen, maa man naturligvis nærmest tænke paa den østerrigske Gesandt.

og tilføiede ham endel Tab. Jeg glædede mig meget over denne Hændelse, fordi de Danske herved have seet med egne Øine, at det, jeg sagde dem, var sandt: at den preussiske Traktat sagde med klare Ord, at Forbundsfællerne skulde trods Traktaten vedblive at hjælpe Kongen af Danmark i Overensstemmelsen med Forbundet, hvilket de syntes at nære større Tvivl om end gavnligt var for deres egne Interesser.

25. *Goes til Filip IV, Kbh. 19de Juni 1660.*

Den 6te dennes sagde jeg E. M., at samme Dag var Freden mellem de to Konger bleven underskrevet[1]) og offentliggjort, og jeg tilføiede nogle af dens Hovedpunkter, hvorom der havde været størst Strid. Den franske Minister og Englænderne tvistedes meget om, hvem der skulde underskrive Traktaten først. Endelig gav Sidney sit Samtykke til, at Franskmanden underskrev først, imod at denne gav ham sit Ord paa, at der derefter skulde affattes fire Exemplarer (instrumentos), af hvilke Englænderne skulde underskrive de to og Franskmanden de andre to, idet saa de to reves istykker, som begge Landes Gesandter havde underskrevet; det syntes at være det mest passende Middel til at undgaae Tvistigheder. Men strax da Traktaten var undertegnet, stillede Terlon den Betingelse for Opfyldelsen af sit givne Ord, at man skulde forhøre sig, om man før havde benyttet denne Fremgangsmaade mellem Frankrig og England; herimod gjorde Sidney høirøstet Indsigelse og forsikkrede, at Franskmandens Løfte var givet uden nogen Betingelse (hvilket Hollænderne bevidne, efter hvad der fortælles mig), og han gik saa vidt, at han vilde sønderrive de Dokumenter, han havde undertegnet, dersom ikke de Andre havde faaet ham derfra. Sidney ærgrer sig saa stærkt som Nogen i Verden kan, forbander sin Lettroenhed og erklærer, at han hverken kan staae sin Øvrighed eller sig selv til Ansvar for

[1]) Terlon, Mém., II, 498 ff. (P. 498 det aldeles feilagtige Datum: 27de December 1659!).

hvad der er skeet; men man antager, at alle hans Protester Intet ville nytte, og at give sig til at underskrive de 4 Exemplarer — saaledes som ovenfor sagdes — tænker Terlon slet ikke paa, heller ikke kan han (efter eget Sigende) gjøre et eneste Skridt i denne Sag, før han har faaet Ordre fra sin Herre Kongen, hvem han har meldt det Hele. Desuden reiste den svenske Kommissær tilsøes til Stockholm tredie Dagen efter Traktatens Underskrivelse, saa at det med de 4 Exemplarer ikke mere kan udføres. Ogsaa de to engelske Kommissærer ere reiste[1]) over Land til Stockholm for at tage Afsked med Hoffet deroppe. Gesandten Slingelandt tager derop tilsøes[2]), uden Tvivl i den Hensigt at opnaae Ratificeringen af Elbinger-Overenskomsten; de to andre Udsendinge, Huberts og Haaren, ere vendte tilbage til Holland med fire Krigsskibe; den 4de, Vogelsang, bliver her[3]) tilligemed Viceadmiral Ruyter og 25 Krigsskibe, indtil denne Fred er bragt fuldstændig til Udførelse.

Den 11te ds. forlod Svenskerne den Leir, de havde nærved Staden Kjøbenhavn. Det var lidt over 3000 Mand Rytteri og Fodfolk, der rykkede ud af den, ret gode Tropper, efter hvad de Folk fortælle, som saae dem. Leiren forekommer mig saa stærkt befæstet, at jeg ikke kunde ønske, at vi havde angrebet den med de faa Folk, vi havde i Fæstningen, — hvilket man mange Gange har havt isinde. De svenske Tropper, der rykkede ud af den, have fordelt sig omkring paa denne Ø, indtil Tidspunktet til Rømningen kommer. Svenskerne skulde allerede have rømmet Øerne Falster og Møen, men vor Mangel

---

[1]) Afskeden mellem Englænderne og den danske Konge var just ikke meget hjertelig (Aitz. IV, 568).

[2]) Brieven tusschen de Witt etc. VI, 469—72, 488—89. — Slingelandt, der sendte den første Underretning om Fredslutningen til Holland ved sin Svoger Beveren, mødte selv for Stænderne den 9de September og takkedes for sin udviste Konduite (Aitz., IV, 569—70).

[3]) V. overværede Arvehyldingen, og hans Beskrivelse af den findes hos Aitzema (IV, 570 ff.). Ruyters Adelsbrev som dansk Adelsmand, udstædt af Frederik III 1ste Aug. 1660, smstds. P. 574.

paa Transportskibe er saa stor, at det hidtil ikke har kunnet skee. Hr. Pfalzgreven af Sulzbach, som er svensk Feltmarechal, skriver til Rigshofmesteren og beder, om Terminen for Rømningen af Fæstningen Nakskov paa Lolland maa blive udsat nogle Dage eller at der ialtfald maa gives de danske Kommissærer Ordre til at sørge for Garnisonens Underhold, indtil den kan indskibes. Jeg har tilraadet, at Tingene i alle Maader ordnes saaledes, at man ikke en eneste Time undlader at sikkre sig saameget som muligt mod Svenskerne og hvad de kunne falde paa at forsøge. De Tropper, som de have paa de omtalte tre Øer, Laaland, Falster og Møen, ere tydske, idetmindste Størstedelen; man siger, at de ville føre dem over til Pommern, hvorover man ikke kan Andet end forundre sig, ja fatte Mistanke, da disse Egnes Ødelæggelse som bekjendt er saa stor, at de ikke formaae at ernære de Krigsfolk, som de allerede have der, end sige de nye, de ville sende derover. Man taler om — og Svenskerne lade sig selv forlyde dermed —, at de ville begynde Krig med Storfyrsten af Moskau, men Tydskerne ere saa uvillige dertil, ligefra de øverste Officerer til den simpleste Soldat, at de (som de Officerer, der komme herind, berette mig) paa ingen Maade ville lade sig lokke eller tvinge derover, og dette, troer man, nødsager Svenskerne til at gribe til det Middel at overføre dem til Pommern. Saavidt man kan mærke, holde de ved deres Forsæt, ikke at hjempermittere deres Hær, men bevare den staaende, dog indskrænket ved en god Omordning, som de ere ifærd med. Den danske Feltmarechal Schack og Generalløitnant Hans Ahlefelt, som Svenskerne holdt i Fangenskab i Jönköping, ere vendte tilbage hertil efter Fredslutningen; de fortælle mig som meget sikkert, at Svenskerne have i Sverig formeret paany 32 Regimenter Fodfolk, hvert paa 800 Mand, at der var allerede udstædt Befaling til at afholde Mønstring, at deres Officerer vare gamle Krigere, og at en stor Del af de menige Soldater havde tjent i de sidste Krige; det forbausede dem, at de endnu havde kunnet udskrive saamange Folk i Sverig efter allerede at have

udskrevet saa mange. De sige, at efter alle de Anstalter, der skjønnes, er det ikke Svenskernes Mening at leve i Fred, men ved den første Leilighed, de faae, ville de begynde Krig mod Keiseren, min Herre, og at de ere overbeviste om at have Midler i Hænde til at drage Kurfyrsten af Brandenborg over paa deres Parti; skjøndt jeg mener, at der er Overdrivelse tilstede og at der vil blive flere Vanskeligheder og Bekostninger at tage i Betænkning, før Iværksættelsen naaes, end alle de, der tale derom, forestille sig, forøger det ikke desto mindre min Fortrydelse, som jeg mange Gange har yttret for E. M., over at see, hvorledes de udmærkede Leiligheder ere gaaede til Spilde, som vi havde til at sætte en Stopper for saa farlige Planer, og jeg maa frygte for, at Følgerne af den nys afsluttede Fred blive meget forskjellige fra det, vi ventede os af den. Gud lede det Alt saaledes som bedst tjener til hans hellige Navns Ære.

26. Goes til Filip IV, Kbh. 26de Juni 1660[1]).

Den 19de dennes var mit Sidste dateret; deri sagde jeg E. M., at paa Grund af Mangel paa Transportfartøier havde

---

[1]) Hermed en spansk Oversættelse af Fredstraktaten, dateret Kbh. 27de Mai 1660. — Den 8de Juli sender ogsaa La Fuente fra Gratz de vigtigste Artikler af Fredstraktaten til Kongen, samt et tildels i Ciffre affattet Brev, hvori han siger, at Freden vilde være bleven bedre for Danmark, ifald man havde kunnet oppebie Kongen af Englands Beslutning, slg. Aitzema, IV, 557 og Secr. Resol. II, 253—56. Ved den hollandske Ambassades Lykønskningsaudiens hos Karl den 2den havde den bedet ham erindre sig den undertrykte Konge af Danmark, hvortil den engelske Konge svarede: „C'est de la dernière justice qu'on n'abandonne pas le Roi de Danemark que l'on a si mal traité et tant outragé, et je montrerai qu'ayant tant souffert moi-même je suis résolu de protéger les misérables"; Hollændernes Svar lød: „Vous nous trouverez toujours très disposés, Sire, à seconder ce glorieux et louable dessein de Votre Majesté." (Beretn. om Aud. er dateret 26de Mai 1660.) — La Fuente yttrer ogsaa Frygt for Brud paa Freden fra svensk Side. Hans Brev var for i Stateraadet den 2den Oktober

man ikke kunnet rømme Øerne Laaland, Falster og Møen. Nu er der imidlertid samlet en tilstrækkelig Mængde af dem, og man venter, at Rømningen vil blive foretaget i Løbet af faa Dage. Vi antage, at Fæstningen Nakskov paa Laaland allerede maa være udleveret de Danske, hvorfor Generalmajor Frederik Ahlefelt, hvem Kongen har gjort til Kommandant der, er reist derned. Hvor de svenske Tropper ville blive transporterede hen, kan endnu ikke vides med Vished, uagtet man baade her og i den svenske Hær bestandig har sagt, at det er til Pommern. Hr. Pfalzgreven af Sulzbach kom forleden Dag her til Byen og blev her i tre Dage. H. M. gjorde stadig megen Stads af ham og indbød ham hver Dag til sit Taffel. Med ham kom to Pfalzgrever af Birkenfeld og en Landgreve af Hessen, fremdeles fulgtes han af den svenske Rigsraad Sten Bjelke uden nogen Titel. Denne gav H. M. en Lykønskningsskrivelse fra sin Konge i Anledning af Fredslutningen; det kan man sagtens gjøre fra svensk Side, da de have høstet saa stor Fordel af den, men man kan nok tænke sig, at slige Venligheder modtages her med en saadan Sindsstemning, som maa være hos den, der er bleven uretfærdig undertrykt og nu er reduceret til en saa ødelæggende Fred.

Pfalzgreven af Sulzbach forsikkrede Kongen og hans Ministre, at han endnu ikke havde modtaget Ordre med Hensyn til, hvor han skulde begive sig hen med sine Tropper, og at det vilde have bragt ham i stor Forlegenhed, hvis Transportskibene havde været i Beredskab til rette Tid. For to Dage siden kom Grev Dohna fra Stockholm; det siges, at han medbringer Ordrerne og en Sum Penge til at stille de Officerer tilfreds, som skulle afskediges, da jo Svenskerne have til Hensigt ikke at permittere en eneste Soldat, men kun lade Hæren

---

tilligemed de fem sidste Breve fra Goes og nogle fra Rebolledo; Raadet udtaler, at man bør takke Brevskriverne for deres Meddelelser, og særlig bør La Fuente underrettes om, at Kongen er veltilfreds med den Iver og Omhu, hvormed han har handlet i denne Sag.

undergaae en Reform. I den Anledning og af Ulyst til at gaae til Sverrig, end sige til Moskau, hvor de ifølge Rygtet ville til at kriges, ere Tydskerne saa utilfredse, at man endog frygter Mytteri; dette skal efter Sigende være Grunden til, at de indfødte Tropper, der vare paa Vei til Helsingør[1]) i Skaane, holdes tilbage. Kongen af Danmark sender Frederik Ahlefelt til England som sin Gesandt; man sætter stor Tillid til dette Lands Konge, ikke blot formedelst det nære Slægtskab, men ogsaa fordi han har vist sig velvillig stemt mod Danmark. Der tales om, at der maaskee kunde forhandles om Giftermaal mellem ham og den ældste af de danske Prindsesser, hvilket synes at være til gjensidig Fordel, og, saavidt jeg kan dømme, vilde det glæde E. M. Gud vil styre dette efter sin hellige Villie. — Efterskrift. Hermed sender jeg E. M. et Exemplar af Fredstraktaten mellem de tvende Konger.

---

[1]) ɔ: Helsingborg.

Litteratur og Kritik.

L. Koch: Den danske Kirkes Historie i Årene 1801—1817. (Udg. af Selskabet for Danmarks Kirkehistorie.) København 1879—80. XI + 302 SS.

Efter at Pastor Koch i Aaret 1876 har givet en Levnedsbeskrivelse af Biskop Balle og dermed i det mindste berørt alt, hvad der bevægede sig i den danske Kirke i Slutningen af forrige Aarhundrede[1]), foreligger nu en Slags Fortsættelse af hint Arbejde, idet her skildres de kirkelige Tilstande i Danmark i de første Decennier af vort Aarhundrede. Det er Rationalismens Blomstringstid. Vel har Rationalismen skaffet sig Indpas i Landet tidligere; og vel er den ikke brudt ved Aaret 1817; men Aarene 1801 og 1817 ere satte som Grænser, fordi det — efter Forfatterens Udtryk — først var ved 1800, at den viste sig i sin fuldkomne Skikkelse, og ved 1817 var Modstanden mod den alt kraftig tilstede, hvorefter „vi da atter have naaet et Vendepunkt i vor Kirkehistorie“ (S. 299). Ganske vist bliver der altid — som ogsaa bemærket af Pastor Koch — noget vilkaarligt ved den Grænse, man vil sætte mellem historiske Tidsrum; men om virkelig Reformationsfesten 1817 herhjemme, og da særlig Biskoppernes epistola encyclica ved denne Lejlighed, kan tillægges med Rette en saadan Betydning, som Forf. har gjort, tør dog meget betvivles. Koch siger, at dette Hyrdebrev til Gejstlig-

---

[1]) Jfr. min Anmeldelse i Kalkars Theol. Tidsskrift 1878 S. 360—384.

heden vel er Rationalisme, men Rationalismen i en mild Form, der udtaler sig. Er denne Opfattelse korrekt? Hyrdebrevet sætter paa den ene Side Reformationens Fortrin i „at have hævdet Fornuftens Ret i guddommelige Ting og at have etableret som den højeste Regel for Skriftudlægningen den rettelig vejledede og dannede Fornuft“; og paa den anden Side paastaaer det, „at Fornuften i dette Arbejde slet ingen Grænser kan anerkjende, udover hvilke den ikke maatte gaae“ [1]). Men hvorledes dette nu end monne være, Forfatterens Grund til at stanse ved det bestemte Aar bliver en Biting. Kunde man end have foretrukket at se Tidsgrænsen udvidet til 1825, da Kirkekampen ret brød løs, saa kunde der maaske ogsaa mod dette Aarstal fremsættes begrundede Indvendinger; Alles Ønsker ville aldrig stemme overens. Der er i Arbejdet, som det nu engang foreligger, leveret et dygtigt og paaskjønnelsesværdigt Bidrag til den danske Kirkes Historie; adskilligt Nyt og hidtil Ukjendt er draget frem, og Forfatterens Standpunkt, hvorfra Tid og Forhold bedømmes, ægte evangelisk og derfor uden Bitterhed og utidig Fordømmelseslyst.

Pastor Koch, der, medens Skriftet udarbejdedes, var Præst paa Sydfalster, men senere er forflyttet til Hovedstadens umiddelbare Nærhed, har som Følge deraf kun i flygtige Dage sporadisk kunnet benytte Arkiverne og Bibliothekerne i Kjøbenhavn, medens derimod Bispearkivet i Nykjøbing rigeligere har været benyttet, hvorfor ogsaa Forholdene i Lollands og Falsters Stift særlig ere fremdragne, og Personer og Tilstande paa disse Øer forholdsvis udførligere skildrede end i Landets øvrige Stifter. Til Fremstillingen af den pietistiske Opvækkelse i Jylland har Forfatteren foruden Kongerigets Arkiv kunnet benytte Præsten i Raarup Konsistorialraad Bechmanns utrykte Brevvexling med Provst og Biskop, og til Indhentning af Oplysning om denne Sag baade hos dem, der endnu havde Erindringer fra hin Tid, og fra Kirkebøgerne i vedkommende Sogne er der ydet ham velvillig Hjælp. Ere saaledes end Kilderne

[1]) Jfr. Dr. Rudelbachs Bemærkninger i hans „historiske Tilbageblik“ i Norsk Kirketidende V, Sp. 84 f.

til Tidsrummets Historie langtfra udtømte og trænger Adskilligt endnu til fyldigere Oplysning og mere indtrængende Behandling, har Pastor Koch dog fremdraget adskilligt Nyt og derved kastet bedre Lys over mange Forhold i den behandlede Tid. Adskillige af de benyttede, tidligere utrykte, Arkivsager ere indrykkede i Kirkehistoriske Samlinger 3die Række 2det Bind, S. 238 ff og 523 ff.

Hovedopgaven har været at bidrage til en retfærdigere Bedømmelse af den rationalistiske Tids Mænd og deres Gjerning end der tidligere har været ydet den; og dette har sin store Betydning; thi i Reglen sees jo kun paa hin Tid, som om den var lutter Mørke uden mindste Lysstraale, og som om den efterfølgende Tid i ingensomhelst Henseende havde noget at lære af hin; men det maa vel betænkes, at Rationalismen for en Del fremtræder som en Reaktion mod den tidligere Periodes Udskejelser. Man faaer en fuldstændig skjæv Opfattelse af den, naar man ved at bedømme den vil se bort fra de Tidsomstændigheder, hvorfra den gik ud. „Den har med praktisk Sans grebet Tidens store Opgaver, og den har til Dels løst dem saaledes, at alle kommende Slægter ville komme til at staae paa den Grundvold, den har lagt“ (S. 12). Til Rationalismens Fortjenester regner Forf. særlig dens Hævdelse af Tolerancen og dens varme Interesse for alle de Fortrykte og Tilsidesatte i Samfundet. Skolevæsenet og navnlig Almueskolens Ordning nævnes med Rette som den lyse Side af Tidsrummets Historie, medens den egentlige Kirkehistorie er den mørke (S. 105); i Forholdet mellem Kirke og Skole betragtes Kirken som Tjenerinden, hvis Opgave kun er at arbejde for Skolen (S. 66). Man faaer derfor ogsaa en meget udførlig Fremstilling af Bevægelserne paa det pædagogiske Omraade med de forskjellige Opdragelsestheorier, som førte til de mange private saavelsom offentlige Seminariers Oprettelse og til hele den nye Skolelovgivning, som i sine Hovedtræk er den gjældende endnu. Men her forekommer det Anmelderen, at Forfatteren tillægger det 18de Aarhundredes pædagogiske Bevægelse altfor ringe Indflydelse paa disse Love; og vistnok burde der være skjænket de forskjellige, fremragende Lehnsbesidderes Arbejder

for Ungdommens Opdragelse end mere Opmærksomhed end skeet er. Ganske vist nævnes S. 71 flere Navne paa Godsejere, men naar undtages Forholdene paa Christianssæde hos Grev Reventlow, siges der blot i Almindelighed, at de forbedrede Skolevæsenet paa deres Godser[1]); det sees ikke, at der er taget Hensyn til de i Aarene 1785 o. ff. udstedte Reglementer, som dog have betydelig Indflydelse paa den senere Udvikling[2]). Anm. synes ogsaa, at Anordn. 29de Juli 1814 tillægges for ringe Fortjeneste, naar dens Hovedværd kun sættes i at fastslaae Lærernes Lønningsforhold og i det Hele „organisere det udvortes Maskineri". Blev Undervisningen, som indrettedes efter den, væsentlig formel, da maa denne Anke ikke rettes mod selve Anordningen, men imod Tilsynet, der ledede Undervisningen. Naar Landet som sagt endnu kun har Loven af 1814, da maae vistnok Alle samstemme i, „at den har gjort et respektabelt Arbejde, naar man vil betænke, hvor stor Forskjellen er paa den Slægt, som Skolen modtog i Begyndelsen af dette Aarhundrede, og den, der nu udgaaer af den".

Efter Afsnittet om Skolevæsenet afhandler Forfatteren de egentlige Kirkeforhold; og at der her er megen Elendighed at skildre, er sikkert. Theologien var saa godt som helt lagt paa Hylde. „Hver Bonde veed, at der kun er faa Præster, hvis Studerestue er deres rette Dagligstue", siger Grundtvig paa Roskilde Landemode 1811. Lærestridigheder kan der ikke være Tale om. Enhver lærer, som han har Lyst til, aldeles uafhængig af Confession eller Symbol. Det er ikke Tro, men Gjerninger, det kommer an paa, er Tidens Parol. Biblen kaldtes 1798 af Oplysningens enfant terrible (S. 288), O. Horrebov „en meget hedensk Bog, en gammel Fabelbog, Vildfarelsernes og Sekternes Stammebog". Men dette fandt ogsaa Bifald hos mangfoldige; og man tør næppe sige som Koch (S. 163), at saadanne Bespottelser snart forstummede;

---

[1]) Beviset for, at det Samme „selvfølgelig" (!) skete paa de kongelige Godser, turde muligvis berede en Del Vanskelighed.

[2]) De findes optagne i den store Reskriptsamling; et enkelt ogsaa i Thaarups Materialier 1. H.

tvertimod Pædagogerne erklærede Biblen ikke alene for en unyttig Bog, men ogsaa for en højst skadelig; for saa vidt den kunde bidrage til nærmere at oplyse de Lærdomme, som den sunde Menneskeforstand indgav, havde man til Nød Brug for den. Hvor saae ikke ogsaa Schelling ned paa Aabenbaringens Bog. Hans Yttringer fra 1802 om, at man næppe kan holde den Tanke tilbage, hvilken Hindring for Christendommens Fuldendelse de saakaldte bibelske Bøger have været, idet disse i ægte religiøst Indhold ikke i nogen Maade taale Sammenligning med saa mange andre i tidligere og senere Tid, navnlig de indiske[1]), ere i saa Henseende toneangivende. Ligeledes Fichte's i hans Religionslære 1806, hvor han priser en Christendom uden Christus og overmaade godt kan finde sig i en saadan[2]). Det er umuligt, at disse Filosofers Virksomhed ikke skulde have havt Indflydelse herhjemme i det behandlede Tidsrum, hvad Koch S. 103 erklærer. Der havde jo endog været Tale om Fichte's Ansættelse i Kjøbenhavn, og han havde jo ogsaa aflagt Besøg her[3]); og blandt flere andre Beviser mod hin Paastand skal Anm. blot tillade sig at henvise til de første Afsnit af A. S. Ørsteds „Af mit Livs og min Tids Historie". I det Hele synes den tydske Kulturstrømnings Indflydelse paa Aandslivet i Danmark ikke at være tilstrækkelig

---

[1]) Schellings Vorlesungen über die Methode des academischen Studiums. 2 Ausg. 1813. S. 199.

[2]) J. G. Fichte: Die Anweisung zum seeligen Leben, oder auch die Religionslehre. Berlin 1806, S. 173: Ist nur jemand wirklich mit Gott vereinigt, und in ihm eingekehrt, so ist es ganz gleichgültig, auf welchem Wege er dazu gekommen . . . . Falls Jesus in die Welt zurückkehren könnte, so ist zu erwarten, dasz er vollkommen zufrieden seyn würde, wenn er nur wirklich das Christenthum in den Gemüthern der Menschen herrschend fände, ob man nun Sein Verdienst dabei preisete, oder es überginge.

[3]) Jfr. Oehlenschlägers Erindringer II, S. 53. — Baggesen skriver fra Paris Novbr. 1801 til Reinhold: „De Aander, som umiddelbart omgave mig i Kjøbenhavn, vare alle fichtiserede, selv de kvindelige" (Aus Baggesens Briefwechsel mit Reinhold und Jacobi, II, S. 353). — Jfr. endvidere Sofia Ørsteds Brev til Baggesen fra Avg. 1807 i „Nær og Fjern" Nr. 168 (19de Sept. 1875).

paaagtet hos Koch. Livet i Hovedstadens fremragende selskabelige Kredse, som t. Ex. i det Bernstorffske, Schimmelmannske, Reventlowske, Brunske o. fl. Hus i hine Aar havde den største Betydning for mangfoldige baade Læg og Lærd, som senere spredtes ud over hele Landet[1]). — Men var Biblen ringeagtet, saa gjorde man sig heller ingen Samvittighed over at udvande og omskrive dens historiske Indhold. Som Exempel instar omnium kan i saa Henseende nævnes den resid. Kapellan i Nyborg Thonboe's Bibelske Historier (1804 og mange Gange senere oplagt)[2]). Men er det historiske Grundlag saaledes blevet vaklende, saa er det næste Skridt, at ogsaa Kirkelæren kastes overbord. Omtrent hver Præst ansaae sig kaldet til at give Kirkens symbolske Bog, Luthers lille Katekisme i „fri Oversættelse“ eller „forkortet Bearbejdelse“. Disse saakaldte Forsøg havde fortjent en større Opmærksomhed, end Koch har skjænket dem. Man faaer i hans Fremstilling ikke tilstrækkelig Indtryk af, hvor vidt man fjernede sig fra Evangeliet. Sognepræst C. Clausson i Mejrup ved Holstebro, der iøvrigt udfoldede en flersidig videnskabelig Virksomhed[3]), leverede til sidste Bind (1803) af Fallesen's Magazin for Religionslærere en ganske karakteristisk Omarbejdelse, hvor ikke alene Forklaringerne, men ogsaa de egentlige Hovedstykker af Læren ere fuldstændig forvanskede, og alligevel skal det udgives for at være Luthers Katekisme. Undfangelsen af den Helligaand i anden Troesartikel er blevet til: „Jeg troer paa Jesus Kristus,

---

[1]) Jfr. bl. m. a. Skildringerne i Joh. G. Rist's Lebenserinnerungen. Herausgeg. von G. Poel. Gotha 1880.

[2]) En streng Dom over den hørtes for en Del Aar siden i Rigsdagssalen til Forsvar for at tage Religionsundervisningen bort fra Skolerne: „Jeg drister mig til at paastaae, at baade dens Aand og dens Bogstav ere saa aldeles ukristelige, at der ikke er en eneste kristelig Grundtone i den. Den er i den Grad en Omskrivning, at den har tilladt sig ikke alene at udelade vigtige Ting, men ogsaa at sætte Ting ind, som man forgjæves vil lede efter i Biblen, og den Bog tvang man alle uden Undtagelse til at læse i Skolerne.“ Folkethingets Forhandl. 1864, Sp. 980.

[3]) Han døde i meget høj Alder 1842 som Sognepræst i Smidstrup.

som ved Guds middelbare Medvirkning (!) blev paa en overordentlig Maade dannet i Moders Liv". Det kunde da det mindste Barn forstaa! Tredie Troesartikel indeholdt bl. a.: „jeg troer, at der er Syndsforladelse for Jesu Skyld at vente"; og Forklaringen af Artiklen begynder saaledes: „Jeg troer, hvad de viseste Hedninger for mig have troet, at Mennesket ikke ved sine egne naturlige Kræfter kan vorde reen og hellig". Stykket om Sakramenterne begynder med den Rettelse til den ældre Lære: „Man definerer et Sakramente ved en Handling (actus); Præsten kan vel siges at være agens, men hverken den, som døbes, eller Kommunikanten". Daaben er en Kirkeceremoni, hvor Mennesket ved at overøses med Vand i Faderens, Sønnens og den Helligaands Navn forpligtes til at leve og handle som Kristen; og Alterens Sakramente er en Religionsskik, hvor de Kristne for at erindre deres Velgjører nyde indviet Brød og Vin. — Det var da intet Under, at Kirkerne stode tomme, naar Kirkehandlingen saaledes ringeagtedes; men Præsterne lagde heller ingenlunde Dølgsmaal paa, at tomme Kirker i Grunden slet ikke var Noget, der burde beklages, naar Menneskene blot passede deres timelige Pligter som Samfundsborgere; at indskjærpe disse som det øverste og vigtigste af alt, det var Oplysningens Læreres højeste Pligt; derfor kunde ogsaa en Præst rose sig af, at nu var Oplysningsværket fremmet saa vidt i hans Menighed, at der i det sidst forløbne Aar kun havde været en gammel Kjærling, der havde begjæret Nadverens Sakramente. — Paa samme Maade som Læren betragtedes med Ligegyldighed, betragtedes ogsaa Ritualet og i det Hele alt hvad der angik Gudstjenestens Indretning. Derfor kunde ogsaa den norske Præst, Digteren Zetlitz med bitter Ironi skrive i et Kapitel med Overskrift Liturgi: „Liturgien er en Alminding, som alle, endog Spækhøkere og Skrædere, troe sig berettigede til at rydde op i; hvi skulde jeg ikke og benytte mig af denne Forret"[1]. Det var samme Aar, at P. O. Boisen, umiddelbart efter at være beskikket til Biskop over Lolland og Falster, fremkom med sit Misfoster „Plan til Forbedring ved den offent-

[1]) J. Zetlitz: Alkoran d. e. Capitlernes Bog for 1806. S. 18.

lige Gudsdyrkelse“, hvilket baade kaldte Grundtvig og Mynster frem paa Arenaen. Med selve Prædikenen kunde det da ogsaa kun staae sørgeligt til. Her har Koch i faa Ord givet en fortræffelig Karakteristik: Præsterne prædikede med Anvendelse af alle Talekunstens Regler; de vædede Prædikenen med følsomme Taarer eller oplivede den med stærke, klingende Ord; de spredte den saa at sige ud over Livet i alle dets Enkeltheder, men de formaaede ikke at samle det Alt i Gud. Af de mest fremragende Prædikanter som Bastholm, der dog ikke synes tilstrækkelig vurderet efter sin uomtvistelige store Fortjeneste og efter det stærke Indtryk, alle Samtidige uden Undtagelse modtog af ham, H. G. Clausen, hvis Prædiken erklæres for Rationalisme i dens reneste Form, Gutfeld, Pavels o. fl. gives udførlige Karakteristiker. Med Føje fremhæves det, hvor mærkværdig ringe Antallet af trykte Prædikensamlinger er i dette Tidsrum. Det Samme gjælder Andagtsbøgerne. Litteraturen fornyedes i denne Retning paa faa Undtagelser nær (V. C. Hjort, Brorson og P. O. Boisen) kun fra saadanne Præster, der vare paavirkede fra Kristiansfeld. Evangelisk Salmebog var ny den Gang og blev kun med Modstand, stærkere eller svagere, som meget ofte hidrørte fra alt andet end religiøse Bevæggrunde, indført i Menighederne. Koch karakteriserer den som et Overgangsled, der var nødvendigt (S. 134), og fremfører adskillige ikke tidligere kjendte Enkeltheder angaaende dens Indførelse, navnlig i Lollands-Falsters Stift. Derefter vender Forf. Blikket til Menighedstilstandene og Præsternes daglige Liv. Skjønt maaske de fleste Læsere ville være i Stand til ad mundtlig Traditions Vej eller ved trykte Kilder at føje flere Exempler til de givne, er der dog leveret et Tidsbillede med tilstrækkelig levende Farver af de virkelige og som oftest lidet lystelige eller tiltalende Forhold, og der kræves netop betydelig Skjønsomhed til her at forstaae at gjøre et godt Udvalg af det rige, foreliggende Stof. — I et følgende Afsnit skildres Romantikens Paavirkning samt Mynsters og Grundtvigs Fremtræden og indbyrdes Forhold. Her er ikke meddelt nye Fakta, men det bekjendte Stof er lagt til Rette paa en tiltalende Maade; og man mærker helt

igjennem, at man ikke har at gjøre med en blot og bar Kompilator, men med en Forfatter, der har sin selvstændige Dom og Opfattelse og veed at give træffende Bemærkninger. Det er dog vistnok for meget sagt, naar det S. 241 hedder: „Grundtvigs Optræden i disse Aar er i kirkelig Henseende et Sidestykke til, hvad Steffens havde været i filosofisk“. I det Hele taget er Forf.s Sympathi mere paa Grundtvigs Side end paa Mynsters; det lyser frem flere Steder i Bogen. Om Mynster siges der, at han ikke egentlig var anlagt til Forfatter, men til Prædikant. „Kun hvor han personlig optraadte, øvede han sin fulde Virkning.“ „Grundtvig derimod er langt mere udpræget individuel som Forfatter. Man kan misbillige Formen og forarge sig over Indholdet; men man kan ikke tvivle om, at det er en Mand, der udtaler, hvad der ligger ham paa Hjærtet, og hvad der i det mindste i det Øjeblik er hans fulde Overbevisning“ (S. 242 f.). „Det er kun sjældent, at hans Polemik kan vække udelt Sympathi; men selv hvor vi finde ham uklar og ubillig, faae vi dog stedse en levende Følelse af, at han stod dybere rodfæstet i Troens sande Grund end de fleste Mennesker“ (S. 249).

Fremstillingen af den pietistiske Bevægelse i Jylland (Vejle Amt), som naaer ikke ubetydeligt ud over den satte Aarsgrænse for Bogen, indeholder derimod adskillige nye faktiske Oplysninger, fremdragne som ovenfor anført af hidtil ubenyttede Kilder, særlig for den opvakte Bonde P. Laurssens Vedkommende, af hvem der samtidig blev givet en Skildring af L. Schrøder i Nordisk Maanedsskrift, hvilken Afhandling Pastor Koch dog ikke har kunnet benytte. Forf. seer med milde Øjne paa disse stærke Jyder og ytrer, at der ingen Tvivl kan være om, at man baade maa beundre disse Folks Standhaftighed i at lide for Samvittighedens Skyld og misbillige den Haardhed, hvormed Autoriteterne gik frem imod dem. Denne Opfattelse er næppe almindelig. At der blev begaaet Fejl fra Autoriteternes Side, idet der vistes Slaphed, hvor der havde været Grund til at træde op med Bestemthed og bruge Myndighed, og omvendt flere Gange blev anvendt Magt paa urette Sted, det kan man snart blive enig om. Men at paa den anden

Side Følelsen af Beundring skulde være den fremherskende ligeoverfor denne Adfærd, der saa tidt „fremtraadte med en Fanatisme og Bornerthed, der tildels retfærdiggjorde de Forholdsregler, gejstlige og verdslige Autoriteter tog imod dem," — som Koch selv siger S. 256 — kan dog næppe forlanges. Der var adskilligt andet end religiøse Bevæggrunde med i dette Røre. At Partiet ikke kan kaldes Gammellutheranere, men ene har sin Rod i pietistisk Sværmeri, bliver med Rette fremhævet. Forf.s Fremstilling kommer sikkert i sin Helhed den historiske Virkelighed betydelig nærmere end tidligere Skildringer af Bevægelsen. Mest har Koch tilovers for Peder Laurssen († 1835), der faaer det Skudsmaal, at han var en Mand, der ærlig søgte Sandheden, og hvis store Stridbarhed noget satte sig med Alderen; men hans pietistiske Anskuelser forandredes aldrig.

Bogen slutter med en Skildring af Reformationsfesten 1817, hvor Biskoppernes Hyrdebrev, conciperet af Münter, men dog i sin endelige Form ændret i flere Punkter ved Forslag fra de andre Biskopper, danner Midtpunktet. Anm. har ovenfor antydet en anden Opfattelse af dets theologiske Standpunkt end Pastor Kochs. Ligeledes burde det maaske have været lidt stærkere betonet, hvorledes Lovprisningen af Luthers Værk mere gjaldt Reformationens negative Side end det positive Opbyggelsesværk. Luther var for hin Tid meget mere Frihedshelten end Troeshelten. De anførte Exempler paa, hvorledes Smagløsheden ved denne Fest rundt om i Landet har slaaet sig løs af Hjærtens Lyst, ere meget morsomme. Man har iøvrigt en omfangsrig Bog: „Chronik der Reformationsjubelfeier in den Dänischen Staaten 1817" (Kiel 1819) af en holstensk Præst G. P. Petersen, som har indsamlet alt, hvad der er offentliggjort i Piecer og Dagblade om Festen saavel i Hovedstaden som rundt om i Provindserne.

At Unøjagtigheder i Enkeltheder indløbe i et Skrift som dette, hvor Stoffet er hentet fra de forskjelligste Sider, er let forstaaeligt og meget tilgiveligt. Nogle saadanne, som Anm. er blevet opmærksom paa under Læsningen, skulle her anføres. Naar saaledes S. 7 Pietismen faaer Æren for først at

have krævet religiøs Frihed og protesteret mod Anvendelsen af den borgerlige Magt paa det kirkelige Omraade, da er det en Overraskelse at se, at Christian VI's Lovgivning strax efter bliver anført for at tjene som Bevis herpaa. De Punkter, Koch anfører af Reskr. 23de April 1734, ere allerede tilstrækkelig fastslaaede i Lovens 2—4—10. Det citerede Reskript blev egenhændig affattet af Kongen før hans Afrejse til Hertugdømmerne, særlig af Frygt for den zelotiske Kapellan Holsts (en Stifsøn af Historikeren H. Gram) Udskejelser og evindelige Kjævlerier med Stiftsprovst Reenberg o. fl.[1]); men Reskriptets Indskærpen af det ældre Lovbud forandrede Intet i Holsts Adfærd, og den borgerlige Magt nødsagedes til at skride ind paa det kirkelige Omraade. — At Hofpræst Bluhme skulde have sagt til en Student, der vilde have en Attest af ham: Hans Hoved og Sind hænger til den rette Side, min gode Ven! for ham og hans Sekt kan det være ligegyldigt, om der er Videnskaber og Lærere til eller ikke (S. 9), fortæller hverken N. M. Petersen eller Riegels; men denne sidste Forfatter lader „den retskafne Studenter-Ven", Professor Reusz svare en vis Student Steenloos saaledes[2]). — Udtrykket S. 14 om Filosofen Chr. Wolf, at han i Slutningen af „forrige" Aarhundrede udviklede Leibnitz' Anskuelser, er ikke heldigt. — Det S. 19 omtalte Brev fra Malte Brun til Bjerring er ikke fra 1796, men uden Tvivl skrevet efter Bruns anden Flugt fra Kjøbenhavn i Foraaret 1799[3]). — S. 25 bør Grev Danneskjolds Refereren af Basedows „abominable Lærdom", at Børn ikke bør lære at kjende Christum som Gud, førend de faae „fuldkommen Indsigt", rettes til „fuldkomnere Indsigt"[4]). — Det behøver ikke at være urigtigt, naar Prof. Jensen (S. 42 Anm.) siger, at der oprindelig paa det Blaagaard-Jonstrupske

---

[1]) J. Møllers Mnemosyne IV, 347 ff.

[2]) N. D. Riegels: Smaa historiske Skrifter. 1798. III, S. 468. Steenloos er rimeligvis den senere Sognepræst i Jersi og Solrød, der havde opholdt sig 2 Aar i Halle.

[3]) Danske Samlinger I, S. 401.

[4]) Luxdorphiana ved Nyerup S. 31.

Seminarium ikke var Tale om Bibelens Brug, fordi der, hvor Læreplanen omtales, nævnes „Bibelkundskab"; thi denne Betegnelse omfatter „de nødvendigste Forkundskaber af den bibelske Historie, Geografi og Oldkyndighed" (jfr. Rettigs „Bibelkyndighed", oversat 1846 af Jensen selv) og har ikke direkte noget med Bibelens Læsning at gjøre. — Blandt Seminarierne (S. 42) er ikke anført det paa Samsø (kgl. Resol. 25de Avg. 1812); det i Brahetrolleborg gaaer tilbage til forrige Aarhundrede (Reskr. 6te Juni 1794). — Naar der S. 51 siges, at der i det almindelige Reglement for Skolelærerseminarierne af 10de Februar 1818 fremdeles sees Bestræbelserne for at holde Skolelærerne nede paa hvad man ansaae for deres rette Plads, da staaer denne Opfattelse af Reglementet i Modstrid med Fagkyndiges[1]). — Det er urigtigt, naar der S. 58 udtales den Formening, at det første Sted, hvor de nye Opdragelsesgrundsætninger anvendtes paa Almueskolen, var det Kjøbenhavnske Fattigvæsens Skoler; thi selv om Aarstallet for den angivne Plan for Fattigvæsenet havde været rigtigt — Planen er imidlertid ikke af 1795, men først af 1799 —, saa komme dog Skoleplanerne af 1785 og 1786 fra Brahetrolleborg og det Schimmelmannske Gods Lindenborg i Jylland forud. Og den besynderlige Trængsel af Lærefag i Almueskolerne i Kjøbenhavn, som Koch opremser, seer ikke slet saa utopisk ud i selve Reglementet; thi der angives, at Undervisningen i Skolerne skal være delt mellem Videnskab, Haandarbejde og nyttige Legemsøvelser, idet „Videnskab" derhos bestemmes som det, der for den menige Almue er fornødent, fatteligt og brugbart; og hvad der saa følger efter, er kun Exempler, der anføres, i hvilke Retninger Stoffet for Undervisningen bør søges[2]). — S. 70 fortæller Koch om Grev Reventlows menneske-

---

[1]) E. Langhoff: Hist. Beretning om d. kgl. Skolelærerseminarium i Lyngby ved dets halvhundredaarige Jubilæum 1863, S. 23. — Efter samme Skrifts S. 8 kan en Ukorrekthed hos Koch S. 48, der følger Dr. W. Rothe, i Gjengivelsen af det ældre Reglements Bestemmelser om de dimitterede Seminarister rettes.

[2]) R. Nyerup: Kjøbenhavns Beskrivelse. 1800. S. 506.

kjærlige og almeennyttige Foretagender paa Kristianssæde Gods og deriblandt, at der af den for Grevskabet oprettede Skolekasse ogsaa skulde udredes Løn til Jordemødrene for hvert levende Barn, de modtog paa Godset; i den Anledning henpeges til Joh. 16,21: „Den Gang(!) var der endnu Glæde, naar et Menneske var født til Verden“. Mon da Glæden ikke er bleven tredobbelt, naar Jordemoderlønnen ved den senere Lovgivning er forhøjet til det tredobbelte? — S. 76 hedder det: „Præsten H. C. Bunkeflod skrev endog Spindeskoleviser“. Spindeviserne udgav Bunkeflod som et ganske ungt Menneske paa 22 Aar, flere Aar, før han tiltraadte noget Præsteembede. — Blandt de S. 90 nævnte private Instituter fortjente nok det Schouboeske, stiftet 1794, en Plads, da det inden kort Tid naaede en saadan Anseelse, at det i den offentlige Mening ligesom i „Freqvenz og Flor“ tog Rangen næsten fra alle private, til Dels ogsaa offentlige Læreanstalter i Byen[1]). — Til Karakteristik af Prof. C. F. Horneman's vaklende og holdningsløse Standpunkt (S. 91) havde det været tjenligt at fremhæve, at han, den yderst frisindede Theolog, som Guldbergs Protégé var den, der konciperede det theologiske Fakultets Betænkning over den anmeldte Oversættelse af Goethes Werther, der førte til, at denne ved Canc. Skr. af 19de Septbr. 1776 blev undertrykt som et Skrift, der bespotter Religionen, besmykker Lasten og fordærver gode Sæder[2]). Hans Afhængighed af Guldberg træder ikke mindre betegnende frem, da han efter Udgivelsen af sit første trykte Arbejde som theologisk Professor, en Prøveoversættelse af Profeten Micha med forklarende Omskrivning og Anmærkninger, fandt sig foranlediget til strax efter at udgive et Anhang til samme, hvori han beklager de Vildfarelser, som Oversættelsen muligen kunde fremkalde i Anledning af

[1]) Nyeste Skilderi af Kjøbenhavn 1829. S. 562. For nylig er udkommet en Monografi af Frederik Nygård: Det Schouboeske Institut og N. F. S. Grundtvigs Lærervirksomhed sammesteds. Et Tidsbillede. Kbh. 1880. 90 S.

[2]) Jfr. A. S. Ørsteds Af mit Livs og min Tids Historie I, S. 70 Anm.

hans Bortforklaring af det Messianske i Micha 5,1[1]. — D. G. Moldenhawer, „berømt i Hovedstaden som latinsk Deklamator, men ellers kaldt „Jesuiten“, fordi han ikke nægtede, men gik uden om Kirketroen“[2]), har Koch S. 93 efter Nyerup gjort et Par Aar for gammel. 1753 eller 1754 er hans Fødselsaar[3]). — Den ædle P. E. Müller, for hvem Theologien langt fra var Yndlingsstudium, men Tilbøjeligheden drog ham i helt andre Retninger, var dog en virkelig Videnskabsmand. Ved at nævne hans theologiske Arbejder (S. 94) fortjente det at fremhæves, at han er den første, der forsøger at give Apologien for Christendommen en selvstændig videnskabelig Existents og give den sin særlige Plads som Videnskab indenfor den theologiske Systematik[4]). Hans gjennemdannede, i Ordets bedste Forstand humane og ualmindelig vindende Personlighed kunde man have ønsket en lidt mere paaskjønnende Omtale, end der er blevet ham til Del hos Koch[5]). — Hvad der menes med Udtrykket S. 101 om Biskop Janson, at han 1799 forlod Seminariet, er vanskeligt at forstaae, naar det ikke er en Skrivefejl for, at han 1789 forlod Universitetet for at overtage Aarhus Bispestol. — Det er urigtigt, naar det S. 160 fortælles, at Fyens Stiftamt 1806 skulde have foreslaaet, at det endnu Staaende af Graabrødre Kirke i Odense skulde anvendes til et Tugthus eller desl. Æren for et saadant genialt Forslag tilkommer et philanthropisk Selskab i Kjøbenhavn til fortabte Medborgeres Redning. Planen fremkom 1798, og Selskabet fik Tilladelse til at optage Tegning, men derved blev det. Dommen over Kirken var alt fældet ved den kgl. Resolution af 19de Juli 1805, der bifaldt Stifts-

[1]) Nye Kritisk Journal for Aar 1777, Sp. 257 ff og 385 ff; G. L. Baden: Christian VII's Regerings Aarbog, S. 269 f.
[2]) Grundtvigs Kirke-Speil S. 363.
[3]) Werlauffs Bibliothekshistorie. 2den Udg. S. 246.
[4]) Slgn. Herzog: Real-Encyclopädie, 2 Aufl. I, S. 555. Mynster: Kirkelige Leiligheds-Taler, II, S. 322.
[5]) Jfr. Karakteristiken i H. N. Clausens Levnedsoptegnelser, S. 141—143.

øvrighedens Indstilling om Nedbrydelse[1]). — Den engelske Præst, Dr. Ebenezer Henderson's Indflydelse paa Oprettelsen af Bibelselskabet for Danmark er altfor svagt betonet (S. 165). Sagen lader sig bestemtere paavise end, at det skulde gjøres nødigt at udtrykke det ved: „han skal have givet det første Stød til, at Sagen kom i Gang“[2]). Henderson's Bekjendtskab med Danmark var ogsaa af en mere indgaaende Natur end, at han kun som en af det brittiske Selskabs Agenter skulde have været her paa Gjennemrejse i Anledning af den islandske Bibeloversættelse. Han kom 20 Aar gammel til Kjøbenhavn 1804, blev Præst for den engelske Menighed i Helsingør og Lærer i det engelske Sprog ved den lærde Skole sammesteds, men maatte derefter ved Krigens Udbrud 1807 forlade Landet, hvorpaa han drog til Göteborg, men fik dog senere under Krigen særdeles kongelig Tilladelse til at opholde sig i Kjøbenhavn, hvor han forblev til 1814[3]). — Ganske gemytlig er Kochs Omtale af Præsternes Spillen Kort (S. 182). „Kortspillet“, hedder det, „synes ikke at have vakt mange Skrupler. Det var jo ogsaa en stille, adstadig Adspredelse(!), der desuden især den Gang dreves af alle.“ — Om den Skjæbne, der overgik P. D. Faber's Bibelhistorie (S. 188) har Manden selv i et af ham i Trediverne redigeret Blad[4]) givet en Fremstilling, der er lidt forskjellig fra Litteraturlexikonnets, som Koch har fulgt. Bogen er aldrig bleven falholdt eller solgt; men en Snees Exemplarer blev sendt til Velyndere og Venner, f. Ex. til Biskopperne Münter og Pavels. I Stedet for Svar paa Complimentsskrivelsen til Biskop Münter fik han et halvt Aars Tid efter en alvorlig Irettesættelse gjennem Amtsprovst Bøgh, hvilken han dog bestemt tilbageviste. Følgen blev, at man indfandt sig i Bogtrykkeriet; men

---

[1]) Nyt hist. Tidsskrift VI, S. 66 f.

[2]) Jfr. bl. a. Stiftsprovst Rothe's „Udsigt over det danske Bibelselskabs Virksomhed i de 50 Aar, i hvilke det har bestaaet“ i Selskabets 49de Aarsberetning 1864.

[3]) Hundrup: Biogr. Efterretn. om Doctores theol. S. 87 f.

[4]) Søndagsposten Nr. 12 for 25de Marts 1838.

da alle Exemplarer vare udleverede Forfatteren eller af ham tilintetgjorte, fik de, som skulde konfiskere Bogen, intet. „At Bogen var supprimeret er vel sandt, men vel at mærke af Forfatteren selv.“ Paa Grund af sit svage Syn og sit svækkede Helbred søgte han Aaret efter sin Afsked. „Om og hvorvidt Misfornøjelse over Biskoppens Adfærd har bidraget til, at jeg søgte Eutledigelse“, skriver Faber, „hører ikke hid.“ Der er dvælet lidt udførligere ved denne tilsyneladende ubetydelige Sag, fordi det i det her behandlede Tidsrum er temmelig enestaaende, at de overordnede kirkelige Tilsynsmænd saa energisk ere skredne ind mod en Lærebog med et ubibelsk Indhold. — Mag. Bierings meget omtalte Møller-Prædiken[1]) (S. 200) blev ikke holdt 1794, men 1ste Søndag efter Paaske 1764 og kan altsaa ikke vedkomme det her skildrede Tidsrum. — Besynderligt er det, at netop Falstringen Koch vil nævne Forfatteren til det Klingklang, der fremhæves S. 22, kun som „Jens Smith, Præst i Allesø og Broby paa Fyen“, da Manden dog er ganske anderledes bekjendt som nysnævnte Mag. Bierings Eftermand i Aastrup Sognekald paa Falster, Stokrationalisten, Professor Jens Smidth, der sad i Embede lige til 1847 og endnu i sine senere Aar navnlig ved sine Nytaarsprædikener drog mange Folk fra Nabosognene til sin Kirke[2]). Han nød jo ogsaa i sin Tid den Ære at være anvist Plads paa det danske Parnas, særlig paa Grund af sin Digtsamling „Danske Haver“ og øvrige „Poesier“. De hos Koch citerede Verslinier ere af en Ode paa Aarhundredets første Dag, hvilken Ode paany er optrykt i „Poesier. Første Bind“ 1807, S. 180, — andet Bind udkom heldigvis aldrig, siger Fr. Barfod[3]) — med følgende karak-

---

[1]) Afskrift af denne Prædiken indkjøbtes 1866 paa Avktionen efter Stiftsprovst Paulli (Bibl. Paulliniana Nr. 1497) til det st. kgl. Bibl. i Kbhvn. En anden Afskrift findes blandt Geheimeraad Joh. v. Bülows Papirer i Sorø Akademies Bibliothek (Bangs Fortegnelse 1861, S. 138).

[2]) Rhode: Samlinger til Laalands og Falsters Historie ved Friis, II, S. 100.

[3]) Danmarks Gejstlighed. 1ste årg. Sp. 203.

teristiske Forbedring af paagjældende Sted (Talen er om Flid og Dyd):

Dem hylde hver, som troer at følge Friheds Banner,
Han ellers skifter kun Tyranner,
Og Frihed er en Galnings Fryd!

Det er næppe berettiget, naar der S. 207 siges, at der nu kun skulde findes faa Spor i Landet af de kirkelige Sædvaner, som Rationalismen ikke forstod og derfor haanende kaldte overtroiske. Som saadanne Skikke nævnes exempelvis Fasten før Altergangen; Nygiftes Altergang; ligeledes at velsignede Mødre kort forinden deres Nedkomst ere Gjæster ved Herrens Bord; eller Tanken om, at Bønnen for den Syge fra Prædikestolen skulde give en Forandring; at Korsets Tegn benyttes, o. s. v.; men alt dette er jo endnu den Dag idag dybt rodfæstet i Folket, selv i saadanne Egne, hvor aandelig Død i kirkelig Henseende gjennem flere Menneskealdre har været den fremherskende Tilstand. — Det er en Anachronisme S. 236 ved Aaret 1814 at tale om Biskop Balle som en Afdød. Grundtvig brugte i sin Tale ved Roskilde Landemode det Udtryk, at Balles Læber vare forstummede, men „end vandrer han iblandt os som et Minde om de gamle Dage og et helligt Varsel for de ny“ [1]). — Jubellæreren Rasmus Balslev kom ikke til Kjøbenhavn 1778 (S. 252), men allerede 1776 [2]). — „Generalinden“ paa Herregaarden Store Grundet, som Koch S. 263 nævner i Forbindelse med den Haugeske Bevægelse, men hvis Navn han ikke kan angive, maa vistnok være Kammerherre Hans Helmuth Lüttichaus Hustru Johanne Marie Charlotte f. Brockdorff, der blev Enke 1801 og henlevede sine sidste Aar med 2 Døttre i Christiansfeld, hvor hun ogsaa døde [3]). — Det har været Anmelderen paafaldende, at Jødernes

[1]) Dansk Kirketidende 1879, Sp. 155.
[2]) Geneal. og biogr. Archiv, S. 408.
[3]) T. Becker: Prospekter af danske Herregaarde, VIII, 16 f. Naar denne Dame benævnes „Generalinden“, skjønt Kammerherre Lüttichau til Tjele ikke var General, kan dette muligvis være

Emancipation her i Landet, som foregik i Decenniet 1805—1814, slet ikke er værdiget Omtale, lige saa lidt som den litteraire Fejde, der udspandt sig 1813 i Anledning af Digteren Thomas Thaarups Fortale til og Oversættelse af Buchholtz's Skrift „Moses og Jesus“ eller om Jødernes og de Christnes intellektuelle og moralske Forhold[1]). Regeringen tog intet Hensyn til hine Angreb, men man ordnede netop nogen Tid derefter ved Frd. 29de Marts 1814 Jødernes Anliggender.

Naar der er Afsnit i Bogen, hvor en lidt mere sammentrængt Fremstilling kunde være ønskelig, saa er Forfatteren til Gjengjæld paa enkelte andre Punkter for sparsom med sine Efterretninger. Ved Karakteristiken af Biskop Fr. Münter har der saaledes foreligget Koch forskjellige Aktstykker fra Kultusministeriets Arkiv, hvoraf sees, at Biskoppen har klaget over „Theatret, der i Operaen Moses af Klingermann skulde have bragt Guds Aabenbaring for Moses i den brændende Tornebusk paa Scenen“; men „dette var dog nok en Misforstaaelse“, føjes der til. Denne Sag findes, saa vidt vides, ikke omtalt andetsteds. Klingemanns (ikke Klingermann) Moses, der udkom 1812, har næppe været opført i Kjøbenhavn; men i Tyskland drøftedes Spørgsmaalet om det Tilladelige i at bruge religiøse Sujetter paa Scenen meget i Begyndelsen af dette Aarhundrede, netop foranlediget ved nævnte Stykke foruden Zach. Werner's „Weihe der Kraft“ (1808) og Krummacher's „Johannes“ (1815). Den navnkundige Prædikant Dräseke skrev 1815 som Præst i Bremen en Afhandling „Ueber die Darstellung des Heiligen auf der Bühne“ og hævdede heri Tilladeligheden, dog undtages udtrykkelig Jesu Korsfæstelse og Lovgivningen paa Sinai, der var „zu kolossal für die Bühne“. Nogle Aar senere bestred Kirkehistorikeren Stäudlin heftigt

---

begrundet i, at Datidens Kammerherrer ifølge kgl. Resol. 31te Marts 1755 med Hensyn til Rang vare delte i 2 Afdelinger; de i sidste Afdeling, hvortil Lüttichau hørte, rangerede med Generalmajorer i anden Klasse Nr. 16.

[1]) Jfr. et Brev af 19de Juli 1813 fra J. F. Schouw i L. Daae's Breve fra Danske og Norske (1876) S. 202 f.

denne Anskuelse[1]). Men hvorledes denne Diskussion har været Gjenstand for tjenstlige Forhandlinger herhjemme, vilde det være interessant at faae lidt Oplysning om.

A. Jantzen.

C. E. F. Reinhardt: Valdemar Atterdag og hans Kongegjerning. Med et Tillæg af hidtil utrykte Diplomer. Kjøbenhavn 1880. XIX + 616 SS.

Der er faa Øjeblikke i Danmarks Historie, der frembyde noget saa tiltrækkende som Valdemar Atterdags Regering. Rigets Gjenopbyggelse efter den fuldstændigste Opløsning, denne Daads Udførelse væsentlig ved én Mands Kræfter, kan der tænkes noget Skuespil, der bedre kan tilvende sig Opmærksomheden hos enhver Dansk? Hvilket Mørke ligger der ikke forud for denne Konge, og hvilken Dag gryr ikke med ham; Dronning Margrethe var dog kun i Stand til at udrette, hvad hun naaede, fordi hun var „Valdemar Danekonges Datter“, som hun selv holdt mest af at kalde sig.

Dette store og skjønne Emne for en Historiker laa længe urørt, efterat Hans Gram for over hundrede Aar siden havde gjennemforsket det, og dog var der endnu meget at gjøre, baade hvad Fremstillingen og hvad Granskningen angaar. Vore Arkiver bevare en storartet Samling af Breve fra Valdemars Tid, enkelte, dog højst vigtige, der oplyse hans ydre Politik, overordentlig mange, der vedrøre hans indre Styrelse. Den stedse fuldstændigere Offentliggjørelse af de svenske og norske Oldbreve tillade at klare mange dunkle Punkter i Kong Valdemars Forhold til hans nordiske Naboer; fra de nordtyske Stæders Arkiver fremkommer der daglig nye Bidrag til at forstaa Valde-

[1]) Herzog: Real-Encykl. 2 Aufl. III, 690. Art. Dräseke. H. Alt: Theater und Kirche. Berlin 1846. S. 659 ff. Stäudlin: Gesch. d. Vorstellungen von der Sittlichkeit des Schauspiels. Göttingen 1823.

mars Forhold til Hanseaterne, som næsten helt fylder hans sidste tyve Aar. Her var endnu for kort Tid siden en rig Skat at løfte; nu er dette for en stor Del sket. Allerede Munch har med sædvanlig Kritik undersøgt de mange Punkter af Valdemars Historie, paa hvilke han kom ind under sin brede Behandling af det norske Folks Historie; Styffes Indledning til det første Bind af hans „Bidrag“ indeholdt ogsaa nye Oplysninger om Kong Valdemar. For to Aar siden udkom saa Dietrich Schäfers store Arbejde over „Die Hansestädte und König Waldemar von Dänemark“, og Forfatteren gav heri en næsten udtømmende Skildring af den sidste Halvdel af Valdemars Regering. Ved disse Værker var der udrettet overordentlig meget; men intet af dem havde dog gjort den danske Konge selv til Centrum, og med stor Glæde maatte man derfor modtage den Bog, hvis Titel staar ovenover disse Linjer, og som udkom i sidste Vinter.

At Etatsraad Reinhardt havde gjort indtrængende Studier til Valdemar Atterdags Historie, var allerede bekjendt af de fortrinlige Smaaafhandlinger, som han i Aarene 1873—74 offentliggjorde i dette Tidsskrift, og hvori han med Held stræbte at oplyse nogle af de dunkleste Punkter i Valdemars Liv. Hvad man imidlertid ikke vidste, det var, at disse Afhandlinger, langt fra at være de første Frugter af et Studium, tværtimod vare de sidste Udløbere af en Skildring af hele Valdemar Atterdag, som i Aaret 1873 forelaa fuldt udarbejdet indtil de mindste Enkeltheder. Det var Tanken, at dette store Værk skulde udkomme senest paa Femhundredaarsdagen for Valdemars Død eller den 25 Oktober 1875; men dette umuliggjordes af en haard Sygdom, der pludselig greb Forfatteren og i lang Tid hindrede ham i at lægge den sidste Haand paa Arbejdet. Først i 1879 blev dette atter fremdraget fra sin tvungne Hvile; Dr. phil. Mollerup understøttede Forfatteren ved Revisionen, og derved blev de i Mellemtiden fremkomne nye Oplysninger indarbejdede. Endelig kunde da Værket udkomme, om end først 5 Aar efter det Tidspunkt, der oprindelig var paatænkt som den yderste Grænse.

Denne Bogens Tilblivelseshistorie giver Værket en ejendommelig Interesse; man føler Respekt for den Udholdenhed og den Kjærlighed til Emnet, der har bragt Forfatteren til at overvinde saa store Vanskeligheder og dog naa sit Maal. Men unægtelig have disse særegne Forhold skadet saavel Forfatteren som hans Værk. Var Reinhardts Skildring af Valdemar Atterdag udkommen i 1875, vilde han sikkert have høstet Æren for meget af det, der nu i Videnskaben staar som fremført første Gang af andre Lærde. I Opfattelsen af de Forhold, der gaa forud for og ledsage Valdemars Erhvervelse af Skaane, er Reinhardt i Hovedsagen enig med Rydberg[1]), der fint og skarpsindig har stræbt at klare de indviklede Forhandlinger paa det fattige Grundlag, der er lævnet os; men da ingen kan sige, hvor meget Reinhardt har optaget fra Rydberg, og hvor meget han selv har set forud for denne, vil det dog være den sidste, der faar den litterære Opdagerære paa dette Punkt. Ved det omfattende Tidsrum, der skildres i Reinhardts to sidste Bøger, er Schäfers Skildring kommen først, og naar der her i Fremstillingen af Begivenhedernes Gang paa de fleste Punkter ikke er nogen væsentlig Forskjel mellem de to Forfattere, véd man atter ikke, hvor meget der skyldes Reinhardts oprindelige Fremstilling. Man maa beklage, at Reinhardt ikke selv har givet lidt Oplysning herom; er det Frygten for at synes forfængelig ved at hævde sin egen Fremstilling som original, der har hindret ham heri, er dette dog lidet heldigt for den, som vil benytte hans Værk; et Resultat har jo altid mere Sandsynlighed for sig, naar to Granskere, uafhængig af hinanden, ere naaede dertil, end hvor det kun er den ene, der har optaget det efter den anden.

Væsentligere er det dog, at Tilblivelseshistorien har været afgjort uheldig for selve Værket. Jeg tænker herved ikke paa en Mangel, som man kunde vente og som ogsaa er bleven det tillagt, den nemlig, at de nyeste Oplysninger og Resultaterne

---

[1]) Sverges Traktater med främmande Magter. Andra Delen, I. Stockholm 1880.

af de sidste Aars Arbejder ikke ere blevne organisk indarbejdede i Bogen. Tværtimod maa jeg sige, at denne Mangel ikke synes mig at være til Stede i nogen synderlig Grad. Ganske vist vilde Reinhardt i mine Tanker kunne have lært meget f. Ex. af Schäfer, men dette gjælder ikke saa meget Enkeltheder som Helhedsopfattelsen, og denne er paa den anden Side hos Reinhardt saa afvigende, at en Optagelse af væsentlige Momenter fra Schäfer var faktisk umulig. Derimod have de uheldige Forhold, hvorunder Forfatteren har arbejdet, ført til visse Mangler i den historiske Kritik, og man kan med Sikkerhed sige, at disse kun ere blevne staaende, fordi han ikke har kunnet underkaste Bogen en sidste, kraftig Gjennemarbejdelse; thi den Art Mangler findes netop ikke i hans Afhandlinger i dette Tidsskrift, der jo vel at mærke ere skrevne efter det større Værk.

Paa Kildekritikens Omraade har vort Aarhundrede gjort ét af sine smukkeste, videnskabelige Fremskridt, og det er nu et uafviseligt Krav til enhver, der vil gjælde for historisk Videnskabsmand, at han nøje skjelner mellem samtidige Kilder og senere, mellem oprindeligt og afledet. Reinhardt anerkjender ogsaa dette; han erklærer, at hans Skrift overvejende er bygget paa „Kilder i stræng Forstand, nemlig Diplomer og saavidt mulig samtidige Annaler eller Krøniker“, og i Noterne til sit Værk omtaler han oftere Krønikerne fra det femtende eller sextende Aarhundrede som „urene Kilder“ eller lignende. Til denne theoretiske Opfattelse svarer ogsaa Praxis paa mange Steder i hans større Skrift, ligesom han i et Par af Studierne her i Tidsskriftet har gjennemført de kritiske Principer med stor Indsigt; han har vist, hvor meget der kan udrettes, naar man strængt holder sig til de samtidige Kilder, her især den sjællandske Krønike og Detmar, og kun optager Efterretninger fra Hvitfeld eller det sextende Aarhundredes Samlere, naar disse maa antages at have havt nu tabte Kilder for sig. Uheldigvis har han ikke overalt gjennemført disse saa rigtige Tanker; det synes, at han først efterhaanden har arbejdet sig frem til Klarhed over Kildernes indbyrdes Forhold og Værdi, og

denne Indsigt er derfor ikke helt trængt igjennem i hans Værk.

Dette viser sig allerede derved, at Reinhardt aabenbart paa flere Steder har skrevet sin Skildring efter Hvitfeld og først siden ombyttet Henvisningen til denne med et Citat af den oprindelige Kilde. Man se f. Ex., hvorledes han S. 136 beskriver de Danskes Belejring af de holstenske Forskansninger ved Næstved; hertil er kun citeret den sjællandske Krønike, uagtet de enkelte Træk ere hentede fra den ikke anførte Hvitfeld, som kun har omskrevet og udvidet den gamle Krønikes kortfattede Beretning. Paa andre Steder er Hvitfeld uden videre anført som Kilde, snart alene, snart jævnsides andre Kilder, og dog vil man paa de fleste Steder finde, at Hvitfeld ikke indeholder mere end de ældre Kilder eller ogsaa med Lethed kunde være erstattet af en saadan. Ganske paa samme Maade gaar det med Petrus Olai og Cornelius Hamsfort, ligesom Forfatteren heller ikke har Klarhed over de svenske Krønikers indbyrdes Forhold.

Denne Uklarhed har sikkert havt uheldige Følger for Reinhardts Fremstilling, snart ved at bringe ham til at medtage Enkeltheder, der ikke findes i de oprindelige Kilder, snart, om end sjældnere, ved at føre ham til ligefremme Fejl. Et Par ret oplysende Exempler paa det sidste skal jeg meddele. — S. 134—35 skildres Valdemars Kamp mod Friserne (1344) saaledes, at Bøking Herred allerede underkastede sig den 8 Avgust, hvilket staar diplomatisk fast; men det tilføjes, at Resten af Friserne først blev overvunden den 20 Oktober, og herfor anføres som Kilde kun Hvitfeld og Samlerne fra hans Aarhundrede. Det er nu i sig selv ret usandsynligt, at den virksomme Konge skulde have brugt halvtredje Maaned til at overvinde den Modstand, Friserne kunde gjøre, efterat „det vigtigste af Marskherrederne“ havde lidt et afgjørende Nederlag; men Slaget den 20 Oktober beror da sikkert ogsaa paa en Fejltagelse. Sammenstiller man Hvitfeld med hans sædvanlige Kilde, den sjællandske Krønike, ser man let, hvorledes hin Dagsangivelse ved en fejlagtig Gjentagelse er sat sammen med

Kampen mod Friserne; i Virkeligheden hører den kun til en heftig Storm[1]). — S. 150 er Reinhardt tilbøjelig til at antage, at Valdemar i 1346 tilligemed Vordingborg ogsaa gjenvandt en Del af Laaland; efter den tilsvarende Note siges dette udtrykkelig i 2 Krøniker, der rigtignok langtfra ere samtidige. Hvorfor da ikke undersøge, om Angivelsen kan bero paa en Misforstaaelse? Dette gjør den netop. Detmar siger, at Kongen belejrede Vordingborg, og lige efter, at han ved Freden fik Vordingborg; den senere Krantz udskriver Detmar, men siger paa det første Sted: Vordingborg i Laaland, og sætter saa paa det andet Sted Laaland i Stedet for Vordingborg[2]). Derfra er dette kommet ind i de danske Krøniker!

Findes der saaledes visse Forsyndelser mod historisk Kritik i Reinhardts Bog, bør det dog siges, at disse næppe vise sig paa væsentlige Punkter; her har Forfatteren taget sig mere i Agt eller, om man vil, bedre gjennemført de kritiske Principer, som han selv har opstillet. Desuden ere Krønikerne ikke den vigtigste Kilde til vor Kundskab om Valdemar Atterdags Tid; væsentligere ere Diplomerne, og disse har Reinhardt behandlet med stor Kritik og Indsigt, naar man alene ser bort fra, at han stadig fra et Kongebrevs Datering slutter til Kongens egen Tilstedeværelse, hvad der i det mindste ved Retterthingsbreve er meget usikkert. Det diplomatiske Materiale, der er lige saa omfattende som spredt, har han faaet med i en næsten udtømmende Fuldstændighed, og hans Skildring har derved vundet

---

[1])

Krøniken:	Hvitfeld:
Parlamentum Jutiæ celebratur. — In profesto XI millium virginum fuit ventus vehemens. — Rex Valdemarus debellavit Frisones.	Samme Aar blev holden en Herredag i Judland. — Og Dagen for de 11000 Jomfruers Dag var en stor Storm. — Samme Aar da forhærdet, bekriede og slog K. Vold. de Friser Dagen for de 11000 Jomfruers Dag.

Fejltagelsen hidrører i øvrigt fra den danske Rimkrønike (V. 4557 f), der i rigt Maal har benyttet den gamle Krønike. Derfra er den kommen til Petrus Olai (SRD. I, 133 og VI, 227).

[2]) Detmar, ed. Grautoff, S. 262. Krantz, Dania, S. 174.

en Fasthed og Fylde som ingen tidligere Fremstilling af dette Emne.

Reinhardt har sat sig som Maal at skrive en Bog, der med Interesse kan læses af enhver dannet Mand og Kvinde, og dette maa han vistnok siges at have naaet. Hans Stil er, om end ikke synderlig kraftig eller original, saa dog klar og livlig, og paa en overskuelig Maade har han delt Stoffet i fem Bøger, hvis Afgrænsning falder meget naturlig. Den første skildrer indledningsvis Kristoffer den andens og Kongeløsets Tid, og begynder med en Oversigt over Danmarks daværende Omfang og vigtigste Naboer, der i høj Grad letter Forstaaelsen af de følgende Begivenheder. Anden Bog fortæller om Valdemar Atterdags Fremgang i hans første 9 Aar; Gjenforeningen af Riget begynder langsomt, men Sjælland kommer dog helt og holdent i Kongens Haand. Tredje Bog viser det fortsatte Fremskridt, tillige hvorledes Modstanden voxer, og Valdemars Politik rejser ham Fjender af mange Slags; den slutter med Aaret 1360, da Kongens indre Politik afsætter sit største Resultat i den saakaldte Haandfæstning, og Rigets Gjenopbyggelse i Hovedsagen fuldendes ved Tilbagevindingen af Skaane. I fjerde Bog fremtræder Hanseforbundet som Hovedmodstanderen af det nye danske Rige; Valdemar ophidser Stæderne ved sin Erobring af Gotland, han besejrer dem i aaben Kamp, og om end Folkungernes Afløsning af Meklenburgerne paa den svenske Trone indeslutter en Fare ogsaa for Danmark, lykkes det dog Valdemar at opretholde hele sin Magt, ja at vinde store Strækninger i Sydsverige for sig. Femte Bog viser derefter, hvorledes Aaret 1367 forener Stæderne paa den ene, Fyrster og Aristokrater paa den anden Side til en stor Koalition mod Danmark; Valdemar undviger Stormen ved at rejse udenlands, Riget synes atter at skulle falde sammen. Da er det, at de dygtige Statsmænd, til hvem Valdemar har betroet sit Rige, benytte den gamle Modsætning mellem Stæder og Fyrster; de formaa Hanseaterne til en Fred, der vel er ydmygende for Danmark, men dog ikke angriber dettes Integritet, og Fyrsternes og Adelens store Planer falde dermed til Jorden. Kongen kan vende tilbage og optager med usvækket

Iver sin ydre og indre Politik; alt tegner det til, at det store Knæk, Riget har lidt, hurtig skal heles, da Valdemars Død atter sætter Danmark i største Fare.

Disse 5 Bøger, hvori Reinhardt har delt sit Værk, ere indbyrdes af et yderst forskjelligt Værd. Indledningen er, skjønt den hist og her indeholder noget nyt, i det hele ikke Værket fuldt værdig; Forfatteren bevæger sig vel udelukkende paa Overfladen og trænger ikke ned til de dybere Aarsager, hverken til Fremmedherredømmet eller til Opløsningen, der saa inderlig hænger sammen med hele Samfundsudviklingen. De to følgende Bøger ere derimod Bogens bedste Parti, det, der i videnskabelig Henseende betegner det største Fremskridt. Det er Rigets skridtvise Gjenforening, der her er Hovedemnet, og de højst indviklede Forhold derved har Forfatteren søgt at oplyse med utrættelig Taalmodighed og megen Skarpsindighed, ligesom han her har været saa heldig at kunne fremdrage flere hidtil ukjendte Breve fra det Gottorpske Fællesarkiv, hvoraf de vigtigste ere aftrykte i et Tillæg. Skjønt Hovedkilden, den sjællandske Krønike, først henimod Midten af Halvtredserne naar til sin egentlige Fylde, og Diplomerne med de mangfoldige Forlig og Fredslutninger frembyde store Gaader, tør Reinhardts Fremstilling her i det hele betragtes som fyldestgjørende; uden at gjøre altfor udstrakt Brug af Hypotheser har han vidst at udfylde Hullerne i Kildernes Efterretninger, og de Resultater, han er naaet til, kunne vistnok antages at være om end ikke altid sikre, saa dog meget sandsynlige.

De to sidste Bøger af Reinhardts Værk ville vistnok være de mest tiltrækkende for læge Læsere; Kilderne flyde ved dette Tidsrum langt rigeligere og meddele Fremstillingen en Sikkerhed og Fylde, som det med al anvendt Møje var umuligt at skaffe de forudgaaende Afsnit. Videnskabelig findes der her derimod ikke saa meget nyt; Schäfer har benyttet det samme Materiale til sin vidtløftige Fremstilling, og jeg ser ikke, at der mellem denne og Reinhardts Skildring er saa store Afvigelser, som vor Forfatter selv synes at mene. Opfattelsen er forskjellig; de to Skribenters modsatte Sympathier kaste ofte hver sit Lys over de optrædende Personer, hvad jeg siden kommer

tilbage til; i Gjengivelsen derimod af de positive Enkeltheder stemme de to Fremstillinger næsten allevegne overens. Det Punkt, hvor Reinhardt mest afviger fra Schäfer, er vel hans Udvikling af Valdemar Atterdags Politik under den tvungne Udenlandsrejse, da Kongen skal have tænkt paa at abdicere og faa sin Ven Hertug Erik af Sachsen gjort til sin Efterfølger; men hele denne Theori synes rigtignok at staa paa et temmelig svagt Grundlag. Ellers findes Forskjellighederne mest i Smaating eller paa Punkter, hvor det er umuligt at naa videre end til Gjætninger, som naar Reinhardt som Aarsag til Valdemars Gotlandstog ikke vil medtage det svenske Aristokratis Forsøg paa at faa Haakons danske Forlovelse brudt.

Medens Reinhardts Fremstilling af Valdemar Atterdags ydre politiske Historie i det hele forekommer mig særdeles tilfredsstillende, ere de indre Forhold blevne noget stifmoderlig behandlede. De skildres i Værket i særskilte Kapitler ved Slutningen af hver Bog; Stoffet er derved blevet udstykket paa en lidet heldig Maade, da de Tidsgrænser, efter hvilke Bøgernes Omfang er bestemt, ikke have væsentlig Betydning for den indre Udvikling. Dette har ikke alene ført til adskillige lidt trættende Gjentagelser; det har ogsaa hindret Forfatteren i paa dette Omraade ret at trænge til Bunds paa noget Punkt. Reinhardt taler i sin Fortale om, at det havde været hans Tanke „et eller andet Sted at indflette et Kapitel, der mere indtrængende skulde have behandlet Danmarks indre, ogsaa rent kulturhistoriske Tilstande under Valdemar Atterdag“; i Udførelsen af denne Tanke blev han imidlertid forhindret af sin Sygdom. Om han her har følt de Mangler, jeg tænker paa, véd jeg ikke ret; Begrebet „kulturhistorisk“ er jo meget vidt. Vist er det, at der var en hel Del mere at gjøre ud af Valdemars Godspolitik, om end Udbyttet næppe vilde blive saa betydeligt, som det store Tal af Aktstykker kunde give Anledning til at tro. Valdemars udstrakte Benyttelse af det kongelige Retterthing, Rigsraadets Stilling, den danske Adels Forhold til Kongen, det er alt Punkter, som det havde været højst ønskeligt at faa behandlede, og som Reinhardt kun flygtig berører. En nøjere Indtrængen i den indre Historie vilde overhovedet

have tjent til at korrigere og fordybe Forfatterens Opfattelse af Kong Valdemar og hans Samtid.

Idet jeg nævner Ordet Opfattelse, er jeg naaet til det Punkt, der i mine Øjne er den store og afgjørende Svaghed ved Reinhardts Værk om Valdemar Atterdag. Han siger selv, at der siden Grams Dage hos os snarest har været Tilbøjelighed til en noget ensidig Forgudelse af Valdemars Minde; vist er det, at denne „Forgudelse“ ingensinde før har ført til en saadan Idealfremstilling som Reinhardts, at ingen før har gjort et saa udpræget Forsøg paa at vaske Valdemar ren ogsaa i moralsk Henseende.

Reinhardt hører i det hele til de stærkt moraliserende Historieskrivere. Man sympathisere nu med denne Tendens eller ej, enhver vil indrømme, at det er en højst vanskelig Sag at give moralske Bedømmelser af Personligheder, til hvis Sjæleliv vi kjende saa overordentlig lidt som ved Kong Valdemar og hans samtidige. Vanskeligheden er saa stor, at den vil afskrække mange helt, og gjøre andre meget forsigtige; Reinhardt derimod dømmer hyppig og skarpt. Ser man lidt nøjere til, vil man dog snart opdage, at han bedømmer Valdemar Atterdag meget anderledes end alle andre; han har saa at sige én Moral for Kongen, en anden for hans Modstandere. Begaa de sidste noget, der synes forkasteligt, faa de det at høre uden Skaansel; tag blot Stormændene i Kristoffer den andens Tid. De ere urolige og herskesyge, hensynsløse og samvittighedsløse; de føre „et uværdigt Spil med Eder“, vise „et modbydeligt Hykleri“, „undse sig ikke“ for at gjøre det og det, „svigte skammelig“ deres Herre. Kan der siges noget til Fordel for dem, antydes det mere end det siges; naar Skaaningerne for at undfly Holstenernes Aag søge Tilflugt hos Magnus Smek, hedder det (S. 58): „Hvor meget der end lader sig anføre til Undskyldning for dette Skridt, ses det dog let, at deres Adfærd var yderst forkastelig“ [1]). — Er Talen derimod om Valdemar Atterdag, faa vi en hel anden Bedømmelse. Synes hans Handlinger forkastelige, er det her

[1]) Udhævelserne her og i det følgende ere mine.

Undskyldningerne, der gives vidt og bredt, medens Dadelen kun antydes, hvor den ikke helt udelades. Det maa tillades mig at følge Reinhardts Fremstilling ved én af Hovedsiderne af Valdemars Politik, Forholdet til Magnus Smek.

Da Valdemar besteg Tronen, var Magnus i faktisk Besiddelse af Skaane; han var bleven indkaldt af Folket og havde tilkjøbt sig Panteretten af Grev Johan; efter flere Brydninger og Forlig kom det saa paa Varberg i Novbr. 1343 til en endelig Fred, hvorved Valdemar fuldt ud gav Afkald paa enhver Ret til Skaane og Halland. Uden Fordel for Valdemar var denne Afgjørelse dog ikke; han havde modtaget 8000 Mk. Sølv for Sønderhalland, og Magnus opgav selv 7000 Mark, for hvilke Valdemar havde pantsat Kjøbenhavn til en tysk Adelsmand, der atter havde opladt Slottet til Magnus. Nu havde Valdemars Politik imidlertid, hvad Reinhardt (S. 105) med et unægtelig meget mildt Udtryk kalder „det ejendommelige Træk“, at han ofte ensidig rettede sit Blik paa det nærmeste Formaal og for at opnaa det gjorde Indrømmelser paa fjærnere Punkter, „overladende det til Fremtiden, hvorledes han atter skulde slippe bort fra hine Indrømmelser“. Dette Træk kom netop klart frem, hvad Skaane angaar. Da Magnus senere under sin Strid med det svenske Aristokrati og sin ældste Søn trængte til Valdemars Hjælp, forlovede denne sin Datter med Magnus' yngre Søn Haakon og fik da det Løfte, at Magnus vilde overlade ham „Helsingborg Slot med en større eller mindre Del af Skaane“ (S. 253); Angivelsen hidrører fra en dansk Krønike, der sikkert ikke har formindsket Løftets Omfang. Dette skete 1359; da Forholdene i Sverige blev bedre for Magnus, opfyldte han ikke sit Løfte, og i Løbet af det følgende Aar tog Valdemar med væbnet Haand Slottet og hele Skaane.

Overfor dette sidste kan det ikke noksom undre Reinhardt (S. 278 f.), at Svenskerne i høj Grad have hudflettet Kong Valdemar; thi „hvo tør paastaa, at han her gjorde andet, end hvad hundrede Fyrster i lige saa mange Tilfælde have gjort“. At Magnus havde søgt at komme i Besiddelse af Skaane „kun for at befri dets Befolkning fra det trykkende tyske Aag, var

selvfølgelig kun en Talemaade". Han havde benyttet sig af Naborigets opløste Tilstand til at øge sin Magt og faaet Valdemar, der endnu var den lille, til at sige Ja til, hvad han ikke kunde ændre. „Den Evighed, for hvilken han havde fraskrevet sig hine Lande, ses der ingen Grund til at skulle tillægge en større Udstrækning end den tilsvarende Betegnelse i saa mangfoldige andre Traktater." — Se, her er jo Undskyldninger nok, men kan alt dette fjærne det moralsk forkastelige i, 1343 at afstaa et Land og 1360 tage det tilbage, det uheldige i at hævne et ikke opfyldt Løfte paa en Del af Skaane ved at tage hele Landet? Vil man overhovedet moralisere og dømme, bør man ikke lade den Art Politik gaa dadelfri; i alt Fald er det Historikerens Pligt ogsaa at fremhæve, hvad Modparten kan have at sige til sin Fordel, og det gjør Reinhardt ikke; det er Psykologens Ret at bruge en saadan Optræden til at trænge ind i Valdemars Karakter, og det gjør Reinhardt heller ikke[1]).

Valdemars Politik overfor Skaane indeholder et lille Træk, som Reinhardt gaar let henover, men som ikke er uden Interesse. Omkring Aaret 1350 var der det bedste Forhold mellem Nordens to Konger; de mødtes selv 1349, to Aar efter ved Afsendinge, Aaret efter atter personlig. Midt under dette tilsyneladende saa inderlige Venskab indgaar Valdemar med Magnus Smeks Svoger, Hertug Albrecht af Meklenburg, en Overenskomst, hvorefter denne skal hjælpe ham til at faa Helsingborg Slot frarevet Magnus og da belønnes med 10000 Mark. Dette Træk benytter Reinhardt meget rigtig til at vise, at Valdemar aldrig opgav Tanken om Skaane; men var der ikke Grund til ogsaa her at betragte det fra det moralske Synspunkt; kunde Tillægsordet „samvittighedsløs", som Forfatteren

[1]) Naar Reinhardt indskyder: — den Ret (til Skaane), som Magnus tilmed efter det foregaaende maa antages endog gjentagne Gange at have givet Afkald paa —, er dette et saa væsentligt Punkt for en Moralist, at det nok fortjente at fremhæves mere. Men hvad sigter Forf. dog til? Jeg finder i hans Bog ikke andre Afkald end det i 1359, der kun gjælder en Del af Skaane, væsentlig Helsingborg Slot, og som gjentages Aaret efter.

bruger om andre, ikke finde Anvendelse her? Jeg tvivler ikke paa, at det var kommet med, hvis f. Ex. Magnus under sit Forbund med Valdemar havde sluttet en Traktat med Albrecht, om at denne skulde skaffe ham Gotland tilbage.

Den hemmelige Overenskomst fra 1350 er ogsaa af Interesse, fordi den saa at sige gaar igjen i Valdemars senere Tid, om end i en meget forøget Udgave; jeg tænker naturligvis paa den berygtede Aalholm Traktat. Medens Valdemar i Aaret 1366 var i det nøjeste Forbund med Magnus Smek, da deres Venskab var beseglet ved Giftermaalet mellem Margrethe og Haakon, indgaar Valdemar atter en hemmelig Traktat med Hertug Albrecht, der gaar ud paa intet mindre end, at Valdemar helt skal svigte sine Slægtninge, bringe dem til at opgive deres Krav paa den svenske Krone og, i Fald de ikke ville dette, da ligefrem bekrige dem; hans Løn skulde være store Stykker af Sverige. — Hvorledes stiller Reinhardt sig nu hertil? Denne Gang har han dog ikke kunnet undgaa at omtale ogsaa den moralske Side af Valdemars Færd og indrømmer (S. 377), at „der fra Mødet paa Aalholm falder en bred Slagskygge hen over Kongens Eftermæle“; men denne Dadel skjules næsten af Betragtninger, der optage flere Sider og gaa ud paa at undskylde Valdemar eller, som Reinhardt kalder det, sætte sig ind i hans Tankegang. Disse Betragtninger faa nu staa ved deres Værd; man kan imidlertid lægge Mærke til, at de i Grundtrækkene allerede ere angivne af Munch, hvis endelige Dom dog er, at „man ikke kan forestille sig en mere hjerteløs og forrædersk Fremgangsmaade end den, Valdemar her tillod sig mod Haakon“.

Dette Exempel vil ret klart vise, at Moralen næppe kan siges at være kommen til sin Ret i Reinhardts Bedømmelse af Valdemar; han er altfor gunstig stemt mod denne til at være retfærdig; Valdemar er stillet i et for godt Lys, hans Modstandere, de Venner, han sviger, i et altfor mørkt. Man kan tillade én Forfatter stadig at undskylde de Personligheder, han skildrer, ved at henvise til Tidsalderens slette Moral, og en anden Forfatter at bedømme dem skaanselsløst efter Moralens hele Strænghed, men den samme Skribent maa ikke gjøre det

ene overfor sin Helt, det andet overfor alle andre, og dog er det netop det, Reinhardt gjør. Det er f. Ex. blodig Uretfærdighed, to Gange (S. 355 og 376) at fremhæve, at Valdemar „efter de Erfaringer, han havde indvundet om Kong Magnus' Paalidelighed, just ikke skulde føle sig opfordret til at gjøre store Ofre“ for hans Skyld, — uden en eneste Gang at karakterisere det Venskab, Valdemar viste Magnus, og som hjalp denne af med Skaane, med Gotland, ja middelbart med hele Sverige.

Men er det overhovedet nødvendigt stadig at prøve, om Valdemars Handlinger kunne forsvares for en moralsk Domstol? Jeg tror det ikke, saa meget mindre som Bedømmelsen dog vanskelig kan foretages ud fra andet end den senere Betragters Moral, og for mig er den uheldige Følge af Reinhardts Moraliseren da ogsaa især den, at den forhindrer ham fra at fremstille Valdemar, saaledes som han virkelig var. De Egenskaber hos Kongen, der ikke stemme med det nittende Aarhundredes Moral, skjules eller afdæmpes, og hele Billedet af Valdemar bliver derved langtfra saa skarpt og udtryksfuldt, som det kunde være blevet.

Hvorledes Reinhardt kommer til at fordølge eller tilsløre Valdemars hensynsløse Politik, vil man allerede have set i Skildringen af Forholdet til Magnus Smek, og dette træder frem overalt. Læser man f. Ex. Fremstillingen af Valdemars Berøringer med Hanseaterne, vil man aldeles ikke faa noget klart Indtryk af den umaadelige Hensynsløshed, der strax i 1360 gjorde ham til Kjøbmændenes svorne Fjende[1]). Det er os vanskeligt nok at forstaa, hvor skarp Modsætningen var, bl. a. fordi detaillerede Angivelser af Hansestædernes Klagepunkter fattes, og hvert Træk bør derfor benyttes. Dog har Reinhardt ladet et af de bedste og sikreste Exempler paa Valdemars Udpresninger være uomtalt. Midt under Stilstanden med Stæderne (1363) lod Kongen sine Fogder i Skaane af hvert ankommende Skib opkræve 2 Mark Sølv, og kun med Nød og næppe stilledes han tilfreds med Halvdelen; da han

[1]) Allerede i Febr. 1360 viser Lübecks Forbund med Erik af Sachsen-Lauenburg, at man var forberedt paa Krig med Valdemar.

kort efter selv kom til Falsterbo, krævede han ligeledes 2 Mark Sølv af hver Bod og fik dels 3, dels 6 Skilling Grot[1]). Kravets Uretfærdighed ligger allerede i Nedsættelsen; Hansestæderne paastod, at de forhen for hvert Skib kun havde betalt 1 Øre skaansk (omtrent $^1/_{40}$ af, hvad Kongen krævede), og i den for Valdemar meget gunstige Fred 1365 fastsattes som Taxt 3 Sk. Grot (højst vel = $^1/_2$ Mk. Sølv), hvilket siden nedsattes til 1 Skilling[2]). Et nøjere Studium af Toldsatserne, hvortil Dehnicke[3]) har vist Vejen, vilde i det hele være meget oplysende for Valdemars Forhold til Hanseaterne, og det turde derved vise sig, at end ikke Freden i Stralsund bragte Afgifterne saa langt ned, som de havde været før Valdemars Tid. Herpaa har Reinhardt ikke indladt sig; derimod gjengiver han adskillige af Kjøbmændenes Klagepunkter, vistnok dog med altfor stor Mistillid til deres Rigtighed og desuden uden altid ret at forstaa deres Betydning, heller ikke ganske nøjagtig. S. 406—07 anføres saaledes 3 Exempler paa, hvor „nøjeregnende Stæderne vare“. Det ene er deres Anke over, at der ved Omvexlingen af Mønten var tilføjet „nogle Kjøbmænd“ Tab; der staar imidlertid: *multi*; det andet er, at Kongens Toldbetjente ikke vilde modtage Kobberpengene ved Toldklareringerne, men det var dog heller ikke rart, naar man i dyre Domme havde tilkjøbt sig den slette, kongelige Mønt, da ikke at kunne betale med den; det tredje er, at Tolderne „havde gjort sig skyldige i mindre rigtig Beregning af Toldafgifterne“, hvor den altfor ordrette Oversættelse af Udtrykket *minus juste* giver Læseren et fejlt Indtryk. Paa den Vis naar man hverken nogen retfærdig Bedømmelse eller en virkelig Forstaaelse af Sagen.

---

[1]) Schäfer, S. 347—48.

[2]) Jeg giver Sammenligningen mellem Pengesorterne med alt muligt Forbehold: Møntforholdene paa hin Tid ere endnu kun lidet opklarede. Reinhardts Angivelser ere ikke tilforladelige, og naar han S. 286 taler om „de Sølvmønter, der haves fra Valdemar“, er det forlængst anerkjendt, at der aldeles ikke kan paavises Mønter, allermindst Sølvmønter fra denne Konges Tid.

[3]) Die Hansestädte, Dänemark und Norwegen von 1369 bis 1376 (Halle 1880), I Afsnit.

Medens Reinhardt saavidt mulig dækker over Valdemars hensynsløse Magtstræben og ubegrænsede Ærgjerrighed, fremdrager han med Forkjærlighed mildere Egenskaber hos Valdemar. „Det hedder, men uden at saadant støttes paa nogen samtidig Efterretning", at han elskede Sang og Musik, og af den gotlandske Nidvise „tør man maaske" slutte, at han selv dyrkede Tonekunsten (S. 507). Hvor der end ikke findes saa tarvelige Efterretninger, komme de blødere Toner frem ved Formodninger, som naar Reinhardt lader Valdemar i 1363 drage udenlands til Kejser og Pave „for at give sit Sind dets forrige Spændkraft tilbage" efter Tabet af Sønnen Kristoffer (S. 334). Rundt om i Bogen fremtræder en vis blødsøden Opfattelse af Valdemar, der ikke har den mindste Støtte i Kilderne; man se for Ex., hvorledes der tales om den „Smerte og Krænkelse", Valdemar følte, da hans Svigerfader tog Parti imod ham (S. 204). Endelig tillægges der Kongen som „Hoveddrivefjedren til 35 Aars ufortrødne Anstrængelser" den „i hans Tid og blandt hans Omgivelser sjældne Følelse", en sand og uegennyttig Fædrelandskjærlighed (S. 510 f.).

Man bliver lidt forundret, naar man træffer denne Ytring lige i Slutningen af Reinhardts Bog; selv efter hans Fremstilling skal man vanskelig kunne se, hvorledes denne Hovedegenskab kan læses ud af Valdemars Politik. Imidlertid synes Forfatteren at være sikker paa uomstødelig at have godtgjort, at hin Følelse virkelig var Centrum i Valdemars Personlighed; thi „man indvende ikke", at dynastiske Hensyn kunne have været hans Drivefjeder; han fortsatte jo sin ihærdige Stræben mod Rigets Gjenforening, ogsaa efterat han i 1363 havde mistet sin eneste mandlige Arving! Dette Bevis vil vel næppe tilfredsstille nogen; er det ikke saa, at Magten oftest elskes for dens egen Skyld, og henpeger alt i Valdemars Liv ikke paa, at det netop var Magt og Herredømme, der var Maalet for alle hans Bestræbelser? Ganske vist er det allerede et Fejlsyn, naar Forfatteren opstiller dynastiske Hensyn eller, videre sét, personlig Magtstræben som absolut Modsætning til Fædrelandskjærlighed, hvad vel psykologisk sjældent vil findes hos en Fyrste; men taget saaledes bliver det sikkert meget usandt

at gjøre Kjærlighed til Folket og Fædrelandet til det centrale i Valdemars Sjæl. Naar Reinhardt taler om, at Valdemar vilde „gjengive sit Folk dets Fædreland i dets oprindelige Udstrækning“, er dette kun Forfatterens egen Omfortolkning af de faktiske Forhold; disse vise kun, at han befriede sine Forfædres Rige, hvortil han allerede i Udlandet kaldte sig sand Arving, og som han før sin Død atter testamenterede bort til en Slægtning. Og han standsede jo ikke ved Gjenvindelsen af Danmarks gamle Provinser; han udstrakte sin Haand mod Dele af Tyskland, mod England og fik virkelig tilrevet sig Gotland og store Stykker af Sverige, alt Planer, der ikke staa i Samklang med den alt udelukkende Fædrelandskjærlighed. Naar denne endog kaldes „uegennyttig“, søger man i Valdemars Liv forgjæves en Handling, hvor han af Hensyn til sit Lands eller Folks Lykke opgiver en Fordel for sig eller sin Magt.

Ligesom Reinhardts moralske Bedømmelse har sin Rod i vor Tid, forstaar man let, hvorledes en Forfatter, der faar Tanken til sin Bog „i Slutningen af Danmarks Ulykkesaar 1864“, kan føres til at gjøre Valdemar til en folkeelskende, national Konge. Saadanne Egenskaber havde frembragt en Frihedshelt, en Fører for det danske Folk i dets nationale Rejsning mod Udlændingene, kort sagt en Niels Ebbesøn paa Tronen, men hvor lidt var Valdemar ikke det! Da Jyderne kæmpede mod Holstenerne, da Niels Ebbesøn belejrede Skanderborg, saa Kongen rolig til, og da han optog Kampen mod de indtrængte fremmede, var det med andre Holstenere til Venner, med Hanseaterne til Forbundsfæller, med Sydtyskere til Lejetropper. — I Valdemars senere Liv vil man vanskelig kunne paavise, at han følte en sær Forkjærlighed for den danske Nationalitet; han synes tværtimod at have søgt sin Støtte hos tyske Adelsmænd, som han indkaldte og gav store Embeder. Reinhardt søger vel atter og atter at komme bort fra dette Træk, der strider saa stærkt mod hans Grundopfattelse af Valdemar, og jeg vil for at være imødekommende indrømme, at det for Tiden før 1360 ikke kan bevises, at Valdemar begunstigede de indvandrede; at han gjorde det i den sidste

Halvdel af sin Regering, synes derimod uomtvisteligt. Ved hans Død var Drosten og Marsken Tyskere; under hans fleraarige Fraværelse var Riget selv og de vigtigste Slotte i Landet betroede til fremmede; med Rette siger Schäfer, at det var „denne halvtyske Lensadel, hvis hele Existens var bygget paa Valdemar", der især gjorde Modstand i hine Ulykkesaar[1]).

Naar Reinhardt forsøger at gjøre Fædrelandskjærlighed og Nationalitetsfølelse til Centrum i Valdemars Virksomhed, stemmer det ikke med hans Politik, saaledes som vi især lære den at kjende af de mangfoldige Diplomer; endnu mindre passer det til det Billede af Valdemar, der møder os i Samtidens Krøniker. Ingen af disse giver os selvfølgelig noget i sig selv sikkert; hvad de vise, er det Billede af Valdemar, der har afspejlet sig i Forfatterens Øjne, og det er ufuldkomment eller forvredent alt efter dennes Synspunkt og Sympathier. Men det er et Spejlbillede, d. v. s. det maa kunne forklares ud fra Valdemars Personlighed, og dette turde blive umuligt, naar Reinhardts Skildring tages for god. Hvor denne i sit Værk anfører Samtidens Opfattelse af Valdemar, er det kun for at dadle den, for at undre sig over den o. l.; men de Forklaringer, han giver af Krønikernes Udtalelser, forslaa ikke til at forstaaeliggjøre Forskjellen mellem deres Gjengivelse af den samtidige Fyrste og Reinhardts Skildring, skreven 500 Aar efter.

Jeg ser bort fra, hvad der kan læres af tyske og svenske Udtalelser om Valdemar; her er det dog altid fjendtlige Øjne, der se paa ham. Men desuden have vi danske Vidnesbyrd og fremfor alt den fyldige og paalidelige Krønike, der ender med 1363 og er skreven af en Sjællænder, som havde den bedste

---

[1]) Reinhardt (S. 582) finder denne Ytring meget forunderlig, al den Stund det overvejende Flertal af Slottenes Befalingsmænd bare rent danske Navne. S. 390 ser man dog, at der var 8 eller 9 fremmede af 20 efter Forfatterens Optælling; jeg faar adskillig flere, formodentlig fordi jeg ikke som R. kan regne de i Slesvig bosatte Holstenere for danske, og Schäfers Ytring synes mig derfor fuldt ud korrekt.

Lejlighed til at følge alle Valdemars Foretagender[1]). Her er ikke Plads til lange Citater; enhver vil imidlertid give mig Ret i, at denne Krønike fremstiller Valdemar paa den ene Side som en Fyrste, der med den største Vedholdenhed kæmper for at befri sit Rige fra Fremmedherredømmet, paa den anden Side som en Despot, der hensynsløst udnytter sit Folk for sine Formaal, hvis Aag hviler tungt paa alle Stænder, hvis Stræben fremfor alt gaar ud paa at udvide Kongedømmets Magt. Denne Dobbelthed har en anden samtidig Krønike[2]) udtrykt i sine to Hovedsætninger: „Ved at kæmpe mandig befriede Valdemar Landet for alle fremmede", og „paa Valdemars Tid blev al gammel Sæd, alle fædrene Love, hele Kirkens Frihed afskaffet o. s. v.". — Her have vi Valdemar opfattet af sine Undersaatter. Historikeren maa anerkjende dette, men han vil erindre, at Krønikerne kun give os et Spejlbillede af Valdemars Personlighed, og hin saa skarpt udprægede Dobbelthed vil han da ikke søge i Valdemar selv; han vil se, at dette netop er den Forvridning, som Valdemars Billede maatte undergaa i Folkets Spejl.

Folket har Ret i, at Valdemars Virksomhed ligesom havde to Hovedsider. For det første vilde han udvide sit Magtomraade; han begyndte med at eje næsten intet af sine Fædres Rige, efter tyve Aars utrættelige Kampe var Landet atter saa godt som gjenforenet, og han gik da ud paa at forøge Riget med nye Besiddelser. For det andet vilde han udvide sin Magtfylde; han stræbte efter at gjengive Kronen den Myndighed, der var berøvet den af det fremvoxende Aristokrati, han forøgede sin Magt ved at lade Regeringen gribe ind paa alle Omraader; han stillede Kongedømmet over Stænderne som en Mægler mellem dem, en Mægler, der kun aldrig glemte sin egen Fordel. — Let forstaaeligt er det, at Folket kun mødte den ene Side af Valdemars Virksomhed med Sympathi, den anden ofte med den heftigste Modstand; hans Udvidelse af Kronens Myndighed ramte Folkets Friheder og Stor-

[1]) Om denne Krønike, se nærmere et Tillæg.
[2]) SRD. VI, 630—31.

mændenes Magtstilling. Derfor blev Valdemar aldrig en folkelig Konge, og vi bør se med nogen Sympathi ogsaa paa Oprørerne mod ham; en Niels Ebbesøn, saaledes som han fremstilles i Folkevisen, vilde sikkert have stillet sig paa Niels Bugges og Stig Andersøns Side og til det yderste have bekæmpet Kongen. Historikeren vil forstaa, hvorfor Modstanden mod Valdemar var saa stærk; han kan fremstille den i dens relative Berettigelse; men han vil samtidig indse Nødvendigheden af, at Modstanden blev besejret. Det er en enkelt Akt af det store Skuespil, Kampen mellem Monarki og Aristokrati, der blev udspillet i Danmark under Valdemar Atterdag; her som overalt bukkede Aristokratiet under; meget godt gik tabt derved, megen Livskraft i Folket dødedes, — og dog var Kongedømmets Sejr en Lykke for Riget.

Thi deri har Folket Uret, at det skiller de to Hovedsider af Valdemars Virksomhed ud fra hinanden; Historikeren vil ikke og behøver ikke at følge Krønikerne derhen, at han som de priser Befrieren og Erobreren og dadler Despoten. Ligesom begge Bestræbelser udgik fra den samme magtlystne Sjæl, havde begge ogsaa et fælles Endemaal. Det er netop Valdemars Storhed, at han paa dette Punkt saa dybere end Flertallet. Han indsaa klart, at det ikke var nok at fordrive de fremmede; — til den ydre Befrielse maatte svare en indre Gjenfødelse; om Riget skulde bestaa, maatte der skaffes Ro og Orden til Veje, Fasthed i alle Forhold, og dette kunde kun naas ved en kraftig Kongemagt. En saadan blev da det Maal, mod hvilket Valdemar stræbte med hele sin Higen, for hvilket han arbejdede med sin uendelige Energi og utrættelige Udholdenhed, med Opbydelse af al sin Træskhed og Hensynsløshed. Vi vide alle, at han for en stor Del naaede sit Maal og derved blev Danmarks Redningsmand. Han brød det fremmede Herredømme, og han standsede den aristokratiske Udvikling; derved, og ved det sidste ikke mindre end ved det første, blev Danmarks Tilværelse opretholdt.

Vi øjne nu, hvad der var Centrum i Valdemars Personlighed. „Statstankens Lidenskab havde besat ham“, som man har sagt om Ludvig XI; Kongedømmets Myndighed var hans

Maal. Hvor meget Egoisme der laa heri, kunne vi ikke bedømme; derimod maa det vel indrømmes, at hans Magtstræben førte ham for vidt. En saadan Katastrofe som den, der ramte ham i den sidste Krig med Hansestæderne, henpeger til en Grundfejl i hans Politik; han overanspændte sine egne og sit Lands Kræfter, det tør siges, uden at man behøver at betone det saa stærkt, som Schäfer gjør. Sikkert er det dog, at Danmark hurtig kom paa Fode igjen, sikkert, at Valdemars hensynsløse Magtstræben var Landets store Lykke. Det falder i alt Fald vanskeligt at tænke sig, at en Karakter af ædlere Støbning, af renere Moral kunde have fuldført den Gjerning, som Valdemar bragte til Ende, ikke mindst fordi han stod saa ubunden af alle moralske Begreber som nogen Italiener i Renaissancetiden. —

Jeg har dvælet udførlig ved Reinhardts Opfattelse af Valdemar Atterdags Personlighed. Netop fordi jeg anerkjender, at der her foreligger et flittigt og grundigt Arbejde, hvis i det hele saa paalidelige Fremstilling af Valdemars Liv vistnok for lang Tid vil blive Grundlaget for Kundskaben derom, netop derfor maa jeg kraftig bestride den Opfattelse af hin Fyrste, der her gjøres gjældende. Jeg ser ikke rettere, end at hvis man vil anlægge et moralsk Synspunkt for Valdemar, saa maa Dommen om ham blive haard, — men jeg indser ganske vist ikke, at Historikeren behøver at optræde som Moralist. Det forekommer mig endvidere, at man ikke kan opfatte Valdemar under Synspunktet Fædrelandskjærlighed eller Nationalitetsfølelse; er der visse Træk hos Kongen, der kunne forklares ud fra en saadan Baggrund, saa er denne Forklaring her dog ikke den eneste mulige, og mange andre Træk vise, at den ikke er den rigtige. Reinhardts Opfattelse af Valdemar synes mig derfor hverken fordomsfri eller historisk korrekt; og jeg kan tilføje: naar den synes sympathetisk, da er det kun tilsyneladende. Hvad Forfatteren sympathiserer med hos Valdemar, det er dels kun mindre væsentlige Sider i hans Karakter, dels Egenskaber, som kun med Urette indlægges i ham. For de kraftigste og mest fremtrædende Træk i Valdemars Personlighed har Reinhardt ikke Sympathi; de komme ikke frem i hans Skildring,

eller ogsaa afdæmpes de, saavidt gjørligt er, fordi den moralske Prøvelse, som de underkastes, ellers vilde falde altfor ugunstig ud. Lad det være saa, at en Moralist vanskelig kunde kjende Valdemar værdig til himmelsk Løn; Historikerens Dom lyder anderledes. Naar han søger sin Maalestok i Historien selv, vil han finde, at Valdemar Atterdag har havt en gjennemgribende Betydning for Danmarks Udvikling; dette er ham nok til, at Grundfarven i en Skildring af Valdemar kan blive sympathetisk, virkelig og sandt sympathetisk.

Exkurs. Af den mest afgjørende Vigtighed for Opfattelsen af Valdemar Atterdag er den Krønike, som Langebek har kaldt „Fortsættelsen af den sjællandske Krønike", og hvoraf Lappenberg senere har udgivet en Fortsættelse til 1363. Reinhardt har optaget den Langebekske Benævnelse, skjønt Rigtigheden deraf er bleven bestridt baade af Usinger og Schäfer; den første opfatter Krøniken som en Fortsættelse af Ry Klosters Aarbøger, den anden som afledet af de nu tabte „Annales Lundenses majores". Hvis heri imidlertid skal ligge, at Forfatteren har været henholdsvis en Sønderjyde eller en Skaaning, maa man bestemt nægte dette. Medens der, saavidt jeg kan se, ikke er et eneste Træk, der peger i denne Retning, viser hele Fremstillingen, at Krøniken er skreven af en Sjællænder. Øen Sjælland danner overalt Midtpunktet; kommer Kongen dertil, udtrykkes dette ved: „han vender tilbage"; er Kongen i Jylland og tilkalder Tropper, hedder det: „der kom Edikt til Sjællands Landsthing", og saaledes atter og atter. For mange Aar véd Forfatteren intet Ord om Jylland eller Skaane, medens han fortæller Begivenhederne paa Sjælland Maaned for Maaned, ja her medtages rent private Efterretninger, at Niels Klementsøns Bryllup staar paa Kalundborg (1352) og lignende. Langebeks Daab af Krøniken bør derfor stadfæstes, og den faar en yderligere Bekræftelse derved, at Krøniken i et Haandskrift paaviselig har dannet Fortsættelsen af en Aarbog, der er i det nærmeste Slægtskab med den ældre sjællandske Krønike.

Det sidste fremgaar af Svannings Excerpt af et nu tabt Haandskrift (Rostgaardske Sml. paa Universitetsbibl., 42 i 4to); Suhm omtaler dette Udtog, og Reinhardt har benyttet det paa et enkelt Punkt (Hist. Tidsskrift, 4 Række, III, 211 Anm.). Naar begge imidlertid mene, at Hvitfeld vel har brugt Svannings Excerpt, er dette aabenbart aldeles urigtigt; Svanning har især ved Aarene 1357—63 kun uddraget det vigtigste af sit Haandskrift, og Hvitfeld har her langt

mere. Derimod viser Overensstemmelsen mellem Hvitfeld og Svanning paa det af Reinhardt anførte Sted, at Hvitfeld vistnok har benyttet Krøniken i samme Haandskrift som Svanning.

Mærkelig nok har Reinhardt ikke brugt Svannings Excerpt til sin større Bog; det indeholder dog adskillige Steder bedre Læsemaader end det Langebekske Haandskrift. Forf. kunde deri have fundet nogen Støtte for sin Textrettelse til det korrumperede Sted ved 1349, idet der hos Svanning staar: xxx *marcarum puri*, saaledes at det urigtige *auri* ikke er med, og det udeladte *millia* i det mindste antydes ved Forkortelsesstregen. Han kunde ogsaa have lært, at Mødet i 1352 mellem Valdemar og Magnus næppe fandt Sted i det fjærntliggende Ørebro, men i „*Oræbyærg*“, der vel er Varberg. Den Petrus Degn, om hvis Giftermaal Krøniken har en Fortælling ved Aar 1353, kaldes hos Svanning Petrus *Dænæ* og er altsaa den samme, som Reinhardt omtaler S. 550. Naar Hvitfeld kalder ham Peder Jernskjæg, hidrører dette vel fra en Forblanding med den Peder Nielsøn, der i Tredserne var Høvedsmand først paa Helsingborg og siden paa Lindholm, thi at denne, som Reinhardt formoder (S. 564), virkelig var Fader til Anna Pedersdatter Jernskjæg af Skjoldnæs (med Ibskallen), fremgaar af Ældste Archivregistraturer I, 157—58, hvor han kaldes „til Skjoldnæs“ og nævnes i Forbindelse med Lindholm.

Et Par andre Textrettelser fra Svannings Excerpter kunne fortjene Omtale. Hvor der i Scriptores ved 1349 staar: Die Margaretæ parlamentum factum in *Norwegia*, har Sv. rigtigere *Woringæ*, ɔ: Vordingborg, som stadig skrives Woringæborg (ligesom i Hamburgerhaandskriftet staar denne Sætning efter *Expeditio* o. s. v.). — Slaget paa Manebjerg, hvor Niels Ebbesøn faldt, staar under Aaret 1341. — Ved Aar 1345 fortælles det, at de Danske erobrede Gunderslevholm og dèr dræbte Beboerne og Marsk Erik Nielsøn; dette har givet Becker (Herregaarde, IX) Anledning til at beskylde Marsken for Forræderi. Vist er det dog, at han levede længe efter, og Svanning har da ogsaa: interfectis incolis ibidem *per* marscalcum E. N. — Ved Aaret 1346 danner Svannings Haandskrift en Overgang til Krønikebrudstykket i SRD. VI, 253—54, idet han har excerperet: .... plures et [!] interfecti sunt xxiiij principes terrarum; herved bestyrkes yderligere, at dette Brudstykke kun er at opfatte som en Bearbejdelse af den sjællandske Krønike.

Kr. Erslev.

Fortegnelse over fremmed historisk Litteratur
vedrørende Danmarks Historie
for
Aaret 1880.

Ved **W. Mollerup.**

I. Samlinger og Tidsskrifter.

Monumenta historica Norvegiæ. Latinske Kildeskrifter til Norges Historie i Middelalderen udgivne efter offentlig Foranstaltning ved *Gustav Storm.* Chrania. II + LXII + 301 S.

Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum Tomus XXV. Hannoverae. 957 S. Fol.

Chronica Principum Saxoniæ. Fol. 479. Notis om Markgrevinde Sophia af Brandenburgs Ophold i Danmark 1247(?) for at stifte Forlig mellem hendes to Brødre Erik og Abel, og om hendes Død; begravet i Ribe(?). Fol. 535. En Notis om Ærkebiskop Eskil.

Polychronicon *Ranulphi Higden,* monachi Cestrensis; together with the english translations of John Trevisa and of an unknown writer of the fifteenth century. Edited by *Joseph Rawson Lumby.* Vol. VII. London. 1879. LXV + 538 S. Chronicles and memorials of Great Britain and Ireland during the middle ages. No. 41, 7.

Indeholder Slutn. af 6te og hele 7de Bog; gaar fra 959 til Stephan af Blois.

Henrici Archidiaconi Huntendunensis Historia Anglorum. Edited by *Thomas Arnold.* London. 1879. LXVI + 358 S. Chronicles and memorials of Great Britain and Ireland during the middle ages. No. 74.

Slutter med Aaret 1154.

The historical works of *Gervase of Canterbury.* Vol. I. The chronicle of the reigns of Stephen, Henry II. and Richard I. Edited by *William Stubbs.* London. 1879. LVI + 594 S. Chronicles and memorials of Great Britain and Ireland during the middle ages. No. 73, 1.

Fra c. 1185 fortæller Forf. hvad han selv har set og oplevet. S. 529 findes en Meddelelse om Kong Philips og Dronning Ingeborgs Ægteskab og Skilsmisse.

Matthæi Parisiensis, monachi sancti Albani, Chronica Majora. Vol. V. 1248—1259. London. XXII + 748 S. Chronicles and memorials of Great Britain and Ireland during the middle ages. No. 57, 5.

S. 221 f. Beretning om Striden mellem Kongerne Erik og Abel; om Christopher siges: „nunc prospere regnat solio regali sullimatus“.

Chroniken der deutschen Städte. XII—XIV. Band. Die niederrheinischen Städte. Cöln. 1—3. München. 1875—77. — XV. Band. Die baierischen Städte. Regensburg, Landshut, Mühldorf, München. München. 1878. — XVI. Braunschweig. 2. Band. Leipzig.

XIII. S. 38. Kong Valdemars Besøg i Cöln 1364. S. 159 f. Hanseaternes Angreb paa Kjøbenhavn 1427. XIV. S. 765 f. smlgn. S. 67. Om Biskop Marcellus af Skalholt og Trondhjem. XV. S. 110 f., 114, 117, 120 f. og Anm. 122. Samtidige Beretninger om Hertug Hans' (Christiern II.s Søns) Død den 11te Aug. 1532; han ligger begraven i Domkirken i Regensburg, hvor hans Fane og Rustning ere at se. — XVI. S. 484. Hertug Vilhelm af Brunsvigs Deltagelse i Erobringen af Flensborg 1433.

P. Ewald. Die Papstbriefe der brittischen Sammlung. Neues Archiv der Gesellsch. f. ältere deutsche Geschichtskunde. V. S. 275—414.

S. 327—28 findes to Pavebreve til Svend Estridsen og de danske Bisper, hvoraf det ene er lig Brevet Nr. 136 i Reg. Diplom. Hist. Daniæ (smlgn. Suplementbindet Nr. 136), det andet ikke trykt. Forf. hævder i en vidtløftig Note imod Giesebrecht og Dehio, at Brevet hverken er fra Aaret 1066 eller 1065, men fra Aar 1062.

Register van Charters en Bescheiden in het oude archief van Kampen. 5. Deel. Supplement op de vier eerste Deelen van 1300—1610, bewerkt door *I. Nanninga Uitterdijk.* Kampen. 310 S.

O. S. Rydberg. Sverges Traktater med främmande Magter. 2. Delen. I. 1336—1361. Sthlm., Leipzig, Paris. 320 S.

Den største Del af de her forekommende Aktstykker ere allerede forhen trykte. Af nye fremhæves Nr. 349: Forbundet mellem Valdemar Atterdag og Hertug Albrecht af Meklenburg imod Magnus Smek af 1360, $^{10}/_{6}$, samt den sig dertil sluttende udførlige og højst interessante Fremstilling af Forhandlingerne mellem Kongerne Valdemar og Magnus angaaende Helsingborg Slot og Skaane.

Niederdeutsche Denkmäler. Herausgegeben vom Verein für niederdeutsche Sprachforschung. I. (Ogsaa m. Tit.: Das Seebuch von *Karl Koppmann.* Mit einer nautischen Einleitung

von Arthur Breusing. Mit Glossar von Christoph Walter.) Bremen. 1876. LIII + 129 S.

Ang. Indholdet af dette i det 14de Aarh. opstaaede nautiske Værk henvises til en Anm. af Wappäus i Götting. gelehrte Anzeigen 1879, S. 81—93, som bebuder en efter Undersøgelser i hollandske og kjøbenhavnske Bibliotheker udarbejdet Fremstilling af de nordeuropæiske Folks gamle Søbøger og Kort.

Biskop Eysteins Jordebog (Den røde Bog). Fortegnelse over det geistlige Gods i Oslo Bispedømme omkring Aar 1400. Udgivet af *H. J. Huitfeldt.* 4. Hefte. Chrania. Med 13 Bl. Facsimile Aftryk. XXIII + 577—783 S.

Hanserecesse. Band V. (O. m. T. Die Recesse und andere Akten der Hansetage von 1256—1430. Bd. V.) Leipzig. IX + 619 S. 4°.

Indeholder Materialet til Hanseforbundets Historie fra 1401—1410. Smlgn. Anmeldelse af F. Krarup i Historisk Tidsskrift 5. Række. II. S. 718.

Urkundenbuch zur Gesch. der Herzöge v. Braunschweig und Lüneburg. 10. Theil. Hannover. 407 S. 4°.

Indeholder Aktstykker fra 1405, 18/3 til 1406, 19/12; men ligesom i de andre Dele ere jævnlig Breve af tidligere Datum tilføjede. I dette Aar er første Del af Registret til dette værdifulde, men hidtil vanskelig tilgjængelige Diplomatarium udkommet.

Chronologisches Verzeichnis der in den Noten zu Sudendorffs Urkundenbuch der Herzöge v. Braunschweig und Lüneburg publicirten Urkunden. Correspondenzblatt der deutschen Archive. Organ für die Archive Mittel-Europa's. III. Jahrgang. No. 3. Weimar.

Urkundenbuch der Stadt Lübeck. 6. Theil. 7—8. Lieferung. Lübeck. S. 480—640. 4°.

Indeholder Breve fra 27. Novbr. 1422 til 16. Maj 1425.

Acten der Ständetage Ost- und West-Preussens. Herausg. von *M. Toeppen.* (Publication des Vereins f. die Gesch. der Provinz Preussen.) 2. Band. 2. Lieferung. S. 400—822. Leipzig.

Indeholder Forhandlingerne fra 1442—1446.

Kämmereirechnungen der Stadt Hamburg. Herausg. vom Verein für hamburgische Geschichte von *Karl Koppmann.* 4. Band. 1482—1500. Hamburg. VI + 468 S.

Three fifteenth-Century Chronicles with historical memoranda by *John Stowe*, the antiquary, and contemporary notes of occurrences written by him in the reign of queen Elizabeth.

Edited by *James Gairdner*. Printed for the Camden Society. New Series. XXVII.

S. 158 en Notis om Kong Christiern I. S. 93 om Christiern II: „The xviij[th] day of June, in this yere (1523), the kjng of Denmark cam to Grenwyche".

Diplomatarium Norvegicum. Oldbreve til Kundskab om Norges indre og ydre Forhold, Sprog, Slægter etc. i Middelalderen. Udgivne af *C. R. Unger* og *H. J. Huitfeldt*. 10. Samling. 2. Halvdel. Chrania. S. 417—912.

Indeholder Breve fra 1525 og følgende Aar.

Briefwechsel Landgraf Philipp's des Grossmüthigen von Hessen mit Bucer. Herausg. von *Max Lenz*. 1. Theil. Leipzig. VIII + 542 S. (Publicationen aus dem K. Preussischen Staatsarchiven. 5. Band.)

En Brevvexling mellem Landgrev Philip af Hessen og Bucer, Præst i Strassburg, som omfatter Aarene 1530—1541. — S. 156 omtales Poul Noviomagus (1540). S. 166 og 475—489 (Bericht Heinrich Lersener's über seine Conferenz mit Johann von Lund in Cöln 1540, März 5 und 6) en interessant Beretning om Forhandlinger i Schmalkalden April 1540 mellem danske og pfalziske Gesandter og om en Strid mellem Danmark og Pommern.

Letters and papers, foreign and domestic, of the reign of Henry VIII. Arranged by *James Gairdner*. Vol. V. 1531—1532. London. XXXI + 930.

Talrige Oplysninger til dansk Historie. Om projekterede Giftermaal mellem Kong Christiern II.s Døttre og Kongen af Skotland og Hertugen af Mailand, om Christiern II.s Tog til Norge, Beretning fra et Gesandtskab hos Kong Frederik, og Klager over Englændernes Overgreb paa Island.

Christoph Falks Elbingisch-Preussische Chronik. Herausg. von *M. Toeppen*. Leipzig. 1879. 230 S.

S. 158 omtales Hertug Albrecht af Preussens Besøg i Danmark 1537, og S. 162 Hertug Adolfs, Christian III.s Broders, Ophold i Preussen 1544—45.

Quellen zur Geschichte des Untergangs livländischer Selbständigkeit. Herausg. von *C. Schirren*. 7. Band. Reval. 360 S. (Archiv f. die Geschichte Liv-, Est- und Curlands. Neue Folge. 7. Band.)

Biskop *Jens Nielssøns* Visitatsbøger og Rejseoptegnelser 1574—1597. Udgivne af *Yngvar Nielsen*. 1. Hefte. Chrania. 320 S.

Calendar of State Papers, foreign Series, of the reign of Elizabeth. 1575—77. Edited by *Allan James Crosby*. London.

Nr. 916, 1576, 16/9 angaar Forhandlinger mellem Elisabeth og Frederik II angaaende Forbund og den danske Konges Mægling i Stridighederne med Kongen af Spanien.

Handlingar rörande Sveriges Historia. 3. Serien. Svenska Riksrådets Protokoll. Utgifvet af Kongl. Riks-Archivet genom *N. A. Kullberg.* II. 1630—1632. Sthlm. XI + 376 S.

Et eget Afsnit (S. 257—309) i dette med vanlig Omhu udgivne Bind dannes af Protokoller og Aktstykker i Rettergangen mellem Prins Christian af Danmark og Rhingreven Otto Ludvig. Red.

Norske Rigsregistranter, tildeels i Uddrag. Udgivne af *Otto Gr. Lundh.* 7. Binds 2. Hefte. (1637—1640.) S. 321—816.

Calendar of State Papers, domestic Series, of the reign of Charles I. 1640. Edited by *William Hamilton.* London.

Flere meget interessante Breve fra og til Thomas Roe angaaende Christian IV.s Politik.

La muze historique ou recueil des lettres en vers contenant les nouvelles du temps, écrites à son altesse mademoizelle de Longueville (1650—1665) par *I. Loret.* Nouvelle édition par *I. Ravenel* et *Ed. V. de la Pelouze.* III. Paris. 1878. 589 S.

Denne Samling af Digte, indeholdende alle mulige Nyheder, kan betragtes som et Datidens Ugeblad. Forf. synes at have været vel underrettet saavel om private som politiske Sager; iblandt disse sidste offrer han ogsaa regelmæssig Forholdene i Norden nogle Linier; han følger Dronning Christine og Carl Gustav, hvilken sidste er hans Helt. Felttoget i Danmark 1658—59 bliver saaledes nøjagtig hver Uge refereret efter de indkomne Beretninger. Senere giver Statsforandringen i Danmark ham Lejlighed til at udtale sin Glæde derover.

L. F. von Eberstein. Urkundliche Nachträge zu den geschichtlichen Nachrichten von dem Geschlechte Eberstein vom Eberstein auf der Rhön. 3. Folge. Dresden.

Indeholder bl. A. en Ligtale over Feltmarskalken Ernst Albrecht von Eberstein, hvori (S. 161 f.) dennes Deltagelse i Svenskekrigen 1658—59 omtales.

Journal von *Constantin Huygens* den zoon van 21/10 1688 tot 2/9 1696. I. (Werken uitgegeven door het historisch genootschap gevestigdt te Utrecht. Nieuwe reeks No. 23.) Utrecht. 1879.

S. 126 og 155 om Prinds Georg af Danmark (Afstaaelsen af Fordringer paa Femern); S. 279 om Marselierne i Danmark; S. 296 om danske Tropper i England; S. 333, smlgn. S. 165, 197, 209 f., en interessant Udtalelse om den absolute Regjeringsform i Danmark; S. 403 Grev Reventlows Gesandtskab i England.

Het archief van den Raadpensionaris *Antonie Heinsius*. Door *H. I. van der Heim*. 3. Deel. s' Gravenhage. LXXXVI + 265 S.

Indeholder Breve fra Juli 1692—August 1697, hvoriblandt talrige Skrivelser behandle Sverigs og Danmarks Mægling i den pfalziske Arvefølgekrig. I Indledningen (86 Sider) gives en detailleret Oversigt over Indholdet.

F. Martens. Recueil des traités et conventions conclus par la Russie avec les puissances étrangères. Tome V. Traités avec l'Allemagne 1656—1762. St. Petersbourg.

S. 52 ff. Alliancetraktaten af ²²/₁₀ (¹/₁₁) 1709 mellem Rusland, Danmark og Preussen imod Sverig, foruden flere vigtige Traktater henhørende til den nordiske Krigs Historie. S. 213 ff. og 251 ff. Giftermaalstraktaten mellem Hertugen af Gottorp og Anna Petrowna 1724, tilligemed de hemmelige Artikler i samme angaaende Slesvig.

Historiska Handlingar till trycket befordrade af Kongl. Samfundet för utgifvande af handskrifter rörande Skandinaviens historia. 10. Delen. Sthlm. XII + 388 S.

Indeholder Fortsættelse (Juli—Novbr. 1712) af „Brefväxling mellan Konung Karl XII och Rådet".

Zeitgenössische Berichte zur Gesch. Ruslands. Herausgeg. von *Ernst Hermann*. Band II. Peter der Grosse und der Zarewitsch Alexei. Vornehmlich nach und aus der gesandtschaftlichen Correspondenz Friedr. Christian Weber's. Leipzig. LXXXII + 225 S.

Forf. behandler i 3 Kapitler: 1°. Fredsforhandl. mellem Sverig og Rusland 1716—18, 2°. Zarewitsch Alexii 1715—18, 3°. Personalier. Smlgn. en Anm. af C. Schirren i Götting. gelehrte Anzeigen. 1880. S. 897—904.

Sveriges Ridderskaps och Adels Riksdagsprotokoll från och med år 1719. 5. Delen. 1726—27. II. häftet, juli—augusti 1727.

Udgivet paa Rigsdagens og Adelens Bekostning af E. W. Montan.

Politische Correspondenz *Friedrichs des Grossen*. IV. Band 1745. V. Band. 1746—1747. Berlin.

Det femte Bind er især af Betydning for nordisk Historie. Tronskiftet i Danmark og det fjendtlige Forhold til Sverig medfører en Mægling af Frederik II, hvorom der i det foreliggende Bind findes talrige Oplysninger; Registret letter i høj Grad Afbenyttelsen.

Ryska historiska skrifter i svensk öfversättning. 2. Utdrag ur sekreteraren hos kejsarinnan Katarina II, sedermera verklige geheimerådet *A. V. Chrapovitskijs* dagbok 1787—1792. Öfversättning från ryskan af *Carl Silfverstolpe*. Stockholm. V + 128 S.

Benyttelsen af denne ogsaa for dansk Historie saa vigtige Dagbog lettes ved et af Oversætteren tilføjet ypperligt Register.

J. G. Rist. Lebenserinnerungen. Herausgegeben von G. Poel. 1—2. Theil. Gotha.

Smlgn. Anmeldelse af E. Holm i Historisk Tidsskrift 5. Række, II. S. 701—718 og Preussische Jahrbücher 45. Band. S. 80—85.

Zeitschrift der Gesellschaft für Schleswig-Holstein-Lauenburgische Geschichte. 10. Band. Kiel. 269 + 10 S.

Indeholder foruden de senere særskilt anførte Afhandlinger: H. Handelmann. Vorgeschichtliche Befestigungen. 1. Neben dem Dannewerk. 2. In Polabien und Wagrien. 3. Sonst in Schleswig-Holstein. S. 1—44. — Samme. Antiquarische Miscellen. S. 45—70. — G. v. Buchwald. Beiträge zur Gesch. der letzten Schauenburger. S. 97—142. — C. E. Carstens. Dr. Adam Struensee, Generalsuperintendent in Schleswig-Holstein. S. 143—170. — Aug. Wetzel. Drei Kieler Bursspraken aus dem Anfang des fünfzehnten Jahrhunderts. S. 171—198. — Denkelbok der St. Nicolai-Kirche zu Kiel von 1487—1601. S. 215—236. — Anhang. Repertorien zur Schleswig-Holst. Urkunden-Sammlungen. Vierte Reihe. 10. Archiv der Stadt Neustadt. 11. Archiv der Stadt Eutin.

Meddelanden från Svenska Riks-Archivet, utgifna af *R. M. Bowallius.* IV. Sthlm. 84 S.

Indeholder bl. A.: Bidrag til Riks-Archivets äldre och nyare historia. S. 23—48. — Register öfver Rådslag i Konung Erik XIV.s tid, af E. W. Bergmann. S. 49—70. — Förteckning öfver samlingen af Rådsprotokoll i Kongl. Riks-Archivet. S. 71—84.

Historiskt Bibliotek, utgifvet af *Carl Silfverstolpe.* 7. Delen. (Ny Följd. 4. Delen.) Sthlm. 587 + LX S.

Indeholder foruden de senere særskilt anførte Afhandlinger: Strödda Meddelanden: I. Om Katerine II.s opera Gore-Bagatyrj. — II. Utdrag ur ryska krönikor, hufvudsakligen angående Jakob de la Gardies fälttåg. (Forts.) — III. Anteckningar vid studiet af andra delen af Geijer, Svenska Folkets Historia. — IV. Om en Svensk Historisk Tidskrift. — Granskningar och anmälningar. — Oskar Fyhrvall. Bidrag till Svenska Handelslagstiftningens historia. — Otto Sjögren. Johann Reinhold Patkull. — H. Hjärne. Ur brefvexlingen mellan Konung Johan III och tsar Ivan Vasilievitj. — Strödda Meddelanden: Schwedensäule och Gustafsburg. — Om Katarina I.s härkomst. — Genmäle till Herr Viktor Granlund (fra A. Fryxell). Svar på Hr. prof. Fryxells genmäle.

Historisk Tidsskrift, udgivet af den norske historiske Forening. Anden Række. 3. Binds 1. Hefte. 144 S. Kristiania 1881. (Udgivet for 1880.)

Gustav Storm. Magnus Barfods Vesterhavstog. S. 1—20. — K. G. Brøndsted. En kirkelig Allegori og en nordisk Mythe. S. 21—43. — Ludvig Daae. Af Nicolai Wergelands utrykte Christianssands Beskrivelse. S. 44—112. — Smaastykker. S. 113—144. 1. En kirkegave fra fru Ingegerd Erlendsdatter. 2. Regnskaber for kongs-

gaarden paa Bergenhus 1516—1523. 3. „Af gazetterne, relation fra Røros udi Norge den 16de Januari 1719." 4. „Et krigsinstrument, som viser den svenske armees tilstand in Januario 1719." 5. Hildebrandt Meyer's Samlinger til Bergens Historie, nedskrevne 1764—1781. 6. En Appendix til Bodøsagen. 7. En Soldat fra 1814. 8. Fortællinger om Indtagelse i Berg.

II. Afhandlinger.

O. Rygh. Norske Oldsager ordnede og forklarede; tegnede paa Træ af C. F. Lindberg. 1. Hefte. Chrania. 2 Bl. og 15 S. tosp. Text i 4° og 84 S. Tegninger.

Die baltischen Alterthümer in „Worsaae's Vorgeschichte des Nordens". Sitzungsberichte der kurländ. Gesellsch. für Litteratur und Kunst. Jahrgang 1879. Mitau.

Alfred Maury. La vieille civilisation scandinave, d'aprés les recens travaux des archéologues sur les invasions des Normands. Revue des deux mondes. 1880. Tom. 5. 3. Période. Tom. 41. S. 241—272.

Jas. Fergusson. On the Norwegian origin of scottish brochs. Proceedings of the society of antiquaries of Scotland. XII. S. 630—669.

Joseph Anderson. Notes on the structures, distribution and contents of the brochs, with special reference to the question of their celtic or norvegian origin. Ibid. XII. S. 314—355.

Striden drejer sig om, hvorvidt de saakaldte „the brochs" (Ruiner, om hvis Betydning der er Tvivl) have nordisk eller keltisk Oprindelse.

Gilbert Goudie. On rune-inscribed relics of the norsemen in Shetland. Proceedings of the society of antiquaries of Scotland. New Series. I. S. 136—164.

Th. Fuchs. Ueber die Bedeutung des Rîgs-Mal. Mittheil. der anthropologischen Gesellsch. in Wien. IX. Nr. 4—6.

B. Döring. Bemerkungen über Stil und Typus der isländischen Saga. Leipzig. 1877.

Olkofra þattr. Herausgegeben von *Hugo Gering.* Halle a. S. 24 S. Separatabdruck aus den Beiträgen zur deutschen philologie. Halle.

I en udførlig Indledning har Forf. med Bistand af Konrad Maurer givet en Fremstilling af den interessante Retsstrid, som danner Indholdet af Skriftet.

Fornsögur Suðrlanda. Isländska bearbetningar af främmande romaner från medeltiden. Efter gamla handskrifter utgifna af *G. Cederschiöld.* Forts. S. 169—273. Lunds Universitets Årsskrift. XV. Lund. 1878—79.

Hermann Vendell. Om skalden Sighvat Tordsson samt tolkning af hans „Flokkr um fall Erlings" och „Bersöglisvisur". Akad. afhandl. Helsingfors. 1879. X + 100 S.

Smlgn. Finsk Tidskrift utg. af C. G. Estlander. 1880. I. S. 54.

Frederik Metcalfe. The Englishman and the Scandinavian, or a comparison of Anglo-Saxon and old norse literature. London. XXVI + 514 S.

Igjennem Undersøgelse af de to Landes Literatur og Historie ledes Forf. til det Resultat, at i Norden findes Spirerne til mange engelske Institutioner og at Nationalkarakteren har modtaget stærk Paavirkning ved Berøringen med Nordboerne.

Konrad Maurer. Ueber die Wasserweihe des germanischen Heidenthumes. Abhandlungen der philos. philol. Classe der königl. bayer. Akademie der Wissenschaften. 15. Band. 3. Abtheil. S. 173—253.

Et særdeles indholdsrigt Bidrag til nordisk Retshistorie.

Sveriges Historia från äldsta tid till våra dagar, författad af *Oscar Montelius*, *Hans Hildebrand*, *Oscar Alin*, *Martin Weibull*, *Rudolf Tengberg* och *John Hellstenius*. 4. Delen. 3. 5. 7—8. Häftet. 5. Delen. 5—6. Häftet. Sthlm.

De manglende 4de og 6te Hefter udkomme i dette Aar. 7de og 8de Hefte (Karl XI) er forfattet af Magnus Höjer.

C. Platner. Ueber die Art der deutschen Völkerzüge zur Zeit der Wanderung. Forsch. z. deutschen Gesch. XX. S. 165—204.

S. 171 ff. Undersøgelse om Longobardernes oprindelige Bosættelse i Norden. S. 193 f. Undersøgelser om Anglernes tidligste Boliger.

W. v. Gutzeit. Die skandinavischen Namen im anfänglichen Russland. I. Die Namen in den Olegverträgen. Riga. 18 S.

Forf. hævder, at Navnene i de to Fredsfordrag 907 og 911 mellem Russerne og Grækerne ere af nordisk Oprindelse.

Gabriel Gravier. Les Normands sur la route des Indes. Rouen. 51 S.

S. 9—17 behandler Forf. Normannernes Berøringer med Nordboerne efter Erobringen af Normandiet.

Gustav Storm. Havelok the Dane and the Norse king Olaf Kuaran. Christiania Videnskabs-Selskabs Forhandlinger. 1879. Nr. 10. 5 S.

Forfatteren søger at bevise, at den i engelske og franske Sagn forekommende Havelok den Danske er identisk med Kong Olaf Cuaran, som nedstammede fra det norske Dynasti i Dublin, herskede i det danske Kongerige Northumberland, hvorfra han fordreves c. 927 af Kong Athelstan men atter senere gjenerobrede, og regerede 942—44 over Northumberland og endel af Mercia.

Hermann von Breska. Untersuchungen über die Nachrichten Helmolds vom Beginn seiner Wendenchronik bis zum Aussterben des lübischen Fürstenhauses. Zeitschr. d. Vereins f. lübeckische Gesch. u. Alterthumskunde. Band IV. Heft. 1. S. 1—67.

Afhandlingen er rettet imod Schirrens Angreb paa Helmolds Troværdighed (Beitr. zur Kritik älterer holsteinischer Gesch.quellen. Leipzig. 1876). Smlgn. ogsaa Dr. Wigger: Ueber die neueste Kritik des Helmold. Jahrb. d. Vereins f. meckl. Gesch. u. Alterthumskunde. XLII. Schwerin. 1877.

Jahrbücher d. deutschen Geschichte. *H. Breszlau.* Jahrbücher des deutschen Reichs unter Konrad II. 1. Band. 1024—1031. Leipzig. 1879. 491 S.

S. 101—104. Skildring af Forholdet mellem Kong Knud og Kejser Konrad II ved dennes Tronbestigelse. S. 147. De to Fyrsters Møde i Rom og de dér trufne Aftaler.

Wilhelm v. Giesebrecht. Geschichte der deutschen Kaiserzeit. 5. Band. Die Zeit Kaiser Friedrichs des Rothbarts. 1. Abtheilung. Braunschweig. VII + 445 S.

Indeholder Kejsertidens Historie fra 1152—1164. S. 107 ff.: „Die Verhältnisse im Wenden, Polen und Dänemark". Heri skildres Borgerkrigen i Danmark indtil Valdemars Tronbestigelse. S. 349 ff.: „Heinreichs des Löwen wachsende Macht 1158—1163".

K. Höhlbaum. Zur deutsch-dänischen Geschichte der Jahre 1332—1346. Hansische Geschichtsblätter. Jahrgang 1878. S. 73—99.

Forfatteren giver en Fremstilling af de Forhold og Begivenheder, som medførte og tildels nødvendiggjorde Salget af Estland 1346. S. 73—74 findes en fyldig Charakteristik af Kong Valdemar.

F. Crull. Ueber eine Inschrift im Chore des Dominicaner-Klosters zu Wismar. Jahrbücher d. Vereins f. meklenburg. Gesch. und Alterthumskunde. 45. Jahrgang. S. 21—32.

Ved Kirkens Restauration er der kommet en Indskrift for Dagen, som indeholder forskjellige Efterretninger vedrørende Wismars Historie. Saaledes findes ogsaa meddelt det bekjendte Angreb paa Wismar under Valdemar Atterdag, hvorved dennes Admiral Peter Dene fanges. Den

lyder saaledes: „Anno domini m°ccc°LVIII°, in die sanctorum martyrum Processi et Martiani (= Juli 2), magister milicie regis Danorum nomine Petrus Dene a civibus Wismarie capitur, compenditur et custoditur". Smlgn. Schäfer, Die Hansestädte und König Waldemar, S. 159 Anm. 1 og Reinhardt, Valdemar Attordag, S. 550.

Th. Lindner. Geschichte des deutschen Reiches unter König Wenzel. 2. Theil. Braunschweig.

Indeholder S. 233 ff. en livlig og indgaaende Fremstilling af Hansestædernes Forhold til Norden under Kong Valdemar Atterdag og Dronning Margrethe.

Harry Denicke. Die Hansestädte, Dänemark und Norwegen von 1369 bis 1376. Halle. 269 S.

Forf. havde udarbejdet sin Bog før Schäfers store Værk om Kong Valdemar og Hansestæderne udkom, men dens Udgivelse blev forsinket paa Grund af Forf.s Sygdom. I flere Henseender har Denicke en anden Opfattelse end Schäfer — saaledes med Hensyn til Forstaaelsen af Stralsundfreden. Trods en altfor stor Vidtløftighed er hans Arbejde et meget vigtigt Bidrag til Hansestædernes og Danmarks Historie og særlig dvæler han ved de meget oplysende og interessante Forhandlinger mellem Kong Valdemar og Hansestæderne efter Kongens Antagelse af Fredsbetingelserne, Forhold, som kun meget løselig ere berørte af Schäfer og Reinhardt.

Karl Koppmann. Der Seerauber Klaus Störtebeker in Geschichte und Saga. Hansische Geschichtsblätter. Jahrgang 1877. S. 37—58.

En Sammenstilling af de virkelig historiske Begivenheder i den bekjendte Vitalliebroders og Sørøverhøvdings Liv og Sagnets Udsmykning deraf.

C. Wehrmann. Der Aufstand in Lübeck bis zur Rückkehr des alten Raths 1408—1416. Hansische Geschichtsblätter. Jahrgang 1878. S. 103—156.

Paa Grundlag af det af Forfatteren selv i 5te Bind af Urk.buch der Stadt Lübeck samlede Materiale skildres den Bevægelse blandt det menige Borgerskab i Lübeck, som i Aaret 1408 foranledigede det gamle Raads Udvandring af Staden, endvidere Forhandlingerne for Kejserens Domstol og det gamle Raads Tilbagevenden, som tillige hidføres ved Kong Erik af Pommerns Optræden til dets Fordel.

O. Krause. Van der Rostocker Veide, 1487—91. Program der Realschule. Rostock. 4°.

Striden bilægges under Mægling af den danske Konge.

Hans Hildebrand. Sveriges Medeltid. Kulturhistorisk Skildring. 1. Delen. 1—2. Häft. Sthlm. 224 S.

Smlgn. to Afhandlinger af samme Forfatter vedrørende Sverigs Middelalders Kulturhistorie i Sv. fornminnesföreningens tidskr. IV. 1. S. 21—46 (En svensk biskops hofhållning under början af 1500 talet) og IV. 2. S. 103—113 (Ur medeltidens hverdagslif).

H. Hildebrand. En tidsbild från början af 1500-talet. Svenska fornminnesföreningens tidsskr. IV. 3. Häftet. S. 288—296.

8 Breve fra Fru Mette Iversdatter til Svante Sture fra Aarene 1500—1510.

Gilbert Goudie. Notice of two charters in the norse language, found among the papers of the Sheriff-Court of Shetland. Proceedings of the society of antiquaries of Scotland. XII. S. 472—87.

Forf. har aftrykt to Skjøder fra Aarene 1516 og 1544, som ere skrevne i det gammel-norske Sprog og vise, at dette endnu i det 16de Aarh. har været i Brug paa Shetlandsøerne, hvor det dog allerede havde en Kamp at bestaa med det engelske.

C. Er. Carstens. Mag. Thomas Knudsen. Zeitschr. der Gesellschaft f. Schleswig-Holstein-Lauenburgische Gesch. X. S. 209—214.

Sammenstilling af Efterretninger om den første lutherske Præst i Hygum, Thomas Knudsen, Fader til den som Udgiver af Psalmebogen 1569 bekjendte Hans Thomsen og nær knyttet til Ribe, i hvilken By han boede og hvorfra han styrede sit Pastorat. Han er ligeledes Forf. til 2 Psalmer, som ere medoptagne i Sønnens Psalmebog.

C. Wehrmann. Silbergeräth des Raths von Lübeck. Hansische Geschichtsblätter. Jahrgang 1878. S. 181—182.

Ifølge en Optegnelse i Lübecks Kæmnerregnskaber kvitterede Raadet 1540 Borgemesteren Joachim Gercken for Modtagelsen af forskjellige Sølvgjenstande (Kander og Bægere), som Bornholms Indvaanere havde maattet betale i Contribution, fordi de under Fejden med Christiern II havde sluttet sig til denne og vare faldne fra Lübeck.

Carl Sprinchorn. Sveriges politiska förbindelser med Frankrike före Gustaf II Adolfs tid. Historiskt Bibliotek. VII. S. 1—40.

Saavel under Gustav Vasa som Carl den IX er det Forholdet til det habsburgsk-østerrigske Hus, som spiller Hovedrollen i Forhandlingerne mellem Frankrig og Sverig, og som her ere belyste efter hidtil ubenyttede og tildels ukjendte Aktstykker i det svenske Rigsarkiv. Der dvæles ogsaa udførlig ved Dançays Virksomhed som Fredsmægler mellem de nordiske Riger i Syvaarskrigen.

August Wetzel. Zu Cilicius Cimber. Zeitschr. der Gesellsch. f. Schleswig-Holstein-Lauenburgische Gesch. X. S. 199—208.

Af et Brev fra Henrik Rantzau af 1587 $^{4}/_{3}$ modbeviser Forf. Lappenbergs Indvendinger i Forordet til hans Udgave af Presbyter Bremensis mod, at H. R. er Forf. til Skriftet „de bello Ditmarsico“, og hævder, at Navnet Christianus Cilicius Cimber er et Pseudonym, som Rantzau selv har opfundet og bagved hvilket han har skjult sit Forfatterskab.

G. O. Fr. Westling. Det nordiska sjuårskrigets historia. II. Historiskt Bibliotek. VII. S. 41—112.

Indeholder Slutningen af Afhandlingen indtil 1570.

Drei Briefe des Johannes Aurifaber an den Rathsherrn Paulus Behaim in Nürnberg. Anzeiger für Kunde der deutschen Vorzeit. Nr. 7—8.

Disse Breve indeholde ikke uvigtige Meddelelser angaaende den nordiske Syvaarskrig. Det første (dat. 27/6 1566) fortæller om den svenske Flaades Ankomst i Sundet og Opbringelsen af den hollandske Handelsflaade. Det andet (3/9 1566) indeholder en Skildring af Søslaget under Gulland og den danske Flaades Ødelæggelse af Stormen.

Thure Annerstedt. Resningen 1568. Historisk Studie. Göteborg. V + 127 S.

En Skildring af Hertugerne Johans og Carls Opstand mod Kong Erik XIV 1568. S. 86—91 smlgn. Noterne S. 125—26 behandler Forf. Hertugernes Underhandlinger med Danmark og hævder med Rette imod Mankell (Erik XIV.s fall), at de kun ere førte paa Skrømt for at vinde Tid, og at det ingenlunde har været Hertugernes Mening at indgaa nogen for Sverig ufordelagtig Fred.

Reinhold Pauli. Hansische und Baltische Beziehungen zu Schotland im XVI und XVII Jahrhundert. Hansische Geschichtsblätter. Jahrgang 1879. S. 85—86.

En lille Notis om Jarlen af Bothwells Tilfangetagelse af danske Krigsskibe efter den engelske Oversættelse af F. Schierns Skrift: James Hepburn Jarl af Bothwell, hans Anholdelse i Norge og Fængselsliv i Danmark.

Otto Richter. Die Punktirbücher des Kurfürsten August von Sachsen. Forschungen z. deutschen Gesch. XX. S. 13—36.

Kurfyrst August beskjæftigede sig med alleslags cabalistiske Kunster, Alchemie, Astrologie, Chiromantie og Geomantie. Navnlig den sidste Kunst — Punkterkunsten — interesserede ham, og endnu findes 10 Bind, hvori Fyrsten med egne Hænder har søgt at anvende sin Kunst paa at skaffe sig Oplysning om alle mulige Spørgsmaal, saavel i det private som i det offentlige Liv. Kunsten bestaar i at udforske Fremtiden ved Hjælp af Punkter, som utalte blive henkastede og falder i visse Figurer. (Nærmere Oplysninger giver Forf. S. 16.) — Spørgsmaal af Interesse for dansk Historie: S. 31—32: om Kong Frederik II vil besøge ham, om Kongens Stilling til Concordieformlen, og endelig en meget lovende Propheti om den Søn, som Dronningen af Danmark skal føde (Christian IV).

F. Dvorský. Neues über J. Kepler. Prag. 44 S.

Her findes lidt om Tygo Brahes Forhold til Kepler. Red.

Samuel Crompton. On a Portrait of Tycho Brahe. Memoirs of the literary and philosophical society of Manchester. 3. Series. 6. Vol. S. 77—81. London. 1879.

Beskrivelse og Photographie af et Portræt af Tycho Brahe; det er det samme Portræt, som har ledsaget 3. Hefte af Friis's Breve. Forøvrigt henvises i denne Artikel til en nærmere Redegjørelse i „Nature“ October 11, 1877.

Kristian den fjerde, historisk belyst af *F. L.* Foranlediget ved Afsløringen af hans Staty. Chrania. 31 S.

Skriftets historiske Værdi er tilstrækkelig betegnet derved, at dets Hovedkilde er A. Skavlans i dette Tidsskrift (5. R. 1. Bd. S. 649 ff.) omtalte Skildring af Christian IV. Kun som Vidnesbyrd om, hvor blind og uretfærdig Partilidenskab kan gjøre, fortjener Piecen Opmærksomhed. Rød.

Felix Stieve. Die Verhandlungen über die Nachfolge Kaiser Rudolfs II in den Jahren 1581 bis 1602. Abhandlungen der histor. Classe der königl. bayerischen Akademie der Wissenschaften. 15. Band. 1. Abth. S. 1—160. München. 4°.

Foruden en enkelt Ytring om den danske Regjerings Stilling til det omhandlede Spørgsmaal findes der flere Oplysninger i nævnte Skrift om Tycho Brahes Virksomhed som Astrolog ved Kejserhoffet (S. 96 f., 108, Anm. 181, 253, 329 og 390).

Fr. Marés. Die maritime Politik der Habsburger in den Jahren 1625—28. I. Mittheil. des Instituts für österreichische Geschichtsforschung. Unter Mitwirkung von Th. Sickel etc. redigirt von E. Mühlbacker. 1. Band. 4. Heft. Insbruck.

M. G. Schybergson. Underhandlingarna om en evangelisk allians åren 1624—25. Ett bidrag till trettioåriga krigets historia. Helsingfors. VIII + 114 + XXXVIII S.

Angaaende denne fortræffelige Bog kan henvises til en Anmeldelse af J. A. Fridericia i Martsheftet af Finsk Tidsskrift 1880. Som Bilag til Bogen har Forf. aftrykt forskjellige Aktstykker hentede fra det engelske Rigs-Arkiv, hvoraf Nr. I—IV angaa Robert Anstruthers Forhandlinger med Christian IV i Begyndelsen af Aaret 1625.

Max Grünbaum. Ueber die Publicistik des dreissig-jährigen Krieges von 1626—1629. Halle. (Hallesche Abhandlungen zur neueren Geschichte. Heft. 10.)

Skoglar Bergström. Wulff Grijp emot Lars Wiwallium. Historiskt Bibliotek. VII. S. 457—506.

Indeholder Aktstykkerne i den hos Swederus, Stockholms Magazin III, S. 7—30 og 234—238, allerede meddelte Rettergang (1630—33) mellem den danske Adelsmand Wulf Grip og den svenske Bondesøn og Digter Lars Wivallius, som under et foregivet Navn (Erik Gyldenstjerne) havde ægtet Grips Datter Gertrude.

Berichten angaande „'t gepasseerde in Engelandt in den jaere 1650, 51, 52 ende 1653“. Bijdragen en mededeelingen

van het historisch genootschap gevestigd te Utrecht. 3. Deel. S. 232—323.

Brevene, hvis Afsender og Modtager ikke kjendes, omhandle Englands politiske Forhold i ovennævnte Aar. S. 312, 314, 318 findes Meddelelser om et dansk Gesandtskab i England 1652.

I. I. E. Proost. Le comte d'Ulefeld, épilogue de la conspiration ourdie en 1663 contre le roi de Danemark Frédéric III. Gand. Messager des sciences historiques de Belgique.

Indeholder intet Nyt.

Ch. Bréard. Mémoires de Jean Doublet, de Honfleur (Un corsaire Normand). Revue historique. XII. S. 334—337.

En Originalberetning af en fransk Corsar, som i Aaret 1692 blev arresteret i Kjøbenhavn paa Grund af et Angreb paa et engelsk Skib i Østersøen.

Alexander Brückner. Peter der Grosse. Mit Portraits. (Allgemeine Gesch. in Einzeldarstellungen. Herausg. von Wilhelm Oncken. 3. Hauptabtheilung. 6. Theil.) Berlin. 1879. VI + 573 S.

Smlgn. en streng Kritik af C. Schirren i Götting. gelehrte Anzeigen 1880 S. 929—951 og Brückners Svar i Sybels Hist. Zeitschrift.

Christian von Sarauw. Die Feldzüge Karl's XII. Ein quellenmässiger Beitrag zur Kriegesgesch. und Kabinetspolitik Europas im XVIII Jahrhundert. Leipzig. 1881. XII + 328 S.

Smlgn. en indholdsrig Anmeldelse af C. Schirren i Götting. gelehrte Anzeigen. 1880. S. 1505—1519.

Ernst Carlson. Sverige och Preussen 1701—1709. Historiskt Bibliotek. VII. S. 113—190.

John Hill Burton. A history of the reign of queen Anna. I—III. Edinburgh & London.

I. S. 116 ff. findes en Characteristik af Prinds George af Danmark.

Georg von Brevern. Zur Geschichte der Familie von Brevern. I—II. Als Manuskript gedruckt. Berlin. 1879—80.

II. S. 174 ff. findes et Brev af $^{21}/_{4}$ ($^{2}/_{5}$) 1730 fra den daværende russiske Gesandt i Kjøbenhavn Bestuschew-Riumin, smlgn. S. 39—40, Anmærkning 3—4.

C. Dareste. Correspondance personelle de Choiseul et de Bernstorff. Académie des sciences morales et politiques. Compte rendu. Livr. 7—8. S. 64—81, 495—510.

Otto Eichelmann. Der bewaffnete Neutralitätsbund Russlands vom Jahre 1780. Russische Revue. 9. Jahrgang. 3. Heft. S. 197—249.

Indeholder ikke faa nye Oplysninger.

C. T. Odhner. Gustaf III och Katarina II åren 1783—84. Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri, utg. af Letterstedtska Föreningen. Sthlm. 1879. S. 139—159.

I denne lille Afhandling, som tildels er bygget paa russiske Kilder, fremstilles de Forhold, som i Aarene 1783 og 84 lagde Grunden til det spændte Forhold mellem Rusland og Sverig, der 4 Aar efter førte til aaben Krig; særlig fremhæves, hvorledes Gustav III.s Politik var ledet af hans fjendtlige Stemning mod Danmark og hans Haab om at erobre Norge.

C. G. Starbäck. Berättelser ur Svenska Historien. 21—22 Delen. Sthlm.

De to Bind omfatte Gustav IV Adolphs, Carl XIII.s og Carl XIV Johans Regjering.

F. I. Bæhrendtz. Om Sveriges förhållande till Ryssland under Konung Gustaf IV Adolfs förmyndarstyrelse. I—II. Historiskt Bibliotek. VII. S. 251—286, 507—530.

Ryska historiska skrifter i svensk öfversättning. I. *K. K. Zlobin.* De diplomatiska förbindelserna mellan Ryssland och Sverige 1801—1809. Öfversättning af *H. Hjärne.* Stockholm. 119 S.

Da Skriftet er bygget paa Undersøgelser af den diplomatiske Korrespondance, som findes i det russiske Udenrigsministeriums Arkiv, indeholder det enkelte nye Bidrag til den nordiske Historie i det omhandlede Tidsrum. Jfr. Anmeldelse af E. Holm i det Letterstedtske Tidsskrift for 1880.

Arvid Ahnfelt. Ur svenska hofvets och aristokratiens lif. I—II. Sthlm.

Uddrag af Memoirer særlig fra Gustav IV Adolfs og Carl XIV.s Tid. I. 56 f. Kronprinds Frederiks Besøg 1847 Juni Maaned i Stockholm, samtidig Fest for Oehlenschlæger. I. 63. Prof. Marstrand i Besøg paa Säfstaholm Sommeren 1850. I. 169. Meddelelser om Prinds Karl August. II. 29 f. Krigsoperationer paa den norske Grændse 1807. II. 213. Yttringer om Underhandlingerne i Norge 1814 af Grev Michael Anckarsvärd.

J. K. Spender. The great sculptors of modern Europe. Thorwaldsen. The art journal. 1880. London. S. 237—40.

A. L. D'Eckmuhl, M^ise de Bloqueville. Le maréchal Davout, prince d'Eckmühl, raconté par les siens et par lui-même. 4 Dele. Paris.

I 4de Del, som har Særtitelen: „Un dernier commandement, l'exil et la mort“ findes Oplysninger om det danske Armeekorps, som 1813—14 stod under Davouts Kommando i Hamburg.

Konrad Maurer. Zur politischen Geschichte Islands. Gesammelte Aufsätze. 318 S. Leipzig.

Indeholder: Vorwort I—VII. 1. Island und das dänische Grundgesetz (1856). 2. Islands Verfassungskampf gegen Dänemark (1859). 3—4. Zum isländischen Verfassungsstreite I (1870), II (1874). 5. Zum Jubelfeste Islands (1874). 6. Jon Sigursðsson (1880).

Rob. Blum. Rede über den Waffenstillstand mit Dänemark, gehalten im deutschen Parlament am 16. September 1848. Ausgewählte Reden und Schriften, herausg. von Herm. Nebel. Leipzig. 1879.

Om träffningarna vid Kolding och Eistrup i April 1849. Kgl. Krigsvetenskaps-Akademiens Tidskrift. 1879. Sthlm. S. 97—124 og 129—141.

Af Major E. O. v. Knorring, der som frivillig Officer deltog i Træfningerne. Red.

J. Hansen. Les coulisses de la diplomatie. Quinze ans à l'étranger (1864—1879). Copenhague.

W. Rudin. Sören Kirkegaards Person- och Författerskap. 1. Afdeling. Sthlm.

A. Bärthold. Zur theologischen Bedeutung Sören Kierkegaards. Halle. 80 S.

H. K. Eggers. Aus dem Familienkreise der Eggers: „die Detmering, Nyholm, von Sprewitz, Örsted, Hudtwalker“. Vierteljahrsschrift für Heraldik, Sphragistik und Genealogie. Herausg. von dem Vereine „Herold“, redig. von Ad. M. Hildebrandt. 2. Heft. Berlin.

Allgemeine deutsche Biographie. Herausgeg. von R. Frhrr. v. Liliencron und Prof. F. D. Wegele. 11—12. Band. Leipzig.

Af de i disse Bind forekommende Biografier skulle vi nævne følgende: Chr. Fr. Hebbel, f. 1813 i Nordditmarsken, død 1863 (Forhold til Oehlenschlæger, Heiberg og Thorvaldsen, 1842 Rejsestipendium af Christian VIII). D. H. Hegewisch, f. 1746, d. 1812, Historieskriveren, og Sønnen Franz H. Hegewisch, Prof. med. i Kiel og Politiker, f. 1783, d. 1865. Grev Henrik (der eiserne) af Holsten. Henrik IV, Greve af Holsten, f. 1397. Grev Henrik af Schwerin. Henrik Løve. Nicolaus Heldvader, f. 1564, d. 1634 i Kjøbenhavn, Christian IV.s Calendarius. Maximilian Hell, f. 1720, d. 1792, berømt Astronom, indbydes 1767 af den danske Regjering til at iagttage Venusgjennemgangen fra Vardøhus. Krønikeskriveren Helmold. Johan Tychsen Hemsen, f. 1792 paa Før, d. 1830 i Kiel, Theolog. Hieronymus Henninges, d. 1597, berømt Genealog, stod i Brevvexling med Frederik II. Avgust Hennings, f. 1746, d. 1826, Medlem af Commercecollegiet, deltog i Bevægelsen for den danske Bondestands Frigjørelse. Simon Hennings, d. 1661, Præst for den tydske Menighed i Kjøbenhavn og indviklet i Dina Vinhofer-Affairen. Gosvin van Herike, Ordensmester i Lifland,

erhvervede 1346 Estland fra Danmark. Georg Heuermann, f. 1722, d. 1768, Prof. med. i Kjøbenhavn. Historikeren Andreas Höjer, f. 1690, d. 1739. Henrik Holk, Feltmarskalk, f. 1599, d. 1633 (Hallwich).

Ul. Robert. Etat des catalogues des mss. des bibliothèques de Danemark, Islande, Norvège et Suède. Le Cabinet historique. Mai—Juin.

C. Schirren. Mittheilungen über Archivforschungen im Sommer 1861. Mittheil. aus der livländ. Gesch. 12. Band. 3. Heft. S. 413—476.

Indeholder Meddelelser om Forfatterens Undersøgelser i Kjøbenhavn og Stockholm angaaende Dokumenter til Liflands Historie.

Th. Möbius. Verzeichniss der auf dem Gebiete der altnordischen Sprache und Literatur von 1855 bis 1879 erschienenen Schriften. Leipzig.

Verzeichnis von Abhandlungen und Notizen zur Gesch. Lübecks aus lübeckischen und hansischen Blättern. Lübeck. 1879.

Ernst Friedel. Brandenburg.-preuss. Beutestücke in Dänemark und Schweden. Berlin. 1879. 4⁰.

E. G. Geijer och *A. A. Afzelius.* Svenska Folkvisor. Ny, betydligt tillökad upplaga, utgifven af R. Bergström och L. Höyer. I—III. I. Text. II. Anmärkningar. III. Musik. Sthlm.

Y. Nielsen. Det norske Rigsraad. Chrania. XVI + 384 S.

F. Brandt. Forelæsninger over den norske Retshistorie. I. Chrania. VIII + 340 S.

Georg Waitz. Die Verfassung des Deutschen Volkes in ältester Zeit. — Deutsche Verfassungsgeschichte. 1. Band. 3. Auflage. Kiel. XIX + 527 S.

Iblandt de mange Oplysninger til nordisk Kulturhistorie, dette nye Oplag af Waitz's bekjendte tydske Forfatningshistorie indeholder, kan særlig nævnes Beilag II. Ueber die Zwölfzahl in den Germanischen Verhältnissen, — Skandinavien S. 497—502.

P. Hasse. Das Schleswiger Stadtrecht. Untersuchungen zur dänischen Rechtsgeschichte. Kiel. 132 S.

Smlgn. A. D. Jørgensen. Slesvigs gamle Stadsret, Aarbøger for nord. Oldk. og Historie 1880, og V. A. Sechers Anmeldelse i Hist. Tidsskr. V. Række. 2. Bind.

P. Hasse. Das älteste Fehmernsche Landrecht. Zeitschr. der Gesellsch. f. Schleswig-Holstein-Lauenburgische Gesch. X. S. 71—96.

Igjennem sammenlignende Undersøgelser af danske Love, særlig

Jydske Lov, kommer Forf. til det Resultat, at Femerns ældste Landret er forfattet omtrent 1320 og tilhører det danske Retsomraade.

Heinrich Lehmann. Die Zufuhr von Kriegscontrebandewaren nach kriegführenden Ländern seitens Neutraler, historisch und principiel dargestellt. 75 S. Schriften der Universität zu Kiel. XXIV. Kiel 1877.

Julius Harttung. Die Spiele der Deutschen in Bergen. Hansische Geschichtsblätter. Jahrgang 1877. S. 89—122.

En Fremstilling af de Lege, som opførtes af de tydske Kjøbmænd i Bergen og som væsentlig gik ud paa Prygl og andre kaade Fornøjelser, som kunne sammenlignes med vore bekjendte Fastelavnsløjer. Christian IV.s Nærværelse ved en saadan Fest og hans Glæde derover meddeles S. 104 f. 1671 8 Novbr. forbød Christian V dem. — Smlgn. Herluf Lauritssøn, Bericht über die Spiele der Deutschen in Bergen, mitgeth. von K. Koppmann, smstds. 1877. S. 140—143. (Den danske Text i Nicolaysens Norske Magazin. I. 542 f.)

Yngvar Nielsen. Vedtægter for det hanseatiske Kontor i Bergen fra det 17de Aarhundrede. Christiania Videnskabs-Selskabs Forhandlinger. 1880. Nr. 13. 53 S.

D. Thrap. Bergenske Kirkeforhold i det 17de Aarhundrede. Separataftryk af „Theologisk Tidsskrift for den evangelisk-luth. Kirke i Norge". 7. Binds 1. Hefte. Christiania. 150 S.

J. A. Krag. Bidrag til det norske Skovvæsens Historie indtil 1814. Chrania. 46 S.

C. G. Styffe. Skandinavien under Unionstiden. Ett bidrag till den historiska geographien. 2. Upplagan, öfversedd och tillökt. Sthlm. 416 S.

K. Krause. Zu den Seeörtern. Geister, Gitscho, Gedser. Hansische Geschichtsblätter. Jahrgang 1879. S. 98—99.

Meddelelse efter en rostocksk Raadherres Dagbog om Vinterens Strenghed 1670, da nogle Danske gik fra Rostock til Gedser med en rigaisk Slæde og en Tønde Øl.

Rosolino Limandri. La Danimarca. Schizzo storico. Palermo. 49 S.

Den lille Bog, som giver en Udsigt over Danmarks Historie, Statsforfatning, Beskaffenhed osv., er dediceret til Kronprinds Frederik.

Ludvig Daae. Nordmænds Udvandringer til Holland og England i nyere Tid. Et Bidrag til vor Søfarts Historie. Christiania. 126 S.

H. Werner. Mynt funna i Westergötlands Jord. Lidköping. 1879. 16 S. 4. Bl.

Heriblandt fandtes Mynter fra Knud den Stores og Hardeknuds Tid.

H. D[annenberg]. Münzfund von Labiszyn. Zeitschrift für Numismatik, redigirt von Sallet. VI. S. 153—155.

Fundet indeholdt en dansk Mønt fra Hardeknud.

S. Bergsøe. Critical remarks on the uncertain coins of the Cuerdale find. The Numismatic Chronicle. New Series. XX. S. 192—204.

Forf. hævder en fransk Oprindelse for en stor Del af disse meget omtvistede Vikingemønter.

W. Henfrey. Penny of Cnut the great. The Numismatic Chronicle. New Series. XIX. S. 220.

C. F. Herbst. Some further notes upon „Penny of Cnut the great". With a note by W. Henfrey. Ibid. XX. S. 226—233.

Striden er om en Mønt, som den danske Forfatter vistnok med Rette henfører til Knud den hellige.

C. Nyrop. Die Kunst- und Industrie-Ausstellung zu Kopenhagen im Sommer 1879. Repertorium für Kunstwissenschaft, redigirt von Hubert Janitschek und Alfred Woltmann. 3. Band. 3. Heft. S. 323—326.

Smaastykker.

1.

Kirkelig Vielse som Betingelse for lovligt Ægteskab.

Af A. Heise.

Ovenstaaende Sag er som bekjendt gjort til Gjenstand for en interessant retshistorisk Afhandling af Justitsminister Dr. jur. Nellemann i Historisk Tidsskrifts 5 R. I Bind. „Spørges der", hedder det her (S. 395), „hvornaar og hvorledes Overgangen skete til den nyere Retstilstand, hvorefter Vielsen er det afgjørende Kjendetegn paa lovligt Ægteskab, maa Svaret herpaa blive, at der under alle Omstændigheder ikke kan paapeges noget tidligere Datum, hvorved denne Forandring kunde være sket, end Frederik den 2dens Ordinants om Ægteskabssager af 19 Juni 1582; det kan imidlertid ikke engang antages, at denne Lov har indført den kirkelige Vielses Nødvendighed, men det er muligt, at den middelbart har virket til at fremkalde den nyere Retsanskuelse i saa Henseende. — Det siges ikke noget Sted i Ordinantsen, at det retsgyldige Ægteskab først tager sin Begyndelse med Vielsen, eller at ingen, der ikke ere viede sammen, kunne ansees som rette lovlige Ægtefolk" (osv.).

Der findes dog et tidligere kglt. Paabud af lignende Art, som jeg tilfældig er stødt paa i Anledning af helt andre Undersøgelser, men som Forf. ikke synes at have lagt Mærke til eller i al Fald ikke nærmere har omtalt. Vel angaar dette Paabud ikke Danmark, men Norge, eller rettere en Del af

Norge, nemlig Oslo og Hamar Stifter; men da de ældre norske Love indeholdt lignende Bestemmelser om Ægteskab som de danske — tyve Aars faktiske Samliv med Frille medførte saaledes, at Parterne i alt væsentligt bleve ansete for Ægtefolk (Nellemann S. 370, Anm.) —, og da Kirkeordinantsen af 1537 ogsaa gjaldt for denne Del af Norge, viser dette Kongebud, som er udstedt af Kristian d. 3die d. 21. August 1555, i al Fald temlig tydelig den danske Regerings Opfattelse og dens Stræben efter at gjøre det kirkelig indviede Ægteskab til den eneste Form for Ægteskabs Indgaaelse, om end herved ikke udelukkes, at man endnu var nødt til i det praktiske Liv at anerkjende andre Forbindelser for lovgyldige; thi Retsvirkningen gik neppe videre, end at man paadrog sig borgerlig Straf ved Undladelsen af Trolovelse og kirkelig Sammenvien for Kirkedøren, hvor ifølge Luthers „Treubüchlein" Præsten føjede Parternes Hænder sammen og erklærede dem for Ægtefolk i Navnet Faderens og Sønnens og den hellige Aands. Dette er den egentlige Trolovelse og Sammenvien, hvorpaa der for Altret, efter Brudefolkenes Indledelse i Kirken, oplæstes Bryllupsformularen for dem (1 Mose Bog 2, 18, 21 osv.). Interessant er det ogsaa af Kongebrevet at se, hvor tidlig i Danmark-Norge Præstens Overværelse ved Trolovelsen er paabudt; i den katholske Kirke paabødes den først paa Tridentinerconciliet, men var forøvrigt en gammel Skik. Saaledes synes Fr. IIs Ordinants mere at komme til at ordne allerede bestaaende Forhold, end egentlig at indføre noget nyt. Interessant vilde det være, om lignende Breve kunde paavises udstedte ogsaa for Danmark. Ordningen af Trolovelsen var forøvrigt netop da et af Tidens Spørgsmaal. Paa Synoden i Kbhvn. Maj 1555 indskærpes det saaledes: „Udi Fæstensøl skal ingen Præst eller nogen anden give nogen sammen, alene høre deres Trolovelse og være Vidnesbyrd dertil saa længe, [til] de gives sammen i Trolovelse" [for Kirkedøren]; men en nærmere Udvikling heraf ved denne Lejlighed vilde føre for vidt.

Kongebrevet, der er trykt i Paus's Norske Forordninger S. 315 og derefter i den danske Oversættelse af Krags og Stephanius's Kristian IIIs Historie, II, 509, er stilet til Ind-

byggerne i de nævnte Stifter og lyder, forsaavidt Ægteskabsspørgsmaalet angaar, saaledes:

„. . . Vider, at vi ere komne udi Forfaring, hvorledes mange af eder fordrister sig til at tage sig Hustruer, og ikke efter den menige kristelige Skik lade eder udi Præstens Overværelse troloves og vies med dennem for Kirkedøren, og dog alligevel holder dem for eders Ægtehustruer . . . . Thi bede vi eder alle og hver særdeles strængelig byde, at I aldeles ingen Hustruer tage til eder, uden I tilforn ere udi Præstens Overværelse trolovede og for Kirkedøren sammenviede . . . . Fordrister sig nogen af eder herimod at gjøre, at tage sig en Hustru, uden han er given ved den, eftersom foreskrevet staar, . . . da skal vor Lensmand have Fuldmagt at straffe derfor tilbørligen.“

2.

Hundes Lemlæstelse for Jagtens Skyld.[1])

Af A. Heise.

Paabud om Hundes „Lemmelse“ (Afhugning af det ene Forben over Knæet) kan i Danmark føres en rum Tid længere tilbage end til Frederik IIs Paabud af 1562 for Laaland og Falster eller 1566 for Sjælland (Ods Herred). I nogle Vedtægter for Bornholm, som stadfæstedes af Ærkebisp Birger d. 6 Juli 1499, men som kun vare en Bekræftelse af en Vedtægt, der er udstedt af hans Formand Jens Brostrup, Ærkebisp 1472—97, hedder det saaledes:

Item have vi forfaret, at vort Vildt, som vi nu have lagt Fred oppaa i nogen Stund her paa Landet, er nær ødelagt af uvanefulde Hunde. Ville vi, at ingen Bonde skal have herefter mere end to Hunde; ere de saa store, at de kunne nogen Hinder gjøre vore Dyr, Hind, Raa eller Hare, da skulle de lemmes paa den ene Fod; hvor saadanne findes herefter,

---

[1]) Jfr. Hist. Tidsskr. 5 R. II, 415 ff. og 734.

bøde 3 Mark. Hvo i Rævejagt vil være, han rede sig paa Ræverecker og Smaahunde, som dertil tjene[1]).

Endnu er det altsaa kun de store Hunde, der skulle „lemmes", og Bonden faar endnu Lov til at have to. — Forbud mod, at Bønderne maatte holde saa mange Hunde, de vilde, forekommer forøvrigt allerede i „Laalands Vilkaar" 1446; thi her fastsættes, at ingen Bonde maa jage med Myndehunde; ingen maa have mere end én Hund, fordi Almuen klager over, at mange holde mange Hunde, og de bide Almuens Faar og Fæ ihjel[2]). I Overensstemmelse hermed er det, at Maribo Kloster $^{12}/_{2}$ 1546 byder, at ingen maa holde mere end én Hund, og den skal han holde hjemme i sin Gaard, uden saa er, at han har „en føje Rakke", og den skal han og holde hjemme[3]). — Kristiern II forbød 1515 i et Brev til Fogeder og Lensmænd i Jylland og Fyen Præster, Bønder og andre ufri (uadelige) Mænd at holde Hunde, Mynder og Støvere eller andre Hunde, til Jagt mod en Bøde af en Oxe, og Frederik I forbød 1532 ligeledes Præster, Borgere og Bønder i Nørrejylland at holde Mynder „at bede Harer med"; men ellers indeholde disse Kongers Jagtlove intet Forbud mod Hundehold eller Bud om Hundenes Lemmelse[4]). Derimod fremkommer den barbariske Lov i hele sin Strænghed, atter paa Bornholm, idet Kristian III 1556 forbyder Bønder og menige Almue her at holde mere end én Hund, „og den skal det ene Ben afhugges"[5]). Videre kunde man ikke godt gaa, naar man ikke rent vilde forbyde Bonden at holde Hund. I de øvrige Landsdele kommer man lidt efter lidt med. 1562 og 1566 er man endnu her ikke kommet videre, end at Hundene enten altid skulle være bundne eller have deres ene fremmer Forben afhugget. Først 1573 kommer Loven i hele sin

[1]) Geh. Ark. Aarsb. V, 85.
[2]) Hvitfeldt S. 939—40.
[3]) Kall Rasmussen, Musse Herred, I, 152—53.
[4]) Suhm, Nye Saml. III, 2, 152; Fred. Is dske Registranter S. 328; jfr. Kr. IIIs Kbhvnske Reces 1537, § 26.
[5]) Hübertz, Aktstykker til Bornholm, S. 262.

Strænghed som et almindeligt Bud til alle Bønder, „at ingen efter denne Dag skal holde mere end én Hund udi sin Gaard, og samme Hund skal det ene fremmer Ben være afhugget oven for Knæet"; hvis Hunden ikke er „lemmet" paa ovenanførte Maade, skal Ejeren bøde en god Staldoxe til Kongen eller til sit Herskab. — I de følgende Aar indskærpes Forbudet hyppig[1].

At Forbudet saaledes først forekommer paa Bornholm og først lidt efter lidt trænger ind i de øvrige Landsdele, er ret mærkeligt, og det vilde være af Interesse at faa oplyst, om det her i Landet skulde kunne føres endnu længere tilbage end til Tiden 1470—90, og ad hvilken Vej det er kommet til Bornholm, især da det viser sig, at Lemmelsen allerede findes i England paa de normanniske Kongers Tid og i Braband 1355, medens det først senere end i Danmark synes at forekomme i Tyskland, og i Sverig først 1572[2].

[1]) Saml. til jydsk Hist. og Topografi, VII, 92.
[2]) Hist. Tidsskr. anf. Steder.

Studier til Dronning Margrethes Historie.

Af

Kr. Erslev.

I.

Oversigt over de nordiske Kilder.

Det vilde være en ikke uinteressant Opgave at fremstille, hvorledes Dronning Margrethes Historie behandledes i forrige Aarhundrede, og hvorledes den skildres nutildags. De Følelser, hvormed Forfatterne nu fortælle om Unionens store Stifterinde, ere saa uendelig forskjellige fra dem, Fortiden nærede; det Grundlag, paa hvilket Historikerne byggede, er det i ligesaa høj Grad. Det diplomatiske Materiale, som det attende Aarhundredes Forfattere væsentlig øste fra Hvitfeld, foreligger nu, bedre udgivet og overordentlig forøget, i nordiske og hanseatiske Diplomatarier. Hvad Kilderne angaar — dette Ord taget i snævrere Forstand, hvorefter det kun omfatter Forfatternes Beretninger om det skete —, saa fremstillede man for hundrede Aar siden Margrethes Historie hovedsagenlig efter de senere Krøniker, især Erik Olssons Historie, der først er forfattet ved Aar 1460, eller efter rene Andenhaandsarbejder som Albert Krantz' forskjellige Værker, der først stamme fra det sex-

tende Aarhundrede. Nu foreligge de oprindelige Kilder trykt, lad end Udgaverne ofte være tarvelige nok, og enhver vil indrømme, at det er efter disse sidste, at Margrethes Historie først og fremmest bør skrives. Erkjendelsen deraf har sejret i Theorien; i Praxis vil dog den, der forsøger at skildre Margrethe efter en methodisk Kildekritiks Regler, snart opdage, at der endnu er meget at gjøre, før Kildernes indbyrdes Forhold og Værd er ret opklaret.

Nutidens stærke Fremhævelse af de samtidige Kilders overvejende Betydning, Mistilliden til alle senere Beretninger hænger sammen med den strængere kritiske Retning, der overalt fremtræder i Historiegranskningen; naar den samme Tendens imidlertid har gjort sig gjældende ved Margrethes Historie, er den her kommen frem saa at sige ad en Gjenvej. Det store Omslag i Opfattelsen af Margrethe, der ledsagede Fremvæxten af skandinaviske Fællesfølelser i vor Tid, medførte en naturlig Opposition imod, at man hentede Kundskaben om hende fra en Mand som Erik Olsson, der formelig brænder af Had til Unionen og alt, hvad der hænger sammen med den. Man hævdede, at hans Skildring var partisk, og førtes derved tilbage til de ældre Kilder, hvori man da ikke mente at finde noget Tegn til Misnøje med Margrethe og hendes Værk. Dette sidste være nu, som det vil; vist er det, at Lovprisningen af de samtidige Kilders Værdi er fuldt berettiget. Temmelig uklar har den rigtignok oftest været, holdt i megen Almindelighed, og det skyldes først et Par tyske Forfattere, at Forholdet mellem de ældre og yngre Kilder ret blev lagt for Dagen. Schäfer granskede de danske Krøniker, Friherre von der Ropp inddrog de svenske i Undersøgelsen[1]), og

[1]) Dietrich Schäfer, Dänische Annalen und Chroniken von der

hos dem bleve da Kilderne prøvede efter den nyere Kritiks strænge Methode. Med Tak maa enhver, der sysler med Nordens Historie i den senere Middelalder, anerkjende, hvor meget der er at lære hos disse Forfattere; — samtidig maa det imidlertid udtales, at de Resultater, de ere naaede til, ingenlunde alle ere urokkelige; blandt andet svækkes jo Betydningen af de to Forskeres Undersøgelser meget deraf, at begge have savnet al Adgang til at benytte selve Haandskrifterne af de gamle Kilder, for saa vidt disse ere bevarede. Den fornyede Prøvelse af Kildernes Forhold, som jeg har foretaget for de Krønikers Vedkommende, der berøre Margrethes Tid, har da ogsaa ført mig til en paa mange Punkter afvigende Opfattelse, og denne er det, jeg her ønsker at fremstille i Sammenhæng, fordi den danner Baggrunden for min egen Behandling af Margrethes Historie[1]). Idet jeg medtager alle Kilderne, vil jeg naturligvis gaa lettere hen over de Spørgsmaal, hvori jeg er enig med de to nævnte Forfattere, derimod dvæle mere ved de Punkter, paa hvilke jeg afviger fra dem eller har noget nyt at fremføre.

1. Ved **samtidige Kilder** til Margrethes Historie forstaar jeg saadanne, der enten ere skrevne i hendes egen Levetid eller saa kort derefter, at Forfatterne have — i det mindste kunne have — deres Kundskab gjennem egne Oplevelser og personlig Erindring. Bestemtere kan man drage Grænsen

---

Mitte des 13. bis zum Ende des 15. Jahrhunderts (1872). — G. Freiherr von der Ropp, Zur deutsch-skandinavischen Geschichte des XV. Jahrhunderts (1876). Anhang: Die schwedischen Geschichtsquellen des XV. Jahrh.

[1]) Dronning Margrethe og Kalmarunionen (ogsaa under Titel: Danmarks Historie under Dronning Margrethe og hendes nærmeste Efterfølgere, Første Bind).

ned i Tiden ved Begyndelsen af den anden Menneskealder i det femtende Aarhundrede eller omtrent ved Aar 1435; da begyndte jo Unionens Opløsning, Svenskerne rejste sig imod det danske Overherredømme, og de Forfattere, der skreve efter dette Tidspunkt, ville uundgaaelig i deres Gjengivelse af de ældre Forhold være paavirkede af Bevægelserne i deres Samtid.

Betragte vi Historieskrivningen i det saaledes afgrænsede Tidsrum, komme vi snart til den Erkjendelse, at den var overordentlig fattig, især da i Danmark. Der er fra dette Land egentlig kun bevaret en eneste Krønike, der kan antages forfattet af en jævnaldrende af Margrethe, den korte Aarbog, der ender med Aaret 1389 (trykt SRD. VI, 531—35). Dens Samtidighed er utvivlsom; man se blot, hvorledes den slutter med at omtale Sejren over Albrecht og bringe en Tak til Gud, »der uventet gav Sejren i en Kvindes Haand«[1]). Rigtigheden af, hvad Forfatteren fortæller om Margrethes tidligere Aar, er dermed temmelig given, om end der i Dagsangivelserne findes flere Fejl[2]). Tarveligt er Indholdet imidlertid, og Forfatterens Personlighed træder kun lidet frem; at han var en Skaaning, ses dog af det forholdsvis store Antal Efterretninger fra dette Landskab. — Aarbogen er endnu bevaret i Haandskrift[3]);

---

[1]) Jvfr. Schäfer, anf. Skr. S. 80—81.

[2]) Olufs Hylding i Skaane 1385 angives at have fundet Sted *sabbato trinitatis ante festum b. Urbani;* denne Opgivelse er imidlertid umulig, da Trinitatis Lørdag utvivlsomt faldt paa den 27. Maj, altsaa efter S. Urbani Dag, som er den 25. Maj. Forfatteren har aabenbart skrevet *ante* i Stedet for *post.* Denne Forvexling, hvorpaa Professor Paludan-Müller har gjort mig opmærksom, er af Interesse, fordi den maa formodes at gaa igjen ved Angivelsen af Dagen, da Kong Olufs Lig førtes til Sorø *(dominica ante festum b. Laurentii).*

[3]) Geheimearkivet, Saml. Svenske Jordebøger (Registr. 52), n. 59: 1.

dette udgjør et i Oktavform sammenlagt Papirsblad, paa hvilket dog kun de 4½ første af de 8 Sider ere beskrevne. Efter Skriftens Alder kan dette godt være Forfatterens Original; i saa Fald er det dog en Renskrift, der ikke giver noget Vink om, hvorledes han har arbejdet. En Forbytning af Slutningssætningerne gjør det dog rimeligere, at det kun er en omtrent samtidig Afskrift; derved blive da ogsaa de oven omtalte Dateringsfejl lettere forstaaelige, idet de saa kunne hidrøre fra Flygtighed hos Afskriveren. Meget dygtig har denne ikke været, hvis det er ham selv, der efter Ordene *nobiles eorum in manicis ferreis* har tilføjet: *in manibus ferreis*, et temmelig uheldigt Forslag til Textrettelse. Aftrykket i Scriptores er godt.

Er der nu virkelig efter denne Krønikes Slutningsaar aldeles ikke nedskrevet historiske Optegnelser i Danmark? Bevaret umiddelbart er intet, men prøver man nøjere, hvad Graabroderen Peder Olufssøn i det sextende Aarhundrede har samlet til ældre dansk Historie, saa vil man dog finde bestemte Spor af, at han har kjendt en nu forsvunden Aarbog, der tør formodes at hidrøre fra Margrethes Tidsalder. Ved de fleste af de Efterretninger, som Forfatteren opfører, er det let at se Kilden, en svensk Aarbog, den danske Rimkrønike, Krantz osv.; dog bliver der for Margrethes Regeringstid tre Oplysninger tilbage, der ikke ere hentede fra noget os bekjendt Værk. Peder Olufssøn angiver Dagen for Kong Olufs Død og for Erik af Pommerns Giftermaal, og han omtaler, ogsaa med Nævnelse af Dagen, at de Danske i 1410 lede et Nederlag i Kamp med Greven af Schauenburg. Disse Opgivelser passe godt med, hvad vi ellers vide om hine Begivenheder; i samtidige Krøniker angives f. Ex., at Eriks Bryllup fandt Sted *circa omnium sanctorum* (1. Novbr.), medens Peder Olufssøn opgiver selve den

bestemte Dag som *in crastino Crispini et Crispiniani*, d. e. den 26. Oktober[1]). At disse tre Data endvidere stamme fra en fælles Kilde, er saa meget rimeligere, som de i Forfatterens endnu bevarede Originalhaandskrift alle staa som Tilføjelser til den først udarbejdede Text[2]), og der synes da her at have foreligget en Aarbogsoptegnelse, som efter dens detaillerede Oplysninger at dømme vistnok har været ført omtrent samtidig. Der synes endda at have været flere, indbyrdes noget afvigende Haandskrifter af denne tabte Aarbog. Mogens Madssøn († 1611) siger i sin utrykte *Series regum Daniæ*[3]), hvor han angiver Eriks Bryllupsdag paa samme Maade som Peder Olufssøn, at »nogle have dog selve S. Crispini Dag«, og i et Arbejde af Peder selv[4]) gjenfindes Notitsen om Slaget 1410, ordret som i hans nævnte Haandskrift, men Dagen angives her som *feria secunda proxima festo visitationis Mariæ* (ɔ: 1. Juli) i Stedet for som S. Claræ Dag (12. Avgust). Den første Opgivelse kan dog efter Diplomerne ikke være rigtig og er da formodentlig ved

---

[1]) Dagsangivelsen hos Peder Olufssøn for Olufs Død er bleven betvivlet af de fleste Historikere; at den dog synes rigtig, har jeg søgt at vise i »Dronning Margrethe og Kalmarunionen«, Anden Bog, Note 16.

[2]) Haandskriftet: Arnemagnæanske Saml. n. 107 i 8vo. Den egentlige Text er det, som Langebek har udgivet under Navnet *Chronica;* i Marginen er rundtom noteret, hvad Langebek har samlet og ordnet under Titelen *Annales*. Blandt de sidste findes Efterretningerne fra 1406 og 1410 (SRD. I, 193); Dagen for Olufs Død (SRD. I, 135) staar derimod som Tilføjelse over Textlinjen, saaledes at der først kun stod: *obiit Olavus ante festum Laurentii* osv.

[3]) Jvfr. Rørdam, Historieskrivn. siden Reformationen S. 58 ff.

[4]) Gamle kgl. Saml. paa Store kgl. Bibliothek, n. 2461 i 4to; jvfr. Rørdam, anf. Skr. S. 51 ff.

en Fejltagelse indkommen fra en anden Notits i den oprindelige Kilde[1]).

Foruden den sammenhængende Aarbog, hvis Existens her er gjort sandsynlig, har der været digtet mange Munkevers om enkelte Begivenheder, og deraf ere flere bevarede; oftest er det ved disse umuligt at sige, om de hidrøre fra Danmark eller Sverige, saa meget mere som de aabenbart hurtig bleve spredte vidt omkring; men enkelte ere dog afgjort danske. Af dem er det mærkeligste sikkert den trettenlinjede Strofe, der opregner, hvad der var sket i Aaret 1402 (SRD. I, 191), og deriblandt fortæller om det Dobbeltgiftermaal, hvorom man da underhandlede mellem England og Danmark. Det er en Meddelelse, der først er bleven forstaaelig efter de Oplysninger, som i den seneste Tid ere fremdragne fra engelske Kilder og som vise, at Henrik IV søgte Ægteskab her ikke blot for sin Datter Filippa, men ogsaa for sin ældste Søn[2]). Da Verset nedskreves, var Udgangen af disse Forhandlinger endnu ubekjendt.

Alt i alt bliver det dog et meget fattigt Udbytte, man faar fra Danmark, og forholdsvis yder Sverige betydelig mere; fra dette Land er der bevaret en halv Snes for-

---

[1]) Om de her behandlede tre Efterretninger kan endnu bemærkes, at Eriks Bryllupsdag ogsaa findes i den Lundske Ærkebispekrønike (SRD. VI, 632). Den staar dog her tæt ved Siden af en Notits om et Sørøveri, der sikkert er hentet fra Krantz (*Saxonia* lib. x, c. 31), og vi føres derved ned til Peder Olufssøns Samtid, da Ærkebispekrøniken synes at have undergaaet en ny Bearbejdelse. Efterretningen om Slaget 1410 findes ogsaa i *Annales Slesvico-Holsatenses* (SRD. V, 507), hvis Alder jeg ikke tør bestemme. — En fjerde Efterretning fra samme Kilde er det maaske, naar Mogens Madssøn fortæller, at den falske Oluf blev brændt *pridie Michaelis*.

[2]) Jvfr. Daae i Norsk hist. Tidsskrift, 2. Række, II, 341 ff., hvor Forfatteren dog ikke har benyttet det her nævnte Vers.

skjellige historiske Kildeskrifter, der ere omtrent samtidige med Margrethe.

Blandt de svenske Aarbøger maa i forreste Række nævnes de Annaler, der slutte med Aaret 1415 (Fant, Script. rer. Svecic. no. XVI = SRD. I, 387—98), og som tør formodes at være skrevne ikke længe efter dette Aar. Forfatteren nævner bl. a., at Abraham Broderssøn havde *filii et nepotes*, »der nu leve i Halland«; her maa han vel for øvrigt tænke paa uægte Afkom af den ædle Ridder, der efter hans egen Karakteristik var en *magnus virginum et puellarum stuprator*. Aarbogens Samtidighed fremgaar endnu bedre deraf, at den, rigtignok paa Margrethes Bekostning, roser Erik af Pommern; det havde en ivrig Svensker næppe gjort efter 1430 eller 1435[1]). — Til disse Annaler slutte sig et Par andre. En Aarbog, der ender med Aar 1410 (SRD. V, 528—34), er for Margrethes Tidsalder kun et — ikke altid nøjagtigt — Udtog af den ovennævnte[2]); den eneste originale Notits er en Ytring om Erik af Pommerns Vellyst, hvori man med Grund har ment at se en senere Tilføjelse[3]). Den saakaldte Sigtuna-aarbog, der

[1]) Jvfr. Schäfer S. 94—96, v. d. Ropp S. 183—84. Rosenbergs Bemærkning om denne Aarbog, at den »ved sin Omtale af Margrethe røber, at den er sluttet paa en Tid, da Unionsstridighederne vare begyndte« (Nordboernes Aandsliv II, 369), beror jo paa en ren Cirkelslutning, da det netop skal bevises, at de samtidige Krøniker ikke dadle Margrethe.

[2]) Jvfr. Schäfer S. 89. Om Forfatteren er svensk, som den nævnte Forfatter mener, eller dansk, som Annerstedt søger at bevise (S R S. III, I, 127), bliver efter Aarbogens hele Karakter af underordnet Interesse.

[3]) Daae i Norsk hist. Tidsskr. 2. Række, II, 368. Da Krøniken ellers saa præcist følger den ovenomtalte Aarbog, er det ogsaa muligt, at Karakteristiken af Abraham Broderssøn ved en Flygtighed er overført paa Kong Erik.

ender med Aar 1430 og er bevaret i et Haandskrift fra sidste Halvdel af Aarhundredet (Fant n. XII), er af en mere sammensat Beskaffenhed. Forfatteren har dels benyttet Aarbogen til 1415, vistnok aldeles umiddelbart[1]), dog temmelig frit; han forkorter Efterretningerne noget og udelader bl. a. den anden Forfatters Angreb paa Margrethe; formodentlig har han da selv været unionsvenlig stemt. Dernæst har han næsten ligesaa mange aldeles originale Efterretninger, hvoraf nogle dreje sig om Evropas Kirkeforhold og om Preussen (1411, skal være 1410), andre om Dødsfald og kirkelige Forhold i Sverige (især 1408—10), enkelte endelig om Vejrlig (1402) og Prisforhøjelse paa Grund af Søreveri (1392). Alt dette kan godt stamme fra Forfatterens personlige Erindringer og Optegnelser[2]).

Aldeles uafhængig af denne Annalgruppe er en Aarbog, der ligesom den sidstnævnte slutter med at nævne Dronning Filippas Død 1430 (Fant n. XVII)[3]). Skjønt ganske kort giver den, især paa Grund af sine hyppige Dagsangivelser, adskillige Oplysninger af Interesse; den nævner saaledes baade Erik af Pommerns Valgdag (*die Apollinaris*, 23. Juli) og hans Kroningsdag (*dominica trinitatis*) samt Margrethes Dødsdag (*in profesto Simonis et Judæ*). — Noget beslægtet med denne Aarbog ere de Notitser, der til forskjellig Tid ere indførte i et Calendarium fra Graabrødreklostret i Stockholm (Fant n. XVIII). Lighederne træde frem ved Oplysningerne fra 1425 og 1430 (smlgn. Calend. S. 73 og 69), ved Notitsen om Jubelaaret 1390 (Calend.

---

[1]) Paa et indirekte Forhold gjennem en fælles Kilde tyder kun, at n. XII ved at omtale Preussernes Undsætningstog til Gotland (1404), ellers aldeles som n. XVI, tilføjer Tiden for deres Ankomst (*in media quadragesima*).

[2]) Jvfr. v. d. Ropp S. 185, hvis Udtalelser dog ere temmelig flygtige.

[3]) Bedre aftrykt i Handlinger rör. Skandin. hist. XVII, 3—18.

S. 67) og oftere. Afvigelser er der dog ogsaa. Calendariet opgiver f. Ex. Eriks Valgdag til S. Mariæ Magdalenæ Dag (22. Juli) og omtaler ikke hans Kroning. Forholdet kan ikke helt opklares, dels fordi Calendariet fattes for de sidste Maaneder af Aaret, hvor bl. a. Margrethes Dødsdatum skulde søges [1]), dels fordi man ikke sikkert véd, paa hvilken Tid de forskjellige Notitser ere indførte i Haandskriftet [2]).

Det interessanteste svenske Værk fra denne Tid baade ved Indhold og Form er dog de Optegnelser, der skyldes en Graabroder i Visby og af ham ere indførte i et Calendarium fra hans Kloster paa Gotland. Haandskriftet findes nu paa Bibliotheket i Stockholm; det er udgivet baade af Ludewig, Langebek og Fant, men paa en saa forvirrende Maade, at der forgjæves er anvendt megen Skarpsindighed paa fra Udgaverne at gjætte sig til Haandskriftets Indretning [3]). En nøjere Redegjørelse for Codex er derfor nødvendig.

Haandskriftet [4]) er fra først af indrettet dels til Calendarium, dels til en Liste over de i Klosterkirken begravede; dette er sket omtrent ved Aar 1350. Hele Haandskriftet

---

[1]) Nogle Notitser, der ere trykte i SRS. III, n. VI, menes af Udgiveren, Annerstedt, at være uddragne af dette Calendarium, deriblandt ogsaa af den nu tabte Slutning. Hvor vidt det sidste forholder sig saaledes, anser jeg dog for tvivlsomt, og vist er det i alt Fald, at der blandt hine Notitser ere flere, der ikke godt kunne stamme fra Calendariet og ere temmelig sene. Bemærkningen om Erik af Pommerns Valg kan saaledes tidligst være skreven omtr. 1440; at Slaget ved Aasle henføres til Matthæus Dag, henpeger ogsaa til Midten af Aarhundredet, og om begge Begivenheder har Calendariet afvigende Opgivelser.

[2]) Jeg beklager meget at have forsømt at undersøge Codex, der vistnok endnu findes paa Bibliotheket i Stockholm.

[3]) Schäfer S. 102—07, v. d. Ropp S. 185—87.

[4]) En Pergamentscodex i Folio, mærket paa Træbindet B 99 (Antikvitets-Akademiets gamle Signatur).

er afstreget med denne Anvendelse for Øje, og alt er her udarbejdet med en stor og pyntelig Skrift, prydet med farvede Initialer o. l. I Calendariet er efterhaanden indført forskjellige Notitser af meget hurtig skiftende Hænder lige ned til det sextende Aarhundrede; Begravelseslisten er fortsat, dog næppe længer end til den første Halvdel af det femtende Aarhundrede. Desuden har man siden benyttet tomme Blade eller ledig Plads til andre Optegnelser, og især har en Munk, der har skrevet lidt inde i det femtende Aarhundrede, samlet en Mængde historisk Stof og indført dels mange spredte Notitser, dels to sammenhængende Krøniker, nemlig en dansk Aarbog, der ender med Aaret 1287, og en svensk Krønike, der naar ned til hans egen Samtid. Hvad der er skrevet med denne Haand, betegnes nedenfor med V.

Nu bestaar Haandskriftet altsaa af følgende Dele:

	Trykt:
Paa Indersiden af Træbindets Forstykke: et Visbybrev af 9. Maj 1343.	
Side 1: Fortegnelse over Minoriterkapitler i Norden (V.). Med yngre Haand: *isti ministri .... fuit Wisby.*	SRD. VI, 572. Ibid.
S. 2—41: Calendariet (hvori fattes et Par Blade). I de heri indførte Dødsdage m. m. findes Hænder fra alle Tider mellem 1350 og 1525; gjennemgaaende ville Notitserne være omtrent samtidige med de opgivne Aar. Optegnelserne ved Februar fra 1410 og 1416 synes skrevne af V.	Ibid. 557—66.
S. 42— midt paa 43: Blandede Aarsnotitser, især om Gotlandske Forhold, den yngste fra 1408	Ludewig IX, 193 (Anno 1300) — 196 (Anno 1316)[1].

[1]) Ludewig har Notitserne i Haandskriftets Orden, men Aftrykket er lidet nøjagtigt. Hos Langebek og Fant ere de indordnede kronologisk.

(V.). — Løs Seddel med Notitser, én fra 1409 og to fra 1443 (to forskjellige Hænder).	1409 (SRD. I, 263 = Fant S. 36). 1443 (SRD. I, 265 = Fant S. 38, de to Dødsangivelser).
S. 43: Notitser om dansk Historie (V).	Ludewig IX, 175—76 (... *victus fuit*)[1]).
S. 43 (midt paa Siden) —49: Den svenske Krønike, som ender med Albrechts Død 1412 (V.). Den samme eller snarere en nærbeslægtet Haand har tilføjet Notitserne om Margrethes Død og Abraham Broderssøn, en yngre Haand Notitser fra 1437 (Trud Hases Død) og 1444.	Fant n. XIV (S. 39 —47); — hos Langebek indordnet kronologisk. SRD. I, 265 = Fant S. 38.
S. 50—52: Den danske Aarbog Aar 67—1287 (V.).	Ludewig n. XII (S. 212—17)[2]).
Med yngre Haand: Notitser fra 1441, 1442 (*reparata* etc.) og 1443 (*ambitus* etc.).	SRD. I, 265 = Fant S. 38.
S. 53 staar tom.	
S. 54—56: Spredte Notitser, især om Kirkebygningsarbejder, Ordensmøder o. l., skrevne med en stor Haand, vistnok V.; ved Foden af de to første Sider har en mindre, samtidig Haand skrevet kortere Notitser.	Kronologisk indordnede hos Langebek og Fant[3]).
S. 57—67: Begravelseslisten. Indenfor hver Afdeling ere de sidste Navne tilføjede med forskjellige yngre Hænder (jvfr. Aarstallet 1404).	SRD. VI, 567—71. (Ibid. 571).

[1]) Ligeledes. Ludewig har dog udeladt: 1197 Tog til Estland (SRD. I, 253 Note g = Fant S. 33), der staar efter: *convertit.*

[2]) Hos Ludewig fattes dog Begyndelsen, og Aftrykket er meget slet. Hans Udgave bør derfor kun bruges til at se, hvad der hos Langebek (I, 251—56) stammer fra denne Krønike.

[3]) Disse ere nøjere følgende:

Side 54: (*consecratum* etc.), 1412 (*dominica* etc.). Ved Foden: 1310 (obiit dns. Swantapulk), 1413.

Side 55: 1376, 1391 (*fuit capitulum* etc.), 1397 (hos Langebek under 1297), 1402 (hos Langebek under 1302), 1403 (*fuit capitulum* etc.), 1419. Ved Foden: *Karissimi* etc. (SRD. I, 264 = Fant S. 37).

Side 56: 1405 (*fuerunt missi* etc.), 1410 (*in vigilia* etc).

Efter Listen: Notitser fra 1442 (*in die b. Stephani* etc.) og 1434.	SRD. I, 265 = Fant S. 38.
S. 68: Dødsnotitser med forskjellige yngre Hænder.	Indordnede kronologisk hos L. og F.[1]).
Paa Indersiden af Træbindets Bagstykke: Brev af Aar 1400.	SRD. VI, 573 = Fant S. 39.
Isti sunt .... caris ejus	SRD. VI. 571.
Brev af Aar 1404.	Ibid. 573.

Den ubekjendte Graabroder, der saaledes har opfyldt sit Klosters Dødebog med historiske Optegnelser, har været en Mand med mangesidige Interesser. De spredte Notitser om Klosterforhold, om Vejrlig, om særlige visbyske Anliggender give os kulturhistoriske Oplysninger af stort Værd; den sammenhængende svenske Krønike, som han har optaget og sandsynligvis selv forfattet, er ikke blot rig paa positive Oplysninger, men den gjør ved sin Form ligefrem Epoke i den svenske Historieskrivnings Udvikling. For den ældre Tid, indtil Midten af det fjortende Aarhundrede, er den kun en Aarbog som saa mange andre; siden derimod udvider den sig til en raisonnerende, pragmatisk Skildring af Forholdene i Norden. Da Forfatteren skal til at omtale Valdemar Atterdags Angreb paa Gotland, griber han tilbage i Tiden og skizzerer Danmarks Historie siden Erik Glippings Mord. Han lader sig ikke nøje med at fortælle, hvorledes Magnus Smek blev afsat, og Albrecht af Meklenburg senere maatte lide samme Skjæbne; han angiver Aarsagerne til Aristokratiets Misnøje med den ene og anden og skildrer Begivenhederne efter deres indre Sammenhæng. Først ved de Aar, hvori han selv levede, og som han endnu ikke ret

[1]) Nemlig 1436, 1437 (de 3 første Notitser), 1438, 1439, 1442 (*in vigilia* etc.), 1479, 1524, 1525 og Slutningsoptegnelsen (*Nota* etc). Se SRD. I, 265—66 og Fant S. 38—39.

kunde overskue, vender han tilbage til Annalformen. I det hele er Forfatteren et smukt Vidne om det Dannelsestrin, man stod paa her i Visby, hvor nordisk og tysk Kultur indgik en saa mærkelig Forbindelse. Hans politiske Skarpblik gjør ham til en Aandsfrænde af Lübeckerne; med den ene Fod staar han udenfor Norden og har derved des lettere ved at overskue Forholdene.

Naar denne Visbybroder har levet og skrevet, kan ikke være tvivlsomt, efter hvad der ovenfor er sagt om Haandskriftet; lidt inde i det andet Tiaar af det femtende Aarhundrede ender alt, hvad der kan gjenkjendes som hans Haand [1]), og i Stedet træde da strax andre og yngre Skrivere. For den ældre Tid har Forfatteren sikkert haft annalistiske Kilder af lignende Art som de svenske Aarbøger; fra omtrent 1350 er han selvstændig, og afset fra enkelte visbyske Optegnelser har han vel knapt haft skrevne Oplysninger at støtte sig til. Hvad han giver, er de almindelige Træk af det sidste halve Aarhundredes Historie, og hvad han véd derom, er ikke mere end, hvad en kundskabssøgende Mand let kunde skaffe sig at vide paa et saa besøgt Sted som Visby.

Resultatet af denne Prøvelse af de svenske Aarbøger er altsaa dette: Der existerer tre forskjellige Grupper af disse Aarbøger, hvoraf de to første atter spalte sig i to Kilder. Alle gaa de umiddelbart eller middelbart tilbage til Margrethes Tidsalder eller den nærmeste Eftertid; derimod ere de tre Grupper indbyrdes aldeles uafhængige

---

[1]) Hvis Notitsen om Margrethes Død er skreven af samme Haand som Krøniken, har Visbymunken endnu levet efter 1423, da Margrethes Gravmæle omtales deri. I hvert Fald er imidlertid denne Notits tilføjet lidt senere, saaledes at Krøniken i alt Fald er udarbejdet indenfor den ovenfor angivne Tidsgrænse.

af hinanden, vel at mærke, hvad angaar deres Efterretninger fra Samtiden.

Dette Udslag afviger i høj Grad fra de Slutninger, som Friherre von der Ropp er kommen til ved sin Undersøgelse af de samme Aarbøger[1]). Han henviser til, at Schäfer for en ældre Tid har paavist et saadant indbyrdes Slægtskabsforhold mellem Aarbøgerne, at man derved føres til en Formodning om en fælles Kilde for dem, en nu tabt, omfattende Optegnelse af svenske historiske Efterretninger, der har strakt sig mindst lidt ind i det fjortende Aarhundrede. Hr. v. d. Ropp mener nu, at dette ogsaa gjælder for hele det nævnte Aarhundrede. Særlig har han søgt at paavise den fælles, forsvundne Kilde ved Sammenligning mellem Visbyoptegnelserne og de senere svenske Historieværker; dertil vil jeg længere hen komme tilbage. For Aarbøgernes Vedkommende indskrænker han sig til en Paastand om, «at det samme Vexel- og Afhængighedsforhold, som Schäfer har paavist for den ældre Tid, vedbliver senere hen». At dette ikke forholder sig saaledes for Margrethes Levetid eller sidste Halvdel af Aarhundredet, har jeg udtalt ovenfor; der er Sammenhæng mellem Aarbøgerne indenfor de angivne Grupper, intet Slægtskab derimod fra Gruppe til Gruppe. Jeg skal vise dette i største Korthed.

Sammenligner man først Aarbøgerne Fant n. XVI (til 1415) og n. XVII (til 1430), saa har den sidste Aarbog i alt 16 Notitser fra den sidste Halvdel af det fjortende Aarhundrede. Heraf findes 8 end ikke antydede i Aarbogen n. XVI; i 5 Tilfælde omtale begge Annaler de samme Begivenheder, dog indbyrdes afvigende; 3 Notitser findes overensstemmende i begge. Denne Statistik taler dog i høj

[1]) Anf. Skr., især S. 182—87.

Grad imod et nært Slægtskab, og ser man nøjere til, bliver et saadant at betegne som aldeles umuligt. Af de tre Notitser, der komme igjen i begge Aarbøger, ere de to disse: i 1359 døde Kong Magnus' Søn Erik; — i 1380 døde Kong Haakon! Herpaa vil dog vel ingen kunne basere en Paastand om Slægtskab. Den tredje Notits angaar Stockholms Overgivelse til Margrethe i 1398, noget, der dog ogsaa var saa almindelig bekjendt, at en samtidig Forfatter ikke behøvede at hente det fra en anden Kilde. — Af de 5 Tilfælde, hvor der er nogen Lighed mellem Aarbøgerne, er der to, hvor n. XVII har en Dagsangivelse, medens n. XVI ingen Dag opgiver (1396, 1397), — ét Tilfælde, hvor hver har sin Dagsangivelse (1365). Slaget 1389 omtale begge; den ene opgiver dog Stedet, den anden Dagen for Kampen. Endelig have begge en Notits om den hellige Birgittas Død; den ene angiver dog Datum efter Helgendagen, den anden paa romersk Vis, og Aaret er forskjelligt! Naar dertil kommer, at der i Udtrykkene ikke er et eneste betegnende Træk, der fra den ene Aarbog er gaaet over til den anden, saa synes det klart, at Formodningen om en fælles Kilde for begge er aldeles grundløs. Lighederne ere ikke større, end de maa være ved to Annaler, der behandle samme Tidsalder; Forskjellighederne træde des stærkere frem[1]). — Hvad Visbykrøniken angaar, er dens Originalitet for den her omhandlede Tid allerede indlysende ved dens Form; denne sammenhængende, raisonnerende Udsigt over Sveriges Historie kan slet ikke være

[1]) Medinddrager man den med n. XVI beslægtede Aarbog n. XII (Sigtuna-Aarbogen) i Sammenligningen, viser det sig, at denne ligesom n. XVII omtaler Drosten Bo Jonssons Død (1386) og har samme Aar som den sidste for Birgittas Død. Ellers er der ingen yderligere Lighed.

bygget paa et Annalværks løsrevne Detailopgivelser. En Sammenligning vil da ogsaa vise, at den kun har Lighed med Aarbøgerne ved saadanne almindelige Angivelser som Kongernes Dødsaar o. l., men ellers paa alle Punkter staar ejendommelig.

Medens jeg altsaa bestemt nægter en Sammenhæng mellem disse tre, de mest typiske Historieværker, for den sidste Halvdel af det fjortende Aarhundrede, er jeg tilbøjelig til at tro, at Schäfer og v. d. Ropp have Ret i at statuere en nøje Sammenhæng for den ældre Tid. Disse to Ting ere dog ingenlunde uforenelige; tværtimod, man maa sige, at dette netop er et højst naturligt Forhold. Alle tre Annalforfattere have levet med et rundt Tal 1400—1435. Hvad de notere fra de to sidste Menneskealdre, have de saa fra deres egne og deres samtidiges Erindringer[1]), medens de for den tidligere Tid have været henviste til skriftlig foreliggende Optegnelser. At disse sidste have været de samme for alle tre Forfattere eller i det mindste beslægtede, er muligt eller sandsynligt, og for Tiden før 1350 kunne Aarbøgerne derfor være i Slægt, uden at dette Forhold behøver at strække sig længere ned i Tiden. —

Maa Sverige overlade Æren for at have frembragt den visbyske Historieskriver til det mer end til Hælvten tyske Gotland, saa er der dog paa ren svensk Grund Vidnesbyrd nok om, at der her har rørt sig et politisk Liv, som sikkert var rigere end i Nabostaterne. Det foregaaende Slægt-

[1]) Hvis man skulde mene, at to Menneskealdre ere en for lang Tid til, at Optegnelserne derom kunne være støttede blot paa Erindring, beder jeg betænke, hvor let det vilde være for os, udelukkende efter mundtlige Meddelelser, at opstille en Aarbog over de mærkeligste Begivenheder i Danmark lige tilbage til 2. April 1801 eller Bombardementet 1807.

led havde skabt saa mærkelige politiske Skrifter som Bogen «Om Konge og Høvdingestyrelse» og — set fra ét Synspunkt — S. Birgittas Aabenbarelser; fra Margrethes Tid stamme to Værker, der ikke ere uden Slægtskab med hine, den politiske Allegori om Kong Albrecht og Vadstenaklostrets Dagbøger. I det første[1]) skildres Sverige som et ædelt Land, fuldt af herlige Frugter; over det er der en Høvding — Kong Albrecht —, som indlader allehaande grumme Dyr, Løve og Panter, Ulv og Bjørn lige ned til Ræven — alle hans tyske Følgesvende. Mod disse raader da Digteren til at fuldende den Kamp, der allerede var begyndt, og han takker dem, som have Sveriges Almue kjær og atter ville bringe Fred i Landet. Det er Digterord; derefter maa de værdsættes. Historien vil vel snarere underskrive Visbymunkens Ord, naar han lader Stormændene rejse sig mod Albrecht, fordi han truede dem med Godsinddragelser, og vil ikke tro paa, at det var Kjærlighed til Sveriges Land og Folk, nationale Bevæggrunde, der rørte sig hos Aristokratiet, som selv havde plaget Almuen lige saa meget som de indkaldte Tyskere. — Vadstenaklostrets Dagbøger[2]) ere uendelige rige paa levende Træk fra Samtiden, om end Munkene sjældnere have omtalt de store politiske Begivenheder. De ere, som Haandskriftet i Upsala viser, førte af hurtig vexlende Skrivere, saaledes at Optegnelserne gjennemgaaende kunne anses for samtidige i strængeste Forstand. — Fra en Birgittinermunk, der har levet i Dronning Margrethes Tid, hidrøre nogle mærkelige Udtydninger af Helgenindens Aabenbaringer[3]); de

[1]) Svenska medeltidens rim-krönikor, ed. Klemming I, 207—14.
[2]) SRS. I, n. XXIV.
[3]) SRS. III, n. V.

vise paa en ejendommelig Maade, hvorledes den aristokratiske Birgittas Had til Valdemar Atterdag og hans Slægt ikke var helt udryddet til Trods for alle de Velgjerninger, Margrethe havde vist Ordenen, og medens Forfatteren stiller sig ret venlig overfor Erik af Pommern, gjør han skarpe Udfald mod Dronningen. — Endnu skal nævnes en gammel Beretning, der giver en i Enheltheder gaaende Skildring af de Brydninger mellem svenske og tyske Borgere i Stockholm efter Albrechts Tilfangetagelse, som førte til det forfærdelige »Kæplingamord«[1]). —

Til de samtidige Kilder maa endnu henregnes flere islandske Aarbøger. Disse, der naturligvis indeholde meget til Oplysning af Islands Forhold, give ogsaa temmelig mange Efterretninger om Norge, hist og her endelig en eller anden Oplysning, der vedrører hele Nordens Historie. Dog vil der næppe være Grund til her at indlade sig paa en Undersøgelse af de enkelte Annalers indbyrdes Forhold og Værdi, hvad der heller ikke vil være let at gjøre med den Udgave, der har gjort dem tilgængelige[2]).

Efter det foregaaende bestaar Hovedmassen af de samtidige Kilder til Margrethes Historie altsaa af korte, annalistiske Optegnelser; selv blandt Visbymunkens Notitser have de fleste jo denne Karakter, om han end ved et enkelt Afsnit naar frem til en mere sammenhængende Skildring. I denne annalistiske Form ligger for disse Kilder saavel en stor Styrke som en betydelig Svaghed. Aarbøgernes korte, fyndige Oplysninger have paa Forhaand Formodningen for sig om i det hele og store at være nøjagtige, skrevne, som

---

[1]) SRS. I, II, 212—15.
[2]) Annales Islandici ab a. 803 ad a. 1430. Kbhvn. 1847.

de ere, af Mænd, der selv havde medoplevet de Begivenheder, de fortælle om, eller som i det mindste rundt om sig kunde finde Personer, med hvem dette var Tilfældet. Paa den anden Side er det altsammen brudstykkeagtige Notitser, hvoraf hver staar uforbunden med den foregaaende og efterfølgende, og det er overmaade vanskeligt og usikkert paa dette Grundlag at fremstille den sammenhængende Udvikling, som vi tilstræbe. Annalerne give os en Række nogenlunde faste Punkter; den Linje, der skal forbinde disse, bliver det overladt os selv at drage. Hertil vil dog netop Visbygraabroderens Fremstilling yde en god Hjælp, og jeg tør vel anse det som et meget vigtigt Resultat, naar min Undersøgelse af det stockholmske Haandskrift har ført til, at dette Afsnit i Codex fremtræder i hele sin Ejendommelighed. Medens man tidligere med god Grund har modtaget Visbyannalernes Meddelelser med nogen Mistillid[1]), kan det nu anses som sikkert, at Hovedforfatteren til dem har levet tidlig i det femtende Aarhundrede; hvad han fortæller om Margrethes Tid, faar derved en stor Avtoritet. Alligevel er det klart, at der ikke kan tillægges hans Angivelse af Aarsagssammenhængen den samme Grad af Sikkerhed som hans egne eller andres Aarsnotitser. Ethvert Forsøg paa en pragmatisk Historieskrivning medfører jo den Fare, at Forfatteren, der vil paavise Sammenhængen mellem Begivenhederne, her indskyder en fejl Aarsag og hist gjør et underordnet Moment til en Hovedaarsag. Hvor vidt dette er Tilfældet med Graabroderen i Visby, skal ikke undersøges her; vist er det, at han har givet os den eneste sammenhængende Fremstilling af Nordens Histo-

---

[1]) Saaledes f. Ex. Styffe, Bidrag till Skand. hist. I, lxxix Anmærkningen.

rie i Margrethes tidligere Dage, der er skreven i Dronningens Samtid indenfor de forenede Rigers Grænser.

2. De **yngre Kilder** til Margrethes Historie ere skrevne efter det femtende Aarhundredes første Menneskealder, de fleste nærmere bestemt i Kristjern den førstes Tid eller mellem 1450 og 1480. Ogsaa i denne Periode er den **svenske Historieskrivning** langt rigere end den danske; de Spirer, der allerede i det foregaaende Tidsrum fandtes i Sverige, voxe op til frodig Blomstring, stærkt paavirket af Folkets Rejsning mod Fremmedherredømmet. Blomstringen begynder allerede under Engelbrekt Engelbrektsson, hvis man med v. d. Ropp vil tro, at en af dennes samtidige har forfattet den Skildring af Befrierens Helteliv, der siden optoges i Rimkrøniken; den naar sit Højdepunkt i den ivrige Forfattervirksomhed, der udfoldedes i Karl Knutssons Omgivelser. Frugterne deraf ere — foruden en kort svensk Prosakrønike (SRS. I, 239-51) — dels Rimkrønikerne, dels Upsalakanniken Erik Olssons historiske Værk. Vi skulle her kun dvæle ved, hvad der berører Margrethes Tid, og dette bliver da for Rimkrønikernes Vedkommende paa den ene Side Indledningen til Karlskrøniken, der skildrer Margrethes senere Aar, paa den anden Side det Forbindelsesdigt, der skreves for at sammenknytte den gamle Erikskrønike med den nysnævnte Karlskrønike, og som omtaler Dronningens tidligere Aar indtil Sejren over Albrecht.

Forbindelsesdigtet (i Klemmings Udgave I, S. 171—92) er baade efter Udgiverens og v. d. Ropps Mening skrevet i Aarene 1452—57; i alt Fald nævnes Kristjern I i Digtet (Vers 95), saa at det sikkert er forfattet efter Aarhundredets Midte. Om Digtets Værd som historisk Kilde er

der derimod meget afvigende Meninger; Klemming holder det for aldeles værdiløst[1]), v. d. Ropp[2]) tillægger det en vis Betydning, idet han i Digtet mener at spore Benyttelsen af en Kilde, der ogsaa har ligget til Grund for Visbyannalerne, og tænker sig, at hver af Benytterne har bevaret visse særlige Træk af den tabte Fælleskilde, den samme, der ogsaa skal ligge bagved de svenske Aarbøger. En Del af denne Hypothese er allerede imødegaaet i det foregaaende; ved Sammenligning mellem de ældre Annaler have vi — for Margrethes Tid — ikke fundet nogen Grund til at statuere et Slægtskab mellem dem, der kunde gjøre en fælles Grundkilde sandsynlig. Tvinges man da til at opstille en saadan af Forbindelsesdigtet og dets Forhold til Visbyoptegnelserne? Ropp svarer hertil Ja i saa stærke Udtryk, at jeg nødes til at gaa temmelig nøje ind paa Sagen for at begrunde, at jeg bestemt udtaler den modsatte Mening.

Hvad Rimkrøniken fortæller om Albrechts senere Tid og hans Kamp mod Margrethe (S. 187—92), udgjør ikke saa faa Vers; dog indeholder den brede Skildring kun lidet positivt, og derved vanskeliggjøres en Sammenligning med Visbymunkens Optegnelser. Et enkelt Punkt i dette Afsnit taler dog for Slægtskab; hvad Rimkrøniken (Vers 477 ff.) fortæller om Haakon og Oluf, Margrethe og Valdemar, følger i samme Orden som i Visbykrøniken, og begge lade, historisk urigtig, Margrethe arve Danmark umiddelbart efter Faderen, uden at nævne Olufs Herredømme her. Ellers er der dog ringe eller ingen Lighed. Medens Rimkrøniken lader Albrecht kræve af Stormændene «hver tredje Gaard, de selv eje», taler Visbymunken mere historisk om en paa

---

[1]) Svenska medeltidens rim-krönikor III, 289.
[2]) Zur deutsch-skandinavischen Gesch. S. 145—47.

tænkt Gjeninddragelse af bortkommet Krongods. R. véd at fortælle om Albrechts Pantsættelse af Gotland, som den urigtig indsætter før Kongens Fangenskab; V. har intet herom; Hovedslaget siges i R. at have staaet «paa Falen»: V. opgiver: «i Vestergøtland». Blandt Fangerne nævne begge Greverne af Holsten og Reppin, som R. dog kalder Hertuger, medens V. opgiver deres Navne; men R. er ene om at tilføje Hertugen af Stargard. R. lader den fangne Konge føres til Lindholm, V. derimod til Helsingborg. Allerede i dette Parti ere Ulighederne saaledes større end Lighederne; støttet herpaa vil man dog kun kunne nægte Sandsynligheden, ikke Muligheden af en fælles Kilde for begge Fremstillinger.

Umuligheden af en saadan Hypothese træder derimod klart frem ved Magnus Smeks Historie, som jeg derfor her medinddrager i Undersøgelsen. Netop ved hans Tid mener v. d. Ropp at finde Slægtskabet stærkt udpræget; det skal overalt være de samme Efterretninger, der komme frem i begge Kilder, blot saaledes at hver af dem har bevaret visse Smaatræk, som den anden har udeladt. Ja, naturligvis er der en hel Del fælles Angivelser hos de to Forfattere, der behandle samme Emne; at Magnus' Dronning hed Blanka, at hans Søster Evfemia var gift med en Meklenburger, at Valdemar Atterdag gjorde et Tog til Gotland, at Magnus blev afsat og siden druknede, det nævnes af begge, men betyder dette noget? Ganske vist ikke; — vil man paavise en Forbindelse mellem de to Værker, maa Ligheden fremtræde i Detaillerne, og det er saa langt fra Tilfældet, at Rimkrøniken og Visbyoptegnelserne her næsten altid gaa vidt ud fra hinanden. Lad os betragte Forholdet ved Hovedpunkterne. Begge Kilder skulle stemme overens ved Magnus' Felttog til Rusland; Forskjellen er efter v. d. Ropp

(S. 146) blot den, at Rimkrøniken omtaler den i Visbydiariet kun i Forbigaaende nævnte hellige Birgitta, Holstenernes Deltagelse, Skattepaalæggene og Bandsættelsen, Visbydiariet derimod Navnene paa de russiske Fæstninger. Fuldstændig korrekt, men hvad bliver da det fælles? Ene og alene det, at Magnus foretog et Tog mod Russerne, og at Russerne gjorde Gjengjæld Aaret efter; — det synes dog for lidt til at kunne bevise Slægtskab. I det følgende ere Lighederne om mulig endnu mindre. Om Valdemars Tog til Gotland véd Rimkrøniken, at Kongen landede i «Garna Havn», og at der faldt 600 i Slaget; Visbymunken opgiver 1800, nævner ikke Garna, men har et Par Dagsangivelser; — det fælles er her altsaa kun det nøgne Faktum: Gotlands Erobring. Om den paafølgende Indtagelse af Øland fortæller R.; herom véd V. intet, medens han har meget at fortælle om Hanseaternes derefter rejste Krig mod Valdemar, som R. ikke kjender. Rimkrøniken fremstiller Haakons Forlovelse med den holstenske Grevedatter, som den dog kun betegner som «en Frænke» af Meklenburgeren, véd, at hun blev tagen til Fange af Valdemar, og fortæller om et Hævntog til Sjælland, som Meklenburgerne foretoge, alt med adskillige Detailler; — herom har Visbymunken kun de Ord: «et Løfte af Rigsraadet, givet de holstenske Grever»! Begge Kilder vide, at Magnus fordrev flere af Stormændene, der da tilbøde Albrecht af Meklenburg Sveriges Krone; men medens V. lader dem drage først til Gotland og saa til Rostok, sender R. dem umiddelbart over til Wismar; begge Navne kunne dog umulig have staaet i den hypothetiske Fælleskilde. Baade R. og V. nævne det vigtige Slag ved Gaata, hvori Magnus blev fangen; Slagdagen opgives dog af den første til Mandagen efter Hvide-Søndag (3. Marts), af V. til S. Lucii Dag (4. Marts). Lad Forskjel-

len være lille, saa peger den dog atter bort fra en fælles Kilde. Omvendt véd jeg bogstavelig ikke at nævne nogen Overensstemmelse, der kan gjøre en saadan sandsynlig. Hr. v. d. Ropp fremhæver ganske vist et Sted, der efter hans Mening «slaaende» skal vise Slægtskabet mellem de to Værker; begge skulle have «genau dieselben genealogischen Angaben» om Folkungernes Forhold til Meklenburgerne og derved til Erik af Pommern. At dette omtales af begge, for øvrigt paa aldeles afvigende Steder i Fremstillingen, synes i sig selv dog lidet paafaldende, og atter her er Forskjellen mellem Kilderne yderst betegnende; medens V. siger, at Hertug Albrecht havde tre Sønner, angiver R., at han havde tre Børn, nemlig to Sønner og én Datter[1]).

Saa lidt som vi ved Undersøgelsen af de ældre svenske Aarbøger fandt nogen Grund til bagved dem at formode et større, nu tabt Historieværk, saa lidt synes en Sammenligning mellem Rimkrøniken og Visbymunken at føre til en saadan Antagelse[2]). Hvilke Kilder har da Forbindelsesdigtet i Rimkrøniken haft? Forfatteren har, som v. d. Ropp rigtig paaviser, brugt den lidet ældre Prosakrønike og fra denne hentet et Par Dagsangivelser; han har maaske endvidere benyttet det mærkelige Stridsskrift, som Adelen udsendte mod Magnus Smek[3]), men dermed er ogsaa angivet

[1]) Efterat min Imødegaaelse af v. d. Ropps Anskuelse allerede var skreven, er jeg bleven opmærksom paa, at ogsaa Dietrich Schäfer har erklæret sig uenig med sin Landsmand paa dette Punkt (Hansische Geschichtsblätter II, 1875, S. 221 ff.).

[2]) For fuldt at klare min Opfattelse tilføjer jeg, at jeg ikke anser det for helt umuligt, at Rimkrøniken har kjendt Visbyoptegnelserne, om disse end kun kunne være benyttede paa faa Steder; — afgjort usandsynlig synes mig derimod Opstillingen af en Fælleskilde for begge.

[3]) Nu trykt i SRS. III, I. 12–15.

alt, hvad Forf. har kjendt af endnu bevarede Skrifter, og sandsynligvis, hvad han overhovedet har benyttet af skriftlige Kilder. Det er naturligvis umuligt at nægte, at Rimkrønikedigteren kan have hentet sine Efterretninger fra et nu forsvundet Skrift; sandsynligere synes det dog at være, at han kun har støttet sine Skildringer paa mundtlig Tradition. Hvilken Værdi der derefter kan tillægges Forbindelsesdigtet, skal senere blive berørt.

At der virkelig ikke har foreligget noget siden tabt Historieværk, som har tjent Rimkrøniken til Hovedkilde, det fremgaar med temmelig Sikkerhed af de tilsvarende Partier af Erik Olssons Historie. Denne flittige Forsker, der skrev sit Arbejde (trykt i SRS. II, 1—165) i det paafølgende Aarti (1460—70), har nemlig sikkert ikke kjendt et saadant, og at det skulde være gaaet tabt i den korte Mellemtid, eller at han, som ogsaa hørte til Karl Knutssons Hofkreds, ikke skulde have haft Adgang dertil, det maa dog betegnes som højst usandsynligt. Erik Olsson har netop som Hovedkilde benyttet selve Forbindelsesdigtet; han afskriver og forkorter det, men det er Afsnit for Afsnit let gjenkjendeligt gjennem hans Bearbejdelse, medens intet hentyder til, at han har benyttet et dermed beslægtet ældre Værk. Derimod har han gjort Brug af flere Aarbøger, i det mindste af de Annaler, der ende med 1430 (Fant n. XVII)[1], og endelig har han som sin næstvigtigste Kilde brugt Visbymunkens Optegnelser, vistnok netop i den Form, hvori vi ogsaa have dem[2]. Derfra har han f. Ex. taget

---

[1]) Herfra er hentet den dobbelte Datering for Slaget ved Gaata *(feria secunda post dominicam Invocavit, quam dicunt fuisse diem s. Matthiæ apostoli*, S. 111, jvfr. SRS. I, 66), hvis Taabelighed Forf. selv synes at have indset; ligeledes Udtrykket: *multiplicata sunt mala in terra* (S. 116).

[2]) Som man kunde vente, vil v. d. Ropp hævde, at Erik Olsson har

Haakons Felttog i Vestergøtland, Albrechts Tog ind i Skaane o. s. fr.; paa en betegnende Maade er Fremstillingen af Meklenburgerens paatænkte Godsinddragelse sammenarbejdet af Rimkrønikens og Visbymunkens Beretninger.

Den senere Del af Margrethes Tid skildres i Indledningen til den nu sammensmeltede Engelbrekts-Karls-krønike, hvis Udarbejdelse strækker sig fra Trediverne til ind i Halvtreserne. Fremstillingen (Klemmings Udgave II, 1—9) samler sig om ganske faa Hovedpunkter — Gotland, Eriks Antagelse til Konge, hans Giftermaal, Abraham Broderssøn og Dronningens Død —; den er uden enhver Tidsangivelse og gjør helt igjennem Indtrykket af at være

---

benyttet ikke de bevarede Visbyoptegnelser, men deres hypothetiske Kilde, det meget omtalte, tabte Historieværk. Han nævner, at den sidste Notits, Erik Olsson henter herfra, er Oplysningen om Hertug Eriks Besættelse af to Stadtaarne i Visby 1397, og fortsætter (S. 172): »Gleich hier hat Erich den Zwischensatz *moriens in Klinta Gothlandiæ in castro Landskrona, quod ipse ædificavit* mehr als das Diarium Wisbycense, und derartige Zusätze finden sich noch öfters. Sie schliessen eine direkte Benutzung des Diar. Wisb. geradezu aus und lassen nur die Annahme einer diesem verwandten Quelle zu.« Paa saadanne »Zusätze« anføres et Par Exempler fra det trettende Aarhundrede, der naturligvis intet bevise om et tabt Annalværk for Tiden 1350—1400. For denne Tid finder jeg i det mindste intet Spor til, at Erik Olsson ikke umiddelbart har benyttet Visbyoptegnelserne, og det Exempel, paa det modsatte, som Hr. v. d. Ropp giver, er mildest talt uheldigt. Lige foran den Notits, som Erik Olsson har udskrevet, staar nemlig hos Visbymunken (SRD. I, 261 nederst): *Dux Ericus obiit in Gutlandia in Clyntæ in castro suo, quod ædificavit, dicto Landeskronæ.* Herfra har da Erik Olsson aabenbart den Mellemsætning, som v. d. Ropp ikke véd Kilden til! Det er heller ikke rigtigt, at Eriks Benyttelse af Visbykrøniken standser med 1397; han har tværtimod brugt den, saa langt den overhovedet gaar, idet Efterretningerne om Abraham Broderssøn, Margrethes Død og Eriks Slotsbygning i Visby (S. 123) ere hentede derfra eller paavirkede deraf (SRD. I, 263—64).

digtet paa Grundlag af mundtlig Tradition. — I sin tilsvarende Del har Erik Olsson benyttet Rimkrøniken som Kilde, uden at denne dog her spiller den overvældende Rolle som Forbindelsesdigtet for hans tidligere Afsnit. Han har meget fra Aarbøgerne, hvoraf han har benyttet baade den til 1415 (Fant n. XVI)[1]) og den til 1430 (Fant n. XVII)[2]); han bruger Visbymunkens Optegnelser[3]) og hidsætter en Oversættelse af Beretningen om »Kæplingamordet«; Dagen for Eriks Antagelse til Konge har han fra Prosakrøniken[4]). Endelig har Erik adskillige originale Efterretninger, saasom Angivelse af to Skatter, hvoraf kun den ene er taget fra Rimkrøniken, Fortællingen om Begivenhederne i Upsala efter Ærkebiskop Henriks Død, Paastanden om forhenværende Vitaliebrødres Ansættelse som Slotsfogeder m. m. Alt dette maa formodes at være hentet fra Tradition.

Den Værdi, som Rimkrøniken og Erik Olsson have til at oplyse Dronning Margrethes Historie, ligger naturligvis kun i det, som de ikke have taget fra os bekjendte Kilder, og dette bliver efter det foregaaende enstydigt med, hvad de have øst af mundtlig Overlevering. Ganske i Almindelighed at naa til en Værdsættelse af denne Traditions Paalidelighed er vanskeligt. Hvad de give os, er Fortællinger om Margrethes Tid, saaledes som de havde tildannet sig i Løbet af

[1]) Herfra er hentet Efterretningerne om Gotlandstoget og Øens Indløsning for en Sum, der urigtig angives til 20000 Nobler, ligeledes Brudefærden til England og Bryllupet i Lund.

[2]) Herfra er taget Margrethes Dødsdag.

[3]) Ovenfor S. 359 Anm.

[4]) SRS. I, 247. Prosakrønikens Kilde er her ikke, som v. d. Ropp vil (S. 164), Minoritercalendariet fra Stockholm, der angiver, ikke Søndagen efter, men selve S. Mariæ Magdalenæ Dag (SRS. I, 82). Den virkelige Kilde véd jeg ikke at paapege; Opgivelsen er dog netop den rette, hvad der staar diplomatisk fast. Jvfr. Lagerbring III, 758—59.

de mellemliggende en eller to Menneskealdre. At de i denne Tid ere blevne ændrede ved Udmaling i Enkeltheder, det ligger allerede i den mundtlige Overleverings Natur; men ere de desuden blevne farvede af det Had til Unionen, der rejste sig i Sverige under Erik af Pommern og siden snarest voxede? Spørgsmaalet er dobbelt, idet Beretningerne enten kunne have faaet en saadan Farvning paa Vejen til Forfatterne eller først modtaget den af disse selv.

Hvad det sidste angaar, er der aabenbart en stor Forskjel paa Erik Olsson og de to Rimkrønikeforfattere; thi medens Upsalakrøniken er opfyldt af et brændende Had til Unionen og Margrethe, stille de to andre sig kølig overfor hende, ingenlunde dog hadefuldt. Man sammenligne f. Ex., hvorledes Rimkrønikens Forbindelsesdigt og Erik fremstille de Forhandlinger, der gik forud for Margrethes Antagelse af Svenskerne. Det første beretter kort og fyndig, at de svenske Stormænd rejste til Dronningen og klagede deres Nød; hun lovede at hjælpe dem, om de vilde tage hende til Fyrstinde. Erik har derimod her, skjønt han vistnok har al sin Kundskab netop fra Rimkrøniken[1]), en lang Skildring af Underhandlingerne, under hvilke Margrethe med den fra Faderen arvede Træskhed Skridt for Skridt førte Stormændene fremad, saaledes at de, der først kun søgte hendes Hjælp, «saaledes som Danmarks og Norges Konger ofte havde hjulpet Sverige», tilsidst nødtes til at tage hende til Dronning. Den anden Rimkrønikeforfatter ønsker dog Margrethes Sjæl Frelse efter hendes Død, medens Erik udtaler, at Svenskerne ansaa hende værdig til Helvedes dybe-

[1]) Han taler saaledes efter Rimkrøniken, men historisk urigtig, om de «mange Aar», der hengik under indre Fejde mellem Margrethes og Albrechts Tilhængere, inden Kongen blev tagen til Fange.

ste Afgrund. At Hr. Eriks Fremstilling i det hele er tententiøs, kan næppe betvivles; Rimkrønikeforfatterne maa snarere tros paalidelig at have gjengivet, hvad de have hørt.

Umuligt er det derimod at sige, om og i hvor høj Grad Fortællingerne om Margrethe ere blevne farvede paa Vejen til de Forfattere, der have nedskrevet dem. I vor Tid har der været en Tilbøjelighed til at underkjende alle de senere Beretninger, der viste Had til eller Misfornøjelse med Margrethe; saavidt er det dog mer end dristigt at gaa. Der er allerede ovenfor (S. 340 og 351) anført et Par Exempler paa, hvorledes samtidige Krøniker udtale sig meget skarpt mod Margrethe, skjønt deres Ros over Erik af Pommern bedst viser, at de have skrevet i eller meget kort efter hendes Levetid, og jeg har andensteds vist[1]), hvor udbredt Misstemningen mod hende tidlig var i Sverige; omvendt vil det være yderst vanskeligt at paavise en Udtalelse fra svensk Side, der er absolut sympathetisk mod Dronningen og hendes Unionsværk. Paa Forhaand at erklære, at alt det hos Erik Olsson og Rimkrønikedigterne, der indeholder en Braad mod hende, maa være farvet af Eftertidens Stemninger, er derfor sikkert uberettiget.

Ere Rimkrønikerne mindre tendentiøse end Erik Olsson, saa gjør omvendt deres poetiske Form dem til lidet paalidelige Overleverere af de gængse Fortællinger. Jeg i det mindste nærer ingen Tvivl om, at hele Udmalingen af Detaillerne, ja ofte de positive Opgivelser i disse Digtninge have deres Rod i Forfatternes Fantasi, ingenlunde i selve Traditionen. Man læse f. Ex. Fortællingen om Eriks Bryllup i Lund, omtrent en Snes Vers eller mere. Det er

---

[1]) »Dronning Margrethe og Kalmarunionen«, især i Sjette Bog, Kap. II: Margrethe og hendes Værk i Samtidens Omdømme.

en nydelig Skildring af en fyrstelig Bryllupsfest, men alle Trækkene ere holdte i saadan Almindelighed, at man faar det stærkeste Indtryk af, at Forfatteren om dette bestemte Bryllup ikke har vidst et Ord mere, end at det stod i Lund. Hvad der i høj Grad bestyrker, at Forholdet overalt er saaledes, det er netop Erik Olssons Benyttelse af Rimkrøniken som Hovedkilde. Han har Tradition om et og andet, som Rimkrønikerne slet ikke berøre; men hvad de Ting angaar, som de med ham saa godt som samtidige Digtere behandle, saa optager han deres Fremstilling i alle Detailler og kun den. Deraf synes det mig at fremgaa, at der ikke, hvad der ogsaa i sig selv er usandsynligt, har existeret en virkelig levende Tradition om alle disse Enkeltheder; ellers maatte Erik dog have Nuanceforskjelligheder, Detailafvigelser, men saadanne savnes aldeles. I hvor høj Grad han har fulgt Rimkrønikerne, endog Læsemaaden i et bestemt Haandskrift, skal jeg senere give et morsomt Exempel paa.

Samtidig med at man i Sverige fik en Historieskrivning, der ved sin Form hævede sig højt over Fortidens tørre Krøniker, benyttede man endnu saavel den annalistiske Form som Indførelsen af korte Notitser i Calendarier. En Aarbog ender saaledes med 1473 (Fant n. XXIII) og har temmelig mange Oplysninger fra Margrethes Tid; alle ere de dog hentede fra endnu bevarede ældre Aarbøger[1]) og have derfor ingen Værdi for os. Lidt mere Udbytte faar man af to Calendarier (Fant n. XXVII og XXIX[2])), hvori der ved Siden af mange velkjendte Ting indeholdes to Notitser, hvis Kilde ikke kan paavises; den ene oplyser Bo Jonssons, den anden Abraham Broderssøns Dødsdag.

[1]) v. d. Ropp S. 187.
[2]) Det sidste findes udgivet paa en anden Maade i SRD. V, 495—97.

Om disse Angivelser ere rigtige, er et andet Spørgmaal. Efter Styffe[1]) er Notitsen om Bo Jonssons Død først indført i Calendariet 50 Aar efter Begivenheden, og den nævnte Historiker er tilbøjelig til at anse den for ukorrekt; Dagen for Abraham Broderssøns Død kan snarere være rigtig[2]).

Det frodige Liv, der udfolder sig i den svenske Historieskrivning i Karl Knutssons Tid, er et smukt Vidnesbyrd om den Frihedsaand og Fædrelandskjærlighed, som ligger bagved det svenske Folks Kampe for at frigjøre sig for Unionsforholdet til Danmark; det viser, i hvor høj Grad historisk Interesse og Sans havde gjennemtrængt alle Folkets Lag. Tilsvarende Forhold findes ikke i Danmark, hvor kun Kongedømmet og Aristokratiet, ikke Folkets store Masse, kunde vækkes af Unionskrigene, og her viser da Traditionen sig ogsaa i ganske andre Former, mindre rig og fremfor alt mindre historisk.

Den danske Overlevering fremtræder først i Folkevisen om Dronning Margrethe. Denne, der næppe kan være digtet før i Kristjern den førstes Tid, omhandler kun en enkelt Episode af Margrethes Liv, og jeg opsætter derfor den nærmere Prøvelse af den til den følgende Afhandling, der netop vil dreje sig om hint Punkt; her maa det være nok at sige, at Folkevisen vel paa den ene Side viser, at der virkelig var bevaret nogle Træk fra Margrethes Liv i Erindringen, men paa den anden Side, at disse allerede vare omformede af Sagnet og for en stor Del udrevne af deres

---

[1]) Bidrag till Skandin. hist. I, lxxiij Anm.

[2]) Den opgives som: *die Rufi martyris*, ɔ: 27. Avgust, som dog ved Omsættelse i den romerske Kalender er blevet baade til *VII. kal. Septbr.* (S R S. I, 234) og til *quinta die Septbr.* (S R S. III, 1, 24). Hvorfra Jahn (Danm. Hist. u. Unionskongerne S. 55) har faaet den 28. Avgust, véd jeg ikke.

virkelige Sammenhæng. — Dernæst optræder Traditionen i den danske Rimkrønike, forfattet af Broder Niels i Sorø sidst i Kristjern den førstes Tid[1]). Hvad denne Mand

[1]) Som bekjendt har Grundtvig fremsat den Anskuelse, at Rimene i den danske Rimkrønike ere opstaaede successive og samtidig med de Fyrster, de besynge. Denne Mening kan vel nu betragtes som skrinlagt; nylig har imidlertid Rosenberg søgt at bevise, at Rimkrøniken oprindelig er skreven i Erik af Pommerns Tid og da har endt med Rimene om Margrethe og Oluf (Nordboernes Aandsliv II, 385 ff). Jeg tvivler paa, at denne Opfattelse er mere begrundet end Grundtvigs. Rosenberg henviser først til, at det er utroligt, at »den samme Stymper«, der har skrevet Kristjern I's Rim, ogsaa skulde have skrevet Valdemar Atterdags eller vel endog Margrethes. Nu, man er jo lidt bange for æsthetiske Beviser, efterat man har set, hvad de have ført Grundtvig til, og mig i alt Fald forekommer det, at der er større Aandsslægtskab mellem Kristjern I's Rim og Valdemar Atterdags end mellem dette og Margrethes; Valdemarsrimet indeholder det ene Faktum lige opad det andet, medens Margretherimet er overvejende raisonnerende og yderst fattigt paa Fakta. Hvori ligger imidlertid dette? Simpelthen deri, at Forfatteren ved Margrethe kun har havt en tarvelig Tradition, medens han ved Valdemar Atterdag gjør rigeligt Brug af den ypperlige sjællandske Krønike (jvfr. dette Bind S. 290); Følgen deraf er bl. a., at da denne Krønike ender med 1363, véd Rimkrøniken efter dette Tidspunkt intet andet om Valdemar end hans Dødsaar; saa vigtige Begivenheder som Krigen med Hanseaterne og Valdemars Landflygtighed nævnes ikke. — Blandt Rosenbergs andre Beviser skal jeg kun omtale, at han lægger megen Vægt paa, at Forfatteren til de tre sidste Rim viser »et i de tidligere Partier langtfra fremtrædende Nag mod Svenskerne«. Det Par Steder, han anfører, er dog slette Tegn herpaa, og omvendt vilde enhver Dansk hele Unionstiden igjennem sikkert gjerne underskrive Rimkrønikens Opfordring i Margretherimet til ikke at bryde den Union, hvoraf Danmark saa overvejende havde Fordelen; Digterens Gjengivelse af Foreningens Istandbringelse er netop i høj Grad dansk. Endelig har Rosenberg fremdraget et Sted i Rimkrøniken, der synes at modsige hans Opfattelse, men hvori han dog sluttelig vil finde netop et Bevis derfor. Han antager nemlig, at Stedet er senere indskudt; men dette bevises kun ved at tillægge den oprindelige Forfatter en Kildekritik, der sikkert gik langt ud over hans Evne.

véd om Margrethe, er yderst lidt. Han har lært hendes Bryllup at kjende gjennem den bekjendte Fortsættelse af den sjællandske Krønike; han kjender hendes Mand og Søn og véd, hvad Dag hun døde. Ellers fortæller han kun om Kampen med Albrecht; Dagen for Hovedslaget har han fundet i en eller anden Krønike, Aaret angives fejlt (1384), og i øvrigt støtter han sig vistnok til Folkevisen. Historisk Værdi har Broder Niels' Skildring saaledes ikke; poetisk høre Rimene om Margrethe derimod til de bedste Partier i hans Bog. — Endelig fremtræder den danske Tradition i den saakaldte plattyske Saxo, en Oversættelse af Saxos Historie i det Gheysmerske Udtog, der fremkom omtrent 1490[1]), og hvortil Forfatteren føjede en Fortsættelse ned til Kristjern den førstes Død, der dog vistnok ligeledes er oversat fra en i Danmark skreven Original. Fremstillingen er i det hele i nært Slægtskab med Rimkrønikens[2]), om end der hist og her spores en selvstændig Overlevering, der for Valdemar Atterdags og Erik af Pommerns Tid er rig paa Enkeltheder, rigtignok af en temmelig anekdotisk Karakter. Om Margrethe véd Forfatteren kun meget lidt; han giver en Skildring af Dronningens Fromhed, saaledes som denne traadte frem i det daglige Liv, og han omtaler den falske Oluf, der ellers i Danmark kun berøres i et ovenfor nævnt Munkevers. Fuld af Fejl er Fremstillingen; Forfatteren lader Oluf blive Konge over alle tre Riger og endda leve

---

[1]) Bruun, Aarsberetn. fra det store kgl. Bibliothek II, 39 ff.

[2]) Det vilde her føre for vidt at optage hele Spørgsmaalet om den plattyske Saxos Forhold til Rimkrøniken og endvidere til Kristjern Pederssøns Krønike; saavidt jeg kan se, maa man forudsætte en fælles Kilde for dem alle, et dansk historisk Arbejde, der har fortsat den hos Gheysmer bevarede Krønike fra Valdemar Atterdags første Aar. For Margrethes Historie er dette Spørgsmaal dog uden synderlig Vigtighed.

endnu, da den falske Oluf optraadte (altsaa 1402); Aaret for Slaget mod Albrecht opgives ligesom i Rimkrøniken til 1384, o. s. fr.

Samle vi Udslaget af det, der her er sagt om, hvad man kunde kalde de sekundære Kilder til Margrethes Historie, bliver dette følgende: For en stor Del ere disse senere Kilder afledte af de ældre, med Margrethe samtidige; af saadanne have især de svenske Forfattere benyttet mange, omtrent alt, hvad der er levnet os, medens der omvendt ikke er noget, der tyder paa, at de have kjendt noget Kildeskrift, der siden er gaaet tabt. Hvad vi ellers finde hos de senere Forfattere, beror altsaa paa Tradition; dette gjælder næsten om alt i de danske Kilder, og om Hovedparten af Rimkrønikerne og Erik Olsson. I Danmark har Overleveringen været yderst tarvelig; i Sverige har den været en Del rigere, men Tiltroen til den formindskes her af, at den dels sikkert er, dels kan være farvet af Nationalitetsstemningerne i det svenske Folk. I det hele tør Traditionen, der først er nedskreven et halvt Aarhundrede efter Margrethes Tid, kun med største Varsomhed benyttes til at udfylde de mange Huller, som de samtidige Kilder lade staa aabne.

3. I det **sextende Aarhundrede** udfoldedes der baade i Sverige og i Danmark en ret livlig Virksomhed paa Historiegranskningens Omraade. Olaf Persson († 1552) skrev Sveriges Historie i naiv Krønikeform, dog besjælet af en sjælden Sandhedskjærlighed og Stræben efter Upartiskhed[1]);

[1]) Olai Petri Svenska Krönika, utg. af G. E. Klemming. Stockholm 1860.

fjærnt i Landflygtigheden gav den afsatte Upsalaærkebisp Johannes Magnus en livlig Skildring af sit Fædrelands Historie, skreven med Humanistens tilspidsede Pen[1]. I Danmark udarbejdede Kristjern Pederssøn en Fortsættelse af Saxo, hvori han ogsaa omhandlede Dronning Margrethe[2], og 1573 udgav Rasmus Glad sine *Margareticorum libri decem*, et Heltedigt ret i humanistisk Smag. Samtidig optraadte fordringsløse Samlere som Peder Olssøn, Cornelius Hamsfort og Mogens Madsøn, der snart i Krønikeform, snart rent annalistisk med utrolig Flid sammenstillede alt, hvad de kunde finde om Danmarks ældre Historie, og, staaende paa deres Skuldre, rejste Hvitfeld endelig ved Aarhundredets Slutning sit store Krønikeværk.

Flere af disse Forfattere have en Kundskab om Margrethes Tid, der er meget stor, sammenlignet med, hvad den foregaaende Tidsalder vidste derom. De danske Granskere benytte ikke alene indenlandske Kilder; allerede Kristjern Pederssøn kjender tillige Erik Olssons Historieværk[3], og de lidt yngre Samlere excerpere desuden flere af de ældre svenske Aarbøger. En ny og yderst vigtig Kilde til Kundskab om Margrethe aabnedes, idet man lærte at kjende den udenlandske Tradition om hende, baade den lybske og den holstenske. I Holsten havde ved Midten af det femtende Aarhundrede den saakaldte Presbyter Bremensis

[1]) Historia de omnibus Gothorum Sveonumque regibus. 1554 o. ofte senere.

[2]) Danske Skrifter V, 465—74.

[3]) Denne citeres som »Suerigis latine krønick«; de enkelte Afvigelser mellem Erik Olsson og Gjengivelsen hos Kristjern Pederssøn, som Annerstedt gjør opmærksom paa (SRS. III, 1, 144), betyde vel kun, at den danske Forfatter ikke har anvendt synderlig Nøjagtighed.

skrevet sit Fædrelands Historie[1]) og deri ogsaa givet mangfoldige Oplysninger om Margrethes sønderjydske Politik; hans Kilde var væsentlig en mundtlig Overlevering, der dog er righoldig i en ganske mærkværdig Grad, tillige rigtignok partisk til det yderste. I Lübeck havde der aldeles samtidig med Margrethe været en fortrinlig Historieskrivning; Detmar skrev sin Krønike i Tiaaret 1385—95; hans forskjellige Fortsættere og Bearbejdere, især Herman Korner, virkede i den følgende Menneskealder[2]). Her fandtes da Beretninger om skandinaviske Forhold, der vare lige saa paalidelige som de ældste nordiske Kilders, dertil nok saa righoldige og mere sammenhængende. Det var denne Fylde af Kundskab, der naaede til de danske og svenske Forfattere i det sextende Aarhundrede, men disse fik den rigtignok ingenlunde fra første Haand. Den holstenske Tradition kom vistnok til dem gjennem Johan Petersens Krønike og da i en Skikkelse, der ikke var meget forværret; den tyske Overlevering fik man gjennem de forskjellige Værker af Albert Krantz († 1517), der paa god humanistisk Vis bearbejdede sine Kilder (især Korner), omskrev dem i smukt Latin, udmalede Enkeltheder, tilføjede Taler, Pointer og Aarsager — og derved ofte fik meget urigtigt ind.

[1]) Udgivet af Lappenberg i Quellensamml. d. schleswig-holst.-lauenb. Gesellsch. I (1862).

[2]) Detmar og hans Fortsættere ere udgivne af Grautoff, Korner i Eccards Corpus historicorum medii ævi, II; de Brudstykker af dem og andre Forfattere, der vedrøre Norden, ere optagne i det nye, tredje Bind af Scriptores rerum Svecicarum, delvis med Benyttelse af haandskriftligt Materiale. De mange Tvivlsmaal, som disse Forfattere frembyde, ville ikke kunne klares, før den længe bebudede, kritiske Udgave af Lübecks Krøniker foreligger; Dr. Koppmann har overtaget dette Hverv efter Mantels' Død. Jævnfør Oversigten hos Lorenz, Deutschlands Geschichtsquellen (2 Aufl.) II, 157 ff. og Annerstedts indledende Bemærkninger foran Excerpterne i SRS. III.

Idet det sextende Aarhundredes Forfattere saaledes samlede deres Efterretninger om Margrethe fra mange Hold, bleve de en Fundgrube for senere Fremstillere, og de opfattedes selv som Kilder af høj Rang; man citerede dem atter og atter, og hvad Hvitfeld eller Peder Olssøn havde sagt, tillagdes den samme Værdi, som om det havde staaet i de gamle, samtidige Krøniker. Saa vidt gaar man vel næppe i vore Dage; imidlertid vil man dog finde Hvitfeld og hans nævnte Forgængere anførte som Avtoriteter selv i de seneste og mest kritiske Behandlinger af Margrethes Historie, og jeg kan derfor ikke undlade at opkaste det Spørgsmaal: ere disse Skribenter virkelige Kilder?

De kunne være det, hvis de have benyttet ældre Skrifter, der nu ikke existere mere, og hvis Indhold derfor kun er bevaret gjennem hine Forfattere. At dette skulde være Tilfældet med de svenske Historikere, er lidet sandsynligt; i en Tid, der laa Margrethes meget nærmere, var jo den historiske Interesse allerede levende i Sverige, og det synes temmelig utroligt, at Erik Olsson skulde have overset en Beretning, som to Menneskealdre senere kunde være bekjendt for Olaf Persson. I Virkeligheden findes der da heller ikke, hverken hos den sidstnævnte eller Johannes Magnus, noget Træk, der kan antyde et Kjendskab til andre Kilder end dem, vi ogsaa have. I Danmark, hvor Historieskrivningen i Margrethes nærmeste Eftertid var saa højst tarvelig, kunde det lettere tænkes, at en Kilde havde ligget unyttet hen indtil det sextende Aarhundrede, da var bleven fremdragen og kort efter atter tabt. Saaledes synes det jo virkelig at være gaaet med en enkelt Aarbog fra Margrethes Dage, som det er paavist ovenfor (S. 337 f.), men dette er en ren Undtagelse; ellers er det overalt bekjendte Ting, vi finde hos det sextende Aarhundredes Forfattere, og med en

Smule Søgen vil det for hver enkelt Opgivelse let lykkes at paavise, hvorfra den er hentet. Kristjern Pederssøns Skildring af Margrethe er saaledes næsten kun en Oversættelse af den plattyske Saxos Beretning[1]); Peder Olssøn har til Hovedkilder den danske Rimkrønike og Krantz, o. s. fr.[2])

Disse sene Forfattere kunne dernæst faa Rang som Kilder, hvis de have kjendt ligefremme Traditioner fra Margrethes Tid. Paa Forhaand er dette dog lidet rimeligt; i det femtende Aarhundrede blev jo Traditionen optegnet saavel i Sverige som i Danmark, og den var da allerede temmelig fattig. At derefter Forfattere, der vare skilte fra Margrethe ved hundrede til tohundrede Aar, skulde have synderligt nyt at meddele, kan ikke ventes, og det er da heller ikke Tilfældet. Hvad der er bevaret af Tradition, er ubetydeligt og højst brudstykkeagtigt; om en almindelig historisk Overlevering er der slet ikke Tale, medens der nok er bevaret Traditioner, der have været knyttede til enkelte Steder eller bestemte Slægter og netop derved lettere have kunnet holde sig. Af Stedsagn om Margrethe findes der ikke faa rundt om i topografiske Skrifter, uden at de dog frembyde synderligt af Interesse; af Slægtsagn

---

[1]) Eller maaske snarere en Gjengivelse af den af Plattyskeren benyttede danske Forfatter; jvfr. ovenfor S. 366 Anm.

[2]) Hvorvidt Forfatterne fra det sextende Aarhundrede have benyttet Diplomer og deriblandt maaske saadanne, der nu ere tabte, er et Spørgsmaal, som jeg ikke behøver at indlade mig paa her, hvor jeg kun omhandler Kilder i indskrænket Forstand (ovenf. S. 333). Det er desuden i de enkelte Tilfælde næsten altid meget let at se, hvad der stammer fra diplomatiske Efterretninger, og hvad der er hentet fra Krønikeoptegnelser; som en Undtagelse kan nævnes Feltherren Lyder Kabolt, som Hvitfeld har indført i sin Beretning om Slaget paa Falen, saaledes at man nok her kunde tro at have en Krønikenotits for sig, medens Navnet dog i Virkeligheden hidrører fra en Dødebog eller Gravsten.

findes der en hel Række Anekdoter om Margrethes Forhold til Adelen optegnede i de gamle Slægtebøger; deraf ere nogle paaviselig urigtige, medens andre i alt Fald kunne være sande, og tilsammen give de et ret karakteristisk Billede af, hvorledes Adelen har opfattet den store Dronning[1]). Disse Traditioner ere dog kun i yderst ringe Grad benyttede i det sextende Aarhundrede. Johannes Magnus véd at berette lidt om én af sine Forfædre, Magnus Sture, der efter ham har spillet en vis Rolle i Albrechts sidste Dage[2]); Hvitfeld har f. Ex. den ofte citerede Ytring af Margrethe, at hun vilde «skudde Abilden, stemme Bækken og bryde Bægeret». Dette er dog sikkert for lidet til, at man derfor kan tale om disse Forfattere og deres samtidige som Kilder til Margrethes Historie.

Det sextende Aarhundredes Forfattere maa da betragtes som Bearbejdere. Deres Sammenstillinger af Kildernes Udsagn kunne være rigtige, deres Formodninger sandsynlige; — Kilder, hvis Oplysninger i sig selv have Avtoritet, ere de ikke.

II.

Kampen mellem Margrethe og Albrecht.

I den foregaaende Undersøgelse har jeg givet en Udsigt over Kilderne til Margrethes Historie, deres indbyrdes Forhold og forskjellige Værdi; her ønsker jeg nu ved at tage

---

[1]) Nærmere i «Dronning Margrethe og Kalmarunionen», Fjerde Bog, Kap. III.

[2]) Det meste synes dog bedre at passe til den bekjendte Sven Sture.

et bestemt Exempel paa én Gang at vise Betydningen af hine kritiske Forstudier og tillige at give en fyldig Illustration af de Paastande, der hist traadte frem i mere theoretisk Form. Intet Emne vil bedre egne sig til et saadant Exempel end den korte Krig, der skjænkede Margrethe Herredømmet over Sverige, og som næsten kun optoges af det Hovedslag, hvorved Albrecht af Meklenburg blev Dronningens Fange. Det er et Punkt af saadan Vigtighed, at det omtales i næsten alle Kilderne, og det er paa den anden Side et Spørgsmaal, hvortil vort Kjendskab saa godt som udelukkende maa hentes fra Forfatterne, idet Diplomer og Monumenter efter Sagens Karakter kun lære os lidet eller intet derom.

Lad os da gaa skridtvis frem og først se, hvad de samtidige nordiske Aarbøger fortælle om denne i Skandinaviens Historie saa epokegjørende Krig.

Den Beretning, der kommer Kampen nærmest i Tid, er utvivlsomt den, der findes i den danske Krønike, som netop slutter hermed[1]). Den lyder i Oversættelse saaledes:

1388. Margrethe, Danmarks og Norges navnkundige Dronning, sendte en stor Hær af Krigsfolk fra Danmark og Norge ind i Sverige mod Sveriges tyske Konge, dels til Skibs og dels til Lands.

1389. Paa den hellige Apostel Matthias Dag leveredes med Guds Hjælp, i hvis Haand al Sejr staar, et stort Slag mellem Kong Albrecht af Sverige og de Danske, i hvilket der faldt mange Riddere og Væbnere, saasom Hr. Parow, norsk Høvedsmand (*capitaneus Norvegiæ*), og Fikko, Kalmars Høvedsmand, dygtige Riddersmænd, og mange andre paa begge Sider. Fangne bleve Kong Albrecht, hans Søn Erik, Grev Gerhard af Holsten og Greven af Reppin med 20 Riddere og ikke faa

---

[1]) SRD. VI, 535.

Adelsmænd, der alle af den ædelbaarne Dronning Margrethe sendtes som Fanger til Danmark [1]), nemlig Kongen i Fodlænker og Adelsmændene i Haandlænker af Jærn. Ære være Gud, som gav en uventet Sejr i Kvindens Haand!

Der kan ikke være Tvivl om, at denne Beretning er nedskreven ganske kort Tid efter Slaget. Kun her og ved den unge Kong Olufs pludselige Død to Aar forud falder Forfatteren ud af den rolige, objektive Aarbogsstil; han er saa levende berørt af disse Begivenheder, at Sorgen her og Glæden hist bryder igjennem paa en naiv og rørende Maade. Skade kun, at han ikke har fortalt os langt mere; end ikke, hvor Slaget har staaet, siger han. Til Gjengjæld ere de Oplysninger, han giver, des paalideligere, og karakteristisk er det ogsaa, hvorledes den danske Forfatter aldeles ikke nævner, at Margrethe var indkaldt af Svenskerne, eller at disse udgjorde en sikkert væsentlig Del af hendes Stridsmagt. Det er de Danske og Nordmændene, der sejre, og især de første.

Den gamle Aarbog, hvoraf jeg har paavist enkelte Spor hos Peder Olssøn og andre Forfattere i det sextende Aarhundrede, synes ikke at have omtalt Kampen mod Albrecht, i alt Fald ikke paa nogen ejendommelig Maade. Derimod er der om Slaget bevaret flere Munkevers, der dog ikke oplyse os om synderlig andet end Kampens Datum, nemlig S. Matthias Dag eller den 24. Februar 1389 [2]).

---

[1]) De herefter følgende Sætninger: »nemlig .... Jærn« og »Ære .... Haand« ere forbyttede i Haandskriftet. Jvfr. Grundtvig, Danmarks gamle Folkeviser III, 569 Anm.

[2]) De ældste af disse Vers synes at være af svensk Oprindelse. I Visbycalendariet (S R D. VI, 559) er indført de to Vers:

Rex capitur Svecie vi tentus luce Mathie
Rex Alberte scias, trux cinxit castra Mathias;

i begge skjule sig de Bogstaver, der udgjøre Aarstallet MCCCLXXXVIIII (1389). Det første Vers findes tillige i Sig-

Vende vi os fra Danmark til de svenske Aarbøger, finde vi her Slaget omtalt hos dem alle, dog i største Korthed; ingen af dem staar aabenbart Begivenheden saa nær som den danske Forfatter — det skulde da være den i Vadstenadagbogen indførte Notits —, og de fortælle derom i den sædvanlige rolige Tone[1]). De Oplysninger, de give, stadfæste, hvad vi allerede vide; Slagdagen (S. Matthiæ) opgives næsten i alle Aarbøgerne, ligesom ogsaa Resultatet, Albrechts og hans Søns Fangenskab. Blandt de øvrige Fanger nævnes i Overensstemmelse med den danske Krønike Greven af Reppin, hvis Navn hos Visbymunken erfares at være Günther; Greven af Holsten nævnes ligeledes, men den samme Munk kalder ham Albrecht, ikke Gerhard; endelig tilføjer den Aarbog, der ender med Aaret 1415, to Fanger, nemlig Biskop Rudolf af Skara, hvad der vistnok er rigtigt, og Hertugen af Meklenburg, »Kongens Fader«, hvad aabenbart er galt, da den gamle Hertug Albrecht døde netop ti Aar før Slaget. Noget absolut nyt have disse svenske Aarbøger ogsaa, idet vi i dem finde Oplysning om, paa hvilket Sted Kampen udfægtedes; Visbymunken ligesom den af hans Ordensbroder i Klostrets Calendarium indførte Notits siger, at Slaget stod i Vestergøtland; den

---

tuna-Aarbogen (SRS. I, I, 30), det andet i de ovenfor S. 342 Anm. omtalte Excerpter (SRS. III, I, 24). I Slægtskab med dem ere atter de Vers, der findes i de danske, noget senere Kilder: SRD. I, 192; III, 259; IV, 621; VII, 246.

1) **I** Gruppe: Aarbogen til 1415 (SRD. I, 396 = SRS. I, 61); afledet deraf: Sigtuna-Aarbogen til 1430 (SRS. I, 30). — **II**: Aarbogen til 1430 (SRS. I, 66), beslægtet med Stockholmercalendariet (SRS. I, 72). — **III**: Visbykrøniken (SRD. I, 261 = SRS. I, 46); den Notits om Slaget, der er indført i samme Haandskrifts Calendarium (SRD. VI, 559), synes at være med samme Haand, som ved April har noteret Begivenheder fra 1401 og 1407 (smstds. S. 560). — Vadstenadagbogen: SRS. I, 103.

nysnævnte Aarbog opgiver en bestemt Plads, «Asle», hvilket sikkert maa forklares som Åsle, en Kirkeby, der netop ligger i Vestergøtland. For øvrigt omtale de samme Annaler, at Kampen var haard, og at der skete stort Mandefald paa begge Sider, før Sejren vendte sig til Margrethe; Visbykrøniken fortæller, at Fangerne først førtes til Lødøse, hvor Dronningen opholdt sig, siden til Helsingborg. Naturligvis glemme de svenske Forfattere ikke at nævne, at deres egne Landsmænd stode paa Margrethes Side og havde Del i Sejren; Visbymunken siger, at Albrecht kæmpede mod «Danske, Svenskere og Nordmænd»; Vadstenadagbogen fremhæver, at Kampen stod mellem Albrecht og de svenske Stormænd, der havde forbundet sig med de Danske og ved disses Hjælp bleve Sejrherrer.

Hermed have vi udtømt, hvad der om Kampen mellem Albrecht og Margrethe kan ses af de nogenlunde samtidige Kilder fra Indlandet. I det hele ere disse Beretninger meget overensstemmende[1]) og give kun ringe Anledning til Tvivl. Naar der er Uenighed om den fangne holstenske Greves Navn, maatte man i sig selv være mere tilbøjelig til at tro paa den danske Krønikes Opgivelse end paa den, der findes hos Visbymunken, som baade er fjærnere og yngre; ikke desto mindre er det dog den sidste Forfatter, der har det rigtige Navn; thi Grev Albrecht nævnes netop blandt Fangerne i et Forligsudkast fra 1392[2]). Gode og

[1]) En kuriøs Afvigelse er det, at Vadstenadagbogen lader Kampen være udfægtet *ante meridiem*, medens Visbycalendariet ligesaa udtrykkelig har *post meridiem*.

[2]) Hanserecesse 1256—1430, IV, n. 57. I forrige Aarhundrede søgte Carstens (Heinze, Abhandlungen III, 27) at komme af med Vidnesbyrdet om en holstensk Greves Deltagelse i Kampen, hvilket syntes ham et Brud paa den kort i Forvejen med Mar-

troværdige ere de Oplysninger, vi faa her, men hvor ere de ikke fattige? Slagets Tid og Sted, dets Udfald, Navnene paa nogle Fanger og nogle faldne, det er omtrent alt, hvad vi erfare om en af de mindeværdigste Begivenheder i Nordens Historie. Om Slagets Gang høre vi kun de almindeligste Træk, om det Felttog, der fandt sin Afslutning ved den store Kamp, saa godt som intet. Hvem var Margrethes Feltherre? Hvor store vare de kæmpende Hære? De nordiske Kilder fra Samtiden besvare hverken disse eller de andre Spørgsmaal, vi ønske opklarede.

Aarbøgernes Oplysninger om denne Begivenhed afgive et karakteristisk Exempel paa, af hvilken Art de Efterretninger i det hele ere, som man kan vente at finde i dem. Det er indholdsrige, men helt brudstykkeagtige Notitser; de give os Navne og Data, derimod intet sammenhængende, — ene Visbymunken undtaget, der dog ved den her omhandlede Krig ikke yder mere end Aarbøgerne. Et videre politisk Blik, et aabent Øje for Begivenhedernes Sammenhæng og Udvikling, det maa vi søge udenfor Norden i Hansestæderne, og hos Lübeckeren Detmar træffe vi da ogsaa en Beretning, der er langt interessantere end de nordiske Annalers[1]). Den er tillige samtidig i Ordets strængeste Forstand; Detmar udarbejdede sin Krønike i Tiaaret 1385—1395, og hvad han véd at fortælle om Albrechts Nederlag, er altsaa skrevet i de samme Aar, da dette indtraf.

grethe sluttede Fred, og til den Ende opstillede han den Tanke, at der for Holsten skulde læses Hohnstein. Selvfølgelig maa dette opgives, da Angivelsen findes i flere indbyrdes uafhængige Kilder og stadfæstes af et samtidigt Brev.

[1]) Die lübeckischen Chroniken in niederdeutscher Sprache, herausg. v. Grautoff I, 340, 344 og 344—45, og i SRS. III, I, 188—89.

Detmar beretter allerede ved Aaret 1387, at de Svenske da satte sig op mod deres Herre, Kong Albrecht, — med Urette, tilføjer han, et Vidnesbyrd om, paa hvilken Side Lübeckernes Sympathier vare. Sidst ved det følgende Aar hedder det saa, at Margrethe lod Slottet Axeval i Vestergøtland belejre; til den Ende opførte hun ved Siden af Slottet en Skanse, som betroedes til Hr. Svarteskaaning, og Besætningen af Axeval begyndte snart at lide Hungersnød[1]). Derefter følger Beretningen om selve Hovedkampen, der lyder saaledes:

„Aar efter Kristi 1389 paa S. Matthias Dag stod der et stort Slag i Sverige ved Axeval. Dronningen af Norge havde derhen sendt vel 1500 Væbnede; Anfører var en Ridder, Hr. Henrik Parow. Da de kom til Jønkøping[2]), fik Kong Albrecht det at vide, medens han allerede var paa Vejen for at proviantere Axeval. Saa vendte han om (*let he aff*) og gik mod sine Fjender, nemlig de Danske og ligeledes en Del af Svenskerne. Han havde med sig sin Søn, sin Fætter, Hertug Johans Søn af Stargard, som var Biskop af Skara, en ung Herre, en Greve af Holsten og Greven af Reppin. Kongen var kampbegjærlig og hastede saa meget, at hans Folk ikke alle kunde blive rede. Da det kom til Kamp, havde han først Fordelen (*dat erste avanture*), og han og hans Folk opreve to Bannere; men det varede ikke længe. Kongen tabte Slaget; han blev fangen med de førnævnte Herrer og alle, der vare med i Kampen, undtagen dem, som flygtede. Især flygtede én, som hed Gerd Snakenborg, hvis første Ridderdag det var; han tog med sig 60 Krigere, som alle flygtede, og det var en

---

[1]) Dette Sted er lidt uklart fortalt hos Detmar; Forstaaelsen kan dog ikke være tvivlsom. Jvfr. Korner hos Eccard II, 1158.

[2]) Om denne Læsemaade se Munch, det norske Folks Historie 2. Afd. II, 315—16.

Hovedgrund til, at Slaget blev tabt[1]). Medens Kampen stod paa, var Dronningen paa Varberg Slot i Halland; da Budskabet kom til hende om, at hendes Folk havde vundet i Kampen, red hun til Bahus, meget glad; her modtog hun de Herrer, som vare fangne. I den samme Nat lod hun Kong Albrecht pine saaledes (*so we don*[2])), at hun afpressede ham Axeval og Rumblaborg, og hun vilde ogsaa have afpint ham Ørebro, men kunde ikke faa det. Sagen var den, at Høvedsmanden, som havde det inde, var en Tysker og forstod mere af Krigssager end en anden" [3]).

En Beretning, der staar Detmar saa nær, at den strax maa omtales, er Korners[4]). Denne Forfatter underkastede sit historiske Værk atter og atter gjentagne Omarbejdelser, hvorved han rettede Stilen og tilføjede Enkeltheder; de ældre Haandskrifter, hvoriblandt det, der fra

---

[1]) Detmar siger: *Besunder vlo en .... unde was en grot sake, dat de strid vorloren wart.* De sidste Ord ere ofte tagne for sig og oversatte saaledes: det var en stor Ting, at Slaget blev tabt; heri har man da set et Udtryk for, at Detmar og Lübeckerne fulgte Albrechts Sag med Sympathi. Den i Texten givne Oversættelse synes dog bedre at stemme med Forbindelsen, og allerede Korner har opfattet Sætningen paa samme Maade (*Hujus autem dejectionis et diffortunii magna extitit causa Gerardus Snakenborg etc.*).

[2]) Korner: *regi Alberto tanta violentia facta est in tortura.*

[3]) Efter Deecke (Beiträge zur lübeck. Geschichtskunde I, 17—18) skal et Haandskrift af Detmar indeholde en fra ovenstaaende afvigende Beretning om Slaget. Paa min Forespørgsel har imidlertid den kommende Udgiver af de lybske Krøniker, Dr. Koppmann, meddelt, at denne Opgivelse beror paa en Misforstaaelse; vedkommende Haandskrift er en Detmarrecension, der ender med Aaret 1386, og derefter er indført et meklenburgsk Stridsskrift fra Halvfemserne, som nu er trykt i SRS. III, 1, n. XXIV. At Forholdet var saaledes, burde jeg allerede have indset efter Annerstedts Bemærkninger i det anførte Værk S. 180 og 192.

[4]) Hos Eccard II, 1158 efter Lüneburgerhaandskriftet, og i SRS. III, 1, 188—89 med Benyttelse af den meget afvigende Jønkøpingscodex.

Vadstena er kommet til Linkøping, ere derfor meget afvigende fra de yngre, især Lüneburgerhaandskriftet. Korners Hovedkilde, hvad angaar Kampen i Sverige, er aabenbart Detmar, som han ogsaa citerer i sine ældre Udgaver (*secundum cronicas Lubecenses*); i de senere taler han derimod om «*chronica Danorum*» som sin Hjemmel, hvad der dog sikkert kun er en hos Forfatteren ofte fremtrædende Lyst til at smykke sig med falske Fjer[1]). Punkt for Punkt følger han Skildringen hos Detmar, og hvad han selv tilføjer, er kun ubetydeligt. Saaledes opgiver han Navnene paa Albrechts og Johan af Stargards Sønner (Erik og Ulrik) og fortæller, at Henrik Parow med mange andre faldt i Slaget; mindre rigtig ændrer han, dog først i den sidste Omarbejdelse af sit Værk, Varberg som Dronningens Opholdssted til Vordingborg. Ved Skildringen af selve Slaget har han endelig en lille Tilføjelse, der nærmest har Interesse, fordi den hos senere Gjenfortællere kom til at spille en stor Rolle. Jeg skal gjengive Ordlyden af dette Sted, der tillige vil vise Ligheden med Detmar: «Albrecht var altfor ivrig ved Kampens Begyndelse; han vilde ikke oppebie sine Folks Forberedelser, men, idet han overskred en sumpet Dal[1]), søgte han ind paa Fjenden; derfor, skjønt han i Begyndelsen var heldig og oprev to Bannere, bukkede han snart under og blev fangen tilligemed alle Fyrsterne.»

Medens disse faa Ting, der ere ejendommelige for Korner ere af underordnet Betydning, er Detmars Beretning desto værdifuldere. Dermed skal det ikke være sagt, at hvert Ord i den er historisk Sandhed; det er en vistnok tro Gjengivelse af, hvad man kort efter Slaget fik at vide

[1]) Jvfr. Annerstedt i SRS. III, 1, 201.
[2]) *transiens vallem quandam paludosam.*

om det i Lübeck, intet mere og intet mindre, og maa det end hævdes, at Lübeckerne havde god Lejlighed til at faa nøjagtige Oplysninger, saa er det dog sikkert nok, at en Beretning kunde undergaa mangen en Ændring paa Vejen over Østersøen. At Margrethe f. Ex. lod Albrecht underkaste Tortur, kan man langtfra anse som uomtvistelig sikkert; er der sket noget saadant, er det jo sikkert foretaget i største Hemmelighedsfuldhed, og hvad man i Lübeck fortalte derom, kan kun være støttet paa Rygter, der kunne være falske eller overdrevne. Beretningen om det derimod, der foregik for alles Øjne, om Felttoget og Slaget, den er vistnok rigtig, og den stemmer jo ogsaa udmærket overens med, hvad de nordiske Kilder oplyse. — Værdien af Korners Tilføjelser er vanskeligere at bedømme. Naar han opgiver Navnene paa de to meklenburgske Fyrstesønner, der deltoge i Slaget, betyder dette kun, at han med sin Kundskab til det meklenburgske Hus' Genealogi har kunnet indsætte disse Navne, ikke at der har foreligget ham en anden Beretning end Detmars om selve disse Begivenheder. Netop derved kommer han til at opgive et galt Navn paa den ene af Fyrsterne, hvem han, for øvrigt først ved en senere Omarbejdelse, tildeler Navnet Ulrik; thi vel havde Hertug Johan en Søn, der hed saadan, men det var ikke ham, derimod hans Broder Rudolf, der var med; Rudolf var det, der var Biskop i Skara, og dennes Tilstedeværelse omtales baade af Detmar og af en nordisk Aarbog. Ganske paa samme Maade kalder Korner i Linkøpingshaandskriftet den fangne Greve af Holsten Adolf, hvad der sikkert er urigtigt, da Adolf netop var Margrethes gode Ven; Greven af Reppins Navn opgiver han derimod korrekt som Günther. Til samme Art af Tilføjelser tør man ogsaa henregne Notitsen om Henrik Parows Død; denne Oplysning er ikke tagen fra

en særskilt Beretning om Slaget, men fra Forfatterens Kjendskab til tyske Personalforhold, og den findes da ogsaa kun i de senere Redaktioner af hans Værk, medens han i Linkøpingshaandskriftet paa det tilsvarende Sted fortæller, at «Wedekin Bugenhagen faldt i Slaget», hvad der vistnok ikke er rigtigt[1]). Under disse Omstændigheder er jeg ikke tilbøjelig til at tillægge Korners Ord om «den sumpede Dal» synderlig Vægt; de stamme vel kun fra en flygtig Læsning af Detmar, som paa alle andre Punkter viser sig at være Korners eneste virkelige Kilde.

I Alder midt imellem Detmar og Korner synes at staa nogle Notitser om Slaget i en meklenburgsk Genealogi[2]). Heri fortælles, at da Margrethe lod Axeval belejre, medens Albrecht var i Meklenburg, samlede denne en Hær, som han underholdt ved Hjælp af Klostrenes og Kirkernes Godser; i Følge med sin Søn Erik, Biskop Rudolf af Skara og Grev Günther af Lindau sejlede han til Sverige, hvor han imidlertid i et Slag paa S. Matthias Dag 1389 blev overvunden og fangen. — Dette stemmer jo fuldstændig med, hvad vi ellers vide, og vi lære af nyt egentlig kun, at Günther af Reppin tillige var Greve af Lindau.

Hermed have vi udtømt de nogenlunde samtidige Kilder til Margrethes Historie; paa dem maa Fremstillingen

---

[1]) Pommeraneren Wedekin eller Degenhard Bugenhagen var i dansk Tjeneste endnu i 1385 (Lübeck. Urkundenb. IV, 502) og kvitterede 1387 Margrethe for nogle Penge, han havde udlagt for hende (Suhm XIV, 194—95). 1390 optræder han derimod som Modtager af en Sum paa Hertug Bugislavs' Vegne (Suhm XIV, 259) og er siden pommersk Marskalk; som saadan nævnes han f. Ex. under Hertugernes Brev af 5. Decbr. 1397 (Geh. Ark. Pommern n. 14b, jvfr. Suhm XIV, 420).

[2]) Jahrbücher des Vereins für meklenburg. Geschichte XI, 24, optrykt i SRS. III, I, 287.

af Kampen om den svenske Krone især bygges, og før vi gaa over til at prøve, hvad der mulig er at lære af yngre Kilder, skulle vi da i korte Træk give Felttogets Historie efter de ældre, blot med Tilføjelse af det lidet, der kan hentes fra diplomatiske Kilder.

Som Detmar og den danske Krønike overensstemmende berette, er Felttoget aabnet allerede i 1388; Nordboerne have belejret de faste Slotte, som Albrecht havde inde, og især har det drejet sig om det vigtige Slot Axeval, midt imellem Venern og Vettern, der behersker en af Hovedvejene op til Mellemsverige. Imens har Albrecht selv begivet sig til sit Fødeland Meklenburg[1]); ledsaget af tyske Fyrster og Soldtropper er han vendt tilbage midt i Vinterens Hjærte og er landet paa Østkysten af Sverige, formodentlig i Kalmar[2]). Herfra har han, medtagende Slottets Høvedsmand, Hr. Fikke von Vitzen[3]), skyndt sig videre for at proviantere det allerede halvt udhungrede Axeval; han er gaaet til Jønkøping og derfra i nordlig Retning mellem Sveriges to store Indsøer. Paa Margrethes Side har imidlertid alt været rede, og hendes Hær er strax dragen frem fra Halland langs op med Nisaa til Jønkøping; denne sydlige Vej er vel valgt i Haabet om allerede her at kunne standse Albrecht, hvilket dog ikke opnaaedes, maa-

---

[1]) 24. Juli 1388 var han endnu i Stockholm, 28. Novbr. endnu i Meklenburg. Styffe, Bidrag till Skand. hist. I, S. lxxx f.

[2]) Munch (Det norske Folks Historie 2. Afd. II, 315) anfører for dette Landingssted to Sandsynlighedsgrunde, der ere meget gode. Naar han derimod især støtter sig paa, at Suhm »udtrykkelig, skjønt uden nogen Angivelse af Kilde«, nævner Kalmar, er dette Vidne betydningsløst; thi Suhm har aabenbart sin Opgivelse fra Rasmus Glad (Margareticorum libri X, S. 132), en Kilde, der, som Munch selv siger, er uden Værd.

[3]) Dette er det fulde Navn for den danske Krønikes *Fikko capitaneus Kalmarnensis*.

ske ogsaa for at man kunde forene sig med Svenskerne fra Landets Østkant[1]). Hæren var sammensat af alle tre nordiske Folk; dog have den samtidige danske Krønike og Detmar nok Ret i at nævne Danskerne i første Række. Størrelsen af Hæren angives af den nævnte Skribent til 1500 Mand; uden at tillægge dette Tal nogen mathematisk Bestemthed maa det siges at klinge meget sandsynligt; Middelalderens Hære, overvejende sammensatte af Ryttere, vare jo forsvindende smaa i Sammenligning med Nutidens Folkehære[2]). Efter Detmar skal Feltøversten have været Hr. Henrik Parow; dette strider ikke mod, at den danske Krønike kalder ham *capitaneus Norvegiæ*, thi dette betyder vel ikke andet end »norsk Lensmand», jævnfør *capitaneus Kalmarnensis*.

Da Dronningens Hær naaede Jønkøping, fik Albrecht Efterretning om dens Fremmarsch; han, der ikke var langt fra Axeval, vendte da om for ikke at blive angreben fra to Sider. Hærene mødtes paa St. Matthiäs Dag eller den 24. Februar 1389; Kamppladsen skal efter en svensk Aarbog have været ved Åsle, en Mil øst for Falkøping. Angaaende Slagets Gang vides kun, hvad Detmar beretter om Albrechts kortvarige Fremgang og Gerd Snakenborgs Forræderi; Resultatet nævnes derimod af alle: Kongens Nederlag og Fangenskab. Margrethe modtog sin slagne Modstan-

---

[1]) I Oktober 1388 finde vi paa Ringstadaholm flere danske og svenske Stormænd samlede, deriblandt Marsken Erik Ketilsson (Suhm XIV, 225).

[2]) Naar Snakenborgs Flugt med 60 Mand skal have haft stor Betydning, kunne Hærene jo heller ikke have været meget mandstærke. De rige Hansestæder stillede i deres første Krig med Valdemar Atterdag omtrent 3000 Mand paa Benene (Schäfer S. 300); da Preusserne i 1404 kastede et Par tusend Mand over paa Gotland (Hanserecesse V, n. 175, § 2), overvældede de aldeles de forenede Rigers Stridsmagt.

der paa Bahus[1]), hvorfra han siden førtes til Lindholm; om han forinden er bleven underkastet Tortur, maa staa hen som usikkert.

Den her givne Udsigt over det Felttog, der skjænkede Margrethe Sveriges Krone, er, om end ikke rig paa malende Enkeltheder, saa dog sammenhængende og klar, og fremfor alt er den paalidelig, støttet Punkt for Punkt paa de samtidige Kilder. Lad os beholde den *in mente*, naar vi nu skulle gaa over til at betragte de yngre Beretninger om Kampen.

Først de svenske, Rimkrøniken og Erik Olsson. Rimkrøniken i sit Forbindelsesdigt, der er skrevet kort efter 1450, fortæller følgende, efter at have sagt, at Albrecht fik 20000 Nobler ved at pantsætte Gotland:

Met thet gul sampnaden tha
alla the Tidzska, han kunde faa,
ok bødh drøtning Margreta sa till,
at han met henne folk strida vill.
The føruissat i eeth lagh
møttes a falen sancti Mathie dagh.
Han kom ther met sua stort bram
ok mente vinna sin vilia fram;
som een sol the Tydzska skina,
sa varo thera tygh ok harnisk fyna,
ok gik stort rusk aff thera smedzserii;
the hogades vara før Svenska frii;
før æn thet kom, the skulle strida,
the sworo, thet Swenska tordey bidha.

[1]) Slottet Bahus, som Detmar opgiver, maa sikkert foretrækkes for Byen Lødøse i Visbykrøniken; begge Steder ligge jo for øvrigt tæt op til hinanden.

Tydzsken swor vilia binda tre;
honom vendes alth hogen, han fik them see.
The Swenska kom forst ppa then bana
met sa manghen herlyken fana
aff the try ryke banere;
æn hado the Tydszke manga flere
aff hertoga, greffua ok banera herra.
Ææ huat thes mer, them vart thes verræ;
Drøtningene folk the wnno ther sygher,
konungens skada vart mykit drygher;
han vart ther syelffuer fangen tha,
hans son hertog Erik ok saa
ok æn andra hertoga tre,
aff Holsten, Reppin, Stargardh vare the.
Nytton hans ryddara blyffuo ther døødh,
før vtan swena, som ok lydho then nødh;
syelffue wlto the sik then vanda;
hade the blyffuit i thera landa
ok latidh Suenska med thera konung radha,
tha hade the ey lydhit tolka onada.
Drøtningene ryddare slogos ther viij
ok mangen hennis swen i samma matta;
epther Gudz børdh XIIJ^{c} aar
Lxxxviij om høsten thet var[1]).

Dette Sted vil godt illustrere, i hvor ringe Grad den svenske Rimkrønike er bygget paa skriftlige Kilder; efter de heri indeholdte Oplysningers Karakter tør man trygt sige, at kun Tids- og Stedsangivelsen for Slaget og Opgivelsen om Fangerne kan hidrøre fra én af de ældre Aarbøger. Blandt Fangerne opføres en Hertug af Stargard, som ikke nævnes i nogen af de nu bevarede Annaler; Tids-

---

[1]) Svenska medeltidens rim-krönikor, ed. Klemming I, 191—92, Vers 587—624.

angivelsen ligesom Stedet (»paa Falen«) har Rimkrønikens Forfatter faaet fra den omtrent jævnaldrende Prosakrønike[1]), idet han dog, i alt Fald i det af Klemming brugte Haandskrift, har ombyttet Krønikens St. Matthæi Dag med S. Matthias Dag. Der er derved kommet en indbyrdes Modstrid mellem Rimkrønikens Opgivelser, thi S. Matthiæ er 24. Februar, og passer ikke med Angivelsen senere hen, at Slaget stod om Høsten 1388; de fleste Codices af Rimkrøniken synes derfor ogsaa at have sat »S. Mattis Dag« [2]), der til Nød kan udlægges som Matthæi Dag (21. Septbr.).

Denne Prosakrønikens og Rimkrønikens Opgivelse, at Slaget stod S. Matthæi Dag (21. September) 1388 har i lang Tid været opfattet som den korrekteste af Historieskriverne, og skjønt denne Formodning er grundig ihjelslaaet af andre, er den dog lærerig at forfølge. Naar ældre Forfattere saa beredvillig have ofret Aarbøgernes Datum S. Matthiæ 1389, har deres Tanke aabenbart været den, at man lettere kunde tænke sig en Forvexling i Aarbøgerne af S. Matthiæ og S. Matthæi end en Fejl i en saa rent udtalt Opgivelse som Rimkrønikens »om Høsten«. Der er noget i denne Betragtningsmaade, men den forudsætter for at kunne bruges, at begge Kilder ere af lige Værd, og det ere de jo netop ikke; Aarbøgerne ere omtrent samtidige, Rimkrøniken langt yngre. En methodisk Kildekritik vil derfor uden Betænkning give Annalernes Opgivelse Fortrinnet, saavel hvad Dagen som Aaret angaar, og Rigtigheden deraf kan da ogsaa bevises ad diplomatisk Vej. Slaget kan ikke have staaet S. Matthæi Dag 1388[3]); thi efter den Dag var Albrecht paa-

---

[1]) SRS. I, 247.

[2]) Saaledes staar der baade i Hadorphs og Fants Udgaver.

[3]) Det fejle Aarstal udleder Lagerbring (III, 717) vistnok med Rette fra en Benyttelse af Stockholmercalendariet, hvis Forfatter

viselig endnu i Frihed; det hjælper heller ikke med Geijer at ændre Aarstallet og lade Kampen falde paa 21. Septbr. 1389; thi Slaget omtales som passeret i et Brev, der er skrevet allerede den 15. September dette Aar[1]). Endelig har jeg været saa heldig at finde, saa at sige Margrethes egne Ord for, at det afgjørende Slag stod netop paa S. Matthias Dag. Kort før sin Død skjænkede Dronningen nemlig store Pengesummer til Hæder for Gud, Vor Frue og S. Matthias som Tak «for den Naade og Ære, som de gjorde mod disse Riger paa Vor Frue og S. Matthias Dag»[2]); at hun her netop tænker paa Sejren over Albrecht, kan næppe betvivles.

Med denne Undtagelse er Rimkrønikens Skildring af Slaget vistnok udelukkende sammensat dels af Tradition, dels af Poesi. Mest er der sikkert af det sidste, men Grænsen mellem disse to Bestanddele kan ikke drages skarpt. I Skildringen af Tyskernes Overmod skyldes meget utvivlsomt Digterens Fantasi, men er der slet intet traditionelt deri? Det, at de stridende Parter i Forvejen bestemte Mødestedet, kan man sikkert regne for rent poetisk; paa samme Maade lader Forfatteren tidligere Kong Magnus «byde Kong Albrecht til, at han med ham stride vil» (Vers 431 f.). De bestemte Tal for faldne paa begge Sider er jeg heller ikke tilbøjelig til at opfatte som støttede paa Tradition; jeg er kjættersk nok til at tro, at hvis 8 (otta) ikke skulde rime

---

regner Aarets Begyndelse fra Paaskedag og derfor opfører Slaget under VI. kal. Martii 1388 (SRS. I, 72).

1) Styffe, Bidrag till Skand. hist. I, lxxxj Anm. og Munch, Det norske Folks Hist. 2. Afd. II, 316, smlgn. Svenska Riksarch. Pergamentsbref n. 2424. Jævnfør ogsaa et Brev af 23. Juli 1389, hvori Løsgivelsen af tyske Fanger omhandles (Suhm XIV, 243).

2) Kirkehist. Samlinger, 3. Række, III, 372, jvfr. S. 369—70.

paa »matta«, kunde der ligesaa godt være kommet til at staa et andet Tal. I det hele er Beretningen i Rimkrøniken dog for fattig paa positive Opgivelser til at have synderlig Værdi for os.

Med Rimkrøniken som Hovedkilde har Erik Olsson skildret Kampen[1], dog ikke uden tillige at benytte Aarbøgerne; andre Kilder end de af os kjendte synes han ikke at have brugt, men det hele behandles paa en for Forfatteren højst karakteristisk Maade. Han fortolker nemlig Efterretningerne og har derved et dobbelt Maal for Øje, idet han dels vil vise, at Margrethe allerede før Slaget var valgt til Sveriges Dronning, dels at Svenskerne havde Hovedfortjenesten af Sejren; det første skulde overbevise hans Samtid om, at Sverige ikke var et af de Danske erobret Land; det andet var et godt Grundlag, naar man vilde beskylde Margrethe for blodig Utaknemlighed. Hans Beviser for den første Paastand ere temmelig tarvelige, om end Sagen er sikker nok; Beviset for, som Hr. Erik siger, »at Hoveddelen af Hæren bestod af Svenskere, hvortil kom nogle faa Danske«, er højst komisk. Han finder nemlig i Krønikerne, at »medens der paa Dronningens Side blev dræbt 8 Riddere, faldt der kun én af hendes Tjenere«. »Altsaa blev Kong Albrecht overvunden ved Svenskernes, ikke ved de Danskes Kræfter.« Meningen er aabenbart, at de 8 Riddere skulle være Svenskere, medens den ene *servus reginæ* alene var Dansk, en Forstaaelse af Citatet, der rigtignok ikke er synderlig selvindlysende. Hvorfra har Forfatteren imidlertid denne statistiske Opgivelse? Sikkert nok fra Notitsen om de faldne i Rimkrøniken, hvoraf han dog har brugt et

[1]) SRS. II, 115–16.

Haandskrift, der har en Læsemaade, afvigende fra den ovenfor angivne. Hvor der i de fleste Haandskrifter staar:

Dronningens Riddere sloges der otte,
og mangen hendes Svend i samme Maade,

har Erik Olssons Codex ændret den sidste Linje til:

og én hendes Svend i samme Maade[1]).

Denne Læsemaade er utvivlsomt en uheldig Ændring; det er jo urimeligt, at der kun skulde være falden én Svend, d. v. s. Væbner eller Kriger, hvor der faldt flere Riddere; aabenbart er det dog den, Erik Olsson har haft for sig og benyttet paa en temmelig tendentiøs Maade. Som en videre Slutning, der skal betegne Svenskernes Hovedpart i Sejren yderligere, fremtræder saa hos Forfatteren den følgende Sætning: «Sveriges Marsk, Erik (Ketilsson), ledede hele Felttoget som Svenskernes Overanfører». At søge Grunden til denne Oplysning i en tabt Kilde eller i en særlig Tradition, hvortil der ellers ikke er Spor hos Erik Olsson, vilde være urimeligt; det er simpelthen en Slutning, som Forfatteren drager, da han véd, at den svenske Rigsmarsk hed Erik, og mener, at Margrethes Hær fornemmelig var sammensat af Svenskere.

Med Rimkrøniken, der ved Siden af et Lavmaal af Tradition, indbringer en gal Tidsangivelse for Slaget, og med Erik Olsson, der kun fortolker Rimkrønikens Beskrivelse, er den svenske Gjengivelse af Kampen mellem Albrecht og Margrethe fuldt færdig. Den næste Forfatter, der i Sverige omtaler Kampen, er Olaf Persson i Gustav Vasas Tid; han staar altsaa Begivenhederne meget fjærn i Tid, og hverken

---

[1]) Saaledes staar der i to Haandskrifter (anførte hos Fant i SRS. I, II, 59 Anm.), hvoraf Upsalacodex D. 62 stammer fra det femtende Aarhundrede (Rimkrøn. ed. Klemming III, 259).

han eller andre senere Forfattere have da ogsaa noget, der blot kan se ud som en ejendommelig Tradition.

Ligesom Rimkrøniken og Erik Olsson danne Grundlaget for de senere svenske Beretninger, saaledes finde vi Kilden til den traditionelle danske Opfattelse i Folkevisen om Dronning Margethe. Naar denne, som jeg før har udtalt, maa formodes at være digtet midt i det femtende Aarhundrede, altsaa to Menneskealdre efter Kampen, naar den endvidere efter hele sin Karakter kun vil give en digtersk Behandling af Begivenhederne, ingenlunde en historisk Fremstilling, saa synes det at være givet, at man her ikke bør vente at finde synderlige Bidrag til Margrethes Historie. Den ærede Udgiver af Danmarks Folkeviser, Hr. Professor Svend Grundtvig, har imidlertid en ganske anden Opfattelse, idet han i Folkevisen netop ser en rent historisk Kilde af høj Rang. «Vi have her», hedder det hos ham[1], «saa historisk en Vise, som det vel er muligt.» «Den maa være bleven til strax efter Begivenhederne, og den har intet tabt af sin historiske Karakter, fra den først blev til, indtil den halvandet Hundred Aar senere fæstedes til Papiret.» Det «historiske Skelet, der i Visen har faaet baade Kjød og Blod, er overalt vel bevaret, og alle Personer, Steder og Forhold ere rigtig opfattede.» Ja, hvis alt dette virkelig er saaledes, vil Folkevisen unægtelig faa en Plads blandt de bedste Kilder til Margrethes Historie, og Prof. Grundtvig har god Grund til at slutte sine Betragtninger med «at overlade kommende Historikere at bringe det Lys og Liv frem, som denne og andre Folkeviser, ret benyttede, kunne bringe ind i vor Middelalders

---

[1]) Danmarks gamle Folkeviser III, n. 159. Udhævelserne i det følgende ere mine.

Historie». Men er det saaledes? Som Historiker optager jeg gjerne den Handske, Hr. Grundtvig har udkastet, og for at prøve hans Paastande skal jeg give «Skelettet» i Visen, skjønt jeg anser det for blodig Uret at uddrage et saadant af en rent poetisk Frembringelse.

Hovedindholdet af Visen er da dette[1]): Kong Albrecht af Sverige agter sig paa Krigstog ind i Skaane; fra Axeval sender han Fejdebreve til Margrethe, hvem han udskjælder for Munkedeje, og han sværger aldrig at ville bære Hætte, før han faar vundet Danmark. Dronningen bliver meget forfærdet og beder da en Mand — Hr. Lave Holk eller efter en anden Opskrift: tyske Hr. Paril — om at være Anfører, men han er falsk og nægter at indlade sig paa dette farlige Foretagende. Saa skriver Dronningen Lenbreve til Hr. Iver Lykke paa Skanderborg, der strax møder og paatager sig Hvervet. Nu besvarer Margrethe Udfordringen og fastsætter «Medelby i Vestergøtland» som Mødested for Hærene. De Danske drage under Dronningens Øjne ud fra Helsingborg; Albrecht forlader Axeval med Svenskerne, 18000 Mand stærk; han advares dog mod at indlade sig i Kamp af den gamle Ridder Fikke Find Olufssøn (Fikke van Fintze), som Kongen til Gjengjæld udskjælder for fejg. Slaget begynder; de Danske sejre, og Albrecht føres som Fange frem for Dronningen paa Helsingborg. Margrethe haaner ham blodig som Svar paa hans «Munkedeje» og lader ham skære en Hætte af 15

[1]) Jeg giver denne Oversigt med Benyttelse af alle de i Haandskrift bevarede Texter, Grundtvig A—E, dog saaledes, at jeg hvor Opskrifterne ere afvigende, udvælger den historisk mest rimelige. Over de mange aldeles urimelige Opgivelser, der findes i enkelte Opskrifter, skal jeg ikke opholde mig.

Alen Vadmel; saa føres han i Fængsel (Opskrift A: paa Skanderborg); — «fordi ligger Svenden i Bøjen».

Her ere jo mange positive Opgivelser, og heldigvis er det os muligt at prøve en stor Del af dem paa Kilder af utvivlsom Godhed. Lad os da forsøge! Albrecht vil gjøre Tog ind i Skaane; — intet har sikkert ligget ham fjærnere i det Øjeblik, da han angrebes paa egen Grund. Han skriver Fejdebreve fra Axeval; vi vide jo, at han netop ikke kunde naa frem til dette Slot. Dronningen fastsætter Mødestedet; — en rent poetisk Form, der ikke bliver mere historisk, fordi den ogsaa findes i den svenske Rimkrønike[1]); Stedet opgives i de to bedste Opskrifter som «Medelby i Vestergøtland», hvor Provinsen er rigtig, men Medelby aldeles ubekjendt. Visen lader Dronningen før Slaget være paa Helsingborg; — Krøniker og Diplomer[2]) samstemme dog i, at hun da var paa Varberg; efter Slaget siges Dronningen stadig at være paa Helsingborg, skal være Bahus. Dette er uden Undtagelse alle de positive Opgivelser i Visen, som vi overhovedet kunne kontrollere; de ere alle urigtige.

Med dette for Øje tør man vel nok slaa fast, at Visen ikke kan være digtet lige efter Begivenhederne; afgjort henvises den til en langt senere Tid derved, at hele Grundforholdet mellem de stridende er opfattet galt. Lad det passere, at en i Danmark sungen Vise ikke nævner, at Svenskerne og Nordmændene deltoge i Kampen paa Margrethes Side; at hendes Modstandere uden videre gjøres til

[1]) Felttogets Historie, saaledes som den er skildret ovenfor, umuliggjør jo ogsaa enhver Tanke om, at der i Forvejen kan være fastsat et Mødested for Hærene.

[2]) Suhm XIV, 227, hvor der for 26. Juni skal læses 26. Januar (*crastino conversionis s. Pauli*).

Svenskere[1]), det er dog en saa grov Misforstaaelse af hele Stillingen, at den umulig kunde begaas, jeg vil ikke sige af en samtidig, men overhovedet af nogen, der levede, saa længe Unionen mellem Danmark og Sverige var urokket. En saadan Forestilling kan først have dannet sig, da Danske og Svenske stode som givne Modstandere, og dette gjør det utroligt, at Folkevisen er digtet før ved Midten af det femtende Aarhundrede.

Efter dette vil det vel være nødvendigt at opgive Tanken om i Folkevisen at have en samtidig, strængt historisk Kilde; vi maa, saaledes som det ogsaa er naturligt, opfatte den som en digtersk Komposition. Her viser det sig da strax, at selve Kampen aabenbart kun har interesseret Digteren i meget ringe Grad. Hvad han fortæller derom, er temmelig konventionelt; »de Danske rede de Svenske imod, deres Glavind gik alle i Stykker,» eller »de Pile stak saa højt i Sky, de Glavind ginge i Stykker», — med den Art Træk, der passe til enhver Kamp, gives hele Skildringen af Slaget. Hovedsagen har derimod været at udmale det personlige Forhold mellem Margrethe og Albrecht, disse atter sete som den mandlige og den kvindelige Regent; det er den samme Modsætning, der allerede udtaler sig i den samtidige Krønikes Undren over Sejren over Albrecht, vunden af en Kvinde. Derfor er det Slagets For- og Efterhistorie, der optager størst Plads i Digtet, Albrechts Forhaanelser og deres Gjengjældelse, de Danskes Skræk for

[1]) Kong Albrecht vil ikke bære Hætte, »før vi faar vundet Danmark til Sverig, de Svenske til en stor Ære»; Fikke Find Olufssøn spaar: »de Danske vinde stor Pris idag, stor Skade de Svenske monne faa», o. s. fr. Morsomt er det at se, hvorledes denne Visens Karakteristik har generet Afzelius (Sagohäfder V, 48 Anm.), der oven i Kjøbet vil gjøre Visen til svensk.

Albrecht, dennes Overmod, som en af hans egne Mænd forgjæves søger at tæmme.

Om Kampen selv lærer Folkevisen os intet nyt — naar den angiver Tallet paa Albrechts (eller Margrethes) Hær til 18000 Mand, hævder endogsaa Grundtvig, at dette er en ren konventionel Betegnelse for en stor Hær —; men om hvad der gaar forud og følger efter, derom véd Visen desto mere. Dette er fri Digtning, det er givet, men er det ikke støttet paa Tradition, som kan indeholde historisk Sandhed? Et sikkert Svar herpaa er det ligesaa umuligt at give som ved den, paa positive Opgivelser dog langt fattigere Fortælling i den svenske Rimkrønike; vi kunne kun naa til en Sandsynlighed, støttet dels paa Folkevisens Karakter i Almindelighed, dels paa de enkelte Træks større eller mindre Rimelighed.

Vi have allerede set, at Forfatteren af Folkevisen har en fortvivlet ringe Kjendskab til de Forhold, han behandler; de Fejl han begaar, ere mange og store. Paa den anden Side maa det siges, at der er Træk i Visen, som klart vise, at ved visse Enkeltheder har der virkelig været en levende Tradition i Danmark. Mest betegnende er det vel her, at Axeval fremhæves saa stærkt; lad det være galt, at dette Slot gjøres til Albrechts Udgangspunkt, saa har det jo virkelig spillet en Hovedrolle under Felttoget, og naar Folkevisen nævner det, er dette jo sikkert originalt; thi ingen anden nordisk Slagberetning omtaler Axeval. Et Par Navne paa Deltagere i Kampen synes ogsaa at have holdt sig i Erindringen; Visens »Hr. Paril« retter Vedel i sin Udgave til Hr. Parov, rimelig nok med Rette, og i Fikke Find Olufssøn eller, som én Opskrift har, Fikke van Fintze ser Svend Grundtvig med god Grund den Fikke von Vitzen, der faldt i Slaget paa Albrechts Side. Begge Mænd synes

jo tidlig at have tildraget sig Opmærksomheden i Danmark; netop dem er det, den jævnaldrende Krønike omtaler[1]). Endelig har den Iver Lykke, som Folkevisen tillægger en saa fremragende Rolle, virkelig levet, ja været en betydelig Personlighed, der tilhørte Margrethes nærmeste Kreds.

Et er det imidlertid, at der i Visen findes historiske Navne, et ganske andet, om den Forbindelse, hvori de ere satte, er historisk korrekt, og dette synes ikke at være Tilfældet. Naar Visen lader «Hr. Paril» være falsk og afslaa Overanførselen, som da i Stedet overtages af Iver Lykke, ere disse positive Opgivelser jo ligesaa historisk urigtige som Udviklingen af hele Situationen, hvorefter det er en stor Heltegjerning at indlade sig i Kamp med Albrecht; efter Detmar har netop Hr. Parow ført Overbefalingen, Iver Lykke fremtræder derimod ikke i nogen Beretning om Slaget. Mere Værdi kan man ikke tillægge det, at Fikke von Vitzen skal have spaat Kongen et uheldigt Udfald af Kampen; det er et af disse konventionelle Træk, som passe allevegne og ingensteds høre hjemme. Umuligt er det jo ikke, og at der kan laves et helt rørende Maleri ud af dette Træk, har Professor Grundtvig vist[2]); jeg tilstaar kun for mit Vedkommende ikke at kunne fatte, at Historien vinder noget ved at smykkes med Billeder, hvis Grundtræk ere saa lidet karakteristiske.

---

[1]) Skulde Folkevisens Digter have kjendt denne Krønike? At Folkeviserne overhovedet ikke staa i Forhold til skriftlige Kilder, er vel næppe saa givet, som den ærede Udgiver af «Danmarks gamle Folkeviser» vil hævde.

[2]) «Vi se da den graahærdede Ridder, der alt havde vundet sine Sporer i den finske Krig for 40 Aar siden, endnu fuldt rustet i Sadlen ved sin Konges Side overskue og overveje Hærenes og Sagernes Stilling og da indtrængende fraraade den altfor hidsige Konge at vove Angrebet» o. s. v. o. s. v. Danm. gamle Folkeviser III, 576.

Endelig have vi da Visens Udmaling af selve det personlige Forhold mellem Margrethe og Albrecht, dennes Skjældsord «Munkedeje» og Dronningens Svar derpaa, Hætten af 15 Alen Vadmel. At dette poetisk er virkningsfuldt, ser enhver; at det er Sagn, der ere blottede for al historisk Grund, synes saa sikkert som noget, hvor umuligt det end er at præstere et umiddelbart Modbevis. Man vil vanskelig kunne finde noget Tidspunkt, hvor man kan anbringe dette Replikskifte før Krigen, og Margrethes Haan mod den fangne Konge er allerede af den Grund usandsynlig, at noget saadant end ikke antydes i et endnu bevaret Stridsskrift, som under Kongens Fangenskab udgik fra meklenburgsk Side og som ellers er skarpt nok mod Margrethe[1]). Psykologisk er hele Sagen næsten umulig; Margrethe har maaske vist Grusomhed overfor Albrecht, som Detmar fortæller, men da sikkert med et bestemt Maal for Øje; barnagtig Spot derimod, det ligger, synes det, helt udenfor den strænge, alvorlige Karakter, det beherskede Maadehold, der træder frem i alle Margrethes Handlinger. En saadan Plet paa hendes Minde, som dette vilde være, skal man ikke sætte, fordi Sagnet eller en Digter har fundet, at det passer til hans Emne.

Hvor sagnagtig Folkevisens Skildring af det personlige Forhold mellem Albrecht og Margrethe er, det viser sig ogsaa derved, at netop denne Side af Sagen gribes af den følgende Tids Sagndigtning og stedse øges med nye Træk. Allerede den danske Rimkrønike, skreven sidst i Kristjern den førstes Tid, véd noget mere end Folkevisen; den har Hætten af 15 Alen Vadmel, men tilføjer, at «Struden var 19 Alen lang», og Skjældsordet «Munkedeje», der ikke

[1]) SRS. III, I, 193—99.

klang godt i den klostergivne Forfatters Øre, blev ombyttet med »Kong Brogeløs«[1]). Dette Udtryk var det formodentlig, som atter gav Sagnudviklingen et Stød fremad, idet det nogen Tid efter lykkedes at paavise, ligefrem legemliggjort, et Vidnesbyrd om Albrechts Haansord. I Roskilde Domkirke opdukkede nemlig intet mindre end en stor Slibesten, som Kongen skulde have sendt sin Modstanderinde som en billedlig Paamindelse om, hvad hun burde sysle med hellere end at bekrige ham. Rasmus Glad er den første, der kjender Stenen (1573); paa hans Tid hang den i Kirken, fastgjort ved Jærnlænker, og han véd efter sin Sædvane nøje Besked om, hvem der havde overbragt Stenen til Margrethe, og hvad hun ved den Lejlighed havde ytret[2]). — Slibestenen fik snart efter en Pendant, nemlig en Fane af ganske simpelt Vadmel; denne havde Albrecht, siger Wolf (1654), »sendt den højlovlige Dronning Margrethe til Spot at føre«[3]). Disse to Sager, hvortil endnu kom en Klædedragt, der sagdes at have tilhørt Dronningen, hørte sikkert til de Minder i Kirken, der gjorde mest Indtryk paa Folket, men uheldigvis var Glæden kort. Svenskerne kom med Karl Gustav, og denne vilde ikke finde sig i, saaledes at

---

[1]) Fra det i Albrechts Mund lagte »Munkedeje« stammer i øvrigt den ofte gjentagne Paastand om, at Margrethe har staaet i Kjærlighedsforhold til Abbed Niels i Sorø. Rasmus Glad er den, der har Æren for at have udfundet, at Albrecht netop tænkte paa Abbeden i Sorø (Margareticorum libri X, S. 275); hvem der først har kaldt Abbeden Niels, véd jeg ikke ret. Suhm vakler mellem Nicolaus og Johannes; Hammerich har undersøgt Sagen (Danm. under de tre nord. Rigers Forening I, 143) og mener, at det var Abbed Niels Hallænding!

[2]) Margareticorum libri X, S. 168—72. Stenen omtales af Hvitfeld S. 579, i Resens Atlas og i Brandts Manuskript fra Kristian V's Tid (hvorom se Hammerich, anf. St., der karakteriserer det som temmelig værdiløst; han kunde rolig have sagt: aldeles).

[3]) Encomion regni Daniæ S. 454.

se en svensk Konges Nederlag synliggjort i en dansk Kirke; han lod alle tre Gjenstande føre til Sverige og bestemte, at de skulde opbevares i Upsala Domkirke. Tanken blev ogsaa udført, om end først fem Aar efter Kongens Død; i Aaret 1665 overgav Gabriel Oxenstierna i den unge Karl den ellevtes Nærværelse saavel Slibesten som Fane og Klædning til Domkirken, i hvis Klædekammer de saa fandt deres blivende Sted[1]).

Med Overførelsen til Upsala standsede Sagnudviklingen dog ikke ved disse »historiske Minder«. Forklaringen paa Fanen har aabenbart ikke tilfredsstillet Svenskerne, der maaske ikke kunde indse det haanende i at forære sin Modstander en Fane, selv om den kun var af Vadmel. Scheffer, der beskrev Upsala lige Aaret efter, at Domkirken var bleven beriget med disse Sager, omtaler nok Fanen i Forbindelse med Slibestenen og Klædedragten, dog uden udtrykkelig at sige, at den ogsaa stammede fra Margrethe. Derimod véd han, at det netop var denne Fane, som Kristjern den anden lod bære foran de dødsdømte ved Blodbadet i Stockholm, unægtelig et langt interessantere Minde! Senere Forfattere forkaste da heller ikke dette Udsagn, men have dog tillige Øjet opladt for, at Fanen egentlig hører hjemme i Margrethes Historie; ved en snild Ændring forbedre de dog Traditionen meget betydelig. De vide nemlig, at Banneret var, ikke en Gave fra Albrecht, men tværtimod en Skjænk fra Dronningen til ham og netop den bedste Tak for Slibestenen. Johan Eenberg (1704) fortæller, at Fanen skal være skikket Albrecht af Margrethe »skimpfeligen, som skulle han ingen krigsrustning sielf äga«[2]), og senere hedder det,

[1]) Scheffer, Upsalia (1666), S. 190, jvfr. Schröder, Upsala domkyrka (1857), S. 30.

[2]) Kort Berättelse af de märkwärd. Saker i Upsala Stad S. 25.

at Fanedugen var sammensat af Linnedlapper, tagne med Respekt at melde af Margrethes Særk[1]). Se, her er da Haanen udtrykt tydelig nok, og dermed slog Sagnudviklingen sig ogsaa til Ro, hvad dette Stykke angaar. Ved Slibestenen var allerede den gamle Fortælling helt tilfredsstillende; Klædningen, hvorom det i Roskilde saa trivielt hed, at det var Dronningens daglige Dragt[2]), fik i Sverige mere Interesse, da ogsaa den sattes i Forbindelse med de andre Sager og betegnedes som en Gave fra Albrecht[3]). Det morsomste af det hele er dog, at man i forrige Aarhundrede var lige ved at forøge Minderne med en Spinderok. At der fandtes en saadan i Upsala, paastaar Busser 1773, og han udtaler, at Margrethe kanske ogsaa fik den fra Albrecht samtidig med Slibestenen[4]). Man gjætte, hvorfra denne Spinderok stammer! Forklaringen er meget simpel; hos Dalin har Hr. Busser fundet Margrethes Klædedragt betegnet som «en råck», og af dette svenske Ords to Betydninger har han været saa uheldig at tage den urigtige, hvorved «råck» er blevet til en Spinderok. Man tilgiver ham gjerne denne Misforstaaelse, der afgiver et saa godt Exempel paa, hvorledes Sagn kunne opstaa; underligt er det kun, at ingen af Domkirkens Klokkere have faaet en gammel Rok sat ind i Klædekamret.

Sagnudviklingen i Upsala har saaledes givet Fanen to nye Betydninger, medinddraget Klædningen i Kredsen og gjort Tilløb til at opfinde en Spinderok; alt dette har i det mindste den Betydning, at det maa føre selv meget lettroende til at nære en afgjort Mistillid til Ciceronefortællin-

---

[1]) Bergman, Upsala minne (1844), S. 160.
[2]) Wolf, Encomion S. 453.
[3]) Dalin, Svea rikes hist. (2 uppl.) II, 553.
[4]) Utkast till beskrifning om Upsala, S. 230.

gerne fra Roskilde. Sagerne selv, saaledes som de den Dag i Dag ses i Upsala, kunne derimod ikke hjælpe os til Klarhed. Af Fanen er Dugen forsvunden indtil de mindst mulige Levninger, hvoraf næppe den nøjeste Prøvelse vil kunne bringe noget ud, og Fanestangen er saa simpel, at den intet kan oplyse. Slibestenen er et højst kuriøst Stykke, en meget godt tilsleben, mørk Hvæssesten, der er flere Alen lang og kun faa Tommer bred. Hvad den oprindelig har tjent til, er ikke godt at sige; at den ikke har mere at gjøre med Albrecht og Margrethe end Fanen og — Spinderokken, kan nok anses for givet. —

Medens Folkevisen naturligvis hverken opgiver Aar eller Dag for Kampen med Albrecht, ere den danske Rimkrønike og den saakaldte plattyske Saxo enige om at nævne den rigtige Dag, S. Matthias, medens de henføre Slaget til Aaret 1384; i den fælles Kilde, de begge synes at have benyttet, er altsaa et IX læst fejlt som IV. Et ganske andet Aar findes derimod i en Notits, der er indført i et dansk Lovhaandskrift fra 1470[1]), og som vistnok er skreven ikke længe efter dette Aar; her staar nemlig: *Thwszende tryhwndret halffzfemthesyndetywe oc v (ɔ: fem) oor sancte Mathee apostel daw j fasthe tha wanth drondingh Margrethe then strydh po Falen j Swerige, ther koningh Albregth wor greben y.* Aabenbart er det en svensk Kilde, der her ligger til Grund[2]); Stedbetegnelsen «paa Falen» findes jo ikke hos nogen dansk Forfatter, og den urigtige Henlæggelse af Slaget til S. Mat-

[1]) Univ. Bibl. Arnemagnæanske Saml. 4to, n. 9. Paa dette Haandskrift, der er skrevet for Herluf Nielssøn kaldet Skave i Eskilstrup, har Hr. Bibliotheksassistent Gjellerup velvillig gjort mig opmærksom.

[2]) Med samme Haand er i Lovhaandskriftet ogsaa indført en Notits fra 1463, der handler om Ærkebisp Jens Bengtssons Tilfangetagelse, altsaa atter en svensk Begivenhed.

thæus' Dag stammer jo ogsaa fra de svenske Krøniker, om end den her atter er ophævet ved Tillæget »i Fasten«. Aaret 1395 er derimod ejendommeligt for denne Skriver, maaske indkommet ved en Forvexling med Aaret for Albrechts Frigivelse[1]). —

Det Udbytte, vi have faaet ved vor vidtløftige Prøvelse af de »sekundære Kilder« til Margrethes Historie, har kun været yderst ringe. Vi have ikke fundet noget sikkert, uden hvad vi vidste i Forvejen fra de ældre Kilder umiddelbart eller middelbart, som f. Ex. at Slaget stod paa Falen; thi Åsle, den By, hvortil Slaget henføres i en gammel Aarbog, ligger netop paa Højsletten Falen. Vi have fundet lidet eller intet sandsynligt; derimod have vi set en Række rent sagnagtige Træk, en hel Del malende Udpyntninger af Detaillen, endelig en national Tendens, der har ført til en udpræget svensk og en ejendommelig dansk Farvning af Sagerne, alt Ting, som vi bestemt maa forkaste. At ikke desto mindre de i vore Dage gængse Beretninger om Slaget have optaget meget fra disse yngre Kilder, véd enhver. Albrechts Skjældsord og Straf, Traditionerne om Slibesten osv. fortælles stadig, i vor Tid dog kun som Sagn og uden at man vel i Almindelighed vil tillægge dem nogensomhelst historisk Baggrund. Som paalideligt gaar derimod endnu stedse Erik Ketilsson som Overanfører i svenske Skildringer, Iver Lykke i danske, skjønt den førstes Anførerskab saa aabenbart kun er fremkommet ved et Rai-

---

[1]) For Fuldstændigheds Skyld kan det endnu omtales, at Slaget nævnes i »de nordelbiske Saxers Krønike« (ed. Lappenberg S 96 f. og i SRS. III, 1, 278), hvor »Grev Albrecht af Holsten, Jærn-Henriks Søn« rigtig opføres blandt de fangne, og i Æneas Sylvius', den senere Pave Pius den andens, »Historia de Europa« (jvfr. SRS. III, 1, 324), hvor det hedder, at der blev kæmpet *in campis late patentibus*.

sonnement af Erik Olsson og den andens kun hidrører fra Folkevisen, medens begge Angivelser stride mod et udtrykkeligt Udsagn hos den samtidige og vel underrettede Detmar. Et yndet Mæglingsforsøg er det at lade Erik Ketilsson kommandere Svenskerne i Dronningens Hær, Iver Lykke Danskerne og overlade Nordmændene til Henrik Parow. Hvor smuk denne Fordeling af Rollerne end kan lyde, er den dog aldeles uvidenskabelig, idet den forudsætter en Ligestilling af en samtidig og god med to yngre og slette Beretninger, der til Overflod modsige hinanden[1]).

Med de sekundære Kilder, der alle endnu stamme fra det femtende Aarhundrede, ophører enhver Tradition om Kampen mellem Albrecht og Margrethe; jeg i alt Fald finder i den følgende Tids Beretninger intet som helst, der kan vise, at der til Grund for dem har ligget andet end de nu omhandlede Skrifter, kun at Forfatterne have blandet disse sammen, udpyntet dem og misforstaaet dem; derved og kun derved er der kommet meget nyt frem, nyt, der dog ingenlunde er godt. Et særligt Uheld for den rette Forstaaelse af Slaget var det, at de senere Forfattere næsten udelukkende holdt sig til de sekundære Kilder; af nordiske Skrifter brugte de især Erik Olsson, Folkevisen og Rimkrø-

[1]) Hos Jahn (Danm. Hist. under Unionskongerne S. 23, Anm.) faar man endog et Slags diplomatisk Bevis for, at Iver Lykke spillede en Hovedrolle under Kampen. »Vist er det«, siger denne Forfatter, »at Slaget holdtes paa en Fredag, og at Dronningen to Aar derefter anordnede i Skiørpinge (hvortil Egeholm, Iver Lykkes Gods, hørte) en ugentlig Messe, som, til Erindring om den i Sverige vundne Seier, skulde læses hver Fredag. Danske Atlas V, pag. 48.« — Hertil er kun at bemærke, at Danske Atlas slet ikke siger, at Messen var stiftet til Erindring om Sejren, og at Slaget stod paa en Onsdag, ikke paa en Fredag. Efter dette er det vel næppe en Gang værdt at tilføje, at Egholm flere Aar tidligere fra Iver Lykke var gaaet over i Kronens Eje.

niken, medens man værdsatte de gamle Aarbøger temmelig lavt, fordi deres Beretninger i Fylde stode saa langt tilbage for de yngre Kilders. Heller ikke den lybske Historieskrivning fik man fra første Haand; Detmar og Korner kjendtes ikke, medens en senere Gjengivelse af dem vandt overordentlig Udbredelse. Det var Albert Krantz', der omtaler Kampen kortelig i sine fleste Skrifter, vidtløftig alene i *Svecia* (lib. V, c. 32); hvad han fortæller derom, er aabenbart udelukkende støttet paa Korner[1]), men Krantz stiliserer Beretningen i smukt Latin og giver en raisonnerende Bearbejdelse deraf, som indeholder adskilligt, der kun hører hjemme i hans egen Fantasi.

Paa dette Grundlag skreves bl. a. den vidtløftigste Behandling, som Kampen nogensinde har været underkastet, Rasmus Glads i hans *Margareticorum libri decem*, der udkom i Frankfurt 1573. Om dette Skrift har ganske vist Rørdam udtalt, at det »ikke er uden historisk Værd«[2]); jeg foretrækker at slutte mig til Munchs Dom derom, nemlig at af alle Beskrivelser af Slaget har Rasmus Glads »allermindst Værdi«. Forfatteren har ret flittig benyttet de forhaandenværende Kilder, Erik Olsson, Krantz og især den danske Folkevise; selvfølgelig har han dog i dem ikke kunnet finde Stof nok til at skrive et Heltedigt i 10 Sange paa i alt 6—7000 Hexametre. Det manglende har han da suppleret ved fri Tildigtning og ved Reminiscenser fra klassiske Poeter; lange Taler indlægges ved alle mulige Lejligheder, store Opregninger indskydes, snart af Danmarks Landskaber, snart af Adelsmænd, hvis Slægtnavne naturligvis ere hentede

[1]) »Werdingburg«, hvor Detmar rigtig har Varberg, viser bl. a., at Krantz ikke har benyttet den ældre Forfatter, som dog er Korners Hovedkilde.

[2]) Historieskrivn. i Danmark S. 117.

fra Rasmus Glads egen Samtid[1]). I hele denne Ordstrøm er der aldeles intet, der synes at hidrøre fra anden Tradition end den, der allerede kjendes fra Folkevisen, og Holbergs Dom[2]) om dette Digts Beskaffenhed kan derfor endnu staa ved Magt: «Hvis man kand fæste Troe til et ziirligt Heroisk Poema af Erasmo Læto, da tog den Danske General Lykke Kong Albert fangen med egne Hænder udi Slaget; men dette synes at være en Poetisk Fiction af Autore, for at giøre sin Heros dis større. Disligest kand siges om adskillige andre Omstændigheder, saa at bemeldte Skrift, skiøndt Materien er sandfærdig, dog ikke kand citeres.»

Er Tvivlen om Rasmus Glads Troværdighed saaledes gammel, har man været mere tilbøjelig til at fæste Lid til, hvad der fortælles af de prosaiske Forfattere ligefra Kristjern Pederssøn til Hvitfeld. I Virkeligheden have deres Beretninger aldeles intet Værd, og hvad der findes hos dem af nyt, stammer i egentligste Forstand fra Forfatterne selv. Deraf ere Fejltagelserne og Udpyntningerne af mindre Betydning, og jeg skal kun dvæle ved et Par.

Hos Hvitfeld, hvis Beretning i det hele er meget let at opløse, findes der nævnt to danske Feltherrer, der ikke have Hjemmel i nogen Krønike, nemlig «Her Vicke Norby, Her Lyder Kabolt». Hvorfra Kansleren har den sidste, er dog let at se; hans Kilde er aabenbart Cornelius Hamsfort, som har kjendt Lyder Kabolds Gravsten i Nysted paa Laaland, og enten derpaa har læst eller ud derfra sluttet sig til Hr. Lyders Deltagelse i Slaget[3]). Hr. Fikke

[1]) Jvfr. Suhm XIV, 226.
[2]) Danm. Hist. I, 347.
[3]) *VI. Kal.* (!) *Luderus Coboltus miles moritur. Hic diu decubuit vulneribus, in prælio contra Albertum regem contractis; confectus sepelitur ad Franciscanos Nystadii in Lalandia* (SRD. I, 316).

Norby er mere gaadefuld. En saadan Person nævnes aldeles ikke i de utallige Diplomer, der ere bevarede fra hin Tid, og kan man af den Grund ikke nægte Muligheden af, at han overhovedet har levet, saa kan man dog nogenlunde sikkert slutte, at han umulig har været en Mand af den Betydning, at han kan have haft en overordnet Kommando i Margrethes Hær. Ligesaa urimeligt er det af dette ene Navn at slutte, at Hvitfeld her har benyttet en nu tabt Kilde, hvortil der i alt, hvad han ellers fortæller, ikke er noget Tegn. Forklaringen paa «Fikke Norby» er da simpelthen den, at Hvitfeld i den samtidige danske Krønike har fundet en «Hr. Fikko» omtalt, at han ved en Flygtighed har gjort ham til Dansk og endelig efter en hos Forfatteren temmelig hyppig Sædvane har forsynet ham med et adeligt Slægtnavn.

Til Udpyntninger, hvortil vel ingen i vor Tid vil fæste Lid, henregner jeg f. Ex., hvad Kristjern Pederssøn[1]) fortæller om Dronningens Opførsel under Slaget: «Den dagh, som striiden skulle stande, da gick hun i kircken och lagde sigh korssuiss nes gruess ned paa iordhen for det hellige korss och Guds werdige legomme og bad sin gudeligh bøner till Gud, att han wilde wnde hindis folck Danske mend ath offuerwinde kongh Albret, hindis och rigens finde. Gud hørde hindis ydmyge bøn» osv. Disse malende, for ikke at sige drastiske Enkeltheder, som Forfatteren har indskudt i sin Kilde, den plattyske Saxos Beretning, kunne jo være meget sandsynlige; kun faar ingen mig til at tro, at Kristjern Pederssøn har vidst en Smule mere derom end vi i det nittende Aarhundrede. — Til samme Art hører aabenbart en Anekdote hos den meklenburgske Forfatter Lato-

[1]) Danske Skrifter V, 466.

mus[1]), der døde 1544. Han fortæller, at da Albrecht efter Kampen førtes over Slagmarken, udbrød han til en gammel, ligeledes fangen Ridder: »*O grauer, grauer, hätte ich dir gefolget*«. Hvis jeg ikke havde et positivt Bevis paa det modsatte[2]), vilde jeg trygt forudsætte almindeligt Bifald for et Forslag om at skrinlægge denne Ytring i den Grav, hvor allerede saa mange »mots historiques« hvile rolig.

Væsentligere end disse ret uskyldige Udpyntninger og de talrige Fejltagelser i Enkeltheder ere de Forklaringer og Udtydninger af de ældre Beretninger, der møde os hos Forfatterne i det sextende Aarhundrede, og især har da Albert Krantz her den tvivlsomme Fortjeneste at have givet den Forklaring af Albrechts Nederlag, der siden har været almindelig antagen. Som allerede omtalt er Korner den eneste Kilde, Krantz har benyttet; som god pragmatisk Historieskriver har han dog bearbejdet dennes simple Fremstilling for at vise Aarsagssammenhængen. Først søger han Aarsagen til Krigen i det hele og finder den i, at Albrecht havde opført en Borg, »der beskyttede hans Rige mod Indfald«; da Margrethe opfattede dette som et Indgreb i sine Rettigheder, byggede hun tæt derved en anden Borg, og saaledes steg det gjensidige Had, indtil det endelig kom til

---

[1]) Hos Westphalen IV, 317.

[2]) Professor S. Grundtvig tror ligesaa fast paa den historiske Sandhed af denne Ytring som paa alt, hvad der staar i Folkevisen, og han tiltræder en Gjætning af Suhm, hvorefter den »grauer Ritter« er den samme, som advarede Kongen før Slaget, altsaa Fikke von Vitzen. Nu er der det kjedelige Faktum, at denne Mand ikke blev fangen, men faldt i Slaget; dog, denne Vanskelighed kommer Hr. Grundtvig let over: Hos en »saa meget yngre Forfatter« har man uden Tvivl Lov til at foretage en Textrettelse; *mit gefangenen* rettes da til *da gefallenen*, og Albrecht har altsaa sagt hine mindeværdige Ord ved Synet af Fikke v. Vitzens Lig.

aaben Krig. Det er her jo let at se, hvorledes Krantz har omformet de Oplysninger om, hvad der gik forud for Krigen, som findes hos Detmar og derfra ere gaaede over til Korner; da imidlertid Omformningen foretoges af en Mand, der var uden al direkte Kundskab om Forholdene, er den bleven meget uheldig.

Endvidere vilde Krantz finde Aarsagen til Kongens Nederlag, og han opdager da denne i den «sumpede Dal», der rent i Forbigaaende nævnes hos Korner. Krantz fortæller saa Slagets Gang paa følgende Maade: Hærene stode allerede opstillede, saaledes at begge kunde se hverandre. De vare adskilte ved en Sump; nogle Vadesteder var der, som alle dog ikke kjendte. De Danske tøvede, ventende, at Kongen først vilde gaa over; han forhastede sig heller ikke. Endelig vovede Kongen sig dog ud paa den sumpede Vej, forført af sin Tillid til de Tyskeres Styrke, han anførte; men dèr mødte hans Tropper saadanne Vanskeligheder, at der banedes Fjenden Vej til Sejr. De, der stode paa fast Grund, kæmpede modig, men de, der stode midt i Sumpen, kunde ikke udfolde deres Kræfter. Saaledes overvandtes og dræbtes de kongelige; selve Kongen og hans Søn Erik bleve fangne o. s. fr.

Hvor sundt og tiltalende alt dette end kan lyde, maa det dog anses for aldeles givet, at det kun er en fri Skildring, hvis eneste Støtte er de tre Ord hos Korner: *transiens vallem paludosam.* Det er et Sidestykke til, hvad Krantz fortæller om Krigens Aarsag, og ligesom dette frembragt af en naiv Pragmatisme, forenet med en Stræben efter at fremstille alt levende og anskueligt[1]). Naar Krantz op-

[1]) I *Vandalia,* der er skrevet før *Svecia,* er Krantz en hel Del mere maadeholden i Skildringen af Detaillerne (Vand. lib. IX, c. 22).

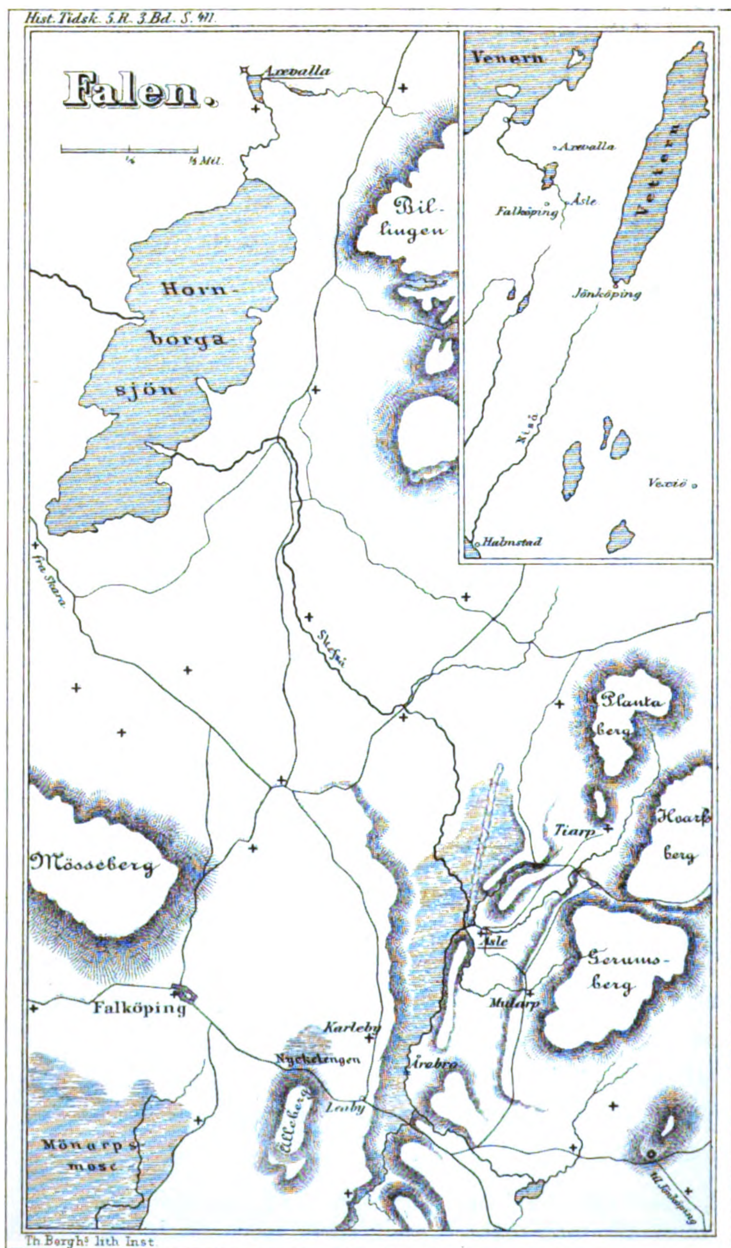
stiller Sumpen som Aarsag til Tyskernes Nederlag, er dette en ren Gjætning, hverken mer eller mindre, og Gjætningen har endda kun ringe Støtte i Korner, efter hvis Fortælling Albrecht jo overskrider den sumpede Dal og først siden bliver overvunden. Ikke deto mindre er Fortællingen hos Krantz bleven opfattet som positiv historisk Sandhed af, jeg tør næsten sige, alle, der siden have skildret Slaget[1]), kun at man har forbedret den ved at tilføje, at Mosen vel var halvt tilfrossen; thi, som Lagerbring[2]) siger, «annars kan det intet wara sannolikt, at Konungen utan eftertanka fördjupat sig uti et bottenlöst kärr». Endnu den Dag i Dag undgaar næppe nogen Skoledreng i Norden at høre om den Mose, hvori Albrechts svære Rytteri sank ned.

Det sextende Aarhundrede har ikke blot skabt det Træk, der siden da er bleven opfattet som Hovedgrunden til Albrechts Nederlag; det har ogsaa skjænket Slaget det Navn, der indtil nu har været det almindelig gængse. I vore Dage kjende alle Slaget ved Falkøping; den første, der har bragt dette Bynavn i Forbindelse med hint Slag, er imidlertid Rasmus Glad. Oftest taler han dog efter de svenske Kilder om *Fallonia* eller *Falbogia*, d. v. s. Falen eller Falbygden, den Højslette i Vestergøtland, hvortil den svenske Rimkrønike henlagde Slaget, men en enkelt Gang undslipper der ham Navnet: *Falcopia*, Falkøping[3]). Først da Holberg fortalte, at «Krigshærene mødte hinanden paa den slette Mark ved Falkiøping udi Vester Gothland», trængte dette Navn dog ret igjennem for siden at blive næsten

[1]) Munch, der «ikke vil opholde sig ved Enkelthederne i dette mærkelige Slag», omtaler dog ikke Mosen.
[2]) Svea rikes hist. III, 715.
[3]) Margareticorum libri X, S. 203: *Et Falocopensem contendit Ivarus in oram.*

eneherskende. Er dette nu rigtigt? Rasmus Glad og Holberg ere naturligvis kun komne til at nævne Falkøping, fordi de mente, at et Slag, der var udkæmpet paa Falen, nødvendigvis maatte have staaet ved Falkøping, den By, der danner Midtpunktet for Falen, som dens Navn jo allerede viser. Nu, denne Betragtning kan naturligvis ikke betegnes som helt urigtig; fuldstændig rigtig er den dog endnu meget mindre, som vi siden skulle se.

Naar det sextende Aarhundredes Forfattere i Virkeligheden ikke gave os et eneste Bidrag til Oplysning af Krigen mellem Albrecht og Margrethe, skulde det synes givet, at endnu yngre Skribenter heller ikke kunne indeholde noget af Værdi derom. Saaledes er det dog ingenlunde; netop hos Forfattere fra det sidste Hundredaar kommer der efterhaanden noget virkelig nyt frem, og dette nye bestaar i Medinddragelsen af Slagets Terrain samt i Forbindelse dermed af visse stedlige Traditioner. Her at følge Udviklingen kronologisk vil dog ikke lønne sig; i Stedet foretrækker jeg, for at give Forstaaelsen af det følgende et fast Grundlag, strax at meddele min egen Beskrivelse af den paagjældende Egn. Hvad jeg skal sige derom, er i Hovedsagen støttet paa, hvad jeg selv har set, da jeg en Avgustdag i 1881 gjennemvandrede alle de Steder, hvor Slaget kan have staaet. Min Undersøgelse af Terrainet blev ganske vist foretaget under højst ugunstige Vilkaar; da jeg kom en Mil udenfor Falkøping, begyndte det at regne, og under et stedse voxende Uvejr foretog jeg saa Resten af den fem Mil lange Vandring. Alligevel tør jeg tro, at jeg ved dette Selvsyn har faaet en langt bedre Forstaaelse af Terrainfor-

Th. Bergh's lith Inst.

holdene end f. Ex. Krigshistorikeren Jahn, der kun kunde støtte sig paa tarvelige Kaart og endnu tarveligere Beskrivelser. — Til bedre Oplysning vedføjes en Kaartskizze over den paagjældende Egn, hentet fra et svensk Generalstabskaart[1]).

De Stedbestemmelser for Slaget, som de samtidige Aarbøger give os, er dels Kirkebyen Åsle, dels Vestergøtland; medens vi beholde den første, meget specielle Angivelse *in mente*, er den anden altfor almindelig, og vi optage derfor fra den senere svenske Tradition Stedsangivelsen Falen. Med Navnet Falen eller Falbygden betegnes den Højslette, der midt imellem Søerne Venern og Vettern kroner Vestergøtland og paa alle Sider omgiver Byen Falkøping. En halv Mil sydøst for den lille Kjøbstad hæver Ålleberg sig stejlt i Vejret; Vejen, som kommer fra Jønkøping, gaar halvvejs oppe paa Bjergets nordlige Affald, og fra den har man en fortrinlig Udsigt over Omgivelserne i en vid Kreds. Lad os da tænke os, at vi staa her oppe.

Ved vore Fødder udbreder sig en stor Slette uden Klipper og uden Skov, med bølgende Bakkedrag, omtrent som i et sjællandsk Landskab; — dette er Falen. Meget frugtbar er Egnen, overalt oversaaet med Smaabyer og Gaarde; rige Fund af Oldsager vidne om en tidlig Bebyggelse; de mangfoldige Kirker vise, hvor talrig Befolkningen allerede var i Middelalderen. De fleste af disse Kirker kunne vi se fra vort høje Standpunkt; nærmest til højre have vi Karleby, lidt længere borte og til venstre ses Falkøping. Den udstrakte Slette, der her oppe fra ser helt jævn ud, afgrænses delvis af Højdedrag, der dog ind-

[1]) Bladet »Skaraborgs län, södra delen«. Af Generalstabskaartene i stor Maalestok er Egnen ved Falkøping endnu ikke udkommen.

byrdes ere helt adskilte. Vi staa jo selv paa et saadant, det mindste, stejlt opstigende Ålleberg; bagved Falkøping hæver sig det langt mere udstrakte Mösseberg. Mod Øst henover Karleby se vi en hel Kjæde af Bjærge, adskilte ved Toppen, sammenhængende ved Foden; de have forskjellige Navne: Gerumsberg, Hvarfsberg og længst mod Nord Plantaberg. I nordlig Retning standses Sletten først af Billingens vidtstrakte Højder. Alle disse Bjærge have samme Form; deres Overflade er bar og temmelig jævn; ved Kanten træder Klippen frem for oven og falder her brat af; længere nede ses kun stejle Jordskrænter. Man kommer til at tænke paa langstrakte Fæstningsvolde eller fjærne Skovstrækninger ved at se disse lange, lige Linjer, der ende skraat ved Bjærgenes Udkant.

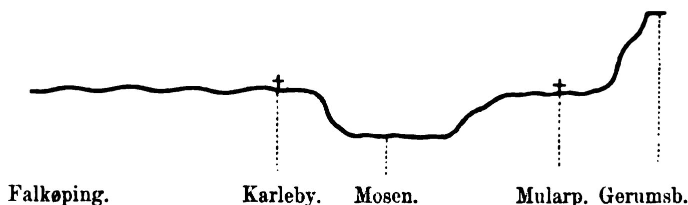
Denne Egn er godt egnet til at være Skueplads for en Kamp, og den maa have været det allerede i Middelalderen. Bjærgene kan man let gaa uden om, og en fremrykkende Hær finder kun ringe Vanskeligheder paa selve Sletten, det skulde være i de Mosestrækninger, der brede sig hist og her, og som sikkert i Middelalderen have været mere udstrakte end nu, da Opdyrkningen indskrænker dem Aar for Aar. Paa Ållebergets Nordside have vi en saadan Mose, Nyckelengen kaldet; den er dog af ringe Omfang. Vidtstrakt er derimod den store, flade Mönarpsmose, der breder sig syd for Falkøping. Af største Indflydelse paa Terrainets Form er endelig den lange Mose, der strækker sig fra Syd til Nord, parallelt med de tre sammenhængende Bjærge ved Falens Østrand, dog i nogen Afstand fra disse. Her løber en Aa, der nu kaldes Skefså, men som i Middelalderen hed Falbækken[1]), med god Grund, da den er Hovedafløbet

---

[1]) Styffe, Skandinavien under unionstiden (2 Uppl.), S. 133.

for Sletten, og dette Vandløb, der i sig selv er lidet betydeligt, danner med sine Omgivelser et stort Terrainafsnit. Øst for Karleby sænker Sletten sig dybt ned imod Mosen, der paa et langt Stykke er en Fjerdingvej bred; hinsides denne højner Terrainet sig atter, bliver saa paa et Stykke jævnt og stiger endelig stejlt i Vejret i Gerumsberget; paa det jævne Stykke ligger her Byen Mularp; lidt nordligere og helt nede ved Mosen ligger Åsle. Ved Karleby er Slettens Middelhøjde maaske hundrede Fod eller mere over Aaen og Mosen; mod Nord sænker Sletten sig imidlertid, indtil Aaen tilsidst løber i Højde med Omgivelserne. Her tager den en nordvestlig Retning og løber sluttelig ud i den anselige Hornborgasjø, som atter har Afløb til Venern.

Det fremgaar heraf, at medens Skefsaaens nordvestlige Løb kun har ringe Betydning for en Hærs Bevægelser, har dens nordlige Løb mellem Karleby og Gerumsberget den allerstørste. Et tænkt Gjennemsnit af Falen vil her se saaledes ud:

Den brede Mose, der selv nu, hvor den delvis er opdyrket, er næsten ufarbar paa en Strækning af halvanden Mil fra Karleby nordpaa, synes at maatte have været en uoverstigelig Grænse for en Hær i Middelalderen.

Lidt syd for Karleby opstaar Skefsaaen af to Arme. Hovedtilløbet kommer øst fra og løber i Højde med Omgivelserne, indtil det temmelig brat synker ned i den Ind-

sænkning, der er dannet af den anden Arm. Denne kommer syd fra og løber dybt nede mellem stejle Skrænter; Aaløbet er omgivet af Engdrag, der ere oversaaede med store Sten. Over denne Aa fører Hovedvejen til Jønkøping efter at have passeret Leaby Gjæstgivergaard. Nord derfor, hvor begge Aaer forene sig, begynder da den brede Indsænkning med det store Mosedrag. —

Et eller andet Sted i det her beskrevne Terrain maa Slaget sikkert have staaet; hvilket Sted, det er Spørgsmaalet, og her kunde man da tro, at de i Egnen bevarede Traditioner kunde hjælpe os. Saadanne findes virkelig, og ere de end først opskrevne i meget sene Tider, var det jo dog muligt, at de kunde indeholde Sandhed [1]).

Det mest ejendommelige af Stedsagnene om Slaget, ja egentlig det eneste, der virkelig knytter sig dertil, er det, der handler om Nyckelengen eller -engene: paa disse skal Margrethe nemlig under Slaget have tabt sit Nøgleknippe, og deraf skulle Engene have faaet deres Navn. Nu er det rigtignok hævet over al Tvivl, at Dronningen aldeles ikke var til Stede ved Kampen, men opholdt sig mange Mil derfra paa Varberg, og det synes ikke mindre dristigt end prosaisk, naar en eller anden vil bringe Sagnet til at stemme med Historien ved at sige, at Tilfældet kunde være sket senere, da Margrethe engang besaa Valpladsen. Højst uheldigt er det dog især, at der paa Falen findes flere Enge med hint ejendommelige Navn. De mest bekjendte Nyckelenge ligge, som ovenfor omtalt. ved den nordlige Fod af Ålleberg [2]); en Provst Salander, der gjerne

---

[1]) Et dansk Stedsagn om, at Slaget mod Albrecht har staaet ved Mønsted i Jylland (Danske Atlas IV, 671, jvfr. 673), turde kunne lades ude af Betragtning.

[2]) Linné, Västgöta resa (1747) S. 85, og mange senere.

vilde sikre sit Pastorat Æren for at have set Kampen udfægtet paa dets Grund, har paavist, at det samme Navn bruges om nogle Enge midt imellem Åsle og Nabobyen Tiarp[1]), og endelig have andre Forfattere ment at finde Nyckelenge tæt ved Møsseberg, hvor der jo virkelig, sydvest for Falkøping, findes store Mosestrækninger[2]). Til en Udredelse af Slagets Sted kan dette Sagn altsaa ikke hjælpe os, hvorledes man end vil dømme om dets Troværdighed[3]).

De andre stedlige Traditioner ere langtfra saa karakteristiske. I Åsle Sogn findes en Indskæring (hvad man paa Møen vilde kalde et Fald) i Bjærgene; det hedder Frue-Skaar, og Almuen fortæller, at Dronning Kristina skal være reden herop for at se paa et Slag[4]). Mod at overføre dette paa Margrethe, kan der jo nok siges et og andet. — Om Møsseberg, vest for Falkøping, siges der, at det har faaet sit Navn af Kong Albrechts «Møsse», som han lovede ikke at sætte paa Hovedet, før han fik erobret

---

[1]) Salander, Beskrifning öfver Åsleds församling (1811) S. 138 ff.

[2]) Odhelius (præs. Celsius), Dissert. de Wartofta (1750) S. 11, jvfr. Salander S. 135.

[3]) Desangaaende har Salander en yderst morsom Theori i en forbedret Udgave af sin Slagberetning, der er optagen i Lindskog, Beskrifn. om Skara Stift III, 73 ff. Historikerne skulle efter ham kun vide at fortælle, hvad der er berettet dem, en Tradition derimod, «som er bleven forplantet paa Stedet selv, kan anses som et Vidne, der har set Hændelserne tildrage sig». Naar derfor Ørevidner benægte, men Øjenvidner (ɔ: Sagnet om Nyckelengene) bekræfte Margrethes Tilstedeværelse, maa man naturligvis tro de sidste.

[4]) Salander S. 149. I Rosenbergs Tilføjelser til L. C. Müllers Danmarks Historie (ved Tang IV, 13) læser man: I en Kløft i den øvre Rand af (Ållebjerget) tror Menigmand, at Margrethe har siddet og set paa Striden; — det turde være en just ikke meget korrekt Gjengivelse af Sagnet om Frue-Skaar, der rigtignok ligger langt fra Ålleberg.

Danmark. Dette er jo aabenbart kun en Stedfæstelse af, hvad Folkevisen fortæller om Kongens Hætte, og den bliver meget uheldig, da Bjærget nævnes længe før Albrechts Tid[1]). Andre Etymologier ere altfor usikre, til at der kan bygges noget paa dem. Medens man i Egnen ved Åsle henviser til, at dèr findes baade et Segerberg og et Helvedes Kjær[2]), kan man ved Klefva, helt vest for Møsseberg, hvortil Slaget ogsaa henføres[3]), paapege baade »Kongsmarket« og »Kongsgapet«[4]). Stednavne sammensatte med Dan, Danholm, Danadike, ere fremdragne fra Åsles Omgivelser[5]), og kunne vel findes det halve Sverige over. Lige saa lidet betegnende er det, naar der om Ålleberg gaar det Sagn, at harniskklædte Ryttere ere bjærgtagne her og stadig vente paa at rykke ud[6]).

Stedsagnene kunne altsaa ikke oplyse os om Slagets virkelige Plads[7]); kan Terrainet det da? Et Par allerede anførte Forfattere have medinddraget dette i deres Beretninger om Slaget; dog ere de altfor troende overfor Sted-

---

[1]) »Myrsubiærgh« i et Tillæg til Vestgøtaloven (Schlyters Lovsaml. I, 291).

[2]) Salander S. 143, 148.

[3]) Linné, Västgöta resa S. 90.

[4]) Blom, Unionskrigene S. 12 Anm.

[5]) Salander S. 164.

[6]) Afzelius, Sagohäfder V, 48—49; Ljungström, Wartofta hörad o. staden Falköping (1877) S. 58—59; Werner, Westergötlands fornminnen (1868) S. 63—64. Naar den sidste Forfatter siger: Sägnen om Guldhjelmsriddarne lyder sålunda: Vid Ållebergs slag år 1389 uppträdde o. s. v., er dette Aarstal og Navn naturvis hans Tilføjelse til Sagnet, der kun fortæller om et Slag i al Almindelighed.

[7]) En Oplysning derom, hentet fra Monumenter, kan næppe ventes, skjønt Hadorph 1674 noterer, at der efter de i Slaget faldne Riddere »finnes än på stora Falun Stenar upreste, widh stora Wägon til Hornborga« (Rimkrønikeudgaven S. 168).

sagnene, altfor kundskabsløse overfor de historiske Kilder, til at deres Behandlinger kunne lære os noget. Den, der derimod har støttet sin Fremstilling paa en nogenlunde udtømmende Kundskab om Terrainforholdene, forenet med et for sin Tid godt Kjendskab til Kilderne, det er Krigshistorikeren Ferdinand Henrik Jahn i det efter hans Død udgivne Arbejde: Danmarks politisk-militaire Historie under Unionskongerne (1835). Han har derved gjort Epoke i »Falkøpingslagets« Historie, og selv er han da ogsaa yderst tilfreds med, hvad han har frembragt. Han har, mener han, paavist et Terrain for Slaget, der »opfylder alle militaire og historiske Betingelser«, og finder, at den Stilling, Dronningens Hær havde indtaget, var saa beundringsværdig, at den i sig selv forklarer Albrechts Nederlag.

Jahns store Opdagelse er den, at Slaget har staaet ved Leaby, — vi erindre, at dette er Navnet paa den Gjæstgivergaard, der ligger øst for Ålleberg ved den eneste Vej, der paa denne Strækning fører over Skefsaaen. Naar Albrecht fra Jønkøping vilde rykke frem for at undsætte Axeval, maatte han, slutter Jahn, utvivlsomt komme til dette Sted, og netop Overgangen over Aaen var da i høj Grad egnet til at standse ham. Her har da Dronningens Hær taget Stilling; den højre Fløj har den støttet til Ålleberg, til venstre har den strakt sig henimod et ubetydeligt Vadested, Årebro, der nedenfor Karleby fører over Mosen; enkelte Afdelinger ere sendte over paa Østsiden af Aaen. Slaget begynder; Albrecht slaar de fremskudte Tropper, men indser, at han ikke kan forcere Aaen her lige i Fronten af den fjendtlige Hær. Da er det, at han letsindig beslutter sig til at gaa over den halvt tilfrosne Mose ved Årebro; kun Gerd Snakenborg efterlades ved Leaby Bro. Mosen kan ikke bære Albrechts Ryttere, og da Snakenborg

forlader sin vigtige Post, komme Nordboerne atter over Aaen og angribe Albrecht fra to Sider. Kongen flygter nord paa og fanges i Omegnen af Åsle, det Sted, hvortil Slaget derfor henføres i Krønikerne.

Saavidt Jahn. Hele Situationen er unægtelig godt opstillet, som man kunde vente det af den lærde Krigshistoriker. Ville mere kritiske Aander end næppe indrømme, at Slaget netop maatte være gaaet saaledes for sig, saa skulde man dog medgive, at det kunde være gaaet til paa den angivne Maade, — hvis Jahn ikke havde misforstaaet de to Hæres Bevægelser fra Grunden af. Munch har allerede paavist dette; Jahn forudsætter, at Albrecht kom syd fra; efter Detmar, der her er den eneste Kilde, er det imidlertid vist, at Kongen allerede var tæt ved Axeval, altsaa nord for Falkøping, da han hørte om sine Fjenders Fremrykning. Disse vare da i det sydligere liggende Jønkøping; Albrecht vendte om og kom altsaa ved Sammenstødet nord fra. Hvis man holder fast ved Leaby som det naturlige Sammenstødspunkt, saa indtræffer det højst morsomme, at Albrecht faar netop den gunstige Stilling, som Jahn tillægger Margrethes Hær, og hvoraf han med krigshistorisk Nødvendighed udleder dennes Sejr!

Jahns Skildring af Kampen, der var fremført med en Overbevisningens Sikkerhed, som om han personlig »havde været med i et foregaaende Krigsraad og selv taget Del i Slaget«[1]), gjorde stor Opsigt og blev optagen af en Mængde Forfattere. Det er den, der ligger til Grund, om end vist paa anden Haand, for Beretningerne hos Rudbeck[2]) og i det svenske historisk-geografisk och statistisk Lexikon (I,

[1]) Allen, De tre nord. Rigers Hist. I, 689.

[2]) Försök till beskrifning öfver Sveriges städer (1860) III, 86—90. Forfatterens historiske Kundskab fremgaar tilstrækkelig deraf, at

289—90) ikke mindre end for Hammerichs Beskrivelse i »Danmark under de tre nordiske Rigers Forening», ja Fr. Barfod holdt sig til Jahn endnu i Aaret 1867[1]), fem Aar efter at Munch havde ramt hans Fremstilling saa grundig. Nu, det maa indrømmes, at den store norske Gransker selv ikke havde underkastet Slaget nogen megen omhyggelig Undersøgelse. Skjønt han[2]) ikke »vil opholde sig ved Enkelthederne af dette mærkelige Slag», faar han dog sagt saadanne Fejl som, at de Danskes Anførere vare Iver Lykke og Fikke Norby, at Albrechts Hær talte 18000 Mand, Udsagn, der jo netop stamme fra det, som Munch selv kalder »yngre» Beretninger af »liden Værd», — i det hele et godt Bevis paa, hvor lidt en nok saa udviklet Skarpsindighed forslaar, naar den ikke ledsages af methodisk Kritik. Om Slagets Sted siger Munch, at »Falen og Falkøping nævnes som Stedet i de fleste Kilder»; vi vide, at dette er aldeles urigtigt, da »Falen» først forekommer i den svenske Rimkrønike og »Falkøping» endog ikke før hos Rasmus Glad. Med Grund henviser han derimod til, at en gammel Krønike nævner »Asle», det nuværende Åsle, som Slagets Plads.

Åsle er jo i Virkeligheden det eneste bestemte Sted, der opgives for Slaget. Opgivelsen findes i en Aarbog[3]), der stammer fra samme Menneskealder som selve Kampen; den passer med alle historiske Oplysninger om denne. Åsle ligger i Vestergøtland, i hvilket Landskab

---

han lader Krantz og Erik Olsson være de ældste Skribenter, der omtale Slaget.

[1]) Fortællinger af Fædrelandets Hist. 3. Udg. I, 487.

[2]) Munch, Det norske Folks Hist. 2. Afd. II, 314 ff.

[3]) Munch siger: »to Krøniker, der dog synes at have benyttet én og samme Kilde». I Virkeligheden er det jo snarest én Aarbog, som en anden har udskrevet.

Slaget skal have staaet efter Visbymunkens Krønike; Byen ligger paa Sletten Falen, der nævnes i Rimkrøniken; Åsle ligger endelig midtvejs mellem Axeval og Jønkøping, de to Holdepunkter for Hærenes Bevægelser, der opgives hos Detmar. Efter de historiske Kilder vil der være en afgjort Sandsynlighed for, at Kampen mellem Margrethes Hær og Albrecht har fundet Sted ved Åsle og ikke paa nogen anden Plet. Spørgsmaalet bliver da, om dette kan forenes med Terrainforholdene.

Jahn svarer hertil et afgjort Nej og rykker op med den ene militære Grund efter den anden: Der gives ingen slettere Opstilling end tæt ved Åsle; liggende fjærnt fra Hovedlandevejen er Byen vanskelig at naa, og paa en Udvikling af Troppemasserne er der her slet ikke at tænke. Endelig mener Jahn, at Åsle aldeles ikke svarede til det militære Øjemed for den nordiske Hærs Marsch, «som især gik ud paa at forhindre Kong Albrecht fra at undsætte Axeval, thi var han først kommen over Broen ved Leaby, saa vare alle Foretagender fra Åsle af forgjæves og kunde ikke opholde Kongens Marsch». Denne sidste, mest afgjørende Grund, som Jahn har at anføre mod Åsle som Slagplads, er nu bortfalden; den beror jo paa en Miskjendelse af, fra hvilken Side de fjendtlige Hære kom. Hvad han i øvrigt anfører, er ogsaa paavirket af denne Misforstaaelse, og her have Jahns Ord desuden ringe Vægt; thi om et saa begrænset Terrain som dette kan man ikke danne sig nogen tydelig Forestilling, blot ved at studere de gamle Hermelinske Kaart. I Stedet skal jeg her beskrive Åsles Omgivelser med Støtte dels i Generalstabens meget nøjagtigere Kaart, dels i, hvad jeg selv har set af Egnen.

Den Del af Falen, hvori Åsle ligger, er som allerede

omtalt skarpt adskilt fra Hoveddelen af Højsletten ved det brede og især meget langstrakte Mosedrag, der begynder ved Leaby og fortsætter sig til en halv Mils Vej nord for Åsle; dette danner en stor Indsænkning i Terrainet, og Mosens Bredde gjør desuden en Passage over den omtrent umulig. Heraf følger strax, at Åsle er tilgængelig nord fra og syd fra, men ikke vest fra. Er det efter Aarbogen sandsynligt, at Hærene have mødtes ved Åsle, da maa de hele Tiden have holdt sig øst for Mosen, med andre Ord, Ålleberg og Leaby have aldeles ingen Rolle spillet under Kampen, langt mindre naturligvis selve Falkøping eller Møsseberget. Margrethes Hær, der kom fra Jønkøping, er lige før Overgangsstedet ved Leaby drejet nord paa; Albrecht er paa Tilbagevejen fra Axeval bleven paa Skefsaaens højre Bred. Dette følger ligefrem af Terrainforholdene; under andre Forudsætninger vil Sammenstødet aldrig have kunnet finde Sted ved Åsle.

Er nu denne Vej forbi Åsle i sig selv umulig paa Grund af Terrainet? Dette tør næppe paastaas. Den Strimmel af Falen, der er saa skarpt begrænset af Mosen paa den ene, Gerums- og Hvarfsberget paa den anden Side, har en Længde af omtrent en Mil og falder i tre Partier. Sydligst, paa begge Sider af Mularp, er Strimmelen over en Fjerdingvej bred; fra Bjærgets Fod er den først næsten helt jævn paa en Bredde af omtrent en halv Fjerdingvej, siden sænker den sig langsomt ned imod Mosen; — man betragte Gjennemsnittet S. 413. Nordligst, i Højde med Tiarp, er der fra Foden af Bjærget en jævn Slette af omtrent en Fjerdingsvejs Bredde; saa kommer Affaldet mod Mosen, der er smallere, men ikke saa højt som sydligere; hele Højsletten sænker sig jo i denne Retning, saaledes at den endnu lidt nordligere kommer ned i Højde med Aaen.

Midterpartiet, Egnen nærmest ved Åsle, er mere sammensat. Det brede og jævne Terrain, der findes syd for Mularp, bliver nord for denne By smallere, og Vejen, som følger det, gaar stedse nærmere ved Skrænten af Gerumsberget. Ved dettes nordvestligste Hjørne møder Vejen saa en Bæk, der kommer fra Bjærgets indre Dele og løber ned imod Åsle; denne har helt igjennem temmelig stejle Bredder mod Nord, og paa den anden Side har den først det bratte Affald af Gerumsberget, siden et Eng- og Mosedrag, der rundt om er bedækket af vældige Stene. Bækken løber ud i Skefsaaen og her, helt nede ved Mosen, ligger den lille Landsby Åsle. Den nævnte Bæk optager oven i Kjøbet en anden lille Aa, der kommer syd fra og er løben igjennem Mularp, samt et tredje Vandløb, der kommer nord fra og har ret skarpt afskaarne Bredder. Alt i alt er Terrainet her saaledes meget kompliceret og maatte lægge mange Hindringer i Vejen for en Hærs frie Bevægelser.

Lad os nu tænke os Albrechts og Margrethes Tropper i Fremrykning nord og syd fra i dette Terrain. Aabenbart vilde de Partier, de først mødte, henholdsvis vest for Tiarp og ved Mularp, ikke kunne afskrække dem; Rytterne kunde med Lethed rykke frem paa den jævne Strimmel, hvor Vejen endnu gaar, og Hærene havde endda den store Fordel, at de vare helt dækkede paa Flankerne dels af Mosen, dels af Bjærgene. Om de siden ere bleven overraskede ved at træffe det mere kouperede Terrain ved Åsle, skal man vanskelig kunne bestemme med vort ringe Kjendskab til Middelalderens Kampmaade i Norden. Umuligt at passere er Terrainet ingenlunde, især da der jo kun er Tale om Hærmasser paa faa tusend Mand; de ubetydelige Vandløb ere alle lette at vade over, for ikke at nævne, at de ved S. Mathias' Dags Tid sikkert have været helt islagte, og

nede ved selve Byen er der endog aldeles jævne Overgangssteder. I Virkeligheden er der lige saa store Vanskeligheder at overvinde ved Leaby Bro, hvor Jahn mener, at Slaget kan have staaet, som her ved Åsle.

Paa en detailleret Skildring af, hvorledes Hærene kunne have staaet i Egnen ved Åsle, skal jeg vel vogte mig for at komme ind; det komiske Lys, der er faldet over Jahns Slagmaleri, opfordrer ikke til at træde i hans Fodspor. Lad Gerd Snakenborg have staaet helt nede ved Åsle, hvor Overgangen er lettest, eller helt oppe ved Bjærget, hvor Vejen fra Mularp til Tiarp overskrider Aaen, derom er det umuligt at vide noget, og jeg giver ogsaa Afkald paa af Terrainet at ville bevise Nødvendigheden af Albrechts Nederlag. Med min Forklaring om Terrainforholdene for Øje vil man ikke kunne nægte, at disse langtfra gjøre den gamle Aarbogs Stedfæstelse af Slaget til en Umulighed, og med dette Udslag kunne vi lade os nøje.

Endnu kun én Bemærkning. Jeg har ved den foregaaende Undersøgelse af Terrainet ikke taget noget Hensyn til den *vallis paludosa*, som Korner omtaler i sin Slagberetning. Jeg tillægger ikke denne Oplysning nogen Avtoritet; det forekommer mig usandsynligt, at den dog noget yngre Korner har haft en Detailkundskab til Terrainet, som ikke findes hos den samtidige Detmar, der om Slagets Sted kun véd at sige, at det stod »ved Axeval i Vestergøtland». Imidlertid, andre kunne jo være mere tilbøjelige til at fæste Lid til Korner, og jeg kan ikke bestemt nægte deres Ret dertil. Hvor er da denne »sumpede Dal» i Egnen ved Åsle? Ja, enten kan man søge den nord for Byen, vel nærmest ved den tredje af de ovennævnte Aaer, eller ogsaa kan man opfatte den som den store Mose, der gaar vest for hele Terrainafsnittet. I dette sidste Tilfælde

er da Albrecht ikke, som det forekommer mig sandsynligst, bleven paa Skefsaaens højre Bred; han har fulgt Falkøpingsvejen, indtil han for at komme i Kast med sine Modstandere er drejet mod Øst og da har overskredet det store Mosedrag. Jeg tør ikke nægte, at Mosen kan have været passabel ved Vintertid, naar den var islagt og snedækket, og hele denne Forklaring staar derfor som tilladelig, om end næppe som sandsynlig. Kun ét maa hævdes bestemt. Vil man følge Korner, maa man gjøre det helt ud, og saa maa det staa som afgjort, at Albrecht lykkelig kom over Mosen, og at Slaget først kom i Gang hinsides denne[1]); Krantz' Gjætning paa Mosen som Aarsag til Kongens Nederlag er og bliver aldeles grundløs.

Jeg skal hermed afslutte min Granskning af Beretningerne om det skæbnesvangre Slag, der i Februar 1389 udkæmpedes paa Falen. Undersøgelsen har været vidtløftig, mange vilde maaske mene for vidtløftig. Emnet har imidlertid stor methodisk Interesse for Behandlingen af Margrethes Historie; det har vist, hvor meget der er at lære af de samtidige Kilder, hvor overordentlig lidt der kan hentes fra alle senere Beretninger, og dette Udslag kan dristig overføres næsten paa alle Punkter i Datidens Historie. I sig selv kan det vel ogsaa være heldigt en Gang at faa ryddet grundig ud i det tykke Lag af uægte Tradition, der har samlet sig om dette Slag, og jeg haaber at have rammet en Pæl gjennem Livet paa adskilligt af det, der oftest er gjentaget, ikke mindst paa den »halvt tilfrosne Mose,

[1]) Provst Salander har her forstaaet Korners Beretning rigtigere end de fleste (Beskr. öfver Åsled S. 146).

hvori de tunge Ryttere sank ned». Jeg har hverken Medlidenhed med Svenskerne, der maa opgive Erik Ketilssons Anførerskab, eller med os Danske, der maa fratage Iver Lykke det eneste Blad i hans Lavrbærkrans; uden Sorg ser jeg Hvitfelds «Fikke Norby» gravlagt ved Siden af Latomus' «grauer Ritter», Slibestenen og Fanen tillagt samme Værdi som den Spinderok, man var paa Nippet til at opfinde i forrige Aarhundrede, og jeg blues ikke ved at have berøvet Nyckelengene deres historiske Betydning. Et, det tilstaar jeg, gjør mig ondt, og det er, at det store Slag ikke kan faa Lov til i Fred at beholde det saa tilvante Navn: Slaget ved Falkøping. Sikkert er det dog, at denne Benævnelse kun bliver berettiget, naar Ordet «ved» tages i yderst udstrakt Betydning. Det absolut korrekte, det eneste, der har umiddelbar Støtte i de samtidige Kilder, er utvivlsomt at tale om Slaget ved Åsle, og det er kun en Indrømmelse til mine og andres urigtige Vaner, naar jeg foreslaar at optage et Navn, der i alt Fald er temmelig gammelt og ligger det nu almindelige ret nær, ved at døbe Kampen Slaget paa Falen.

Anmærkninger af Ludvig Frederik Brock til Jacob Aalls Erindringer.

Ved

F. Schiern.

Da Jacob Aall forberedte Udgivelsen af sine „Erindringer som Bidrag til Norges Historie fra 1800—1815“, henvendte han sig om Oplysninger til flere endnu Levende af dem, der havde taget Deel i hine Aars Begivenheder. Blandt dem var ogsaa Oberst Brock, der i Aaret 1813 som Major og Overadjutant i Generalstaben var kommen til Norge i Prinds Christian Frederiks Følge, men efter dennes Abdikation havde forladt Norge og var gjenindtraadt i dansk Tjeneste ligesom de i denne senere saa berømte Nordmænd Olaf Rye, Frederik Adolph Schleppegrell og Hans Helgesen, nogle af Officererne i den norske Marine og adskillige andre norske Embedsmænd, der ikke havde kunnet forlige sig med Tanken om Norges Forening med Sverrig og Edsaflæggelsen til Kong Carl XIII. Til Brock sendte Aall dette Brev:

„Næs Jernværk pr. Brevig
den 12te August 1842.

Høistærede Hr. Oberst! Det er ikke uden Undseelse, at jeg adresserer Dem disse Linier, da jeg maa befrygte, at den Anmodning, jeg har at gjøre Dem, vil findes ubeskeden; men naar jeg sætter mig 30 Aar tilbage i Tiden, synes jeg at finde et Moment i mit Forhold til Dem, som giver mig Haab om, at De ikke vil ansee mig for paatrængende.

Som et Alderdoms Arbeide har jeg paataget mig at gjøre Udkast til en Skitse af den Tids Begivenheder, som ligger

mellem 1800—1822, og omendskjønt jeg, i min høie Alder, ikke tør haabe at see Arbeidet fuldendt, saa finder jeg dog en særdeles Interesse i denne Reminiscents af en forsvunden Tid. I mit Udkast nærmer jeg mig nu det skjæbnesvangre Krigsaar 1814, og Ingen kan bedre end De veilede Historieskriveren med Hensyn til de Tvivl og Vanskeligheder, som ligge ved Siden af disse Undersøgelser. De var bestandig om Kongen, naar han tog sine Kabinetsbeslutninger, og kjender bedst Sammenhængen mellem disse og hans offentlige Færd. Man har sædvanligen søgt Grunden til Christian Frederiks vaklende Fremgangsmaade under hiin korte Krig i Mangel paa Mod og Rædsel for Krigens umiddelbare Scener, men ved nøie at sætte sig ind i disse Forhold er Historieskriveren neppe berettiget til at drage denne Slutning. Norges daværende Konge gjorde vel ikke Fordring paa den Hæder, som er at finde i et militairt Talent og Generalsdygtighed, men af hans Adfærd under Krigen kan man ei slutte sig til det Modsatte eller begrunde en Anklage for Mangel paa Mod. Jeg bilder mig ind, at Maanederne Juli og August vare kvalfulde for den nyvalgte Konge deels af en Anelse om, at han havde drevet Selvstændigheds-Værket for vidt, deels af Frygt for, at hans Mellemkomst og fortsatte Styrelse, eftersom de udvortes politiske Omstændigheder fortonede sig, forviklede Norges politiske Stilling og hindrede en for Norge gavnlig Opgjørelse af Striden med Sverrig. Han havde svoret at opretholde Norges Selvstændighed og Konstitution, og han kunde ikke med Ære trække sig tilbage uden Nationens Samtykke. Hans offentlige Skridt stode saaledes ikke i Harmoni med hans hemmelige. Hine henpegede paa et Forsvar paa Liv og Død, disse paa en frivillig Thron-Afsigelse. Kun deraf kan det forklares, at een og samme Dag de meest forskjellige Beslutninger toges i hans Raad og i hans Kabinet, og at Depecher af det meest modsigende Indhold næsten samtidigen afsendtes til det fjendtlige Hoved-Kvarteer. Har jeg Ret eller Uret i denne min Anskuelse?

Jeg har stedse betragtet Christian Frederiks Mellemkomst som et Held for Norge og dets politiske Lykke bedre forvaret, i Hovedsagen, i Selvstændighedspartiets Hænder end i det saakaldte svenske Parti, endskjønt jeg selv regnedes til dette; thi paa Modstandens Vei luttredes Foreningen, og dens Vilkaar vendte sig til Norges Fordeel, men Christian Frederiks forhastede Iver for at sætte Kronen paa sit Hoved forviklede hans egen Stilling og forlængede Norges Lidelser.

Jeg maa overlade Deres Høivelbaarenhed selv, om De troer at kunne give mig den omhandlede Veiledning, og til hvilken Grad. Hvad De nedtegner skal bruges med den Forsigtighed, som kræves i en saa delikat Sag. Af de jydske Stænderforhandlinger har jeg med stor Interesse læst den Deel, De endnu tager i Norges Anliggender, hvilket jeg og fra andre Sider har erfaret, og har derved vundet Mod til denne Meddelelse. I hvad Bestemmelse De end tager med Hensyn til Deres Svar, vil jeg ansee mig glædet og hædret ved at være i Deres Erindring.

Deres ærbødigst hengivne
Aall,
Eier af Næs Jernværk.

Høivelbaarne
Hr. Oberst Brock,
Ridder pp.
Randers."

Dette Brev blev paa den venligste Maade besvaret af Brock ved en udførlig Skrivelse, der efter den foreliggende Koncept er dateret Randers den 25de August 1842. Skrivelsen begyndte med som en Vildfarelse at berigtige den Mening, at Brock mere end nogen Anden kunde forklare Christian Frederiks Forhold under Krigen, en Feilslutning, hvortil Aall vistnok lettelig var kommen ved nogle Ord i Sejersteds Forklaring under Sagen mod Generallieutenant Staffeldt, at „Befalingerne bleve meget ofte expederede af Hr. Major v. Brock

i Hans Majestæts Værelser" [1]). „Jeg maa", skrev Brock, „begynde med aldeles at fralægge mig enten Kundskab om eller Indflydelse paa, hvad der i Christian Frederiks Kabinet blev besluttet. Prindsen kjendte mine Anskuelser — som vare: for hvert Fald at opretholde Norges Selvstændighed, til det Yderste at forsvare samme mod Sverrigs Fordringer, og at, som jeg udtrykte mig til flere af Norges Mænd, Norge maatte forsvare sig mod Sverrig, saa længe der i Norge var en Plads stor nok til, at Christian Frederiks Stol kunde staae sikkert derpaa —, men nu er det, som bekjendt, i Menneskets Natur og især efter Opdragelsesmaaden i Fyrsternes, at de kun søge Raad og indlade sig helst med dem, som stemme overeens med deres Anskuelser." Som dem, til hvem Kongen ved sine Befalinger støttede sig, fremhæves derimod Sejersted [2]) og Haxthausen [3]). „Sejersted, som ved Adskillelsen fra Danmark blev udnævnt til Chef for den samlede General-Adjutant- og General-Kvarteermester-Stab, var af Prindsen af Hessen fortrinligen anbefalet Christian Frederik som den, der nøie kjendte Lokaliteterne, havde deeltaget i Affairerne 1808 og afløst den uerstattelige, haardt savnede, altfor tidlig bortdøde Darre i Arbeidet til en Kortsamling over Norge [4]). Til denne Sejersted holdt sig Christian Frederik udelukkende. Hans Terrainkundskab vil jeg ikke bestride, men han var af en doven Natur, uvant og uvillig til Forretninger formedelst hans

---

[1]) Munthe af Morgenstjerne, Historisk Beretning om afg. Generallieutenant B. D. v. Staffeldts Forhold. Kjøbenhavn & Christiania 1827—1829. I, 160.

[2]) Generalmajor Johannes Sejersted.

[3]) Generallieutenant og Statsraad Frederik Gotschalck Haxthausen.

[4]) Overkvarteermester, Major Niels Stockfleth Darre havde været Adjutant hos Prinds Christian August af Augustenborg. Han havde i Aaret 1809 af Kong Frederik VI faaet Dannebrogsordenens Ridderkors „for hans udmærkede Tjeneste, Iver og den Nytte, han udi 1808 Aars Campagne har virket til Armeens heldige Operationers Fremme", men døde allerede i det samme Aar den 9de Oktober 1809.

sygelige Tilstand, dertil paastaaelig, eensidig, og taalte mindst Modsigelse af dem, der stode under ham i Anciennitet. — — Dette i Henseende til den ledende Aand i vore militaire Foretagender. En anden Hovedgjenstand var Provianteringen og Bevæbningen. Disse tvende Sager laae under Haxthausen som Chef for Kommissariats-Kommissionen og Intendant for Armeen. Denne Mands Karakteer er noksom bekjendt i Norge, og jeg vil derfor ikke videre gaae ind paa den. Men hvormed han skadede meest var derved, at han ligesom Sejersted afgjorde Alt direkte med Christian Frederik, modtog direkte Resolutioner paa direkte Forslag, saaledes at kun Prindsen og han vidste, hvorlunde vi vare stillede i Henseende til Proviants-Forraad. Derfor ogsaa, naar Nogen yttrede Mening om offensive Bevægelser mod Sverrig, standsede han saadan Mening ved at gjøre opmærksom paa Umuligheden af at skaffe den fornødne Proviant, saaledes som Tilfældet var mod Slutningen af Februar, paa hvilken Tid Christian Frederik var nær ved at gaae ind paa det Forslag, med den paa Grændsen samlede Magt at gaae ind i Sverrig, kaste det fornødne Antal Tropper, 8—10,000 Mand, mod Grev von Essen, der med sammenskrabet Mandskab, som man sagde 12—14,000 Mand, stod mellem Gothenborg og Venersøen, og med den øvrige disponible Magt af omtrent 20,000 Mand at gaae løs paa Stockholm. Kronprindsen af Sverrig var dengang endnu i Holsteen, og Kongen af Sverrig kunde maaskee have adopteret en anden Søn og Efterfølger[1]). — — Naar De da nu troer, kjære Hr.

---

[1]) At en saadan høitflyvende Tanke næredes af Flere i Norge, sees især af det mærkelige, nu sjeldne Flyveskrift („Hvad har Norge at haabe, hvad har det at frygte af en Forbindelse med Sverrig, og under hvilke Betingelser kan denne Forening være ønskelig? Christiania. 1814."), som Christian Magnus Falsen fik udgivet, førend Fjendtlighederne udbrød, og hvori han til Stridens Løsning foreslaaer, at Carl XIII skulde adoptere Christian Frederik som sin Søn. „Det svenske Folk", skrev Falsen, „har nu kun at vælge ham til Thronfølger, og Foreningen er sandsynligviis opnaaet" (Side 20.). Prinds Christian, om hvem det i Schinkels

Aall, at jeg var om Prindsen, naar han tog sine Kabinets-Beslutninger, da feiler De meget. De anførte tvende Mænd, Sejersted og Haxthausen, hver i deres Grene, vare ene med Prindsen, naar de omhandlede de vigtige Sager,

---

Minnen (V, 38. VIII, 31.) findes anført, at han paa Rigsdagen i Örebro i Aaret 1810 havde havt nogle Stemmer for sig, lod selv i en Samtale, som han den 23de April 1814 havde med Jacob Aall, og som denne strax nedskrev i sin Dagbog, nogle Ord falde, der tydede paa et Haab om, at Sverrig, dersom Noget gik Carl Johan imod, mulig vilde vælge ham til Thronfølger (Aalls Erindringer. III, 94.). To Gange blev Tanken ogsaa fremsat for selve den svenske Øverstbefalende over de Tropper, der i Carl Johans Fraværelse under den store Krig mod Napoleon vare opstillede henimod den norske Grændse — Feltmarskalk, Grev Hans Henrik von Essen —, og dette var vistnok begge Gange i Overeensstemmelse med, hvad Prinds Christian i den Henseende ønskede. Allerede under den Forbindelse, som General, Grev Schmettow efter Prinds Christians Ønske i Februar 1814 havde søgt at indlede med Grev Essen, og som ogsaa fremkaldte en kort Brevvexling mellem dem (nu meddeelt „Af Schmettows Papirer“ i det norske Videnskabers Selskabs Skrifter. V, 59—111.), blev Tanken bragt paa Bane ved Schmettows hemmelige Sammenkomst med Grev Essen i Strömstad den 6te Marts (Wieselgren, Essen. Malmö. 1855. S. 204. Schinkels Minnen. VIII, 295, 299—300.), og da Kaptain Holsten senere den 13de Mai i Venersborg overbragte Grev Essen et Brev, der var skrevet til ham af Prinds Christian og omhandlede andre Forhold, undlod han ikke at fremkomme med det samme Forslag (Breve fra Grev H. H. v. Essen til Kronprinds Carl Johan, udgivne af Yngvar Nielsen. Christiania. 1867. S. 34—35, 152—54.). Saadanne Planer havde vel paa Grev Essen ingen anden Virkning, end at de i en af hans Beretninger til den fraværende Carl Johan, dateret Venersborg den 15de Marts 1814, havde forstemt ham til bittre Ord om Nordmændenes Karakteer (Schinkels Minnen. VIII, 300.), men han havde dog samtidig maattet udtale, at med de militaire Kræfter, hvorover han endnu dengang kun kunde raade, var det en Umulighed for ham at foretage noget Alvorligt mod dem, „ty“, som han den 2den Marts tilskrev Carl Gustaf Brinckmann, „han hade nu blott 10,000 man spridda från Götheborg till Eda skans, och mot honom stode 36,000 man“ (Wieselgren, Essen. S. 202.).

virkede alene paa ham, og jeg erholdt kun sjeldent gjennem Kabinettet deres Ordre."

Til Forklaring af Christian Frederiks af Aall fremhævede, vaklende Fremgangsmaade lod Svarskrivelsen imidlertid ei heller uberørt, at der dog ogsaa forefaldt nok af „Snak og Tale udenom og med Flere". „Og naar nu lige over for den Ulyst og Mismod, som de fleste af dem, han adspurgte, viste mod Fortsættelsen af Krigen, paa den anden Side Andre yttrede sig i en aldeles modsat Retning — saaledes som Tilfældet var paa Spydeberg, hvor en af hans Officerer, ved ud af Vinduerne at pege paa Omgivelserne, i en anden Officeers Nærværelse sagde til Prindsen, da han yttrede sig om Underhandling: „Dette skjønne Land og dette Folk vil De overgive til dets meest forhadte Fjende!" —, kan det let forstaaes, at der maatte blive Vaklen i Prindsens Beslutninger." Hovedaarsagen til den hele Vankelmodighed findes dog ogsaa her deri, at Christian Frederik lige over for de fire Stormagters bestemt udtalte Villie tabte Troen paa, at der fandtes Kraft og Enighed nok til virksom Modstand; „De har vistnok", lød Brocks Svar, „hvad angaaer den Vaklen, som fandt Sted, gjættet det Rigtige, naar De troer, at den nyvalgte Konge opfyldtes af Frygt for at mangle Kræfter til at udføre det store Hverv, han havde paataget sig. Vanskelighederne vare i Sandhed ogsaa store, og Midlerne til at overvinde dem faa." Ogsaa om den Betydning, som Christian Frederiks Nærværelse i Norge efter Kielerfreden dog har havt, kunde han kun være enig med Aall: „Thi visseligen, foruden Prindsen var ingen Mand i Norge, som kunde saaledes holdt Partierne sammen, paa den militaire Magt maatte der gjøres Regning, og iblandt den var der Ingen, der havde den almindelige Mening for sig; havde Wedel-Jarlsberg ogsaa blandt de civile Autoriteter nogen Indflydelse, af de Militaire var han ikke agtet, om ikke endog forhadt, og dersom Konstitutionsværket ikke paa den Tid havde været fuldført, havde der ikke existeret nogen Autoritet i Norge for de Svenske at kunne underhandle med."

Det fortjener maaskee her ei at forbigaaes, at Brock — trods alle politiske Meningsforskjelligheder — overhoved ved denne Leilighed lige over for Aall endnu viste sig opfyldt af den samme Hengivenhed for Christian VIII, hvormed han tidligere havde været knyttet til den unge Fyrste. Dennes Personlighed havde i ham en meget velvillig Dommer, hvem det gjerne var magtpaaliggende, at man over Skyggesiderne ei maatte oversee de lysere. „Vel tør jeg ikke“, svarer han saaledes Aall, „tillægge Christian Frederik det personlige, physiske Mod, som med Begjærlighed søger Faren, styrkes i Faren og sætter Alt paa den høieste Spidse, men han havde, med den meest bestemte Villie for Norges Vel, en fiin Æresfølelse og vilde sikkert ikke ved et forefaldende Slag have svigtet sin Pligt. Ei heller manglede han militaire Indsigter, men der maatte være foretaget en Hovedforandring i Overkommandoerne.“ Kun med Uvillie omtalte han samtidig Henrik Wergelands Skildring, „der lægger Svaghed og Ondt i hvert af Prindsens Foretagender“ [1]); Svarskrivelsen mindede derimod om, hvorledes Christian Frederik saa tidlig havde mistet sin Moder, hvorledes under „den Opdragelse, som var sædvanlig for fyrstelige Personer paa hans Tid“, ingen Adgang til Nydelse var bleven nægtet, og om, hvor lidet det havde ligget for Frederik VI ved tidligen at kalde Prindsen til raadgivende Deeltagelse i Statens vigtigste Anliggender at give ham alvorligere Ting at tænke paa, end hvad der lokkende saa let tilbyder sig for og ofte udfylder unge Fyrsters Liv; „at Christian Frederik ynder Adspredelse og Fornøielse“, hedder det, „tør jeg ikke nægte, men jeg har heller aldrig kjendt nogen

---

[1]) I Brocks Skrivelse henvises særlig til den Maade, hvorpaa i Fremstillingen af Prindsens Reise i Aaret 1813 hans Ophold paa Niels Aalls Gaard ved Skien er udmalet (H. Wergeland, Norges Konstitutions Historie. Christiania 1841—1843. S. 62—63.) eller, som det hedder i Skrivelsen, „hans Ophold hos Deres Broder paa Brække, hvor ham var tilsagt Kvarteer, og hvor han kom og forblev uden at vide, at der laa noget Liig i Huset; han dandsede ei heller med Folket“.

Mand, som bedre forstod at forene Adspredelser med Forretninger, som i de sidste er mere udholdende end han"; „hver upartisk Mand maa tilstaae, at han baade i sin korte Regjeringstid i Norge var udholdende i Forretninger, maaskee for meget i Detail, og at han i de 32 Maaneder, han har beklædt Danmarks Throne, har udrettet umaadelig Meget til Landets Gavn".

I Slutningen af Svaret, hvori Aall hilsedes „med udmærket Høiagtelse og Hengivenhed", gjorde Brock ham opmærksom paa, at denne Skrivelse ikke var bloven nedskreven af ham selv, men efter hans Diktat, da han selv nemlig nu i 15 Aar havde været aldeles blind, hvad der dog ei var til Hinder for, at Aalls Udseende endnu stod lyslevende for hans indre Syn. Han bad ham derfor kun at rette, om mulig nogen Feil i Dags- eller Stedsangivelse var indløben, og erklærede sig villig til at give ham, hvilke andre Oplysninger han mulig maatte ønske.

Hvor meget Jacob Aall endog gjerne paaskjønnede de Oplysninger, som fra forskjellige Sider ydedes ham til hans Skrift, har han dog neppe fundet sig ubetinget tiltalt af Skrivelsen fra Brock. Aall har altid skattet Grev Hermann Wedel-Jarlsberg, ikke blot Evnerne, men ogsaa Karakteren, meget høit, men ligesom Brocks Svarskrivelse viser uforandret Hengivenhed for Kong Christian, gik der gjennem den ikke mindre uforandret Uvillie mod Wedel, som naar der læses: „Denne Mands 11 Dages Ophold i det svenske Hovedkvarteer, efter at Norge havde erklæret ikke at ville lyde Kielertraktaten, anseer jeg for meget paafaldende og uværdig"[1]), eller Ord som disse: „Jeg fritager

---

[1]) Om Grev Wedel-Jarlsberg, da han i Aaret 1814 fra Danmark vendte tilbage til Norge, virkelig havde opholdt sig i det svenske Hovedkvarteer, var engang omtvistet; Jacob Aall siger for sit Vedkommende, at det „ikke har været ham bekjendt, om Rygtet medførte Sandhed, for ham udlod Greven sig ikke derom" (Aalls Erindringer II, 431.). Grev Wedels Ophold i fem Dage i Hovedkvarteret i Venersborg hos Grev Essen findes nu omtalt i nogle af den Sidstnævntes Breve (Wieselgren, Essen. S. 203. Breve

heller ikke Hermann Wedel-Jarlsberg for hos de fire store Magters Gesandter, men især hos den engelske Afsending Morier, der i Forveien og paa samme Tid opholdt sig i Christiania, at have indblæst Tvivl om, at det virkelig var Almeenhedens Ønske i Norge at bestaae selvstændig under Christian Frederik.“ Det er da ogsaa nærmest kun i den Maade, hvorpaa Sejersteds Forsvarsplan omtales og sammenlignes med Darres i Aaret 1808, og tildeels ogsaa i Sejersteds Karakteristik, at „Erindringerne“ umiskjendelig vise sig paavirkede af, hvad Brock herom udførligere havde fremsat[1]). Men Brocks Tilbud om efter Evne at ville yde andre Oplysninger, der maatte ønskes, havde Aall derimod gjerne modtaget. I en ny Skrivelse til Brock, der, dateret Næs Jernværk den 20de November 1842, tilsendtes ham paa den Tid, da de nørrejydske Provindsialstænders Session for Aaret 1842 nærmede sig sin Slutning, takkede Aall ham for den venlige Maade, hvorpaa han havde imødekommet hans forrige Anmodning, og gjorde ham dernæst især tvende nye Spørgsmaal. Brock havde i sin forrige Skrivelse kun i Forbigaaende med et Par Ord berørt sin Sendelse til Carl Johans Hovedkvarteer i Frederiksstad; Aall spurgte ham nu: „Gjorde De ikke paa denne Reise flere Erfaringer om den svenske Kronprinds og hans Omgivelser?“ og rettede samtidig til Brock et andet Spørgsmaal, der her gjengives med Aalls egne Ord:

„Der har været megen Tale om den store Indflydelse, som Professor Sverdrup har havt paa Prindsen, for at bevæge ham til ikke, strax efter Skilsmissen, at fremtræde som arveberettiget Souverain i Norge, og den Vægt, som denne Samtale skal have havt, har endog beredt Manden ved sidste Storthing den fulde Gage i Pension i Stedet for de sædvanlige $^{2}/_{3}$. Jeg har aldrig havt den Tanke, at Sverdrup i denne Henseende har nogen stor Fortjeneste af sit Fædreland, da Prindsen

---

fra Grev H. H. v. Essen til Kronprinds Carl Johan. Udgivne af Yngvar Nielsen. S. 9—10.).

[1]) Aalls Erindringer III, 260, 285.

visseligen kun flygtig — om nogensinde — kan have havt en Idee, der stred saa meget mod den almindelige Formening paa den Tid. Prindsens hele Færd paa Eidsvold viser ogsaa dette, da han aldrig virkede paa Forsamlingen med Hensyn til Grundlovens Bestemmelser, i hvilken Henseende Forsamlingen havde større Frihed end nogen anden af den Art nogensinde har havt, endskjønt Prindsen ei kan fritages for at have villet bane sig Vei til Norges Throne. Statsraaderne Collett og Holst, som begge vare tilstede paa Eidsvold, paastaae desuden, at Prindsen ikke var vanskelig at overtale til at forlade denne af Konferentsraad Anker fremsatte Idee. Prindsens Velgjerning ved sin Nærværelse i Norge, som er et af de lyseste Punkter i Norges daværende Historie, bør ikke upaaagtet forvanskes, end ei i en historisk Roman, som Wergelands Konstitutions Historie kan kaldes. Tør jeg spørge Dem om Deres Mening i denne Henseende, da De vistnok har havt Leilighed til at kjende Prindsens Yttringer, og tillige bede Dem om nogen Detail om Prindsens Reise til Throndhjem, som man ogsaa dermed har bragt i Forbindelse?"

Ved Siden af Koncepten til Brocks Svar paa Aalls Skrivelse af 12te August foreligger nu ikke længer nogen Koncept til Svar paa Skrivelsen af 20de November. Det kan imidlertid ikke betvivles, at ogsaa denne sidste Skrivelse er af Brock bleven besvaret med den samme Forekommenhed som den tidligere, men ogsaa lige saa lidet, at Svaret kun er blevet lidet benyttet. Thi hvor „Erindringerne"s tredie Deel, der udkom i Aaret 1845, dvæler ved Sverdrups Optræden paa Eidsvold, nævnes Brock ikke, og hvor dennes Sendelse til Carl Johans Hovedkvarteer i Frederiksstad omtales, skeer dette kun med meget faa Ord. Det var formodentlig især ved ogsaa at finde sine sidste Meddelelser til Aall saa knapt gjengivne, at Brock da har bestemt sig til paany, om endog vistnok ei i den heldigste Orden, at diktere adskillige Anmærkninger til Aalls Erindringer, der nu ikke, som i Skrivelserne til Næs Jernværk, stiledes til nogen Enkelt, men upaatvivlelig af Brock oprindelig

have været bestemte til at offentliggjøres et eller andet Sted. At Brock dog rimeligviis selv senere har fundet, at Tiden endnu ikke egnede sig til deres Offentliggjørelse her, tør maaskee sluttes deraf, at Haandskriftet, hvis Meddelelse skyldes Brocks Datter, Kammerherreinde Marie Wegener, — efter en deri bebudet, men senere ei forekommende Bemærkning og efter en abrupt Slutning at dømme — ikke synes at være fuldført.

Andre Bemærkninger af Brock om, hvad han havde oplevet i Aarene 1813—14, leilighedsviis fremførte under Samtale, bleve tidligere meddeelte af den afdøde I. Rée i en Biographi af Brock, som han i Aaret 1854 efter Brocks Død lod optage i „Randers Avis“ [1]), og især i den af ham senere forfattede, i „Dansk Maanedsskrift“ i Aaret 1860 trykte Artikel „Om Begivenhederne i Norge i Aaret 1814, et Bidrag til den norske Statsforfatnings Historie“ [2]), ligeledes af F. Barfod i en anden Biographi af Brock, der findes i „Fædrelandet“ for Aaret 1854 [3]). Rée havde under et flereaarigt Ophold i Randers oftere havt Leilighed til Samtaler med Brock, Barfod henviser særlig til et Besøg, som han i Aaret 1845 gjorde denne. „Ved de halvandet Aar i Norge“, skriver Barfod, „dvælede Brock saa gjerne, og hans tro Hukommelse opbevarede det mindste Indtryk, den mindste Begivenhed fra hine Dage, som han gjengav i et varmt og ildfuldt Foredrag. Men kom han saa til en af de mange bittre Timer, han havde gjennemlevet med sin Konge, eller grebes han af Mindet om en af de utallige dyrebare Forventninger, som saa grumt vare blevne skuffede, da kunde den ranke Oldings Stemme endnu blive brudt og kvalt, da kunde Taaren fra det lukkede Øie endnu liste sig ud over det milde, venlige Ansigt.“ Baade Barfod — hos hvem det kun kan beroe paa Misforstaaelse, naar Brocks Tilbagevenden

---

[1]) Randers Avis 1854. Nr. 22, 23, 24, 26.

[2]) Dansk Maanedsskrift. Aargang 1860. I, 97—164.

[3]) Artiklen „Brock og With“ i Fædrelandet 1854. Nr. 50—51, 56—57, 62—68.

med Prinds Christian omtales som foretagen „over Land til Frederiksværn" — og Rée have imidlertid paa nogle Steder udtrykkelig antydet, at de ei altid have været sikkre paa, om de gjengave det Fortalte rigtig; saaledes nævnes hos den Førstnævnte en Skrivelse fra Frederik VI, hvori Kongen meddeelte Brock den Besked, som han mundtlig skulde overbringe Christian Frederik, som „*neppe* dog egenhændig", medens Rée til Exempel beretter om en Samtale mellem Prindsen og Brock, „som *nok* forefaldt paa Veien til Eidsvold", anfører Treschows Tilkaldelse til Eidsvoldsmødet som „*nok* alt forud bestemt", om Opholdet paa Hafslund bemærker, „at det *nok* var ved dette Møde, at det endelig blev afgjort, at Krigen skulde føres forsvarsviis", og overhoved oftere kun har vovet at udtrykke sig med lignende Usikkerhed. I eet Stykke, i Skildringen af Brocks Sendelse til det svenske Hovedkvarteer, har dog Rée paa begge de anførte Steder ogsaa kunnet holde sig til et Diktat af Brock, vistnok Koncepten til den omstændelige Beretning om denne Sendelse, som Aall havde udbedet sig. Denne Beretning stemmer med den her følgende, om endog enhver af dem har nogle Enkeltheder for sig[1]).

Siden Brock i Anledning af den første Udgave af Aalls Erindringer dikterede sine Anmærkninger, er der fra forskjellige Sider, men især i Norge, fremkommet saa mange Bidrag til Oplysning af Norges Historie i Aarene 1813—14, at det her følgende nu maaskee uden noget større Tab fremdeles kunde være holdt tilbage. Hidrørende nærmere fra Brock selv, har det imidlertid altid nogen Betydning som et Vidnesbyrd fra en Side, hvorfra kun de færreste Meddelelser foreligge; i den korte Beretning om, hvad Brock oplevede i de følgerige Aar 1813—1814, eller om de Indtryk, som det Oplevede havde efterladt hos ham, findes ogsaa, ved Siden af det Bekjendte,

[1]) Den af Rée benyttede Koncept har vistnok ogsaa været noget utydelig skrevet; han har saaledes General „Schönebrandt" for Sköldebrand, Brohovedet „Cugnan" (ved Frederiksstad) for Cicignon.

endnu enkelte Træk af Interesse, der ei forekomme andetsteds. En norsk Forfatter, der selv maaskee ikke altid er bleven anerkjendt, som han kunde havt Adkomst til, har i nogle Bemærkninger om Begivenhederne i Norge i Aaret 1814 netop med Hensyn til dette mærkelige Afsnit af Norges Historie udtalt, at „for at Efterslægten skal kunne faae et klart Billede af en bevæget Tidsalder, udkræves Vidnesbyrd og Skildringer af mange Personer, som repræsentere forskjellige Partier og Synsmaader“ [1]). Med denne Betragtningsmaade for Øie har jeg da ogsaa troet, at der endnu turde være Anledning til at give Brocks Anmærkninger en Plads i det samme Tidsskrift, hvori jeg tidligere har meddeelt „Nogle samtidige Optegnelser af J. G. Adler om Begivenhederne i Norge i Aaret 1814“.

Endnu skal kun tilføies, at Citationerne af Aalls Erindringer og de andre Noter, der ville findes under Texten, ikke hidrøre fra Haandskriftet, men ere tilføiede her, med nærmest Hensyn til danske Læsere, for hvilke maaskee en og anden Oplysning ei turde være overflødig, der for norske kunde være unødig.

Enhver, som nogensinde personlig har kjendt eller er kommen i Berøring med Hædersmanden Jacob Aall, vil høiligen have agtet hans retskafne Tænkemaade, hans Indsigter og det Almeengavnlige i hans betydelige Virksomhed. Sin Eiendom — Næs Jernværk — har han ikke alene bragt i høi Grad af Flor, men ved Understøttelse og Ledelse tillige vakt megen Virksomhed i Omegnen. Medens Danmark og Norge vare forenede i een Stat, var hans Sindelag patriotisk for begge Dele, og, som den første

---

[1]) Ludvig Kr. Daa, Bemærkninger om Begivenhederne i Norge i Aaret 1814, i Forhandlinger i Videnskabs-Selskabet i Christiania Aar 1859. Christiania. 1860. S. 190.

Deel af hans Værk bevidner, dømte han den danske Regjering skaansomt i de Mangler og Feil, han antog den havde begaaet imod Norge. Kongehuset var han ogsaa meget hengiven, og ved et Besøg, som Christian Frederik i Sommeren 1813 aflagde paa Næs, og hvorved jeg havde den Ære at ledsage Høistsamme, modtog Aall Prindsen med særdeles Kjærlighed og Forekommenhed. Efter om Formiddagen at have ført Prindsen omkring for at besee alle de Indretninger og Forbedringer, han havde gjort ved sin Eiendom og ligeledes til Gavn for Omegnen, førte han ham efter Taffelet, da Mørket var faldet paa, ned i Smeltehytten. I det betydelige, store Lokale løb Værkets Folk omkring med 5—6 Lys, men som langtfra ikke kunde oplyse Rummet og kun tjente til at holde os borte fra, hvad der var arrangeret paa Gulvet, som vi ikke kunde see, hvad var. Men da Enhver var kommen paa sin Plads, blev der stukket Hul paa Tilstopningen af Smelteovnen, hvorved det smeltede Jern fløed ud og opfyldte det store Rum med et forbausende Lys. Det flydende Metal fortsatte derpaa sit Løb, og i alenlange, gloende Bogstaver kom først et *D*, saa et *L*, saa et *E*, saa et *H*, og tilsidst brændte i det skinnende Metal: »*Tvende Rigers Haab, Hans Høihed Prinds Christian Frederik Held*«. Morgenen derefter forlode vi Næs, Prindsen særdeles tilfreds med at have gjort den hæderlige Mands Bekjendtskab. Saaledes som han alt tilforn under Christian August og Prinds Frederik af Hessen stedse havde virket i sin Kreds til Gavn for en stor Omegn, indgivet mange gavnlige Forslag til Regjeringen og, hvor det var fornødent, af sine egne Midler understøttet, hvad der var gavnligt for Riget, saaledes vedblev han under Christian Frederiks Bestyrelse i samme patriotiske Bestræbelser.

Især efter Januar 1814 og ved det nøiere Bekjendtskab til Hermann Wedel-Jarlsberg, som stedse havde været utilfreds med den danske Regjering og meget ubillig mod Danmarks Konge, hvem han skyldte Meget, skjulte Jacob Aall ikke, hvorledes han heldede til Norges nærmere Forening med Sverrig. Imidlertid foretog han intet Skridt til at bevirke Foreningen, hvorimod Wedel ved alle Leiligheder viste den utilbørligste Ringeagt som mod Danmarks Regjering saa og mod den danske Prinds, der nu stod i Spidsen for den norske Regjering. Som en Hovedaarsag til Wedels Uvillie mod Christian Frederik tør man vel ansee den Omstændighed, at samme Christian Frederik stod ham i Veien for hans ærgjerrige Udsigter i Norge, vakte deels ved det Par Stemmer, han fik i Örebro ved Valget af en Thronfølger, deels ogsaa ved hvad Indflydelse han ved den svenske Regjering ventede at faae i Norge og virkelig ogsaa erholdt[1]), hvorimod han fra den danske Regjerings Side, om klogt eller uklogt vil jeg ikke bedømme, hverken havde havt eller ventede sig nogen særdeles Forfremmelse. Saaledes skal det have krænket ham meget, at Thygeson

[1]) Ved det svenske Thronfølgervalg paa Rigsdagen i Örebro 1810 faldt ingen Stemmer paa Grev Wedel, om endog Grev Platen og Baron Wetterstedt førend selve Valget nogen Tid havde paatænkt at foreslaae Wedel til svensk Thronfølger, for saaledes at vinde Nordmændene for en Forening med Sverrig (Schinkels Minnen. V, 262.). Det tør vel ogsaa kun ansees for aldeles grundløst, naar der, som Pavels har optegnet, endnu i Aaret 1815 i Norge fandtes En eller Anden, der endnu ansaa det for rimeligt, at Norges eller endog maaskee baade Norges og Sverrigs Krone for Wedel var „Maalet, han øiner i fjernt Perspektiv og lønligen fremstræber til“ (Claus Pavels's Dagbogsoptegnelser 1815—1816, udgivne af C. P. Riis. Christiania. 1867. S. 101.). Men strax efter Norges Forening med Sverrig udnævntes han til norsk Statsraad, og senere blev han under Kong Carl Johans Regjering udnævnt til Statholder i Norge.

fik Stiftamtmandsposten i Christiania, som Wedel meget havde ønsket[1]. Under Christian August, som Wedel høit agtede, og af hvem han ligeledes var meget yndet, havde han staaet fremmest i Patriotisme og Opoffrelse for Norges Sag, for at bekæmpe Gustav IV's Angreb paa Norge. Under Carl XIII derimod og i den senere Krig forholdt han sig ikke blot passiv, men var, som man af Aalls Skrift tilstrækkelig seer, Formand for det Parti, der var Norges Selvstændighed imod og tragtede efter Forening med Sverrig. Selvstændighedssagen gik dog trods disse Hindringer og den virkelig ikke ubetydelige Skade, som dette Parti gjorde Forsvaret, igjennem, men saaledes imod Wedels Ønske, at han i en Samling af Venner og Frænder, hvorved hans Fætter Elieson var nærværende[2], høit udtalte, at Norge ingen Konge havde, endskjønt han selv havde været med til at vælge ham[3]. Christian Frederik undveg han ved alle Leiligheder. I en Sammenkomst i Tønsberg 1813 mellem

---

[1] Nicolai Emanuel Thygeson blev, efter tidligere at have været Stiftamtmand i Christianssand, i Aaret 1809 kaldet herfra til Stiftamtmandsembedet i Christiania.

[2] Ritmester Iver Elieson, der døde i Aaret 1815, Aaret efter Rigsforsamlingen paa Eidsvold, havde under denne fungeret som et Slags Intendant, der skulde sørge for Medlemmerne ved deres Ankomst og skaffe dem Bolig paa de omliggende Gaarde. Han nævnes som den, der, under Kronprinds Frederiks Ophold i Norge i Aaret 1788, til hans Ære fik oprettet det ridende, saakaldte „gule Korps" i Christiania (L. Daae, Det gamle Christiania. 1871. S. 214.).

[3] I Rigsforsamlingen paa Eidsvold var det blevet vedtaget, at efter Antagelsen af Rigets Konstitution skulde Kongevalget følge, men da det sidste saa stod for Døren, stred det Wedelske Mindretal for, at Valget under den kritiske Stilling, hvori Riget befandt sig, burde udsættes, medens Fleertallet gjorde gjældende, at det tidligere Vedtagne nu maatte staae ved Magt og gjennemføres. Derefter kom da alle Vota, ogsaa Wedels, til at lyde paa Christian Frederiks Valg.

disse to Herrer, hvor jeg ogsaa var nærværende, kom det til en Samtale, som varede i to Klokketimer, skjønt det var over Midnat, da den begyndte, og som, efter hvad vi alle kunde mærke, ikke var behagelig; denne var vistnok den, som Wergeland i sin historiske Roman, som selv Jacob Aall kalder hans Skrift, omstændelig omtaler[1]). Alligevel beholdt Jacob Aall formedelst Overeensstemmelsen i deres Anskuelser om Gavnligheden af Norges Forening med Sverrig stedse en Forkjærlighed for Wedel. Den Lovpriisning af hans Indsigter, hans Djærvhed og rene Hensigter, som Aall stedse overøser Wedel med, fordi han deelte Anskuelser med ham, anseer jeg som det svageste Punkt i hans ellers priisværdige Skrift. Heller ikke er Wedel den eneste, som han saaledes fremhæver formedelst denne Overeensstemmelse i Anskuelser. Af Statsraadet fremhæves hans egen Broder Niels Aall og Collett ikke uden nogen Tilsidesættelse af den fortræffelige Marcus Gjøe Rosenkrantz, der i sin hele Færd baade i Regjeringskommissionen og siden som Statsraad, uagtet sin maaskee vel imaginaire Sygelighed, fortrinlig udmærkede sig, og Sommerhjelm ómtales saa godt som slet ikke. Disse Mænd havde store Fortjenester i Landets Styrelse, men havde ikke den Tendents som Aall selv, Wedel, Løvenskjold, Nicolai Wergeland og Flere. Jeg vil siden komme til at vise den Fasthed, som Rosenkrantz viste ved en Leilighed, hvor jeg mulig var gaaet for vidt.

Den anden Deel af Aalls Skrift er jo for det Meste Historien om Christian August, Carl XIII og Carl Johan, hvorved naturligviis Christian August skal fremstaae aldeles fri for Mistanken om tidligen og urigtig at have gjort

---

[1]) H. Wergeland, Den norske Konstitutions Historie. S. 62.

Noget for at fremme sit Valg til Thronfølger i Sverrig. Aall benytter i dette Øiemed Meddelelser fra Augustenborg og bringer hans egen Fremstilling, men efter sin eiendommelige Retskaffenhed lader han dog ogsaa følge andre Beretninger, som efter min Overbeviisning lade det uden for al Tvivl, at Prinds Christian August allerede tidlig i Sommeren 1809 var af de sammensvorne svenske Herrer gjort saadanne Forslag, som ikke mere tillode ham at udføre sin Konges Befaling, da Tiden havde været til at handle, og den Undskyldning, han angiver i vistnok store Mangler af Fødemidler osv., vilde han vist have overvundet, naar det havde passet med hans Planer[1]. Om hvormeget de Svenske intrigerede i Norge den hele Sommer 1809, for disse Underhandlinger indeholder Bogen mange Beviissteder. Især navngives en Ragge og Smith i Forstaaelse med Gahn, ikke at tale om Wedel med hans Ven Grev Platen og selve Carl XIII[2]. Den 20de April 1808 var det, at Grev Axel Mörner blev fangen ved Urskog[3], og som Krigsfange kom han til Christiania, hvor han efter sine egne Beretninger havde sin fulde Frihed og i Byen og dens Omegn deeltog i al den Gjæstfrihed, som der fandtes[4]. Mörner hørte til

[1]) Det var den samme Dom over Christian August, som Oberst Brock i sine bekjendte Ytringer i Anledning af Prinds Friedrich af Augustenborgs Udnævnelse til Statholder i Slesvig og Holsteen og kommanderende General i Hertugdømmerne, fremsatte i den nørrejydske Stænderforsamlings Møde den 10de Juli 1844 (Tidende for Forhandlingerne ved Provindsialstænderne for Nørre-Jylland. 1844. I. 59.)

[2]) Aalls Erindringer. II. 86–87. 538–544.

[3]) Eller vel rettere ved den nærliggende Gaard Toverud, hvorefter den Fægtning gjerne kaldes, der endte med, at Oberstlieutenant Grev Axel Mörner med sit Detachement maatte som Fange overgive sig til Nordmændene under Major Veiby.

[4]) Brock havde nogle faa Dage i Aaret 1809 selv opholdt sig i Christiania, som Divisionsadjutant i Generalstaben opsendt til

Sverrigs høiere Adel, kunde drage Nytte af alle de Emissairer, som Sverrig og Komplottet holdt i Norge, og Grev Mörner havde selv Leilighed til at foredrage for Christian August som ogsaa at meddele sine Korrespondenter Alt, hvad der gjensidig kunde være at blive enig om. Det maa herved bemærkes, efter Jacob Aalls egen Fortælling, at Mörner aldrig har villet svare paa den Opfordring, han gjorde direkte til ham, og hvortil Aall selv føier, at den maaskee ogsaa var for indiskret[1]). Der kan vel heller ikke

---

Norge for at overbringe en af Frederik VI's Skrivelser til Prinds Christian August (Ræder, Danmarks Krigs- og politiske Historie 1807—1809. Kjøbenhavn. 1847—1852. III, 415, 418.). Med Brocks Ord stemmer for saa vidt Fremstillingen hos Aall, som Grev Axel Mörner, der »under sit Fangenskab havde levet muntre Dage» i Norge, ogsaa her af ham omtales som et af de vigtigste forberedende Redskaber til Foreningen. Men hos Aall nævnes kun Skien, hvor Aall havde gjort hans Bekjendtskab, som det Sted, hvor Mörner havde levet som Krigsfange. Til Christiania kan han dog mulig senere ogsaa være ført ved den Udvexling af svenske og norske Krigsfanger, der vedtoges i Foraaret 1809, og hvorved det tillodes alle de krigsfangne svenske Officerer, som søgte derom, at vende tilbage til Sverrig mod at give deres Æresord paa, ifald Fjendtlighederne skulde udbryde paany, da atter at indfinde sig i Norge. Førend Afreisen talte Prinds Christian August med de ældre svenske Officerer (Ræder, anf. St. III, 414.).

[1]) Aalls Erindringer. II, 79—80. I den nyere Tid er fremkommet en Skrivelse fra Grev Axel Mörner til Sverrigs nye Thronfølger, Carl Johan, om en fortrolig Samtale angaaende Norges Forening med Sverrig, som Mörner den 26de Marts 1811 i Göteborg havde havt med Grev Wedel, og hvori denne, »den eneste Nordmand, som er i Stand til at gjennnemdrive denne Forening», nærmere havde anført de Veie, ad hvilke Carl Johan skulde gaae frem for at opnaae det efterstræbte Maal; naar det tilsidst var kommet til det aabenbare Brud med den dansk-norske Regjering, anbefalede Wedel »at operere mod Sjælland, hvis Erobring er let udførlig med engelsk Bistand». I Begyndelsen af denne Skrivelse omtaler Grev Mörner selv, hvorledes han under sit tidligere, langvarige Ophold i Norge ofte havde havt Leilighed til at

feiles meget ved at antage, at just Axel Mörners Held i Underhandlingen med Christian August mere end noget Andet kunde bidrage til at indgive hans Frænde, en anden Mörner[1]), det *étourderie*, uden dertil at have erholdt nogen Fuldmagt, at tilbyde Pontecorvo Sverrigs Krone og komme overeens om alle Betingelser, hvorover Grev Essen kom saaledes i Harnisk, at han til denne Mörner udtalte: «Poike, du borde sitta der hvarken sol eller måne skina». Forresten erkjender jeg, at Christian August var en høit fortjent Mand, en tilbedt Fyrste, ganske usædvanlig uegennyttig, fordringsløs, dygtig som Anfører, elskværdig som Foresat og gavmild næsten til det Overdrevne. Saadan var han kjendt, medens han laa i Fredericia som Chef for det fyenske Regiment, saadan har han været kjendt i østerrigsk Tjeneste, saadan som Øverstbefalende i Norge og saadan som Kronprinds i Sverrig. Aalls Skrift er da ogsaa omstændelig nok i sin Beretning om, hvad der angaaer ham, meddeler, hvor mange Heste han havde, fortæller om hans Tjener osv., medens det om Christian Frederik neppe er fundet værd at berøre, gjennem hvilke Farer han kom til Norge, og, efter med usigelig Møie at have grundfæstet dets Held, sønderknust paa Sjæl og Legeme vendte tilbage.

Selv paa Nedreisen var ham, endnu uheldig, Vind og Veir imod. Han gik fra Ladegaardsøen i en Baad, ikke som Munch har skrevet, at han «*hemmelig* forlod Landet»[2]). Dagen til hans Afreise havde længe været bestemt, den

---

forhandle om Planen med Grev Wedel, som allerede dengang viste ham stor Fortrolighed (Schinkels Minnen. VI, 346 – 349.).

[1]) Friherre Carl Otto Mörner (af Morlanda), dengang Lieutenant ved Uplands Regiment.

[2]) P. A. Munch, Norges, Sveriges og Danmarks Historie til Skolebrug. Christiania. 1838. S. 485.

Dag nemlig, da han, efter at det overordentlige Storthing var traadt sammen, til dette havde afgivet sin bekjendte Erklæring, den samme Dag, da han om Morgenen havde den Krænkelse at maatte omskrive sin Abdikation for at tilføie en Frasigelse for sin Søn. Flere af hans gamle Venner, ogsaa Statsraaderne, vare tilstede ved hans Afreise og fulgte ham gjennem Skoven til Indskibningen paa en Kanonbaad, der førte ham til den Brig, som skulde bringe ham til Danmark[1]). At han, sønderknust som han var, skulde drage gjennem Christianias Gader, for at indskibe sig ved Bryggen der, var dog for meget forlangt. Efter med den norske Brig Allart at have holdt Søen i nogle Dage maatte Prindsen vende tilbage og løbe ind til Frederiksværn for stormende Modvind, tilmed som man talte om, fordi Skibsmandskabet var skræmmet ved, at naar det kom til Danmark, vilde de der blive gjorte til Krigsfanger[2]); Lieutenant Lous, der førte Briggen, var vel heller ikke den Mand, paa hvis Autoritet og Kommando over Mandskabet man kunde forlade sig. Ankomne i Frederiksværn Havn forefandt vi den danske Brig Bornholm, kommanderet af Kaptainlieutenant Wolfgang Kaas, som den danske Regjering

---

[1]) Det var om Aftenen den 10de Oktober, at Prindsen fra Sydkysten af Ladegaardsøen gik ombord paa en Marinen tilhørende Lugger, der af en Kanonchalup bugseredes ud til den norske Orlogsbrig Allart, som laa til Ankers ved Jeløen og førtes af Premierlieutenant Søren Lorentz Lous (N. A. Larsen, Fra Aaret 1814. Christiania. 1881. S. 109.).

[2]) Grunden til Gjæringen antydes paa et andet Sted anderledes. Ved det Mytteri, som nogle Dage efter Christian Frederiks Afreise fra Frederiksværn her udbrød ombord paa Briggen Allart — ligesom paa Briggen Seagull og Skonnerterne Thor og Hother —, forlangte Mandskabet Frihed til at vende hjem, eftersom »det ikke kan være til Landets Nytte, at vi ligger kommanderede, da vor Konge er reist af Landet, og Landet er overgivet» (Larsen, Fra Aaret 1814. S. 114.)

efter den Bekymring, jeg under mit Ophold i Kjøbenhavn havde yttret for Hendes Majestæt Dronningen, der dengang forestod Regjeringen, havde foranlediget udrustet paa passende Maade, og som, med Kongeflaget til Prindsens Modtagelse, imidlertid var ankommen[1]). Desuden havde den engelske Regjering for det Tilfælde, at Hans Høihed Prinds Christian Frederik behøvede det, befalet en af sine Krydsere i Kattegattet at tage Høistsamme ombord og føre ham ned til Danmark. En engelsk Søofficeer, Fører af en saadan Krydser, kom og virkelig ombord til Prindsen og tilbød sig efter det ham overdragne Hverv at tage Prindsen og Følge ombord[2]), men han troede ikke at maatte forlade det

[1]) Den 5te September 1814 havde Frederik VI tiltraadt sin Reise til Kongressen i Wien, hvorfra han først den 1ste Juni 1815 vendte tilbage til Kjøbenhavn. Under denne hans Fraværelse havde Dronning Marie Sophie Frederikke præsideret i Statsraadet som Regentinde, og som saadan rakte hun paa den Tid, hvor Frederik VI ikke længer var sin yngre Frænde god, denne en hjælpsom Haand. Da Brock i den Sendelse, som først omtales i Slutningen af hans Anmærkninger, under sit korte Ophold i Kjøbenhavn i Begyndelsen af September for den medfølende Dronning havde skildret Prindsens Stilling, meldte hun med venligt Sind denne, at en dansk Orlogsbrig skulde blive sendt op for at hente ham. Prindsen takkede i sit Svar, men tilføiede dog: »Jeg bruger ikke Briggen, som Deres Majestæt vilde sende mig, men jeg gaaer midt i Oktober paa en norsk Baad til Helsingør« (Sørensen, Kampen om Norge. Kjøbenhavn. 1871. II, 348.). Ikke destomindre befalede Dronning-Regentinden, at Briggen Bornholms Afgang skulde fremskyndes saa meget som muligt, og den 14de Oktober, den samme Dag, da Briggen Allart var kommen tilbage til Frederiksværn, kunde den her lade anmelde, at den var i Nærheden. Den 17de Oktober kom Briggen ind i Havnen, og den 22de gik Prinds Christian fra Allart ombord paa Bornholm.

[2]) Den omtalte Søofficeer var den engelske Kaptain W. R. Jackson, Chef for Korvetten Briseis, der var stationeret ved Vallø. Han omtales som Christian Frederik personlig hengiven; kan man troe, hvad Björnstjerna beretter i en Skrivelse til Grev Essen af 25de September 1814 (Bidrag til Norges og Sveriges Historie

danske Skib, som var sendt ham, takkede Officeren og fortsatte Reisen paa Bornholm [1]). Vinden var imidlertid igjen bleven contrair, men svag, og ved at passere Læsø Grunde grundstødte Briggen, endskjønt baade Skibets Fører

---

1812–1816, udgivne af Yngvar Nielsen. Christiania. 1869. S. 71.), skal han endog ved en Middag i Christianssand have udbragt en Skaal »for Kong Christians snarlige Gjenindsættelse og Norges Uafhængighed«.

[1]) Naar Prinds Christian lige over for de Sendebud, der skulde fremskynde hans Afseiling fra Frederiksværn, forklarede sit Ophold her af Modvind, er dette ofte blevet betragtet som et Paaskud. Det kan imidlertid i den Henseende først bemærkes, at det ikke er nøiagtigt, naar Briggen Bornholms Afseiling paa mange Steder — til Exempel i Langes nyere Udgave af Aalls Erindringer (S. 530.), i Fayes Skildring af »Norge i 1814« (S. 182.), i Ludvig Kr. Daas Bemærkninger om Begivenhederne i Norge i Aaret 1814 (anførte Sted S. 239.) eller i Sørensens Skildring af »Kampen om Norge« (II, 354.) — først hensættes til den 28de Oktober, thi den fandt allerede Sted om Formiddagen den 26de. Og i Forbindelse dermed kan især bemærkes, at Kaptainlieutenant Kaas i en Rapport til det danske Admiralitets-kollegium, dateret »Briggen Bornholm til Ankers paa Aarhuus Rhed den 7de November 1814«, anfører, at den samme Modvind, som havde ført Allart tilbage til Frederiksværn, »vedblev og gjorde det umuligt at forlade denne Havn førend den 26de, da Vinden gik om til Ost Nord Ost med Mærsseils-Kuling«. I fuldkommen Overeensstemmelse hermed hedder det nu ogsaa i en Rapport til det norske Statsraad af 26de Oktober fra Chefen for den norske Flotille i Frederiksværn, Kaptain Søren Adolph Bille: »Hans Majestæt Kong Christian Frederik afseilede idag Formiddag Kl. 11 fra Frederiksværn med den danske Orlogsbrig Bornholm. Vinden var Ost og Ost Nord Ost, stiv Mærsseils-Kuling med meget svært Hav af flere Dages foregaaende Storm af sydlig Vind. I den lange Tid, han har ligget her for Modvind med daglig Storm af Syd og Sydost og styrtende Regnbyger, har han lidt særdeles meget, dog var han idag paa Dækket under Letningen. Samtlige herværende Søofficerer vare ombord og komplimenterede ham; hans sidste Ord til os var Udtryk af de varmeste Ønsker for gamle Norge« (Larsen, Fra Aaret 1814. S. 110–111.).

og Kaptain Holsten, som var i Prindsens Følge[1]), begge vare sysselsatte med at observere Landkjendingerne, og Havet var roligt. Man strøg Seil og Ræer, skød Nødskud fra begge Sider af Skibet, og Læssøboerne kom i Mængde med deres Baade til Assistance. Men mere bleve vi hjulpne ved et hollandsk Skib, der fulgte tæt i vort Kjølvand og, da Briggen kom paa Grund, var lige bag ved samme. Der blev derfor udsat en Chaluppe, som med bevæbnede Folk tvang den hollandske Skipper til at kaste Anker, og med et paa dette Skib fastgjort Toug halede Briggen sig bag ud fra Grunden og kom saaledes ud af sin farlige Stilling. Vind og Veir forbleve endnu nogen Tid rolige, og den 28de Oktober blev Hendes Majestæt Dronningens Fødselsdag feiret med en Prædiken, der blev holdt ombord af Præsten Strøm, nu Provst i Kregome i Sjælland. Han var medfulgt paa Nedreisen ligesom Grev Holstein-Holsteinborg, der havde tilført Norge Provisioner fra sit eget Gods, og Grev Vargas Bedemar; desuden vare i Prindsens Suite Sø-Kaptain Holsten, Lektor Adler og jeg[2]). Etatsraad Holten var i

---

[1]) Kaptain i Søetaten Frederik Christian Holsten. Han var efter Freden i Jönköping i ung Alder bleven ansat som Generalkonsul i Göteborg, men tog efter Prinds Christians Optræden som Regent i Norge Afsked fra dansk Tjeneste for at tjene under ham, hos hvem han fungerede som et Slags General-Adjutant for den norske Marine. Om ham skriver Engeström: »Holsten är född Dansk, men har norsk Moder. Det är en flink Gosse« (Yngvar Nielsen, Bidrag til Norges og Sveriges Historie 1812—1816. S. 101.). Efter med Prinds Christian i Slutningen af Aaret 1814 at have forladt Norge gik han i Aaret 1815 til Afrika, hvor hans Broder var bleven Konsul i Algier, og døde i Tunis den 30te Oktober 1816.

[2]) Ifølge Kaptainlieutenant Kaas's Rapport til Admiralitetskollegiet (i Marineministeriets Arkiv) kom Prinds Christian den 22de ombord i Bornholm »med Suite af 12 Personer«. Af de af Brock nævnte var Grev Holstein, der med stor Deeltagelse havde

Forveien reist ned til Danmark, og Hofmarskalk Kaas og Lieutenant Schwarz blevne tilbage i Norge[1]). Det rolige Vejrlig forsvandt snart efter, afløst af stærk Storm fra Syd, just som vi vare paa det farlige Sted mellem Trindelen og Jylland. Denne Storm afred vi under to Ankere; den vedvarede et Par Dage og var saa stærk, at man frygtede, Ankertougene skulde skamfiles; vi bleve ved Natten betydede ikke at afklædes, saa betænkelig fandt Skibschefen vor Stilling. Efter at Stormen dog havde afladt noget, og da Vinden ikke tillod os at fortsætte Koursen til Kjøbenhavn, blev det besluttet at løbe ind til Aarhuus, men paa Grund af den høie Søgang var det ikke uden Besværlighed,

---

fulgt Begivenhederne i Norge og i Foraaret til Overveielse der opsendt sit Udkast til en Konstitution, i Oktober Maaned, tilskyndet af sin Hengivenhed for Prinds Christian, med en lille Jagt seilet op til Norge, hvor han endnu traf Prindsen under dennes tvungne Ophold i Havnen ved Frederiksværn (I. A. L. Holm, Frederik Adolph, Greve af Holstein. Kjøbenhavn. 1844. S. 91.). Præsten Christian Ludvig Strøm, der i Provst Schmidts Dagbogsoptegnelser under det overordentlige Storthing omtales som »paa en Maade rømmet hid fra Danmark« (Provst Fredrik Schmidts Dagbøger. Udgivne i Uddrag ved N. Hancke. Kjøbenhavn. 1868. S. 206.), og der nu holdt Prædikenen paa Skibet, havde været ansat som Feltpræst og Feltprovst ved det danske Armeekorps i Holsteen (Kjerulf, Calender over samtlige ved den danske og norske Armee ansatte Officerer. Nr. VI. Kjøbenhavn. 1813. S. 235.). Grev Vargas Bedemar, der i Danmark fik en Ansættelse som Inspektør ved Prinds Christians mineralogiske Museum, havde allerede førend Prindsens Ankomst til Norge havt Understøttelse af Regjeringen til at bereise Landet som Mineralog.

[1]) Etatsraad Carl Hendrik Holten var allerede i Aaret 1810 med Prindsen af Hessen kommen til Norge som Sekretair ved Vicestatholderskabet; da Prinds Christian tre Aar senere overtog Statholderskabet, forblev han i samme Egenskab hos denne. Conrad Frederik Clauson-Kaas, der havde været Staldmester ved Prinds Christians Hofstat i Danmark, og Lieutenant Frederik Schwarz, der havde været Adjutant ved Prinds Christian Frederiks Regiment, havde fulgt ham til Norge.

at vi kunde komme fra Skibet i Land[1]). Prindsens Modtagelse der, at jeg blev sendt til Wien i Prindsens Ærinde, og at han derefter afgik til Kjøbenhavn, er bekjendt.

Ogsaa Prindsens Overreise til Norge havde ikke været uden Besvær. Da han i Slutningen af April 1813 havde af Kong Frederik VI modtaget Ordre til som Statholder og høistkommanderende General at afgaae til Norge, blev for at skjule denne Bestemmelse ved Parolen befalet, at Prindsen skulde overtage Kommandoen over Tropperne i Holsteen, og for at Ingen skulde faae Kundskab om den sande Bestemmelse, blev aftalt, at alle Foranstaltninger til den Ende skulde skee mundtlig mellem Prindsen, Generalmajor Bülow og Kongen. Foruden mig havde Prindsen bestemt Adjutanterne Hirschnach[2]) og Schwarz til at følge med sig, om Kaas var der fra Begyndelsen ingen Tale. Vore Heste maatte endog for et Syns Skyld begive sig paa Reisen og kom virkelig til Kolding, inden Førerne fik Kontra-Ordre. Morgenen den 11te Mai afgik Prindsen selv med Hirschnach og mig fra Kjøbenhavn. Den 12te om Morgenen naaede vi til Nyborg, hvor Feltjægeren Rømeling just var ankommen, efter at være fulgt med Grev Joachim Bernstorff paa dennes Sendelse til London for at underhandle om Fred, nu af Grev Bernstorff, der var ankommen til Holsteen, skikket forud

[1]) I sin Rapport til Admiralitetskollegiet siger Kaptainlieutenant Kaas om Ankomsten paa Aarhuus Rhed den 4de November, at den svære Sø gjorde det umuligt at føre Prindsen i Land med noget af Briggens Fartøier, men at han kom fra Borde ved Hjælp af en stor Seilbaad, der blev udsendt fra Land. Fra Aarhuus seilede han nogle Dage efter ombord paa Bornholm til Sjælland, hvor han steg i Land ved Helsingør, og den 13de November befandt han sig atter i sit Palais i Kjøbenhavn.

[2]) Adolph Sigfred Hirschnach, Stabskaptain ved Prinds Christian Frederiks Regiment, der her nævnes som en af Prindsens Ledsagere, døde allerede i Aaret 1813 i Norge.

til Kjøbenhavn med den Besked, at ingen Fred var at erholde[1]). Prindsen benyttede Leiligheden til med ham at sende en lang Skrivelse om denne Sag; jeg, som let vidste, hvor stor Priis, endog angiven til 10,000 Rdlr., en af mine handlende Bekjendte, Mægler Hvidt, vilde give for at erholde sikker Efterretning om Udfaldet af Bernstorffs Sendelse, skrev dog blot et Par familiaire Linier til min Kone uden at berøre denne Sag. Men Rømeling blev ved sin Ankomst til Kjøbenhavn strax indespærret, saa at han ingen Underretning kunde give; de mere betroede Bülow og Haffner skal have benyttet deres Kundskab til fordeelagtige Handelsafslutninger paa Børsen. Saasnart Rømeling var expederet, begav Prindsen sig paa Reisen over Faaborg til Als, hvor han af den nu afdøde Hertug blev modtagen ved Fyenshav. Paa Augustenborg forblev Prindsen nogle Dage, men holdt sin sande Bestemmelse saa skjult, at Hertugen selv medgav mig et Brev, jeg erindrer ikke mere til hvilken Prindsesse i Holsteen, og først ved den sidste Embarkering fra Als bad han om Brevet tilbage, da han nu vidste, hvor lidet jeg var i Stand til at besørge det, men var genereus nok til at holde mig undskyldt for saaledes uden Bemærkning at have modtaget Brevet, som jeg havde hos mig for ved første Leilighed, enten endnu paa Als eller i Gravensteen, at sende det tilbage. Vi reiste derpaa over Gravensteen til Apenrade Slot, som var beboet af Amtmand Stemann[2]). Det var Midnat, da vi ankom,

[1]) Grev Joachim Bernstorffs frugtesløse Sendelse til England og Tilbagereise til Holsteen — hvor han fra Glückstadt havde sendt den ovennævnte Stafet til Kjøbenhavn — findes nærmere omtalt i Johan Georg Rists Lebenserinnerungen. Herausgegeben von G. Poel. Gotha. 1880. II, 206, 217.

[2]) Kammerherre Otto Johan v. Stemann, Amtmand over Aabenraa og Løgom Kloster Amter. Den tæt ved Byen Aabenraa liggende

og i Stedet for, som vi ventede, at finde Familien i dyb Søvn, fandt jeg, som var bleven sendt forud, da vi vare i Nærheden af Slottet, den hele Bygning festlig oplyst og blev modtagen af Kammerherreinde Stemann, født Kaas, med det Spørgsmaal: «Hvor er Prindsen?» «Hvilken Prinds?» spurgte jeg. «Ih, Prinds Christian; Staldmester Kaas er kommen og har fortalt os, at Prindsen kan ventes hvert Øieblik.» «Det var uventet og uforsigtigt», svarede jeg; «ja vel kommer Prindsen, han er tæt herved, men Reisen skulde være incognito.» Vi nøde imidlertid det ventende Maaltid og gik til Sengs. Om Morgenen tidlig lode vi os af Amtmand Stemann give Reisepasser, Prindsen som Baron Rantzau, jeg som Landmaaler Bruun, Hirschnach som Musiker og vor medbragte Domestik, Jægeren Taagerup som Tobiasen; disse Passer findes blandt mine Papirer med vor egenhændige Underskrift[1]). Reisen gik derpaa over Haderslev, Kolding, Veile og, for at undgaae Horsens[2]), over Heden til Viborg. Af Frygt for at røbe Noget havde jeg i Kjøbenhavn ikke spurgt Nogen til Raads om Reiserouten, men kjøbte paa Børsen et Reisekort, hvorefter jeg troede fra Viborg over Sallingsund at kunne naae Hjørring, hvor vi skulde forefinde Lieutenant Falsen, der havde erholdt den fornødne Ordre til at besørge Overfarten til Norge[3]). I Viborg havde vi nogen Uleilighed med den derværende Kommandant, Kaptain Buch, der vilde foretage

---

Amtmandsbolig er det lille Slot Brundlund, som Dronning Margareta i Aaret 1411 byggede i Stedet for Aabenraahuus.

[1]) Brocks efterladte Papirer ere nu for største Deel forkomne.

[2]) Hvor Prinds Christians fraskilte Gemalinde, Prindsesse Charlotte Frederikke, dengang havde sit Opholdssted.

[3]) Den daværende Premierlieutenant — senere Kontreadmiral — Jørgen Conrad Falsen var dengang Chef for den ved den jydske Kyst stationerede Flotille.

en nærmere Undersøgelse af de Reisende, men som jeg klarede ved at omgaaes Kaptainen, som da syntes at gjenkjende mig og nu i Stedet for at hindre paa det ivrigste søgte at befordre vor Reise. Dog kunde vi med den medbragte store Reisevogn ikke komme over Sallingsund, men maatte gaae over Hobro til Aalborg, hvor vi ankom ved Middagstid og ved Overfarten til Sundby formedelst den paa Vognen malede forgyldte Krone og de lige saa stadselige Navnetræk paa Kufferterne vistnok røbede noget af Hemmeligheden; det er blevet fortalt, at vort Signalement — Prindsens, Hirschnachs, mit og Taagerups — var ankommet til Gothenborg, hvorfra det end maatte være kommet. I Hjørring, hvor Falsen modtog os, bleve vi ikke, men toge strax til Fladstrand.

Natten derpaa, Natten til den 20de Mai, gik Prindsen med mig ombord i den af Falsen bestilte Seilbaad, hvori foruden Falsen og hans Tjener blot vare de fornødne Baadsfolk, Prindsen, Falsen og jeg klædte i Matrosklæder. Hirschnach og Taagerup saavelsom Schwarz og Kaas, der kom efter, gik senere ud med daværende Maanedslieutenant, nu Etatsraad Tetens[1]) og ankom efter en meget farefuld Seilads først nogle Dage efter til Frederiksværn og derfra til Christiania. Ogsaa vi, som gik med Falsen, havde længe Modvind og Uveir at kæmpe mod og saae os saaledes nødsagede til noget forbi Gothenborg at søge Ly binnenskjærs. Der traf vi paa et Par svenske Fiskere, som vi i hvert Fald, hvis fornødent var, troede os i Stand til at tage det op med. Vi udgave os for at være komne fra

---

[1]) Maanedslieutenant Franciscus Maro Tetens blev i Efteraaret 1813 Secondlieutenant i Søetaten, gjorde, afgaaet fra denne, Tjeneste som Krydstoldinspektør og blev siden ansat som Over-Toldinspektør for Nørrejylland.

Gothenborg og nu at ville vende tilbage til Norge, til hvilken Ende vi, om de betjente os godt, vilde betale dem rigelig. De gik ind paa Forslaget, men da Mørket faldt paa, forlangte de at afvente Lysningen i en dem bekjendt Ankerplads, Arsklova, hvor vi hver især paa Baaden toge nogen Forfriskning til os[1]). Fiskerne tilbøde os kogt Fisk i en Tine[2]), hvori de alle havde raget med Fingrene, og som derfor ikke blev modtaget; derimod gave vi dem en Lammekølle, Smør, Ost og Brændeviin, som de lode sig smage godt. De indlode sig i venskabelig Samtale med os, ønskende Fred med Danmark og Norge, som vi ikke vare sparsomme med at love, hvorved de dog gjorde den Bemærkning, at »Herrarne der (Prindsen og jeg) tyckas icke vara mycket sjövande«; de havde nemlig seet os liggende luunt i Baaden med en Presenning over os. Men hvorom Alting er, de bragte os lykkelig til Hvaløerne[3]), hvor vi ankom den 21de om Morgenen mellem Klokken 4 og 5. Der afskedigede vi strax vort svenske Følgeskab og efter Prindsens Ordre med betydelige Drikkepenge, jeg troer 1000 Rigsdaler Sedler, hvorhos jeg klappede en af dem paa Skulderen med Tilføiende, at de nu kunde hilse dem i Gothenborg, at de lykkelig havde bragt den danske Kronprinds til Norge. »Nej, ta' mig tusan djeflar, det skall vi akta oss före«, lød Svaret.

---

1) Paa et svensk Søkort (Special öfver Bohus Kusten. Stockholm. 1863.) findes den lille Ø *Arsklåfva*, omtrent halvanden Miil Syd for Strömstad, ret Øst for Sydenden af Kosterskjærene. Der findes et Løb mellem denne lille Ø og Fastlandet, der paa Kortet er betegnet med en Seillinie og synes at frembyde en god Ankerplads for mindre Fartøier.

2) *Tina* er et norsk Ord for »en Æske af Træ med Hank paa Laaget, indrettet til at bæres i Haanden«. Ivar Aasen, Ordbog over det norske Folkesprog. Kristiania. 1858. S. 520.

3) De nøgne, gjerne af Søfugle omflagrede Klippeøer, der ligge i en Klynge udenfor Christianiafjorden.

Fra Vagten paa Landingsstedet sendte vi Bud til Admiral Lütken, at Reisende fra Danmark af Betydenhed vare ankomne[1]). Admiralens Adjutant, Kaptain Suenson, kom derpaa ned, og med største Forundring saa Vagtmandskabet, hvilke Komplimenter deres Kaptain gjorde for den høieste af Matroserne, og at han faldt mig om Halsen. Vi gik derpaa op til Admiralen, Prindsen ind i hans Sengekammer, og man kan forestille sig begges Glæde. Der blev strax givet Ordre til Divisionerne at samle sig i den rummelige Bai mellem Hvaløerne og Landet, divisionsviis og med Mellemrum mellem begge Linierne; Uniform havde vi imidlertid faaet anlagt, og Prindsen tog derpaa i Admirals-Sluppen ned ad Linien, modtog den kongelige Salut og lod oplæse den kongelige Ordre, hvorefter han overtog Kommandoen til Lands og Vands. Vi fortsatte derpaa Farten til Frederiksstad, hvor vi ankom til Middagstid. Efter Bordet expederede Prindsen Lieutenant Grimstad til Danmark for at melde hans Ankomst[2]), og ligeledes bleve Kourerer afsendte til Christiania i samme Øiemed. Morgenen den 22de tog jeg med Prindsen fra Frederiksstad til Christiania, og allerede lidt udenfor Moss mødte vi Stiftamtmand Thygeson og, alt som vi nærmede os Christiania, flere af de høiere Embedsmænd, saasom General Haxthausen, Etatsraad Holten og Flere. Paa Egeberg mødte Prinds Frederik af Hessen til Hest og havde ladet medbringe Heste for Prindsen og mig; Tjenerskab havde Prinds Christian Frederik aldeles ikke, Falsens Tjener Gustav opvartede os alle. Samme Dags Eftermiddag holdt Prindsen sit Indtog i Christiania, hvor Garnisonen var opstillet *en haie*, og

[1]) Kontreadmiral Otto Lütken var Chef for Norges Søforsvar. Hans Flagkaptain var Kaptain Jean Jacques Isack Suenson.

[2]) Vistnok Maanedslieutenant N. C. Grimstad.

den sædvanlige Opvartning af Autoriteterne fandt Sted. Søndag Morgen bivaanede han Gudstjenesten i Slotskirken, hvorom Slotspræst Pavels om Aftenen forud var underrettet, og hvortil han med sædvanlig Veltalenhed havde afpasset sin Prædiken; efter den fortræffelige Oplæsning af Prindsens Ansættelses-Ordre og Proklamation gjorde han en gribende Bøn for Kongen og Landet.

Den Forekommenhed og Velvillie, hvormed den hidtilværende Statholder Prinds Frederik af Hessen modtog Prindsen og med oprigtige Bestræbelser søgte at sætte ham ind i hans nye Stilling, lader sig ikke beskrive. Der skal maaskee i Historien ikke findes andet Exempel paa, hvorledes den høieste Embedsmand, der mod sin Villie skal aftræde sin Post til en Anden, med saa megen Omhu søger at vinde Folket for dets nye Foresatte, som her den hjertensgode Prinds Frederik af Hessen. Den saakaldte Prindsebolig i Byen havde han aldeles indrømmet Prinds Christian Frederik og indskrænkede sig til Boligen paa Ladegaardsøen. Her feirede han to Dage senere sin Fødselsdag den 24de Mai og begav sig faa Dage derefter til Danmark, ledsaget til Sæteren paa Egeberg af en utallig Mængde af Christianias Beboere, som her toge Afsked med Prindsen, der blev fulgt af Major Gössel[1]) og ført over Søen af Maanedslieutenant Tetens, som imidlertid var ankommen fra Fladstrand. Prinds Christian Frederik begav sig derefter paa Reise for, ledsaget af Oberst Sejersted, at rekognoscere Grændsen mod Sverrig og blev derved indviet i den Plan, Sejersted allerede havde udkastet til Norges Forsvar fra denne Side i paakommende Tilfælde, hvilken Plan med sin bestandige Retireren af de fremskudte Af-

[1]) Major, Over-Kvarteermester Friderich Ludwig Christoph v. Gössel.

delinger og successive Samlinger havde været saa fordeelagtig i den foregaaende Krig med Sverrig, hvor Landmagten under Armfeldt stedse havde angrebet i mindre Afdelinger, men Planen passede ikke for det mere samlede og stærkere Angreb af de Svenske, som siden paafulgte. I Fortsættelse af denne Inspektionsreise besaa Prindsen en stor Deel af Landet, inspicerede Fæstningerne og Tropperne og modtog allevegne de meest smigrende Bevidnelser af Folkets Glæde over hans Ankomst. Paa denne Reise, der strakte sig til Christianssand, ledsagede jeg ham stedse.

Fra den 3die September, da Krigen med Sverrig aabenbart var erklæret fra Danmarks Side, udfoldede Prinds Christian Frederik særdeles megen Virksomhed, som Aall ikke synes at ville paaskjønne. Af det saakaldte Vaabenmandskab (Forstærkning), omtrent 7,000 Mand, som ingensteds var inddeelt eller kommanderet, bleve alle Kompagnier i Armeen forstærkede fra 150 til 200 Mand, og dette Mandskab øvet i Vaaben. I Betragtning af den Kjendsgjerning, at de fleste Nordmænd ere vante til at løbe paa Ski, bleve foruden Skiløberkorpset flere af Armeens Afdelinger heri øvede, og Fordelen af denne Færdighed har været saa meget fremhævet, at man troede det umuligt, at svenske Tropper, saa længe de ikke ogsaa forstode det, vilde kunne holde sig nogen Vinter over i Norge, thi ved Hjælp af Skierne kommer man frem allevegne og kan samle Tropper til Overfald af de indesluttede Dale, hvor saadant mindst ventes. Imidlertid rykkede Vinteren nærmere, og de Svenskes og Allieredes Forsæt at ville give Norge til Sverrig blev mere og mere kundbart i Norge. Dog langt fra at forurolige den store Masse af Folket vandt den Beslutning stedse mere Fasthed indtil det Yderste at ville forsvare sig imod en saa uhørt Vold fra de store Magters Side og

Trædskhed fra de Svenskes. Dog toge de rolige, spekulerende Hoveder som Aall og Flere ikke nogen Deel i denne patriotiske Varme eller havde nogen særdeles Tillid til Frugten heraf; der var vel ogsaa dem, som utilfredse med den liden Agtpaagivenhed, dem var skjænket fra dansk Side, ventede sig mere Anseelse og Indflydelse under Norges Forening med Sverrig.

Henimod Julen ankom de ulykkeligste Rygter fra Danmark. Hertugdømmerne vare oversvømmede af de Svenske, medens Armeens største Deel var paa Sjælland, og den kom først lige i Slutningen af Aaret til Fyen; den ubetydelige Force, som stod paa Halvøen, en sammensat Styrke af omtrent 1,000 Mand under Major Bruun, var alene sat der til at forhindre Fjendens Fremtrængen[1]. Hvad Udfald saadan Foranstaltning vilde faae, var let at indsee, samt at Danmark vilde komme til at give efter for de gjorte Fordringer, Norges Afstaaelse.

For dette Fald og under den Stemning, som var aldeles fremherskende i Norge, var det, at jeg den 26de December 1813 blev afsendt med Forslag fra Prinds Christian Frederik til Kong Frederik VI, affattede deels i Chiffre, for i paakommende Tilfælde at kunne gaae deres Skjæbne i Møde, deels ganske *en clair* med Prindsens egenhændige Paategning, at for Overbringeren, der havde Prindsens Tillid og, som han troede, tillige Kongens, kunde Hans Majestæt give sig tilkjende med, hvad han ifølge Forslaget troede at maatte meddele[2]. Jeg blev imidlertid ved Modvind opholdt

---

[1]) Major Johan Jacob Bruun befalede den af nogle faa lette Tropper sammensatte, mod Streiftog stillede Kordonlinie ved Kongeaaen (C. T. Sørensen. Kampen om Norge. II, 80, 100.).

[2]) Om Indholdet af Prinds Christians egenhændige og chiffrerede

i Frederiksværn indtil den 2den Januar 1814, da jeg gik ud med en Baad, uheldigviis forsynet med Førere, der vare uenige mellem sig om, hvad der skulde foretages, da Vanskelighed indtraf. Ved Afgangen fra Frederiksværn erholdt jeg dog den glædelige Efterretning, at flere Skibe med mange tusinde Tønder Korn vare ankomne til norske Havne[1]); for mig var derimod Vinden saa ugunstig, at vi kun turde haabe at naae Christianssand for at have en kortere Overfart. Men aldrig saasnart vare vi komne i rum Sø, før der blæste en saadan Storm op, at vi maatte lente Farten for ikke i Mørkningen at komme den jydske Kyst for nær. Nu havde jeg om Morgenen det forunderlige Tilfælde, at Tre af Besætningen, som alle troede at have Stemme, paastode, den Ene, at det var Jyllands Kyst, vi saae, den Anden, at det var den svenske Kyst og Varberg Fyr, den Tredie, at det var Christianssand. Søsyg, som jeg var, havde jeg, da Mørket indtraf, lagt mig under det ringe Dæk af den Søllingske Lodsbaad og blev meget ubehagelig vækket af min Tjener med Fortælling om, hvorledes Meningerne vare paa Dækket. Ved at forhøre mig om disse udlod jeg mig harmfuldt over det gjorte Bestik og forlangte Kort og Kompas. Kortet fik jeg, men Kompasset var i

Skrivelser af 26de December 1813 kan nu henvises til Sørensen, Kampen om Norge. II, 88—97.

1) Nytaarsaften vare omtrent 50 Skibe fra Fladstrand, alle ladede med Korn og konvoyerede af Kaptainlieutenant Antonius Krieger med Briggerne Lolland og Seagull, lykkelig naaede ind i Christianiafjorden. Af en Samling egenhændige Breve fra Prinds Christian til Konrad Falsen (velvillig meddeelte af Kammerherre, Amtmand C. Benzon) lyder et fra Christiania den 7de Januar 1814, yderst kortfattet, saaledes: »De vil allerede, kjære Falsen, være underrettet om, at Konvoyen under Kaptain Krieger er fuldkomment heldig ankommen hertil, men jeg undlader dog ikke at tilkjendegive Dem denne glade Efterretning, der er af saa megen Vigtighed for Norge.»

Stykker. Den Forlegenhed blev dog snart afhjulpen, thi Solen stod klar for mig mellem Kl. 8 og 9, og jeg kunde altsaa med Vished slutte mig til, hvor Nordost var. Vanskeligere var det med Landtoningen, Varberg havde jeg aldrig seet, og Den, som paastod, at denne By laa for os, havde selv været der og ønskede lige saa lidet som jeg nu at komme derhen igjen. Fra det Kjendskab, jeg som Landmaaler havde til Fortoningerne paa Landet, sluttede jeg mig til, at det var Sand- og ikke Steenfortoninger, og ved Solens Standpunkt i Landskabet foran mig paatog jeg mig, skjønt de allerede havde vendt Baaden mod den formeentlige Christianssands-Kyst, som de antoge i den Retning, at befale den vendt og at styre mod det Land, vi saae. Efter nogle Minutters Seilads forsvandt Fortoningen, og Jyllands Kyst med Skagens Fyrtaarn laa klart for os. Men nu var Skagens Rev mig ubekjendt, og efter 3—4 Timers Seilads førte Mandskabet mig til Gammel-Skagen. Her hørte jeg, at Kysten om Natten havde været alarmeret formedelst sig nærmende fjendtlige Krydsere, og at Stormen havde været overmaade stærk. Efter at have overvundet de sædvanlige Vanskeligheder ved at komme igjennem Brændingen fortsatte jeg min Vei gjennem Jylland til Hindsgavl, hvor jeg ankom Natten til den 5te Januar. Ved Snoghøi forefandt jeg en svensk Officeer, kommanderet did for at paasee, at Tropperne ikke efter den indgangne Vaabenstilstand skulde fra Fyen gaae over til Jylland[1]). Kong Frederik VI

---

[1]) Da den efter Træfningen ved Sehested mellem Kronprindsen af Sverrig og Prinds Frederik af Hessen den 15de December 1813 afsluttede Vaabenstilstand, hvorefter alle Fjendtligheder skulde ophøre til den 31te Midnat, ved den nye Konvention af den 25de December var bleven forlænget til den 5te Januar 1814 Midnat, havde Carl Johan faaet den Bestemmelse tilføiet, at under Forlængelsen maatte ingen Tropper, Kanoner eller Ammunition fra

var Dagen i Forveien ankommen til Hindsgavl, og en Deel af Tropperne i Sjælland kantonnerede nu i Fyen. Hvad jeg iagttog af ildevarslende Ting paa Hindsgavl, hører ikke herhid. Natten tilbragte jeg i Adjutanternes Værelse, hvilende paa min Kappe med min Vadsæk under Hovedet. Klokken 5 stededes jeg til Audients hos Kongen, som jeg fandt nedstemt og meget plaget af sin sædvanlige Hoste. Omendskjønt kun i civil Paaklædning erholdt jeg Plads i Hovedkvarteret, og den sidste Besked paa mit Ærinde, jeg der fik af Kongen, var, «at nu havde han givet Kronprindsen det Altsammen, nu fik han at see, hvad han kunde gjøre med det». Jeg forstod ikke denne Yttring, førend jeg siden erfarede, at de Allieredes første Fordring kun var Nordlandene og Throndhjems Stift, men at senere udvidedes Fordringen. General Bülow gik med Varsomhed ind paa, hvad jeg foreslog, men Rosenkrantz[1]) slet ikke.

Da Freden den 14de Januar 1814 definitiv afsluttedes, betydede man mig, at jeg kunde reise til Kjøbenhavn, hvor jeg skulde modtage nærmere Ordre. Jeg reiste i Selskab med Falsen. Jeg havde en meget vanskelig Overfart, drev i Isen fra Halskov til Hou og naaede kun med stort Besvær til Sprogø, hvorfra jeg efter 3 Nætters og 4 Dages Ophold omsider slap over. Oberstlieutenant Rømer, som strax efter

---

Fyen transporteres over til Nørrejylland eller Slesvig. Til at vaage herover skulde en svensk Kommissair stationeres ved Snoghøi, ved Aarøsund og lige over for Sønderborg paa Als.

[1]) Da Kongen den 3die Januar 1814 var reist fra Kjøbenhavn til Hindsgavl, var han foruden af sin Adjutantstab under Generalmajor Frants Christopher Bülow og Kvarteermesterstaben under Generalmajor Johan Wolfgang Haffner bleven ledsaget af Statsminister og Chef for det udenlandske Departement Niels Rosenkrantz.

min Afreise var beordret direkte til Norge[1]), var sluppen lykkeligere over og havde saa meget Held paa sin hele Reise, at da jeg den 29de Januar — efter en i Kjøbenhavn modtagen egenhændig allernaadigst Skrivelse, som jeg var befalet at aflevere til Hendes Majestæt Dronningen og virkelig afleverede[2]) — afreiste over Sundet, mødte jeg der Rømer tilbagekommende fra Christiania. Jeg fortsatte Reisen gjennem Sverrig, men da jeg ankom til Christiania, var Prindsen allerede afreist til Throndhjem, hvorhen jeg strax begav mig, og hvor jeg traf ham. Han var til Taffels hos General Krogh[3]). Da jeg blev anmeldt, udbrød Prindsen: »Har jeg ikke altid sagt det, jeg stolede paa Brocks Lykke.« Jeg blev indladt, blev vel modtagen og fik Plads ved Taffelet. Men Rygtet om mit Uheld paa Beltet var saaledes udbredt i Norge, at jeg allevegne blev modtagen som Gjenganger, og endog paa Faaberg fandt jeg min Familie i Sørgeklæder. Ved Taffelet kunde jeg naturligviis kun udbrede mig over almindelige Gjenstande, og først efter Taffelet kunde jeg give Prindsen fuldstændig Beretning om

---

[1]) Oberstlieutenant, General-Adjutant-Lieutenant Carl Ludvig Vilhelm Rømer.

[2]) Brock har ved sit givne Ord stedse anseet sig for forpligtet til Taushed i Henseende til denne Skrivelse. Det var upaatvivlelig om dette i Kjøbenhavn modtagne, egenhændige Brev fra den i Fyen endnu tilbageholdte Kong Frederik VI, som Brock efter Læsningen havde at aflevere til Dronning Marie Sophie Frederikke, og i hvis Haand han ogsaa overgav det, at han i Aaret 1845 har yttret sig: »Jeg har heller aldrig betroet det til nogen Anden, og jeg tager dets Indhold med mig i Graven. Over 31 Aar ere siden henrundne, men endnu idag skulde jeg diktere det aldeles ordret, hvis jeg ei var bunden ved min Ed.« Ordene ere saaledes gjengivne af F. Barfod (Fædrelandet 1854. Nr. 50.).

[3]) General Georg Frederik Krogh, Ridder af Elephanten, Storkors af Dannebrog.

min Sendelse. At Prindsen i Throndhjem vilde lade sig udraabe til Konge, som P. A. Munch anfører[1]), har jeg paa et andet Sted, nemlig i »Aalborg Stiftstidende«, paa det bestemteste modsagt, og jeg havde Grund dertil, thi i saa Fald maatte dog Armeen være sat ind i den Hemmelighed, og da jeg paa den Tid forestod Kommando-Kontoiret, kunde jeg ikke være uvidende derom.

Efter et Par Dages Ophold reiste Prindsen tilbage fra Throndhjem for efter Aftale at møde paa Eidsvold med Notabiliteterne fra Christiania. Aftenen den 13de Februar ankom han til Eidsvold, og paa en Promenade om Morgenen den 16de, hvor jeg ledsagede ham, udlod han sig for første Gang i Samtale med mig om sit Forsæt at gjøre Ende paa dette Interregnum ved at lade sig udraabe til Konge, dog vilde han først overlægge dette med de Mænd, han havde indkaldt. Jeg tillod mig da at gjøre ham opmærksom paa, hvilke Følger dette vilde kunne drage efter sig formedelst den Modsigelse og Indsigelse, som vilde kunne ventes. Hertil svarede Prindsen med sin sædvanlige Mildhed: »Hvorfra skulde vel den Indsigelse komme efter den Stemning, som jeg allevegne har seet blandt Folket?« hvortil jeg svarede, at jeg med Bestemthed vidste, at slig Indsigelse vilde skee, at man vel ønskede ham som Regent, men ingenlunde saaledes som under den danske Regjering, at i Forveien vilde man have lovlige Garantier. Jeg tvivlede ikke paa, at, blev det nogenlunde forberedt, vilde han ved sin Tilbagekomst til Christiania kunne blive udraabt til Konge, men naar Indsigelserne da kom, maatte de drage Arresteringer, Domme og deslige efter sig, og efter det Kjendskab,

[1]) P. A. Munch, Norges, Sveriges og Danmarks Historie til Skolebrug. S. 484: „Hans oprindelige Plan havde været i Throndhjem at lade sig krone som Norges uindskrænkede Monark“.

jeg havde til Prindsens Karakteer, ansaa jeg ham ikke i Stand til at lade det udføre. Prindsen vilde ikke troe paa, at slige Indsigelser vilde møde, men jeg forsikkrede ham om, at jeg, som levede blandt Folket, derom følte mig overbeviist, og jeg anbefalede ham, for at han selv kunde overbevise sig derom, at tale med Professor Sverdrup, som formedelst den Anseelse, han stod i hos Folket, sin rolige Holdning og alvorlige Stemme skulde være meest egnet til at udtale sig herom, hvorpaa Prindsen befalede mig, naar han kom hjem, at sende Sverdrup til ham. Ved vor Tilbagekomst til Værket opsøgte jeg da Sverdrup, sagde ham kortelig, hvorom det gjaldt, og bad ham nu at tale reent ud, hvad vi tilforn med hinanden havde omtalt. Han kom nu til Prindsen og udførte, som af Aalls Skrift bekjendt, Sagen paa det fortrinligste. Følgen deraf er omtalt af Aall og desuden tidligere allerede i Aaret 1839 i et dengang i Throndhjems Avis aftrykt Brev, formodentlig af Falsen[1]).

---

[1]) Det omtalte Brev, skrevet i Christiania i Aaret 1814, faa Dage efter Eidsvoldsmødet, blev efter dets Offentliggjørelse i »Throndhjems Stiftstidende« i Norge optaget i »Morgenbladet« 1839. Nr. 33 og senere igjen trykt i Botten-Hansens Udgave af »Tvende Breve om Begivenhederne i Norge 1814«. Christiania. 1861. S. 18—21. Paa det sidstanførte Sted meddeles ogsaa den Oplysning, at Brevets Forfatter ikke har været Falsen, men Sverdrups Kollega, Professor Svend Brochmann Hersleb. Den paalideligste Beretning om Sverdrups Audients paa Eidsvold og om dens Betydning foreligger iøvrigt nu fra en norsk Historiker, der i det danske Geheimearkiv har opnaaet Adgang til at kunne benytte Christian Frederiks Dagbog for Aaret 1814 (nærmere omtalt af Wegener, Aktmæssige Bidrag til Danmarks Historie i det nittende Aarhundrede. S. 424.). Hvad Prinds Christian om Aftenen den 16de Februar paa Eidsvold egenhændig optegnede i sin Dagbog om de ham den Dag gjorte Forestillinger og i Særdeleshed om det Indtryk, som Sverdrups Ord havde gjort paa ham, er efter Dagbogen blevet meddeelt af Yngvar Nielsen, Bidrag til Norges Historie i 1814. Christiania. 1881. I, 24—25.

Sverdrups Bekjendtskab havde jeg gjort i Kjøbenhavn ved det Gilde, der den 10de Januar 1812 blev holdt i Frimurerlogen efter den Høitidelighed, som paa Gjethuset var bleven holdt i Anledning af Norges Universitets Stiftelse, og hvor Prindsen som Præses for Videnskabernes Selskab og Akademiet for de skjønne Kunster havde holdt sin første offentlige Tale. Til hiint venskabelige Maaltid vare flere Sange i den Anledning forfattede af forskjellige Digtere, men paa Prindsens Nærværelse havde man ikke været betænkt, og da fandt det besynderlige Tilfælde Sted, at for at faae et Vers til Prindsen satte Øhlenschlæger og Baggesen sig i Forbindelse for at forfatte et saadant, som paa Stedet blev skrevet med Blyant og siden afsunget. Senere traf jeg ofte sammen med Sverdrup, og som Beviis paa hvilken Indflydelse han havde, vil jeg blot anføre, at da jeg med Prindsen den 9de April, Dagen før Rigsforsamlingens Sammentræden, kjørte til Eidsvold, traf vi ved det nærmeste Skifte før Eidsvold sammen med flere Deputerede, hvoriblandt ogsaa Sverdrup. Prindsen talte med flere, og jeg med Sverdrup. Spøgende siger jeg da til ham, at vi nu vel kunde tale sammen som skikkelige Mænd, der kjendte hinanden, men at jeg i Morgen vel fik at kredentse for Præsidenten, hvorpaa Sverdrup trak mig tilside og sagde: «Vi have jo den gamle Peder Anker, og han maa endelig først» [1]. «Nu ja», sagde jeg, «det kan ogsaa være ganske passende, men hvorledes kan man indrette det?» «Jo», meente Sverdrup, «det skal nok gaae», og virkelig faldt alle Stemmer strax paa Anker ligesom til bestandig Sekretair paa Christie, min Ungdomsven, men som jeg ikke havde ventet saaledes

[1]) Peder Anker, Eier af Bogstad Gaard og Bærum Jernværk, Storkors af Dannebrog, født den 8de December 1749. Han blev senere den første norske Statsminister.

kjendt blandt Norges fra forskjellige Sider sammenkaldte Mænd [1]). Overalt er, hvad Rigsforsamlingens Forhandlinger angaaer, det Hele fuldkomment rigtigt beskrevet i Aalls Bog. Vistnok indvirkede Prindsen ikke direkte paa Forsamlingens Beslutninger, men flere af de Deputerede, som stemte med Prindsens Anskuelser, talte med ham deels paa vore Spadseregange [2]), deels enkelte Gange ogsaa paa Værket selv, saaledes at det blev ubemærket af anderledes Sindede, og Deliberationen gik sin rolige Gang. Ved en Forkjølelse, jeg havde paadraget mig ved vore Reiser om Natten fra og til Eidsvold, blev jeg af en heftig Feber nødt til at tage til Christiania nogle Dage før Forsamlingens Slutning, men jeg var dog den 22de Mai saa vidt restitueret, at jeg kunde møde Kongen og i hans Følge deeltage i Indtoget i Christiania.

Sommeren gik derpaa hen i Forberedelsen til, hvad der kunde skee i Krigstilfælde, og det Mærkeligste var i den Tid Ankomsten deels af den engelske Kommissair Morier,

---

[1]) Vilhelm Frimann Koren Christie var Sorenskriver i Nordhordlehn, da han mødte i den grundlovgivende Rigsforsamling paa Eidsvold, og blev derefter Præsident paa det overordentlige Storthing 1814. Blandt Pavels's Optegnelser fra Oktober 1814 findes en Fortælling om et Selskab hos Kaptain Ludvig Mariboe til Ære for Christie som Storthingets Præsident, hvor Oberstlieutenant Haffner stærkt nedrev Brock som Christian Frederiks onde Aand, og Pavels »frygtede et ubehageligt Optrin, da Christie erklærede sig for Brocks Ven« (Claus Pavels's Biografi og Dagbøger, udgivne i Uddrag af C. P. Riis. Bergen. 1864. S. 289.).

[2]) Provst Fredrik Schmidt har under den 26de April 1814 i sin Dagbog om sig og Fogden Johan Collett, der ligesom Schmidt var en af Repræsentanterne for Buskeruds Amt, og som ogsaa var hans Kontubernal paa Eidsvoldsbakken, denne Bemærkning: »Paa Touren gjennem Dortheenbusk mødte vi Prindsen og Major Brock og sloge en fortrolig Prat af med dem« (Provst Fredrik Schmidts Dagbøger. S. 170.).

som ogsaa af de fire Stormagters Afsendinge og deres Ophold i Christiania. Morier holdt sig aldeles borte fra Kongen, han var indkvarteret hos General Haxthausen, men besynderligt nok, den Note, som Morier indgav, og som Christian Frederik endnu ikke havde bekjendtgjort, erholdt jeg i Afskrift fra Carl Stoltenberg i Tønsberg[1]), hvor den, sandsynligviis udbredt af Wedel-Jarlsberg, circulerede, hvor denne saa end havde faaet den fra. Angaaende de fire Magters Gesandter har jeg kun at anmærke, at Steigentesch strax stødte Kongen ved paa dennes Bemærkning om Folkets Rettigheder at udtale: «Bah! mit den Gerechtsamen des Volks». Orlov blev ganske vunden af Kongen, spiste om Middagen hos ham og skal endog have berettet sin Keiser, at det ikke var at tænke paa, at enten Kongen eller det norske Folk vilde afstaae fra det Forsæt at hævde sin selvstændige Stilling. Baron Martens deeltog endog i en Soirée paa Ladegaardsøen hos Kongen, men Foster mærkede jeg Intet til[2]). Hvordan det end var, saa ventede Kongen for-

---

[1]) Grosserer Carl Stoltenberg i Tønsberg, Ridder af Dannebrog, var Medlem baade af Rigsforsamlingen i Eidsvold og af det overordentlige Storthing i Efteraaret 1814.

[2]) Om de fire Stormagters Repræsentanter — Generalfeltvagtmester, Friherre August Ernst Steigentesch, Generalmajor, Grev Michael Feodorovič Orlov, Major, Baron Martens og Augustus John Foster — kan her nærmere henvises til, hvad om dem findes anført i en Note til Artiklen «Nogle samtidige Optegnelser af I. G. Adler om Begivenhederne i Norge i Aaret 1814», i Historisk Tidsskrift, Tredie Række, VI, 287—88. Det kan her tilføies, at Orlov foruden til de der nævnte, af ham efterladte Memoirer, hvori han formodentlig har omtalt sin Sendelse til Norge, ogsaa angives som Forfatter til det Brev til Grev Joseph de Maistre, der, dateret Petersborg den 24de December 1814 og undertegnet Mr. O...., er offentliggjort i de Maistre's Considérations sur la France. Paris. 1821. p. 9—12 (Grégoire Ghennady, Les Écrivains Franco-Russes. Bibliographie des Ouvrages français publiés par des Russes. Dresde. 1874. p. 45.). Paa Grund af sit konstitutio-

deelagtig Indflydelse af de store Magter paa Kronprindsen af Sverrig, der nu havde overtaget Kommandoen over den fjendtlige Armee [1]).

---

nelle Sindelag og de Raad, som dette lod ham fremføre for Keiser Alexander, blev han som Divisionsgeneral forsat til Sydarmeen, og ved de russiske Dekabristers Opstand i Aaret 1825 blev han arresteret som indviet i deres Sammensværgelse, men den 28de Juli 1826 af Keiser Nikolaus igjen sat paa fri Fod, dog med Forbud mod at opholde sig i Petersborg eller Moskou (Kleinschmidt, Geschichte des russischen hohen Adels. Cassel. 1877. S. 463—464.). Om den britiske, en anseet engelsk Familie tilhørende Gesandt, den senere Rhight honourable Sir Augustus John Foster, kan det ogsaa fortjene at noteres, at saaledes hed han; det er urigtigt, naar der i norske, svenske og danske Skrifter gives ham Navnet Forster.

[1]) Hvor svag Grunden var for det af Christian Frederik eller hans Nærmeste en Tid lang nærede Haab, er især blevet viist ved Offentliggjørelsen af den Deel af Carl Johans Breve, der godtgjøre, at det ikke var tomme Ord, naar Gesandterne i deres i Christiania indgivne Forestilling ogsaa havde henviist til, at russiske og preussiske Hærafdelinger vilde som Hjælpetropper blive stillede til den svenske Kronprindses Raadighed. Thi Carl Johan opnaaede virkelig Tilsagn om, at 3000 Preussere og 6000 Russere skulde, saasnart han kaldte dem, forstærke den svenske Hær, for med den at deeltage i Krigsoperationerne i Norge. Carl Johans Tanke om, at de 6000 Russere fra Archangelsk kunde sendes til Throndhjem, for at Norge paa een Gang kunde angribes fra forskjellige Sider, blev vel opgiven, men Keiser Alexander havde befalet General Benningsen, der efter Davoust's Opgivelse af Hamburg endnu med sin store russiske Hær stod i Holsteen, paa det første Vink af den svenske Kronprinds at sende 6000 Russere til hans Raadighed. Da England havde nægtet at stille det fornødne Antal Transportskibe til at overføre Russerne til Krigsskuepladsen i Norden, og da den store russiske Flaade af 13 Linieskibe og nogle mindre Skibe, der under Admiral Crowne i August Maaned 1814 ankom paa Rheden ved Travemünde, kun maatte anvendes til at overføre de over Berlin hjemvendende russiske Garderegimenter, skulde Benningsen af den danske Regjering fordre de fornødne Fartøier og, hvis de nægtedes, ogsaa besætte Slesvig og Nørrejylland. Kun det hastige og endelige Ophør af Krigen i Norge gjorde ogsaa Ende paa

Selv da Angrebet skete, troede man det endnu fjernt. Alle de Feil, som i Forsvars-Planen og i Forsvaret selv vare begaaede, vil jeg her ikke indlade mig paa[1]). Kun maa jeg i Henseende til Aalls Skrift bemærke, at Sammendragningen af Tropperne ved Rakkestad, saa vidt jeg veed, ikke var beregnet paa der at tage Stilling, men paa med de nu samlede Tropper at gaae Fjenden imode. Dette blev ogsaa omtalt paa Stedet som Beslutning, hvorvel Sejersted bemærkede, at man ikke vidste, hvor Fjenden var, og hvor stærk han var, hvilket vistnok var en Feil fra de Tropper, som alt havde været i Fægtning. Men ved at rette sin Marsch mod Svinesund maatte man vel træffe paa ham, og da havde man maattet foretage, hvad Tilfældet gav Leilighed til. Virkelig satte ogsaa den samlede Styrke sig i Be-

---

disse truende Udsigter (Schinkels Minnen. VIII, 182, 329, 338, 343, 354, 356.).

[1]) Til hvad der om Sejersteds Forsvarsplan udtaltes i Brocks Skrivelse til Aall havde Brock samme Sted føiet disse Bemærkninger: »Besynderligt nok ogsaa, at denne Plan, der af Sejersted var given Prindsen, af denne blev holdt saa hemmelig, at jeg først paa Askim Præstegaard, kort førend Krigens Begyndelse, erholdt Kundskab om den. Men allerede længe tilforn havde jeg yttret mig til Prindsen mod Sejersteds Delings-System, hvortil han ligefrem svarede mig, at Sejersted havde Erfaringen for sig. Da jeg paa Askim til Sejersted selv yttrede mig mod Planen, svarede han mig med en ubehagelig Gestikulation med Pegefingeren, »at de unge Mennesker altid ville angribe«, at han ansaa som Forræderi mod Fædrelandet her at ville gaae angrebsviis tilværks, og at Historien havde viist, at den af de to Nationer, den svenske og den norske, som først gik ind i den andens Land, blev dreven ud. Saa vidt jeg erindrer, begynder ogsaa Sejersteds Plan med den samme uhistoriske Paastand.« At det med den sidstnævnte Erindring forholder sig rigtig, sees af Defensionsplanen, trykt hos Morgenstjerne, Historisk Beretning om Generallieutenant Staffeldt's Forhold. I, 113—143.

vægelse mod Meldals Bro[1]), men uden at jeg veed af hvad Aarsag, gik man Veien tilbage, og i et Huus beliggende tæt ved Rakkestad Præstegaard holdt Kongen et Raad, saa vidt jeg veed bestaaende af Sejersted, Hegermann, Staffeldt samt Haxthausen[2]), hvorefter blev besluttet, at de samlede Tropper skulde over Langenæs-Bro gaae over paa den vestre Side af Glommen, hvor Kongen tog sit Hovedkvarteer paa Spydeberg. Naar man ogsaa ikke vilde gaae frem og saaledes true Fjenden paa hans Flanke eller hindre ham i at gaae frem mod Christiania, var der vel heller ikke Aarsag til at blive paa den østre Side af Glommen med sin hele Magt, da Fjenden nu ved Overgivelsen af Frederiksstad havde den Vei aaben til Christiania. Frederiksstads hastige Overgivelse var derfor vistnok et Uheld[3]). Men komme maatte den, da Roflotillen havde opgivet Forsvaret af Hvaløerne, hvilket fandt Sted efter Ordre ved Adjutanten for Sø-Etaten, Kaptain Holsten, og uden at Sejersted, Chefen for Generalstaben, derom var underrettet[4]); thi Kragerøen, en

---

[1]) Noget saadant Stedsnavn findes ikke ved Rakkestad paa Kortet over Smaalehnenes Amt af N. Ramm og G. Munthe (1826) eller paa P. A. Munchs Kort over det sydlige Norge (1845); meent er vistnok Bodalsbro, der fører over Rakkestadselven, som, kommende østfra, falder i Glommen.

[2]) Oberst Diderik Hegermann og Generallieutenant Bernhard Ditlef Staffeldt befalede de to ved Rakkestad sammendragne Brigader af den norske Hær. Brocks Skrivelse til Aall siger, at »det var blevet udfundet, at den paa denne Deel af Landet forsamlede Armee ikke havde Proviant for mere end fjorten Dage«.

[3]) I Brocks Brev til Aall lyde de tilsvarende Ord saaledes: »Frederiksstad blev paa en uforsvarlig Maade overgivet Fjenden«.

[4]) I Modsætning til Brocks Mening, at der havde været Grund til at lade den norske Flotille prøve at holde Stillingen ved Hvaløerne, sees det af Sejersteds Forklaring under Sagen mod Generallieutenant Staffeldt, at Sejersted omvendt netop har billiget, at Flotillen blev dragen tilbage, idet efter hans Mening dens Tilintet-

af Hvaløerne, som nu blev besat af Fjenden, behersker aldeles det Indre af Frederiksstad. Det var til alle Tider bekjendt, at Frederiksstad ikke kunde holde sig, naar Hvaløerne vare besatte, og derfor var Roflotillen henlagt for at forhindre dette. Vistnok var Fjendens Overmagt stor, men det snevre Indløb hindrede den i at udvikle sig i disse Farvande, og derfor burde et Forsvar vistnok her været forsøgt, thi havde man ikke ved forefaldende Leilighed villet modsætte sig Overmagten, burde Forsvaret aldrig være begyndt. Nu var Armeens høire Flanke i Luften, der var givet Fjenden en aaben Vei til Hovedstaden, hvilket foraarsagede en ulykkelig Stemning, da Efterretningen herom kom til Kongen, som dengang havde Kvarteret paa Rakkestad. Hans Mod var desuden allerede blevet betydelig rystet ved andre Efterretninger, han der havde modtaget. Saaledes yttrede han uforbeholdent til mig, at Kaptain Rosenørn[1]) meget havde forknyttet ham ved at berette, at det af Wedel oprettede Jægerkorps var uvilligt til Kamp, at man troede, at det blot var til Christian Frederiks Fordeel, man fortsatte Kampen, og mere deslige[2]). Derfra og-

gjørelse »ufeilbarlig i nogle faa Timer havde blevet Tilfældet« (Morgenstjerne, Beretning om Generallieutenant Staffeldts Forhold. I, S. 166.).

[1]) Kaptain og Divisionsadjutant Henrik Christian Rosenørn hørte til Christian Frederiks hengivne Tilhængere og havde ogsaa i Norge Navn for at være en dygtig Mand med en ligefrem Karakteer. I Danmark blev han senere, da han i Aaret 1820 ægtede Arvingen til Baroniet Guldborgland og Baroniet Lehn, ved en kongelig Resolution Baron af Rosenørn-Lehn.

[2]) Det wedelske frivillige Jægerkorps stammede fra den forrige Krig. Under den smukke Aand, der herskede i Norge i Aaret 1808, havde det svenske Angreb dengang givet Anledning til Oprettelsen af forskjellige frivillige Korps. I sin første Skrivelse til Aall har Brock tilføiet, at da han Morgenen efter, at Christian Frederik var bleven ubehagelig stemt ved, hvad Kaptain Rosen-

saa den liden Iver i Marschen mod Meldals Bro. Stemningen i Armeen begyndte især at vise sig ufordeelagtig for et længere Forsvar efter det svenske Angreb paa Langenæs-Skandse, ved hvis Ophør Kongen, som Aall fortæller, kom dertil. En høi Officeer, Haffner[1]), havde iagttaget et Sted paa den østre Side af Glommen, hvorfra Langenæs Pontonbro kunde beskydes, og da han berettede dette til Christian Frederik, meddeelte denne det til Sejersted og med sin sædvanlige Vedholden af hvad deraf kunde blive Følgen, at nemlig, naar Broen blev forskudt, Kommunikationen med den vestre Bred af Glommen vilde blive vanskeliggjort og saaledes Besætningen af Langenæs Brohoved afskaaren. Det var dette, der egentlig gav Anledning til, at Brohovedet blev rømmet, saaledes som Aall fortæller, og Pontonbroen overladt til Strømmen. Underhandlerne Statsraad Tank og Præsten Hount bidroge vistnok heller ikke til at forbedre Stemningen[2]). Thi at slaaes paa Liv og

---

ern havde omtalt, kom til ham, »fandt jeg ham yderst nedslagen, og han udbrød i Anledning af de overbragte Efterretninger, at det ikke var for hans egen Skyld, at han havde stillet sig i Spidsen for Modstanden mod Sverrig«.

[1]) Oberstlieutenant, Generalkvarteermester Johan Frederik Vilhelm Haffner. I sin Skrivelse til Aall anførte Brock ogsaa Haffner som den, der havde gjort Christian Frederik opmærksom paa, at der trods den gode Profilering af Broskandsen dog fandtes et Punkt paa den østre Side af Glommen, hvorfra Pontonbroen kunde beskydes, medens han om sig selv tilføiede: »Med knust Hjerte saa jeg her ved den løsnede Broforbindelse med den østre Glommens Bred og Broens Svingning efter Vandets Løb den sidste rimelige Mulighed af offensive Foretagender mod Fjenden paa hiin Side Glommen afbrudt.«

[2]) Kjøbmand Carsten Tank fra Frederikshald havde under Christian Frederiks Regjering en kort Tid været Statsraad, men allerede den 27de Juli, inden Krigens Begyndelse, skyndt sig med at tage Afsked, da Uveiret nærmede sig. Den svenske Invasion traf ham opholdende sig paa sin smukke Landeiendom Rød udenfor Fre-

Død, medens paa samme Tid Underhandlinger pleies til Accomodation, indlader man sig ikke gjerne paa, og at der vilde blive underhandlet, dertil tydede Alt hen, hvad der paa Spydeberg var foregaaet. Til den Ende var det ogsaa, at Christian Frederik forlagde sit Hovedkvarteer til Moss, hvor Underhandlingerne mere alvorlig begyndtes. Under vort Ophold der lode Kaptain Holsten og jeg en derværende Magazin-Opsynsmand kalde for os, og med ham fik vi da udfundet, at der i den Egn, hvor Armeen stod, var i Behold den fornødne Mundprovision for 30,000 Mand i 21 Dage, saaledes at det maa troes, at Vedkommende have ønsket Forsvaret snarest muligt ophævet. Ligeledes var det paa Moss, at jeg ved Taffelet sad ved Christian Frederiks Side, der her modtog Oberstlieutenant Stabells nylig ankomne Rapport, hvori han meldte, at han havde seet sig nødt til at retirere, og til Undskyldning anførte, at den mod ham staaende Fjende var 10,000 Mand stærk[1]). Dette

derikshald. Provst Peder Hount var Sognepræst til Berg og havde repræsenteret Smaalehnene i Rigsforsamlingen paa Eidsvold, hvor han havde været en af Grev Wedels Tilhængere. Efter Carl Johans Anmodning afgik de til Christian Frederik for at overtale ham til at gaae ind paa Underhandlinger, hvorved han skulde opgive sin Kongestilling, mod at der af Carl Johan nu tilsagdes Anerkjendelse af Eidsvolds-Konstitutionen med de Ændringer kun, som Forening med Sverrig medførte. Det var den 7de August, at dette norske Gesandtskab fra det svenske Hovedkvarteer ankom til Spydeberg; at de to ansete Mænd havde været villige til at paatage sig et saadant Ærinde, havde strax gjort stærkt Indtryk paa Kongen. I Norge fandtes der ogsaa senere ikke Faa, der lagde dem til Last, at Fjenden ved denne Leilighed i dem havde fundet Talsmænd.

[1]) Hermed er sigtet til Oberstlieutenant Frederik Vilhelm Bruenech Stabell og det Tilbagetog, hvorved ogsaa han efter en Fægtning ved Tveten den 11te August opgav Forsvaret paa den østre Side af Glommen og ved Fedtsund gik over paa Flodens vestre Bred. Hans Rapport findes i Udtog meddeelt hos Aall (Erindringer. III,

gav Anledning til mit høit udtalte Udbrud, at der vel ikke vilde medgaae mange Dage, inden vi fik Vished om, hvem der havde meent det ærligt med Norge, og hvem ikke, hvilket Udbrud Kronprindsen i min Forhandling med ham meddeelte mig som Beviis for, hvor nøie han var underrettet om Alt[1]). Ved samme Anledning spurgte jeg Christian Frederik, om han havde modtaget fra Stabell Efterretning om det Tilbud, som vi nu vidste fra svensk Side var gjort ham ligesom Oberstlieutenant Krebs, men som denne allerede forlængst havde indmeldt, nemlig om Forfremmelse eller Pension for begge, om de ønskede dette, og naar de døde for deres Familie, og hvortil Koncepten var funden i den ved Matrand faldne Landshøvdings Lomme[2]). Hertil svarede Christian Frederik, at han intet kunde erindre derom.

535.). Sin Handlemaade under Krigen har han selv forsvaret i sit Skrift: »Bemærkninger over Skriftet Felttoget i Norge 1814. Christiania. 1814«.

[1]) Talen er om Carl Johan og om Brocks senere omtalte Forhandling med ham i Frederiksstad.

[2]) Oberstlieutenant Andreas Samuel Krebs havde, efter i Træfningen ved Lier den 3die August at have slaaet den svenske Generalmajor Carl Pontus Gahn af Colquhoun, og efter at denne da havde trukket sig tilbage til Matrand, den 5te August her atter angrebet Gahn. Angrebet havde et heldigt Udfald, Gahn mistede 11 Officerer og 3 til 400 Mand, der faldt eller bleve fangne, en Kanon og hele Trosset. Blandt de Faldne, der fandtes paa Valpladsen, var ogsaa Landshøvdingen i Carlstad Lehn, E. von Eckstedt, der af Carl Johan var beordret til at overtage den civile Bestyrelse af de Egne, Gahns Brigade skulde besætte, og lade Beboerne aflægge Troskabsed til Kong Carl XIII. Den norske Kaptain Johan Christopher Ræder, der havde deeltaget i Kampen ved Matrand og havde Leilighed til at gjennemgaae de af Landshøvdingen efterladte Papirer, nævner vel i et faa Uger efter Træfningen skrevet Brev, dateret Kongsvinger den 28de August 1814, intet nærmere om, hvor disse fandtes, men beretter ellers i Overeensstemmelse med Brock: »I Landshøvding Eckstedts Kopibog fandt jeg Meldinger til Kronprindsen af Sverrig og

Christian Frederiks Sindsstemning var ganske nedtrykt. Jeg tillod mig derfor at opsætte en Armeebefaling, efter hvilken Overkommandoen skulde overgives til Generalmajor Ahrenfeldt med betydelig Autoritet[1]), saaledes som Afskriften findes blandt mine Papirer, og samtidig dermed foreslog jeg et kombineret Angreb af de Tropper, som stode under Ahrenfeldts Kommando foran Moss, med et Korps under Hegermann, der skulde falde Fjenden i Ryggen ad den ganske ny indrettede og ubekjendte Svindals-Vei[2]), naar efter en forstilt Retirade Ahrenfeldt trak sig tilbage og var kommen Svindals-Veien forbi. I dette sidstnævnte Foretagende samtykkede Christian Frederik, endog saaledes, at han lod jeg troer Kaptain Mannsbach[3]) afgaae med Ordre til Ahrenfeldt. Dog han betænkte sig snart, lod Mannsbach kalde tilbage, og kort derefter fuldbragtes Underhandlingerne. Besynderligt ellers, at dette Forslag til en afgjørende Operation, som ikke var kommen til Armeens Kundskab, blev udbasunet i en af de hamborgske Aviser, at mit Navn blev anført, Sagen fremstillet som heldigen udført, og det hed sig, at jeg paa Kamppladsen var forfremmet een Charge, men at Armeen havde forlangt, at

---

Udtog af Breve, hvori Mænd her i Landet bleve budne 2 à 3000 Rigsdaler svensk Banko om Aaret paa Livstid, Forfremmelse i Armeen og Pension for dem og Enke paa Livstid, naar de blot vilde være dem behjælpelige; de sige udtrykkeligen, at disse Mænd bør gjøre det paa en Maade, at de ei skal prostituere sig for Folket. Skade, at ikke Svarene fandtes paa disse Breve. Imidlertid bleve de sendte til Kongen.» Kaptain Ræder blev valgt til Medlem af det overordentlige Storthing i Efteraaret 1814; hans anførte Brev er i Norge trykt i Illustreret Nyhedsblad for 1859 Nr. 29, S. 126—128 og i Botten-Hansens Udgave af Tvende Breve om Begivenhederne i Norge 1814. S. 5—15.

1) Generalmajor Christian Ditlev Adolph Ahrenfeldt.

2) Meningen er vistnok: den for Fjenden formeentlig ubekjendte.

3) Divisionsadjutant, Kaptain Carl Mannsbach.

jeg skulde avancere to, saa at, da jeg i November samme Aar i Böhmen kom i Berøring med en sachsisk Koureer, han ved at høre mit Navn titulerede mig som Generalmajor [1]).

Til Underhandlere fra norsk Side bleve, som af Aall anført, udnævnte Jonas Collett og Niels Aall; endskjønt det gjaldt om en militair Konvention, blev ingen Militair stedet til Underhandlingen [2]). Begge Underhandlere, skjønt

---

[1]) Ingen saadan Beretning er at finde i den eneste her tilgængelige af de hamburgske Aviser for Aaret 1814, Hamburger-Correspondent, der som oftest kun bringer en Række stærkt farvede Skrivelser fra det svenske Hovedkvarteer eller andre Korrespondancer fra Sverrig om Nordmændenes Glæde over de svenske Troppers Ankomst, Vidnesbyrd om, at man under Krisen ogsaa har fundet det magtpaaliggende at paavirke den fremmede Presse. Uden nogen nærmere Angivelse om, hvorfra den stammer, omtaler kun en kort Notits en i Norge ved den 12te August forefalden Kamp, og at Brock nu af Christian Frederik fra Oberst var bleven udnævnt til Generalmajor (Zeitung des Hamburgischen unpartheyischen Correspondenten. 1814. Nr. 55.).

[2]) I Moss underhandledes om og afsluttedes den 14de August 1814 to Overeenskomster, den politiske Konvention, hvorved Kong Christian — eller, som Underhandlerne kun turde kalde ham, »Hs. Kongelige Høihed Prinds Christian« — frasagde sig al virkelig Deeltagelse i Regjeringen i Norge, som Statsraadet overtog, medens Kongen af Sverrig lovede at antage Eidsvolds-Konstitutionen uden andre Forandringer end dem, som Forening med Sverrig gjorde nødvendige, og den militaire Konvention om en Vaabenstilstand. Begge Konventioner ere fra svensk Side undertegnede af Generallieutenant Anders Fredrik Sköldebrand og Generalmajor Magnus Fredrik Ferdinand Björnstjerna, fra norsk Side af Statsraaderne Jonas Collett og Niels Aall. Med Hensyn til Vaabenstilstanden gjordes fra svensk Side nærmere Paastand om en mere fremskudt Linie for de svenske, en mere tilbagetrukken for de norske Tropper, hvorimod der fra norsk Side var taget »den Reservation, at Demarkationslinien af de respektive Armeer skal være *status quo* for den svenske Armee og for den norske en Linie, som gaaer igjennem Soner, Spydeberg og Hovi til Glommen«.

vistnok redelige og mod Norge velsindede Mænd, havde stedse som Jacob Aall mere tænkt paa Folkets og Landets Velbefindende og Ro end paa Nordmands-Ære og Kriger-Ære[1]). Kun vare de paastaaelige i Henseende til Demarkationslinien, bange for at faae denne for nær Hovedstaden; derfra deres Fastholdenhed i denne Henseende, hvorimod deres Ukyndighed i, hvad Talen var om, gik saa vidt, at de indrømmede Permittering af det norske Jæger-Korps, der som et gevorbent Korps jo ingen egentlig Hjemstavn havde. Til nærmere Underhandler med Kronprindsen af Sverrig om den fra begge Sider haardnakket paastaaede Demarkationslinie blev af de dengang Raadgivende Divisions-Adjutant Krogh udnævnt[2]). Hans Kærre stod for Døren og hans Tjener ved samme, da man først faldt paa, at han som uøvet i det franske Sprog ikke direkte kunde underhandle med Kronprindsen. Jeg, som i en høist oprørt Stemning vankede om i Hovedkvarteret, blev derfor kaldt, medgivet Afsigelsen og en egenhændig Bemyndigelse til ogsaa at afslutte Konventionen, om end ingen Restriktion kunde opnaaes, og saaledes maatte jeg da sætte mig i Kroghs Kærre uden engang at faae min egen Tjener med. Natten var kold, min Helbred stærkt medtagen, og hos Kommandanten i Frederiksstad, saa vidt jeg veed en Cederström[3]), hvor jeg blev henbragt, maatte jeg tilbringe største Delen af Natten paa en Sopha, medens han selv forblev i

---

[1]) Den Maade, hvorpaa de to Underhandlere her sammenstilles med Jacob Aall, maa vistnok ansees for urigtig; efter den Sidstnævntes Ord havde de i alt Fald »stedse viist sig som de ivrigste Modstandere af Foreningen med Sverrig« (Aalls Erindringer. II, 304.).

[2]) Major og Divisionsadjutant Georg Frederik Krogh.

[3]) Oberstlieutenant, Baron Carl Cederström. (C. I. Ljunggren, Minnes-Anteckningar under 1813 och 1814 årens kampagner uti Tydskland och Norge. Stockholm. 1855. S. 330.).

sin Seng. Henad Morgenstunden fik jeg en Seng, et Par Timers Hvile og en Kop Thee og blev tilsagt om Morgenen Klokken 9 at møde i Prindsens Hovedkvarteer i Kommandantboligen. Uden for mine Vinduer opførte man en latterlig Komedie med at lade saavel Tropper som Kanoner føre forbi, men i en Uorden, som let lod mig gjennemskue Hensigten dermed. Ankommen i Hovedkvarteret var jeg saa forkommen, at jeg maatte bede om et Glas Viin eller en Snaps for blot at holde mig opret, og erholdt velvillig baade Mad og Drikke, som i en Hast blev sat paa et Bord i en Sidestue; en af Adjutanterne gjorde mig Selskab. Dog havde jeg saaledes mine Tanker samlede, at da Oberstlieutenant Holst blev mig præsenteret som Landsmand og Kammerat — med hvem jeg endog havde gjennemgaaet Landkadet-Akademiet, ligesom han ogsaa i Generalstaben havde været min nærmeste Eftermand[1]) —, kunde jeg besvare Præsen-

[1]) Hos Hermann Kjerulff (Calender over samtlige ved den kongelig danske og norske Armee ansatte Officerer. Nr. I. Kjøbenhavn. 1809. S. 5.) anføres endnu i Aaret 1809 blandt Generalstabens Divisionsadjutanter Kaptain Ludvig Frederik Brock og umiddelbart derefter Kaptain Johan Hübner Holst. I Norge gjorde Holst Tjeneste som Adjutant hos Prinds Christian August af Augustenborg, og da Prindsen var bleven valgt til Thronfølger i Sverrig og i Aaret 1810 begav sig derhen, fulgte han med ham. Efter Prindsens Død forblev han i Sverrig, hvor han ogsaa blev ansat som Adjutant hos den nye Thronfølger, Carl Johan, og efter at denne havde taget Parti mod den franske Keiser, deeltog Holst i den svenske Hærs Felttog mod Danmark og derefter i det svenske Felttog mod Norge, hvor han, efter at Prinds Christian havde abdiceret og Norge hyldet Carl XIII, under den nye Regjering i Aaret 1815 blev udnævnt til Kommandant paa Frederikssteen. Hvor almindeligt Anstød denne Udnævnelse vakte i Norge, sees af flere Steder i Pavels's Optegnelser, om endog Pavels selv, dengang allerede Gjenstand for den nye Regjerings Gunst, tilføier: »Personligen kan jeg ikke fordømme ham« (Pavels's Dagbogsoptegnelser 1815—1816 S. 112.). Den i Norge mod Holst herskende Uvillie var dog stærk nok til Aaret efter

tationen med i hans Øine at sige ham, at man i Norge vidste, hvorledes han var i det svenske Hovedkvarteer og var fulgt med Fjenden ind i Landet; jeg vendte mig derpaa til en af de andre Adjutanter, hvorved jeg skjødesløst bemærkede, at den svenske Uniform var ret smuk og klædte godt, naar en Svensk bar den. Holst gik da strax bort. Omsider erholdt jeg ogsaa Foretræde hos Kronprindsen i hans indre Gemakker, hvorved Generaladjutanten, et Par andre Officerer og hans Søn vare tilstede, Kronprindsen i *grand tenue* med Skjærf. Ved vor Indtræden kjendte Hans kongelige Høihed mig strax fra den Tid, jeg havde været Pladskommandant i Flensborg, hvor jeg et Par Gange havde talt med ham og endog souperet hos ham Aftenen efter hans Ankomst[1]). Han vidste altsaa, at jeg kunde udtrykke mig paa Fransk og congedierede strax de tilstedeværende Generaler og derpaa sin Søn, som først maatte «*donner la main à Monsieur*». I min derpaa fulgte Underhandling med Kronprindsen alene var hans Underholdning meget levende. Han fortalte mig om sit Frihedssind, sin Respekt for Frihed og Rettigheder, og at naar man gik ham eet Skridt imøde, gik han ti igjen. Men da det derpaa kom til Underhandling om Demarkationslinien, lod han aldeles ubøielig. Han havde nu vundet saa store

---

at bevirke hans Afskedigelse fra Tjenesten. Han døde i Stockholm i Aaret 1836.

[1]) Brock havde under de franske og spanske Troppers Ophold i Danmark været Pladskommandant i Flensborg, da Marschal Bernadotte i Marts 1808 fra sit Hovedkvarteer i Hamburg var kommen gjennem Byen paa sit Besøg til Kjøbenhavn, for der nærmere at forberede den paatænkte Expedition over Sundet, hvorom han forinden havde sagt: «Jeg forsikkrer Eder, at I derved ville vinde Skaane og *la Gothie*» (Holm, Danmark-Norges udenrigske Historie 1791—1807. Kjøbenhavn. 1875. II, 273.). Saa forunderlig havde Tiderne skiftet!

Fordele, at han kunde fordre Alt, han havde allerede indrømmet Meget. Imidlertid laa Norges Kort opslaaet paa Bordet, og paa sædvanlig Viis var Troppernes Stilling markeret med Naalespidser med couleurte Hoveder. Med Henviisning paa Kortet gjorde jeg ham derfor opmærksom paa, hvor ringe den Deel var, som han af Norge havde okkuperet, at han efter sin megen Erfaring maatte kjende Vanskeligheden ved at sætte sig fast i et Bjergland, at vi til Afbenyttelse heraf havde sørget for Fødemidler blandt vore Bjerge, og at jeg ingen Fuldmagt havde til paa andre Vilkaar end med den forlangte Demarkationslinie at afslutte Overeenskomsten. Medens jeg udtalte dette Sidste, udbrød han med Heftighed: «*Je vous canonnerai dans vos montagnes*», og brugte deslige flere Kraft-Udtryk, hvortil jeg meget simpelt svarede: «*Tant pis pour vos artilleurs*». Dette syntes at bringe ham til Besindighed, og der opstod en Pause. Da han saaledes syntes roligere, paatog jeg mig Heftighed og gjorde ham opmærksom paa, at han ønskede venskabelig Forening og dog vilde begynde med at kompromittere Armeen. Derved vaagnede hans Livlighed paany, og med megen Følelse udbrød han: «*Moi, soldat moi-même, je compromettrais l'armée, non jamais!*» og som jeg svarede, jeg fandt det Kompromitterende deri, at han havde fordret, at Armeen uden at fægte skulde trække sig tilbage, forlangte han med raske Skridt og heftig Stemme — saaledes som Aall fortæller — «*du papier, des plumes*» — med det Tillæg, at hans Søn skulde bringe det. Og saaledes blev Norges Overgivelse endelig afgjort med den Paategning paa Konventionen, som jeg havde foranlediget[1]).

---

[1]) Carl Johans Paategning, der lød saaledes: «Jeg ratificerer ovenstaaende Konvention med Reservationen, og jeg griber med

Efter derpaa med Prindsen og hans Stab at have taget Frokost afgik jeg med en af Adjutanterne, jeg tror Hjerta[1]), til Frederikssteen for at afgive Fæstningen. Jeg fandt strax ved Porten Spor af Bombernes Ødelæggelse og Kommandantboligen, hvor vi samledes, overmaade meget beskadiget, men Kommandanten selv, den agtværdige Ohme[2]), mere fattet ved den tunge Lod at skulle overgive Fæstningen, end jeg havde ventet. Den slette Stemning, hvori Landeværnet, der udgjorde en Deel af Fæstningens Garnison, fra Begyndelsen havde befundet sig, og som var forværret ved Efterretningen om, at Landeværnet i Frederiksstad for stedse

---

Fornøielse denne første Anledning til at give Beviis paa mine Følelser for Nationen og *den norske Armee*», sigter umiskjendelig til Brocks ovenmeldte Yttring.

[1]) Ikke nogen Hjerta, men Carl Johans Adjutant, Oberstlieutenant, Baron Stjernerona (Schinkels Minnen. VIII, 209.).

[2]) Kommandanten, den gamle Generalmajor Johan Andreas Cornelius Ohme, var ved Beleiringens Begyndelse af Kronprindsens Overadjutant, Oberst Johan August Anckarsvärd, forgjæves bleven opfordret til Overgivelse ved en Skrivelse, der er dateret «Fridrickshall 5te August 1814» og slutter med, at det var ham overdraget at erklære, at «vägras de nu gjorda propositioner och fästningen ej utan de medel, som krigskonsten lämna, skall tagas, blifver Herr Generalen, som enda orsaken till tusendes olycka utan ändamål, som rebelle behandlad och som sådan hängd»; efter hvad der berettes af Krag (Kort Underretning om Frederikshalds By og dens Krigshistorie. Christiania. 1848. S. 130.), hos hvem Skrivelsen er trykt, havde Ohme af Trudslerne kun taget Anledning til at yttre: «Jeg er en udlevet Mand og maa alligevel snart døe». Besætningen i Frederikssteen bestod ved Siden af Artilleriafdelingen under Lieutenanterne Claus Tønder og Peder Moltzau af Depotbataillonen af det søndenfjeldske Infanteriregiment og Landeværn af de aggershusiske Skarpskytter; i Krags Skildring af Beleiringen tales der kun om, at «en af disse Dage udbrød ogsaa et Mytteri blandt Infanteriet paa Fæstningen, men det blev stillet ved fælleds Bestræbelse af Divisionscheferne samt især ved Secondkommandanten, Generalmajor Petersens Virksomhed og Indflydelse» (Kort Underretning. S. 134.).

var hjempermitteret, var det fornemmelig, som virkede hertil. Allerede ved Nedgangen fra Fæstningen mødte jeg de fjendtlige Tropper, som rykkede ind, og min Sindsstemning var saaledes, at jeg, da jeg ved Tilbagekomsten til Frederiksstad, hvor Veien førte mig hen, af General Sköldebrand modtog en Undskyldning fra Kronprindsen for, at han ikke havde med sig Pretiosa af det Værd, at han i Anledning af Underhandlingen kunde tilbyde mig noget saadant, hvorimod han vilde, naar han kunde erholde det fra Stockholm, tilstille mig det, kun hertil svarede, at denne Underhandling havde været mig saa ubehagelig, at Erindringen derom ogsaa stedse maatte blive mig det, og at Kongen, min Herre, neppe vilde gjengjælde med noget lignende, og den Gulddaase blev jeg da naturligviis kvit.

Saa vidt jeg erindrer, havde Christian Frederik allerede, da jeg kom til Moss, begivet sig fra Moss over Drøbak til Ladegaardsøen, og jeg maatte saaledes ogsaa afgaae derhen. De syv Uger, vi maatte tilbringe paa Ladegaardsøen, inden Storthinget blev samlet, og Kongen i dets Hænder kunde nedlægge Regjeringen, vare glædesløse for ham og høist sørgelige for hans Omgivelser, som daglig maatte see denne ædle Fyrste saa saare nedbøiet over ikke at have kunnet fuldføre det overtagne Hverv. I de sidste Dage af August, maaskee endog den allersidste, erholdt jeg imidlertid Befaling til at reise ned til Danmark for at overbringe Kongen Efterretningen om Udfaldet af Kampen og Christian Frederiks Stilling. Foruden et egenhændigt Brev fra Prindsen til Kong Frederik VI blev mig medgivet et andet til Kronprindsen af Sverrig, som jeg skulde afgive, hvor han opholdt sig. Han var dengang tillige med Kong Carl XIII i Uddevalla, hvor jeg ankom ved Middagstid og opsøgte Prindsen i hans Kvarteer. Han var just ved at klæde sig for at

gaae til Taffel hos Kongen, da jeg kom, og i Forgemakket, hvor jeg opholdt mig, hørte jeg tydelig, da jeg blev meldt, Prindsen sige «*qu'il entre*». Meget forskjellig fra min Modtagelse i Frederiksstad fandt jeg her Hans kongelige Høihed i Skjorteærmer, efter at have vadsket sine Hænder; naadigen bød han mig velkommen, fortsatte sin Paaklædning og undskyldte, at han ikke kunde indbyde mig til Kongen, der var svagelig og havde sit eget Taffel, men han ønskede at tale med mig, naar han selv kom tilbage derfra. Ved vort Bord herskede Munterhed, og vi vare just i en levende Samtale, da Prindsen traadte ind. Taffelet blev da hævet, og jeg indladt til Prindsen, som holdt mig hos sig næsten et Par Timer. Hans Underholdning var høist levende og dreiede sig naturligviis meest om Norge, hvorved jeg oprigtig tilstod, at naar Norge og Sverrig skulde blive forenede under een Konge, vilde Saadant lettere lade sig gjøre under ham som ikke født Svensk; jeg skjulte ikke den Antipathi, som dengang herskede hos de Norske mod de Svenske, og som jeg, født Nordmand[1]), deelte med den øvrige Nation. Imidlertid haabede han nok ved aaben og retfærdig Behandling at vinde Nordmændene for den nye Regjering, og han afskedigede mig derpaa høist naadig med Kys paa begge Kinder efter at have tilbudt mig sine «*bonnes offices*» hos Kongen af Danmark, som jeg dog ikke modtog, da jeg som født Nordmand og af flere Aarsager ikke troede at behøve dem[2]).

---

[1]) Brock var født paa Birid Glasværk i Gudbrandsdalen den 20de August 1774.

[2]) Da Brock fra den her omhandlede Sendelse, hvorunder han kun opholdt sig i Kjøbenhavn nogle faa Dage i Begyndelsen af September, var vendt tilbage til Ladegaardsøen, søgte og fik han den 5te Oktober 1814 Afsked fra norsk Tjeneste. Den 30te

Ankommen til Gothenborg erkyndigede jeg mig strax, om den frie Kornudførsel til Norge der var bekjendtgjort, og til min Forundring hørte jeg, at den ikke var det[1]). Jeg underrettede Prindsen skriftlig derom, og det gjorde, som jeg ventede det, stor Opsigt paa Posthuset at modtage et Brev med Udskrift til Kong Christian Frederik af Norge etc. Som jeg ikke tvivlede paa, at det vilde blive aabnet, havde jeg kun løselig lagt det i en Konvolut, saa at det uden stor Umage kunde tages ud fra Enderne. Virkelig havde dette Brev ogsaa været saaledes udtaget og læst og ankom først til Ladegaardsøen, efter at jeg var retourneret fra Danmark, med utvivlsomme Mærker paa saaledes at være aabnet, med den Begjæring af den svenske Officeer, som bragte det, at give Attest for, at Seglet ikke var brudt, som det heller ikke var.

Juli 1815 indtraadte han i dansk Tjeneste, hvor han da fik sin forrige Stilling som Overadjutant i Generalstaben.

[1]) Den 2den Artikel af den afsluttede Vaabenstilstand lød paa, at »al Indførsel og Udførsel skal være fri«.

Bidrag til Kjøbenhavns Befolkningsstatistik i Hundredaaret 1630—1730.

Af

Marcus Rubin.

Forskjellige historiske Forfattere have foretaget Undersøgelser om Kjøbenhavns Folketal i det 17de og 18de Aarhundrede, idet det nærmest har været dem om at gjøre at præcisere Tallene for enkelte i historisk Henseende mærkelige Aar som 1657, 1660, 1711 o. a. fl. Da jeg ved Udarbeidelsen af Indledningen til Tabelværk til Kjøbenhavns Statistik Nr. 6, omfattende Folketællingen af 1ste Februar 1880, til Sammenligning med Resultaterne af denne og de foregaaende Folketællinger, ønskede at kjende Folketallet paa forskjellige Tidspunkter i forrige og forforrige Aarhundrede, var jeg foreløbig henvist til at søge Oplysning herom i disse Forfatteres Arbeider. Jeg har imidlertid ikke umiddelbart turdet benytte de Resultater, hvortil man hidtil er kommen. Aarsagen hertil er ikke den, at jeg paa Forhaand kunde have nogen Mening om Sandsynligheden af dette eller hint Resultats Rigtighed, set i Belysning af øvrige historiske Forhold, men den, at Undersøgelsesmaaden overalt har forekommet mig lidet rationel. Jeg skal i det Følgende søge nærmere at begrunde denne Anskuelse som Overgang til en positiv Undersøgelse om det omhandlede Spørgsmaal.

I.

I Historisk Tidsskrift III Række, 2det Bind[1]) meddelte Professor Fr. Hammerich nogle «Bidrag til Belysning af den danske Folkemængde o. s. v. i Midten af det 17de Aarhundrede». Hammerichs Undersøgelse af Folketallet i Kjøbenhavn findes i det citerede Binds pg. 48—51. Paa Grundlag af Fødselsangivelser i «Materialien zur Statistik der dänischen Staaten» II[2]) for Aarene 1672 ff. udfindes et Folketal for Halvfjerdserne. Om Angivelserne i «Materialien» ere rigtige, prøves imidlertid ikke; at de i hvert Fald udelade dødfødte og døde før Daaben, omtales ikke, end mindre søges altsaa den derved opstaaede Feil korrigeret. Tallet for fødte multipliceres derefter med et Tal for Forholdet mellem Befolkning og fødte (Tallet 32), der er lidet heldigt valgt. Den eneste Begrundelse, Forf. giver, for at benytte dette fra Tiaaret 1840—49 hentede Forholdstal er, at dette Tal maa være det mindste, med hvilket Antallet af Fødsler i det 17de Aarhundrede skal multipliceres for at finde Folketallet, eftersom «Forholdet mellem fødte og døde af Befolkningen stiller sig saaledes, at der jo længere vi gaa tilbage forholdsvis fødes desto færre». (Anf. Sted pg. 32.) Denne Forudsætning er imidlertid ikke alene ikke bevist, men de Data, der staa til vor Raadighed, vidne snarere det modsatte (jfr. nedenfor). Efter at have fundet Tallet for Halvfjerdserne antager Forf., at samme Tal vil gjælde for Halvtredserne, fordi der paa den ene Side var en Tilbagegang i Landet som Helhed i de mellemliggende 20 Aar, men paa den anden Side en Frem-

[1]) Kjøbenhavn 1860—63.
[2]) Flensburg und Leipzig 1786.

gang for Hovedstaden ved Byens Udvidelse m. v., hvilke to Strømninger da skulde veie op mod hinanden. Den samlede Konklusion af alt dette giver et Folketal for Kjøbenhavn i Aaret 1657 af 45000, et Tal, der, som det nedenfor skal paavises, turde være mindst 1/3 for stort.

I «Meddelelser fra Rentekammerarkivet» af 1872 har Kontorchef Johan Grundtvig anstillet en Beregning over Danmarks Folkemængde i 1645, paa Grundlag af et delvis tilstedeværende Regnskab over en i det nævnte Aar udskreven Kopskat. Medens Forf. for en Del af Landkommunernes Vedkommende havde fundet de Mandtal, der bleve benyttede som Grundlag for Skatteopkrævningen, maatte han for Kjøbenhavns Vedkommende lade sig nøie med den nævnte Regnskabsaflæggelse. Det Resultat, Forf. herved kom til — et Folketal for Kjøbenhavn i Aaret 1645 af 10 à 11000 Mennesker —, erklærer han i en senere meddelt Undersøgelse («Meddelser fra Rentekammerarkivet» for 1877) for «overordentlig meget for lavt». Det forekommer mig ganske vist, at man paa Forhaand kunde vente sig, at Listerne over de indkomne Skatter maatte være lidet anvendelige til en Beregning af Folketallets Størrelse, eftersom disse Lister, fraregnet alle andre Mangler, og fraregnet, at de a priori kun omfatte en Del af Befolkningen, ingensomhelst Oplysning give om det Antal Individer, der var skattepligtigt, men som ikke har udredet Skatten, et Antal, der i hin Tid muligvis var ligesaa stort som det, der virkelig betalte Skatten. Forf. vilde da ogsaa allerede 1872 have foretrukket et Mandtal, thi som han bemærker[1]): «ifald dette Skattebrev var udgaaet til hele Danmark, og de tilhørende Mandtal vare

[1]) Grundtvig, anf. Sted pg. 211.

blevne bevarede til vore Dage, saa vilde vi paa en let Maade have kunnet komme til særdeles sikre Resultater med Hensyn til Landets Folkemængde i 1645». Forf. har da været saa heldig senere at finde Mandtallet for Kjøbenhavn og har i de ovenfor nævnte Meddelelser for 1877 paa Grundlag heraf foretaget en Beregning over Kjøbenhavns Folketal 1645, som bringer Tallet op til det dobbelte af den tidligere Undersøgelses Tal. Heller ikke et Mandtal for 1645 giver imidlertid en udadlelig Maalestok for Befolkningens Størrelse. Vi have, som bekjendt, nufortiden Mandtalslister i Kjøbenhavn, der to Gange om Aaret optages af Politiet ved Lister i hvert Hus og for hvis rette Udfyldning Værterne indestaa. Disse Lister omfatte kun Befolkningen over 10 Aar (fraregnet Befolkningen i Nyboder og forskjellige offentlige Bygninger), og de ere nu ved Anvendelse af den største Omhu paa alle Stadier af Indsamling og Bearbeidelse bragte op til kun at differere ca. 5 pro Cent fra det Tal, Folketællingslisterne 1870 og 1880 have givet for Befolkningen over 10 Aar[1]). For Slutningen af forrige og Begyndelsen af dette Aarhundrede vil man ligeledes forefinde aarlige Opgjørelser over Befolkningen, nemlig Mandtal, som Magistraten lod optage[2]). Disse afvege over 10 pro Cent fra det ved Folketællingen 1801 fundne Folketal. Gaa vi nu tilbage til den første Folketælling 1769, da viser det sig, at de officielle Meddelelser om denne gav et Resultat af 70495 som Kjøbenhavns Befolkning i det nævnte Aar. Datidens statistiske

---

[1]) Se Statist. Oplysn. om Staden Kjøbenhavn, 1ste Hæfte, Indl. pg. VII, og Politidirektørens Aarsberetninger.

[2]) Se Callisen: Physisk Medizinske Betragtninger over Kjøbenhavn, I, Kbhvn. 1807, pg. 78—79.

Forfattere[1]) vare allerede betænkelige ligeoverfor dette Tal og ansaa det for at være noget for lavt, og da Tabelkommissionen i Trediverne i dette Aarhundrede optog en fornyet Undersøgelse af denne Folketælling, viste det sig, at der var beregnet ca. 22000 Individer for lidt, d. v. s. det opgivne Folketal maatte forøges med henved en Trediedel (31,3 p. Ct.).

Gaa vi nu mere end 100 Aar tilbage i Tiden, da bliver Nytten af at beregne Folketallet efter Mandtalslister vist endnu mere tvivlsom. Selv om det havde været Meningen, at Mandtalslisterne skulde have omfattet samtlige Individer i Byen af alle Stænder og af alle Aldre, vilde der, som vi have sét ved Folketællingen 1769, have været Fare for at finde et meget vildledende Tal allerede af den Grund, at man hverken indsamlede Oplysningerne eller bearbeidede det indsamlede Materiale med Omhu. Man maatte saameget mere befrygte et feilt Resultat som Mandtallet, vitterligt for Alle, optoges til Basis for en Skatteansættelse, og ikke uden Grund har den nyere Tids Statistik overalt, hvor den har søgt Oplysninger om Folketal og Folkets sociale Forhold, undgaaet enhver Forbindelse med Skattevæsenet eller med nogensomhelst Person- eller Realbyrde[2]).

---

[1]) Jfr. »Materialien« pg. 3 ff.

[2]) Det Cirkulære, Kjøbenhavns Magistrat omsendte til Veiledning for Folketællingen for 1880, sluttede med følgende Ord: »Ihvorvel det er selvfølgeligt, anses det dog for nyttigt slutteligen at tilføie, at samtlige de Oplysninger, der opgives paa Skemaerne, udelukkende ville blive benyttede i statistisk Øiemed og ikke ville blive anvendte i nogensomhelst Retning, der vedkommer den enkelte Borgers Skatteevne, hans øvrige Forhold til det Offentlige eller hans Forhold til Private«. Man vil ogsaa have lagt Mærke til den Modstræben fra forskjellige Samfundskredse, der lagdes for Dagen under Forberedelserne til de sidste Folketællinger i Paris og St. Petersborg, idet man — med Rette

Man kan gaa ud fra, at et Mandtal, der blev optaget i vor Tid til Grundlag for en Kopskat, vilde give en langt større Afstand fra den almindelige Folketællings Resultat end baade 5 og 10 p. Ct., endsige paa en Tid, der ligger 124 Aar forud for Folketællingen af 1769 — med sine manglende 31 p. Ct.

Vi have forudsat, at Mandtallet optoges over samtlige Individer. Dette er imidlertid saa langt fra Tilfældet, at det kun optoges over de færreste. Mandtallet for 1645 omhandler i det Hele taget kun Individer over 15 Aar; Individantallet — og Familieantallet — meddeles imidlertid kun for de virkelig skattepligtige; for en meget stor Del af Befolkningen, der af forskjellige Grunde var fritagen for Skat (jfr. Grundtvig anf. Sted), meddeles kun Familiernes Antal, og for Fattige og Militære meddeles slet intet. For at udfylde Manglerne anvender Forf. en Række af dels tvivlsomt rigtige, dels utvivlsomt urigtige Beregninger, men jeg skal ikke gaa ind paa en Korrektion heraf, fordi den hele Undersøgelse, selv om Beregningerne vare rigtige, dog, efter hvad der ovenfor er udviklet, i hvert Fald som Statistik betragtet svæver ganske i Luften.

I samme Hæfte af Meddelelser fra Rentekammerarkivet, i hvilket Kontorchef Grundtvig opgjør Folketallet for 1645, meddeler han tillige en Opgjørelse af Folketallet for 1660. Da denne Opgjørelse imidlertid for Kjøbenhavns Vedkommende hviler paa et meget defekt Skatteregnskab, og Lakunerne udfyldes ved Beregninger, der atter støttes paa

eller Urette — frygtede for, at Tællingerne skulde blive benyttede i politimæssigt Øiemed. — I Statistisk Tabelværks 1ste Hæfte, Indledning pg. VI, gjør Tabelkommissionen opmærksom paa, at man endog for Tællingen 1801 maa gjøre Regning paa Exception fra Tællingen »for Extraskattens Skyld«.

Beregningerne i Opgjørelsen for 1645, skal jeg ikke gaa nøiere ind paa Undersøgelsen om Folketallet 1660, ligesaalidt som jeg skal fordybe mig i en Paavisning af, at Forf.'s Maade at beregne Tilvæxtprocenterne paa (en Tilvæxt i 100 Aar af ialt 100 p. Ct. sættes = en aarlig Tilvæxt af 1 p. Ct.) trodser alle hidtil gjældende Regler om Rentes Regning m. m. — Det skal endnu omtales, at Grundtvig i den sidstnævnte Undersøgelse har resumeret et i Geheimearkivet opbevaret Mandtal: «Mandtal og Beregning over de Personer, der nu for Tiden i Kjøbenhavn i de for Ildebrand conserverede Distrikter findes». Paa Grundlag af dette Mandtal af 14de Dcbr. 1728 anslaar Grundtvig Folketallet paa Brandens Tid til 60000. — Som det nedenfor vil ses, maa jeg antage, at medens Grundtvigs Opgjørelse for 1660 (Folketal 30000) vil falde sammen med det formentlig rette Tal, er hans Opgjørelse for 1645 (Opgjørelsen paa de 20000) mindst 33 p. Ct. og for 1728 mindst 25 p. Ct. for ringe.

Geheimearkivets Mandtal for 1728 frembyder ganske vist en høi Grad af Interesse, særlig naar man sammenligner det med den ligeledes i Geheimearkivet tilstedeværende Fortegnelse over Huse og Gaarde, der ere brændte 1728, disses Antal, Bygningsmaade, Antal af Fag, Eiere, Leiere, Prioriteter m. v. Der er her et fortrinligt Materiale til Benyttelse i kulturhistorisk Henseende, et Materiale, som næppe nogen Forsker af den Tids Historie kan lade ligge brak. Men selve Mandtallet kan, som sagt, ikke anses for paalideligt. Listerne ere leverede af Rodemestrene til Befolkningen, for at denne kunde udfylde dem, men en saadan Tællings Sammenhæng med Skattepaalægene var for intim til, at man, fraregnet alle andre Grunde, tør lægge for megen Vægt paa den. Jeg forbigaar ogsaa her de ligeledes i Geheimearkivet beroende Eiendoms- (og Eier-)fortegnelser for Slut-

ningen af det 17de og Begyndelsen af det 18de Aarhundrede, med vedføiede Opgivelser til Brug for Beregning af Indkvarteringsportioner, ligesom ogsaa de i Kongerigets Arkiv beroende Kopskatlister for det 17de Aarhundrede.

Det vil endelig være rigtigt at nævne, at Mansa[1]) anfører som Kjøbenhavns Folketal i Pestaaret 1711: 60000. Tallet er, efter de Beregninger, vi nedenfor anstille, formentlig kun noget over 10 p. Ct. for ringe, men da, saavidt jeg har kunnet finde, Mansas hele Begrundelse indskrænker sig til: «Kjøbenhavns Folkemængde ved den Tid anslaar jeg til omtrent 60000 Mennesker», vilde der allerede af den Grund være al Anledning til at underkaste det en nøiere Prøvelse.

II.

Hvormeget man end nutildags maa sætte Pris paa ved direkte Undersøgelser, Tællinger o. L. at lære de sociale Forhold at kjende, maa man for Datiden med dens — tidt saare berettigede — Sky ikke blot for at svare, men endog for at blive spurgt af Avtoriteterne vente at erhverve de fyldigste og korrekteste Oplysninger ad indirekte Vei. Hvis man kunde tænke sig, at man fra en Bys Konsumtion af en enkelt Hovedartikel, f. Ex. i Kjøbenhavn Rugmel, kunde slutte sig til Byens Folketal og man f. Ex. gjennem Konsumtionsafgiften da og nu kjendte Forbrugets Størrelse, vilde denne Maade ikke være ilde til at lære Indbyggerantallet paa en given Tid at kjende. En saadan Konsumtionsafgift kan man i en vis Forstand siges at besidde i Datidens Indkvarteringspaalæg, i Anledning af hvilke der foreligger Opgivelser om Antallet af Eiendomme til for-

[1]) Historisk Tidsskrift, I, 367.

skjellige Tider; disse Opgivelser kunde suppleres med de Data om Eiendommenes Antal, der kunne uddrages af Mandtallene o. s. v., og man kunde da, som iøvrigt ogsaa de Forfattere have gjort, som have beskjæftiget sig med dette Emne, søge at slutte fra Mængden af Eiendomme til Mængden af Indbyggere. Da man imidlertid hverken i Fortid eller Nutid har nogensomhelst samlede paalidelige Angivelser om Beboelsestætheden, vil en saadan Undersøgelse blive endnu mere svævende end en Undersøgelse paa Grundlag af Mandtallene[1]).

Den Vei, man maa gaa, er vistnok at søge at komme til Kundskab om Fødslernes Antal paa hin Tid og med saa tilnærmelsesvis Sikkerhed som muligt udfinde Forholdet mellem Antal af Fødsler og Befolkningens Størrelse for derefter at beregne Indbyggerantallet. — At en tilsvarende Beregning ikke kan foretages paa Grundlag af en Statistik over Dødsfaldene, ligger i, at disse, navnlig i Datiden, langtfra vare i Besiddelse af den Regularitet, som til enhver Tid har været Fødselsforholdene egen.

Det er klart, at man ikke kan føre Spørgsmaalet om Forholdet mellem Antal af Fødsler og Befolkningens Størrelse længere tilbage end til en Tid, hvor man har paalidelige Folketællinger; thi man vil jo ellers kun opnaa at bevæge sig i en Kreds og komme til at gaa ud fra saadanne beregnede Folketal, hvis Rigtighed netop skulde bevises. Det er af den Grund, at vi maa lade de Undersøgelser, man i saa stor Maalestok foretog om dette Emne i forrige Aarhundrede, ligge ubenyttede. Man prøvede sig

---

[1]) I de til Optagelse i Tabelværk til Kjøbenhavns Statistik Nr. 6 udarbeidede Tabeller over Beboelsestætheden i Kjøbenhavn vil man for første Gang for Kjøbenhavns Vedkommende faa udførlige Oplysninger om dette Forhold.

frem ad alle Veie, jugerede et Tal paa Grundlag af Fødslerne ud fra spredte Oplysninger, der modtoges uden Kritik, satte dette Tal i Forbindelse med Tallet for Dødsfald og Vielser og lod den ene løse Beregning kontrollere den anden[1]). Den følgende Undersøgelse omfatter da kun Forholdene mellem Fødselsantallet og Befolkningens Størrelse i Kjøbenhavn og Stockholm i de sidste 120 Aar. Der kunde vel have været Anledning til at føre Sammenligningen videre med forskjellige andre Byer[2]). Men da de Opgivelser, der foreligge andetstedsfra, for den største Del selv ere baserede paa Beregninger, har jeg foretrukket at nøies med de officielle Data, som staa til Raadighed for de nævnte to Byer og som med Lethed lade sig kontrollere. Ganske vist foreligger der for Stockholms Vedkommende kun egentlige Folketællinger for den nyere Tid, medens man tidligere nøiedes med Rodemestrenes Opgjørelser, men den fortrinlige svenske Statistik og, om man tør kalde det saaledes, den Indøvelse i Opgivelser af statistisk Art, den svenske Befolkning allerede saare tidlig erholdt — Sveriges regulære officielle Befolkningsstatistik, den ældste i Europa, skriver sig fra Aaret 1749 —, turde berettige til at bruge de her benyttede Data, saameget mere som Tabellerne for de nedenfor anførte Aar endnu ere opbevarede uden La-

---

[1]) Se Süssmilchs, iøvrigt fundamentale, Værk »Die göttliche Ordnung« I. Berlin 1775.

[2]) Ved de i de seneste Aar udkomne Folketællingsbearbeidelser fra de tydske Stadbureauer, navnlig ang. Tællingen 1875, er der fremkommet en Række Undersøgelser om de tydske Byers Folketal i tidligere Tid, Undersøgelser, der imidlertid, som i Texten nævnt, kun have kunnet udmunde i kalkulerede Resultater. Se: Die Berliner Volkszählung 1875 I og Berl. städt. Jahrbuch II, Jahrgang 1875, pg. 109, fremdeles Mittheilungen des stat. Bureaus der Stadt München m. fl.

kuner, og Folketallet for disse Aar uden Anmærkninger optagne i den officielle svenske Statistik.

Naar man sammenholder den gjennemsnitlige aarlige Befolkning (Middeltallet mellem to Folketællinger) med det gjennemsnitlige aarlige Antal af Fødsler, viser det sig, at Befolkningen i Kjøbenhavn og Stockholm har udgjort følgende Multipla af Fødslerne i nedenstaaende Periode[1]).

Tabel 1.

Kjøbenhavn.		Stockholm.	
1769—86	29	1760—79	28
1787—1800	28	1780—99	28
1801—39	33	1800—19	30
		1820—39	29
1840—49	32	1840—49	30
1850—59	28	1850—59	29
1860—69	30	1860—69	27
1870—79	29	1870—79	30

Som man ser, variere Befolkningens Multipla af Fødslerne i et Tidsrum af 120 Aar i de tvende nordiske Hovedstæder mellem 27 og 33, dog saaledes, at hvert af disse

[1]) Se Statistisk Tidskrift I, Stockholm 1862, pg. 42—44 og Berättelse angående Stockholms Kommunalförvaltning for Aaret 1880 og foregaaende Aar. Disse Værker indeholde saavel Folketalsangivelserne som Fødselsangivelserne for Stockholm, saaledes at jeg efter de nævnte Kilder har sammenlagt levendefødte og dødfødte for hver Periode. — For Kjøbenhavns Vedkommende er benyttet Folketællingstabelværkerne, saaledes at Tallet for 1769 er efter Stat. Tabelværk, 1ste Hæfte, og Tallet for 1850 efter Davids Opgivelser i Meddelelser fra det stat. Bureau III. Med Hensyn til Fødselsangivelserne er benyttet den hos Callisen (II. pg. 651—53) meddelte Fødselsliste med Tillæg af 6 p. Ct. for de dødfødte (jfr. nedenfor i Texten, Afsnit III); Fødselsangivelserne efter 1801 ere uddragne efter de officielle Angivelser, der ere meddelte fra stat. Bureau. Jfr. Stat. Oplysn. om Staden Kjøbenhavn, II.

to Multipla kun optræder i en enkelt Periode. Man kunde da vel forsvare at benytte Gjennemsnittet 30 til Udregningen af Befolkningen i en tidligere Periode, hvor Antallet af Fødsler var bekjendt, og da have nogenlunde Sikkerhed for ikke at begaa nogen Feil, der var større end 10 p. Ct. Imidlertid tror jeg, at man vil gjøre rettest i hellere at benytte det laveste Multiplum fra det 18de Aarhundredes Forholdstal, nemlig 28, hvilket da ogsaa, med Undtagelse af et enkelt Decennium for Stockholm, er det laveste af samtlige Multipla.

Den i Tabellen meddelte Række af Multipla udviser ganske vist indenfor dette Aarhundrede snart Opgang, snart Nedgang, uden at nogen bestemt Lov lader sig til Syne, men dette turde nærmest bero paa, at det 19de Aarhundrede, i hvilket Dødeligheden, om end noget i Aftagende, dog ikke har været undergiven særlig store Forandringer, har været udelukkende paavirket af de forskjellige Perioders økonomiske Forhold, og at Ægteskaber og dermed Fødsler have rettet sig efter disse. Derved forklares ogsaa det forholdsvis ringe Antal Fødsler i Kjøbenhavn 1801—39 (Multiplum 33), idet Befolkningen i denne dels Tilbagegangs-, dels Stagnationsperiode havde en aarlig Tilvæxt fra 1801—33 af kun 0,50 p. Ct. og fra 1834—39 af kun 0,34 p. Ct.[1]), og paa samme Maade kan det forholdsvis større Antal Fødsler i 1870—79 end i 1860—69 forklares ved det førstnævnte Decenniums større økonomiske Fremgang. Gaa vi imidlertid tilbage til det 17de og den første Halvdel af det 18de Aarhundrede, tror jeg, at disse Svingninger ingen Rolle spille i Sammenligning med den Hovedfaktor, at saavel Fødsels- som Dødelighedsforholdene vare i høi Grad

[1]) Stat. Opl. om Staden Kjøbenhavn, II, Tabel 7 b.

forskjellige fra Forholdene i dette Aarhundrede, og det saaledes, at vi formentlig maa akkviescere ved det laveste af de foreliggende Forholdstal mellem Fødsler og Befolkning. Aarsagen hertil er følgende.

Om Antallet af Fødsler i en vis Periode er større eller mindre i Forhold til Befolkningen end i en anden Periode, maa for det første afhænge af den voxne Befolknings Forhold til den hele Befolkning og dernæst af dens Tilbøielighed til at gifte sig tidlig eller sent. Det eiendommelige er jo imidlertid, at selve den voxne Befolknings Størrelse er afhængig af Antallet af Fødsler, thi, ceteris paribus, jo talrigere disse ere, des talrigere er ogsaa Børnealdersklasserne i Forhold til de andre Aldersklasser, og des mindre talrige de produktive Klasser. I Frankrig er Antallet af Fødsler ringe, hvoraf Følgen er, at de produktive Aldersklasser ere stærkere repræsenterede her end i Evropas andre Lande; i et Land eller i en Periode, hvor Fødslernes Antal er stort, kan man omvendt faa som Resultat, at de produktive Aldersklasser ere svagt repræsenterede (Nordamerikanske Fristater, Kanada, Argentinske Republik)[1]. Det store Fødselsantal kan imidlertid modvirkes af en tilsvarende Dødelighed; ingen Alder er saa udsat for Dødsfald som Børnealderen; ovenikjøbet voxer Børnedødeligheden ikke alene forholdsvis (proportionalt), men progressivt ved forøget Fødselsantal[2], og det kunde derfor vel tænkes, at en stærk Fødselsintensitet forenedes med en saa stærk Dødelighed, at de produktive Aldersklasser fik Overvægt

[1]) Einleitung in das Studium der Statistik. Vorlesungen von Prof. Dr. Wappäus, herausgeg. von Dr. O. Gandil. Leipzig 1881. Pag. 162 ff.

[2]) M. Rubin. De epidemiske Sygdomme som Dødsaarsager. V. Hospitalstidende 1882.

i Kraft af den overordentlige Dødelighed i de uproduktive Aldersklasser. — At skulle slutte sig til Noget om dette Forhold ud fra almindelige Antagelser er en saare mislig Sag. Med Hensyn til den Periode, vi her omhandle, have vi intetsomhelst Materiale; det er kun ved Kjendskab til de enkelte Aldersklassers relative Dødelighed, vi kunne naa til en Bedømmelse af Spørgsmaalet, eller i hvert Fald ved positivt Kjendskab til Dødeligheden i de første Børneaar, men dette Kjendskab mangle vi. Der kan være Grund til at tro, at Fødslerne vare saameget i Overvægt, at de virkelig gjorde Befolkningen mindre produktiv (de produktive Aldersklasser mindre talrige) dengang end nu, men Muligheden for, at Dødeligheden i Børnealderen (og den senile Alder) var saa stor, at de produktive Aldersklasser vare talrigere da end nu, tør paa ingen Maade udelukkes. Naar vi derfor lade Spørgsmaalet om Aldersklassernes Fordeling i Datiden — hvor vi maa se bort fra den Indflydelse, Indvandring eller Udvandring kunde have — staa uafgjort, maa vi vende os til det næste Spørgsmaal: om de produktive Aldersklassers Tilbøielighed til at gifte sig.

Det tør vistnok antages, at den voxne Befolkning dengang satte forholdsvis flere Børn i Verden end nu for Tiden. Saavel ifølge Sagens Natur som ifølge de historiske Forhold tør den Resignation, der hører til at indgaa sene og dermed forholdsvis ufrugtbare Ægteskaber, anses eiendommelig for vor Tid og hørte ingenlunde Fortiden til. At gifte sig tidlig, det var ikke blot en religiøs Pligt, men ogsaa en Statsborgerpligt; Staten havde Brug for saa mange Mennesker som muligt, og netop hine Tiders Forfattere gjorde Spørgsmaalet om, hvorledes man hurtigst og stærkest skulde befolke Landene til Gjenstand for talløse Spekulationer. De indsaa ikke, at det ikke var nok at sætte

Individer ind i Verden, naar disse eller en uforholdsmæssig stor Del af dem ligesaa hurtig forlod den igjen. Læren om, at Overbefolkning indtræder overalt, hvor der er flere Mennesker end Landet kan ernære, arbeidede sig først frem i det sidste Afsnit af forrige Aarhundrede og kommer først til Gjennembrud ved Malthus' Værk (1798). Den særdeles store Dødelighed i den Periode, her omhandles, staar da ogsaa, som allerede omtalt, i den nøieste Sammenhæng med det større Børneantal, thi hvad der karakteriserer det lavere Kulturtrin i Forhold til det høiere, det er mange Fødsler og mange Dødsfald, med andre Ord et Spild af Kræfter, som ikke alene den fremmeligere Tidsalder i høiere Grad undgaar end de ældre Tider, men ogsaa indenfor samme Periode det høiere stillede Land overfor det mere tilbagestaaende, og indenfor samme Land den bedre stillede Del af Befolkningen overfor de ubemidlede Samfundsklasser. Om det end saaledes selvfølgelig ikke er min Mening, at man — hverken dengang eller nu — indgik Ægteskaber ifølge religiøse eller statsborgerlige Pligter eller ifølge Statsøkonomernes Lærdomme, kan man dog vistnok sige, at den Forskjel, der viser sig i Datidens og Nutidens Opfattelse af disse Forhold, ogsaa, om end i Reglen kun ubevidst, har gjort sig praktisk gjældende ude i Livet. Der fødtes dengang flere, og der døde (uforholdsmæssig) flere end nu. De faa statistiske Data, der staa til vor Raadighed for Kjøbenhavn i saa Henseende (jfr. Tabel 4), vidne da ogsaa om en større Frugtbarhed i Ægteskaberne dengang end nu, hvad der omvendt tyder paa tidligere Ægteskaber, større Tendens til at stifte Familie, større Antal Børn i Forhold til den voxne Befolkning og — under iøvrigt lige Forhold med Hensyn til dennes Størrelse — større Antal Børn i

Forhold til Befolkningen som Helhed i Datiden end i Nutiden [1]).

Vælge vi saaledes til Multiplum Tallet 28, da vide vi, at selv om dette Tal mod al Sandsynlighed skulde være for lavt, kunde Feilen i ethvert Fald ikke vel naa udover 10 p. Ct., thi vi vilde derved naa til Tallet 31, hvilket Tal er 1 høiere end Gjennemsnitstallet af samtlige Multipla, og er høiere end noget Tal for Kjøbenhavn, naar undtages de Multipla, der gjælde for Kjøbenhavn i den første Halvdel af dette Aarhundrede, hvilken, som nævnt, var en i økonomisk Henseende lavt staaende Periode, der dog ikke som Modsætning havde de tidligere Tiders eiendommelige Fødsels- og Dødsforhold. Vi vilde endvidere naa ud over noget af de Multipla, der overhovedet foreligge for Stockholms Vedkommende. Hvorvidt Tallet 28 derimod skulde være for høit, er det ikke muligt at udtale nogen bestemt Mening om. Ogsaa her kan det imidlertid siges, at hvis vi gaa nedenfor dette Tal med 10 p. Ct. og derved naa Tallet 25, staa vi ved en Grændse, der baade er betydelig lavere end nogen af de i Tabellen angivne Multipla, og der jo svarer til et Fødselstal af 4 p. Ct., ud over hvilket

[1]) I sin »Danmarks og Norges Historie«, I. 1. Pag. 113 ff., anstiller Dr. Troels Lund nogle Betragtninger, der dels samstemme med, dels divergere fra forskjellige af de her anførte Bemærkninger; men naar der henses til det Materiale, Forf. har at bygge paa, er den Sikkerhed, hvormed han udtaler sig, saa ganske uforstaaelig, at jeg ikke tør indlade mig paa en Debat om hans Bemærkninger som Helhed. Imedens Dr. Lund dog saaledes reiser Spørgsmaalene og søger dem besvarede, har, som ovenfor nævnt, Prof. Hammerich kun en enkelt Passus at ofre til Begrundelse af det Forholdstal (32), han vælger for Forholdet mellem Fødsler og Befolkning (jfr. pg. 488), og Kontorchef Grundtvig har — til Begrundelse af at han beregner Datidens Aldersklasser under 15 Aar til 50 p. Ct. af Aldersklasserne over 15 Aar — intetsomhelst.

de officielle Angivelser i den evropæiske Statistik saa sjældent naa, at vi sikkert tør tage dette Tal som Minimum[1]). Vi regne altsaa med Tallet 28 som Forholdstal imellem Fødsler og Befolkning, idet vi formode, at dette i ethvert Fald ikke kan differere 10 p. Ct. fra det rette.

Selv om man kjender Forholdet imellem Fødsler og Folketal i hin Periode, er der dog, naar vi, for at lære Antallet af Fødsler at kjende, gaa til vore Kilder, Kirkebøgerne, endnu en Mangel, idet Datidens Kirkebøger ikke opgive Antallet af fødte, men kun Antallet af døbte. Hvad der endnu er i Brug i endel evropæiske Stater, at Indskrivningen først foregaar nogen Tid efter Fødslen, praktiseredes i Datiden paa den Maade, at Børnene først indførtes i Kirkebøgerne ved Daaben. Hvis der nu havde været en ligesaa lang Tid mellem Fødsel og Daab dengang som i vor Tid, vilde dette have vanskeliggjort vore Beregninger i høi Grad. Imidlertid vidner Datidens Lovgivning[2]) saavelsom hvad vi efter personalhistoriske Optegnelser kjende af Datidens Praxis[3]) om, at Børnene, navnlig i Byerne, døbtes allerede i den første Uge af deres Levetid. Da jo

---

[1]) Det maa ogsaa erindres, at det er Antallet af Fødsler, der skal multipliceres med det valgte Tal, og om end det Materiale, der i saa Henseende staar til vor Raadighed, maa anses for i det hele og store at være fyldestgjørende (jfr. nedenfor), maa jo de Feil, som desuagtet kunne klæbe ved det, nærmest antages at gaa i Retning af manglende Angivelser, hvad der derfor ogsaa vil formindske Faren ved, om vi i Bestemmelsen af Forholdstallet havde grebet for høit et Tal.

[2]) Se Christian IV's Befaling af 1646; D. L.'s 2—5—6 til 9; jfr. Reskr. af 19de Marts 1745.

[3]) Se f. Ex. Claus Seidelins Levnetsbeskrivelse, Hist. Tidsskrift, 3die Række, 2det Bind; Lambert Jensens Optegnelser, Personalhistorisk Tidsskrift, I; jfr. ogsaa Kinch: Ribe Byes Kirkebøger i det 17de Aarhundrede, Samlinger til jydsk Historie og Topografi, I. Pg. 131.

imidlertid de herved givne Oplysninger dels kun kunde være af indirekte Natur dels vare temmelig spredte og tilfældige, var det saare heldigt, at jeg i Slotskirkens ældste Daabsbog — den bedst bevarede og den udførligste, vi have af Datidens kjøbenhavnske Daabsbøger — fandt Fødselsdatoerne udfyldte for mere end et helt Decennium af den Periode, som her omhandles. — Daabsprotokollen indeholder for det første Angivelser om Fødslerne i det kgl. Hus i Tidsrummet 1671—1746, hvoraf det fremgaar, at de i disse Aar døbte 20 Prinser og Prinsesser samtlige bleve døbte i samme Døgn, i hvilket de vare fødte. For Tidsrummet Juli 1715 til Juli 1725 er dernæst, ifølge Protokollen, følgende Antal Børn blevet døbt:

Tabel 2.

Fødte samme Dag.	1 Dag gl.	2 Dage gl.	3 Dage gl.	4 Dage gl.	5 Dage gl.	Ingen Angivelse	Ialt
1	10	19	14	8	4	6	62

Den Difference, der opstaar mellem fødte og døbte, kan herefter formentlig uden stor Feil sættes lig med Datidens Antal af dødfødte — saameget mere som et skrøbeligt Barn døbtes snarest muligt — og dette fremgaar ogsaa af, at man hos forrige Aarhundredes Forfattere ved Omtalen af de ikke-døbte stedse betragter det som en selvfølgelig Sag, at disse fuldkomment svare til Antallet af dødfødte[1]). Kunde det altsaa lykkes os at bestemme Antallet af dødfødte for hin Tid, vilde man hermed kunne anse Differencen mellem døbte og fødte for udfyldt. I selve hin Tids Materiale findes imidlertid ingen Midler hertil. Jeg har i de endnu opbevarede, kun enkeltvis existerende, trykte Ugelister for det 17de Aarhundrede[2]) kun et eneste Sted fundet

[1]) Se navnlig Süssmilch. I. pg. 163.
[2]) Ordinarie Postzeitung 1667 og 1669.

Antallet af dødfødte nævnt. Men en saadan isoleret Optegnelse er selvfølgelig uden Betydning. Hos forrige Aarhundredes statistiske Forfattere findes vel forskjellige Angivelser om Antallet af dødfødte, men Tallene ere hyppigst saa meningsløs smaa — sandsynligvis fordi de dødfødte i Reglen aldeles ikke ere anmeldte —, at disse Opgivelser blive ganske værdiløse[1]). Vi maa altsaa atter her søge hen til Nutidens Opgivelser for derfra, saavidt muligt, at kunne bestemme Forholdene i Datiden.

Naar vi undersøge Dødfødselsstatistiken for Staden Kjøbenhavn i dette Aarhundrede, da er det saa heldigt, at en Uoverensstemmelse i denne, der ellers paa flere Punkter kommer de sammenlignende Mortalitetsberegninger til Skade, her kommer os til Gode. Medens man nemlig i de nuværende Fødselsopgivelser kun henregner til dødfødte saadanne Børn, der, saavidt det kan skjønnes, ikke ere komne levende til Verden, henregnede man indtil Aaret 1860 til dødfødte foruden de nysnævnte ogsaa saadanne Børn, som døde inden 24 Timers Forløb efter Fødslen[2]). Det tør, som sagt, antages, at egentlig dødfødte Børn eller Børn, døde i det første Døgn af deres Liv, nærmest ville svare til Datidens ikke døbte Børn; men det er ikke uden Betydning at erindre, at i hvert Fald vil den Feil, der begaas, snarere bidrage til at gjøre de Folketal, vi beregne, for smaa end for store (jfr. Pag. 503 Anm.). I den nedenfor anførte Tabel vil der blive meddelt Forholdet mellem levendefødte og dødfødte i den første Trediedel af dette Aarhundrede (dog paa Grund af mulige Unøiagtigheder

[1]) Se saaledes »Materialien«, Tabel 26 og Callisen. II. Pg. 656—59; sidstnævntes Tal for 1801—08 navnlig jævnførte med Statistisk Tabelværk, 1ste Hæfte.

[2]) Jfr. Stat. Tabelværk, 3die Række, 25 B. Indl. pg. XVI.

for Aaret 1801 med Udeladelse af Aarene 1801—03), den første Periode nærmest ved den Tid, hvis Forhold vi her undersøge, paa hvis Oplysninger vi kunne stole. Tabellen er uddraget af Statistisk Tabelværk[1]), idet dettes Opgivelser for de 30 Aar 1804—33 ere inddelte i 10 Triennier og Forholdet mellem levende- og dødfødte derefter beregnet for hvert enkelt af disse.

Tabel 3.

Antallet af dødfødte udgjorde af hver 100 levendefødte:

1804—06	8,1	1819—21	5,3
1807—09	6,3	1822—24	5,8
1810—12	6,5	1825—27	6,1
1813—15	6,0	1828—30	6,0
1816—18	5,7	1831—33	6,1

For hele Perioden 1804—33 udgjorde de dødfødte 6,15 p. Ct. af de levendefødte; i det Treaar, hvor Procenttallet var lavest (1819—21), udgjorde de dødfødte 5,34 p. Ct. og i det Treaar, i hvilket det var høiest (1804—06), 8,09 p. Ct. af de levendefødte. Naar vi skulle vælge mellem et af disse Tal til Supplering af Antallet af de døbte, vil man ifølge Sagens Natur ikke betænke sig længe paa at vælge Tallet for det længst tilbageliggende Treaar og med den høieste Procent. Men der vil i hvert Fald allerede af den Grund ingen Anledning være til at gjøre dette til Gjenstand for nærmere Overveielser, at hvad enten vi vælge Minimums- eller Maximumsprocenten, vil Procenten, kombineret med Tallet 28 (som vi ovenfor udfandt vilde være det Gjennemsnitstal, indenfor en Feilgrændse af 10 p. Ct., med hvilket Antallet af Fødsler burde multipliceres for at

1) 1ste Hæfte, Tabel 14 a.

finde Folketallet), naar vi se bort fra Decimalerne, give Sluttallet 30[1]).

Naar vi altsaa nu, paa Grundlag af den foregaaende Undersøgelse, ville udfinde Folketallet paa forskjellige Tidspunkter af Seklet 1630—1730, kunne vi — selvfølgelig forudsat dels Tilladeligheden som Helhed af den anvendte Konklusionsmaade, dels Korrektheden af hver enkelt Del af Undersøgelsen — fastslaa følgende Resultat: Det gjennemsnitlige Folketal af et af Aarhundredets Decennier udfindes ved at multiplicere Decenniets gjennemsnitlige aarlige Antal af døbte med 30; den Feil, som herved kan begaas, overstiger ikke 10 p. Ct.

III.

Medens samtlige Kjøbenhavns Kirkebøger, paa enkelte og uvæsentlige Undtagelser nær, ere opbevarede for Tiden efter Kjøbenhavns Brand, er det kun Brudstykker af disse, der ere tilbage for Tiden før Branden. Udførlige — om end ikke altid korrekte — Lister findes da ogsaa for Perioden efter 1728 dels i «Materialien», dels hos Callisen, og ville i hvert Fald med forholdsvis Lethed kunne korrigeres og suppleres ved Hjælp af Kirkebøgerne. Men de Lister, der foreligge trykte før 1728, indeholde saa store Lakuner og ere saa spredte, at man maa søge mange for-

[1]) Kalde vi Befolkningen for B og Antallet af døbte for D, faas

enten $$B = \left(D + \frac{D \cdot 5{,}34}{100}\right) \cdot 28 = 29{,}50\ D$$

eller $$B = \left(D + \frac{D \cdot 8{,}09}{100}\right) \cdot 28 = 30{,}27\ D.$$

Med Bortkastelse af Decimalerne — hvad man vil indrømme er rimeligt i en Undersøgelse som nærværende — bliver altsaa D's Multiplikator ved Tallets resp. Forhøielse eller Formindskelse i begge Tilfælde 30.

skjellige Steder, for blot nogenlunde at faa en Oversigt tilveiebragt. Det er da for Perioden 1728 — og saalangt jeg har kunnet naa tilbage —, at jeg har søgt at samle et saa udførligt og paalideligt Materiale, som det har været mig muligt. Den Kilde, hvortil man hidtil i Reglen har henvist, for at søge Oplysninger om Fødselsangivelser i det 17de og det 18de Aarhundrede, er den ofte citerede «Materialien»; de Angivelser, som «Materialien» indeholder for denne Periode, ere imidlertid atter hentede fra «Stats-Journal for Aaret 1769 og tilbage i Tiden» [1]), hvilken atter for Aarene 1725—28 benytter Tallene hos Lorck: Beyträge zu der neuesten Kirchengeschichte [2]). I Statsjournalen findes summariske Opgivelser af de døbte (kaldet fødte) for Aarene 1672—82, 1689, 1691—98, 1702—04, 1711—12 og 1725—28; for de mellemliggende Aar bemærkes i Journalen, at «Efterretning mangler», og for Tiden før 1672, at «Aar 1672 begyndtes først med dødes og fødtes Antegnelser». Da de i Journalen meddelte Oplysninger saaledes baade vare faa og tvivlsomme og med Hensyn til de sidst citerede Bemærkninger endog positivt urigtige, har jeg, saavidt som muligt, søgt at samle alle trykte og utrykte Kilder til Erfaring om Antallet af døbte paa hin Tid.

Man har fra forskjellige Sider med stor Velvillie været mig behjælpelig med at fremskaffe Materiale til denne Undersøgelse, ligesom man saavel paa Bibliotheker og Arkiver som ved Kirkerne med megen Liberalitet har stillet Materialet til min Disposition. Særlig maa jeg nævne Forf. af «Dagspressen i Danmark», kgl. Fuldmægtig P. M. Stolpe, der har meddelt mig, hvor i Datidens Aviser jeg skulde

[1]) I, pg. 66—67. Kbhvn. 1770.
[2]) I, pg. 639. Kopenh. und Leipzig 1758.

søge Oplysninger om Daabslister, og Dr. phil. J. A. Fridericia, sammen med hvem jeg blev opmærksom paa en Række af udførlige Lister for hele Staden i Frue Sogns Kirkebøger, og hvem jeg tillige skylder den nedenfor omtalte Liste over Medlemmer af Laugene paa Pestens Tid.

Af trykt Materiale har jeg benyttet følgende Aviser, der alle findes paa det store kgl. Bibliothek:

«Extraordinaire Maanedlige Relationer», indeholdende aarlige Oversigter over døbte i hvert Sogn, ægte og uægte Børn, for Aarene 1676—85 foruden summariske Aarsoversigter for Aarene 1672—75;

«Maanedlige Relationer», indeholdende aarlige Oversigter over døbte i hvert Sogn (kun ægte Børn) for Aarene 1685—97;

«Extraordinaire Relationer», indeholdende summariske aarlige Oversigter over døbte (ægte og uægte Børn) for Aarene 1720—26 og specificerede Oversigter for hvert Sogn for Aarene 1727—29;

I «Nye Tidender» indeholdes Oversigter for Aarene 1698—1704, hvilke imidlertid findes udførligere i Frue Sogns Kirkebøger;

I «Ordinarie Postzeitung» findes spredte trykte Ugeoversigter over døbte i Aarene 1667 og 69, af hvilke en enkelt ovenfor er omtalt, men som iøvrigt ikke frembyde brugeligt Materiale.

Af trykte Ugeoversigter, jfr. Reskr. 19 Aug. 1664, eller Aarsoversigter ere endvidere bevarede paa det kgl. Bibliothek en Aarsoversigt for Aaret 1711 (hvilken ligeledes findes paa Universitetsbibliotheket og er aftrykt hos Callisen, Mansa o. fl.) og en Aarsoversigt for Aaret 1721, specificeret for hvert Sogn; endvidere findes paa Universitetsbibliotheket spredte ugentlige Oversigter fra Aarene 1700, 1709, 1710

og 1730 (i alt 8), uden særlig Interesse, og Aarsoversigter, specificerede efter Sognene, for Aarene 1712 og 1728. Disse Oversigter hedde: «Fortegnelse paa dennem, som udi deñe kongl. Residenz-Stad Kjøbenhavn fra den — til den — ere copulerede, Føde og døbte, Døde og begravne».

Af utrykt Materiale har jeg benyttet: Frue Kirkes Daabsbøger, hvilke indeholde Antal af døbte, ægte Børn i Frue Sogn for Aarene 1631—37, og ægte og uægte Børn for Aarene 1638—40, ægte Børn 1648—50, ægte og uægte Børn 1651 ff. Tillige indeholde de Antal af døbte, ægte og uægte Børn for hvert Sogn i hele Staden for Aarene 1638—40 og, med enkelte Lakuner navnlig for de uægte Børns Vedkommende, for Aarene 1648—85, samt Antal af døbte, kun ægte Børn, for Aarene 1686—1704. — Findes paa Universitetsbibliotheket.

Nicolai Kirkes Daabsbøger over døbte ægte Børn i Nicolai Sogn i Aarene 1694—1721 og uægte Børn i Aarene 1658—1701. — Findes paa Universitetsbibliotheket.

Trinitatis Kirkes Daabsbøger over døbte i Trinitatis Sogn, ægte og uægte Børn 1660 ff. — Findes paa Universitetsbibliotheket.

Helliggeistes Kirkes Daabsbøger over døbte i Helliggeistes Sogn, ægte og uægte Børn 1713 ff. — Findes ved Kirken.

Holmens Kirkes Daabsbøger over døbte ved Kirken, ægte og uægte Børn, for Aarene 1618—85, ægte Børn for Aarene 1686—1712, ægte og uægte Børn 1713 ff. — Findes fra 1618—94 i Geheimearkivet, derefter i Søetatens Arkiv.

Frelsers Kirkes Daabsbøger over døbte i Frelserens Sogn, ægte og uægte Børn, for Aarene 1686—1707 og

1712—13, og ægte Børn for Aarene 1708—1711 samt 1714 ff. — Findes ved Kirken.

Garnisons Kirkes Daabsbøger over døbte ved Kirken, ægte og uægte Børn, for Aarene 1698—1724 for den danske Del af Garnisonen og for Aarene 1698 ff. for den tydske Del. — Protokollerne over den danske Del af Garnisonen, over den tydske Del indtil Marts 1720 og over de uægte Børn findes ved Garnisonskirken; Protokollerne over den tydske Del af Garnisonen 1720 ff. findes ved Frederiks tydske Kirke.

Slotskirkens Daabsbøger over døbte i Slotskirkens Menighed 1686 ff. — Findes ved Kirken.

Tydsk-reformert Kirkes Daabsbøger over døbte i den tydsk-reformerte Menighed 1686 ff. — Findes ved Kirken.

Fransk-reformert Kirkes Daabsbøger over døbte i den fransk-reformerte Menighed 1685 ff. — Findes ved Kirken.

St. Petri Kirkes Kirkebøger ere gaaede til Grunde ved Branden 1728. — Citadellet Frederikshavns Kirkebøger synes bortkomne i Aaret 1807. — Jødiske Ministerialbøger ere først paabegyndte i dette Aarhundrede.

Man maa saaledes i det Hele sige, at trods de Lakuner, der for enkelte Aar eller i enkelte Henseender (uægte Børn) ere tilstede, forefindes Materiale til i alt Væsentligt at faa Opgivelser tilveiebragt for hele det Tidsrum, for hvilket der overhovedet er ført Kirkebøger ved de forskjellige Kirker. (Ved Fd. af 20 Mai 1645 bestemmes, at Præsterne, under Embeds Fortabelse, skulle holde rigtig Fortegnelse over fødte, døde og ægteviede, jfr. det føromtalte Reskr. af 19 August 1664 om Trykning af Ugeoversigter.) Hvad der er gaaet tabt af Betydning, skyldes Ildebranden 1728. For Helliggeistes Kirkes Vedkommende synes saaledes kun den Protokol at være reddet, som i Aaret 1728

var fremme og i Brug; en Protokol over uægte Børn ved denne Kirke fra Midten af det 17de Aarhundrede, der ifølge en nyere Fortegnelse over dens Kirkebøger maatte antages at være tilstede, findes ikke mere.

I Daabsbøgerne findes jævnlig indlemmet Dele af Copulationsprotokoller, Dødsfalds- og Absolutionsprotokoller. Da det imidlertid laa udenfor min Plan at behandle Kirkebøgerne som saadanne, idet jeg kun ønskede at benytte dem til Grundlag for en Undersøgelse om Folketallet, har jeg i den efterfølgende Tabel (Tabel 4) saavel udeladt Opgivelser over copulerede og døde, naar de fandtes sammen med Daabsopgivelserne, som naar de fandtes i særlige Protokoller. Derimod har jeg meddelt Antallet af copulerede og døde, hvor summariske Opgivelser herom fandtes indførte enten i de ovenomtalte trykte Fortegnelser eller i Frue Sogns Protokollers samlede Opgjørelser for hele Staden. Ligeledes har jeg i Tabellen bortset fra Delingen af døbte i Mandkjøn og Kvindekjøn i de enkelte Sogne, ihvorvel en saadan Sondring vel delvis lod sig foretage, men da en stor Del af de summariske Opgivelser anfører hvert Kjøn for sig, vilde det formentlig ingen Interesse have at foretage en saadan Deling sognevis. Med Hensyn til Delingen mellem ægte og uægte Børn har jeg derimod søgt at gjennemføre denne overalt, hvor det lod sig gjøre. Dette Forhold har en virkelig Interesse gjennem den vexlende Størrelse, det frembyder — medens Forholdet mellem Drenge- og Pigefødsler, som det nedenfor vil ses, i Reglen falder sammen med det endnu bestaaende —, og det var saameget nødvendigere at specificere Forholdet mellem ægte og uægte Børn, som man maa benytte de kjendte Opgivelser til gjennem Beregninger at udfylde de jævnlig forekommende Lakuner med Hensyn til Opgivelsen af uægte Børn.

De i Tabel 4 anførte Data ere altsaa uddragne ved Hjælp af samtlige ovenanførte Kilder. I Tabellen er intet Tal beregnet. Tallene ere meddelte saaledes som jeg har forefundet dem, selvfølgelig med Undtagelse af paaviselig urigtige Tal, og saaledes at jeg, hvor to Kilder differerede — hvad iøvrigt sjældent har været Tilfældet —, har valgt det Tal, som ifølge Summaopgivelser o. L. maatte anses for at være det rigtige. De inde i Tabellen forekommende Lakuner ere betegnede ved en Streg (—), saaledes at denne overalt ikke betyder «ingen», men «ubekjendt».

Det er alt ovenfor omtalt, hvilke Kirkebøger der ere gaaede til Grunde, og i hvilket Omfang de endnu existerende indeholde Daabsopgivelser. For at kunne benytte Opgivelserne i den følgende Tabel, maa det imidlertid endnu tilføies, at Kirkebøgerne, hvis Paabegyndelse som Helhed skriver sig fra første Halvdel af det syttende Aarhundrede, for Kjøbenhavns Vedkommende næppe have existeret tidligere end Aaret 1617, i hvilket Aar (26de November) Holmens Kirkebøger begynde. I Holmens Kirkes Daabsbøger er indtil 1640 Christianshavn indbefattet. I Aaret 1640 indviedes en Trækirke paa Christianshavn og bestod indtil den i Aaret 1696 afløstes af Vor Frelsers Kirke. Vi have altsaa Christianshavn medtaget i det hele her omhandlede Tidsrum: indtil 1640 under Holmens Kirke, indtil 1696 som «Christianshavn» (saaledes kaldet i Frue Sogns Daabsbøger) og derefter under Frelsers Kirke. — Under Holmens Kirke ere ligeledes de Garnisonen vedkommende Daabshandlinger indregistrerede, om man end ogsaa finder Børn af Soldater m. m. døbte ved andre Kirker. Nogen stor Betydning har dette Spørgsmaal vel næppe før 1660. Særlige Daabsopgivelser for Garnisonen foreligge allerede spredte fra 1679 og samlede fra 1690, altsaa en Del Aar forinden

Garnisons Kirkes Indvielse i Aaret 1706. I Aaret 1720 ansattes der en Præst ved »den tydske Del af Garnisonen» og Vor Frelsers Kirke. Derfra skriver det sig, at ihvorvel Frederiks tydske Kirke først indviedes 1769, forefindes Daabsbøger for den tydske Del af Garnisonen allerede fra Aaret 1720 ved denne Kirke (jfr. ovenfor). De Beregninger, vi anstille, omfatte saaledes for det hele Tidsrum ogsaa den i Staden værende Garnison.

Medens Holmens Kirke indviedes 1619, og Frue, Nicolai og Helliggeistes Kirker samt St. Petri Kirke jo havde bestaaet længe forinden, opførtes (og benyttedes ved Daabshandlinger m. m.) af nye Kirker i dette Tidsrum, foruden de ovenfor omtalte Kirker paa Christianshavn og foruden Garnisonskirken, »den nye Kirke« udenfor Nørreport, hvilken Kirke indviedes i Aaret 1628 og nedbrødes i Aaret 1658. Som det vil ses af Tabellen, haves Opgivelser om Daabshandlinger i denne Kirke for en stor Del af det nævnte Tidsrum. At Kirken som beliggende udenfor Byen ogsaa modtog Børn fra Omegnen til Daab, vil ikke kunne komme til at spille nogen Rolle af Betydning med Hensyn til Summatallet for hele Staden. — Trinitatis Kirke indviedes i Aaret 1656. Den var oprindelig kun Kirke for Universitetet, hvad der ogsaa kan ses af de kun ganske enkelte Daabshandlinger (begyndende med 1 i Aaret 1660), der i de første Decennier af dens Bestaaen foretoges i den. I Aaret 1683 blev den Sognekirke, fra hvilken Tid, som det fremgaar af Tabellen, Antallet af Daabshandlinger var c. 150—200 aarlig.

Citadellet Frederikshavns Slotskirke indviedes 1704, men Daabsopgivelser fra Citadellet foreligge allerede fra Firserne. Derimod foreligge Daabsopgivelser fra Christiansborg Slotskirke først fra Aaret 1696. — Fra Midten af Firserne meddeles ogsaa

Daabsopgivelser fra den hollandsk-lutherske Menighed[1]), der imidlertid atter forsvinder ved Begyndelsen af det 18de Aarhundrede, og for de tvende reformerte Menigheder, der som bekjendt, tildels ved Charlotte Amalies Protektion, indkom her i Landet i Aaret 1685. Ligeledes blev det fra denne Tid almindeligere, at Medlemmer af den jødiske Nation fik Tilladelse til at nedsætte sig her i Landet[2]). Imidlertid findes der for disse kun spredte Fødselsopgivelser for det 18de Aarhundrede.

De enkelte døbte, der med flere Aars Mellemrum opgives snart fra Børnehuset, snart fra Pesthuset, Helliggeistes Hospital eller Kvæsthuset, har jeg, ogsaa af Hensyn til Pladsen, taget under Et, og har ikke troet det at være af tilstrækkelig Interesse at foretage Undersøgelser om Antallet af døbte paa hvert af disse Steder i de Aar, for hvilke Oplysninger mangle, da de foreliggende Opgivelser af det samlede Antal døbte for alle 4 Steder ikke noget Aar naar over 10 og hyppigst ikke naar Halvdelen[3]).

Ifølge det foreliggende Materiale fordelte Antallet af døbte i hvert af Aarene 1618—1729 og i hver af Staden Kjøbenhavns Kirker sig paa den Maade, som omstaaende Tabel 4 udviser.

---

[1]) Pontoppidan. Annal. eccl. Dan. IV. 636.

[2]) Se Cohen. De mosaiske Troesbekjenderes Stilling i Danmark. Odense. 1837.

[3]) Med Hensyn til de ovenstaaende Data om Kjøbenhavns forskjellige Kirker m. v. skal jeg anføre, at forskjellige af Kirkebøgerne, saasom den reformerte Menigheds, Frederiks tydske Kirkes og Garnisons Kirkens, indeholde enten inde i Protokollen eller foran den første Daabsprotokol spredte Opgivelser om Kirkens og Menighedens Historie. Disse Bemærkninger ere benyttede i Texten, der iøvrigt refererer sig til de almindelige Haandbøger, navnlig Wiberg: Bidrag til en almindelig dansk Præstehistorie. II. Odense 1870.

Tabel 4.

Antal af døbte i:		1618	1619	1620	1621	1622	1623	1624	1625	1626	1627	1628
Frue Kirke	Æ											
	U											
Helliggeistes Kirke . .	Æ											
	U											
Nicolai Kirke	Æ											
	U											
Trinitatis Kirke	Æ											
	U											
Den nye Kirke	Æ											
	U											
St. Petri Kirke	Æ											
	U											
Christianshavn (V. Frelsers Kirke)	Æ											
	U											
Holmens Kirke	Æ	149	111	151	130	186	137	168	150	148	192	159
	U			9			17					
Garnisonen (Garnisons Kirke)	Æ											
	U											
Citadellet Frederikshavns Kirke	Æ											
	U											
Slotskirken												
Børnehuset, Kvæsthuset Helligg. Hosp., Pesth.	Æ											
	U											
Holl.-luth. Menighed												
Fransk ref. Menighed .												
Tydsk ref. Menighed . .												
Den jødiske Nation												
Tilsammen Ægte Drenge . . .												
Tilsammen Ægte — Piger												
Tilsammen Uægte												
Tilsammen Ialt.												
Copulerede.												
Døde												

Anm. Æ = Ægte, U = Uægte.

	1629	1630	1631	1632	1633	1634	1635	1636	1637	1638	1639	1640	1641	1642	1643	1644	1645
			152	163	154	181	175	168	156	145	125	186	—	—	—	—	—
			—	—	—	—	—	—	—	34	26	43	—	—	—	—	—
										64	67	63	—	—	—	—	—
										2	2	1	—	—	—	—	—
										170	168	162	—	—	—	—	—
										30	26	28	—	—	—	—	—
										80	58	66	—	—	—	—	—
										9	6	11	—	—	—	—	—
										54	87	87	—	—	—	—	—
										3	2	2	—	—	—	—	—
	156	213	160 9	196	206 11	211 15	281	289 13	265 9	245 11	308	335 11	342	323	376	374	310
										758		899	—	—	—	—	—
											906		—	—	—	—	—
										89		96	—	—	—	—	—
										847	906	995	—	—	—	—	—

Tabel 4 (forts.).		1646	1647	1648	1649	1650	1651	1652	1653	1654	1655	1656
Antal af døbte i:												
Frue Kirke	Æ	—	—	234	219	197	195	199	135	150	127	212
	U	—	—	—	—	—	27	26	28	21	25	31
Helliggeistes Kirke . .	Æ	—	—	69	65	57	56	52	44	44	42	56
	U	—	—	—	—	—	1	"	"	2	5	1
Nicolai Kirke	Æ	—	—	196	165	165	194	180	142	149	148	192
	U	—	—	—	—	—	21	21	9	16	21	43
Trinitatis Kirke . . .	Æ											
	U											
Den nye Kirke	Æ	—	—	97	88	66	70	80	29	36	55	42
	U	—	—	—	—	—	5	7	6	1	18	17
St. Petri Kirke	Æ	—	—	106	91	86	96	86	77	72	79	98
	U	—	—	—	—	—	1	"	1	"	"	1
Christianshavn (V. Frelsers Kirke)	Æ			115	101	77	78	90	66	75	62	75
	U			—	—	—	5	8	7	5	7	2
Holmens Kirke	Æ	388	330	321	285	249	203	241	155	182	193	204
	U				11	15	13	13	7	11	17	12
Garnisonen (Garnisons Kirke)	Æ											
	U											
Citadellet Frederikshavns Kirke	Æ											
	U											
Slotskirken												
Børnehuset, Kvæsthuset Helligg. Hosp., Pesth.	Æ											
	U											
Holl.-luth. Menighed												
Fransk ref. Menighed . .												
Tydsk ref. Menighed . . .												
Den jødiske Nation												
Tilsammen: Ægte Drenge . . .		—	—	1138	1014	897	892	928	648	708	706	879
Tilsammen: — Piger												
Tilsammen: Uægte		—	—	—	—	—	73	75	58	56	93	107
Tilsammen: Ialt		—	—	—	—	—	965	1003	706	764	799	986
Copulerede												
Døde												

Anm. Æ = Ægte, U = Uægte.

1657	1658	1659	1660	1661	1662	1663	1664	1665	1666	1667	1668	1669	1670	1671	1672	1673
213	189	170	201	194	171	204	210	213	245	231	243	281	282	310	332	295
33	46	44	34	20	22	16	30	38	35	38	25	25	22	33	18	28
66	63	48	68	—	61	81	72	74	76	71	80	70	87	70	87	85
2	2	2	3	—	"	1	1	"	1	4	3	—	—	1	3	"
224	206	190	198	—	208	240	193	216	214	201	210	237	234	238	247	230
24	27	27	32	29	26	24	23	24	15	23	14	12	27	18	17	16
			1	—	2	3	6	6	3	1	1	6	9	9	8	5
			"	1	1	1	"	1	"	2	"	"	"	"	1	"
60	23															
19	3															
93	100	84	104	—	122	121	145	149	164	109	147	141	121	111	125	126
1	1	2	2	—	1	1	2	1	2	2	2	—	—	—	1	1
85	70	40	60	—	72	65	82	88	94	109	92	118	111	138	141	139
8	7	6	8	—	4	5	13	9	8	8	13	—	—	11	13	16
191	150	136	155	166	146	148	167	215	228	246	256	328	306	442	405	396
17	15	17	8	11	5	9	15	29	25	24	12	25	26	14	19	10
									1	2	2	4	1	1	"	2
									2	2	2	—	"	"	2	2
932	801	668	787	—	782	862	975	961	1025	970	1031	1185	1151	1319	1345	1278
104	101	98	87	—	59	57	84	102	88	103	71	—	—	—	74	73
1036	902	766	874	—	841	919	1059	1063	1113	1073	1102	—	—	—	1419	
																1351
															1030	1119

Tabel 4 (forts.).		1674	1675	1676	1677	1678	1679	1680	1681	1682	1683	1684
Antal af døbte i:												
Frue Kirke	Æ	310	270	256	237	309	322	328	397	329	366	332
	U	24	25	26	22	18	12	10	20	16	13	9
Helliggeistes Kirke . .	Æ	79	26	77	86	83	84	97	79	90	93	75
	U	—	2	2	1	2	"	"	"	"	"	1
Nicolai Kirke	Æ	240	246	241	216	266	290	309	320	338	324	266
	U	16	20	17	15	12	6	10	10	14	12	3
Trinitatis Kirke . . .	Æ	7	6	7	7	11	8	12	11	16	48	138
	U	—	"	"	"	"	"	"	1	"	"	33
Den nye Kirke	Æ											
	U											
St. Petri Kirke	Æ	135	134	143	182	203	147	211	244	272	266	256
	U	—	"	"	"	"	"	"	"	1	"	5
Christianshavn (V. Frelsers Kirke)	Æ	139	114	105	110	142	161	140	178	183	185	171
	U	—	6	6	8	6	8	6	2	8	8	8
Holmens Kirke	Æ	375	337	342	412	545	642	542	567	618	666	575
	U	11	37	23	17	19	27	10	26	17	23	33
Garnisonen (Garnisons Kirke)	Æ						18	41	42	46	26	43
	U						"	"	"	"	"	4
Citadellet Frederikshavns Kirke	Æ											
	U											
Slotskirken												
Børnehuset, Kvæsthuset Helligg. Hosp., Pesth.	Æ	2	3	1	"	2	"	5	4	4	6	1
	U	"	"	2	"	"	1	1	3	1	4	"
Holl.-luth. Menighed												
Fransk ref. Menighed . .												
Tydsk ref. Menighed . . .												
Den jødiske Nation												
Tilsammen Ægte Drenge . . .		1287	1136	1172	1250	1561	1672	1685	1842	1896	1980	940
Tilsammen — Piger												917
Tilsammen Uægte		—	93	76	63	57	54	37	62	57	60	96
Tilsammen Ialt		—	1229	1248	1313	1618	1726	1722	1904	1953	2040	1953
Copulerede												
Døde		1165	1700	2617	4207	1686	1938	1725	1513	1381	1309	2909

Anm. Æ = Ægte, U = Uægte. Summatallene for ægte indbefatte i

	1685	1686	1687	1688	1689	1690	1691	1692	1693	1694	1695	1696	1697	1698	1699	1700	1701
	322	304	336	364	320	319	341	270	302	275	311	295	294	304	285	259	258
	13	20	27	28	27	10	22	17	11	10	15	18	23	18	18	14	23
	87	81	97	89	84	94	85	87	90	96	90	96	90	107	75	81	107
	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	297	258	246	222	243	229	233	178	218	233	228	228	279	242	190	227	254
	12	13	16	10	6	10	8	6	2	6	4	10	10	10	8	6	—
	167	207	249	217	212	211	182	153	180	147	180	194	164	158	164	148	170
	7	17	21	17	9	9	12	—	2	9	5	12	11	8	9	9	15
	285	281	277	316	264	250	168	176	159	187	183	183	195	198	179	159	158
	〃	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	161	154	166	177	171	140	180	134	136	162	156	158	135	131	136	140	148
	9	7	10	11	9	2	4	7	3	4	5	10	8	7	14	12	11
	524	573	674	714	607	597	600	500	506	479	580	602	466	509	578	511	618
	20	〃	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	〃	25	〃	2	〃	234	236	276	293	286	344	350	272	268	265	229	265
	〃	—	〃	1	〃												
			38	40	35	25	28	29	21	17	18	14	18	18	22	15	21
			—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
												7	7	6	7	6	7
	3	2	1	6	4	3	6	5	5	1	3	5	3	6	5	6	5
	〃	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
					13	10	6	6	7	7	8	5	5	5	5	7	4
			12	25	32	25	12	3	12	23	17	38	29	26	20	23	24
	916	1025	1066	1160	955	1045	1065	942	962	970	1083	1084	1021	1021	977	932	1070
	930	860	1030	1012	1030	1092	1012	875	967	943	1035	1091	936	957	954	879	969
	43	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1889	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
													608	589	643	544	—
	1563	1237	1340	1371	3090	1602	1650	1711	2056	1973	1313	1762	2099	2074	1556	4281	1638

Aarene 1690—1711 uægte Børn ved Garnisons Kirke.

Tabel 4 (forts.).		1646	1647	1648	1649	1650	1651	1652	1653	1654	1655	1656
Antal af døbte i:												
Frue Kirke	Æ	—	—	234	219	197	195	199	135	150	127	212
	U	—	—	—	—	—	27	26	28	21	25	31
Helliggeistes Kirke . .	Æ	—	—	69	65	57	56	52	44	44	42	56
	U	—	—	—	—	—	1	〃	〃	2	5	1
Nicolai Kirke	Æ	—	—	196	165	165	194	180	142	149	148	192
	U	—	—	—	—	—	21	21	9	16	21	43
Trinitatis Kirke . . .	Æ											
	U											
Den nye Kirke	Æ	—	—	97	88	66	70	80	29	36	55	42
	U	—	—	—	—	—	5	7	6	1	18	17
St. Petri Kirke	Æ	—	—	106	91	86	96	86	77	72	79	98
	U	—	—	—	—	—	1	〃	1	〃	〃	1
Christianshavn (V. Frelsers Kirke)	Æ			115	101	77	78	90	66	75	62	75
	U			—	—	—	5	8	7	5	7	2
Holmens Kirke	Æ	388	330	321	285	249	203	241	155	182	193	204
	U				11	15	13	13	7	11	17	12
Garnisonen (Garnisons Kirke)	Æ											
	U											
Citadellet Frederikshavns Kirke	Æ											
	U											
Slotskirken												
Børnehuset, Kvæsthuset Helligg. Hosp., Pesth.	Æ											
	U											
Holl.-luth. Menighed												
Fransk ref. Menighed . . / Tydsk ref. Menighed . . .												
Den jødiske Nation												
Tilsammen: Ægte Drenge . . . / — Piger		—	—	1138	1014	897	892	928	648	708	706	879
Tilsammen: Uægte		—	—	—	—	—	73	75	58	56	93	107
Tilsammen: Ialt		—	—	—	—	—	965	1003	706	764	799	986
Copulerede												
Døde												

Anm. Æ = Ægte, U = Uægte.

1657	1658	1659	1660	1661	1662	1663	1664	1665	1666	1667	1668	1669	1670	1671	1672	1673
213	189	170	201	194	171	204	210	213	245	231	243	281	282	310	332	295
33	46	44	34	20	22	16	30	38	35	38	25	25	22	33	18	28
66	63	48	68	—	61	81	72	74	76	71	80	70	87	70	87	85
2	2	2	3	—	〃	1	1	〃	1	4	3	—	—	1	3	〃
224	206	190	198	—	208	240	193	216	214	201	210	237	234	238	247	230
24	27	27	32	29	26	24	23	24	15	23	14	12	27	18	17	16
			1	—	2	3	6	6	3	1	1	6	9	9	8	5
			〃	1	1	1	〃	1	〃	2	〃	〃	〃	〃	1	〃
60	23															
19	3															
93	100	84	104	—	122	121	145	149	164	109	147	141	121	111	125	126
1	1	2	2	—	1	1	2	1	2	2	2	—	—	—	1	1
85	70	40	60	—	72	65	82	88	94	109	92	118	111	138	141	139
8	7	6	8	—	4	5	13	9	8	8	13	—	—	11	13	16
191	150	136	155	166	146	148	167	215	228	246	256	328	306	442	405	396
17	15	17	8	11	5	9	15	29	25	24	12	25	26	14	19	10
									1	2	2	4	1	1	〃	2
									2	2	2	—	〃	〃	2	2
932	801	668	787	—	782	862	975	961	1025	970	1031	1185	1151	1319	1345	1278
104	101	98	87	—	59	57	84	102	88	103	71	—	—	—	74	73
1036	902	766	874	—	841	919	1059	1063	1113	1073	1102	—	—	—	1419	
																1351
															1030	1119

Tabel 4 (forts.).		1674	1675	1676	1677	1678	1679	1680	1681	1682	1683	1684
Antal af døbte i:												
Frue Kirke	Æ	310	270	256	237	309	322	328	397	329	366	332
	U	24	25	26	22	18	12	10	20	16	13	9
Helliggeistes Kirke . .	Æ	79	26	77	86	83	84	97	79	90	93	75
	U	—	2	2	1	2	"	"	"	"	"	1
Nicolai Kirke	Æ	240	246	241	216	266	290	309	320	338	324	266
	U	16	20	17	15	12	6	10	10	14	12	3
Trinitatis Kirke . . .	Æ	7	6	7	7	11	8	12	11	16	48	138
	U	—	"	"	"	"	"	"	1	"	"	33
Den nye Kirke	Æ											
	U											
St. Petri Kirke	Æ	135	134	143	182	203	147	211	244	272	266	256
	U	—	"	"	"	"	"	"	"	1	"	5
Christianshavn (V. Frelsers Kirke)	Æ	139	114	105	110	142	161	140	178	183	185	171
	U	—	6	6	8	6	8	6	2	8	8	8
Holmens Kirke	Æ	375	337	342	412	545	642	542	567	618	666	575
	U	11	37	23	17	19	27	10	26	17	23	33
Garnisonen (Garnisons Kirke)	Æ						18	41	42	46	26	43
	U						"	"	"	"	"	4
Citadellet Frederikshavns Kirke	Æ											
	U											
Slotskirken												
Børnehuset, Kvæsthuset Helligg. Hosp., Pesth.	Æ	2	3	1	"	2	"	5	4	4	6	1
	U	"	"	2	"	"	1	1	3	1	4	"
Holl.-luth. Menighed												
Fransk ref. Menighed . .												
Tydsk ref. Menighed . . .												
Den jødiske Nation												
Tilsammen: Ægte Drenge . . .		1287	1136	1172	1250	1561	1672	1685	1842	1896	1980	940
— Piger												917
Uægte		—	93	76	63	57	54	37	62	57	60	96
Ialt		—	1229	1248	1313	1618	1726	1722	1904	1953	2040	1953
Copulerede												
Døde		1165	1700	2617	4207	1686	1938	1725	1513	1381	1309	2909

Anm. Æ = Ægte, U = Uægte. Summatallene for ægte indbefatte i

1685	1686	1687	1688	1689	1690	1691	1692	1693	1694	1695	1696	1697	1698	1699	1700	1701
322	304	336	364	320	319	341	270	302	275	311	295	294	304	285	259	258
13	20	27	28	27	10	22	17	11	10	15	18	23	18	18	14	23
87	81	97	89	84	94	85	87	90	96	90	96	90	107	75	81	107
2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
297	258	246	222	243	229	233	178	218	233	228	228	279	242	190	227	254
12	13	16	10	6	10	8	6	2	6	4	10	10	10	8	6	—
167	207	249	217	212	211	182	153	180	147	180	194	164	158	164	148	170
7	17	21	17	9	9	12	—	2	9	5	12	11	8	9	9	15
285	281	277	316	264	250	168	176	159	187	183	183	195	198	179	159	158
"	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
161	154	166	177	171	140	180	134	136	162	156	158	135	131	136	140	148
9	7	10	11	9	2	4	7	3	4	5	10	8	7	14	12	11
524	573	674	714	607	597	600	500	506	479	580	602	466	509	578	511	618
20	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
"	25	"	2	"	234	236	276	293	286	344	350	272	268	265	229	265
"	—	"	1	"												
		38	40	35	25	28	29	21	17	18	14	18	18	22	15	21
		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
											7	7	6	7	6	7
3	2	1	6	4	3	6	5	5	1	3	5	3	6	5	6	5
"	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
				13	10	6	6	7	7	8	5	5	5	5	7	4
		12	25	32	25	12	3	12	23	17	38	29	26	20	23	24
916	1025	1066	1160	955	1045	1065	942	962	970	1083	1084	1021	1021	977	932	1070
930	860	1030	1012	1030	1092	1012	875	967	943	1035	1091	936	957	954	879	969
43	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1889	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
												608	589	643	544	—
1563	1237	1340	1371	3090	1602	1650	1711	2056	1973	1313	1762	2099	2074	1556	4281	1638

Aarene 1690—1711 uægte Børn ved Garnisons Kirke.

Tabel 4 (forts.).		1702	1703	1704	1705	1706	1707	1708	1709	1710	1711	1712
Antal af døbte i:												
Frue Kirke	Æ	297	281	287	247	272	268	260	230	208	168	200
	U	25	31	23	22	17	18	23	8	7	6	11
Helliggeistes Kirke . .	Æ	86	98	104	—	—	—	—	—	—	—	—
	U	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Nicolai Kirke	Æ	246	283	283	262	262	282	289	257	255	194	229
	U	—	—	—	—	—	—	—	—	5	4	4
Trinitatis Kirke . . .	Æ	177	164	176	153	181	193	160	185	172	134	144
	U	14	8	12	6	4	7	11	14	5	5	7
Den nye Kirke	Æ											
	U											
St. Petri Kirke	Æ	176	162	180	—	—	—	—	—	—	—	—
	U	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Christianshavn (V. Frelsers Kirke)	Æ	188	172	203	123	137	145	139	—	—	81	78
	U	14	12	12	12	17	14	—	—	—	—	6
Holmens Kirke	Æ	643	572	631	505	568	582	557	533	514	331	403
	U	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Garnisonen (Garnisons Kirke)	Æ	368	396	559	474	512	427	448	480	364	287	139
	U											66
Citadellet Frederikshavns Kirke	Æ	18	27	26	—	—	—	—	—	—	—	—
	U	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Slotskirken		6	4	12	8	8	9	4	8	9	8	5
Børnehuset, Kvæsthuset Helligg. Hosp., Pesth.	Æ	7	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—
	U	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Holl.-luth. Menighed		5										
Fransk ref. Menighed . .		29	26	24	9	7	8	7	5	6	5	8
Tydsk ref. Menighed . . .					9	12	14	16	14	9	9	7
Den jødiske Nation												
Tilsammen Ægte Drenge . . .		1191	1126	1245	—	—	—	—	—	—		—
Tilsammen — Piger		1055	1061	1242	—	—	—	—	—	—	1464	—
Tilsammen Uægte		—	—	—	—	—	—	—	—	—		—
Tilsammen Ialt		—	—	—	—	—	—	—	—	—	1464	—
Copulerede		754	745	729	—	—	—	—	—	—	800	—
Døde		1666	2270	1491	—	—	—	—	—	—	22535	—

Anm. Æ = Ægte, U = Uægte. [1]) Tallene 1272 til 1305 angive det Antal af døbte Piger (ægte og uægte) i Aarene 1720—26.

1713	1714	1715	1716	1717	1718	1719	1720	1721	1722	1723	1724	1725	1726	1727	1728	1729
279	297	312	275	331	246	324	289	272	273	250	228	246	232	207	197	149
10	9	5	9	10	5	9	11	9	11	10	13	16	16	8	8	1
108	124	126	119	124	129	122	110	108	116	110	117	133	98	99	87	51
1								3		4	2	3	6	3	3	
317	343	242	307	312	294	301	305	280	—	—	—	—	—	263	213	235
4	6	9	7	5	3	6	4		—	—	—	—	—			
203	239	252	251	229	225	—	243	243	247	218	208	211	172	200	163	112
4	15	5	4	5	4	—	5	4	14	8	7	15	13	17	6	4
135	—	—	—	—	—	—	—	138	—	—	—	—	—	129	111	108
	—	—	—	—	—	—	—		—	—	—	—	—			
121	129	170	137	134	113	121	122	121	123	120	86	99	102	129	114	137
2	—	—	—	—	—	—	—		—	—	—	—	—			
660	787	785	633	898	761	779	787	825	797	799	705	778	714	555	667	642
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	18	18	18	21	18	18	
228	215	245	310	434	433	441	460	581	564	597	676	—	—	645	640	511
96	64	42	44	32	31	23	12	15	21	17	14	29	25	62	52	41
17	—	—	—	—	—	—	—	38	—	—	—	—	—	41	28	42
	—	—	—	—	—	—	—		—	—	—	—	—			
9	11	6	12	8	8	10	6	9	5	4	2	4	6	11	10	7
4	—	—	—	—	—	—	—	4	—	—	—	—	—	9	9	7
	—	—	—	—	—	—	—		—	—	—	—	—			
8	11	12	9	13	6	8	9	9	8	7	5	9	9	6	5	11
8	5	5	6	6	7	10	8	10	8	10	6	14	11	7	13	
8	—	—	—	—	—	—	—	10	—	—	—	—	—	11	9	9
	—	—	—	—	—	—		Se Anmærkning¹)								
2222	—	—	—	—	—	—	1272	1349	1345	1320	1306	1420	1305	2403	2353	2067
	—	—	—	—	—	—	1259	1281	1256	1284	1183	1350	1213	—	—	—
2222	—	—	—	—	—	—	2531	2630	2601	2604	2489	2770	2518	2403	2353	2067
1336	—	—	—	—	—	—	892	761	785	701	748	647	594	653	676	644
1711	—	—	—	—	—	—	2013	2247	1999	1914	2751	2495	2883	3231	2494	1056

samlede Antal af døbte Drenge (ægte og uægte) og Tallene 1259 til 1213 det samlede

Antallet af døbte i Holmens Sogn udgjorde i Tidsrummet 1618—30 gjennemsnitlig aarlig 160. At bestemme Antallet af døbte i hele Staden efter dette Tal lader sig imidlertid ikke gjøre; thi selv forudsat at alle de døbte i Holmens Sogn allerede de første Aar findes i Kirkebøgerne, kan Forholdet mellem døbte i Holmens Kirke og i Stadens samtlige Kirker først bestemmes ved Slutningen af Trediverne, og dette Forhold kan i det mellemliggende Tidsrum meget vel have forandret sig. Foretager man Beregningen, viser det saare ringe Antal døbte, der udkommer for hele Staden, at Forholdet sandsynligvis i Virkeligheden ogsaa har forandret sig. En Beregning af Folketallet for denne Periode kan altsaa endmindre ske.

Antallet af døbte 1631—40 lader sig derimod bestemme med nogenlunde Sikkerhed. For Aarene 1638—40 haves Opgivelser for hele Staden, og for Aarene 1631—37 haves Opgivelser for de to Kirker, der paa den Tid omfattede over Halvdelen af de døbte. Antallet af døbte i Holmens Kirke og i Frue Kirke udgjorde i Forhold til Antallet af døbte i hele Staden:

Tabel 5.

	Holmens Kirke.	Frue Kirke.	Tilsammen.
	Procent af døbte i hele Staden.		
1638	30	21	51
1639	34	20	54
1640	35	23	58
1638—40	33	22	55

Antallet af døbte — ægte og uægte fødte — ved Holmens Kirke udgjorde i Aarene 1631—37 ialt 1667; Antallet af døbte — ægtefødte — i Frue Sogn udgjorde i Aarene 1631—37 ialt 1149. Lægges hertil for uægtefødte, der for Frue Sogns Vedkommende i Aarene 1638—40 udgjorde 21 p. Ct. og i Aarene 1651—60 18 p. Ct. af de ægtefødte, en Femtedel, udkommer for Frue Sogn et samlet Antal døbte

af 1379. Det samlede Antal døbte i Kjøbenhavn (og Christianshavn, jfr. ovenfor) i Aarene 1631—37 maa altsaa antages at have udgjort 5538; lægges hertil Antallet af døbte i Aarene 1638—40 med 2748, udkommer Summatallet af døbte for Tiaaret 1631—40 med 8286. Hertil svarer altsaa et Folketal for det nævnte Tidsrum af 24858, d. v. s. at ved Slutningen af det 17de Aarhundredes første Trediedel (i Trediverne) havde Kjøbenhavn en Befolkning af ca. 25000 Mennesker.

Antallet af døbte for det følgende Decennium opgives i Aarene 1641—47 kun for Holmens Sogn og for Aarene 1648 og 49 ganske vist for hele Staden, men kun for ægtefødte Børn. I Begyndelsen af dette Decennium ophørte jo Christianshavns Beboere at søge Holmens Kirke, og i Aaret 1648 findes der ogsaa allerede 115 døbte i Christianshavns Kirke. Men allerede af den Grund, at det er vanskeligt med Sikkerhed at vide, om Holmens Kirke dog ikke endnu delvis benyttedes af Christianshavns Beboere i Begyndelsen af Fyrrerne — af Holmens Kirkebøger har jeg ingen Slutning kunnet drage —, tør jeg ingen Beregning anstille for Tidsrummet 1641—47 paa Grundlag af Forholdet 1648 og 49. Da det aarlige gjennemsnitlige Antal døbte i Holmens Kirke 1641—47 udgjorde 244, maatte, hvis man virkelig kunde lægge Forholdstallet for 1648 og 49 til Grund (ca. 28 p. Ct.), Folketallet være steget meget betydelig i Fyrrerne, hvad jo iøvrigt ogsaa Daabsopgivelserne for hele Staden paa Slutningen af Decenniet kunde tyde paa. Men, som sagt, Materialet er for ringe og for usikkert til at man tør anstille nogen Beregning paa Grundlag af det.

Antallet af døbte — ægtefødte — udgjorde i Aarene 1648—50 3049; lægges hertil, paa Basis af Forholdet 1651—60, 11 p. Ct. for de uægtefødte, udkommer Tallet

3385. I Tidsrummet 1651—57 var Antallet af døbte 6259, og det samlede Antal døbte i Tiaaret 1648—57 bliver altsaa 9644. Beregne vi Folketallet herefter, udkommer 28932. Vi tør saaledes antage, at Kjøbenhavn ved Krigens Udbrud 1657 havde et Folketal af ca. 29000[1]).

I Beleiringsaarene 1658 og 1659, navnlig i sidstnævnte Aar, var der, som venteligt, Nedgang i Fødslerne (resp. 902 og 766 døbte). Hvormange Individer der paa Grund af Beleiringen have forladt Staden, og hvormange der omvendt fra det omkringliggende Land og af Militære ere indkomne i Staden, er det vanskeligt at sige, men som vi skulle se, havde ogsaa det følgende Decennium, 1660—69, et Folketal af ca. 30000. Da Byen i det hele tog et stærkt Opsving efter 1660, og da Krigen dog ikke, som ude i Landet, havde ført til Brand og Plyndringer, er det ogsaa rimeligt nok, at Byen hurtig forvandt den øieblikkelige Tilbagegang, som fulgte med Krigen, og som ogsaa viser sig i Fødselsantallet i Aarene efter Krigen. — I Aaret 1660 var Antallet af døbte 874. I Aaret 1661 foreligger kun Antallet af døbte for Holmens og Frue Sogne med i alt 391; undersøger man imidlertid, i hvilket Forhold de døbte i disse tvende Sogne paa denne Tid stod til de døbte i alle Stadens Sogne, viser det sig, at med Femaaret før 1661 — 1656—60 — og med Femaaret efter 1661 — 1662—66 — til Udgangspunkter udgjorde de 44 p. Ct. af samtlige døbte (resp. 46 og 42 p. Ct. i de to Femaar), og

[1]) Dette Tal er vistnok Maximum af, hvad man tør anslaa Befolkningens Størrelse til: det er nemlig sandsynligt, at der har fundet en stærk Nedgang i Folketallet Sted i den første Halvdel af Halvtredserne, paa Grund af de i disse Aar herskende Epidemier i Kjøbenhavn, hvilke kulminerede i Pesten af 1654, der endog skal have bortrevet ca. 9000 Mennesker. (Jfr. Mansa. Bidrag til Folkesygdommenes Historie i Danmark. Kbhvn. 1873. Pag. 391 ff.)

lægger man da dette Forholdstal til Grund, bliver det hele Antal døbte i 1661: 889. I Aarene 1662—68 var Antallet af døbte i alt 7170. I Aaret 1669 var Antallet af døbte — ægtefødte — 1185; for de uægtefødte mangle Opgivelsér for de enkelte Sogne, men denne Mangel er, som det vil ses af Tabellen, kun af nogen Betydning for Christianshavns Vedkommende, hvor en Beregning af Forholdstallet ved Hjælp af de nærmest liggende Aar paa hver Side af Lakunen giver 10 p. Ct. uægtefødte. De i dette Aar uægtefødte døbte paa Christianshavn maa da anslaas til 12, og for hele Staden bliver derefter uægtefødte 74 og samtlige døbte 1259. Lægges alle de forannævnte Tal for Aarene 1660—69 sammen, faas Antallet af døbte for hele Decenniet med 10192, og Folketallet i dette Decennium bliver herefter 30576. Decenniet efter Krigen med sine henved 31000 Indbyggere, sammenholdt med Decenniet før Krigen med sine henved 29000 Indbyggere, frembyder altsaa endog en lille Tilvæxt i Befolkningens Størrelse.

I Aarene 1670 og 1671 var Antallet af døbte — ægtefødte — tilsammen 2470 og af uægtefødte, med Beregning af 10 p. Ct. for Christianshavn, 161, i alt 2631. I Aarene 1672 og 73 var Antallet af døbte tilsammen 2770. I Aaret 1674 var Antallet af døbte ægtefødte 1287 og af uægtefødte, ifølge Beregning som ovenfor, 65, tilsammen 1352. I Aarene 1675—79 var Antallet af døbte i alt 7134. For hele Decenniet 1670—79 bliver saaledes Antallet af døbte 13887, hvad der vil svare til et Folketal af 41661. — I Aarene 1680—85 var Antallet af døbte i alt 11461. I Aarene 1686—89 var Antallet af døbte ægtefødte i alt 8138. I Opgivelserne af uægtefødte for de sidstnævnte Aar mangle enkelte Sogne, men af disse er det, som det fremgaar af Tabellen, kun Holmens Kirke, der spiller nogen Rolle. Beregnet paa Grundlag af Opgivelserne i det forud-

gaaende Decennium, udgjorde de uægtefødte 4 p. Ct. af de ægtefødte i dette Sogn. Samtlige døbte uægtefødte i Aarene 1686—89 udgjøre derefter 352 (deraf Holmens Sogn: 103), og tilsammenlagt med de ægtefødte, bliver Antallet af døbte for disse 4 Aar saaledes i alt 8490 og for hele Tiaaret 1680—89 i alt 19951. Folketallet for dette Decennium er altsaa steget til 59853.

Det kan ikke nægtes, at det er med nogen Undren, at man ser en Gjennemsnitsbefolkning for Treserne af 31000, for Halvfjerdserne af 42000 og for Firserne af 60000. Tilvæxten er paa saa kort Tid saa stor, at man maa gaa til vor Tid og til den nye Verden for at se en By paa 30000 Indbyggere i tyve Aar fordobles og faa 60000. Da samtlige Summatal af Daabsopgivelserne ere multiplicerede med 30, træffe vi selvfølgelig den samme Stigning med Hensyn til Antallet af døbte: i Treserne gjennemsnitlig aarlig 1013, i Halvfjerdserne 1379 og i Firserne 1995 døbte. Da vi jo, paa nogle faa uvæsentlige Lakuner nær, have Antallet af døbte for hvert Sogn og for hvert Aar i denne Periode, kunne vi imidlertid dels med Lethed følge Bevægelsen, dels derigjennem faa den stærke Stigning belyst.

Ved at opgjøre Antallet af døbte i hvert af Stadens Sogne faas følgende aarlige Gjennemsnit for hver:

Tabel 6.

Aarligt Gjennemsnit.	Frue	Helliggeistes.	Nicolai.	Trinitatis.	Børnehuset m. m.	Christianshavn.	Petri.	Hollandsk luth. og reformert.	Holmens.	Garnisonen.	Citadellet Frederikshavn.	Tilsammen.
1660—69	244	74	236	4	2	96	135	„	222	„	„	1013
1670—79	315	78	261	8	2	139	143	„	441	2	„	1389
1680—89	358	88	293	138	5	176	268	8	627	23	11	1995

Som det vil ses, er Tabellen delt i fire Grupper, idet jeg har taget de almindelige Sognekirker inde i Byen i et Rubrum, Christianshavn i et, den tyske Petri Kirke og de øvrige fremmede Menigheder i et, og endelig Holmens Kirke, til hvilken Garnisonen søgte, og de øvrige Daabsopgivelser vedrørende Garnisonen i et. Sætte vi nu overalt Opgivelserne for Decenniet 1660—69 = 100, faaes følgende Resultat:

Tabel 7.

Aarligt Gjennemsn.	Frue Kirke etc.	Christians-havn.	Petri Kirke etc.	Holmens Kirke etc.	Hele Staden.
1660—69 . .	100	100	100	100	100
1670—79 . .	119	145	106	200	137
1680—89 . .	157	183	204	298	197

Der viser sig, som man ser, allerede en betydelig Tilvæxt i Antallet af døbte for de Sognes Vedkommende, der ere samlede under Rubrum 1. Medens Tilvæxten i hele Staden imidlertid beløber sig til henved 100 p. Ct., har den i disse Sogne kun andraget noget over 50 p. Ct., og denne Tilvæxt kan vistnok finde sin Forklaring i den store Udvikling, Kjøbenhavn i det hele undergik i Christian V's Regjeringstid, og der hang sammen med den tættere Bebyggelse af Staden og det større begyndende moderne Opsving, den suveræne Konges Hoved- og Residentsstad paa saamange Omraader maatte erholde. Paa tvende Punkter faar denne nye Udvikling stærke og eiendommelige Udslag, der tillige forklare den overordentlige Stigning i Befolkningen, det er ved Indvandringen og ved Garnisonens Tilvæxt. Hvor stor en Del af Tilvæxten i den egentlige By (Rubr. 1) der skyldes Indvandring fra det øvrige Danmark og fra Norge, kan vistnok vanskelig konstateres; men selve Sagens Natur taler for, at den opblomstrende By har draget en ikke helt ringe Del af Befolkningen fra det forarmede

Land til sig[1]), og at dette i hvert Fald har været Tilfældet for Folk, der søgte Universitetet, Hoffet og lignende centrale Institutioner. Med Hensyn til Indvandringen fra Tydskland giver imidlertid Tabellen os betydningsfulde Oplysninger i Hænde. En ikke ringe Del af Tilvæxten paa Christianshavn maa saaledes tilskrives den tydske Indvandring, eftersom der, saavidt man kan skjønne af Kirkebøgerne, har nedsat sig adskillige tydske Familier paa dette Sted, hvad der bl. a. ogsaa bestyrkes ved, at det ved Indvielsen af Kirken paa Christianshavn i Aaret 1640 paalagdes Præsten at prædike baade Dansk og Tydsk for de udlændiske Folks Skyld[2]). End mere utvivlsomt er jo Forholdet med Hensyn til Petri Menighed og — i Firserne — den hollandsk-lutherske og de reformerte Menigheder. At de reformerte Menigheder dog tilsidst fik Adgang, er allerede et Tidens Tegn, men de have, som Tabel 4 udviser, dog ikke i nogen særlig Grad bidraget til at forøge Befolkningen. Derimod er den overordentlige Stigning ved St. Petri Kirke et uomtvisteligt Bevis for den stedse stærkere Indvandring, eftersom de oprindelige Familier vistnok ligesom nu, om end ikke i saa stærk en Grad, have indgiftet sig m. m. i de danske Menigheder, og en Stigning paa 20 Aar af over 100 p. Ct. vil i hvert Fald være umulig uden en fortsat stærk Indvandring. Det vides da ogsaa, at den overhaandtagende Indvandring fortydsker Haandværkerne, Kjøbmandskabet, Hoffet, Garnisonen o. s. v., og at selve Præsterne klage over Indvandringen af tydske og over de

---

[1]) Se om Bybefolkningens Tilvæxt ved Trediveaarskrigen Roscher. Geschichte der Nationalökonomie in Deutschland. München 1874. Pag. 219 ff.

[2]) Jfr. H. F. Rørdam. De tydske Menigheder i det 17de Aarhundrede. Ny Kirkehistoriske Samlinger. Kbhvn. 1864—66. Pag. 154 ff.

danskes Giftermaal med de fremmede[1]). Hvorledes denne Indvandring fortsattes i det følgende Aarhundrede og paa den Tid navnlig stod i Forbindelse med den stadige Forøgelse af den tydske Garnison, skal omtales nedenfor.

Med Hensyn til Garnisonen i denne Periode, da træffe vi, som allerede ovenfor nævnt, dens Børn indskrevne i Holmens Kirkes Bøger, omend Landmilitæret paa Slutningen af Perioden, i Firserne, jo begynder at faa sine egne Kirkebøger. Garnisonens Forøgelse er da den sidste og den mest afgjørende af de Forklaringer, selve Tallene byde os, til Forstaaelse af Byens overordentlige Tilvæxt i dette Tidsafsnit. Antallet af døbte i Holmens Sogn m. v. stiger fra Tredserne til Halvfjerdserne med 100 p. Ct. og til Firserne med andre 100 p. Ct. Tilvæxten er altsaa henved den firedobbelte af Tilvæxten i Frue Sogn m. v., den er den mest bestemmende Faktor for Befolkningens Forøgelse og et talende Udtryk for den absolute Konges Regime, hvilket man sikkert i det hele taget paa mange Maader vilde kunne se afspeile sig i Bestanddelene af hans Hovedstads Befolkning.

I Tiaaret 1690—99 var Antallet af døbte — ægtefødte — i alt 20032. Desuden var Antallet af uægtefødte ialt 601 (hvoraf Holmens Sogn, beregnet med 4 p. Ct. af de ægtefødte: 217); tilsammen 20633. Folketallet for dette Decennium bliver herefter 61896 eller ca. 62000.

I Aarene 1700—1704 var Antallet af døbte — ægtefødte (og uægtefødte i Garnisons Sogn, jfr. Tabel 4) — i alt 10770; Antallet af uægtefødte udenfor Garnisons Sogn var, med Beregning af uægtefødte for Nicolai Sogn af

[1]) Jfr. Stolpe. Dagspressen i Danmark. I. Kbhvn. 1878, pag. 228—29.

3 p. Ct. og for Holmens Sogn af 4 p. Ct. 392; tilsammen 11162. — Fra Aaret 1705 har Tabellen Lakuner for enkelte Sogne, der imidlertid saameget lettere lade sig udfylde, som disse Sogne, nemlig Helliggeistes og St. Petri Sogne, foruden Citadellet Frederikshavn, i de Aar, hvorom her er Tale, hørte til Stadens mindste. For at kunne udfylde disse Lakuner, skal jeg meddele følgende Forholdsberegning paa Grundlag af Opgivelserne i de 10 Aar af Tidsrummet 1700—1729, i hvilke der er Materiale til Beregningen. Antallet af døbte i hver af de nævnte Kirker udgjorde i Forhold til samtlige døbte:

Tabel 8.

Gjennemsn. aarlig.	Helligg. Sogn.	St. Petri Sogn.	Citadellet Frederiksh.
	Procentvis af døbte i hele Staden.		
1700—1704	4,3	7,5	1,0
1713	4,9	6,1	0,8
1721	4,2	5,2	1,4
1727—1729	3,5	5,1	1,6
Gjennemsn. for de 10 Aar	4,1	6,4	1,2

Antallet af døbte i Aarene 1705—09 — med Beregning af 3 p. Ct. for de uægtefødte i Nicolai Sogn og 4 p. Ct. for de uægtefødte i Holmens Sogn og med Udfyldning, ved Hjælp af Opgivelserne i det foregaaende Decennium, af Lakunerne i Aarene 1708—09 for Vor Frelsers Sogn — bliver for de kjendte Sogne 9647. Det samlede Antal døbte for det nævnte Femaar bliver derefter — idet de manglende Opgivelser udfyldes ved 12 p. Ct. af Helheden (jfr. Tabel 8) — 10961. For hele Decenniet 1700—1709 bliver Antallet af døbte saaledes 22123, og Folketallet maa anslaas til 66369. Kjøbenhavn havde altsaa ca. 66000 Indbyggere i Aarene umiddelbart før Pesten.

Treaaret 1710—12 affolkede for en stor Del Staden.

I Aaret 1710 var Antallet af døbte (paa Grundlag af samme Beregning som ovenfor) 1964; dette ringe Antal døbte i Forbindelse med et meget stort Antal døde (nogen positiv Oplysning foreligger ikke) hænger øiensynlig nøie sammen med de store Forepidemier, som i dette Aar hærgede Staden og varslede det kommende Aars Ulykke[1]). I Aaret 1711, det egentlige Pestaar, var Antallet af døbte 1464 og Antallet af døde 22535. I Aaret 1712 var Antallet af døbte, selvfølgelig under Paavirkning af det foregaaende Aars Ødelæggelse, 1503 (Beregningen foretaget som ovenfor); Antallet af døde foreligger ikke. Fradrage vi Antallet af døde i Pestaaret fra Folketallet ved Treaarets Begyndelse — og i øvrigt antage, at fødte og døde, indvandrede og udvandrede i de 3 Aar balancere mod hinanden —, faa vi et Folketal ved Treaarets Slutning af ca. 44000. Dette Tal kan vistnok anses for det høieste, der vil kunne være Tale om, navnlig naar man ser hen til de kalkulerede Dødstal, der anføres for Aaret 1710 (jfr. Mansa l. c.). Pesttiden havde saaledes bragt Byen et Trediedel Aarhundrede tilbage i Tiden med Hensyn til dens Folketal (1670—79: 42000). Men Staden skulde snart indvinde det tabte.

Den nu følgende Periode, Tiden fra Pesten til Branden, betegnes ved en meget betydelig Tilvæxt. Til Beregning af Folketallet tager jeg de følgende 15 Aar — 1713—27 — under et, hvorved ogsaa den stærke Tilgang af Fødsler i Aarene nærmest Pesten vil blive neutraliseret ved den forholdsvise Aftagen af Fødsler i Aarene nærmest Branden. — I Aaret 1713 var Antallet af døbte 2222. I Aarene 1714—19 var Antallet af døbte (ved Beregning af de uægtefødte i Frelserens Sogn med 8 p. Ct. og i Holmens

[1]) Mansa i Hist. Tidsskr., I, pag. 166.

Land til sig[1]), og at dette i hvert Fald har været Tilfældet for Folk, der søgte Universitetet, Hoffet og lignende centrale Institutioner. Med Hensyn til Indvandringen fra Tydskland giver imidlertid Tabellen os betydningsfulde Oplysninger i Hænde. En ikke ringe Del af Tilvæxten paa Christianshavn maa saaledes tilskrives den tydske Indvandring, eftersom der, saavidt man kan skjønne af Kirkebøgerne, har nedsat sig adskillige tydske Familier paa dette Sted, hvad der bl. a. ogsaa bestyrkes ved, at det ved Indvielsen af Kirken paa Christianshavn i Aaret 1640 paalagdes Præsten at prædike baade Dansk og Tydsk for de udlændiske Folks Skyld[2]). End mere utvivlsomt er jo Forholdet med Hensyn til Petri Menighed og — i Firserne — den hollandsk-lutherske og de reformerte Menigheder. At de reformerte Menigheder dog tilsidst fik Adgang, er allerede et Tidens Tegn, men de have, som Tabel 4 udviser, dog ikke i nogen særlig Grad bidraget til at forøge Befolkningen. Derimod er den overordentlige Stigning ved St. Petri Kirke et uomtvisteligt Bevis for den stedse stærkere Indvandring, eftersom de oprindelige Familier vistnok ligesom nu, om end ikke i saa stærk en Grad, have indgiftet sig m. m. i de danske Menigheder, og en Stigning paa 20 Aar af over 100 p. Ct. vil i hvert Fald være umulig uden en fortsat stærk Indvandring. Det vides da ogsaa, at den overhaandtagende Indvandring fortydsker Haandværkerne, Kjøbmandskabet, Hoffet, Garnisonen o. s. v., og at selve Præsterne klage over Indvandringen af tydske og over de

---

[1]) Se om Bybefolkningens Tilvæxt ved Trediveaarskrigen Roscher. Geschichte der Nationalökonomie in Deutschland. München 1874. Pag. 219 ff.

[2]) Jfr. H. F. Rørdam. De tydske Menigheder i det 17de Aarhundrede. Ny Kirkehistoriske Samlinger. Kbhvn. 1864—66. Pag. 154 ff.

danskes Giftermaal med de fremmede[1]). Hvorledes denne Indvandring fortsattes i det følgende Aarhundrede og paa den Tid navnlig stod i Forbindelse med den stadige Forøgelse af den tydske Garnison, skal omtales nedenfor.

Med Hensyn til Garnisonen i denne Periode, da træffe vi, som allerede ovenfor nævnt, dens Børn indskrevne i Holmens Kirkes Bøger, omend Landmilitæret paa Slutningen af Perioden, i Firserne, jo begynder at faa sine egne Kirkebøger. Garnisonens Forøgelse er da den sidste og den mest afgjørende af de Forklaringer, selve Tallene byde os. til Forstaaelse af Byens overordentlige Tilvæxt i dette Tidsafsnit. Antallet af døbte i Holmens Sogn m. v. stiger fra Tredserne til Halvfjerdserne med 100 p. Ct. og til Firserne med andre 100 p. Ct. Tilvæxten er altsaa henved den firedobbelte af Tilvæxten i Frue Sogn m. v., den er den mest bestemmende Faktor for Befolkningens Forøgelse og et talende Udtryk for den absolute Konges Regime, hvilket man sikkert i det hele taget paa mange Maader vilde kunne se afspeile sig i Bestanddelene af hans Hovedstads Befolkning.

I Tiaaret 1690—99 var Antallet af døbte — ægtefødte — i alt 20032. Desuden var Antallet af uægtefødte ialt 601 (hvoraf Holmens Sogn, beregnet med 4 p. Ct. af de ægtefødte: 217); tilsammen 20633. Folketallet for dette Decennium bliver herefter 61896 eller ca. 62000.

I Aarene 1700—1704 var Antallet af døbte — ægtefødte (og uægtefødte i Garnisons Sogn, jfr. Tabel 4) — i alt 10770; Antallet af uægtefødte udenfor Garnisons Sogn var, med Beregning af uægtefødte for Nicolai Sogn af

[1]) Jfr. Stolpe. Dagspressen i Danmark. I. Kbhvn. 1878, pag. 228—29.

3 p. Ct. og for Holmens Sogn af 4 p. Ct. 392; tilsammen 11162. — Fra Aaret 1705 har Tabellen Lakuner for enkelte Sogne, der imidlertid saameget lettere lade sig udfylde, som disse Sogne, nemlig Helliggeistes og St. Petri Sogne, foruden Citadellet Frederikshavn, i de Aar, hvorom her er Tale, hørte til Stadens mindste. For at kunne udfylde disse Lakuner, skal jeg meddele følgende Forholdsberegning paa Grundlag af Opgivelserne i de 10 Aar af Tidsrummet 1700--1729, i hvilke der er Materiale til Beregningen. Antallet af døbte i hver af de nævnte Kirker udgjorde i Forhold til samtlige døbte:

Tabel 8.

Gjennemsn. aarlig.	Helligg. Sogn.	St. Petri Sogn.	Citadellet Frederiksh.
	Procentvis af døbte i hele Staden.		
1700—1704	4,3	7,5	1,0
1713	4,9	6,1	0,8
1721	4,2	5,2	1,4
1727—1729	3,5	5,1	1,6
Gjennemsn. for de 10 Aar	4,1	6,4	1,2

Antallet af døbte i Aarene 1705—09 — med Beregning af 3 p. Ct. for de uægtefødte i Nicolai Sogn og 4 p. Ct. for de uægtefødte i Holmens Sogn og med Udfyldning, ved Hjælp af Opgivelserne i det foregaaende Decennium, af Lakunerne i Aarene 1708—09 for Vor Frelsers Sogn — bliver for de kjendte Sogne 9647. Det samlede Antal døbte for det nævnte Femaar bliver derefter — idet de manglende Opgivelser udfyldes ved 12 p. Ct. af Helheden (jfr. Tabel 8) — 10961. For hele Decenniet 1700—1709 bliver Antallet af døbte saaledes 22123, og Folketallet maa anslaas til 66369. Kjøbenhavn havde altsaa ca. 66000 Indbyggere i Aarene umiddelbart før Pesten.

Treaaret 1710—12 affolkede for en stor Del Staden.

I Aaret 1710 var Antallet af døbte (paa Grundlag af samme Beregning som ovenfor) 1964; dette ringe Antal døbte i Forbindelse med et meget stort Antal døde (nogen positiv Oplysning foreligger ikke) hænger øiensynlig nøie sammen med de store Forepidemier, som i dette Aar hærgede Staden og varslede det kommende Aars Ulykke[1]). I Aaret 1711, det egentlige Pestaar, var Antallet af døbte 1464 og Antallet af døde 22535. I Aaret 1712 var Antallet af døbte, selvfølgelig under Paavirkning af det foregaaende Aars Ødelæggelse, 1503 (Beregningen foretaget som ovenfor); Antallet af døde foreligger ikke. Fradrage vi Antallet af døde i Pestaaret fra Folketallet ved Treaarets Begyndelse — og i øvrigt antage, at fødte og døde, indvandrede og udvandrede i de 3 Aar balancere mod hinanden —, faa vi et Folketal ved Treaarets Slutning af ca. 44000. Dette Tal kan vistnok anses for det høieste, der vil kunne være Tale om, navnlig naar man ser hen til de kalkulerede Dødstal, der anføres for Aaret 1710 (jfr. Mansa l. c.). Pesttiden havde saaledes bragt Byen et Trediedel Aarhundrede tilbage i Tiden med Hensyn til dens Folketal (1670—79: 42000). Men Staden skulde snart indvinde det tabte.

Den nu følgende Periode, Tiden fra Pesten til Branden, betegnes ved en meget betydelig Tilvæxt. Til Beregning af Folketallet tager jeg de følgende 15 Aar — 1713—27 — under et, hvorved ogsaa den stærke Tilgang af Fødsler i Aarene nærmest Pesten vil blive neutraliseret ved den forholdsvise Aftagen af Fødsler i Aarene nærmest Branden. — I Aaret 1713 var Antallet af døbte 2222. I Aarene 1714—19 var Antallet af døbte (ved Beregning af de uægtefødte i Frelserens Sogn med 8 p. Ct. og i Holmens

[1]) Mansa i Hist. Tidsskr., I, pag. 166.

Sogn med 4 p. Ct. af de ægtefødte og ved Udfyldning af Aaret 1719 i Trinitatis Sogn ved Hjælp af en Gjennemsnitsberegning for Decennierne før og efter) for det første 14015; det samlede Tal bliver herefter, ved Tillæg af de døbte i Petri Sogn og Citadellet, i Overensstemmelse med Forholdstallene i Tabel 8, 15234. Antallet af døbte i Aarene 1720—27 var i alt 20546. Det samlede Antal døbte i de 15 Aar 1713—27 bliver saaledes 38002, hvad der giver et gjennemsnitligt aarligt Antal døbte af 2533 og et gjennemsnitligt Folketal af 75990 eller ca. 76000.

Atter staa vi overfor en overordentlig Tilvæxt, en Tilvæxt, der ikke alene erstatter det Tab, Pesten havde tilføiet, men endog bringer en Forøgelse af 10000 udover det Folketal, Byen maa antages at have havt ved Pestens Begyndelse. At der foregik en stærk Forøgelse af Befolkningen, er der i og for sig intet mærkeligt i. I Løbet af 70 Aar var Kjøbenhavn Gjenstand først for en Beleiring, dernæst for en Pest, der bortrev en Trediedel af Byens Befolkning, og endelig for en Ildebrand, der lagde en stor Del af Staden i Aske. Disse tre Kalamiteter havde imidlertid ikke ensartede økonomiske Følger. En Krig, der jo stedse bringer Tab baade af Formue og af Menneskeliv, kan ødelægge Landet, men den kan ogsaa ad indirekte Vei bringe Landet eller i det mindste Dele deraf i Opkomst. Saaledes her. Krigen før 1660, der i saamange Henseender var til Ulykke for Landet, var det ikke for Kjøbenhavn. Borgernes forøgede Mod og Selvfølelse, Byens Udvidelse og nye Privilegier, den forandrede Statsform, den store Indvandring — alle disse indirekte Virkninger af Krigen kom Staden til gode, og vi have ovenfor set Resultatet. En Ildebrand, som Ildsvaaden i 1728, medførte ganske vist de gavnlige Virkninger, at en Del af de gamle, usunde Boliger gik til Grunde og

erstattedes af større og luftigere, og selve Gjenopbyggelsen af de nedbrændte Kvarterer har givet Liv og Virksomhed. Men i alt væsentligt repræsenterer en Brand som den nævnte kun Formuetab — uden Tab af Menneskeliv — og vil derfor af den hjemsøgte Befolkning udelukkende føles som en stor økonomisk Ulykke. En Epidemi endelig behøver ikke at medføre direkte Formuetab, hvor den da ikke er af den Art, at alle Samfundsbaand løsnes, og Byen prisgives til Plyndring; en Epidemi som Pesten i Kjøbenhavn 1711 maatte føles som en Ulykke for alle dem, den rammede med Sygdom og Død, og disses nærmeste; men den bragte Luft og Plads i Erhvervene ved de mange Menneskeliv, der gik til Grunde, uden samtidig at bringe Tilbagegang i Forraadet af materielle Midler; den virkede som en stor Udvandring af Individer, der lade deres Formue blive tilbage. Hvad der skulde fremhæves i denne skizzerede Betragtning er altsaa, at man i en Krig som Krigen før 1660, i hvilken der baade gaar Formue og Mennesker til Grunde, vil træffe Armod og Elendighed det ene Sted, Velstand og Fremgang det andet Sted, idet det afhænger af mangfoldige forskjellige Forhold, der hyppigst ad indirekte Vei staa i Forbindelse med Krigen, hvorledes de økonomiske Virkninger ville blive; at man efter en Ildsvaade, som Ildebranden i 1728, hvor der er gaaet Formue og ikke Mennesker til Grunde, vil træffe økonomisk Tilbagegang; og at man efter en Epidemi som Pesten i 1711, hvor der er gaaet Mennesker og ikke Formue til Grunde, vil træffe økonomisk Fremgang. Ad denne Vei maa vi forklare os den store Tilvæxt i Folketallet efter 1711. At den var tilstede, ligger klart for Dagen; man behøver kun at henvise til selve Tabellen over Daabsopgivelserne. Antallet af døbte

stiger Aar for Aar og vidner om Befolkningens baade Villie og Evne til at fylde Rækkerne ud.

Et Bevis paa, hvor hurtig de forskjellige Erhverv fik deres gamle Mandtal igjen, afgiver den føromtalte Tabel over Medlemmerne af Laugene paa Pestens Tid, der findes paa Universitetsbiblioteket. Den «Allerunderdanigste Tabell over Amterne og Laugene udi dend Kongelige Residentz-Stad Kiøbenhafn» er dateret Politikammeret den 21de Januar 1716 og giver en Oversigt over Mestere, Svende og Drenge i hvert Laug, til hvilken der atter slutter sig en Summaopgjørelse med følgende Resultat:

Tabel 9.

	Mestere.	Svende.	Drenge.
Før Contagionen Anno 1710 Vare:	2057	1023	670
Efter Contagionen Anno 1712 Vare:	1212	713	345
Anno 1715 dend 31 Dec. Ere: . .	1405	1467	1064

Medens Pesten saaledes for Mestrenes Vedkommende bortrev 41 p. Ct., bortrev den for Svendenes Vedkommende 30 p. Ct. og for Drengenes 48 p. Ct. Imidlertid erstattedes Tabet for Svendenes og Drengenes Vedkommende, ja mere end erstattedes, idet Antallet af Svende i Aaret 1715 var 43 p. Ct. større end i Aaret 1710 — 106 p. Ct. større end i Aaret 1712 —, og Antallet af Drenge i Aaret 1715 var 59 p. Ct. større end i Aaret 1710 — 208 p. Ct. større end i Aaret 1712. For Mestrenes Vedkommende holder Tilvæxten ikke Skridt med Tabet, idet der i Aaret 1715 endnu manglede 32 p. Ct af Antallet i 1710. Om dette skyldes særlige Forhold, muligvis — hvad der i Datidens Historie ikke er ukjendt — en Benyttelse fra Mestrenes Side af de gunstige Forhold til at formindske Konkurrencen indenfor Laugene ved at begrændse Adgangen til at blive Mester

ved Hjælp af nye og særlige Bestemmelser, eller om Forandringen, der, som det nedenfor vil ses, ikke var noget forbigaaende Fænomen, skulde kunne skyldes Aarsager, der staa i Forbindelse med Datidens industrielle Udviklingsgang, skal jeg ingen Mening udtale om. At det ikke kan have været Mangel paa Mennesker, der fremkaldte Forholdet, viser selve de her anførte Tal; thi tager man Mestere, Svende og Drenge under et, fremgaar det jo af Tabellen, at uagtet Pesten bortrev 40 p. Ct. af Antallet i 1710, var dette Antal dog voxet med 5 p. Ct. i Aaret 1715, hvad der atter skyldes en Tilvæxt fra 1712—15 af 73 p. Ct. Tabellen anfører for Aaret 1715 Antallet af Mestere, Svende og Drenge i enkelte Næringer, der ikke ere optagne i Listen for 1710 og 1712, og som derfor ligesaalidt i Originaltabellen som her ere medtagne i Summaerne for hvert af de tre Aar[1]). Tager man de kun for Aaret 1715 opførte

[1]) Denne Omsorg for Conformitet vidner i det hele taget om den Omhu, med hvilken Tabellen er udarbeidet. Imidlertid er der et og andet, der kunde tyde paa — om det end langtfra tør anses som givet —, at man inde i selve Tabellen ikke altid har været lige opmærksom paa at faa conforme Opgivelser, navnlig med Hensyn til Svendenes og Drengenes Antal i Aarene 1710 og 1712. Det kunde derfor tænkes, at man ogsaa ad denne Vei vilde kunne finde en af Aarsagerne til den forholdsvis langt stærkere Tilvæxt af Svende og af Drenge end af Mestere. Udskyder man imidlertid, selv med den ængsteligste Kritik, alle de Laug, om hvis conforme Opgivelser af Mestere, Svende og Drenge der kan herske nogensomhelst berettiget Tvivl, udviser Tabellen dog, at de i Texten paa Grundlag af samtlige Opgivelser i Tabellen anførte Forholdstal ere et korrekt Udtryk for Udviklingens Gang, idet man i saa Fald faar en Tilvæxt af Mestere, Svende og Drenge fra 1712 til 1715 af 40 p. Ct. og af Svende og Drenge alene af 73 p. Ct., d. v. s. en Tilvæxt, der allerede faa Aar efter Pesten var tilstrækkelig til at kunne dække Tabet, og der var forholdsvis langt stærkere for Svendenes og Drengenes (jfr. ogsaa den i Texten omhandlede Liste hos Callisen) end for Mestrenes Vedkommende.

Næringer med, faas: »Tilsammen af forskrevne Lauge Mestere, Svende og Drenge udi Aaret 1715 foruden Kiøbmænd, Paruquemagere, Høckere, Brændevinsmænd, Kieldermænd og Øltappere etc. 3985 Personer; Mænd, Karle og mest fuldvoxne Drenge; udi hvilken Summa ickun gandske faa Lucker«. — For Aaret 1727 findes hos Callisen[1]) en lignende Fortegnelse over Mestere, Svende og Drenge i de forskjellige Laug; da der imidlertid er medtaget flere Næringer, som ikke ere anførte i den nys omhandlede Tabel, og den hele Deling af Laugene ikke synes conform med Delingen 1715, anfører jeg kun følgende Tal, til Bevis paa, hvilken overordentlig Tilvæxt Antallet af Svende og Drenge atter her udviser, navnlig i Forhold til Antallet af Mestere, der stadig holder sig nede. Summatallene udvise: Interessenter og Mestere: 1731, Svende: 2012, Drenge: 1709, ialt 5452. Medens Antallet af Svende og Drenge i Aaret 1715 var 180 for hver 100 Mestere, var det saaledes i 1727 voxet til 215 for hver 100 Mestere.

Naar vi vende tilbage til Tabellen fra Pestens Tid, bliver det En klart, at en Rehabilitering paa 3 à 4 Aar af Antallet af Mestere, Svende og Drenge, som den her omhandlede, umulig vilde kunne finde Sted uden en betydelig Indvandring. Thi selv det størst mulige Hastværk med Ægteskaber af den resterende Befolkning og den størst mulige Sætten Børn i Verden kunde dog i Løbet af faa Aar ikke skabe »Karle og mest fuldvoxne Drenge«, saa lidt som man kan antage, at der har været et saa stort Reservekorps af disse tilstede, at det strax har kunnet ikke blot udfylde Rækkerne, men endog forøge dem. Det maa derfor anses for givet, at der har fundet en stærk Indvandring til Staden Sted baade fra Indland og Udland,

[1]) I, pag. 518—23.

hvorved ikke blot Befolkningen er bleven forøget med selve Antallet af Indvandrede, men disse, ved at gifte sig, væsentlig have bidraget til, at det aarlige Antal af fødte hurtig naaede, ja endog kom udover Antallet af fødte før Pestens Tid.

Der er et Omraade udenfor de borgerlige Erhverv, paa hvilket Antallet af Fremmede kan konstateres igjennem Daabsopgivelserne, nemlig Garnisonen. Jeg har af Kirkebøgerne uddraget Antallet af døbte Børn, tilhørende resp. den danske og den tydske Del af Garnisonen, for et Tidsrum af 20 Aar, og skal anføre, i hvilket Forhold disse to Dele af Garnisonen stode til hinanden.

Tabel 10.

	Antal af døbte Børn, tilh. den danske Del af Garnisonen.	Antal af døbte Børn, tilh. den tydske Del af Garnisonen.	Uægte Børn, indtil 1711 indbefattede i de meddelte Tal; derefter opgivne i en særlig Protokol for begge Dele af Garnisonen under et.
1705	175	299	
1706	214	298	
1707	202	225	
1708	256	192	—
1709	248	232	—
1710	195	169	—
1711	160	127	—
1712	90	49	66
1713	137	91	96
1714	114	101	64
1715	136	109	42
1716	169	141	44
1717	178	256	32
1718	165	268	31
1719	189	252	23
1720	200	260	12
1721	210	371	15
1722	239	325	21
1723	227	370	17
1724	276	400	14

Der viser sig gjennem denne Tabel for det første en stærk Stigning af Garnisonen, en Stigning, der er betydelig større end Gjennemsnitstilvæxten for hele Befolkningen, og som paany vidner om, hvilken Rolle Garnisonen spillede i Hovedstadens Populationsforhold paa denne Tid. Sætte vi Antallet af døbte i de 6 Aar 1705—10, der gaa forud for Pesten, = 100, faa vi Antallet af døbte i de 6 Aar 1713—18 = 80 og Antallet af døbte i de 6 Aar 1719—24 = 126. Dersom Garnisonsbefolkningen svarer hertil, vil den altsaa i de sidste 6 Aar være voxet med mere end en Fjerdedel udover dens Størrelse i de 6 Aar før Pesten. — Benytte vi den samme Inddeling af Perioden i 3 × 6 Aar og udelade Antallet af uægte Børn i Aarene 1712—24, faa vi den danske og den tydske Del af Garnisonen bestemt ved følgende Forholdstal:

Tabel 11.

	Døbte i den danske Del af Garnisonen. p. Ct.	Døbte i den tydske Del af Garnisonen. p. Ct.
1705—10	48	52
1713—18	48	52
1719—24	40	60

Den tydske Dels Overvægt er saaledes kjendelig i hele Perioden og i stærk Stigning ved Slutningen af Perioden.

I dette Tidsrum synes ogsaa de indvandrede Jøder at have taget mere fast Ophold i Landet, og hvad enten de hørte til den »portugisiske» Del af Nationen eller til den »tydske» Del, er deres Vei vistnok for største Delen gaaet over Tydskland. At dømme efter de spredte Fødselsopgivelser, der foreligge, har Samfundet vel paa den Tid bestaaet af en ca. 300 Medlemmer[1]).

[1]) Dette stemmer ogsaa med Motiverne til Reskr. 2den Septbr. 1726, hvilket Reskr. fremkom ved, at man havde fundet 13 fremmede

Selv om man tillægger den tilstedeværende Befolknings Reaktion mod den skete Ødelæggelse den største Betydning, vilde, som sagt, Forøgelsen efter den Maalestok, den fandt Sted i, utvivlsomt have været umulig, naar ikke den her omhandlede stærke Indvandring havde givet sit Bidrag dertil. Men at Indvandringen ikke stedse var lige velkommen for Stadens Indbyggere og dens Øvrighed, derom vidner den Udvisning, som fandt Sted efter Branden 1728, og som jeg har omtalt i Kjøbenhavns Fattigvæsens Historie[1]). Af Fattige, der ikke vare fødte i Staden og ikke havde opholdt sig i den saa længe, at man, uagtet de vare udenbys, ansaa sig for forpligtet til at forsørge dem, bortvistes efter Branden følgende Antal:

Tabel 12.

Fra	Gamle.	Børn.
Norge	25	13
Holsten	26	20
Jylland	89	47
Øerne	39	33
Sverige	116	41
Tydskland og andre Lande	24	13
Tilsammen	319	167

Ogsaa en saadan Udvisning af henved 500 Fattige giver En ad indirekte Vei Forstaaelse af, hvilken Tiltrækning allerede dengang den store By har havt for Folk af alle Professioner — og for Folk uden Profession —, og en Forstaaelse af, hvordan den uhyre Tilvæxt kunde finde Sted[2]).

Jøder her i Staden foruden de 65 Familier, der ifølge Reskr. da vare bosatte her.

[1]) Tabelværk til Kjøbenhavns Statistik, Nr. 4, pg. 32.

[2]) Med ovenstaaende kan jævnføres, at der med offentlig Hjælp umiddelbart efter Branden emigrerede — men altsaa ikke som ved de 500 fremmede Fattige udvistes — 436 trængende kjøbenhavnske Familier, som navnlig toge Ophold i forskjellige Byer paa Sjælland. (Nyt historisk Tidsskrift. V. Kjøbenhavn 1854. Pg. 293 ff.)

Ildebranden 1728 bragte, som det vil ses af Tabel 4, Antallet af døbte til at formindskes ret betydelig i Aarene 1728 og navnlig 1729. Tabellen udviser, at Formindskelsen, som forstaaeligt er, i Særdeleshed ramte de Sogne, der mest led under Ildsvaaden. Den forholdsvise Tilvæxt i nogle af de andre Sogne har ogsaa sin Grund i, at man, som det fremgaar af det ovenfor omtalte Mandtal i Geheimearkivet, flyttede fra de ødelagte Kvarterer til de Kvarterer, der vare i Behold.

I Aaret 1769 foretoges den første Folketælling her i Riget, hvilken, som meddelt, gav et Folketal for Kjøbenhavn af 92571. Følgerne af Ildebranden og af andre Forhold havde i de 40 Aar, der forløb mellem Branden og Folketællingen, gjort Tilvæxten langsom, men i alt var dog Kjøbenhavns Folketal i Aaret 1769 voxet med 1/5 af det Indbyggerantal, Staden maa antages at have havt ved Ildebranden i 1728.

IV.

Ihvorvel jeg kun har gjennemgaaet Kirkebøgerne med Antallet af døbte for Øie, for paa Grundlag heraf at beregne Folketallet, afgive dog selve Daabsopgivelserne, som vi have set, et og andet Bidrag til Belysning af Datidens øvrige sociale Forhold. Ved Siden heraf frembyder vort Materiale forskjellige Data, som ogsaa i videre Forstand vedkomme Befolkningsforholdene: Forholdet mellem ægte og uægte fødte, Drenge- og Pigefødsler o. s. v., og jeg skal her samle de Hovedmomenter, der i saa Henseende ville være af Interesse.

Delingen mellem ægte- og uægtefødte, (som jeg i det Følgende for Kortheds Skyld stiller = døbte ægtefødte o. s. v.) foreligger for hele Staden for Tidsrummet 1651—1685. I

disse 35 Aar er der Lakuner for fem Aar, og jeg har da delt de øvrige 30 Aar i 3 × 10 Aar. I hvert af disse 3 Decennier stillede Forholdet mellem ægte- og uægtefødte sig paa følgende Maade:

Tabel 13.

	Ægtefødte.	Uægtefødte.	Antal uægtefødte for hver 100 ægtefødte.
1651—60 . . .	7949	852	10,7
1661—75[1]) . .	10365	804	7,8
1676—85 . . .	16761	605	3,6

At Moraliteten er stegen i et tilsvarende Forhold til den stærke Nedgang i Antallet af uægte Fødsler, er lidet sandsynligt og dobbelt usandsynligt, naar man husker, at Byen efter 1660 fik langt mere Karakter af Storstad end tidligere, hvad der ikke pleier at fremkalde en forøget Sædelighed. En muligvis strængere Kirketugt kan have bidraget til at formindske Antallet af uægte Fødsler, men maaske snarest derigjennem, at man har søgt at slippe bort fra Følgerne af de skete Uregelmæssigheder paa alle de Maader, der stode til Raadighed.

For Tiden efter 1685 foreligger ingen samlet Opgjørelse af de uægtefødte, og Opgivelserne fra de enkelte Sogne indeholde formange Lakuner i saa Henseende, til at man vilde kunne sammenstille en saadan samlet Opgjørelse. Jeg skal minde om, at vi i Løbet af den foregaaende Undersøgelse, paa Grundlag af det givne Materiale, for forskjellige Afsnit i denne Periode have udregnet og benyttet følgende Tal, som angive, hvormeget Antallet af de uægte-

---

[1]) I disse 15 Aar mangle Opgivelser for Aarene 1661, 1669—71 og 1674. Opgivelserne omfatte altsaa ogsaa her kun 10 Aar.

fødte udgjør af Antallet af ægtefødte: for Nicolai Sogn 3 p. Ct., for Holmens Sogn 4 p. Ct., for Frelserens Sogn 8 p. Ct. og for Garnisons Sogn 10 p. Ct. At Garnisons Sogn møder op med det største Antal uægtefødte i Forhold til ægtefødte, er let forstaaeligt, og saare betegnende er det, at de uægtefødte i dette Sogn i Aaret 1712 — Aaret efter Pestaaret — udgjorde 66 imod 139 ægtefødte (47,5 p. Ct.) eller med andre Ord henved Halvdelen af disse! Paa den anden Side træffer man her som under alle lignende Forhold et saare ringe Antal uægtefødte i Separatmenighederne. Naar man samler alle de Aar (38), om hvilke der i saa Henseende foreligger Oplysninger for St. Petri Menighed, viser det sig, at de uægtefødte ikke udgjorde 1 p. Ct. (0,8) af de ægtefødte, og saavidt det kan ses af Daabsprotokollerne, have de reformerte Menigheder slet ingen uægtefødte at opvise. Dette bekræfter den almindelige Iagttagelse, at Minoritetssamfundene paa alle slige Omraader staa høiest. De nærliggende Aarsager til dette sidste Faktum skal jeg imidlertid ikke her komme ind paa.

Det eneste Sogn, for hvilket der foreligger en uafbrudt Række af Oplysninger om Forholdet mellem ægte- og uægtefødte, er Frue Sogn. Jeg skal da for dette Sogn meddele Forholdstallene for den hele Periode fra 1651—1729, idet jeg tager de 9 Aar 1651—59 under et og den øvrige Del af Perioden tiaarsvis.

Tabel 14.

	Antal af ægtefødte.	Antal af uægtefødte.	Antal uægtefødte for hver 100 ægtefødte.
1651—59 . . .	1590	281	17,7
1660—69 . . .	2193	283	12,9
1670—79 . . .	2923	228	7,8
1680—89 . . .	3398	183	5,4
1690—99 . . .	2996	162	5,4

	Antal af ægtefødte.	Antal af uægtefødte.	Antal uægtefødte for hver 100 ægtefødte.
1700—09 . . .	2659	204	7,7
1710—19 . . .	2640	81	3,1
1720—29 . . .	2343	103	4,4

Nedgangen fra Midten af det 17de Aarhundrede til Aarhundredets Slutning og da, med en ringe Svingning, gjennem den første Fjerdedel af det 18de Aarhundrede, er atter her i høi Grad ieinefaldende. For endnu klarere at lægge Materialet til Rette, kan man dele de 80 (79) Aar i 4 × 20 Aar, hvorved der fremkommer følgende Forholdstal: De uægtefødte udgjorde af de ægtefødte 1651—69: 14,9 p. Ct., 1670—89: 6,5 p. Ct., 1690—1709: 6,6 p. Ct. og 1710—29: 3,7 p. Ct. Forholdet mellem uægtefødte og ægtefødte er saaledes i de sidste 20 Aar sunket lige til 1/4 af, hvad det var i de første 20, medens Forholdstallet i de mellemliggende 40 Aar er henved det halve af Forholdstallet i de tvende forudgaaende og henved det dobbelte af Forholdstallet i de tvende efterfølgende Decennier.

At Fostermord, Fødsler i Dølgsmaal med paafølgende Ihjelligning eller anden Bortrydning af Barnet gik i høi Grad i Svang og har bidraget til det ringe Antal uægte Børn, Daabsprotokollerne udvise, synes at fremgaa af forrige Aarhundredes Historie [1]). Det var den overhaandtagende Udstrækning, disse Forbrydelser fik, der gav Anledning til det kgl. Reskr. af 13de Marts 1750, ved hvilken Hittebørnsstiftelsen oprettedes. Denne Stiftelse, der havde en vexlende Skjæbne, under Struensee fik den berygtede «Kasse»,

---

[1]) Om Ihjelligningen af Børn baade dengang og i tidligere Aarhundreder og om den samtidige stærke Løsagtighed se Mansa. Folkesygdommenes Historie i Danmark, pag. 42, 178, 371—72 og 535.

hvor man hemmelig kunde henlægge Børn, og der i Forbindelse med Accouchementsstiftelsen senere omdannedes til den endnu bestaaende Fødsels- og Pleiestiftelse [1]), modtog allerede i Femaaret 1752—56 ca. 350 Børn aarlig. Mærkelig nok blev Antallet af disse, for den allerstørste Del uægte Børn, ikke optaget i de officielle Fødsels- eller Daabslister [2]), og selv om man antager, at de officielle Listers Opgivelser kun omfatte ægtefødte Børn (2640 aarlig), og samtidig betragter Hittebørnsstiftelsens Børn som svarende til hele Stadens uægtefødte, bliver Forholdet endda, at de uægtefødte udgjorde 13,1 p. Ct. af de ægtefødte, altsaa endog udover, hvad det var for hele Staden 100 Aar tidligere. At Stiftelsen i sin daværende Form — før Struensee — har fremkaldt Usædelighed, er meget tvivlsomt; Usædeligheden skabes vistnok ligesaalidt ved et kgl. Reskript, som den fordrives ad denne Vei; derimod er det sandsynligt nok, at Stiftelsen har bragt en Del Frugter af Usædeligheden frem for Dagslyset, som forhen forsvandt i Mørket. — Med Hensyn til Forholdene i vor Tid, viser Opgjørelsen for 1860—69 for hele Danmark [3]), at de uægtefødte udgjorde 12,5 p. Ct. eller 1/8 af de ægtefødte. Samtidig udgjorde Antallet af uægtefødte i Kjøbenhavn 27,9 p. Ct. af de ægtefødte. I Tiaaret 1870—79 var det gjennemsnitlige aarlige Antal af ægtefødte i Kjøbenhavn 5660 og af uægtefødte 1471, Forholdet altsaa 26,0 p. Ct. Sammenligner man hermed Antallet af Børn, der ere fødte paa Fødselsstiftelsen, faar man et aarligt Gjennemsnit af 1139 fødte, samtidig med at der aarlig af de fødende Mødre paa

---

[1]) Tabelværk til Kjøbenhavns Statistik, Nr. 4, pg. 23—24.

[2]) Lorck: Beyträge, I, pg. 656.

[3]) Stat. Tabelværk, III Række, 18 B.; Opgjørelsen for 1870—79 for hele Landet er endnu ikke offentliggjort.

Stiftelsen var 848 ugifte[1]). Den overveiende Del af de i Kjøbenhavn uægte fødte Børn — hvad enten Mødrene ere fra Kjøbenhavn eller ere komne herind fra Landet for at føde — er saaledes født paa Fødselsstiftelsen. — At imidlertid Fødselsstiftelsen skulde bidrage til at forøge Antallet af uægte Fødsler, kan næppe Nogen urgere, snarere vil den bidrage til at formindske Antallet af Fostermord og Barnemord, og de Slutninger, man kan drage heraf — ligesom af Tilstrømningen til Hittebørnsstiftelsen —, synes uundgaaelig at maatte finde Anvendelse paa tidligere Tiders Forhold[2]).

Delingen mellem Drengefødsler og Pigefødsler (døbte) foreligger i vor Tabel (4) for Tidsrummet 1684—1704 og 1720—26. I den førstnævnte Periode er det vel kun Antallet af ægtefødte (og uægtefødte i Garnisons Sogn), der er opgjort, men Mangelen af de uægtefødte vil i denne Sammenhæng ikke spille nogen Rolle. Undersøge vi, hvorledes Forholdet stiller sig i de nævnte 28 Aar, som vi her dele i 4 × 7 Aar, bliver Resultatet følgende:

Tabel 15.

	Drenge-fødsler.	Pige-fødsler.	Forholdet mellem Drengefødsler og Pigefødsler.
1684—90	7107	6871	103 : 100
1691—97	7127	6859	104 : 100
1698—1704 . . .	7562	7117	106 : 100
1720—26	9317	8826	106 : 100
Samtlige 28 Aar	31113	29673	105 : 100

1) Statistiske Oplysninger om Staden Kjøbenhavn. Hæfte 1 & 2.

2) De her anførte Betragtninger finder jeg bestyrkede ved Dr. L. Pfeiffers Undersøgelser om Børnedødeligheden (Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik, Jena 1882, Januarheftet), navnlig Afsnittet: Beziehungen zwischen Kindermord, Todtgeburt und der specifischen Sterblichkeit der unehelich geborenen Kinder.

Som man ser, gjenfinde vi her det længst bekjendte Faktum: Mandkjønnets Overvægt over Kvindekjønnet ved Fødslerne, og det endda nøiagtig i samme Forhold, som vi kjende det fra den kjøbenhavnske Statistik i vor Tid, idet Forholdet mellem Drenge- og Pigefødslerne i de fire Femaar 1860—64, 1865—69, 1870—74 og 1875—79 var resp. $\frac{108}{100}$, $\frac{107}{100}$, $\frac{103}{100}$, $\frac{105}{100}$ og i hele Tidsrummet 1860—79 $\frac{105}{100}$ [1]). En Udvikling af Aarsagerne til saavel det konstante som det variable i dette Forhold vilde være af saa ren statistisk Natur, at jeg ikke her tør komme ind derpaa. Det er i nærværende Undersøgelse tilstrækkeligt at have faaet konstateret, at det i Kjøbenhavn nugjældende Forhold mellem Drenge- og Pigefødsler, ca. 105 Drengefødsler for hver 100 Pigefødsler, ogsaa kan paavises for Datiden.

Tabel 4 indeholder jo, foruden sine Opgivelser om Daabsforholdene, en Række summariske Opgivelser om Antallet af copulerede og Antallet af døde i Dele af den her omhandlede Periode. En Sammenligning imellem Tabellens Antal af copulerede og Antallet af døbte ægtefødte i de tilsvarende Aar vil bestyrke den ovenfor udtalte Antagelse, at Datidens Ægteskaber vare mere frugtbare end Nutidens. Men man maa dog herved erindre, at det foreliggende Materiale er i høi Grad begrændset. — En Undersøgelse af Antallet af Ægteskaber i Forhold til Befolkningens Størrelse lader det foreliggende Materiale sig endnu mindre benytte til.

Til en Undersøgelse om Datidens Dødelighedsforhold er Materialet jo noget rigeligere tilstede. Men da Forholdets andet Led er det beregnede Folketal, vilde jeg ikke kunne komme ind paa dette Spørgsmaal uden en udfør-

---

[1]) Statistiske Oplysninger om Kjøbenhavn. 2. Tabel 15.

ligere statistisk Redegjørelse, til hvilken jeg ikke tør beslaglægge Pladsen i nærværende Tidsskrift. Jeg skal da her kun henvise til selve de meddelte Tal. — En Udskrift og en Bearbeidelse af Datidens Kirkebøger for Dødsfalds- og Copulationsprotokollernes Vedkommende, saaledes som jeg her delvis har forsøgt det for Daabsprotokollernes, vilde sikkert i faa Siders Tal give et rigeligere Bidrag til Datidens Kulturhistorie end mangfoldige baade trykte og utrykte Dokumenter.

Litteratur og Kritik.

Sveriges och Hollands diplomatiska förbindelser 1621—1630, belysta genom aktstycken ur svenska riksarkivet af **M. G. Schybergson.** (Aftryck ur Finska Vetenskapssocietetens „Bidrag" h. 36.) Helsingfors 1881. C + 530 SS.

Dr. Schybergson i Helsingfors har atter ved dette Arbejde beriget vore Kundskaber til Europas Historie under et Afsnit af Trediveaarskrigen. Det er det samme Tidsrum, nemlig Perioden fra 1620—1630, som han har belyst ved forskjellige tidligere Skrifter, nemlig dels ved en Bog om de religiøse og politiske Forhold i Frankrig under Huguenotternes sidste Kampe (Le duc de Rohan et la chute du parti protestant en France. Paris 1880), dels ved en Afhandling angaaende Underhandlingerne om en evangelisk Alliance i Aarene 1624—1625 (Helsingfors 1880).

Forf.'s sidste Arbejde behandler de diplomatiske Forhold imellem Sverig og Nederlandene fra den Tid, den tidligere venskabelige Stemning mellem de to Magter kølnedes for en stor Del som en Følge af Oldenbarnevelds Fald, og til Gustav Adolfs Landgang i Pommern. Skriftet falder i to Afdelinger, en Indledning og en Samling Aktstykker og Breve. I Indledningen giver Forf. en med Omhu og Sagkundskab udført Oversigt over Forhandlingernes Gang og viser, hvorledes den naturlige Sympathi mellem de to protestantiske Stater ikke

var i Stand til at overvinde de forskjellige Vanskeligheder, som stillede sig i Vejen for et nøjere Forbund imellem dem. Han skildrer Gustav Adolfs Bestræbelser i Aarene 1621—24 for at opnaa Generalstaternes Understøttelse mod Polen, hvilke Bestræbelser ikke førte til noget Resultat, da Nederlandene ikke ønskede at bringe for store Ofre for at skade en Fjende af den protestantiske Sag, der paa Grund af sin fjærne Beliggenhed ikke kunde blive umiddelbart farlig for dem. Han fremhæver stærkt og med Rette den svenske Konges Iver for at modarbejde Christian IV's Indflydelse i Haag og paaviser, hvorledes Skinsygen og Misstemningen mellem de to Naboer i høj Grad skadede en fælles Optræden mod Kejseren og Katholikerne i det skæbnesvangre Aar 1625. Fra det Øjeblik Gustav Adolfs Fremgang i Preussen truede de nederlandske Handelsinteresser, fremkom en ny Grund til Kølighed imellem Sverig og Generalstaterne, og selv da Kongens Planer om at føre Kampen over til Tydskland modnedes under Indtrykket af Christian IV's Nederlag og den habsburgske Magts Fremtrængen mod Østersøen, formaaede han dog ikke at bringe Generalstaterne til at tilsige sig deres Hjælp.

Aktstykkesamlingen bestaar af to Dele: Instruxer fra den svenske Konge for hans Afsendinge til Nederlandene i Aarene 1621—1629 og Breve fra Ludvig Camerarius til Axel Oxenstjerna fra Slutningen af 1624 til Slutningen af 1626. For dansk Historie ligger den største Interesse ved Instruxerne i den store Mistænksomhed fra Gustav Adolfs Side overfor Christian IV, som helt igjennem træder frem i dem. Medens den blussede stærkt op i 1624 og Begyndelsen af 1625, paavirket af Frygt for et Forbund mellem Danmark og Polen, er det mærkeligt at se bekræftet paa en uomtvistelig Maade, hvad man hidtil antydningsvis har vidst om Planer hos Gustav Adolf umiddelbart før Freden i Lübeck sigtende til at bemægtige sig Sundet. Strax efter den mislykkede Sammenkomst mellem Nordens Konger i Ulfsbæk Præstegaard gav Gustav Adolf Camerarius Ordre til i største Hemmelighed at aabne Underhandlinger derom med Generalstaterne (Instrux af 4. Marts 1629). Det var Frygten for, at Christian IV, dreven af Ulykkens Magt, skulde kaste

sig i Armene paa Kejseren, der bestemte Gustav Adolfs Tankegang, men det dybe Modsætningsforhold mellem de to Fyrster, som dog havde en fælles Fjende, fremlyser klart deraf.

Af ikke ringe Interesse ere ogsaa mange af Brevene fra Ludvig Camerarius, denne bekjendte pfalziske Statsmand, der siden 1622 var den svenske Regerings politiske Korrespondent i Haag, og som 1626 opnaaede Udnævnelse til dens faste Resident sammesteds. Det turde dog vel være, at Dr. Schybergson havde gjort rettere i kun at give et Udvalg og et Uddrag af Brevene til Axel Oxenstjerna i de to indholdsrige Aar 1624—26 istedenfor at optrykke dem alle in extenso. Allerede paa Grund af, at Brevene afsendtes med kun en Uges Mellemrum, kunde de ikke undgaa at indeholde en Del Gjentagelser, og mange af Efterretningerne i dem, der gjengive Rygter, til Dels om temmeligt fjærntliggende Begivenheder, ere ogsaa uden større historisk Værdi. En anden Anke mod Dr. S.'s Udgivelsesmaade er den, at han helt igjennem bevarer Chifrene og de pseudonyme Betegnelser for Personer og hidsætter den virkelige Mening i Parentheser; det vilde i særdeles høj Grad have lettet Læsningen, hvis han strax havde opløst Chifrene og kun betegnet deres Tilstedeværelse ved særlige Typer; Tilføjelse af en Chiffernøgle vilde have været tilstrækkelig for alle Tilfældes Skyld. Men trods disse Mangler og skjøndt adskillige af de tvivlsomme Spørgsmaal i Tidens Historie ikke modtage nogen Opklaring ved den ny Kilde, Forf. har fremdraget, ere disse Breve fra en omhyggelig og for den protestantiske Sag varmtfølende Iagttager dog et Bidrag til Forstaaelse af de paagjældende diplomatiske Forhold, som ingen fremtidig Forsker bør undlade at benytte sig af. Med Hensyn til Christian IV's Historie gives der en hel Del positive Oplysninger angaaende hans forskjellige Ambassader til Nederlandene samt om hans Deltagelse i Krigsbegivenhederne; vigtigst er dog det Lys, der kastes over de overordentlig ugunstige Forhold, under hvilke han begyndte Kampen i Tydskland. Man faar et levende Indblik i hans Forbundsfællers Upaalidelighed og i hans militære og finansielle Hjælpekilders Utilstrække-

lighed; hvad Kongens Personlighed angaar, savner Camerarius langtfra Sympathi for hans Iver og Tapperhed, men han retter den Hovedanke mod ham, at han har kastet sig uforberedt ind i Krigen, ladet haant om Sagkyndiges Raad og kun fulgt sit eget Hoved. Denne Dom af Camerarius var vistnok, som han selv siger, mere end hans egen; mange i Samtiden delte den, og Historien kan næppe afvise den som ubegrundet.

J. A. Fridericia.

Fortegnelse over dansk historisk Litteratur
vedrørende Danmarks Historie
for
Aaret 1881.

Ved **W. Mollerup.**

I. Tidsskrifter og Samlinger.

Aarsberetninger fra det Kongelige Geheimearchiv. 6. Binds 6. Hefte. S. 255—306 og Tillæg S. 23—42. 4⁰. Kjbhvn.

Brevskaber, nærmest vedrørende Svenskekrigen 1657—60 (sluttet). S. 255—57. — Kong Christian V.s egenhændige Dagregister for 1692. S. 258—306. — Tillæg: Smaastykker. S. 23—42. 9. Brev fra Hertug Ulrik til hans Fader Kong Christian IV, hvorved han oversender denne Tyge Brahes Himmelglobus. — 10. Tingsvidne fra Lø Herredsting om et Bomærke. — 11. Grandevilkaar for Vinum By i Døstrup Sogn, Lø Herred. — 12. Adelens Vedtægt om Landeværnets Indretning. — 13. Om Kong Christian IV.s personlige Deltagelse i det Skaanske Felttog i Eftersommeren 1644. — 14. Nogle flere Aktstykker vedrørende Svend Povlsen. — 15. Meddelelse fra Maleren Jurian Ovens Enke til Henrik Schmieden om hendes Husbonds Død. — 16. Rønne Bys Vedtægt. - 17. Brev fra Geheimeraad Ditlev Wibe til Grev Gyldensteen om et Forsøg paa at faae John Law ind i Danmark. — 18. Optegnelse af Hofpræst, siden Biskop, Peder Hersleb om Kong Frederik IV paa Sottesengen.

Danske Magazin. Fjerde Række. 5. Binds 1. Hefte. S. 1—96. 4⁰. Kjbhvn.

C. F. Bricka. To Mindesmærker om Korfits Rud, hans Hustru og deres Børn. S. 1—12 med et Tillæg S. 96. — H. Fr. Rørdam. Om Professor Hans Zoega og hans Doktorpromotion i Rostok. S. 12—40. — Samme. Fortsatte Efterretninger om Dr. Christoffer Dybvad. S. 40-54. — Tegnelser over alle Lande fra 1549. S. 54—61. — W. Mollerup. Aktstykker til Oplysning om Kongeskiftet efter Valdemar Atterdags Død. S. 61—75. — Beretning til Kong Christian IV fra Christian Friis og Breide Ranzau om forskjellige Krigsforhold, 1612. S. 75—76. — To Breve til Kantsleren Christian Friis. S. 76—79. — En til Kongen stilet Memorial fra Mathematikeren Johannes Meier angaaende hans Tilgodehavende for udførte Kortarbeider (1647). S. 79—82. — Dronning Christines Brevbog 1504—1511, Livgedinget vedkommende. S. 82—96.

Historisk Tidsskrift, udg. af den danske historiske Forening ved dens Bestyrelse. Femte Række. 2. Binds 3. Hefte. S. 489—796. 3. Binds 1. Hefte. S. 1—328. Kjbhvn.

5. R. 2. B. 3. H.: A. Heise. Det ældste Kjøbenhavn og den nyere Granskning. S. 489—561. — E. Løffler. Bidrag til Bedømmelse af Danebrogs-Sagnets historiske Værd. S. 562—67. — W. Mollerup. Bidrag til den nordiske Syvaarskrigs Historie. 1—2. S. 568—634. — Chr. Bruun. Et Bidrag til den rette Forstaaelse af Enevældens Indførelse i Danmark 1660. S. 635—700. — Litteratur og Kritik. E. Holm: J. G. Rist. Lebenserinnerungen. S. 701—18. — Fr. Krarup: W. Mantels. Beiträge zur Lübisch-Hansischen Geschichte. etc. S. 718—23. — W. Mollerup. Fortegnelse over dansk historisk Litteratur vedrørende Fædrelandets Historie for Aaret 1880. S. 723—33.

5. R. 3. B. 1. H.: E. Holm. Studier til den store nordiske Krigs Historie. 1. Frederik IV og Czar Peter i Aaret 1716. S. 1—160. — E. Gigas. Breve skrevne fra Kjøbenhavn 1659—60 af den keiserlige Gesandt Baron de Goes. S. 161—266. — Litteratur og Kritik. A. Jantzen: L. Koch. Den danske Kirkes Historie i Årene 1801—1817. S. 267—85. — Kr. Erslev: C. E. F. Reinhardt. Valdemar Atterdag og hans Kongegjerning. S. 285—307. — W. Mollerup. Fortegnelse over fremmed historisk Litteratur vedrørende Danmarks Historie for Aaret 1880. S. 308—27. — Smaastykker. 1. A. Heise. Kirkelig Vielse som Betingelse for lovligt Ægteskab. S. 328.

Personalhistorisk Tidsskrift, udg. af Samfundet for dansk-norsk Genealogi og Personalhistorie ved Fr. Krarup. 2. Binds 1—4. Hefte. 438 + 44 S. Kjbhvn.

V. Ingerslev. Gravskrifter og Inskriptioner i Præstø Kirke. S. 1—10. — H. F. Rørdam. Personalhist. Uddrag af M. R. Meldals »Krønike for Lysabbel Sogn«. S. 10—39. — »Stifts Relationer« om Adelige i Danmark og Norge indsendte til Klevenfeldt. S. 40—64 og S. 268—83. — A. Thiset. Et Væddemaal mellem K. Frederik II og Fru Tale Ulfstand. S. 65—68. — F. Barfod. En dansk General [Bohn] i russisk Tjeneste. S. 69—73. — S. Jørgensen. Kaptajn Claus v. Rønnov til Holmdrupgaard. S. 73—77. — C. F. Bricka. Om en Ligstensindskrift i Præstø Kirke. S. 77—78. — A. Thiset. Forglemte Adelslægter. II. de Lasson. S. 81—85. — O. A. Øverland. Nogle genealogiske Optegnelser om Familien Dons. S. 85—97. — F. Bing Buck. Darre-, Schelderup-, Kaarbø-Familien i Norge. Et Supplement til Darre-Familiens Slægtregister. S. 98—103. — C. F. Bricka. Fortegnelse over Danske og Norske, som ere immatrikulerede ved Leydens Universitet i det første Aarhundrede af dets Bestaaen (1575—1674). S. 104—35 og S. 193—210. — Edgar Collin. Et Par Breve [fra H. Steffens og C. H. Pram]. S. 136—40. — S. Jørgensen. Familien v. Møinichens Slægtebog. S. 141—68 og S. 229—36. — H. J. Huitfeldt. Optegnelser fra Nordlandene fra 16de og 17de Aarhundrede. S. 169—75. — Martin Arnesen. Uddrag af Lig-Laugs Protokollen paa Fredrikshald. S. 175—78. — Samme. Meddelelser om Slægten Fog. S. 178—79. — Af Brevvexlingen. S. 184—92 og S. 365—68. — E. A. Thomle. Gravskrifter fra Stavanger Domkirke. S. 210—28. — A. Petersen. Peder Syvs Børn. S. 236—38. — N. Bøgh. Bakkehusbreve. S. 239—42. — F. Krarup. Ane Margrethe Clausens Levnetsløb, optegnet af H. G. Clausen. S. 243—55. —

H. F. Rørdam. Mandtal over Præsterne i Bergens og Stavangers Stifter 1619. S. 255—59. — L. Daae. En gammel Ætlæg. S. 260—68. — L. Daae. Af haandskrevne Antegnelser i trykte Bøger. S. 283—89. — Samme. Fra Ørlandets Hovedkirke. S. 290—94. — H. J. Huitfeldt. Jørgen Kocks Adelsbrev. S. 295—96. — G. L. Wad. Nogle Bemærkninger om Niels Nelausen. S. 296—303. — A. Petersen. Gravskrifter og Inskriptioner i Kjøge Kirke. S. 305—34. — L. Daae og E. A. Thomle. En bergensk Slægtebog. S. 334—57. — L. Daae. Et Øjenvidnes Beretning om Struensees og Brandts sidste Øjeblikke. S. 357—59. — H. J. Huitfeldt og S. Jørgensen. Om den yngre Adelslægt Rønnow (ɔ: Rønne). S. 360—63. — Tillæg: H. F. Grandjean. Slægten Horrebow. S. 1—41.

Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie, udg. af det Kongelige Nordiske Oldskrift-Selskab. 1881. 1—4. Hefte. IX + 389 S. Kjbhvn.

J. Kornerup. Om Esrom Klosters Forbindelser med Venden og de architektoniske Spor deraf. S. 1—37. — Bjørn Olson. Et islandsk Stedsnavn. S. 38—45. — L. Varming. Bemærkninger til A. Hansens Afhandling: »Gamle sjælandske Stedsnavne«. S. 46—49. — Henry Petersen. Om Dronning Margrete Sprænghests Gravmonument i Doberan. S. 50—56. — Siguðr Sigurðarson. Nogle Bemærkninger til det Dr. Gerings Udgave af Finnbogasaga vedføjede Glossar. S. 57—68. — J. B. Løffler. Tamdrup Kirke. S. 69—73. — C. Engelhardt. Jernalderens Gravskikke i Jylland. S. 79—184. — K. Gislason. Nogle Bemærkninger angaaende Ynglingatal. S. 185—251. — Samme. Bemærkning til en »Visuhelmingr« af Snorre Sturluson. S. 252—55. — J. Kornerup. Om den tidligere Middelalders Stenhuggerkunst i Danmark. S. 256—80. — A. D. Jørgensen. Det ældste Kjøbenhavn. III. S. 281—98. — Henry Petersen. Om Stenalderens Gravformer i Danmark og deres indbyrdes Tidsforhold. S. 299—368. — A. Feddersen. To Mosefund. S. 369—89.

Samlinger til jydsk Historie og Topografi, udg. af det jydske historisk-topografiske Selskab. 8. Binds 3—4. Hefte. S. 193—398. Aalborg.

J. Rohde. Gamle Gaarde i Randers. S. 183—248. — H. F. Rørdam. Om en befrygtet Landgang af fjendtlige Tropper i Thy og Vendsyssel 1609. S. 249—56. — D. H. Wulff. Et paatænkt Fæstnings- og Byanlæg ved Hals. S. 257—66. — L. Varming. Ord- og taleformer af det jyske folkesprog. S. 267—78. — L. Røjkjær. Tre Almuelærere i forrige Aarhundrede. S. 279—85. — E. T. Kristensen. Skoven i Krigstid. S. 286—88. — Palle Fløe og O. Nielsen. Hist. Efterretninger om Strellev og Lyne Sogne. S. 289—302. — M. H. Rosenørn. Af jyske Herregaardes Archiver. S. 303—23. — D. H. Wulff. Grande-Ret for Komdrup By. S. 324—41. — Klavs Gjerding. Jørgen Marsvin, en herremand midt i det 17de århundrede. S. 342—63. — H. F. Rørdam. Om Skansen ved Hals i Svenskekrigen 1657—59. S. 364—70. — J. Kinch. Anmeldelse af nye Skrifter. S. 373—76.

Samlinger til Fyens Historie og Topographie, udg. af Fyens Stifts literære Selskab. 8. Binds 4. Hefte. S. 289—400. Odense.

F. R. Friis. Historisk-topografiske Efterretninger om Kværndrup Sogn. S. 289—396.

Kirkehistoriske Samlinger, udg. af Selskabet for Danmarks Kirkehistorie ved H. F. Rørdam. Tredie Række. 3. Binds 1—3. Hefte. 688 S. Kjbhvn.

H. F. Rørdam. Søren Povlsen Judichær Gotlænder. S. 1—93. — Samme. Efterretninger om de to sidste Abbeder i Øm Kloster. S. 94—111. — Samme. Hammer og Lundby Sognekalds Historie. S. 112—43 og S. 428—62. — Samme. Om fremmede Religionssamfunds, især Kalvinisternes, Stilling her i Landet i Christian V.s Tid. S. 144—69. — N. Pedersen. Bidrag til dansk Klosterhistorie. S. 170—85. — A. Heise. Bemærkninger til »Historien om Peder Smed«. S. 186—201. — Smaastykker: H. F. Rørdam. Om Herman Krums formentlige Sværmeri (1632). S. 202—208. — G. L. Wad. Til Oplysning om Klokkeren Niels Klim. S. 209. — D. H. Wulff. En Menighed modsætter sig Valget af en Degn. S. 210—14. — H. F. Rørdam. Kulturhistoriske Smaating. S. 214—26. — Th. Møller. Fra de trange Tider i Begyndelsen af vort Aarhundrede. S. 227—34. — H. F. Rørdam. Fra Reformationens Tidsalder. S. 234—40. — Samme. Bertel Knudsen Aqvilonius. S. 241—310. — Samme. Kirkelige Forhold og Personligheder i Aarhus Stift i ældre Tid. S. 311—66. — Kr. Erslev. Tre Gavebreve af Dronning Margrethe fra Aaret 1411. S. 367—79. — H. F. Rørdam. Bidrag til Vendelbo Stifts Kirkehistorie siden Reformationen. S. 380—427. — Samme. Katekismusundervisning for 300 Aar siden. S. 463—71. — Smaastykker: Om Salmedigteren Peder Nielsen Kjøge. S. 472—73. — Om St. Jørgens Hospital i Ringsted. S. 474—76. — Kollekt til de fra Salzburg fordrevne evangeliske Kristne, 1732. S. 476—78. — Indberetning til Biskop P. Hersleb om Arkivet paa Egholm. S. 478—80. — H. F. Rørdam. Morten Reenbergs Levned. S. 481—507. — Samme. Separatisten M. Niels Svendsen Chronich og hans Tilhængere. S. 508—609. — M. Sørensen. Bidrag til den jyske Opvækkelses Historie. S. 610—37. — L. Daae. Sognepræst J. M. Klems Autobiographi. S 638—44. — E. Gigas. Don Antonio de Sandoval. S. 645—78. — Smaastykker: D. H. Wulff. Mr. Hans Ægidiisen, Rektor i Aalborg. S. 679—88.

Meddelelser fra Krigsarkiverne. Udgivne af Generalstaben. 1. Binds 2. Hefte. S. 113—228. Kjbhvn.

Brevvexling mellem Kronprins Frederik og General G. F. Krogh i Februar og Marts 1801. S. 113—19. — Breve angaaende Rustninger paa Fyen. S. 120—23. — Forsvaret af Sjælland 1801. S. 124—50. — Aktstykker vedrørende Sjællands Forsvar 1801. S. 151—67. — Breve fra Kronprins Frederik i Marts og April 1801. S. 168—73. — Generalkommandoen i Hertugdømmerne og Hamburgs og Lübecks Besættelse. S. 174—79. — Vaabenstilstanden 1801. S. 180—199. — Aktstykker til Vaabenstilstandsperioden. S. 200—23. — Breve fra Kronprins Frederik fra Tidsrummet April—Avgust 1801. S. 224—28.

Historisk Archiv. Udg. af F. C. Granzow og S. B. Thrige. Ny Række. 5—6. Bind. Kjbhvn.

Af Indholdet bemærkes: F. V. Trojel. En historisk Notits fra

Svenskekrigen 1657. V. S. 159–60. — S. Bang. Fra Tordenskjolds Dødsbo. V. S. 396–98. — L. Daae. Munkholmen og dens Fanger. VI. S. 97–124.

Geografisk Tidsskrift. Udg. af det Kgl. Danske Geografiske Selskab ved E. Erslev. 5. Bind. 4⁰. Kjbhvn.

Af Indholdet bemærkes: L. Both. Topografiske Smaating fra Kjøbenhavns Omegn. S. 2—11. — P. M. Stolpe. Endnu et Ord om Vartov Kilde. S. 102—104. — E. Erslev. Andreas Kornerup. S. 157–58. — G. Thorlaksson. Træl som Betalingsmiddel. S. 178.

Nordisk Maanedsskrift for folkelig og kristelig Oplysning. 1880. 1—2. Kjbhvn.

Af Indholdet bemærkes: Frederik Nygaard. Frederik Sneedorff. En levnedsskildring. I. S. 241–56. II. S. 1—43, 102—26, 161—98, 241—87, 321—77. — C. F. Rønne. Nogle Meddelelser om opvækkelsen nærmest i Sydvestsjælland. S. 401–18.

Tidsskrift for Søvæsen. Ny Række. 15. Bind. 1880. Kjbhvn.

Af Indholdet bemærkes: H. Degenkolv. Admiral Ole Judichærs Afsked. S. 148–70. — Samme. Bremerholm. S. 286–99. — B. W. Jordening. Efterretning om de af den danske Flaade udgaaede Skibsclasser. S. 345–66.

Danebrog. Ugeblad for Hær og Flaade, udg. af C. H. Rørdam, A. Larsen og O. Lütken. 1. Aargang. 1880—81. Kjbhvn.

Foruden talrige Bidrag til de to sidste dansk-tydske Kriges Historie kunne følgende bemærkes: O. Lütken. Officiel Rapport om Slaget paa Kjøbenhavns Rhed d. 2. April 1801. S. 9—12. — O. Vaupell. Tordenskjold ved Marstrand. S. 24–31. — O. Lütken. Slaget paa Kjøbenhavns Rhed d. 2. April 1801. S. 65—107. — C. Th. Sørensen. Lidt om Hærens Historie under Frederik VI. S. 136—43, 145–50, 161–67. — O. Lütken. Lord Nelson og Olfert Fischer. S. 229–34. — A. Larsen. A. S. Krebs. S. 241–53. — Iver Heiberg. S. 321–26. — C. H. Rørdam. Jens Kofod og hans Forbundsfæller erobre Bornholm tilbage 1658. S. 403—12. — O. Vaupell. Hertugen af Wellingtons Breve vedk. Englændernes Overfald paa Kjøbenhavn 1807. S. 689–94. — H. Degenkolv. Lidt om Kapervæsenet i Begyndelsen af Aarhundredet. S. 730—35. — C. J. Anker. Om Oberst Tidemand. S. 753–68. — V. Hansen. Niels Juel. S. 834–45.

Illustreret Tidende. Skildringer af Nutidens Begivenheder og Personligheder. XXII. Bind. 1880—1881. Kjbhvn.

Af Indholdet bemærkes: — p. Danske Adelsvaabener. XVIII—XXI. (Høeg. Nr. 1100. Juel-Brockdorff. Nr. 1111. Friherre Rosenkrantz. Nr. 1135. Barner. Nr. 1141). — Emil Elberling. Carl Bernhard som Historiker. Nr. 1112. — Johannes Ewalds Hundredaars Dødsdag. Nr. 1120–21. — A. H.: J. P. Frølich og Balletten »Erik Menveds Barndom«. Nr. 1136. — Troels Lund. Herregaards-Navne og Indskrifter. Nr. 1100. — En Egetræskiste fra det 16de Aarhundrede. Nr. 1120. — H. V. En Krise i Søren Kierkegaards Liv. Nr. 1128–30. — F. R. Friis. Valdemars Slot paa Taasinge. Nr. 1111. — B. Olsen. I Vemmetofte Slotshave 1711. Nr. 1133.

Nutiden i Billeder og Text. 5. Aargang. 1880—1881. Kjbhvn.

Af Indholdet bemærkes: W. Møller. Det første Afsnit af Topsøes Forfattervirksomhed. S. 1. — Samme. Johannes Ewalds Dødsdag. S. 208. — Samme. Ewaldske Relikvier. S. 216. — Th. Graae. D. G. Monrad efter 1864. S. 23, 34.

Ude og Hjemme. Nordisk illustreret Ugeblad. 4. Aargang. 1880—1881. Kjbhvn.

Wilh. Bøye. To Guldsmykker fra Broncealderen. S. 163. — Samme. Gravhøj ved Mikkelborg. S. 479. — N. Bøgh. Oehlenschlægers Efterladenskaber. S. 66. — Kristian VIII og Søren Kierkegaard. S. 8. — J. B. Hedensk-symbolske Tegn paa middelalderlige Monumenter. S. 249. — R. Mejborg. Kristian IV slaar Riddere 1634. S. 443. — Samme. Bryllupsglæder 1634. S. 448. — J. N. Et Par Smaaerindringer om W. Marstrand. S. 315. — B. Olsen. Vore egne Vinduer i 1670. S. 191. — E. Bloch. Otte Breve fra Landskabsmaleren J. C. Dahl. S. 469, 479, 487.

Fædrelandet. 42. Aargang. 1881.

W. Brønnum. Dybbølskandsen IX. Nr. 16. — K. Kroman. Julius Steenberg. Nr. 58. — Memor. Et 46aarigt Kunstnerliv (Fru Phister). Nr. 87—88. — J. Paludan. Bonden i Litteraturen. S. 89—92.

Fyens Stiftstidende. 1880.

C. F. v. Freisleben. Kampen den 2. April 1801 og dens Aarsager. Nr. 163—65. — Viktualiebrødrene (efter O. Schebel). Nr. 222—25.

Dansk Folkeblad. En Røst til og fra Folket. 1880.

A. D. Jørgensen. Peter Kristian Koch. Nr. 29.

II. Særskilt udgivne Skrifter.

Edda *Snorra Sturlusonar.* Edda Snorronis Sturlæi. Tomi III pars prior. Accedunt tabulae lithographicae quinque. 506 S. Kjbhvn.

J. J. A. Worsaae. Nordens Forhistorie. Efter samtidige Mindesmærker. 206 S. og 1 Kort. Kjbhvn.

C. F. Allen. Haandbog i Fædrelandets Historie. 8. Udg., gjennemseet og forbedret. 856 S. og 4 Tabeller. Kjbhvn.

N. Bache. Nordens Historie med talrige i Texten trykte Illustrationer. Populært fremstillet. 2. omarbejdede Udg. 10—18. Hefte. (1. Binds 7—8. Hefte og 4. Binds 4—10. Hefte.) 576 S. Kjbhvn.

O. Nielsen. Codex Esromensis. Esroms Klosters Brevbog. Udg. af Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie. 2. Hefte. 196 S. Kjbhvn.

M. H. Rosenørn. Greve Gert af Holsten og Niels Ebbesøn af Nørreris. Udg. med Understøttelse af det jydske historisk-topografiske Selskab. 5—6. Hefte. 36 og 68 S. Randers 1878—79.

L. N. Helveg. Den danske Kirkes Historie efter Reformationen. 2. omarbejdede Udg. 2. Binds 6—7. Hefte. 192 S. Kjbhvn.

H. F. Rørdam. Danske Kirkelove, samt Udvalg af andre Bestemmelser vedrørende Kirken, Skolen og de Fattiges Forsørgelse fra Reformationen indtil Christian V's Danske Lov (1536—1683). Udg. med offentlig Understøttelse. 1. Hefte. 192 S. Kjbhvn.

K. Erslev og *W. Mollerup.* Danske Kancelliregistranter 1535—1550. Udg. af Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie. 1. Halvbind. 288 S. Kjbhvn.

V. A. Secher. Samling af Kongens Rettertings Domme. 1—2. Hefte. 304 S. Kjbhvn.

J. A. Fridericia. Danmarks ydre politiske Historie i Tiden fra Freden i Lybek til Freden i Kjøbenhavn (1629—1660). II. Fra Freden i Prag til Freden i Brømsebro (1635—1645). 536 S. Kjbhvn.

J. Langebek. Udkast til Souverainitets Historien. Meddelt af J. H. Bang. (1. Stykke, S. 1—43.) Sorø Akademis Program 1881.

E. V. Busky-Neergaard. Historisk Beretning om 5te Dragon-regiment. Udgivet med Krigsministeriets Understøttelse i Anledning af Regimentets 200aarige Bestaaen. Randers 1879. 47 S.

H. N. Clausen. Fædrelandske Forhold og Anliggender. Mindre Arbejder. Udg. af J. Clausen. 3—5. Hefte. 492 S. Kjbhvn.

M. Hagemann. Memorandum betreffend die beiden letzten dänisch-deutschen Kriege, deren Beziehung zu dem bewaffneten Frieden der Gegenwart nebst Anrege zur Abwehr dieses unheilvollen Uebels. 114 S. Kjbhvn.

C. Th. Sørensen. Den anden slesvigske Krig. 1—2. Hefte. 144 S. Kjbhvn.

L. Both. Kongeriget Danmark. En historisk-topografisk Beskrivelse. 2. omarbejdede og forøgede Udg. 4—8. Hefte. 240 S. Kjbhvn.

V. Falbe Hansen og *W. Scharling.* Danmarks Statistik. 15—16. Hefte. 240 S. Kjbhvn.

C. Christensen. Stiftshospitalerne og Sindssygeplejen; Klostre, Hospitaler og andre Stiftelser oprettede af Private i Danmark. Nationaløkonomisk Tidsskrift 18. Bd. S. 116 ff.

O. Nielsen. Kjøbenhavns Diplomatarium. Udg. ved Kjøbenhavns Kommunalbestyrelses Omsorg. 5. Binds 1. Hefte. 400 S. Kjbhvn.

Statistiske Oplysninger om Staden Kjøbenhavn. Udg. af Kjøbenhavns Magistrat. 2. Hefte. 108 S. Kjbhvn.

J. P. Trap. Statistisk-topografisk Beskrivelse af Staden Kjøbenhavn. 2. Udg. (Særtryk af „Traps Beskrivelse af Danmark.) 338 + 32 S. og 19 Tontryk samt 16 Planer. Kjbhvn.

O. Nielsen. Kjøbenhavn i Aarene 1536—1660. 1. Dels 2. Hefte. (Ogsaa med Titel: Kjøbenhavns Historie og Beskrivelse. 3. Dels 2. Hefte.) 208 S. Kjbhvn.

J. Davidsen. Fra det gamle Kongens Kjøbenhavn. 2. Adeling. Med Illustrationer af K. Gamborg. 400 S. Kjbhvn.

P. Brock. Historiske Efterretninger om Rosenborg. I. Det 17de Aarhundrede. Med et Portræt af Hans Rostgaard. 156 S. Kjbhvn.

R. Mejborg. Borgerlige Huse, særlig Kjøbenhavns Professor-Residentser 1540—1630. Med et lithographeret Kort. 104 S. Kjbhvn.

N. Dallhof. Bistrup. Med 2 Billeder. Ved Udvalget for Folkeoplysnings Fremme. (Særtryk Nr. 103 af „Folkelæsning".) 30 S. Kjbhvn.

G. L. Wad. Herlufsholms to ældste Inventarier, med nogle indledende Bemærkninger om Skolen paa Kong Christian IV's Tid. Herlufsholms Program 1880.

N. R. Søkilde og *S. Jørgensen.* Hillerslev og Østerhæsinge Sogne med Arreskov og Gjelskov i ældre og nyere Tid. 160 S. samt 2 Billeder og 3 Planer. Odense.

J. Kinch. Ribe Bys Historie og Beskrivelse fra Reformationen indtil Enevoldsmagtens Indførelse (1536—1660). 1—3. Hefte. 288 S. Odder.

Chr. Mathiesen. Et Bidrag til Landbrugets Historie i Vardeegnen. Odense. 146 S.

Meddelelser om Grønland, udg. af Commissionen for Ledelsen af de geologiske og geografiske Undersøgelser i Grønland. 2—3. Hefte. 254 + 268 S. Kjbhvn.

A. Strunk. Beskrivende Catalog over Portraiter af det danske Kongehuus. I. 160 S. Kjbhvn.

H. Wulff. Den danske Rigsdag. Politiske Portræter. 1—7. Levering. 320 S. Kjbhvn.

V. Richter. Juridisk og statsvidenskabelig Stat. 456 S. Kjbhvn.

J. Vahl. Slægtebog over Afkommet af Christjern Nielsen, Borgmester i Varde o. 1500. 2. Hefte. 32 S. Kjbhvn.

C. Nyrop. Slægten Nyrop. Nogle biografiske Meddelelser. 143 S. Med en Stamtavle. Kjbhvn. (Trykt som Manuskript.)

S. Birket Smith. Leonora Christina Grevinde Ulfeldts Historie. Med Bidrag til hendes Ægtefælles og hendes nærmeste Slægts Historie. 2. Del. 410 S. Kjbhvn.

G. L. Wad. Om Eggert Christoffer Knuth og Søster Lerche. Et Mindeskrift i Anledning af den 10. Oktober 1681 og 1881. 230 S. samt 2 Portræter og 1 Tavle. Kjbhvn.

J. G. Burman Becker. En Borger i Odense i det syttende Aarhundrede [J. G. Becker]. 20 S. Kjbhvn. 1880. (Trykt som Manuskript.)

L. Wagner. Et Soldaterliv i forrige Aarhundrede. 104 S. Kolding 1880.

A. D. Jørgensen. Georg Zoega. Et Mindeskrift. Udg. af Samf. til den Danske Litteraturs Fremme. 234 S. Kjbhvn.

R. Petersen. Henrik Steffens. Et Livsbillede. 714 S. og 1 Portræt. Kjbhvn.

Om Karen Margrethe Rahbeks Brevvexling og hendes Correspondenter. Meddelelser af efterladte Breve. 104 S. Kjbhvn.

N. Bøgh. Fra Oehlenschlægers Kreds. 376 S. Kjbhvn.

V. Heise. Brevvexling mellem B. S. Ingemann og Fru I. C. v. Rosenørn. 118 S. Kjbhvn.

H. Brun. Biskop N. F. S. Grundtvigs Levnetsløb, udførligst fortalt fra 1839. 10—16. Hefte. 560 S. Kjbhvn.

Th. Graae. Grundtvig paa Langeland. Et skitseret Tidsbillede. Kjbhvn. 1880. 77 S.

F. V. Andersen. Til Forsvar for J. P. Mynsters Eftermæle. 22 S. Kjbhvn.

Af *Søren Kierkegaards* efterladte Papirer. Ved *H. Gottsched.* 1851—53. 464 S. 1854—55. 620 S.

C. A. Thortsen. Efterladte Smaaskrifter. 218 S. Kjbhvn. 1880.

Af Indholdet fremhæves: Biografisk Indledning. S. VII—XX. — Breve til P. W. Jacobsen. S. 1—52. — Forklaringer af danske Talemaader og Mundheld. S. 127—154.

W. Hjort. Nikolaj Gottlieb Blædel. Et Livsbillede. 192 S. og 1 Portræt. Nyborg.

W. Pio. Seksti Aars Jubilæum (1820—1880). Nogle Erindringer fra mit Soldaterliv. 34 S. og 1 Portræt. Kjbhvn.

C. Nyrop. Bianco Luno og den danske Bogtrykkerkunst. Nogle industrihistoriske Oplysninger i Anledning af det Bianco Lunoske Bogtrykkeris halvhundredaarige Bestaaen. 44 S. Kjbhvn.

P. R. Møller. Mads Hansen. En Levnetstegning. Med en Efterskrift af C. Ploug. 80 S. Kjbhvn.

Eckardt. Portrait og Biografi af Etatsraad N. E. Hofman (Bang). Kjbhvn. 8 S.

D. Rosen. Dronning Caroline Amalies Liv og Død. Et kort Omrids. 36 S. Kjbhvn.

J. Vahl. Dansk Bogfortegnelse for Aarene 1869—1880. 1—5. Hefte. 80 S. Kjbhvn.

C. C. A. Gosch. Bemærkninger til Hr. Professor P. L. Panums „Bidrag til Kundskab om vort medicinske Fakultets Historie". 148 S. Nakskov.

Eug. Warming. Den danske botaniske Literatur fra de ældste Tider til 1880. Aftryk af Botanisk Tidsskrift 12. Bd. S. 42—131 og 158—247. Kjbhvn.

J. Larsen. Bidrag til Kjøbenhavns offentlige Skolevæsens Historie. 222 S. Kjbhvn.

P. M. Stolpe. Dagspressen i Danmark, dens Vilkaar og Personer indtil Midten af det attende Aarhundrede. 3. Bind. 280 S. Kjbhvn.

F. W. Horn. Den danske Literaturs Historie. 9—10. Hefte. 212 S. Kjbhvn.

O. Kalkar. Ordbog til det ældre danske Sprog (1300—1700). Trykt paa Carlsbergfondets Bekostning ifølge Foranledning af Universitets-Jubilæets danske Samfund. 1. Hæfte. 98 S. Kjbhvn.

Riddare Rimur. Efter handskrifterna utgifna af *T. Wisén.* 1. Hefte. 96 S. Lund og Kjbhvn.

Elveskud, dansk, svensk, norsk, færøsk, islandsk, skotsk, vendisk, bøhmisk, tysk, fransk, italiensk, katalonsk, spansk, bretonsk Folkevise, i Overblik ved *S. Grundtvig.* 98 S. Kjbhvn.

S. Grundtvig. Danske Folkeæventyr, efter trykte og utrykte Kilder. 2. Udg. 240 S. Kjbhvn.

E. T. Kristensen. Æventyr fra Jylland, samlede af Folkemunde. Udg. med offentlig Understøttelse. (Ogsaa med Titel: Jydske Folkeminder, især fra Hammerum Herred. 5. Samling.) 400 S. Kolding.

O. Nielsen. Gamle jydske Tingsvidner. 1. Hefte. 96 S. Kjbhvn. (Universitets-Jubilæets danske Samfunds Skrifter Nr. 4.)

L. Frederiksen. Folkelivet i Danmark og Sønderjylland i Aarhundredet 1766—1866. En historisk Afhandling. 148 S. Kjbhvn.

C. Nyrop. Danmarks Kridtpibefabrikation. En industrihistorisk Studie. Særtryk af Nationaløkonomisk Tidsskrift XVII, forøget med Forord og Register. 59 S. Kjbhvn.

C. Nyrop. Danske Fajence- og Porcellainsmærker. 20 S. Kjbhvn.

F. Sehested. Jydepotteindustrien. 26 S. Kjbhvn.

C. Nyrop. Hvorledes staar det til med den danske Industris Statistik? Et Foredrag. 27 S. Kjbhvn.

S. Heegaard. Om Opdragelse. En Fremstilling af Pædagogiken tillige med et Omrids af dens Historie. 2. Afsnit. 168 S. Kjbhvn.

Smaastykker.

3.

Om Reinhardts „Valdemar Atterdag".

Af Kr. Erslev.

I min Anmeldelse af ovennævnte Værk berørte jeg, at det havde været af Interesse, om Forfatteren nøjere havde oplyst, hvad han under den sidste Gjennemarbejdelse af sin Bog havde optaget fra Rydberg og Schäfer, og hvad han allerede havde bemærket uafhængig af disse Forfattere, hvis Arbejder jo først udkom, efterat han forlængst havde fuldendt det oprindelige Manuskript til sin Skildring. I Anledning af denne Ytring (ovenfor S. 287) har Etatsraad Reinhardt henvendt sig til mig med den Anmodning, at jeg nærmere vilde prøve hans endnu bevarede Manuskript og derefter udtale mig om de Ændringer, der vare foretagne deri; disse ere meget lette at bemærke, da Forfatteren paa Grund af sin haarde Sygdom lige siden 1873 har været ude af Stand til at skrive, saaledes at alle Forandringer i hans oprindelige Manuskript ere indførte med Dr. Mollerups mig velbekjendte Haand. Naturligvis har jeg gjerne efterkommet dette Forfatterens Ønske, og Resultatet af den derefter foretagne Prøvelse kan siges med faa Ord.

Rydbergs Værk har foranlediget R. til paany at gjennemarbejde Fremstillingen af Valdemars Erhvervelse af Skaane i 1360; det er imidlertid derved vanskeligt at sige, hvad der hidrører fra Kjendskabet til den først hos Rydberg helt aftrykte

Traktat af 10. August 1360, og hvad fra denne Forfatters egne Bemærkninger. Man ser af Manuskriptet, at R. har forladt den af Munch opstillede Hypothese om, at Helsingborg Slot blev overgivet til Hertug Albrecht og af denne til Kong Valdemar; i Overensstemmelse hermed ere Siderne 272—276 meget forandrede. Allerede paa tidligere Steder spores Paavirkning af Rydberg i flere karakteristiske Tilføjelser, saaledes S. 253 [Helsingborg Slot] „med en større eller mindre Del af Landskabet"; S. 254 [et Forlig mellem Fader og Søn,] „ved hvilket denne, som det hedder, nødte den Førstnævnte til at sige sig løs fra de i Kjøbenhavn ligeoverfor Danekongen indgangne Forpligtelser"; S. 262 [Skaane,] „til hvilket Landskab han nu helt eller delvis i de af Kong Magnus paa Mødet i Kjøbenhavn indgaaede Forpligtelser kunde paaberaabe sig en ligefrem traktatmæssig Ret"; og dertil slutter sig saa som et Indskud S. 279: „en Ret, som Magnus tilmed efter det Foregaaende maa antages endog gjentagne Gange at have givet Afkald paa". I øvrigt har R. selv oplyst sit Forhold til Rydberg i flere af Noterne til Tredje Bog, især 103, 114, 132 og 136.

Hvad Schäfer angaar, har Reinhardt i sin fjerde og femte Bog mangfoldige Berøringspunkter med den tyske Forfatters Fremstilling; men de Ændringer, som dennes Værk har fremkaldt, ere dog kun faa i Tallet og af ringe Betydning; i disse enkelte Tilfælde er endda Schäfer altid anført i Noterne. Ligefrem optaget fra denne er kun Henførelsen af Lauenburgernes Overenskomst med Hanseaterne til 1362 i Stedet for til 1368 (S. 309 med Note 13) og Forstaaelsen af Bestemmelsen om Krigsfangerne i Vaabenstilstanden 1362 (S. 318 med Note 27), hvilket sidste ogsaa har foranlediget nogle Ændringer S. 339; Fremstillingen af Slaget ved Helsingborg er paavirket af Schäfer paa den Maade, som R. selv har forklaret det i Noten S. 563. I andre Tilfælde forholder Forfatteren sig kun rent polemisk til Schäfer, saaledes i Noterne 14, 23 og 32 til Fjerde Bog og 51 til Femte Bog, medens alle de øvrige ikke faa Forandringer i disse Partier af Reinhardts Værk hverken umiddelbart eller middelbart synes fremkaldte af Schäfers Bog.

4.

om opførelsen af Klingemanns opera Moses i København 1816.

Af L. Koch.

Pastor Jantzen ytrer i sin anmeldelse af „Den danske kirkes historie 1801—1817“ [1]) ønsket om nærmere oplysninger om, hvorledes det hænger sammen med den i min ovenfor nævnte bog s. 97 omtalte opførelse af Klingemanns opera, Moses, hvorved Guds åbenbaring for Moses i den brændende tornebusk skulde, på en efter biskop Münters mening forargelig måde, være bragt paa scenen. Jeg skal meddele de to småskrivelser, der indeholde, hvad jeg véd om denne sag.

1.

I en beneficeforestilling, som blev given løverdag d. 6. april, skal Guds åbenbaring for Moses i den brændende tornebusk være bragt på teatret. Jeg behøver ikke at gøre det kongelige danske kancelli opmærksom på det højst usømmelige heri, som unægtelig fortjener den alvorligste misbilligelse, der også vil have den følge, at deslige forargeligheder ikke forefalde endnu oftere.

København d. 9. april 1816.

Aller ærbødigst
F. Münter.

2.

Kancelliet til biskop Münter d. 4. maj 1816.

Kancelliet har brevvekslet med direktionen for de kongelige skuespil betræffende Deres Højærværdigheds skrivelse af 9. f. m., hvori De ytrer, at Guds åbenbaring for Moses i den brændende tornebusk skulde være bragt på teatret i en beneficeforestilling, som blev givet d. 6. f. m., og i den fra bemeldte direktion modtagne skrivelse ytres, at da skuespillet Moses af Klingemann allevegne, også i Tyskland, så vel i de strengeste

---

[1]) Hist. Tidsskrift 5. række III. 284.

katolske steder, f. eks. Wien, hvor det i Hans majestæts aller højeste nærværelse er fremstillet, som i de mest ivrige protestantiske, f. eks. Hamborg, uden betænkeligheder opføres, fandt direktionen ingen føje til at forbyde skuespiller Lindgreen ved det ham alt bevilgede declamatorium at give første akt deraf, så meget mindre, da deri aldeles ingen åbenbaring forekommer eller stemme høres, men Moses blot i tordenvejret og dets virkninger tror at erkende et kald til at betræde den hæderfulde bane, der længe har vinket ham, hvilket i mange andre ikke med bibelhistorien sammenhængende skuespil forekommer og uden al forargelse er forestillet, som og, efter hvad direktionen har kunnet bringe i erfaring, med de den aften ved forestillingen tilstedeværende aldeles var tilfældet, hvorom kancelliet herved tjenstligst skulde meddele Deres Højærværdighed underretning.

Studier til den store nordiske Krigs Historie.

Af

E. Holm.

II.

Den dansk-norske Stats Stilling og Politik fra Efteraaret 1716 indtil Freden i Frederiksborg.

1. Fra Czar Peters Bortrejse fra Kjøbenhavn Oktober 1716, indtil Fredsforhandlingerne aabnes paa Aalandsøerne.

Det var med gjensidige Venskabsforsikringer og med gjensidig Bitterhed i Hjærtet, at Frederik IV og Czar Peter havde sagt Farvel til hinanden, da Czaren 27. Oktober 1716

Disse •Studier• ere blevne til, fordi jeg ved at sysle med Danmark-Norges Historie i Tiden efter 1720 blev klar paa, at jeg ikke paa anden Maade kunde vinde et sikkert Grundlag for Forstaaelsen af de udenrigske Forhold senere i Aarhundredet. Jeg har ladet dem trykke, fordi de forhaabentlig give en nogenlunde udtømmende Fremstilling af Hovedpunkterne i vor udenrigske Historie i de kritiske og vigtige Aar 1715—1720, der ikke tidligere have været Gjenstand for en tilfredsstillende videnskabelig Behandling i vor Literatur. Forskjellige mindre vigtige Stridigheder og Forhandlinger, som Kjævlerier med Hannover om Skatterestancer i Bremen og Verden, om Salg af Lüneburgersalt, om Fordelingen af Krigsbytte ved Wismar, eller som Uenigheder med Preussen om Told i Wolgast o. s. v., forbigaar jeg ganske, fordi de ere af underordnet Betydning, og det kun vilde gjøre det vanskeligere at fastholde Traaden i Begivenhederne, hvis de bleve tagne med.

forlod Kjøbenhavn og over Lübeck rejste til Nordtyskland. Skjønt Toget til Skaane ikke var blevet til noget, havde de været enige om, at de ved fortsatte Forhandlinger vilde træffe Aftale om en Gjenoptagelse af Planen imod Sverige til næste Foraar. Men var dette de tvende Fyrsters oprigtige Mening?

Den Stemning, der havde Overvægten i Czarens Indre, var Forbitrelse, først og fremmest imod Kong Georg I og hans hannoveranske Minister Bernstorff, som han mente, havde spillet svigefuldt Spil imod ham, dernæst imod Frederik IV, der efter hans Opfattelse havde ladet sig bruge som Redskab for deres Rænker. Det kunde kun gjælde som et Vidnesbyrd om hans Vrede imod den dansk-norske Regering, naar der nu udkom et Flyveskrift i russisk Aand, indeholdende en af Haan og Bitterhed gjennemtrængt Kritik af den Rundskrivelse, Frederik IV for kort Tid siden havde tilsendt sine Diplomater for at sætte dem i Stand til at godtgjøre, at det var Czaren, ikke ham, der bar Ansvaret for den pludselige Opgivelse af Toget imod Sverige [1]).

I sin harmfulde Stemning følte Peter den store sig løst fra enhver Forpligtelse imod Georg I og Frederik IV, og han var rede til at slutte en Særfred med Sverige, naar han kunde faa Karl XII til at gjøre de Indrømmelser, han ønskede. Det syntes at passe ypperlig til Kong Karls egen Politik, der vel vidste, at Forholdet imellem hans Modstandere var blevet spændt, og derfor haabede at kunne faa særlige Underhandlinger i Gang, enten med Czar Peter eller med Frederik IV. Han havde sendt Baron Görtz, der dengang opholdt sig i Holland, fornøden Fuldmagt i den Retning [2]). Det varede kun kort Tid, inden Forhandlinger

[1]) Jvfr. herom ovenfor S. 102—103.
[2]) Jvfr. ovenfor S. 136.

bleve drevne imellem Görtz og den russiske Statsafsending i Holland Fyrst Kurakin[1]).

Men Czar Peter var for klog en Statsmand til aabent at bryde med sine gamle Forbundsfæller. Han holdt af at have flere Strænge paa sin Bue. Derfor vilde han have det i sin Magt, hvis det blev nødvendigt, at kunne slutte sig sammen igjen med Kong Frederik, ja endog med Georg I. Det skortede ikke paa Venskabsforsikringer fra russisk Side til Danmark-Norge. Czar Peters Vicekansler Schafirof udtalte til den danske Diplomat Westphalen, hvem Frederik IV havde givet Ordre til at følge Czaren paa hans Rejse i Vesteuropa, at denne aldrig vilde glemme Danmark, at det ikke havde villet gaa ind paa et Forslag, man vidste, at Georg I havde gjort det om at deltage i et Angreb paa de russiske Tropper; Schafirof forsikrede ved sin Ære, at Czaren aldrig vilde laane Øre til noget Fredsforslag, som ikke tillige omfattede den danske Konge og rammede hans Tarv[2]). Ja, Czar Peter paastod endog i et Brev til Frederik IV (19. Januar 1717), at hans eneste Grund til at lade sine Tropper blive staaende i Mecklenburg var, for at de kunde være i Nærheden, hvis Kongen ønskede hans Hjælp.

Efter at Czaren nu havde ført sine 40 Batailloner fra Sjælland til Mecklenburg, stræbte han stærkt at nærme sig til Preussen. Frederik Vilhelm I holdt næppe i og for sig af, at Toget til Sverige var gaaet i Stykker, og af at han igjen skulde se Czar Peter i Nærheden af sine Lande; men han opfattede samtidig Hannover som en Magt, der stræbte efter at udvide sin Indflydelse paa hans egen Bekostning i

[1]) F. F. Carlson: Om Fredsunderhandlingarne 1709—1718 S. 93—94.

[2]) Depecher fra Westphalen 17. og 18. November 1716.

Nordtyskland, og det huede ham ikke, at Georg I stod i Forbund med Kejseren, hvis Politik forekom ham truende for hans egne Interesser[1]). Under disse Forhold greb han villig den Haand, Czaren rakte ham, og ved et Møde i Havelberg i de sidste Dage i November 1716 traf de Aftale om at opretholde Forbundet imod Sverige. Saafremt nogen vilde træde ud af dette og tvinge dem til at tilbagegive Sverige, hvad de havde frataget det, vilde de yde hinanden Hjælp derimod[2]). Denne Beslutning var møntet paa Georg I, om hvem det hed sig, at han attraaede en for de andre nordiske Forbundsfæller uheldig Fred med Sverige. Derimod blev Tanken om Samvirken imellem Rusland og Danmark-Norge imod Sverige holdt oppe, og skjønt Frederik Vilhelm afslog at hjælpe med til et nyt Landgangsforsøg i Skaane, tilbød han at ville formaa Frederik IV til at enes med Czaren om et saadant Tog. I et Brev, han derfor skrev fra Havelberg (27. November) til Kong Frederik, udtalte han sin levende Overbevisning om, at de Sigtelser, Peter den store havde været Gjenstand for i Kjøbenhavn, vare uretfærdige. Han mindede om, hvor stor en Fare Frederik IV vilde være udsat for, dersom Karl XII gik løs paa Norge, og hvorledes ingen kunde yde ham stærkere Hjælp derimod end Czaren, hvis oprigtige Ønske i saa Henseende han kunde indestaa for. Den danske Konge, skrev han, maatte endelig ikke laane Øre til deres Forestillinger, som vilde have ham til at tro, at han, naar han var forvisset om Støtte af Kong Georg, kunde undvære Czar Peter, han skulde huske paa, hvor mange Hensyn Kongen af Storbrittannien maatte tage til det engelske Folk,

---

[1]) Se herom som om Preussens Politik i det hele Droysen: Geschichte der preussischen Politik IV, 2.

[2]) Droysen anf. St. S. 185.

og han maatte derfor endelig ikke afslaa Czarens Tilbud om Hjælp[1]).

Hovedsagen for Peter den store ved disse Aftaler med Frederik Vilhelm var aabenbart det Rygstød, han derved fik for sin stærkt fremskudte Stilling i Mecklenburg. Bortset fra hvilke andre Tanker han maaske endnu kan have havt med Hensyn til dette tyske Land, maatte det være ham af største Vigtighed at have sine Tropper staaende der, hvad enten han vilde formaa Sverige til en Særfred, eller han kom til at foretage et Tog imod det i Forening med Frederik IV.

Samtidig lod han efter bedste Evne tale ondt i Kjøbenhavn om Georg I, i Haab om at fjærne den dansk-norske Regering fra altfor meget at lytte til engelsk-hannoveranske Røster. Han var saaledes ikke sen med at fortælle, at han fra hannoveransk Side var bleven opfordret til at lade sine Tropper drage bort fra Mecklenburg og derimod tage Kvarter, dels i det af de Danske besatte Stykke af Pommern, dels i den af dem ligeledes besatte gottorpske Del af Holsten[2]). Preussen skød til i samme Retning. Men paa den anden Side havde Czar Peter trods sit Had imod Georg I og Bernstorff strax efter, at han havde forladt Sjælland, opfordret Kong Georg til at støtte ham og Danmark med at angribe Sverige, og Forhandlinger

[1]) Med Hensyn til Mødet i Havelberg, for saavidt det vedrører Danmark, se Depeche fra Westphalen, dat. Havelberg 27. November, Depeche fra Statsafsendingen Meyer i Berlin af 29. November 1716, samt Kong Frederik Vilhelms ovennævnte Brev.

[2]) Depeche fra Westphalen af 28. December 1716, dateret Amsterdam. Sandheden heraf blev benægtet fra hannoveransk Side. Se Depeche af 5. Januar 1717 til Söhlenthal, der var dansk Statsafsending i London, samt Depeche fra denne af 12. Januar. Sagens virkelige Sammenhæng kan jeg ikke oplyse med det Materiale, der har staaet til min Raadighed.

herom fortsattes i nogen Tid[1]). At han skulde have ment, at han kunde komme til Enighed med England-Hannover, er lidet sandsynligt. Han har rimeligvis mest holdt Underhandlingerne gaaende for at kunne se Kong Georg og Bernstorff i Kortene. Under alle Omstændigheder var det mecklenburgske Spørgsmaal[2]) tilstrækkeligt til at hindre enhver Overenskomst. Georg I og Bernstorff vare urokkelige i at kræve, at de russiske Tropper skulde rømme Mecklenburg. Først naar det var sket, stillede Kong Georg i Udsigt, at han kunde hjælpe Czaren med en Flaade i Østersøen, og det endda kun under den Forudsætning, at det engelske Parlament vilde bevilge Penge dertil. Det er et Vidnesbyrd om, hvor spændt den hele Stilling var, og hvilken Tilbøjelighed der var til gjensidig Mistanke imellem Forbundsfællerne, naar man ser Kong Georg sigte den dansk-norske Regering for at nærme sig Czaren altfor meget og derimod vise ham selv stor Lunkenhed[3]).

Hvorledes stillede Regeringen i Kjøbenhavn sig under disse Forhold? Den Mistanke, den allerede havde fattet mod Czar Peter som fuldstændig upaalidelig, kunde kun vinde i Styrke ved de Efterretninger, den fik om Forhandlinger imellem Rusland og Görtz, især da den saa Czaren ud paa Vinteren rejse til Holland, hvor det maatte formodes, at han personlig vilde fortsætte den Underhandling med Görtz, som Fyrst Kurakin havde indledet. Den holdt sig for overtydet om, at han vilde stræbe at nærme sig til Frankrig, som den mistænkte for at være svensk sindet. Samtidig huede det den slet ikke, at han lod sine Tropper blive staaende i Mecklenburg, hvorved ikke blot en god

[1]) Depecher fra Westphalen og Söhlenthal fra Vinteren 1716—1717.
[2]) Jvfr. om dette ovenfor S. 22 ff.
[3]) Depeche til Söhlenthal af 8. December 1716.

Forstaaelse imellem ham og Georg I blev umulig, men hvorved der vilde vækkes en slet Stemning i det tyske Rige imod «den nordiske Alliance», særlig hos Kejseren, der dengang havde havt glimrende Fremgang under sin Krig imod Tyrkerne og maaske kunde falde paa at slutte Fred med dem for at kaste sig ind i det nordiske Spørgsmaal[1]). Det var en Kjendsgjerning, at han stod England-Hannover nær og saa skævt til Russernes Ophold i Mecklenburg.

Mistroen imod Rusland gjorde det naturligt for Frederik IV at nærme sig til Georg I, og samtidig stræbte han ikke blot at staa paa en god Fod med Preussen[2]); men han ønskede ogsaa — skjønt næppe med Haab om at udrette stort — at træde i et venskabeligt Forhold til Frankrig, for at der kunde skabes «en fuldkommen god Forstaaelse imellem de tvende Hoffer»[3]). Jo uklarere den hele Stilling var, desto mere søgte Regeringen i Kjøbenhavn at holde Venskab med de forskjellige Stater, hvis Politik kunde komme til at veje stærkt i Vægtskaalen ved den endelige Afgjørelse. Hovedvanskeligheden laa i at skulle manøvrere imellem Georg I og Czar Peter. Hvor meget den end i Øjeblikket hældede til den første af disse, vogtede den sig for et Brud med Czaren. Den vilde derfor ikke indlade sig paa at efterkomme hannoveranske Opfordringer til at deltage i stærke Forholdsregler for at fjærne Russerne fra Mecklenburg[4]); den ønskede meget mere at

[1]) Depecher af 17. November 1716 til Westphalen og Meyer.

[2]) Se især Frederik IV's Brev til Frederik Vilhelm I af 8. December 1716.

[3]) Depeche af 24. Oktober 1716 til Statsafsendingen i Frankrig, Wernicke.

[4]) Dette nævnes ikke blot i en Beretning af den russiske Ambassadør i Kjøbenhavn Fyrst Dolgorucky, som er citeret i Szolowiefs Ruslands Historie 17. Bind, S. 83; men der er ogsaa

prøve paa, om Fællesskab i Operationerne imod Sverige kunde opnaas.

Da Frederik IV og Peter den store i Oktober 1716 forhandlede sammen i Kjøbenhavn om en ny Angrebsplan imod Sverige, havde Kong Frederik villet have, at Czaren skulde angribe Sverige med sin Hovedstyrke fra Øst, medens han selv foretog en Landgang i Skaane, og han havde krævet 20 russiske Bataillоner til at forstærke sin Styrke med paa denne Kant. Czaren derimod havde personlig villet deltage med 40 Batailloner i Angrebet paa Skaane, samtidig med at 20000 Mand skulde landsættes fra Finland paa Sveriges Østkyst; men han havde som Vilkaar krævet, at Frederik IV og Georg I skulde forstærke hans Flaade i den østlige Del af Østersøen[1]). Paa denne Forskjel i Opfattelsen af den rette Angrebsmaade var Enigheden dengang strandet. Da nu Forhandlingerne optoges igjen, vedblev den samme Forskjel at gjøre sig gjældende. Rigtignok gjorde Czaren i Januar 1717 det Tilbud, at han vilde lade Kong Frederik faa 20 Batailloner og maaske tillige 1000 Dragoner, men saa skulde Kongen til Vederlag overlade ham for hver Bataillon 100 Matroser, og tillige krævede han en Viceadmiral, en Schout-by-Nacht og to—tre Kapitainer. Han vilde for at faa Matroserne sende sin Flaade til Kjøbenhavn, og denne skulde da i Forening med danske Skibe blokere den svenske Flaade i Karlskrona, medens der skete

---

en Hentydning til slige Planer fra Hannovers Side i Söhlenthals Depeche af 25. November 1716, og i en Betænkning af Gehejmeraad Chr. Lente fra Efteraaret 1718, som senere vil blive omtalt, fremhæver denne det som vel kjendt, at Georg I i Vinteren 1716—17 og det følgende Foraar gjorde alt for at bevæge den danske Konge »*zu einem Koncert um die Russen aus Mecklenburg zu delogiren*«.

[1]) Se ovenfor S. 104—106.

Landgang dels i Skaane, dels Øst fra i det gamle Sverige; en Flaadeafdeling, sammensat af 6—7 russiske og to danske Linieskibe, skulde dække Landgangsforetagendet paa det sidste Sted. Saafremt den danske Konge ikke vilde gaa ind herpaa, var han rede til at komme med de samme Tropper og Gallejer som sidste Aar og gjøre Landgang i Forening med Kong Frederik i Skaane. For at fjærne al den Mistanke, man havde forstaaet at indjage Kongen med Hensyn til, at Czaren ønskede at have en saa stor Styrke med sig, at den »gjorde ham til den overlegne«, tilbød han, at, saa snart Landgangen havde fundet Sted i Skaane og der var leveret et Slag, vilde han vende hjem med sine Tropper undtagen 20 Batailloner og 1000 Dragoner, som han vilde lade Kongen beholde. Dersom Kongen ikke gik ind paa noget af dette, vilde Czaren se sig »nødt til at trække alle sine Tropper bort fra Mecklenburg uden mere at kunne hjælpe ham, og han vilde da ikke være ansvarlig for de uheldige Virkninger, dette kunde faa for det nordiske Forbund«. Ingen kan tage Fejl af, at Czaren ved disse Ord vilde antyde en Trusel om, at han i saa Fald forbeholdt sig at slutte Særfred med Sverige, hvis det behagede ham.

Desuagtet vilde Frederik IV ikke gaa ind paa Forslaget. Idet han fastholdt sin Angrebsplan som den eneste mulige, svarede han, at han selv i den Grad havde lidt af Brist paa Matroser, at han ikke havde nogen at undvære, Czaren vilde let i Holland kunne faa de Søfolk, som han trængte til. Ikke mindre umuligt var det for ham at sende nogle af sine Skibe saa langt bort[1]). Var dette sandt?

[1]) Protokol over Konference imellem det danske Konseil og Fyrst Dolgorucky 12. Januar 1717 samt Kongens Svar af 18. Januar paa Dolguruckys Forslag. — Droysen anf. St. S. 201 lader Czar

Eller var det danske Afslag ikke dikteret af Kong Frederiks indgroede Mistillid til Czar Peter, ifølge hvilken han mente, at Czaren vilde have hans Matroser og Skibe som en Slags Gidsler og godt kunde falde paa at handle hensynsløst imod dem?

Hvad kunde Forhandlinger overhovedet føre til imellem Fyrster, der i den Grad vare opfyldte af gjensidig Mistro? De kom under fortsatte Underhandlinger ikke hinanden et Skridt nærmere [1]).

Det kunde derfor ligge nær at tro, at Frederik IV slet ikke for Alvor havde tænkt paa at slutte nye Aftaler med Czaren, saameget mere som det i Løbet af Vinteren ikke skortede paa mindre Rivninger og skarpe Udtalelser, der vare klare Vidnesbyrd om den gjensidige bitre Stemning [2]).

Peter opstille som Betingelse for at sende de 20 Batailloner, at England skulde forpligte sig til at sende en Flaade til Sundet. Men derom er der slet ikke blevet talt ved Dolgoruckys Forhandling med Konseillet. Tvært imod motiverer den russiske Ambassadør Czarens nye Tilbud med, at Kongen af Storbrittannien ikke havde villet yde den ringeste Hjælp. Hvoraf véd Droysen fremdeles, at Bernstorff formaaede Frederik IV til at afslaa det russiske Tilbud? Her som saa mangfoldige Steder hos Droysen savner man Bevissteder, det er kun altfor tidt umuligt at skjelne imellem, hvad der i hans Fremstilling støtter sig til paalidelige Kilder og, hvad der kun skyldes hans egne Kombinationer og Formodninger. En Kjendsgjerning er det, at intet i de danske Aktstykker taler for Droysens Formodning. Man ser af dem kun, at Bernstorff fraraadede Kongen af Danmark »*die sämtliche in Seeland gewesene russische Truppen wieder kommen zu lassen*«. (Depeche fra Söhlenthal af 26. December 1716.)

[1]) Protokol over Forhandling imellem Konseillet og Dolgorucky 13. Februar 1717.

[2]) Se f. Ex. Brev fra Kong Frederik til Czaren af 22. December 1716 i Anledning af, at en mindre russisk Afdeling havde taget Kvarter i Travemünde, samt Czarens og Schafirofs Ytringer til Westphalen som Svar herpaa (Depeche fra Westphalen af 2. Januar 1717, dateret Amsterdam).

Men man ser dog Kong Frederik stærkt bearbejde baade Kongen af Preussen og Georg I, for at de skulde formaa Peter den store til at gaa ind paa hans Forslag til et Angreb paa Sverige, og han opfordrede af al Magt den engelske Konge til at lade nogle af sine Skibe forene sig med den russiske Flaade[1]). Han vilde utvivlsomt have holdt det for heldigt, hvis han havde kunnet formaa Rusland til at gaa ind paa hans Plan, og hvis Czaren ved at rømme Mecklenburg havde bragt Kong Georg til at hjælpe med Skibe[2]). Men hvilken Udsigt havde han til at haabe sligt? Forhandlingerne imellem Frederik IV, Czar Peter og Georg I førte med deres gjensidige Sigtelser og Bagvaskelser i Løbet af Vinteren 1716—1717 nærmest til end mere at uddybe Kløften imellem Czaren paa den ene Side, Kong Georg og Kong Frederik paa den anden. Czar Peter kunde undertiden blive grebet af en Følelse af det højst uheldige heri. Det var i en saadan mismodig Stemning, at han 22. Januar 1717 i et Brev til Feltmarechal Scheremetef med Bitterhed sigtede ham og de andre Generaler for, at de havde sinket og hindret Landgangstoget til Skaane i Sommeren 1716. »Nu ser De«, skrev han, »de slette Virkninger deraf; Englænderne ere ganske uenige med os, de Danske tør ikke gjøre noget uden dem, og saaledes komme vi til at vende hjem med Vanære«[3]). Men det var ogsaa i denne Stem-

[1]) Se f. Ex. Instruxen for Söhlenthal og Meyer af 28. Oktober, Brev til Kongen af Preussen af 8. December, Depecher til Söhlenthal af 5. og 19. December 1716, til Meyer af 5. Januar 1717.

[2]) Se f. Ex. Depeche til Söhlenthal af 12. Januar 1717, hvorved denne faar Ordre til at formaa Kong Georg til at overlade Czaren Krigsskibe, saafremt denne vilde rømme Mecklenburg (jvfr. Depp. til samme af 5. og 19. December, og Skrivelse til Kongen af Preussen af 8. December 1716).

[3]) Jvfr. om dette Brev ovenfor S. 101.

ning, at han blev mere og mere tilbøjelig til at slutte en Særfred med Sverige. Han lod ved Landgreven af Hessen antyde for Karl XII, at han var tilbøjelig til at slutte Fred med denne [1]).

Under alt dette var der ikke foregaaet noget af Vigtighed ved selve Krigsførelsen. Den dansk-norske Regering havde i Løbet af Vinteren 1716—1717 sendt Tropper til Norge for at forøge Styrken deroppe. Det første Forsøg løb uheldig af, da en Storm bragte en Del af Transportflaaden til at lide Skibbrud paa den svenske Kyst, hvorved en Bataillon og to Kompagnier bleve Krigsfanger. Senere lykkedes det bedre. Nogen stærk Følelse af, at Stillingen var farlig, havde Regeringen aabenbart ikke [2]); men at den var forviklet, følte den tilgavns.

Det maatte derfor opfattes som et vigtigt Budskab, da det ud paa Vinteren rygtedes, at den engelske Regering var kommen under Vejr med Underhandlinger, som Görtz og den svenske Statsafsending i London Grev Gyllenborg drev med det stuartske Parti om, at Karl XII skulde føre et svensk Korps over til Storbrittannien for i Forening med Stuarternes Tilhængere her at styrte Georg I fra Tronen. Den engelske Regering offentliggjorde ikke blot en Del af Görtz's og Gyllenborgs Brevvexling, der drejede sig om denne Sag, og som den havde faaet i sine Hænder; men den fængslede Gyllenborg og fik Regeringen i Holland til at arrestere Görtz. Kort Tid i Forvejen var der i Norge

---

[1]) Carlson anf. St. S. 106—107.

[2]) Droysen siger anf. St. S. 200, at man i Kjøbenhavn »*besorgte, dass sich Karl XII auf Norwegen oder gar auf Seeland stürzen werde*«. Hvoraf han véd, at Regeringen frygtede for et Angreb paa Sjælland, var værd at vide. Havde den gjort det, vilde den ganske sikkert ikke have sendt 4 Batailloner og 1 Rytterregiment fra Sjælland til Norge.

blevet opsnappet nogle chifrerede Breve fra den svenske Kansler Müllern til Gyllenborg og Görtz. Den dansk-norske Regering troede selvfølgelig strax, at disse kunde indeholde Meddelelser, der pegede i samme Retning, og den satte sig i Forbindelse med Regeringen i London for at faa Brevene dechifrerede[1]). Budskabet om den Fangst, der var gjort i England, vakte stor Jubel i de dansk-norske Regeringskredse[2]). Vistnok kunde det ikke synes glædeligt, at de Görtz-Gyllenborgske Breve stærkt tydede paa, at der ogsaa havde fundet Forhandling Sted imellem Görtz og Czar Peter; men det var man forberedt paa. Hovedsagen

---

[1]) Depeche til Söhlenthal af 2. Marts 1717. Man finder hos (Moser:) Rettung der Ehre des Freiherren von Görtz S. 173 og derefter hos flere nyere Forfattere f. Ex. hos Droysen anf. St. S. 203 den Meddelelse, at det var den dansk-norske Regering, der ikke blot først opsnappede Breve i Norge, vedrørende Görtz og Gyllenborg, men ogsaa gav Kong Georg den første Meddelelse om saadanne. Dette sidste er urigtigt. Opdagelsen i England var aldeles uafhængig af de Danskes Fangst, og det var Budskabet om, hvad den engelske Regering havde fundet, der bragte Regeringen i Kjøbenhavn til at bryde sig om sit eget Bytte. — Det bekjendte Spørgsmaal, om Karl XII har vidst noget om Görtz's Intriguer med Stuarterne, vedrører os ikke her. Carlson har i sin tidt nævnte Afhandling fremført vægtige Vidnesbyrd for, at Kongen ikke har kjendt noget til dette i Virkeligheden gemene Bedrageri fra Görtz's Side. — I Samlingen Interceptirte schwedische Briefe II i Gehejmearkivet ligger en Depeche fra Kansleren Müllern af 6. December 1716, der er Svar paa et Forslag fra Gyllenborg om, at man skulde lade 10000 Mand sætte over til England fra Göteborg. Müllern fremhæver adskilligt, der kan tale derimod, og siger, at Gyllenborg ikke mere maa skrive om sligt, dels paa Grund af, hvad han her har anført, »*und weil Ihre K. Majestät schon einmal dem Herrn Ambassadör Sparre auf ein dieserwegen insinuirtes project zu erkennen gegeben, dass S. K. M. Bedenken trügen sich darin einzulassen*«.

[2]) Foruden i alle Depecher fra hin Tid ser man det stærkt træde frem i Povl Løvenørns Privatbreve.

var, at der nu kunde være Haab om, at England vilde træde virksomt op imod Sverige. Hidtil havde Georg I kun som hannoveransk Kurfyrste været Karl XII's Fjende, og skjønt de engelske Ministre havde rettet sig efter hans Ønske ved at sende Krigsskibe til Østersøen, havde de ikke villet indlade sig paa et aabent Fredsbrud med Sverige. Stemningen i England havde altfor afgjort været derimod. Men nu var det kommet for en Dag, at Kong Karls vigtigste Raadgiver og hans Statsafsending i London havde rakt Haanden til Forsøg paa at skabe et farligt Oprør i England, som, hvis det var udbrudt, kun havde kunnet dæmpes med store Ofre, og som, saafremt det havde sejret, vilde have voldt det herskende whigske Partis Undergang og have bragt Protestantismen i England i Fare. Hvilken Forbitrelse maatte ikke en saadan Opdagelse vække hos det whigske Flertal i det engelske Parlament?

Det saa virkelig ud, som om England skulde blive trukket ind i Krigen. Parlamentet vedtog en Lov om at forbyde Handel paa Sverige, og 24 Linieskibe bleve sendte til de dansk-svenske Farvande. Efter hvad Söhlenthal hørte af Bernstorff, der var lutter Fyr og Flamme, skulde 5—6 af disse Skibe lægge sig som Blokadeeskadre udenfor Göteborg, de andre skulde forene sig med de danske Krigsskibe for at opbringe alle Fartøjer, der sejlede til og fra Sverige, og Admiralen vilde faa Ordre til at træffe Aftale med de danske Eskadrechefer om alle nødvendige Skridt til at hindre Handel paa Sverige. Kong Georg, sagde Bernstorff, havde ladet Lübeckerne vide, at hvis de ikke vilde udsætte sig for at miste Skibe og Ladninger, skulde de afholde sig fra al Handel paa de svenske Havne, og han raadede til at opbringe alle Skibe, der fra de tyske Østersøstæder sejlede til og fra Sverige. Det maatte ogsaa opfattes som

et Vidnesbyrd om Lyst til at nærme sig til Frederik IV, at Georg I ved en egenhændig Skrivelse til August II af Saxen-Polen alvorlig fraraadede denne at følge den Tilbøjelighed, han havde til at gjøre Kong Frederik Besiddelsen af Svensk-Pommern stridig[1]). Ja, han udtalte sig villig til baade som Konge af England og som Kurfyrste af Hannover at slutte nye Forbundstraktater med Frederik IV[2]).

Kong Georgs Stilling syntes paa dette Tidspunkt i flere Henseender imponerende. Som han siden Sommeren 1716 havde staaet i Venskabsforbund med Kejseren, saaledes havde han sluttet en Forbundstraktat med Frankrig 28. November 1716, der tiltraadtes af Holland 4. Januar 1717. Det saa ud, som om den daværende Regent i Frankrig under Ludvig XV's Mindreaarighed, Hertugen af Orleans og hans Raadgiver, Abbé Dubois, agtede stærkt at støtte sig til ham. Verden kom til at se det Særsyn, at Vestmagterne i flere Aar stode ved Siden af hinanden under de store europæiske Rivninger.

Disse Forhold vare i høj Grad gunstige for dem iblandt Kong Frederiks Raadgivere, der saaledes som Gehejmeraad I. G. Holstein og General Dewitz vare ivrige Talsmænd for en Tilslutning til England-Hannover. De trængte stærkt ind paa Kongen, at han skulde tage imod Georg I's Tilbud om at slutte et nærmere Forbund med ham. Medens de mindede om Czarens Troløsheder under Krigen, hans Egennytte og Utaknemlighed og om, hvorledes han stræbte at gjøre Danmark »dependent«, udhævede de stærkt de store Fordele, som Georg I nu tilbød, at Sverige baade skulde bringes til at give Afkald paa Toldfrihed i Sundet og til

[1]) Söhlenthals Depecher af 19. Februar, 12., 16., 19., 25. Marts og 13. April 1717.
[2]) Depeche til Söhlenthal af 10. April 1717.

at afstaa Stralsund og Rügen, men især, at han vilde tilsikre Danmark »ved den fyrstelige Del af Slesvig atter at forene alle danske Provinser, efter at de næsten i 200 Aar ikke havde været samlede; dette Stykke af Slesvig vilde rimeligvis indbringe ikke stort mindre end 400000 Rdlr. i Afgifter om Aaret. Kongens Lande vilde da strække sig lige til Ejder, som indtil 7—800 Aar tilbage i Tiden havde været Danmarks faste Grænse, og man vilde da ved at eje Tønningen have rykket sig en farlig Torn af Foden«. Endelig vilde Holsten ikke længere blive truet af svenske Garnisoner i Wismar. De bad Kongen indstændig skynde sig med at tage imod disse Tilbud, inden Misundere fik Tid og Lejlighed til at fravriste ham slige »over alt Haab store Avantager«. Oven i Kjøbet tilbød Kong Georg ogsaa at skaffe Danmark Forbund med Kejseren og Riget. En større Lykke kunde ikke tænkes, thi naar den danske Konge ikke havde et saadant Forbund at støtte sig til, vilde han aldrig kunne optræde med Held imod Sverige, og uden en Hjælpeflaade fra Kongen af Storbrittannien vilde han ikke kunne holde Svenskerne indesluttede i deres Havne, ja, han kunde ikke engang være sikker paa, at de ikke gjorde Landgang paa hans Kyster og Øer[1]).

Det er ikke rimeligt, at Wibe og Sehestedt, Holsteins og Dewitz's vante Modstandere, i dette Øjeblik dristede sig til at ville lægge Vægten paa Forbindelsen med Czaren. Under alle Omstændigheder sendte Regeringen 10. April Söhlenthal Instrux om at slutte Forbundstraktater med Kong Georg, baade som engelsk Konge og som Kurfyrste af Hannover. Frederik IV gjorde sig store Forhaabninger om,

[1]) Koncepterne til disse Indlæg fra Holstein og Dewitz findes i den Ledreborgske Manuskriptsamling Folio Nr. 436 (I. G. Holsteins Autobiografi).

hvad han skulde kunne opnaa ved England-Hannovers Hjælp. Han krævede 400000 Rdlr. i aarlige Subsidier og en Hjælpeflaade paa 20 Linieskibe, af hvilke en Del skulde overvintre i de danske Havne; som Fordele, han vilde sikre sig ved en endelig Fred, opstillede han foruden alt, hvad Holstein og Dewitz havde ment, at der kunde opnaas, endvidere i det mindste Bahuslen med Marstrand og den gottorpske Del af Holsten. Disse sidste Fordringer vare urimelige, hvis ikke blot Meningen var, at de skulde fremsættes for at have noget at slaa af paa ved Underhandlingerne.

Frederik IV havde saaledes valgt sit Parti, at gjengjælde Czar Peters vitterlige Stræben efter en Særfred med Sverige ved at slutte sig nøje til Georg I. Men uheldigvis viste de Forhaabninger, han knyttede dertil, sig at være en Illusion.

For en Del hang dette sammen med Englands indre Forhold. Der var indtraadt en Splittelse i det whigske Parti, som havde Magten i det engelske Parlament og i Ministeriet. Paa den ene Side stod Lorderne Stanhope og Sunderland, paa den anden de tvende Svogre Lord Townshend og Robert Walpole. Kongen fjærnede de to sidst nævnte fra Ministeriet; men Tanken om at skulle se et Par saa fremragende Mænd i Oppositionens Rækker ved Siden af Toryer og Jakobiter gjorde de ledende engelske Ministre forsigtige med Hensyn til den ydre Politik. De dristede sig ikke til at kaste sig ind i den nordiske Krig, da de vel vidste, at Englænderne kun med liden Glæde saa paa den Overvægt, som Sveriges Ulykker syntes at maatte skaffe Rusland. Oven i Kjøbet varede det ikke længe, inden der i Sydeuropa dukkede et stort politisk Spørgsmaal op, som ganske anderledes vakte det engelske Folks Interesse end dets Konges Ønsker om at vinde Bremen

og Verden. De engelske Ministre vilde under disse Forhold slet ikke indlade sig paa en alvorlig Forhandling med Danmark-Norge. Isteden for at fremme den gjorde de Vanskeligheder ved at udrede Restancer paa Subsidier, der skyldtes den danske Konge, og paa en Aarpenge, som England i sin Tid havde forpligtet sig til at betale Frederik IV's Broder Karl.

Ikke bedre gik det med den dansk-hannoveranske Traktat. Bernstorff viste ikke Spor af Iver for at fremme Forhandlingen om den[1]). Dette var væsenlig en Følge af, at han og Georg I ikke vare mindre svigefulde Forbundsfæller end Czar Peter. Til Trods for al den Harme, som Opdagelsen af den Görtz-Gyllenborgske Brevvexling havde vakt hos Georg I, lod han ved Hjælp af Landgreven af Hessen-Kassel under Haanden gjøre Karl XII Tilbud om, at han endog vilde hjælpe ham til at gjenvinde sine tabte Provinser, hvis Sverige vilde afstaa ham selv Bremen og Verden og give Vederlag for de af svenske Kapere opbragte engelske Skibe. Sligt foreslog han samtidig med, at han gav sig Udseende af at ville nærme sig stærkt til Danmark-Norge og opfordrede det til et nyt Forbund imod Sverige[2]).

---

[1]) Om alt dette handles der i en Række Depecher fra Söhlenthal i Sommeren 1717. Droysen anf. St. 206 taler om, hvorledes Georg I og Bernstorff higede efter, at »*für die englischen Vorschüsse, die an Dänemark gezahlt wurden, sollte Hannover das dänische Pommern erhalten*«. Denne Meddelelse, der som sædvanlig ikke støtter sig til nogen Anførsel af et Kildested, er i det mindste i den Form urigtig. Det var saa langt fra, at England i denne Tid forstrakte Danmark med Penge, at det tvært imod undlod at betale Restancer paa Subsidier fra tidligere Tid.

[2]) Om Georgs Underhandlinger med Karl XII se Carlson anf. St. 104–105. Vistnok angiver denne ikke nogen Dato for Afsendelsen af Kong Georgs Tilbud; men da den Fuldmagt, som Karl XII paa Grund af dette udstedte til at underhandle med den

De overdrevne Krav, med hvilke Karl XII, følgende sin vante haardnakkede Politik, besvarede Kong Georgs Tilbud, gjorde disse foreløbig betydningsløse; men enhver, der nu ser paa Stillingen dengang, maa blive slaaet af, hvor farlig den var for Danmark-Norge. Det stod med tvende saa kaldte Forbundsfæller, der begge vare rede til at ofre det, naar de kunde opnaa en fordelagtig Særfred med Sverige. Dets Skjæbne afhang af Kong Karls Politik. Rakte han Georg I Haanden, vilde Frederik IV i heldigste Tilfælde komme under et saa stærkt Tryk fra England-Hannovers Side, at han maatte slutte Fred uden at vinde den ringeste Fordel. Men han kunde ogsaa blive udsat for at se en engelsk Flaade i Forbindelse med en svensk spærre hans Krigsskibe inde i Kjøbenhavn, han vilde da ikke kunne hindre Svenskerne fra at gjøre Landgang paa Sjælland og end mindre kunne sende en eneste Mand til Hjælp for Norge. Sluttede Karl derimod Fred og Forbund med Rusland, vilde Norge blive truet af Sveriges hele Styrke. I begge Tilfælde vilde det blive en farlig Kamp for Statens Tilværelse.

Regeringen i Kjøbenhavn havde imidlertid intet anet om Georg I's dobbelte Spil. Derimod havde den en udpræget Mistillid til Czar Peter, og da denne ud paa Foraaret 1717 fra Holland rejste til Paris, tvivlede den ikke om, at den formentlig svensk sindede franske Regering vilde søge at styrke ham i Lysten til at nærme sig til Sverige. Formodentlig var det i Haab om det Rygstød, den foregjøglede sig at skulle finde i England-Hannover, at den

---

engelske Konge, er dateret 30. April g. Stil eller 11. Maj efter ny Stil, maa Kong Georg have gjort sit Tilbud enten i Marts eller i de første Dage i April, altsaa netop samtidig med, at han stærkt nærmede sig til Frederik IV.

under disse Forhold ikke brød sig om at tage noget Hensyn til ham. Paa anden Maade er det i det mindste uforklarligt, at Frederik IV afslog det Ønske, Czaren havde udtalt om, at en Del Korn og anden Proviant, som han det sidste Aar havde ladet føre til Kjøbenhavn til Forplejning af sine Soldater ved Landgangen i Skaane, maatte sælges uden Konsumtionsafgift[1]). Dette under alle Omstændigheder ukloge Afslag bragte Czar Peter i Harnisk. Han lod sige til Westphalen, der fulgte ham allevegne paa hans Rejse som en Skygge, at han aldrig skulde glemme det; han maatte af den danske Konges Holdning i denne ubetydelige Sag slutte, at naar Kongen fandt Lejlighed til at volde ham ondt i vigtige Sager, vilde han ikke undlade det[2]). Samtidig blev han opirret ved Indberetningerne fra sin Ambassadør i Kjøbenhavn, Fyrst Dolgorucky. Denne vidste idelig at fortælle om, hvorledes man i Kjøbenhavn havde travlt med Sigtelser imod Czaren. Snart hed det sig, at han vilde lade sin ene Datter ægte Hertugen af Holsten-Gottorp, snart, at han attraaede Fred med Sverige ved Frankrigs Hjælp eller, at de russiske Tropper i Mecklenburg vare udsete til at angribe Wismar og hjælpe Hertugen af Holsten o. a. m.[3]). Under Indtrykket af alt dette

---

[1]) Brev fra Frederik IV til Czaren af 1. Maj 1717. Det er utvivlsomt i Anledning af disse Tilførsler, at Løvenørn ret karakteristisk i Slutningen af 1716 skriver til en Ven i Norge, at efter Opgivelsen af Toget til Skaane »*il est arrivé ici de Livonie des provisions pour le Czar capables de faire subsister son armée plus de six mois, ces provisions restent dans la ville, et je ne doute nullement que nous n'ayons, si nous voulons, au printems le Czar ici avec une armée égale ou plus nombreuse, s'il est necessaire, mais fides Græca*«.

[2]) Depeche fra Westphalen af 21. Maj 1717, dateret Paris.

[3]) Szolowief anf. St. 86.

viste Czaren en isnende Kulde imod den dansk-norske Statsafsending i Paris, da denne under hans Ophold her blev forestillet for ham, og Westphalen fik den ene skarpe Udtalelse efter den anden at høre. Czaren vidste godt, blev der sagt ham, at det danske Hof smigrede sig med Haab om en Særfred med Sverige, han fik at vide, at de hannoveranske og engelske Diplomater i Kjøbenhavn, efter hvad man fortalte, havde formaaet Kongen til at love at forene sine Tropper med de hannoveranske om at fordrive Russerne fra Mecklenburg[1]). Hvis dette skete, vilde Czaren opfatte det som et aabent Fredsbrud. Samtidig dermed hørte Westphalen, at Czar Peter ved alle Lejligheder holdt Lovtaler over Kongen af Sverige og det svenske Folk. Kong Karl, sagde Czaren, var til sin udødelige Ære ligesaa urokkelig i Had som uden Svig i Venskab og en Mand, paa hvem man kunde stole mere end paa nogen anden[2]). Naar Czaren trods alt dette endnu kunde tale om, at han ønskede Samvirken med Danmark, saa Regeringen i Kjøbenhavn deri aabenbart kun en Maske for at dække de Skridt, den mistænkte ham for at gjøre i Haab om at kunne opnaa Fred med Sverige ved Frankrigs Hjælp[3]). Da der i Foraaret var Tale om, at Kongen af Preussen vilde rejse til Paris for at træffe ham der, vakte det for-

[1]) Frederik IV benægter Sandheden heraf i en Depeche til Westphalen af 22. Juni 1717; men hvad jeg tidligere har anført om hele dette Forhold (jvfr. S. 575), gjør det ikke usandsynligt, at en Opfordring i denne Retning er bleven rettet til Danmark fra Hannover, og at altsaa Droysen kan have Ret, naar han anf. St. S. 205 paastaar dette.

[2]) Se om disse Træk Depecher fra Westphalen af 14. og 21. Maj, 7. og 26. Juni 1717.

[3]) Depeche til Westphalen af 22. Juni 1717.

øget Mistanke om Fredsplaner, hvori det kunde ventes, at ogsaa Preussen skulde medoptages[1]).

Netop som Forholdet til Czar Peter saaledes syntes Dag for Dag at blive mere spændt, kom der Budskab om, at han, efter allerede nogen Tid i Forvejen at have formindsket den Troppestyrke, han havde ladet indkvartere sig i Mecklenburg, nu endelig i Juni lod den aller største Del af denne rykke hjemad. Der blev kun tretusend Mand tilbage, der gik i mecklenburgsk Sold. Da den russiske Hærs Ophold i Mecklenburg mere end noget andet havde virket til at skabe Spænding imellem Czar Peter og Georg I, maatte Efterretningen om dens Bortmarche vække stor Tilfredshed i Kjøbenhavn. Hvis Spliden udjævnedes imellem de tvende Fyrster, kunde der være Haab om, at de atter vilde forene sig imod Sverige. Det syntes at pege i samme Retning, at der i Eftersommeren, medens Czaren paa Hjemrejsen fra Paris paa ny opholdt sig i Holland, aabnedes Forhandlinger imellem den engelske Diplomat Whitworth og Admiral Norris paa den ene Side, de russiske Ministre paa den anden. Men disse Underhandlinger, der maaske ikke vare alvorlig mente paa nogen af Siderne, førte ingenlunde til Enighed[2]).

Tvært imod havde Czar Peter dengang stærkere end

---

[1]) Depeche af 21. Maj til Meyer, der fik Ordre til at følge den preussiske Konge til Paris, hvis han rejste derhen.

[2]) Om denne Forhandling, der omtales i mange historiske Skrifter, gav Westphalen Indberetninger til sin Regering, som dog kun have Interesse, for saa vidt de vise, at han gjorde Forsøg paa at tage Del i dem, men blev barsk afvist af Schafirof, der mindede om, hvor lidt Fyrst Dolgorucky havde maattet være med i de Forhandlinger, som i Kjøbenhavn vare blevne førte i de sidste 8—9 Maaneder med Kong Georgs Diplomater (f. Ex. Dep. fra Westphalen af 28. August 1717).

nogensinde nærmet sig Sverige. Paa Slottet Loo i Nærheden af Amsterdam havde han (omtr. 22. August 1717) en Sammenkomst med Görtz, som Hollænderne faa Dage i Forvejen med Englands Samtykke havde løsgivet af Fængslet. Da denne Sammenkomst blev bekjendt, vakte den en overordentlig Opsigt. Den blev opfattet som en tydelig Tilkjendegivelse af, at Rusland stod paa Springet til at indlede Forhandling med Sverige om Fred. Skarpere end nogensinde fulgte det europæiske Diplomati Görtz's Færd. Det rygtedes snart, at han kort Tid efter hint Møde kom til Berlin og tæt ved denne By forhandlede med den preussiske Minister Ilgen, at han derfra rejste ind paa saxisk Grund, hvor han havde Samtaler med August II's vigtigste Raadgiver Grev Flemming, og at han endelig over Riga, Reval og Aabo sejlede til Sverige. Hertil kom han i November 1717.

Ikke længe efter at Görtz havde været i Berlin, rejste Czaren over denne Stad hjem til Rusland, hvor Sønnen Alexius's sørgelige Retssag ventede ham, men hvor han tillige mente at skulle fortsætte den Forhandling med Sverige, som han havde indledet paa Slottet Loo med Görtz. Som Mødested for svenske og russiske Underhandlere var man foreløbig enig om at vælge Aabo, og Czaren havde indrømmet Preussen, at det maatte lade sig repræsentere der. En aabenlys Fredsunderhandling mellem Rusland, Preussen og Sverige syntes at forestaa. Aldrig havde det saa tydelig vist sig, at Forbundet imod Sverige var revnet.

Det ligger i Sagen selv, at et Aar, der fremviser saadanne Forhold imellem Magterne i Nordeuropa, ikke havde været rigt paa store Krigsbegivenheder. Rusland havde ladet Sverige have Ro fra Øst, og Karl XII havde væsenlig været optaget af Organisationsarbejder og Rustninger. De

væbnede Sammenstød, der fandt Sted imellem ham og Danmark-Norge, skyldtes Tordenskjold, der stræbte at hindre Planer fra hans Side imod Norge ved Angreb paa svenske Skibe og faste Punkter ved Kattegat. Som bekjendt begunstigede Lykken i dette Aar Tordenskjolds æventyrlige Mod mindre end i det foregaaende. Baade hans Angreb paa Göteborg (14. Maj) og paa Strömstad (19. Juli) slog fejl. For øvrigt gjorde man sig i Norge rede til kraftig at forsvare sig imod Kong Karl, hvis han vilde prøve paa at gjentage Forsøget fra 1716. Under Spændingen med Czar Peter i Foraaret havde Frederik IV ladet nogle nationale danske Regimenter, der stode i Norge, føre til Danmark for at have større Sikkerhed imod Syd. Men efter at Russerne havde forladt Mecklenburg, var Norge det Rige, som aldeles overvejende krævede Opmærksomhed. Ja, hvad mere var, Frederik IV begyndte at tænke paa fra den norske Grænse at gaa angrebsvis frem imod Sverige.

For at dette skulde kunne ske med Virkning, var imidlertid en Overenskomst med Rusland nødvendig; og hvad skulde man tro, der i Efteraaret 1717 mindre kunde tænkes paa? Men til Trods for, hvad der vidstes om Czarens Forhandlinger med Görtz, besluttede Frederik IV dog at prøve paa en saadan. I. G. Holsteins og Dewitz's Politik havde lidt Skibbrud ved den trevne Holdning, de engelske og hannoveranske Statsmænd viste i Sommeren og Efteraaret 1717, og med Føje begyndte Regeringen i Kjøbenhavn nu at fatte Mistanke til Kong Georgs Politik. Det var ingen Hemmelighed, at en gottorpsk Agent Fabrice i Efteraarsmaanederne underhandlede i London med Statsmændene her for at faa en Særfred i Stand mellem Georg I og Karl XII[1]).

[1]) Carlson anf. St. 108. Fabrices Virksomhed i London omtales kort i Söhlenthals Depecher fra Efteraaret 1717.

I samme Grad som det under slige Forhold syntes voveligt at sætte sin Lid til Kong Georg alene, i samme Grad vendte Tanken tilbage om at faa Rusland til at gaa ind paa et kombineret Angreb imod Sverige. Dette havde en ivrig Talsmand i Wibe, hvis Indflydelse hos Kongen paa denne Tid fik Overhaand over I. G. Holsteins[1]). Hvad Regeringen vidste om Czarens Tilnærmelse til Görtz, var ikke i Stand til at skræmme derfra. Den kjendte ham tilstrækkelig til at vide, at han ikke vilde betænke sig paa at afbryde Forhandlingen med Sverige, saafremt Aftaler med Danmark-Norge syntes ham fordelagtigere. Den Opfordring, den tænkte paa at rette til ham, skulde aabenbart netop være et Modtræk imod Görtz's Forsøg paa at drage ham over til Sverige. Westphalen blev kaldt hjem for mundtlig at modtage Instrux om den Forhandling, han nu skulde drive med Czaren om et kombineret Angreb paa Sverige[2]).

I Virkeligheden var Czar Peter kommen i en livlig Bevægelse, da han, som det synes, af selve Westphalen fik Underretning om, at der var ved at foregaa en Svingning i den dansk-norske Regerings Holdning. Han skrev til Dolgorucky i Kjøbenhavn, at efter hvad Westphalen havde fortalt ham, havde den danske Konge gjennemskuet det

---

[1]) Man faar et levende Indtryk heraf ved en Betænkning af I. G. Holstein, dat. 13. November 1717, der i Koncept findes i den Ledreborgske Samling (Folio Nr. 436, I. G. Holsteins Autobiografi). Den vidner i det hele om en vis Forstemning over, at hans Raad i den senere Tid ikke vare blevne fulgte, f. Ex. ved en Strid med Hamburg, og han antyder klart som sin Mening, at Fejlgreb af den danske Regering selv havde virket til at kjølne Englands Iver. — Den viser ogsaa, at Riegels har Ret, naar han tillægger Wibe at have bragt Kongen til at lægge Beslag paa et Par Hamburgerskibe (Udkast til Fierde Friderichs Historie II, 123).

[2]) Depeche til Westphalen af 12. Oktober 1717.

engelske Rænkespil. «Kongen», skriver han, «har fjærnet Dewitz fra Hoffet, og han er bestemt paa at ville træde i et godt Forhold til os, nu skal Westphalen rejse hjem. I maa nøje følge dette Omslag» [1]).

Dolgorucky saa mindre lyst paa Stillingen i Kjøbenhavn. Han svarede, at Holstein endnu var i sin tidligere Naade hos Kongen, og at han og hans Venner, «dette imod de Danske fjendtlige Parti», holdt sig oppe ved Gaver og Rænker; af det modsatte Parti dristede ikke andre end Wibe og Sehestedt sig til at tale med Kongen, og af dem var Wibe en stor Kujon og Sehestedt ubetydelig [2]). Men trods Dolgoruckys Opfattelse af Holsteins Indflydelse kom det til at gaa tvært imod dennes Mening ved den Forhandling, som fandt Sted iblandt Kongens Raadgivere.

Overkrigssekretæren Gabel og General Sponeck forelagde et Forslag til at samle ikke færre end 40000 Mand danske og norske Tropper i det sydlige Norge for derfra næste Foraar at trænge ind i Sverige, samtidig med at Czaren skulde angribe fra Øst. Imod denne Plan kæmpede Holstein og hans Meningsfæller af al Magt. Han fremhævede, i hvor slet en Tilstand de danske Linieskibe vare, om hvilke Gabel selv maatte indrømme, at han ikke kunde tænke paa dem, uden at Haarene rejste sig paa hans Hoved; han holdt det for umuligt inden 1. Maj 1718 at faa oprettet de nødvendige Magasiner i Norge til en Hær paa 40000 Mand, han fandt Planen altfor kostbar, og han mente, at Czarens Forhandlinger med Görtz gjorde det meget tvivlsomt, om man kunde stole paa Rusland og Preussen. Idet han beklagede, at Regeringen ikke stærkere havde

---

[1]) Szolowief S. 87.
[2]) Smstds. S. 88.

støttet sig til England, fraraadede han at stole paa, at dette Land vilde medvirke til den paatænkte Plans Udførelse, det var tvivlsomt, om den engelske Flaade, der i den sidste Sommer havde ligget i de dansk-svenske Farvande, vilde vende tilbage næste Foraar[1]). Men trods Holsteins Indvendinger besluttede Kongen dog at gjennemføre Planen, forudsat at Czaren vilde hjælpe, og at man tillige kunde faa Kongen af England til at yde Skibe paa en lignende Maade som 1716[2]).

Hvor paafaldende det end maa synes, at Regeringen tænkte sig Muligheden af at kunne faa Czar Peter og Georg I til at virke sammen, satte den sig dog i Bevægelse for at naa dette. Den trængte ind paa Peter den store for at faa ham til at love ikke at slutte nogen Fred med Sverige, førend Danmark havde tilbagevundet i det mindste den største Del af, hvad det havde mistet «*injuria temporum*», og førend det ved en Fred havde faaet Anerkjendelse paa sin Besiddelse baade heraf og af den fyrstelige Del af Slesvig samt af det Stykke af Pommern, som det holdt besat. Til Vederlag vilde Danmark give Rusland et tilsvarende Løfte med Hensyn til dets Erobringer. Men Czaren maatte da i Maj eller i de første Dage af Juni 1718 lade en tilstrækkelig stor Hær fra Finland gjøre Landgang i Gammel Sverige. Man besvor ham endelig ikke at stille for store Fordringer til Hjælp af engelske Skibe, og man opfordrede ham til at vise Maadehold i Striden om Mecklenburg. Det samme bad Regeringen Kong

---

[1]) Se den S. 593 Note 1 anførte Betænkning af 13. November 1717.

[2]) Se Skrivelse fra Kongen til Wibe, Gabel og General Scholten af 18. November 1717, hvorved der gives dem Paabud om at fremsætte nærmere Forslag til Planens Udførelse. Snart efter blev Etatsraad Neve tilforordnet dem.

Georg om, og den opfordrede denne af al Magt til at sende Krigsskibe, der kunde virke til at dække de danske Kyster og Czarens Landgangsforsøg[1]). Endog til Preussen rettede den dansk-norske Regering Opfordringer om at yde Hjælp med Penge eller Tropper, skjønt den næppe ventede at opnaa noget derved[2]).

Ligesom for at lægge forøget Kraft i Forsøget paa at drage Czar Peter over paa dansk Side, lod Regeringen Westphalen tilsende den russiske Vicekansler Schafirof en Skrivelse, hvori han ikke blot paa sin vante Vis angreb Sverige og Svenskerne med Voldsomhed, men stærkt mindede Rusland om, hvilken Vigtighed dette Øjeblik havde. «Thi», hed det i Westphalens Brev, «det ere alle de forstandigste Mennesker af det danske og det norske Folk fuldt og fast overtydede om, at hvis Czaren slutter Fred uden tillige at skaffe min Konge nogle af vore tabte Provinser tilbage, vil et saadant Skridt fra Ruslands Side i alle danske Hjærter gjøre et uudsletteligt Indtryk af, at Danmarks Tilvæxt strider imod de russiske Statsgrundsætninger. Naar det er Tilfældet, hvilken forstandig og samvittighedsfuld kongelig dansk Embedsmand vilde da, selv om Kongen af Sverige stod midt i Moskau, kunne raade sin Konge til at drage Sværdet for at frelse det russiske Rige! Hvis Rusland sluttede en Særfred med Sverige, vilde Czaren og Kongen af Danmark for evig Tid være skilte fra hinanden»[3]).

Omgiven af Farer for at blive ladt i Stikken enten af

---

[1]) Instrux for Söhlenthal af 20. November og for Westphalen af 24. November 1717. Naar Regeringen netop nu løsgav de S. 593 Note 1 omtalte Hamburgerskibe, var det vistnok som et imødekommende Skridt imod England, der meget havde ønsket dette.

[2]) Depeche til Meyer af 23. November 1717.

[3]) Skrivelse af 13. November 1717.

Czar Peter og Preussen eller af Georg I, gjorde Frederik IV saaledes et Forsøg paa at bringe et kombineret Angreb i Stand imod Sverige, der kunde føre til en almindelig Fred. Selve Gabels Plan, samtidig at angribe Sverige fra Norge og fra Finland, var forstandig, forudsat at Regeringen havde Hjælpekilder til at kunne trænge ind fra Norge med en vel forsynet Hær paa 40000 Mand. Det var en ikke urimelig Formodning, at Czar Peter kunde haabe, at han, naar et saadant Angreb fandt Sted, vilde kunne tiltvinge sig større Afstaaelser af Sverige end ved en Særfred med den haardnakkede Karl XII. Derimod var det en af Frederik IV's og hans Raadgiveres ikke usædvanlige Kejtetheder, at de lode Westphalen true med en Opsigelse af alt Venskab, hvis Czar Peter sluttede Fred uden at skaffe Danmark-Norge en Del af de tabte Landskaber tilbage. Troede de virkelig, at Trusler skræmmede Czaren? Den eneste Virkning, de kunde have, vilde være at ophidse den pirrelige Mand. Og var det forstandigt at kræve af ham, at han skulde hjælpe Frederik IV til baade at vinde en Del af de tidligere mistede østlige Landskaber og bevare Pommern? Sligt kunde der kun være Tale om, hvis der kunde ydes Vederlag fra dansk Side. Men man oversaa i Kjøbenhavn, at Czaren havde erobret alle svenske Landskaber Øst for Østersøen og vitterlig ikke engang tænkte paa at beholde dem alle, medens de Danske og Nordmændene først skulde tilbageerobre de gamle danske og norske Provinser i Sverige. Der kunde paa alle saadanne Krav fra dansk-norsk Side gives det knusende Svar: «Ja! erobrer først disse Lande, saa kunne vi tales ved om, hvor mange af dem der kunne sikres Eder.» Det var mere statsmandsmæssigt, naar I. G. Holstein raadede til at blive staaende

ved at søge at vinde Sikkerhed for det, der allerede var vundet.

Hvad vi nu end ville dømme om den dansk-norske Regerings Maade at fremsætte sin Plan paa, var denne et interessant Forsøg paa at tage et kraftigt Initiativ, hvorved Regeringen først og fremmest vilde stræbe efter at fri sig selv ud af en farlig Klemme, men ogsaa lod sig drage afsted af sanguinske Forhaabninger om store Fordele.

2. Aalandsforhandlingernes Tid indtil Karl XII's Fald.

Vilde Czar Peter og Georg I fortsætte Forhandlingerne med Sverige, eller vilde de følge det Forslag til et samlet Angreb paa Karl XII, som den dansk-norske Regering rettede til dem? I god Samklang med sin vante Politik valgte Czar Peter ikke at forhaste sig med at træffe et bestemt Parti, men at holde sig flere Udveje aabne. Derfor kunde Frederik IV's Plan ikke et Øjeblik bringe ham til at opgive Tanken om en Underhandling med Sverige. Det blev fastsat, at Mødestedet imellem de svenske og de russiske Underhandlere ikke skulde være Aabo, som der tidligere havde været Tale om, men den lille Ø Lofö i Aalandsøernes Gruppe, og her aabnedes Forhandlingerne omsider den 23. Maj 1718. De svenske Underhandlere vare Görtz og Karl Gyllenborg, de russiske Ostermann og General Bruce. Görtz og Ostermann vare afgjort de vigtigste, og med Føje er der blevet gjort opmærksom paa det ejendommelige i, at det var to Tyskere, der her skulde lede en Forhandling, som syntes at maatte komme til at afgjøre Nordens Skjæbne.

Det første Hovedpunkt under denne Forhandling var, at Ostermann omtrent 12. Juni viste Görtz et Brev fra

Czaren, hvori denne foreslog følgende. Enten skulde Rusland tilbagegive Sverige baade Finland, Estland og Lifland, alene med Undtagelse af Narwa og Wiborg, der tillige med Ingermanland vilde blive Peter den stores eneste Udbytte af den lange Krig, eller ogsaa skulde Rusland beholde Estland, Lifland og Ingermanland med en Del af Karelien, men saa skulde det til Vederlag med sin hele Styrke hjælpe Sverige til at erobre Norge samt arbejde for, at den svenske Konge kunde faa alle sine tyske Lande tilbage og desuden Mecklenburg, uden at han skulde have nødigt at bruge Vaabenmagt dertil.

Husker man paa, hvor meget Czar Peter havde erobret, synes disse Tilbud forbavsende, ja næsten mistænkelig store. Görtz udtalte selv om dem i et Brev til den svenske Kansler Müllern: »Jeg suspenderer min Dom om dem, da jeg finder, at dette er alt for højt for mig.« Hvad enten Karl XII selv fattede Mistanke, eller han blot blev ledet af sin vante Haardnakkethed, svarede han paa dem med et Afslag, da Görtz overbragte ham dem. Nye Underhandlinger førte til, at Görtz og Ostermann i Slutningen af Juli enedes om en traktatmæssig Aftale, ifølge hvilken Peter den store mod at beholde Ingermanland, Estland, Lifland og en Del af Karelien skulde paatage sig næste Foraar med 80000 Mand at rykke ind i Polen og sætte Stanislaus Leszinsky paa Tronen her; han skulde formaa Preussen til Fred enten saaledes, at det fik Stettin med en Del af dets Omraade eller Vederlag derfor andensteds; Frederik IV skulde ved et Felttog i Tyskland bringes til at afstaa Norge til Karl XII, som derfor med 40000 Mand skulde sætte over til Tyskland. For at hjælpe ham hertil forpligtede Czaren sig til at forene hele sin Flaade med den svenske og at lade 20—25000 Mand støde til hans

Hær; han vilde endelig bruge sin hele Magt, for at Hannover kunde blive tvunget til at afstaa Sverige Bremen og Verden. Hvis England vilde hindre dette, skulde Kongen og Czaren føre Krig imod det med fælles Kræfter, dog med det Forbehold, at saafremt Karl XII fritog Czar Peter for dette Tilsagn, vilde Czaren garantere ham Mecklenburg, imod at Hertugen her blev holdt skadesløs paa en saadan Maade, som Rusland kunde udvirke det.

Det giver stærkt Indtrykket af, at Czar Peter ivrig har attraaet Fred, naar man ser, at han netop paa denne Tid krydsede med en stor Flaade af Galejer i Nærheden af Aalandsøerne. Det var, som om han var spændt paa at faa Udfaldet at vide og vel endog vilde udøve et Tryk paa Forhandlingerne. Skjønt den foreløbige Aftale imellem Ostermann og Görtz i flere Henseender ændredes under fortsat Drøftelse i de første Dage af August, vedblev Bestemmelsen om Danmark at gjælde, og der kom endog det Tillæg til, at Bornholm skulde kunne afkræves det. I denne Form blev Overenskomsten godkjendt af Czar Peter, der altsaa for sit Vedkommende dømte den dansk-norske Stat til Opløsning.

Maaske var dog Faren for vort Fædreland ikke saa stor, som den saa ud til. For slet ikke at tale om, at det er tvivlsomt, om Czaren, naar det kom til Stykket, vilde have støttet Karl XII med nogen Hjælp af Betydning, saa var det et stort Held for Danmark under de daværende Forhold, hvis Angrebet, saaledes som Aftalerne fastsatte, blev rettet imod det fra Syd og samtidig med, at Sverige og Rusland vilde forsøge at fravriste Hannover Bremen og Verden. Preussen stod ganske vist i et meget spændt Forhold til Hannover, det havde ønsket at faa Del i en svensk-russisk Særfred, og det vilde gaa ind paa, hvad Görtz mente

at kunne formaa Karl XII til at indrømme, at det nemlig skulde have Stettin som Pant saa længe, indtil det havde faaet det Pengekrav tilfredsstillet, som det i Anledning af denne By havde paa Sverige[1]). Men det vilde aldrig have indrømmet Sverige en saadan Magtstilling i Nordtyskland som den, der her var Tale om. August II af Saxen-Polen, der var udset til at skulle miste Polen, vilde af al Magt have kæmpet imod Rusland og Sverige, og det paatænkte Angreb paa Hannover maatte utvivlsomt have fremkaldt en Krig baade med England og med den tyske Kejser. Netop samtidig med at Forhandlingen paa Aalandsøerne var traadt ind i dette Stadium, havde den tyske Kejser efter en sejrrig ført Krig med Tyrkerne sluttet Freden i Passarowitz (21. Juli 1718), han vilde nu kunne bruge sin Hovedstyrke i Tyskland, og Wienerhoffet var bestemt paa ikke mere at taale en russisk Hær i dette Land. Vistnok havde Spanien under Kardinal Alberonis Ledelse siden Midten af 1717 kæmpet med Østerrig i Italien; men den 2. August 1718 sluttede Kejseren, England og Frankrig Kvadruppelalliancen, der kaldtes saaledes, fordi man regnede paa, at Holland snart vilde tiltræde den, og dette Forbund var netop rettet imod Spanien. Tre Uger efter blev Brodden brudt af det spanske Angreb paa Østerrig ved Englændernes Sejr over den spanske Flaade ved Kap Passaro (22. Aug. 1718). Spanien vilde umulig kunne hindre Kejseren og England fra med Kraft at bekæmpe et russisk-svensk Forbund, og Frankrig havde sluttet sig saa nær til England, at Czar Peter og Karl XII ikke vilde kunne tænke paa at finde Støtte hos det. Samtidig med at der blev truffet højt flyvende Aftaler paa Lofö, var Grunden i Virkeligheden

1) Droysen anf. St. S. 228.

taget bort under dem, og de vare en Chimære. Der kunde ikke ad den Vej reddes en Fodbred Land for Sverige Syd for Østersøen, end sige her vindes Vederlag for, hvad det tabte ved den finske Bugt. Sverige vilde kun kunne holdes skadesløst ved et Angreb paa Norge. Saafremt Karl XII lod Planerne imod Hannover falde og vendte sig imod den norske Grænse, maatte Frederik IV faa en farlig Kamp at udholde her; men haabløs var den ingenlunde. Mindet om Begivenhederne 1716 maatte give Haab om, at her kunde rejses en kraftig Modstand, og da Danmarks Sydgrænse var sikret, vilde det være muligt at føre Forstærkning af danske Tropper til Norge eller at komme dette Land til Hjælp ved Angreb paa den svenske Kyst. England vilde utvivlsomt under en saadan Kamp have ydet en Forstærkning af Skibe, der kunde have vanskeliggjort det for Rusland at hjælpe Sverige efter nogen større Maalestok. Det er derfor tvivlsomt, om den Traktat, der blev aftalt paa Aalandsøerne, vilde have været Karl XII i den Grad til Hjælp, som man tidt har sagt[1]).

---

[1]) Jeg har ved Fremstillingen af Aalandsforhandlingerne fulgt Carlsons paa svenske Aktstykker byggede Skildring af dem i det tidt nævnte Skrift. Men skjønt jeg stærkt tvivler paa, at hans Resultater kunne rokkes, bør jeg gjøre opmærksom paa, at ligesom Russerne paa Peter den stores Tid stedse paastode, at det var Görtz, som havde fremsat Tanken om at lade Danmark blive Ofret, medens de selv havde vægret sig ved at indlade sig paa en saadan Troløshed, og ligesom man ikke i de hos Bacmeister: Beiträge zur Geschichte Peters des grossen (3ter Band) anførte russiske Meddelelser om Aalandsforhandlingerne finder noget Vidnesbyrd om Svig imod Danmark fra Czarens Side, saaledes gjælder det samme væsenlig om den Fremstilling, Szolowief i den nyeste Tid har givet af disse Forhandlinger i sin store russiske Historie 17de Bind, og som Brückner har fulgt i sit Værk om Peter den store. Efter Szolowief anf. St. S. 232—33 havde Czaren i sin Instrux for sine Underhandlere kun krævet,

Men Traktaten blev som vel bekjendt aldrig til Virkelighed. Karl XII nægtede at stadfæste den, visselig ikke af Hensyn til, at Forholdene imod Syd havde taget eller vare ved at tage en for ham uheldig Vending, men fordi, som han sagde, den foreslaaede Plan vilde medføre sikre Tab, men højst usikre Fordele; han brød sig ikke om Hjælp, da Aftaler om sligt sædvanlig kun førte til gjensidig Mistro, og han vilde ikke angribe Georg I, da denne havde tilbudt ham at slutte Fred. Hvad han krævede som Vilkaar for at slutte Fred med Rusland og Preussen, klang næsten parodisk. Det Forbund, som Czar Peter havde været rede til at slutte med ham imod Danmark-Norge og Hannover, var hermed bristet.

Hvorledes havde Peter den store imidlertid stillet sig til Frederik IV og de Opfordringer, denne ved Overgangen fra 1717—1718 havde rettet til ham for at formaa ham til at træde virksomt op imod Karl XII?

Det laa i Sagen selv, at Ruslands Forhandling med Sverige ikke kunde være skjult. Derfor lod Czaren, som om han var Aabenheden selv med Hensyn til den. Han gav ikke blot den dansk-norske Regering Meddelelse om, at et Møde skulde finde Sted paa Aalandsøerne; men han erklærede gjentagne Gange, at han ikke vilde skjule noget for den, og han underrettede den ogsaa,

at Danmark skulde tilbagegive sine Erobringer fra Sverige og Hertugen af Gottorp, det var (S. 239) Görtz, der i Dagene efter 9. Juli første Gang havde ytret, at Karl maatte have Vederlag i danske Besiddelser, og han havde foreslaaet (S. 241) et Felttog af Svenskere og Russere imod Danmark igjennem Holsten, samtidig med at 40000 Mand Svenskere skulde angribe Norge. — Det synes ønskeligt, at en Specialundersøgelse, bygget baade paa svenske og russiske Aktstykker, engang vil gjøre det klart i det enkelte, hvad der er foregaaet under Forhandlingerne paa Aalandsøerne.

nu om en, nu om en anden Enkelthed vedrørende Forhandlingens Gang. Selvfølgelig vogtede han sig dog for at meddele noget, der kunde henpege paa, i hvilken Grad han var rede til at svige Frederik IV. Derimod talte han og hans Vicekansler store Ord om den mageløse Aabenhed, de viste ved deres Meddelelser, og om i hvilken Grad Ruslands Loyalitet stod i Modsætning til den Tavshed, dets Forbundsfæller havde vist og viste med Hensyn til de Forhandlinger, de vitterlig dreve med Sverige. Dette skærpedes endog til den Paastand, at Czaren var nødt til at underhandle med Karl XII paa Grund af den Troløshed, han var Gjenstand for fra sine Allieredes Side. Haand i Haand dermed gik Udtalelser om, at Görtz ikke var til at stole paa, og at der rimeligvis ikke vilde komme noget ud af den hele Forhandling[1]).

Ytringer som disse sidste vare næppe lutter Forstillelse, thi Görtz's Rænkefuldhed var almindelig kjendt, og Czar Peter havde, i det mindste i Begyndelsen af Aaret 1718, ingenlunde besluttet at sætte alt paa det ene Kort at prøve en Underhandling med Sverige. Gjentagne Gange lod han give Frederik IV de stærkeste Forsikringer om, at han aldrig vilde skille sin Sag fra hans[2]). Han undsaa sig end ikke for selv at udtale til Westphalen: »Jeg vil ikke gjælde for en kristen Fyrste, men for den inkarnerede Djævel og et slet Menneske, hvis jeg endnu nogensinde har havt den Tanke at svige den danske Konge ved en Særfred eller ved at slutte Fred uden at skaffe ham saa store Fordele, som

---

[1]) Westphalens Depecher fra 1718 indeholde en Række Exempler paa alt dette.

[2]) Se f. Ex. Protokol om Konference imellem Konseillet og Dolgorucky af 18. Marts og Depeche fra Westphalen af 21. Februar 1718.

det paa nogen Maade er mig muligt at udvirke for ham»[1]). Ja, paa selve det Tidspunkt, da han havde givet Ostermann Fuldmagt til at træffe Aftaler med Görtz, hvorefter den dansk-norske Stat skulde ofres, for at han kunde vinde Østersølandskaberne, ytrede Schafirof til Westphalen, at de russiske Underhandlere kun vilde lade Sverige faa Finland tilbage, og det alene paa det Vilkaar, at den svenske Konge ogsaa tilfredsstillede Ruslands Forbundsfællers Krav. Endnu i August Maaned gjentog Schafirof væsenlig det samme[2]).

Hvor behageligt end alt sligt maatte lyde for den dansk-norske Regering, mente den at kjende Czar Peter altfor godt, til at den kunde lægge Vægt derpaa. Vigtigere var det, at han i Begyndelsen af Aaret 1718 fuldstændig var gaaet ind paa Frederik IV's Angrebsplan imod Sverige. Han ytrede sig ved en skriftlig Deklaration villig til fra sin Side at gjøre den af Kong Frederik ønskede Landgang i Gammel Sverige med 40000 Mand, saafremt Kongen af Danmark samtidig vilde angribe med 30000 Mand fra den norske Grænse. Men han maatte have Hjælp af Skibe til at sikre Overfarten fra Finland til Sverige, og da den danske Konge havde underrettet ham om, at han ikke vilde kunne sende sine Skibe længere imod Øst end til Bornholm, vilde det være nødvendigt, at en engelsk Eskadre støttede Toget, han maatte have Hjælp af 15 Linieskibe. Saafremt disse kom, vilde han vise sig «*raisonnable*» i den mecklenburgske Sag, han vilde da formaa Hertugen af Mecklenburg til at bortsende de russiske Tropper, som endnu stode i hans Land, til at lade Ridderskabets Godser her være i den Tilstand, hvori de vare ved hans Tron-

---

[1]) Depeche fra Westphalen af 14. Marts 1718.
[2]) Depecher fra Westphalen af 10. Juni og 11. August 1718.

bestigelse, og til at finde sig i, at hans Proces med dette Ridderskab gik sin Gang ved det kejserlige Hofraad[1]).

Hvad kunde være glædeligere at høre? Men Czar Peter vilde aabenbart helst være fri for at gjøre disse Indrømmelser i den mecklenburgske Sag. Derfor foreslog han strax efter, at man ikke skulde bryde sig om en engelsk Hjælpeflaade, men at Kongen af Danmark trods sine tidligere Udtalelser skulde sende sin Flaade til Gotland, hvor han selv vilde lade sine Krigsskibe støde til den. De forenede Eskadrer skulde da om muligt indeslutte den svenske Flaade i Karlskrona og derved dække Operationerne fra begge Sider imod Sverige. Hvis Kongen af Danmark attraaede at gjøre sig til Herre over Gotland, vilde han hjælpe ham dertil, ja han vilde, dersom Kongen ønskede det, selv erobre denne Ø for ham, uden at det skulde koste Danmark en eneste Mand eller et eneste Skud Krudt. Det vilde overhovedet være ham den største Glæde at skaffe den danske Konge alt tilbage, hvad han havde mistet[2]).

Da Czar Peter udtalte dette, vare Underhandlingerne paa Aalandsøerne endnu ikke aabnede, og det er rimeligt, at de aldrig vilde være blevne det, saafremt han havde kunnet komme til Enighed med Frederik IV og Georg I om en Felttogsplan imod Sverige. Oven i Kjøbet havde han kort i Forvejen gjort et mærkeligt Skridt til en nøjere Forbindelse med det danske Hof. Menzikof, der paa denne Tid vistnok ikke havde stort at sige med Hensyn til den ydre Politik, men dog kunde gjælde for den ypperste Mand i Riget næst Czaren og særlig stod Czarinde Katharina nær, havde i de sidste Dage af Januar 1718 foreslaaet West-

---

[1]) Vedlagt Westphalens Depeche af 6. Marts 1718.
[2]) Se smstds. og Depeche fra Westphalen af 14. Marts 1718.

phalen som et Middel til at knytte et uopløseligt Baand imellem Danmark og Rusland, at den danske Kronprins skulde ægte Czarens ældste Datter. For at give dette Forslag Eftertryk tilføjede Menzikof, at Görtz allerede havde fremsat et Forslag om, at denne Prinsesse skulde giftes med selve Karl XII[1]). Samtidig var det et temmelig almindeligt Rygte, at Peter den store tænkte paa at faa hende gift med Hertug Karl Frederik af Holsten-Gottorp, den danske Konges svorne Fjende. Men nu tilbød han hende til den danske Kronprins, thi ingen kunde være i Tvivl om, at Menzikofs Forslag stammede fra Czaren selv. Dette Tilbud kom i et Øjeblik, da Forbindelsen med Rusland maatte have den største Vigtighed for Frederik IV!

Netop paa denne Tid var det, at Czar Peters Søn Alexius stod som anklaget for den Domstol, der snart skulde dømme ham til Døden. Schafirof gav efter Czarens Befaling Westphalen en Meddelelse om Anklagen og tilføjede, at Czaren haabede, at den danske Konge, som var saa stærkt interesseret i disse Forhold, vilde virke for, «at Tronen i Rusland kunde blive sikret hans Søn Peter[2]) i det ulykkelige Tilfælde, at denne endnu var umyndig, naar det behagede Gud at bortkalde ham selv fra denne Verden» [3]). Man fristes til at opfatte dette lille Træk som et nyt Vidnesbyrd om, at Czaren paa dette Tidspunkt ønskede at nærme sig til Danmark-Norge og ingenlunde afgjørende havde valgt at slutte en Særfred med Sverige.

Men Ægteskabstilbudet blev tilbagevist. Idet Westphalen tilmeldte det til Sehestedt som Oversekretær for det tyske Kancelli og altsaa som Udenrigsminister, tilføjede

[1]) Depecher fra Westphalen af 30. Januar og 5. Februar 1718.
[2]) Denne var født 8. November 1715 og døde 6. Maj 1719.
[3]) Depeche fra Westphalen af 25. Februar 1718.

han: «I hvor høj en Grad jeg end har min Gage nødig for at kunne leve, forsikrer jeg Deres Excellence paa min Ære, at jeg hellere vilde hundrede Gange opgive min Embedsstilling end blive Redskabet til at besudle det danske Blod ved en Forbindelse af denne Natur.» Saaledes skrev den Mand, der var ivrigere end nogen anden for Alliancen med Rusland! Højst sandsynlig saa Kong Frederik og hans Raadgivere paa Forslaget med lignende Øjne. Selv om de nok saa meget holdt det for nødvendigt at staa i et venskabeligt Forhold til Peter den store, opfattede de ham dog som en halvt barbarisk Fyrste, og i hans Datter saa de næppe andet end et Frillebarn, født i en Forbindelse med en Kvinde af et saare tvivlsomt Rygte. Hvilket Ægteskab for en Fyrstesøn af det, som de mente, ophøjede oldenburgske Kongehus! Men dette var næppe den eneste Grund til Afslaget. Den dansk-norske Regering attraaede aldeles ikke nogen nøje Tilslutning til Rusland i det hele. Den var klar paa, at saa snart det var lykkets at styrte Sverige ned fra den Højde, der gjorde det til en saa farlig Nabo, maatte den se at gjøre sig fri af Rusland, om end selvfølgelig med Bevarelse af et fredeligt og venskabeligt Forhold. Intet havde den mindre Lyst til end til at skulle blive et Værktøj i Ruslands Haand eller en fremskudt Bastion for dets Østersøvælde med Udsigt til at blive først angrebet, saa snart Ruslands Politik bragte det i Strid med andre Magter. Det Syn, den havde faaet paa Czar Peters Lyst til at indblande sig i Tysklands Forhold, gav stærkt Indtrykket af, at han attraaede slige fremskudte Bastioner. Og fra hvis Side kunde den frygte større Egennytte og større Anmasselser end af den Fyrste, som den mente paa den skammeligste Maade havde ofret Danmarks Tarv 1716? Selv om han nu maaske ved sin Datters Gifter-

maal med den danske Kronprins ønskede oprigtig at grundlægge et venskabeligt Forhold til Danmark, vilde han utvivlsomt have stræbt at bruge det til saa vidt muligt i Fremtiden at blive Herre over den dansk-norske Politik.

Det Afslag, som Frederik IV gav paa det russiske Ægteskabstilbud, fik senere Indflydelse paa Forholdet i mange Aar imellem Staterne i Norden. Det var det, der indgjød Czarinde Katharina det glødende Had imod Frederik IV, som hun senere, da hun var Ruslands Selvherskerinde, søgte at tilfredsstille ved at gjøre den danske Konge alt det onde, hun kunde. Naar Hertug Karl Frederik af Gottorp blev hendes Svigersøn, naar Forholdet til den gottorpske Familie i det hele har spillet en stor Rolle i Rusland i det 18. Aarhundrede, og naar Gottorperne den Dag idag sidde paa den russiske Trone, skyldes det Frederik IV's Tilbagevisning af Forslaget fra Czar Peters Side om en Ægteskabsforbindelse imellem Hofferne i Petersborg og Kjøbenhavn.

Men denne Tilbagevisning havde ogsaa sin Vigtighed paa det Tidspunkt, hvorom her er Tale. Selv om det ikke fattedes paa vægtige Grunde for den Holdning, Frederik IV viste, var det højst uheldigt, at Ægteskabssagen var bleven rejst. Efter at Czar Peter havde opfattet den dansk-norske Regerings Færd imod ham i Kjøbenhavn 1716 som svigefuld, kom nu Kong Frederiks Afslag til som en ny Krænkelse.

Maaske vilde han dog have lagt mindre Vægt derpaa, saafremt et Angreb med forenede Kræfter var kommet i Stand imod Sverige. Men dette blev hindret ved Georg I's Politik.

Den Plan, som den svenske Regering efter Görtz's Opfordring fulgte i 1718, var samtidig at holde Underhand-

linger i Gang med Czaren og med Kong Georg, skræmme dem gjensidig med hinanden og derved ligesom stille sig til Auktion imellem dem for saa at vælge Særfred med den af dem, der gjorde det fordelagtigste Bud. I Begyndelsen af 1718 opfordrede derfor Karl XII Georg I til at lade Fabrice, der havde drevet Underhandlinger i det forrige Aar med ham [1]), rejse til Sverige og der meddele hans Ønsker. Den engelske Konge efterkom dette Forslag og sendte desuden snart efter ogsaa en hannoveransk Gehejmeraad Schrader til Sverige. Samtidig blev den svenske General Dücker, der som dansk Krigsfange med Frederik IV's Tilladelse opholdt sig i Hamburg, men trods sit givne Æresord forlod denne By [2]), sendt af den svenske Regering til England for at underhandle der. Det var saaledes alt andet end ærlig Tale, naar Bernstorff uden videre nægtede over for Söhlenthal, at hans Konge tænkte paa særlige Underhandlinger med Sverige [3]).

Hvor stor Lighed der end for saavidt var imellem Georg I's og Czar Peters Holdning, nedlod den engelske Konge sig ikke paa dette Tidspunkt saaledes som Czaren til at give Løfter om at ville hjælpe til at udplyndre sin Forbundsfælle, den dansk-norske Stat. De Fredstilbud, han 1718 gjorde Karl XII, gik med Hensyn til vort Fædreland ikke ud over Tilbud om Mægling og et almindeligt Tilsagn

---

[1]) Se Side 592—93.

[2]) Ved Depechen til Söhlenthal af 26. Februar 1718 ligger Afskrift af den Revers, General Dücker efter Stralsunds Erobring havde udstedt om paa Ære, Tro og Love og Kavallersparole saalænge, indtil han blev udløst, hverken *»directe noch indirecte, mediate oder immediate«* at foretage det ringeste, der kunde stride imod den danske Konges Tarv.

[3]) Depeche fra Söhlenthal af 25. Marts, jvfr. sammes Depeche af 12. Juli.

om, at Sverige skulde faa et billigt Vederlag for sine Tab[1]). Men paa den anden Side var Georg I's Politik ulige misligere for Frederik IV end Czarens, for saa vidt han ikke som denne kunde drages over til at lade Planen om en Særfred falde, naar der kunde skabes Samvirken af samtlige de tidligere Forbundsfæller imod Sverige. Han var altfor bittert stemt imod Rusland og Preussen til at ville gaa ind paa nogen som helst Aftale med Czar Peter. Derfor svarede han og Bernstorff dels afvisende, dels undvigende paa de Opfordringer, Frederik IV havde rettet til ham om en Sammenslutning imod Sverige. Snart sagde Bernstorff, at Kong Georg umulig kunde indlade sig paa sligt, inden han havde Vished for, at Czaren havde afbrudt sine Underhandlinger med Sverige, snart hed det, at Spaniens Planer imod Østerrig i Italien vilde lægge Beslag paa en saa stor Del af den engelske Søstyrke, at England næppe vilde kunne sende saa mange Krigsskibe til Østersøen, som behøvedes for at kunne dække en Landgang fra Finland i Sverige[2]).

Hermed var den dansk-norske Regerings Plan falden til Jorden. Men endnu stod tilbage, at den kunde gaa ind paa Czar Peters Forslag, i Forening med ham alene at angribe Sverige. Dog dette vilde Kong Frederik ikke. Endnu mere end 1716 havde han Mistillid til sin egen Flaades Styrke. Hvad hjalp det, at han havde ypperlige Officerer og fortrinlige Søfolk! Den med hvert Aar stigende finansielle Nød gjorde det umuligt at holde Flaaden i en nogenlunde god Stand. Han dristede sig ikke til at stole paa, at Sveriges Finanser vare endnu slettere, og at det

[1]) Jvfr. om disse Forhandlinger Carlson anf. St. 116 ff. og Fryxell vol. XXIX, 94.

[2]) Depecher fra Söhlenthal af 28. Januar, 22. Februar, 9. Marts 1718.

derfor rimeligvis stod elendig til med dets Flaade. Og, hvad der maaske var endnu vigtigere, Frederik IV's Mistro imod Czar Peter var for stor til, at han vilde sende en Del af sine Skibe bort for at lade dem forene sig med hans Eskadre og paa den Maade give sig i hans Vold uden noget Rygstød i England-Hannover. Han lod derfor svare Czaren, at en samlet Kamp imod Sverige var umulig i den Form, han havde foreslaaet. En anden Sag vilde det være, naar Czaren alene vilde paatage sig at holde Sveriges Søstyrke Stangen imod Øst, saafremt den vilde prøve paa at hindre hans Landgang. Frederik IV mente, at han maatte være «bastant» dertil[1]). Hvad der skete i Sommeren 1719 ved Sveriges Østkyst, synes at vise, at han havde Ret i denne Opfattelse. Men Peter den store enten vilde eller turde ikke indlade sig paa sligt. Nu efter at han mente, at han var bleven stødt tilbage baade af Georg I og Frederik IV, fæstnedes Beslutningen hos ham om at faa en Særfred i Stand med Sverige paa Aalandsøerne.

Saaledes som Stillingen havde udviklet sig, var den dansk-norske Regering henvist til en Uvirksomhed, der stedse tærede paa dens svage Pengekræfter, da i det mindste den største Del af Krigsstyrken maatte holdes rede til Kamp. Dens eneste Vaaben var efter bedste Evne at hindre Handelen paa Sverige. Vistnok var det et Held, at Opdagelsen af den Görtz-Gyllenborgske Brevvexling havde bragt England til at forbyde sine Undersaatter al Handel og Skibsfart paa dette Land, Rusland greb lignende Tvangsforholdsregler som Danmark-Norge imod Skibsfarten her, og Kongen af Preussen lovede at udstede Forbud imod, at hans Undersaatter handlede med Svenskerne. Disse lede der-

---

[1]) Depecher til Westphalen af 23. April og 17. Maj 1718.

for haardt under Handelsspærringen; men der fattedes dog meget i, at denne kunde gjennemføres nogenlunde fuldstændig. Den preussiske Regering saa igjennem Fingre med, at der fra Königsberg blev drevet en forholdsvis ret levende Skibsfart paa Sverige, og ligesom selv engelske Kjøbmænd og Skippere trodsede deres egen Regerings Forbud, saaledes satte baade Hollændere og Lübeckere foruden andre Østersøstæders Indbyggere sig ud over de Farer, med hvilke danske, norske og russiske Kapere og Krigsskibe truede dem. Hvor stort et Tryk Handelsspærringen end voldte Sverige, var den dog ikke et tilstrækkelig kraftigt Vaaben til, at den kunde nøde Karl XII til Fred, og den Politik, Danmark-Norge her fulgte, havde i andre Henseender meget svage Sider.

Den stred paa det aller klareste imod de Grundsætninger, som Danmark-Norge i den nyere Tid stedse har opretholdt under de store Søkrige. Netop for ikke længe siden (1691 og 1693) havde det følt sig alvorlig krænket, fordi England og Holland havde villet forbyde al Handel paa Frankrig under den pfalziske Arvefølgekrig, og det havde dengang sluttet Forbund med Sverige om med forenede Kræfter at værne om deres Skibsfarts Tarv. Regeringen i Kjøbenhavn kunde nu under Krigen med Karl XII vistnok gjøre gjældende, at det var ham, der ved sit Kaperreglement af 1714 havde tvunget den ind paa voldsomme Skridt imod Handelen paa Sverige, da han lod kapre alle de Handelsskibe, der sejlede paa hans Fjenders Lande. Det havde, paastod den, været nødvendigt at gjøre Gjengjæld. Men for ikke at tale om, at det er højst tvivlsomt, hvorvidt en Fjendes Brud paa Folkeretten kan give en selv Ret til det samme, saa var det umuligt andet, end at Danmark-Norge derved vilde komme i Strid med andre søfarende Nationer, der selv-

følgelig ikke vilde erkjende Gyldigheden af dets Paastand, men holdt sig til, hvad der traktatmæssig var hjemlet dem, og hævdede, at al Handel maatte være dem tilladt undtagen med Kontrebande. Det var ingenlunde en tilstrækkelig Imødekommen, at den dansk-norske Regering ikke lod konfiskere andre Ladninger i de opbragte Skibe end dem, der bestode i «provisions de guerre»[1]), og kun saadanne Skibe, der tilhørte Svenskere, om de end føre under neutralt Flag[2]).

Saaledes blev ikke blot Forholdet til den tyske Kejser vanskeliggjort ved, hvad Lübeck og andre nordtyske Stæder lede under de danske Kaperier; men det var ogsaa kommet til en Række temmelig alvorlige Rivninger med Hollænderne. Disse vare ikke sene med at nytte Lejligheden til at vægre sig ved at udbetale de Restancer, som de skyldte Danmark-Norge paa Subsidier fra den spanske Arvefølgekrigs Tid. Regeringen i Kjøbenhavn kom dem nok for saavidt noget imøde, som den ophørte med at konfiskere deres Skibes Ladninger, men nøjedes med i nogen Tid at holde Skibene under Beslag, for at de da kunde sejle hjem eller andensteds hen, kun ikke til Sverige. Men dette var naturligvis ikke Hollænderne nok. Det kunde kun opfattes som en Demonstration fra deres Side, at der i Sommeren 1718 kom en hollandsk Eskadre paa 9 Linieskibe til Øresund. Skjønt den forholdt sig fredelig, skulde den aabenbart udøve et Tryk paa de Forhandlinger, som Hollændernes Statsafsending Goës samtidig drev i Kjøbenhavn for at skaffe deres Skibsfart større Lettelse. Frederik IV gik dog ikke videre end til at love en saadan,

---

[1]) Se Skrivelse af 14. Maj 1717 fra Frederik IV til Kongen af Preussen.

[2]) Skrivelse fra Frederik IV til Generalstaterne af 13. Sept. 1718.

hvis de vilde gjøre Indrømmelser med Hensyn til, hvad de skyldte Danmark af Penge fra den spanske Arvefølgekrig[1]). Men om denne Krig imod Handelen paa Sverige kunde fortsættes længe, var tvivlsomt. Det var sandsynligt, at England snart vilde lade sit Forbud falde imod, at dets Undersaatter handlede paa Sverige. Underhuset var stemt derfor[2]).

Værre imidlertid end disse Rivninger, som Regeringen i det mindste for en Del selv havde Ansvaret for, var Følelsen af den usikre Stilling, den havde overfor saadanne Forbundsfæller som Czaren og Georg I. Efter at Planen om Samvirken imellem Sveriges Modstandere var bristet, kunde der ikke være Tvivl om, at enhver af disse to Fyrster vilde søge at gjenoptage eller fortsætte sin Forhandling om Særfred med Sverige. Efterretningerne fra Petersborg vidnede snart om, at dette i høj Grad gjaldt om Czar Peter. Vistnok søgte Westphalen at berolige Regeringen med, at Underhandlingen imellem Rusland og Sverige næppe vilde føre til noget, da han ikke kunde tro, at Karl XII vilde gjøre Czaren saadanne Indrømmelser, som denne vilde kræve. Han opfattede desuden Peter den stores vigtigste Raadgiver paa det udenrigske Omraade, Vicekansleren Schafirof, som en Mand, der trods alle sine hidsige Udtalelser i Virkeligheden var en Ven af Danmark[3]). Men Regeringen i Kjøbenhavn saa mørkere paa Stillingen end dens Stats-

---

[1]) Derom se forskjellige Breve imellem Konseillet og Kongen fra Sommeren 1718. En Mængde Aktstykker med Hensyn til Forhandlingerne imellem Generalstaterne og Frederik IV findes hos Lamberty: Memoires tom. X og XI. Jeg berører kun Striden i Korthed, da Hollænderne ikke greb aktivt ind i den store nordiske Krig.

[2]) Depeche til Söhlenthal af 26. Marts 1718.

[3]) Depeche fra Westphalen af 13. Juni 1718.

afsending, der i sit fanatiske Had imod Sverige endnu paa dette Tidspunkt kun kunde se en stærk Tilslutning til Rusland som den eneste naturlige Politik for Danmark-Norge og derfor var tilbøjelig til fortrinsvis at fremhæve alt, hvad der kunde vise, at Czaren nærede velvillige Følelser imod Danmark.

Samtidig med at Frederik IV baade af den ene og den anden Grund maatte være forberedt paa, at Czaren vilde fjærne sig fra ham, vedblev han at faa alt andet end gunstige Efterretninger fra sin Statsafsending i London, Baron Söhlenthal om Kong Georgs og hans Ministres Holdning. Söhlenthal var ingenlunde nogen aandfuld Mand; men han havde et uhildet, forstandigt Syn paa Forholdene, og han gjennemskuede fuldstændig den hannoveranske Politik ved denne Lejlighed. Han var klar paa, at hvis Karl XII vilde afstaa Kong Georg Bremen og Verden, vilde denne gjerne slutte Fred med ham, at han slet ikke vilde træffe Aftaler med Danmark, førend han saa, om hans Underhandlinger med Sverige lykkedes, at ingen engelske Skibe vilde komme til at forene sig med den russiske Flaade, og at det højeste, man vilde kunne vente sig af en engelsk Eskadre, hvis en saadan kom til Østersøen, var, at den vilde hindre Sverige fra at sende Transporter til Tyskland[1]). Den Mistanke imod Kong Georg, som den dansk-norske Regering under disse Forhold stærkt maatte føle, styrkedes ved dens Opfattelse af, at Frankrig arbejdede for at faa udjævnet Striden imellem den engelske Konge og Karl XII. Den mente, at

---

[1]) Depecher af 1. og 22. April; jvfr. Depecher af 10., 20. og 31. Maj 1718, der vise, at han havde ret god Kundskab om Forhandlingernes Gang imellem Georg I og Karl XII.

en fransk Diplomat Grev la Marck, som Frankrig havde sendt til Sverige, virkede som Mellemmand imellem dem[1]).

Det er karakteristisk at se, hvorledes Sveriges Modstandere under alt dette havde travlt med gjensidige Klager og Beskyldninger. Særlig førtes der et stærkt Sprog fra russisk Side. Man sigtede i Petersborg den dansk-norske Regering for, at den ved Hjælp af den engelske Konge underhandlede om en Særfred med Sverige, Schafirof lod Westphalen vide, at Czaren kjendte indtil de mindste Enkeltheder, hvad der var paa Bane imellem den danske og den engelske Konge, for at de kunde faa Fred med Sverige, Czar Peter udtalte personlig sin Harme over, at der ved det danske Hof blev drevet et ivrigt Rænkespil for at arbejde Kong Georg og hans hannoveranske Ministre i Hænderne[2]). Intet spillede en større Rolle i de russiske Sigtelser imod Frederik IV end den Brug, Sverige havde gjort af General Dücker. Det blev paastaaet, at, da denne var dansk Krigsfange, havde det utvivlsomt været med Kongen af Danmarks Samtykke, at han havde forladt Hamburg og virket som Underhandler imellem Georg I og Karl XII. Schafirof sagde ligefrem, at saa længe den danske Konge lod være at anlægge Sag imod Dücker og at opslaa hans Navn paa Galgen, vilde det være umuligt at faa Czaren bort fra den Tro, at Danmark havde Del i hans Sendelse[3]). Ikke mindre klagede Russerne over den Mistro,

---

[1]) Depeche til Westphalen af 15. Februar 1718.

[2]) Depecher fra Westphalen af 25. Februar, 14. og 31. Marts, 16. Maj 1718.

[3]) Depecher fra Westphalen af 24. Marts og 27. Maj. I Virkeligheden blev den dansk-norske Regering saa forbitret over, at Dücker havde unddraget sig Fangenskabet, at den ved Generalauditøren sendte ham en Stævning til atter at indstille sig som Fange og opfordrede den engelske Konge til at lade ham fængsle,

de selv vare Gjenstand for i Danmark. Alt, udtalte Schafirof, hvad der kommer fra Czarens Side, bliver opfattet, som om det var saa sort som Kul, selv om det er saa hvidt som Sne[1]).

Slige Udtalelser behøvede den dansk-norske Regering ikke at tage sig nær, saa længe de, saaledes som Tilfældet var i Februar og Marts Maaned, vare ledsagede af Ønsker om en alvorlig Tilnærmelse. Men de bleve ildevarslende, da det russiske Ægteskabsprojekt og Planerne om Samvirken i Krigen vare faldne til Jorden. Samtidig maatte Regeringen opfatte Preussen som sluttende sig nærmere og nærmere til Rusland.

Hovedgrunden hertil laa i den stedse herskende Uvilje imellem Preussen og Hannover. For saavidt Danmark i Forening med disse tvende Stater havde erobret Wismar fra Svenskerne, var det blevet umiddelbart revet ind i en Del af de Stridsspørgsmaal, der skilte dem fra hinanden. Frederik IV havde været enig med den preussiske Konge om, at det burde gjennemføres, der var slaaet traktatmæssig fast imellem alle tre Stater 1715, at Byens Fæstningsværker skulde sløjfes, og uagtet dette langt fra var efter Georg I's Ønske, sløjfede danske og preussiske Soldater i de første Maaneder af Aaret 1718 den stærke Fæstnings Volde og Skanser[2]). Men til Trods for, at Danmark-Norge og Preussen her havde handlet i Fællesskab, havde Regeringen i Kjøbenhavn al Grund til at tro om Hoffet i Berlin, at det stærkt sværtede den hos Czar Peter. Den neutrale Holdning, som Frederik IV i det hele søgte at indtage med

hvis han ikke frivillig igjen vilde indstille sig i sit Fangenskab (Depeche til Söhlenthal af 26. Februar 1718).

[1]) Depeche fra Westphalen af 10. Juni 1718.

[2]) Se Klüwer: Beschreibung des Herzogthums Mecklenburg IV, 254.

Hensyn til Stridsspørgsmaalene imellem Georg I og Frederik Wilhelm I, var ikke efter den preussiske Udenrigsminister Ilgens Hoved, og han havde meget at sige hos Frederik Wilhelm. Ingen var ivrigere end han i at give den russiske Regering det Indtryk, at Frederik IV var i Ledtog med Georg I. Han tilstod ligefrem til den dansk-norske Statsafsending i Berlin, Meyer, at han havde faaet sin Konge til flere Gange at skrive til Czaren, at den danske Konge i Forening med Kong Georg underhandlede med Sverige om en Særfred [1]). Da Meyer skarpt klagede hos Frederik Wilhelm I over Ilgens Bagvaskelser, fik han ikke andet Svar af Kongen, end at han var overtydet om, at Frederik IV var fuldstændig enig med Georg I om at slutte en Særfred med Sverige, det havde han sort paa hvidt for, ganske som han selv var enig med Czaren om at slutte Fred med Sverige, hvis de kunde faa den. Den preussiske Konge endte Samtalen med den cyniske Udtalelse, at Datidens politiske Grundsætninger ikke vare andet end Bedrageri tilhobe, det gjaldt om, hvem der kunde bjærge sig med den største Fordel [2]). Han havde unægtelig hermed slaaende karakteriseret den Politik, der i dette Øjeblik var fremherskende hos Karl XII's Modstandere.

---

[1]) Depeche fra Meyer af 8. Juni.

[2]) Depeche fra Meyer 1. Juli 1718. »*Il me dit avant de me quitter qu'il n'y avait rien que trompeur dans les maximes politiques d'aujourdhui et que c'était à celui qui s'en acquitterait le mieux.*« Det synes, som om Kong Frederik Wilhelm ret har forelsket sig i denne Opfattelse. Kort efter ytrede han ugenert ved et Taffel, hvor hans Søn og flere Generaler vare tilstede, »*que les ministres qui trompaient le mieux étaient les plus habiles et il répéta derechef que ce n'était que généralement tromperie dans toutes les négociations et que cela était usité dans tous les lieux du monde*«. (Depeche fra Meyer af 7. August 1718.)

Preussens Holdning maatte nødvendigvis forøge den Uro, med hvilken Regeringen i Kjøbenhavn saa paa de Forhandlinger, der netop nu vare komne i Gang paa Aalandsøerne. At afværge Faren ved at udjævne Striden imellem Czaren og Georg I var umuligt. Det var som en Røst i Ørken, naar Frederik IV opfordrede Czar Peter til at lade de Batailloner, han endnu havde staaende i Mecklenburg, rømme dette Land, og naar han samtidig ogsaa vilde have England-Hannover til at gjøre Rusland visse Indrømmelser[1]). Ved slige Skridt opnaaede han kun at vække Mistanke imod sig selv som den, der holdt til med den anden Part.

Hvor upaalidelig end baade Georg I's og Czar Peters Politik havde vist sig at være, blev det dog Dag for Dag klarere, at Danmark-Norge, naar det ikke vilde staa fuldstændig uden Rygstød, maatte søge at slutte sig til en af dem, forudsat at det ikke paa anden Maade kunde opnaa Fred med Sverige. Men hvem skulde det i saa Fald vælge? Det maatte ved dette Valg faa afgjørende Vægt, at den engelske Konge i Sommeren 1718 fjærnede sig fra Sverige. De Forhandlinger, som Fabrice paa Karl XII's Vegne havde ført med ham, gik istaa, Fabrice blev holdt hen med Løfter, og da Kvadruppelalliancen var bleven sluttet, fik han et afvisende Svar af Bernstorff. Selv om han vedblev at opholde sig i London, var Forhandlingen dog brudt[2]).

I god Samklang hermed havde Georg I vist stigende Lyst til at nærme sig Danmark-Norge[3]). Det kunde kun

---

[1]) Depeche til Westphalen af 10. Maj og til denne saavel som til Söhlenthal af 29. Juni 1718.

[2]) Carlson anf. St. S. 136 ff.

[3]) Hojer anf. St. S. 332 lader den engelske Afsending Polwarth og den hannoveranske General Bothmar slutte »*ein genaueres Concert*« med Danmark. Dette har ikke Hjemmel i Aktstykkerne.

opfattes som et stærkt Vidnesbyrd herom, da den engelske Admiral Norris, som ud paa Foraaret blev sendt med en Flaade til Østersøen, tilmeldte Frederik IV, at han vilde virke med sine Skibe til Værn for de danske Lande ved at hindre Svenskerne fra at overføre Tropperne til dem, ligesom han ogsaa vilde spærre Sejladsen igjennem Sundet for svenske Skibe. Han var rede til at handle efter Aftale med Chefen for den danske Flaade, saasnart Kongen meddelte ham sit Ønske skriftlig. Denne maatte endelig, tilføjede han, gjøre den danske Flaadestyrke i Østersøen saa stærk som muligt, for at man altid kunde være Fjenden overlegen[1]). Norris's Eskadre paa 10 Linieskibe og 2 Fregatter forenede sig nu med den dansk-norske Flaade, der 12 Linieskibe og 2 Fregatter stærk krydsede ved Bornholm. I den følgende Tid holdt de forenede Flaader det gaaende imellem Bornholm og Karlskrona, som de svenske Linieskibe vogtede sig for at forlade.

Det var et meget ophidsende Sprog, der i den følgende Tid blev ført til den dansk-norske Regering fra engelsk-hannoveransk Side. I Kjøbenhavn talte Polwarth den ene Gang efter den anden om Nødvendigheden af at forstærke

---

Protokol over Forhandling imellem Bothmar og Konseillet 30. April 1718 (vedlagt Depeche til Söhlenthal af 3. Maj) viser, at Kongen af England vilde retfærdiggjøre General Dückers Sendelse fra ham selv tilbage til Sverige med, at den havde været nødvendig, fordi han maatte frygte for, at Czaren og Sverige vilde træffe Aftaler til Skade for ham selv og Danmark. Men dette behøvede selvfølgelig kun at være en Maske, ligesom ogsaa, naar han lod Bothmar love, at han, saa snart han fik den nødvendige Kundskab om den svenske Konges egentlige »Intention«, vilde meddele denne til Kongen af Danmark. Først senere ud paa Foraaret blev Georg I's Holdning paalideligere.

[1]) Se Frederik IV's Kammerskrivelse til Norris af 5. Juni og Protokol over Møde imellem Konseillet og Norris, Polwarth og Bothmar 4. Juni (vedlagt Depeche til Söhlenthal af 7. Juni).

den danske Flaade i Østersøen, og han vilde endelig have, at denne skulde følge Englænderne langt frem imod Øst. Man skulde tro, at han hver Dag ventede, at en aaben Søkrig vilde bryde løs mod Rusland og Sverige. I London hørte Söhlenthal baade engelske og hannoveranske Ministre paastaa, at Sverige og Rusland vare blevne enige, blot med Undtagelse af nogle Artikler, vedrørende Polen og Preussen, derfor maatte baade den danske og den engelske Flaade søge at hindre Forbindelsen imellem den russiske og den svenske Sømagt. Generalstaterne vare efter deres Sigende villige til at lade deres Krigsskibe forene sig med Englands og Danmarks[1]). Samtidig opfordrede Bernstorff Frederik IV indstændig til at gjøre sig rede til at tage imod et Angreb af Svenskerne i Norge[2]).

Intet var naturligere, end at Kong Frederik og hans Ministre følte Betænkelighed ved at lade sig drive frem til offentlige Forholdsregler imod Rusland. Men hvad de hørte om Aalandsforhandlingerne, tydede paa, at Georg I's Sigtelser ikke savnede god Grund, og samtidig havde Kvadruppelalliancen givet den engelske Konge fast Fod at staa paa. Regeringen i Kjøbenhavn begyndte stærkt at helde imod Vest[3]). Men inden Kong Frederik afgjørende tog sit Parti, gjorde han i Følelsen af Øjeblikkets Vanskelighed et ret ejendommeligt Skridt. Han paalagde ikke færre end 28 høje dels fungerende dels forhenværende Embedsmænd i

---

[1]) Depeche fra Söhlenthal af 2. Sept. 1718.

[2]) Depeche fra Söhlenthal af 19. August 1718.

[3]) Den følte sig for, om den ikke kunde blive optaget i Kvadruppelalliancen. Se Depeche til Wernicke i Paris af 26. Juli. Sammenhold Depeche til Weyberg i Wien af 9. August om Muligheden af at slutte Aftaler med Kejseren. Skjønt Kvadruppelalliancen først blev endelig undertegnet i August 1718, var den allerede sluttet i Juli.

Riget og desuden de vigtigste danske Statsafsendinger ved andre Hoffer hver for sig at indsende deres Betænkning om, hvad der vilde være den rette Politik under de øjeblikkelige »tvivlsomme og epineuse Conjuncturer«, under hvilke Czaren offentlig drev Fredsforhandlinger, lige tvært imod de sluttede Traktater, og under hvilke Kongen af England hemmelig havde gjort Fredsforslag i Sverige, der ogsaa stred imod Traktaterne. Man maatte nu, »for ikke at komme til at sidde imellem to Stole«, se at vælge de rette Planer. Skulde man søge at slutte Fred med Sverige og Gottorp, og hvad skulde man da opstille som Ultimatum? Og hvis en saadan Fred imod Forventning ikke kunde opnaas, hvorledes skulde man da bedst kunne sikre sig ved Allianeer og føre Krigen imod Sverige til Ende?[1])

Desto værre synes ikke mere end tre af de givne Betænkninger at være bevarede. Den ene af dem er forfattet af Grev U. A. Holstein-Holsteinborg, dengang Amtmand i Flensborg Amt, den anden af Gehejmeraad Chr. Lente, der tidligere havde været Medlem af Gehejmekonseillet, men

---

[1]) 12. August, aftrykt i (Gaspari) Urkunden und Materialien etc. (1786) I, 105. Riegels har troet, at denne Betænkning alene har været afkrævet Grev U. A. Holstein-Holsteinborg. Men Gehejmeregistraturprotokollen for 1718 viser, at det hænger sammen dermed, som der staar ovenfor i Texten. De Mænd, der skulde afgive deres Betænkning, vare Generaladmiral Gyldenløve, Statholder Karl Ahlefeldt, Grev Chr. D. Reventlow, Grev Holstein-Holsteinborg, Grev Laurvig, Grev Schack, Gehejmeraad O. Krabbe, General Scholten, Gehejmeraad Wibe, General Dewitz, Gehejmeraad H. H. Ahlefeldt, Gehraad Chr. Sehestedt, Gehraad I. G. Holstein, Gehraad Jessen, Gehraad Chr. Lente, Gehraad Wulf Blom, Gehraad Christoffer Blom, Gehraad Schöller, Gehraad Lerche, Gehraad Rosenkrantz, Gehraad Fr. Rantzau, Gehraad og Overlanddrost Sehestedt, Kammerherre Baron Chr. v. Rantzau, Kammerherre H. A. v. Ahlefeldt, Kammerherre Gabel, Konferensraad Worm, Etatsraad J. Neve og Etatsraad Weise.

1710 var bleven afskediget fra sin Plads i dette og gjort til Stiftamtmand i Fyen, den tredje havde Etatsraad J. Neve til Forfatter[1]). Heldigvis hørte de to af disse Mænd, nemlig Holstein og Lente, til de vigtigste iblandt dem, hvis Mening Kongen æskede. Den Betænkning, som Lente har afgivet, er uden Sammenligning den indholdsrigeste og værdifuldeste, en simpel Følge af, at han ganske anderledes end Grev Holstein kjendte Forholdenes hemmelige Historie. Man kunde tro, at Kongens personlige Venskab for U. A. Holstein, der tillige med sin Hustru havde hjulpet ham til at komme i Forbindelse med Grevinde Holsteins Søster Anna Sofie Reventlow, vilde have bragt ham til undertiden at bruge Greven ogsaa som politisk Raadgiver; men denne Betænkning vidner klart om, at Holstein under sin Virksomhed som Amtmand i Flensborg har staaet Styrelsen i Statens Centrum fjærn. Man kan se, at han ikke vidste mere om Begivenhedernes Gang end, hvad enhver kunde vide af, hvad der strax blev almindelig kjendt om dem.

Medens Grev Holstein-Holsteinborg ikke havde nogen Betænkelighed ved at tilraade Kongen at slutte Fred med Sverige[2]), »saafremt han var tilstrækkelig vis paa, at hans Forbundsfæller søgte hver for sig at faa Fred med denne

---

[1]) Grev Holsteins Betænkning er trykt hos Gaspari anf. St. 108 ff., og ligesom Kongens Skrivelse, hvorved denne Betænkning æskes, aftrykt i dansk Oversættelse hos Riegels anf. St. I, 146 ff. Lentes Betænkning findes i Gehejmearkivet (Danske Kongers Historie). Vaupell: Den dansk-norske Hærs Historie I, 509 har urigtig henført denne Betænkning til Tiden efter Karl XII's Død. Neves Betænkning findes paa det store kgl. Bibliothek, Ny kgl. Samling 685 c. Folio.

[2]) Ifølge Carlson anf. St. S. 111 Note skulde den danske Konge allerede ved Overgangen fra 1717—1718 have ønsket en Særfred med Sverige. Men hvis der, hvad man ikke tydelig kan se, virkelig maa tænkes paa en Fred imellem ham alene og Karl XII,

Magt», fraraadede Lente det bestemt. Han indrømmede, at efter den utilgivelige Holdning, Forbundsfællerne havde vist, var intet mere forsvarligt end at bruge Gjengjældelsens Ret over for dem og selv drive Underhandlinger med Sverige; det var ogsaa hans Overbevisning, at naar der først var sluttet Fred, vilde baade den danske og den svenske Konges «Convenience» og Hensynet til deres Undersaatters Flor kræve, at der bestod et godt Forhold imellem dem; men han var overtydet om, at det vilde være i høj Grad farligt i Øjeblikket at sætte sin Lid til en Forbindelse med en saa hævnlysten Fjende, Freden maatte sikres ved Garantier og Allianeer, og en Tilnærmelse til Sverige vilde have til Følge, at der, saa snart Kong Karl gav en Antydning derom, vilde blive sluttet Fred imellem England og Sverige eller imellem Rusland og Sverige. Derimod vare Holstein-Holsteinborg og Lente enige om, at, hvis der skulde træffes et Valg imellem de Magter, som hidtil havde dannet Forbundet imod Sverige, maatte Regeringen helst slutte sig til Kong Georg. De haabede begge, at den derved skulde opnaa at komme i Forbindelse med Kejseren og at blive optaget i Kvadruppelalliancen. Naar Holstein-Holsteinborg tillige talte om Muligheden af en Tilslutning til Preussen, vidner det om, hvor lidt han kjendte til Forholdet imellem denne Stat paa den ene Side, Hannover og Kejseren paa den anden.

Om de Fredsvilkaar, som der kunde være Tale om at opnaa, vare han og Lente væsenlig enige. De mente, at der først og fremmest maatte arbejdes paa at vinde Sikkerhed for Besiddelsen af den gottorpske Del af Slesvig, og at

---

kan dette Skridt næppe have været alvorlig ment, da han netop dengang, som vi have set, for Alvor havde foreslaaet England og Rusland et samlet Angreb paa Sverige.

Svenskerne skulde bringes til at give Afkald paa Toldfriheden i Sundet. Ingen af dem synes at have holdt Herredømmet over Rügen og den tilstødende Del af Svensk Pommern for særdeles værdifuldt. Lente mente, at disse Landskaber laa for langt borte og vanskelig kunde forsvares, han vilde helst bruge dem som Byttemiddel for enten derfor at faa den gottorpske Del af Holsten eller Bahuslen med Vigen og Marstrand. Besiddelsen af Bahuslen tillagde han stor Vigtighed, dels i strategisk Henseende for bedre at kunne forsvare Norge i Tilfælde af et Angreb fra svensk Side, dels fordi det var et godt Landskab i og for sig, dels endelig fordi Afstanden vilde blive formindsket imellem Norge og Danmark, naar det atter blev lagt til Norge. Grev Holstein-Holsteinborg var af samme Mening, at Bahuslen maatte foretrækkes fremfor Pommern[1]).

Uagtet vi ikke vide, hvorledes Mænd som I. G. Holstein og Dewitz have ytret sig, kunne vi ikke være i Tvivl om, at de have talt stærkt for den Politik, der var bleven tilraadet ved de to her omtalte Betænkninger, da den ganske stemmede med, hvad de tidligere havde taget Ordet for. Gabel, der var Overkrigssekretær, har sikkert udtalt sig i den samme Retning. I det mindste skriver han 10. Oktober 1718 til sin gode Ven Løvenørn: «General Dewitz er kommen her til Kjøbenhavn ligesom ogsaa Grev Holstein (Holsteinborg). De ere dygtig engelsksindede, og jeg finder, at de ikke have Uret deri. Jeg haaber, vore Sager skulle

---

[1]) Neve har ment det samme. I det mindste opstillede han ikke andre Fredskrav end Bahuslen og det gottorpske Slesvig. Jeg gaar for øvrigt ikke nærmere ind paa hans Betænkning, der har mindre Interesse end de tvende andre og væsenlig dvæler ved nogle fantastiske Forslag om en Landgang i Bleking og Skaane samt ved den finansielle Side af Sagen.

faa en anden Gang. Man taler saa meget om Englands Stolthed og Overmod; men naar vi lægge Czarens Egenskaber i denne Henseende i den anden Vægtskaal, tror jeg, at de langt ville opveje Englands. Det forekommer mig, at det er paa Tide at tage Parti enten for den ene eller for den anden af dem. Jeg for min Del holder mere paa de Kristne end paa Barbarerne» [1]). Rimeligvis har Flertallet af dem, der afgave Betænkninger, udtalt sig paa en lignende Maade. I det mindste valgte Frederik IV stærkt at nærme sig til England-Hannover. Om en særlig Underhandling med Sverige kunde der ikke være Tale, blandt andet af den simple Grund, at et svensk Korps under General Armfeldts Førelse allerede i September trængte ind i det nordenfjeldske Norge og stærkt truede Trondhjem. Alt tydede paa, at Karl XII selv med den svenske Hovedhær den ene Dag før den anden vilde angribe Norge Syd fra. Inden Svenskerne vare drevne ud af dette Land, kunde der ikke tænkes paa Fred med dem. Netop nu fik Kronprins Kristian Sæde i Konseillet. Var det, fordi alt tegnede til en alvorlig Krisis?

Da Frederik IV og hans Raadgivere besluttede at gjøre den afgjørende Svingning hen til England-Hannover, vidste de ikke, i hvilken Grad dette Skridt havde sin Retfærdiggjørelse ved de Tilsagn, Czar Peter kort i Forvejen havde

---

[1]) Den Løvenørnske Samling paa Kongens Bibliothek 42. 3, Nr. 200. Det vilde være særlig interessant at vide, hvorledes Wibe og Sehestedt, der tidligere havde været ivrige Talsmænd for en Tilslutning til Rusland, stillede sig i denne Sag; men derom ved man intet. Hvad Riegels anf. St. 151 ff. fortæller derom, er uklart og upaalideligt. For saavidt Sehestedt har paraferet Kongens Skrivelse til de forskjellige Mænd, hvis Mening han æskede, kunde man tro, at han stærkest har været stemt for en særlig Forhandling med Sverige. Men det er selvfølgelig intet Bevis.

gjort Karl XII paa Aalandsøerne, medens Georg I samtidig netop havde skilt sig fra Sverige. Men Czarens hele Holdning gav et tilstrækkelig klart Vidnesbyrd om hans Politiks Natur. Hvem kunde tænke sig andet, end at Karl XII maatte have Grund til at stole paa, at Russerne ikke vilde røre sig, naar man saa ham samle hele Kjærnen af sin Styrke imod den norske Grænse?

Efter at Czar Peter i August 1718 havde undertegnet den Traktat med Sverige, som han haabede, at Karl XII vilde underskrive, blev Sproget overfor den dansk-norske Regering uheldvarslende. Vistnok fattedes det heller ikke nu paa Ytringer af ham, der skulde virke beroligende; men Schafirof vilde kjendelig ikke udtale sig om Aalandsforhandlingen, og det lød truende, naar han sagde til Westphalen, at hvis denne Underhandling førte til en Fred, som den danske Konge ikke følte sig tilfreds med, vilde Ansvaret falde tilbage paa ham selv og dem iblandt hans Raadgivere, der stræbte efter at skabe Rivninger imellem ham og Czaren[1]. Med en paafaldende Voldsomhed — hvad enten den var naturlig eller fremkunstlet — tordnede Czar Peter for Westphalen over den dansk-norske Regerings Forbrydelser imod ham. «Til Trods», sagde han, «for alle de Velgjerninger, som han havde vist imod Danmark, kunde der ikke tænkes større Foragt, Modbydelighed og Uvilje i Verden end den, man i Kjøbenhavn havde vist imod alt, hvad russisk var, især efter at hans Hær havde taget Kvarter i Mecklenburg; man havde siden den Tid ved enhver Lejlighed behandlet ham i Sammenligning med Kongen af England omtrent paa samme Maade som Hertugen af Mecklenburg; det havde været ham umuligt nogensinde at formaa

---

[1]) Depeche fra Westphalen af 19. Septbr.

den danske Konge til Aftaler om en Fred i Fællesskab(!) eller om at fortsætte Krigen med Kraft, endskjønt hans Ambassadør havde bedt Kongen derom næsten paa sine Knæ. Isteden for at lytte til hans Raad, havde Kongen kastet sig i en Fyrstes Arme, der var bleven hans egen dødelige Fjende, og som i Egenskab af »engelsk Konge« i Virkeligheden ligesaa meget var en naturlig Modstander af Danmarks Tarv som gunstig stemt imod Sverige....; han vilde paa Grund af denne Konges fjendtlige Planer paakalde ethvert forstandigt Menneskes Dom, om han, hvem alle hans Forbundsfæller havde ladt i Stikken, ikke havde Grund til at tænke paa at slutte Fred med Sverige«[1]). Selv Westphalen maatte i denne Tid opgive sin Tro paa Paalideligheden af et Forbund med Czar Peter. »Hvis Baron Görtz«, skrev han hjem, »ikke har i Sinde at bedrage dette Hof, ville disse Folk her ganske sikkert bedrage os«[2]). Han havde mere Ret heri, end han selv anede. Thi vel nægtede Russerne ved en Gjenoptagelse af Aalandsforhandlingen i November at ville forene deres Vaaben med Svenskerne til et Angreb paa de Danske; men Czaren var dog villig til at hjælpe dem med sin Flaade, saaledes at de kunde sætte over til Danzig for derfra at angribe de Danske i Pommern saa vel som Hannoveranerne[3]).

Enhver kan vide, at det var unyttigt, naar Frederik IV ved Budskabet om Svenskernes Angreb paa Norge opfordrede Peter den store til at hjælpe ham ved at gjøre en Landgang paa Sveriges Østkyst og tilføjede Forsikringen om, at han, hvis Rusland nu ydede Hjælp, vilde slutte et uopløse-

---

[1]) Depeche fra Westphalen af 4. November.
[2]) Depeche af 28. Oktober.
[3]) Carlson anf. St. 159 og Bacmeister Beiträge o. s. v. III, 290, 296 ff.

ligt Forbund med dette Rige[1]). Han fik det Svar, at han havde sig selv at takke for, at Norge nu kom i Fare, da han ikke havde villet gaa ind paa Czarens Forslag om fælles Aftaler imod Sverige og endog havde havt Fingre med i de Underhandlinger, Kong Georg havde drevet med Sverige ved Hjælp af General Dücker. Det vilde være umuligt paa denne Aarstid at angribe Sverige fra Øst, men Czaren haabede, at Kongen havde truffet saadanne Forholdsregler, at den svenske Hær vilde gaa til Grunde i Norge. Ved Foraarstid skulde Czaren være rede til at deltage i et Angreb paa Sverige, naar man havde truffet Aftaler derom i Forvejen[2]). Kulde og Spydighed gave dette Svar dets Præg.

Regeringen i Kjøbenhavn havde næppe troet paa Muligheden af at udrette noget ved en saadan Henvendelse til Czaren, ligesaa lidt som, naar den tilsendte Kongen af Preussen en lignende Opfordring. Derimod havde den Grund til at vente, at Georg I, der i den sidste Tid var bleven opskræmmet ved Aalandsforhandlingen, vilde være villigere til at hjælpe. Men uheldigvis synes det, som om Georg I og Bernstorff mest have tænkt paa at nytte Lejligheden til at drage Gavn af, at Kong Frederik trængte til dem. Paa Opfordringen til at yde Tropper og Penge svarede de, at Tropper kunde de ikke undvære, og at for at faa Penge maatte de have de engelske Ministres Samtykke. Bernstorff lovede at ville gjøre sit bedste for at opnaa dette, men udtalte tillige, at der maatte sluttes formelige Traktater, dels imellem Danmark og Hannover,

[1]) Depeche til Westphalen af 8. Oktober 1718.

[2]) Russisk Deklaration af $\frac{20. \text{ Novbr.}}{1. \text{ December}}$, vedlagt Westphalens Depeche af 2. December.

dels imellem Danmark og England for at ordne det fremtidige Forhold.

Det er let at se, hvorfor denne Plan, der allerede havde været paa Bane det foregaaende Aar, nu blev optaget igjen. Knyttet nøje til den tyske Kejser og bittert stemt imod Preussen og Rusland, vilde Georg I end mere styrke sit Parti over for disse tvende Stater ved at faa Frederik IV til at slutte en «Concert» med ham, Kejseren og maaske andre Magter om, som det hed sig, at sikre Schlesien, den øvre- og den nedersaxiske Kreds. Den Traktat, han foreslog sluttet imellem Danmark og Hannover, skulde aabenbart være Indledningen til en saadan «Concert». Det var Skridt i denne Retning, han vilde have Kong Frederik ind paa, naar han opfordrede ham til at deltage i at besætte Rostock for at hindre «Vidtløftigheder» i den nedersaxiske Kreds, og naar han vilde have ham til at støtte den Exekution imod Hertugen i Mecklenburg, som Kejseren i Henhold til en Kjendelse af Hofraadet i Wien havde overdraget Hannover og Brunsvig paa Rigets Vegne (22. Okt. 1717). Paa den Maade skulde Hertugen tvinges til at handle anderledes imod sin Adel, end han hidtil havde gjort. Ingen kunde være i Tvivl om, at det vilde fremkalde Rivninger med Preussen, hvis Frederik IV opfyldte et saadant Ønske af Georg I; men han havde saa afgjort valgt at nærme sig til England-Hannover, at han ikke kunde afslaa det[1]).

Da det kunde trække længe ud, inden det kom til en Traktat med England om at faa Subsidier derfra, og Regeringen i Kjøbenhavn i højeste Grad trængte til Penge for at kunne faa sendt Tropper til Norge, tilbød den at

[1]) Svar af 22. Oktober paa en Note, indgivet af General Bothmar.

ville pantsætte sin Del af Pommern og Rügen til Kong Georg for 1 Million Rigsdaler; men han var klog nok til hellere at ville have Oldenburg i Pant. Allerede tidligere havde Frederik IV pantsat Delmenhorst til ham, og Georg kunde altsaa smigre sig med, at fortsat Pengeforlegenhed i Danmark med Tiden kunde gjøre ham til virkelig Ejer af disse tvende Landskaber, hvis Beliggenhed tæt op til Hannover gav dem en særegen Vigtighed for ham. Man gjennemskuede ham imidlertid fra dansk Side og vægrede sig ved at gaa ind paa Forslaget om Oldenburg[1]). Dermed faldt Planen bort. I Virkeligheden fik Frederik IV ikke en Daler saa lidt som en eneste Soldat til Hjælp fra Kong Georg. Han maatte nøjes med velvillige Fraser og med, at Bernstorff gav ham gode Raad om at sende den største Del af det danske Fodfolk til Norge[2]).

Naturligvis var dette det eneste, der var at gjøre. Den Gavn havde Frederik IV af sit Forhold til Georg I, at hans Sydgrænse var sikret; men det var paa Tide at sende flere Tropper til Norge. Thi forbavsende nok, skjønt det længe havde kunnet forudses, at Karl XII vilde nytte Lejligheden til at angribe Norge, saa snart det lod sig gjøre, havde Regeringen ikke mere end 17000 Mand samlede i Norge til dette Lands Forsvar. Af denne Styrke vilde Tropperne i det nordenfjeldske, i alt 7000 Mand, rimeligvis kunne forsvare denne Del af Landet imod de 10000 Mand Svenskere, der under Armfeldt faldt ind i det trondhjemske. Denne General dristede sig ikke til noget kraftigt Angreb paa Forsvarsstyrken deroppe. Men imod Syd kunde der ikke stilles mere end 10000 Mand imod 30000 Mand fjendt-

1) Konference 10. December imellem Konseillet og Kongen af Storbrittanniens Ministre.

2) Depeche fra Söhlenthal af 4. November 1718.

lige Tropper, som under Karl XII's egen Førelse 8. November trængte ind over Grænsen. Stillingen var vistnok ingenlunde haabløs; Frederiksstens Fæstning vilde i det mindste kunne sinke Fjenden en Stund, og man havde Erfaring fra 1716 om, at intet vilde være afgjort, selv om Svenskerne besatte en Del af det sydøstlige Norge. Kong Karl vilde umulig kunne fremtvinge en Afgjørelse ved et Vinterfelttog heroppe, og han var, naar Foraaret kom, udsat for at blive angrebet fra Danmark i Ryggen paa en virkningsfuld Maade[1]). Men ødelæggende vilde et saadant Felttog under alle Omstændigheder have været for en stor Del af Norge.

Medens Regeringen tog fat paa Rustninger til Gavn for Norge, gik den tillige med Iver løs paa at faa sluttet nye Traktater med Kong Georg, der kunde sikre Statens Stilling nu, da det var klart, at Rusland og Preussen vilde lade den i Stikken. Netop paa dette Tidspunkt begynder en Mand sin politiske Virksomhed, der skulde spille en stor Rolle i hele Slutningen af Frederik IV's Regering, nemlig Grev U. A. Holstein-Holsteinborg. Der blev stærkt talt om, at Kongen lagde Vægt paa hans Ord; man vidste, at det var ham, der havde udvirket, at Kronprinsen fik Sæde i Konseillet, og man mente, at han selv skulde træde ind i dette[2]). Foreløbig blev han dog isteden herfor sendt til England for at virke for Afslutningen af de nye Traktater, som vare bragte paa Bane fra engelsk-

[1]) Jvfr. om Felttoget i Norge: Vaupell anf. St. I, 592—593 og det der citerede Brev fra Overkrigssekretær Gabel til General Lützow.

[2]) Dette omtales i en fransk Biografi af I. G. Holstein, der findes i det flere Gange nævnte Manuskriptbind i den Ledreborgske Samling Folio 436.

hannoveransk Side. Han havde selv for kort Tid siden tilraadet Tilnærmelsen til Georg I.

Men Virkningen af denne Sendelse kunde først vise sig senere. I Mellemtiden skulde der i Norge kæmpes en ulige Kamp imod Karl XII og hans Hær. Da bragte Tordenskjold Natten imellem 26. og 27. December 1718 Budskab fra Norge om, at Kong Karl den 11. December om Aftenen var bleven dræbt i Løbegravene foran Frederiksstens Værker ved et Skud fra disse. Et Par Dage efter Kongens Fald rømmede Svenskerne i Hast det søndenfjeldske Norge, og i Januar 1719 gik Armfeldts Korps som en Følge deraf tilbage fra det nordenfjeldske til Jemteland. Det er bekjendt, at dette Tilbagetog voldte næsten hele Korpsets Undergang. Det sidste Forsøg fra Sveriges Side paa at vinde en nogenlunde heldig Fred ved et kraftigt Stød imod dets Fjender var slaaet fejl. Man kunde i Danmark og Norge trække Vejret frit og med større Ro vente paa Udfaldet af den Forhandling, som netop nu skulde føres i London.

3. Fra Karl XII's Død til Georg I's Fredslutning med Sverige.

Til Trods for den stadige Splid imellem Georg I og Czar Peter havde det i Slutningen af 1718 set ud, som om de vilde prøve paa at nærme sig til hinanden. Czaren var efter det sidste Afsnit af Forhandlingerne paa Aalandsøerne bleven opbragt paa Görtz og Sverige, som han mente, vilde føre ham bag Lyset. Stemningen i Petersborg, der nylig havde været for Fred med Sverige, slog stærkt om [1]).

[1]) Se om disse Forhold Carlson anf. St. 162, Fryxell anf. St. 115—116, Westphalens Depecher fra November og December 1718.

Da saa Budskabet om Karl XII's Død fløj Europa rundt, kunde man tro, at det vilde have bragt en hurtig Ende paa Krigen. Det var vitterlig kun hans overlegne Vilje, der havde mægtet at holde Svenskerne sammen og formaaet ved de Midler, Görtz anviste, at fremtrylle Penge til Krigens Fortsættelse af det næsten udtømte Land. Den almindelige Forbitrelse imod Görtz, der nu fik Luft og voldte hans Domfældelse og Henrettelse, var et Vidnesbyrd om en Reaktion imod Karl XII's stivsindede Politik, og den indre Statsomvæltning, som fandt Sted ved Dronning Ulrika Eleonoras Tronbestigelse, maatte i det mindste i nogen Tid slappe Sammenholdet i Sverige, saa meget mere som et Parti i Landet langt hellere havde set Karl XII's Søstersøn Karl Frederik af Gottorp end hans Tante komme paa Tronen. Hvor let vilde Sverige ikke have kunnet tvinges til Fred, naar dets Fjender havde kunnet enes om et samlet Angreb paa det? Frederik IV, som særlig maatte attraa snart at faa Ende paa en Krig, der i en forfærdelig Grad havde udpint hans Riges finansielle Kræfter, skyndte sig da ogsaa med at opfordre sine Forbundsfæller og tillige den tyske Kejser til «i Fortrolighed» at meddele ham deres Tanker om, hvorledes der kunde drages Gavn af den daværende Tingenes Tilstand i Sverige saaledes, at man enten ved Kamp eller ved Underhandlinger kunde opnaa «en raisonnabel, sikker og varig Fred»[1].

Men dette Skridt kunde ligesaa godt have været ugjort. Selv om Czar Peter endnu var tilbøjelig til en kraftig Optræden mod Sverige, var Enighed imellem dette Riges Modstandere utænkelig. Isteden for at slutte sig sammen bleve Czaren og den engelske Konge om muligt endnu fjendt-

[1]) Skrivelse af 3. Januar 1719.

ligere stemte mod hinanden end tidligere, og ikke mindre slet vedblev Forholdet at være imellem Frederik Vilhelm I og Georg I. Den stærke Tilnærmelse, der i længere Tid havde fundet Sted imellem England-Hannover, Wienerhoffet og Saxen-Polen, naaede sit Toppunkt ved det saakaldte Wienerforbund 5. Januar 1719, der aandede et fjendtligt Sind imod Kongen af Preussen og, foruden at fastslaa Udførelsen af Exekutionsdommen imod Hertugen af Mecklenburg[1]), tillige var møntet paa at gjøre Ende paa det Herredømme, Czar Peter attraaede at udøve i Polen. De forbundne vilde tvinge ham til at trække sine Tropper bort herfra. I Februar rykkede en hannoveransk-wolfenbüttelsk Hær paa 12000 Mand ind i Mecklenburg for at gjennemføre Exekutionen imod Hertugen, der indtil det sidste havde fremturet i Voldsomheder imod Adelen i sit Land. Da der endnu stod nogle russiske Batailloner her, kunde Sammenstød let have hidført et aabent Brud imellem Czar Peter og Georg I, og der fandt virkelig en mindre Kamp Sted. Men Czaren gav sine Batailloner Paabud om strax at drage hjem[2]). Med hvilket Sind han imidlertid gjorde det og i det hele saa paa Sammenslutningen imellem Georg I, Kejseren og Saxen-Polen, kan enhver tænke sig. Han blev opbragt over at høre en Udsending fra Kong Georg, isteden for at forhandle om Kamp imod Sverige, kræve, at han skulde trække sine Tropper ud af Polen[3]).

Det maatte være Regeringen i Kjøbenhavn klart, at der ligesaa lidt nu som, medens Karl XII levede, kunde tænkes paa en almindelig Fred. Den havde derfor ingen

---

[1]) Jvfr. om Exekutionsdommen S. 631.
[2]) Se Droysen anf. St. 253.
[3]) Depeche fra Westphalen af 20. Januar 1719.

Grund til at afbryde de Underhandlinger, som den allerede i Efteraaret 1718 havde besluttet at drive med England-Hannover.

Den Instrux, der (13. December 1718) var udstedt for Grev Holstein-Holsteinborg, gik ud paa, at han skulde virke for et Forbund baade med England og Hannover, forestille Nødvendigheden af at tvinge Sverige til Fred ved at umuliggjøre al Handel paa dette Land, og at han skulde gjøre den engelske Regering flere Forslag i den Retning. Kong Frederik vilde fastholde de Tilsagn, han 22. Oktober havde givet om at virke med til at hindre fremmede Troppers Indmarche i det tyske Rige; men saa skulde Georg I til Vederlag love, at han ved alle mulige «*bona officia*» vilde formaa Kejseren til at støtte Danmarks Tarv og garantere det Besiddelsen af Rügen og af den Del af Forpommern, som det havde besat, samt af den gottorpske Del af Slesvig. Endelig vilde Kongen have Georg I til formelig at forpligte sig til at udvirke, at Sverige ved den endelige Fred mistede Toldfriheden i Sundet.

Denne Instrux viser klart, hvad Kong Frederik paa dette Tidspunkt haabede at kunne vinde ved Freden. Men han havde tillige den Tanke at gjøre Forholdet til England-Hannover særlig inderligt ved et Ægteskab imellem Kronprins Kristian og Prinsen af Wales' ældste Datter. Holstein-Holsteinborg fik Paabud om ved Hjælp af Gehejmeraad Plessen, der dengang boede i Hamburg, men fra tidligere Tid havde ypperlige Forbindelser i England, at føle sig for, om der i dette Land skulde være Stemning for et saadant Ægteskab[1]). Hvilken Modsætning til den Holdning, Fre-

[1]) Se Koncept til denne Ordre, affattet af I. G. Holstein (Ledreborgske Manuskriptsamling. Holsteins Autobiografi). Droysen

derik IV havde vist overfor Czar Peters Ønsker om at faa sin Datter gift med Kronprins Kristian!

Der havde i længere Tid været Tale om, at Fredsvilkaarene skulde afgjøres under Kejserens Mægling paa en Kongres i Brunsvig af alle de i Krigen indviklede Magter. Men det laa i Sagernes Stilling, at en saadan Kongres umulig kunde faa Fremgang. Ligesom Czar Peter paa sin Side havde drevet og fremdeles var til Sinds at drive Underhandlinger med Sverige paa Aalandsøerne, saaledes ønskede Frederik IV, at man fra dansk-norsk og engelsk-hannoveransk Side skulde faa en Fredsforhandling med Sverige i Stand paa Hveen, der laa bekvemt til sligt. Det synes, som om han paa dette Tidspunkt har gjort sig Haab om forholdsvist let at skulle kunne komme til en Forstaaelse med Sverige, der maatte formodes hellere at ville slutte Fred med Kong Georg og ham selv end med Czaren, »som havde gjort saa considerable Conqueter fra Sverige og kun var lidet porteret til at give noget deraf tilbage«[1]).

Men først maatte der være Enighed imellem Regeringerne i Kjøbenhavn og London, og var den let at opnaa? Karl XII's Død havde strax bragt et vigtigt Spørgsmaal frem, nemlig om Tronfølgen i Sverige. Opfyldt af Tanken om at sikre sig det gottorpske Slesvig og om muligt ogsaa det gottorpske Holsten, fattede den dansk-norske Regering den dristige Plan at ville hjælpe den holsten-gottorpske Hertug Karl Frederik til at opnaa sit varmeste Ønske, nemlig at komme paa Tronen i Sverige, hvortil han som Søn af Karl XII's ældste Søster mente at have Ret. Her-

anf. St. 250 viser, at der i Berlin er blevet talt om en saadan Plan fra dansk Side og endog om et dobbelt Ægteskab imellem de tvende Hoffer.

[1]) Depeche til Holstein-Holsteinborg af 28. Januar 1719.

tugen skulde da til Vederlag for en saadan Hjælp give Afkald paa sine gottorpske Lande til Gavn for den danske Konge. Denne Plan syntes saameget mere tiltalende, som det kunde ventes, at Tronen ellers vilde tilfalde Arveprins Frederik af Hessen-Kassel, Ulrika Eleonoras Ægtefælle, og ikke blot gjaldt han for at være en urolig Personlighed, som elskede Krig, men han vilde ogsaa i Tiden arve sin Faders hessiske Lande og da som svensk Konge kunne volde Uroligheder i Tyskland[1]).

Denne Stemning for en Tilnærmelse til Hertugen af Gottorp mødtes med en ganske tilsvarende fra Hertugens Side. I det mindste udtalte hans Agent i London Fabrice til Söhlenthal, at hvis Kongen af Danmark vilde hjælpe ham til at blive Konge i Sverige, vilde han gjøre Indrømmelser med Hensyn til sine fyrstelige Lande[2]).

Uheldigvis var der ikke den ringeste Lyst i London til at gaa ind paa en saadan Politik. Statsmændene her gave Ulrika Eleonora afgjort Fortrinet. De mente, at hvis Hertugen blev Konge i Sverige, vilde han tage Görtz til ledende Minister og slutte Fred med Czaren, saaledes at Danmark og Hannover vilde komme til at kæmpe med Ruslands og Sveriges forenede Styrke[3]). Da imidlertid det svenske Tronfølgespørgsmaal paafaldende hurtig havde faaet en Afgjørelse ved Ulrika Eleonoras faktiske Tronbestigelse 18. December 1718, var denne Meningsforskjel af forsvindende Vigtighed. Der laa større Vægt paa, om der kunde opnaas

---

[1]) Depeche til Holstein-Holsteinborg af 14. Januar 1719. Jvfr. Skrivelse fra Frederik IV til Statsafsendingen i Wien Weyberg af 21. Januar 1719.

[2]) Depeche fra Söhlenthal af 17. Januar 1719.

[3]) Depecher fra Söhlenthal af 3., 6., 17. Januar og 3. Februar.

Enighed med Hensyn til den Politik, som burde følges for at faa Sverige til at slutte Fred.

Men det viste sig, at Karl XII's Død havde fremkaldt en stor Forandring i Stemningen i London imod Sverige[1]). Da Holstein-Holsteinborg i Februar 1719 kom til England, mærkede han en betænkelig Lyst hos de engelske Ministre til at ville sende den unge, talentfulde Lord Carteret til Sverige. De ventede kun paa først at faa officiel Meddelelse herfra om Ulrika Eleonoras Tronbestigelse. Lord Carteret skulde aabenbart bane Vejen til en fredelig Forstaaelse med Sverige. Samtidig kunde de russiske Diplomater i London ikke faa Svar paa deres Opfordringer til Kong Georg om at aftale Forholdsregler med Czaren, og det uagtet de erklærede, at denne skriftlig vilde forpligte sig til aldrig at slutte nogen Særfred med Sverige, saafremt Kongen af England vilde give samme Løfte[2]). Grev Holstein havde det bestemte Indtryk, at de engelske Statsmænd efter Karl XII's Død holdt Sverige for uskadeligt, medens de hidsedes imod Czaren ved Skinsyge over at se ham bygge sig en Flaade og søge at faa russisk Skibsfart i Gang.

Georg I havde ikke som engelsk Konge været i Krig med Karl XII; men Englænderne havde dog ved deres Afbrydelser af Handelen paa Sverige og ved det ene Aar efter det andet at sende Flaader til Østersøen givet deres Neutralitet et for Svenskerne meget ubehageligt Præg. Det vilde derfor være et Omslag af ikke ringe Vægt, naar den engelske Regering nu viste Lyst til som en venskabelig Magt at

---

[1]) Depecher af 4. Februar 1719 til Holstein-Holsteinborg og Söhlenthal, Brev fra Georg I til Frederik IV af 20. Januar og Depeche fra Holstein-Holsteinborg af 14. Februar 1719.

[2]) Depeche fra Söhlenthal af 21. Februar.

mægle en Fred for Sverige, forudsat at denne Stat vilde indrømme Kong Georg, hvad han attraaede. Selv om der paa denne Tid udviklede sig et spændt Forhold imellem Georg I's hannoveranske Premierminister Bernstorff og de ledende engelske Statsmænd, Stanhope og Sunderland, kunde de fortræffelig enes om at hade og mistænke Czar Peter. Bernstorff var ivrigere end de engelske Ministre for at se Svenskerne helt fortrængte fra Tyskland, og han var, som det synes, mere end de stemt for, at Danmark skulde beholde Rügen og Forpommern Nord for Peene; men han ønskede ligesaa lidt som de, at Sverige skulde lide store Tab til Rusland, og han kunde gaa sammen med dem i at foretrække fredelige Underhandlinger med den nye svenske Regering fremfor i Forening med Czar Peter og Danmark-Norge at tvinge den til Fred. Det var et Tegn i den Retning, at en hannoveransk Diplomat, Oberst Bassewitz, blev sendt til Sverige for, som det hed sig, at undersøge Stemningen der, men i Virkeligheden for at bane Vejen til en Fred.

Den Opgave, der var stillet Holstein-Holsteinborg ved hans Sendelse til England var derfor ingenlunde let. Ingen kan nægte, at han viste Dygtighed under Forhandlingen. Han havde et klart Blik paa de forskjellige Forhold i den forviklede Stilling, som der maatte tages Hensyn til, og han arbejdede ihærdig paa at gjennemføre sit Hverv, dels at faa sluttet de tvende Forbundstraktater, som vare bragte paa Tale inden Karl XII's Fald, dels at holde Englænderne tilbage fra at vise Sverige større Velvilje end tidligere og endog om muligt at faa dem til at udøve et forøget Tryk paa Svenskerne.

Dette sidste var selvfølgelig umuligt at opnaa. Den engelske Regering vilde ikke vide noget af, at Tvangsfor-

holdsregler skulde være nødvendige for at bringe Sverige til at slutte Fred; der udbrød en almindelig Forbitrelse i den engelske Handelsstand, da den dansk-norske Regering erklærede Göteborg og andre svenske Havne i Blokade, og Regeringen i London hævede det Forbud, der tidligere havde været udstedt imod, at engelske Skibe maatte gaa i Fart paa Sverige. Holstein-Holsteinborg fandt Stemningen saadan, at han indstændig raadede Kong Frederik til ikke at lade opbringe engelske Handelsskibe, der vilde sejle til svenske Havne, men blot lade dem afvise[1]).

Samtidig gik det kummerlig med Forhandlingen om Forbundstraktaterne. Vistnok var den engelske Regering ængstet ved Tanken om, at der kunde ske et farligt Angreb paa den af den stuartske Prætendent Jakob III, især da Spanien vilde gjøre alt for at støtte et saadant. Englands Forsvarsværn til Lands var i en saa elendig Tilstand, at Regeringen ikke alene holdt det for nødvendigt at tilkalde hollandske Hjælpetropper, men ogsaa havde Tanken henvendt paa, hvis det blev nødvendigt, da ogsaa at faa danske Tropper over til England[2]). Man kunde derfor tro, at den vilde have været ivrig for at sikre sig en saadan Hjælp ved et Forbund. Men dog gjorde Forholdet imellem Georg I og Stuarterne paa flere Maader Forhandlingen med England-Hannover vanskelig for den dansk-norske Regering. Det stemmede Englænderne uvillige imod enhver Tanke om, at Danmark-Norge skulde optræde med nogensomhelst Kraft imod Sverige. Hvis de danske og norske Soldater bleve brugte til at trænge ind paa svensk Omraade, hvorledes skulde Georg I da kunne faa et Korps af dem over til

[1]) Se om disse Forhold Depecher fra Holstein-Holsteinborg af 17., 24., 28. Marts, 18. og 25. April 1719.

[2]) Depecher fra Holstein-Holsteinborg af 21., 31. Marts og 18. April.

England i det Tilfælde, at Prætendenten landede her? Hvor naturligt var det ikke ogsaa, at Tanken om Farer fra Stuarternes Side bragte Kong Georg til hellere at ville udjævne Striden med Sverige end fremme Underhandlingen med Danmark-Norge! I flere Maaneder slæbte denne sig frem med en utaalelig Langsomhed. Alle Holstein-Holsteinborgs Anstrængelser for at faa større Fart i den vare frugtesløse.

Endelig saa han sig i Stand til 18. April 1719 at oversende Regeringen i Kjøbenhavn et engelsk og et hannoveransk Udkast til de tvende Forbundstraktater. Herpaa svaredes der fra dansk Side med et Kontraprojekt til begge Traktater[1]). Medens der i de fleste Punkter var Enighed, strandede denne paa, at Frederik IV krævede, at England skulde garantere Ophævelsen af Sveriges Toldfrihed i Sundet. Dette nægtede de engelske Ministre bestemt[2]). Kong Georg rejste kort efter til Tyskland, hvor han foreløbig vilde bruge Badene i Pyrmont. Denne hans Fraværelse nyttede Holstein-Holsteinborg til at ile hjem for personlig at formaa Regeringen til at sætte forøget Kraft ind paa at faa Ende paa Forhandlingen.

Under Indtrykket af Kong Georgs Lyst til at opnaa en fredelig Udjævning med Sverige var det naturligt for den dansk-norske Regering, selv at prøve Stemningen hos de svenske Statsmænd. Løvenørn, der det foregaaende Aar i nogen Tid havde været i Unaade hos Kongen[3]), men nu

[1]) Dette er trykt hos (Gaspari) Urkunden etc. I, 112 ff.
[2]) Depeche fra Holstein-Holsteinborg af 12. Maj, jvfr. dennes Depeche af 23. Maj 1719.
[3]) Dette faar man Indtryk af ved et Brev fra Løvenørn til Wibe af 9. Juli 1718. (De Løvenørnske Manuskripter paa Kgl. Bibliothek 43, 3.)

havde gjenvundet hans Tillid, blev sendt til Stockholm, som det hed sig, for at indlede en Forhandling om Udvexling af Fanger, men i Virkeligheden for at give Svenskerne Lejlighed til, hvis de ønskede det, at kunne bringe Fredsspørgsmaalet paa Bane. Da den hannoveranske Diplomat Oberst Bassewitz netop dengang skulde rejse til Sverige, fik Løvenørn Paabud om at stille sig i et nøje Forhold til ham og udvexle de Efterretninger, han fik om svenske Forhold og Stemninger, med ham[1]). Den dansk-norske Regering vilde helst optræde i Sverige saa meget som muligt i Fællesskab med England-Hannover.

Løvenørn havde mærkelig nok spillet en Rolle ved de tvende største Ulykker, der havde rammet Svenskerne under den store nordiske Krig inden Karl XII's Fald. Det var ham, ved hvem Menzikof efter Slaget ved Pultava lod opfordre den svenske Hær til den Kapitulation, der gjorde det lidte Nederlag til en Katastrofe for Sverige, og det var ham, Frederik IV fire Aar senere ved Tønningen havde brugt til at afkræve Stenbock Erklæring, om han vilde overgive sig. Nu kom han til Stockholm for at indlede Forhandlinger, der maaske kunde føre til Krigens Ende. Han var ved sin aabne, elskværdige Karakter vel skikket til et saadant Hverv, saameget mere som det ingenlunde skortede ham paa Evner som Diplomat. Under sit Ophold i Stockholm dels i dette dels i det følgende Aar kom han i et personligt Venskabsforhold til forskjellige Svenskere. Den muntre, hyggelige Tone[2]), der gav dette Forhold dets Præg, dannede en paafaldende Modsætning til det Nationalhad, som i hin Tid skilte de skandinaviske Folk fra hver-

[1]) Instrux af 19. Februar 1719.
[2]) Løvenørns Breve indeholde adskillige Vidnesbyrd derom.

andre. Men Regeringens Forsøg, ved hans Hjælp at faa indledet en Underhandling med Sverige, slog fejl.

Det stillede ikke Løvenørns Forhandling i noget heldigt Lys, at Tordenskjold, der i Foraaret kom til Farvandet ved Göteborg, tilsendte den svenske Feltmarchal Mörner et Brev, hvori der stod, at han ikke var kommen dertil for at begynde andre Fjendtligheder end at hindre Tilførsel af Levnetsmidler, og at, da Kongen hans Herre var rede baade til at slutte Fred og til at føre Krig, afhang alt af Rigsraadets Beslutning og af det Svar, som det vilde give Oberst Løvenørn. For ikke at tale om det højst mærkelige i, at Tordenskjold busede ud for hele Verden med den Meddelelse, at Løvenørn var sendt til Stockholm som Fredsunderhandler, saa stod denne fyndige Tone i høj Grad i Strid med den varsomme Form, Løvenørn brugte. Denne fik strax at mærke, at man mente, han spillede falsk Spil, selv om han udtalte til de svenske Rigsraader: »jeg vilde allersidst *choisere* Tordenskjold til min Medhjælper og Confident, om jeg skulde ellers være capable til at formere nogle Intriguer« [1]). Naturligvis fik Tordenskjold en Næse af Regeringen med Paabud om i Fremtiden at afholde sig fra den Slags Skrivelser.

Hovedsagen var imidlertid, at Svenskerne ikke vilde gjøre Danmark-Norge nogensomhelst Indrømmelse. Intet kunde være stærkere end det Sprog, som svenske Statsmænd førte til Løvenørn om Nødvendigheden af et venskabeligt Forhold imellem de skandinaviske Riger. »Vi have«, ytrede Grev Arvid Horn, »her ved Østersøen en Nabo, der vil falde os begge tung nok, dersom vi ikke i Tide søge at standse hans Dag for Dag tiltagende Magt.«

[1]) Depeche fra Løvenørn af 25. April.

Grev Sparre udtalte, at han var bange for, »de Svenske og Danske vilde komme til at opleve den Dag, da de selv bleve nødte til at være Venner, men at det da blev for silde. Det var endnu Tid, de kunde skrive Czaren og andre *leges* for. Vistnok vilde man nu sende Lilienstedt til Aaland for der at udfylde Görtz's Plads; men hvis man i Sverige saa nogen Apparence til at faa Fred med Danmark, vilde Svenskerne aldrig slutte Fred med Czaren, førend de fik alt tilbage, hvad han havde frataget dem«[1]. Uheldigvis var alt dette kun tomme Fraser, da Svenskerne krævede, at Danmark-Norge skulde betale deres Venskab med at opgive hver eneste Fordel, de havde vundet ved Krigen, og endog udrede en klækkelig Sum Penge! De lod Løvenørn vide, at de ikke kunde gjøre noget andet Fredsforslag end, at Danmark skulde tilbagegive Pommern, gjenindsætte den gottorpske Hertug i hans Lande og betale Sverige Vederlag for, hvad Krigen havde kostet det. Vistnok antydede Dronning Ulrika Eleonoras Ægtefælle Arveprinsen af Hessen for Løvenørn, at man rimeligvis vilde »cedere« noget til den danske Konge, hvis denne vilde gjøre noget for Sverige som Vederlag; General Dücker ytrede til ham i Fortrolighed som sin Mening, at Svenskerne nok vilde give Afkald paa Toldfriheden i Sundet, og det blev »forsikret ham af en vis Haand«, at det havde været paa Bane at tilbyde Kongen af Danmark noget af Slesvig; men i alle Forhandlinger med svenske Rigsraader, hvad enten det var med Sparre, Cronhjelm eller de la Gardie, bleve de først opstillede Fordringer til Danmark bestemt fastholdte. Iblandt disse maatte endog Kravet paa den gottorpske Hertugs fuldstændige Restitution opfattes som en Kundgjørelse af,

[1]) Depeche fra Løvenørn af 25. April.

at Sverige agtede at gjenoptage den holstenske Politik, der havde umuliggjort al Fred imellem de skandinaviske Riger.

Løvenørn saa let, at hvad der gjorde Svenskerne haardnakkede, var deres Haab om, at de vilde kunne faa Kongen af England til at »abandonnere Kongen af Danmark, dersom de vilde fornøje ham«, og Sparre hentydede endog ligefrem til, at de ved at afstaa Bremen og Verden kunde skille Kong Georg fra den danske Konge. Ikke uden Grund mente Løvenørn ogsaa, at der baade fra Frankrig og Preussen lød opmuntrende Røster til den svenske Regering[1]). Samtidig haabede denne aabenbart ved Englands Hjælp at kunne slippe for godt Kjøb overfor Russerne. Selv om den gjenoptog Underhandlingerne paa Aalandsøerne, var dette kun for at »amusere« Czaren[2]) og vel ogsaa for, at de skulde skræmme Kong Georg til at komme den stærkt imøde.

Frederik IV havde imidlertid givet Løvenørn Befaling til, hvis det kom til en virkelig Underhandling, da at fastholde som Ultimatum, at Sverige skulde afstaa Pommern, Bahuslen og Vigen med Marstrand, opgive sin Toldfrihed i Sundet og garantere Danmark Besiddelsen af den gottorpske Del af Slesvig, samt endelig afstaa Bremen og Verden til Kongen af England. Af disse Fordringer var den ene, nemlig Afstaaelsen af Bahuslen med Marstrand urimelig, da dette Landskab endnu ikke var erobret fra Svenskerne; men der vilde kunne underhandles paa Grundlag af disse Fordringer. Dog, da Løvenørn hørte Sparre fremsætte Sveriges

---

[1]) Se om alt dette Løvenørns Depecher fra Stockholm i Tiden fra 25. April til 25. Maj.

[2]) Malmström: Sveriges politiska historia från Carl XII's död till statshvälfningen 1772 I, 58.

utrolige Krav, fandt han sig først med god Grund ikke opfordret til at svare derpaa med andet end med, hvad der var ligesaa meningsløst, og han krævede derfor, at Sverige skulde afstaa alt, hvad det tidligere havde erobret fra Danmark og Norge foruden Pommern o. s. v. Senere rykkede han frem med det danske Ultimatum; men det gav ikke Stødet til nye Forhandlinger, da Svenskerne vare »saa *fiers*, som om deres Affairer vare i den bedste Tilstand i Norden«[1]).

Al Underhandling om Fred maatte altsaa ophøre, og da Løvenørn følte sig mistænkt som en »Ertz-Spion«, rejste han hjem. Han havde intet kunnet udrette med Hensyn til sit egentlige Ærinde; men han havde faaet et tydeligt Indtryk af den hele Stilling og indsamlet nyttige Kundskaber om Partierne. Det var ham klart, at det stod ilde til med Fastheden i Styrelsen, og at der var Uenighed iblandt dem, som stode øverst i Staten.

Hvor stor en Lykke Karl XII's Fald end var for Danmark-Norge, havde det havt den uheldige Virkning, at det havde skærpet Georg I's og hans Raadgiveres Ønsker om at holde Sverige oppe og svækket deres Lyst til en nærmere Sammenslutning med Frederik IV. Det Spørgsmaal kom naturlig til at paatrænge sig de ledende Mænd i Kjøbenhavn, om der kunde ventes heldige Virkninger af at blive ved med stærkt at støtte sig til England-Hannover. Selv en Mand som General Dewitz, der hidtil havde været, som man sagde, engelsk sindet, blev nu stemt for mere energiske Skridt imod Sverige, der nødvendigvis maatte medføre en Tilnærmelse til Rusland. Ogsaa Løvenørn fik under sine Forhandlinger i Sverige det Indtryk, at Svenskerne maatte tvinges til Fred, hvis de skulde formaas til

[1]) Løvenørns Depeche af 25. Maj 1719.

at gjøre Danmark-Norge nogensomhelst Indrømmelse. Han udviklede i sine Skrivelser til Regeringen, at det bedste Tvangsmiddel vilde være, hvis Czar Peter og den danske Konge paa éngang brød løs fra begge Sider, og skjønt han havde Mistillid til Czaren[1]), mente han dog, at det vilde være heldigst ikke at betage ham alt Haab om Samvirken, for at man kunde faa ham til at angribe; derved vilde Kongen af Danmark under alle Omstændigheder faa de bedste Udsigter til at slutte Fred paa en nogenlunde heldig Maade[2]). Intet passede bedre til de Mænds Synsmaade, der saaledes som Wibe og Sehestedt havde havt ondt ved at give slip paa den nøje Forbindelse med Czaren. Det var utvivlsomt dem, der allerede i Marts og April 1719 havde sat igjennem, at Forholdsreglerne imod den svenske Handel bleve skærpede ved Blokaden af Göteborg, og det var ogsaa dem, der nu udvirkede, at Regeringen vedtog, om end kun til en vis Grad, at gaa sammen med Peter den store.

Det havde ikke været opmuntrende, at Czaren med formelig Kulde havde modtaget Efterretningen om, at Karl XII var falden og at Svenskerne havde rømmet Norge[3]). Den ene Meddelelse kom ogsaa efter den anden om, hvorledes han havde været rede til under Aalandsforhandlingerne at ofre Danmarks Tarv, naar han havde kunnet opnaa en gunstig Fred[4]). Hertil sluttede sig som sædvanlig skarpe Udfald fra hans og hans Statsmænds Side imod den danske

[1]) Se f. Ex. det ovenfor S. 588 omtalte Brev fra Løvenørn samt et Brev fra denne fra Slutningen af 1719 til Oberst Bassewitz (Løvenørnske Papirer Pakke 43).

[2]) Depeche af 21. Maj 1719.

[3]) Depecher fra Westphalen af 3. og 20. Februar 1719.

[4]) Depecher fra Løvenørn af 25. April og 25. Maj, Depeche fra Westphalen af 17. Marts 1719.

Regering som den, der ikke blot paa enhver Maade viste en uvenlig Holdning og skyede den russiske Ambassadør i Kjøbenhavn, »som om han var spedalsk«, men ogsaa stod paa Springet til i Forening med Kongen af England at slutte Fred med Sverige, ja endog til at tiltræde Wienerforbundet imellem Hannover, Kejseren og Polen, et Forbund, der efter russisk Opfattelse stillede sig som Maal at trænge Rusland tilbage til Grænserne fra Stolbowafreden (1617); Czaren vilde derfor blive nødt til at se at faa Fred saa hurtig som muligt (*incessamment*)[1]).

Men ved Siden deraf traf han omfattende Rustninger, der tydede paa, at han vilde rette et afgjørende Angreb imod Svenskerne, han lod sin Ambassadør i Kjøbenhavn foreslaa, at Danmark og Rusland skulde angribe Sverige med forenede Kræfter, og begge hans Kanslere erklærede i Petersborg til Westphalen, at han vilde garantere den danske Konge, hvad denne havde erobret fra det gottorpske Hus Nord for Ejder, samt hvad han havde frataget Svenskerne i Tyskland, kort sagt saa mange Fordele som muligt. Dog, tilføjede de, maatte det erindres, at Czaren kun tænkte paa at beholde, hvad han allerede havde erobret, og endog vilde give Finland tilbage til Sverige; for øvrigt var han rede til at slutte en formelig Konvention, der selvfølgelig maatte indeholde tilsvarende Løfter fra Kongen af Danmarks Side. Saafremt denne derimod sluttede en Særfred med Sverige, maatte han vide, at der vilde være dem, som vilde tage Hertugen af Gottorp under deres Værge og ikke alene gjenindsætte ham i hans Lande, men ogsaa hjælpe

[1]) Depecher fra Westphalen af 3. Februar, 13., 20., 24. og 31. Marts 1719.

ham til at gjøre sin Ret gjældende i Sverige[1]). Czar Peter sendte endog en Grev Muschkin Puschkin til Kjøbenhavn for at lægge Tryk paa den Forhandling, som Fyrst Dolgorucky havde aabnet her. De tvende Diplomater foresloge et samtidigt Angreb imod Sverige fra Finland og fra Skaane eller Norge, foruden at den danske og den russiske Flaade skulde forene sig ved Gotland. Da dette sidste blev afvist som umuligt, foresloge de, at den danske Konge skulde lade sin Flaade blokere Karlskrona, for at de svenske Skibe ikke skulde kunne stikke i Søen derfra.

Frederik IV's endelige Svar var, at han til Trods for, at hans Forbundsfæller fuldstændig havde ladet ham i Stikken, var rede til i dette Aar at optræde imod Sverige saa kraftig, som det paa nogen Maade var muligt. Med Hensyn til Spørgsmaalet om at blokere Karlskrona vilde han forhandle med den engelske Admiral derom, saa snart denne kom til Sundet. Han tvivlede ikke om, at Czaren vilde vedblive med at rette passende Opfordringer til den storbritanniske Konge for at stemme ham til at samtykke deri[2]).

Dette Svar tilfredsstillede ikke Czar Peter og de russiske Statsmænd, saa meget mindre, som de satte det i Forbindelse med Løvenørns Sendelse til Stockholm. De havde det Indtryk, at de Danske nok vilde have, at Russerne skulde optræde samtidig med dem, men ikke vilde være bundne ved en skriftlig Aftale, da de ikke vilde bringe sig i en vanskelig Stilling til England og ønskede at have frie Hænder ved Fredslutningen. Som en Afvexling paa sine vante bitre Klager og Sigtelser slog Czar Peter under

[1]) Protokol over Forhandling imellem Konseillet og Fyrst Dolgorucky 27. Marts 1719, Depecher fra Westphalen af 5. og 12. Maj 1719.

[2]) Protokol over Forhandlinger imellem Konseillet, Fyrst Dolgorucky og Grev Muschkin Puschkin 9. og 15. Maj.

en Samtale med Westphalen ind i en stærk pathetisk Stil. Han kaldte Gud, den øverste Kjender af alle Hjærter, til Vidne paa, at han elskede den danske Konge af sit Hjærtes Grund uendelig højere end nogen anden af sine Ligemænd, og at han elskede det danske Folk stærkere end noget andet, han havde derfor altid hellere villet ofre en Del af sit eget Tarv end den danske Konges, nu maatte hans Hjærte bløde ved at se, hvorledes de, der i deres Sjæls Inderste hadede Danmark ligesaa uforsonlig som ham selv, havde forstaaet for evig at vende den danske Konges Hjærte fra ham[1]).

Hvor besynderligt det end maa synes, at en saa klog Mand vilde føre et Sprog, der kun kunde fremkalde et spydigt Smil paa hans Bekostning hos den, der hørte eller læste det, havde han og hans Statsmænd for en Del Ret i deres Opfattelse af den dansk-norske Regerings Svar. Det var til at læse imellem Linierne i dette, at den havde en saa stor Mistillid til ham, at den ikke vilde vove helt at slutte sig til ham, og ligesaa klart var det, at den til det yderste vilde søge at bevare et venskabeligt Forhold til England. Men paa den anden Side havde den i Virkeligheden besluttet fra norsk Side at trænge ind i Sverige samtidig med, at Czaren angreb det fra Øst. En dansk Søofficer blev paa en Fregat sendt til Czarens Flaade for at faa Underretning om, hvor naar hans Operationer begyndte, saa vilde Kongen indrette sine egne derefter[2]).

Der kan næppe være Tvivl om, at denne Beslutning af den dansk-norske Regering først er bleven vedtaget efter en stærk Strid imellem Kongens Raadgivere, og den er

[1]) Szolowief anf. St. S. 312, Depecher fra Westphalen af 16. Juni og 3. Juli 1719.

[2]) Skrivelse fra Konseillet til Kongen af 3. Juni og fra Kongen til Konseillet og til Czar Peter af 16. Juni 1719.

ikke usandsynlig bleven til ved et Kompromis. Kong Frederik synes selv at have havt en ubehagelig Følelse af, at det skortede ham paa Herredømme over hans egne Ministre. Hvad kan være mere forbavsende end at se ham den 4. April 1719 i et Brev til Holstein-Holsteinborg med en udpræget Bitterhed gaa løs paa Sehestedt og Dewitz som dem, der vilde kuldkaste Forhandlingen med den engelske Konge og havde villet have ham til at underskrive en Depeche til Holstein, der kunde have virket i den Retning! Det syntes ham utænkeligt, at en saa sygelig Mand som General Dewitz, der var ganske kontrakt af Podagra og Chiragra, kunde have havt anden Grund til paa en saadan Aarstid at rejse til Kjøbenhavn[1]). Men desuagtet samtykkede Frederik IV ikke alene i Beslutningen om at blokere Göteborg, netop et Skridt, der vakte Misnøje i England, han lod sig drive stærkere og stærkere ind paa at optræde med væbnet Haand imod Sverige, en Politik, der nødvendigvis maatte fjærne ham fra England-Hannover, om han end nok saa meget undgik at slutte en Overenskomst med Czar Peter. Da han i de første Dage af Juni rejste over til Clausholm i Jylland, ledsaget af Wibe, var han gaaet ind paa at følge denne Politik. Da var Beslutningen fattet om et Felttog imod Bahuslen og tilstødende Provinser, og Rustningerne vare drevne saa vidt, at der i Slutningen af Juni 1719 stod 34000 Mand rede i det sydlige Norge til at trænge ind i Sverige.

Men idet den dansk-norske Regering havde valgt det Parti med Magt at ville tvinge Sverige til Fred, havde den tillige besluttet at prøve paa at drage Gavn af Modsætningen i Sverige imellem Dronning Ulrika Eleonoras og den

---

[1]) (Gaspari) Urkunden und Materialien I, 19—20.

holsten-gottorpske Hertug Karl Frederiks Parti. Denne Fyrste opholdt sig i Stockholm paa den Tid, Løvenørn kom dertil. Efter at hans Udsending i London, Fabrice, som tidligere nævnt[1]), havde antydet Lyst hos ham til at opnaa Enighed med Kong Frederik, søgte han nu selv under Løvenørns Ophold i Stockholm ikke blot personlig at komme paa en venskabelig Fod med denne; men han lod ogsaa sin fortrolige Raadgiver Gehejmeraad Bassewitz omstændelig drøfte med Løvenørn Muligheden af, hvorvidt han selv kunde vinde den svenske Krone. Bassewitz forsikrede, at det holstenske Parti i Sverige var stærkt; men han tilstod ogsaa, at Hertugen godt saa, at han uden Støtte fra Kongens Side aldrig kunde naa sit Maal. Han bad derfor om, at Kongen, saasnart Hertugen var rejst over til Tyskland, «vilde sende en affideret Person, der kunde traktere med dem om en Koncert», Hertugen vilde fuldstændig kaste sig i Kongens, Kejserens og Georg I's Arme. Det vilde, mente Bassewitz, nok være muligt at formaa Hertugen til at lade Kongen beholde den gottorpske Del af Slesvig, saafremt denne vilde overlade ham sin Del af Pommern, indtil han blev Konge i Sverige. Naar han havde opnaaet dette, mente Bassewitz, at han burde beholde Pommern, men han skulde da overlade Danmark sin Del af Holsten, medens Kong Frederik i saa Fald burde afstaa Oldenburg og Delmenhorst til Kong Georg for at stemme denne gunstig[2]).

En saadan Tilnærmelse fra Hertug Karl Frederiks Side passede ypperlig til den dansk-norske Regerings Ønske om en fredelig Udjævning af den gamle Strid med det gottorpske Hus, og ligesom den vidste, at der i Rusland var

---

[1]) Se S. 639.

[2]) Løvenørns Depeche af 25. April.

Stemning for at se Hertugen blive Konge i Sverige, saaledes tænkte den sig Muligheden af, at den ved at indrømme Kong Georg en eller anden Fordel i Tyskland kunde faa ham til at gaa ind paa Planen. Det var netop til Hannover, at Hertugen agtede at rejse, og det var altsaa sandsynligt, at en vis Tilnærmelse imellem ham og Kong Georg allerede havde fundet Sted. Der vexledes venskabelige Breve imellem Frederik IV og Karl Frederik, og da denne skriftlig havde anmodet om, at Løvenørn, som havde gjort et godt Indtryk paa ham, maatte blive sendt til Tyskland for at underhandle med ham der, opfyldte Frederik IV dette Ønske. Han bad Kong Georg om, at han under sit Ophold i Hannover vilde støtte denne Forhandling[1]). Løvenørn fik Instrux om at prøve forskjellige Veje til at opnaa en Overenskomst med Hertugen, og han skulde tillige udtale for ham, at »Kongen nu agtede sig til Norge og haabede med sin Hær at tvinge Sverige til Fred, Hertugen vilde aldrig kunne finde nogen bedre Lejlighed til at naa sit Maal end, hvis han efter at have sluttet Overenskomst med Danmark rejste til den danske Hær og stræbte at nytte den gunstige Stemning, som efter Bassewitz's Sigende i saa udpræget Grad herskede imod ham i Sverige. Forsømte han det rette Øjeblik, vilde hans Modstandere søge »at sætte Slaaen for Døren», og han vilde ikke kunne

[1]) Depeche til Holstein-Holsteinborg af 9. Juni og Brev fra Kong Frederik af samme Dag samt Fuldmagt for Løvenørn, der ogsaa er fra samme Dag. Tanken om en Udjævning af den gottorpske Strid var nogen Tid i Forvejen traadt frem under en anden Form, idet Kongen havde givet Holstein-Holsteinborg Ordre til at virke for, at Hertugen kunde faa Lifland som Vederlag for sin Del af Slesvig og Holsten (Depeche fra Holstein-Holsteinborg af 28. Februar). Det ligger i Sagen selv, at dette fantastiske Forslag var blevet betydningsløst.

fortænke den danske Konge i, hvis denne arbejdede paa at faa en Ende paa den lange Krig og varetog sine egne Interesser». Det synes, som om de danske Statsmænd have smigret sig med det Haab, at Hertugens Tilstedeværelse ved den dansk-norske Hær skulde kunne bringe svenske Troppeafdelinger til at slutte sig til denne[1]).

Men for ikke at tale om, at Hertugen næppe kunde have valgt et slettere Middel til at opnaa den svenske Krone end at vise sig ved den dansk-norske Hær, saa slog Underhandlingen imellem ham og Frederik IV fejl. Den blev aabnet i Hamburg i Slutningen af Juni, men efter Kongen af Englands Ønske i de første Dage af Juli flyttet til Hannover. Løvenørn forhandlede personlig dels med Hertugen og Gehejmeraad Bassewitz, dels ogsaa med Kong Georg selv og Bernstorff. Karl Frederik viste sig villig til ikke uvigtige Indrømmelser; men han skød sig tillige ind under Nødvendigheden af at have Georg I's Samtykke, iblandt andet fordi han ikke paa anden Maade vilde kunne faa de Penge, han behøvede for at give sit Parti i Sverige den nødvendige Styrke. Uheldigvis havde Kong Georg og Bernstorff ikke Lyst til at vove sig frem i denne Sag; de foretrak langt at se Ulrika Eleonora paa den svenske Trone. Forgjæves sagde Hertugen ligefrem til Bernstorff, at man ved ikke at støtte hans Plan vilde nøde ham til at kaste sig i Czarens Arme. Bernstorff og Georg I holdt fast ved, at alt, hvad de kunde gjøre for ham, var, at de ved den paatænkte almindelige Fredskongres i Brunswig vilde arbejde paa at skaffe ham Tronfølgen i Sverige efter Dronning Ulrika Eleonora[2]).

---

[1]) Instrux for Løvenørn af 9. Juni og Depeche til denne af 16. Juni.
[2]) Om disse Forhandlinger se Koncepterne til Løvenørns Rapporter under hans Forhandling med Hertugen af Holsten-Gottorp fra

Intet var naturligere end, at Kong Georg ikke vilde gaa videre i at hjælpe Hertugen; men ligesaa naturligt er det ogsaa, at denne var ilde tilfreds dermed og snart efter valgte at gjøre, hvad han havde truet med, nemlig at støtte sig til Rusland. Under Forholdenes Udvikling skulde Følgen deraf blive, at den gjensidige Tilnærmelse imellem ham og den dansk-norske Regering, som nu havde fundet Sted, afløstes af en Gjenoptagelse af det gamle Fjendskab.

Imedens denne Forhandling var i Gang, saa det ud, som om Sverige ved et Angreb fra to Sider skulde blive tvunget til at slutte Fred paa saadanne Vilkaar, som dets Modstandere vilde foreskrive det. Den 22. Juli naaede en russisk Flaade paa 26—30 Orlogsskibe, 130—150 Galejer og en Førselsflaade med 30—40000 Mand ombord til Roslagsskjærene ved Sveriges Østkyst. Nu begyndte det Mordbrændertog, der er en Skændsel for Czar Peters Minde, og hvorved store Strækninger baade Nord og Syd for Stockholm hjemsøgtes paa den forfærdeligste Maade, indtil den russiske Styrke efter et frugtesløst Angreb paa Stockholm endelig den 31. August indskibede sig og sejlede tilbage. Fire Dage før Russernes Komme til Sveriges Østkyst var den dansk-norske Hær (18. Juli) trængt ind i Bahuslen, efter at Svenskerne havde set sig nødsagede til at rømme Strömstad.

Frederik IV havde personlig tillige med Kronprins Kristian villet deltage i Felttoget imod Sverige. Ifølge et Brev fra Wibe til Løvenørn[1]) havde det ikke været muligt

---

16. Juni til 28. Juli 1719 (Gehejmearkivet). De nævnes slet ikke i Bassewitz: Eclaircissemens sur plusieurs faits arrivés sous le règne de Pierre le grand (Büsching: Magazin 9de Bind).

[1]) 20. Juni. Kongens Brev til Konseillet af 16. Juni, hvori han

at afholde ham fra at rejse til Norge. Han forlod Clausholm den 21. Juni 1719 for at skynde sig til Hæren deroppe. Det giver Indtryk af, at han var ivrig for Toget og haabede paa store Resultater. Vistnok kunde det synes paafaldende, at der i selve Danmark blev staaende en Styrke paa 32000 Mand, som foreløbig ikke var til nogen Nytte; men den kunde foruden som Reserve ogsaa senere gjøre Gavn ved truende Demonstrationer imod det sydvestlige Sverige, og den Hær paa 34000 Mand, som Kong Frederik havde under sin Haand til at trænge ind med fra Norge, maatte, naar den blev vel ført, kunne tilføje Svenskerne svære Tab. Disse havde ikke mere end 15000 Mand at stille imod den. Oven i Kjøbet fratog Tordenskjold dem deres fasteste Støttepunkt paa denne Kant, da han ved et Angreb fra Søsiden baade erobrede Marstrand og den derved liggende stærke Fæstning Karlsten (26. Juli). Den svenske Eskadre, der laa i Havnen, blev dels ødelagt, dels gjort til Bytte. Hvad kunde ikke ventes udrettet efter en saadan Begyndelse? Men da saa man den dansk-norske Hær, næsten uden at have affyret et Skud imod Svenskerne, den 8. August gjøre omkring og drage tilbage til Norge. Et Korps paa 5000 Mand, der samtidig var marcheret ind i Værmeland, fik Befaling til det samme. De danske Regimenter, som vare komne op til Norge, bleve førte tilbage til Danmark. Alt kom i Ro, og den store væbnede Styrke vedblev at tære paa Landets finansielle Kræfter uden at gjøre mindste Nytte.

Intet kunde være urimeligere end et saadant Felttog.

---

meddeler dette, at han havde besluttet om faa Dage at rejse til Norge for der at benytte sig af Konjunkturerne, viser klart, at Spørgsmaalet om hans Rejse ikke havde været Gjenstand for en Forhandling med Konseillet.

Var det, spørger man uvilkaarlig, for at foretage et Par Dages Marche ind i Sverige og saa vende om, at overordentlig kostbare Rustninger vare foretagne, og at Kongen selv var ilet op til Hæren? Man fristes til at søge Forklaringen i den Halvhed, som paa dette Tidspunkt var fremtrædende ved Frederik IV's Politik. Der havde været ypperlig Mening i Toget imod Sverige, naar det var blevet gjennemført med bestemt Vilje om at ville udrette noget. Men naturligst havde det da været, at det ikke blot havde fundet Sted samtidig med Russernes Angreb, men ogsaa hængt sammen med Aftaler med Czar Peter. Dette havde Regeringen ikke dristet sig til, for en Del paa Grund af Mistilliden til ham, men i endnu højere Grad fordi den var bange for ved en nøje Tilslutning til ham at bryde med Georg I og de Magter i Vesteuropa, der stod denne nær. Under Indtrykket af modsatte Strømninger havde Kong Frederik valgt at gaa dén Middelvej, paa den ene Side at angribe Sverige, paa den anden Side at holde sig en Dør aaben til om muligt at fortsætte eller gjenoptage Forhandlingen med England-Hannover. Uheldigvis kunde den Slags Politik let føre til, at netop det skete, som Kongen i sin Skrivelse af 12. August 1718 til de Mænd, hvis Betænkning han æskede, havde opstillet som det, man for enhver Pris burde søge at undgaa, at man nemlig kom til at sidde imellem to Stole[1]).

Peter den store maatte i og for sig synes godt om, at de Danske angrebe Sverige fra Vest, samtidig med at hans Tropper hærgede dette Lands Østkyst; men da Frederik IV ikke havde villet slutte Aftale med ham, følte han sig om muligt endnu mere end tidligere fritaget for at tage Hensyn

---

[1]) Se Side 623.

til Danmark-Norges Tarv[1]). Samtidig med at han i Petersborg lod sige til Westphalen, at alt, hvad der var blevet fortalt den danske Konge om hans Underhandlinger med Görtz til Skade for Danmark, var den skændigste Bagvaskelse (*une calomnie des plus atroces*), og at han følte sig oprørt over at høre Bebrejdelser, efter at han havde gjort Danmark saa meget godt[2]), samtidig dermed sendte han Ostermann til Sverige for under Trykket af de russiske Hærgninger at tilbyde Svenskerne Fred væsenlig paa samme Vilkaar som det forrige Aar, saaledes at han til Vederlag for Sveriges Afstaaelser til ham selv lovede at slutte et Forbund med det, hvorefter det skulde faa Godtgjørelse for disse Tab i Polen eller «andensteds»[3]). At der ved «andensteds» mentes Norge, kan der umulig være Tvivl om. Men til Trods for Russernes Hærværk afviste Svenskerne disse Forslag. Faa Dage i Forvejen var den engelske Diplomat Lord Carteret kommen til Stockholm for at mægle en Fred imellem Sverige og Hannover og med Tilsagn om at ville forny det 1700 sluttede Forbund imellem England og Sverige. Da Georg I's og Czar Peters gjensidige Fjendskab var vel kjendt af alle, haabede den svenske Regering nu ved nogle Indrømmelser til den engelske Konge at faa Hjælp af ham imod Russerne. Dette gav dem Mod til at forkaste Czarens Fredsforslag.

Saaledes slap Danmark-Norge for at se Sverige slutte Fred med Rusland; men det kom samtidig til at mærke uheldige Virkninger af sit Angreb paa Bahuslen.

---

[1]) Jvfr. Brev af $\frac{9.}{20.}$ Juli 1719 fra Czar Peter til Frederik IV, hvori han udtaler, at han havde følt sig meget ilde berørt derved, at Kongen ikke havde villet slutte nogen Overenskomst med ham.

[2]) Depeche fra Westphalen af 6. Juli 1719.

[3]) Malmström anf. St. I, 96.

Da Holstein-Holsteinborg i Juni var rejst hjem fra London for mundtlig at forhandle med Frederik IV, medbragte han et engelsk-hannoveransk Forslag til en fælles Fred for Danmark-Norge, Hannover, Preussen og Saxen-Polen med Sverige samt tvende Udkast til en engelsk og en hannoveransk Forbundstraktat med den danske Konge, saaledes som de vare blevne redigerede, efter at Frederik IV 18. April 1719 havde sendt sine Forslag derom til London. Det engelsk-hannoveranske Fredsforslag led, set fra et dansk Synspunkt, af den store Fejl, at Sverige ikke derefter vilde komme til at opgive Toldfriheden i Sundet. Derimod stemmede de tvende Udkast til Forbundstraktaterne for det meste overens med, hvad der senest var foreslaaet fra dansk Side[1]). Den væsenligste Forskjel paa det engelske og det danske Udkast var, at den Subsidiesum, der aarlig skulde udredes af England til Danmark, var af den engelske Regering sat til 50000 Lstr. om Aaret, medens man fra dansk Side havde krævet 60—70000, og endelig, at det engelske Udkast ikke indeholdt et Tilsagn om Garanti for Ophævelsen af Svenskernes Toldfrihed i Sundet, som Frederik IV havde gjort Fordring paa.

Dette sidste Punkt skulde dog ikke hindre Afslutningen af Forbundstraktaterne. Grev Holstein modtog paa Vejen hjem Meddelelse fra Kongen om, at han havde ladet dette Krav falde, og samtidig fik han Befaling til at rejse til Hannover og se at faa Traktaterne sluttede saa hurtig som muligt. Men han var, som han skrev til Wibe, «fortvivlet» over, at denne og Kongen vare rejste til Norge, og over, at han ikke kunde faa talt med dem. Han sendte dem det engelske og det hannoveranske Forbundsudkast for at faa at

[1]) Disse Traktatudkast ligge ved Depecherne fra England for 1719.

vide, om han maatte gaa ind paa dem, som de vare, hvis han ikke kunde faa udvirket endnu nogle Ændringer i dem; han maatte i saa Fald have en udstrakt Fuldmagt, da han ikke kunde skrive om enhver Paragraf til Norge. Men mest trykkede det ham, at han ikke kunde faa talt med dem om det engelsk-hannoveranske Fredsudkast. Uagtet han savnede flere af Danmarks formentlig berettigede Krav i dette, holdt han det for nødvendigt at arbejde paa at faa sluttet Fred med Sverige i Forening med Kong Georg. Han advarede i stærke Udtryk Kongen og Wibe imod at spilde Tiden, saaledes at Hannover sluttede Fred, inden Danmark kom med i den, og han indskærpede tillige Nødvendigheden af at tage Hensyn til Englændernes Ønske om fri Handel paa Sverige[1]).

Endnu mere fik Holstein-Holsteinborg dog Grund til at blive mismodig over Kongens Rejse til Norge og den Vending i den dansk-norske Politik, som den stod i Forbindelse med, da han kom til Hannover og her mærkede, hvilken Uvilje imod Danmark-Norge der var opstaaet i de engelsk-hannoveranske Regeringskredse.

Intet var naturligere end, at Samtidigheden af det dansk-norske og det russiske Angreb paa Sverige blev opfattet som et Vidnesbyrd om, at der var sluttet Aftaler derom imellem Frederik IV og Czaren, og denne Formodning fik forøget Vægt, da Kong Frederik selv rejste til Norge for at tage Del i Felttoget[2]). Det syntes klart, at

---

[1]) Breve til Kongen og Wibe, der ikke ere daterede, men utvivlsomt ere skrevne i Slutningen af Juni paa Rejsen til Hannover fra Jylland, hvor han forgjæves havde søgt Frederik IV og hans vigtigste Raadgiver.

[2]) En Række Vidnesbyrd derom findes i de danske Diplomaters Depecher fra Juli og August 1719.

han maatte tillægge dette Felttog en særlig Vigtighed. Men dette vakte stor Uvilje hos de engelsk-hannoveranske Statsmænd og Diplomater. Kong Georg ytrede selv til Løvenørn, der netop dengang var i Hannover i Anledning af den gottorpske Underhandling, at han var meget bange for, at Czaren vilde drage Fordel af Kongens Angreb og i den Grad bringe Svenskerne i Klemme, at de maatte indrømme ham alt, hvad han krævede, saaledes ogsaa Reval. Naar han havde tvunget Sverige til en saadan Fred, vilde det falde baade Kong Frederik og ham selv svært at faa sluttet en heldig Fred med denne Stat[1]).

Det hjalp ikke, at man fra dansk Side forsikrede, at der slet ikke var truffet nogen Aftale med Czaren, og at man umulig kunde vedblive at være uvirksom[2]); ej heller hjalp det, at nogle engelske Handelsskibe, som Tordenskjold havde opbragt under sin Blokade af Göteborg, kort i Forvejen vare blevne løsgivne, og at det var blevet tilladt de i Göteborg Havn liggende engelske og hollandske Skibe at løbe ud trods Blokaden[3]). Haabet om at kunne samtidig holde det gaaende baade med Rusland og med England-Hannover slog aldeles fejl. De sidste Maaneders Politik havde kun ført til, at Frederik IV uden at opnaa nogen Støtte hos Czar Peter havde fjærnet Kong Georg fra sig. Der var Fare for, at han kunde komme til at staa ganske isoleret.

Det var dette, der stærkt slog Holstein-Holsteinborg, da han kom til Hannover og mærkede Stemningen der. Han kunde ikke tænke paa at føre Forhandlingen om Forbundstraktaterne til Ende. Vistnok fik han Fuldmagt fra

[1]) Depeche fra Løvenørn af 11. Juli 1719.
[2]) Smstds.
[3]) Ordrer fra Kongen til Konseillet af 16. og 24. Juni 1719.

Kongen oppe i Norge[1]) til at slutte dem overensstemmende med det engelske og det hannoveranske Udkast, som han havde sendt Kongen; men nu var det for silde, der blev gjort en Mængde Vanskeligheder fra de engelske Ministres Side, og alt gik istaa til Fortvivlelse for ham[2]). Det ene Brev efter det andet fra ham dels til Frederik IV, dels til Konseilet viser, i hvilken Grad det harmede ham, at han skulde drive en Underhandling, som han mente, det gjaldt om at fremme med Iver, men som efter Regeringens seneste Politik umulig kunde føre til noget[3]).

Man har undertiden stemplet Holstein-Holsteinborg som en Hofmand, der havde en egen Færdighed i at aflure Frederik IV, hvad der var hans Mening, og rette sig derefter. Hans Skrivelser til Kongen fra denne Tid vidne ikke om Hofmanden. De ere ikke blot i deres hele Affattelse

---

[1]) Se Kongens Brev til Holstein-Holsteinborg af 5. Juli (Gaspari anf. St. I, 21), hvor han udtaler sit Haab om, at Greven snart skulde kunne komme med Traktaterne til Norge, »et Land, der ingenlunde var saa barbarisk og slet, som man fremstillede det«.

[2]) Se en Række Depecher fra ham dels til Kongen, dels til Konseillet fra Slutningen af Juli og Begyndelsen af August 1719. I nogle af dem nævnes Udtalelser af Georg I, der tyde paa, at denne fulgte Kong Frederiks Felttog med en vis Sympathi og ønskede, at Marstrand maatte blive erobret af de Danske. Dette kan næppe opfattes anderledes, end at han nok kunde se med Tilfredshed paa, at den dansk-norske Hær erobrede Bahuslen, for at dette kunde nøde Svenskerne til at skynde sig med at slutte Fred med ham selv, men at han ingenlunde vilde holde af, at Frederik IV's Held gik videre. (Jvfr. Løvenørns Depeche af 9. Juli, der vidner om, at han saa Stillingen saaledes.)

[3]) Man mærker tydelig Forskjellen paa hans Standpunkt og saa det, f. Ex. Chr. Sehestedt stod paa, naar man ser denne 5. August 1719 skrive til Løvenørn, at han ønsker, at Greven af Holsteinborg maa have Held med sig i sin Underhandling, »*mais si cela ne se peut sans que le roi notre auguste maitre se brouille avec le Czar, je ne sais ce que je dois souhaiter*«.

aldeles forretningsmæssige uden Spor af Hofmandsstil; men han siger Kongen flere Gange ubehagelige Sandheder[1]). Dette skadede ham imidlertid ikke hos Frederik IV. Han lagde utvivlsomt ved sin skarpe Kritik af den Politik, som i Øjeblikket blev fulgt, Grunden til, at han snart kom til at afløse Wibe som Kongens vigtigste Raadgiver. Allerede i Slutningen af 1719 fik han Sæde i Konseillet. De Skrupler, Frederik IV i Foraaret havde havt med Hensyn til det uforsigtige i at støde Englænderne for Hovedet, vaagnede op igjen ved Holsteins Depecher. Den Formodning ligger nær, at det var denne Stemning, der bragte ham til saa hurtig at afbryde Felttoget i Bahuslen. Han traf Beslutningen derom uden at have indhentet Konseillets Skjøn. Faa Dage i Forvejen havde han for at imødekomme Englands Ønsker givet Befaling til, at de Orlogsskibe, der havde deltaget i Marstrands Erobring, men nu ikke mere vare nødvendige der, skulde sejle til Østersøen og forene sig med den engelske Flaade[2]), der under Admiral Norris 3. Juli var kommen til Kjøbenhavns Red. De engelske Statsmænd havde slet ikke følt sig sikre for, at Frederik IV ikke kunde falde paa at lade sine Krigsskibe virke sammen med Russernes[3]).

Men hvis Kong Frederik har troet ved disse Skridt at skulle afværge en Særfred imellem Georg I og Sverige, blev han haardt skuffet. Uagtet den engelske Udenrigsminister Lord

---

[1]) Riegels anførte St. II, 182, Note fortæller, at da der Frederik IV's Fødselsdag 11. Oktober 1719 fandt en almindelig Illumination Sted, undlod Holstein-Holsteinborg at illuminere. Riegels anfører dette som et Vidnesbyrd om hans Misstemning. Det vilde være et højst interessant lille Træk — hvis man bare kunde stole derpaa!

[2]) Kgl. Ordre til Konseillet af 3. August.

[3]) Mahon: History of England I, 368, Note 2.

Stanhope i de samme Dage, i hvilke Tilbagetoget fra Bahuslen fandt Sted, udtalte til Holstein-Holsteinborg, at det vilde være ønskeligt at faa at vide, paa hvilke Vilkaar den danske Konge vilde slutte Fred, da denne maaske kunde komme hurtigere i Stand, end man ventede det[1]), saa vare Fredspræliminærerne imellem Georg I og Sverige allerede undertegnede 22. Juli i Stockholm[2]). Medens disse fastsatte, at Kong Georg som Kurfyrste af Hannover skulde beholde Bremen og Verden imod at udrede en Million Rigsdaler til Sverige, stod der intet i dem om Indrømmelser til Danmark.

Vistnok havde de engelske og hannoveranske Statsmænd ikke lagt Dølgsmaal paa, at de ønskede Fred sluttet imellem Georg I og Sverige, og der var blevet tilsendt den dansk-norske Regering et Forslag til en fælles Fred; men ligesom denne forgjæves tidligere havde ønsket at faa Meddelelse om de Skridt, England-Hannover vilde gjøre for at faa Krigen endt, saaledes agtede Kong Georg og hans Ministre aldeles ikke at lade det afhænge af Danmark-Norge, om han skulde opnaa Fred. De mente, at det gjaldt om at nytte Øjeblikket til at slutte en saadan, ellers kunde Rusland maaske tvinge Svenskerne til Fred. Skulde Frederik IV deltage i Underhandlingen, vilde den trække langt ud, da det vilde holde haardt at faa udjævnet de kolossale Modsætninger, der fandtes imellem de skandinaviske Staters Fredskrav. Ulysten til at have ham med steg ved Mis-

---

[1]) Depeche fra Holstein-Holsteinborg af 8. August.

[2]) Malmström anf. St. I, 92. Den 4. Juli 1719 havde den engelske Statsafsending i Kjøbenhavn Lord Polwarth udtalt, at man kunde være overtydet om, at der aldrig vilde blive sluttet Fred med Sverige, med mindre Danmark blev optaget med i den (Protokol over Forhandlinger imellem Konseillet, de engelske og hannoveranske Diplomater samt Admiral Norris af 4. Juli).

tanken imod ham for at have truffet Aftaler med Rusland om et kombineret Angreb paa Sverige og for derved at have slaaet ind paa en Politik, der stred imod Englands og Hannovers Tarv. Under alle Omstændigheder kunde de engelske Statsmænd bruge Sigtelser i den Retning som et Paaskud[1]) til at sætte sig ud over den bestemte Forpligtelse, Kong Georg ved sit Forbund med Frederik IV af 26. Juni 1715 havde paataget sig, ikke uden Danmarks Vidende og Samtykke at indlade sig paa særegne Fredsunderhandlinger med Sverige, og endnu mindre paa at slutte Fred med dette. I Virkeligheden havde Georg I allerede den ene Gang efter den anden i de sidste Aar krænket denne Paragraf.

Hvor ivrig han end havde været for at sikre sig sin egen Fred med Sverige, var det ikke hans og hans Ministres Tanke helt at sætte sig ud over Hensynet til Frederik IV. Allerede under Forhandlingerne om Fredspræliminærerne havde Lord Carteret stræbt at faa Bestemmelser til Gavn for Danmark-Norge optagne i disse; men alle Forsøg vare strandede paa Svenskernes Modstand. Det var utroligt, skrev Lorden i den Anledning hjem, hvilket Had disse nærede imod de Danske; man var nødt til at gaa frem med Forsigtighed, thi hvis man lagde Tryk paa Fordringer til Gavn for Danmark, vilde det isteden for at hjælpe dette Rige blot være til Fordel for Czaren, »der lover fuldstændig at give det til Pris for Svenskernes Vrede og endog at hjælpe dem imod det«. Alt, hvad Carteret havde kunnet opnaa, var, at Sverige i Præliminærfreden havde samtykket i at slutte Fred med Danmark ved Brunsvigerkongressen[2]). Strax

[1]) Skrivelse fra Konseillet til Kongen af 15. August og Depeche fra Holstein-Holsteinborg af 12. August 1719.

[2]) En Afskrift af det Brev, hvori Lord Carteret fortæller dette (dateret Stockholm 4. August 1719), ligger ved Holstein-Holstein-

Dagen efter at Præliminærerne vare undertegnede, gjenoptog han Danmark-Norges Sag ved at foreslaa Svenskerne, at de skulde sætte sig ud over Hertugen af Holstens Tarv og afstaa den danske Konge Rügen og den tilstødende Del af Pommern[1]). Det synes derfor ikke at have været falsk Tale, naar Lord Stanhope og Bernstorff udtalte til Holstein-Holsteinborg, at det ingenlunde var England-Hannovers Mening at lade Danmark i Stikken ved den endelige Fred, det ønskede tvært imod, at den danske Konge blev optaget med i den[2]). Men uheldigvis vilde England kunne virke

borgs Depecher. Der er ikke paategnet, til hvem det er skrevet: men efter al Sandsynlighed er det til Lord Stanhope. Hvad Carteret her anfører om Russernes Løfter, har han selvfølgelig fra Svenskerne. Hermed stemmer ganske et Brev fra den hannoveranske Diplomat Schrader, dateret Stockholm 5. August 1719. Ogsaa her fremhæves Svenskernes glødende Had til de Danske »*qui va beaucoup plus loin que leur haine contre les Russes*«, og at »*si Mr. de Carteret et Mr. de Bassewitz avaient insisté davantage pour le Danemarc ils auraient fait échouer les affaires du roi notre maitre sans avoir aucunement avancé celles du Danemarc*«. Jvfr. Malmström anf. St. S. 99, Note 5. Hvordan Stemningen var imod de Danske, faar man ogsaa stærkt Indtrykket af ved den Dagbog, som Jakob Thomas Bircherod har ført, da han i Foraaret 1720 var i Stockholm som Sekretær hos Løvenørn. Han fortæller der, at Svenskerne baade holdt af at sigte de Danske for Uredelighed og Lumskhed. Det var et Mundheld hos dem at sige »letfærdig som en Jute«, og naar Isen brast under Børn, der gled paa den, sagde de, at den var dansk (Iris og Hebe for 1801, I, 119).

[1]) Malmström anf. St. S. 92. Den svenske Diplomat Oberst Adlerfeldt, som i Sommeren 1719 var sendt til Kjøbenhavn, skriver 9. August til sin Regering, at den hannoveranske Afsending i Kjøbenhavn Generallieutenant Bothmar ved Siden af at udtale sig med Bitterhed om det danske Hofs daværende Holdning havde raadet til, at Sverige skulde afstaa Danmark Bahuslen for at drage det bort fra Czaren og Preussen; saa vilde man nok kunne faa det til at frafalde Kravet paa de svenske Landskaber i Tyskland (Allens Manuskriptsamling paa det store kgl. Bibliothek).

[2]) Depeche fra Holstein-Holsteinborg af 18. August.

ulige mindre til Gavn for Danmark-Norge, efter at Fredspræliminærerne vare sluttede, end hvis disse ikke allerede havde fastslaaet Stridens Afgjørelse for Hannovers og Sveriges Vedkommende. Svenskerne modsatte sig bestemt Stanhopes og Carterets Forsøg paa at faa dem til at afstaa Rügen og Pommern ved Stralsund til Danmark[1]). De havde selv i Juni gjort et Fredsforslag i Kjøbenhavn, men paa saadanne Vilkaar, at de slet ikke ventede, at det vilde blive antaget. De fremsatte det kun for at kunne vælte Skylden for Krigens Forsættelse over paa de Danske. Selvfølgelig var dette Forslag blevet afvist[2]).

Efterretningen om Afslutningen af Fredspræliminærerne imellem Georg I og Sverige vakte stor Harme hos Regeringen i Kjøbenhavn. Den fandt det forbavsende, at Kongen af Storbrittannien, der havde dømt saa strængt om Czarens Forhandlinger paa Aaland, netop selv gjorde Begyndelsen med trods alle Tilsagn at slutte en Særfred med Sverige, og den mente, det var dobbelt oprørende, da Kong Georg havde opnaaet at faa Bremen og Verden for en forholdsvis ringe Sum og uden at det havde kostet ham en eneste Soldat[3]). For en Del vare disse Klager berettigede, saameget mere som den dansk-norske Regering, da den lod Løvenørn fremstille dens Fordringer i Stockholm, ogsaa havde instrueret ham om at kræve Bremen og Verden for Georg I. Men den havde selv — saaledes som Holstein-Holsteinborg ligefrem lod Kongen høre — gjort sig skyldig i den Fejl, at den ikke i den sidste Tid havde meddelt Kong Georg, hvilke Fredsvilkaar den ønskede, og at den ikke havde sat

---

[1]) Malmström anf. St. S. 99.
[2]) Malmström anf. St. S. 108.
[3]) Depeche til Holstein-Holsteinborg af 22. August 1719. Lignende Klager findes ogsaa i andre Depecher fra dette Efteraar.

sig i Forbindelse med ham for at faa de engelske og hannoveranske Diplomater til at virke for den i Stockholm. Ogsaa synes det forbavsende, at da der vitterlig i Sommeren 1719 fandt levende Forhandlinger Sted imellem Preussen og England, holdt Regeringen i Kjøbenhavn sig tilbage fra ethvert Forsøg paa at faa Del i dem[1]). Ingen kunde være i Tvivl om, at de stod i Forbindelse med Georg I's Tanker om Fred med Sverige. Regeringen burde i det mindste have søgt at lære dem at kjende, for at blive klar paa den hele Stilling. Her som oftere faar man Tvivl, om Chr. Sehestedt har været tilstrækkelig energisk som Udenrigsminister.

Efter Vedtagelsen af de hannoveransk-svenske Fredspræliminærer saa det nogen Tid i høj Grad farligt ud for den dansk-norske Stat. Holstein-Holsteinborg havde god Grund til at udtale Frygt for, at Sverige kunde blive tvunget ved russiske Kystangreb til at slutte Fred med Czaren. I saa Fald vilde Danmark komme til at staa alene, og det kunde endog være udsat for at se Sverige modtage Hjælp af Russerne. Vistnok var der endnu en af Sveriges Fjender tilbage, nemlig Preussen; men intet var sikrere end, at det vilde slutte Fred med Svenskerne, saa snart disse vilde indrømme det Stettin. Efter en Række skiftende Forhandlinger udsonede Preussen sig med Kong Georg (15. August 1719)[2]), og Virkningen deraf viste sig snart, da denne Konge lod sin hannoveransk-svenske Præliminærfred blive efterfulgt af en Præliminærtraktat, som han (29. August 1719) sluttede med Sverige i Egenskab af engelsk Konge. Foruden Løfte om Subsidier gav han her Sverige Tilsagn om, at han vilde arbejde paa at skaffe det

---

[1]) Depeche fra Meyer i Berlin af 25. Juni.

[1]) Droysen anf. St. S. 274.

en saa gunstig Fred som muligt med den af dets Fjender (Rusland og Danmark), som det holdt det for fordelagtigst at underhandle med. Sverige forpligtede sig til at afstaa Stettin og Landet imellem Oder og Peene til Preussen imod en Sum af 2 Millioner Rigsdaler og paa den Betingelse, at Preussen hverken middelbart eller umiddelbart maatte hjælpe Czaren. Herved vilde Preussen opnaa de Vilkaar, det ønskede. Den endelige Fred imellem Sverige og Hannover undertegnedes 20. November 1719.

Virkningerne af Svenskernes haardnakkede Modstand imod at gjøre Frederik IV nogen Indrømmelse ses let ved den engelsk-svenske Traktat af 29. August. Danmark-Norge var her stillet ganske ligt med Rusland, og istedenfor at de engelske og hannoveranske Statsmænd indtil for nylig havde talt om, at de vilde hjælpe Danmark til at faa en saa gunstig Fred som muligt med Sverige, var det nu denne Magt, Kong Georg lovede at yde en saadan Hjælp overfor Frederik IV. Vel havde Lord Carteret havt Befaling til at udøve et Tryk paa Sverige til Gavn for Danmark ved at udtale, at England ikke vilde hjælpe det med sin Flaade, medmindre det sluttede Fred med den danske Konge; men han satte sig ud over denne Befaling, og hans Regering fandt sig rolig deri[1]). Det saa efter 29. August ikke ud, som om Frederik IV skulde kunne vente sig stor Støtte fra Englands Side, naar det kom til Fredsforhandlinger imellem ham og Sverige. Den Politik, som han havde ført siden Foraaret, havde givet saavel Georg I som Czar Peter et bekvemt Paaskud til at lade ham i Stikken. Naar han desuagtet slap for meget slemme Virkninger, kunde han takke Svenskerne derfor, da disse i

[1]) Malmström anf. St. S. 105.

deres Haardnakkethed og altfor sanguinske Tillid til deres Forbund med England ligesaa lidt vilde gjøre Rusland som ham selv Indrømmelser, der svarede til det Tab, de havde lidt i Krigen.

4. Freden imellem Danmark-Norge og Sverige.

Selv om Preussens Fred med Sverige først blev sluttet 1. Febr. 1720, var den væsenlig afgjort ved Præliminærtraktaten imellem England og Sverige 29. August 1719. Af Sveriges Fjender stode nu Czar Peter og Frederik IV alene tilbage. Modsætningen imellem England og Rusland var bleven større end nogensinde. Samtidig med at Czaren saa sig stænget ude fra Tyskland, forenede den engelske Flaade sig med den svenske. Det skete vistnok for sent til at kunne hindre hans Krigs- og Førselsskibe fra at naa sikkert i Havn, efter at Plyndringstoget imod Sveriges Østkyst var til Ende; men han maatte være forberedt paa i Fremtiden at se Englænderne hjælpe Svenskerne med at værne om deres Kyster, og paa at den engelske Regering vilde søge at faa sluttet Fred imellem Danmark-Norge og Sverige. Man kan forstaa, at han afviste det Tilbud om Mægling, som Kong Georg gjorde ham, og intet er naturligere, end at den gjensidige Bitterhed imellem England og Rusland skaffede sig Luft i skarpe diplomatiske Noter og Flyveskrifter[1]). Begge Landes Regeringer paakaldte den offentlige Mening som Dommer over hinandens forræderske Handlinger. Det faldt dem saare let at hudflette hinanden, men meget svært at forsvare sig selv, thi de havde ikke stort at lade hinanden høre.

---

[1]) Man finder de vigtigste af dem aftrykte i (Rabener): Leben Petri des ersten. Leipzig 1725.

Til hvilken af disse Stater vilde Frederik IV slutte sig, thi et Valg maatte gjøres? Vilde han, hvad der var det samme, fortsætte Krigen eller slutte Fred? Den engelske Regering, der nu traadte stærkt frem paa Skuepladsen med Tilbagetrængen af de hannoveranske Statsmænd, tilbød sin Mægling til Fred og støttedes heri baade af Frankrig og af Preussen. Derimod lød Opfordringen til at holde ud med Krigen stærkt fra Peter den stores Side.

Strax efter at Frederik IV havde faaet Budskabet om Kong Georgs Fredspræliminærer, havde hans Vrede over disse henrevet ham til baade for den russiske Ambassadør i Kjøbenhavn og for Czar Peter selv at lade fremhæve Nødvendigheden af en nøje Enighed imellem Danmark og Rusland[1]). Intet kunde være mere efter Czarens Hoved, der bad Westphalen meddele Kong Frederik, at han aldrig vilde skille sig fra ham, og at han var rede til at træffe nye Aftaler, Kongen kunde selv vælge, om der skulde underhandles i Petersborg eller i Kjøbenhavn[2]). Paa denne Tid standsede ogsaa Kongresforhandlingerne paa Aaland (24. Septbr.). Czar Peter advarede Frederik IV imod at lade sig lokke til at slutte en daarlig Fred, han skulde bare se at trække Tiden ud, al Sandsynlighed var for, at der forestod et Omslag i de politiske Forhold, saaledes at Kongen af Storbrittannien ikke mere kunde udøve det Despoti, hvorunder man nu led[3]).

Men Kong Frederik var hurtig kommen til en besindigere Synsmaade. Han lod da udtale til Fyrst Dolgorucky,

---

[1]) Brev fra Schafirof til Westphalen af 7. Septbr. (vedlagt Westphalens Depecher for 1719) og Depeche fra Westphalen af 15. Septbr. 1719.

[2]) Depeche fra Westphalen af 15. Sept. 1719.

[3]) Depeche fra Westphalen af 16. Oktober. 1719.

at det vilde være heldigst ikke at træffe Aftaler, men at enhver fra sin Side skulde optræde saa kraftig som muligt imod Sverige[1]). Det næste Skridt var, at han gik ind paa at tage imod Englands Mægling[2]) og, hvad der stod i nøje Sammenhæng dermed, at slutte Vaabenstilstand med Sverige. Dette var det eneste rigtige. Han vilde ellers have udsat sig for at blive tvunget ved engelske Flaader til at slutte Fred, og han vilde have bragt sig i den vanskeligste Stilling til andre Stater som Frankrig, Holland, den tyske Kejser og Preussen.

Den 30. Oktober 1719 blev der i Kjøbenhavn sluttet en Konvention imellem Frederik IV og Georg I. Herved tog den danske Konge imod Kongen af Storbrittanniens Mægling og forpligtede sig til at gaa ind paa en Vaabenstilstand paa 6 Maaneder, der skulde begynde ved Kjøbenhavn 10 Dage og i Norge 20 Dage, efter at Konventionen var sluttet. Kong Georg lovede som Konge af Storbrittannien for sig selv, »sine Arvinger og Efterfølgere at ville opretholde Kongen af Danmark, hans Arvinger og Efterfølgere i den fredelige Besiddelse af Hertugdømmet Slesvig imod alle, der kunde beslutte at angribe og forstyrre ham deri, ganske paa samme Maade, hvorpaa han som Kurfyrste af Brunsvig allerede havde forpligtet sig til denne Garanti ved den Traktat, som han havde sluttet med den danske Konge 26. Juni 1715[3]). Denne Garanti

---

[1]) Szolowief XVII, 313 og Depeche fra Westphalen af 16. Oktober samt Protokol over Konference imellem Konseillet og Dolgorucky 12. Oktober 1719.

[2]) Hojer anf. St. II, 16, lader urigtig Frederik IV antage Englands og Frankrigs Mægling allerede i August. Englands blev først antaget i Oktober; om Frankrigs Mægling vil der blive talt senere.

[3]) Denne Dato staar i Afskriften i Gehejmeregistraturprotokollen for 1719. I det Aftryk af den, som findes i Gr. Thomsens Afhand-

skulde gjælde for alle kommende Tider, ogsaa efter at Vaabenstilstanden imellem Danmark og Sverige var gaaet over til Fred imellem de tvende Kroner. Han lovede at arbejde paa, at den endelige Fredstraktat kom til at sikre den danske Konge imod, at Sverige nogensinde og paa nogen Maade kunde forstyrre og besvære Danmark med Hensyn til dets Besiddelse af Hertugdømmet Slesvig. Derimod lovede Kongen af Danmark, at hvis Sverige ikke vilde give Afkald paa Rügen og det tilstødende Stykke af Pommern, vilde han afstaa disse Landskaber til Sverige imod «et Æquivalent».

Denne Konvention var i flere Henseender meget vigtig. Trods al anden Uenighed vare Frederik IV's Raadgivere fuldstændig enige om ét, og det var, at det først og fremmest gjaldt om paa enhver Maade at sikre sig Besiddelsen af det gottorpske Slesvig. Flere af dem, som Grev Holstein-Holsteinborg og Gehejmeraad I. G. Holstein, havde aabenbart den Mening, at dette i den Grad var Hovedsagen, at der i Sammenligning dermed ikke laa stor Vægt paa det øvrige, som der kunde være Tale om at vinde. Men dette Gode gav Konventionen af 30. Oktober 1719 Udsigt til at naa. Man kan ikke være i Tvivl om, at det Løfte om Garanti for det gottorpske Slesvig, som Kong Georg i Egenskab af Kurfyrste allerede havde givet 26. Juni 1715[1]), havde været en overordentlig Hjælp for Kongen af Danmark til at opnaa det nye Tilsagn. Ved denne samme Traktat havde Georg I i sin Tid lovet, at Danmark skulde beholde Rügen og det tilstødende Stykke af Pommern, saafremt det erobrede disse Landskaber. Det var da sikkert

---

ling om de fransk-engelske Garantier for Slesvig af 1720, S. 18 (Antislesvigholstenske Fragmenter 1ste Bind, Kjøbenhavn 1848) staar $\frac{17 \text{ Maj}}{11 \text{ Juli}}$ 1715.

[1]) Se Side 147.

ogsaa under Indflydelse af denne Traktat, at der i Konventionen af 30. Oktober 1719 blev optaget en Bestemmelse om Rügen og Pommern, men rigtignok saaledes, at Danmark, hvis det blev nødvendigt, skulde lade sig nøje med et »Æquivalent« derfor. For øvrigt havde Georg I, som man ser, ikke paataget sig nogen Forpligtelse med Hensyn til Fredsvilkaarene. Men til Trods herfor havde den dansk-norske Regering ved denne Konvention ganske anderledes faaet fast Bund under sig, end den havde havt siden de hannoveransk-svenske Fredspræliminærer.

Ikke mindre vigtig var Konventionen, for saavidt den afgjort skilte Kong Frederik fra Czar Peter. Intet Under, at det strax efter dens Afslutning kom til en skarp Forhandling imellem Dolgorucky og den dansk-norske Regering. Begge Parter kappedes om at fremhæve alt, hvad de selv havde udrettet til Gavn for den anden Part, og alt, hvad denne havde forbrudt[1]). Det var et Sidestykke til de engelske og russiske Noter. Vistnok kom de tvende Regeringer snart tilbage til en roligere Stil, og der kunde endog vexles ret venskabelige Udtalelser[2]). Men Danmark-Norge var altfor afgjort draget over paa engelsk Side til, at det ikke efterhaanden skulde medføre en isnende Kulde imellem Hofferne i Kjøbenhavn og Petersborg.

Hvad haabede Kong Frederik at vinde ved den Fred,

[1]) Memoire fra Dolgorucky til Kongen af Danmark af 11. November og Kongens Svar herpaa af 21. November 1719.

[2]) Depecher fra Westphalen af 1. December 1719 (jvfr. 16. Oktbr.), 1. Januar og 1. Marts 1720 samt Depeche af 20. Januar 1720 til Westphalen. I Depechen af 1. Marts citerer Westphalen en Udtalelse til ham af Czaren, hvorved denne havde fremhævet den Skade, som Danmarks foregivne Venner havde voldt det, og endog ytret: »*J'ai dit certaine chose au roi votre maitre à Husum entre quatre yeux, plût à Dieu qu'il voulût y faire réflexion et il s'en trouverait bien et la posterité après lui*«.

han havde bestemt sig til at ville opnaa ved Englands Mægling? Dengang Lord Stanhope i August 1719 attraaede at vide Omfanget af hans Fredskrav[1]), havde han (25. August og 2. September) paabudt Holstein-Holsteinborg som Ultimatum at kræve Forpommern og Rügen, det gottorpske Slesvig, Ophævelse af Svenskernes Toldfrihed i Sundet, Marstrand med Bahuslen, som de havde været før 1658 og 1660, Øen Hveen, endelig at Wismar i Henhold til Aftalerne 1715[2]) skulde være en tysk Rigsstad. Naar han tillige paalagde Holstein, at han til en Begyndelse skulde kræve flere Afstaaelser, nemlig Halland, Jemteland og Herjedalen, var det kun for en Forms Skyld, thi det skulde han »ikke holde fast ved«. Derimod vedblev den dansk-norske Regering at kæmpe for det her nævnte Ultimatum med en Haardnakkethed, der kun havde sit Sidestykke i den, som Svenskerne viste i at gjøre Danmark-Norge enhver Indrømmelse stridig.

Det er sandsynligt, at Frederik IV personlig ikke har havt ringe Del i den Sejghed, hvormed man fra dansk Side holdt paa disse Fordringer. Kong Frederik havde næppe overvættes stor Tillid til sine egne Evner, og ved flere Lejligheder vaklede han derfor stærkt imellem modsatte Indflydelser. De sidste Aar af den store nordiske Krig vise dette klart. Det ser ud, som om han kunde være ubestemt, naar det gjaldt om at finde de rette Midler til at naa et Maal, og det kan være meget tvivlsomt, om han i saa Henseende havde noget stærkt Initiativ. Han var paa en vis Maade en lidet handlekraftig Mand, hvem det skortede paa Dristighed ikke mindre end paa Snarraadighed

---

[1]) Se Side 666.
[2]) Se Side 148.

og Behændighed. Men naar han havde sat sig Hovedet at naa et Maal, skræmmede hverken Vanskeligheder eller Modgang ham fra at blive ved med at arbejde paa at naa det. Erik Torm fortæller i sine »Antegnelser« til hans Historie[1]), at han om Aftenen efter Nederlaget ved Gadebusch var i godt Humør og udbrød: »*Die Würfel liegen auf dem Tische. Gott kann noch alles gut machen*«. Dette karakteriserer ham ikke ilde. Naar man ser, at den danske Politik under hans Regering, hvad enten Wibe eller Holstein-Holsteinborg var hans vigtigste Raadgiver, i Hovedpunkterne viste en til Sejghed gaaende Haardnakkethed, kan man ikke tage Fejl af, at han selv har havt en væsenlig Del deri. Men hvor heldig denne Fasthed end undertiden kunde være, f. Ex. i Aarene 1713 og 1714, savner man altfor tidt en vis Skjønsomhed, uden hvilken Haardnakketheden let kunde blive til en urimelig Stivsindethed. Mere end éngang ser man den dansk-norske Regering under den store nordiske Krig blive ved med at rette Opfordringer og stille Krav til sine Forbundsfæller, der ere ubegribelige, da de vitterlig aldrig vilde blive opfyldte.

Saaledes under disse Fredsunderhandlinger. Kunde der være det ringeste Haab om at sætte de Fordringer igjennem, som vare opstillede i August og September 1719? Regeringen krævede nu Marstrand og Bahuslen foruden, hvad den havde opstillet som sine Fordringer ved Instruxen af December 1718 for Holstein-Holsteinborg[2]). Selv om Marstrand senere var erobret, laa der intet i den hele politiske Stilling, som berettigede til at tro, at der nu kunde opnaas mere end for 3 Fjerdingaar siden. Tvært

[1]) Suhm: Nye Samlinger til den danske Historie II, 19.
[2]) Se Side 637.

imod. Regeringen kjendte tilstrækkelig Svenskernes Haardnakkethed, den vidste, at de paa Grund af den Forening af Had og Ringeagt, der karakteriserede deres Følelser for de Danske, om muligt vilde krympe sig endnu meget mere ved at gjøre nogen Indrømmelse til dem end til deres andre Fjender. Svenskerne vare nu trygge imod ethvert Angreb fra dansk Side, saa længe Vaabenstilstanden varede, og Handel og Skibsfart kunde i den Tid tilføre dem alt, hvad de i flere Aar havde savnet. De danske Statsmænd indsaa godt, at Sverige vilde vinde langt mere end Danmark-Norge ved Vaabenstilstanden, og hvem kunde være i Tvivl om, at Svenskerne vilde sige sig selv, at da det aabenbart var England om at gjøre at faa Fred sluttet imellem dem og den dansk-norske Stat, vilde det ikke tillade denne at skrue sine Fordringer op over et vist Punkt!

Englands Holdning havde i Virkeligheden paa dette Tidspunkt overordentlig meget at sige. Men havde Regeringen i Kjøbenhavn nogen Grund til at formode, at de engelske Statsmænd vilde støtte den i vidt gaaende Fordringer eller endog lægge et stærkt Tryk paa Svenskerne for at tvinge dem dertil? Overfor den nye russiske Magt, der truede med at rejse sig ved Østersøen, maatte det ligge i Englands Interesse at knytte Sverige til sig. Hvorfor skulde det da vække en levende Harme imod sig hos Svenskerne ved aldeles at stille sig paa dansk Side? Konventionen af 30. Oktober 1719 maatte være Regeringen i Kjøbenhavn et tydeligt Fingerpeg om, at det ikke vilde kunne nytte at kræve meget ud over, hvad England her havde forpligtet sig til at virke for.

Hvad kan da være besynderligere end at se Frederik IV som «et Vidnesbyrd om sin Kjærlighed til Freden» meddele England, at han vel vilde opgive Fordringen paa Rügen og

Pommern ved Stralsund, men at Sverige saa skulde give Afkald dels paa sin Toldfrihed i Sundet, dels paa Bahuslen med Vigen, Halland og Skaane indtil Helsingborg, denne By medindbefattet, samt Jemteland. Selv om disse Landskaber ikke indbragte saa meget som Rügen og Pommern, vilde han dog lade sig nøje dermed[1]).

Man tror næppe sine egne Øjne, naar man læser sligt. Kunde Kong Frederik og hans Raadgivere ikke indse, at ikke blot enhver Svensker, men overhovedet ethvert fornuftigt Menneske maatte opfatte disse Provinser som uendelig vigtigere for Sverige end Rügen og Pommern? Chr. Lente og Holstein-Holsteinborg havde for et Aar siden med Føje fremhævet, at Bahuslen alene vilde have større Værd for Danmark-Norge end Rügen og Pommern. Hvilket Vidnesbyrd om Brist paa Skjønsomhed er da ikke et saadant Forslag og den Fordring, Kong Frederik stillede, at Lord Carteret skulde gjøre sig til Talsmand for dem! Da denne naturligvis nægtede at fremføre saadanne Forslag for Svenskerne, tilsendte Frederik IV den engelske Konge et Brev (19. December 1719), hvori han klagede derover og bad ham om at give Carteret Ordre til at lægge Vægt paa disse Fordringer for den svenske Regering, saa vilde denne nok blive føjelig. Det var i det hele Opfattelsen i Kjøbenhavn, at England baade burde og, naar det bare vilde,

---

[1]) Protokol over Forhandling imellem Konseillet og Lord Polwarth 29. November 1719, vedlagt Depeche til Söhlenthal af 2. December. Fordringerne ere urigtig angivne hos Riegels II, 187 og hos Malmström I, 108. Der var saaledes ikke Tale om 6 Millioner i Krigsomkostninger. Malmström citerer Raadsprotokol af 7. Sept. 1719, hvilket er mig uforstaaeligt. Maaske ere et tidligere og et senere Ultimatum blevne forvexlede. I det mindste kan man se, at Kongen kort i Forvejen, hvor utroligt det end lyder, havde krævet et endnu større »Æquivalent«.

da ogsaa kunde tvinge Sverige til at gaa ind paa, hvad Danmark krævede[1]).

Da den dansk-norske Regering med Føje frygtede for, at den Fredskongres i Brunsvig, som tidt havde været paa Tale, skulde give Spillerum for Indflydelser og Rænker, der vilde være til Skade for Danmarks Sag, foretrak den, at Fredsunderhandlingen med Sverige skulde finde Sted i Stockholm under engelsk Mægling[2]). Regeringen i London synes med Glæde at være gaaet ind herpaa. Da Lord Carteret skulde spille Fredsmæglerens Rolle, ønskede han, at der maatte blive sendt en dansk Diplomat til Stockholm, som han kunde forhandle med. Efter det fordelagtige Indtryk, Lord Stanhope havde faaet af Løvenørn i Hannover i Sommeren 1719, holdt han denne for særlig skikket til et saadant Hverv, og Frederik IV gik ind paa hans Forslag om, at Løvenørn skulde sendes til Stockholm. Denne havde kun ringe Tanker om at kunne udrette synderligt. «Gud véd», skriver han til en god Ven, «hvor naar jeg kommer tilbage derfra, og hvad jeg skal opnaa der. Det er svært at have Held med sig overfor Mænd, der ikke ere vel stemte imod os. Jeg trøster mig med, at jeg ikke har givet Anledning dertil, og jeg rejser med et bedre Sind imod dem, end de have imod mig.» Han havde i det hele den Opfattelse, at Forholdene ikke vare de bedste til at faa sluttet en heldig Fred. Kort i Forvejen havde han skrevet til en Ven: «Der vil efter al Rimelighed snart blive sluttet Fred; maaske bliver den mindre god, end vi vilde have kunnet faa den, saafremt vi ligesom andre havde

[1]) Se f. Ex. Depeche til Söhlenthal af 12. Marts 1720.
[2]) Depeche til Söhlenthal af 12. December 1719.

skyndt os med at blive de første, der sluttede den. Det er vor vante Skjæbne. Vi ville ikke lade andre i Stikken, og man lader os i Stikken»[1]).

Men uagtet Løvenørn allerede fik sin Instrux den 2. Januar, gik der Maaneder hen, inden han kom afsted. Det Pas, den svenske Regering havde sendt ham, gjaldt kun for Rejsen til Stockholm, ikke for Hjemrejsen derfra. Denne Fejl fandt Regeringen i Kjøbenhavn saa væsenlig, at den strax skrev til Stockholm for at faa et nyt Pas. Men Uge efter Uge gik, uden at der kom noget saadant. Den 10. Februar 1720 udtalte den engelske Statsafsending i Kjøbenhavn, at den svenske Regering havde undret sig over den fra dansk Side gjorte Udsættelse ved Passet, da det laa i Sagen selv, at et Pas, der gav Frihed til at komme, ogsaa indbefattede Friheden til at vende tilbage. Et andet Pas skulde imidlertid blive sendt, og det vilde allerede være blevet sendt, saafremt Rigsdagsforhandlingerne i Stockholm havde levnet den svenske Regering Tid dertil. Med Føje fandt det danske Konseil denne Undskyldning forbavsende, da et saadant Pas kunde skrives paa et Par Minuter. Endelig kom Passet i den ønskede Form den 1. Marts til Kjøbenhavn, det bar som Dato 2. Januar (g.

---

[1]) Se om disse Træk de Løvenørnske Papirer paa det store kongelige Bibliothek Pakke 43, 38. Jvfr. Depeche fra Söhlenthal af 22. Decbr. 1719, Depecher af 10. Febr. og 5. Marts 1720. Giessing: Løvenørn (Kjbhvn. 1847) S. 213 og efter ham Brasch: Gamle Ejere af Bregentved S. 426 lade Løvenørn allerede i Forvejen blive sendt til Stockholm for at underhandle om den S. 674 nævnte Vaabenstilstand, og de lade det være ham, der sluttede den. Dette er urigtigt. Vaabenstilstanden blev tillige med Konventionen af 30. Oktober 1719 afsluttet i Kjøbenhavn og fra dansk-norsk Side af tre Medlemmer af Konseillet, U. A. Holstein-Holsteinborg, D. Wibe og I. G. Holstein.

St.)[1]. Løvenørn kom ikke til Stockholm førend 30. Marts 1720.

Ingen kunde være i Tvivl om, at Forhalingen af Passets Afsendelse var sket med Flid, og det indrømmede Carteret senere Løvenørn. Grunden havde efter hans Sigende været den, at Ulrika Eleonoras Ægtefælle Arveprinsen af Hessen havde været bange for, at Løvenørn som dansk Udsending vilde arbejde imod, at den svenske Rigsdag, der netop dengang var samlet, overdrog ham Sveriges Krone, og at han derfor havde villet hindre, at Løvenørn kom til Stockholm, førend han selv var sikker paa Kronen[2]. Havde Regeringen i Kjøbenhavn anet, at det vilde vare saa længe, inden et Pas vilde blive sendt, affattet i tilstrækkelig sikrende Udtryk, vilde den rimeligvis have ladet Løvenørn rejse med det første Pas. I det mindste er det let at se, at den var i høj Grad utaalmodig over at maatte vente saa længe.

Den engelske Regering havde imidlertid stræbt at vinde et Grundlag for en Fred imellem de skandinaviske Riger ved at opstille, at Sverige skulde give Afkald paa Toldfriheden i Sundet, afstaa Wismar og desuden udrede en Sum Penge. En Tanke, den en kort Tid havde havt om maaske at skaffe Danmark-Norge Dalsland[3], havde den hurtig ladet falde igjen. Lord Stanhope advarede bestemt Rege-

---

[1]) Se Depecher til Söhlenthal af 10., 13. Februar og 2. Marts 1720. Ved Depechen af 10. Februar ligger Polwarths Note af samme Dato.

[2]) Depeche fra Løvenørn af 3. April 1720. Naar Gr. Thomsen anf. St. 21 anfører, at Carterets og Polwarths Korrespondance viser, at de ikke ønskede Løvenørns Tilstedeværelse i Stockholm under de svenske Rigsdagsforhandlinger i Begyndelsen af Aaret, stemmer det ikke ilde med Carterets Udtalelser til Løvenørn.

[3]) Depecher fra Söhlenthal af 19. December 1719 og 30. Januar 1720. Jvfr. Malmström anf. St. I, 109.

ringen i Kjøbenhavn imod at gjøre større Fordringer. Den vilde ellers være udsat for, at Sverige sluttede Fred med Rusland, i hvilket Tilfælde den vilde komme til at staa alene. Frankrig, paastod han, var stærkere stemt for Sverige, end han havde tænkt det, Kejseren syntes at være vel sindet imod Sverige og især at interessere sig for Hertugen af Holsten, i Holland var Stemningen overvejende for Svenskerne, og det preussiske Hof modarbejdede i Stockholm af al Magt Danmarks Tarv[1]).

Naar den engelske Regering ikke vilde gjøre noget for at skaffe Danmark Rügen og Forpommern, hang dette for en stor Del sammen med, at Frankrig stærkt interesserede sig for, at Sverige skulde have disse Landskaber tilbage ved Freden. Traditionen om det gamle nøje Forhold imellem Frankrig og Sverige virkede til, at den franske Regering satte Pris paa, at Svenskerne stedse bevarede Fodfæste i Tyskland. Under Englands og Frankrigs fortsatte Rivninger i denne Tid med Spanien trængte de tvende Stater saa meget til hinanden, at England ikke vilde undlade at tage Hensyn til de franske Ønsker ved et Spørgsmaal, der havde liden Vigtighed for det selv.

Ikke længe i Forvejen havde der været ført Underhandlinger imellem Regeringerne i Berlin og Kjøbenhavn om et Salg af Rügen og Forpommern Nord for Peene til Preussen. Denne Stat havde budt 2 Millioner Rigsdaler; men Frederik IV havde afslaaet det, hvad enten han vilde have en endnu større Sum, eller han frygtede for, at han ved et saadant Salg skulde vække Georg I's Forbitrelse[2]). Da det nu i de første Dage af Marts 1720

[1]) Depeche fra Söhlenthal af 2. Februar 1720.

[2]) Jeg ser mig ikke i Stand til nærmere at oplyse denne Forhandlings Historie. Den omtales ikke hos Droysen; men der er

blev gjort gjældende af den engelske Afsending i Kjøbenhavn Lord Polwarth, at alt, hvad den danske Konge kunde opnaa som Vederlag for Pommern og Rügen, var Sveriges Afstaaelse af Toldfriheden i Sundet, fandt Kong Frederik og Konseillet dette ikke uden Grund at være alt for lidet. De klagede med Bitterhed over Englands Partiskhed for Sverige, men besluttede dog endnu at arbejde paa at sikre sig Bahuslen og Marstrand, hvorimod de vilde lade Rügen og Pommern falde[1]).

Omtrent paa denne Tid havde Kong Frederik modtaget

---

saa bestemte Hentydninger til den i danske Aktstykker, at den utvivlsomt har fundet Sted. I Anledning af, at det var blevet sagt Söhlenthal i London, at Kongen af Danmark havde villet sælge disse Landskaber til Kongen af Preussen for 400000 Rdlr., svares der ham i en Depeche fra Regeringen af 9. Januar 1720, at dette ikke var sandt, Kongen af Preussen havde budt 2 Millioner; men det havde man ikke villet gaa ind paa. — Wernicke indberetter 15. Oktober 1717 fra Paris, at den preussiske Afsending her, Kniphausen, havde sagt ham, at Grev Callenberg var bleven sendt fra Danmark til Berlin og havde tilbudt Kongen af Preussen Pommern, hvis han vilde udrede 2 Millioner, garantere Kongen af Danmark Besiddelsen af den gottorpske Del af Holsten og overlade ham 13000 Mand Soldater. — Kort i Forvejen ser man Czar Peter skrive til Dolgorucky i Kjøbenhavn, at denne skal udtale for Kongen af Danmark eller til en paalidelig Minister, at han (Czaren) havde hørt, at Kongen vilde afstaa Stralsund til Preussen paa bekjendte Vilkaar, han maatte dog endelig ikke forhaste sig dermed, men skulde først forhandle med ham selv, for at de kunde optræde efter fælles Overenskomst. Det preussiske Hof maatte ikke ane noget. (Szolowief XVII, 87.) Alt dette tyder paa, at der virkelig er blevet forhandlet om Sagen i Efteraaret 1717.

[1]) Jeg kan ikke opdage nogen Hjemmel for, hvad Gr. Thomsen anf. St. S. 19 fortæller, at Danmark i Foraaret 1720 havde krævet 2 Millioner Rigsdaler som Vederlag for Rügen og Stralsund. — Konseillets Betænkning af 16. Marts 1720 viser, at Regeringen vilde bruge Fordringen paa Rügen og Pommern for at kunne faa »et anstændigt Mageskifte derfor«. Der er derved utvivlsomt tænkt paa Bahuslen og Marstrand.

et Brev fra Georg I, dateret 29. Februar (g. St.), hvori denne tog Carteret i Forsvar imod det Angreb, Frederik IV for ikke længe siden i et Brev til ham selv[1]) havde rettet imod den engelske Statsmand. Kong Georg talte i dette Brev store Ord om, at han vilde skaffe Danmark saavel fransk som engelsk Garanti for den gottorpske Del af Slesvig, at han vilde arbejde for, at Sverige kom til at give Afkald paa Toldfriheden i Sundet, og at han ligeledes med Iver vilde søge at skaffe Danmark en Sum Penge[2]). Herpaa svarede Frederik IV 26. Marts med et Brev, hvori han fortalte, at han havde givet Løvenørn Befaling til kun at fastholde de Punkter, som Georg I havde nævnet i sit Brev, dog saaledes at han tillige skulde virke for, at Danmark beholdt Bahuslen og Marstrand[3]).

Var der nogen Mulighed for at faa England til at udøve et Tryk paa Sverige, saaledes at dette afstod Marstrand og Bahuslen? Ganske sikkert ikke den ringeste. Englænderne frygtede for, at den dansk-norske Regering, naar den havde dette Landskab, kunde faa let ved at lægge

---

[1]) Se Side 680.

[2]) Dette Brev er aftrykt i dansk Oversættelse hos Riegels II, 187—88, men med den Fejl, at der isteden for »en Sum Penge« staar »endnu flere Fordele«.

[3]) Ogsaa dette Brev findes oversat hos Riegels II, 189—190, men dels angiver han en gal Dato for det, nemlig den 20. Marts, dels er der en grov Fejl i Oversættelsen. Han lader Frederik IV skrive: »Ikke tror jeg, at Krigsomkostningerne, som jeg skal fordre af Sverige, kan blive saa meget lempelige o. s. v.«, men i Brevet selv staar der: *je suis sur que les conditions susdites seront trouvées très moderées* etc. Hvilken Nytte kan man have af Aktstykker hos en Forfatter, naar der findes saadanne Fejl i dem? — For øvrigt kan der ikke være Tale om at gjendrive alt det løse, ugrundede, der findes hos Riegels. Han har havt enkelte gode Kilder; men hvad han véd derfra, har han blandet med langt mere intet sigende Gjætværk.

Hindringer i Vejen for Handelen paa Göteborg, og det stred imod de engelske Kjøbmænds Tarv [1]). Oven i Kjøbet var Fredsspørgsmaalet væsenlig afgjort paa dette Tidspunkt. Da Løvenørn kom til Stockholm i Slutningen af Marts, modtog Carteret ham med at forelægge ham Fredspræliminærer, som han havde faaet Svenskerne til at gaa ind paa (15. Marts). Det havde aabenbart aldrig været Carterets Tanke at ville have en dansk Diplomat til Stockholm, for at denne skulde have Indflydelse paa Fredsunderhandlingerne, men for at han selv, naar han ønskede det, kunde bruge ham som et Redskab til at paavirke Regeringen i Kjøbenhavn. Den Tvivl, Løvenørn havde havt, om han vilde kunne udrette noget i Sverige, maatte i højeste Grad blive forstærket, da han her forefandt Fredspræliminærerne fastslaaede.

Det havde — i det mindste efter Carterets eget Sigende — kostet denne stor Møje at drive Svenskerne til de Indrømmelser, som de havde gjort; men Modsætningen var dog stor imellem de Krav, Løvenørn endnu havde Befaling til at gjøre gjældende, og de Præliminærer, Carteret meddelte ham. Da Løvenørn rykkede frem med Fordringen om Bahuslen, svarede Carteret, at han havde 50000 Rdlr. species til sin Raadighed. Dem vilde han med Fornøjelse give Løvenørn Ret til at bruge, hvis han kunde finde noget Menneske, som han paa den Maade kunde faa til at virke derfor. Selv havde han gjort Forsøg nok derpaa, men ikke kunnet udrette noget. For at faa Svenskerne til at give Afkald paa Toldfriheden i Sundet havde han udtrykkelig maattet love dem ikke at kræve nogen Landafstaaelse af dem.

Foruden Tilsagn om dette Afkald indeholdt Prælimi-

[1]) Se Malmström anf. St. 109.

nærerne, at Svenskerne med Hensyn til Slesvig vilde enes med Kejseren, Kongen af Storbrittannien og Kongen af Frankrig om, paa hvilken Maade denne Sag kunde ordnes paa Kongressen i Brunsvig under de tre nævnte Magters Mægling. Sverige gav end videre Tilsagn om at ville udrede til Danmark en Sum Penge i Vederlag for Marstrand, Rügen og den Del af Pommern, som det havde besat. Ogsaa dette skulde ordnes nærmere paa Kongressen i Brunsvig[1]). Carteret svor ikke alene med høje Eder, at det ikke vilde være muligt at opnaa mere; men han truede endog med, at hvis Danmark ikke gik ind paa Præliminærerne, inden Vaabenstilstanden blev sluttet, vilde England holde sig for løst fra sit Løfte om Garanti for Slesvig[2]). Et lignende Sprog førte Lord Polwarth i Kjøbenhavn.

Disse Præliminærer vare i visse Henseender i høj Grad partiske for Svenskerne. Spørgsmaalet om det gottorpske Slesvig og om Størrelsen af den Sum, Sverige skulde udrede for Tilbagegivelsen af Rügen, Pommern og Marstrand, vilde nemlig ifølge dem blive udsat til en Kongres, hvis Sammenkaldelse laa i det ubestemte fjærne, og hvor der vilde blive Plads for alle mulige Udsættelser og Chikanerier. Derimod var det fastsat, at de Danske 6 Uger efter Ratifikationen af Præliminærerne skulde rømme Rügen og Pommern; Marstrand alene skulde de have Lov at holde besat indtil den endelige Fred[3]). Overfor slige Bestemmelser var Kong Frederiks og hans Statsraads sejge Haardnakkethed

---

[1]) Besynderlig nok rykkede Carteret først frem med denne sidste Paragraf, efter at Løvenørn af al Magt havde protesteret imod, at de andre Paragrafer i Præliminærerne vare tilstrækkelige. Depecher fra Løvenørn af 3. og 6. April.

[2]) Se smstds.

[3]) Disse Præliminærartikler findes vedlagte ved Depeche til Söhlenthal af 30. Marts.

paa sin rette Plads. De undlode ej heller at vise den ved energisk at gjøre Indsigelse imod disse Bestemmelser.

Samtidig med denne trælsomme Forhandling havde det gottorpske Spørgsmaal, der stod i saa nøje Sammenhæng med Freden, paa andre Maader og andensteds været Gjenstand for Drøftelse. Tanken om at opnaa en godvillig Udjævning af Striden med Hertug Karl Frederik var ikke uddød hos den dansk-norske Regering. Frederik IV havde endnu paa dette Tidspunkt gjerne set, at Hertugen var bleven erkjendt som Tronfølger i Sverige, saafremt han vilde give Afkald paa sin tidligere Del af Slesvig uden at kræve noget Vederlag for denne. Det syntes ogsaa vigtigt at komme til en Afgjørelse af Striden. Hertugen havde dels allerede begyndt at faa et Rygstød, dels var der Udsigt til, at han kunde faa det i endnu højere Grad. Den tyske Kejser havde nemlig fattet Deltagelse for ham. Han krævede i Vinteren 1719—1720, at Karl Frederik skulde gjenindsættes i sine holstenske Landskaber, som Frederik IV stedse holdt besat, og det gjorde et lidet behageligt Indtryk i Kjøbenhavn, at Hertugen i den kejserlige Skrivelse derom var fremstillet som den, der blev undertrykket ganske uden nogen Skyld fra sin Side. Kejseren opfordrede samtidig Preussen og Hannover til at gjennemføre Exekution imod Kongen af Danmark i Holsten, hvis han ikke faldt tilføje. Det stemmede kun altfor godt med denne gottorpske Sympathi hos Kejseren, naar det blev berettet, at han udrededе en anselig maanedlig Pension til Hertugen og i det hele syntes at styrke denne i den Tanke, at han ikke frivillig skulde give Afkald paa sin Del af Slesvig[1]). Selv om Lord Stanhope udtalte sig med Skarphed om denne

[1]) Depeche fra Weyberg i Wien af 4. Maj 1720.

Politik af Englands Forbundsfælle Kejseren[1]), og den vel næppe foreløbig vilde blive drevet til Yderligheder, var den dog den dansk-norske Regering særdeles ubelejlig, især da det efter den svenske Dronnings og hendes Ægtefælles Sindelag imod Hertugen var saare tvivlsomt, om det vilde lykkes at faa ham erkjendt som Tronfølger i Sverige og ad den Vej opnaa en fredelig Udjævning af Striden med ham. Under saadanne Forhold fandt Regeringen det nødvendigt at følge det Raad, som baade Preussen og Hannover[2]) gave, nemlig at overlade Karl Frederik Indtægten af nogle holstenske Amter, Trittau, Tremsbüttel og Reinbeck[3]). Dog synes dette ikke at være kommet til Udførelse. Denne Side af den gottorpske Sag døde hen i nogle Maaneder for atter at vaagne til Live efter Freden imellem Danmark-Norge og Sverige og da føre til, at den gottorpske Del af Holsten blev givet tilbage til Hertugen ved Overgangen fra 1720—1721.

Ulige vigtigere var den anden Side af den gottorpske Sag, nemlig Spørgsmaalet om Slesvig. Jo ringere Udsigter der var til, at Karl Frederik godvillig vilde give Afkald paa sin tidligere Del af dette Hertugdømme, desto større Magt laa der paa at faa den størst mulige Sikkerhed for Besiddelsen af det ved Garantier. Her syntes det, som om Frederik IV kunde vente megen Gavn af England. Ikke blot havde det selv vist sig villigt til at give Garanti; men det havde ogsaa søgt at formaa Frankrig til det samme. Det laa i Englands egen Interesse at forhindre, at der fra den Side kunde blive ydet den gottorpske Politik en Hjælp,

---

[1]) Depecher fra Söhlenthal af 1. og 5. Marts 1720.

[2]) Depeche fra Meyer i Berlin af 10. Marts og fra Söhlenthal af 22. Marts 1720.

[3]) Depecher til Meyer og Söhlenthal af 2. April 1720.

som i paakommende Tilfælde kunde bringe det selv i vanskelige Forhold. Georg I havde som hannoveransk Kurfyrste ved sit Forbund med Danmark-Norge 1715 brudt de Garantier, som Hannover i Forbindelse med England 1700 havde givet for Traventhalerfreden, der stadfæstede de ældre Traktater af 1660 og 1689 om Hertugen af Gottorps souveræne Myndighed i hans Del af Slesvig. Frankrig derimod havde hidtil vedkjendt sig den Garanti af lignende Natur, som Ludvig XIV ved Freden i Fontainebleau 1679 havde givet for Hertugens Magt over det gottorpske Slesvig. Saameget desto vigtigere var det at drage det bort fra dette Standpunkt, især da det paa Grund af sit nedarvede nøje Forhold til Sverige gjaldt for ikke at være synderlig vel sindet imod Danmark-Norge.

At der fra Frederik IV's egen Side skulde kunne udøves Indflydelse paa den franske Regering, faldt næppe nogen ind, og det gjorde derfor ikke stor Skade, at den dansk-norske Statsafsending i Frankrig Etatsraad Wernicke var ligesaa ubetydelig, som han var opfyldt af høje Tanker om sin egen Dygtighed. Alene England vilde kunne sætte noget igjennem i Paris og Versailles til Gavn for Danmark-Norge; men naar det tog denne vigtige Sag i sin Haand, blev det en ny Vej, ad hvilken det kunde gjøre sig uundværligt for Regeringen i Kjøbenhavn og paatage sig den Formynderrolle, der ved mere end én Lejlighed føltes som trykkende under Forhandlingerne om Fred med Sverige.

Samtidig med at England ønskede at have Frankrig som Medgarant for Slesvig, vilde det tillige lade det deltage i Mæglingen om Fredslutningen i Stockholm. Frederik IV var ogsaa villig eller maatte lade, som om han var villig til at tage imod denne Mægling. Men han opstillede med god Grund den Fordring, at ligesom England til

sit Mæglingstilbud havde føjet Løfte om Garanti for Slesvig i en meget bindende Form, saaledes skulde Frankrig give en lignende Garanti. Først naar det var sket, kunde han erkjende det som mæglende Magt. Jo mindre Tillid han havde til dets Politik, desto mere holdt han dette for nødvendigt. Men den franske Regering vilde ikke give sin Garanti, førend Freden var sluttet imellem de skandinaviske Stater, og den vilde kun love at give den under den Forudsætning, at Danmark tilbagegav Sverige Rügen og den tilstødende Del af Pommern. England støttede trolig Regeringen i Kjøbenhavn i dens Forestillinger derimod, og Lord Stanhope bearbejdede personlig under et kort Ophold i Frankrig Hertugregenten og Dubois; men det lykkedes ikke at drive disse videre end til, at de erklærede at ville give et skriftligt Tilsagn om, at Garantien vilde blive udstedt i Forening med Englands, saa snart Freden var sluttet. Da imidlertid Dubois 1. Februar 1720 overgav Wernicke denne skriftlige Erklæring, indeholdt den som Betingelse, at Stralsund og Rügen skulde gives tilbage til den svenske Krone. Med vanlig Mistænksomhed eller Forsigtighed — hvad man nu vil kalde det — nægtede den dansk-norske Regering at ville lade Frankrig deltage i Mæglingen, med mindre der udtrykkelig blev tilføjet, at Danmark skulde have Vederlag for disse Landskaber. Dubois skruede sig op til en voldsom Forbitrelse over, at Frederik IV ikke var mere godtroende, og han talte med rhetorisk Styrke om, hvorledes Frankrig for at hjælpe Danmark havde sat sig ud over sine tidligere traktatmæssige Tilsagn til Holsten. «Af Forkjærlighed for Eder», udbrød han, «have vi vanæret os selv. Vi vilde ikke kunne gjøre mere for Gud selv end, hvad vi have gjort for Eder, og vi ville

aldrig gjøre noget lignende for nogen Magt paa Jorden.» Imidlertid samtykkede Hertugregenten dog i den Indrømmelse, som Danmark havde krævet[1]). Diplomaten Campredon, som Frankrig havde sendt til Sverige, overleverede Lord Carteret en skriftlig Forsikring, som man var tilfreds med fra dansk-norsk Side, og han deltog nu som Frankrigs Repræsentant i Fredsforhandlingerne i Stockholm paa deres sidste Stadium[2]).

Da Regeringen i Kjøbenhavn var bleven opbragt over de Præliminærer, som Carteret i Marts havde aftalt med Svenskerne, kunde det se broget ud med Forhandlingen. Spørgsmaalet var, om Frederik IV vilde helt forkaste Præliminærerne eller lade dem tjene som Grundlag for en fortsat Underhandling. Løvenørn tog stærkt Ordet for dette sidste og søgte særlig at faa sin gamle Ven og Velynder Wibe til at fremkalde en Afgjørelse i den Retning[3]). Det synes, at det har holdt haardt for Frederik IV og hans Ministre at komme til en Afgjørelse[4]). Men omsider fik Løvenørn Instrux om at opgive Fordringen paa Vederlag i

---

[1]) Depeche fra Wernicke af 22. Marts 1720. Om Forhandlingerne med Frankrig se Depecher til og fra denne i de første Maaneder af 1720 og Gr. Thomsens flere Gange citerede Afhandling, 1ste Del af Antislesvigholstenske Fragmenter.

[2]) Se herom et Brev fra Söhlenthal til Wernicke af 24. Juni, vedlagt Depecherne fra Wernicke.

[3]) Breve fra Løvenørn til Wibe af 10. og 24. April 1720. I det sidste klager han over, at Sehestedts Ordrer ikke vare tydelige nok.

[4]) At slutte efter Gr. Thomsen anf. St. S. 30 havde Lord Polwarth i Slutningen af Marts brugt 4000 Lstr. for at paavirke de danske Statsraadsmedlemmer. Han haabede derved at have bortryddet Hovedvanskeligheden. Dette kan næppe gaa paa andet, end at han har villet stemme Konseillet til at gaa ind paa Præliminærerne, der enten vare sendte fra Carteret eller ventedes at ville komme. Om de engelske Penge have havt Indflydelse, faar staa hen.

Land for Rügen og Pommern; Kongen vilde nøjes med at kræve 1 Million Rigsdaler, en Sum, hvis maadeholdne Størrelse Carteret vistnok vilde erkjende, naar Løvenørn gjorde ham opmærksom paa, at Preussen havde tilbudt Danmark 2 Millioner for disse Landskaber. Ogsaa vilde Kong Frederik give Marstrand tilbage, saafremt Sverige vilde virke til, at Hertugen af Gottorp gav Afkald paa den fyrstelige Del af Slesvig uden Vederlag, saafremt det højtidelig sagde sig løs fra alle Traktater og Garantier til Gavn for Hertugen, og saafremt denne samtykkede deri[1]). Regeringen i Kjøbenhavn fastholdt dengang endnu Tanken om med engelsk Hjælp at virke for, at Karl Frederik blev erkjendt som Tronfølger i Sverige[2]). Han skulde da som Vederlag derfor give sit Minde til en saadan Ordning. Men, fristes man til at spørge, hvad havde Spørgsmaalet om et Samtykke af ham at gjøre med en Traktat imellem de skandinaviske Stater?

Trods denne Besynderlighed ved den nye Instrux for Løvenørn var Forhandlingen ved denne bragt ind i et Spor, der ifølge al Rimelighed vilde føre til Fred. Om de forskjellige ubehagelige Bestemmelser ved Præliminærerne, der havde gjort deres Antagelse umulig for den dansk-norske Regering, var der ikke mere Tale. Frederik IV's og hans Raadgiveres sejge Modstand havde her ført til et heldigt Resultat. Kun det Hovedpunkt stod tilbage at faa afgjort, hvor stor en Sum Sverige skulde udrede for det stralsundske Pommern og Rügen. Spørgsmaalet om Hertugen af Gottorp faldt bort, da han paa denne Tid vitterlig kastede sig i Czar Peters Arme, og da Frederik IV slog sig til Ro

[1]) Instrux for Løvenørn af 17. April 1720.
[2]) Jvfr. et Brev af samme Dato fra Frederik IV til Georg I.

med, at Sverige for Fremtiden skulde give Afkald paa alle Forbindelser med Gottorp og forpligte sig til ikke mere enten umiddelbart eller middelbart at blande sig i det slesvigske Spørgsmaal[1]).

Naar Forhandlingen overvejende kom til at dreje sig om en Pengesums Størrelse, maatte den hurtig faa en trættende og i Enkelthederne lidet interessant Karakter. Løvenørn, der vilde have noget at slaa af paa, havde begyndt med at kræve 1200000 Rdlr., Svenskerne bøde 400000. Carteret søgte nok at drive Sverige til et højere Bud; men han kunde ikke udrette stort, da han ikke vilde bruge Tvangsmidler. Forgjæves vilde Løvenørn have ham til at true med, at den engelske Flaade, som Svenskerne haabede, skulde være dem til Støtte imod Rusland, ikke vilde komme, førend de viste sig mere eftergivende. Carteret svarede ham, at det vilde koste ham hans Hoved, hvis han tillod sig sligt uden Ordre, og da Løvenørn mindede ham om, at det havde han dog vovet det sidste Aar «for at favorisere Kongen af Preussens Fred», gjorde Carteret gjældende, at «dengang var han autoriseret dertil, særdeles fordi Kongen af England var dengang ej ved nogen Traktat forbunden at skikke de Svenske Secours til en vis Tid, som han nu er» [2]). Løvenørn foreslog da som en Udvej til at komme ud over Vanskelighederne, at England skulde hjælpe Sverige ved at give det et Tilskud af Penge, saaledes at det derved blev i Stand til at udrede den Sum, Danmark krævede. Dette gik Carteret forbavsende nok ind paa, han skrev, efter hvad han paastod, til sin Regering derom og udtalte sig gjentagne Gange, som om denne var stemt der-

---

[1]) Depeche til Løvenørn af 11. Maj 1720.
[2]) Depeche fra Løvenørn af 15. Maj 1720.

for. Hvor meget han har ment dermed, faar staa hen. Nok er det, at der ikke fra engelsk Side blev givet noget Tilsagn derom.

Imidlertid var Vaabenstilstanden udløben i Slutningen af April; men det følger af sig selv, at saavidt som Forhandlingerne vare rykkede frem, vilde Fjendtlighederne ikke blive aabnede igjen, og Stilstanden blev den 23. Maj 1720 forlænget paa 6 Uger [1]). Svenskerne havde dengang tilbudt at ville give 500000 Rdlr., Frederik IV slog paa sin Side af til 800000 Rdlr.; men det erklærede han, at han vilde staa fast ved, der kunde saa komme, hvad der vilde, og han gav Løvenørn Ordre til snarest muligt at rejse hjem, hvis Svenskerne ikke vilde gaa ind derpaa [2]). Samtidig holdt han det for nødvendigt at gjøre det yderste for at sikre sig Garantien for Slesvig, og han lod derfor baade England og Frankrig vide, at selv om Traktaten imellem ham og Sverige blev sluttet og underskrevet, vilde han dog ikke ratificere den, førend begge disse Stater havde bragt alt i Orden med Hensyn til deres Garantier for Slesvig og udleveret dem til ham i autentisk Form.

Da Svenskerne samtidig havde forhøjet deres Tilbud til 600000 Rdlr., drejede det sig kun om 200000 Rdlr. Man vidste godt i Stockholm, hvor ivrig baade England og Frankrig ønskede at faa Freden sluttet, og at de havde et

---

[1]) Depeche til Løvenørn af 23. Maj.

[2]) Depecher til Løvenørn af 28. Maj og 4. Juni 1720. En besynderlig Meddelelse findes hos Gr. Thomsen anf. St. S. 31, maaske efter, hvad der er blevet fortalt i engelske Depecher, at Løvenørn nemlig blev kaldt tilbage paa Grund af Intriguer i Hjemmet. Dette er utvivlsomt urigtigt, og afgjort galt er det, naar der tilføjes, at der efter hans Tilbagekaldelse ikke fra dansk Side var nogen Underhandler mere i Stockholm. Løvenørn forlod ikke denne By, førend Carteret gjorde det.

Middel ihænde til at tvinge Frederik IV, ved nemlig at nægte ham Garantien for Slesvig. Carteret truede i Virkeligheden dermed[1]. Svenskerne kunde derfor rolig paastaa, at de umulig kunde udrede en større Sum, de fandt Støtte deri hos Carteret. Vilde Kong Frederik afbryde Underhandlingen for 200000 Rdlr.s Skyld? Han havde nok kaldt Løvenørn tilbage; men dette skulde aabenbart kun være et sidste Tryk paa Sverige. Det viste sig snart, at han var rede til, naar det kneb, at tage imod Freden, som han kunde faa den. Carteret havde nemlig udtalt til Løvenørn, at han kun saa ét Middel til at bringe Freden i Stand. Hvis Løvenørn ikke kunde underskrive Fredstraktaten, saadan som det ene var muligt at faa den afsluttet, vilde han personlig føre Forhandlingerne til en Ende; naar han da havde faaet Svenskerne til at underskrive Traktaten, vilde han «risquere at acceptere den paa egen Haand», Kongen af Danmark maatte saa afgjøre, om han vilde godkjende den. Dette greb Frederik IV med begge Hænder. Han befalede Løvenørn, «ligesom af sig selv» at formaa Carteret til, at han, naar han havde bragt Svenskerne til at gjøre de Indrømmelser, som det var muligt at faa dem til at gaa ind paa, da skulde følges med Løvenørn til Danmark og ud paa Frederiksborg Slot, hvor Residensen dengang var. Hvad Carteret havde aftalt med Svenskerne, skulde han bringe med sig, redigeret i de rette Udtryk. Løvenørn skulde ogsaa antyde for ham, at Frederiksborg Slot i og for sig var et behageligt Slot paa Landet, der ret var skikket til at yde ham «Divertissement og Fornøjelse», som man ikke vilde undlade at glæde ham med[2].

---

[1]) Malmström I, 139.

[2]) Løvenørns Depeche af 2. Juni og Svaret derpaa af 7. Juni 1720.

Frederik IV har vistnok endnu paa dette Tidspunkt gjort sig Illusioner om, at Carteret skulde kunne drive Svenskerne højere i Vejret, eller om at England vilde udrede de 200000 Rdlr., som det drejede sig om; men Fredens Afslutning var nu en afgjort Sag.

Under disse Forhandlingers Gang havde Kong Frederik ikke kunnet tænke paa at afbryde dem i Haab om at opnaa bedre Vilkaar ved at gjenoptage Krigen i Forening med Czaren. For slet ikke at tale om, hvad der finansielt maatte skræmme fra at begynde Krig igjen, eller om de Farer, Statens Beliggenhed vilde udsætte den for, hvis det kom til Brud med England, saa havde Czar Peter tonet Flag paa en tydelig Maade ved at indbyde Hertugen af Gottorp til at komme til Rusland, hvor han aabenbart vilde gjøre ham til sin Svigersøn. Czarinden arbejdede af al Magt paa, at dette skulde ske. Det gjorde stor Opsigt, da et Brev blev bekjendt, som Hertugen havde skrevet til Dronning Ulrika Eleonora, og hvori han fremhævede Czarens Tilsagn om at ville skaffe ham hans Del af Slesvig tilbage. Frederik IV lod ligefrem Peter den store vide, at han, hvis han tog saa lidet Hensyn til Danmark, ikke maatte undre sig over, at man fra dansk Side traf de nødvendige Forholdsregler for at afværge de Ulykker, som hans Forbindelse med Hertugen kunde true med; det vilde da for stedse være ude med Venskabet imellem Danmark og Rusland [1]).

Vistnok nægtede baade Czaren og hans Ministre, at han nogensinde havde givet Karl Frederik slige Tilsagn; men intet havde man i Danmark mindre Tro til end Peter

---

[1]) Depeche til Westphalen af 21. April og fra samme af 17. Maj 1720.

den stores Forsikringer. Det var selvfølgelig frugtesløst, at Dolgorucky i Kjøbenhavn stræbte at formaa Frederik IV til at begynde Krig igjen og lovede russisk Hjælp til en gunstig Fred, han fik ikke andet Svar end, at Kongen var nødt til at slutte Vaabenstilstand, han havde hverken Tropper eller Penge. Dolgorucky talte endog for døve Øren, naar han ytrede, at Czaren blot krævede, at Kongen af Danmark ikke vilde skynde sig med at slutte Fred. Svaret lød, at man blev nødt af Englænderne til at slutte Fred. Kun paa ét Vilkaar sagde de danske Ministre, at Danmark kunde forny Krigen, det var, hvis Czaren gav Penge dertil[1]). Enhver vidste, at det hverken vilde eller kunde han.

Terrænet var, som man ser, gunstigt for Carteret, hvis han kom til Danmark med en Fredstraktat. Den 14. Juni var han bleven enig med Svenskerne, og han rejste derpaa sammen med Løvenørn til Danmark og ud til Frederiksborg Slot, hvor de kom den 29. Juni[2]). Allerede den 3. Juli 1720 blev Freden undertegnet af Løvenørn efter Kongens Befaling med Tilføjelse af en »acte explicatif«, der ikke havde politisk Vigtighed[3]).

---

1) Szolowiof anf. St. 313. Jvfr. Depeche fra Westphalen af 1. Juli. Der er ikke i de danske Aktstykker Spor til, hvad Gr. Thomsen anf. St. S. 31 siger, at nemlig en russisk Agent samtidig med Carteret kom til Kjøbenhavn for at tilbyde Frederik IV Subsidier til Fortsættelse af Krigen.

2) Dette skriver Løvenørn som Slutning paa sin Samling af Koncepter til Depecherne fra hans Ophold i Stockholm.

3) Det var værd at vide, hvorfra Gr. Thomsen har den Efterretning, at Kongen undertegnede Freden tvært imod sit Statsraads Ønske (anf. St. 31). Hvis den, som man maa formode, blot støtter sig til en Udtalelse i en Depeche fra Carteret eller Polwarth, har det kun lidet at sige. Det kan af I. G. Holsteins Autobiografi bevises, at han i det mindste holdt Fredslutningen for en stor Lykke, og det samme kan med næsten fuld Vished siges om Holstein-Holsteinborg.

Det er tilstrækkelig bekjendt, at de vigtigste Fredsvilkaar vare Sveriges Tilsagn om ikke paa nogen Maade at modsætte sig de Forholdsregler, som de mæglende Magter vilde enes om at træffe til Gavn for Kronen Danmark med Hensyn til Hertugdømmet Slesvig, ligesom ogsaa Sverige gav Afkald paa Toldfriheden i Sundet og lovede at udrede 600000 Rigsdaler. Derimod gav Kongen af Danmark sine Erobringer tilbage, baade Rügen, Pommern, Bahuslen og Wismar og lovede at bryde sit Forbund med den moskovitiske Czar og, saa længe Krigen varede imellem denne Fyrste og Sverige, at lukke sine Havne for de russiske Krydsere.

Selv om Freden var sluttet, fattedes endnu, hvad der efter Frederik IV's og hans Raadgiveres Mening var det nødvendige Tillæg til den, nemlig Englands og Frankrigs Garantier for Slesvig. Frederik IV holdt fast ved sin Paastand ikke at ville ratificere Freden, førend Garantierne forelaa i en tilfredsstillende Form. Derom maatte der forhandles videre; thi vistnok stod England loyalt ved sit engang givne Ord og udstedte sin Garantiakt 26. Juli 1720; men der viste sig forskjellige Vanskeligheder ved at faa den franske Garanti i Orden. Dette skete først i Slutningen af Oktober 1720, uagtet den franske Garantiakt har som Dato 18. August.

Denne Række Forhandlinger skal dog ikke drages ind under disse «Studier», som kun have havt til Opgave at fremstille Forholdenes Udvikling indtil Fredslutningen med Sverige.

Yderligere Bemærkninger om kirkelig Vielse.

Af

J. Nellemann.

I min Afhandling om kirkelig Vielse i Hist. Tdskr. 5. R. I, S. 402—404 har jeg udtalt den Formening, at den nyere Retsanskuelse, hvorefter kirkelig Vielse er den eneste Maade, hvorpaa gyldigt og lovligt Ægteskab kan indgaaes, og altsaa Kjendemærket paa, om der foreligger et saadant eller kun et Concubinat, først er opstaaet i al Fald nogen Tid efter Frederik d. 2dens Ordinants om Ægteskabssager af 1582. Til nærmere Belysning af det Spørgsmaal, hvornaar i Tiden mellem Ordinantsen og Christian d. 5tes Lov den nævnte Retsanskuelse om Vielses Nødvendighed er trængt igjennem, maa jeg henlede Opmærksomheden paa en Dom af Kongen og Rigens Raad af 19 Juni 1596, meddelt i V. A. Sechers i Aaret 1881 begyndte Samling af Kongens Retterthings Domme 1ste Hefte S. 113. Fru Margrethe Friis, Diderik Höckens Enke, paa hendes Datter Jfr. Sophie Höckens Vegne, sagsøgte Marine Andersdatter i Urup og hendes Søn Ulf Jeronymussen[1]), fordi de med et Brev af Jeronymus Höcken

[1]) Sophie Höcken maa som Jeronymus Höckens Broderdatter antages at have været dennes nærmeste Arving, dersom Marine Andersdatter ei kunde ansees for hans Hustru og Ulf Jeronymussen for hans ægte Søn.

vilde tilholde sig Arven efter denne, skjøndt Marine Andersdatter ei var hans ægteviede Hustru, og paastod Brevets Ugyldighed. Dette Brev, som er dateret Viborg 22 Juni 1584, gaaer ud paa, at da Jeronymus H. den Tid, han trolovede og ægtede Marine A., i Godtfolks, deriblandt hans to daværende Sognepræsters, Nærværelse havde lovet hende, at hun skulde som hans Hustru efter hans Død nyde hans Gods og Arv, og dersom Gud undte dem Børn sammen, skulde de være hans ægte Børn og Arvinger, saa bestemte Jeronymus H., da de nu havde faaet en Søn, nemlig den nævnte Ulf, at denne skulde være hans Søn og ægte Livsarving, og at hans Moder Marine A. skulde være lige god med ham i Arv efter hans Død. I Henhold til dette Brev paastod Marine A. for hende selv og hendes Søn at arve Jeronymus Höckens Løsøre og gjorde i saa Henseende gjældende, at da Mandatet (ɔ: Fr. 11 Juni 1580) udgik til Superintendenterne, at de Adelspersoner, som havde Boelskab, enten skulde tage dem til Ægte eller skille sig ved dem, eller Superintendenten i Stiftet handle med dem efter Ordinantsen, og den Forordning blev procederet med Jeronymus H., havde han i begge Sognepræsters og Godtfolks Nærværelse ægtet hende og forskrevet hende og Barnet sit Løsøre, og da der kun var Tale om Løsøre og ikke om Jordegods, paastod hun, at den Forskrivning maatte blive ved Magt. Herimod gjordes der fra Modpartens Side gjældende, at der kun var foregaaet en Trolovelse, og til Beviis herpaa fremlagdes deels en Missive fra en af de nævnte Sognepræster, hvori det hedder, at han overværede deres Trolovelse, som de lovede at fuldkomme med det snareste, men om de siden vare viede, vidste han ikke, deels en Seddel fra Præsten i Holstebro, hvori denne bevidner, at sidste Gang, Jeronymus H. var i Holstebro, begjærede han,

at han vilde stadfæste den Ægteskabs Trolovelse, som var skeet mellem ham og Marine A. (uden at dette dog blev iværksat). Derhos gjordes ogsaa gjældende, at Brevet stred mod Frederik d. 2dens Forordning, hvori det vel formeldes, at en Adelsmand maatte give sine Ægtebørn sit Løsøre, men derimod ikke formeldes noget om, at de maa forskrive deres Bislopppersker deres Løsøre fra deres rette Arvinger[1]). Marine A. indvendte hertil, at Sognepræstens foran omtalte Missive stred mod Brevet, han selv i Forening med Jeronymus H. og Andre havde underskrevet, hvorimod Modparten bemærkede, at den nævnte Missive og Brevet stemmede med hinanden. Dommen kom da til at lyde saaledes: «Efter den Sags Leilighed befinde Vi fornævnte Ægteskab ikke at være den hellige Kirke og Menighed vitterlig gjort efter den christne Kirkes Indskikkelse med de Ceremonier, som dertil hører, og derfor ikke saa lovlig som sig bør; og efterdi nævnte Gavebrev er funderet paa Ægteskab, da kan det ikke komme Sophie Höcken til Hinder eller Skade paa Jeronymus H.s Arv i nogen Maade.» For ret at vurdere Betydningen af denne Afgjørelse, maa det erindres, at den ældre, med den almindelige protestantiske Kirkeret stemmende, Lære, som fremstilles f. Ex. af N. Hemmingsen i hans Libellus de conjugio fra 1572 (jfr. min Afhandling

---

[1]) Jeg seer ikke rettere, end at der ved disse Ord er sigtet til Frd. 19 Juni 1582 om Adelen, der tager Boelskab. Denne Frd.s Indhold kan aldeles rigtigt gjengives saaledes, at Adelsmænd, der tage nadelige Kvinder (deres Boelskab) til ægte og avle Børn med dem, kunne efterlade disse Børn, som i og for sig ere Ægtebørn, deres Løsøre, og kun ere udelukkede fra at lade dem arve deres Jordegods, og det kan ogsaa med fuld Ret siges, at Frd. af 1582 intet indeholder om, at der kan efterlades Børnenes Moder noget, eftersom den slet ikke omtaler hende. En anden Sag er, at Argumentationen fra andre Sider kan angribes, og derfor in casu ingen videre Vægt kan have.

l. c. S. 393), gik ud paa, at Trolovelse (matrimonium inchoatum) kunde fuldbyrdes og derved gaa over til at blive egentlig Ægteskab (matrimonium consummatum) ikke blot ved Vielse, men ogsaa alene derved, at de Trolovede havde kjødelig Omgjængelse med hinanden. Ordinantsen af 1582 indeholder Intet, hvoraf kan sluttes, at den heri vil gjøre Forandring; thi det, at de Trolovede skulde straffes, hvis de begyndte at samleve uden først at have ladet sig vie sammen, er intet Beviis for, at et i borgerlig Henseende gyldigt Ægteskab jo kunde stiftes alene ved Trolovelse og derpaa følgende copula. At Ordinantsen af 1582 heller ikke, strax efter at den var udkommet, forstodes saaledes, at gyldigt Ægteskab aldrig var tilstede, undtagen hvor der forelaa kirkelig Vielse, fremgaaer yderligere af Sagen mellem Herluf Daa og Veinicke Villumsdatter og den mellem dem faldne Herredagsdom af 12 Sept. 1586, jfr. herved min Afhandling l. c. 398—399. Det er derfor en meget vigtig Forandring i Retsopfattelsen, naar den oven citerede Dom af 19 Juni 1596 maa siges at statuere, at Trolovelse ikke gaaer over til at blive Ægteskab paa nogen anden Maade end derved, at Parterne blive viede til hinanden. Det er, for at bruge et moderne Udtryk, in confesso fra Sophie Höckens Side, at Jeronymus H. og Marine A. ere blevne trolovede paa behørig Maade efter Ordinantsen, men det gjøres gjældende, at den Vielse, hvorved Trolovelsen skulde fuldbyrdes, aldrig er paafulgt, og at derfor Ægteskab ikke er kommen i Stand mellem dem, skjøndt de efter Trolovelsen aabenbart havde levet sammen i Kjønsforbindelse og endog avlet en Søn med hinanden, og denne Opfattelse faaer Medhold i Dommen. At det ikke er nogen paa specielle Omstændigheder ved denne Sag grundet, men en almindelig principiel Afgjørelse, Dommen vil give,

synes ogsaa at maatte sluttes deraf, at den benytter saa almindelige Udtryk, som den gjør (vi befinde »fornævnte Ægteskab ikke at være den hellige Kirke og Menighed vitterlig gjort efter den christne Kirkes Indskikkelse med de Ceremonier, som dertil hører, og derfor ikke saa lovlig, som det sig bør»). Denne Herredagsdom er altsaa et Beviis paa, at den nyere Retsanskuelse om Vielses Nødvendighed til lovligt Ægteskab allerede i 1596 begyndte at gjøre sig gjældende, og der kan næppe være Tvivl om, at den, efterat have faaet den Støtte, som ligger i et kongeligt Retterthingspræjudikat, i Løbet af nogen Tid er trængt fuldstændigt igjennem. Derfor finde vi ogsaa, at J. Brochmann i hans i Aaret 1633 udkomne bekjendte Skrift Systema universæ theologiæ II p. 6014—15 uden Tvivl eller Betænkelighed antager, at intet gyldigt Ægteskab kan stiftes uden ved kirkelig Vielse. Paa det citerede Sted afhandler han det Spørgsmaal »An Benedictio sacerdotalis ad conjugium necessario reqviritur», og han udtaler derom: «Nobis interim certum est, qvod conjugium sine benedictione sacerdotali plane nullum sit», for hvilken almindelige Sætning han derefter anfører forskjellige Argumenter, hentede fra Bibelen, fra Jødernes og Grækernes Exempel m. m., Betragtninger, som fra en historisk Undersøgelses Standpunkt ere uden Værd; men hvad der har Interesse for heromhandlede Spørgsmaal, det er, at han ender sin Beviisførelse med at sige: »Qvare pie et prudenter sancivit in Constitutionibus Matrimonialibus regnorum Daniæ et Norvegiæ laudatissimæ memoriæ Rex Fredericus II, ne ulla conjugia haberentur rata, quibus sacerdotalis benedictio non intervenisset». Dette Vidnesbyrd om, at den kirkelige Vielse i 1633 blev anseet for uomgjængelig nødvendig Betingelse for gyldigt Ægteskab, er vistnok uforkasteligt, thi det kan neppe

antages, at en Mand som Brochmann skulde feile i et saadant Spørgsmaal. Men iøvrigt afgiver hans ovennævnte Ord et godt Beviis for Rigtigheden af den Bemærkning, jeg har gjort i min ofte citerede Afhandling S. 402, nemlig at den nyere Retsanskuelse om Vielses Nødvendighed ikke skriver sig fra noget bestemt Lovbud, men at der kun er foregaaet en Forandring i Opfattelsen, hvorefter man har læst de gamle Lovbud i Overensstemmelse med de nyere Forestillinger. Thi der staaer, som bekjendt, intetsteds i Frederik d. 2dens Ordinants om Ægteskabssager, at Ægteskab ikke er gyldigt uden kirkelig Vielse. Naar Brochmann læser dette ud af Ordinantsen, kan det kun være, fordi han i Buddet om, at Trolovede ikke maa søge Seng sammen, førend de ere viede eller givne sammen i Kirken, og at de ellers skulle straffes og forelægges en vis Tid til at lade sig vie m. m., seer en Tilkjendegivelse om, at Ægteskabet ikke er gyldigt uden Vielse, hvilket ikke behøver at ligge i disse Ord og vistnok ikke oprindeligt har været ment med dem.

I det sidstudkomne Hæfte af nærværende Tidsskrift har Dr. A. Heise viist sin Interesse for Spørgsmaalet om kirkelig Vielse ved at henlede Opmærksomheden paa et Kongebrev af 21 Aug. 1555 for Oslo og Hammer Stifter, der er trykt i Paus's Norske Forordninger S. 315 og i Krags Chr. III's Historie. Dette Kongebrev befaler Lehnsmændene at straffe dem, som begynde ægteskabeligt Samliv, forinden de efter den menige kristelige Skik have ladet dem i Præstens Overværelse trolove og vie for Kirkedøren, en Uskik, som benævnedes «at begynde Ægteskabet af Løsagtighed» (incipere conjugium a libidine). Hvad der frembyder Interesse ved dette Kongebrev, er, at det viser, at der i Norge gaves egentlige Straffebestemmelser herimod en halv Snees Aar

tidligere end i Danmark. Det er idetmindste, som bemærket i min ofte nævnte Afhandling S. 391, ikke lykkedes mig at finde noget lignende Bud for Danmarks Vedkommende førend Aaret 1566, og da det under det nævnte Aar i de Roskildske Synodalier i Ny kirkehist. Saml. II 489—90 bemærkes som «Svar paa fremsatte Spørgsmaal», at Biskoppen dagligen arbeider paa at faa et almindeligt Kongebrev ud imod dem, som begynde Ægteskabet af Løsagtighed, og at Præsterne «derimellem» skulle advare Folket for slige Ægteskaber, synes det at ligge nær at antage, at der dengang ikke endnu var emaneret noget Kongebrev af den Art, idetmindste for Sjællands Stift, og det tør vel formodes, da ei heller for andre danske Stifter. Men andet og mere beviser det omtalte Kongebrev af 1555 heller ikke. Det vilde være at lægge formeget ind i det, dersom man — som Dr. Heise — vilde antage, at det godtgjør en bevidst Stræben efter at gjøre kirkelig Vielse til den eneste Form for lovligt Ægteskab. En saadan legislativ Tanke er det ikke sandsynligt, at den dansk-norske Regjering allerede dengang har næret. Det vilde i al Fald, om det virkelig kunde godtgjøres, være et højst paafaldende Phænomen, da Forestillingen om, at den kirkelige Vielse var det egentlig constitutive Moment ved Ægteskabs Indgaaelse, først senere gjorde sig gjældende i den almindelige protestantiske Kirkerets Doctrin og Praxis. Det er det Naturligste og Rimeligste at antage, at den dansk-norske Regjering i 1555 har staaet paa samme Standpunkt, som den protestantiske kirkeretlige Opfattelse i det Hele stod dengang, nemlig at Ægteskabet var retsgyldig stiftet ved Parternes Overeenskomst (Trolovelsen), forsaavidt denne virkelig var at opfatte som consensus de præsenti og ikke at ansee som hemmelig, og at Vielsen kun var en efterfølgende Forkyndelse af

Ægteskabet for Menigheden, hvormed forbandtes Kirkens Velsignelse af den indgaaede Forening, jfr. herved Synodalbestemmelser af 1546 i H. Rørdams Danske Kirkelove 2 H. S. 256. Det blev vel anseet for ønskeligt fra et christeligt Standpunkt, at denne Forkyndelse og Velsignelse fandt Sted, førend Ægtefællerne begyndte deres Samliv, jfr. Luthers i min Afhandling S. 382 Note citerede Udtalelse, og det kom efterhaanden dertil, at man søgte at fremtvinge saadant ved Straf, ligesom man i hiin Tid søgte ved Straf at afværge eller fremkalde saameget andet, som nu ansees for at ligge indenfor den individuelle Sædeligheds Sphære, men selve Ægteskabet stiftedes ikke ved Vielsen, og dets juridiske Virkninger vare uafhængige af den.

Naar Dr. Heise dernæst yttrer: »Interessant er det ogsaa at see, hvor tidligt i Danmark-Norge Præstens Overværelse ved Trolovelsen er paabudt; i den katholske Kirke paabødes den først ved Tridentinerconciliet, men var forøvrigt en gammel Skik o. s. v.«, turde det være fornødent noget nøiere at belyse disse Ord, da de ellers let fremkalde Vildfarelser. Ordet »Trolovelse« har nemlig til en vis Grad forandret Betydning i Løbet af Tiden fra Reformationens Indførelse og til Frederik d. 2dens Ordinants af 1582. Efter Luthers Mening maatte Trolovelse i Almindelighed opfattes som sponsalia de præsenti, hvor ikke undtagelsesviis enten en tilføiet Tidsfrist eller Betingelse gjorde det klart, at Meningen kun var at indgaa sponsalia de futuro. Den ældre Opfattelse var i Overensstemmelse hermed ogsaa her i Landet den, at Trolovelse var Ægteskab, og at Trolovede vare Ægtefolk, jfr. min Afhandling om Vielse S. 375 ff., 388—389. Men allerede N. Hemmingsen staar paa et andet Standpunkt i Skriftet de conjugio af 1572, og hans Opfattelse er den, der gjenfindes i Frederik d. 2dens Ordi-

nants af 1582 og i Christian d. 5tes Lov, jfr. min Afhandling S. 392—393. Herefter er Trolovelse i dens her sædvanlig forekommende Skikkelse at betragte som sponsalia de futuro og ikke de præsenti, og derfor er Trolovelsen ikke selve det fuldbyrdede Ægteskab (matrimonium consummatum), men kun en Begyndelse dertil (matrimonium inchoatum). Trolovelse er vistnok mere end et slet og ret Pactum de ineundo matrimonio, der blot falder ind under og bedømmes efter almindelige Contractsregler; den er et religiøst-sædeligt Retsforhold, ifølge hvilket Parterne ere bundne til hinanden ved et objectivt, over deres Villie staaende Baand, der vel ikke er saa stærkt som det af et fuldbyrdet Ægteskab flydende, idet det lettere indrømmedes Trolovede at skilles end Ægtefolk, men dog heller ikke kan løses efter Behag, blot fordi begge Parter ere enige derom. Men iøvrigt træder efter denne Opfattelse Forskjellen i Retsvirkningerne mellem Trolovelse og Ægteskab meget skarpt frem paa mange Punkter. Thi saalænge Trolovelsen ikke er fuldbyrdet, indtræde ikke de formueretlige Virkninger af Ægteskab (det partielle Formuefælledsskab), Fæstemanden har ikke blot som saadan Værgemaal eller Husbondret over Fæstemøen, og — hvad der i denne Forbindelse er det vigtigste — de Trolovede ere vel pligtige at holde hinanden deres Tro, og kjødeligt Samkvem med andre er Hoer, men den ene har ikke, blot i Kraft af Trolovelsen, nogen Ret til at kræve ægteskabeligt Samliv af den anden, saaledes at f. Ex. Vægring herved skulde være at ansee som desertio, hvorimod saadan Sammenflytten meget mere er forbudt under Straf. Paa denne Forskjellighed i Begrebet Trolovelse maa man være opmærksom, naar man rettelig vil forstaa Betydningen af de Bestemmelser, der knytte sig dertil. Man maa gjøre sig klart, om man har med spon-

salia de futuro eller med sponsalia de præsenti at bestille. Og denne Bemærkning gjælder baade Forskjellen i Tid og i Rum. Det er saaledes en meget vildledende Udtalelse, naar Dr. Heise uden videre Forklaring siger, at Præstens Nærværelse ved Trolovelsen for den katholske Kirkes Vedkommende paabødes ved Tridentinerconciliet. Thi de fleste Læsere ville heraf faa det Indtryk, at Tridentinerconciliet paabød, at sponsalia de futuro, altsaa det, som Frederik d. 2dens Ordinants og Christian d. 5tes Lov kalder Trolovelse, skulde indgaaes for Præsten; men dette er paa ingen Maade Tilfældet. Tridentinerconciliets berømte Ord i Decretum de reformatione matrimonii af 11 Novbr. 1563 «Qui aliter, qvam præsente parocho, vel alio sacerdote de ipsius parochi seu ordinarii licentia, et duobus vel tribus testibus matrimonium contrahere attentabunt, eos Sancta Synodus ad sic contrahendum omnino inhabiles reddit, et hujusmodi contractus irritos et nullos esse decernit, prout eos præsenti decreto irritos facit et annullat», angaa alene sponsalia de præsenti, altsaa hvad vi kalde Ægteskabs Indgaaelse. Hvad angaaer sponsalia de futuro, er det derimod en Eiendommelighed ved den katholske Kirke i Modsætning til den protestantiske, at den hverken før eller efter Tridentinerconciliet har fastsat nogen bestemt Form for Indgaaelsen deraf. I denne Henseende skal henvises til Pave Benedict d. 14des Referater angaaende Fortolkningerne af Tridentinerconciliets Beslutninger, meddelte af E. L. Richter i hans Udgave af Canones et Decreta Concilii Tridentini, Lipsiæ 1853, navnlig S. 221: «Sancta Congregatio sæpius declaravit, sponsalibus per verba de futuro contrahendis nullam formam præscripsisse Concilium, ideoque eo modo contrahi posse, qvo poterant ante ipsum Concilium,» og S. 222, hvor det hedder: «Petiit achiepiscopus Bracarensis, ut pro evi-

tandis fraudibus in sponsalibus . . . . constitueretur, sponsalia in futurum per publicam tantum scripturam probari debere. Quibus tamen precibus Sancta Congregatio non esse annuendum censuit (26 Jan. 1715)». Det sees altsaa, at Kirken, efter som før Conciliet, ikke foreskrev nogen bestemt Form for sponsalia de futuro, og at endog et Forslag om paa et enkelt Sted at indføre en saadan (Notarialact) afvises. Vende vi os til vore egne Forhold, maa det fremhæves, at naar Ordet Trolovelse forekommer i Tiden mellem Reformationens Indførelse og Ordinantsen af 1582, er det nødvendigt at see nøie til, om dette Ord bruges i den oprindelige Betydning af consensus de præsenti, altsaa Ægteskab, eller om det bruges i den senere udviklede Betydning af sponsalia de futuro, hvorved forudsattes, at en senere consummerende Act (Vielse eller copula) maa komme til for at danne fuldbyrdet Ægteskab. I det Hele taget kan det vistnok antages, at Ordet Trolovelse i den første og største Deel af dette Tidsrum, i Overeensstemmelse med Luthers Mening, betyder consensus de præsenti eller Ægteskab, men henimod 1582 trænger den anden Opfattelse, bl. a. paa Grund af N. Hemmingsens Auctoritet, igjennem. I Forbindelse hermed bliver at bemærke, at Overgangen fra den ene til den anden af de nævnte Betydninger selvfølgelig ikke er skeet med et Slag eller paa en bestemt Dag og Datum, men efterhaanden, og det kan derfor ikke forundre, at der i Overgangsperioden jævnligen forekommer en vis Uklarhed og Tvetydighed i Ordets Brug. Naar disse Bemærkninger haves i Minde, vil man vistnok komme til det Resultat, at Trolovelse i Kongebrevet af 21 Aug. 1555 betyder consensus de præsenti ɔ: Ægteskab. At dette paa den Tid var den herskende Opfattelse, synes at bestyrkes ved de nogle Aar senere Forhandlinger i Consistorium an-

gaaende Mag. Iver Bertelsens Sag fra Aaret 1567, under hvilke N. Hemmingsen udtaler, at »Folk, som hinanden have trolovet og derover har været Vidnesbyrd og Beviisning, og de have givet hinanden Fæstensfæ, de Folk er Ægtefolk for Gud og Verden«, jfr. min Afhandling S. 389. Et Exempel paa, hvorledes man undertiden var i Vilderede med Ordets Brug, afgiver netop det af Dr. Heise anførte Citat angaaende Synoden i Kjøbenhavn Mai 1555, thi i det bruges Ordet Trolovelse i samme Aandedrag om to forskjellige Ting, nemlig først om Trolovelsen »udi Fæstensøl«, ved hvilken Præsten ikke maa indtage nogen anden Stilling end at være Vidne — hvilket aabenbart er sponsalia de futuro —, og dernæst om den derefter følgende Trolovelse, ved hvilken Parterne gives sammen for Kirkedøren, og hvor Præsten optræder handlende, nemlig som den, der giver Parterne sammen — hvilket aabenbart er consensus de præsenti eller Ægteskab. Efter Ordinantsen af 1582 derimod maa Ordet Trolovelse antages udelukkende at betyde sponsalia de futuro og ikke andet. Hvad jeg har at bemærke ved Dr. Heises Notits, er altsaa det, at der maa skjelnes imellem de forskjellige Betydninger, hvori Ordet Trolovelse til de forskjellige Tider bruges, og at det derfor er to forskjellige Spørgsmaal, der maa holdes vel ude fra hinanden, om og hvorledes Præsten medvirkede ved sponsalia de futuro, og om og hvorledes han medvirkede ved sponsalia de præsenti eller den egentlige Ægteskabsindgaaelse. Kun dette sidste vedkommer Spørgsmaalet om den kirkelige Vielses Nødvendighed.

Kong Erik af Pommerns Udenlandsrejse 1423—1425.

Af

W. Mollerup.

Der er ofte og med Rette klaget over den Mangel paa samtidige Kilder, som gjør Studiet af vor Middelalders Historie saa fragmentarisk og usikker. De vigtigste Begivenheder findes hyppig kun omtalte af en enkelt Annalist og da jævnlig i den magreste og mest sammentrængte Form. Det er da intet Under, at et Foretagende som Erik af Pommerns Rejse til Kejseren og til det hellige Land næsten intet Spor har efterladt sig i vor middelalderlige Litteratur. En enkelt Meddelelse om Kongens Bortrejse og Hjemkomst er Alt, hvad man her i Norden har vidst at nedskrive om en Begivenhed, som i andre Lande vilde have givet mere end én Pen Lejlighed til vidtløftige, detaillerede Rejsebeskrivelser og til Betragtninger af verdslig og religiøs Art. For at indhente fyldigere Efterretninger maa man da her som næsten overalt i vor Middelalders Historie søge Oplysninger i Udlandets Krøniker og Diplomsamlinger — og man bliver da heller ikke ganske skuffet. Lykkes det end ikke at opdage en fuldstændig Dagbog over Rejsen, saaledes som lykkeligere Omstændigheder have bevaret for saa mangen anden Fyrstes Pilegrimsfart, saa maa man dog være

glad ved at finde Holdepunkter, som gjøre det muligt at følge Kongens Rejse i dens Hovedtræk og derved blive istand til at bestemme dens Maal og dens Resultater.

1.

De to nordiske Kilder, som kortelig omtale Erik af Pommerns Rejse, anføre hver for sig dens to Hovedøjemed. Vadstenabrødrenes Dagbog siger: »Dominicus' Dag (1423) drog Kongen med en ikke ringe Skare Adelsmænd til Kejseren i Tyskland i Anledning af Striden mellen ham og de tyske Stæder (!) angaaende Gottorp Slot«[1]). Graabroderen Peder Olufsen, den bekjendte flittige Historieforsker i det 16de Aarhundrede, som her synes at have benyttet en gammel nu tabt Kilde, siger kort: »St. Laurentius Dag 1423 drog Kong Erik til Jerusalem og vendte tilbage otte Dage efter Christi Himmelfarts Dag 1425«[2]). Kejseren og Jerusalem — det er de to Maal for Kongens Rejse; de antyde dens saavel politiske som religiøse Øjemed.

Rejserne til det hellige Land havde vel ikke længere den umiddelbare religiøse Begejstring til Baggrund som i tidligere Tider, men de vare derfor ingenlunde aftagne. Hele det 15de Aarhundrede igjennem møde vi en Række af Fyrster og Privatpersoner, som gjerne underkastede sig de ikke ringe Farer, som et Besøg i det hellige Land da førte med sig. Ofte var det Løfter, afgivne under en eller anden truende Fare eller som Udtryk for Anger over en Forbrydelse, vel endnu oftere Lysten til at se det vidun-

---

[1]) Scriptor. rer. Suecicarum I. 145.

[2]) Scriptor. rer. Danicarum I. 194, jvfr. VI. 232. Den sidst anførte Krønike synes ogsaa at være forfattet af Peder Olufsen. Rørdam, Historieskrivningen og Historieskriverne i Danmark og Norge siden Reformationen, S. 50.

derlige Land, hvortil alle religiøse Tanker og Følelser mere eller mindre knyttede sig, som endnu holdt denne Efterdønning af Korstogene ilive.

Om Erik af Pommerns religiøse Bevæggrunde foreligger der en Meddelelse i en stralsundsk Krønike[1]). Det hedder heri: »Aar 1424 drog Kong Erik til den hellige Grav; det gjorde han for det Mords og Blodbads Skyld, som han øvede paa Femern.« Den Begivenhed, hvortil her sigtes, foregik i Aaret 1420. I dette Aar blev Femern fuldstændig ødelagt af den kongelige Hær, som tillod sig de største Grusomheder imod Indbyggerne. Imidlertid er det saa langt fra, at Kongen synes at have følt noget Samvittighedsnag over de Forbrydelser, som her bleve begaaede, at han tværtimod endnu 3 Aar efter, kort før sin Udenlandsrejse, erklærede, at det kun var en retfærdig Straf, som havde ramt Femeranerne for deres Troløshed, og at han hellere havde set hele Øen ødelagt end fundet sig i deres Forræderi[2]). Der foreligger overhovedet ingen Grund til at antage, at det Pilegrimsløfte, som Kongen siges at have aflagt, skyldes nogen særlig Begivenhed i hans Liv, som han havde Grund til at angre. Der kan endog være en Mulighed for, at Tanken om at aflægge et Besøg i Jerusalem først er undfangen under Opholdet ved Kejserens Hof. I alle Tilfælde er det indlysende, at politiske Hensyn have været medbestemmende ja vel endog afgjørende for en Rejse, som nødvendiggjorde Kongens Fraværelse fra Riget i næsten to Aar.

Erik af Pommern havde gjenoptaget de vidtstrakte udenrigske Forbindelser, som hans Oldefader paa mødrene Side, Valdemar Atterdag, under sit mangeaarige Ophold og

[1]) Stralsundische Chroniken, herausgegeben von Mohnike und Zober, I. 178—79.

[2]) Scriptor. rer. Danicarum VII. 300.

sine hyppige Besøg i Tyskland havde stiftet. I saa Henseende var han en fuldstændig Modsætning til Dronning Margrethe, hvis politiske Planer og Forbindelser havde holdt sig indenfor strængt afstukne Grænser. Med sine Fættere i Pommern, med Kongen af Polen, med den tyske Ordensstat og med mange nordtyske Fyrster stod han i livlig politisk Forbindelse, men fremfor Alle havde han i Kejser Sigismund en Forbundsfælle, der saavel i hans Stridigheder med Hansestæderne som med Greverne af Holsten havde været ham en trofast Støtte. Tidsforholdene vare netop i Aaret 1423 særlig egnede til at knytte Forbindelsen mellem Kongen og Kejseren endnu fastere end før. I dette Aar var der indtraadt en foreløbig Hvile i den endeløse Kamp om Sønderjylland. Det var lykkedes den kejserlige Kommissarius, Hertug Henrik Rumpold af Schlesien, at mægle en Stilstand mellem Kongen og Greverne af Holsten, ifølge hvilken Striden om Retten til Sønderjylland indskødes for Kejserens og det tyske Riges Domstol, som i Aarets Løb eller senest inden halvandet Aar skulde fælde Dommen. Samtidig var det kommet til en Stilstand med Hansestæderne, der senere hen paa Aaret — i Juni Maaned 1423 — havde udviklet sig til et gjensidigt Forsvarsforbund mellem Kong Erik og Stæderne, i hvilket de sidstnævnte endog havde forpligtet sig til hvert Aar at sende Gesandter til Kjøbenhavn for at bilægge mulig opstaaende Tvistigheder.

Skjønt man saaledes gjensidig havde nedlagt Vaabnene, kunde dog Ingen være blind for, at der bag denne tilsyneladende Ro skjulte sig store Farer. Hovedvanskeligheden i Kongens Stilling laa jo netop deri, at Holstenernes og Hansestædernes Interesser vare saa uadskillelig forbundne med hinanden, at det ikke var at vente, at de statskloge Raadsherrer i Lübeck skulde lade sig hindre af

Ordlyden i et Forbund, naar det gjaldt at varetage deres Stads Interesser. Vi tør sikkert antage, at Kong Erik har været ligesaa klar herover som den revalske Raadsherre, der allerede i Begyndelsen af Aaret 1424 kunde forudsige, at Stæderne aldrig vilde hjælpe Erik mod de holstenske Grever — »det stred altfor meget imod deres Interesse«[1]). Det var derfor vigtige politiske Hensyn, der bød Kongen at benytte denne foreløbige Hvile til at knytte Forbindelsen med de ham venskabeligsindede tyske Fyrster fastere end før og derigjennem søge at skaffe sig en Støtte imod sine Modstandere i Norden. Ogsaa her kunde han finde et Forbillede i sin berømte Oldefader, hvis Stræben — under ikke ganske ulige Forhold — havde sigtet mod det samme Maal.

Men nu kom hertil, at de politiske Forhold i Tyskland dengang vare saadanne, at de arbejdede Kong Eriks Planer i Hænde. Siden Aaret 1419 havde to store politiske Begivenheder næsten udelukkende sat det tyske Rige i Bevægelse: Kampen mod Hussiterne og de tyske Rigsfyrsters Opposition mod Kejseren. Det sidste Spørgsmaal var af gammel Oprindelse, men Hussiterkrigene havde kaldt det tillive paany, og begge Spørgsmaal vare derfor inderlig sammenknyttede. Modsætningerne personificeredes i de to Hovedmodstandere: Kejser Sigismund og Kurfyrst Frederik af Brandenburg. Den sidste, som skyldte Kejseren sin Ophøjelse til Kurværdigheden, var nu fra at have været Kejserens trofaste Ven og Forbundsfælle bleven Hovedmand for og Leder af den Bevægelse blandt de tyske Rigsfyrster, som gik ud paa at nedtrykke den kejserlige Myndighed og at

[1]) H. Hildebrand, Liv-, Est- u. Curländisches Urkundenbuch VII. 125.

skabe en af Kurfyrsterne dannet Centralmagt, for hvilken Kejseren kun skulde være et Redskab.

Aaret 1423 var et Mærkeaar saavel i den indre som i den ydre Strid i Tyskland. Efter gjentagne uheldige Felttog mod Bøhmerne, var den tyske Rigshær under Kurfyrsten af Brandenburgs Anførsel i Slutningen af Aaret 1422 fuldstændig udjaget af Bøhmen, og Kejseren havde rolig set paa, at hans gamle Modstander paa det indre politiske Omraade havde maattet tiltræde et forsmædeligt Tilbagetog. Hans Optræden ved denne Lejlighed bidrog naturligvis endnu mere til at skærpe Oppositionen mod ham og til at fremkalde Beskyldninger for hemmelig at holde med Hussiterne og hindre deres Undergang. Denne Beskyldning var for saa vidt falsk, som ogsaa Kejseren paa sin Side arbejdede paa at knække sine Undersaatters Oprør; men de Veje, han gik, vare ham foreskrevne af hans Forbitrelse mod Kurfyrsten af Brandenburg og den fyrstelige Opposition, og der maatte selvfølgelig fremkomme en Splittelse og en gjensidig Mistillid, som kun kunde virke hæmmende paa det fælles Nationalforetagende. Det var saaledes et aabent Slag rettet mod Brandenburgeren, da Kejser Sigismund i Begyndelsen af Aaret 1423 tildelte Markgreven af Meissen det ledigtblevne Kurfyrstendømme Sachsen, som Kurfyrst Frederik ogsaa havde bejlet til paa sin ældste Søns Vegne, der var gift med en Broderdatter af den sidste Hertug af det nu uddøde askaniske Hus. Men fremfor Alt mødtes de to Modstandere i en Væddekamp ved det polsk-lithauiske Hof, og disse Forhold fortjene en nærmere Redegjørelse, da det netop var paa dette Punkt, at Kejserens og Erik af Pommerns Politik fandt et Tilknytningspunkt, som vistnok — i Forening med Voldgiften i Striden med Greverne af Hol-

sten — har været et af de politiske Hensyn, som have været væsentligst bestemmede for Kongens Rejse.

Det 15de Aarhundrede er Polens Stormagtsperiode. Igjennem Foreningen med Lithauen og ved dets sejrrige Kamp med den tyske Ordensstat i Preussen, i hvilken det havde udfoldet en militær Overlegenhed og Styrke, som ingen anden Stat i Nordevropa kunde maale sig med, havde det naaet at indtage en Stormagtsstilling, der gjorde det til en vigtig Faktor i alle politiske Spørgsmaal, som da satte Øst- og Nordevropa i Bevægelse. Da Hussiterne i Bøhmen grebe til Vaaben for deres Tro og Nationalitet, var der over hele Tyskland udbredt en almindelig Frygt for, at Lithauerne og Polakkerne skulde komme Bøhmerne til Hjælp, og det vilde tilvisse have gjort den hussitiske Bevægelse endnu frygteligere end den allerede var, hvis den var bleven støttet af Stammefællerne i Østen. Men de skarpe religiøse Modsætninger traadte her hindrende ivejen. De ivrig katolske Polakker maatte anse det for en Dødssynd at hjælpe et Folk, som havde udsondret sig fra den almindelige Kirke, og hvormegen Sympathi end saavel Kong Vladislav som hans Fætter, Storfyrst Vitold af Lithauen, synes at have næret for Bøhmerne, saa indskrænkede dog den Hjælp, disse fik, sig til, at Vitolds Fætter, Sigismund Korybut, i Aaret 1422 med hans Tilladelse drog til Prag med nogle Tusinde Lithauere. Denne Hjælp bidrog naturligvis til at nære og vedligeholde en fast indgroet Mistro hos Kejser Sigismund mod Kong Vladislav; Ingen kunde jo tro Andet end at det var med hans Samtykke, at Storfyrsten havde tilladt sin Fætter at gaa til Prag.

Kejserens Mistro mod Polen forøgedes endnu mere ved det Rygstød, som Kurfyrst Frederik af Brandenburg havde vidst at skaffe sig ved det polske Hof. Den gamle 70aarige

Vladislav havde endnu ingen Søn, der kunde arve hans vidtstrakte Rige. Storfyrst Vitold af Lithauen havde en Tid lang kunnet smigre sig med Haabet om at blive hans Efterfølger; men i Polen arbejdede et mægtigt Parti imod ham, han var nu ogsaa selv en gammel Mand, og det var derfor intet Under, at der var talrige Bejlere til Vladislavs Datter, Hedvig, hvis tilkommende Husbond Riget efter al Sandsynlighed vilde tilfalde. Kejseren og Kong Erik havde en Tid lang med Held virket for deres Fætter, Hertug Bugislav af Pommern, hvem Kongen ogsaa havde udset til sin Efterfølger i de tre nordiske Riger. I Aaret 1419 var Forholdet mellem Polen og Danmark meget venskabeligt. Et Forbund var blevet indgaaet, som sigtede til den tyske Ordensstats Opløsning, og Erik havde med Glæde lyttet til Planer, som gik ud paa at dele Ordensstatens Lande og forflytte selve Ordenen til Cypern. Ved samme Lejlighed er der — ifølge Kongens egen Paastand — bleven aftalt en Ægteskabsforbindelse mellem Hedvig og Bugislav, og det maa derfor have været en ubehagelig Overraskelse saavel for Sigismund som for Erik at erfare, at det var lykkedes Kurfyrsten af Brandenburg i Aaret 1421 at faa afsluttet en Ægteskabskontrakt mellem hans næstældste Søn Frederik og Hedvig, som begge endnu vare Børn, ifølge hvilken den unge Markgreve skulde sendes til Polen og opdrages dér som præsumtiv Thronarving. Samtidig undertegnedes et Forsvars- og Angrebsforbund mod Ordenen, som næsten var affattet med de samme Ord som Forbundet med Erik. Forgjæves havde det Parti i Polen, som ønskede det pommerske Giftermaal, modsat sig Forbindelsen med Brandenburg. Man havde spottende imødegaaet det med den Bemærkning, at man fra Pommern kun kunde vente en maritim, altsaa en temmelig «vandet» (wässerige) Hjælp,

som ikke kunde maale sig med den Hjælp, som Brandenburg bød.

Det var naturligt, at Alle, som følte sig truede af dette Forbund, sluttede sig sammen, og i Løbet af 1422 og 1423 dannedes der da ogsaa en mægtig Koalition, hvis Braad var rettet mod Kurfyrst Frederik. Først Kejser Sigismund, som maaske nødigst af Alle saa den brandenburgske Indflydelse i Polen; dernæst den tyske Ordensstat, hvis Tilværelse saa ofte stod paa Spil og som netop i Aaret 1422 maatte kæmpe en haard Kamp med Polen, i hvilken Kurfyrsten forøvrigt ikke deltog. Endvidere Hertugerne af Pommern, som bestandig stræbte at opnaa Rigsumiddelbarheden og gjentagne Gange med Vaaben i Haand havde kæmpet med Kurfyrst Frederik, som strængt vilde haandhæve den Lensafhængighed, hvori Pommern fra gammel Tid stod til Mark Brandenburg. Endelig Erik af Pommern, der ikke alene som Medlem af den store pommerske Hertugfamilie, men ogsaa som Konge af Danmark frygtede Kurfyrsten af Brandenburg, ved hvis Hof de holstenske Grever fandt en Støtte i samme Grad, som Erik støttedes af Kejseren. Den politiske Opgave var saaledes given. Det gjaldt at forbinde alle de imod Brandenburg fjendtligsindede Stater til et Forbund og om muligt løsne Kurfyrstens Forbindelse med Polen ved at bevæge den gamle, vankelmodige Kong Vladislav til at ophæve Forlovelsen mellem hans Datter og Hertug Frederik. I sidstnævnte Henseende var der allerede fra en anden Side gjort et Modtræk, hvis Virkninger dog Ingen endnu kunde overse. Det var nemlig lykkedes Storfyrst Vitold af Lithauen, der ogsaa misbilligede Forbindelsen med Brandenburg, at stifte en Ægteskabsforbindelse mellem den nu 74aarige Kong Vladislav og den unge Storfyrstinde Sofia af Moskva. At dette

Ægteskab skulde bære Frugt, var der vel Ingen, der ventede; imidlertid skulde dog dette Skaktræk fra den snilde Vitolds Side faa en langt større Virkning end det kunstige Forbund, som det i Løbet af Aaret 1423 lykkedes Kejseren og Erik at faa stiftet[1]).

Der turde saaledes ingen Tvivl være om, at den øjeblikkelige politiske Situation — saavel Forholdet til Holsten som til Brandenburg — maatte opfordre Kong Erik til ved sin personlige Nærværelse i Tyskland at knytte alle Baand fastere. De indledende Skridt vare da ogsaa gjorte forinden Afrejsen. Med den tyske Orden var der allerede i Aaret 1422 ført venskabelige Forhandlinger dels gjennem Hertuginde Sofie af Pommern dels gjennem Stralsunds Borgemester Konrad Bischof, og i Foraaret 1423 havde Højmesterens Sendebud underhandlet med Kongen i Danmark[2]). I Kjøbenhavn havde Erik endvidere den 11te April 1423 sluttet et Venskabs- og Forsvarsforbund med alle sine pommerske Fættere, i hvilket begge Parter gjensidig lovede at hjælpe hinanden — i Nødstilfælde endog med saa stor Magt, som det blev begjært[3]). Efterat Stilstanden med Hansestæderne — som ovenfor anført — den 15de Juni samme Aar havde udviklet sig til en tilsyneladende sikker Fred og et virkeligt Forbund, kunde Erik da anse sin Stilling for saa tryg, at han med Ro turde forlade sit Rige.

---

[1]) Foruden Aschbach, Gesch. Kaiser Sigmund's III, Caro, Gesch. von Polen III, og Droysen, Gesch. der Preuszischen Politik I. 424 ff., henvises til Bezold, König Sigmund und die Reichskriege gegen die Hussiten bis zum Ausgange des dritten Kreuzzuges, München 1872, og A. F. Riedel, Die letzten Jahre unmittelbarer Herrschaft des Kurfürsten Friedrich I. über die Mark Brandenburg 1420—1426, i Märkische Forschungen V. 184—279.

[2]) Mollerup, Danmarks Forhold til Lifland 1346—1560, S. 11—12.

[3]) Styffe, Bidrag till Skandinaviens historia II. 208—10.

2.

Afrejsen fandt Sted i Begyndelsen af Avgust 1423[1]). Forinden havde Kong Erik indsat Dronning Filippa til Regentinde, og hun udøvede under hans Fraværelse alle Regeringspligterne, dog — som Kongen senere udtrykker sig — kun efter at have hørt Raadets Mening, som hun altid havde at følge. Kongen ledsagedes af et glimrende Følge af danske Adelsmænd og Gejstlige. Iblandt disse nævnes: Ærkebiskop Jens af Upsala, Biskop Jens Andersen af Roskilde, Danmarks Riges Kansler, samt Kongens egen Kansler, Jens Pedersen[2]). Endvidere Rigets Hofmester, Erik Krummedige, Ridderne Axel Pedersen Tot, Algut Magnusson Sture, Benedikt Pogwisch, Henrik Knudsen Gyldenstjerne, Erik Gyldenstjerne af Aagaard, Erik Eriksen Banner, Jens Gren, Povl Laxmand og flere, som alle tilhørte Landets mægtigste Adelslægter[3]).

---

[1]) Diarium Vastenense (Scriptor. rer. Suecicarum I. 145) siger, at Erik drog bort fra Danmark Dominicus Dag 1423 (6 Avgust). De to yngre Krøniker (Scriptor. rer. Danicarum I. 194 og VI. 232) have: in festo Laurentii (10 Avgust). Smlgn. forøvrigt Styffe, Bidrag till Skandinaviens hist. II. S. LXXIX, Anm. 3.

[2]) Ærkebispen og Bispen af Roskilde nævnes som Vidner under Traktaten af 15 Septbr. 1423 med Ordensmesteren, Styffe II. 217, ligesaa under et Brev af 22 Septbr. udstedt i Landsberg, Danske Mag. V. 322. Den førstnævnte er i April 1424 Kongens Gesandt hos Storfyrst Vitold af Lithauen, Dlugossi Hist. Polon. S. 475. Erik Pedersen nævnes 22 Septbr. i Landsberg, Danske Mag. V. 322, og 15 Marts 1424 som tilstedeværende i Krakau, Scriptor. rer. Danicarum VII. 311.

[3]) De nævnes dels som Vidner under ovennævnte Traktat af 15 Septbr. 1423 og i Brevet af 22 Septbr. i Landsberg, dels som Kongens Sendebud til Kejseren, se dennes Lejdebrev af 17 Decbr. 1423 i Langebeks Diplomatarium. Povl Laxmand afleverer 21 Septbr. Kreditiv til Raadet i Breslau, Dokumentirte Gesch. von Breslau, Breslau 1781, II. 369. Benedikt Pogwisch skriver endnu 4 April 1424 fra Krakau til Højmesteren, Königsbergske Afskrifter i Geh. Ark. II. 837.

Rejsen gjaldt først Pommern, hvor Kongen landede i Stralsund. Et tilfældig bevaret Brev kaster Lys over hans Ophold i denne Stad. Igjennem Borgemesteren Konrad Bischof havde han ladet Prioren i Greifswalde Gerhard Bantschneider kalde til sig. Samtalen drejede sig først om religiøse Materier, idet Kongen ønskede at vide, hvad han skulde gjøre for at blive salig. Svaret lød, at hvis han af ganske Hjerte ønskede det, da skulde han ikke alene selv fly Synden, men ogsaa undgaa at deltage i Andres syndige Handlinger og begaa Uretfærdighed. Da nu Kongen hertil svarede, at han ikke vilde gjøre Nogen Uret, lykkedes det Prælaten, som i Forvejen havde lovet Borgemestren at tale Ordenens Sag, hurtig at give Samtalen en politisk Vending, idet han bebrejdede Erik, at denne havde lyttet til Forræderes falske Tale om Ordenen og ovenikjøbet nu tænkte paa at stifte et Giftermaal mellem sin Fætter og Kongen af Polens Datter, som jo kun kunde være et aabenbart Forbund mod Ordenen. Langt hellere maatte Kongen, som selv ingen Børn havde, antage sig Ordenen i Barns Sted. Erik beroligede den hidsige Prælat med, at han ikke nærede slige Hensigter, og erklærede, at han vilde beskytte Ordenen ligesaavel som sine egne tre Riger. Naar Højmesteren selv kom til Kongen i Pommern, skulde han erfare dette[1]). At det ikke var noget tomt Løfte, viste sig snart. I Midten af September mødtes Højmesteren i Stettin med Kongen og hans pommerske Fættere, og her kom det den 15de i samme Maaned til et gjensidigt Forsvarsforbund, ifølge hvilket begge Parter forpligtede sig til at understøtte hin-

[1]) Gerhard Bantschneider til Højmesteren, 1423 uden Dag. Geh. Ark. Königsb. Afskrifter II. 829—31. Smlgn. Voigt, Gesch. Preussens VII. 464. Brevets Dato tør sikkert henføres til Kongens Ophold i Stralsund.

anden med 2000 Mand. Kongen optraadte ved denne Lejlighed som Chef for hele sin Slægt. Affordringen af de indgaaede Forpligtelser, hedder det, skulde tilstilles Kongen paa den ene og Højmesteren paa den anden Side; men hvis Kongen døde og ingen af hans Fættere fulgte ham paa Thronen, skulde den tilsendes den ældste Herre af det stettinske Hus[1]).

Hermed var nu Kong Eriks første Opgave løst og Grundstenen lagt til et mægtigt Forbund mod Kurfyrst Frederik. Thi skjønt denne ikke med et Ord omtales i nogen af Traktaterne, kunde dog Ingen være i Tvivl om, at de vare rettede mod ham[2]). Det næste Skridt maatte være Opnaaelsen af Pommerns Rigsumiddelbarhed og Ophævelsen af Lensforholdet til Brandenburg. En saadan Indrømmelse fra Kejserens Side vilde øjeblikkelig give Signal til Kampens Udbrud. Erik var da ogsaa nu beredt til strax at begive sig til Sigismund. Efterat have modtaget Kejserens Lejdebrev[3]) var det hans Hensigt at rejse til Breslau, hvor Sammenkomsten med den romerske Konge skulde finde Sted. Han havde endog allerede truffet Forberedelser til Hjemrejsen, idet han hos Kongen af Polen havde udbedt sig og modtaget Pas og Lejdebrev, naar han paa Tilbagevejen fra Kejseren drog gjennem Polen[4]). Men imidlertid havde denne skiftet Sind; han ønskede nu, at Kongen

---

[1]) Styffe, Bidrag II. 210—18. Hildebrand, Urkundenbuch VII. 20—24. Smlgn. Mollerup, Danmark og Lifland S. 12, Anm. 3.

[2]) Voigt, Gesch. Preussens VII. 464—65.

[3]) Dette var udstedt i Ofen, 23 August 1423. Geh. Ark. Kejseren. 11.

[4]) Kongen af Polens Lejdebrev, 11 Oktbr. 1423. Monumenta medii ævi historica res gestas Poloniæ illustrantia, Cracoviæ 1876, II. 61. Det hedder udtrykkelig: »in reversione ad metas et confinia regni nostri vellet descendere«. (Citatet skyldes Hr. Bibl.-Ass. C. Weeke.)

skulde møde ham i Ungarns Hovedstad, som Sigismund ikke turde forlade paa Grund af Tyrkernes truende Optræden. Herpaa vilde Erik ikke gaa ind; han synes allerede at have været paa Vejen, men vendte nu tilbage til Pommern, hvor han agtede at tilbringe Vinteren. Imidlertid tilbød han endnu engang Kejseren en Sammenkomst i Breslau, til hvilken Stad han strax havde sendt en af sine Hofsinder, Povl Laxmand, for at anmelde sit Komme. Svaret vilde han afvente i Pommern[1]). En stor Del af Følget vendte tilbage til Danmark for at spare de store Udgifter ved dets Underhold[2]). Det blev ogsaa et langvarigt Ophold og en kjedsommelig Ventetid for Kongen. Fra September til December Maaned flakker han omkring fra Sted til Sted i Pommern. Snart er han i Landsberg, snart i Stargard, snart i sine fædrene Besiddelser i Stolpe[3]). Endnu i Slutningen af November har han intet Svar faaet fra Kejseren, først henimod Juletid, erfare vi, gaar Rygtet, at Sammenkomsten endelig vil finde Sted i Breslau. I Begyndelsen af Januar forlader han endelig Pommern, ledsaget af Højmesterens gode Ønsker. »Gud give, at Kongen maa vende tilbage med opfyldt Ønske», udbryder denne i et Brev til Ordensmesteren i Lifland[4]).

Rejsen gik gjennem Polen. Det havde først været paatænkt at drage den direkte Vej langsmed Oderen gjennem Neumark, den Del af Mark Brandenburg, som af Kej-

[1]) Hildebrand, Urkundenbuch VII. 26. Dokumentirte Gesch. von Breslau II. 369.

[2]) Korner, som har en temmelig fyldig Beretning om Rejsen, siger: »remisit ad regnum suum quosdam de familia sua, parcens expensis». Eccard, Corpus hist. medii ævi II. 1259 og Detmars Chronik, herausgeg. von Grautoff II. 36.

[3]) Se Itineraret i Slutningen af denne Afhandling.

[4]) Hildebrand, Urkundenbuch VII. 45—46.

seren var pantsat til den tyske Orden; men sandsynligvis efter Samraad med Sigismund valgte Erik den betydelige Omvej gjennem Polen, og Hensigten har vel været den at skaffe sig en Indbydelse til de store Fester, hvormed Kong Vladislav i Begyndelsen af Marts Maaned vilde fejre sin unge Hustrus Kroning i Krakau. Uden at have modtaget Lejde drog Kongen altsaa gjennem Polen; den 24de Januar ankom han til Krakau, hvor Dronningen dengang opholdt sig. Fester og Turneringer bleve afholdte til Ære for ham, og midt under en saadan Fest henvendte Erik sig pludselig til Dronning Sofie med Ønsket om at maatte overvære hendes Kroning. Dronningen synes at være bleven overrasket af Anmodningen, som vel ogsaa burde være kommen fra hende selv, og vidste ikke, hvad hun skulde svare. Den forlegne Pavse, som herved opstod, afbrødes af Statholderen i Krakau, hvem Dronningen havde tilkastet et spørgende Blik, med den Bemærkning til Dronningen, at hun burde udtale sin egen og sin Gemals Glæde over Kong Eriks Anmodning. Denne blev nu ogsaa fremført i smukke og velvalgte Ord, som Kongen besvarede ved med bøjet Knæ at love at komme, hvis ikke uforudsete Hindringer traadte ivejen. Kongen, som var bleven ilde berørt ved den uhyggelige Pavse, beklagede senere for Statholderen, at han af Dronningens Tavshed havde kunnet mærke, at han ikke var velkommen. Men den høflige Hofmand vidste øjeblikkelig at svare, at Dronningen kun havde gjort sin Pligt. Thi hendes Gemal havde befalet hende i alle vigtige Sager kun at svare, efterat hun havde hørt de kongelige Raaders Mening — derfor var Pavsen opstaaet. Kongen optog Undskyldningen paa bedste Maade og tilføjede: »Ogsaa jeg har befalet min Dronning, at hun i min Fraværelse Intet maa foretage sig uden med mine Raaders Vilje».

Ledsaget af en stor Skare polske Adelsmænd forlod Kongen den 28de Januar Krakau og rejste over Wielizska til Ungarn[1]).

I Begyndelsen af Februar 1424 fandt endelig den saa længe bebudede Sammenkomst Sted mellem Kejseren og Kongen i Ofen. . Hovedformaalet for Eriks Rejse — Voldgiftskjendelsen i Striden om Slesvig — havde imidlertid endnu lange Udsigter. Forhandlingerne vare vel ingenlunde standsede, men som sædvanlig optaarnedes Hindring paa Hindring, og uden Kongens personlige Optræden vare de vel gaaet helt istaa. Da den paatænkte Sammenkomst i Breslau i September Maaned var bleven udsat, havde Kong Erik strax sendt et Gesandtskab, bestaaende af Axel Tot, Erik Gyldenstjerne og Erik Banner til Kejseren med Fuldmagt til at afgjøre Striden. Forhandlinger fandt ogsaa Sted i Ofen med de holstenske Sendebud, Bispen af Lübeck og flere Raader. Men Resultatet blev kun en Erklæring fra Kejserens Side om, at de danske Gesandter havde været rede til at ende Tvisten, men at Modparten havde undskyldt sig med, at de ikke havde Fuldmagt til at gaa ind herpaa[2]). I Midten af December udgik derpaa de kejserlige Stævningsbreve til Kongen af Danmark og Greverne af Holsten om at møde inden 3 Maaneder fra den Dag, de havde modtaget Stævningen, for Kejseren i Ofen og lade

---

[1]) Hildebrand, Urkundenbuch VII. 53. Beretningen om Sammenkomsten i Krakau findes i Liber cancellariae Stanislai Ciolek. herausgeg. von I. Caro. Archiv f. Kunde österreichischer Geschichtsquellen XLV. 465–68. Smlgn. ogsaa en Beretning fra Højmesteren til Ordensmesteren dat. Montag nach Invocavit. Geh. Ark. Königsbergske Afskrifter II. 849–51.

[2]) Kejserens Erklæring dateret Ofen, an aller heiligen Tag 1423, i Langebeks Diplomatarium.

deres Strid afgjøre ved kejserlig Retskjendelse[1]). Samtidig fik de danske Gesandter deres Afsked[2]), og det er sandsynligvis deres Ankomst til Pommern, som endelig gav Signalet til Kongens Opbrud. Nogen Afgjørelse kunde saaledes først ventes henad Sommertid, og det var vel derfor efter Samraad med Kongen, at Sigismund den 8de Februar udnævnte to Kommissairer, Ludvig de Cataniis fra Verona og Antonius Bartholomæus Franchi fra Pisa, som i hans Navn skulde stævne begge Parter for sig, høre deres Forsvar og Klager og indberette Sagen for Kejseren[3]).

Imidlertid traadte de slesvigske Forhold aabenbart paa dette Tidspunkt i Baggrunden for den alvorlige Vending, som Kejserens Forhold til de tyske Rigsfyrster havde taget. I Midten af Januar 1424 vare disse under Ledelse af Kurfyrst Frederik af Brandenburg forsamlede i Bingen, og her indgik de et Forbund, hvori de lovede hinanden gjensidig Understøttelse til Udryddelse af det bøhmiske Kjætteri, og vedtoge fælles Forholdsregler i Tilfælde af et nyt kirkeligt Schisma og imod enhversomhelst Krænkelse af Rigets Rettigheder. De erklærede, at de særlig af Gud vare kaldede til «med Raad og Bistand af den romerske Konge» at afskaffe alle Misbrug i den hellige Kirke og det hellige romerske Rige. I disse Ord var endelig den Fordring udtalt, at den gamle tyske Enhedstanke ikke længere skulde have sit synlige Udtryk i Kejserdømmet men i Rigsfyrsternes Kollegium[4]).

---

[1]) Kejserens Stævningsbrev til Kong Erik, dat. Totans 16 December 1423, i Langebeks Diplomatarium. Smlgn. Urkundenbuch d. Stadt Lübeck VI. 545 f.

[2]) Lejdebrevet dateret Totans, 17 Decbr. 1423, i Langebeks Diplomatarium.

[3]) Scriptor. rer. Danicarum VII. 264—66.

[4]) Om Betydningen af denne Overenskomst se Droysen, anf. Sted I. 465 ff. og Bezold, anf. Sted II. 21 ff.

Kejserens Svar lod ikke længe vente paa sig. Ved de Begunstigelser, som han den 17de Februar 1424 tildelte Hertug Kasimir af Pommern, der havde ledsaget Erik til Ungarn, gjenoplivede han paany de pommersk-brandenburgske Krige og skaffede Kurfyrsten saa meget at tage vare paa hans eget Omraade, at denne foreløbig maatte opgive Førerskabet i de indre tyske Anliggender. Han tilsikrede nemlig Hertugen den umiddelbare Lensafhængighed af Riget og stadfæstede de pommerske Hertuger i Besiddelsen af Uckermark, som Kurfyrsten havde frarøvet dem[1]). Det egentlige Slag imod denne skulde dog føres i Polen, og herhen begave nu begge Fyrster sig til den forestaaende Kroning i Krakau. Erik drog først afsted, og i Polens Hovedstad havde han den 25de Februar en Sammenkomst med Kong Vladislav, i hvilken han anmeldte Kejserens Komme, og da den gamle Konge paa Grund af Festlighederne ikke selv kunde drage Kejseren imøde, lovede han at udføre dette Hverv i Forening med to af Kongens fornemste Raadgivere. Ved denne Lejlighed holdt Erik en Tale til Vladislav, i hvilken han — maaske lidt for tidlig — aabenbarede, hvad baade han og Kejseren førte i deres Skjold. Han gjenkaldte i Kongens Erindring, at der mellem begges Gesandter var sluttet en Ægteskabskontrakt mellem Hertug Bugislav af Pommern og Prinsesse Hedvig. Saavel paa egne som paa Kejserens Vegne beklagede han den med Markgreven af Brandenburg sluttede Forbindelse og erklærede, at det var Kejserens Ønske, at den første Ægteskabskontrakt paany traadte i Kraft. Dersom Erik havde tænkt at tage Kong Vladislav ved Overrumpling, saa blev han imidlertid skuffet. Han fik strax det Svar, at det ikke var Kongens Vane at

[1]) Schwartz, Pommersche Lehnshistorie, S. 510 f.

fatte Beslutning i en saa vigtig Sag uden at have hørt sin Fætter Storfyrst Vitolds og sine Raaders Mening; naar deres Svar var indløbet, skulde Kejseren erfare hans Beslutning[1]).

At det var en ilde overlagt Plan, skulde snart vise sig. Faa Dage efter mødte Kong Erik Kejser Sigismund og Kejserinde Barbara ved Grænsen, og i Forening drog man til Krakau, hvor Modtagelsen var glimrende og hjertelig. Den 5te Marts fandt Kroningen Sted med store Fester og Højtideligheder, ved hvilke Kong Erik sikkert har glimret ved sin smukke Optræden og sine store legemlige Færdigheder. Det er maaske fra denne Tid, at den Skildring stammer, som Æneas Sylvius, den senere bekjendte Pave Pius II, har givet af ham. »Erik af Pommern — siger han — havde et skjønt Legeme, guldgule Haar, rødmusset Ansigt, en lang og smal Hals. Han bar ejendommelige Klæder; thi han dækkede sin Hals med et Linnedtørklæde, som var fasthæftet med et gyldent Spænde. Alene, uden Hjælp og uden at berøre Stigbøjlerne, sprang han op paa sin Hest, og han drog alle Kvinder, især Kejserinden, til sig med Elskovs Længsel«[2]). Det Værelse paa Slottet i Krakau, hvori han havde boet, bevarede længe Navnet Kongen af Danmarks Værelse.

Midt under Festlighederne dreves imidlertid de politiske Forhandlinger med stor Kraft. Der fandtes i Forvejen et lille Parti ved det polske Hof, som begunstigede det pommerske Giftermaal. Ved Løfter og Bestikkelser vandt Kejseren og Kongen mange polske Raadsherrer, og fra alle Sider trængte man ind paa Kong Vladislav for at

[1]) Archiv f. Kunde österreichischer Geschichtsquellen XLV. 468—71.
[2]) Ex libro: de viris ætate sua claris, cap. XXXV. Scriptor. rer. Suecicarum III, 1, S. 325 f.

bevæge ham til at bryde Forlovelsen med den unge Markgreve, som, medens Festerne fejredes i Krakau, var bleven sendt til Vitold i Lithauen. Kejseren synes endog at have lovet ham Bagpommern som Pris for Bruddet med Markgrev Frederik. Men Vladislav var ikke til at rokke, han lod oplæse for de paatrængende Gjæster selve Forbunds- og Giftermaalstraktaten med Brandenburg, og det berettes af Højmesterens Sendebud, som overværede denne Scene, »at det var begge Fyrster højst ubehageligt og pinligt at høre paa«[1]). Da de paany søgte at forestille Kongen, at han ikke behøvede at overholde Traktaterne, da Kurfyrsten selv havde brudt dem ved ikke at understøtte Polakkerne i Krigen mod Ordensstaten, krøb Vladislav paany i Skjul bag Storfyrst Vitold og henskød Sagen til ham. Hvormeget end denne havde havt at indvende imod Forbindelsen med Brandenburg, saa var der dog, forinden hans Mening endelig blev afæsket ham, indtruffet en Begivenhed, som maatte formindske Frygten hos ham for Følgerne af det brandenburgske Ægteskab. Det »fysiologiske Under« var indtruffet, den unge Dronning Sofie var bleven frugtsommelig, og den 74aarige Vladislav kunde haabe inden sin Død at have en retmæssig Arving til sit Rige[2]). Da et talrigt Gesandtskab fra Kejser Sigismund og Kong Erik, i hvilket blandt Andre saas Ærkebispen af Upsala og to danske Raader, den 20de April 1424 i Grodno fremførte deres Herrers Opfordring til Storfyrsten om at bevæge den polske Konge til at gaa ind paa deres Planer og i højttravende Udtryk fremhævede den unge Hertugs Dyder og Fuldkommenheder, har det sikkert ikke faldet Vitold vanskeligt at

---

[1]) Voigt, die Erwerbung der Neumark, S. 188.
[2]) Den 31 Oktober 1424 fødte Sofie en Søn.

fatte sin Beslutning. Efter otte Dages Forløb maatte Gesandtskabet drage bort med et undvigende Svar, og Storfyrsten bevægede senere sin Fætter til at holde fast ved Forlovelsen med Markgrev Frederik[1]).

Opholdet i Krakau varede over 14 Dage; endnu den 15de og 18de Marts udsteder Erik Breve herfra[2]), og først efter denne Dag kan han have forladt Polens Hovedstad i Forening med Kejseren, ved hvis Hof vi finde ham i de følgende Maaneder. Han følger Kejseren som hans Skygge, staar ham bi i hans diplomatiske Stridigheder med de tyske Fyrster, optræder som Dommer i vanskelige Retssager og vinder — som det let forstaas — Kejser Sigismunds Venskab i endnu højere Grad, end Tilfældet havde været før[3]). Da endelig i Juni Maaned efter mange Forberedelser Striden om Slesvig kommer for Kejserens Domstol i Ofen, fælder denne sin bekjendte for Kongen saa gunstige Dom, ved hvilken hele Slesvig tilkjendes Danmark. Baade Erik og Grev Henrik vare tilstede i Ofen, da Dommen fældtes. Men medens Erik personlig mødte for Kejseren i Forening med Erik Krummedige, som førte Sagen, undlod Grev Henrik at være tilstede og nedlagde strax Protest. Det er ikke Stedet her at gaa nærmere ind paa en Strid, som

[1]) Dlugossi Historia Polonica S. 474–78. Archiv f. Kunde österreichischer Geschichtsquellen XLV. 330—36. H. Hildebrand, Urkundenbuch VII. 80. Som danske Gesandter ved Hoffet i Grodno nævnes udtrykkelig: »unus archiepiscopus et duos equites«. Den ene af Ridderne er sandsynligvis Benedikt Pogwisch, som den 4de April tilskriver Højmesteren fra Krakau. Se ovenfor S. 723, Anm. 3.

[2]) Scriptor. rer. Danicarum VII. 311—12, 396.

[3]) Om Kong Eriks Optræden ved det kejserlige Hof kan henvises til Eberhardi Windeckii Historia Imp. Sigismundi apud Mencken, Scriptor. rerum Germanicarum I. cap. CXVII. S. 1169 f.; cap. CXXV—CXXVI. S. 1176 f.; cap. CXXIX. S. 1179.

endnu havde saa mange Trin at gjennemgaa, inden den fandt en foreløbig Ende. Kun turde det fremhæves, at Resultatet, betragtet fra Rejsens Synspunkt, maa siges at have været saa heldigt, som overhovedet kunde naas. Det har sikkert staaet for Kong Erik som en stor diplomatisk Sejr, der, om den end ikke kunde bringe Greverne til at give efter, dog vilde have den Virkning, at de bleve isolerede og berøvede den Hjælp, de hidtil havde havt hos tyske Fyrster og Stæder. Naar dette alligevel ikke blev Tilfældet, saa laa det fornemlig i den Mangel paa Overlegenhed og Styrke, der dengang som saa ofte karakteriserede den tyske Kejsermagt.

3.

Efterat Voldgiftskjendelsen var falden, stod nu Rejsens andet Hovedformaal, Pilegrimsfarten til det hellige Land, tilbage. Hvorvidt Planen hertil er fattet hjemme eller undfangen ved det kejserlige Hof, bliver naturligvis altid usikkert. For den første Mulighed taler den Omstændighed, at en samtidig Krønike, den lybske Korner, siger, at den var Rejsens Hovedformaal[1]), og endvidere, at Kongen ifølge italienske Krøniker skal have udtalt, at det altid havde været hans Ønske at gjøre en Andagtsrejse til det hellige Land[2]). Paa den anden Side synes det sikkert

[1]) Corner apud Eccard, Corpus hist. medii ævi II. 1259—61 siger: »reysam suam, ob quam principalius exierat, perficere nitebatur, disponens se ad peregrinationem Jerosolymitanam«.

[2]) I Chronicon Tarvisinium Andreae de Redusiis i Muratori, Scriptor. rerum Italicarum XIX. 850 læses: »Vladislaus rex Poloniæ (om Forvexlingen med Erik se Caro, Gesch. Polens III. 577 Anm. 1) Venetias ivit satis domestice vestitus cum multis nobilibus illarum partium. Cui a Venetis paratae sunt galeae in altum naviganti, ut sepulchrum domini Jesu Christi nostri magna cum devotione visitaret, ceu jamdiu asserebat sibi cordi fuisse.«

at naar han i September Maaned 1423 forlangte Pas og Lejde af Kong Vladislav for at drage gjennem Polen paa Hjemrejsen, saa har denne ligget som en saa nær Mulighed, at der ikke ret vel kunde blive Tid til en saa lang Udflugt som til Palæstina[1]). Det talrige Følge, som ledsagede Kongen, men som han saa hurtig sendte hjem igjen fra Pommern, tyder heller ikke paa, at han var rejst úd med Pilegrimsfarten som Endemaal. Dengang tillode Forholdene i Østen ikke, at man kom til Jerusalem med stort Følge. Hertil kommer endelig, at der netop dengang ved Kejserhoffet var rig Lejlighed til at modtage slige Impulser. Vistnok sjælden havde Sigismunds Kongeborg i Ofen været Sæde for en saa broget og talrig Forsamling som i Juni og Juli Maaned 1424. Foruden Kong Erik og en pavelig Kardinallegat saa man her Kejser Manuel Palæologus fra Constantinopel, hvem Sigismund havde modtaget paa den hjerteligste Maade og i over 8 Uger beværtet i Ofen. Samtidig var der indtruffet Despoten af Serbien tilligemed et Gesandtskab fra Sultan Murad med rige Gaver og Fredstilbud. Ikke mindre end 4 Hertuger af Bayern, hvoriblandt Kongens Svoger, Hertug Johan, vare tilstede, endvidere Kejserens Svigersøn, Hertug Albrecht af Østerrig, flere Hertuger og Grever fra Schlesien, en Mængde gejstlige Fyrster, hvoriblandt Patriarken af Aquileja, samt endel italienske og bøhmiske Adelsmænd, som havde sluttet sig til Sigismund[2]). Den Tanke ligger ikke saa fjærn, at det bevægede Liv ved et Hof, hvor Samtalen saavel paa Grund af de tilstedeværende Gjæster som paa Grund af Krigene med Tyrkerne stadig maatte henledes paa Østens Lande,

[1]) Se S. 725, Anm. 4.
[2]) Aschbach, Gesch. Kaiser Sigmunds III. 186—87.

kunde fremkalde Lyst hos den letbevægelige og rejselystne Konge til at besøge den hellige Stad.

Venedig var dengang det sædvanlige Samlingssted for alle Pilegrimme, som agtede sig til Jerusalem. Især i Avgust og September Maaned var Tilstrømningen stor. «Skulde jeg atter rejse», siger en gammel Ridder fra Würzburg, som to Gange havde besøgt den hellige Grav og én Gang Jomfru Marias Grav, «vilde jeg rejse henimod Vintertid; det er langt fornøjeligere end om Sommeren.» Foretagsomme Kjøbmænd havde gjort det til en indbringende Forretning at føre de Skarer af Pilegrimme, som her forsamlede sig, over til Palæstina. For en bestemt Betaling, som kunde variere mellem 40—50 Dukater pro persona, paatoge de sig at udrede alle Omkostninger ved Frem- og Tilbagerejsen, Mad og Drikke, Told og Afgifter, Æselspenge, Pilegrimsskat til de Vantro o. s. v. Man undertegnede da en gjensidig Kontrakt, hvori Pligter og Rettigheder vare nøje fastsatte. Men ikke desto mindre bleve de uforudsete Udgifter ofte saa store, at Rejsebeskriverne ikke tør meddele deres Læsere dem, for ikke at afskrække dem fra Pilegrimsfarten til det hellige Land[1]).

Ogsaa Kong Erik drog over Venedig. Den 31te Juli

[1]) Reyszbuch desz heyligen Lands. Getruckt zu Franckfort am Mayn 1609. Fol. Indeholder en Samling af Rejsebeskrivelser fra det 14de, 15de og 16de Aarhundrede. S. 92—93 findes en Kopi af en Kontrakt mellem Padronen og Pilegrimmen, som Rejsebeskriveren S. 228 ikke tør nedskrive. Om den gode Aarstid for Rejsen se S. 438. Hos Röhricht und Meisner, Deutsche Pilgerreisen nach dem heiligen Lande, Berlin 1880, findes i Indledningen en livlig Beskrivelse af Rejserne til det hellige Land. S. 16, Anm. 3 findes en Myntberegning, ifølge hvilken Dukaten i Slutningen af det 15de Aarhundrede gjaldt c. 7 à 8 Lire i italiensk Mønt.

kom to Sendebud fra Kongen til Staden, som skulde anmelde hans Komme og sørge for Udrustningen af en Galej til at føre ham over til det hellige Land. Den venetianske Regering udnævnte strax 6 Adelsmænd til at tage imod Kongen, og et stort Skib afsejlede under Kommando af Kaptainen af Quarneros for at hente ham. Kongen er sandsynligvis gaaet ombord i en af Havnene ved det adriatiske Hav, og i Begyndelsen af August Maaned kom han til Venedig. Dogen sejlede ham imøde paa Bucentauren i Følge med talrige Adelsmænd og en stor Menneskemasse, som ledsagede ham til Dogepaladset. Opholdet i den venlige Stad synes at have tiltalt ham meget; han blev dér — som det hedder — »ret længe«, medens hans Galej udrustedes. Føreren for denne — Padronen — hed Giovanni Giustiniani; han blev slaaet til Ridder af Kong Erik. Efter Afholdelsen af mange Fester, og efterat Kongen havde modtaget rige Gaver, lettede endelig Skibet Anker heni September Maaned[1]). Erik ledsagedes kun af et ringe Følge[2]); selv gik han ombord, forklædt som Padronens Tjener eller

---

[1]) Vitæ ducum Venetorum, italice scriptæ, auctore Sanuto, Leonardi filio, patricio Veneto. Muratori, Scriptor. rerum Italicarum XXII. 975. Se ogsaa den S. 734 Anm. 2 nævnte Chronicon Tarvisinium, ibid. XIX. 850. Naar det i førstnævnte Krønike siges om Padronen: »il quale fu fatto cavaliere da lui«, kunde herved maaske ogsaa forstaas, at Kongen optog ham i sin Orden. Det tør nemlig anses for utvivlsomt, at allerede Erik havde oprettet en saadan. Se et Brev fra Ordensmesteren i Lifland til Højmesteren, hvori han klager over, at Riddere og Knegte i Landet »des kuninges gesellschaft von Dänemark tragen«. Bunge, Liv-, Cur- u. Estländ. Urkundenbuch V. 711.

[2]) Korner, anf. Sted, siger: »cum familia pauca viam ingressus est«. Den S. 734 Anm. 2 nævnte italienske Krønikes Udsagn (»cum multis nobilibus illarum partium«) er vel kun en Overdrivelse.

Sekretær[1]), en Fremgangsmaade, som under de daværende urolige Forhold i Middelhavet maatte anses for raadeligst.

Fra nu af ophøre Beretningerne om Kongens Rejse, men vi tør sikkert antage, at han fulgte den sædvanlige Vej til Palæstina, som alle Pilegrimme fulgte. Ti Aar senere besøgte Markgreverne Johan og Albrecht af Brandenburg det hellige Land. Den Dagbog, som en af Deltagerne i Rejsen førte, er bevaret[2]) og giver vel i Hovedtrækkene ogsaa en Forestilling om, hvorledes Kong Eriks Rejse er gaaet for sig. Man sejlede ikke direkte til det hellige Land, men Padronen maatte forpligte sig til at lægge ind i alle bekjendte Havne og Stæder, hvor der fandtes Seværdigheder, som kunde have Interesse for Pilegrimmene. Dog maatte Opholdet ikke vare længere end to, højst tre Dage. Over Pola, Zara og Ragusa i Dalmatien, i hvilken sidste Stad der fandtes et helt Kar fuld af Helgenben, over Zante, Modon og Cerigo gik Farten til den for sin Malvoisir saa berømte Ø Candia, hvor man i Almindelighed udhvilede nogen Tid og hvor Pilegrimmene nøde stor Ære og Anseelse. Over Rhodos og Cypern naaede man da det hellige Land efter en Rejse, som jævnlig varede over 6 à 8 Uger. Ved Acre eller Jaffa plejede Pilegrimmene at gaa i Land efter først at have modtaget Lejde af Statholderne i Palæstina. Under højst ydmygende Former foregik Landstigningen. Samtlige Pilegrimme bleve drevne ind i en Æselstald, hvor deres

---

[1]) »In forma famuli et servitoris uni civi Venetiarum adhærens et sic in habitu ignoto et vili terram paganorum transiens.« Korner, anf. Sted.

[2]) Geisheim, Die Hohenzollern am heiligen Grabe, Berlin 1858, anf. hos Röhricht und Meisner, anf. Sted. S. 473. Udtog i Märkische Forschungen V. 100—108.

Navne blevne opskrevne og Pilegrimsskatten indkasseret. I Aaret 1424 var den hellige Gravs Kirke lukket for alle paa Grund af Stridigheder med de Kristne. Men det lykkedes dog Padronen at faa Statholderen til undtagelsesvis at ophæve Forbudet for sig og Følge, og ledsaget af en Officer og Guardianen for Kirken i Jerusalem kunde da Rejsen fortsættes. Over Rama, Klostret St. Georg og Emaus naaede man da sædvanlig efter to Dages Rejse Jerusalem, hvor Johanniterhospitalet ved den hellige Gravs Kirke gjæstfrit optog Pilegrimmene. Her fik man da Raad og Vink om, hvorledes man paa bedste Maade skulde indrette sig for at faa Alt at se. Den følgende Dag begyndte saa Besigtigelsen af de hellige Steder, hvoraf der var saa mange, at man efter en anstrængende Formiddagsvandring havde skaffet sig Aflad for alle i de sidste 7 Aar begaaede Synder. Efter en saadan Anstrængelse trængte Pilgrimmene naturligvis til Hvile, men allerede samme Eftermiddag ved Vespertid maatte de paany være paa Benene for at opfylde Rejsens Hovedformaal, Besøget i den hellige Gravs Kirke. Ledsaget af Kommandanten i Jerusalem lukkedes nu Pilegrimmene ind i Kirken, hvor en højtidelig Procession fandt Sted til Ære for dem. Her fandt nu ogsaa ved Nattetid det højtidelige Ridderslag Sted, i det Guardianen slog en af Pilegrimmene til Ridder af den hellige Grav, denne gav derpaa en anden, og denne igjen en tredje den nye Ridderværdighed og saa videre, indtil alle havde modtaget den. Naar denne Handling var forbi, maatte alle forlade Kirken, som ved denne Lejlighed paany blev lukket, efterat Kongen havde holdt sin Andagt. De følgende Dage tilbragtes med Besøg paa Oljebjerget, i Josaphatsdalen, i Bethlehem, med Badning i Jordansfloden, og efter at have givet Gaver til

de gjæstfri Værter i Hospitalet drog man da atter tilbage til Jaffa, hvor Skibet ventede[1]).

Det var her, at der hændte Kong Erik et lille Æventyr, som er en af de faa Begivenheder paa hans Rejse, som har tildraget sig Samtidens og Eftertidens Opmærksomhed. Medens han opholdt sig ved Kejserhoffet, skal en Søn af Kejseren af Constantinopel hemmelig have ladet en Maler gjøre et Portrait af Kongen og sendt det til Sultanen af Damascus med Underretning om, at det var Billedet af en Konge over tre Riger. Ham skulde man passe paa, naar han kom til Jerusalem, thi lykkedes det at tage ham tilfange, vilde der være gode Løsepenge at vente. Da nu Kong Erik efter at have udført sin Pilegrimsløfte vilde stige ombord paa Skibet, tog Officeren, som havde ledsaget dem, ham hemmelig tilside og sagde: «Tror Du, at Du er ukjendt, fordi Du rejser i en Tjeners Dragt? Nej, du er Konge over tre Riger og kalder Dig de Danskes Konge. Og for at Du kan se, at jeg ved, hvem Du er, saa se her Dit eget Portrait, som er blevet sendt til vor Sultan.» Den forskrækkede Konge maatte betale en stor Sum Penge for at faa Lov til at drage bort i Fred, og naar vi senere høre, at han hos de rige Borgere i Ragusa maatte laane 4000 Dukater, saa fristes man til at søge Grunden dertil i det Puds, som den græske Prins havde spillet ham[2]).

---

[1]) Tildels efter Reysbuch desz heyligen Lands, Röhricht und Meisner, Deutsche Pilgerreisen nach dem heiligen Lande, den ovenfor S. 738, Anm. 2 nævnte Dagbog og Corner apud Eccard II. 1260.

[2]) Fortællingen hos Korner, anf. Sted, S. 1261. Om den Fare, hvori fyrstelige Personer, der ikke strængt bevarede deres Incognito, kunde komme, se Röhricht und Meisner, anf. Sted, S. 25, Anm. 7. I Scriptores rer. Italicarum XXII. 977 læses: «per que' di Ragusi gli furono prestati ducati 4000».

Paa Tilbagevejen besøgtes atter Cypern, hvis Konge syv Aar senere i et Brev til Vladislav af Polen mindedes den danske Konges Besøg [1]), endvidere Corfu, hvor en dansk Adelsmand blev dræbt af en Venetianer [2]). Overhovedet synes Hjemrejsen fra det hellige Land altid at have krævet lang Tid, thi Padronen havde da Ret til at varetage sine Kjøbmandsinteresser i alle de Havne, han fandt for godt. Kongen gik sandsynligvis i Midten af December Maaned 1424 i Land i Ragusa, hvorfra han fortsatte Rejsen over Land. Tolken, Giovannni Franco, fulgte med Skibet til Venedig, hvor han paa Kongens Vegne skulde undskylde, at han var gaaet i Land i Ragusa; uventede Efterretninger kaldte ham hjem og nødvendiggjorde en saa hurtig Rejse som mulig [3]). Det gik dog ikke saa hurtig, som det maaske var paatænkt. Ogsaa paa Tilbagerejsen dvælede Kongen en rum Tid hos Kejser Sigismund. »Vor kjære Broder Kong Erik er nu vendt tilbage fra det hellige Land

[1]) Janus af Cypern til Vladislav af Polen, Nychoszij Cipri die 2 Januari 1432. Monumenta medii ævi historica res gestas Poloniæ illustrantia II. 72.

[2]) Chronicon Tarvisinium Andreae de Redusiis. Muratori, Scriptor. rer. Italicarum XIX. 850: »Quo sepulchro visitato in reversione Ragusium descendit et ad sua regna terra remeavit, magno illi honore exhibito a Venetis in Venetiis et per omnes alias suas terras et mari, licet per quendam Fulchum Contareno quidam regis miles fuerit in Corfutio sauciatus in gravem regis displicentiam, quae esse potuit causa, quod rex ille in reversione Venetias non accessit.«

[3]) Scriptor. rerum Italicarum XXII. 975: »Nel 1425 a 3 di Gennaja giunse in questa terra la galera stata an Jaffo col re di Dacia etc.« Den ovennævnte Giovanni Franco er aabenbart den samme Johan Franco, der 1433 nævnes i Pietro Querinis Rejsebeskrivelse som Lensmand paa Stegeborg. Battista Ramusio, Raccolte degli navigationi et viaggi II. 199—211, smlgn. Styffe, Skannavien under Unionstiden S. 210, Anm. 5, nu ogsaa trykt hos C. Bullo, il viaggio di M. Piero Querini e la relazione della republica Veneta colla Svecia. Venezia 1881.

og de hellige Steder og befinder sig i vort Rige,» skriver Sigismund til Kong Vladislav, «vi glæde os hjertelig over, at han lykkelig og uskadt har faaet opfyldt sit Løfte»[1]. Endnu i Marts Maaned 1425 finde vi ham ved Kejserhoffet, som han først forlader i Slutningen af Maaneden for at begive sig over Polen til sit Hjem. Han havde erfaret, at den kejserlige Voldgiftskjendelse Intet havde frugtet, at Grev Henrik havde indanket Dommen for Pave Martin den Femte, og at denne havde udnævnt Kommissærer til at undersøge Sagen. Nu kunde han vel medbringe en ny Erklæring fra Kejseren, hvori denne udtalte sin Harme over den Haan og Spot, som Greven havde vist den kejserlige Dom ved at underskyde den Pavens Kjendelse, og en Opfordring til alle nordtyske Fyrster, Stæder og Folk om at hjælpe ham til at skaffe ham den Ret, som tilkom ham[2]. Men Kejseren var selv altfor bundet ved sine Stridigheder med Bøhmerne og med de tyske Fyrster til at kunne staa ham bi med andet end med Breve og Erklæringer, som bleve ligesaamange tomme Slag i Luften.

Paasken tilbragte Erik hos Kong Vladislav i Polen[3]. Her havde han den Tilfredsstillelse at se den brandenburgske Indflydelse svækket ved den lykkelige Begivenhed, som havde skaffet Polen en Thronfølger af det kongelige Hus. Der er vel ingen Grund til at tvivle om, at den polske Krønikeskriver har Ret, naar han fortæller om den venlige og

---

[1]) Breve fra Sigismund til Vladislav i Monumenta etc. II. 64 f. og i Archiv f. österreichische Geschichtsquellen XLV. 431—33. Smlgn. ogsaa H. Hildebrand, Urkundenbuch VII. 125.

[2]) Kejserens Brev, dat. Tottes, Sontag Oculi (11 Marts) 1425 i Urkundenbuch d. Stadt Lübeck VI. 629 f.

[3]) Lejdebrev i Archiv f. österreich. Geschichtsquellen XLV. 429—31. Om Besøget i Kalisch se Dlugossi Historia Polonica S. 485, og H. Hildebrand, Urkundenbuch VII. 193—94.

gjæstfri Modtagelse, der blev ham til Del, og den Glæde, Kongen følte derover. Den 22de April besøgte han Højmesteren i Thorn, og over Stralsund gik Rejsen til Danmark, hvortil han kom 8 Dage efter Christi Himmelfartsdag, den 24de Maj, efter 21 Maaneders Fraværelse[1]).

Spørge vi nu om Resultatet af Kongens Rejse, kan Svaret ikke være tvivlsomt. De store Forventninger, som vare blevne knyttede til den, bleve snart skuffede. Vel havde Kongen opnaaet, hvad han tilstræbte: han havde faaet dannet et Forbund mod Brandenburg, der netop kort før hans Hjemkomst havde givet sig Luft i en Krig, som de pommerske Hertuger havde begyndt mod Kurfyrst Frederik; den kejserlige Voldgiftskjendelse var fældet til hans ubetingede Fordel, den brandenburgske Indflydelse i Polen var svækket. Og dog var Resultatet lig Nul. Thi den gamle politiske Sandhed kom atter for Dagen, at Tyngdepunktet for den nordiske Politik ikke kunde henlægges til Tyskland, men maatte søges i Norden selv. Det havde Valdemar Atterdag faaet at føle, da han i sin Landflygtighed søgte at danne et stort tysk Forbund i Ryggen paa sine Fjender; og det samme maatte Erik af Pommern ogsaa sande, da faa Aar efter det gamle Forbund mellem Holstenerne og Hansestæderne paany traadte i Kraft og ikke en Haand i Tyskland rørte sig for at komme ham til Hjælp.

---

[1]) Scriptor. rerum Danicarum I. 194. Smlgn. H. Hildebrand, Urkundenbuch VII. 207—208.

Itinerar over Erik af Pommerns Rejse 1423—25.

1423.		
c. 6-10 Avg.	forlader Danmark	Scriptor. rer. Suecicar. I. 145, Scriptor. rer. Danicar. I. 194, VI. 232.
15 Septbr.	Stettin	Styffe, Bidrag II. 210—18.
22 —	Landsberg	Danske Mag. V. 322.
28 —	Stargard	Voigt, Gesch. Preussens VII. 466.
19 Oktbr.	Landsberg	H. Hildebrand, Urkundenbuch VII. 26.
25 Novbr.	Stolpe	smstds. VII. 34.
22 Decbr.	Pommern	smstds. VII. 46.
1424.		
6 Jan.	rejst fra Pommern	smstds. VII. 52—53.
24-28 Jan.	Krakau	Archiv f. österreich. Geschichtsquellen XLV. 465—68.
8 Febr.	Ofen	Scriptor. rer. Danicar. VII. 264—66.
17 —	—	Schwarz, Pommersche Lehnshistorie S. 510.
25 —	Krakau	Archiv f. österreich. Geschichtsquellen XLV. 468—71.
1 Marts	Schramovicz	Dlugossi Hist. Polonica S. 475.
2 —	Novitarg	smstds. S. 475.
3 —	Mislinicze	smstds. S. 475.
4-19 Marts	Krakau	smstds. S. 475.
15 Marts	—	Scriptor. rer. Danicar. VII. 311—12.
18 —	—	smstds VII. 396.
20 April	Stuhlweissenburg	Eberhardi Windeckii Hist. Imp. Sigismundi. Mencken, Scriptor. rer. Germanicar. I. 1169.
25 —	rejser til Ofen	
28 Juni	Ofen	Scriptor. rer. Danicar. VII. 396—99.
Avgust	Venedig	Muratori, Scriptor. rer. Italicar. XXII. 975.
Septbr.-Decbr.	Rejse til og fra Palæstina	smstds. XXII. 975, XIX. 850. Eccard. Corpus hist. medii ævi II. 1260.
Decbr.	Ragusa	Scriptor. rer. Italicar. XXII. 977, XIX, 850.
1425.		
Jan.-Marts	Ungarn	Archiv f. österr. Geschichtsquellen XLV. 431—33, Monumenta medii ævi histor. res gestas Poloniæ illustrantia II. 64 f., H. Hildebrand. Urkundenbuch VII. 125.
14 Marts	Tottes	Geh. Ark. Kejseren Nr. 12.
c. 8 April	Kalisch	Dlugossi Hist. Polon. S. 485.
22 April	Thorn	H. Hildebrand VII. 193—94.
24 Maj	i Danmark	Scriptor. rer. Danicar. I. 194.

Litteratur og Kritik.

Liv-, Est- und Curländisches Urkundenbuch, begründet von F. G. v. Bunge, im Auftrage der baltischen Ritterschaften und Städte fortgesetzt von **Hermann Hildebrand. Band 7.** 1423 Mai—1429 Mai. Riga 1881. XXXII + 608 SS. 4°.

Efter 8 Aars Afbrydelse fremtræder i ovennævnte 7de Bind af det liflandske Diplomatarium en Fortsættelse af F. G. v. Bunges bekjendte Værk, som denne naaede at føre frem indtil Aaret 1423. Hvor han slutter, har den nye Udgiver, Dr. H. Hildebrand, taget fat, og efter 9 Aars uafbrudte Undersøgelser i indenlandske og fremmede Arkiver er det lykkedes ham at samle et Materiale, som er i Stand til at fylde mere end 10 Bind og derved sikre Diplomatariets fortsatte og regelmæssige Udgivelse i kronologisk Orden. Der er ingen Tvivl om, at denne Arbejdsmaade har været lønnende for Udgiveren og frugtbringende for Historieforskeren. Der er herved opnaaet, at man paa ét Sted finder samlet Alt, hvad der fra de forskjelligste Kilder kan hentes til Oplysning om Landets politiske og sociale Udviklingshistorie indenfor en vis given Tid. Mange Tvivl om Bestemmelsen af de talrige udaterede Breve ere herved strax løste, Alt er indordnet paa det Sted, hvor det hører hjemme, og enhver Benytter af Værket maa være glad ved — takket være den af Udgiveren viste Resignation i ni samfulde Aar at afholde sig fra at forelægge Publikum Resultater af sit Arbejde — at vide sig sikret mod, at et nyt Bind mulig kunde bringe vidtløftige Tillæg og Rettelser. Det er

saaledes med ublandet Glæde, at man modtager denne Fortsættelse af et Værk, som ogsaa for Danmarks politiske Historie har saa stor Betydning, saameget mere som Udgiveren i enhver Henseende saavel med Hensyn til Behandlingen af Texten som i Redaktionen af de ypperlige Indholdsfortegnelser foran hvert Brev, i Henvisninger til trykte Breve, i Undersøgelsen om Aktstykkers Ægthed og de udaterte Breves Indordning viser sig at staa jævnsides med Tysklands mest anerkjendte Diplomudgivere.

Det Tidsrum, som bliver behandlet i dette Bind, 1423—1429, hører ikke til de mest fremtrædende eller epokegjørende i den liflandske Ordensstats Historie. Tvertimod — i Henseende til Ordenens ydre Politik hersker der et fuldstændigt Vindstille. Ovenpaa de rystende Begivenheder, som Polens og Lithauens Angreb paa de forenede tysk-liflandske Ordener havde fremkaldt, trængte Landet til Ro, og netop Begyndelsen af det behandlede Tidsrum danner Indledningen til en foreløbig til alle Sider sikret Fred. Saaledes styrket i ydre Henseende kunde Ordenen med Kraft fortsætte den Politik, der ligesom en rød Traad snor sig gjennem dens indre Historie — Kampen mod alle de Elementer, som hindrede Lifland i nogensinde at blive en samlet og enig Stat under et fælles Overhoved. Det var et fuldstændigt Virvar af Kræfter, som her stode mod hinanden: Bisper, der ikke alene krævede Uafhængighed som souveræne Fyrster, men endog gjorde Fordring paa Overhøjhed over Ordenen, Ridderskaber, som i samlede og sluttede Masser hævdede deres af en Konge af Danmark erhvervede Rettigheder og paastode at være selvskrevne Mæglere i enhver Strid mellem Landsherrerne; endelig Stæder, som ved deres inderlige Forbindelse med Hanseforbundet fulgte en selvstændig ydre Politik og mere og mere fjernedes fra de for hele Landet fælles Interesser. Det var en stor Opgave, som Ordenen saaledes havde sat sig og utrættelig stræbte at føre til Ende, at samle alle disse Kræfter til en Enhed og skabe et stærkt og mægtigt Værn mod Østens fremtrængende Magter.

Imidlertid ledede denne Politik, som havde sit rette Forum i Rom, ikke altid med den fornødne Overlegenhed og

Kløgt; særlig i de 6 Aar, som her behandles, vinde de biskoppelige Diplomater den ene Sejr efter den anden over Ordenens Politikere, og ved Udgangen af Tidsrummet staa de som Sejrherrer paa alle Punkter. Ikke alene havde de hindret, at Bispestolene besattes med de af Ordenen begunstigede Kandidater, men endog en forhen tabt Position havde de formaaet at tilbageerobre, idet Pave Martin V bevægedes til at tilbagekalde den af hans Forgænger i Aaret 1394 udstedte Bulle, ved hvilken Ærkestiftet i Riga stilledes i Afhængighedsforhold til Ordenen. Det var den saakaldte Habitstrid, der tilsyneladende kun drejede sig om, hvorvidt Stiftets Gejstlige skulde bære den sorte eller hvide Dragt, men i Virkeligheden havde en ganske anden Rækkevidde, idet den væsentlig gik ud paa at afgjøre, om Stiftet skulde vedblive at være et selvstændigt Augustinerstift eller et afhængigt tysk Ordensstift. I en klar og sammentrængt Indledning har Udgiveren givet en Oversigt over denne interessante Strid, som yder et godt Indblik i det 15de Aarhundredes diplomatiske Finesser og stadig minder En om, at Diplomatien er en gammel Kunst, som til alle Tider har havt sine Mestre og sine Dilettanter.

Den, som i det foreliggende Bind søger Oplysninger til dansk Historie, vil ikke blive skuffet. Disse for Danmark saa betydningsfulde Aar, da Erik af Pommern og de holstenske Grever stævnedes for Kejserens Domstol, og i hvilke den skæbnesvangre Krig med Holstenerne og Hansestæderne udbrød, ere endnu kun lidet kjendte i Detaillerne. Med Glæde modtager man derfor de ikke uvigtige Bidrag, som det nye Bind af det liflandske Diplomatarium yder til en nærmere Forstaaelse af hin mærkelige Periode. Om Kong Eriks Rejse til Polen og Tyskland, om Krigen med Hansestæderne og særlig om de liflandske Stæders Stilling til denne erfare vi meget, som dels supplerer, hvad der allerede forhen var kjendt, dels udfylder Huller, som de for disse Aar endnu ikke udgivne Hanserecesser gjøre saa meget desto føleligere. Idet vi med Hensyn til Erik af Pommerns Rejse henvise til den i dette Tidsskrift foretagne Undersøgelse, skulle vi i det Følgende tilføje nogle Meddelelser om Stædernes Politik.

Det er allerede ovenfor berørt, at de liflandske Stæder træde samlede op som en Enhed i den udvortes Politik, ofte i Modsætning til Ordensstaten. Særlig maa det fremhæves, at de i alle Handelsspørgsmaal indtoge en selvstændig Holdning, som dog ikke altid dikteredes af Lübeck men oftest styredes af egennyttige og private Handelsinteresser. Da Erik af Pommern i Avgust Maaned 1423 forlod Danmark, havde han kort forinden — 15de Juni — afsluttet et Forsvarsforbund med en Del af Hansestæderne, som tilsyneladende sikrede Freden i Norden for en længere Tid[1]). Ogsaa de liflandske Stæder tiltraadte Forbundet, og i Maj 1424 sendtes deres Stadfæstelsesbrev til Lübeck. Det naaede imidlertid aldrig sit rette Bestemmelsessted. Det snart indtrædende kølige Forhold til de nordiske Riger gjorde de lybske Kjøbmænd lidet tilbøjelige til at lade Forbundet give nogetsomhelst Livstegn fra sig, og Stadfæstelsesbrevet blev da liggende under Laas og Lukke hos to lybske Borgere i over 5 Aar — en stadig Gjenstand for Raadslagninger mellem de liflandske Stæder om, hvad man skulde gjøre med det. Trods gjentagne Beslutninger om dets Tilintetgjørelse ses det at have været ilive endnu ind i Aaret 1429 (Nr. 802).

Det var den paany udbrudte Krig mellem Erik af Pommern og de holstenske Grever, som nødvendiggjorde denne Forsigtighed fra Lübecks Side. Den 6te Avgust 1424 (Nr. 172) var Grev Henrik af Holsten vendt tilbage fra Besøget i Ofen med den alt Andet end tilfredsstillende kejserlige Voldgiftskjendelse, ifølge hvilken Slesvig skulde tilfalde Kong Erik. At man i Hansestæderne allerede strax havde den rette Forstaaelse af, hvorhen Forholdene vilde føre, vise forskjellige Skrivelser fra Revals Sendebud i Lübeck, Tideman Vos. „Da de holstenske Herrer ikke ville bøje sig for Kjendelsen,“ skriver han, „maa man vente, at Krigen bryder ud paa ny. Men hvis Kong Erik da tror at kunne bevæge Stæderne til at hjælpe sig, saa vil han blive skuffet, thi

[1]) Livländ. Urkundenbuch VII. Nr. 1 indeholder et Bidrag til Forbundets Tilblivelseshistorie.

det vil stride fuldstændigt imod deres Interesser[1])." Det varede to Aar, inden denne Profeti gik i Opfyldelse; men da det endelig i Efteraaret 1426 var lykkedes Grev Henrik at formaa de vendiske Stæder til at erklære Kongen Krig og til saaledes at bryde Forbundet, maatte det være af ikke ringe Vigtighed for begge de krigsførende Magter at sikre sig de liflandske Stæders Hjælp eller — for den danske Konges Vedkommende — i det mindste Neutralitet[2]). Disses Holdning er nu af ikke ringe Interesse. Den giver atter et Vidnesbyrd om, hvor løst det store Forbund var knyttet sammen og i hvor høj Grad det, man i Almindelighed betegner som hanseatisk Politik, i Virkeligheden kun var de vendiske Stæders eller rettere sagt Lübecks.

Paa et Møde i Volmar i Januar Maaned 1427 vare de liflandske Stæder blevne enige om at afslaa Lübecks Opfordring til Deltagelse i Kampen, derimod erklærede de sig villige til at yde en maanedlig Pengehjælp. Dennes Størrelse skulde nærmere aftales mellem Sendebud fra begge Parter (Nr. 572). Dorpat foreslog, at man kun skulde sende et enkelt Sendebud: et større Gesandtskab kunde let vække stor Opsigt og hindre ethvert Tilbagetog („ruggetoch") fra deres Side (Nr. 573). I April Maaned enedes man endelig med de vendiske Stæders Afsendinge om, at de liflandske Stæder skulde yde samme Pengehjælp som de andre indtil Mikkelsdag, efter den Tid kun 2000 Gylden maanedlig.

Skjønt man saaledes tilsyneladende havde opretholdt Forbundet, var der dog ét Punkt, som man vel havde indrømmet men i Virkeligheden ikke agtede at overholde. Det var det for alle Stæderne saa vigtige Spørgsmaal om Sejladsens Frihed. Skulde Lübeckerne kunne føre Krigen lykkelig til Ende, saa maatte det ske ikke alene ved en heldig Krigsførelse men ved en fuldstændig Afspærring af det fjendtlige Land, en Slags Blokade, som efterhaanden maatte udmatte det til Døde. Men her skiltes de fælles og de særskilte Interesser i en uopløselig

---

[1]) „wante dat zere teghen de stede weren," Breve af 8 og 14 Avg. 1424. Nr. 172 og 174.

[2]) Lübecks og Kong Eriks Skrivelser af $^{2}/_{11}$ og $^{15}/_{12}$ 1426. Nr. 534 og 548.

Modsætning. Hvor nær laa det ikke for de liflandske og de preussiske Kjøbmænd netop under en Krig, hvor Norden var fuldstændig afspærret fra Forbindelsen med Vesten, at drage Fordel af det uhindrede Handelssamkvem særlig med Sverig. Da derfor Høvedsmændene for de finske Slotte og fra Stockholm i Foraaret 1427 rette Forespørgsler til Reval om dettes Holdning under Krigen, saa lyder Svaret meget beroligende. De vide ikke Andet, end at Forholdet mellem dem og Kongen er godt og venskabeligt. „Kommer Eders Bønder til vor Stad,“ hedder det, „saa maa de sælge og kjøbe hvad de behøve“; naturligvis venter man saa en lignende Behandling fra Modpartens Side[1]). Det betød altsaa kun lidt, at man ligeoverfor Lübeck erklærede at have indstillet al Handel med de nordiske Riger, naar man alligevel under Haanden — ja endog aabenbart — høstede alle de Fordele af Krigen, som man kunde faa.

I Længden kunde dog en saadan Fremgangsmaade ikke betale sig; den maatte føre til et Brud med begge de krigsførende Magter. Snart vidste man da heller ikke, hvem man mest skulde frygte — enten Lübeckernes eller de danske Udliggere. Da den store biskayiske Flaade i Juli Maaned 1427 efter det uheldige Slag i Sundet blev opsnappet af de Danske, gik det ligesaameget ud over de liflandske Stæders Skibe som over Lübeckernes, og kort efter blev oven i Kjøbet i selve Østersøen ikke mindre end 9 rigtladede Skibe fra Reval erobrede af svenske Udliggere, og Byttet delt i Skjærgaarden. Forgjæves vare alle Klager, man høstede endog kun Spot, idet Biskop Magnus af Aabo skrev til Raadet i Reval, at han beklagede deres store Tab i samme Grad, som han ansaa dem for sin Konges Velyndere (Nr. 707). Samtidig søgte Hansestædernes Udliggere at hindre alt Handelssamkvem med Sverig og Finland, Hapsal blev plyndret og opbrændt af dem. Selvfølgelig lammedes under saadanne Forhold tilsidst enhver Virksomhed, kun under stærk Convoy og i store Flaader vovede man at sende Handelsskibe gjennem Østersøen og Sundet til Nordsøen.

[1]) Ogsaa Ordensmesteren erklærede, at han ikke vilde overholde Forbudet, „na deme de lande vry weren.“ Nr. 578.

Om selve Krigen mellem Danmark og Hansestæderne findes hist og her interessante Oplysninger. Særlig skulle vi nævne de to vidtløftige Indberetninger fra et revalsk Sendebud af 31 Marts og 16 April 1427 (Nr. 590 og 598) om Bergens Erobring, Rostockernes Brandskat paa Bornholm, Lübeckernes paatænkte Angreb paa Sundet, hvor alle dérliggende Slotte skulde nedbrydes, medens samtidig alle Skibe i Øresund og Store Belt skulde brændes, „for at ikke det ene Land skulde komme det andet til Hjælp".

W. Mollerup.

Richard Petersen: Henrik Steffens. Et Livsbillede. Kjøbenhavn 1881. 405 SS.

Den Slægt, som har kjendt Henrik Steffens fra personlig Omgang, bliver Aar for Aar mere faatallig; for de Yngre er vel Navnet ikke fremmed, men hans Billede staaer dog langtfra med saa tydelige Træk som denne Stormand fortjener det. Det vides vel i al Almindelighed, at han ved sin Optræden baade i Danmark og i Tyskland vakte stor Bevægelse; at han som tilhørende den romantiske Skole saavel i Æsthetiken som i Filosofien ved sine Forelæsninger fandt varme Beundrere. Men Steffens har jo ikke dannet Skole, og hans Skrifter finde nuomstunder kun meget faa Læsere. Det er derfor et fortjenstligt Arbejde, Sognepræst Petersen har paataget sig, at minde Slægten om den Gjæld, den staaer i til Steffens, og at paavise, at Steffens' Navn er altfor godt og altfor betydeligt til at det tør glemmes næppe en Menneskealder efter, at han er gaaet heden.

Mærkeligt nok har Steffens maattet vente saa længe paa en Biograf. Strax efter hans Død udgav Professor Dr. H. Gelzer i Berlin et smukt lille Mindeskrift over ham; v. Schubert talte ogsaa hans Pris i et „Æresminde". Herhjemme fremdrog H. C. Ørsted[1]) i en Tale i Videnskabernes Selskab

[1]) Saml. og efterl. Skrifter VIII, S. 101—114.

hans Fortjenester, og Fr. Hammerich leverede i Tidsskriftet „For Litteratur og Kritik“ (III, S. 144—178) en Afhandling om „Henrik Steffens i Forhold til den nordiske Udvikling“; men ellers er man med Undtagelse af J. Nørregaards Opsats „Steffens i Tyskland“ i „Nordisk Maanedsskrift“ 1875 udelukkende henvist til almindelige litterairhistoriske Haandbøger for at finde Bedømmelse af hans Betydning for Samtid og Efterslægt. Dette nye Arbejde kan saaledes virkelig siges at udfylde et Savn.

Grundlag for en Levnedsbeskrivelse af Steffens maa nødvendigvis hans egne Meddelelser i „Was ich erlebte“ blive. Denne Autobiografi arbejdede han paa i sine sidste Aar fra Slutningen af Trediverne til faa Maaneder før sin Død (13 Februar 1845), og det lykkedes ham at føre Fortællingen frem til 1840, da han efter sit sidste Besøg i Danmark var vendt tilbage til Berlin. Efter at da Støvets Aar ere naaede, kan han ved at afslutte de ti Bind og ved at se tilbage paa den svundne Tid udtale: „Saaledes er jeg beredt til at forlade Livet, ligesom jeg tidligere forlod mit Fædreland. Den om mig herskende Forvirring forstyrrer mig ikke, og mit ungdommelige Haab ligger for mig; det er ikke et abstrakt, fra mig adskilt; det er i fuldeste Forstand mit.“ Ingen kan nægte, at Steffens i disse Meddelelser har leveret et interessant Arbejde; det var jo en stormfuld Omvæltningernes Tid, han gjennemlevede; og han selv tog aktiv Del i Begivenhedernes Gang ofte fra deres Midtpunkt og i en fremragende Stilling. Naar det nu er uimodsigeligt, at Steffens besad glimrende Aandsgaver, rig Fantasi og en fortrinlig Modtagelsesevne — hvad Under da, at hans Fortælling bliver fængslende og læses med Opmærksomhed. Men rigtignok har han skadet sit Værk paa adskillige Steder, navnlig i de senere Bind ved en overflødig Brede og altfor udtværede Digressioner; det har da givet f. Ex. Scherr[1]) Anledning til at omtale ham som „fürchterlich redseliger Memoirenschreiber“. Men hvor forskjelligt Værd Autobiografien end bliver tillagt — enhver Autobiografi

[1]) Allg. Gesch. d. Litt. II. S. 270.

maa indeholde Wahrheit und Dichtung, har han selv etsteds ytret —, vil dog de Flestes Dom samstemme i at kalde den et fortjenstligt Arbejde. At Hukommelsen ikke skulde have svigtet ham gjentagne Gange — Pastor Petersen oplyser flere notoriske Fejl, saaledes S. 108, Anm. 1 og S. 160, Anm. 3; Mynster i sine „Meddelelser" ligeledes flere — baade paa Grund af den store Afstand i Tid og paa Grund af det ualmindelig bevægede Liv, han førte, er ikke at undres over; men hverken er det velvilligt eller retfærdigt, naar Øhlenschläger[1]) skriver til Beskov 1843: „Steffens fortæller i sit Levnedsløb den ene Usandhed efter den anden, af Mangel paa Hukommelse og vel ogsaa fordi Omstændighederne skulle passe til hvad han vil"[2]). — Foruden „Was ich erlebte" foreligger der fra Steffens' egen Haand en udførlig Skildring af hans Drengeaar fra hans 12te til hans 14de Aar (Opholdet i Roskilde, hans Skolegang og Moderens Indflydelse) i hans Skrift „Wie ich wieder Lutheraner wurde" S. 22—84; tillige indeholde hans „Noveller" betydelige Bidrag til hans egen Levnedsskildring; hvad han ogsaa bekjender i et Brev til Mynster[3]), at det er sit eget Liv, han fremstiller, „kun befriet fra Virkelighedens Slakker". Det samme gjælder ligeledes adskillige af hans øvrige Skrifter. Fem Aar tidligere skriver han til Mynster[4]), idet han sender ham et Exemplar af „om den falske Theologi og den sande Tro": den vil dog maaske interessere Dig, da den i Forbindelse med Bogen om „den nærværende Tid", „Karikaturerne" og Anthropologien indeholder min indre Historie. Naar hertil endnu føjes adskillige offentliggjorte Breve i de almindelig bekjendte Samlinger[5]), vil det

---

[1]) Mindeblade om Øhlenschläger S. 427.

[2]) En haard Dom om Autobiografien fældes ogsaa i „Fædrelandet" 1864 Nr. 228 i en Feuilletonartikel om Turnvater Jahn.

[3]) 21 Decbr. 1828. Breve til J. P. Mynster S. 144.

[4]) Smstds. S. 87.

[5]) Senest er fremdraget „et Rejsebrev til Thomas Bugge", dateret Jena 15 April 1799, i Danske Samlinger 2 Række I S. 125—128; og Ansøgning til Finantsdirectionen, dateret Krempelsdorf ved Lübeck 5 Marts 1808 i Personalhist. Tidsskr. 2 Bind S. 136—138.

skjønnes, at Steffens selv leverer sin Biograf betydeligt Materiale.

Men nærværende Forfatter har til sit Arbejde ingenlunde ladet sig nøje dermed. Han besidder fortroligt Kjendskab til den omfattende, herhenhørende Memoireliteratur baade i Tyskland og i de nordiske Lande, hvorom allerede hans tidligere Afhandling „Ludvig Tieck, en Romantikers Liv“ i Nord. Maanedsskrift 1881 aflagde fordelagtigt Vidnesbyrd, og har ved flittig Benyttelse og Sammenarbejdelse af disse Kilder leveret en ypperlig Skildring af Steffens og hans Omgivelser. Man faaer ikke alene et tilstrækkeligt klart tegnet Billede af Steffens selv, men Bogen giver tillige et levende Tidsbillede og vil, ganske særlig for de Yngre, være en fortrinlig Vejledning til Kundskab om Kulturstrømningerne i Aarhundredets første Decennier, og den afgiver en nydelsesrig Læsning fra Begyndelse til Ende.

Det var som alt nævnet et ualmindelig bevæget Liv, Steffens førte. Hans egentlige Fag var Naturvidenskaben, og da særlig Mineralogien; men skjønt han var dygtig i sit Fag, er det dog ikke som Mineralog, hans Navn hører Historien til. Det er af Kyndige blevet sagt, at han som Naturforsker anvendte for lidt Erfaringsvidenskaben og kom for stærkt ind paa de filosofiske Betragtninger. Og selv om han paa sine Uddannelsesrejser ikke forsømte sit egentlige Fagstudium — engang skriver han fra Freiberg til W. Schlegel: Regeringen fordømte mig til Fæstningsarbejde paa den herværende Bjergværksgalej —, gjærede dog bestandig Spekulationens Aand i ham. Studiet først af Jacobi, derefter af Spinoza og saa af hans Samtidige Fichte og Schelling fik overordentlig Betydning for hele hans Liv. Under hans Ophold i Jena i Slutningen af Halvfemserne var den romantiske Skole i sin første Fremblomstring, og snart følte han, „at det aandelige Livsrøre, allermest som det udgik fra Schelling, var hans egentlige Hovedmaal; Naturforskningen, hvor kjær den end var ham, maatte staae i Skygge derfor“ (S. 87). Saa kommer hans Ophold i Kjøbenhavn 1802—1804, kort Tid efter den nationale Følelses stærke Vækkelse ved Slaget paa Rheden. Med Opmærksomhed

følger man stedse paany Skildringen af Romantikerens, „den tydske Doktors“ mægtige Indflydelse paa enhver, der har aandelig Interesse herhjemme, og den enestaaende Begejstring, Forelæsningerne paa Ehlers' Kollegium vækker[1]). Men det var kun et Meteor, der var tilsyne en liden Tid. I de øverste Regeringskredse havde han heftige Modstandere, der frygtede hans Indflydelse paa Ungdommen; Normanden Niels Treschow blev kaldet herned som filosofisk Docent, hvorved Vejen spærredes for Steffens til Ansættelse i sit Fædreland. Han tog derfor med Glæde mod Udnævnelsen som Professor i Halle i „Filosofi, Mineralogi, Fysiologi og Naturhistorie“. En besynderlig Trængsel af Lærefag for en og samme Mand! Til hans Ophold her knytter sig Samlivet med Øhlenschläger; men det Venskab, der i Kjøbenhavn var begyndt saa hedt, havde i Halle nær faaet sit Banesaar. I sine Breve til H. C. Ørsted omtaler Øhlenschläger Steffens med den største Bitterhed. Forf. kommer nærmere ind paa dette Forhold og søger Nøglen til Forstaaelsen i Henrik Hertz's Rejseerindring, hvor han fortæller, at Steffens mange Aar efter i en Samtale ytrede: „Øhl. havde sat sig i Hovedet, at han og jeg var de to største Danske; men nu skulde det afgjøres, hvo af os to var den største, og det faldt ikke saa let“ (S. 178). Saa komme Napoleons Krigene og Steffens' stærke Berøring deraf. Universitetet i Halle ophævedes af den franske Kejser. Steffens søgte Ansættelse i sit Fædreland, men forgjæves; tunge Trængselsaar følge efter; kommer han end tilbage til Halle, Biografen kan dog kun give Aarene 1808—1811 Overskriften „Under Aaget“. Tydsklands forfærdelige Ydmygelse smerter ham, og han stiller sig snart blandt de ivrigste Kæmpere i Fædrelandsvennernes Række og som virksom Deltager i de hemmelige politiske Foreninger. I Aaret 1811 forflyttedes Steffens til det nyoprettede Universitet i Breslau, og med Glæde tiltræder han denne nye og bedre Stilling. Politiken spiller fremdeles stor Rolle hos ham, Frihedskrigen bryder ud, og den filosofiske Professor faaer med Rette Hædersnavnet „den første

---

[1]) Jfr. Werlauffs Skildring i Hist. Tidsskrift 4 R. IV. 292 f.

Frivillige fra 1813". Ved sit flammende Ord tændte han Ungdommens Begejstring for Fædrelandets Befrielse; man strømmer efter hans Opraab til Fanerne i tusindvis; selv vil han med egen Person tage Del i den forestaaende Kamp. Ved Begivenhedernes ustandselige Fart forvandles den 40aarige Universitetslærer til Sekondlieutenant ved Gardejægerne og begynder paa at indexercere Soldater; men i det praktiske Soldaterliv gjør han ynkelig Figur. Han bryder dog op med Hæren under Blücher og Scharnhorst; men den uheldige Professor-Lieutenant bærer sig kejtet ad i Tjenesten og stilles til Disposition, kommer i Ilden, men overalt er han uheldig i den aktive Tjeneste. Under Leipziger Slaget blev han af Gneisenau sendt i Ærinde til den svenske Kronprins, Bernadotte, for at opfordre ham til hurtigst mulig at rykke til Undsætning; efter at have udført sit Hverv vil han agitere blandt de svenske Tropper, men forgjæves søgte han at vække deres Begejstring for Krigen. Efter Kampen den 17de Oktober red Steffens i den sene Aften hen over Valpladsen, der laa bedækket af tætte Dynger Lig. Hovedslaget den 18de Oktober overværede Steffens i Blüchers Stab, og efter Middag fik han Befaling af Blücher til at overbringe det russiske Korps under Langeron Ordre til at storme Landsbyen Schønfeld. Ordren blev givet og adlydt; ved Generalens Side red Steffens ind i Kampens vilde Tummel, og efter lykkelig fuldbragt Hverv red han tilbage til Blücher. Sluttende sig til et stort russisk Rytterkorps deltog St. nu i Franskmændenes Forfølgelse, kommer til Marburg, bliver vist jublende Hyldest i Professorernes Klub, flakker yderligere omkring, tilbringer Slutningen af 1813 i Ro i Düsseldorf, hvor han efter sit eget Udtryk dengang „regerede" med sin gode Bekjendt fra tidligere Dage, Justus Grüner. I Januar 1814 maa han atter møde ved Hæren, drager med ind i Frankrig og er med ved Paris' Capitulation. Han bliver efter eget Ønske ansat ved det preussiske Kommandantskab i Paris og er i høj Grad optaget af Livet i Verdensstaden. Saasnart Napoleon havde frasagt sig Tronen, og Krigen var endt, ansøgte og fik han Afsked af Krigstjenesten og ilede tilbage til sin Professorgjerning i Breslau. Aarene 1814—1823

berede ham nye Kampe, men paa anden Vis. Nu er det ikke de udvortes Fjender, men Fjenden er i hans egen Lejr. Det er de politiske Kampe i det befriede Tyskland, der optage ham i disse Aar; ikke med Sværd i Haand, men med Pen og med Mund bekæmper han Demagogerne. I denne Periode falde hans dygtige og interessante Værker „den nærværende Tid, og hvorledes den er bleven det“, ligesom og hans „Caricaturen des Heiligsten“. Falder end Foredraget oftere ud i det Brede, og kan Tankegangen end ikke frikjendes for gjennemgaaende at være besynderlig springende, saa er der dog i disse Skrifter nedlagt rige Guldkorn og frugtbare Overvejelser, der den Dag i Dag fortjene at paaagtes. Af begge Værker giver Biografen kyndige Résuméer. I Lejlighedsskriftet fra 1818 „das Turnziel“ talte Steffens Alvorsord imod den Maade, som Turnvæsenet dreves paa; men maatte da ogsaa sande ved at paadrage sig meget Fjendskab, endog af adskillige, der tidligere havde staaet ham nær, at han — for at bruge Schellings Udtryk — havde stukket Haanden i en Vesperede. Men var Steffens overbevist om sin Opfattelses Rigtighed, var han en altfor helstøbt Personlighed og altfor ridderlig Karakter til at han saa skulde tie eller handle imod det, som han havde erkjendt for det Rette. Efter al den Trængsel, som han ved Politiken og ogsaa paa anden Maade var kommen ind i, var en Rejse i 1824 til Danmark, Norge og Sverige ham en sand Lise; han havde ikke været hjemme siden 1807. I Danmark var han 4—5 Uger og blev Gjenstand for megen offentlig Hyldest. Efter hans Tilbagekomst til Breslau begynder hans kirkelige Kampe, og Skildringen af Aarene 1823—1832 bærer derfor Overskriften „Steffens som Lutheraner“. I dette Forhold er St. bleven yderst forskjellig bedømt; men idet han gjør fælles Sag med Gammellutheranerne og stiller sig afgjort paa Præsten Scheibels Side, kommer han — hvor oprigtig St. end i enhver Henseende kan have ment det; og derom tør man ikke nære Tvivl, at han kun handlede i Oprigtighed — ind i Forbindelser, som aldeles ikke passe til hans Individualitet. Mellem Scheibel og Mænd af slig snæver Tænkemaade og saa Steffens

var et Svælg befæstet, som snart maatte komme for Dagen. Scheibel hentede sine Vaaben fra det 16de og 17de Aarhundredes Orthodoxis Rustkamre; mon Steffens i Længden kunde deltage i saadan Kampmaade? Inderlig ønskede han at komme ud af disse pinlige Forhold; en Ansættelse i Danmark, f. Ex. ved Sorø Akademi, vilde have tiltalt ham meget; men hans Henvendelse herom til de gamle Venner i Hjemmet frugtede Intet. Da aabnede der sig uventet ved den preussiske Kronprinds' Mellemkomst Plads for ham ved Berlins Universitet. hvor han saa virkede fra 1832 til sin Død 1845. Forf.s Skjøn over Steffens' Forhold til den gammellutherske Bevægelse sammenfattes i de Ord (S. 356): „Vi se i dette Afsnit af hans Liv den bedste Frugt af hele hans mangesidige Udvikling. Da han ved Guds Førelse fandt tilbage til sin Barndoms Tro, saa blev han i god Overensstemmelse med sig selv, naar han greb den med et fuldt Hjærte og uden ængstelig at se til Højre eller Venstre styrtede sig ind i Kampen for den, da den syntes truet. Et stort og varmt Hjærte bliver altid for mange en Gaade. At der har klæbet Skrøbeligheder ved Steffens' Færd i dette Forhold, er troligt nok; at forske efter dem bliver ikke vor Sag, men derimod at glæde os over, at En af „de Rige i Aanden“ sætter sig ned paa det lave Sæde for vor Herres Fødder, tager Korset op og vælger at dele Skjæbne med hans Smaa.“ Anmelderen kan ikke ganske dele denne Opfattelse og vil navnlig ikke samstemme med, i dette Forhold at se „den bedste Frugt“ af St.s Udvikling. — Kaldelsen til Berlin havde vistnok særlig for Øje, at Steffens skulde virke som Modvægt mod den overalt fremtrængende Hegelianisme; men hans Blomstringsaar vare forbi; vel rostes endnu hans „Ursprünglichkeit,“ men dog klages der ikke ualmindelig over Dunkelheden og Uklarheden i hans Forelæsninger, som bredte sig over Religionsfilosofi, Anthropologi og Naturfilosofi. Da „det unge Tydskland“ begyndte at rejse Hovedet, voldtes ham ogsaa adskillige Bryderier fra den Side. Ikke saa meget ved sin Virksomhed paa Kathedret som ved sin vækkende Indflydelse i Samtale og personlig Omgang bevarede han sin Overlegenhed og fremragende Plads; og hans Hus var stadig et

gjæstfrit Samlingssted for Videnskabsmænd og Studerende. Et Glandspunkt i hans sidste Leveaar, „som en skjøn Aftenrøde efter en stormfuld Dag", var hans Rejse til Danmark i 1840, da han ved en kongelig Haandskrivelse var bleven indbudt med sin Familie til Christian den Ottendes Kroningsfest som Kongens Gjæst. Hans Beskrivelse af denne Fest, som han med sin livfulde Fantasi ret kunde udmale, er jo oftere bleven aftrykt. Sine sidste Aar tilbragte han i Ro. Uden længere Sygeleje døde han den 13 Februar 1845, henved 72 Aar gammel. Vennen Schelling vidnede: „Han er død i sin Ungdom."

Hvad var da Henrik Steffens' Storhed? Han hævdede ganske vist bestandig en smuk Plads blandt Videnskabens og Tænkningens Heroer i sin Samtid; men dog er det ikke særlig ved sine videnskabelige Værker paa Filosofiens og Naturforskningens Omraade, at han staaer som den store Mester; men det er hans Personlighed, hans vækkende Indflydelse over de Unge, hans uimodstaaelige Magt til at rive med ved Samtale og ved Foredrag, hvorved han har havt sin store Betydning. Derom stemme Manges Vidnesbyrd overens; og det er vægtige Røster, der lyde: H. C. Ørsted, Sibbern, Mynster, Grundtvig, Øhlenschläger o. m. fl. blandt vort Lands bedste Mænd ere vel ikke blinde for hans svage Sider og lægge heller ikke Dølgsmaal paa disse, men fremhæve langt stærkere hans ubestridelige Aandsoverlegenhed og store Betydning for Aandslivets Væxt. Ofte citerede ere jo Mynsters Ord[1]): „Han var en Sædemand, som havde Frø af mange Slags og udstrøede dem rigelig trindt omkring; og skjønt han selv var mindre skikket til at pleje den fremvoxende Spire, saa havde dog mangt et Sædekorn fundet god Jord, hvor det skjød Rod og bar Frugt." Her kan tillige bringes i Erindring Grundtvigs Vidnesbyrd[2]): „Hele min Udvikling er Frugt af hans Ord." Og naar nu hans Biograf skal sammenfatte i en Sum Betydningen af det Liv, han med saa stor Kjærlighed til sin Opgave har skildret, saa skeer det med Steffens' egne Ord: „har jeg ikke til for-

---

[1]) Mynsters Meddelelser S. 135.
[2]) Mands Minde S. 269.

skjellige Tider bevæget de Unges Sind?" Derpaa er Svaret: jo, deri, og netop deri laa hans store Livsgjerning.

Ved velvillig Meddelelse fra Slægtninge i Danmark og Norge har Forf. seet sig i Stand til at oplyse Familiens Skjæbne efter Steffens' Død. Hans Enke, den bekjendte Komponist Reichardts Datter, Hanna Reichardt, og hans inderligt elskede Datter, Clara Steffens, forblev de første Aar efter hans Død i Berlin; men i 1848 tog Fru Steffens saa ivrigt Del i Politiken og, mærkelig nok, i stærk Modsætning til sin tidligere Optræden hyldende yderlig demokratiske Anskuelser, at det blev betydet hende af Regeringen, at man helst saae, hun fjernede sig. Hun flyttede da til Hamborg og levede der nogen Tid; men vendte senere tilbage til den preussiske Hovedstad, hvor hun døde 23 December 1855, 70 Aar gammel. Clara Steffens ofrede sig for fattige Børns Pleje, gjorde 1860 en Rejse til Slægtninge i Danmark og Norge, og flyttede derefter til Herrnhuterkolonien Niesky i Schlesien. Paa et Besøg hos Onklen Karl v. Raumer i Erlangen i Sommeren 1865 døde hun af Brystbetændelse.

Til Biografiens Fortrin hører endnu, at den er ledsaget af et godt udført Portrait i Træsnit. Det sjælfulde Øje og skjælmske Smil om Munden ere meget heldig gjengivne.

A. Jantzen.

Fortegnelse over fremmed historisk Litteratur
vedrørende Danmarks Historie
for
Aaret 1881.

Ved **W. Mollerup.**

I. Tidsskrifter og Samlinger.

Jahresberichte der Geschichtswissenschaft im Auftrage der histor. Gesellsch. zu Berlin herausg. von *F. Abraham, J. Hermann, Edm. Meyer.* I—II Jahrg. 1878—79 Berlin 1880—81.

Oversigterne over Danmarks og Norges historiske Litteratur forfattes af H. Schjøth i Christiania og findes Jahrg. 1878. S. 382—392, 592—98; Jahrg. 1879. II. 320—32, III. 223—232.

Monumenta Germaniæ historica. Scriptorum Tomus XIII. Hannoverae. 832 S. Fol.

Ex annalibus Anglorum antiquis, edidit R. Pauli. S. 92—160. Indeholder talrige Oplysninger til dansk Historie.

F. G. v. Bunge. Liv-, Est- u. Curländische Urkunden-Regesten bis zum Jahre 1300. Leipzig. X + 118 S. 4°.

Er et afsluttende Supplement til Bunges store Diplomværk.

Pommersches Urkundenbuch. Bearb. und herausg. von *Rodgero Prüners.* II. Band. 1. Abtheil. 1254—1278. Stettin. 387 S. 4°.

Følgende Nummere angaa Danmark: Nr. 622 (1256), 664 (1259), 712 (1261—64), 713 (1261—1264), 745 (1263), 1035 (1276), 1053 (1277), 1054 (1277), 1079 (1277), 1092 (1278).

Konstantin Höhlbaum. Hansisches Urkundenbuch. Band III. I. Abtheil. Halle a. S. 160 S. 4°.

Behandler Tidsrummet 1343—1357.

Svenskt Diplomatarium från och med år 1401, utgifvet af Riks-Archivet genom *Carl Silfverstolpe.* 2. Delen. 2. Häftet. Sthlm. S. 241—456. 4°.

Omfatter Aarene 1410 og 1411.

Liv-, Est- und Curländisches Urkundenbuch. Begründet von F. G. v. Bunge, fortgesetzt von *H. Hildebrand.* 7. Band. Riga. XXXII + 608 S. 4⁰.

Se ovenfor S. 745—51.

Hanserecesse von 1431—1476. Bearbeitet von *Goswin* frhr. *von der Ropp.* 3. Band. Leipzig. XII + 608 S. 4⁰.

Omfatter Aarene 1443—1451.

Acten der Ständetage Ost- und Westpreussens. Herausg. von *M. Toeppen.* Band III. Lief. I. Leipzig. 400 S.

Omfatter Tidsrummet 1447—1452.

Hanserecesse von 1477—1530. Bearbeitet von *D. Schäfer.* 1. Band. Leipzig. XV + 598 S. 4⁰.

Omfatter Aarene 1477—1485.

(*Klemming.*) Sverige till fremmande magter. I. 1483—1658. Kongl. Bibliotekets Handlingar. 3. Sthlm. 171 S.

Indeholder det svenske kongelige Bibliotheks Samling af samtidige Skrifter og Broschurer angaaende Sverigs Forhold til fremmede Magter, ordnede kronologisk.

Boysen. Urkunden, die Geschichte Ditmarschens betreffend. Zeitschr. d. Gesellsch. f. Schleswig-Holstein-Lauenburg. Gesch. XI. S. 25—68.

Breve fra det 16de og 17de Aarhundrede, hvoraf flere berøre dansk Historie. Udgiveren har vedføjet indledende Bemærkninger til hvert Brev.

E. Tegnér. Kongl. Bibliotekets samling af Svenska Brefvexlingar. Kongl. Bibliotekets Handlingar. 2. Sthlm. 1880. 128 S.

Omfatter Tiden fra 1545 til c. 1850.

M. E. Poullet. Correspondence du Cardinal de Granvelle. 1565—1586. Tom. 2. Bruxelles 1880. XVI + 719 S. 4⁰. (Collection de documents inédits relatifs à l'histoire de Belgique.)

Dette Bind gaar fra ⁴/₁₀ 1566 til ¹⁴/₉ 1567. Foruden nogle Oplysninger om Forholdet til det lothringske Fyrstehus findes S. 494—95 en Bemærkning angaaende Christian II.s Trosbekjendelse.

Peter Himmelreichs und *Michael Friedwald's* des Löwentödters Elbingisch-Preussische Geschichte. Herausg. von M. Toeppen. Leipzig. 434 S. Die preussischen Geschichtsschreiber des XVI u. XVII Jahrh. IV. 2. Abth.

S. 353, 393 og 404 findes tre Breve af 1572 og 1585 vexlede mellem Kongen af Polen og Frederik II.

Sveriges Ridderskaps och Adels Riksdags-Protokoll. 7. Delen. 1660. Förra riksdagen. Sthlm. 242 S.

Sveriges Ridderskaps och Adels Riksdags-Protokoll från och med år 1719. 6. Delen. 1. Häftet. 1731. Sthlm. 561 S.

Politische Correspondenz *Friedrichs des Grossen.* 6. Band. 1748—49. 608 S. — 7. Band. 1749—50. 434 S. Berlin.

Vi behøve ikke paany at henlede Opmærksomheden paa denne fortrinligt udgivne og for alle evropæiske Staters Udenrigspolitik indholdsrige Samling. De to foreliggende Bind vedrøre Aarene 1748—50.

B. von Schinkel. Minnen ur Sveriges nyare Historia. Bihang, utgifvet af *S. J. Boëthius.* I—II. Upsala 1880—81. 394 S. og 396 S.

Indeholder en Samling af diplomatiske Aktstykker i svensk Oversættelse fra Tidsrummet 1770—1811.

Klemming. Ur en antecknares samlingar. 1—3. Hefte. 128 S. (Uden Sted eller Aar.)

S. 33—43 findes en Regning fra Islænderen Jon Eggert over Priserne paa de Bøger, som han paa det svenske Antikvitetskollegiums Vegne — imod den danske Regerings Forbud — indkjøbte paa Island Aarene 1682—1683. Han blev holdt i Fængsel i 3 Aar af den danske Regering.

Wilhelm Mantels. Beiträge zur Lübisch-Hansischen Geschichte. Jena. XXXI + 391 S.

Indeholder: 1. Lübeck als Hüterin des Land- und Seefriedens im 13. Jahrhundert. 2. Ueber die beiden ältesten Lübeckischen Bürgermatrikeln. 3. Herr Thidemann von Güstrow, Bürgermeister der Stadt Lübeck. 4. Lübeck und Marquard von Westensee. 5. Johann Wittenberg, Brun Warendorp und Tidemann Steen. 6. Der im Jahre 1367 zu Kölln beschlossene zweite hanseatische Pfundzoll. 7. Kaiser Karls IV. Hoflager in Lübeck. 8. Die Reliquien der Rathskapelle zu St. Gertrud in Lübeck. 9. Aus dem Memorialbuche des Lübecker Krämers Hinrich Dunkelgud. 10. Hermann Bonnus, Lübecks erster Rector und Superintendent, als lübscher Chronist. — Smlgn Anmeldelse af Fr. Krarup i Hist. Tidsskrift, 5 Række, 2. S. 718—22

Mittheilungen des Vereins für Hamburgische Geschichte. Herausg. von *Karl Koppmann.* 1—4. Jahrgang. Hamburg 1878—81.

Af Indholdet af de første 4 Aargange, som væsentlig bestaa af Notitser og mindre Afhandlinger, kan anføres: Koppmann. Aus dem Registrum König Christian I. I. 15. 20. — Hille. Tratziger-Handschrift. I. 71 (Om Christan III.s Hylding i Hamburg 1538). — Om Störtebeker findes Oplysninger I. 75. 89. 136. III. 128. IV. 134. 152. 153. — Koppmann. Zur Gesch. Heinrichs des Eisernen. I. 94. — Koppmann. Handel der Hansestädte nach Bergen. II. 28. — Lieboldt. Die Zerstörung Altonas 1713. II. 82. — A. Wohlwill. Die Occupation Hamburgs durch die Dänen im Jahre 1801. II. 97. — Koppmann. Der Feldzug der Schweden nach Holstein im Jahre 1700. II. 153. — J. Lieboldt. Dr. Lüder Reventlow. III. 24. — Koppmann. Die angebliche Schlacht bei Eppendorf. III. 34. (Slag mellem Normannerne

og Sachserne $^{9}/_{3}$ 880.) — Koppmann. Tycho de Brahe's Bildsäule. III. 40. — Heinemann. Die Niederlage der Sachsen durch die Normannen 880. III. 58. — A. Hach. Hamburg im Jahre 1590. Bericht Michael Franks. IV. 20. (Indeholder bl. A.: Von der Königinn aus Dänemark Einzug in Hamburg 1590.)[1])

Eighth report of the royal commission on historical manuscripts. Pars I—II. London. Fol.

Af Indholdet bemærkes: I. S. 258—59: Memorial fra C. de Lente, extraord. Gesandt fra Kongen af Danmark, angaaende Handelsforhold af $^{24}/_{5}$ 1684, og det engelske Svar af $^{30}/_{7}$ 84. — S. 584. Oplysninger om: Letters and despatches af Joseph Avery, envoy from Charles I to Denmark, Sweden and Saxony 1631—40. — Smstds. en interessant Notits om et Rubinhalsbaand, som den engelske Regering havde tilsendt Christian IV. 1627 som Pant for de lovede Subsidier. — S. 366. En genealogisk Tavle over Jarlerne af Chester fra Elisabeths Tid, i hvilken det hedder, at Hugh Lord Mortimer havde Overanførselen i det Slag, hvori Wilhelm Erobreren overvandt Edgar Atheling og Kongen af Danmarks Søn »Swane« i hans Regerings tredje Aar. — S. 52 findes et Brev fra Dronning Anna af England af $^{13}/_{11}$ 1705 angaaende et projekteret Ægteskab mellem Kongen af Preussen og en Prinsesse af Danmark. — II. S. 68 ff. findes en Brevsamling, som indeholder talrige Uddrag af Breve vedrørende den store nordiske Krig. — II. S. 102 et Brev, hvori omtales Kong Christian IV.s Rustninger 1642—43.

Meddelanden från Svenska Riks-Archivet, utgifna af *R. M. Bowallius*. V. Sthlm. 130 S.

Af Indholdet fremhæves: Register öfver Rådslag i Konung Johan III.s tid, af V. Ekström och E. W. Bergmann. S. 98—130.

Historisk Tidsskrift, udg. af den norske historiske Forening. 2. Række. 3. Binds 2—3. Hefte. S. 145—393.

Indeholder foruden de særskilt nævnte Afhandlinger: L. Daae. Utrykte Optegnelser om Thelemarken. S. 145—205. — G. Storm. Om Gravstenen fra Fjære og en Sidegren af det norske Kongehus i 14de Aarh. S. 206—221. — L. Daae. Nogle Smaabidrag til det bergenske Contoirs Historie. S. 246—266. — J. E. Sars. Til Oplysning om Folkemængdens Bevægelse i Norge fra det 13de til det 14de Aarhundrede. S. 281—387. — Smaastykker. S. 267—280 og 388—93. 9. En Visdomsbog fra det 16de Aarhundrede. 10. Et lidet Bidrag til Hr. Petter Dass's Biographi. 11. Et Bidrag til den norske Lægestands Historie. 12. Et mislykket norsk Udvandringsforsøg.

II. Afhandlinger.

I. Undset. Jernalderens begyndelse i Nord-Europa. (En studie i sammenlignende forhistorisk arkæologi. 464 S. Christiania.

[1]) Uddrag af samme Reisebeskrivelse fra Aar 1590 findes i Baltische Studien. XXX. 57—100 og i Zeitschr. d. Vereins f. lübeck. Gesch. IV. 124 ff. Haandskriftet findes i Zittau, og Rejsebeskriveren har ogsaa besøgt Danmark.

Hällristningar från Bohuslän, tecknade och utgifna af *L. Baltzer*. Med förord af Viktor Rydberg. 1. Häftet. Göteborg. Fol.

I et Forord omtaler V. Rydberg de hidtil i Sverig fremkomne Arbejder om Helleristninger, men synes ikke at kjende den dansk-arkæologiske Litteratur om samme Gjenstand.

Der Fund im Dejbjerger Moor. Das Ausland, redig. von Fr. v. Hellwald. 54. Jhrg. Nr. 35.

H. Handelmann. Ein Riesenbett bei Broacker (Kreis Sonderburg). Gesammtverein d. deutschen Geschichts- u. Alterthums-Vereine in Darmstadt. Correspondenzblatt etc. Jhrg. 1881. Nr. 4—5.

H. Handelmann. Funde auf Sylt. Smstds. Nr. 6.

Joseph Anderson. Notes on the contents of two viking graves in Islay, with notices of the burial customs of the norse seakings, as recorded in the sagas and illustrated by their grave-mounds in Norvay and in Scotland. Proceedings of the society of antiquaries of Scotland. New Series. Vol. II. S. 51—94.

A. Grienberger. Das Museum für nordische Alterthümer in Kopenhagen und dessen Bedeutung für die Prähistorie Nord- und Mittel-Europas. Zeitschr. f. das Realschulwesen. 6. Jhrg. 6—8. Heft.

Sophus Bugge. Studier over de nordiske Gude- og Heltesagns Oprindelse. 1. Række. 1—2. Hefte. Christiania. 288 S.

V. Rydberg. Sibyllinerna och Völuspå. I—II. Nordisk Tidskrift för Vetenskap, Konst och Industri. 1881. S. 1—29, 113—162.

S. Bugge. Nogle Bemærkninger om Sibyllinerne og Völuspå. Smstds. S. 163—172.

V. Rydberg. Astrologien och Merlin. I—II. Smstds. S. 377—409, 447—480.

R. B. Anderson. Die Zerstörung der germanischen Mythologie durch Bang und Bugge. Daheim. Hrsg. von R. König u. Th. H. Pantenius. 17. Jhrg. Nr. 16.

A. Chr. Bang. Om Midgardsormens Prototyper. Norsk historisk Tidsskrift. 2. Række. 3. Bind. S. 222—232.

H. Handelmann. Ueber Denkmäler und Oertlichkeiten, an welche sich die Sage von Nerthus-Dienst anknüpft. Kiel 1880. 4°.

Smlgn. Anmeldelsen af A. L. J. Michelsen, Von vorchristlichen Culturstätten in unserer Heimath, i Hist. Tidsskr. 5. R., I, S. 574 —591.

M. F. Lundgren. Spår af hednisk tro och kult i fornsvenska personnamn. Upsala 1880. VI + 58 S.

E. Beauvois. Les sorcières de Macbeth et leurs congénères chez les Scandinaves.

Smlgn. Revue Critique 1881. No. 51.

Richard Heinzel. Beschreibung der isländischen Saga. Wien 1880. 204 S. Sitzungsberichte der philos.-histor. Classe der Wiener Akademie 1880. S. 105—308.

G. Schalk. Nordisch-germanische Götter- u. Heldensagen. Oldenburg. 198 S.

Volsunga- und Ragnars-Saga nebst der Gesch. von Nornagest. Uebersetzt von *F. H. v. d. Hagen.* 2. Aufl. Völlig umgearb. von *Anton Edzardi.* Stuttgart 1880. LXXX + 438 S.

Die Saga von den Volsungen und Niebelungen. Aus der altnordischen Volsunga-Saga frei übertragen von *Anton Edzardi.* Stuttgart. XVI + 123 S.

En vidtløftig Recension over disse 2 Bøger i Literar. Centralblatt 1881. S. 1145—47.

E. Pagé. Ueber zwei prosaische Darstellungen der Niebelungensage in der nord. Literatur. 23 S. Chemnitz. 4°. (Programm.)

Hattatal *Snorra Sturlusonar.* Herausg. von *Th. Möbius.* II. (Gedicht und Commentar.) Halle a. S. 138 S.

E. Sievers. Die faeröische Sigmundsrima. Beiträge z. Gesch. d. deutschen Sprache und Literatur. 8. Band. 1. Heft.

K. Maurer. Ueber die norwegisch-isländischen gagnföstur. Sitzungsberichte d. philosoph.-philol. und histor. Classe der k. bayer. Akademie d. Wissensch. zu München. Jhrg. 1881. 2. Band. S. 225—268.

Sveriges Historia från äldsta tid till våra dagar, författad af *Oscar Montelius*, *Hans Hildebrand*, *Oscar Alin*, *Martin Weibull*, *Rudolf Tengberg* och *John Hellstenius.* 4. Delen. 4. 6. 9—10. Häftet. 6. Delen. 1—6. Häftet. Sthlm.

Med de udkomne Hefter er Værket sluttet.

J. Steenstrup. Études préliminaires pour servir à l'histoire

des Normands et de leurs invasions. Extrait du Bulletin de la société des antiquaires de Normandie. Paris.

Ch. Haliday. The scandinavian kingdom of Dublin. Edited by John Prendergast. Dublin. 300 S.

Bogen indeholder en Skildring af Kjøbmanden og Forf. Ch. Haliday og hans Studier, dernæst i 3 Bøger dennes Undersøgelse over de skandinaviske Riger i Dublin og deres Forbindelser med Naborigerne, over skandinaviske Antikviteter i Dublin, samt endelig topografiske Studier over Dublin.

W. Berblinger. Gerhard der Grosze und seine Residenz Rendsburg. Rendsburg. 50 S. 4⁰.

Smlgn. en Anmeldelse af P. Hasse i Göttingische gelehrte Anzeigen 1881. S. 1153—56.

W. Preger. Beiträge und Erörterungen zur Geschichte des Deutschen Reichs in den Jahren 1330—34. Abhandl. d. histor. Classe d. königl. bayer. Akademie d. Wissenschaften. 15. Band. 2. Abth. S. 1—82.

I Bilagene findes S. 68 et Brev af 16 Juni 1332 fra Pave Johan angaaende Striden om Valget af Hellembert til Bisp i Slesvig, og S. 74 en Skrivelse fra Kong Christoffer II af Danmark til Kardinalkollegiet angaaende Striden mellem Paven og Kejser Ludvig. Om Datoen jvfr. S. 14 Anm. 1.

A. L. Faye. Den sorte Død i det 14de Aarhundrede. Foredrag holdt i det medicinske Selskab i Kristiania. Kristiania 1880. 119 + 4 S.

K. Koppmann. Die Einnahme Kopenhagens durch die Hansestädte, 1368 Juni 16. Festgabe für Prof. W. Crecelius. S. 198—204.

En Beretning fra en Raadsherre i Thorn, som deltog i Stædernes Angreb paa Kjøbenhavn 1368.

Ad. Daehne. Der Kampf um Schleswig von 1405—1435. 42 S. Berlin. (Promotionsskrift.)

En lidet tilfredsstillende Sammenstilling af Begivenhederne i Striden om Slesvig under Erik af Pommern.

C. Bullo. Il viaggio di M. Piero Querini e le relazioni della republica Veneta colla Svezia. Venezia. 103 S.

Indeholder foruden en Fremstilling af Venedigs og Sverigs Forbindelser med hinanden tillige et Aftryk af Pietro Querinis Rejse i Norge og Sverig 1431—32, som afviger fra den i Battista Ramusio, Raccolte degli navigationi et viaggi II. 199—211 trykte Beretning. Smlgn. Svensk histor. Tidskrift. I. S. CIX—CXI.

P. Hasse. Aktenstücke zur Geshichte der Jahre 1440 und 1443. Zeitschr. d. Gesellsch. f. Schleswig-Holstein-Lauenburg. Gesch. XI. S. 151—163.

Indeholder: 1. Bericht über die Verhandlungen zu Kolding. 1440. April 24. 2. Entwurf der Belehnung Herzog Adolfs mit dem Herzogthum Schleswig. 3. Entwurf zu zwei Geleitsbriefen König Christofs für die Hansestädte und König Erich.

L. Daae. Didrik Pining. Norsk historisk Tidsskrift. 2. Række. 3. Bind. S. 233—45.

Didrik Pining var, efter Forf., en norsk Adelsmand, der af Christiern I. var forlenet med Island og i en lang Aarrække drev Sørøveri mod Hanseaterne og Englænderne.

Bidrag till den katolska hierarkiens historia i Sverige 1463—1515. Historiska Handlingar. VIII. No. 1. 72 S.

23 hidtil utrykte Breve, som alle have stor Interesse for Unionshistorien, meddelte af C. G. Styffe.

E. Bodemann. Beiträge zur Geschichte der Stadt Lüneburg im 15. und 16. Jahrhundert. Zeitschr. d. histor. Vereins für Niedersachsen. Jahrgang 1881. S. 100—134.

Indeholder bl. A.: „Vorramynge, alse de konyng van Dennemarcken vnde vele andere heren etc. eynen dach hyr tho Luneborgh gelecht hadden am dage Conceptionis Marie anno Domini 1487 vnde doch vorbleff."

G. Schanz. Englische Handelspolitik gegen Ende des Mittelalters. I—II. Leipzig. XIX + 684 S., XIII + 672 S.

Det er særlig Handelsforholdene under Henrik VII's og VIII's Regering, som Forf. efter møjsommelige Kildestudier har gjort til Gjenstand for sine Undersøgelser. 1ste Bind indeholder Bearbejdelsen, 2det Bind Aktstykker. I I. 4de Capitel, S. 247—67 fremstilles Englands Handelsforhold til de skandinaviske Riger; i det 3dje Capitel Forholdet til Hansaen. I II. 485—92 findes flere utrykte Breve fra 1532, 1535, 1552 angaaende Handelsberøringer med Danmark.

K. E. H. Krause. Zur Ditmarschenschlacht von 1500. Zeitschr. d. Gesellsch. f. Schleswig-Holstein-Lauenburg. Gesch. XI. S. 1—25.

Indeholder et samtidigt latinsk Digt om Ditmarskerslaget, hvis Forfatter er Dr. Hinricus Boger i Rostock. — Smlgn. smstds. S. 364 f. en af G. v. Buchwald meddelt Liste over de i Slaget ved Hemmingstedt faldne.

Robert Schmidt. Die ehemalige Stiftskirche der regulirten Chorherrn Augustiner-Ordens zu Bordesholm. Darmstadt. 10 S. Fol.

Heri findes bl. A. Afbildning af det Gravmæle, som Hertug Frederik (senere Frederik I.) i Aaret 1514 lod sætte over sig selv og sin afdøde første Gemalinde Anna af Brandenburg, med Portrætstatuer af begge. Tillige Fotografi af Hans Brüggemanns Altertavle smstds.

Geffcken. Lübeck in der Mitte des 16ten Jahrhunderts. 2. Aufl. Lübeck. 53 S.

C. Silfverstolpe. Om Jöran Persson och konungens nämnd. Svensk historisk Tidskrift. I. S. 303—396.

Forf. giver en fyldig og interessant Skildring af Jöran Perssons Liv og af hans Character. Afhandlingen faar forøget Interesse derved, at Forf. særlig bygger sin Fremstilling paa en Kilde, som vel ofte er bleven benyttet, men aldrig saa udtømmende som i foreliggende Skrift, den Dombog, som blev ført i den af Kong Erik oprettede Domstol „Konungs Nämnd“. Den endnu bevarede Protokol begynder med Aaret 1562, og iblandt de talrige Sager, som ere blevne indførte heri, have mange ogsaa Interesse for dansk Historie. S. 326 f. findes en af Jöran Persson paa Kongens Vegne rejst Klage af 9/7 1563 angaaende Inddragelsen af det saakaldte „Jutegods“, ɔ: den dansk-norske Adels Gods i Sverig, som Kongen paa Grund af Krigen med Danmark vilde have lagt Beslag paa. S. 350 ff. findes fremstillet Rottergangssagen imod Knut Soop, som anklagedes for ikke at have i rette Tid kommet Claude Collart til Hjælp i Norge. Endnu skulle vi kun fremhæve den S. 324 f. fremstillede Anklage mod Jakob Brockenhus, som af Nämnden dømtes til at anses for en „æreløs, ordløs og utro Mand“.

J. Lieboldt. Der Streit über die Jurisdiktion im Schauenburgischen Hofe zu Hamburg. Zeitschrift des Vereins f. hamburg. Gesch. Neue Folge. 4. Band. 2—3. Heft. S. 401—420.

Forfatteren har samlet en Del Oplysninger om den Strid angaaende Jurisdiktion over det saakaldte Schauenburgske Gods i Hamburg, som i det 17de og 18de Aarhundrede førtes mellem Raadet i nævnte Stad og Kongerne af Danmark, indtil disse sidste endelig ved Gottorp-forliget 27 Maj 1768 gav Afkald paa alle Fordringer.

M. G. Schybergson. Sveriges och Hollands diplomatiska förbindelser 1621—1630, belysta genom aktstycken ur svenska riksarkivet. Helsingfors. C + 530 S.

Er et Aftryk af Finska Vetenskapssocietetens Bidrag. Hefte 36. Jvfr. ovfr. S. 550 ff.

Fr. Mares. Die maritime Politik der Habsburger in d. Jahren 1625—28. II. Institut für österreichische Geschichtforschung. Mittheilungen. II. Bd. 1. Heft. Innsbruck.

Franz W. v. Ditfurth. Die historisch-politischen Volkslieder des dreiszigjährigen Krieges. Herausg. von K. Bartsch. Heidelberg. 355 S.

Om Slaget ved Lutter am Barenberg handle Viserne No. 39—40. Smlgn. ogsaa No. 43—47 og S. 148, 325 f.

Riksrådet *Gabriel Gustafsson Oxenstiernas* berättelse om mötet mellan k. Gustaf II Adolf och K. Kristian IV i prestgården Ulfsbäck i Markaryds socken i Småland Februari 1629. Historiska Handlingar. VIII. No. 4. 17 S.

J. Mankell. Om Gustaf II. Adolfs politik. Sthlm. 4 + 234 S.

G. Droysen. Holcks Einfall in Sachsen im Jahre 1633. Neues Archiv f. sächsische Gesch. u. Alterthumskunde. I. 14—65, 129—184.

Strebitzki. Das Tagebuch des Franzosen Charles Ogier. Ein Beitrag zur Kulturgesch. des nördlichen Europas im 17 Jahrh. Altpreussische Monatsschrift. 16. Band. S. 385—420.

A. Cronholm. Trettioåriga kriget och underhandlingarna i Tyskland från Gustaf II. Adolphs död till Westfaliska fredsslutet. 2. delens förra afd. Kap. I—IX. Sthlm. 1880. 282 S.

Den afdøde Forfatter naaede ikke at fuldende sit Værk.

F. F. Carlson. Bref upplysande svenska historien. Svenskt historisk Tidskrift. I. S. 203—207.

Indeholder Breve vexlede mellem Carl X Gustaf og Carl Gustaf Vrangel angaaende den svenske Hærs Overgang over Belterne 1658.

Gilbert Goudie. Notice of a charter of confirmation by king Frederick the third of Denmark and Norway (1662) and other documents in the norse language relating to Shetland. Proceedings of the society of antiquaries of Scotland. New Series. Vol. II. S. 13—45.

Frederik den Tredjes Stadfæstelse af $^{28}/_{8}$ 1662 paa et Brev, udstodt af to Borgere i Kjøbenhavn, hvori de pantsætte det Apostelkirken i Bergen tilhørende Gods paa Shetlandsøerne til Lorentz Medelton. Desuden findes en Del norske Breve fra Midten af det 16de Aarh.

R. Goecke. Nachtrag zu dem Aufsatze: „Brandenburgisch-Dänische Beziehungen etc.“. Zeitschrift für Preussische Gesch. u. Landeskunde. XVII. S. 621—625.

Forf. har havt Lejlighed til at gjennemgaa Statsraadsprotokollerne i det danske Gehejmearchiv for Aaret 1679, og finder heri nye Vidnesbyrd for sin i samme Tidsskrift XVI. S. 145—175 udtalte Anskuelse, at saavel Danmark som Brandenburg 1679 gjorde Forsøg paa at faa sluttet en Separatfred med Frankrig.

F. F. Carlson. Carl XII:s första regeringsår. Svenskt historisk Tidskrift. I. S. 9—52.

Joh. W. Kjellberg. Försök till en teckning af rådets ställning och verksamhet 1700—1709. I. 1700—1701. Akademisk Afhandling. Lund. 97 S.

O. v. Schimpff. Heinrich Friedrich Graf von Friesen, kön. polnischer und kurfürstlich sächsischer Geheimer Kabinets-Minister und General der Infanterie. Neues Archiv f. Sächsische Geschichte. II. S. 129—179.

Grev Friesen blev i Begyndelsen af 1715 sendt af Kurfyrsten af Sachsen som overordentlig Gesandt til Kjøbenhavn. S. 139—150 findes en Beretning om denne Sendelse efter Friesens egen Relation. Interessante personalhistoriske Notiser, Karakteristik af Kongen og de ledende Mænd ved Hoffet.

D. A. Korssakow. Kejserinde Annas Thronbestigelse. (Russisk.) Kasan 1880. IV + XLIII + 303 + 88 + VI S.

Skriftet, som er forfattet paa Russisk, har flere Bilag med hidtil utrykte Dokumenter. Bilag III. indeholder den danske Gesandts Depescher fra Aaret 1730 in extenso og ere af stor Interesse. Han modarbejdede Peter d. Stores Datter Elisabeths og Hertug Peter af Holstens Kandidatur, og roser sig af at have i særlig Grad medvirket til Kejserinde Annas Valg. Smlgn. ogsaa A. Brückner. Die Thronbesteigung der Kaiserin Anna im Jahre 1730. Russische Revue. 11. Jhrg. I. S. 1—42.

Joh. Gust. Droysen. Geschichte der preussischen Politik. 5. Theil. Friedrich der Grosse. 3. Band. Leipzig. 410 S.

Dette Bind behandler Aarene 1746—48. S. 341 ff. findes en Fremstilling af Forholdet til Danmark, særlig af Frederik 2.s Alliancetilbud.

Droysen. Projekt zu einer preussischen Flotte 1751. Königl. preuss. Akademie der Wissensehaften zu Berlin. Monatsbericht etc. Decbr. 1880 und Januar 1881.

C. Sprinchorn. Ett bidrag till den väpnade neutralitetens historia i Norden. Svenskt historisk Tidskrift. I. S. 247—73.

En Fremstilling af Forhandlinger mellem Danmark, Sverig og Rusland om Indgaaelsen af en væbnet Neutralitet i Anledning af Englands Overgreb under den engelsk-franske Kolonialkrig 1755—63. De førte til Oprettelsen af den saakaldte Union maritime af 1756 mellem Danmark og Sverig, som 1759 tiltraadtes af Rusland.

Aperçu des transactions politiques du Cabinet de Russie. Collection de documents relatifs à l'histoire de l'empire de Russie. XXXI. 197—416. St. Petersbourg.

Indeholder Oversigter over de vigtigste Begivenheder i Ruslands Historie fra 1766—1815.

C. T. Odhner. Gustaf III:s besök i Köpenhamn 1787 och förslag till ett skandinaviskt förbund. Svenskt historisk Tidskrift. I. S. 161—194 og S. 296—302.

E. Tegnér. Folkväpningen i Sverige 1788. Anteckningar ur Gustaf III:s och G. M. Armfeldts efterlemnade papper. Svenskt historisk Tidskrift. I. S. 213—46.

En Skildring af den Bevægelse, som greb det svenske Folk, da Danmark 1788 i Henhold til Forbundet med Rusland af 1773 angreb Sverige fra den norske Grænse.

Arvid Ahnfeldt. Ur svenska hofvets och aristokratiens lif. III—IV. Sthlm. 300 og 263 S.

Adolf Wohlwill. Hamburgische Beiträge zur Geschichte der Jahre 1798 und 1799. Zeitschrift d. Vereins für hamburg. Geschichte. Neue Folge. 2—3. Heft. S. 345—386.

Handler om de Forholdsregler, som fra de nordiske Magters Side — hvoriblandt ogsaa Danmark — bleve gjorte for at afværge de Projekter, som man i de ovennævnte Aar fra fransk-hollandsk Side tilsigtede mod de tyske Nordsøkyster.

Const. Flood. I Krigsaarene. Optegnelser. 185 S. Chrania.

Yngvar Nielsen. Bidrag til Norges Historie i 1814. Afhandlinger og Aktstykker. Udgivet af den norske historiske Forening. 1. Binds 1—2. Hefte. Christiania. 224 S.

N. A. Larsen. Fra Aaret 1814. Den norske Marine umiddelbart efter Adskillelsen. 4 Bl. + 118 S. Christiania.

C. G. Starbäck. Berättelser ur Svenska Historien. 23. Delen. Sthlm. XVIII + 769 S.

Indeholder Oscar I.s og Carl XV.s Historie.

H. v. Sybel. Kleinere historische Schriften. 3. Band. Stuttgart. 643 S.

I sin Afhandling om Napoleon III (S. 535—643) kommer Forf. S. 606—617 vidtløftig ind paa den dansk-tyske Krig 1864.

V. Hänisch. Biographie des Generals August von Goeben. Beiheft zum Militär-Wochenblatt. 1881. Heft 4—5.

Af Interesse for den anden slesvigske Krigs Historie. Smlgn. ogsaa: Zernin, August v. Goeben, i Allgem. Militär Zeitung. 56 Jhrg. No. 7—16; ogsaa særskilt, Darmstadt. 66 S.

Allgemeine deutsche Biographie. Herausgeg. von *R.* Frhrr. *v. Liliencron* und *F. X. Wegele.* 13—14. Band. Leipzig.

Af de i dette Bind forekommende Biografier (Holstein—Kähler) skulle vi nævne følgende: Ulrik v. d. Horst, General i den slesvigholstenske Armee 1850, Fyrst Jaromar af Rügen, H. N. A. Jensen, slesvigsk Historieskriver, d. 1881, G. F. Jenssen-Tusch, Officer i den danske Hær, og Oversætter af talrige tydske og danske Skrifter, f. 1789, d. 1865, P. W. Jesson, Sindssygelæge i Slesvig, f. 1793, d. 1875, Johannes, Ærkebisp af Bremen 1310—16 (Jens Grand), Johan den Milde, Greve af Holsten, Johan, Greve af Hoya, f. 1529, d. 1573, Johan den Yngre, Hertug af Slesvig-Holsten-Sønderborg, f. 1545, d. 1622, Johan Adolf, Hertug af Sl.-Holst.-Gottorp, Ærkebisp i Bremen og Bisp i Lübeck, f. 1575, d. 1655, Johan Frederik, Hertug af Sl.-Holst.-Gottorp, Ærkebisp af Bremen og Bisp i Eutin, f. 1579, d. 1634, Johan Günther, Greve af Schwarzburg, f. 1532, d. 1586, Joh. Chr. Johannsen, Præst ved S. Petri Kirke i Kjøbenhavn, f. 1793, d. 1854, Justus Jonas d. Yngre, berømt Retslærd, henrettet i Kjøbenhavn 1567, E. J. Jungmann, preussisk Officer, deltog i Slaget ved Eckernførde, d. 1862, Joh. H. G. Justi, f. 1720, d. 1771, bekjendt ved sine Forslag til at opdyrke de jydske Heder.

Svenskt biografiskt Lexikon. Ny Följd. 8. Bandet. 2—3. Häftet. Sthlm. 1880—81. S. 225—552.

Indeholder Bogstaverne P—R (Rising).

J. B. Halvorsen. Norsk Forfatterlexicon 1814—1880. 1—3. Hefte. Aabel—Bekkevold. 192 S. Christiania.

Værket, der vidner om en overordentlig Samlerflid, hører til de bedste Arbejder af denne Art, som ere udkomne i nyere Tid. Ført til Ende efter den lagte Plan vil det blive en uundværlig Haandbog for alle, der sysle med Norges nyere Litteratur og Personalhistorie. Det indeholder ogsaa Oplysninger, man ikke venter at træffe her, som naar det f. Ex. hedder (S. 12) om Jacob Aall, at et utrykt Brev fra ham viser, at han efter Udgivelsen af sine „Erindringer" delvis forandrede sin oprindelige Anskuelse af Christian Frederik, paavirket af Jonas Collett, noget, som vil have Interesse for Læserne af Oberst Brocks Anmærkninger til disse Erindringer (ovfr. S. 426 ff.).

Red.

A. E. Eriksen. Norske studenter, baccalaurei og magistre ved Københavns universitet i aarene 1611—1635. Indbydelsesskrift til aarseksamen ved Tromsø skole 1881. S. 1—46.

Navnene ere uddragne af Universitetsmatriklen i Konsistoriums Arkiv. Forfatteren har forsynet Fortegnelsen med biografiske Notiser.

F. Warnecke. Wappen des holsteinischen Adels im Sibmacherschen Wappenbuch v. J. 1668, Thl. V. Der deutsche Herold. 1880. Nr. 12.

F. Max Müller. Schiller's Briefwechsel mit dem Herzog von Schleswig-Holstein-Augustenburg. Neue Briefe des Herzogs. Deutsche Rundschau. Hrsg. von Jul. Rodenberg. 8. Jhrg. 1. Heft.

Smlgn. Hist. Tidsskrift, 4. Række. V. L. 41.

Ueber Tycho de Brahe's „Neuen Stern". Die Natur. Hrsg. v. K. Müller. N. F. 7. Jhrg. Nr. 5—6.

W. Hosäus. Herzogin Luise von Anhalt-Dessau und Friederikka Brun. Verein für Anhaltische Geschichte und Alterthumskunde. Mittheilungen. 2. Band. 9. Heft.

Aug. Sach. Asmus Jakob Carstens' Jugend- u. Lehrjahre nach urkundlichen Quellen. Halle a/S. VII + 277 S.

Passarge. Herr Petter Dasz. Ein norwegisches Literaturbild aus d. 17. Jahrh. Heidelberg 1880. 42 S.

C. Humbert. Molière und Holberg. Neue Jahrbücher f. Philologie u. Pädagogik. Hrsg. von Alfr. Fleckeisen u. H. Masius. 123. u. 124. Bd. 9—10. Heft.

E. Feuerlein. Lavater's Reise nach Kopenhagen. Im neuen Reich. Hrsg. von Wilh. Lang. 1881. No. 37.

F. Warnecke. Das Waffen des Malers Melchior Lorch (Lorich) von Jost Amman. Der deutsche Herold. 1881. Nr. 1.

J. F. Voigt. Zu den Arbeiten des Melchior Lorichs in Hamburg. Mittheilungen d. Vereins für hamburg. Gesch. 4. Jhrg. Nr. 3—5.

Gust. Richter. A. L. J. Michelsen und seine Bedeutung für die thüringische Geschichtsforschung. Zeitschr. d. Vereins f. thüring. Gesch. u. Alterthumsk. Neue Folge. II. S. 441—60.

Indeholder en Levnedsbeskrivelse af den bekjendte slesvigholstenske Historieforsker.

L. v. Ahlefeld. Verzeichniss der mit der Familie „von Rantzau" verbundenen Geschlechter. Vierteljahrsschrift für Heraldik etc. 1881. 1. Heft.

C. D. Jansen. Ueber Johann Georg Rist. Zeitschr. d. Gesellsch. f. Schleswig-Holstein-Lauenburg. Gesch. XI. S. 207—227.

H. Eggers. Die Stemann und ihr Familienkreis. Vierteljahrsschrift für Heraldik, Sphragistik und Genealogie. 1880. 3. Heft.

G. Zimmermann. Helfrich Peter Sturz. Preussische Jahrbücher. 48. Band. S. 273—306.

En Biografi af den bekjendte tyske Prosaist, der fra 1764—1771 arbejdede som Sekretær i det tyske Kancelli i Kjøbenhavn og særlig som Privatsekretær hos Hartvig Ernst Bernstorff. Smlgn. Max Koch, Helfrich Peter Sturz. München 1879 (Hist. Tidskr. V R. II. S. 478).

Oberst *N. Tidemands* Optegnelser om sit Liv og sin Samtid i Norge og Danmark 1766—1828. Udg. ved *C. J. Anker.* 1—3. Hefte. 223 + VIII S. Christiania.

Ret mærkelige Memoirer til Oplysning især af de militære Forhold under Frederik VI, af hvilke Forf. viser sig som en skarp, noget ensidig Iagttager. Red.

H. Pfundheller. Thorvaldsen und die Frauenkirche in Kopenhagen. 1—2. Protest. Kirchenzeitung. Hrsg. v. J. Websky. 1881. No. 29—31.

K. Th. Heigel. Aus drei Jahrhunderten. Vorträge aus der neueren deutschen Geschichte. Wien. V + 277 S.

Et af disse Foredrag behandler Thorvaldsens Forhold til Kong Ludvig I af Baiern.

Philip Joseph v. Rehfues. Ein Lebensbild. Zeitschrift f. preuss. Gesch. u. Landeskunde. XVIII. S. 89—224.

En bekjendt tysk Romanforfatter og Professor i Bonn. Vinteren 1803—1804 opholder han sig i Rom, hvor han omgaas Thorvaldsen, som han i sin Autobiografi (S. 127 ff. smlgn. S. 192) omtaler med den største Begejstring.

Chr. Meyer. Corfitz Ulfeld und Leonore Christine von Schleswig-Holstein. Im neuen Reich. Hrsg. v. W. Lang. 1881. Nr. 29.

L. J. Vogt. Slægten Vogt i gamle Dage. Christiania. (Trykt som Manuskript.)

R. Röhricht und *H. Meisner.* Deutsche Pilgerreisen nach dem heiligen Lande. Berlin 1880. VII + 712 S.

Indeholder en Samling af Beretninger om tyske Pilegrimsrejser til Palæstina i det 14—16 Aarh. ledsagede af en historisk Indledning. S. 344, 359, 458 findes omtalt Danske, som have været Deltagere (Mogens og Sten Bilde 1502 og 1587).

H. Hildebrand. Sveriges Medeltid. Kulturhistorisk Skildring. 1. Delen. 1—3. Häftet. Sthlm. 1879—81. 400 S.

Y. Nielsen. Træk af den norske bondestands kulturudvikling i de sidste 300 aar. Fem populære forelæsninger. 159 S. Christiania.

Nitsch. Ueber niederdeutsche Kaufgilden. Monatsbericht d. königl. preuss. Akademie d. Wissensch. zu Berlin. 1880. S. 370—403.

Eva Wigström. Skånska visor, sagor och sägner. Lund. 72 S. (Utg. af de skånska landskapens hist. och arkeologiska förening.)

Bondeson. Halländska sagor, samlade bland folket. Lund. V + 155 S. (Ligesaa.)

L. Daae. Norske Bygdesagn. 1. Samling. 2. Udgave. Christiania. VIII + 243 S.

Smlgn. en Tilføjelse og Berigtigelse af Y. Nielsen i det norske Aftenblad 23 Avg. 1882.

Rod. Dareste. Les anciennes loi du Danemark. Journal des savants. 1881.

Olaf Rist. Af Danmarks Kirkehistorie i vort Aarhundrede. Trondhjem. 157 S.

V. A. Secher. Das Archivwesen im skandinavischen Norden. I—III. Abdruck aus dem IV—VI. Bande der archivalischen Zeitschrift. 13 + 13 + 32 S. München 1879—81.

P. Mitzschke. Die Staatsarchive in Kopenhagen. Correspondenzblatt deutscher Archive. III. Jhrg. Nr. 8—10.

G. v. Buchwald. Die Wachstafeln der grossen kgl. Bibliothek

zu Kopenhagen. Westpreussischer Geschichtsverein in Danzig. Zeitschrift etc. 1881. IV. u. V. Hefte.

A. Bertling. Erläuterungen und Ergebnisse der Kopenhagener Wachstafeln. Ibid. 1881. IV. u. V. Hefte.

Aug. W. Franks. On two manuscript Psalters in the collection of William Bragge. Archaeologia. Vol. XLVI. S. 241—48. London.

Det ene af de her nævnte Manuskripter er et dansk Psalterium, som synes at have tilhørt Hvideslægten i det 12te og 13de Aarhundrede. Senere er det kommet til Hamburg, hvor de gamle Optegnelser ere blevne udraderede, dog ikke mere, end at det er lykkedes Udgiveren at bringe dem for Lyset igjen. De findes trykte her med historisk-biografiske Oplysninger af Udgiveren.

M. Posselt. Die Bibliothek Heinrich Rantzau's. Zeitschr. d. Gesellsch. f. Schleswig-Holstein-Lauenburg. Gesch. XI. S. 69—123.

Forfatteren giver en Beskrivelse af Breitenburg Slot og søger at hævde, at Henrik Rantzaus 6,300 Bind store Bibliothek er gaaet fuldstændig tilgrunde, da de Kejserlige 1627 indtoge Slottet.

F. Posselt. Die kirchliche Kunst in Schleswig-Holstein. Zeitschr. d. Gesellsch. f. Schleswig-Holstein-Lauenburg. Gesch. XI. S. 251—339.

J. B. Löffler. Die Kirchen zu Altenkirchen und Schaprode auf Rügen. Uebersetzt von G. von Rosen. Baltische Studien. 31. Jhrg. S. 211—230.

Fr. Rickmann. Die Domkirche zu Ratzeburg in geschichtlicher, architectonischer und monumentaler Beziehung. Ratzeburg. 72 S.

E. von Nottbeck. Siegel aus dem Revaler Rathsarchiv nebst Sammlung von Wappen der Revaler Rathsfamilien. Lübeck 1880. 62 S. 4⁰. 21 Tavler.

Heri findes Afbildninger af de danske Kongesegl fra Christoffer I til Valdemar Atterdag.

S. Bergsøe. Dänische Mittelaltermünzen des elften Jahrhunderts. Zeitschrift f. Numismatik. Red. von A. v. Sallet. 8. Bd. 4. Heft.

C. F. Herbst. Einige bisher unbekannte norwegische Münzen des Mittelalters. Numismat.-sphrag. Anzeiger. Münzforscher-Verein zu Hannover. 12. Jhrg. Nr. 1—2.

Rettelser og Tillæg.

S. 68 L. 7 f. n. er i Henhold til Udtalelser af Westphalen i hans Depecher Kommandørkapitain Sievers, senere højt anset som russisk Admiral, kaldt »en født Kjøbenhavner«. Professor L. Daae i Kristiania har imidlertid gjort Forf. opmærksom paa, at der i J. Eckardts Skrift: Jungrussisch und Altlivländisch (Leipzig 1871) findes en Biografi af Sievers, ifølge hvilken (S. 329) denne var født i Stade 1674 af hollandske Forældre. Naar Westphalen har opfattet ham som Kjøbenhavner, hænger det sammen med, at Sievers' Fader var Kapitain i dansk Tjeneste, og at han selv altsaa rimeligvis fra Barn har levet i Kjøbenhavn, hvor han allerede i en Alder af 14 Aar traadte i dansk Søtjeneste (Eckardt anf. St.). En besynderlig Fejl begaar den tyske Forfatter ved at lade Czar Peter personlig ved et Besøg i Kjøbenhavn i Tiden imellem 1700 og 1704 lære S. at kjende og tilbyde ham en Stilling i sin Marine. Det kan tilføjes, at Sievers stærkt følte sig som Dansk og under Rivningerne imellem Frederik IV og Czar Peter i Aarene efter 1720 lod denne Følelse levende træde frem i sine Samtaler med Westphalen. *E. H.*

- 179 - 1—3 f. o. Hollænderne forlangte . . . . . at maatte tilbagekalde; læs: de (ɔ: Englænderne) forlangte af Hollænderne . . . . . at de skulde tilbagekalde.

- 185 - 11 f. o. Opmærksomed, læs: Opmærksomhed.

- 196 - 6 f. n. Borgmester, læs: Borgmestre.

- 324 - 6 — Kiel, læs: Göttingen.

- 407 - 1 f. o. 1544, læs: 1614.

zu Kopenhagen. Westpreussischer Geschichtsverein in Danzig. Zeitschrift etc. 1881. IV. u. V. Hefte.

A. Bertling. Erläuterungen und Ergebnisse der Kopenhagener Wachstafeln. Ibid. 1881. IV. u. V. Hefte.

Aug. W. Franks. On two manuscript Psalters in the collection of William Bragge. Archaeologia. Vol. XLVI. S. 241—48. London.

Det ene af de her nævnte Manuskripter er et dansk Psalterium, som synes at have tilhørt Hvideslægten i det 12te og 13de Aarhundrede. Senere er det kommet til Hamburg, hvor de gamle Optegnelser ere blevne udraderede, dog ikke mere, end at det er lykkedes Udgiveren at bringe dem for Lyset igjen. De findes trykte her med historisk-biografiske Oplysninger af Udgiveren.

M. Posselt. Die Bibliothek Heinrich Rantzau's. Zeitschr. d. Gesellsch. f. Schleswig-Holstein-Lauenburg. Gesch. XI. S. 69—123.

Forfatteren giver en Beskrivelse af Breitenburg Slot og søger at hævde, at Henrik Rantzaus 6,300 Bind store Bibliothek er gaaet fuldstændig tilgrunde, da de Kejserlige 1627 indtoge Slottet.

F. Posselt. Die kirchliche Kunst in Schleswig-Holstein. Zeitschr. d. Gesellsch. f. Schleswig-Holstein-Lauenburg. Gesch. XI. S. 251—339.

J. B. Löffler. Die Kirchen zu Altenkirchen und Schaprode auf Rügen. Uebersetzt von G. von Rosen. Baltische Studien. 31. Jhrg. S. 211—230.

Fr. Rickmann. Die Domkirche zu Ratzeburg in geschichtlicher, architectonischer und monumentaler Beziehung. Ratzeburg. 72 S.

E. von Nottbeck. Siegel aus dem Revaler Rathsarchiv nebst Sammlung von Wappen der Revaler Rathsfamilien. Lübeck 1880. 62 S. 4⁰. 21 Tavler.

Heri findes Afbildninger af de danske Kongesegl fra Christoffer I til Valdemar Atterdag.

S. Bergsøe. Dänische Mittelaltermünzen des elften Jahrhunderts. Zeitschrift f. Numismatik. Red. von A. v. Sallet. 8. Bd. 4. Heft.

C. F. Herbst. Einige bisher unbekannte norwegische Münzen des Mittelalters. Numismat.-sphrag. Anzeiger. Münzforscher-Verein zu Hannover. 12. Jhrg. Nr. 1—2.

Rettelser og Tillæg.

S. 68 L. 7 f. n. er i Henhold til Udtalelser af Westphalen i hans Depecher Kommandørkapitain Sievers, senere højt anset som russisk Admiral, kaldt »en født Kjøbenhavner». Professor L. Daae i Kristiania har imidlertid gjort Forf. opmærksom paa, at der i J. Eckardts Skrift: Jungrussisch und Altlivländisch (Leipzig 1871) findes en Biografi af Sievers, ifølge hvilken (S. 329) denne var født i Stade 1674 af hollandske Forældre. Naar Westphalen har opfattet ham som Kjøbenhavner, hænger det sammen med, at Sievers' Fader var Kapitain i dansk Tjeneste, og at han selv altsaa rimeligvis fra Barn har levet i Kjøbenhavn, hvor han allerede i en Alder af 14 Aar traadte i dansk Søtjeneste (Eckardt anf. St.). En besynderlig Fejl begaar den tyske Forfatter ved at lade Czar Peter personlig ved et Besøg i Kjøbenhavn i Tiden imellem 1700 og 1704 lære S. at kjende og tilbyde ham en Stilling i sin Marine. Det kan tilføjes, at Sievers stærkt følte sig som Dansk og under Rivningerne imellem Frederik IV og Czar Peter i Aarene efter 1720 lod denne Følelse levende træde frem i sine Samtaler med Westphalen. *E. H.*

\- 179 - 1—3 f. o. Hollænderne forlangte . . . . . at maatte tilbagekalde; læs: de (ɔ: Englænderne) forlangte af Hollænderne . . . . . at de skulde tilbagekalde.

\- 185 - 11 f. o. Opmærksomed, læs: Opmærksomhed.

\- 196 - 6 f. n. Borgmester, læs: Borgmestre.

\- 324 - 6 — Kiel, læs: Göttingen.

\- 407 - 1 f. o. 1544, læs: 1614.

S. 591 L. 2—3 f. o. omtales i Henhold til Carlson: Fredsunderhandlingarne 1709—1718 S. 109 et Møde imellem Czar Peter personlig og Görtz paa Slottet Loo. Dette er næppe rigtigt. Efter Szolowiefs Vidnesbyrd var det imellem Kurakin og Görtz, at der 23. Aug. 1717 fandt den Forhandling Sted paa dette Slot, som gjorde saa stor Opsigt. *E. H.*

\- 602—3 Note kunde der passende være nævnt, at E. Hermann: Zeitgenössische Berichte zur Geschichte Ruslands II (1880) S. XXV ff. har givet et Uddrag af Szolowiefs Fremstilling af Underhandlingerne paa Aalandsøerne, i hvilket dog ikke alt er medtaget, hvad der vedrører Danmark-Norge. *E. H.*

\- 668 L. 17 f. n. Jakob Thomas, læs: Jakob (Thomsen).

\- 678 - 1 f. o. Hovedet, læs: i Hovedet.

\- 723 - 11 f. n. Erik, læs: Jens.

Navneregister.

(Ved C. F. Bricka.)

Udsigt over den danske historiske Forenings Regnskab for Aaret 1881 og Virksomhed i Aarene 1881 og 1882.

Regnskabet for 1881.

Indtægt:

1) Kassebeholdning 1. Januar 1881	16	Kr.	56	Ø.
2) Medlemsbidrag	2855	—	15	-
3) Solgte Skrifter	214	—	82	-
4) Bidrag fra det Classenske Fideikommis	200	—	„	-
5) Renter af Foreningens Kapital	400	—	„	-
6) Renter fra Sparekassen	6	—	42	-
	3692	Kr.	95	Ø.

Udgift:

1) Forfatterhonorar	1247	Kr.	„	Ø.
2) Bogtrykkerarbejde og Papir	2146	—	„	-
3) Bogbinderarbejde	160	—	99	-
4) Budets Løn og Procenter	99	—	12	-
5) Forskjelligt	23	—	72	-
	3676	Kr.	83	Ø.
Kassebeholdning 31. Decbr. 1881	16	—	12	-

Foreningen har siden sidste offentlige Meddelelse udgivet:

For 2det Halvaar 1881: Historisk Tidsskrift, 5te Række, 3dje Binds 1ste Hefte (S. 1–328). Oktober 1881.

For 1ste Halvaar 1882: Historisk Tidsskrift, 5te Række, 3dje Binds 2det Hefte (S. 329–568). Maj 1882.

For 2det Halvaar 1882: Historisk Tidsskrift, 5te Række, 3dje Binds 3dje Hefte (S. 569–834). November 1882.

Paa Aarsmødet d. 25de Maj 1881 udtraadte Professor F. Schiern af Bestyrelsen, men gjenvalgtes. Paa Aarsmødet d. 16de Maj 1882 udtraadte Bibliotheksassistent C. F. Bricka af Bestyrelsen, men gjenvalgtes. Bestyrelsen bestaar nu i November 1882 af Arkivar J. Grundtvig, Professor, Dr. phil. E. Holm, Bibliotheksassistent S. M. Gjellerup, Professor, Dr. phil. F. Schiern og Bibliotheksassistent C. F. Bricka. Af disse er Professor Schiern Foreningens Formand, Bibliotheksassistent Bricka dens Sekretær.

Foreningen, som i Maj 1881 talte 748 Medlemmer, har siden mistet ved Dødsfald 24 Medlemmer, og 26 have udmeldt sig, men til samme Tid er der indtraadt 102 nye Medlemmer, saa at den i November 1882 har et Medlemsantal af 800, af hvilke 228 betale halvt Aarsbidrag, de 151 som Medlemmer af den norske og de 77 som Medlemmer af den svenske historiske Forening.

Fortegnelse

over

den danske historiske Forenings Medlemmer.

(November 1882.)

De med * betegnede erlægge som Medlemmer af den norske eller svenske historiske Forening kun halvt Kontingent til den danske Forening.

*Åkerhielm, L., Friherre, Kancelliraad, Stockholm.
*Aall, D. M., Cand. juris, Christiania.
*Aars, J., Skolebestyrer, Christiania.
*Aas, P. N., kgl. Fuldmægtig, Christiania.
*Aas, Skoleinspektør, Frederiksstad.
*Åstrand, G., Student, Upsala.
Adeler, C. S. T., Baron.
Adler, B. D., Grosserer.
Adolph, Grosserer.
Agerholm, E. V., Kaptajn.
*Alin, O., Professor, Upsala.
*Andersen, S. C., Generalkonsul, Christiania.
Andersen, A., Kapellan, Vrensted (Hjørring).
*Andresen, C. W., Højesteretsassessor, Christiania.
Ankjær, A. E., Overlærer, Aalborg.
*Annerstedt, C., Universitetsbibliothekar, Upsala.
*Arcadius, C. O., Folkehøjskoleforstander, Majoreberg, Sverrig.
Arlaud, A., fhv. Kontorchef.
*Arnesen, K., resid. Kapellan, V. Thoten, Norge.
*Arnet, R. R., Provst, Sognepræst t. Vedø, Norge.
*Asbjørnsen, P. C., fhv. Forstmester, Christiania.
*Aubert, L. M., Dr. jur., Professor, Christiania.
Aumont, A., Stud. mag.

Baagoe, Cand. theol., Aarhus.
*Baashuus, J., Grosserer, Christiania.
Bache, C. P. M., Departementsdirektør.
Bache, N., Cand. jur.
*Bachke, A. S., Bergskriver, Throndhjem.
*Bachke, O. A., Statsraad, Christiania.
*Bagge, A., Adjunkt, Nyköping.
Bagger, F. V., Pastor emeritus.
Bagger, J. H., Højesteretssagfører.
*Balke, K., Kjøbmand, Christiania.
Bang, F. S., Justitsraad, Kasserer i Privatbanken.
Bang, J. H., Overlærer, Sorø.
Bang, P. C., Oberstlieutenant af Artilleriet.
Bang, H. V. T. F., Sognepræst t. Føvling (Kolding).
Bang, C., Kasserer.
*Bang, A. C., Dr. theol., Sognepræst, Christiania.
Barfod, F., Forfatter.
Barth, A., Fuldmægtig.
Baruel, E., Cand. mag.
*Bassøe, K., Stud. philol., Christiania.
Beauvois, E., Corberon, Frankrig.
Bech, P. F., Grosserer.
*Beer, M., Auditør, Christianssand.
Bendix, W.
*Bendixen, B. E., Skolebestyrer, Bergen.
Bergh, V., Cand. phil.
*Bergh, K., Overretssagfører, Bergen.
*Bergh, J., Højesteretsadvokat, Throndhjem.
*Berghman, G., Dr. med., Stockholm.
*Bergström, Landshøvding, Örebro.
Berlien, J. H. F., fhv. Arkivsekretær.
*Berling, E., Professor, Bibliothekar, Lund.
Bertouch-Lehn, J. J. S. E., Kammerherre, Hofjægerm., Lensbaron t. Sønderkarle.
*Bessesen, B. T., fhv. Provst, Kvindherred, Norge.
Besthorn, R., Cand. philol.
Bielke, Julie, Stiftsdame.
Bille, C. S. A., Ministerresident, Washington.
Bille, F. E., Kammerherre, Gesandt, Stockholm.
Bille-Brahe, J. C., Kammerherre, Stiftamtmand, Baron.
Bing, A., Proprietær, Mullerupgaard (Slagelse).
Bing, H., Fabrikant.
Bing, L., Fabrikant.
Bing, L., Vexellerer.

*Birch-Reichenwald, C., Sorenskriver, Christiania.
*Birkeland, M., Rigsarkivar, Christiania.
Bischoff, P. J. J., Adjunkt, Randers.
*Björnlund, P., Rektor, Luleå.
Blechingberg, E. C. P., Etatsraad.
Bloch, V., Rektor, Fredericia.
Blom, C. H. G., Justitsraad, Overtoldinspektør, Randers.
Blom, O. E., Oberstlieutenant af Artilleriet.
*Blom, A., Cand. mag., Skien.
*Boeck, Th., kgl. Fuldmægtig, Christiania.
*Boethius, S. J., Docent, Upsala.
Boldt, H. V., Translatør.
Bondesen, J. H. T., Professor, Skolebestyrer.
Bondesen, J. M. G., Provst, Sognepræst t. Stillinge (Slagelse).
Borch, G. F., Dr. med.
Borgen, V. A., Etatsraad.
Bornemann, J. A., Lic. theol., Professor.
Borup, L. C., Overretsassessor.
Boye, P. H., fhv. Kontorchef.
Brandt, C. J., Præst.
*Brandt, F., Dr. jur., Professor, Christiania.
Branner, V. J., Kommunelæge.
Brasch, C. H., Præst, Vemmetofte.
Brasch, O. M., fhv. Kollaborator.
Bregendahl, K. A., Kammerassessor, Fuldmægtig i det stat. Bureau.
Bricka, C. F., Bibliotheksassistent.
Bricka, G. S., Adjunkt, Frederiksborg.
Brinck-Seidelin, F., Overretsassessor.
Brix, C. C., Professor, Skolebestyrer.
Broberg, C. A., Etatsraad, Grosserer.
*Brock, A., Cand. mag., Christiania.
Brock, P., Dr. phil., Inspektør ved Samlingen paa Rosenborg.
Brockenhuus-Schack, Grevinde, Giesegaard.
Brodersen, V. O., Cand. phil.
Bruun, C. V., Dr. phil., Justitsraad, Bibliothekar ved d. st. kgl. Bibl.
Bruun, F. C., Legationsraad, Fuldmægtig i Udenrigsministeriet.
Bruun, M. P., Etatsraad, Aarhus.
Bruun, A. E., Hofbager.
Bruun, F. R. H. B., Sognepræst t. Levring (Viborg).
Bruus, J. C. S., Kaptajn.
Bræstrup, C. L. T., Assistent i Overretten.
Brønniche, H. F., Skibslæge.
Bugge, G. N., Sognepræst t. Torrild (Aarhus).
Busck, A., Cand. polyt.

Bülow, F., Cand. phil.
Børre, C. T., Overlærer, Frederiksborg.

Calundan, C. C. F., Arkivfuldmægtig.
*Carlson, F. F., fhv. Statsraad, Stockholm.
Carstens, P., Lærer, Frederikshavn.
*Carstens, C., Ingeniør, St. Michel, Finland.
*Caspari, J., Stud. philol., Christiania.
Casse, A. L., Dr. jur., Højesteretsassessor.
Cederfeld de Simonsen, C. C. S., Provst, Nykjøbing p. M.
Cederfeld de Simonsen, H. C. J., Kammerherre, t. Erholm og Søndergaarde.
*Celius, C. P., Skolebestyrer, Tromsø.
Christensen, C., Kammerraad, Hørsholm.
Christensen, Skræddermester.
*Christie, H., Cand. jur., Ørskog, Norge.
Claussen, G. E., Handelskommis, Frederikshavn.
Cold, D. H. O., Dr. med., Justitsraad.
*Collett, A., kgl. Fuldmægtig, Christiania.
*Collett, J., Amtmand, Christiania.
Collin, E., Etatsraad.
*Collin, J., Postexpeditør, Hammerfest.
Crone, M. A. C., Sognepræst t. Herrested (Odense).
Crone, F., Exam. juris, Nyborg.

*Daae, L., Sorenskriver, Ørskog, Norge.
*Daae, L., Dr. phil., Professor, Christiania.
Dahl, F. P. J., Sognepræst t. Kallehave.
Dahl, N. S., Grosserer.
Dahl, Kammerherreinde, Moesgaard (Aarhus).
Dahlenborg, J. C. L., Overlærer, Aalborg.
Dahlerup, C. E., Amtmand, Herredsfoged, Odense.
Dahlerup, C. G., Sognepræst t. Øster-Ulslev (Nykjøbing p. F.).
Dahlerup, H. L., Justitsraad.
Dahlerup, M. H. L., Stiftsprovst, Pastor emeritus.
Dahlerup, H. V., Sognepræst t. Ørbæk, Fyn.
*Dahll, L. C., Felttøjmester, Christiania.
Damgaard, A. K., Stiftsprovst, Odense.
Dannemand, Grevinde.
Danneskjold-Samsøe, S., Gehejmekonferensraad, Greve.
*Delgobe, C., Direktør, Ødegaardens Værk ved Brevig.
Deuntzer, J. H., Professor ved Universitetet.
Dithmer, L. N. M., Cand. jur., Assistent i Justitsministeriet.
Djørup, F. C., Læge.

Dons, Kaptajn, Daurup.
Dorph, H. P. K., Sognepræst t. Øster-Egesborg. (*Foren. Korresp.*)
*Drolsum, A. C., Universitetsbibliothekar, Christiania.
Drøhse, F., Boghandler, Tønder.
Düring-Rosenkrantz, E. F., Hofjægermester, Baron.

Eberlin, A. E. C., fhv. Birkedommer.
Egholm, H. A., Isenkræmmer.
Ehlers, E. D., Konferensraad, Borgmester.
*Ekstrand, A., Oppebørselskommissær, Stockholm.
Elberling, E., Bibliothekar ved Rigsdagens Bibliothek.
Elmqvist, A. F., Adjunkt, Nykjøbing p. F.
*Engelschiøn, E. A., Sorenskriver, N. Aurdal, Norge.
Engelstoft, C. T., Dr. theol., Biskop, Odense.
Engelstoft, F. D. T., Sognepræst t. Ørum (Grenaa).
*Eriksen, A. E., Rektor, Tromsø.
Erslev, K., Dr. phil.
Esmann, V. A., Sognepræst t. Karise (Kjøge).
Estrup, J. B. S., Konseilspræsident, Finansminister.
v. Euch, Præst, Fredericia.
Ewerlöf, F. A., fhv. Generalkonsul.
Evers, C., Boghandler.

Fabricius, J. O., Provst, Sognepræst t. Magleby, Langeland.
*Falsen, C., Premierlieutenant, Vardøhus.
Fenger, C. E., Dr. med., Gehejmeetatsraad, Borgmester.
Fenger, H. M., Lic. theol., Præst.
Ferslev, H. C. L. V., Cand. jur., Arkivassistent.
Feveile, R. S., Kaptajn, Klokker.
Fibiger, J. H. F., Sognepræst t. Ønslev, Falster.
Fiedler, J. C. G. S., Postexpeditør, Fuglebjerg.
Finsen, V. L., Dr. jur., Højesteretsassessor.
Fischer, C., Etatsraad, Borgmester, Randers.
Fog, L. F., General.
Fog. B. J., Dr. theol. & phil., Biskop, Aarhus.
Fogh, E., Bogholder.
Forchhammer, J. N. G., Dr. phil., Rektor, Herlufsholm.
*Forseth, O. G., Gaardbruger, Øxendalen, Norge.
*Forstén, G., Kand., St. Petersborg.
*Forstrøm, O., Student, Mosjøen, Norge.
*de Frese, T. G., Jægermester, Fristad, Sverrig.
Fridericia, J. A., Dr. phil., Bibliotheksassistent.
Friederichsen, P., Jægermester, Kjærstrup (Maribo).
Friis, C. C. J., Cand. phil.

Frijs, C. E. Krag-Juel-Vind-, Kammerherre, Hofjægermester, Lensgreve t. Frijsenborg.
Frijs, F. J. Krag-Juel-Vind-, Kammerherre, Greve, t. Baroniet Juellinge.
*Fritzner, J., Dr. phil., fhv. Provst, Christiania.
Funder, P. F. J., Sognepræst t. Spjellerup (Faxe).
*Fürst, V., Grosserer, Christiania.

Gad, G. E. C., Boghandler.
Gamèl, A., Grosserer.
Giede, C. V., Adjunkt.
Gjellerup, S. M., Bibliotheksassistent.
Gigas, V. T., Grosserer.
Gigas, E., Cand. mag.
Gislason, K., Dr. phil., Professor ved Universitetet.
Gløerfeldt, B. V. V., Havneoppebørselskontrollør.
Goos, A. H. F. C., Dr. jur., Professor ved Universitetet.
Gotschalck, E. G., Ritmester.
*Grandinson, K. G., Cand. phil., Stockholm.
Grave, N. J., Kaptajn.
Grove, G. L., Cand. jur.
Grundtvig, J. D. N. B., Chef for Kongerigets Arkiv.
Grundtvig, S. H., Dr. phil., Professor ved Universitetet.
Grüner, A. P., Kontorchef i Justitsministeriet.
*Guldberg, C. M., Professor, Christiania.
Gundorph, V., Cand. philol.

Haagen, Frøken.
Hage, A., Godsejer, Oremandsgaard (Præstø).
Hage, J., Godsejer, Nivaagaard.
Hagerup, H., Boghandler.
*Halvorsen, J. B., Litterat, Christiania.
Hambro, C. I., Baron, London.
*Hammar, A. N., Lektor, Karlskrona.
Hammerich, J., Forpagter, Iselinge (Vordingborg).
Hammershaimb, V. U., Provst, Sognepræst t. Lyderslev.
Hannover, J., Underbibliothekar ved Universitetsbiblioteket.
Hansen, C. C. L., Pastor emeritus.
*Hansen, J., fhv. Provst, Christiania.
Hansen, L. C., Provst, Sognepræst t. Ramløse (Frederiksværk).
Hansen, J. P., Distriktslæge, Hjørring.
Hansen, J. S., Sognepræst t. Husby (Ringkjøbing).
*Hansen, N. S., Overretssagfører, Ibestad, Nordland.
*Hansen, O., Cand. phil., Christiania.

Hansen, C. B. V., Amtsfuldmægtig, Thisted.
Hansen, H. H. E., Apotheker, Hobro.
*Hartmann, G. A., Bankdirektør, Throndhjem.
*Hartmann, H. K., Distriktslæge, Vadsø, Norge.
Hasselager, A. K., Overlærer, Herlufsholm.
Hastrup, F. J., fhv. Adjunkt.
*Hauan, J. A., Lensmand, Hammerfest.
Hauch, A. G. Ø., Skolebestyrer.
Haugsted, S. T., Sognepræst t. Tønning (Horsens).
Haxthausen, C. M., Baron, Overintendant.
Heering, A., Grosserer.
*Heffermehl, A. V., Sognepræst t. Hisø (Arendal).
*Heftye, T. J., Konsul, Christiania.
Hegel, F. V., Justitsraad, Universitets-Boghandler. (*Foren. Kasserer.*)
*Heiberg, E. O., Overretsassessor, Christiania.
Heiberg, G., Sognepræst t. Vemmelev (Slagelse).
Heise, C. A. L., Dr. phil., Overlærer, Roskilde.
Hellemann, C. N., Pastor emeritus.
Helms, J., Skolebestyrer.
Helveg, N. L., Dr. theol. & phil., res. Kapellan i Odense.
*Henrichsen, C., Rektor, Bergen.
Henrichsen, C. S., Højesteretsadvokat.
Herbst, C. F., Justitsraad, Musæumsinspektør.
*Hermanstorff, L., Cand. mag., Christiania.
*Heyerdahl, Pastor emeritus, Christiania.
*Hierta, F. Ph., Friherre, Främmestad, Sverrig.
*Hildebrand, H., Rigsantikvar, Stockholm.
*Hildebrand, E., Lektor, Stockholm.
Hindenburg, G. T., Overretsassessor.
Hjort, J. M. L., Provst, Sognepræst t. Elmelunde, Møen.
Hiort, H. J., Grosserer.
*Hiortdahl, T., Professor, Christiania.
Hirschsprung, H., Dr. med., Professor, Kommunelæge.
Holck, C. C. V. F., Kaptajn.
Holm, P. E., Dr. phil., Professor ved Universitetet.
Holm, J. J., Boghandler.
Holm, J. H. T., Læge.
Holm, F. C. J., Grosserer.
Holstein, E. F., Kammerherre.
Holstein, L. H. C. H., Kammerherre, Hofjægermester, Lensgreve t. Holsteinborg. (*III*)
Holten, J. J., Kammerjunker, Kancellist i Udenrigsministeriet.
*Horn, H., Expeditionssekretær, Christiania.
*Horn, J. O., Toldkasserer, Moss.

Horn, F. Winkel, Dr. phil.
Hornemann, G. M., Cand. mag.
*Hornemann, J., Forstander, Throndhjem.
Hoskiær, D. C., Sognepræst i Kallundborg.
*Huitfeldt, H. J., Arkivfuldmægtig, Christiania.
Hvass, A., Student.
Høedt, F. L., Professor.
*Hølaas, A., Sekretær ved Statsrevisionen, Christiania.
Høst, A. F., Justitsraad, Universitets-Boghandler.
Høst, C., Boghandler.

Jacobsen, Godsforvalter ved Stamhuset Tjele (Viborg).
Jacobsen, J. C., Dr. phil., Kaptajn, Brygger.
Jacobsen, C., Brygger.
Jacobsen, Galanterihandler.
*Jacobson, L. T., Landmaaler, Eskilshem, Sverrig.
Jantzen, A. T., Sognepræst t. Gjentofte.
Ibsen, E., Overlærer, Sorø.
Jensen, C., Godsejer, Fredsholm (Nakskov).
Jensen, K., Boghandler.
*Jensen, C., Statsraad, Christiania.
Jensen, S. H., Distriktslæge, Fanø.
Jensen, C. C., Handelsbogholder.
Jermiin, H. H., Kaptajn, Stamhusbesidder, Ausumgaard.
Jetsmark, J., Generaldecisor.
*Jonasen, G. A., Børskommissær, Stavanger.
Jonquières, J. A. F. de, Justitsraad, Kontorchef.
Jonquières, G. C. de, fhv. Kontorchef.
Irminger, C. L. C., Viceadmiral, Kammerherre.
Isberg, S. V., Grosserer.
Juel, C. J. H. B., Etatsraad, Overretsprokurator.
Juel-Rysensteen, C. A., Kammerherre, Baron.
*Juell, H. A., Inspektør ved Fattigvæsenet, Christiania.
*Iversen, J., Kontorist, Stordøen, Norge.
Jørgensen, T. A. B., Herredsfoged, Odense.
Jørgensen, A. D., Arkivfuldmægtig.
Jørgensen, B. S., Professor, Lektor ved Landbohøjskolen.
Jørgensen, C. P. J., Cand. philol.
Jørgensen, S., Lærer, Kistrup (Faaborg).

Kahl, Provst, Sognepræst i Lund.
Kalkar, O., Seminarielærer, Jonstrup Seminarium.
Kall, M. D. N., Postmester.
*Kallevig, H. S., Kjøbmand, Arendal.

*Kallevig, H., Kjøbmand, Arendal.
Kampmann, H. C., Cand. juris.
*Kardell, S. J., Lektor, Östersund.
*Karlson, K. H., Kand., Upsala.
Kauffmann, H., Cand. philol., Randers.
Kaufmann, J. J., Mægler.
*Kempe, J. A., Cand. phil., Lund.
Kiellerup, J., Godsejer, Visborggaard (Aalborg).
Kielsen, S. T., Overlærer, Herlufsholm.
Kinch, J. F., Overlærer, Ribe.
*Kiær, A. N., Amanuensis v. Universitetsbibliotheket, Christiania.
Klein, C. S., Dr. jur., Gehejmeetatsraad, Højesteretsassessor.
Klein, R., Boghandler.
*Klemming, G. E., Overbibliothekar, Stockholm.
Klingenberg, K., Assistent.
Klubien, A. H. F., Højesteretsadvokat.
*Knobelauch, O., Boghandler, Christiania.
Knudsen, H., Pastor emeritus.
Knudtzon, N. H., Grosserer.
Knuth, A. V. F., Greve, Postmester, Sorø.
Koch, E. F., Dr. phil., Sognepræst t. Tilst (Aarhus).
Koch, J. G. C. F., Etatsraad, Borgmester, Odense.
Koch, P. F., Overretsassessor.
Koch, H. L. S. P., Sognepræst t. Brønshøj.
Koch, P. F., Etatsraad, Godsforvalter, Vemmetofte.
Koch, H. P. G., Provst, Sognepræst t. N. Vedby, Falster.
Koefoed, J. L. R., Legationssekretær, Kancellist i Udenrigsmin.
Kranold, C. J. C. F., Kaptajn, Aarhus.
Krarup, J. F., Arkivassistent.
Krieger, A. F., Dr. jur. & phil., Højesteretsassessor.
Krieger, W., Partikulier.
Kringelbach, G., Arkivassistent.
Kruse, M., Institutbestyrerinde.
*Kulsberg, O., Stud. philol., Christiania.
Købke, J. P., Oberst, Generalintendant.

*Lagermark, J. A., Lic. phil., Stockholm.
*Lahn, C., Telegrafstationsbestyrer, Nærøsund, Norge.
*Lampe, H. J., Sognepræst i Frederiksværn.
Langballe, J. E., Prokurator, Randers.
Lange, C. V., Generaldirektør for Skattevæsenet.
Langkilde, H. P., Cand. juris, t. Juulskov (Odense).
Larsen, H. F., Overretssagfører.
Larsen, E. F., Kontorchef i Indenrigsministeriet.

Larsen, V. L., Præst.
*Lassen, W., Bureauchef, Christiania.
Lassen, J. M., Oberstlieutenant af Artilleriet.
Lasson, T. O., Grosserer.
Lautrup, C. L. A., Auditør.
Leemejer, J., Inspektør.
Lerche, C. A., Kammerh., Lensgreve t. Lerchenborg (Kallundborg).
Levin, S., Distriktslæge, Farsø (Løgstør).
Levinsen, N., Højesteretsadvokat.
Levy, M., Etatsraad, Bankdirektør.
Levy, M. A., Grosserer.
Liebe, C. C. V., Højesteretsadvokat.
Liebe, C. F. J. H., Statssekretær.
Liebenberg, F. L., Litterat.
Liisberg, Styrmand.
Lillienskjold, P. A. M., Højesteretsassessor.
Lind, H. Ø., Adjunkt, Randers.
Lind, Th., Boghandler.
Lindahl, H. J., Cand. juris.
Lindberg, C. J., Justitsraad, Borgmester, Assens.
Linde, A. C. P., Konferensraad, Departementschef.
Linde, T., Overretsassessor.
*Linder, N., Lektor, Stockholm.
Linderup, Fuldmægtig, Nykjøbing i Sjælland.
Linnemann, S., Etatsraad, Bankdirektør.
*Linnström, H., Forlagsboghandler, Stockholm.
*Ljunggren, G., Professor, Lund.
Lohse, O. C., Adjunkt, Aarhus.
Lomholt, S., Grosserer.
Lorenzen, M., Cand. mag.
Lorenzen, H. R. Hiort-, Redaktør.
*Lous, K., Højesteretsadvokat, Christiania.
Lund, C. C., Kontorchef i Indenrigsministeriet.
Lund, H. C. A., Cand. mag.
Lund, T. P., Overretsassessor, Viborg.
Lund, T., Dr. phil.
Lund, G. F. V., Dr. phil., Professor, Rektor, Aarhus.
Lund, T. A., Fuldmægtig i Justitsministeriet.
Lund, F. C., Proprietær, Aldersro, Kallundborg.
*Lund, A. D., Forstmester, Namsos, Norge.
*Lundell, J. A., Bibliotheksamanuensis, Upsala.
*Lundgreen, H., Bankdirektør, Throndhjem.
*Lundh, O. G., Arkivfuldmægtig, Christiania.
*Lundh, S. H., Ingeniør, Christiania.

Lunn, V., Ingeniør, Knabstrup (Kallundborg).
Lyngbye, C. A., Cand. philol.
Lynge, H. H. J., Boghandler.
Løffler, J. B., Arkitekt.
Løvenskiold, C. L., Kammerherre, Overhofmarskal.
Løvgreen, Kontorchef, Næstved.
*Løvvig, C., Lensmand, Fitje, Norge.

*Månsson, L., fhv. Rigsdagsmand, Tranemåla, Sverrig.
Madsen, A. J. C. E., Oberst af Artilleriet.
Madvig, J. N., Dr. jur. & phil., Gehejmekonferensraad.
Magnussen, C. W., Bogholder.
*Malmström, C. G., Statsraad, Stockholm.
Mansa, C., Godsejer.
Mansa, J. H., Oberst.
Mantzius, Cand. phil., Birkerød.
Martensen, H. L., Dr. theol., Biskop, kgl. Konfessionarius.
*Marthinsen, G., Kjøbmand, Drammen.
Matzen, H., Dr. jur., Professor ved Universitetet.
Mazar de la Garde, D., Cand. phil.
Meinert, A. V., Sognepræst t. Flødstrup (Nyborg).
Melbye, J. C. F. V., Sognepræst t. Herstedøster.
Melbye, C. C., Stud. jur.
Melchior, H. E., Kancelliraad, Skolebestyrer.
Melchior, Grosserer.
Meldahl, F., Etatsraad, Direktør for Kunstakademiet.
Meyer, A., Amtsvejinspektør, Randers.
Meyer, F., Højesteretsassessor.
*Meyer, T., Grosserer, Christiania.
*Michelsen, J. A., Konsul, Bergen.
Michelsen, A., Lærer, Hobro.
Molbech, C. K. F., Dr. phil., Professor.
Mollerup, H. A., Gehejmekonferensraad.
Mollerup, W., Dr. phil.
Moltke, E. G., Kammerherre, Greve, t. Nørager (Slagelse).
Moltke, F., Hofjægermester, Lensgreve t. Bregentved.
Moltke, C. C. H., Kammerherre, Greve, t. Lystrup.
*Monsen, M. G., Grosserer, Stavanger.
*Montan, E. V., Dr. phil., Professor, Stockholm.
Moresco, J. A., Grosserer.
*Morgenstierne, B, Bureauchef, Christiania.
Morville, N. G. C., Justitssekretær ved Overretten i Viborg.
Moth, C. L. J. P., Overlærer, Sorø.
Muhle, F. S., Cand. phil.

Munck, F. V., Sognepræst, Herlufsholm.
Müffelmann, H., Proprietær, Lyngby.
Müller, C. L., Dr. phil. & Lic. theol., Etatsraad, Musæumsdirektør.
Müller, H. C. D., Sognepræst t. Ledøje.
*Münster, A., Ingeniør, Sande (Jarlsberg).
Møller, J., resid. Kapellan i Odense.
Møller, A., Kancelliraad, Overretsprokurator, Viborg.
Møller, O. L., Dr. med., Physicus, Aalborg.
Møller, E., Forretningsfører.
Møller, Th., Cand. phil.
Møller, Lærer, Hobro.
Mørch, B. H., Overlærer, Randers.

Neergaard, de, Frue, t. Oxholm (Aalborg).
Nellemann, S., Højesteretsadvokat.
Nellemann, J. M. V., Dr. jur., Justitsminister.
*Nerman, A., Boghandler, Karlstad.
*Nicoll, J., Cand. jur., Christiania.
Nielsen, O., Dr. phil., Raadstue-Arkivar.
Nielsen, C., Provst, Pastor emeritus, Nyborg.
Nielsen, G., Papirfabrikant.
Nielsen, H., Cand. theol., Aarhus.
Nielsen, H. J., Cand. mag.
*Nielsen, Y., Dr. phil., Universitetsstipendiat, Christiania.
*Nielsen, K. K., Overlærer, Lillehammer.
*Nielsen, O., Lensmand, Hvitesejd, Norge.
*Nilsson, A., Lieutenant, Malmø.
*Nisson, W., Bladudgiver, Christiania.
Nutzhorn, H., Cand. theol., Askov Folkehøjskole.
Nyholm, C. C. V., Højesteretsassessor.
Nyrop, C., Cand. juris.
*Nyström, J. F., Cand. phil., Upsala.
Nægler, M. B., Kammerherre, Oberst, Hofchef.
Nørregaard, J. P., Direktør.

*Odhner, C. T., Dr. phil., Professor, Lund.
*Olbers, M., Kamerer, Göteborg.
Oldenburg, V., Byfoged, Odense.
Olsen, J. L., Hofbager.
*Olsen, J. Kullman, resid. Kapellan, Ølve (Terøen).
*Olséni, N., Cand. phil., Lund.
Olufsen, H. F. M., Oberst.
Otto, Th., Cand. polit.
Oxholm, Hofjægermester, Rosenfeldt (Vordingborg).

Paludan, H., Sognepræst t. Fejø.
Paludan, J., Dr. phil.
Pedersen, N., Cand. philol.
*Pedersen, S., Klokker, Bragernæs (Drammen).
*Pedroso, Z. C., Professor, Lissabon.
Petersdorff, C. A., Kammerherre, Lensgreve t. Røepstorff (Odense).
Petersen, H. G., Overpostmester.
Petersen, H. H., Sognepræst t. Tiset (Aarhus).
Petersen, Helm, Kancelliraad, Boghandler, Odense.
Petersen, A., Lærer, Valløby (Kjøge).
Petersen, T. E., Overformynder.
Petersen, J., Apotheker.
Petersen, Lærer, Bagsværd.
Petersen, Lærer, Østermariæ (Nexø).
Petersen, R., Sognepræst t. Snodstrup (Frederikssund).
Petersen, K. N. H., Dr. phil., Musæumsassistent.
Petersen, B., Kaptajn.
*Peterson, Th., Konsul, Moss.
Piper, V. C., Bagermester.
*Platou, P., Grosserer, Christiania.
Ploug, C. P., Dr. phil.
Plum, P. A., Dr. med., Professor ved Universitetet.
*Posse, A., Greve, Statsminister, Stockholm.
Poulsen, C. M., Dr. phil.
Povlsen, A., Folkehøjskolelærer, Lyngby.
Prytz, F., Grosserer.
Puggaard, R., Grosserer.

Quaade, G. J., Kammerherre, Gesandt, Berlin.
*Quiding, N., Boghandler, Lund.

Raben-Levetzau, J., Kammerherre, Hofjægermester, Lensgreve t. Christiansholm.
Randrup, F. E. M., Prokurator.
*Rasch, J., kgl. Fuldmægtig, Christiania.
Rasmussen, R. L., Justitsraad.
Rasmussen, R. C. Musikus.
Rasmussen, L. A. F., Provst, Sognepræst t. Stenstrup (Odense).
Rasmussen, O. F. C., Justitsraad, Godsforvalter, Gisselfeld.
Regenburg, T. A. J., Dr. phil., Stiftamtmand, Skanderborg.
Reiersen, C. F. K., Sognepræst t. Karlslunde (Kjøge).
Reimann, C. F., Apotheker, Fuglebjerg.
Reitzel, C., Boghandler.
Reitzel, Th., Boghandler.

Reumert, L. L. J., Dr. med., Distriktslæge, Odense.
Ricard, C. F., Departementschef i Justitsministeriet.
Richter, J. C. L., Præst, Vejle.
*Rietz, A., Stud., Lund.
Rimestad, C., Højesteretsassessor.
Ring, H. H., Bankkasserer.
Rist, P. F., Kaptajn, Helsingør.
Rode, V. M., Overretsprokurator.
Rosenberg, C., Dr. phil.
Rosendahl, O. W., Premierlieutenant, Bogholder.
Rosendal, Folkehøjskoleforstander, Vinding (Vejle).
Rosenkrantz, G. E. G. F., Gehejmekonferensraad, Kammerherre, Baron.
*Rosenkrone, G. Hoff-, Stamhusbesidder t. Rosendal, Norge.
Rosenstand, F. V. F., Etatsraad.
Rosenørn, E. E., Kammerherre, Overpræsident.
Rosenørn, M. H., Kammerherre, Stiftamtmand, Randers.
Rosenørn-Lehn, E., Hofjægermester, Baron, Hvidkilde.
Rosenørn-Lehn, O. D., Udenrigsminister, Lensbaron t. Guldborgland og Lehn.
Rosenørn-Lehn, Baronesse.
Rosenørn-Teilmann, I. C., Frøken, t. Stamhuset Nørholm (Varde).
Rosing, H. P. M., Overlærer, Sorø.
Rothe, V., Etatsraad, Jernbanedirektør.
Rothe, P. C., Dr. theol., Stiftsprovst.
Ræder, J. G. F., Kontorchef under Kjøbenhavns Magistrat.
Ræder, G., Proprietær, Dyrhavegaard (Kolding).
Rørdam, H. F., Dr. phil., Sognepræst t. Brændekilde (Odense).
Rørdam, T. S., Dr. phil., Sognepræst.

Sager, H. C., Byfoged, Rudkjøbing.
Scavenius, C. S., Godsejer, t. Klintholm, Møen.
Scavenius, Hofjægermesterinde, t. Basnæs.
Schade, A. H., Kjøbmand, Nykjøbing p. Mors.
Scharling, C. L., Overretsassessor, Viborg.
*Schartau, E. W. B., Sognepræst t. Strö, Sverrig.
*Scheel, A. V., Byretsassessor, Christiania.
Scheel, L. V., Fuldmægtig i Finansministeriet.
Scheel, F. C. R., Kammerherre, Hofjægermester, Greve, t. Stamhuset Rosenkrantz, Rygaard.
*Schjelderup, W. M., Stud. juris, Christiania.
Schiern, F. E., Dr. phil., Professor ved Universitetet.
*Schirmer, H. M., Arkitekt, Christiania.
Schiødte, J. C., Prof., Docent ved Univers., Musæumsinspektør.

Schiødte, A., Boghandler.
*Schiøth, H., Adjunkt, Christiania.
Schlegel, J. F., Gehejmeetatsraad.
Schleisner, P. A., Dr. med., Etatsraad, Stadslæge.
*Schmidt, L., Bogtrykker, Laurvig.
Schmidt, L. H., Præst.
Schmidt, V., Dr. phil., Professor.
Schmidt, W. G., Mægler.
Schmidt, C. P. Christensen, fhv. Kollaborator.
Schmidt, L., Cand. philol., Odense.
Schnipp, A., Boghandler, Helsingør.
Schousboe, V. C., Sognepræst.
Schrøder, L., Cand. theol., Folkehøjskoleforstander, Askov.
Schurmann, J. C., Dr. theol., Professor, Seminarieforstander, Sognepræst, Skaarup (Svendborg).
Schwartzbrem, L. H. P., Provst, Sognepræst t. Slagslunde.
*Schybergson, M. G., Docent, Helsingfors.
Schäfer, D., Dr. phil., Professor, Jena.
Schøller, Kammerherreinde, t. Margaard (Odense).
Schønberg, K., Boghandler.
*Schøning, S. J., Telegrafstationsbestyrer, Namsos, Norge.
Secher, V. A., Cand. juris, Arkivassistent.
Sehested, H., Kammerjunker, Brændeskov (Svendborg).
Sehestedt-Juul, O., Kammerherre, t. Stamhuset Ravnholt (Odense).
*Silfverstolpe, C. G. U., Kammerherre, Stockholm.
*Simonsen, P., Kjøbmand, Christiania.
Skeel, V. S., Kammerherre.
*Skjelderup, J., fhv. Postmester, Christiania.
Skrike, A., Gehejmelegationsraad.
Slomann, E., Cand. phil.
*Smerling, C. F., Kancelliraad, Stockholm.
Smith, C. N., Provst, Sognepræst t. Korup (Odense).
Smith, F. L. E., Læge, Vejle.
Smith, M. F. G., Jægermester, Rudbjerggaard (Nakskov).
Smith, S. B., Universitetsbibliothekar.
*Smith, J. J., Lensnotar, Jönköping.
Sneedorff, H. G., Kommandør-Kaptajn, Helsingør.
Sommer, C., fhv. Distriktslæge.
Sommersted, A. W., Overkrigskommissær.
*Sparre, G. A., Greve, Rigsmarskalk, Stockholm.
*Stabell, H., Redaktør, Frederiksstad.
Stadfeldt, S. A. N., Dr. med., Professor ved Universitetet.
Stage, C., Boghandler.
Stampe, P. A. H., Jægermester, t. Skjørpinge (Stubbekjøbing).

*Stang, E., Højesteretsadvokat, Christiania.
*Steen, F., Sorenskriver, Førde, Nordfjord.
Steenstrup, J. C. H. R., Dr. jur., Professor ved Universitetet.
Steenstrup, M. G. G., Dr. phil.
Steffensen, H. C., Auditør.
Steinnordh, J., Dr. theol. & phil., Lektor, Linköping.
Stemann, Hofjægermesterinde, Helsingør.
Stephens, G., Dr. phil., Professor ved Universitetet.
Sthyr, H. V., Lic. theol., Professor ved Universitetet.
*Stjernström, G., Bibliotheksamanuensis, Upsala.
*Storm, G., Dr. phil., Professor, Christiania.
*Strokirk, W. T., Kancelliraad, Stockholm.
Strunk, C. A. F., Justitsraad, Musæumsinspektør.
*Strøm, C. A., Lensmand, Throndenæs, Norge.
Strøm, Th., Overlærer, Jægerspris.
*Strøm, F., Overretssagfører, Moss.
Stub, C. F., Sognepræst t. Glostrup.
*Svedelius, W. E., Professor, Upsala.
*Sverdrup, U., Stud. jur., Christiania.
Sødring, E., Cand. phil.
*Søraas, Stud. philol., Christiania.
Sørensen, S. A., Kaptajn.
Sørensen, L. S., Stiftsprovst, Viborg.
Sørensen, C. T., Kaptajn.
Sørensen, A., Cand. mag., Hobro.
Sørensen, N., Lærer, Frederikshavn.

*Tamm, O., Godsejer, Tvetaborg (Södertelje).
Tang, Etatsraadinde, t. Nørre-Vosborg.
Tang, C. N., Konferensraad, Viborg.
*Taube, B., Baron, Amanuensis, Stockholm.
*Taube, H. E., Greve, Godsejer, Edebo, Sverrig.
*Thaulow, F., Læge, Ringerike, Norge.
Theisen, K., Skolebestyrer, Kolding.
Thiele, F. A., Fuldmægtig i Indenrigsministeriet.
Thiele, J. R., Cand. jur., Assistent ved den kgl. Kobberstiksaml.
Thiset, A., Assistent i Civillisten.
Thodberg, J. B., Lærer, Ærøskjøbing.
*Thomle, J. S., Dr. jur., Justitiarius i Højesteret, Christiania.
*Thomle, A., Højesteretsassessor, Christiania.
*Thordén, K. M., Docent, Upsala.
Thorkelin, B. F. J., Oberst.
Thorsen, P. G., Dr. phil., Etatsraad.
Thorson, E. M., Underbibliothekar ved det st. kgl. Bibliothek.

*Thrap, D., Sognepræst, Christiania.
Thrige, S. B., Professor, Skolebestyrer.
*Thuesen, J., Politimester, Laurvig.
Thyregod, C. A., Lærer.
Tietgen, C. F., Etatsraad, Bankdirektør.
*Tischendorf, G. L., Cand. theol., Christiania.
Tommerup, P., Sognepræst t. Sejrø (Kallundborg).
Trap, J. P., Dr. jur., Gehejmeraad, Kabinetssekretær hos Hs. Maj. Kongen.
Trier, E., Cand. theol.
Trier, L., Cand. phil.
*Trolle-Bonde, Greve, Kammerherre, Stockholm.
*Trägårdh, L. J., Sognepræst t. Kjerstorp, Sverrig.
Tuxen, N. E., Direktør ved Orlogsværftet.
Tvermoes, R., Grosserer.
Tüchsen, P. C., Sagfører, Faaborg.
Tørsleff, H., Boghandler, Slagelse.

*Unger, C. R., Dr. phil., Professor, Christiania.
Unsgaard, J. E. H. V., Amtmand, Thisted.
Urne, A., Assistent i Finansministeriet.
Ussing, J. L., Dr. phil., Professor ved Universitetet.

Waage, O., Lic. theol., Provst, Sognepræst t. Herlufmagle (Næstved).
Wad, G. L., Cand polit.
Vahl, J., Underbibliothekar ved det store kgl. Bibliothek.
Waitz, G., Geh.-Regierungsrath, Berlin.
Wallick, C. W. J. N., Kriminalretsassessor.
Warburg, C. A., Fabrikejer.
Warburg, E. F. V., Sognepræst i Svendborg.
*Warmuth, C., jun., Musikhandler, Christiania.
Vaupell, O. F., Oberst.
Vaupell, F. L., Sognepræst t. Lunde (Varde).
*Wedberg, J. O., Justitsraad, Stockholm.
Vedel, E., Kammerherre, Amtmand, Sorø.
Vedel, P. A. F. S., Dr. jur., Geh.-Legationsraad, Direktør i Udenrigsministeriet.
*Vedeler, G. F., Kaptajn, Horten.
Weeke, C., Bibliotheksassistent.
Wegener, J. J. S., Sognepræst t. Halsted (Nakskov).
Wegener, C. F., Dr. phil., Konferensraad, Gehejmearkivar.
*Weibull, M., Dr. phil., Professor, Lund.
Weis, A., Cand. polyt., Møller, Aarhus.
Weitemeyer, H., Cand. mag.

*Wessel, G., Cand. phil., Frederikshald.
West, K., Cand. theol.
Vestergaard, F. C. B. S., Borgmester, Nykjøbing p. Mors.
Westergaard, C. J., Justitsraad, Fuldmægtig i Krigsministeriet.
*Western, A., Stud. philol., Christiania.
Westesen, B. Q., Pastor emeritus.
*Westling, G. O. F., Docent, Stockholm.
*Westrin, T., Dr. phil., Stockholm.
Westrup, J. S., Kaptajn.
Wichfeld, J., Kammerherre, t. Stamhuset Engestofte.
Wiese, G. C. C., Overretssagfører.
*Wieselgren, H., Bibliothekar, Stockholm.
Willer, M., Varemægler.
*Willmann, A., Premieraktör, Stockholm.
*Winge, A., Konsul, Christiania.
Winstrup, L. A., Justitsraad, Bygningsinspektør, Kolding.
Winther, C. M., Overretsprokurator.
Vinther, J. N., Lærer, Birkerød.
Winther, N., Prokurator, Hjørring.
*Winther, T., Adjunkt, Skien.
Wissing, Bogtrykker, Viborg.
*Vogt, L. J., Toldinspektør, Frederikshald.
Wold, Ragna, Frøken.
Worm, R. T., Sognepræst t. Gudom (Lemvig).
Worsaae, J. J. A., Dr. phil., Kammerherre, Direktør.
Wroblewsky, O. B., Boghandler.
*Væringsaasen, H., Gaardbruger, Elverum, Norge.

Yde, Lærer, Mors.

Zahle, N., Institutbestyrerinde.
Zahle, P. C., Sognepræst t. Vallensved (Næstved).

Øllgaard, F. A. M., Byfoged, Slagelse.
Østerberg, F., Stud mag.
*Østgaard, H. R., Arkivassistent, Christiania.
*Øverland, O. A., Arkivassistent, Christiania.

Kjøbenhavn. Arbejderforeningen af 1860.
Athenæum.
Garnisonsbiblioteket.
Gehejmearkivet.
Generalstaben.

H. M. Kongens Haandbibliothek.
Krigsministeriets Bibliothek.
Læseforeningen Japetus.
Metropolitanskolen.
Officersskolen.
Rigsdagens Bibliothek
Det statistiske Bureau.
Studenterforeningen.
Aalborg Garnisons Officers-Bibliothek.
Kathedralskolen.
Stiftsbibliotheket.
Aarhus Garnisonsbibliothek.
Kathedralskolen.
Bergen. Den gode Hensigt, Selskab*.
Kommunebiblioteket*.
Musæet*.
Christiania. Athenæum*.
Det Deichmanske Bibliothek*.
Læseforeningen for Lærerne ved Sagenes Skole*.
Det norske Rigsarkiv*.
Storthingets Bibliothek*.
Studentersamfundet*.
Det kgl. norske Frederiks Universitet*.
Christianssands Stiftsseminarium*.
Christianssunds lærde og Real-Skole*.
Drammens lærde og Real-Skole*.
De Unges Samfund*.
Fredericia Garnisonsbibliothek.
Frederiksborg lærde Skole.
Frederikshalds Stiftsbibliothek*.
Göteborgs Musæums Bibliothek*.
Herlufsholms Skole.
Horsens lærde Skole.
Jellinge Seminarium.
Karljohansværns Marinebibliothek*.
Kolding Latin- og Realskole.
Læseforening.
Kronborg Garnisonsbibliothek.
Lund. Den akademiske Forenings Bibliothek*.
Gøteborgske Nations Bibliothek*.
Den historiske Forening*.
Skaanske Nations Bibliothek*.
Smaalands Nations Bibliothek*.
Universitetsbiblioteket.

Nykjøbing Kathedralskole.
Lolland-Falsters Stiftstidende.
Odense Kathedralskole.
Fyns Stifts Læseforening.
Det militære Bibliothek.
Randers lærde Skole.
Ribe Kathedralskole.
Ringsted-Alsted Herreders theologiske Læseforening.
Roskilde Kathedralskole.
Rønne højere Realskole.
Skiens Latinskole*.
Sorø Akademi.
Stockholm. Jakobs lägre Elementar-läroverk*.
Det kgl. svenske Rigsarkiv*.
Kgl. Vitterhets-, Historie- och Antiqvitets-Akademien*.
Thisteds theologiske Læseforening.
Throndhjem. Det kgl. Videnskabernes Selskab*.
Upsala. Den historiske Forening*.
Studenterkorpsets Bibliothek*.
Vexiö högre Elementar-läroverk*.
Viborg Kathedralskole.

Den danske historiske Forenings Vedtægter.

(Vedtagne 10de Maj 1876 paa Foreningens Aarsmøde.)

---

§ 1.

Formaalet for den danske historiske Forening er dels at vække historisk Aand og Interesse i Almindelighed, dels at fremme historisk Kunst og historiske Studier, nærmest med Hensyn til Fædrelandet og dets Litteratur.

§ 2.

Foreningen udgiver et dansk historisk Tidsskrift. Dettes Indhold skal fornemmelig bestaa af originale historiske Afhandlinger; tillige kan deri optages historiske Anmeldelser og Kritiker, utrykte Breve, Dokumenter og andre historiske Bidrag. Ved Siden deraf kan særskilt udgives større historiske Arbejder.

§ 3.

Ordentligt Medlem af Foreningen er enhver, som anmelder sig for Bestyrelsen. De ordentlige Medlemmer betale et aarligt Bidrag af 4 Kroner eller en Gang for alle 50 Kroner. De ere stemmeberettigede en Maaned efter Anmeldelsen.

Æresmedlemmer, som ikke erlægge Kontingent, kunne udvælges paa Foreningens Aarsmøder. Medlemmerne erholde de Skrifter, som Foreningen udgiver.

§ 4.

Den historiske Forenings Hovedsæde er i Kjøbenhavn. Her ledes dens Virksomhed ved fem Bestyrere, der vælges paa 5 Aar af Foreningen paa dens Aarsmøder med Flertallet af de tilstedeværendes Stemmer. Hvert Aar udtræder det ældste Medlem. Den udtrædende kan vælges paa ny. Bestyrelsens Medlemmer afgjøre, hvad der skal optages i Tidsskriftet, fordele Forretningerne imellem sig og vælge en Formand. Bestyrelsen samles paa Formandens Indbydelse, saa ofte som et af dens Medlemmer forlanger det.

§ 5.

En af Bestyrelsen antaget Kasserer aflægger aarligt Regnskab, som, efter at være revideret af to dertil valgte Revisorer, fremlægges paa det næste Aarsmøde.

§ 6.

I Løbet af hvert Aars andet Kvartal holdes i Kjøbenhavn efter offentlig Indbydelse fra Bestyrelsen et Aarsmøde. I dette vælges Medlemmer af Bestyrelsen og Revisorer, og Bestyrelsen gjør Rede for Udførelsen af sit Hverv. I dette aarlige Møde afgjøres tillige de Forslag og Andragender fra Medlemmer i Foreningen, som maatte være indsendte til Bestyrelsen inden Marts Maaneds Udgang. Bestyrelsen meddeler tillige i hvert Bind af det historiske Tidsskrift en nøjagtig Beretning om Foreningens Virksomhed og pekuniære Forhold, ligesom ogsaa en Fortegnelse over dens Medlemmer. Extraordinære almindelige Møder afholdes, naar enten Bestyrelsen finder det hensigtsmæssigt eller det forlanges af 30 Medlemmer i en til Bestyrelsen stilet Skrivelse.

§ 7.

Forandringer i disse Vedtægter kunne alene ske i Foreningens Aarsmøder. Forslag til saadanne Forandringer fra Medlemmernes Side maa indgives til Bestyrelsen inden hvert Aars 1ste Marts. Baade i dette Tilfælde og, hvis Bestyrelsen vil foreslaa Forandringer, maa de 14 Dage før Mødet bekjendtgjøres for Medlemmerne. Underændringer til foreslaaede Ændringer skulle anmeldes for Bestyrelsen 3 Dage forinden Mødets Afholdelse. For at give Beslutninger, som forandre Vedtægterne, Gyldighed, maa i det mindste 30 Medlemmer, Bestyrelsen iberegnet, være tilstede i Mødet og $^2/_3$ af de tilstedeværende billige Forandringen.

§ 8.

Et Exemplar af disse Vedtægter skal medfølge ethvert Bind af Historisk Tidsskrift.

This Book is Due

32101 066158302